

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਰਥ ਪ੍ਰਬੋਧ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

ਲੇਖਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :—

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਵਿਸ਼ਕਰਮਾ ਮੰਦਰ, ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ, ਤਹਿਸੀਲ ਨਕੋਦਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ।

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ—

ਲੇਖਕ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ, ਤਹਿਸੀਲ ਨਕੋਦਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ।

ਫੋਨ ਨੰ : 97806-57931

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ—

ਸੰਤ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਬਾਸ਼ਤ੍ਰੀ

ਮਹੰਤ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ

ਨਿਰਮਲ ਅਖਾੜਾ ਮਹੰਤ ਮੂਲ ਸਿੰਘ [ਰਜਿ:]

K 2/1 ਸੰਤ ਐਵੀਨਿਊ ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਫੋਨ ਨੰ : 0183-2589413, 94172-73070, 94179-55887

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ—

ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਸੁਕਦੇਵ ਕੁਟੀ (ਦਾਦੂ ਬਾਗ)

ਜਵਾਲਾਪੁਰ ਰੋਡ ਕਨਖਲ, ਹਰਿਦੁਆਰ, ਉਤਰਾਖੰਡ।

© All right reserved with the publishers

ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਨ 2010 : 1000 ਕਾਪੀਆਂ

ਪ੍ਰਿਟਿੰਗ : ਸੈਂਟੇ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਜੋਸ਼ੀ ਇਸਟੇਟ, ਜਲੰਧਰ।

ਟਾਈਪ ਸੈਟਿੰਗ : ਸ਼ਰਮਾ ਗਰਾਫਿਕਸ, ਟਾਂਡਾ ਚੌਕ, ਜਲੰਧਰ।

ਫੋਨ ਨੰ : 98147-70447

ਮੁੱਲ :— 400.00

ਸੱਭ ਹੱਕ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲ ਪੰਚਾਇਤਾ ਅਖਾੜਾ, ਹਰਿਦੁਆਰ ਕਨਖਲ (ਉਤਰਾਖੰਡ) ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

{ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ }

ਪੰਨਾ ਨੰ :

੧.	ਉਪਰੋਕਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ।	੧੫
੨.	ਜੀਵ ਦੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਰਣਨ।	੧੬
੩.	ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿੱਚ ਨ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ।	੨੦
੪.	ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ।	੨੨
੫.	ਸਰਗੁਣ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰ।	੨੬
੬.	ਖੱਟ ਚੱਕ੍ਰ, ਕੁੰਡਲਨੀ, ਤੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਅਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦਾ ਵਰਣਨ-੩੫-ਤੋਂ-੪੦ ਤੱਕ।	੩੫
੭.	ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ।	੬੩
੮.	ਜੀਵ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ।	੧੦੫
੯.	ਆਤਮ ਪਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ।	੮੮੬-੮੮੯
੧੦.	‘ਗਿਆਨ’ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ।	੫੦੧
੧੧.	‘ਧਿਆਨ’ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ।	੫੦੩
੧੨.	‘ਸਚਦਾਨੰਦ’ ਪਦ, ਅਤੇ ‘ਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ’ ਪਦ ਤੇ ਵਿਚਾਰ।	੫੩੫

{ ਸਾਖੀਆ ਦਾ ਤਤਕਰਾ }

੧.	ਸਾਖੀ- ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਦੀ, ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਆਤਮ ਸੋਝੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ।	੮
੨.	ਸਾਖੀ- ਸੁਆਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਕ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ।	੧੩
੩.	ਸਾਖੀ- ਨਰਸੀ ਭਗਤ ਦੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਹੁੰਡੀ ਤਾਰਨੀ।	੮੮
੪.	ਸਾਖੀ- ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ, ਚੰਡੂਰ ਮਲੂ ਨਾਲ, ਮੱਲਯੁਧ ਕਰਨ ਦੀ।	੭੭
੫.	ਸਾਖੀ- ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਹ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।	੮੨
੬.	ਸਾਖੀ- ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।	੯੦
੭.	ਸਾਖੀ- ਇਕ ਭਗਤ ਦੀ, ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੂਰਤੀਆ ਦੀ।	੧੧੨
੮.	ਸਾਖੀ- ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਵੀ, ਵੱਡੇ ਮਹਾਤਬੇ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ।	੧੧੫

੯.	ਸਾਖੀ- ਸੰਤ ਸੁਰਜਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ, ਜੋ ਡਾਕੂ ਤੋਂ, ਮਹਾਨ ਸਿੱਧ ਸੰਤ ਬਣੇ।	੧੪੧
੧੦.	ਸਾਖੀ- ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ, ਜਿਸਨੇ ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਿਆ।	੧੫੧
੧੧.	ਸਾਖੀ- ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਉੱਪਲ ਨਾਲ ਬੰਨਣ ਦੀ।	੧੫੬
੧੨.	ਸਾਖੀ- ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਦੀ, ਜੋ ਮੂਰਖ ਤੋਂ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਬਣੇ।	੧੬੪
੧੩.	ਸਾਖੀ- ਭ੍ਰੋਸੇ ਦੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਿੱਖਣੀ ਦੀ, ਜੋ ਪੰਜੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਖੁਟਿਆਈ ਕੀਤੀ।	੧੭੩
੧੪.	ਸਾਖੀ- ਮੁਸੇ ਪੈਰੰਬਰ ਦੀ, ਤੇ ਉਨਾ ਦੇ ਸੇਵਕਾ ਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਨ ਕਰ ਸਕੇ।	੧੮੫
੧੫.	ਸਾਖੀ- ਅਸਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ।	੨੦੬
੧੬.	ਸਾਖੀ- ਅਗਨੀ ਲਾਟ ਪੰਛੀ ਦੀ, ਰਾਗ ਗਾਉਣੇ ਦੀ।	੨੧੪
੧੭.	ਸਾਖੀ- ਸੁਦਾਮਾ ਭਗਤ ਦੀ।	੨੩੭
੧੮.	ਸਾਖੀ- ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ।	੨੮੬
੧੯.	ਸਾਖੀ- ਰਿਹਾਈ ਉਪਰ, ਬਾਲਾ ਰਾਓ ਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ ਦੀ।	੩੪੧
੨੦.	ਸਾਖੀ- ਅਖਿੱਜੇ ਉਪਰ, ਭ੍ਰਿਗੂ ਰਿਸ਼ੀ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ।	੨੬੦
੨੧.	ਸਾਖੀ- ਕਰਮਾ ਤੇ ਲਛਮੀ ਦੀ।	੩੯੦
੨੨.	ਸਾਖੀ- ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜਰਾਮ ਜੀ ਦੀ, ਨਿਤ ਦੇ ਭੋਜਨ ਉਪਰ।	੪੦੩
੨੩.	ਸਾਖੀ- ਚਤੁਰਾਈ ਉਪਰ, ਅਫਲਾਤੂਨ ਹਕੀਮ ਦੀ।	੪੦੮
੨੪.	ਸਾਖੀ- ਅਤਿ ਢੀਠ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਦੀ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਵੇਲੇ ਕੀਤੇ।	੪੪੦
੨੫.	ਸਾਖੀ- ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ, 'ਬਿਸ਼ੰਭਰ' ਨਾਮ ਉਪਰ।	੪੫੩
੨੬.	ਸਾਖੀ- 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਦੇ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ, ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ।	੪੫੯
੨੭.	ਸਾਖੀ- 'ਅਥਪਾ ਥਪ' ਉਪਰ ਮਰਾਥਕੇ ਜੱਟਾਂ ਦੀ।	੪੬੬
੨੮.	ਸਾਖੀ- ਧਿਆਨ ਉਪਰ, ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ ਦੀ।	੫੦੫
੨੯.	ਸਾਖੀ- ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦੀ।	੫੧੫

{ ਮੁਖ ਬੰਦ }

ਜਦ ਮੈਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਸੱਤੋ ਵਾਲੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਦ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ, ਕਿ ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਿਲਸਿਲਾ, ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਦ, ਬਿਖਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਨਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਦ ਮੈਂ ਕੋਈ ੪੦ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ, “ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ” ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਪਦ ਅਰਥ, ਅਰਥ, ਅਤੇ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖੇ, ਅਤੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਤੇ ਕੁਛਕੁ ਸਾਖੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਮੈਂ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਟਕਸਾਲੀ ਨਹੀਂ।

ਹੁਣ ਕੋਈ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ, ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਦੇਖ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਛਪਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਟੀਕਾ, ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਇਸ ਤਰਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ, ਤੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ, ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਕੰਪੋਜਿੰਗ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਇਸਦੇ ੫੪੬ ਸਫੇ ਬਣੇ, ਫੇਰ ਕਈ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੱਢੇ ਤੇ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ, ਸੁਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਹੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਰ, ਖੁੱਡਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਸਮਾ ਲਾਕੇ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ, ਕੁਛਕੁ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਦਿੱਤੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ, ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ‘ਜਾਪੁ’ ਬਾਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਸਟੀਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾ ਲਾ ਕੇ, ਬੋਜਪੂਰਨ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਸ, ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੁਧਾਈ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਟੀਕ ਦਾ ਨਾਮ “ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਰਥ ਪ੍ਰਬੋਧ” ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਛ ਵੀ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ, ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਭ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸੰਤ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਣਤਾਈ, ਗਲਤੀ, ਤੇ ਭੁੱਲ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮੈਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਤ੍ਰਾ, ਸਹਿਯੋਗੀਆ, ਸਹਾਇਕਾ ਦਾ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਭੋਖ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਛਪਵਾਉਣ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ, ਉਦਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਧੰਨ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਛਪਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

{ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਬਾਰੇ }

ਕੁਛਕੁ ਬਾਹਜ ਮੁਖਿ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ, ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਠਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ, ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ, ਕਿ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਲੜਦੇ ਹੋਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਤੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ, ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ॥ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ੩੬ ਨਿਵਾਸ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਹੀ, ਇਸ ਬਿਖਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਜਾਪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਅਤੇ ਹਕਾਇਤਾਂ ਤਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆ ਕਰਕੇ, ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨਾ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਿਰਤ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਤੇ, ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਨਾ ਦੀ, ਐਸੀ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਾਲੀ, ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ-ਕੀ ਹੁਣ ਦੇ ਅਲੋਚਕਾ ਨੂੰ, ਇਨਾ ਸ਼ਹੀਦਾ ਤੋਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ, ਜਾ ਅੰਤਰਯਾਤਮਾ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆ ਨੂੰ ਤਾਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਬਾਦ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਗਲ ਹੈ, - ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ, ਦੇਹ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ (ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਤੋਂ) ਵੀ ਪਰੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੇਕਰ ਕੰਡਾ ਵੀ ਚੁਭ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਹਾਇ ਦੁਹਾਈ ਪਾਕੇ ਰੋਣੇ ਨਹੀਂ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਫੇਰ ਵੀ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਹਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਓਹੀ ਗਲ ਹੋਈ, ਕਿ "ਸਾਹੁਰੇ ਢੋਈ ਨ ਲਹੈ, ਪੋਈਐ ਨਾਹੀ ਥਾਉ॥ ਪਿਰ ਵਾਤੜੀ ਨ ਪੁਛਈ, ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਉ॥ (੩੨-ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ)

ਅਥਵਾ-ਗਲੀਂ ਹਉ ਸੋਹਾਗਣਿ ਭੈਣੇ, ਕੰਤ ਨ ਕਬਹੂੰ ਮੈ ਮਿਲਿਆ॥ (੪੩੩-ਪਟੀ) ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਹੀਆ, ਤਥ ਹੀਣ ਗੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਉਪਰ ਚੱਲਣ ਦੀ ਤਾਂ, ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣ ਵਾਂਗੂ, ਝੱਖਮਾਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਨਾ ਦੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨਾ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਝੱਖਮਾਰੀ ਹੀ ਹੈ,

ਯਥਾ— ਓਇ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਆ ਕਰਹਿ, ਜਾ ਭਾਗ ਧੁਰਿ ਮੰਦੇ॥

ਜੋ ਮਾਰੇ ਤਿਨਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਸੋ ਕਿਸੈ ਨ ਸੰਦੇ॥ (੩੦੬-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ)

ਇਸ ਲਈ ਇਨਾ ਬਾਰੇ, ਬਹੁਤਾ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਝੱਖਮਾਰੀ ਕਰਨਾ, ਇਨਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਇਹ ਰਹਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਐਹੋ ਜਹੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨਹਿ ਨ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿ॥ ਬਾਤਨ ਹੀ ਅਸਮਾਨ ਗਿਰਾਵਹਿ॥ ੧॥

ਐਸੇ ਲੋਗਨ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕਹੀਐ, ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀਏ ਭਗਤਿ ਤੇ ਬਾਹਜ, ਤਿਨ ਤੇ ਸਦਾ ਡਰਾਨੇ ਰਹੀਐ॥

‘ਰਹਾਉ॥ ਆਪਿ ਨ ਦੇਹਿ ਚੁਰੁ ਭਰਿ ਪਾਨੀ॥ ਤਿਹ ਨਿੰਦਹਿ ਜਿਹ ਗੰਗਾ ਆਨੀ॥ ੨॥

ਬੈਠਤ ਉਠਤ ਕੁਟਿਲਤਾ ਚਾਲਹਿ, ਆਪੁ ਗਏ ਅਉਰਨ ਹੂ ਘਾਲਹਿ॥ ੩॥

ਛਾਡਿ ਕੁਚਰਚਾ ਆਨ ਨ ਜਾਨਹਿ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੂ ਕੋ, ਕਹਿਓ ਨ ਮਾਨਹਿ॥ ੪॥

ਆਪ ਗਏ ਅਉਰਨ ਹੂ ਖੋਵਹਿ॥ ਆਗਿ ਲਗਾਇ ਮੰਦਰ ਮਹਿ ਸੋਵਹਿ॥ ੫॥

ਅਵਰਨ ਹਸਤ ਆਪ ਹਹਿ ਕਾਨੇ॥ ਤਿਨ ਕਉ ਦੇਖਿ ਕਬੀਰ ਲਜਾਨੇ॥ ੬॥

(੩੩੨-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਮਿਤੀ

10-10-2010

ਲੇਖਕ:—

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ,

ਜਿਲਾ ਜਲੰਧਰ।

{ ਮੇਰੀ ਅਪਣੀ, ਸੰਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਰਣਨ }

੧ — ਬੇਅੰਤ ਰਿੱਧੀਆ ਸਿੱਧੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ, ਉਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਏ ਹਨ।

੨ — ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕੁਰੀਆ ਨਗਰ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰੱਕਤ ਸਨ, ਜਿਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਦੁਸਟ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਵੀ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ, ਉਨਾ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ।

੩ — ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨੁਰੰਗਾ ਬਾਦ ਵਾਲੇ ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਸਨ, ਅੱਗੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ, ਅਨੇਕਾ ਸਿਖ ਸੇਵਕ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੂ ਜਿਨਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਚਲੀਆ ਹਨ, ਉਨਾ ਦਾ ਹੀ, ਕੁਛਕੁ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

(ੳ) — ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਤੋਂ, ਪਰੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ — ਦੁਵਾਬੇ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਠੱਲ੍ਹ ਦੀ ਪੱਦੀ, ਡੇਰਾ ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਡੇਰਾ ਭੁੰਗਰਨੀ, ਅਤੇ ਬੰਗਿਆ ਵਾਲਾ ਡੇਰਾ, ਇਨਾ ਦੀ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ।

(ਅ) — ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਨਾ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਇ, ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਮਹਾਪੁਰਖ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅੱਗੇ ਉਨਾ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੋਤੀਮਰਦਾਨ ਵਾਲੇ-ਇਸ ਹੋਤੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਡੇਰੇ-ਹਰਖੋਵਾਲ, ਕਹਾਰਪੁਰ ਆਦਿ ਦੁਵਾਬੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਿਲੇ ਵਿੱਚ, ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਵੀ, ਇਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਹਨ।

(ੲ) — ਬਾਬਾ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਜਿਲਾ ਕਪੂਰਥਲੇ ਵਿੱਚ, ਠੱਠੇ ਵਾਲਾ ਡੇਰਾ, ਇਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਹੈ।

(ਸ) — ਬਾਬਾ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਰੱਤੋਕਿਆ ਵਾਲਾ ਡੇਰਾ, ਇਨਾ ਦੀ ਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਦਾ ਹੈ।

(ਹ) — ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਆਪ ਜੀ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ, ਨੁਰੰਗਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ-ਉਸ ਵੇਲੇ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕੁਛਕੁ ਸੰਤ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ, ਤਦ ਬਾਬੇ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ, ਕਈ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ, ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਅਚੱਲ ਵਟਾਲੇ ਆਦਿ ਬਾਵਾਂ ਤੇ, ਸਿੱਧ ਆਉਂਦੇ ਸੀ, ਸੋ ਹੁਣ ਵੀ ਕਿਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੱਗੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਭਾਈ, ਏਹ ਜੋ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ, ਸੰਤ ਉਠ ਕੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਹਨ।

ਤਦ ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜੇ ਇਨਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਣਗੇ? ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਭਾਈ, ਹੁਣ ਅਚੱਲ ਵਟਾਲੇ, ਕੁਛਕੁ ਦਿਨ ਰਹਿਣਗੇ-ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਬਾਬੇ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ, ਅਚੱਲ ਵਟਾਲੇ ਜਾ ਕੇ, ਸਿੱਧਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਉਨਾ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਕਿ ਹੇ ਮਹਾ ਪੁਰਸ਼ੋ! ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡਿਆ ਨਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਹੁਣ ਵੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਅੱਗੋਂ ਸਿੱਧਾ ਆਖਿਆ, ਹਾਂ ਭਾਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤਾਂ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਾਂ, ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, - ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਨੁਰੰਗਾਬਾਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ-ਉਨਾ ਦਾ ਜਾ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ, ਤੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਗੱਲ, ਜਿੱਧਾ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਕੇ, ਜਦ ਨੁਰੰਗਾਬਾਦ ਆ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ-ਤਦ ਪ੍ਰਤੱਪ ਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ, ਅਤੀ ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ, ਚਰਨਾ ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ, ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ, ਆਖਿਆ, ਜਾ ਭਾਈ, ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਚਿੱਤ ਆਵੇ,

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ, ਨਜ਼ਰ ਆਏ, ਸੋ ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਦਾ ਲਈ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ, ਅੰਤ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਪਿੱਛੇ ਅਪਣੇ ਸੁਹਿਰਦ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ-ਲਹੌਰ ਦੇ ਜਿਲੇ ਵਿੱਚ, ਬਰਕੀਆ ਨਗਰ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ, ਸਦਾ ਹੀ ਵਿਰੱਕਤੀ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਬ੍ਰਹਮਲੀਨ ਹੋ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਸੰਤ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਸੰਮਤ ੧੮੬੯ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ, ਜਗਰਾਵਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਚੀਮੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸੰਤਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਆਏ ਗਏ ਸੰਤਾ ਦੀ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ-ਜਦ ਸੋਲਾ ਸਤਾਰਾ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਮਾਪਿਆ ਨੇ, ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ, ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉ, ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲਵੇ, ਤਦ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾ ਨੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ, ਅਨੇਕਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਦੇ ਕੇ, ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ-ਤਦ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸੰਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਮੇ ਨੂੰ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਹੱਥ ਲਉਣਾ ਵੀ, ਪਾਪ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲੈ।

ਤਦ ਸੰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ! ਜੇਕਰ ਤੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਇਤਨੀ ਵੇਰਾਗ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਾਈ, ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ-ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ, ਸੰਤਾ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਘਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਨੁਰੰਗਾਬਾਦ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰ-ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚ ਗਏ, - ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ, ਸੰਤ ਮਾਰਗ ਦਾ, ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਐਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਾ, ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਤਰ ਮੁਖਿ ਹੋਕੇ, ਆਤਮ ਤਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਆਤਮ ਤਤ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ-ਜਦ ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬ੍ਰਹਮਲੀਨ ਹੋ ਗਏ, ਤਦ ਆਪ ਜੀ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਵਿੱਚਰ ਕੇ, ਅਨੇਕਾ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਆਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੰਗਤ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ, ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਲਈ, ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ, ਤੇ ਬਚਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੇ, ਮਿੱਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਭ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾ ਬਤੀਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਕੋਈ ਨੱਬੇ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ, ਬਿ: ਸੰਮਤ, ੧੯੫੯ ਵਿਖੇ, ਹਾੜ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ੧੦ ਨੂੰ ਗੁਰ ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਜੀ — ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਜਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ, ਮੇਲੋਵਾਲ ਨਗਰ ਵਿੱਚ, ਸਰਦਾਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਆਲੂਵਾਲੀਏ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ, ਬਿ: ਸੰਮਤ

੧੮੯੦ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਤਸੰਗੀ ਸਨ, - ਇਸ ਲਈ ਘਰ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਗਏ, - ਜਦ ਕੁਛ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ, ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਘਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆ, ਬਾਬਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ, ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ, ਸੰਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ, ਪੜਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਅਤੇ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਇਕੱਠਿਆ ਹੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਗਿਆਨੀ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ, ਗਿਆਨੀ, ਸੰਤ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜੇ, - ਫੇਰ ਦੋਨਾ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆ ਹੀ ਮਿਲਕੇ, ਝੰਡੇ ਬੰਗੇ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜੇ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਸੰਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰਸਪਰ ਪੜ ਸੁਣ ਕੇ, ਵਿਦਵਾਨ ਹੋ ਗਏ।

ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੇ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾ ਨੇ, ਇਕੱਠਿਆ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਬੜਾ ਸੀ, - ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਪੁਰਖ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਦ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਕਿ ਹੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੜਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ, ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, - ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਕ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ - ਕਿ ਜੇਕਰ, ਆਪ ਜੀ ਵੀ, ਦੋਨਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬਾ ਦੀ, ਸੰਥਿਆ ਤੇ ਅਰਥ ਪੜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਪੜਨ ਵਾਲਾ ਆਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਬਚਨ ਦਿਓ, ਕਿ ਆਪ ਜੀ, ਕੇਵਲ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜਾਉ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜਾਵਾਂ - ਤਦ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਨਾਲ, ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਤਦ ਤੋਂ ਦੋਨਾ ਨੇ, ਵੱਧੇ ਵਧੇ ਜਗਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਜੀ, ਘੋਂ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਪੜਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਿਥਾ ਅਤੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਵੀ ਲਿਖਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਉਦੋਂ ਹੀ ਛਪ ਗਏ ਸਨ - ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਕੋਈ ਅਰਥ ਪੁੱਛਦਾ, ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚੋਂ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਅਰਥਾ ਸਮੇਤ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪੂਰੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ, ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੜਾਉਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ, ਨ ਪੜਾਉਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਬਾਹਿਆ - ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਬਚਨ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਸੱਤ ਗਲੀ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਕਈ ਸਾਲ ਲਾ ਕੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ ਲਏ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਪੜ ਲਏ, - ਤਦ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪਾਸੋਂ ਪੜੇ, ਅਸੀਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਰਥ, ਨਹੀਂ ਪੜਾਉਣੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਦੋਨਾ ਦਾ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਬਚਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, -ਇਸ ਲਈ, ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਛੇ ਸਾਲ ਤਕ, ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੜੇ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖ, ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਦੋਨਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਸੱਠ ਸਾਲ ਤਕ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜਾਏ।

ਅਤੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੪੦ ਸਾਲ ਤਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜਾਏ, ਦਿਨ ਦੇ ਇਕ ਵਜੇ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਮਿਠੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ, ਯਥਾ ਯੋਗ ਅਰਥਾ ਸਮੇਤ, ਸੰਥਿਆ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਓ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦੇ ਸੰਬੰਧਨ ਨਾਲ, ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ, ਬਸਤ੍ਰ, ਸਾਬਣ, ਆਦਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਵੇਲੇ, ਅੱਕਣਾ ਥੱਕਣਾ, ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਨੀ ਵਾਰ ਵੀ ਪੁੱਛੇ, ਦੱਸਣ ਲੱਗਿਆ ਅੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਪਟੇ ਦਾ, ਜਗਾ ਵੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ, ਅਤੇ ਅਤੀ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਵ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਯਾਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ, ਸੁਭਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਦੋ ਬਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਕੇ, ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਨਿਯਮ ਸੀ-ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਪੂਰੇ ਚਾਲੀ ਸਾਲ, ਨਿਰਵਿਘਨ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜਾਇਆ-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪੜਾਈ ਤੋਂ, ਬਾਦ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਮੋਖਸ਼ਪੰਥ, ਹਕੈਤਾਂ, ਗਜ਼ਲਾਂ, ਜਿਦੰਗੀ ਨਾਮਾਂ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਬਾਣੀ, ਅਰਥਾ ਸਮੇਤ, ਪੜਾਉਂਦੇ ਸਨ-ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ ਕੇ, ਜੋ 'ਵਰੋਸਾਇ'-ਉਨਾ ਦੇ, ਕੁਛਕ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

(੧) - ਸੰਤ ਗਲੀ ਵਾਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਪਰਮਪੂਜ ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (੨) ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜੋਧਿ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਦਸਮ ਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਟੀਕਾ ਕਰਤਾ (੩) ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ (੪) ਡੇਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦੇ ਮਹੰਤ, ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰਤਾ (੫) ਗਿਆਨੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਰਮੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ, (੬) ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲੇ (੭) ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਦਸਮ, ਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਟੀਕਾ ਕਰਤਾ (੮) ਸ੍ਰੀ ਮਨ ਮਹੰਤ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡੇਰਾ ਮਿਸ਼ਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (੯) ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਰਦਾਰ ਜੋਧਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ (੧੦) ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸਰੋਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (੧੧) ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜਵਾਹਰ ਜੀ ਮਿੱਠੇ ਟਿਵਾਣੇ ਵਾਲੇ, (੧੨) - ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਤਾੜੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ, ਸੇਵਾਦਾਰ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਹੀ, ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ, ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਉਨਾ ਪਾਸੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪੜੀ, ਤੇ, ਵਿਦਵਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਉਨਾ ਸਭਨਾ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਆਪ ਜੀ, ਘੇ ਮੰਡੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਸੰਮਤ ੧੯੬੪. ਬਿਕਰਮੀ ਵਿੱਚ, ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ, ਚੌਕ ਵਿੱਚ, ਜਗਾ ਖਰੀਦ ਕੇ, ਡੇਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ, ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨੂੰ, ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਅਪਣੇ ਮਾਲੂਵਾਲ ਵਾਲੇ, ਗੁਰ ਭਾਈ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੱਦ ਲਿਆ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਕੇ, ਇਥੇ ਹੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਆਦਿਕ, ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਲਗਾਤਾਰ ੪੦ ਸਾਲ ਤਕ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਸੰਮਤ ੧੯੭੦ ਬਿਕਰਮੀ ਦੇ, ਦੋ ਫੱਗਣ, ਵਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ।

ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ — ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਜੈਤੋ ਨੇੜੇ, ਪਿੰਡ ਕਰੀਰ ਵਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਇਹ ਅਜੇ ਛੇ ਸਤ ਦਿਨ ਦੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਦ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਹਸਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਇਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰਕਹਿ ਕੇ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ, ਅਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਮਾਈ! ਇਹ ਤੇਰਾ ਪੋਤਰਾ ਤਾਂ, ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਮਸਤਕ ਦੀ ਰੇਖਾ ਗ੍ਰਹਸਤੀਆ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਸੰਤਾ ਸਾਧਾ ਦਾ ਹੀ ਸੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਜਦ ਇਹ ਪੰਦਰਾ ਸੋਲਾ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ, ਤਦ ਸੰਮਤ ੧੯੬੫ ਵਿੱਚ, ਘਰੇ ਉਪ੍ਰਮ ਹੋ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਪੜਨ ਲਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਪੜਨ ਲਈ ਕੋਹੜੀ ਚੰਗੀ ਜਗਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਓਥੇ ਤੂੰ ਠਾਕਰਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਚਲਾ ਜਾਈਂ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ-ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਤਾਂ ਭੁਲ ਗਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਠਾਕਰਦੁਆਰਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਹ ਤਾਂ ਘੇ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਪੁੱਛਦੇ ਪੁੱਛਦੇ ਓਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਓਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹਕੈਤਾ ਦੀ ਸੰਥਿਆ ਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤਦ ਮਹਾਪੁਰਖਾ ਨੇ, ਆ ਬਈ ਮਹਾਪੁਰਖਾ! ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈਂ, ਕੋਈ ਜਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਸ, ਜੇ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਦਾਈ ਬਣਾ ਦੇਈਏ,—ਇਤਨੇਕੁ ਮਹਾਪੁਰਖਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ—ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੇਵਾਕਫੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਬੇਚੈਨੀ, ਝਟਪਟ ਮਿੱਟ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਛੋਟੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਵੀ ਜੱਟਾ ਵਾਲੀ ਸੀ,—ਪਰ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾ ਨੇ ਬੈਠਣ ਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਵਾਕਫ਼ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਫੇਰ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂ ਬਈ ਮਹਾਪੁਰਖਾ! ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਕੁ ਆਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਨੇ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮੈਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜਨ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮਹਾਪੁਰਖਾ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਕੋਈ ਮੰਦ ਕਰਮ, ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ, ਯਾ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਘਰਦਿਆ ਨਾਲ ਲੜਭਿੜ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ?—ਤੂੰ ਘਰੇ ਅਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਹੀ ਗਲ ਦੱਸੋਗਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਪੜ ਸਕੇਂਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗਾ ਚਲਿਆ ਜਾ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਹੀ ਪੜਨ ਆਇਆ ਹਾਂ—ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਹਣ ਲੱਗੇ, ਬਈ ਗੁਰਮੁਖਾ! ਅਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈ, ਜੇਕਰ ਵਿਸ਼ੈ ਰਸਾ ਤੋਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ, ਭਜਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਜਾ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਆਪ ਜੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ, ਤਾਂ ਸੰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ, ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਜਦ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਛ ਸਮਾ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਤਦ ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਪੋਖਸ਼ ਪੰਥ, ਆਦਿ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਵਿਦਿਆ, ਪੜਾਈ, ਤੇ ਅਪਣੇ ਚਰਨਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਦਿਆਂ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹੋਇ, ਮਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਭਜਨ ਵਿੱਚ ਚਿਤ ਲਗ ਗਿਆ, ਮਨ ਅਤੀ ਸੰਤੋਸ਼ੀ ਬਣ ਗਿਆ—ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਅਤੀਅੰਤ ਠੰਢੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਕਦੇ ਵੀ

ਉਨਾ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ,—ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਮਧੂਕੜੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਪਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਰਿਹਾ ਲੰਗਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ, ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ, ਪਿੰਡ ਕਰੀਰ ਵਾਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰ ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ - ਆਪ ਬੜੇ ਸੁਯੋਗ ਵਿੱਦਵਾਨ, ਅਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਬੜੇ ਧਨੀ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਕੁਛ ਸਮਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚ ਪੜਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਪਾਸ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਸੰਤ ਮੁਖਿਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੰਗ ਜੀ ਵੀ ਜਥੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਆਦਿ ਪੜਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ (ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) ਵੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ, ਮਧੂਕੜੀ ਲਿਉਣ ਦੀ, ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਸੱਤੋਂ ਵਾਲੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੀ, ਜਦ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਚੰਦੋ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਜੋ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ, ਲਿਪੀ ਬਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸਕੇਗਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ, ਅਗੇ ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬਿਖਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਮੈਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਅਜ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਰੱਖ ਛੱਡੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਛਪਾ ਨ ਸਕਿਆ, ਹੁਣ ਕਈ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਜਿਆਦਾ ਹੀ ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ ਛਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ ਸੁਣੇ ਸੀ, ਉਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ, ਜਿਵੇਂ, ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਯੁਤਪੱਤੀ, ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਯਾ ਕ੍ਰਿਆ, ਸੰਗਯਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਰਥ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ, ਚੰਗਾ ਹੈ ਓਹੁ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਗਲਤੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਭੁਲਦੁਕ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਓਹੁ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮੈਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਮਿਤੀ—

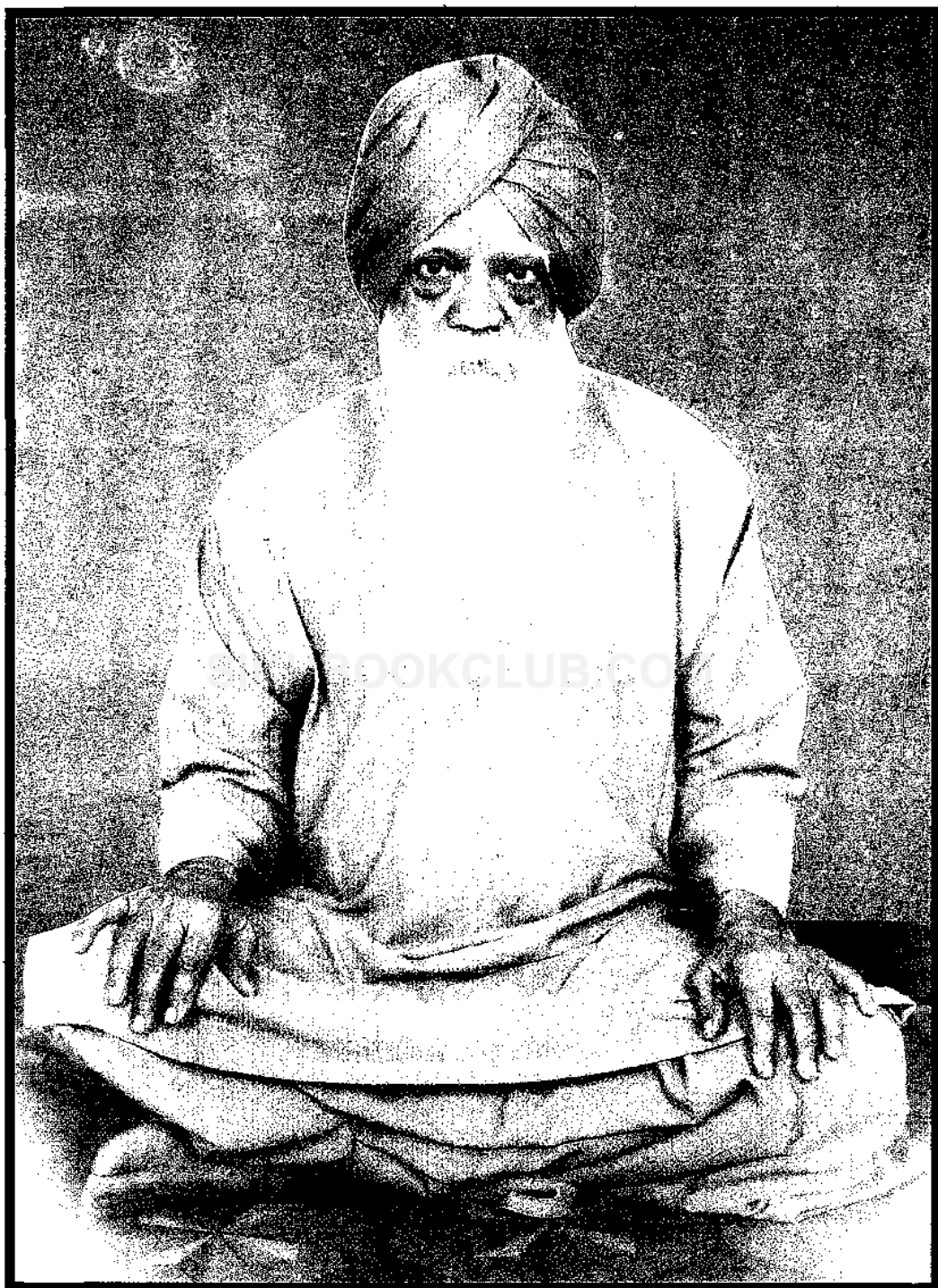
੧੦-੧੨-੨੦੧੦

ਲੇਖਕ :—

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਪਿੰਡ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ

ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ।

ਲੇਖਕ :- ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ

SIKHBOOKCLUB.COM

{ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ }

ਜਾਪੁ—

ਇਹ ਰਚਨਾ ਛੰਦ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਵਿੱਚ ੧੦ ਛੰਦ — ਛਪੈ, ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ, ਚਾਚਰੀ, ਰੁਆਲ, ਭਗਵਤੀ, ਚਰਪਟ, ਮਧੁਭਾਰ, ਰਸਾਵਲ, ਹਰਿਬੋਲਨਾ, ਤੇ ਇਕ ਅਛਰੀ ਛੰਦ, ਵਧੇਰੇ ਬੀਰਸੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਛੰਦ, ਦੁਬਾਰੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਾਪੁ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨ ਬਿਜ, ਨ ਸਾਧੂਕੜੀ, ਸੱਗੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਮਿਲਗੋਭਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਰੂਪ '॥ ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈ ॥ ਅਰਿ ਘਾਲਯ ਹੈ ॥' ਓਥੇ '॥ ਗਨੀਮੁਲ ਸ਼ਿਕਸਤੈ ॥ ਗਰੀਬੁਲ ਪ੍ਰਸਤੈ ॥' ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵੀ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਛਪੈ, ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ॥

ਭਾਰਤੀਯ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਾਪੁ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨਾਮ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰਗੁਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਖ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ। ਨਿਰਗੁਣ ਅਫੁਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਫੁਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਵੇਦਾਂਤ ਨੇ ਅਫੁਰ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ, ਤੇ ਸਫੁਰ ਤੋਂ ਈਸ਼ਰ ਤਸੱਵਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਨਿਰਗੁਣ ਤਤ ਦੀ ਬਹੋਲਤਾ ਸਹਿਤ, ਉਸਦੇ ਕਰਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵੀ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਚਿੰਤਨ, ਸਿਫਤ ਤੇ ਸਿਮਰਣ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, ਥਾਂ ਪ੍ਰਥਾ ਝਲਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮੱਗੀ ਵਿੱਚ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵੇਦਾਂਤ ਨਿਰਹੋਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਵਿੱਚ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਰਚਿੰਨ ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ, ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ' ਦਸ ਕੇ ਇਸੇ ਦੀ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਪੁ ਵਿੱਚ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਜਾਤਿ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—

ਸਦਾ ਸਚਦਾਨੰਦ ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥ ਅਨੂਪੇ ਅਰੂਪੇ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ ॥

ਜਾਪੁ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰ : ੩

ਸਦਾ ਸਚਦਾਨੰਦ ਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥ ੧੬੭ ॥ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰ : ੩.

ਐਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਰੂਪ 'ਜਾਪੁ' ਦਾ, ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ ਨੇ ਬੜੇ ਅਲੌਕਿਕ ਅਰਥ ਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਟੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਟੀਕ 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਰਥ ਪ੍ਰਬੰਧ' ਨਾਮ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਈ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ, ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਉਪਸਥਿਤ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਇ ਹਨ। ਜਾਪੁ ਦਾ ਇਹ ਸਟੀਕ ਅਦਭੁਤ ਗੰਭੀਰ, ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ (ਸਾਖੀਆ) ਨਾਲ, ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਣੱਖਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਸ਼ੈਲੀ ਟਕਸਾਲੀ ਹੈ। ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਅਰਥ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ, ਅਰਥ, ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਿਯੁਤਪਤੀ ਸਹਿਤ ਕਈ ਅਰਥ, ਉਹ ਵੀ ਸਹੀ ਢੁਕਦਿਆਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਲਾਕੇ ਖੋਜ ਪੂਰਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ—

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਪੜਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਵਾਨ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ, ਭਿੰਡਰਾ ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚ, ਕੁਛ ਸਮਾ ਰਹਿ ਕੇ ਪੜਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਲੀ ਸੱਤੇ

ਵਾਲੀ ਵਿੱਚ, ਟਕਸਾਲੀ ਗੁਰਮਤਿ ਅਰਥ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ, ਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਤਤਵਾਨ ਸਿਧਾਨ, ਮੋਖਸ਼ ਪੰਥ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਭਾਕਰ, ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਨੂੰ ਪੰਚ ਸੰਧੀ ਤਕ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ। ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਉਪਨਿਸ਼ਧ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਕਥਾ ਵਰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹਕ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਹੋਰ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵਰੋਸਾਏ—

ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਨੁਰੰਗਾਬਾਦ ਨਿਰਮਲ ਪੱਧਰੀ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਆਏ, ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ ਵਿੱਚ, ਤੇ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ, ਚੌਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਗੁਰਸਿਸ਼ ਧਾਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਪਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਮਹੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਹੁੰਦਿਆ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਕੁਛ ਸਮਾ ਜੰਝੂ ਸਿੰਘਾ ਵਿੱਚ, ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਕੰਗ-ਸਾਹਬੂ ਵਿੱਚ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਹੁਣ ਨਾਮ, ਵਿਸ਼ੁਕਰਮਾ ਮੰਦਰ ਹੈ।

ਆਪ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਦਸਮ ਬਾਣੀ, ਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਤੇ ਹੋਮਿਓ ਪੈਥਿਕ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੇ ਆਪ ਮਾਹਰ ਹਨ, ਪੁੰਨ ਅਰਥ ਦੁਆਈ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ, ਤੇ ਹਰ ਕੁੰਭ ਤੇ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ (ਭੋਖ) ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਰਥ ਪ੍ਰਬੋਧ' ਗ੍ਰੰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਘਰ ਘਰ, ਤੇ ਹਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਖੋਜੀ ਪਾਠਕ ਜਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਛਾਪ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸੁਭਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮਿਤੀ

22-9-2010

ਗਿਆਨੀ ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੰਗ

ਸਾਬਕਾ ਕਥਾ ਵਾਚਕ,

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੱਠਾ ਸਾਹਿਬ ਰੋਪੜ।

ਹਾਲ, ਪਿੰਡ ਜਟਾਣਾ ਕਲਾਂ, ਤਹਿਸੀਲ ਸਰਦੂਲ ਗੜ, ਜ਼ਿਲਾ ਮਾਨਸਾ।

{ ਦੋ ਸ਼ਬਦ }

ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ, ਨਿਰਮਲ ਸੰਪਰਦਾਇ ਜਗਤ ਵਿਖਿਆਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੇ ਵਿਰੱਕਤ ਸਾਧੂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਹੰਗਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਪਾਵਟਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ੧੬੮੬ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਕੱਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਤਿਆਗ-ਵੈਰਾਗ-ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਅਨੁਗਾਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਾਦੇ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਨਿਰਮਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ, ਬੇਦਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ। ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ, ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤਨ ਮੱਠ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਅੱਜ ਵੀ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਲਗਨ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ੧੬੯੯ ਤਕ ੧੩ ਸਾਲ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਆਕਰਣ, ਵੇਦ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ, ਨਯਾਯ-ਵੇਦਾਂਤ, ਸਾਹਿਤਯ, ਕਾਵਿ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਅਯੁਰਵੇਦ ਧਨੁਰਵੇਦ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾੰਡ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿਆਗ-ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਕੇ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤਕ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪਰਦਾਇ ਬੜੀ ਬਾ-ਖੂਬੀ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ, ਇਸ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ-ਹਿੰਦੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਉੜਦੂ-ਅਰਬੀ-ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੁਰਲਭ ਤੇ ਉਪਯੋਗੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਉਲੰਥੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਨਿਰਮਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਨਮੱਤਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤੀ, ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ-ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਤੇ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਤੇ, ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ, ਬੜਾ ਹੀ ਬੇਲੋੜਾ ਬਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭੀ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ, ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ-ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਆਸਥਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹਥਲੀ ਕਿਤਾਬ “ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਟੀਕਾ” ਰਚਿਤ (ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲਾ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ, ਜਿਲਾ ਜਲੰਧਰ) ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਬੜੀ ਜਿਹੀ ਸਰਸਰੀ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ, ਆਮ ਵਾਕਫੀਅਤ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ੧੫-੧੬ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਤਮ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ,

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ, ਭਜਨਾਨੰਦੀ ਤੇ ਤਿਆਗ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਵਿਦਿਆ ਅਨੁਰਾਗੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਨ ਪਰ ਰਾਤ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਹਿਣਾ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸੰਥਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰਨੀ-ਡੇਰੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸਫਾਈ ਆਦਿ ਲਈ ਹਰ ਵਕਤ ਤਿਆਗ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਗਿ. ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਗਿ. ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਭਾਖਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਢਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਵੀਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਚਦਸੀ-ਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਤਕ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਗਏ। ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਦਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬੜੀ ਤੀਬਰ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਭ੍ਰਮਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ, ਦੇਸ਼ ਭ੍ਰਮਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ-ਹਰੀਦੁਆਰ-ਚਾਰ ਧਾਮ, ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਯੂ.ਪੀ. ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭ੍ਰਮਣ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜੀ ਵਿਦਿਆ ਭੀ ਮਿਲੀ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜਸਥਾਨ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹੇ। ਉੱਥੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਪਾਸ ਇਕ ਮੇਲਵੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਅਰਬੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਾਸਲਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਗਏ, ਇਥੇ ਹੀ ਸਾਹਕੋਟ ਵਿਚ ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਗਿਰਧਾਰੀ ਲਾਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਹੀ ਲਗਭਗ ੧੦ ਮਹੀਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਰਹੇ। ਕੁਝ ਅਰਸਾ ਪਿੰਡ ਜੰਡੂ ਸਿੰਘਾ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ ਵਿਚ, ੫੫ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ, ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਸੰਪਰਦਾਇ :- ਆਪ ਜੀ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ, ਚੌਂਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਅਤੇ ਨੌਰੰਗਾਵਾਦੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਚਮਕਦੇ ਹੀਰੇ ਹਨ। ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਬਹੁਤ ਰਿਹਤੂ ਹਨ। ਵਿਰਤੀ ਤਿਆਗੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਪਸਾਰਾ (ਅਡੰਬਰ) ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ :- ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਟੀਕ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੇ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ, ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਟੀਕਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ, ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ, ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਅਨੁਭਵ ਅਨਯ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਆਦਿ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰਥ ਕਰਦਿਆ ਕਿਤੇ ਇਕ ਪਦ ਦੇ, ੪ ਤੋਂ ੬-੮ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਪਰਦਾਈ ਅਰਥ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਪਦ ਅਰਥ, ਤੇ ਭਾਵ ਅਰਥ ਭੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਅਜ ਕਲ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ, ਟੀਕਾ ਲਿਖਕੇ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਿਆ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਟੀਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਲਗਭਗ ੫੪੬ ਸਫੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਦਭੁੱਤ ਟੀਕਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਇਸ ਮੁਢਲੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲ ਭੋਖ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਤ ਹਨ। ਭੋਖ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ। ਭੋਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹਰੀਦੁਆਰ ਦੇ ੬ ਕੁੰਭਾਂ ਦਾ, ਤੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ੫ ਕੁੰਭਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੁੰਭ ਤੇ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਸਾਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਨਿਰਮਲ ਭੋਖ ਦਾ ਭਗਵਾ ਸਾਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ-ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ-ਆਪਣੇ ਨਿਰਮਲ-ਭੋਖ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਚ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਭੋਖ ਦੀ, ਹੋਰ ਨਿਖੇੜ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ।

ਮਿਤੀ : ੨੦/੧੦/੨੦੧੦

ਸੰਗਤਾ ਦਾ ਦਾਸ
ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ.
ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਰ ਖੁੱਡਾ
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

SIKHBOOKCLUB.COM

{ ਜਾਪੁ ਹੀ ਜਹ ਜਾਪੁ, ਜਾਪੁ ਹੀ ਜਹ ਜਾਪੁ }

ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ, 'ਜਾਪੁ' ਨੂੰ ਜਪਣ ਵਾਲੇ, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ) ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ 'ਜਾਪੁ' ਦਾ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ 'ਜਾਪੁ' ਹੈ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੇ 'ਅਲੇਖ ਭਾਵ', ਅਸੰਖ ਥਾਵਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਅਸੰਖ ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਆਤਮਿਕ ਆਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਓਂਸ ਪੂਰਨ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਥਾਨ ਤੇ, ੧੬੭੪-੮੭ ਦੇ ਮਧਯ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ 'ਜਾਪੁ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਦੁੱਤ ਸਤੋਤ੍ਰ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਪਣੀ ਵਿਲਕਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਹੈ। ਅਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ (ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆ) ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਪਣਾ ਵਿਆਕਰਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਗੇ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਆਕਰਣ ਨਿਯੁਨ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਪਣਾ ਛੰਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਹੈ, ਲੋਕਕ ਛੰਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਿਸ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਨੂੰ ਪਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਰਸ੍ਵਤੀ, ਯਮਨਾ, ਗੰਗਾ, ਵਿਆਸ, ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੋਤੋਤ੍ਰ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੈ।

ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਧੁਰ ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਸੰਕੀਰਨਤਾ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ 'ਦੇਵ ਬਾਣੀ' ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਲੇਸ਼ ਭਾਖਾ ਮੰਨ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਨੇ ਸਭ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਮਿਟਾ ਦਿਤੀ ਹੈ, 'ਜਾਪੁ' ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ :—

ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਭਾਨੈ॥ ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਮਾਨੈ॥

ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੈ॥ ਕਿ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੈ॥ ੧੧੬॥ ਚਲਦੀ ਚਲਦੀ ਫਾਰਸੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀਐ॥ ਕਿ ਪਰਮ ਫਹੀਮੈ॥

ਕਿ ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ॥ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਮੈ॥

ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਵਜੂ ਹੈ॥ ਕਿ ਤਮਾਮੁਲ ਰੁਜੂ ਹੈ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੇ ਕਵੀ ਦੁਆਰਾ, ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ (ਲਫਜ਼) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਬਣ ਗਏ। ਦੇਵ ਬਾਣੀ, ਮਲੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਣ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਲਮ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। 'ਜਾਪੁ' ਦੇ ਜਪਣ ਵਾਲੇ 'ਸੁਣਤੇ ਪੁਨੀਤ ਕਹਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ' ਹੋ ਗਏ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 'ਜਾਪੁ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਹਿਤ ਅਪੂਰਵ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਈ ਵਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਬਹੁਤੀ ਹੈ।

ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ

੧੦-੧੦-੨੦੧੦

ਗਿਆਨੀ ਯਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ

{ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ }

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਮਲ ਭੋਖ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਿਰਤ, ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਲੱਥਾ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁਰਾਤਨ ਟਕਸਾਲੀ ਨਿਰਮਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਣ ਪਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੇ, ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਵਿਰੱਕਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਿਰਤੀ ਲਾਈ ਰੱਖੀ।

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਟੀਕ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਟੀਕਾ ਆਪਣੀ ਵਿੱਲਖਣ ਥਾਂ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ੫-੬ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਅਰਥ-ਪਦ ਅਰਥ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਟਕਸਾਲੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹਾਲ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ, ਕਈ-ਕਈ ਪਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵੀ, ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਵਿੱਦਵਤਾ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ-ਕਥਾਕਾਰਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਉਪਯੋਗੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਆਮ ਸਿੱਖ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ।

SIKHBOOKCLUB.COM

ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲ ਪੰਚਾਇਤਾ ਅਖਾੜਾ
ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਸਵਾਮੀ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਸਿੰਘ
ਹਰੀਦੁਆਰ ਕਨਖਲ
(ਉਤਰਾਖੰਡ)

ਸ਼੍ਰੀਮਹੰਤ ਸਵਾਮੀ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਸਿੰਘ
ਸ਼੍ਰੀਮਹੰਤ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ
ਕਨਖਲ ਹਰੀਦੁਆਰ (ਉਤਰਾਖੰਡ)

ਮਿਤੀ : ੨੫/੯/੨੦੧੦

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ

ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਤ ਸਮਾਜ (ਰਜਿ.)

Gurmat Sidhant Parcharak Sant Samaj (Regd.)

ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ : ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਮਹਿਤਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143001 (ਪੰਜਾਬ)
H.O. : Gurdwara Gurdarshan Parkash, V.P.O. Mehta, Distt. Amritsar - 143001 (Punjab)

ਪ੍ਰਧਾਨ :

President

ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ

SANTI GIANI HARNAM SINGH JI KHALSA BHINDRANWALE

ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ

Mukhi Damdami Taksal, Jatha Bhindran Mehta

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

{ ਵਿਲੱਖਣ ਸੇਵਾ }

ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ, ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਵਨ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਥਾਨਿਕਾ ਦਾ ਵੀ ਸੁਮੇਲ ਹੈ, ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ, ਸਚਖੰਡ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖਿ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਵੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖਿ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸਤੁਤੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਏਸ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਜਿੱਥੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁਰਜ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਸੁਨਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ, ਹਰ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਜ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਕਠਨ ਸੀ, ਪਿਛਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ ਰੂਪ ਮੋਹਨਤ ਕਰਦਿਆ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮਹਾਨ ਵਿੱਦਵਾਨ, ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ (ਜਲੰਧਰ) ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਟੀਕ (ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਰਥ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਲਿੱਖ ਕੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਹਨਾ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ, ਮਹਾਪੁਰਖ-ਮਹਾਨ ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰੋਸਾਇ, ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ, ਬਾਰੂਵੇ ਮੁਖੀ, ਮਹਾਨ ਵਿੱਦਵਾਨ ਮਹਾਪੁਰਖ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਜੱਥੇ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਸਮਾ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਹਾਪੁਰਖ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਲੀ ਸੱਤੋਵਾਲੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ, ਬਹੁਤਾ ਸਮਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ, ਬੜੀ ਸੂਖਸ਼ਮ ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਵੀ ਅੱਛੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ।

ਇਸ ਕਾਰਣ ਆਪ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਟੀਕ ਲਿਖਣਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਪਦ ਅਰਥ, ਭਾਵ ਅਰਥ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਿਆ ਦੀ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ, ਜੀਵ ਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੀ, ਆਤਮ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮ ਪਦ ਦੀ, ਤੇ ਸੱਚਦਾਨੰਦ ਆਦਿਕ ਪਦਾਂ ਦੀ, ਅਤੇ ਖੱਟ ਚੁੱਕ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਆਦਿਕ ਵਿੱਸ਼ਿਆ ਦੀ, ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਆਦਿਕ ਡੂੰਘੇ ਵਿੱਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ, ਖੋਲ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ।

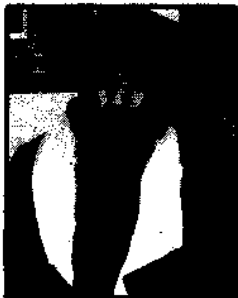
ਇਸ ਸਟੀਕ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ, ਵਿੱਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾ, ਕਥਾਵਾਚਕਾ, ਪਰਚਾਰਿਕਾ, ਵਿਚਾਰ ਵਾਨਾ, ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸ ਸਟੀਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਕਿ ਪਿੱਛਲੇ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਛਕੁ ਸੰਕਾਵਾਦੀ ਲੋਕ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਬਾਰੇ, ਸੰਗਤਾ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਾਸ ਮਿਲਦਾ, ਤਾਂ ਪੁਰਜੋਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਟਕਸਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਆਪ ਵਰਗੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਵਿਰਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋ ਅਰਥ ਲਿੱਖ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛਪਾ ਕੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋ, ਆਪ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਅਊਧਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰਾ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਛਪਾ ਕੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਵਿੱਦਵਾਨਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਵਿੱਦਵਾਨ ਸੱਜਣ, ਵਿਚਾਰਵਾਨ, ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਕਥਾ-ਵਾਚਕ, ਏਸ ਸਟੀਕ ਤੋਂ ਬੇਹੱਦ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਟੀਕ ਦਸਮ ਬਾਣੀ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦੁਰਲੱਭ ਖਜਾਨੇ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ।

ਦਾਸ, ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਿਕ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ, ਐਸੇ ਕਠਨ ਤੋਂ ਕਠਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਨਾਲ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ੴ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀਤ ਸਮਾਜ

{ ਜਾਪੁ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ }

{ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ੧੦੮ ਮਹੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੈਕਟਰੀ }
 { ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ, ਕਨਖਲ ਹਰਿਦੁਆਰ (ਉਤਰਾਖੰਡ) }

ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਪਿੰਡ ਕੰਗ ਸਾਹਬੂ ਜਲੰਧਰ) ਵਾਲਿਆ ਨੇ, ਜੋ ਕਈ ਬਰਸਾਂ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਥੋਲ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਪੁ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਾਪੁ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨਾਮ ਸਿਰਜ ਕੇ ਉਸਤਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਜਾਪੁ ਜੀ ਅਜੋਹੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਈਸਵਰ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿੱਧਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦੀਆ ਬਾਣੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਾਪੁ ਦਾ ਨਿੱਤ ਨੇਮੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਾਪੁ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਅਦਭੁਤ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਰੇਖਤਾ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਪੰਕਤੀਆ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਬਿਨਾਂ ਜਾਪੁ ਦਾ ਸੁਧ ਪਾਠ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਕਰਕੇ ਜਾਪੁ ਨੂੰ ਕੰਠਸਥ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਸੁੱਧ ਪਾਠ ਕਰਣਾ ਵੀ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਜਾਪੁ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆ ਕੁਝ ਪੰਕਤੀਆ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਹਿਲੇ ਭੂਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਦੇ ਅੰਕ ੪ ਵਿੱਚ, ਆਈ ਪੰਕਤੀ

ਨਮਸਤੰ ਅੰਗਜੈ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅੰਭਜੈ ॥

ਅੰਕ ੮ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਇਹੀ ਪੰਕਤੀ ਫਿਰ ਆਈ ਹੈ।

ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਦੇ ਅੰਕ ੭੭ ਵਿੱਚ ਆਈ ਪੰਕਤੀ, ਸਰਬੰ ਭੁਗਤਾ ॥ ਸਰਬੰਜੁਗਤਾ ॥ ਇਹੀ ਪੰਕਤੀ ੧੪੪

ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਆਈ ਹੈ ॥

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਦੇ ਅੰਕ ੧੩੬ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਪੰਕਤੀ, ਅਨਾਸ ਹੈ ॥ ਉਦਾਸ ਹੈ ॥ ਏਹੀ ਪੰਕਤੀ ੧੩੭ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਬੋਲਮਨਾ ਛੰਦ ਦੇ ਅੰਕ ੧੭੭ ਤੋਂ ੧੮੦ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕੋ ਪੰਕਤੀ, ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਨੂੰ ੭ ਵਾਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੱਖ ਕੇ 'ਸ਼ਬਦਾ ਅਲੰਕਾਰ, ਅਰਥਾ ਅਲੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਕਰੁਣਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ
ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥
ਅਜਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਾਪੁ ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਕਸ਼ਣ, ਮਨੋਹਰ ਸਥਾਨ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਦੀ ਉਪਮਾ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪਦ-ਪਦਾਰਥ ਮਹਾਨ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਅਪੂਰਵ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਦਮ ਦੀ ਮਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਦੇ ਇਸ ਵਿਦਵਤ ਭਰੇ ਟੀਕੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸੁਕਦੇਵ ਕੁਟੀ (ਕਨਖਲ)

1-11-2010

SIKHBOOKCLUB.COM

ਮਹੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਟਰੀ
ਕਨਖਲ ਹਰਿਦੁਆਰ (ਉਤਰਾਖੰਡ)

{ ਸੂਚਨਾ :— ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਸੰਖੇਪ ਚਿੰਨ }

{	੧. ਸੰ. (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ)
	੨. ਫਾ. (ਫਾਰਸੀ)
	੩. ਅ. (ਅਰਬੀ)
	੪. ਧਾ. (ਧਾਤੂ)

ਪਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਪਹਿਲੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ— ਸਰਬੱਤ੍ਰ) ਫੇਰ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਚਿੰਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ-ਸੰ.), ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, (ਜਿਵੇਂ-ਸਰਬੱਤ੍ਰ), ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਾਤੂ, ਸੰਗਯਾ, ਕ੍ਰਿਆ, ਯਾ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਦੱਸ ਕੇ, ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ — ਸਰਬੱਤ੍ਰ . ਸੰ. ਸਰਬੱਤ੍ਰ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਰਬ ਥਾਂ, ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ।

{ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ, ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ }

ਜਿਵੇਂ — ਰਹੀਮੈ . ਅ. ਰਹੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰਹਿਣ (ਤਰਸ) ਕਰਨਵਾਲਾ।

ਅਤੇ — ਦਿਹੰਦ ਫਾ. ਦਿਹੰਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦਾਤਾ।

{ ਵਿਆਕਰਣ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦਾ ਵਰਨਨ }

੧. ਧਾ. (ਧਾਤੂ) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ 'ਧਾਤੂ', ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ 'ਮਸਦਰ', ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਵਿੱਚ (Verbal Root) ਵਰਥਲ ਰੂਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ (ਜੜ)।
੨. ਸੰਗਯਾ - ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੇ ਜਣਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮਿੱਥਿਆ ਹੋਇਆ 'ਨਾਮ'।
੩. ਕ੍ਰਿਆ - ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦਾ ਹੋਣਾ ਯਾ ਕਰਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ। ਜਿਵੇਂ-ਅਉਣਾ, ਜਾਣਾ, ਲਿਖਣਾ ਆਦਿ . ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਵਿੱਚ (Verb) ਵਰਥ।
੪. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਭੇਦ (ਵੱਖ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਧਰਮ (ਗੁਣ), ਯਾ ਦੂਸਰੀਆ ਵਸਤੂਆ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਖਾਸ ਵਸਤੂ, ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਵਿੱਚ ਹੈ (Adjective) ਅਡਜੈਕਟਿਵ।
੫. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸੰਯੁਕਤ।
੬. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਉਹ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਕ੍ਰਿਆ ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਜਿਵੇਂ-ਹਾਰ ਦੇਣਾ, ਹਰਾਉਣਾ। ਯਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਜਣਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ-ਅਭੀ, ਹੁਣੇ, ਸੱਤਯ, ਨਿਤ, ਓਥੇ, ਐਸੇ ਆਦਿ।
੭. ਸਰਵਨਾਮ - ਜਿਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਪੜਨਾਉ, ਉਪਨਾਮ, ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਵਿੱਚ ਹੈ (Pronoun) ਪਰੋਨਾਉਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

SIKHBOOKCLUB.COM

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ॥

ਜਿਸ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਮੈਂ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਇਹ 'ਜਾਪ' ਨਾਮਕ ਬਾਣੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸੰਪੂਰਣ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵੀ, ਲਿਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ, ਜਦੋਂ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ, ਕਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਕਤ, ਜਿਸ ਉਥਾਨਕਾ ਨੂੰ, ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਦਾ, ਹੁਣ ਮੈਂ, ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਦਾ, ਟੀਕਾ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ, ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਸੰਜੋਖ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਵੀ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ, ਉਥਾਨਕਾ ॥

ਦੀਨਾ ਨਾਥ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ, ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਵਾਜ, ਸਰਣ ਆਇਆਂ ਦੀ, ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ—ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ, ਉਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ, ਬਵੰਜਾ ਕਵੀ ਵੀ, ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ, ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਵੀ, ਪੰਨਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚੰਦਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਗੂ ਬਣਾ ਕੇ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਐਸੀ ਬਾਣੀ ਰਚੋ, ਜੋ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ, ਤੇ ਤਾਮਸੀ (ਬੀਰ ਰਸੀ) ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨੇ ਕਰਕੇ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਬੀਰ-ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲ ਪਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸੁਣਾਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਦੇਵੀ ਦੇ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਅਤੇ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ, ਆ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਹੋਰਨਾਂ, ਪਾਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸੁਣਨੇ ਨ ਪੈਣ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਐਸੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਚੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਮੋਹ, ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਯੁੱਧ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਜੰਗ, ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕ ਦਾ ਮੋਹ ਨਾ ਵਿਆਪੇ।

ਜਿਸ ਵਕਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ, ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਨੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਉਦੋਂ ਹੀ, ਇੱਕ ਕਾਂਸ਼ੀਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਪੰਡਿਤ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਨਾਰਸ (ਕਾਂਸ਼ੀ) ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣੀ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬੜੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗਿਆਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ, ਈਸ਼ੁਰ ਅਵਤਾਰ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਸ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਪੰਤੂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਫ਼ਰਨਾ ਧਾਰ ਲਿਆ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੱਚ-ਮੁਚ, ਈਸ਼ੁਰ ਅਵਤਾਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਤਨ, ਚਤਰਭੁਜ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ, ਅਤੇ ਜਦ ਮੈਂ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਉੱਤਮ ਫਲ ਵੀ ਦੇਣ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਉਹ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਪੰਡਿਤ ਵੀ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਕਵੀਆਂ, ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਵੱਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੇਂ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ, ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਵਕਤ, ਸਿੰਘਾਸਣ ਉੱਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਉਸ ਵਕਤ, ਇਤਨਾ ਪਿਆਰਾ, ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਰੱਜਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਰਬ ਸੰਗਤ ਚਕੋਰ ਵਾਂਗ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਗਨ ਸੀ।

ਜਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਪੰਡਿਤ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਚਤਰ ਭੁਜ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ, ਦੇਖੇ ਕੈਸੀ ਅਸਚਰਜ ਖੇਲ ਹੈ, ਕਿ—ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ, ਉਹੀ ਜਿਹਾ ਕਲਗੀ ਵਾਲਾ, ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੰਤੂ ਕੇਵਲ ਪੰਡਿਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ, ਉਹੀ ਸਰੂਪ, ਚਤਰ ਭੁਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਗਦਾ ਪਦਮ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ, ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ

ਦੇ ਪਾਸ, ਕਾਬਲ ਦੀ ਕੁਝ ਸੰਗਤ ਆਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਫਲ, ਲਿਆਕੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ—ਉਸੀ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਇਕ ਚੰਗਾ ਜਿਹਾ, ਉਤਮ ਫਲ, ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਪੰਡਿਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ, ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਠੀਕ ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਲਿਆ।

ਉਸ ਵੇਲੇ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਭ੍ਰੋਸੇ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਨਵਾਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਇਸਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ, ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਰੱਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ, ਇਸ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਦੇ, ਅਚਾਰਯ (ਗੁਰਬਰ) ਹੋ, ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ, ਜੋ ਅਚਾਰਯ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ, ਅਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ, ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਚੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਗ ਮੋਖ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਆਪ ਜੀ ਭੀ, ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਵਾਸਤੇ, ਕਿਸੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ, ਰਚਨਾ ਕਰੋ— ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ, ਸਭ ਦਾ, ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਭੋਗ ਮੋਖ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਬਾਣੀ, ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਪਹਿਲੇ ਹੀ, ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ, ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਖਾਲਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਣੀ, ਸ਼ਾਂਤਮਈ, ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ, ਤੇ ਭੁਗਤੀ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਆਦਿ ਪਕੜ ਕੇ, ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੁਲਮ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਨੇ, ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ, ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਮੂਹ ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਵੀ, ਐਸੀ ਬਾਣੀ ਰਚਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਪੰਥ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਰਜੋਗੁਣੀ ਹੈ, ਤਿਸਦੇ ਲਈ, ਰਜੋਗੁਣੀ, ਅਤੇ ਤਮੋਗੁਣੀ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਜੋ ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਆਦਿ ਦੇ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਬੀਰ ਰਸੀ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਉਚਾਰਣ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਇਰ ਲੋਕ ਵੀ, ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਗਰਜਦੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਦ੍ਰੋਹੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਗੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਮੂਹ ਕਵੀਆਂ ਦੀ, ਬੇਨਤੀ, ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੀ, ਅਰਜ਼ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤਕੀ, ਰਾਜਸੀ, ਅਤੇ ਤਾਮਸੀ (ਬੀਰਰਸੀ) ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ—

ਜੋ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ, 'ਜਾਪੁ-ਸਾਹਿਬ' ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਸਤੋਗੁਣੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜੱਸ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ, ਅਤੇ ਰਾਮਾ ਅਵਤਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਚਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ, ਜੋ ਕਥਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੰਗ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਮਸੀ (ਬੀਰਰਸੀ) ਬਾਣੀ ਹੈ— ਅਤੇ ਜੋ ਤ੍ਰਿਆ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕਰਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਦੇ, ਮੋਹ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਾਣੀ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰੀ ਹੈ,—ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਖਾਲਸਾ ਵੀ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਇਹ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਖਾਲਸਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜੰਗ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲੀ ਆਦਿ ਹਨ—ਇਹ ਤਾਮਸੀ ਖਾਲਸਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ, ਰਈਸ ਸਰਦਾਰ ਲੋਕ ਹਨ, ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਖਾਲਸਾ ਹੈ— ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਾਜਪਾਟ, ਅਤੇ ਮੋਖ ਭੋਗ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਜੋ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁਣੇਗਾ, ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੇਲਾ ਰਹੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ, ਸਉਰ ਜਾਣਗੇ—ਇਸ ਲਈ, ਹੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਵੀ, ਇਸ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਰਵਾਵੋ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਾਪੁ ਬਾਣੀ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ

ਇਕ ਸਮੇਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ, ਜਮਨਾ ਕਿਨਾਰੇ, ਇੱਕ ਸਿਲਾ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ (ਸਿਮਰਨ) ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਦ ਅਚਾਨਕ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਿਆ, ਕਿ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਏ—ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਦਾ, ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ, ਜੱਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ ਸਤੋਤ੍ਰ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ ਸਤੋਤ੍ਰ ਹੀ, ‘ਜਾਪੁ’ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ।

॥ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖਯਤੇ ॥

ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ, ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

॥ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ੴ = [ਇੱਕ] = ਦੂਜ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ (੨) ਸੂਖਸ਼ਮ ਤੋਂ ਸੂਖਸ਼ਮ. ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ. ਜੋ ਕਿ ਸਤ ਚਿਤ ਤੇ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ।

[ੴ]- ਓਅੰਕਾਰ= (ਸੰ. ਓਮ) ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ, “ਅਵ” ਧਾਤੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਫੈਲਨਾ (ਓ) ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ (ਅ), ਮੰਗਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ (੨) - ਅਨੇਕ ਰੂਪਤਾ (ਓ), ਅਸਥੂਲ (ਅ), ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ (ਓ), ਸਰਵ—ਵਿਆਪੀ (ਸ) ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਜੋ ਉਤਪੱਤੀ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ (੩) ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਰੂਪ “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਅ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ. ਸੰ. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] = ਸਦਗੁਰੂ. ਸੰਗਯਾ - ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ. ਸੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ਣਾ ਜੋ ਅਗਯਾਨ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰਸਾਦਿ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸੇ, -ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰਿਪਾ (੨) ਖੁਸ਼ੀ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ।

ਅਰਥ—[ੴ] = ਇੱਕ ਜੋ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ [ੴ^੧] = ਮੰਗਲ (ਅਨੰਦ) ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ [ਪ੍ਰਸਾਦਿ] ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

* ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ, ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤੀ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਸ-ਤਕਤਾ ਨੂੰ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ, ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਸਦਾਚਾਰ (ਮਰਯਾਦਾ) ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਲਈ, ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ. ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ “ਵਸਤੂ-ਨਿਰਦੇਸ਼-ਆਤਮਕ” ਮੰਗਲ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮ, “ਜਾਪੁ” ਨੂੰ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ, ਗ੍ਰੰਥ ਆਰੰਭ ਸਮੇਂ “ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ” ਵਾਲੇ ਛਪੜ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸੇ ਮੰਗਲ ਦੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਖੇਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧ ਓਅੰਕਾਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਚੋਂ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਜਾਪ, ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ, ਧਰਮ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਕਾਮਨਾ ਦੀ, ਪੂਰਤੀ ਕਰਕੇ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ “ਓਅੰਕਾਰ” ਅੱਖਸ਼ਰ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈ—ਇਸਦੇ ਜਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮਾਂਗਲਯੰ ਪਾਵਨੰ ਧਰਮਯੰ, ਸਰਬ ਕਾਮ ਪ੍ਰਸਾਦਨਮ॥ ਓਅੰਕਾਰਾ ਪਰਬ੍ਰਹਮ, ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰੇਸ਼ੁ ਨਾਯਕਮ॥

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਛਿਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਆਨੰਦ ਦਾ, ਅਤੁੱਟ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਯਾ ਸੋਝੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਮਿਅ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ, ਹਰੈ ਅਘ, ਪਾਪ ਸਕਲ ਮਲ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ, ਵਸਿ ਕਰੈ, ਸਭੈ ਬਲ॥ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰਹਿ ਖੋਵੈ॥ ਗੁਰ ਨਵ ਨਿਧਿ ਦਰੀਆਉ, ਜਨਮ ਹਮ ਕਾਲਖ ਧੋਵੈ॥

[੧੩੯੨-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੨ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਨੰਦ ਮੂਲੁ ਜਗਜੀਵਨ ਦਾਤਾ, ਸਭ ਜਨ ਕਉ, ਅਨੰਦ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ॥

ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਜੀਅ ਸਭ ਤੇਰੇ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਵੈ॥

[੪੯੪-ਗੁਜਰੀ ਮ:-੪]

{ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਆਤਮ ਸੋਝੀ ਉਪਰ-ਸਾਖੀ }

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹੋਏ, ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਗੱਠੜੀ ਵਿੱਚ, ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ—ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੂਣ, ਤੇਲ ਅਤੇ ਰੂ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਲਣ ਵਾਲੇ, ਕੁਝ ਵੱਟੇ ਹਨ—ਅਤੇ ਮੈਂ, ਪਿੱਛਾ ਵਿੱਚ ਤੁਰ ਫਿਰ ਕੇ, ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਦਾ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਮਗ ਮੈਂ ਗਮਨੇ ਜਾਹਿ ਅਗਾਰੀ॥ ਸਨਮੁਖ ਮਿਲਯੋ ਏਕ ਵਪਾਰੀ॥

ਤਿਹ ਸੋਂ ਗੁਰ ਗਿਰਾ ਉਚਾਰੀ॥ ਕਿਆ ਬਾਂਧਿਓ ਹੈ, ਤੋਹਿ ਪਿਛਾਰੀ॥

ਸੁਨਤ ਵਪਾਰੀ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ॥ ਲੋਣ ਤੂਲ^੧ ਤੇਲ ਬਿਵਹਾਰਾ॥

ਹੇਤ ਜੀਵਕਾ ਗ੍ਰਾਮਨ ਫਿਰਹੀ॥ ਕਰਕੇ ਬਣਜ ਲਾਭ ਅਨੁਸਰਹੀ॥

ਤਦ ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਠੜੀ, ਸਾਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਿਖਾ, ਉਸਨੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੋਢੇ ਤੋਂ, ਗੱਠੜੀ ਲਾਹੀ, ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

ਯਥਾ— ਤਿਹ ਗਤਿ ਦੇਨਿ ਗੁਰੂ ਤਬ ਬੋਲੇ॥ ਹਮਹਿ ਦਿਖਾਵਹੁ ਗੱਠੜੀ ਖੋਲੇ॥

ਸੁਨ ਕੰਧੇ ਤੇ, ਤਾਹਿ ਉਤਾਰੀ॥ ਖੋਲ ਗੰਠ, ਧਰਿ ਦੀਨ ਅਗਾਰੀ॥੨੦॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਲਨ ਵਾਲੇ, ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਵੱਟੇ, ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਫੜ ਲਿਆ, ਤੇ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਵਪਾਰੀ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਨਾਮ ਵੀ, ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ,

ਯਥਾ— ਤੋਲਨ ਹੇਤ ਜਿ ਪਾਹਨ^੨ ਪਾਏ॥ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ, ਸੋ ਹਾਥ ਉਚਾਏ॥

ਬੂਝਨ ਕੇ ਹਿਤ, ਗਿਰਾ ਉਚਾਰੀ॥ ਇਨ ਕੇ ਨਾਮ, ਬਤਾਉ ਵਪਾਰੀ॥੨੧॥

ਤਦ ਵਪਾਰੀ ਨੇ, ਇੱਕ ਵੱਟਾ ਫੜ ਕੇ, ਕਿਹਾ ਇਹ ਪੰਸੇਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਫੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਦੁਸੇਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਇਹ ਇੱਕ ਸੇਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਇਹ ਛੋਟਾ ਵੱਟਾ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ “ਪਾਈਆ” ਹੈ, ਅਤੇ ਏਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੋਹਿਰਾ—ਪੰਚ ਸੇਰ, ਦੋ ਸੇਰ ਏਕ, ਸੇਰ ਇਕ, ਇਹ ਆਹਿ॥

ਪਾਉ ਏਕ ਕੋ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਮਰੇ ਕਰ ਮਾਹਿ॥੨੨॥

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ “ਪਾਈਆ” ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ, ਆਪਣਾ ਨਾਮ, ਛੋਟਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਮਰਦਾਨੇ! ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਏਹੀ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁਨਿ ਗੁਰ ਕਰੈ “ਧੰਨ” ਇਹ ਪਾਉ॥ ਜਿਸ ਆਪਨੋ ਲਘੁ^੩ ਨਾਮ ਧਰਾਹੂ॥

ਪੂਜਣ ਯੋਗ, ਇਹੀ ਹਮ ਜਾਨਾ॥ ਸੁਨਹੁ ਕਾਨ ਦੇ, ਕਰ ਮਰਦਾਨਾ॥੨੩॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ, ਜਦ ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਸੁਣੇ, ਤਦ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ, ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੋਈ, ਮੇਰੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ, ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਹੈ—

ਯਥਾ— ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ, ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ॥

ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ, ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ॥ (੨੦੪-ਗਉੜੀ ਮ:-੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਕੇ, ਝੱਟ-ਪੱਟ, ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਐਸਾ ਰੱਖਿਆ, ਕਿ ਫੇਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਇਹ ਬਿਧਿ ਬਚਨ ਬਪਾਰੀ ਸੁਨੇ॥ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਗੁਨੇ॥

ਆਪਾ ਖੋਇ ਪਰਯੋ ਸਰਨਾਈ॥ ਬਿਸੈ ਬਾਸਨਾ ਸਰਬ ਗਵਾਈ॥੨੪॥

ਧਰਯੋ ਚਰਨ ਪਰ, ਸੀਸ ਹੂੰ ਦੀਨੰ॥ ਪਰਯੋ ਰਹਯੋ, ਨ ਉਠਾਵਨ ਕੀਨੰ॥੨੫॥

ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਐਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ, ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੱਥ, ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਸਾਰ ਹੀ, ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ, ਕਪਾਟ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ, ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦਾ ਗਿਆਤਾ, ਤੇ ਸਮਰੱਥ ਪੁਰਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ, ਦਿੱਬ^੧-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਦਿੱਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਸਾਰ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ, ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਿਤੀ^੨ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਅਤੁੱਟ ਭੰਡਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਐਸਾ ਪਰਮ-ਫਲ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਸਦਾ ਲਈ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਸਭ ਦੁੱਖ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਦ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਜੀ ਨੇ, ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਕਥਾ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ, ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ, ਤੱਤਛਿੰਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਇਹ ਕਥਾ, ਇਕ ਵਾਰ, ਫੇਰ ਸੁਣਾਵੇ, ਵਪਾਰੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਜੀਵ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਨ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਨ ਕੋਈ ਜਪ-ਤਪ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ, ਸ਼ਬਦ ਅਭਿਆਸ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਸਨੂੰ, ਦੁਰਲੱਭ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ, ਤੱਤਛਿੰਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਕਥਾ ਹੈ—ਤਦ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ! ਮੈਂ ਵੀ, ਏਹੀ ਗੱਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੁੱਛੀ ਸੀ—ਓਨਾ ਨੇ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਮੈਂ, ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ, ਓਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ—ਆਪ ਜੀ ਸੁਣੋ—

ਯਥਾ ਦੋਹਰਾ—ਜਬ ਬਾਲੇ ਨੇ ਅਸ ਕਹੀ, ਵਪਾਰੀ ਕੀ ਗਾਥ॥

ਤੱਤਛਿੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਿਆਨ ਭਾ, ਪਰਸੇ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਹਾਥ॥੨੬॥

ਚੋਪਈ— ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਦ ਬੋਲੇ ਬਾਨੀ॥ ਹੇ ਬਾਲੇ ਇਹ ਕਹਉ ਕਹਾਨੀ॥

ਇਨ ਵਪਾਰੀ ਤੱਤਛਿੰਨ ਪਾਈ॥ ਕੁਛ ਚਿਰ ਕਾਲ, ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਈ॥੨੭॥

ਬੋਰ ਨ ਕੀਨ ਸਬਦ ਅਭਿਆਸਾ॥ ਗਿਆਨੀ ਭਯੋ, ਪਾਇ ਸੁਖ ਰਾਸਾ॥

ਬਾਲੇ ਨੇ, ਤਬ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ॥ ਸੁਨ ਅੰਗਦ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪਿਆਰੇ॥੨੮॥

ਮੈਂ ਬੂਝਨ ਕੀਨੇ, ਪ੍ਰਭ ਤਬਹੀ॥ ਤਿਹ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ, ਕੀਨ ਪ੍ਰਭ ਸਬਹੀ॥

ਮੁਝ ਸੋ, ਜੇਸੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ॥ ਸੋ ਮੈਂ ਕਹਿ ਹੋਂ, ਪਾਸ ਤੁਮਾਰੇ॥੨੯॥

੧ ਯਥਾ—ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹਿ ਨੇਤ੍ਰ ਅੰਧ ਸੇ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ, ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹੋਈ॥

[੯੨੨-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:-੩-ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ]

੨ ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲ॥ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ॥

[੨੭੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਬਾਲੇ! ਇਹ ਵਪਾਰੀ, ਕੋਈ ਸਧਾਰਣ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਿਆਸੂ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜਪ-ਤਪ, ਤੇ ਸਤਸੰਗ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਰੂਪ, ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਵੀ, ਬਹੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਇਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸੁੱਧ, ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਰਬ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਮਪੰਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ—ਜਿਵੇਂ ਦੀਪਕ ਵਿੱਚ, ਤੇਲ ਬੱਤੀ ਆਦਿਕ, ਚਾਨਣ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਗ ਛੂਹਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਛੂਹਣ ਸਾਰ ਹੀ, ਉਹ ਜਗਮਗਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਭਰਪੂਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਹੀ, ਇਸਦਾ ਹਿਰਦਾ, ਬ੍ਰਹਮ (ਆਤਮ) ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਕੇ, ਜਗਮਗਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਭੇਦ ਭਰਮ ਤੇ ਸੰਸੇ ਸਭ ਮਿੱਟ ਗਏ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਪੁੰਨ ਇਸ ਕੋਰੇ॥ ਮਿਲਿ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨ ਘਨੇਰੇ॥

ਕਾਰਜ ਭਯੋ ਸਿੱਧ ਸਭਿ ਆਗੂ॥ ਮਿਲਨੋ ਚਹਿਤ, ਏਕ ਸਭਾਗੂ॥ ੩੧॥

ਦੋਹਰਾ—ਦੀਪਕ ਬਾਤੀ ਤੇਲ ਯੁਤ, ਪਾਵਕ ਲਾਵਣ ਦੇਰ॥

ਹੋਇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤਰਤ ਮਿਲ, ਭਯੋ ਇਸਕੋ 'ਤੂ' ਹੋਰਿ॥ ੩੨॥

ਚੌਪਈ—ਸੁਨਤਿ ਯੁਕਤਿ, ਹਿਰਦੇ ਹਰਖਾਨੇ॥ ਪੁਨਹਿ ਕਥਾ, ਸੁਨਹੀ ਦੇ ਕਾਨੇ॥

ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਦ ਸੁਨਿਯੇ ਗਾਥਾ॥ ਤਿਹ ਕੋ ਐਸੇ ਕੀਨ ਸਨਾਥਾ॥ ੩੩॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਧ, [ਅਧਿਆਇ-੧੫-ਸਵਾ-੯੬]

ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ਼ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜੀਵ, ਇਸ ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੀਰਜਤਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਚਿਰਪ੍ਰਯੰਤ ਸੁਭ ਕਰਮ, ਜਪ-ਤਪ ਤੇ ਸਤ ਸੰਗ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਐਸੀ ਹੀ 'ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ' ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅੰਦਰ ਦੇ ਕਪਾਟ, ਤੇ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣਗੇ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮੇ ਦਾ ਅਪ੍ਰੇਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤ, ਆਨੰਦਮਈ ਅਵੱਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ ਦੇ ਸਭ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—[ਉ] = ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕੇਵਲ [੧] = ਇੱਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਈ (ਦੁਵੈਤ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਦੁੱਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਈ ਦੀ ਜਣਾਇਕ, ਜੋ ਸਜਾਤੀ-ਵਿਜਾਤੀ* ਅਤੇ ਸ੍ਰੈਗਤ ਆਦਿ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਹਰ ਪੱਖੋਂ, ਦੂਜ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਦਾ ਲਈ ਇੱਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ, ਪ੍ਰਛੇਦ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਦੇਸ ਕਾਲ (ਸਮਾਂ) ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੋਂ ਵੀ, ਵੱਧ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

੧ ਯਥਾ—ਅਧਿਕਾਰ ਦੀਪਕ ਪਰਗਾਸੇ॥ ਨਾਨਕ ਭਰਮ ਮੋਹ, ਦੁਖ ਤਹ ਤੇ ਨਾਸੇ॥ [੨੮੭-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅੰਧ ਰੂਪ ਮਹਿ ਦੀਪਕੁ ਬਲਿਓ, ਗੁਰਿ ਰਿਦੈ ਕੀਓ ਪਰਗਾਸਾ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਦਰਸੁ ਪੇਖਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਸਭ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਆਸਾ॥ [੧੨੧੨-ਸਾਰੰਗ ਮ:-੫]

੨ ਯਥਾ—ਅਲਖ ਅਭੇਉ ਹਰਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥ ਉਪਾਇ ਨ ਕਿਤੀ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੋਟੈ, ਨਦਰੀ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੭-ਮਾਝ ਮ:-੩]

[* ਸਜਾਤੀ-ਵਿਜਾਤੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੈਗਤ ਭੇਦ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ]

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦ [ਫਰਕ] ਹੁੰਦੇ ਹਨ—(੧)-ਸਜਾਤੀ. (੨) ਵਿਜਾਤੀ (੩) ਅਤੇ ਸ੍ਰੈਗਤਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਯਥਾ— ਏਕੈ ਪਰਗਟੁ ਏਕੈ ਗੁਪਤਾ, ਏਕੈ ਧੰਧੁਕਾਰੋ॥

ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ, ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਬੀਚਾਰੋ॥

[੧੨੧੫-ਸਾਰੰਗ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪਹਿ ਕੀਆ ਕਰਾਇਆ, ਆਪਹਿ ਕਰਨੈਜੋਗ॥

ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਦੂਸਰ ਹੋਆ ਨ ਹੋਗੁ॥

[੨੫੦-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਲਲਾ ਤਾਕੈ ਲਵੈ ਨ ਕੋਊ॥ ਏਕਹਿ ਆਪਿ, ਅਵਰ ਨਹ ਹੋਊ॥

[੨੫੨-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫]

ਪਿਛਲੇ ਸਵੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

[ੳ] ਸਜਾਤੀ ਭੇਦ [ਸਜਾਤੀ = ਸ + ਜਾਤੀ] (ਸ) = ਉਸੇ ਜਾਤਿ ਵਿੱਚ (ਭੇਦ) = ਫਰਕ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਗਊ ਦੀ, ਦੂਸਰੀ ਗਊ, ਸਜਾਤੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭਨਾਂ ਗਊਆਂ ਵਿੱਚ, ਗਊਪਣੇ ਦੀ [ਜਾਤਿ] = ਨਸਲ ਇੱਕ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਸਜਾਤੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਕ ਗਊ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਦੂਸਰੀ ਗਊ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਜਾਤੀ ਭੇਦ (ਫਰਕ) ਦੀ ਜਣਾਇਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹੀ, ਗਊ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ (ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ) ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਜਾਤੀ-ਭੇਦ ਹੈ, ਇਹ ਭੇਦ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਸੇ ਜਾਤਿ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ—

ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਜਾਤੀ ਭੇਦ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ, ਵਰਗਾ ਸਮਰੱਥ, ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸਜਾਤੀ ਭੇਦ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ, ਜੋ ਉਸਦੇ, ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਜਾਤੀ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਕਰਣੇ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਾਹੀ॥ ਤੂ ਸਾਹਿਬੁ ਅਗਮੁ ਦਇਆਲੁ ਹੈ, ਸਭ ਤੁਧੁ ਧਿਆਹੀ॥

[੩੦੧-ਗਉੜੀ ਵਾਰ-ਪਉੜੀ-੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤਿਸਹਿ ਸਰੀਕੁ ਨਾਹੀ ਰੇ ਕੋਈ, ਕਿਸਹੀ ਬੁਝੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਆਪੇ, ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਚੋਜ ਖੜਾ॥

[੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੀਨ ਭਵਨ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸੋਈ, ਅਪਨ ਸਰਸੁ ਕੀਅਉ ਨ ਜਗਤ ਕੋਈ॥

ਆਪਨ ਆਪੁ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਇਉ, ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ॥ [੧੪੦੫-ਸਵੈਯੇ ਮ:-੪ ਕੇ]

[ਅ]— ਵਿਜਾਤੀ-ਭੇਦ—[ਵਿਜਾਤੀ = ਵਿ + ਜਾਤੀ] [ਵਿ] = ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਦਾ [ਭੇਦ] = ਫਰਕ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਊ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ ਜਾਨਵਰ, ਜੋ ਘੋੜਾ ਹੈ, ਉਹ ਗਊ ਦਾ ਵਿਜਾਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਗਊਪਣੇ ਦੀ [ਜਾਤਿ] = ਨਸਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਗਊ ਅਤੇ ਘੋੜਾ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਵਿਜਾਤੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਗਊ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਜੋ ਘੋੜੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਜਾਤੀ-ਭੇਦ ਦੀ ਜਣਾਇਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਾਤਿ [ਨਸਲ-ਵੰਸ਼] ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਨਸਲਾਂ ਦੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਜਾਤੀ-ਭੇਦ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਜਾਤੀ ਭੇਦ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ, ਇੱਕ ਜਿਨਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੂਸਰੀ ਜਿਨਸ [ਜਾਤਿ] ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵਿਜਾਤੀ-ਭੇਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਉਸਦੇ ਸਮਾਨ ਸਮਰੱਥਤਾ, ਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਵਾਲਾ, ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦਾ, ਤਦ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਿਜਾਤੀ-ਭੇਦ ਬਣਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸਦੇ ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਜਾਤੀ-ਭੇਦ [ਦੂਜਪਣੇ] ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਊ॥ ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਹੈ ਸੋਊ॥

[੧੦੦੧-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਘਘਾ ਘਾਲਹੁ ਮਨਹਿ ਏਹ, ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਦੂਸਰ ਨਾਹਿ॥

ਨਹ ਹੋਆ ਨਹ ਹੋਵਨਾ, ਜਤ ਕਤ ਓਹੀ ਸਮਾਹਿ॥

[੨੫੪-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭ ਦਇਆਲ ਬੇਅੰਤ, ਪੂਰਨ ਇਕੁ ਏਹੁ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਦੂਜਾ ਕਹਾ ਕੇਹੁ॥

[੭੧੦-ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੨੦]

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਵੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਯਥਾ— ਏਕੋ ਦੇਵ: ਸਰਬ ਭੂਤੇਸ਼ੁ ਗ੍ਰਿਹ: , ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਸਰਬ ਭੂਤਾਂਤਰ ਆਤਮਾ ॥

ਕਰਮਾ—ਧਰਮਕਸ਼: ਸਰਬ ਭੂਤਾਧੀ ਵਾਸ: , ਸਾਖੀ ਚੇਤਾ ਨਿਰਕੇਵਲੋਂ ਨਿਰਗੁਣਸ਼ਚ ॥

ਅਰਥ—[ਏਕੋ] = ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਜੋ [ਦੇਵ] = ਪਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਓਹੀ [ਨਿਰਗੁਣਸ਼ਚ] = ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ [ਨਿਰ ਕੇਵਲੋਂ] = ਨਿਰਲੋਪ ਸ਼ੁਧ [ਚੇਤਾ] = ਚੇਤਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਸਰਬ [ਭੂਤਾਂ-ਤਰ] = ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ (ਭੂਤੇਸ਼ੁ) = ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਗ੍ਰਿਹ (ਗ੍ਰਿਹ:) = ਛਿਪਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਸਰਬ [ਭੂਤਾਧੀ ਵਾਸ:] = ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਯਾਨੂੰ ਸਰਬ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ [ਅਧਿਯਕਸ਼] = ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ ਹੋ ਕੇ, ਯਾਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿੱਚ, ਓਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੈ।

[ਸ੍ਰੋਤਾਸ੍ਰੋਤਰ ਉਪਨਿਸ਼ਧ, ਛਟਾ ਅਧਿਆਇ, ਮੰਤ੍ਰ ਗਿਆਰਵਾਂ]

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ =>

[ਏ]-[ਸ੍ਰੈ-ਗਤ] = ਸ੍ਰੈ + ਗਤ [ਸ੍ਰੈ] = [ਸ੍ਰ] ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਭੇਦ (ਫਰਕ-ਦੂਜ ਭਾਵ) ਦੀ [ਗਤ] = ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਹੱਥ ਪੈਰ, ਅਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਆਦਿ ਜੋ ਅਨੇਕ ਅੰਗ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੈਗਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੰਗ [ਸ੍ਰੈ] = ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ [ਗਤ] = ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਵਿਭਿੰਨਤਾ (ਅਨੇਕਤਾ) ਕਰਕੇ ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਣੇ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਹੱਥ ਹੈ, ਇਹ ਪੈਰ ਹੈ, ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਨੱਕ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਦਾ, ਭੇਦ (ਦੂਜਪਣਾ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੈਗਤ-ਭੇਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਸ੍ਰੈ-ਗਤ-ਭੇਦ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਸਤੂ, ਸੀਮਤ ਪਦਾਰਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਅੰਗ-ਪ੍ਰਤਿਅੰਗ ਵੀ, ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਗ-ਪ੍ਰਤਿਅੰਗ ਹੀ, ਸ੍ਰੈਗਤ-ਭੇਦ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸ੍ਰੈਗਤ-ਭੇਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਹੀ, ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਹੱਥ-ਪੈਰ ਆਦਿ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣ ਰੂਪ, ਸ੍ਰੈਗਤ-ਭੇਦ ਬਣਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਸ੍ਰੈ-ਗਤ ਭੇਦ (ਦੂਜ) ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਭਵਨ ਧਾਰੇ, ਏਕ ਥੋਂ ਕੀਏ ਬਿਸਥਾਰੇ, ਪੂਰਿ ਰਹਿੰਦੇ ਸਰਬ ਮਹਿ ਆਪਿ ਹੈ ਨਿਰਾਰੇ ॥

ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ਪਾਰੇ, ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਥਾਰੇ, ਸਗਲ ਕੋ ਦਾਤਾ ਏਕੋ, ਅਲਖ ਮੁਰਾਰੇ ॥

ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਧਾਰੇ, ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਦੇਖਾਰੇ, ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨਾਹੀ, ਮੁਖ ਨ ਮਸਾਰੇ ॥

[੧੩੮੬-ਸਵੈਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ ਮ: ੫]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਤਿੰਨਾਂ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ—ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ, ਦੂਜ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸਫੁੱਰਤੀ ਦੇ ਕੇ, ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ [ਵੱਖ] ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰ ਸਕੇ, ਫੇਰ ਨ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਗ ਪ੍ਰਤਿਅੰਗ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੂਜਪਣਾ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੀਮਤ (ਮਹਿਦੂਦ) ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲਾ ਮਹਿਦੂਦ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੰਤ ਰਹਿਤ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੂਜਪਣੇ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਕਾਰਣ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ, ਦ੍ਰੈਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇੱਕ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮੈਂ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੇਖਿਓ, ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਰੀ ਕੋਊ ॥

ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭ ਭੀਤਰਿ ਰਵਿਆ, ਪੂਰਿ ਰਹਿੰਦੇ ਸਭ ਲੋਊ ॥

[੫੩੫-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ-ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅੰਤਰਿ ਏਕੋ, ਬਾਹਰਿ ਏਕੋ, ਸਭ ਮਹਿ ਏਕ ਸਮਾਈਐ ॥

ਘਟਿ ਅਵਘਟਿ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਈ, ਹਰਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਈਐ ॥ [੫੨੮-ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ-ਮ:-੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਉਹ (ਇਕ) = ਅਦੁੱਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ [ਓਅੰਕਾਰ] = ਗੋਖਿਆ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਕਰੇ ਪਤਿਪਾਲਾ॥ ਸਦ ਜੀਅ ਸਿੰਗਿ ਰਖਵਾਲਾ॥

[੬੨੩-ਸੋਰਠ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਾਰੈ ਨ ਰਾਖੈ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ। ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਰਾਖਾ ਸੋਇ॥

[੨੮੬ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅਸਟਪਦੀ-੧੭ ਪਉੜੀ -੫]

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ-ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਪ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੋਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਨਾਮੁ ਵਿੜਾਇਆ, ਹਮ ਕੀਏ ਸਬਦ ਨਿਹਾਲੁ॥ ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਅਤੁਟ ਧਨੁ ਪਾਇਆ, ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ॥

[੧੩੧੫-ਕਾਨੜੇ ਦੀ ਵਾਰ ਮ:-੪]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [੧] ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ (ਦੂਜ ਭਾਵ ਰਹਿਤ) ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ, ਸਤ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ,—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ “ਇੱਕ” ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਸਿੱਧਾ ਜਣਾਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ—ਸਰੂਪ ਲਖਸ਼ਣ ਹੈ,

ਅਤੇ ਓਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ (ਮਾਇਆ ਸਬਲ) ਹੋ ਕੇ, ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ, ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਦੇ, ਲਖਸ਼ਣਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜਣਾਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਲਖਸ਼ਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਲੈ ਵੇਲੇ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਲੇ, ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਪਰ, ਜਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਜਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉੱਤਪਤੀ ਆਦਿ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ—ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲਖਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ, ਅੰਸ਼ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ, ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਣਾਇਕ, ਤੱਟਸਥ-ਲਖਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਦੇ ਜਣਾਇਕ ਵਾਕ, ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਇੱਕ ਸਰੂਪ-ਲਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ, ਦੂਸਰੇ- ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ।

(੧) ਜੋ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ੍ਹ), ਸਰੂਪ (ਵਸਤੂ) ਦੇ ਜਨਾਉਣ ਲਈ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਣਾਵੇ, ਉਹ ਲੱਖਸ਼ਣ-ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

(੨) ਅਤੇ ਜੋ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ੍ਹ), ਸਰੂਪ (ਵਸਤੂ) ਦੇ ਜਨਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਨ ਰਹੇ, ਯਾਨੇ ਕਦੇ ਹੋਵੇ, ਕਦੇ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਵੀ, ਵਸਤੂ ਦੇ, ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਜਣਾ ਦੇਵੇ—ਉਸਨੂੰ ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ,

ਅਤੇ ਜੋ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ “ਇੱਕ” ਅਤੇ “ਓਅੰਕਾਰ” ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਤੱਟਸਥ-ਲਖਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ “ਇੱਕ” ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਸਿੱਧਾ ਜਣਾਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ—ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ—ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ, ਸਿੱਧੀ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ “ਓਅੰਕਾਰ” ਕਿਹਾ ਹੈ—ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ, ਇਹ ਹੈ,—ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ “ਓਅੰਕਾਰ” ਸਰੂਪ (ਮਾਇਆ ਸਬਲ) ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਨੂੰ, ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ, ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਣਾਇਕ-ਤੱਟਸਥ-ਲਖਸ਼ਣ ਹਨ—ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲਖਸ਼ਣ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ

ਪ੍ਰਲੈ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਜਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ, ਵਸਤੂ ਦੇ, ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ, ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਜਣਾਇਕ, ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ ਤਟਸਥ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਲੇ ਤਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੋਝੀ (ਗਿਆਤ), ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ, ਪ੍ਰਲੈ ਸਮੇਂ, ਨਹੀਂ ਕਰਾ, ਸਕਦੇ, ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

{ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ }

ਲੱਖਸ਼ਣ-ਉਹ ਚਿੰਨ, ਜਾ ਅਲਾਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,—ਜੋ ਵਸਤੂ ਨੂੰ, ਦੂਸਰੀ ਵਸਤੂ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਜਣਾ ਦੇਵੇ-ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦੀ ਸਿਫਤ ਹੈ—ਹੁਣ, ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ, ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—

ਯਥਾ— ਸਰੂਪ ਭੂ-ਤਤ੍ਵੇ ਸਤੀ, ਅਨ-ਵਿਯਾਵਰਤ ਕਤ੍ਵ, ਸਰੂਪ ਲੱਖ-ਸ਼ਣਤ੍ਵੇ॥

ਅਰਥ— ਜੋ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ) ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਸਤੂ ਨੂੰ (ਅਨ) = ਹੋਰ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ, [ਵਿਯਾਵਰਤ] = ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਜਣਾਵੇ, ਉਸ ਲੱਖਸ਼ਣ ਨੂੰ—ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਜਿਵੇਂ ਅਗਨੀ ਦੇ, ਜਣਾਇਕ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ), ਗਰਮਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਤੇ ਦਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਚਿੰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ, ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜੁਦੇ (ਵੱਖ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਗਨੀ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ), ਅਗਨੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ-ਅਗਨੀ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਦੇ, ਜਣਾਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ-ਅਗਨੀ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਣਾਦਿਆਂ ਸਾਰ, ਅਗਨੀ ਦੀ, ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ “ਇੱਕ” ਏਕਤ੍ਵ (ਇੱਕਪਣਾ) ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਵਸਤੂ, ਉਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਵੇ, ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਤਾਂ, ਹੋਂਦ ਰੂਪ, ਸਤ ਵਸਤੂ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਸਤ, ਚਿਤ, ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਜੋ ਕਿ ਹੋਂਦ ਰੂਪ, ਵਸਤੂ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵੀ, “ਇਕ” ਤੋਂ ਭਾਵ, ਸਤ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੱਤਤਾ (ਸਤਪਣਾ) ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਸਤ^੧ ਚਿਤ^੨ ਤੇ ਅਨੰਦ^੩ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ, ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਕਹਿਣ ਤੋਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵਸਤੂ, ਸਤ ਹੈ, ਉਹੀ ਚੇਤਨ, ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ—ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ—‘ਇਕ’ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ—ਸਤ—ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਦਾ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ‘ਇਕ’ ਸ਼ਬਦ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਦੇ, ਜਨਾਉਣ ਵਾਲਾ—ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ।

੧. ਯਥਾ- ਸਤਿ ਸਤਿ, ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਆਮੀ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਖਿਆਨੀ॥ [੨੭੯-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾਹੋਰ- ਤੂੰ ਸਤਿ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਸਦਾ ਅਥਿਨਾਸੀ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਜੀਉ॥ [੪੪੮-ਆਸਾ ਮ:-੪]

ਯਥਾਹੋਰ- ਸਸਾ ਸਤਿ ਸਤਿ, ਸਤਿ ਸੋਊ॥ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨ ਕੋਊ॥ [੨੫੦-ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫]

੨. ਯਥਾ- ਪਰਮਜੋਤਿ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ, ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ॥ ਜਿਉ ਤੂ ਰਾਖਹਿ ਤਿਉ ਰਹਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ॥ [੮੧੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਸਗੋਰ ਸਰੋਵਰ ਭੀਤਰੇ, ਆਛੈ ਕਮਲ ਅਨੂਪ॥ ਪਰਮਜੋਤਿ ਪੁਰਖੋਤਮੇ, ਜਾ ਕੈ ਰੇਖ ਨ ਰੂਪ॥ [੮੫੭-ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ]

੩. ਯਥਾ-ਉਂਹਾ ਸੂਰਜ ਨਾਹੀ ਚੰਦ॥ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਕਰੈ ਆਨੰਦ॥ [੧੧੬੨-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਅਨਦ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਸਦ ਜਾ ਕੈ॥ ਸਰਬ ਥੋਕ ਸੁਨੀਅਹਿ ਘਰ ਤਾਕੈ॥

[ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫-ਅਸ਼ਟਪਦੀ ੧੬-ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਭਉ ਖੋਇਆ॥ ਅਨਦ ਰੂਪੁ ਸਭ ਨੈਨ ਅਲੋਇਆ॥ [੩੮੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ- ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਰੂਪਤ੍ਵੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਅਸਹਿ, ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣਤ੍ਵੇ ॥

ਅਰਥ- ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ, ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਏਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਅਗਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗਰਮਾਈ, ਤੇ ਦਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਂਗੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ, ਕਦੇ ਵੀ, ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਉਸਦਾ, ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਹਨ—ਪਰ ਮਾਇਆ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ, ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜਣਾਇਕ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਸਰੂਪ - ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ।

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਸਨੂੰ, ਇੱਕ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਜਣਾਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਸਤ, ਚਿਤ, ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ।

(੨) (ਹੁਣ ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ)—

ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ “ਓਅੰਕਾਰ” ਪਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰ ਕੇ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਤਟਸਥ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

{ ਤਟਸਥ—ਲੱਖਸ਼ਣ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ }

ਯਥਾ- ਕਦਾਚਿਤ ਕੱਤਵੇ ਸਤੀ, ਅਨ-ਵਿਯਾਵਰਤ ਕਤਿਯੰ, ਤਟਸਥ ਲੱਖਸ਼ਣ ਤ੍ਵੰ ॥

ਅਰਥ- ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਸੋਝੀ (ਗਿਆਤ) ਲਈ, ਜਿਸ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ੍ਹ) ਦਾ, ਵਰਣਨ ਕਰੀਏ, ਉਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਕਦੇ ਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ, ਜਦ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਉਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਵਸਤੂ ਨੂੰ [ਵਿਯਾਵਰਤ] ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਜਣਾ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ ਨਾਮ-ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦਾ, ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਦੇਖ। ਉਹ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਿਸ ਮਕਾਨ ਤੇ, ਕਾਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਕਾਨ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਂ, ਉਸ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ, ਵੱਖਰਾ ਜਣਾ ਕੇ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉੱਡ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂ ਆਦਿਕ ਪੰਛੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਂ, ਮਕਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਾਂ ਪੰਛੀ ਦੇ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ੍ਹ) ਨੇ ਮਕਾਨ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ—ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਕਾਂ ਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਮਕਾਨ ਵਸਤੂ ਦੇ, ਇੱਕ [ਤਟ] = ਕਿਨਾਰੇ [ਸਥਿਤ] = ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਬੈਠ ਕੇ), ਮਕਾਨ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਇਸ ਕਾਂ ਰੂਪ, ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ ਨਾਮ, ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ।

ਅਤੇ “ਓਅੰਕਾਰ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅੰਤ ਰਹਿਤ, ਵਿਆਪਕ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੀ, ਉਸ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਜਣਾਇਕ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੀ—ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ।

ਯਥਾ- ਉਤਪਤਿ ਇਸਥਿਤ ਲੈ ਕਾਰਣਤ੍ਵੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਅਸਹਿ, ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣਤ੍ਵੰ ॥

ਅਰਥ- ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਲੈਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਜੋ ਈਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ (ਚਿੰਨ) ਹਨ—ਇਹੀ ਲੱਖਸ਼ਣ-ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ (ਸੋਝੀ) ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ, ਮਾਇਆ-ਸਬਲ (ਈਸ਼ੁਰ) ਦੇ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਇਸਥਿਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਧੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਸਰੂਪ ਦੇ ਜਣਾਇਕ, ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰਤਦੇ (ਵਿਆਪਦੇ) ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਅਤਿਅੰਤ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਵਿਆਪਕਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੋਣੇ (ਹਿੱਸੇ) ਵਿੱਚ, ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ

ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚਾਦਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਾਗ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ ਮਾਇਆ-ਸਬਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਣਾਇਕ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ, ਉਸ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਮਕਾਨ ਤੇ ਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਬਲਕਿ ਮਕਾਨ ਉੱਪਰ ਕਾਂ ਬੈਠੇ ਵਾਂਗੂੰ, ਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਜਦ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ, ਮਾਇਆ-ਸਬਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਈਸ਼੍ਵਰ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਫਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ, ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ- ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਰਚਨਾ, ਮਿਥਿਆ ਸਗਲ ਪਸਾਰਾ ॥

ਭਣਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਬ ਖੇਲੁ ਉਝਾਰੈ, ਤਬ ਏਕੈ ਏਕਕਾਰਾ ॥ [੯੯੯ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਸੋ ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਕਾਂ ਪੰਛੀ, ਮਕਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ [ਤੱਟ] = ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ [ਇਸਥਿਤ] = ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਮਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਲੱਖਸ਼ਣ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹਿੱਸੇ [ਤੱਟ] = ਕਿਨਾਰੇ ਵਿੱਚ [ਸਥਿਤ] = ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਮਾਇਆ ਸਬਲ) ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਤਦ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਤਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਆਦਿ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ “ਓਅੰਕਾਰ” ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ “ਓਅੰਕਾਰ” ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਇਹ ਜਣਾਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਮਾਇਆ-ਸਬਲ) ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਤਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਲੈ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ, ਸਭੁ ਖੇਲੁ ਤਮਾਸਾ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਆਪੇ ਵੇਕ ਕਰੇ ਸਭਿ ਸਾਚਾ, ਆਪੇ ਭੰਨਿ ਘੜਾਇਦਾ ॥ [੧੦੬੧-ਮਾਰੂ ਮ:-੩]

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਅਥਵਾ—ਉਸਦੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [੧] = ਇੱਕ [ਅਦੁੱਤੀ] ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ [ਓਅੰਕਾਰ] = ਅਨੇਕ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੋਝੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇਕੋ ਇੱਕ, ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਵੀ, ਬਦਲਾਵ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਦਾ ਇਕਸਾਰ (ਅਖੰਡ) ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਐਸਾ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁਵੈਤ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ- ਮੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੇਖਿਓ, ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਰੀ ਕੋਊ ॥

ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭ ਭੀਤਰਿ ਰਵਿਆ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਲੋਊ ॥ [੫੩੫-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫]

{ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਵੇਲੇ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ, ਵੈਰਾਟ ਨਾਮਾ ਸਬੂਲ ਸਰੀਰ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਵੀ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ- ਸਰਬਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰਾ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥

[੨੬੪-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥

[੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ:-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂੰਹੈ, ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ, ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥

[੫੧-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਬੂਝੈ ਦੇਖੈ ਕਰੈ ਬਿਬੇਕ॥ ਆਪਹਿ ਏਕ ਆਪਹਿ ਅਨੇਕ॥

[੨੭੬-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਸਾਖੀ—

{ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇੱਕ ਰੂਪ, ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਸਰੂਪ ਉਪਰ }

ਸੁਆਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਜੀ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ, ਅੱਛੇ ਜਗਿਆਸੂ ਸਨ, ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਜੀਵ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਈਸ਼ੁਰ ਵੀ ਹੈ “ਪਰ ਇਕੋ ਅਖੰਡ^੧ ਵਸਤੂ” ਬ੍ਰਹਮ ਤਤ ਹੀ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਪਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਖੂਬ ਮਖੌਲ ਵੀ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਰੀ ਗੱਪ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਪਰਮ ਹੰਸ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ, ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ^੨ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਣ-ਸੁਣਿਆ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ, ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ, ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੀਵ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ (ਪਰਮੇਸਰ) ਇੱਕੋ ਚੀਜ਼ ਹਨ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮਤਤ ਹੀ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਦ੍ਵੈਤ ਵਾਲੀ (ਏਕਤਾ ਵਾਲੀ) ਗੱਲ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਚੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਤੇ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਮਿਤ੍ਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਦੇਖੋ ਜੀ! ਇਹ ਕੈਸੀ ਅਜੀਬ ਬਾਤ ਹੈ, “ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਮਕਾਨ ਵੀ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਦਰੱਖਤ ਵੀ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਲੋਟਾ ਵੀ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਕਟੋਰੀ ਭੀ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਈਸ਼ੁਰ ਹਾਂ” ਕੈਸੀ ਈਸ਼ੁਰੋਂ ਕੀ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਈ ਬਾਰ ਹੱਸੇ, ਅਤੇ ਏਧਰੋਂ ਸੁਭਾਵਿਕ, ਹੀ, ਟਹਿਲਦੇ, ਹੋਏ, ਸ੍ਰੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਕੈਸੇ ਹੱਸਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਸਮਾਧੀ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ—ਹੱਥ ਦੇ ਲੱਗਣ (ਫੂਹਦਿਆਂ) ਸਾਰ ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ ਦੀ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਚੱਲ

੧-ਏਕਹਿ ਤੇ ਸਗਲਾ ਬਿਸਥਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਸਵਾਰਨਹਾਰਾ॥

[੨੫੧-ਸਲੋਕ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਘਟ ਥਾਪਿ॥

ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ ਧੰਧੈ ਲੇਈ॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜਗ ਜੀਵਨੁ ਸੇਈ॥

[੬੩੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:-੧]

੨-ਜੀਅ ਜੰਤ ਕੇ ਨਾਕੁਰਾ, ਆਪੇ ਵਰਤਣਹਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਪਸਰਿਆ, ਦੂਜਾ ਕਹ ਦ੍ਰਿਸਟਾਰ॥ [੨੬੨ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਣੀਐ, ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ॥ ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ, ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਐ॥

ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਭੁਗਤਾ, ਆਪਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਜਾਣਹਿ, ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਆ॥

[੮੪੬- ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

੩-ਪਸਰਿਓ ਆਪਿ ਹੋਇ ਅਨਤ ਤਰੰਗ॥ ਲਖੇ ਨ ਜਾਹਿ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਰੰਗ॥

[੨੭੫- ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਜਿਸ ਬੁਝਾਏ ਸੁ ਬੁਝਸੀ, ਸਚੈ ਸਬਦ ਪਤੀਨੀ॥

[੯੪੯-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ-ਪਉੜੀ-੭]

ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ, ਉਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਪੂਰਬਲੇ ਕੀਤੇ, ਸੰਜੋਗੀ-ਵਿਜੋਗੀ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ, ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿੱਜ ਦੇ ਆਤਮ ਪਦ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਏ॥ ਸ੍ਰਿਸਟ ਉਪਾਇ, ਦੁਖਾ ਸੁਖ ਦੀਏ॥

ਦੁਖ ਸੁਖ ਹੀ ਤੇ ਭਏ ਨਿਰਾਲੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੀਲੁ ਸਨਾਹਾ ਹੇ॥

[੧੦੩੨-ਮਾਰੂ ਮ:-੧]

ਐਸਾ ਸਮਰਥ, ਉਹ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ) ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

{ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਇਹ ਸੰਸਾਰ, ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਇਹ ਕਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਾਰਣ ਹੋਇਆ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿੱਦਵਾਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਾਦੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਆਦਿ (ਸ਼ੁਰੂਆਤ) ਦਾ, ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕੇ, ਯਾ ਜਿਸਦੀ ਆਦਿ ਹੀ, ਨ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਅਨਾਦੀ ਕਿਹਾ ਹੈ,

ਯਥਾ- ਸੁਨਹੁ ਰੇ, ਤੂ ਕਉਨੁ, ਕਹਾ ਤੇ ਆਇਓ॥ ਏਤੀ ਨ ਜਾਨਉ, ਕੇਤੀਕ ਮੁਦਤਿ, ਚਲਤੇ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਇਓ॥

[੯੯੯-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਤਮਾ (ਅਤੀਅੰਤ ਨਾਸ਼) ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਠਹਿਰਾਵ ਆਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ* ਆਦਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਸੰਸਾਰ, ਈਸ਼ਰ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਸਬੂਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸੁਖਸ਼ਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਬ ਆਕਰਖ ਕਰਤ ਹੋ ਕਬਹੂੰ॥ ਤੁਮ ਮੈ ਮਿਲਤ, ਦੇਹ ਧਰ ਸਭਹੂੰ॥ [ਚੌਪਈ, ਪਉੜੀ-੧੩]

ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਅਸਬੂਲ ਤੱਤ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ, ਕਾਰਣ ਰੂਪ, ਪੰਜੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ (ਪੰਜ ਤਨਮਾਤ੍ਰਾਂ) ਵਿੱਚ, ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕਮਿੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜਗਤ ਦੀ ਜੋ ਲੈਤਾ ਰੂਪ ਸੁਖਸ਼ਮ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ-ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਗੁਬਾਰੁ ਕਰਿ, ਵਰਤਿਆ ਸੁੰਨਾ ਹਰਿ॥ ਓਧੈ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਨ ਸਾਸਤਾ, ਆਪੇ ਹਰਿ ਨਰ ਹਰਿ॥

ਬੈਠਾ ਤਾੜੀ ਲਾਇ ਆਪਿ, ਸਭਦੁ ਹੀ ਬਾਹਰਿ॥ ਆਪਣੀ ਮਿਤਿ ਆਪਿ ਜਾਣਦਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਗਉਹਰੁ॥

[੫੫੫-ਬਿਹਾਰਗੜਾ ਵਾਰ ਮ:- ੪]

* ਪ੍ਰਲੈ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਲੈ, ਅਤੇ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ (੧)-ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰਪੁਰੀ, ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ, ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਆਦਿ। ਉਪਰਲੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਬੱਚ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ, ਤੇ ਜਲ ਆਦਿ ਹੀ ਦਿਸੇ, -ਇਸਨੂੰ ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਲੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- (੨) ਮਹਾਪ੍ਰਲੈ - ਜਦ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮ, ਫਲ ਦੇਣੇ, ਈਸ਼ਰ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਹੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਵਿਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ-ਅੱਗ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਵਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ, ਮਾਇਆ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਲੈਂਝ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਸੋ ਇਸੇ ਨੂੰ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ-ਸਬੂਲ ਤੱਤ, ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤ, ਤ੍ਰਿਧਾ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸਾਂਤਵਿਕ, ਰਾਜਸਿਵਕ, ਤਾਮਸਿਵਕ ਤ੍ਰਿਧਾ ਅਹੰਕਾਰ, ਮਹੱਤਤ੍ਵ (ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਬੁੱਧੀ) ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਮਹਿਤੱਤਵ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਮਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀਲਯ, ਯਾ ਮਹਾਪ੍ਰਲੈ ਹੈ, ਉਸ ਵਕਤ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇ, ਰਸ ਨੂੰ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ॥

ਯਥਾ- ਧ੍ਰਿਧੁ ਕਾਰਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਬੈਠਾ, ਨ ਤਦਿ ਧੰਧੁ ਪਸਾਰਾ ਹੇ॥

[੧੦੨੬- ਮਾਰੂ ਮ:-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰੈ॥ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨ ਖਸਮ ਹਮਾਰੈ॥

ਸਾਚੇ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਵਿਚਾਰੀ, ਸਾਚੇ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੇ॥

ਕੇੜੜਿਆ ਜੁਗ ਧੁੰਧੂ ਕਾਰੈ, ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ॥

ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ, ਸਾਚੇ ਤਖਤਿ ਵਡਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੩-ਮਾਰੂ ਮ:-੧]

ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ, ਚੰਦ-ਸੂਰਜ, ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ, ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਉਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਪ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਫੁੱਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਇਸਦਾ ਵਰਣਨ, ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਯਥਾ— ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂ ਕਾਰਾ॥ ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ, ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ॥

ਨ ਦਿਨ ਰੈਨਿ, ਨ ਚੰਦ, ਨ ਸੂਰਜ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ॥

ਖਾਣੀ ਨ ਬਾਣੀ, ਪਉਣ ਨ ਪਾਣੀ, ਓਪਤਿ ਖਪਤਿ, ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀ॥

ਖੰਡ ਪਤਾਲ, ਸਪਤ ਨਹੀਂ ਸਾਗਰ, ਨਦੀ ਨ ਨੀਰੁ ਵਹਾਇਦਾ॥

ਨ ਤਦਿ ਸੁਰਗੁ, ਮਛੁ ਪਇਆਲਾ, ਦੋਜਕੁ ਭਿਸਤੁ, ਨਹੀਂ ਪੈ ਕਾਲਾ॥

ਨਰਕੁ ਸੁਰਗੁ, ਨਹੀਂ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ, ਨ ਕੋ ਆਇ, ਨ ਜਾਇਦਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ, ਮਹੇਸ਼ ਨ ਕੋਈ, ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ, ਏਕੋ ਸੋਈ॥

ਨਾਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਹੀਂ ਜਾਤਿ ਨ ਜਨਮਾ, ਨ ਕੋ ਦੁਖ ਸੁਖੁ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੫-ਮਾਰੂ ਮ:-੧]

ਪਰ ਉਸ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇਹ ਜੀਵ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਦੀ, ਅਵਸਥਾ, ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇਹ ਜੀਵ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਸੰਸਕਾਰਾਂ, ਅਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ, ਕੋਮਲ ਤੇਜਾਂ ਨਾਲ, ਬੱਝੇ ਹੋਏ, ਲੈ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, -ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਰਨ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਰੂਪ, ਜੋ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ, ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੧- ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਰਣਨ—ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਏ, ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਏ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣ, ਅਤੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ—ਇਹ ਸਤਾਰਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ, ਜੀਵ ਦਾ, ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ, ਸਮੁਦਾਇ (ਇਕੱਠ) ਜੋ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਵ ਦਾ, ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਬੀਰ ਪਰਦੇਸੀ ਕੈ ਘਾਘਰੈ, ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਲਾਗੀ ਆਗਿ॥

ਪਿੰਥਾ ਜਲਿ ਕੋਇਲਾ ਭਈ, ਤਾਗੇ ਆਂਚ ਨ ਲਾਗ॥

[੧੩੬੬-ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ-੪੭]

ਅਰਥ— ਕਿਸੇ ਦੀ ਚਿਖਾ ਵਿੱਚ, ਦੇਹ ਸੜਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਰਹਿਤ, ਇਸ [ਪਰਦੇਸੀ] = ਜੀਵ ਦੀ, ਦੇਹ ਰੂਪ ਘਾਘਰੀ ਨੂੰ ਤਾਂ, ਅੱਗ ਨੇ ਸਾੜ ਕੇ, ਕੋਲੇ ਤੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ, ਤਾਗੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੋ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਸੀ, ਜੋ ਜਨਮ ਮਰਨ, ਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇ, ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ, ਇਹ [ਆਂਚਿ] = ਅੱਗ, ਲੱਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਭੋਗਣ ਲਈ, ਹੁਣ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ—ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ, ਇਹ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਸੜਦਾ, ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ, ਸੜਿਆ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਹੀ ਸੜਿਆ ਹੈ, ਵਾਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾਸ਼, ਹੋਣ ਤੋਂ, ਬਾਦ ਹੀ, ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਤੋਂ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਵਿਸ਼ਯਾਨੰਦ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਭਜਨਾਨੰਦ ਹਰੀਦਾਸ॥ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਭਈ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਸ॥

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤਾ॥

[੨੭੩-ਸੂਖਮਨੀ ਮ:-੫ ਅਸਟਪਦੀ-੮-ਪਉੜੀ-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਬਿਕਾਰੁ ਸੰਸੇ ਮਹਿ, ਤਰਿਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ॥ ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ, ਪੀਆਵੈ ਇਹੁ ਰਸੁ, ਅਕਥ ਕਥਾ ਤਿਨਿ ਜਾਨੀ॥

[ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ-ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ— ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਰਮਾ, ਇਹੁ ਮਨ ਧਰਮਾ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ॥ [੪੧੫-ਆਸਾ ਮ:-੧]
ਯਥਾ ਹੋਰ-ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ, ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਕੇ ਜੀਉ॥

[੩੪੨-ਰਾਗ ਗਉੜੀ, ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ-ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਕਰਨ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਰੂਪ, ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਕਦੇ ਵੀ, ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਜੋ-ਜੋ ਵੀ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ, ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਭੋਗਣ ਦੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ; ਜਨਮ-ਮਰਣ, ਆਦਿ ਦੇ, ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ- ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਬੰਧਨੀ ਭਾਈ, ਕਰਮ ਧਰਮ ਬੰਧਕਾਰੀ॥

ਪਾਪਿ ਪੁੰਨਿ ਜਗੁ ਜਾਇਆ ਭਾਈ, ਬਿਨਸੈ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰੀ॥ [੬੩੫-ਸੋਰਠ ਮ:-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਆਸਾ ਆਵੈ ਮਨਸਾ ਜਾਇ॥ ਉਰਝੀ ਤਾਣੀ, ਕਿਛੁ ਨ ਬਸਾਇ॥ [੧੩੩੦-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:-੧]

ਅਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਰੂਪ, ਮਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹਨ, ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਲਈ, ਸੰਸਕਾਰ (ਵਾਸ਼ਨਾ) ਰੂਪ ਧਾਰਿਆਂ ਨਾਲ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, - ਜਦ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ, ਬੱਝੇ ਬੱਝਾਏ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ, ਲੈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਬੰਧਨ ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ, ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਤੰਦਾਂ ਨਾਲ, ਨਾ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ, ਤਦ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਹੋ ਕੇ, ਯਾਨੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਦੇ, ਪੰਜੇ ਹੀ ਤੱਤ ਨਿਖੜ ਕੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਤੱਤਾਂ (ਪੰਜ ਤਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਰੂਪ ਤੱਤਾਂ) ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ, ਅਤੇ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, (ਅਭਾਸ ਸਹਿਤ) ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ, ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਅਤੇ ਜੀਵ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਪੰਤੂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬੱਝੇ ਬੱਝਾਏ ਹੀ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਈਸ਼ੁਰ (ਬ੍ਰਹਮ) ਵਿੱਚ, ਲੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ, ਸਾਮਯ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ (ਬ੍ਰਹਮ), ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ, ਆਪਣੇ ਏਕੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੀ, ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ, ਅਫੁੱਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ, ਨ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਨ ਜੀਵ ਹਨ, ਨ ਮਾਇਆ ਦੇ, ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ, ਨ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਸੁਨਣਾ ਹੈ, ਨ ਚਿੰਤਾ ਹੈ, ਨ ਅਚਿੰਤਪਣਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਰਹਿ ਲਿਵ ਲਾਗੇ, ਏਕਾ ਏਕੀ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੁ॥

ਜਲੁ ਥਲੁ ਧਰਣਿ, ਗਗਨੁ ਤਹ ਨਾਹੀ, ਆਪੇ ਆਪੁ ਕੀਆ ਕਰਤਾਰ॥

ਨ ਤਦ ਮਾਇਆ, ਮਗਨੁ ਨ ਛਾਇਆ, ਨ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਨ, ਜੋਤਿ ਅਪਾਰ॥

ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ, ਲੋਚਨ ਅਭ ਅੰਤਰਿ, ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਸੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣਸਾਰ॥ [੫੦੩-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਜਹ ਅਛਲ ਅਛੇਦ, ਅਭੇਦ ਸਮਾਇਆ॥ ਉਹਾ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ ਮਾਇਆ॥

ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਹਿ ਆਦੇਸੁ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਕਾ ਨਾਹੀ ਪਰਵੇਸੁ॥

ਜਹ ਏਕਹਿ ਏਕ, ਏਕ ਭਗਵੰਤਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਅਚਿੰਤੁ, ਕਿਸੁ ਲਾਗੈ ਚਿੰਤਾ॥

ਜਹ ਆਪਨ ਆਪੁ, ਆਪਿ ਪਤੀਆਰਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਕਥੈ ਕਉਨੁ ਸੁਨਨੈਰਾਰਾ॥

ਬਹੁ ਬੇਅੰਤ, ਉਚ ਤੇ ਊਚਾ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਸ ਕਉ, ਆਪਹਿ ਪਹੂਚਾ॥

[੨੯੧-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਇਸ ਤਰਾਂ ਸੰਸਾਰ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਸ਼ੁੱਧ, ਅਦੁੱਤੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ, ਆਪ ਹੀ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਾਜੀਗਰਿ ਜੈਸੇ ਬਾਜੀ ਪਾਈ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਭੇਖ ਦਿਖਲਾਈ॥

ਸਾਂਗੁ ਉਤਾਰਿ ਬੰਮਿਓ ਪਾਸਾਰਾ॥ ਤਬ ਏਕੋ ਏਕਕਾਰਾ॥

[੭੩੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਬਾਜੀਗਰਿ ਡੰਕ ਬਜਾਈ॥ ਸਭ ਖਲਕ ਤਮਾਸੇ ਆਈ॥

ਬਾਜੀਗਰ ਸ੍ਰਾਂਗੁ ਸਕੇਲਾ॥ ਅਪਨੇ ਰੰਗ ਰਵੈ ਅਕੇਲਾ॥

[੬੫੫-ਸੋਰਠ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪ ਕਰਿ ਦੇਖੈ॥ ਖੇਲ ਸੰਕੋਚੈ, ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ॥ [੨੯੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਅਤੇ ਇਸ ਏਕਤ੍ਵ ਦੀ, ਅਵੱਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕਦ ਤੱਕ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਨੂੰ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਦ ਤੱਕ, ਇਸ ਅਵੱਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਬਿਰਾਜਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਕੀਓ ਗੁਬਾਰਾ॥ ਤੂਆਪੇ ਜਾਣਹਿ, ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ॥

ਹੋਰ ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਕਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ, ਤੂ ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੬੧-ਮਾਰੂ ਮ:-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਜਹ ਸਰੂਪ ਕੇਵਲ ਜਗਦੀਸ॥ ਤਹ ਛਲ ਛਿਦ੍ਰ ਲਗਤ ਕਹੁ ਕੀਸ॥

ਜਹ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਜੋਤਿ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵੈ॥ ਤਹ ਕਿਸਹਿ ਭੂਖ, ਕਵਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ॥

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਕਰਨੈਹਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਦਾ ਨਾਹਿ ਸੁਮਾਰੁ॥ [੨੯੧-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਕੇਤਤਿਆ ਦਿਨ ਗੁਪਤੁ ਕਹਾਇਆ॥ ਕੇਤਤਿਆ ਦਿਨ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਇਆ॥

ਕੇਤਤਿਆ ਦਿਨ ਪ੍ਰਧੂਕਾਰਾ, ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਪਰਗਟੜਾ॥

[੧੦੮੧-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸੁੰਨ (ਅਫੁੱਰ) ਅਵੱਸਥਾ, ਕੱਦ ਤੱਕ ਰਹੀ, ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਵੀ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਵਾਸਨਾਵਾਂ, ਤੇ ਕਰਮ, ਈਸ਼ਰ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਆਪਣਾ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ, ਅਭੀਮੁਖ (ਸਨਮੁਖ) ਹੋਏ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਸ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ, ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ।

ਯਥਾ— “ਏਕੋ ਹੋ ਬਹੁ ਸਿਆਮ ਪ੍ਰਜਾ ਯਯੇਤੀ॥”

ਅਰਥ— ਕਿ “ਹੋ” ਮੈਂ ਏਕ ਤੋਂ [ਬਹੁ] = ਬਹੁਤ (ਅਨੇਕ) ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ [ਪ੍ਰਜਾ ਯਯੇਤੀ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਵਾ॥

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਸੋ ਕਾਮਯਤ ਬਹੁ ਸਿਆਮ ਪ੍ਰਜਾ ਯਯੇਤੀ॥

ਅਰਥ— [ਸੋ] = ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ [ਕਾਮਯਤ] = ਕਾਮਨਾ (ਇੱਛਾ), ਜਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ [ਪ੍ਰਜਾਯਯੇਤੀ] = ਪ੍ਰਗਟ [ਸਿਆਮ] = ਹੋ ਜਾਊ।

[ਤੈਤ੍ਰੀ ਉਪਨਿਸ਼ਧ, ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵੱਲੀ, ਛਟਾ ਅਨੁਵਾਕ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤਦੈਖੰਯਤ ਬਹੁ ਸਿਆਮ ਪ੍ਰਜਾਯਯੇਤੀ

ਅਰਥ— ਤਦ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ [ਤਦੈਖੰਯਤ] = ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵਾਂ॥

[ਛਾਂਦੋਗ ਉਪਨਿਸ਼ਧ, ਛਟਾ ਅਧਿਆਇ, ਦੂਸਰਾ ਖੰਡ]

ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਕਰਨ ਸਾਰ ਹੀ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਆਪਣੇ ਵਜ੍ਹਦ (ਸਰੂਪ) ਵਿੱਚ, ਆ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ, ਉਸੀ ਵਕਤ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ, ਹੱਲ-ਚੱਲ, ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਹੱਲ-ਚੱਲ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ, “ਓਅੰ” ਦੀ ਧੁਨੀ (ਅਵਾਜ਼) ਰੂਪ, ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ, ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਥਮੇ ਓਅੰਕਾਰ ਤਿਨ ਕਹਾ॥ ਸੋ ਧੁਨਿ ਪੂਰ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹਾ॥ ਤਾਤੇ ਜਗਤ ਭਯੋ ਬਿਸਥਾਰਾ॥

ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਜਬ ਦੁਹੁ ਬਿਚਾਰਾ॥ [ਸਫਾ-੧੫੮-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਆਦਿ ਪੁਰਖ, ਜਬ ਆਪ ਸੰਭਾਰਾ ॥ ਆਪ ਰੂਪ ਮੈ ਆਪ ਨਿਹਾਰਾ ॥

ਓਅੰਕਾਰ ਕਹ, ਇਕਦਾ ਕਹਾ ॥ ਭੂਮ ਅਕਾਸ, ਸਕਲ ਬਨ ਰਹਾ ॥

[੬੯੦-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪਾਰਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੩੫]

ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰਕਾਰ (ਓਅੰ) ਅੱਖਰ, “ਅਵ” ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਫੈਲਣਾ, ਇਸ ਲਈ, ਜਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ, ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ, ਓਅੰ ਦੀ, ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਤਦ ਉਸੀ ਵਕਤ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰ, ਨੇੜਾਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਮਾੜ ਵਿੱਚ, ਪਸਰ ਗਿਆ।

ਯਥਾ— ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾਕਾ ਨੇੜ ਫੇਰੁ ॥ ਤਿਸਕਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ਨਾ ਜਾਨੈ ਹੋਰੁ ॥

ਅਨਦ ਰੂਪ, ਮੰਗਲ ਸਦ ਜਾਕੈ ॥ ਸਰਬ ਥੋਕ ਸੁਨੀਅਹਿ ਘਰਿ ਤਾਕੈ ॥

[੨੮੫ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫-ਅਸਟਪਦੀ-੧੬-ਪਉੜੀ-੨]

ਕਾਰਣ ਇਹ, ਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਦੇ, ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਆਤਮਕ ਮਾਇਆ, ਰੂਪ ਜੋ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸੀ ਵਕਤ, ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਅਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪਸਰ ਗਈ-ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, “ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ”, ਅਤੇ ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ, ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੀ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੀ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਇਹ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸੀ ਵਿੱਚ, ਲੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਇਸ ਲਈ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਬਚਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਿਆ ਹੈ,

ਯਥਾ- ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਾਤੀ, ਕੀਆ ਦਿਨਸੁ ਸਭ ਰਾਤੀ ॥ ਵਣ ਤ੍ਰਿਣੁ, ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਪਾਣੀ ॥

ਚਾਰਿ ਬੇਦ, ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ ॥ ਖੰਡ ਦੀਪ, ਸਭਿ ਲੋਆ, ਏਕ ਕਵਾਵੈ ਤੇ ਸਭਿ ਹੋਵਾ ॥ [੧੦੦੩-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ (ਓਅੰ) ਦੀ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇਓ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਅਵੱਸ, ਕੰਪਨ (ਬਰਬਰਾਹਟ) ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੰਪਨ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ-ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਉਸ ਵਕਤ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ, ਬੜੀ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ, ਹੱਲ-ਚੱਲ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਆ ਹੋਈ (ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ, ਵਿਖਮ ਅਵਸਥਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਕੰਪਨ ਤੋਂ, ਅਤੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੋ ਧੁਨੀ (ਅਵਾਜ਼) ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, “ਓਅੰ” ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ, ਹੱਲ-ਚੱਲ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ ਦਾ ਨਾਮ, “ਓਅੰਕਾਰ” ਧੁਨੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ, ਇਹ ਧੁਨੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਵੀ “ਓਅੰਕਾਰ” ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ (ਓਅੰਕਾਰ) ਰੂਪ ਅੱਖਰ ਨੂੰ, “ਸ਼ਬਦ-ਬ੍ਰਹਮ” ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ‘ਸਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਨਾਮ-ਨਾਮੀ ਰੂਪ, ਨਿੱਤ-ਸਬੰਧ ਹੈ, -ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਚ-ਵਾਚਕ, ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-

ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ-ਵੈਰਾਟ ਹੈ, ਇਸਲਈ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਰ ਹੀ “ਓਅੰ” ਦੀ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ, ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਰਗੁਣ ਨਾਮਾਂ ਤੋਂ, ਮੁਖ (ਪ੍ਰਧਾਨ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦਾ ਸਾਰ ਰੂਪ, ਨਾਮ ਹੈ।

੧- ਕਵਾਉ = ਵਾਕ (੨) ਦਰੀਆਉ-ਦ੍ਰਵੀਭੂਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਇੱਕ [ਕਵਾਉ] = ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ [ਲਖ] = ਅਣਗਿਣ ਰੂਪ, -ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ।

ਯਥਾ- ਓਨਮ ਅਖਰ ਸੁਣਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਓਨਮ ਅਖਰੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰੁ ॥ [੯੩੦-ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ:-੧]

ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ “ਓ” ਓਅੰਕਾਰ* ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਤਨੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ, ਇਸੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ “ਓ” [ਓਨਮ] ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਅਰਥਾਤ “ਓ” “ਓਅੰ” ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ, ਮਕਾਰ ਯਾਨੇ ਐੜਾ, ਉੜਾ ਅਤੇ “ਬਿੰਦੀ” ਵਿੱਚੋਂ, ਯਾ () = ਟਿੱਪੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਥੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ, ਮਕਾਰ ਰੂਪ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਪਸਾਰੇ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਇਸਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਥ ਬਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਰਥ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਯਾ ਅਮਾਤ੍ਰਾ ਵੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਅ ਸ਼ੁੱਧ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦੀ ਅਧਾਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੱਤਾ

* ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਵਿੱਚ (ਓ-ਓਅੰਕਾਰ) ਨੂੰ, ਮੂਰਤ ਵਰਗੇ, “ਉੜੇ” ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਜਦ ਕਿ, ਇਹ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਨ ਲਿਖਣ ਦੇ, ਕਈ ਕਾਰਣ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ, ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਣ ਨਾਲ, ਸੰਕੁਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ “ਓਅੰ-ਓ” ਦੀ, ਗੂੰਜ ਰੂਪ ਧੁਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਬੀਜ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ, ਅਨੰਤ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੀ, ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਇਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ-ਇਸ ਲਈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਨ ਲਿਖ ਕੇ ਚਿੱਤਰ (ਤਸਵੀਰ) ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ (ਸ਼ਕਲ) ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੂਰਤਿ (ਤਸਵੀਰ) ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ, ਓਮ (ॐ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਅਸੀਮਿਤ ਅਰਥ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨਾ ਵੀ, ਇਸਦਾ ਕਿਸੀ ਵੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਅਰਥ ਕਰੀਏ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਰਥ, ਛੁੱਟਦਾ (ਬੱਚਦਾ) ਹੀ, ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਪੂਰਾ ਵਰਣਨ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ, ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ, ਅਨੰਤ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਤਿੰਨੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ, ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ-ਸਤੋ-ਰਜੋ-ਤਮੋ, ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਜਗਤ-ਸਥੂਲ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਜਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ-ਵੈਰਾਟ, ਹਿਰਣ ਗਰਭ, ਅੰਬਿਆਕ੍ਰਿਤ (ਈਸ਼ੁਰ), ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ, ਪਾਲਣਾ, ਤੇ ਪ੍ਰਲੈ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ, ਇਸਦੇ ਤਿੰਨੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸੀ ਤੋਂ, ਸਾਰੇ ਅੱਖਰ, ਭਾਸ਼ਾ, ਪਦਾਰਥ, ਪੰਜੇ ਤੱਤ, ਦੇਵ ਦੈਤ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਥੂਲ ਜਗਤ, ਜੋ ਵੀ ਕੁਛ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਵਿਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਇਸਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ, ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਸੀਮਿਤ ਅਰਥ ਵਾਲਾ ਨ ਰਹਿ ਕੇ, ਸੀਮਤ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਬੱਝ ਜਾਣ ਦੀ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ, ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਸੀਮਾ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, -ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ “ਓਮ-ਓਅੰ” ਨੂੰ, “ਅਵ” ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ, ਸ਼ਬਦ ਦੱਸ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਨੀ (੧੯) ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉੱਨੀ ਅਰਥ, ਇਹ ਹਨ-(੧)-ਰੱਖਸ਼ਣ, (੨)-ਗਤੀ, (੩)-ਕਾਂਤੀ, (੪)-ਪ੍ਰੀਤੀ, (੫)-ਪ੍ਰ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ, (੬)-ਅਵਗਮ (੭)-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ (੮)-ਸੁਵਣ (੯)-ਸ਼ਾਮਯਾਰਥ, (੧੦)-ਯਾਚਨ, (੧੧)-ਕ੍ਰਿਆ, (੧੨)-ਇੱਛਾ, (੧੩)-ਦੀਪਤੀ, (੧੪)-ਅਵਾਪਿਤ (੧੫)-ਆਲਿੰਗਨ (੧੬), ਹਿੰਸਾ (੧੭)-ਦਾਨ, (੧੮)-ਭਾਗ (੧੯) ਅਤੇ ਵਿਰਧੀ-ਪ੍ਰਤ੍ਰੁ ਇਹ, ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ, ਉੜੇ ਵਰਗੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ, ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ, ਵੱਧ ਅਰਥ ਦੀ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਧਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਹੋਰ ਵੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ-ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਪਰਮ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ, ਸਰਬ ਦਾ ਮੂਲ ਅੱਖਰ, ਆਪਣੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੀ, ਠੀਕ ਸੀ, -ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਪੂਰਨ ਜਗਤ ਦਾ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਅਖੰਸ਼ਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਵ ਰੂਪ, ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਫ਼ਰਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੋਂਦ ਰੂਪ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ, ਸਭ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਧਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ, - ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ, ਅਮਾਤ੍ਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ, ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਦਾ ਨਾਮ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ- ਅਕਾਰ ਉਕਾਰ ਮਕਾਰ ਪੁਨ, ਅਰਧ ਬਿੰਦ ਪਹਿਚਾਨ॥ ਚਾਰੇ ਕੇ ਸਮੁਦਾਇ ਕੋ, ਓਅੰਕਾਰ ਤੂੰ ਜਾਨ॥ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚਉਹਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਰ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਤਾਤਪ੍ਰਜ (ਮਤਲਬ) ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਹੀ, “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਸੂਖਸ਼ਮ, ਅਸਬੂਲ ਜਗਤ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਧੁਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਓਮ ਇਤਏ-ਤਦ ਅੱਖਸ਼ਰ ਮਿਦਮ, ਤਸਯ ਉਪ-ਵਖਯਾਨਾਂ, ਭੂਤ ਭਵਦ ਭਵਿਸ਼ਦ ਇਤੀ॥

ਸਰਵਮ ਓਅੰਕਾਰ ਏਵ ਯੱਚਾਨ-ਯਤ, ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਤੀਤੰ ਤੱਦਮ ਓਅੰਕਾਰ ਏਵ॥

[ਮਾਂਡੂਕ ਉਪਨਿਸ਼ਧ ਮੰਤ-੧]

{ ਪਦ ਅਰਥ-[ਇਤ] = ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਏਤਦ] = ਇਹ [ਸਰਵਾ] = ਸੰਪੂਰਨ, [ਤੱਸਯ] = ਉਸਦਾ ਹੀ
[ਉਪ-ਵਖਯਾਨਮ] = ਵਿਆਖਿਆ, [ਭੂਤ] = ਭੂਤ ਕਾਲ, [ਭਵਦ] ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, [ਭਵਿਸ਼ਦ] =
ਭਵਿੱਖਤ ਸਮਾ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, [ਇਤੀ] = ਇਹ [ਸਰਵਮ] = ਸਭ ਦਾ ਸਭ, [ਏਵ] =
ਹੀ, [ਚ] = ਹੋਰ, ਤਥਾ [ਯਤ] = ਜੋ [ਅਨਯਤ] = ਦੂਸਰਾ ਹੋਰ ਕੁਝ [ਤਤ] = ਉਹ [ਅਪਿ] = ਭੀ। }

ਅਰਥ-[ਓਮ] = ਓਅੰਕਾਰ, [ਇਤ] = ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਜੋ [ਏਤਦ] = ਇਹ [ਅਖੱਸ਼ਰ] = ਸ਼ਬਦ ਹੈ [ਇਦਮ] = ਇਹ [ਸਰਵਮ] = ਸੰਪੂਰਨ ਜਗਤ, [ਤੱਸਯ] = ਉਸ ਦੀ ਹੀ [ਉਪ-ਵਖਯਾਨ] = ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਜੋ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਓਮ (ਓਅੰਕਾਰ) ਅਖੱਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ [ਚ] = ਹੋਰ, ਜੋ ਕੁਝ [ਅਪਿ] = ਭੀ, [ਭੂਤ] = ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਸਬੂਲ ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਗਤ, ਪਹਿਲੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਜੋ ਲੀਨ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ [ਤਤ] = ਉਹ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ [ਭਵਦ] = ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ, ਤਥਾ ਜੋ [ਭਵਿਸ਼ਦ] = ਭਵਿਸ਼ਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇਗਾ, [ਇਤਿ] = (ਵਹ) ਉਹ ਵੀ [ਸਰਵਮ] = ਸਭ ਦਾ ਸਭ ਜਗਤ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ [ਏਵ] = ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ [ਚ] = ਹੋਰ [ਯਤ] = ਜੋ [ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਤੀਤੰ] = ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ, ਬਾਹਰ ਵੀ, ਜੋ ਕੋਈ [ਅਨਯਤ] = ਭਿੰਨ (ਵੱਖ) ਵਸਤੂ ਹੈ, [ਤਤ] = ਉਹ [ਅਪਿ] = ਭੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ [ਏਵ] = ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੁਝ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ, ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਸ ਸਾਰੇ, ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ, ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਜਗਤ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ (ਰਚਨਾ) ਵਿੱਚ, ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮੱਗੀ ਰੂਪ [ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ] ਹੈ।

ਯਥਾ—ਏਕਸ਼ ਤੇ ਸਭ ਦੂਜਾ ਹੁਆ॥ ਏਕੋ ਵਰਤੈ, ਅਵਰੁ ਨ ਬੀਆ॥

ਦੂਜੇ ਤੇ ਜੇ ਏਕੋ ਜਾਣੈ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ, ਹਰਿ ਦਰਿ ਨੀਸਾਣੈ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਤਾ ਏਕੋ ਪਾਏ॥ ਵਿਚਹੁ ਦੂਜਾ ਠਾਕਿ ਰਹਾਏ॥

[੮੪੨-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:-੩]

ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਜਗਤ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਨਮਿਤ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ, ਰਚਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੱਗੀ, ਪਾਸਿਓਂ ਨਹੀਂ ਲਈ।

ਯਥਾ—ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਵਰਤੀਜਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਨੈਹਾਰੁ ਨ ਦੂਜਾ॥ [੨੯੧-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਚਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੀ, ਇੱਕ-ਇੱਕ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ, ਅਰਥ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

(੧)-ਇਸ ਕਰਕੇ ‘ਅਕਾਰ’ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ, ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਅਸਬੂਲ ਜਗਤ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ (ਅਭਿਮਾਨੀ)

ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਵੈਰਾਟ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਅਤੇ ਵਿਅਸ਼ਟੀ ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਵਿਸ਼ੁਨਾਮਾ ਜੀਵ ਆਦਿ, ਸਭ ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ “ਅਕਾਰ” ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਹ ਸਭ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ।

(੨)-ਅਤੇ “ਉਕਾਰ” ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ. ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਗਤ, ਉਸਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ (ਅਭਿਮਾਨੀ) ਹਿਰਣ ਗਰਭ, ਤੇ ਵਿਅਸ਼ਟੀ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਤੇਜਸ-ਨਾਮਾ ਜੀਵ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ “ਉਕਾਰ” ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਹੱਲ-ਚੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਗਤ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(੩)-ਅਤੇ “ਮਕਾਰ” ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ, ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਕਾਰਣ ਜਗਤ, ਉਸਦਾ ਅਭਿਮਾਨੀ (ਅਧਿਸ਼ਠਾਤਾ) ਈਸ਼ੁਰ (ਅੰਬਿਆਕ੍ਰਿਤ)-ਤੇ ਵਿਅਸ਼ਟੀ-ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਪ੍ਰਾਗਯ-ਨਾਮਾ ਜੀਵ, ਓਤਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ, ਮਕਾਰ ਧੁਨੀ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੀ, ਅਨੰਦ ਆਦਿ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਰਣ ਜਗਤ, ਇਸੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ-ਉਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ, ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ-ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ, ਬੀਜ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੇ ਹੀ, ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

(੪) ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ, ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ, ‘ਅਮਾਤ੍ਰ’ ਸਰੂਪ, ਜੋ ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਨੁਸੂਤ (ਵਿਆਪਕ) ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਾਪ੍ਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਇੱਕ ਨੇ ਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ—

ਯਥਾ— ਓਅੰਕਾਰਿ* ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਉਪਾਈ, ਸਭੁ ਖੇਲੁ ਤਮਾਸਾ, ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਆਪੇ ਵੇਕ ਕਰੇ ਸਭਿ ਸਾਚਾ, ਆਪੇ ਭੰਨਿ ਘੜਾਇਦਾ॥

[੧੦੬੧-ਮਾਰੂ ਮ:-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਪ੍ਰਭ ਦਇਆਲ ਬੇਅੰਤ, ਪੂਰਨ ਇਕੁ ਏਹੁ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਦੂਜਾ ਕਹਾ ਕੇਹੁ॥

[੭੧੦-ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ-ਪਉੜੀ-੨੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਏਕਹਿ ਤੇ ਸਰਾਲਾ ਬਿਸਥਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਸਵਾਰਨਹਾਰਾ॥

[੨੫੧-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ- ਮ:-੫]

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮਕੜੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ, ਅਨੇਕ ਵਿਸਥਾਰ ਰੂਪ ਜਾਲੇ ਨੂੰ, ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਜਾਲੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਮਕੜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ, ਜਾਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪਸਰਦਾ (ਫੈਲਦਾ) ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਾਤਮਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਸਰਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪਸਰਿਆ (ਫੈਲਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦਾ, ਖੁਦ ਹੋਂਦ ਰੂਪ ਚੇਤਨ ਭਾਗ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ, ਵਿਉਂਤ ਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਫੈਲਾਉਂਦਾ (ਪਸਾਰਦਾ) ਹੈ, ਯਾਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ, ਰੱਚਦਾ ਹੈ,

* ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ, ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ-ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ, ਧਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ (ਗਾੜੀ) ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਸੁਣੀ ਗਈ ਇੱਕ ਗੂੰਜ ਰੂਪ ਅਵਾਜ਼ ਹੈ-ਜਿਸਦਾ ਉਚਾਰਣ, ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੌਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਸਦਾ, ਓਅੰ (ਓਮ) ਯਾ ਓਅੰਕਾਰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ “ਅ” ਐੜਾ, ਅਤੇ “ਓ” ਉੜਾ ਮਿਲ ਕੇ “ਓ” ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ “ਮ” ਮਕਾਰ (ਮੀਮਾ) ਅੱਖਰ, ਬਿੰਦੀ ਜਾਂ ਟਿੱਪੀ “ ” ਉੱਪਰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ-ਇਸ ਕਰਕੇ “ਓਅੰਕਾਰ” ਪਦ ਵਿੱਚ, ਅਸਲੀ ਸ਼ਬਦ, ਸਿਰਫ਼ “ਓ” ਯਾ “ਓਅੰ” ਹੈ ਅਤੇ “ਕਾਰ” ਪ੍ਰਤੋਯ ਹੈ, ਜੋ “ਓਅੰ” ਜਾਂ “ਓ” ਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ “ਅ” ਐੜੇ ਨੂੰ, ਤੇ “ਓ” ਉੜੇ ਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਵਾਸਤੇ “ਝਾੜੇ” ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ, “ਐੜਾ” “ਉੜਾ” ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਓ” ਜਾਂ “ਓਅੰ” ਦੀ ਧੁਨੀ, ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਵਾਸਤੇ, “ਕਾਰ” ਪਦ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ, ਕਿਹਾ (ਉਚਾਰਿਆ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਇਸਦਾ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, “ਓਅੰਕਾਰ” ਰੂਪ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਓਅੰਕਾਰ ਉਚਾਰਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਓਅੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰ, ਮੱਖੀ ਇੱਕ ਉਪਾਈ ਮਾਇਆ ॥

ਤਿੰਨ ਲੋਅ ਚੌਦਾ ਭਵਨ, ਜਲ ਬਲ ਮਹੀਅਲ, ਛਲ ਕਰ ਛਾਇਆ ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ-ਵਾਰ-੧੮-ਪਉੜੀ-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਜਹ ਆਪਿ ਰਚਿਓ, ਪਰਪੰਚੁ ਅਕਾਰੁ ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਮਹਿ, ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰੁ ॥

[੨੯੧-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ— ਰਜੁ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਸਤ ਗੁਣ ਕਹੀਐ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਸਭ ਮਾਇਆ ॥

[੧੧੨੩-ਰਾਗ ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਇਸ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸਮੱਗੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ, (ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ) = ਸਮੱਗੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ (ਨਿਮਿਤ-ਕਾਰਣ) = ਰਚਣਹਾਰਾ ਹੋ ਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਸਾਰਨ ਵਾਲਾ (ਫੈਲਾਵਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ, ਸੁਆਮੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥

ਅਨਿਭ ਭਾਂਤਿ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ, ਨਾਨਕ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥

[੨੯੬-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਏਕ ਹੀ ਏਕ, ਅਨੇਕ ਹੋਇ ਬਿਸਥਰਿਓ ॥ ਆਨ ਰੇ ਆਨ ਭਰ ਪੂਰਿ ਸੋਊ ॥

[੧੨੯੩-ਮਲਾਰ ਬਾਣੀ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਓਅੰਕਾਰ (ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ) ਦਾ ਹੀ, ਬਿਸਥਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਓਤਿ ਪ੍ਰੋਤਿ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਖਰ ਮਹਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੇ ॥ ਅਖਰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਅਖਰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨਾ ॥ ਅਖਰ ਨਾਦ, ਕਥਨ ਵਖਾਨਾ ॥

ਅਖਰ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ, ਭੈ ਭਰਮਾ ॥ ਅਖਰ ਕਰਮ ਕਿਰਤਿ, ਸੁਚ ਧਰਮਾ ॥

ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ, ਅਖਰ ਹੈ ਜੇਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਲੇਪਾ ॥ [੨੬੧-ਗਉੜੀਬਾਵਨਅਖਰੀ-ਮ:-੫]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਰ ਹੀ, ਸਭ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਕੁਝ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਓਅੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਓ ਅਕਾਰਾ ॥ ਏਕਹਿ ਸੂਤਿ ਪਰੋਵਨਹਾਰਾ ॥ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰੇ ॥

ਨਿਰਗੁਨ ਤੇ ਸਰਗੁਨ ਦ੍ਰਿਸਟਾਰੇ ॥

[੨੫੦-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:-੫]

ਅਰਥ—ਹੇ ਗੁਰਮੁਖੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸੀ ਨੇ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਦੇ ਸੂਤ ਵਿੱਚ ਪੁਰੋ ਕੇ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਅੰ ਦੀਆਂ (ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ) = ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਤ੍ਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਪ੍ਰਪੰਚ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੇ [ਨਿਰਗੁਣ] = ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਤੋਂ, [ਸਰਗੁਣ] = ਓਅੰਕਾਰ (ਮਾਇਆ ਸਬਲ) ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ, ਵੈਰਾਟ ਭਗਵਾਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ, ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ, ਰਹਿੰਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ, ਉਸ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਰੂਪ, ਅਵਿਅਕਤ (ਗੁਪਤ) ਨਾਮ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੀ, ਇਹ ਇਸਥਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੰਤ ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥ [੨੮੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰ ਦੀ ‘ਆਕਾਰ’ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਦੀ, ਤੇ ‘ਉਕਾਰ’ ਇਸਥਿਤੀ ਦੀ, ਅਤੇ ‘ਮਕਾਰ’ ਲੈਤਾ

ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ, -ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਓਅੰ ਦਾ ਉਚਾਰਨ, ਅਕਾਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ, ਤੇ ਮਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਘਾਰ (ਖਤਮ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਉੱਤਪਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਦੀਆਂ, ਸੂਚਕ ਹਨ।

ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਪ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਧਿਆਨ ਦੀ ਗਾਢਿ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਹੀ 'ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ' ਦੀ, ਅੰਤਮ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਹੀ 'ਅਜਪਾ ਜਾਪ' ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਾ ਹੀ, ਨਾਮ ਦਾ, 'ਅਜਪਾ ਜਾਪ' ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੀ ਗਾਢਿ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਧੁਨੀ, ਉਹੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਬਦਾਤੀਤ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ, ਵਿਆਪਕ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ, ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਅਫੁੱਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਓਅੰਕਾਰਿ ਏਕ ਧੁਨਿ ਏਕੈ, ਏਕੈ ਰਾਗੁ ਅਲਾਪੇ॥ ਏਕਾ ਦੇਸੀ ਏਕੁ ਦਿਖਾਵੈ, ਏਕੈ ਰਹਿਆ ਬਿਆਪੇ॥

[੮੮੫-ਰਾਮ ਕਲੀ ਮ:-੫]

ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਨਾਮ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਜਿਤਨੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ, ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ, ਸ਼ਬਦਾਤੀਤ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਕ, ਪੁਚਾਵਣ ਲਈ, ਪੁਲ ਰੂਪ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਨਾਮ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ, ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ, ਜੀਵ ਨੂੰ, ਮੁਕਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਓਅੰਕਾਰ ਨਾਮ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਗੁਣ ਨਾਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਾਮ, ਸੰਕੀਰਣ ਤੇ ਸੰਕੁਚਿਤ (ਥੋੜ੍ਹੇ) ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ, ਫਲਦਾਈ ਓਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ, ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ, ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭੁੱਲ ਜਾਏ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਧਿਆਨ ਜੁੜ ਜਾਵੇ, ਓਹੀ ਨਾਮ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਬੰਧਨ ਤੋਂ, ਮੁਕਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ ਤੇ ਮਕਾਰ ਆਦਿ, ਜੋ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਦਾ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਅਸਥੂਲ ਭੇਦ ਕਰਕੇ, ਫਲ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—ਜੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ, ਬੈਥਰੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ, ਧਿਆਨ ਪੂਰਬਕ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਕਾਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਾਲੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ, ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ, ਪਹਿਲੀ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਜੋ ਅਕਾਰ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਥੂਲ ਜਾਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਜਾਪ ਵਿੱਚ, ਧਿਆਨ ਜੁੜਨ ਨਾਲ, ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਅਸਥੂਲ ਵਿਘਨ, ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ, ਜੋ ਧਿਆਨਪੂਰਵਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਕਾਰ-ਉਕਾਰ ਨਾਮਕ, ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਾਲੇ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਾਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਜਾਪ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਜੁੜਨ ਨਾਲ, ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਵਿਘਨ, ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਪ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ, ਅਤੇ ਮਕਾਰ ਰੂਪ, ਤਿੰਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਾਲੇ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਤ ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਧਿਆਨ ਰੂਪ, ਜਾਪ ਹੈ। ਇਸ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਤੰਮਯ (ਇਕ ਰਸ ਧਿਆਨ) ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਅਵੋਦਿਆ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਵਿਘਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਧਿਆਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਵੀ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੋ ਕੇ, ਸਮਾਪਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮਕ ਧਿਆਨ ਹੀ, ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਅਕਾਰ-ਉਕਾਰ-ਮਕਾਰ, ਤੇ ਚਉਥੀ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਅਮਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਪੂਰੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ, ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ—ਇਸ

ਅਵੱਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾਰਨ-ਸਰੀਰ (ਅਵੱਦਿਆ) ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਜਗਤ (ਮਾਇਆ) ਤੋਂ ਪਰੇ, ਨਿਰਗੁਣ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੀਵ ਸਦਾ ਲਈ, ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰਕਾਰ^੧ ਦਾ ਬੈਥਰੀ, ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਪ, ਧਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁਚਾ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜੀਵ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਬਦਿ ਉਧਰੇ॥ ਓਅੰਕਾਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਰੇ॥ [੯੩੦-ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ:-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਸੋ ਅਯਮਾਤਮ ਅਧ ਯਥਸ਼ਰਮ, ਓਅੰਕਾਰੋ ਅਧਿ ਮਾਤ੍ਰੰ,

ਪਾਦਾ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਮਾਤ੍ਰਾਸ਼ਚ ਪਾਦਾ, ਅਕਾਰ ਉਕਾਰੋ ਮਕਾਰ ਇਤੀ॥

ਅਮਾਤ੍ਰਸ਼ਚ ਚਤੁਰਥੋ ਪਾਦਾ, ਅਵਿਯਵ-ਹਾਰਾਯ: ਪ੍ਰਪੰਚੋਪ ਸਮ: ਸ਼ਿਵੋ ਅਦ੍ਵੈਤ॥

ਏਵਮੰ ਓਅੰਕਾਰ ਆਤਮੈਵ, ਸੰ-ਵਿਸ਼ਤਿ ਆਤਮਨਾ ਆਤਮਾਨਮ,

ਯਾ ਏਵੰ ਵੇਦ, ਯਾ ਏਵੰ ਵੇਦ॥

[ਮਾਛੂਕ ਉਪਨਿਸ਼ਧ, ਮੰਤ੍ਰ-੮ ਅਤੇ ੧੨]

ਪਦ ਅਰਥ—[ਸ] = ਵਹ [ਅਯਮ] = ਯਹ ; [ਇਤਿ] = ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਵਹ [ਮਾਤ੍ਰਾਸ਼ਚ] = ਮਾਤ੍ਰਾਏ

[ਅ-ਵਿਯਵ ਹਾਰਾਯ:] = ਜਿਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਵਿਵਹਾਰ ਨ ਹੋ, [ਪ੍ਰਪੰਚੋਪਸਮ] = ਪ੍ਰਪੰਚ (ਸੰਸਾਰ) ਸੇ ਰਹਿਤ

[ਸ਼ਿਵ] = ਕਲਿਆਣ [ਸੁਖ] ਸਰੂਪ [ਏਵਮ] = ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, [ਯ] = ਜੋ, [ਆਤਮੈਵ] = ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ,

[ਸੰਵਿਸ਼ਤੀ] = ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, [ਆਤਮਨਾ] = ਆਤਮਾ, [ਆਤਮਾਨਮ] = ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ।

ਅਰਥ—[ਸ] = ਵਹ [ਆਯਮਾਤਮ] = ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ [ਅਧਿਮਾਤ੍ਰੰ] = ਮਾਤ੍ਰਾਓ ਵਾਲਾ, ਓਅੰਕਾਰ [ਅਧ-ਯਥਸ਼ਰਮ] = ਅੱਖਸ਼ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੇ, ਪਾਦ [ਸਬੂਲ ਜਗਤ, ਔਰ ਵੈਰਾਟ, -ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਗਤ, ਔਰ ਹਿਰਣਗਰਭ, -ਕਾਰਣ ਜਗਤ ਔਰ ਈਸ਼ੁਰ, -ਤਥਾ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਅ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ-ਯਹ ਚਾਰ ਪਾਦ (ਚਰਨ)] ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਕੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੈ—ਔਰ ਓਅੰਕਾਰ ਕੀ [ਮਾਤ੍ਰਾਸ਼ਚ] = ਮਾਤ੍ਰਾਏ ਹੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਪਾਦ (ਚਰਨ) ਹੈ—ਔਰ ਓਅੰਕਾਰ ਕੀ [ਇਤਿ] = ਵਹ ਮਾਤ੍ਰਾਏ-ਅਕਾਰ-ਉਕਾਰ, ਤਥਾ ਮਕਾਰ ਹੈ—ਔਰ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਚਉਥੀ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਮਾਤ੍ਰਾ ਰਹਿਤ [ਅਮਾਤ੍ਰਸ਼] = ਅਮਾਤ੍ਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੇ [ਚਤੁਰਥੋ] = ਚਉਥੇ ਪਾਦ ਸੇ ਅਭਿੰਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸਮੇ [ਅ-ਵਿਯਵ-ਹਾਰਾਯ:] = ਨ ਕੋਈ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ, [ਪ੍ਰਪੰਚੋਪ-ਸਮ] = ਨ ਕੋਈ ਪ੍ਰਪੰਚ (ਸੰਸਾਰ) ਹੈ, ਔਰ [ਸ਼ਿਵ] = ਕਲਿਆਣ (ਸੁੱਖ) ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤਥਾ ਦ੍ਵੈਤ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ, [ਏਵਮ] = ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ-ਯਹ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਸ਼ਰ [ਆਤਮੈਵ] = ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਓਅੰਕਾਰ ਮੇ ਅਭਿੰਨ ਹੋਣੇ ਕੇ ਕਾਰਨ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, [ਯ] = ਜੋ [ਏਵਮ] = ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਖਸ਼ਰ ਕੇ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਸੇ, [ਵੇਦ] = ਜਾਣਤਾ ਹੈ, ਵਹ [ਆਤਮਨਾ] = ਆਤਮਾ ਸੇ [ਆਤਮਾਨਮ] = ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੇ [ਸੰਵਿਸ਼ਤਿ] = ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਵਹ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਔਰ ਮੁਕਤਿ ਹੋਕਰ, ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਤਰ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਤਾਤਪ੍ਰਜ (ਮਤਲਬ) ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਤਿੰਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਜੋ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਮਾਇਆ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਚਉਥੀ ਮਾਤ੍ਰਾ (ਜੋ ਅਮਾਤ੍ਰਾ ਹੈ) ਉਹ ਅਫੁੱਰ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ, ਸੂਚਕ ਹੈ—ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ, ਜੋ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ, ਇਸ ਓਅੰਕਾਰ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕ੍ਰਮ ਵਾਰ, ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ, ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਚੇਤਨ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਜਗੁਣ ਤਮਗੁਣ ਸਤਗੁਣ ਕਹੀਐ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਸਭ ਮਾਇਆ॥

ਚਉਥੇ ਪਦ ਕੋ ਜੋ ਨਰੁ ਚੀਨੈ, ਤਿਨ ਹੀ ਪਰਮਪਦ ਪਾਇਆ॥

[੧੧੨੩-ਰਾਗ ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ]

੧-ਇਸੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਨਾਮ ਦਾ, ਜਾਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਉਪਾਸਨਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲ ਵੀ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਿਲੇਗਾ।

ਅਤੇ ਫੇਰ ਜੀਵ ਦੇ ਉਪਾਸ-ਉਪਾਸਕਭਾਵ, ਅਤੇ ਸਭ ਉਪਾਧੀਆਂ ਸਮਾਪਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਨ ਭੇ ਹੈ, ਨ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ, ਨ ਮੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਟਿਕਾਅ ਵਾਲੀ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

ਯਥਾ- ਜਾਪ ਮਰੈ ਅਜਪਾ ਮਰੈ, ਅਨਹਦ ਭੀ ਮਰ ਜਾਇ॥ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ, ਤਾਕੇ ਕਾਲ ਨਾ ਖਾਇ॥
ਯਥਾ ਹੋਰ-ਭਲੇ ਭਇਓ ਹਰਿ ਬੀਸਰੋ, ਸਿਰ ਤੇ ਟਲੀ ਬਲਾਇ॥ ਜੈਸੇ ਥੇ ਤੇਸੇ ਭਏ, ਅਬ ਕਛੁ ਕਹਿਓ ਨ ਜਾਇ॥

(ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਏਹੀ ਅੰਤਿਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਾਰੀ ਨੱਠ ਭੱਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਜੀਵ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਉਤਮ ਤੇ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ।

ਯਥਾ- ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਪਾਵਹਿ ਬਿਸ੍ਵਾਮੁ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਪੁਰਖ ਕਉ ਉਤਮ ਕਰਿ ਮਾਨੁ॥

[੨੮੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਗੁਰਮੁਖ! ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਧਿਆਈਐ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰ, ਸ਼ਬਦ ਲਿਵ ਲਾਈਐ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ-ਵਾਰ-੧੯-ਪਉੜੀ-੧੬]

ਅਤੇ ਇਹ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਓਅੰਕਾਰ ਨਾਮ, ਜਿਸਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਨਾਲ, ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਇਹ ਜਿਸਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ, “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ, ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ-ਕਾਰਣ ਇਹ, ਕਿ ਇੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਦੀ, ਉਸ ਨੇ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ, ਏਹੀ ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ, ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰ, ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰ ਕੀਆ ਪਸਾਰਾ॥

ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣ ਕਰ, ਚਹੁ ਖਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਵਰਤਾਰਾ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ-ਵਾਰ-੮-ਪਉੜੀ-੧]

ਅਤੇ ਇਸ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਕਤੀ-ਸੰਜੁਗਤ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਸਰਗੁਣ*-ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਉਸੀ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ, ਮਾਇਆ-ਸਬਲ, ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ-ਸਬਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

{ * ਸਰਗੁਣ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ }

ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ, ਦੋ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਦੋ ਪਹਿਲੂ, ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ, ਦੋ ਨਾਮ ਥਾਪੇ (ਮਿਥੇ) ਗਏ ਹਨ,

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸੂਰਕਿਰਣਿ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਸੋਈ ਗੁਪਤੁ ਸੋਈ ਆਕਾਰੁ॥

ਸਰਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਥਾਪੇ ਨਾਉ॥ ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਏਕੇ, ਕੀਨੋ ਨਾਉ॥

[੩੮੭-ਆਸਾ ਮ:-੫]

ਅਰਥ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜੋ ਇਹ ਦੋ ਨਾਮ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ (ਥਾਪੇ) - ਮਿਥੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ, ਇੱਕੋ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ, ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ [ਨਾਉ] - ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ-ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾਮ ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬੋਧਕ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਆਪਿ ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਏਕ॥ ਏਕਹਿ ਏਕ ਬਖਾਨਨੋ, ਨਾਨਕ ਏਕ ਅਨੇਕ॥

[੨੫੦-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:-੫]

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਨਾਮ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਕੇਵਲ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਤ,

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਕਤੀ ਸਬਲੁ ਕਹਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਸੂਰਾ ਅਮਰੁ ਚਲਾਇਆ ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਵਰਤਾਈਅਨੁ ਅੰਤਰਿ, ਆਪੇ ਸੀਤਲ ਠਾਰੁ ਗੜਾ ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:-੫]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਚਿੰਤ-ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਰਮ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ “ਓਅੰ” ਧੁਨੀ ਤੋਂ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਥਮ ਕਾਲ ਜਬ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਉਪਾਰਾ ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਛੰਦ ਨੰ:-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਓਅੰਕਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਤਪਤਿ ॥ ਓਅੰਕਾਰੁ ਕੀਆ ਜਿਨਿ ਚਿਤਿ ॥

ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ ॥ ਓਅੰਕਾਰਿ ਬੇਦ ਨਿਰਮਏ ॥ [੮੨੯-ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ:-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ, ਓਅੰਕਾਰ ਸੁਣਾਇਆ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣਾਇਆ ॥

ਪੰਜ ਤੱਤ ਉੱਤਪਤਿ ਲਖ, ਏ ਲੋਅ ਸੁਹਾਯਾ ॥ ਜਲ ਬਲ ਗਿਰ ਤਰਵਰ ਸੁਫਲ, ਦਰੀਆਉ ਚਲਾਇਆ ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ-੧੩ ਪਉੜੀ-੧੧]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਪ੍ਰਲੋ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਫੇਰ ਚੱਲ ਪਿਆ, ਇਸਲਈ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਤਮਾ (ਅੰਤੀਅੰਤਾਭਾਵ) ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਜੀਵ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਭ-ਅਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ, ਭੋਗਦਾ ਹੋਇਆ, ਖੂਹ ਦੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ ਵਾਂਗ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਇਸਨੂੰ ਆਵਾਗਮਨ ਦਾ ਚੱਕਰ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜੈਸੇ ਹਰਹਟ ਕੀ ਮਾਲਾ ਟਿੱਡ ਲਗਤ ਹੈ, ਇਕ ਸਖਨੀ ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਰੀਅਤ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਖਸਮ ਕਾ, ਜਿਉ ਉਸ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ [੧੩੨੯-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:-੧]

ਪਿਛਲੇ ਸਢੇ ਦੀ ਬਾਕੀ →

ਸਮੁੱਚੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਸਰਗੁਣ, ਤੇ ਕੇਵਲ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਨੂੰ, ਨਿਰਗੁਣ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਸੀ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਉੱਪਰਲੀ ਤਹਿ ਵਾਲੇ, ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਹਵਾ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਤਰੰਗ ਉੱਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਉਹ ਉਸਦਾ ਹੱਲ-ਚੱਲ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸਦੇ ਤਲੀ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੱਲ-ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, -ਉਹ ਉਸਦਾ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ, ਰਚ ਕੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਨੂੰ ਸਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸਦਾ ਤਲੀਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਅਚੱਲ [ਪ੍ਰਤੱਯਕ] - ਆਤ੍ਮਿਕ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਹੀ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ-ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ, ਦੋ ਨਾਮ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਓਹੀ ਤੱਤੁ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹੀ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਗਿਆਨਵਾਨ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ) ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਆਪੇ ਸੋਈ ॥ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ ਸੋ ਪੰਡਿਤ ਹੋਈ ॥

ਆਪਿ ਤਰੈ, ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੈ, ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ ॥ [੧੨੮-ਮਾਝ ਮ:-੩]

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਵੀ, ਸਰਗੁਣ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ, ਅੰਤਰ-ਗਤ ਹੀ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਦਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਹੀ, ਅਵਤਾਰ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜਬ ਜਬ ਹੋਤ ਅਰਿਸਟ ਅਪਾਰਾ ॥ ਤਬ ਤਬ ਧਰਤ, ਪ੍ਰਜਾ ਅਵਤਾਰਾ ॥ [ਚੌਥੀ-ਪਉੜੀ - ੧੩]

ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਇਹ ਜੀਵ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਵੀ ਛੁਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਤੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਆਵਾਗਮਨ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਚੱਕਰ ਨਾਲ, ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ॥

ਯਥਾ— ਆਸ਼ਾ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮਿਆ, ਆਸ਼ਾ ਰਸ ਕਸ ਖਾਇ ॥ ਆਸ਼ਾ ਬੰਧਿ ਚਲਾਈਐ, ਮੁਹੇ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਖਾਇ ॥

[੬੧—ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:—੧]

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੀਵ, ਜਦ ਤੱਕ ਰਚਣਹਾਰ ਦਾ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਦਿ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਤਦ ਤੱਕ, ਉਹ ਜੰਮਦਾ-ਮਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ—ਭਾਵੇਂ ਕੋੜਾਂ ਵਾਰ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਪ੍ਰਲੈ, ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ-ਪ੍ਰਲੈ ਵੇਲੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਜਨਮ ਆਦਿ ਲੈ ਕੇ, ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਰਹੇਗਾ—ਇਸ ਕਰਕੇ, ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੀ, ਜੀਵ ਦੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜੀਵ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਹੀ, ਸੰਸਾਰ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਘੁਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ, ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਕੇ ਹੀ, ਜਨਮ ਆਦਿ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਾਢੇ ਤ੍ਰੈਮਣ ਦੇਹੁਰੀ, ਚਲੈ ਪਾਣੀ ਅੰਨਿ ॥ ਆਇਓ ਬੰਦਾ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ ਵਤਿ ਆਸੂਣੀ^੧ ਬੰਨਿ ॥

[੧੩੮੩—ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ ਨ.—੧੦੦]

ਅਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ, ਜੋ ਸੂਖਸ਼ਮ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕਠ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ, ਰਸੋ ਅਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਜਦ ਤੱਕ, ਵਾਸ਼ਨਾ, ਤੇ ਹਉਮੈ ਆਦਿ ਕਰਕੇ, ਬੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਵੀ, ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ, ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ—ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ, ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਾ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਨਾਹੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ॥ [੧੮੮—ਗਉੜੀ ਮ:—੫]

ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਭਗਤ [ਓਅੰਕਾਰ] = ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਸ਼ਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਸੰਸਕਾਰ ਆਦਿ, ਸਭ ਮਿੱਟ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਜੋ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਰਸ (ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਓਹੀ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ, ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਆਤਮ ਰਸੁ, ਜਿਹ ਜਾਨਿਆ, ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਹਿਜੇ ਮਾਣੁ ॥

ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਜਨ, ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ [੨੫੨—ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਤਿਨ ਨਿਰਮਲ ਦੇਹਾ ॥ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸਾ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਨੇਹਾ ॥

ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ, ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਇਦਾ ॥ [੧੦੬੪—ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਜਦ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ, ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਦੇ, ਪੰਜੇ ਤੱਤ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ, ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨਿਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਰੂਪ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਤਮ ਜੋਤਿ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਯਥਾ— ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ ॥ ਜੋਤੀ ਮਹਿ ਜੋਤੀ ਰਲਿ ਜਾਇਆ ॥

੧- ਇਹ [ਬੰਦਾ] = ਜੀਵ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ [ਅਸੂਣੀ] = ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ [ਬੰਨਿ] = ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਰਿਆ [ਵਤਿ] = ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਜਨਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ ॥ ਰੋਵਣਹਾਰੇ ਕੀ ਕਵਨ ਟੇਕ ॥ ਕਉਨ ਮੂਆ ਰੇ, ਕਉਨ ਮੂਆ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰਾ ਇਹੁ ਤਉ ਚਲਤੁ ਭਇਆ ॥ [੮੮੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਰਦੇ ਕਉ ਤੁਰਦਾ ਮਿਲੇ, ਉਡਤੇ ਕਉ ਉਡਤਾ ॥ ਜੀਵਤੇ ਕਉ ਜੀਵਤਾ ਮਿਲੇ, ਮੂਏ ਕਉ ਮੂਆ ॥

ਨਾਨਕ ਸੇ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿਨਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ॥

[੭੮੮-ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮ:-੨]

ਅਰਥ-ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ) ਦੇ, ਸਰੀਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਸਮੇਂ, [ਤੁਰਦਾ] = ਜਲ ਤੱਤ, ਜਲ ਤੱਤ ਵਿੱਚ, ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ [ਉਡਤੇ] = ਹਵਾ ਤੱਤ ਵਿੱਚ, ਹਵਾ ਤੱਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ [ਜੀਵਤੇ] = ਅਗਨੀ ਤੱਤ, ਅਗਨੀ ਤੱਤ ਵਿੱਚ, ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [ਮੂਏ] = ਧਰਤੀ ਤੱਤ, ਧਰਤੀ ਤੱਤ ਵਿੱਚ, ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ, (ਸਾਖਸ਼ੀ) ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤੀ ਵਿੱਚ, ਅਭੇਦ (ਇਕਮਿਕ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ, ਬੰਨ ਕੇ (ਜੋੜ ਕੇ) ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ, ਵਾਸ਼ਨਾ, ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਲੋਸ਼, ਤੇ ਸੰਸਕਾਰ ਆਦਿ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਆਤਮ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ, ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ, ਨਿੱਖੜ ਕੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਗਯਾਨ, ਅਤੇ ਅਗਯਾਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰੂਪ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸਦਾ ਲਈ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਤਰਿ ਆਤਮੇ ਦੀ ਜੋਤਿ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਨਾਲ, ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਗਰਬ ਗਤੰ ਸੁਖ ਆਤਮ ਧਿਆਨਾ ॥ ਜੋਤਿ ਭਈ, ਜੋਤੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ ॥ [੨੨੧-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਤ ਭਗਤ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਵਿਦੇਹ ਮੁਕਤਿ ਹੋਏ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ, ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਨਈਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ, ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ, ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਸਦਾ ਲਈ, ਮਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ, ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ, ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥

ਮਿਟਿ ਗਏ ਗਵਨ, ਪਾਏ ਬਿਸਮ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨ ॥

[੨੭੮-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਤ ਭਗਤ ਤਾਂ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਦਿ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਚੱਕਰ ਨਾਲ, ਬੰਝੇ ਹੋਏ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਦਾ ਲਈ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹੋਏ, ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, -ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ ਬੰਧਨ, ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ, ਇਸਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਯਥਾ—ਮਨਮੁਖਿ ਆਵੈ, ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਵੈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ, ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥

ਜਿਤਨੇ ਨਰਕ, ਸੇ ਮਨਮੁਖਿ ਭੋਗੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ, ਲੇਪੁ ਨ ਮਾਸਾ ਹੇ ॥

[੧੦੭੩-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਨਮੁਖ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅੰਧੁ ਹੈ, ਤਿਸ ਨਉ ਠਉਰ ਨ ਠਾਉ ॥

ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਭਉਦਾ ਫਿਰੇ, ਜਿਉ ਸੁੰਦੈ ਘਰਿ ਕਾਉ ॥

[੩੦-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:-੩]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜਿਸ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ, ਓਅੰਕਾਰ (ਸਰਗਣ) ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨਮੁਖ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੈ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫੇਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਚੱਕਰ ਦੇ ਗੇੜੇ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸੇ ਵਿੱਚ, ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ, ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ਆਇਆ ॥ ਘਰਿ ਜਾਸਨਿ ਵਾਟ ਵਟਾਇਆ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਹਾ ਲੈ ਗਏ, ਮਨਮੁਖ ਚਲੇ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇ ਜੀਉ ॥

[੭੪-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:-੫]

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਾਮਾਨਯ (ਸੰਖੇਪ) ਵਸਤੂ-ਨਿਰਦੇਸ਼-ਆਤਮਕ, ਮੰਗਲ ਨੂੰ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਨਾਮ-ਕਰਨ [ਨਾਮ-ਨੀਯਤ] ਕਰਦੇ ਹਨ

॥ ਜਾਪੁ^੧ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ-ਜਾਪੁ.ਪੰਜਾਬੀ.ਸੰਗਯਾ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ }

ਅਰਥ—ਜਾਪੁ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ, “ਜਪੁ” ਜੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ, “ਜਾਪੁ” ਜੀ ਹੈ।

{ ਪਦ-ਅਰਥ—ਜਾਪੁ . ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ . ਸੰਗਯਾ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ, ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਪਣਾ
(੨)-ਜਪਣੇ ਦਾ ਅਮਰ, ਅਰਥਾਤ ਜਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨਾ। }

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ! ਜੋ ਜਪਣੇ ਵਿੱਚ ਆਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਾਪੁ, -ਜਪੁ ਦੇ ਕਰਣੇ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਵੀ ਜਾਪੁ ਹੈ, ਕਿ ਜਪਣਾ ਕਰੋ।

ਯਥਾ—ਆਠ ਪਹਰ ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਜਪੁ ਜਾਪਿ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਖਾ ਹੋਆ ਆਪਿ॥ [੯੦੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖ ਪਾਵਹੁ॥ ਆਪਿ ਜਪਹੁ ਅਵਰਹੁ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵਹੁ॥

[੨੯੦- ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਪੁ. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ. ਜਾਪਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਪਣੇ ਯੋਗ }

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਜੋ ਜਪਣੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਾਪ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਪੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਪਣੇ ਯੋਗ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਓਹੀ ਜਪਣੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪੇ।

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਪੁ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ-ਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਆਪ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ, ਓਹੀ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, “ਜਾਪੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਇਸ, ਜਾਪੁ ਪਦ ਦਾ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਰਥ, -ਭਾਵਸਰੂਪ ਅਰਥ ਹੈ, -ਪਦ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। }

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਜੋ ਆਪ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰੇ—ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ‘ਜਾਪੁ’।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਇਸਦੇ ਜਪਣੇ (ਪੜਨੇ) ਕਰਕੇ, ਮਨ ਤਨ ਨੂੰ, ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੁਨੀਤ॥ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ॥

[੨੭੯-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੋ ਜੋ ਜਪੈ ਸੁ ਹੋਇ ਪੁਨੀਤ॥ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਲਾਵੈ ਮਨ ਹੀਤ॥[੨੯੦-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

੧—ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, “ਜਾਪੁ” ਪਦ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ, ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, “ਅਕਾਲ ਸਹੰਸੂ” ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨—ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਪਤ ਪੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ “ਮੰਤ੍ਰ” ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੈਥਰੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ, (ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ) ਪੜੀਏ, ਉਸਨੂੰ “ਜਾਪੁ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ = ਜਪ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, (੧) ਮਾਨਸਿਕ (੨) ਉਪਾਸ਼ੂ (੩) ਵਾਚਕ (ਉ) ਮਾਨਸਿਕ-ਜੋ ਮਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ (ਅ) ਉਪਾਸ਼ੂ-ਜੋ ਹੋਠਾਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਧੀਮੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ—(ੳ) ਵਾਚਕ-ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਪੁ. ਅਰਥੀ. ਜਪਤ. ਸੰਗਯਾ—ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ—ਜਪਤ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਾਸੋਂ, ਉਸ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਅਭਾਵ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਯਾਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ—ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ। }

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਜਿਸਦੇ ਜਪਣੇ ਕਰਕੇ, ਪਾਪ ਜਪਤ ਹੋ ਜਾਣ, ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ “ਜਾਪੁ”।

{ ਭਾਵ—ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕਰਕੇ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ. ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਦੇ ਬਿਨਸੇ ਪਾਪ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਤ ਨਾਹੀ ਸੰਤਾਪ॥ [੮੯੭-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਪੁ. ਪੰਜਾਬੀ. ਜਾਪਣਾ. ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ, ਭਾਸਣਾ, ਜਾਣਿਆ ਜਾਣਾ। }

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਜਿਸਦੇ ਜਪਣੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ [ਜਾਪੁ = ਜਾਪੇ] = ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸਦੇ ਜਪਣੇ ਕਰਕੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, “ਜਾਪੁ”।

ਯਥਾ—ਨਾਨਕ ਜਾਪੀ ਜਪੁ ਜਾਪੁ॥ ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਜਾਕਾ ਪਰਤਾਪੁ॥ [੮੯੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

{ ਪਦ ਅਰਥ—“ਜਾਪੁ” “ਜਾ” ਅੱਖਰ ਨੂੰ, “ਪੁ” ਅੱਖਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਿਖ ਕੇ, ਕੰਨੇ ਦਾ “ਯ” ਬਣਾ ਲਵੇ, ਅਤੇ ਔਕੜ (-) ਨੂੰ ਦੁਲੈਂਕੜੇ ਮੰਨ ਕੇ, [ਜਾਪੁ-ਦਾ-ਪੂਜਯ] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਜਯ ਪਾਠ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ, -ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। }

ਸੱਤਵਾਂ ਅਰਥ—ਜੋ ਆਪ ਪੂਜਯ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ, ਪੂਜਯ ਬਣਾ ਦੇਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ “ਜਾਪੁ”।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਜਪਣ (ਪੜ੍ਹਨ) ਵਾਲਾ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਪੂਜਯ (ਪੂਜਨੀਕ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਗੁਰਸਿਖਾ ਕੀ ਘਾਲ ਬਾਇ ਪਈ, ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਾ॥

ਜਿਨ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਜਿਆ, ਤਿਨ ਹਰਿ ਪੂਜ ਕਰਾਵਾ॥ [੮੫੦-ਆਸਾ ਮ:-੮]

ਅੱਠਵਾਂ ਅਰਥ—ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਰਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ, ਲਗਾਤਾਰ ਜਪਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ, ਹੈ “ਜਾਪੁ”।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ, ਅਨੇਕ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਜਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਏਕਸ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ਅਨੰਤ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜਾਪਿ ਏਕ ਭਗਵੰਤ॥ [੨੮੯-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜਪੀਐ॥ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ, ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਧ੍ਰੁਪੀਐ॥ [੨੮੬-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਜਾਪ = ਜ + ਪ] = “ਜ” ਤੋਂ ਭਾਵ—ਜਨਮ (ਉਤਪੱਤੀ), “ਪ” ਤੋਂ ਭਾਵ “ਪਾਲਨਾ”, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਦਾ, ਅਧਿਹਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ, (ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਣ ਤੇ, ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਪਦ ਨੂੰ, ਜੋ ਜੋੜਨਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਅਧਿਹਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) }

ਨਾਵਾਂ ਅਰਥ—ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ (ਅੰਤ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ, ਹੈ “ਜਾਪੁ”।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ ਦਾ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਥਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਹੈ “ਜਾਪੁ”। }

ਯਥਾ— ਨਮੋ ਸਰਬ ਥਾਪੇ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਥਾਪੇ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ॥

[ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੦]

੧ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਮ ਵਾਲੀ, ਇੱਕ ਬਾਣੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ “ਸਹੱਸਰ-ਨਾਮ” ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਹਾਤਮ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਸਦਾ ਪਾਠ, ਸ਼ਰਧਾ-ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਰਬ ਪਾਪ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ (ਦਸਵੀਂ) ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਸ੍ਰੀ. ਸੈਸਕ੍ਰਿਤ. ਸ੍ਰੀ. ਸੰਗਯਾ - ਸੁਭਾਇਮਾਨ (੨) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ. ਪਵਿੱਤ੍ਰ ॥

ਮੁਖ . ਸੰਗਯਾ - ਮੂੰਹ . ਚੇਹਰਾ (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਮੁਖਯ . ਪ੍ਰਧਾਨ . ਮੁੱਖੀਆ . ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ . ਉਤਮ ॥

ਵਾਕ . ਸੰ . ਸੰਗਯਾ - ਬਚਨ (੨) ਸੰ . ਵਾਕਯ - ਪਦ ਦਾ ਸਮੂਹ, ਪੂਰੇ ਅਰਥ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਕਰਾ, ਬਚਨ ॥

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦—ਸੱਚੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਾਲੇ, ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ॥

[ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ = ਪਾਤ + ਸ਼ਾਹੀ] ਪਾਤ . ਫਾਰਸੀ . ਪਾਤ . - ਤਖਤ . ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਣ.
(੨) ਸਿੱਖ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ “ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ॥”

ਸ਼ਾਹ . ਫਾਰਸੀ . ਸ਼ਾਹ . ਸੰਗਯਾ - ਬਾਦਸ਼ਾਹ . ਪਾਤਸ਼ਾਹ . (੩) ਮਾਲਕ ॥

ਹੁਣ “ਪਾਤਸ਼ਾਹ” ਦਾ ਇੱਕਠਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—‘ਪਾਤਸ਼ਾਹ’ ਇਹ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਸਿੰਘਾਸਣਪਤੀ, ਸਿੰਘਾਸਣ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਭਾਵਅਰਥ ਹੈ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ, (੨) ਸਿੱਖਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੱਚੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਾਲੇ, ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ॥

ਅਰਥ—ਇਹ “ਜਾਪੁ” ਨਾਮਕ ਬਾਣੀ ਰੂਪ [ਵਾਕ] = ਬਚਨ [ਸ੍ਰੀ] = ਸੁਭਾਇਮਾਨ [੧੦] ਦੱਸਵੇਂ [ਪਾਤਸ਼ਾਹ] = ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ [ਮੁਖ] = ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ “ਜਾਪੁ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ, ਉਚਾਰੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਇਹ “ਜਾਪੁ” ਨਾਮਕ, ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਵਾਕ, ਦੱਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ [ਸ੍ਰੀ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ →

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ, ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸਕ ਹਨ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਮਹਾਤਮਾ, ‘ਸਹੱਸਰ ਨਾਮ’ ਕਰਕੇ, ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਅਨੇਕ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ—ਯਥਾ— ਅਚੁਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ ਅੰਤਰ ਜਾਮੀ ॥ ਮਧਸੂਦਨ ਦਾਮੋਦਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਰਿਖੀਕੇਸ ਗੰਵਰ ਧਨ ਧਾਰੀ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਹਰਿ ਰੰਗਾ ॥ ਮੋਹਨ ਮਾਧਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰੇ ॥ ਜਗਦੀਸੁਰ ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਜਗਜੀਵਨ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾਨਕ ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਹੈ ਸੰਗਾ ॥ ਧਰਣੀਧਰ ਈਸ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਦਾੜਾ ਅਗ੍ਰੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਰਾਇਣ ॥ ਬਾਵਨ ਰੂਪੁ ਕੀਆ ਤੁਧੁ ਕਰਤੇ, ਸਭ ਹੀ ਸੇਤੀ ਹੈ ਚੰਗਾ ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ:-੫] ਉਪਰਲਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ੨੧ (ਇੱਕੀਸ) ਪਉੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ— ਇਸ ਦਾ ਜਾਪ, ਉੱਤਮ ਗਤੀ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ—ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ “ਜਾਪੁ” ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ, ਅਨੇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਮਹਾਤਮਾ “ਅਕਾਲ ਸਤੋਤ੍ਰ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨਾਵਾਂ ਦਾ, ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਪ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ “ਜਾਪੁ” ਹੈ।

੧. ਸਿੱਖ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਤੇ, ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ [੧੦] = ਦਸਵੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਕਿ ਬਾਣੀ, ਕਿਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਲਈ “ਮਹੱਲਾ” ਪਦ, ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਜਗਾ [ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦] ਪਦ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ (੧੦) ਦਸਵੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦਸ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

੨. ਪਾਤ = ਇਸ ਪਦ ਦੇ, ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ—ਪਾਤ, ਪਾਦ, ਬਾਅਦ—ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਣ, ਅਤੇ ਤਖਤ, ਯਾ ਰਾਜਗੱਦੀ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਇਹ 'ਜਾਪੁ' ਨਾਮਕ ਜੋ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, [ਸ੍ਰੀ] = ਸੋਭਨੀ (ਸੁਭਾਇਮਾਨ = ਸੁੰਦਰ) (ਵਾਕ) = ਬਚਨ ਹਨ।

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਇਹ ਜਾਪ ਨਾਮ ਦੇ, ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਬਚਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ [ਸ੍ਰੀ] = ਸੁਭਾਇਮਾਨ-ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [ਮੁਖ-ਮੁਖਯ] = ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਕ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ-ਇਹ ਸਭ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੁਖ ਬਾਣੀ ਹੈ।

॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—“ਛਪੈ-ਛੰਦ” ਪਿੰਗਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਇੱਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ, ਛੇ ਪਦ ਹਨ, ਅਤੇ ਛੇ ਚਰਣ, ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ, “ਖੱਟ-ਪਦ”, ਅਤੇ ‘ਛਪਯ’ ਹੈ॥

ਤ੍ਵ. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ. ਤਵ-ਸਰਬਨਾਮ-ਤੇਰਾ. ਤੇਰੇ. ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਤਵ’ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ, “ਤਉ” “ਤੁਅ”-“ਤ੍ਵ” ਆਦਿਕ ਹਨ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ, ਤੇਰਾ ਅਥਵਾ ਤੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਸਾਦਿ-ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰਿਪਾ. ਅਨੁਗ੍ਰਹ (੨) ਖੁਸ਼ੀ (੩) ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ. ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ॥

ਨੋਟ—ਹੁਣ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਵਣ ਲਈ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਕੰਮ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਈਸ਼ੁਰ ਅੱਗੇ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ—

॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਛਪੈ-ਛੰਦ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਹੁਣ ਮੈਂ [ਤ੍ਵ] = ਤੇਰੀ (ਆਪ) ਜੀ ਦੀ [ਪ੍ਰਸਾਦਿ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ “ਜਾਪੁ” ਨਾਮਕ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਛਪੈ-ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਾਰਥ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਰਥ ਕੀਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ, ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤੀ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਲਈ, ਮੂਲ ਸਿੱਚਨ ਨਿਆਇ ਨਾਲ, “ਨਿਰਗੁਣ ਵਸਤੂ” ਦੇ, ਨਿਰਦੇਸ਼ (ਕਥਨ) ਕਰਨ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਨੂੰ, ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲੇ “ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼” - ਆਤਮਕ ਮੰਗਲ ਸਰੂਪ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ, ਕਥਨ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਕੌਸਾ ਹੈ ?

੧ ਪਿੰਗਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਛਪੈ-ਛੰਦ ਦੀਆਂ, ਮੁੱਖ ਤਿੰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ (ੳ) ਪਹਿਲੀ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ “ਰੋਲਾ-ਛੰਦ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ-੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾ, ੧੧-੧੩ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ਾਮ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ “ਉਲਾਲ-ਛੰਦ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ-੨੮-ਮਾਤ੍ਰਾ-੧੫-੧੩ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ਾਮ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ-੧੫੨- ਮਾਤ੍ਰਾ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ-ਵਿਸ਼ਟਿ ਧਰਤ ਤਮ ਹਰਣ, ਦਹਨ ਅਘ, ਪਾਪ ਪ੍ਰਨਾਸਨ॥ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਵੇਯਾ [੧੩੯੧-ਸਵੇਯੇ ਮ: ੨ ਕੇ]॥ (ਅ) ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਲਾ, ਅੰਤ ਦੇ ਚਰਣ ਦੋਹਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਸੰਗਯਾ-“ਰੋਲ-ਹੰਸਾ” ਹੈ, ਕੁੱਲ ਮਾਤ੍ਰਾ-੧੪੪ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ-ਅਸਿਮ-ਵਿਸ਼ਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ, ਹਰੈ ਅਘ ਪਾਪ ਸਕਲ ਮਲ॥ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਵੇਯਾ [੧੩੯੨-ਸਵੇਯੇ ਮ: ੨ ਕੇ]॥ (ੳ) ਅੰਤ ਦਾ “ਉਲਾਲ-ਛੰਦ” ਜੋ ੨੮ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਥਾਂ, ੨੬-ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ੧੪੮ ਹੈ। ਇਹ ੨੬ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ “ਉਲਾਲ-ਛੰਦ”, ਦੋਹਰੇ ਦੇ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਦੋ ‘ਲਘੁ’ ਅਥਵਾ ਇੱਕ ‘ਗੁਰੂ’ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-੧੩-੧੩ ਮਾਤ੍ਰਾ ਉਪਰ, ਦੋ ਵਿਸ਼ਾਮ॥ ਉਦਾਹਰਣ-ਮੰਦ ਕਰਮ ਨਹਿ ਕੀਨ ਜਿਨ, ਨਿਰਭੈ ਰਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਨਿਤ॥ ਅਥਵਾ-ਨਿਰਭੈ ਰਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਸੇ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਲਘੁ’ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਛਪਯ ਛੰਦ ਦੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਹਨ

੨-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦਾ, ਜੋ ਕਾਰਜ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤੀ ਲਈ, ਅਰਾਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ, ਮੰਗਲਾ-ਚਰਨ ਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਮੰਨੇ ਹਨ, (੧)-“ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਆਤਮਕ” (੨) “ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਆਤਮਕ” (੩) “ਨਸਮਕਾਰ ਆਤਮਕ” (ੳ) ਜਿਸ ਅਰਾਧਨ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਨਿਰਗੁਣ ਅਥਵਾ ਸਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ‘ਵਸਤੂ-ਨਿਰਦੇਸ਼-ਆਤਮਕ’ ਮੰਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ-ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ “ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ” ਅਥਵਾ ਦੋਹਿਰਾ- ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਨਿਤ ਨਯੋ, ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਰੂਪ॥ ਸੋ ਉਹ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸਦਾ, ਜੋ ਚਰ ਅਚਰ ਅਨੂਪ॥ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਦਾ, ਜਿਸ

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ →

ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤ, ਅਰੁ ਪਾਤ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਚਕ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਹੀਨ ਲਕੀਰਾਂ ਨਾਲ, ਬਣੇ ਹੋਏ, ਘੇਰੇ ਵਾਲੇ ਚੱਕ੍ਰ ਅਕਾਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਮੁਦ੍ਰਿਕ ਸਾਸ਼ਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੋਤਸ਼ੀ ਲੋਗ, ਬੁਰੇ-ਭਲੇ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢਦੇ ਹਨ (੨) ਪ੍ਰਤੱਖ ਲੋਹੇ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟਣ ਲਈ, ਘੁਮਾ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (੩) ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ (੪) ਸ਼੍ਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦੇ ਮੂਲਾਧਾਰ ਆਦਿ, ਖਟ ਚੱਕ੍ਰ (੫) ਘੁੰਮਣ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੈਰੀ ਚਕ੍ਰ ਲਗਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

ਚਿਹਨ. ਸੰ. ਚਿੰਨ੍ਹ. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧੂ ਹੁੰਦਾਖ, ਅਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ, ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਕੰਠੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ (੨) ਅਲਾਮਤ, ਨਿਸ਼ਾਨ ॥

ਬਰਨ—ਸੰ. ਵਰਣ-ਬ੍ਰਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸ਼ੁੱਦ੍ਰ ਇਹ ਚਾਰ ਵਰਣ ਹਨ (੨) ਅੱਖਸ਼ਰ, ਅੱਖਰ ॥

ਜਾਤ—ਜਾਤ . ਪੰਜਾਬੀ . ਜਾਤਿ . ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ, ਵੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੰਡ, ਭਾਵ ਰੋਟੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵਾਲੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ—ਨਸਲੀ, ਭੂਗੋਲਿਕ, ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਇਹ ਜਾਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ (੨) ਸੰ. ਜਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਉਤਪੱਤੀ . ਜਨਮ।

ਪਾਤ—ਸੰ. ਪਾਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਪੰਗਤੀ, ਪੰਗਤ, ਕਤਾਰ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਬਿਰਾਦਰੀ (੨) ਸੰ. ਪਾਤ . ਕ੍ਰਿਆ-ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਭਾਵ ਡਿੱਗਣਾ (੩) ਪਤਨ ਹੋਣਾ, ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ।

ਨਹਿਨ—ਅੱਵਵੈ (Particle) ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਿਕ, ਨਹੀਂ, ਨਾ।

{ ਇਸ ਛਪਯ ਛੰਦ ਦੇ, ਅਰਥ ਕਰਨ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰੀਕਾ }

ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ, ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਨੋਟ—ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਪਦ ਨਾਲ, “ਨਹਿਨ ਜਿਹ” ਪਦ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ, ਅਰਥ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਰਥ ਕਰਨ ਦਾ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਢੰਗ ਹੈ।

‘ਚਕ੍ਰ’ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਚੱਕ੍ਰ, [ਨਹਿਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ, ਲੋਹੇ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੰਖੰ ਨ ਚੱਕ੍ਰੰ , ਗਦਾ ਨ ਮਿਆਮੰ ॥ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪੰ, ਰਹੰਤ ਜਨਮੰ ॥

ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਥੰਤਿ ਬੇਦਾ ॥

[੧੩੫੯-ਸਹਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਰੇਖਾ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਵੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਅਗਾਧਨ ਵਿੱਚ [ਨਿਰਦੇਸ਼] = ਕਥਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ, ਵਸਤੂ-ਨਿਰਦੇਸ਼ [ਆਤਮਕ] = ਸਰੂਪ ਮੰਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਅ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ, ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ, ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਲਈ, ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਵਾਲੀ, ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, -ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ਼ਟ ਪਾਸੋਂ, ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀ, ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ “ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਆਤਮਕ” ਮੰਗਲ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

ਉਦਾਹਰਣ—“ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਜੈ ਤੇਗੀ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਤੇਗੀ” ਹੇ ਤਲਵਾਰ ਮੇਰੀ ਫਤੇ ਹੋਵੇ, ਫਤੇ ਹੋਵੇ ॥ ਜਾਂ ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਹਮਾਰੇ ਤਾਰੀਅਹਿ ॥ ਚੁਨ ਚੁਨ ਸਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ॥ ਇਤਾਦਿ, ਸਭ ‘ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਆਤਮਕ’ ਮੰਗਲ ਹਨ।

(ੲ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ, “ਨਮਸਕਾਰ ਆਤਮਕ” ਮੰਗਲ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ—ਪ੍ਰਣਵੇ ਆਦੀ ਏਕੰਕਾਰਾ ॥ ਅਤੇ “ਨਮਸਕਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਕਉ” ਆਦਿਕ, ਇਹ ਸਭ, ‘ਨਮਸਕਾਰ ਆਤਮਕ’ ਮੰਗਲ ਹਨ ॥

ਭਾਵ—ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਗੋਲ ਅਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾ ਨਾਲ, ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੰਖ ਚੱਕ੍ਰ ਆਦਿ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ, ਉਸ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਕੋਈ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ, ਅਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ॥ ਜਿਹ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ ਰੰਗ ਰੂਪ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਘੁੰਮਣ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ, ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਫਿਰਨ ਦਾ ਪੈਰੀਂ ਚੱਕ੍ਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੀਂ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਕ੍ਰਿਐ, ਅਚੱਲ, ਤੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਅੰਤਰਿ, ਕਤ ਆਵੈ ਕਤ ਜਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥ [੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਮੂਲਾਧਾਰ ਆਦਿ ਖਟ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ,

ਭਾਵ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਖੱਟ ਚੱਕ੍ਰ ਵਾਲੀ ਦੇਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਪੰਜ ਭਉਤਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਧਰਮ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਕਾਮ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨ, ਮੋਹ ਨ, ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ, ਭੋਗ ਨ ਭੈ ਹੈ। ਦੇਹ ਬਿਹੀਨ, ਸਨੇਹ ਸਭੋਤਨ, ਨੇਹ ਬਿਰੋਕਤ, ਅਗੇਹ ਅਛੈ ਹੈ। [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: ੨੪੭]

੧-ਤਾਤ੍ਵਿਕ, ਹਨ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਛੇ ਕੇਂਦਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ, ਖੱਟ-ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਉਪਰ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ (ਦਿਮਾਗ) ਵਿੱਚ, ਸਹੱਸਰ-ਦਲ ਕਮਲ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ, ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕੁੰਜੀ (ਵਿਧੀ), ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ-ਧਿਆਨਯੋਗ ਦੀ, ਧਿਆਨਜ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਖਟ ਨੇਮ ਕਰਿ ਕੋਠੜੀ ਬਾਂਧੀ, ਬਸਤੁ ਅਨੂਪੁ ਬੀਚ ਪਾਈ॥

ਕੁੰਜੀ ਕੁਲਭੁ ਪ੍ਰਾਨ ਕਰਿ ਰਾਖੇ, ਕਰਤੇ ਬਾਰ ਨ ਲਾਈ। [੩੩੯-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

(ਨੇਮ. ਸੇ. ਨੇਮਿ. ਸੰਗਯਾ-ਘੋਰਾ, ਪਹੀਏ ਦੀ ਪੁਠੀ ਦਾ ਘੋਰਾ-ਭਾਵ ਅਰਥ ਚੱਕ੍ਰ)

{ ਖੱਟ ਚੱਕ੍ਰ ਦੇ ਨਾਮ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ-}

(੧) ਮੂਲਾਧਾਰ (੨) ਸੁਪਿਸ਼ਠਾਨ (੩) ਮਣੀਪੂਰ (੪) ਅਨਾਹਤ (੫) ਵਿਸ਼ੁਧ (੬) ਆਗਯਾ।

ਯਥਾ-ਦੋਹਰਾ—ਅਧਾਰ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ ਗੁਹਯ ਮੈ, ਸੁਪਿਸ਼ਠਾਨ ਲਿੰਗ ਜਾਨ॥

ਨਾਭੀ ਮੈ ਮਣੀ ਪੂਰ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਅਨਾਹਤ ਥਾਨ॥ ਵਿਸ਼ੁਧ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ ਕੰਠ ਮੈ, ਆਗਯਾ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਮਾਹਿ॥

ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਨਿਰਬਾਣ ਹੈ, ਯਾਮੈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾਹਿ॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, (ੳ) ਮੂਲਾਧਾਰ ਚੱਕ੍ਰ-ਗੁੱਦਾ, ਤੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਚਾਰ ਉਂਗਲਾਂ ਦੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਚਾਰ ਪੰਖੜੀਆਂ ਦਾ ਕਮਲ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਚਤੁਰਕੋਣ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੱਤ ਹੈ, ਤੇ “ਲੰ” ਬੀਜ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਤ੍ਰਿਕੋਣ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ, ਕਾਮ ਕਲਾ ਰੂਪ (ਪੀਠ) ਤਖਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਾਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਖੱਬੇ ਕੋਣੇ ਤੋਂ, ਇੜਾ ਨਾੜੀ, ਤੇ ਸੱਜੇ ਕੋਣੇ ਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਨਾੜੀ, ਤੇ ਮੱਧ ਕੋਣੇ ਤੋਂ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ, ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ, ਲਿੰਗ ਅਕਾਰ ਦਾ, ਸੁਯੰਬੂ-ਲਿੰਗ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ, ਭੁੰਜਗਮਾ ਨਾੜੀ (ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਕੁੰਡਲਨੀ) ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਵਲ੍ਹ, ਮਾਰ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਪੂਛ ਨੂੰ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤ੍ਰਿਕੋਣ ਪੀਠ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦਾ ਜੋ ਹੇਠਲਾ ਸਿਰਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ, ਇਹ ਸੁਯੰਬੂ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ, ਭੁੰਜਗਮਾ ਨਾੜੀ (ਕੁੰਡਲਨੀ) ਨੇ, ਵਲ੍ਹ ਮਾਰ ਕੇ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੁਯੰਬੂ-ਲਿੰਗ, ਅਤੇ ਭੁੰਜਗਮਾ ਨਾੜੀ (ਕੁੰਡਲਨੀ) ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਕੁੰਡਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾ ਦੇਵਤਾ, ਗਣੇਸ਼ ਹੈ-ਯੋਗੀ ਲੋਕ, ਭੁੰਜਗਮਾ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ, ਸਿੱਧਿਆ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ, ਜਾਗਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਨਿਰੋਗਤਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਅਭੁਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

‘ਚਿਹਨ’ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਕੰਠੀ, ਤੇ ਰੁੱਦਾਖ ਆਦਿ ਦੀ ਮਾਲਾ ਆਦਿ [ਚਿਹਨ] = ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ, [ਜਿਹ] = ਜਿਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ, ਰੁੱਦਾਖ ਦੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਦੇ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੰਬਲੀ (ਭੂਰੀ) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ, ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਉਸ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

ਯਥਾ— ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਸਭਹੁ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਦੈ ਅਥਿਕਾਰਾ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੩]

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

(ਅ)—ਸੁਪਿਸ਼ਠਾਨ-ਚੱਕ੍ਰ, ਲਿੰਗ ਯਾ ਯੋਨੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ, ਪੇਡੂ ਵਾਲੀ ਜਗਾ ਤੇ, ਗੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ, ਛੇ ਪੰਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਜਲ ਤੱਤ ਹੈ, ਰੰਗ ਸਫੇਦ ਹੈ, “ਵੰ” ਬੀਜ-ਅੱਖਰ ਹੈ, ਦੇਵਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਸੂਖਮ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਗੰਮਤਾ (ਪਹੁੰਚ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ੲ) ਮਣੀਪੂਰ ਚੱਕ੍ਰ—ਨਾਭੀ ਵਿੱਚ, ਗੀੜ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਦਸ ਪੰਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਅਗਨੀ ਤੱਤ ਹੈ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੈ, ਤੇ “ਰੰ” ਬੀਜ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਮਨੋਵਿਕਾਰ, ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(ਸ) ਅਨਾਹਤ-ਚੱਕ੍ਰ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਗੀੜ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ, ਬਾਰਾਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਵਾਯੂ ਤੱਤ ਹੈ, ਧੂਮਰ ਰੰਗ ਹੈ, “ਯੰ” ਬੀਜ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਦੇਵਤਾ ਰੁੱਦ੍ਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ, ਅਨਹਦ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ, ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਬੁੱਧੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਸਫੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਹ) ਵਿਸ਼ੁਪ-ਚੱਕ੍ਰ ਗਲੇ (ਕੰਠ) ਵਿੱਚ, ਗੀੜ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੈ, ਸੋਲਾਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਹੈ, ਰੰਗ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, “ਹੰ” ਬੀਜ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਕ) ਆਂਗਯਾ-ਚੱਕ੍ਰ-ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਦੋ ਪੰਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਪੰਜ ਤਨ ਮਾਤ੍ਰਾ (ਸੂਖਸ਼ਮ) ਤੱਤ ਹੈ, ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਹੈ, “ਉਅੰਕਾਰ” ਬੀਜ-ਅੱਖਰ ਹੈ, ਸਰਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਇਸਦਾ ਅਪਿਸ਼ਠਾਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਆਤਮ ਜੋਤੀ ਦਾ ਆਭਾਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਸਹਸਰ-ਦਲ-ਕਮਲ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ) ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ, ਨਿਵਾਸ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦਸਮ ਦੁਆਰਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੀ ਘਾਟੀ ॥ [੯੭੪-ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਬੇਟੀ ਜੀਉ ਕੀ]

ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਣ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ, ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਖੱਟ-ਚੱਕ੍ਰ, ਮੂਧੇ, ਤੇ ਬੰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਉਧੋਂ ਕਵਲੁ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰੈ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਅਗਨਿ ਜਗਤ ਪਰਜਾਰੈ ॥

ਸੋ ਉਥਰੈ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦੁ ਬੀਚਾਰੈ ॥

[੨੨੫-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਅਤੇ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਐ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ, ਕੁੰਭਕ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅੰਥਵਾ ਭਗਤੀ ਪੂਰਵਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਧਿਆਨਯੋਗ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਯੋਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਖੱਟ-ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਨ੍ਹ ਕੇ (ਪਾਰ ਲੰਘ ਕੇ) ਸਹਸਰ ਦਲ-ਕਮਲ ਰੂਪ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ, ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਯੋਗੀ ਨਿਰ ਵਿਕਲਪ-ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਲਿਵ ਲੀਣ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਭੇਦ-ਰਸ ਨੂੰ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਉਲਟਤ ਪਵਨ ਚੱਕ੍ਰ ਖਟੁ ਭੇਦੇ, ਸੁਰਤਿ ਸੁਨ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥

ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ ਮਰੈ ਨ ਜੀਵੈ, ਤਾਸੁ ਖੋਜੁ ਬੈਰਾਗੀ ॥

[੩੩੩-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬੇਧੀਅਲੇ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਅੰਗਾ ॥ ਭੇਟੀਅਲੇ ਰਾਇ ਨਿਸੰਗਾ ॥

[੯੭੨-ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਅਰੁ 'ਬਰਨ' ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ—[ਅਰੁ] = ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਣ ਆਦਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਤਿਸੁ ਬਾਪੁ ਨ ਮਾਇ, ਕਿਨ ਤੂ ਜਾਇਆ ॥

ਨ ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਵਰਨ ਸਥਾਇਆ ॥

[੧੨੨੯-ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਹ ਦੂਰਿ ਪੂਰਿ ਹਜੂਰਿ ਸੰਗੇ, ਸੁੰਦਰ ਰਸਾਲ ਤੂ ॥

ਨਹ ਬਰਨ ਬਰਨ, ਨਹ ਕੁਲਹ ਕੁਲ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾਲ ਤੂ ॥ [੧੨੩੧-ਸਾਰੰਗ ਮ:-੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਰੂਪ ਕੋਈ [ਬਰਨ] = ਅੱਖਰ ਆਦਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਜਿਸਦੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਲੇਖ ਦੇ ਅੱਖਰ, ਨਹੀਂ ਹਨ]

ਯਥਾ— ਨਿਰਭਉ ਸੋ, ਸਿਰਿ ਨਾਹੀ ਲੇਖਾ ॥ ਆਪਿ ਅਲੇਖ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਦੇਖਾ ॥

ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਜੇਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੋ ਪਾਇਆ ॥ [੧੦੪੨-ਮਾਰੂ ਮ:-੧]

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਉਲਟਿਓ ਕਮਲੁ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਗਗਨਿ ਦਸ ਦੁਆਰਿ ॥

ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਬੇਧਿਆ ਆਪਿ ਮੁਹਾਰਿ ॥

[੧੫੩-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੋਗੀ ਨੂੰ, ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ (ਸਿੱਧੀਆਂ), ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗਿਕ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

{ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਦਾ, ਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ }

ਇਹ ਸਾਰੇ ਚੱਕ੍ਰ, ਗੀੜ ਹੱਡੀ ਦੀ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਜੋ ਕਿ ਇੜਾ, ਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਨਾੜੀਆਂ ਦੇ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਭਾਵ ਲਪੇਟੇ ਖਾਣ ਨਾਲ, ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਗੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿੱਚ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਲਾਧਾਰ (ਗੁਦਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ) ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਸਿੱਧੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਨੂੰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪੰਤੂ ਇੜਾ ਨਾੜੀ ਆਦਿ, ਮੁਲਾਧਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੀ, ਅਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਨਾੜੀ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ, ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ, ਲਪੇਟੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਫੇਰ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ—ਪੰਤੂ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾੜੀਆਂ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਲਸੇਟੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਥੇ ਓਥੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਗਿਆਨ ਵਾਹਕ, ਅਤੇ ਗਤੀਵਾਹਕ, ਸੁਖਸ਼ਮ ਨਾੜੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਵਿੱਚੋਂ, ਨਿਕਲ ਕੇ, ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਵੇਲਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ, ਯੋਗੀਲੋਗ, ਖੱਟ ਚੱਕ੍ਰ, ਤੇ ਕਮਲ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਤੰਤੂ, ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਧਿਆਨ ਜੋੜਨ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾੜੀਆਂ (ਤੰਤੂਆਂ) ਦੀ ਗਤੀ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਸੰਚਾਰ ਉੱਪਰ, ਯੋਗੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ, ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ, ਯੋਗੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ, ਯੋਗਿਕ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

{ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ, ਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ }

ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਬਿਚਾਲੇ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਨਾੜੀਆਂ, ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ, ਯੋਗੀ ਲੋਗ “ਅੱਗਯਾ-ਚੱਕ੍ਰ”, ਤੇ ਪ੍ਰਯਾਗ ਰਾਜ, ਜਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤ੍ਰਿਬੈਠੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਨਾੜੀਆਂ ਹੀ, ਅਸਲੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ, ਤੇ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਸੁਰੱਸਤੀ ਨਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ, ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਰੂਪ ਮਾਨਸਿਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ, ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ, ਆਤਮ ਜੋਤੀ ਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ, ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ, ਮਨ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਅਉਰ ਸੁਖਮਣਾ, ਤੀਨਿ ਬਸਹਿ ਇਕਠਾਈ ॥

ਬੈਠੀ ਸੰਗਮੁ ਤਹ ਪਿਰਾਗੁ, ਮਨੁ ਸਜਨੁ ਕਰੇ ਤਿਥਾਈ ॥

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

‘ਜਾਤਿ’ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਜਾਤਿ ਆਦਿ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਿਸ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿਆ, ਕੁਲੁ ਨਹੀ ਜਾਤੀ ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥

ਜੋ ਜੋ ਜਪੈ ਸੋਈ ਵਡਭਾਗੀ, ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੋਨੀ ਪਾਵਣਾ ॥ (੧੦੮੬-ਮਾਰੂ ਮ:-੫)

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਿਸਦਾ ਕਦੇ ਵੀ [ਜਾਤਿ] = ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ, ਨਰ ਕਰਤ ਕਚਰਾਇਣ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੇ, ਰਹਿਤ ਨਾਰਾਇਣ ॥

[੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ:-੫]

ਪਿਛਲੇ ਸਢੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਸੰਤਹੁ ਤਹਾ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਮੁ ਹੈ, ਗੁਰ ਗਮਿ ਚੀਨੈ ਬਿਰਲਾ ਕੋਇ ॥

ਤਹਾ ਨਿਰੰਜਨੁ ਰਮਈਆ ਹੋਇ ॥

[੯੭੪-ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਬੇਣੀ ਜੀਉ ਕੀ]

ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਾਇ-ਨੀਅਲ ਗਲੈਂਡ (PINEAL-GLAND), ਅਤੇ ਪਾਇ-ਟਿਊਟਰੀ ਬਾਡੀ (Pituitary Body) ਨਾਮਕ, ਦੋ ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਗੰਡਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਦਲ ਵਾਲਾ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ-ਸਰਜਰੀ ਵਾਲੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਅਰਥ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਪ੍ਰਾਣ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਇਸ ਅੱਗਯਾ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਇਹ, ਦੋਵੇਂ ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਗੰਡਾਂ, ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਧਕ ਦੀ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਸੂਖਮ ਤੇ ਅਸਬੂਲ ਜਗਤ ਦੀ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਬੈਠਾ, ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਾਧਕ ਨੂੰ, ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਸ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੜਾ ਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਨਾੜੀਆਂ, ਨਾਸਕਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ, ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਦਿਮਾਗ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ) ਵਿੱਚ, ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੱਸਰ ਦਲ-ਕਮਲ (ਸਹਸਰਾਰ) ਤੇ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਇਹੋ ਐਸੀ ਥਾਂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਸੰਸੇ ਰਹਿਤ, ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ, ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ-ਦਿਮਾਗ ਦੇ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ (ਜਾਣਕਾਰ) ਹਨ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਆਮ ਹਾਲਤ, ਵਿੱਚ ਦਿਮਾਗ ਦਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ, ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਵੀ, ਕੁਝ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਐ (ਇਨ ਐਕਟਿਵ) ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਕੁਝ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ, ਕਠਿਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਯੋਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਕਰਕੇ, ਉਸਤੋਂ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਨਾੜੀ, ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ, ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਭੁੰਜਗਮਾ ਨਾੜੀ (ਕੁੰਡਲਨੀ) ਜੋ ਹੈ, ਉਸਨੇ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ, ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ,-ਪਰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ, ਯਾ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਦੀ, ਧਿਆਨਜ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧਿਆ ਕਰਕੇ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ, ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਸਮ ਦੁਆਰ (ਦਿਮਾਗ) ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਹਰ ਹਿੱਸਾ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਨੇਤ੍ਰ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਉਲਟੀ ਲੇ ਸਕਤਿ ਸਹਾਰੇ ॥ ਪੈਸੀਲੇ ਗਗਨ ਮਝਾਰੇ ॥

ਬੇਧੀਅਲੇ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਅੰਗਾ ॥ ਭੇਟੀਅਲੇ ਰਾਇ ਨਿਸ਼ੇਗਾ ॥

[੯੭੨-ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਪਰ ਯੋਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਦ, ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਸੁਸ਼ਮਣਾ ਦੇ ਰਸਤੇ, ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ, ਖੱਟ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ, ਉੱਪਰ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮਨ ਦੀਆਂ, ਅਨੇਕ ਪਰਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਅਲੌਕਿਕ ਸੂਖਸ਼ਮ ਜਗਤ ਦੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਸਭਿੰਨਾ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ, ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਢੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਅਰੁ 'ਪਾਤਿ' ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ [ਪਾਤਿ] = ਬਿਰਾਦਰੀ (ਪੰਗਤੀ) ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਾਵ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਾਤ, ਬਿਰਾਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਾਤ ਪਾਤ, ਜਿਹ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨਾ ॥ ਅਬਗਤ ਦੇਵ ਅਛੈ ਅਨਭਰਮਾ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਰਬ ਕਰਤਾ ਸਰਬ ਹਰਤਾ, ਸਰਬ ਦਯਾਲ ਅਦੈਖ ॥

ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨ ਜਾ ਕੇ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਨ ਭੇਖ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੮੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਦੇ [ਪਾਤਿ] = ਪਤਨ (ਨਾਸ਼) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਜਿਹ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤਾ ॥ ਸੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਜਿਹ ਤਾਤ ਨਾ ਮਾਤਾ ॥

ਸਭ ਤੇ ਦੂਰਿ ਸਭਨ ਤੇ ਨੇਰਾ ॥ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਜਾਹਿ ਬਸੇਰਾ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪]

ਪਿਛਲੇ ਸਢੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਯਥਾ— ਜਬ ਕੁੰਭਕੁ ਭਰਿ ਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ॥ ਤਹ ਬਾਜੇ ਅਨਹਦ ਬੀਣਾ ॥

[੯੭੨-ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੁਖਮਨ ਕੇ ਘਰਿ ਰਾਗੁ ਸੁਨਿ, ਸੁਨਿ ਮੰਡਲਿ ਲਿਵਲਾਇ ॥

ਅਕਥ ਕਥਾ ਬੀਚਾਰੀਐ, ਮਨਸਾ ਮਨਹਿ ਸਮਾਇ ॥

ਉਲਟਿ ਕਮਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਰਿਆ, ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਅਪਜਾ ਜਾਪੁ ਨ ਵੀਸਰੈ, ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਮਾਇ ॥ [੧੨੯੧-ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ, ਸਲੋਕ ਮ:-੧]

ਤਦ, ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀਆਂ, ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ (ਦਿਮਾਗ) ਵਿੱਚ, ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਸਾਧਕ, ਇਸ ਸਰੀਰ, ਅਤੇ ਮਨ ਤੋਂ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ, ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਸੁੱਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਮੁਕਤ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ, ਬ੍ਰਹਮ-ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਇਤ੍ਯਾਪਿੰਗੁਲਾ ਅਉਰੁ ਸੁਖਮਨਾ, ਪਉਨੈ ਬੰਧਿ ਰਹਾਉਗੇ ॥

ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੁਇ ਸਮ ਕਰਿ ਰਾਖਉ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜਾਉਗੇ ॥

[੯੭੩-ਰਾਮਕਲੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਉਸ ਵਕਤ, ਸਭ ਕੁਝ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਸਾਧਕ ਨੂੰ, ਉਨਮਨੀ (ਮਸਤੀ ਵਾਲੀ) ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਧਕ ਨੂੰ, ਹਰ ਵਕਤ, ਰਸਭਿਨੀ ਮਸਤੀ, ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਗਰੀ ਏਕੈ ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ, ਧਾਵਤੁ ਬਰਜਿ ਰਹਾਈ ॥

ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਛੂਟੈ ਦਸਵਾ ਦਰੁ ਖੁਲੈ, ਤਾ ਮਨ ਖੀਵਾ ਭਾਈ ॥

[੧੧੨੩-ਰਾਗ ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਐਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ, ਹਰ ਗੱਲ ਤੇ, ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮਪੰਨ, ਤੇ ਸਮਰੱਥ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

{ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਰਣ ਤੇ, ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ }

ਉਪਰ ਜੋ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਅਵਸਥਾ, ਕਸ਼ਟ ਸਾਧ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਤੇ ਧਿਆਨ ਆਦਿ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ, ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਵਸਥਾ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਨਾਮ, ਬੈਥਰੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ, ਮੱਧਮਾ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਪਸੰਤੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਸੁਖਮ ਹੋ ਕੇ, ਰਸਦਾਈ, ਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਾਲੀ, ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਢੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਅਤੇ [ਜਿਹ] = ਜੋ, ਕਦੇ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ [ਪਾਤਿ] = ਪਤਨ (ਡਿੱਗਦਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ,
 [ਭਾਵ—ਇੱਕਰਸ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਕਦੇ ਵੀ, ਈਸ਼ਰ ਪਦਵੀ ਤੋਂ, ਡਿੱਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ],
 [ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਮਹੱਤਵ, ਕਦੇ ਵੀ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਓਹੁ ਬਢੈ ਨ ਘਟਤਾ ਜਾਇ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਏਕੈ ਭਾਇ॥ [੩੪੩-ਗਉੜੀ ਬਿੰਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]
 { ਨੋਟ—ਹੁਣ 'ਜਾਤਿ ਅਤੇ ਪਾਤਿ', ਦੋਨਾਂ ਪਦਾਂ ਨੂੰ, ਇੱਕਠਾ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਕਿ— }

॥ 'ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ' ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਦੀ ਜਾਤੀ ਅਤੇ [ਪਾਤਿ] = ਬਿਰਾਦਰੀ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਿਸਦਾ ਕਦੇ [ਜਾਤਿ] = ਜਨਮ ਤੇ [ਪਾਤਿ] = ਪਤਨ (ਨਾਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਗਾਧ ਆਦਿ ਦੇਵ ਕੀ, ਅਨਾਦ ਬਾਤ ਮਾਨੀਐ॥

ਨ ਜਾਤ ਪਾਤ ਮੰਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ, ਸੱਤ੍ਰ ਸਨੇਹ ਜਾਨੀਐ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੧੮੦]

{ ਇਸ, ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਦਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ, ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ, ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਨ ਕੋਈ ਚੱਕ੍ਰ ਆਦਿ ਹੈ, ਨ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਨ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਨ ਕੋਈ, ਵਰਣ ਆਸ਼੍ਰਮ ਹੈ, ਨ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਤੇ ਬਿਰਾਦਰੀ ਹੈ, ਨ ਉਹ ਜਨਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿਆ ਜਾਤਿ, ਤੂ ਵਰਨਾ ਬਾਹਰਾ॥

ਏ ਮਾਣਸ ਜਾਣਹਿ ਦੂਰਿ, ਤੂ ਵਰਤਹਿ ਜਾਹਰਾ॥ [੧੦੬੬-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ॥ ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ॥

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ, ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ॥

[੮੩੮-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:-੧ ਬਿਤੀ]

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਆਪ ਹੀ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਕੁੰਡਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭੁਜੰਗਮਾ ਨਾੜੀ (ਕੁੰਡਲਨੀ) ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਕੇ, ਸੁਖਮਣਾ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੁੰਡਲਨੀ ਸੁਰਬੀ ਸਤਸੰਗਤਿ, ਪਰਮਾਨੰਦ ਗੁਰੂ ਮੁਖਿ ਮਚਾ॥ [੧੪੦੨-ਸਵਯੇ ਮ: ੮ ਕੇ]

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਤੇ ਨਾਮ 'ਪਰਾ ਬਾਣੀ' ਵਿੱਚ, ਉੱਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਸਾਰੇ ਕਮਲ (ਖੱਟ ਚੱਕ) ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਖਿੱੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਉਲਟਿ ਕਮਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਰਿਆ, ਇਹ ਮਨੁ ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਇ॥

ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਨ ਵੀਸਰੈ, ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਮਾਇ॥

ਸਭਿ ਸਖੀਆ ਪੰਚੇ ਮਿਲੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ॥

ਸਬਦੁ ਖੋਜਿ ਇਹੁ ਘਰੁ ਲਹੈ, ਨਾਨਕੁ ਤਾਕਾ ਦਾਸੁ॥ [੧੨੬੧-ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਸਲੋਕ ਮ:-੧]

ਜਿਸ ਨਾਲ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ, ਇਸ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ, ਜੀਵ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਵਿਖਾਦ (ਕਸ਼ਟ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਯਾਤ੍ਰਾ ਉਸਦੀ, ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੂਖ ਸਹਜ ਸਾਂਤਿ ਆਨੰਦਾ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੇ ਪਰਮਾਨੰਦਾ॥

ਨਾਮ ਰਾਸਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਖਾਟੀ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਦਾ ਕਾਟੀ॥

[੧੬੪ ਗਉੜੀ ਮ:-੫]

॥ ਇਤੀ ॥

ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ, ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਰੂਪ. ਸੰ. ਰੂਪ-ਸ਼ਕਲ, ਸੂਰਤ, ਅਕਾਰ, (2) ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਗੁਣ, ਜੋ ਹਰਾ, ਪੀਲਾ, ਲਾਲ ਆਦਿ ਰੰਗ ਹੈ। (੩) ਰੂਪ . ਪੰਜਾਬੀ-ਸੁੰਦਰਾ ॥

॥ ਰੰਗ. ਫਾਰਸੀ. ਰੰਗ-ਹਰਾ, ਪੀਲਾ, ਨੀਲਾ, ਲਾਲ, ਨਰੰਜੀ, ਬਨੱਫਸ਼ਈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਦਈ, ਇਹ ਸਤ ਰੰਗ, ਫਾਰਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੰਨੇ ਹਨ—ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ, ਰੂਪ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ, ਜੋ ਗੁਣ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ, ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਰੂਪ, ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, (੧) ਚਿੱਟਾ, (੨) ਪੀਲਾ, (੩) ਲਾਲ, (੪) ਹਰਾ, (੫) ਕਪਸ (ਭੂਰਾ) (੬) ਨੀਲਾ (੭) ਚਿਤਕਬਰਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ, ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦ, ਰੰਗ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ, ਪ੍ਰੇਮ ਯਾ ਆਨੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨ ਕੇ, ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ 'ਰੰਗ' ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ-ਹਰਾ, ਪੀਲਾ, ਲਾਲ, ਨੀਲਾ ਆਦਿ, ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨ ਕੇ, ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਰੇਖ. ਸੰ. ਰੇਖਾ. ਸੰਗਯਾ-ਲਕੀਰ (੨) ਹੱਥ ਪੈਰਾਂ ਆਦਿ ਅੰਗਾਂ ਦੀਆਂ, ਕੱਛ ਮੱਛ ਆਦਿ ਰੇਖਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਸਾਮ੍ਰਦ੍ਰਿਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਫਲ, ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਭੇਖ. ਸੰ. ਵੇਖ, ਸੰਗਯਾ-ਲਿਬਾਸ (੨) ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿ, ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਖ ॥ ਸਕਤਿ. ਸੰ.- ਸੰਗਯਾ-ਤਾਕਤ, ਸਾਮਰੱਥ ॥

ਨੋਟ—ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਪਦ ਨਾਲ “ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ” ਇਸ ਅੱਧੀ ਪੰਗਤੀ ਨੂੰ, ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਢੰਗ ਹੈ।

॥ ‘ਰੂਪ’ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਉਸਦੇ [ਰੂਪ] = ਅਕਾਰ ਨੂੰ [ਕੋਊ] = ਕੋਈ ਵੀ, ਕਹਿ ਨਹੀਂ [ਸਕਤਿ] = ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਹ [ਕਿਹ] = ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ, ਰੂਪ ਰੰਗ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਇ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੇਖ ॥ ਕਹਿ ਬਾਸ ਤਾਸ, ਕਹਿ ਕਉਨ ਭੇਖ ॥

ਕਹਿ ਨਾਮ ਤਾਸ, ਹੈ ਕਵਨ ਜਾਤ ॥ ਜਿਹ ਸੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਨਹੀ ਪੁਤ੍ਰ ਭ੍ਰਾਤ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੩੮]

ਭਾਵ—ਇਹ, ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਸੂਰ ਦਾ, ਪੰਜ ਭੌਤਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਤਾਈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਮੇਟੇ ਪਤਲੇ, ਯਾ ਮੱਧਰੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਰੂਪਵਾਨ ਹੈ, ਕਿ ਕਰੂਪਵਾਨ ਹੈ— ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ, ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਸੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਦੱਸ ਸੱਕਣ, ਇਸਕਰਕੇ, ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਤੀਤ, ਅਕਰ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮੇਲੁ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗਾ, ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਸੁਣਾਵੈ ॥

ਕਥਨ ਕਹਣ ਕਉ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ, ਜੋ ਪੇਖੈ ਤਿਸੁ ਬਣਿਆਵੈ ॥

[੮੮੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਰਣ ਸਰੂਪ ॥ ਜਿਹ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨਹੀ ਰੰਗ ਰੂਪ ॥

ਜਿਹ ਖੇਦ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਕਾਲ ॥ ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਕੀ ਕਰਤ ਪਾਲ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੩੯]

॥ “ਰੰਗ” ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਰੰਗ ਆਦਿਕ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਓਹੁ [ਕਿਹ] = ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ, ਕਾਲਾ, ਹੈ ਕਿ ਪੀਲਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ [ਕਿਹ] ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸਦੇ ਰੰਗ ਆਦਿ ਨੂੰ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀ ਕੁਝ ਕਥਨ ਹੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਕਿ ਓਹੁ, ਕਾਲੇ ਰੰਗਦਾ ਹੈ, ਜਾ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ, ਐਹੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ, ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਨ ਰਾਗ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਰਾਗ ਰੇਖ ਹੈ ॥ ਅਦੋਖ ਅਦਾਗ ਅਦੱਗ ਹੈ, ਅਭੂਤ ਅਭ੍ਰਮ ਅਭੇਖ ਹੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੬੩]

॥ ‘ਅਰੁ ਰੇਖ’ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਅਰਥ—[ਅਰੁ] = ਅਤੇ ਕੱਛੁ ਮੱਛੁ ਆਦਿਕ, ਉਸਦੀਆਂ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਦਾ, ਕਿ ਓਹੁ [ਕਿਹ] = ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੱਛੁ ਮੱਛੁ ਆਦਿ ਕੋਈ ਰੇਖਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਬਰਨ ਆਸ੍ਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੁਨਉ, ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਿਆਸ ॥ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਨ, ਪੰਚ ਤਤ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸ ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:-੫]

“ਭੇਖ” ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਉਸਦੇ ਭੇਖ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਓਹੁ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਜਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ—ਕਿ ਉਹ, ਇਸ ਭੇਖ ਵਾਲਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਲਿਬਾਸ, ਜੋਗੀ, ਸੋਨਿਆਸੀ, ਅਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂਆਂ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਓਹੁ ਇਸ ਭੇਖਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਅਭੇਖ ਅਭੇਖੀ ਰਹਈ ॥ ਤਾਤੇ ਜਗਤ ਅਭੇਖੀ ਕਹਈ ॥

ਅਲਖ ਰੂਪੁ ਕਿਨਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਨਾ ॥ ਤਿਹ ਕਰ ਜਗਤ ਅਲੇਖ ਬਖਾਨਾ ॥

ਰੂਪੁ ਅਨੂਪੁ ਸਰੂਪੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਭੇਖ ਅਭੇਖ ਸਭਨ ਤੇ ਨਯਾਰਾ ॥

[ਚਉਥੀਸ ਅਵਤਾਰ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫-੧੬]

{ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਓਹੁ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਰੰਗ-ਰੂਪ, ਅਤੇ ਰੇਖ-ਭੇਖ ਦੀ, ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। }

ਯਥਾ— ਤੇਰਾ ਵਰਨੁ ਨ ਜਾਪੈ ਰੂਪੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਉਨੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲ ਰਵਿਆ ਸਰਬ ਠਾਈ, ਅਗਮ ਰੂਪੁ ਗਿਰਧਾਰੇ ॥ [੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

{ ਨੋਟ—ਇਸ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਦਾ, ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ-ਫੇਰ ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—ਸੋ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। }

ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ, ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥

ਅਰਥ—ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਰੂਪ ਰੰਗ, ਅਤੇ ਰੇਖ ਭੇਖ ਨੂੰ, ਦੱਸਣ ਲਈ [ਕੋਊ] = ਕੋਈ ਹੈ ਐਸਾ ? ਜੋ-ਕਹਿ ਸਕੇ?

ਉੱਤਰ—‘ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ’ [ਕਿਹ] = ਕਿਸੀ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇਹ [ਸਕਤਿ] = ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਕਥਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ, ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਗੰਮ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਜਾਈ, ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖ ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾਕੇ ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖ ॥

ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾਕੇ, ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਕੈ ਬਖਾਨੇ, ਕਹੈ ਮੋ ਨ ਆਵੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੩]

ਅਚੱਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨੁਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ, ਅਮਿਤੋਜ ਕਹਿਜੈ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਚੱਲ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨ ਹੋਵੇ. ਇਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (੨) [ਅਚਲ = ਅਚ + ਅਲ] ਅਚ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਜਾਣਾ. ਚੱਲਣਾ. (੨) ਅਚਵਨ ਕਰਨਾ. ਖਾਣਾ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ- ॥ ਅਲ. ਸੰ. ਅਲੰ.-ਅਵੱਢੇ-ਪੂਰਨ-ਭਾਵ ਅਰਥ-ਤ੍ਰਿਪਤ. ਤ੍ਰਿਪਤੀ. (੩) [ਅਚੱਲ- ਮੂਰਤਿ = ਅਚਲ + ਅਮੂਰਤਿ] ਮੂਰਤਿ. ਸੰ. ਮੂਰਤੀ. ਸੰਗਯਾ . ਸ਼ਕਲ, ਸਰੂਪ ॥

ਅਨੁਭਉ, ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਿਨਾਂ ਭੈ. ਨਿਰਭੈ (੨) ਸੰ. ਅਨੁਭਵ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਤੇ ਗਿਆਨ, ਜੋ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ-ਸੁਯੋਗ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ. ਨਿਰਸੰਸੇ ਗਿਆਨ. (੩) ਅਨੁਭਵ-ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ, ਜੋ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਬੁੱਧ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ, ਵਿਵੇਕ ਬੁੱਧੀ ਵੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (੪) [ਅਨੁਭਉ = ਅਨ + ਭਉ] ਅਨ. ਸੰ. ਅਵੱਢੇ-ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਿਕ-ਨ. ਨਹੀਂ. (ੳ) ਸੰ. ਅਨਯ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹੋਰ. ਦੂਜਾ ॥

ਪ੍ਰਕਾਸ—ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਗਿਆਨ. ਜੋਤੀ. ਚਾਨਣ ॥ ਅਮਿਤੋਜ . ਸੰ. ਅਮਿਤੋਜਸ . ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-[ਅਮਿਤੋਜ = ਅਮਿਤ + ਓਜ] [ਅਮਿਤ] = ਹੱਦ ਰਹਿਤ (ਮਿਣਤੀ ਰਹਿਤ) [ਓਜ] = ਬਲ ਵਾਲਾ, ਜਿਸਦੇ ਬਲ ਦੀ, ਕੋਈ ਹੱਦ (ਮਿਣਤੀ) ਨਹੀਂ. ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਬਲ ਵਾਲਾ (੨) [ਅਮਿਤ = ਅ + ਮਿਤ] ਮਿਤ. ਸੰ. ਮਿਤਿ-ਮਿਣਤੀ. ਮਾਪ. (ੳ) ਹੱਦ. (ਅ) ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ. ਅਰਥਾਤ-[ਮਿਤ] = ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ. ਅਤੇ [ਮਿਤ] = ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਜਿਸਨੂੰ ਮਿਣਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਨੋਟ—ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਪਦ ਨਾਲ, “ਕਹਿਜੈ” ਪਦ ਨੂੰ, ਜੋੜ ਕੇ, ਅਰਥ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਢੰਗ ਹੈ।

‘ਅਚੱਲ ਮੂਰਤਿ’* ਕਹਿਜੈ ॥

ਅਰਥ—ਓਹ ਅਚੱਲ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ [ਕਹਿਜੈ] = ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਓਹ ਅਚੱਲ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਉਸਦੀ ਅਚੱਲ ਮੂਰਤੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਨਕਾਦ ਸਰੂਪ ਅਮਿਤ ਬਿਭੂਤ, ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ, ਬਿਸੁਕਰਣੰ ॥ ਜਗ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੰ, ਆਦਿ ਅਨਾਸੰ ॥
ਅਮਿਤ ਅਕਾਸੰ ਸ੍ਵਭਰਣੰ ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੧]

* “ਅਚੱਲ ਮੂਰਤਿ ਕਹਿਜੈ” ਦਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ ਰੂਪ ਅਰਥ-ਦਾ ਵਰਣਨ, ਓਹ ਅਚਲ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਉਸਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਚੱਲ ਹੈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਬੜੇ ਅਸਚਰਜ ਦੀ ਥਾਤ ਹੈ, ਕਿ ਨਾਲੇ ਅਚੱਲ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਮੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਓਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਚੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਪਦਾਰਥ (ਵਸਤੂ) ਤਾਂ, ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ, ਜਿਉ ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਈ ॥ [੨੧੯-ਗਉੜੀ ਮ:-੯]

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਢੇ ਤੇ ਦੇਖੋ →

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਓਹੁ ਅਚੱਲ ਅਤੇ [ਅਮੂਰਤ] = ਮੂਰਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਮੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[(ਅਚਲਮੂਰਤਿ = ਅਚੱਲ + ਅਮੂਰਤਿ) ਐੜਾ ਅੱਖਰ, ਹਰ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਪਤ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਲਈ “ਅਚੱਲ” ਪਦ ਦੇ, “ਲੱਲੇ” ਅੱਖਰ ਵਿੱਚੋਂ, ਐੜਾ ਅੱਖਰ ਕੱਢ ਕੇ “ਮੂਰਤਿ” ਦੇ “ਮੰਮੇ” ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ, ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਈ, “ਅਮੂਰਤਿ” ਪਾਠ ਬਣਾ ਲੈਣਾ, ਇਹ ਵੀ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਹੈ।]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ, ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੇ [ਅਚਲ = ਅਚ + ਅਲ] [ਅਚ] = ਅਚਵਣੇ (ਖਾਣੇ) ਪੀਣੇ ਤੋਂ [ਅਲ] = ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਓਹੁ, ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਾ ਤਿਸੁ ਭੁਖ ਪਿਆਸ, ਰਜਾ ਧਾਇਆ ॥ ਗੁਰ ਮਹਿ ਆਪੁ ਸਮੇਇ, ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥

[੧੨੭੯—ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਪਉੜੀ-੨]

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਅਥਵਾ—ਜੈਸਾ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਿ ਕਾ, ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰ ॥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਸਭੁ ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ ॥ [੮੦੮—ਬਿਲਾਵਲ-ਮ: ੫] ਅਥਵਾ ਹੋਰ— ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥

ਇਕ ਮਾਰਗਿ ਦਾਨੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਤ ਰੇਨਾ ॥ [੧੦੮੩—ਮਾਰੂ ਮ: ੫]—ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਦਾ ਅਚੱਲ ਕਹਿਣਾ ਮਿਥਿਆ ਹੈ।

ਉੱਤਰ—ਹੋ ਪਿਆਰੇ ! ਸਾਡਾ ਕਥਨ, ਤੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਹਿਣ ਦਾ, ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਓਹੁ “ਅਚੱਲ-ਮੂਰਤਿ” ਕਹੀਐ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਅਰਥ “ਸਰੂਪ” ਹੈ—ਇਸ ਲਈ ਓਹੁ ਅਚੱਲ ਕਹੀਏ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ-ਸਤ-ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈ, [ਮੂ] = ਮੇਰੀ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਸਦਾ ਤੋਂ [ਰਤਿ] = ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ।

[(ਨੋਟ—ਹੁਣ ਦੂਸਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਲਵੰਤਾ ਵਾਲੇ, ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਰਣਨ)]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਈਸ਼ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ, ਤ੍ਰਿਧਾ ਮੂਰਤੀ [ਅਚਲ = ਅ + ਚ + ਲ] [ਅ] = ਵਿਸ਼ਣੂ [ਚ] = ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਅਤੇ [ਲ] = ਲੈਤਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ, ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ [ਕਹਿਜੈ] = ਕਹੀਦਾ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸੁਰਿ ਨਰ, ਗਣ ਗੰਧਰਬਾ, ਆਪੇ ਖਟ ਦਰਸਨ ਕੀ ਬਾਣੀ ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਸੰਕਰ ਮਹੇਸਾ, ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥

[੫੫੩— ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ, ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਏਦੀ ਬਾਣੀ ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਪਉੜੀ-੩੦]

[(ਅਚੱਲ = ਅ + ਚ + ਲ) —ਐੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ਣੂ ਲੈਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐੜਾ ਅੱਖਰ, ਸਰਬ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਣੂ ਜੀ ਵੀ, ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਆਪਤਾ ਦੀ ਸੰਦ੍ਰਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਐੜੇ ਦਾ ਅਰਥ, ਵਿਸ਼ਣੂ ਹੈ—ਤੇ ਚੌਥੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰਥ ਲੈਣਾ— ਅਤੇ ਲੱਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੈਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਅਰਥ ਲੈਣਾ]

(ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਦਾ, ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਫੁਰਨਾ ਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਫੁਰਨੇ ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਹੋਣਾ ਹੀ, ਮਾਇਆ-ਸਬਲ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ, ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ) ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਤ, ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਫੇਰ ਵੀ, ਸ਼ੁੱਧ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣਾ, ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ, ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਜੋ ਤ੍ਰਿਧਾ ਮੂਰਤੀ ਧਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਣੂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ, ਕਿਸ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ।

ਉੱਤਰ—[ਮੂਰਤਿ = ਮੂ + ਰਤਿ] [ਮੂ] = ਮੇਰੀ ਤਾਂ, ਇੱਕ ਅਚੱਲ ਬ੍ਰਹਮ, ਜੋ [ਕਹਿਜੈ] = ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ (ਭਗਤੀ) ਵਿੱਚ ਹੀ [ਰਤਿ-ਰਤੀ] = ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਕਦੇ ਵੀ ਘੱਟਦਾ-ਵੱਧਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇੱਕ ਰਸ

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

‘ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਕਹਿਜੈ॥

ਅਰਥ—ਓਹੁ [ਅਨਭਉ] = ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਓਹੁ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ—ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ—ਜਦ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਅਨੁਭਵ—ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਓਹੁ ਗਿਆਨ, ਸੁਯੋ ਆਤਮਾ ਦੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧੀ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ, ਸਤੋ ਹਿੰਸੇ ਦਾ, ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਤੇ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ, ਜਦ ਬੁੱਧੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ, ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਆਤਮਾ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਓਹੁ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਸ਼ਤੇਜ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਉਸ ਵਕਤ ਆਤਮਾ, ਸੁਯੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਆਪ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪਤਾ ਜੋ ਹੈ, ਏਹੀ ਜੀਵ ਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪਦਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ, ਆਤਮਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਡੁੱਬ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਆਤਮ-ਆਰੂਢ ਬਿਤੀ ਹੈ,—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ—ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਪਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ, ਯਾਨੇ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ, ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸਕੈ ਚਾਨਣਿ, ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

[੬੬੩-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:-੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ [ਭਉ] = ਭੈ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਨਿਸ਼ਤੇਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ, ਦੱਬਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨ-ਨਿਸ਼ਤੇਜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਅਦੈ ਅਨਾਸ॥

ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਸੇ ਰਹਿਤ ਰੂਪ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅਛੈ ਸਰੂਪ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: -੨੩੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—[ਅਨ] = ਹੋਰ ਜੋ [ਪ੍ਰਕਾਸ਼] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ, ਖਟ ਜੋਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹੁ [ਭਉ] = ਭੈ ਰੂਪ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਛੇ ਜੋਤੀਆਂ ਵੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਭੈਭੀਤ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ (੧) ਸੂਰਜ, (੨) ਚੰਦ੍ਰਮਾ (੩) ਤਾਰੇ (੪) ਅਗਨੀ (੫) ਬਿਜਲੀ ਤੇ (੬) ਸ਼ਬਦ (ਅਵਾਜ਼) ਆਦਿ, ਇਹ ਖੱਟ ਜੋਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਜੋ ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ, ਤੇ ਚਾਨਣ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ, ਭੈ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਓਹੁ ਭੈ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ, ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ॥

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੇ, ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੬੬॥]

ਅਤੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਨੂੰ “ਜਲਿ ਨਹੀ ਡੂਬੈ, ਤਸਕਰੁ ਨਹੀ ਲੋਵੈ, ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੈ॥ [੬੭੯-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:-੫]

ਅਥਵਾ— ਡੋਬਿਓ ਨ ਡੂਬੈ, ਸੋਖਿਓ ਨ ਜਾਇ॥ ਕਟਿਓ ਨ ਕਟੇ, ਨ ਬਾਰਿਓ ਬਰਾਇ॥

ਛਿਜੈ ਨ ਨੈਕ, ਸਤ ਸ਼ਬਦੁ ਪਾਤ, ਜਹ ਸਤੁ ਮਿਤੁ, ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਾਤ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੨੬]

[ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਾਲੇ, ਇਸ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੀ, ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ॥]

ਯਥਾ— ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਨਖੜਾ, ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਅਮਰੁ ਕਰਾਰਾ॥
ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਡਰਪੈ, ਡਰਪੈ ਇੰਦੁ ਬਿਚਾਰਾ॥
ਰਾਜਸੁ ਸਾਤਕੁ ਤਾਮਸੁ ਡਰਪਹਿ, ਕੇਤੇ ਰੂਪ ਉਪਾਇਆ॥
ਛਲ ਬਪੁਰੀ ਇਹ ਕਉਲਾ ਡਰਪੈ, ਅਤਿ ਡਰਪੈ ਧਰਮ ਰਾਇਆ॥
ਸਗਲ ਸਮਗੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ, ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੈਹਾਰਾ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕਾ ਸੋਗੀ, ਭਗਤ ਸੋਹਿ ਦਰਬਾਰਾ॥ [੯੯੯/੯੯੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ॥ ਕੋਹ ਕਰੋੜੀ ਚਲਤ ਨ ਅੰਤੁ॥

[੪੬੪-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭੀਸ਼ਾਸ-ਮਾਦ ਵਾਤ: ਧਵਤੇ॥ ਭੀਸ਼ੋ ਉਦੇਤੀ ਸੂਰਯ:॥

ਭੀਸ਼ਾਸ-ਮਾਦ ਅਗਨੀਸ਼ ਚੋਂਦ੍ਰਿਸ਼ਚ॥ ਮ੍ਰਿਤਯੂਰ ਧਾਵਤੀ ਪੰਚਮ ਇਤੀ॥

ਅਰਥ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕੇ [ਭੀਸ਼ਾਸ ਮਾਦ] = ਭੈ ਸੇ ਹੀ [ਵਾਤ:] ਵਾਯੂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ [ਧਵਤੇ] = ਚਲਤਾ ਹੈ, ਔਰ ਉਸੀ ਕੇ [ਭੀਸ਼ੋ] = ਭੈ ਸੇ [ਸੂਰਯ] = ਸੂਰਜ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਪਰ [ਉਦੇਤੀ] = ਉਦੇ ਔਰ ਅਸਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤਥਾ—[ਭੀਸ਼ਾਸ ਮਾਦ] = ਉਸੀ ਕੇ ਭੈ ਸੇ [ਅਗਨੀਸ਼] = ਅਗਨੀ [ਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਚ] = [ਚ] = ਪੁਨਾ (ਔਰ)-ਇੰਦੁ, ਔਰ ਪਾਂਚਵਾ [ਮ੍ਰਿਤਯੂਰ] = ਧਰਮ ਰਾਜ, ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਮੇਂ [ਧਾਵਤੀ] = ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈ।

[ਤੈਤ੍ਰੀ ਉਪਨਿਸ਼ਧ-ਅਸ਼ਟਮ ਵਾਕ]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਓਹੁ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭਉ] = ਭੈ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਜ ਤਾਮਸ, ਤੇਜ ਅਤੇਜ ਕੀਓ॥ ਅਨਭਉ ਪਦ ਆਪ, ਪ੍ਰਚੰਡ ਲੀਓ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੪੬]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਉਸਦਾ [ਪ੍ਰਕਾਸ਼] = ਗਿਆਨ [ਅਨਭਉ] = ਸ਼ੁੱਧ ਬੁੱਧੀ (ਵਿਵੇਕ ਬੁੱਧੀ) ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

[ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਚੰਚਲਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੋ ਟਿਕਾਅ ਵਾਲੀ ਸ਼ੁੱਧ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਭ ਸੰਸਕਾਰ, ਖੀਣ ਹੋ ਕੇ, ਲੀਣ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ ਹੀ-ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ, ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਬੁੱਧੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਆਤਮ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।]

ਯਥਾ— ਆਤਮ ਦੇਉ ਦੇਉ ਹੈ ਆਤਮੁ, ਰਸਿ ਲਾਗੈ ਪੂਜ ਕਰੀਜੈ॥

ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ, ਬਿਚਰਿ ਬਿਚਰਿ ਰਸ ਪੀਜੈ॥[੧੩੨੫-ਕਲਿਆਨ ਮ:-੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਪੀ ਮੁਕਤੁ ਕਰਾਏ ਆਪੁ ਗਵਾਏ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਪਾਇਆ ਵਾਸਾ॥

ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਸੁਖਿ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮਿ ਪ੍ਰਗਾਸਾ॥ [੭੭੨-ਸੂਰੀ ਮ:-੩]

॥ ਅਮਿਤੋਜ ਕਹਿਜੈ ॥

ਅਰਥ—ਓਹੁ [ਅਮਿਤ] = ਬੇਅੰਤ [ਓਜ] = ਬਲ ਵਾਲਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਅਬਿਕਾਰ ਅਥੈ, ਆਭੰਜ ਅਮਿਤ ਬਲ॥

ਨਿਰਭੰਜ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਜੁਰ ਨ੍ਰਿਪ ਜਲ ਬਲ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ-ਛੰਦ-੩੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਓਹੁ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ [ਮਿਤ] = ਮਰਯਾਦਾ ਆਦਿ ਦੀ ਬੰਧਸ਼ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਲ ਵਾਲਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਓਹੁ ਕਿਸੀ ਦੀ ਵੀ, ਮਿਤ ਮਿਰਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਿਤ ਮਿਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦ ਕੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਾਜਾਸਮ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਤੇਰੀ॥ ਤੇਰੇ ਸੰਤਨ ਕੀ ਹਉ ਚੇਰੀ॥

ਹਸਤੇ ਜਾਇ ਸੁ ਰੋਵਤੁ ਆਵੈ, ਰੋਵਤੁ ਜਾਇ ਸੁ ਹਸੈ॥

ਬਸਤੇ ਹੋਇ, ਹੋਇ ਸੁ ਉਜਰੁ, ਉਜਰੁ ਹੋਇ ਸੁ ਬਸੈ॥

[੧੨੫੨-ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀਉ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਾਕੀ ਲੀਲਾ ਕੀ ਮਿਤਿ ਨਾਹਿ॥ ਸਗਲ ਦੇਵ ਹਾਰੇ ਅਵਗਾਹਿ॥

[੨੮੪-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ ੧੬-ਪਉੜੀ-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰਤੇ ਕੀ ਮਿਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੀਆ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਵਰਤੀਆ॥

[੨੮੫-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੬-ਪਉੜੀ-੭]

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ, ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਇੰਦ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਸੂਰਗ ਦਾ ਸੁਆਮੀ (੨) ਰਾਜਾ। ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ—ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ, ਬਹੁਤੇ ਇੰਦ੍ਰ (੨) ਬਹੁਤੇ ਰਾਜੇ।

॥ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ (੨) ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ।

॥ ਸਾਹਿ. ਫਾਰਸੀ. ਸ਼ਾਹ-ਬਾਦਸ਼ਾਹ (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ।

॥ ਸਾਹਾਣਿ,-ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਬਹੁਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ।

ਸਾਹ ਸਾਹਾਣਿ. ਫਾਰਸੀ-ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ।

ਗਣਿਜੈ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਮੂਹ. ਖੁੰਡ (2) ਗਿਣਤੀ. ਸੁਮਾਰ।

{(ਨੋਟ—ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਹਰਇੱਕ ਪਦ ਨਾਲ “ਗਣਿਜੈ” ਪਦ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨਾ)}।

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਗਣਿਜੈ॥

ਅਰਥ—ਓਹੁ ਕੋੜਾਂ [ਇੰਦ੍ਰਾਣ] = ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ [ਗਣਿਜੈ] = ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਕੋੜਾਂ ਹੀ ਸੂਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਜੋ ਕੋੜਾਂ ਇੰਦ੍ਰ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਿੰਦ੍ਰ ਬਨਾਏ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੁੱਦ੍ਰ ਉਪਾਏ ਖਪਾਏ॥ ਲੋਕ ਚਤੁਰਦਸ ਖੇਲ ਰਚਾਇਓ॥

ਬਹੁਰ ਆਪ ਹੀ ਬੀਚ ਮਿਲਾਇਓ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਓਹੁ ਕੋੜਾਂ [ਇੰਦ੍ਰਾਣ] = ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ [ਇੰਦ੍ਰ] = ਰਾਜਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਚਿੱਤ੍ਰ ਸੁ ਬਚਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਪਰਮਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਹੁੰ ਕੇ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਬਿਭੂਤ ਕੇ ਉਪਾਉ ਹੈ॥

ਦੇਵਨ ਕੋ ਦੇਵ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਹਨ ਕੋ ਸਾਹ ਹੈ, ਕਿ ਰਾਜਨ ਕੋ ਰਾਜ ਹੈ, ਕਿ ਰਾਵਨ ਕੋ ਰਾਉ ਹੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੪੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕੋ ਆਪਿ ਤੁਹੈ ਵਡ ਰਾਜਾ॥ ਹੁਕਮਿ ਸਚੇ ਕੈ ਪੂਰੇ ਕਾਜਾ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਪਤੀਜਾ ਹੇ॥

[੧੦੭੪-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ॥

ਅਰਥ—ਓਹੁ ਕ੍ਰੋੜਾਂ [ਸਾਹਾਣਿ] = ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਸਾਹਿ] = ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਗਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥

{ ਭਾਵ—ਓਹੁ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਭ ਸਾਹਾ ਸਿਰਿ ਸਾਚਾ ਸਾਹੁ॥ ਵੇਮੁਹਤਾਜੁ ਪੂਰਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ॥ [੮੯੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਸੁੰਦਰ ਸਮੁੰਤ, ਬਡ ਸਰੂਪ ਬੰਡ ਵੈ ਬੱਖਤ॥

ਕੋਟਿਕ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭੂ ਆਜਾਨ, ਜਿਮ ਤਪਤ ਤੋਂਜ ਇਸਬਤ ਤਖਤ॥[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ, ਛੰਦ ਨੰ:-੩੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਓਹੁ [ਸਾਹਾਣਿ] = ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਵੱਡਾ [ਸਾਹਿ] = ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਗਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਓਹੁ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਕਰਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਹੀਅਹਿ, ਆਚਾਰਨ ਮਹਿ ਆਚਾਰੀ॥

ਸਾਹਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਾ, ਵਾਪਾਰਨ ਮਹਿ ਵਾਪਾਰੀ॥ [੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਰਸੀ ਭਗਤ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਤਾਰਨ ਲਈ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਹੁੰਡੀ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ। }

{ ਸਾਖੀ ਨਰਸੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ,
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਹੁੰਡੀ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ }

ਗੁਜਰਾਤ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ, ਜੁਨਾਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਨਰਸੀ ਨਾਮ ਦੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਝੋਂਪੜੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਾ, ਨਾਮ ਜਪ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭ ਸੰਗ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਭਜਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸੁਣ ਕੇ, ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ, ਬਹੁਤ ਵੇਲ ਗਿਆ, ਲੋਕ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸੁਣ ਕੇ, ਈਰਖਾਦੀ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਸੜੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ, ਅਤੇ ਏਹੋ ਜਹੀਆ ਵਿਉਂਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਮਾਨ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਰੱਖਿਅਕ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨ ਚੱਲਦਾ॥

ਯਥਾ— ਜਿਯ ਮੇਂ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਜਰਤ, ਪੁਨਿ ਨਿਤ ਕਰਤ ਪ੍ਰਪੰਚ॥

ਨਰਸੀ ਸਿਉ ਬਾਧਵ ਨਿਲੱਜ, ਰਾਖਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਰੰਚ॥੧॥

ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰੇ ਹੋਏ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦੇ, ਕੁਝ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ, ਜੁਨਾਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਅਸੀਂ ਦੁਆਰਕਾ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਚੋਰ ਤੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ

੧— ਜਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਰਾਮ ਨਾਮਾ, ਦਰਦਿਸਿ ਸੋਭਾ ਪਾਈ॥

ਨਿੰਦਕੁ ਸਾਕਤੁ ਖਵਿ ਨ ਸਕੈ ਤਿਲੁ, ਅਪਣੈ ਘਰਿ ਲੂਕੀ ਲਾਈ॥

[੧੧੯੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੪]

੨— ਐਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੂਥੇ ਭਾਈ॥ ਨਿਰਾਪਰਾਧ ਚਿਤਵਹਿ ਬੁਰਿਆਈ॥

[੩੭੨-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਖਤਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਧਨ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪਾਸ ਰੱਖ ਕੇ, ਹੁੰਡੀ (ਡਰਾਫਟ) ਲੈ ਲਈਐ, ਤੇ ਨਿਰਭੇ ਹੋ ਕੇ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰੀਏ॥ ਇਸ ਲਈ, ਕੋਈ ਐਸਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ ? ਜੋ ਦੁਆਰਕਾ ਲਈ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖ ਦੇਵੇ, ਨਰਸੀ ਜੀ, ਨਾਲ ਦੁਵੈਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ, ਨਰਸੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਹੀ ਹੁੰਡੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਚਲੇ ਜਾਵੇ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਸਿੱਧੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਸਭ ਸਚ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਤੇ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਦੇ-ਪੁੱਛਦੇ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ, ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹਨ। ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਆਸਣ ਵਿਛਾ ਕੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾਇਆ ਤੇ ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ, ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਭੋਜਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸਭ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ (ਖੁਆਇਆ), ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਭੋਜਨ ਛੱਕ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ।

ਯਥਾ— ਸੀਧੇ ਸਾਦੇ ਸੰਤ ਸਭ, ਜਾਨ ਸਕੇ ਨਹਿ ਜਾਲ॥ ਜਹ ਨਰਸੀ ਕੀ ਝੋਂਪੜੀ, ਆਏ ਤਹਾਂ ਤਤਕਾਲ॥੭॥

‘ਜੈ ਨਰਸੀ ਕੀ’ ਸੰਤ ਜਨ, ਸਭ ਬੋਲੇ ਇੱਕ ਸਾਥ॥ ਨਰਸੀ ਤਿਨੈ ਨਿਹਾਰ ਕੈ, ਉਠਯੋ ਜੋਰਿ ਦ੍ਰਿਹੁ ਹਾਥ॥੮॥

ਬੋਲਿਯੋ ਨਰਸੀ ਬਿਨੈ ਤੇ ਅਹੋ ਭਾਗ ਮਮ ਆਜ॥ ਕੁਟੀਆ ਕੋ ਪਾਵਨ ਕਰੀ, ਸੁਹਿਰਦ ਸੰਤ ਸਮਾਜ॥੯॥

ਜਦ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਭੋਜਨ ਛੱਕ ਚੁੱਕੇ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਨਰਸੀ ਭਗਤ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਭਲੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ‘ਹੁੰਡੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੁੰਡੀ ਲੈਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਆਰਕਾ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਚੋਰਾਂ ਤੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਤ-ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਹੈ, ਇਹ ਲੈ ਲਵੋ ਤੇ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖ ਦੇਵੋ, ਹੇ ਸੇਠ ਜੀ! ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਹਿਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਭਰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ, ਨ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਾਂ, ਨ ਮੇਰੀ ਹੁੰਡੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਸੇਠ ਕਹਿ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਜ਼ਾਕ ਨ ਕਰੋ ‘ਸੇਠ’ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਨਸ਼ਿਆਮ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰ ਲੁਕੌਣ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਘਾਸਫੂਸ ਦੀ ਝੋਂਪੜੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੈਣ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਰਸੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਇਹ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਣਗੁਣ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਜਸ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਸੰਤਨ ਕਹਯੋ, ਹਮ ਨਾਮ ਸੁਨ, ਆਏ ਤੇਰੇ ਪਾਸ॥ ਹੁੰਡੀ ਹਮੈ ਲਿਖਾਵਨੀ, ਯਹੈ ਕਾਮ ਹੈ ਖਾਸ॥

ਹਮ ਜਾਵਣੋ ਦੁਆਰਕਾ, ਹਮ ਸਭ ਸਾਧੂ ਸੰਤ॥ ਕੋਊ ਮਗ ਮਹਿ ਲੂਣ ਕੈ, ਕਰ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਅੰਤ॥

ਯਾਤੇ ਰੁਪਯਾ ਸਾਤ ਸੌ, ਹਮ ਲੋਗਨ ਸਿਉ ਲੇਹੁ॥ ਅਰੇ ਸੇਠ! ਅਹਿਸਾਨ ਕਰ, ਹਮ ਕੋ ਹੁੰਡੀ ਦੇਹੁ॥

ਸੁਨ ਸੰਬੋਧਨ ਸੇਠ ਕੋ, ਨਰਸੀ ਜੋਰੇ ਹਾਥ॥ ਬੋਲਿਯੋ ਹੋ ਤੋ, ਦਾਸ ਹੋ, ਸੇਠ ਦੁਆਰਕਾ ਨਾਥ॥

ਹਸੀਂ ਕਰਤ ਕਿਉ ਸੰਤ ਰੂ, ਮੋਕਉ ਸੇਠ ਪੁਕਾਰ॥ ਕਉਨ ਕਹਿਯੋ ਯਾ ਦੀਨ ਕੈ, ਹੁੰਡੀ ਕੋ ਬਿਯੋਪਾਰ॥

ਘਾਸ ਫੂਸ ਕੀ ਝੋਂਪੜੀ, ਸਰ ਢਾਪਨ ਕੋ ਥਾਨ॥ ਦੇਖੋ ਕੋ ਤੁੰਬੀ ਯਹਾਂ, ਲੈਬੋ ਕੋ ਹਰਿ ਨਾਮ॥

ਅਰੇ ਸੰਤ ਜਨ! ਆਪ ਕੋ, ਕੌਨ ਦੀਯੋ ਭਰਮਾਇ॥ ਕੀਨ ਮਸ਼ਖਰੀ ਕੌਨ ਯਹ, ਦੀਜੈ ਮੋਹਿ ਬਤਾਇ॥

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਨਰਸੀ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੌਣ ਭਰਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੋਣ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ, ਕਦੇ ਘਾਸਫੂਸ ਦੀ ਝੋਪੜੀ, ਤੇ ਦੇਣ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤੂੰਬੇ ਦੱਸ ਕੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, (ਤਾਨਪੂਰਾ) ਤੂੰਬੇ ਤੇ ਝੋਪੜੀ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਭਜਨ ਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛਿਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਗੰਭੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ, ਜੋ ਵਿਭੂਤੀ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਮਾਣ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਨਰਸੀ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹੀ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਧਰਮੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੋ, ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਵਰਗੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੇਠ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੇਠਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਰੇ ਭਗਤ! ਹਮ ਸਾਧ ਜਨ, ਕੌਨ ਹਮੇ ਭਰਮਾਇ॥ ਤੂ ਭਰਮਾਵਤ ਕਿਉ ਵਿਰਥਾ, ਬੀਸੇ ਬਾਤ ਬਨਾਇ॥

ਕਹਾ ਬਤਾਵਤ ਯੈ ਕੁਟੀ, ਤੂੰਬਾ ਹਮੇ ਤਮਾਮ॥ ਯਹ ਤੋ ਪਿਆਰੇ, ਪ੍ਰਿਯ ਹਮੇ, ਇਨ ਹੀ ਸੋ ਹੈ ਕਾਮ॥

ਸਾਚੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋਤ ਜੋ, ਸਰਲ ਰਹਿਤ ਜਿਮਿ ਸਾਧੂ॥ ਵੈਭਵ ਤੇ ਬੋਰਾਤ ਨ, ਉਰ ਕੇ ਹੋਤ ਅਗਾਧ॥

ਤੂ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਪਰਮ, ਦਾਨੀ ਸੇਠ ਲਖਾਤ॥ ਤੋ ਸਾਨੀ ਕੋਊ ਔਰ ਨ, ਜਾਨੀ ਹਮ ਯਹ ਬਾਤ॥

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਨਰਸੀ ਜੀ! ਹੁੰਡੀ ਦੇ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੁਆਰਕਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਦੇਰ ਨ ਕਰੋ, ਸਾਥੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲਵੋ, ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਸਾਂਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖ ਦੇਵੋ॥ ਅਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਉਨਾ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗਿਣ-ਗਿਣ ਕੇ ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪਯਾ ਦਾ ਢੇਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪਯੇ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖ ਦੇਵੋ, ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਨ ਮੇਰੀ ਹੁੰਡੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਾਂ, "ਮੈਂ ਦਾਮ ਦਾਸ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ।"

ਯਥਾ—ਸੁਆਰਥ ਬਸ ਆਏ ਸਕਲ, ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਹੇ ਸ਼ਾਹ॥ ਬਢੈ ਭਾਗ ਤੇਰੇ ਬਹੁਤ, ਲਾਖਨ ਕੋ ਹੈ ਲਾਹ॥

ਤੂ ਤੋ ਰੁਪਯਾ ਲੇਇਕੈ, ਲਿਖਦੇ ਹੁੰਡੀ ਸ਼ਾਹ॥ ਪਟਿ ਹੈ, ਕੈ ਪਟਿ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਯਾਕੀ ਨ ਪਰਵਾਹ॥

ਯੋ ਕਹਿ ਖੀਸੇ ਖੋਲ ਸਭ, ਖਾਲੀ ਕੀਨ ਨਿਤੰਤ॥ ਨਰਸੀ ਢਿਗ ਢੇਰੀ ਕਰਤ, ਗਿਣ ਗਿਣ ਰੁਪਯਾ ਸੰਤ॥

ਕਹਾ ਬਾਤ ਨਰਸੀ ਕਹਿਓ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇਹੁ ਬਤਾਇ॥ ਕਰੇ ਜਾਤ ਹੋ, ਢੇਰ ਕਿਉ, ਗਿਣ ਗਿਣ ਮੇ ਢਿਗ ਲਾਇ॥

ਹੈ ਦਾਸ ਘਨਸ਼ਿਆਮ ਕੋ, ਕੈ ਹਰਿ ਭਗਤ ਗੁਲਾਮ॥ ਹੈ ਦਾਸ ਨਹਿ ਦਾਮ ਕੋ, ਕਿਉ ਦੇਹੁ ਮੁਹਿ ਦਾਮ॥

ਦਾਮ ਨ ਮੋਕਉ ਚਾਹੀਏ, ਹੈ ਹਰਿ ਦਾਮਨ ਗੀਰ॥ ਗਿਨੋ ਬਿਆਲ ਸਮ ਦਾਮ ਕੋ, ਜਮ ਕੀ ਦ੍ਰਿੜ ਜੰਜੀਰ॥

ਰਾਮ ਬਿਮੁਖਿ ਕਰੇ ਰਾਤ ਦਿਨ, ਹਿਯ ਉਪਜਾਤ ਹਰਾਮ॥ ਭਗਤ ਨ ਚਾਹਤ ਦਾਮ ਕੋ, ਭਗਤ ਕੀ ਚਾਹਤ ਰਾਮ॥

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨ ਸੁਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ, ਹੁੰਡੀ ਬਨਾਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹੀ ਗਏ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਹੱਠ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਸਮਝਿਆ, ਇਹ ਸਭ ਮੇਰੇ 'ਸਾਂਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਹੀ ਕੌਤਕ ਹੈ, ਕੀ ਪਤਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਇਹ ਧਨ ਭੇਜਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁੱਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਤ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਧਨ ਲੈ ਲੈਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ।

ਹੁੰਡੀ— ਸਿਧਿ ਸ੍ਰੀ ਪਰਮ ਸੋਭਾਧਾਮ, ਸ੍ਰੀ ਦੁਆਰਕਾ ਨਿਵਾਸੀ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਧਾਰ,

ਸੇਠ ਸ੍ਰੀ 'ਸਾਂਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਵਸਦੇਵ ਜੀ ਕੋ, ਜੁਨਾ ਗੜ ਸੇ ਲਿਖੀ, ਨਰਸੀ

ਦਾਸ ਜੀ ਕੀ, ਰਾਮ ਰਾਮ ਬਾਚਣੀ, ਆਗੇ ਨਿਵੇਦਨ ਯਹ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਨੇ
ਚਾਰ ਸਾਧੂ ਯਾਤ੍ਰੀਓ ਸੇ, ਨਗਦ ਸਾਤ ਸੌ ਰੁਪਏ ਲੇਕਰ, ਆਪ ਕੇ
ਨਾਮ, ਯਹ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖਦੀ, ਅਤਾ ਕ੍ਰਿਪੱਯਾ ਹੁੰਡੀ ਪੱਤ੍ਰ ਕੇ ਦੇਖਤੇ ਹੀ ਇਨੇ
ਪੂਰੇ ਸਾਤ ਸੌ ਰੁਪਏ, ਨਗਦ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜੀ-ਆਪਕਾ-ਨਰਸੀ॥

ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖ ਕੇ, ਤ੍ਰੀਕ ਮਿਤੀ ਪਾ ਕੇ ਹੁੰਡੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਕਿਹਾ,
ਸੰਤ ਜਨ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ! ਦੁਆਰਕਾ ਜਾ ਕੇ 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਤੋਂ ਹੁੰਡੀ ਭਰ ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤਿਨਾਂ
ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਿਹਾ- ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ, ਸੇਠ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਅੱਛਾ ਹੁਣ,
ਸੰਤ ਜਨੋਂ ਤੁਸੀਂ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਜਾਵੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ, ਸਭ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ॥

ਯਥਾ— ਜਾਨਿਯੋ ਨਰਸੀ ਬੰਧੂ ਜਨ, ਕੀਨੀ ਕੈ ਤੇ ਚਾਲ॥ ਕੈ ਭਗਵਨ ਕੀਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਭੇਜਿਓ ਖਰਚ ਦਯਾਲ॥
ਯੋ ਬਿਚਾਰਿ ਨਰਸੀ ਬਿਬੱਸ, ਸਿਮਰ ਇਸ਼ਟ ਘਨ ਸ਼ਿਆਮ॥ ਹੁੰਡੀ ਲਿਖਿ ਨਿਜ ਹਾਥ ਸਿਉ, ਸੌਪੀ ਦੇ ਸਰਨਾਮ॥
ਕਹਿਯੋ ਨਾਮ ਹੈ ਸੇਠ ਕੋ, 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ॥ ਕਰੋ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਅਬ, ਹੂੰ ਹੈ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ॥

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜਨ ਦੁਆਰਕਾ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਰਸੀ
ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ, ਦੁੱਖੀ, ਗਰੀਬ, ਗੁਰਬਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸੌਂਦ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਯਥਾ—ਸੰਤਨ ਕੋ ਰੁਪੱਯਾ ਸਕਲ, ਸੰਤਨ ਕਾਜ ਲਗਾਇ॥ ਭਯੋ ਉਰਿਨ ਨਰਸੀ ਭਗਤ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨ ਜਦੁਰਾਇ॥

ਅਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਵੀ ਹੁੰਡੀ ਲੈ ਕੇ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਦੁਆਰਕਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਕੁਝ
ਸਮਾਂ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਦੁਆਰਕਾ
ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਵੀ ਏਥੇ
ਹੈ, ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਅਸੀਂ ਤਾਂ "ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ" ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਦਾ
ਹੈ, ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ, ਏਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹੁੰਡੀ ਹਾਥੋ ਹਾਥ ਲੈ, ਚਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਤ॥ ਪੁਰੀ ਦੁਆਰਕਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਉਤਰੇ ਜਾਏ ਇਕੰਤ॥
ਕੀਯੋ ਤਰਾਂ ਬਿਸਰਾਮ ਕਛੂ, ਖਾਨੋ ਪੀਨੋ ਖਾਏ॥ ਢੂੰਡਣ ਲਾਗੇ ਸ਼ਾਹ ਕੋ, ਅਬ ਬਜ਼ਾਰ ਮਹਿ ਆਇ॥
ਲਾਗਯੋ ਪਤੇ ਨ ਲੇਸ਼ਹੂੰ, ਹੋਏ ਸੰਤ ਹੈਰਾਨ॥ ਸਭ ਹੀ ਆਇ ਸਾਝ ਕੋ, ਥਾਕ ਆਪਨੇ ਥਾਨ॥
ਢੂੰਡਿ ਫਿਰਿ ਹਾਰੇ, ਭੂਖ ਪਿਆਸ ਪੀੜ ਡਾਰੇ॥ ਪੁਰਿ ਤਜਿ ਭਏ ਨਿਆਰੇ ਸਾਗਰ ਅਪਾਰ ਹੈ॥

ਜਦ 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ, ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਨ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ
ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਸਮੁੰਦ ਕੰਢੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ, ਕਿਸ
ਜਗਾ ਢੂੰਡੀਏ, ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਦੁਆਰਕਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੇਕ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ
ਗਿਣਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸੁੰਨ ਮੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਜਦ ਅੰਤਰਜਾਮੀ
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸੰਤ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ, ਬਹੁਤ ਵਿਆਕੁਲ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਦ ਨਰਸੀ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਚੁਕਾਉਣ
ਲਈ "ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ" ਸੇਠ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ, ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਸਮੁੰਦ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰੱਖ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ।

ਯਥਾ— ਬੈਠੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਮੈ, ਅਬ ਸਭ ਹੋਇ ਉਦਾਸ॥ ਸ਼ਾਹ ਰੂਪ ਧਰਿ ਸਾਂਵਰੋ, ਪ੍ਰਗਟ ਪਧਾਰਿਓ ਪਾਸ॥

ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਸਹਜੇ-ਸਹਜੇ ਸੰਤਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਜਦ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਇੱਕ ਨੌਕਰ
ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਹ ਰੱਬ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਦੁਆਰਕਾ ਨਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ 'ਸ਼ਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ

ਹਨ, ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਹਾਂ, ਇਹ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਰੋਣਕ ਆ ਗਈ ਸੋਚਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ, ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੇਠ ਉਤਰਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਟਪਟੀ ਜਹੀ ਪੱਗ, ਤੇ ਤੇੜ ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਧੋਤੀ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਢਿੱਡ ਹੈ, ਤੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਲੰਬਾ ਜਿਹਾ ਦੁਪੱਟਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਬਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਕੰਨ ਤੇ ਕਲਮ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਮੇਢੇ ਤੋਂ ਰੁਪੱਯਾ ਦੀ ਥੈਲੀ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ।

ਯਥਾ— ਮਾਥੇ ਪੈ ਲਪੇਟ ਰਾਖੀ, ਅਟਪਟੀ ਪਾਗ ਮੋਟੀ, ਖੁਲਖੁਲ ਜਾਤ ਚੋਟੀ, ਦੀਖਤ ਨਿਆਰੀ ਹੈ॥

ਖਿਸਕਿ ਖਿਸਕਿ ਪਰਿ, ਏੜਨ ਲੋ ਧੋਤੀ ਜਾਤ, ਘਿਸੀ ਅਤਿ ਅੰਗ ਰੱਖੀ, ਔਰ ਘੇਰੇ ਵਾਰੀ ਹੈ॥

ਕਟਿ ਸੋ ਲਪੇਟ ਰਾਖਯੋ, ਲਾਂਬੋ ਸੋ ਦੁਪੱਟੇ ਔਰ, ਪੇਟ ਰਾਖਯੋ ਕਾਢਿ, ਚਾਰ ਅੰਗੁਰ ਅਗਾਰੀ ਹੈ॥

ਕਾਨ ਮੈ ਕਲਮ, ਬਹੀ ਬਗਲ ਦਬਾਏ ਸ਼ਾਹ, ਕਾਂਧੇ ਧਰੀ ਥੈਲੀ ਸੁ, ਧੰਮਸੇ ਆਨ ਡਾਰੀ ਹੈ॥

ਅਤੇ ਥੈਲੀ ਸਿੱਟ ਕੇ ਬੋਲੇ, ਭਾਈ! ਨਰਸੀ ਕੀ ਹੁੰਡੀ ਕਿਸ ਕੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਓਹੁ ਹੁੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਪੈਸੇ ਗਿਣ ਕੇ ਲੈ ਲਵੇ-ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਸੇਠ 'ਸਾਂਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਢੁੰਡ-ਢੁੰਡ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਾਂ, ਕਿੱਤੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਆ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ-ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਦੇਰ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੇਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ, ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਢੁੰਡਦੇ ਰਹੋ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ-ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਸਾਂਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਜੋ ਹੁੰਡੀ ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਓਹੁ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ, ਤੇ ਦਾਮ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ, ਤਦ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖ ਨਾਲ 'ਸਾਂਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੁੰਡੀ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਓਹੁ ਹੁੰਡੀ ਦੇ ਦਿਓ, ਜਦ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਖੀਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸੇਠ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ, ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਹੁੰਡੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਪਹਿਲੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਈ, ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖੀ, ਫੇਰ ਹੁੰਡੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਫੇਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਸੰਤ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਹੁੰਡੀ ਕੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਾਂ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਝੱਟ ਥੈਲੀ ਚੋਂ ਰੁਪਏ ਕੱਢ ਕੇ ਸੂਦ ਸਹਿਤ ਗਿਣ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਚੁਕਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦਾ ਕਰਿਦਾ ਹਾਂ, ਨਰਸੀ ਜੀ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਸੇਠ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਨਰਸੀ ਪਾਸ ਜਾਵੋਗੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਹਰੇ ਰਾਮ, ਹਰੇ ਰਾਮ ਕਹਿਣਾ, ਅਤੇ ਕਹਿਣਾ-ਹੇ ਨਰਸੀ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਮਾਂ ਹਨ, ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੁੰਡੀਆਂ ਭੇਜਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਜਾਕੇ ਦੇ ਦੇਣੀ।

ਯਥਾ— ਸੰਤਨ ਸੋ ਅਬ ਸੇਠ ਜੀ ਪੁੱਛਯੋ ਬੋਲ ਪ੍ਰਣਾਮ॥ ਹੁੰਡੀ, ਕੋ ਲਾਇ ਇਹਾ ? ਨਰਸੀ ਕੀ ਮੋ ਨਾਮ॥

ਯਹ ਸੁਨ ਸੰਤਨ ਕੋ ਤੁਰਤ, ਆਏ ਤਨ ਮੇ ਪ੍ਰਾਨ॥ ਬੋਲ ਉਠੇ ਸਭ ਚਟਕ ਸੇ, ਹਮ ਲਾਏ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ॥

ਦੈ ਅਸੀਸ ਹੁੰਡੀ ਦਈ, ਸਾਧੂ ਜਨ ਸਰਸਾਇ॥ ਸ਼ਾਹ ਬਾਚ ਤਿਹ, ਸਾਤ ਸੋ, ਰੁਪੱਯਾ ਦਏ ਗਿਨਾਇ॥

ਥੈਲੀ ਕੋ ਮੁੱਖ ਬਾਂਧ ਕੈ, ਕਰ ਲੇਖੇ ਕੋ ਕਾਮ॥ ਪਤ੍ਰ ਲਿਖਯੋ ਅਬ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ, ਨਰਸੀ ਜੀ ਕੋ ਨਾਮ॥

ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ—ਸ੍ਰੀ ਜੂਨਾ ਗੜ, ਸ਼ਾਹ ਸਿਰਤਾਜ, ਨਰਸੀ ਸੋ "ਜੈ ਜੈ ਨਰਸੀ ਕੀ ਹੈ॥" ਕੁਸਲ ਇਹਾਂ ਪੈ ਸਭ, "ਆਪ ਹੂੰ ਕੁਸਲ, ਹਮ ਸੰਤਨ ਸੋ ਜਾਨੀ" ਸਭ ਬਾਤ ਤਹ ਨੀਕੀ ਹੈ॥ ਹੁੰਡੀ ਕੇ ਰੁਪੱਯਾ ਰੋਕ; ਸਾਤ ਸੋ, ਚੁਕਾਏ ਦੀਨੇ, ਖੋਟੀ

ਨਾਹਿ ਕੀਨੇ, ਨ ਲਗਾਈ ਬਾਤ ਫੀਕੀ ਹੈ॥ ਜਾਨ ਕੈ ਗੁਮਾਸਤਾ, ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਦ ਕੀਜਯੋ ਹਮੇ, ਕਾਮ ਕਾਜ ਲਿਖੀਯੋ, ਦੁਕਾਨ ਸਭ ਆਪ ਜੀ ਕੀ ਹੈ॥

ਇਹ ਪੱਤ੍ਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦਾ ਗੁਮਾਸਤਾ ਹਾਂ, ਦੁਕਾਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਤ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਾ।

ਯਥਾ— ਯੋ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਚਾਵ ਸਿਉ, ਸੋਪੀ ਸ਼ਾਹ ਸੁਜਾਨ॥ ਮਾਫੀ ਸਭ ਸਿਉ ਮਾਂਗਕੈ, ਦੀਨੀ ਨਰਸੀ ਕੇ ਨਾਮ॥

ਪੱਤ੍ਰ ਦੇ ਕੇ, ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਨਿਮੰਤ੍ਰਣ ਮੇਰੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਚਲੋ ਭੋਜਨ ਕਰੋ, ਸੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ, ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਹੱਲ ਵਰਗਾ ਮਕਾਨ ਹੈ, ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਨੀਮ ਲਿਖਾ ਪੜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੋਹਰਾਂ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਤੇ ਰੁਪੱਯਾ ਦੇ ਵੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਬੜੇ ਦਿੱਬ ਅਲੌਕਿਕ ਸੁਆਦ ਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾਏ, ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ, ਤੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਜੋ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਸਭ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਓਥੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦ ਸੰਤ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਮਕਾਨ ਤੇ 'ਸਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕੁਛ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਦੇ ਇਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਮਨ ਵੀ ਬੜਾ ਸ਼ਾਂਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਆਰਕਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜੂਨਾ ਗੜ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦੀ, ਤੇ ਉਸ ਸੇਠ ਦੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜੂਨਾਗੜ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਦ ਨਰਸੀ ਜੀ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਤਦ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਸ਼ਲ ਖੇਮ ਪੁੱਛੀ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ, ਦੱਸੋ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੁੱਖਪੂਰਵਕ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕੀਤੀ, ਠੀਕ ਠਾਕ ਰਹੇ, ਸਾਵਲ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮਿਲੇ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਨਰਸੀ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁਆਰਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਵਲਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬੜੀ ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਨ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਸਮੁੰਦ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਅਤੇ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤਦ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਅਚਨਚੇਤ, ਰੱਬ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਨੌਕਰਾਂ ਚਾਕਰਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸਾਵਲ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ, ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਨਰਸੀ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਓਹੁ ਆ ਕੇ ਹੁੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲਵੋ—ਅਸੀਂ ਜਦ ਹੁੰਡੀ ਦਿੱਤੀ, ਤਦ ਹੁੰਡੀ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਵਾਚ ਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਦਾਮ ਸੂਦ ਸਹਿਤ ਗਿਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਬੜਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਸਾਵਲਸ਼ਾਹ' ਜੀ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਐਸੀਆਂ ਹੁੰਡੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੇਜਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਲੈ ਲਵੋ—

ਨਰਸੀ ਜੀ ਪੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਏ, ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ 'ਸਾਵਲ ਸ਼ਾਹ' ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਏ, ਤਦ ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਸੇਠ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੱਸੀ, ਅਟਪਟੀ ਜਹੀ ਪੱਗ, ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਧੋਤੀ ਆਦਿ, ਸਭ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਖੂਬ ਹੱਸ ਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਸਭ ਸਮਾਚਾਰ ਦੱਸੇ। ਅਤੇ ਨਰਸੀ ਜੀ, ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਵੱਡਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਗੱਖਿਆ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੇਲੇ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਨਰਸੀ ਜੀ ਦੀ ਹੁੰਡੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਤਾਰਿਆ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤਾਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ ਝੂਠੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਨ।

[ਨਾਭਾ-ਭਗਤ ਮਾਲ-ਟੀਕਾ ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਸਫ਼ਾ-੩੭੨]

੧ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਮਾਇਆ ਪਾ ਛੱਡੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਗਵਾਨ ਸਰੂਪ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨ ਲੱਗਾ।

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ, ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਤ੍ਰਿਭਵਣ. ਸੰ. ਤ੍ਰਿਭੁਵਨ-ਸੰਗਯਾ-ਤਿੰਨ ਲੋਕ-ਸੂਰਗ. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ।

॥ ਮਹੀਪ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਰਾਜਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਅਰਥਾਤ [ਮਹੀ] = ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ [ਪ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪਤੀ, ਮਾਲਕ, ਰਾਜਾ।

॥ ਸੁਰ—ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਵਤਾ, ਦੇਵਤੇ।

ਅਸੁਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦੈਤ।

॥ ਨਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਮਨੁੱਖ, ਪੁਰਸ਼, ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦ॥

॥ ਨੇਤ. ਸੰ. ਨੇਤਿ. [ਨੇਤਿ = ਨ + ਇਤੀ] ਇਤੀ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਮਾਪਤੀ. ਅੰਤ-[ਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ ਅੰਤ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਅੰਤ (੨) ਸੰ. ਇਤ.-ਸਰਵ-ਨਾਮ-ਇਹੁ, ਏਹ, ਯਹ [[ਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ], ਭਾਵ ਓਹੁ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈ॥

॥ ਬਨ. ਸੰ. ਵਨ. ਸੰਗਯਾ-ਵਣ. ਜੰਗਲ (੨) ਉਪਵਨ, ਬਗੀਚਾ (੩) ਭਾਵ-ਅਰਥ, ਅਸਥੂਲ ਵਸਤੂ॥

॥ ਤ੍ਰਿਣ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਘਾਸ. ਕੱਖ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸੂਖਮ ਵਸਤੂ॥

{ ਨੋਟ—ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਪਦ ਨਾਲ “ਕਹਤ” ਪਦ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ, ਅਰਥ ਕਰਨਾ }

“ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ” ਕਹਤ ॥

ਅਰਥ—ਓਹੁ [ਤ੍ਰਿਭਵਣ] = ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ [ਮਹੀਪ] = ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਰਾਜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੁਕਤੋਂ ਰਾਤਉ, ਰੰਗਿ ਰਵਾਂਤਉ॥ ਰਾਜਨ ਰਾਜਿ ਸਦਾ ਬਿਗਸਾਂਤਉ॥ [੩੫੨-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰੈ ਅਨੰਦੁ ਅਨੰਦੀ ਮੇਰਾ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਸਿਰ ਸਿਰਹਿ ਨਿਬੇਰਾ॥

ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਕੈ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ਹੇ॥ [੧੦੭੩-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

‘ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਨੇਤ’ ਕਹਤ ॥

ਅਰਥ—[ਸੁਰ] = ਦੇਵਤੇ [ਅਸੁਰ] = ਦੈਤ, ਅਤੇ [ਨਰ] = ਮਨੁੱਖ, ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਨੂੰ [ਨੇਤ ਨੇਤ] = ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸੂਰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤੇ, ਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੈਤ, ਮਾਤਲੋਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ, ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਤਾਈ, ਮਨ, ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਜੋਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਤੇ ਬਲ ਦਾ, ਕਿਸੀ ਦਾ ਵੀ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਓਹੁ ਹਰ ਗੱਲੋਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜੱਛੈ ਕਿੰਨਰ ਮੱਛੈ ਮਾਨਸ, ਸੂਰਗ ਉਰਗੈ ਅਪਾਰ॥ ਨੇਤ-ਨੇਤ ਪੁਕਾਰ ਹੀ, ਸਿਵ ਸ਼ੱਕੁ ਔ ਮੁਖਚਾਰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: -੧੮੩]

੧. ਸੂਰਗ ਦੇ ਜਛ ਕਿੰਨਰ॥ ੨-ਮੱਛ ਮਾਨਸ-[ਮਾਛ] = ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਮਨੁੱਖ॥ ੩. ਉਰਗ ਅਪਾਰ- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ, ਪਤਾਲ ਦੇ [ਉਰਗ] = ਸਰਪ॥ ੪-ਸ਼ੱਕੁ = ਇੰਦ੍ਰ॥ ੫-ਬੁਖਮਾ।

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਛੈ ਅਛਿੱਤ, ਅਛੈ ਅਛਾਨ ਅੱਛਰ।

ਅਦੈ ਸਰੂਪ ਅਦੈ ਅਮਰ, ਅਭਿ ਬੰਦਨ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਛੰਦ ਨੰ:-੩੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੁਨ ਆਪੁ ਆਪੁ ਹੀ ਉਪਾਯਉ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ॥

ਪਾਯਉ ਨਹੀ ਅੰਤੁ, ਸੁਰੇ ਅਸੁਰਹ ਨਰ, ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਬੇਜੰਤ ਫਿਰੇ॥

ਅਭਿਨਾਸੀ ਅਚਲੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਪੁਰਬੋਤਮੁ ਅਪਾਰ ਪਰੇ॥ [੧੪੦੫- ਸਵਈਏ ਮ: ੪ ਕੇ]

‘ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ’ ਕਹਤ॥

ਅਰਥ—[ਬਨ] - ਬਣਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿਣ] = ਘਾਸ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਵੀ ਜੀਵ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਸੂਖਮ ਅਸਥੂਲ ਜੀਵ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਉਸੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ॥ }

ਯਥਾ—ਤੂ ਬਾਨ ਬਨੰਤਰਿ ਹਰਿ ਏਕੁ, ਹਰਿ ਏਕੇ ਏਕੁ ਰਵਿਆ॥

ਵਣਿ ਤ੍ਰਿਣਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ, ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਚਵਿਆ॥[੧੧੧੫-ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਚਾਤ੍ਰਕ ਮੋਰ ਬੋਲਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਸੁਨਿ ਘਨਿਹਰ ਕੀ ਘੋਰ॥

ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ, ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ॥[੧੨੬੫-ਮਲਾਰ ਮ: ੪]

{ ਨੋਟ—ਹੁਣ ਅਰਥ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਇੱਕ ਪਦ ਨਾਲ, “ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਹਤ” ਪਦ ਨੂੰ, ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨਾ। }

“ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ” ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਹਤ॥

ਅਰਥ—ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ [ਮਹੀਪ] = ਰਾਜੇ, ਉਸਨੂੰ [ਨੇਤ ਨੇਤ] = ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ [ਕਹਤ] = ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ—ਸੁਰਗ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ, ਤੇ ਪਤਾਲ ਦੇ ਦੈਤ, ਤੇ ਸਰਪ, ਅਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਰਾਜੇ, ਸਭ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਪ, ਬਨ ਤਨਾ ਦੁਰੰਤਾ॥ ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨਿਸਦਿਨ ਉਚਰੰਤ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੧]

“ਸੁਰ” ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਹਤ॥

ਅਰਥ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵਤੇ, ਉਸਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ॥

ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨ ਅੰਤ ਨਹੀ ਪਾਇਓ॥ ਨੇਤ ਨੇਤ ਮੁਖਚਾਰ ਬਤਾਓ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੫]

“ਨਰ” ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਹਤ॥

ਅਰਥ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ, ਉਸਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ॥

ਯਥਾ—ਜੱਛ ਕਿੰਨਰ ਮੱਛ ਮਾਨਸ, ਸੁਰਗ ਉਰਗਾ ਅਪਾਰ॥

ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਪੁਕਾਰ ਹੀ, ਸਿਵ ਸ਼ੱਕੁ ਐ ਮੁਖਚਾਰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੮੩]

੧-[ਤਨ] = ਤ੍ਰਿਣ, ਘਾਸ ਆਦਿ॥ ੨. [ਦੁਰੰਤ] = ਬੇਅੰਤ॥ ੩. [ਉਰਗ] = ਸਰਪ ਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੁਰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੱਛ ਤੇ ਕਿੰਨਰ, ਤੇ [ਮੱਛ] = ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਮਨੁੱਖ॥ ੪. [ਸ਼ੱਕੁ] = ਇੰਦ੍ਰ॥

“ਅਸੁਰ” ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਹਤ ॥

ਅਰਥ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੋਤ, ਉਸਨੂੰ [ਨੇਤ] ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ, ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥

ਯਥਾ—ਸੋਧ ਸੋਧ ਹਟੇ ਸਭੈ ਸੁਰ, ਬਿਰੋਧ ਦਾਨਵ ਸਰਬ ॥ ਗਾਇ ਗਾਇ ਹਟੇ ਗੰਧਰਬ, ਗਵਾਇ ਕਿੰਨਰ ਸਰਬ ॥

ਪੜਤ ਪੜਤ ਥਕੇ ਮਹਾ ਕਥਿ, ਗੜਤ ਗੜਤ ਅਨੰਤ ॥

ਹਾਰ ਹਾਰ ਕਹਿਓ ਸਭੁ ਮਿਲ, ਨਾਮ ਨਾਮ-ਦੁਰੰਤ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੮੭]

“ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ” ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਹਤ ॥

ਅਰਥ—ਬਣਾਂ ਦੇ ਬਿੱਛ ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿਣ] = ਘਾਸ ਆਦਿਕ ਵੀ ਉਸਦੇ ਜਸ ਨੂੰ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਪ, ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤ ॥ ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨਿਸਦਿਨ ਉਚਰੰਤ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੧]

ਅਰਥ—ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ, ‘ਤੇ ਬਣਾਂ ਦੇ ਬਿੱਛ, ਅਤੇ [ਤਨ] = ਤ੍ਰਿਣ ਘਾਸ ਆਦਿਕ ਜੋ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਰਾਤ ਦਿਨ, ਉਸਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਕਹਿ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੰਗਲਾਂ, ਤੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਬਿੱਛਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਘਾਸ ਆਦਿਕ, ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਉਸਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਮਾਨੁਖ ਬਨੁ ਤਿਨੁ ਪਸੂ ਪੰਖੀ, ਸਗਲ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧਤੇ ॥

ਦਇਆਲ ਲਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਨਕ, ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਗਤੇ ॥ [੪੫੫-ਆਸਾ ਛੰਦ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ [ਤ੍ਰਿਣ] = ਘਾਸ ਆਦਿਕ ਖਾ ਕੇ, ਗੁਜਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਪਸਵੀ ਵੀ, ਉਸਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਕੰਦ ਮੂਲ, ਖਾ ਕੇ, ਤਪਸਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਅਗਸਤ ਆਦਿ ਜੇ ਬਡੇ, ਤੱਪਾ-ਤਪੀ ਬਿਸੇਖੀਐ ॥

ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਕੇ, ਕਰੰਤ ਪਾਠ ਪੇਖੀਐ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: - ੧੭੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਈਸਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ॥ ਇੰਦ ਤਪੇ ਮੁਨਿ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਕੇਤੇ ਬਨਵਾਸੀ, ਅੰਤੁ ਨ ਕੋਈ ਪਾਇਦਾ ॥ [੧੦੩੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ [ਬਨ] = ਅਸਥੂਲ ਤੋਂ [ਤ੍ਰਿਣ] = ਸੂਖਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਟਿਕਾਅ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਓਹੁ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ [ਨੇਤ = ਨ + ਇਤੀ] [ਇਤੀ] = ਇਹ ਸਰੀਰ, ਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਆਤਮਾ [ਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ [ਨੇਤ = ਨ + ਇਤੀ] = ਇਹ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਵੀ, ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹੁ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈ, ਓਹੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਾ ਅੰਤਰ ਤੋਂ ਵੀ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਓਹੁ ਇਸ ਤਰਾਂ, ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਪਛਾਣ ਕੇ, ਉਸ ਆਤਮ-ਰਸ (ਆਨੰਦ) ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥ ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ, ਗੁਰਮਤੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ ॥

[੪੪੧-ਆਸਾ ਮ: ੩ ਛੰਤ]

ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ, ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤ ॥

ਪਦਅਰਥ—ਤਵ. ਸੰ. ਤੇਰਾ. ਤੇਰੇ॥

ਕਵਨ. ਸਰਵ ਨਾਮ—ਕੋ ਜਨ, ਕੌਣ (੨) ਸੰ. ਕਵਿਨ-ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ॥

ਕਰਮ-ਨਾਮ—ਕਿਸੀ [ਕਰਮ] = ਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਮ ਦੀ ਕਲਪਨਾ-ਕ੍ਰਿਆ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਈ ਹੋਈ ਅੱਲ, ਅਰਥਾਤ-ਕਿਸੀ ਕਰਮ ਦੇ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ, ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮੂਰ ਦੌਤ ਦੇ ਮਾਰਨੇ ਕਰਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ—ਮੁਰਾਰੀ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ 'ਭਗਤ-ਵਛਲ' ਅਤੇ 'ਪਤਿਤ-ਪਾਵਨ' ਆਦਿ ਨਾਮ ਵੀ, ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਹੀ ਹਨ॥

ਬਰਣਤ. ਸੰ. ਵਰਨਨ. ਸੰਗਯਾ-ਕਥਨ (੨) ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਥਨ ਕਰਦੇ॥

ਸੁਮਤ. ਸੰ. ਸੁਮਤਿ. ਉਤਮ ਬੁੱਧੀ, (੨) ਸੰ. ਸ਼੍ਰੇਮਤਿ-ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-[ਸ਼੍ਰੇ] = ਅਪਣੀ [ਮਤਿ] = ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ (੩) [ਸੁਮਤ = ਸੁ + ਮਤ] ਸੁ. ਸੰ. ਸ਼੍ਰੇ. ਸੰਗਯਾ-ਆਪਣੀ (੪)—ਸੁ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ-ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਉੱਤਮ॥

ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤਵ] = ਤੇਰੇ [ਸਰਬ] = ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ [ਕਵਨ] = ਕੌਣ (ਕੋਈ) ਹੈ ? ਜੋ [ਕਥੈ] = ਕਥਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਕਰ ਸਕਦਾ—ਅਥਵਾ ਤੇਰੇ ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਮ, ਅਨਗਿਣਤ ਹਨ, ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਾਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜੱਸ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਈ, ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਵਤਨ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ॥

[੨੭੫-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਏਕ ਜੀਹ ਗੁਣ ਕਵਨ ਬਖਾਨੈ॥ ਸਹਸ ਫਨੀ ਸੇਖ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ॥

ਨਵਤਨ ਨਾਮ ਜਪੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਇਕੁ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ, ਪ੍ਰਭ ਕਹਿ ਸੰਗਾ॥ [੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਹਰਿ ਕੀ ਉਪਮਾ ਅਨਿਕ ਅਨਿਕ ਅਨਿਕ, ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਸੁਕ ਨਾਰਦ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ,

ਤਵ ਗੁਨ ਸੁਆਮੀ, ਗਨਿਨ ਨ ਜਾਤਿ॥ ਤੂ ਹਰਿ ਬੇਅੰਤੁ, ਤੂ ਹਰਿ ਬੇਅੰਤੁ, ਤੂ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ

ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਨਹਿ, ਆਪਣੀ ਭਾਂਤਿ॥

[੧੨੦੦ -ਸਾਰੰਗ ਮ: ੪]

ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤ ॥੧॥

ਅਰਥ—ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇੜੇ [ਕਿਰਤਮ-ਨਾਮ] = ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਤੋਂ, ਤੇਰੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ [ਸੁ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ [ਮਤ] = ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ [ਬਰਣਤ] = ਵਰਨਨ (ਕਥਨ) ਕਰਦਾ ਹਾਂ—ਅਥਵਾ—[ਮਤ] = ਬੁੱਧੀ ਦੀ [ਸੁ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ, ਦੇ ਲਈ, ਤੇਰੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਾਲਮੀਕ, ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ, [ਸਰਬ] = ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਾਰਮਿਕ [ਕਵਨ] = ਕਵੀਆਂ ਨੇ, ਤੇਰੇ ਕੁਛਕ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ, ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੀ ਤਰਾਂ [ਸੁ] = ਸ਼੍ਰੇ (ਆਪਣੀ) [ਮਤ] = ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਤੇਰੇ [ਕਰਮ-ਨਾਮ] = ਕਿਰਤਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੀ [ਬਰਣਤ] = ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮਾਂ, 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਯਥਾ—ਅਨਿਕ ਸ਼ੇਖ ਨਵਤਨ ਨਾਮ ਲੇਹਿ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅੰਤ ਨ ਤੇਹਿ॥ [੧੨੩੬-ਸਾਰੰਗ ਮ:-੫] ਯਥਾ ਹੋਰ-ਕਵਨੁ ਜੋਗੁ ਕਉਨ ਗਿਨੁ ਧਿਨੁ, ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਉਸਤਤਿ ਕਰੀਐ॥ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਤੇਤੀਸ ਕੋਰਿ, ਤਿਹੁ ਕੀਮ ਨ ਪਰੀਐ॥ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿ, ਸੇਖ ਗੁਣ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ॥ ਅਗਹੁ ਗਹਿਚਿ ਨਹੀਂ ਜਾਏ, ਪੂਰਿ ਸ੍ਵਥ ਰਹਿਚਿ ਸਮਾਏ॥ [੧੩੮੬-ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ ਮ:-੫] ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਾਲਮੀਕ, ਬਿਆਸ ਤੇ ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ ਨੇ, ਪੂਰਬ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀਮਾਨ, ਭਗਤ ਕਵੀਆਂ ਨੇ, 'ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਹੈਸਰ ਨਾਮ' ਅਤੇ ਹੋਰ 'ਸਤੋਤ੍ਰ' ਆਦਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਵੀ, ਉਸੀ ਤਰਾਂ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕੁਛਕ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਇਸ ਜਾਪੁ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕੁਛਕ ਜੱਸ ਦਾ, ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ—ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਪੰਛੀ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਵਾਂਗੂੰ॥ ਯਥਾ—ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਕਵਨ ਗੁਨ ਕਹੀਐ॥ ਬੇ ਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ, ਤੇਰੇ ਅੰਤੁ ਨ ਕਿਨਹੀ ਲਹੀਐ॥ [੬੭੪-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:-੫] ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭਾ ਤੁਮੈ ਬਨਿਆਈ॥ ਅਉਰਨ ਤੇ, ਨਹੀਂ ਜਾਤ ਬਤਾਈ॥ ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨੇ॥ ਉਚੰਨੀਚ ਕਸ ਸਕਤ ਬਖਾਨੇ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਛੰਦ ਨੰ-੫] ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਹਾ ਲਗੈ ਕਬਿ ਕਬੈ ਬਿਚਾਰਾ॥ ਰਸਨਾ ਏਕ ਨ ਪਾਯਤ ਪਾਰਾ॥ ਜਿਹਬਾ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਕੋਊ ਧਰੈ॥ ਗੁਣ ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਤਵੇ ਪਾਰ ਨ ਪਰੈ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ-੨੮]

(ਛਪੈ ਛੰਦ ਦਾ ਸਰਲ ਅਰਥ)

ਨੋਟ—ਇਸ ਛਪੈ ਛੰਦ ਦਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਸਨਮੁੱਖ ਅਰਥ ਕਰਨਾ—ਅਤੇ “ਨਹਿਨ” ਨੂੰ ‘ਨ’ ਅਤੇ “ਨਹੀਂ” ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਕ ਅਰਥ ਕਰਨਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ, ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ, ਇੱਕ ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿ [ਜਿਹ] = ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨ ਕੋਈ ਚੱਕ੍ਰ ਆਦਿਕ ਹੈ, ਨ ਕੋਈ ਉਸਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਨ ਕੋਈ ਉਸਦਾ ਵਰਣ ਆਸ਼੍ਰਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਨ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ [ਪਾਤਿ] = ਬਿਰਾਦਰੀ ਹੈ—ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੀ, ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯਥਾ—ਦੀਨ ਬੰਧ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸ੍ਰੀਪਤ ਸਰਬ ਕੋ ਕਰਤਾਰ॥ ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਜਾ ਕੋ, ਚੱਕ੍ਰ ਬਿਹੀਨ ਆਕਾਰ॥ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨ ਗੋਤ੍ਰ ਗਾਥਾ, ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਬਰਨ॥ ਸਰਬ ਦਾਤਾ, ਸਰਬ ਗਿਆਤਾ, ਸਰਬ ਭੂ ਕੋ ਭਰਨ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਿਤ ਛੰਦ ਨੰ-੧੯੧]

ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰ ਰੇਖ ਭੇਖ, ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਿਹ] = ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਰੰਗ ਰੂਪ ਅਤੇ ਰੇਖ ਭੇਖ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ [ਸਕਤ] = ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਜਾਈ, ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖੇ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾ ਕੋ, ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੇ॥

ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ, ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਮੈਂ ਬਖਾਨੇ, ਕਹੇ ਮੈਂ ਨ ਆਵੈ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਦਿ ਅਭੈ, ਅਨਗਾਧ ਸਰੂਪੇ॥ ਰਾਗ ਰੰਗਿ ਜਿਹ ਰੇਖ ਨ ਰੂਪੇ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ, ਛੰਦ ਨੰ-੨੬]

੧-[ਉਚ ਨੀਚ] = ਬੋਝਾ ਬਹੁਤਾ ਵੀ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਇਹ ਕਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਅਚਲ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ, ਅਮਿਤੋਜ ਕਹਿਜੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਚੱਲ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ, ਤੇ [ਅਨਭਉ] = ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ, ਫੇਰ [ਅਮਿਤੋਜ] = ਬੇਅੰਤ ਬਲ ਵਾਲਾ [ਕਹਿਜੈ] = ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੋ, ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਲਾਧਾ॥ [੧੧੦੧-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਏਕਸੁ ਕੀ ਸਿਰਿਕਾਰ ਏਕ, ਜਿਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਚਾ ਏਕੋ, ਨ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨਾ ਜਾਇਆ॥ [੧੧੩੦-ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ, ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ [ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ] = ਦੇਵ-ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ, [ਇੰਦ੍ਰ] = ਰਾਜਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ [ਸਾਹਾਣਿ] = ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਸਾਹ] = ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ, ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ॥ ਏ ਭੂਪਤਿ ਸਭ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੇ, ਖੂਨੇ ਕਰਤ ਦਿਵਾਜਾ॥

[੮੫੬-ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੋਈ ਧਿਆਈਐ ਜੀਅਝੇ, ਸਿਰਿ ਸਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸਾਹੁ॥ ਤਿਸ ਹੀ ਕੀ ਕਰਿ ਆਸ ਮਨ, ਜਿਸ ਕਾ ਸਭਸੁ ਵੇਸਾਹੁ॥

[੪੪-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸੁਘਰਿ, ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁੰਦਰ ਸਬਲ

ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਸਬਲ, ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਅਛੈ ਅਛੱਲ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਛੰਦ ਨ:-੩੯]

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ, ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ, ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਤ੍ਰਿਭਵਣ] = ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ [ਮਹੀਪ] = ਰਾਜੇ, ਅਰਥਾਤ, ਦੇਵ ਰਾਜੇ, ਦੈਤ ਰਾਜੇ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਰਾਜੇ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ [ਨੇਤ ਨੇਤ] = ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ ਕਹਿ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਰੂਪ ਸਧਾਰਨ ਦੇਵਤੇ, ਦੈਤ, ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ, ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੋਰ [ਬਨ] = ਜੰਗਲ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ, ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿਣ] = ਘਾਸ ਆਦਿਕ ਬਨਸਪਤੀ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਬੇਅੰਤ, ਬੇਅੰਤ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ॥

ਯਥਾ—ਜਲ ਬਲ ਮਹੀਪ, ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤਾ॥ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ, ਨਿਸ ਦਿਨ ਉਚਰੰਤ॥

ਪਾਇਓ ਨ ਜਾਏ ਜਿਹ ਪੈਰ-ਪਾਰਾ॥ ਦੀਨਾਨ ਦੇਖ ਦਹਿਤਾ ਉਦਾਰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੨੪੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਗਜਾਧਪੀ ਨਰਾਧਪੀ, ਕਰੰਤ ਸੇਵ ਹੈ ਸਦਾ॥ ਸਿਤਸ੍ਰੀ-ਪਤੀ ਤਪਸ-ਪਤੀ ਜਪਸ ਸਦਾ॥

ਅਗਸਤ ਆਦਿ ਜੇ ਬੜੇ ਤਪਸ-ਪਤੀ ਬਿਸੇਖੀਐ॥ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਕੋ, ਕਰੰਤ ਪਾਨ

ਪੇਖੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੧੭੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਆਜਾਨ ਸੁ ਬਾਹੁ, ਸਾਹਨ ਸਾਹੁ, ਮਹਿਮਾ ਮਾਹੁ ਸਰਬ ਮਈ॥

ਜਲ ਬਲ ਬਨ ਰਹਿਤਾ, ਬਣ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਿਤਾ, ਖਲਦਲ ਦਹਿਤਾ, ਸੁ ਨਰਿ ਸਹੀ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨ:-੩੦]

੧. [ਦਰੰਤ = ਦੁਰ + ਅੰਤ] = ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਉਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਭਾਵ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

੨. ਪੈਰ ਪਾਰ, [ਪੈਰ] = ਉਰਲਾ ਅਤੇ [ਪਾਰ] = ਪਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ॥

੩. ਸਿਤਸਪਤੀ ਸੰ. ਸੀਤਾਸੂਪਤੀ-ਸੰਗਯਾ-ਸੀਤਲ ਕਿਰਣਾਂ ਦਾ ਪਤੀ, ਚੰਦਮਾ।

ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ, ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤ ॥੧॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਸਰਬ] = ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ [ਕਵਨ] = ਕੌਣ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਮ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਜੱਸ, ਅਨਗਿਣਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮਾਂ ਅਤੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਵਤਨ ਨਾਮ ਧਿਆਵਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ॥

[ਸੁਖਮਨੀ, ਅਸਟਪਦੀ-੧੦-ਪਉੜੀ ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ-ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਸਿਰ ਸਹਸ ਬਨਾਈ॥ ਦ੍ਵੈ ਸਹੰਸ ਰਸਨਾਹ ਸੁਹਾਈ॥

ਰਣਤ ਅਥੈ ਲਗ ਨਾਮ ਅਪਾਰਾ॥ ਤੁਮਰੇ ਤਉ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰਾ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-ਛੰਦ ਨੰ:-੬]

ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ, ਤੇਰੀ [ਕਰਮ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਤੇਰੇ ਕੁਛਕ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੀ, [ਸੁ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ [ਮਤ] = ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਨਾਲ [ਮਤ] = ਬੁੱਧੀ ਦੀ [ਸੁ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਲਈ, ਇਸ ਜਾਪ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਕੁਛਕ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਬੇਸ਼ੱਕ! ਤੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ, ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੁਛਕ [ਕਰਮ ਨਾਮ] = ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ [ਸੁ] = ਸ੍ਰੀ (ਆਪਣੀ) [ਮਤ] = ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ [ਬਰਣਤ] = ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ- ਜਦਪ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਅਨੰਤ॥ ਤਉ ਕਹੋ, ਜਥਾ ਮਤਿ, ਤੈਣਾ ਤੰਤ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੩੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਕਹਾ ਕੋਊ ਕਹੈ॥ ਸਮਝਤ ਬਾਤ ਉਰਝ ਮਤਿ ਰਹੈ॥

ਸੁਛਮ ਰੂਪ ਨ ਬਰਨਾ ਜਾਈ॥ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਹਿ ਕਹੋ ਬਨਾਈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-ਦੂਜ ਧਿਆਇ ਨੰ:-੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ- ਕਹਾ ਲਗੈ ਇਹ ਕੀਟ ਬਖਾਨੈ॥ ਮਹਿਮਾ ਤੋਰਿ ਤੁਹੀ ਪਰ ਜਾਨੈ॥

ਪਿਤਾ ਜਨਮ ਜਿਮ ਪੂਤ ਨ ਪਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਤਵਨ ਕਾ, ਭੇਦ ਬਤਾਵੈ॥

ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭਾ, ਤੁਮੈ ਬਨਿ ਆਈ॥ ਅਉਰਨ ਤੇ, ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਤਾਈ॥

ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਉ॥ ਊਚ^੨ ਨੀਚ, ਕਸ ਸਕਤ ਬਖਾਨਉ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਧਿਆਇ ਦੂਜਾ ਛੰਦ ਨੰ: ੪-੫]

{ ਛਪੈ ਛੰਦ ਦੇ, ਭਾਵ ਅਰਥ ਦਾ ਵਰਨਨ }

ਇਸ ਛਪੇ-ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਇਹ ਜਣਾਇਆ ਹੈ,

੧. ਤੈਣਾ ਤੰਤ = [ਤੈਣਾ] = ਉਸਦੇ [ਤੰਤ] = ਤੱਤ ਨੂੰ॥ ੨. [ਕਸ] = ਕਿਸ ਵਿੱਚ [ਸਕਤ] = ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ [ਨੀਚ] = ਬੜੀ [ਉਚ] = ਬਹੁਤੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਅਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ, ਤੇ ਵਰਣ ਆਸ਼੍ਰਮ, ਅਤੇ ਜਾਤਿ ਬਿਰਾਦਰੀਆਂ ਆਦਿ, ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲਖਸ਼ਣ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ, ਕਥਨ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕਹਿ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਕਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਉਸ ਤਕ ਤਾਂ, ਕੇਵਲ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਰਾਹੀਂ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਿਆ, ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਐਸ਼ਰਜ ਨੂੰ ਵੀ, ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰਾ ਦਾ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ।

ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਅਸਬੂਲ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਕੋਈ ਭੈ ਦੇ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਉਸ ਅਚਿੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ, ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਪੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ, ਤੇ ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ—ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਗਰੜ ਤੇ ਮੱਛਰ, ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ, ਅੰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਨਮਿਤ ਉੱਡਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ—ਉਸੀ ਤਰਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ, ਨਾਮ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਤੇ ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜ਼ਰੂਰ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਜੱਸ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਨਾਲ ਹੀ, ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ-ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਕੇਤੇ ਮੁਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ॥ ਤਨਿ ਮਨਿ ਸੂਚੇ, ਸਾਚੁ ਸੁ ਚੀਤਿ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿਭਖੁ ਨੀਤਾ ਨੀਤਿ॥

[੨੨੧-ਗਉੜੀ ਮ:-੧]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ, ਛਪੈ ਛੰਦ ਦੇ, ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਈਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਭੁਜੰਗ-ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਈਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ ਸਤੋਤ੍ਰ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭੁਜੰਗ-ਪ੍ਰਯਾਤ^੧ ਛੰਦ

[ਪਦ ਅਰਥ- ਭੁਜੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰਪ ਜੋ [ਭੁਜ]-ਟੇਡਾ ਹੋ ਕੇ [ਗ]-ਗਮਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।
ਪ੍ਰਯਾਤ . ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਚਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲਾ]

ਨਮਸਤੁ ਅਕਾਲੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ- [ਨਮਸਤੁ = ਨਮਸ + ਤੁ] ਨਮਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਨਮਸਕਾਰ . (੨) [ਨਮਸ = ਨਮ + ਅਸ] ਨਮ. ਸੰ. ਨਮ. ਧਾਤੂ-ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨਾ. ਝੁੱਕਣਾ. ਨਿਉਣਾ.—ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ‘ਨਮ’ ਧਾਤੂ ਹੈ, ਅਤੇ ‘ਨਮਸ’ ਸੰਗਯਾ ਹੈ,— ਦੋਨੇ ਪਦ, ਨਮਸਕਾਰ ਬੋਧਕ ਹਨ॥ ਅਸ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ—ਅਸਤਿ [ਅਸਤੀ]=ਹੈ.॥ ਤੁ. ਸਰਬ ਨਾਮ-ਤੁ. ਤੈਨੂੰ. ਤੇਰਾ॥

—ਅਤੇ ਜੋ ‘ਨਮਸਤੁ’ ਅਤੇ ‘ਨਮਸਤੰ’ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਇਹ ਦੋਨੇ ਹੀ, “ਨਮਸ-ਯੱਸ-ਤੁ” ਅਤੇ ‘ਨਮਸ-ਤ੍ਰਾਮ’ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹਨ— ਅਰਥਾਤ “ਨਮਸ-ਯੱਸ-ਤੁ” ਦਾ “ਨਮਸਤੁ” ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਨਮਸਕਾਰ— ਯੋਗਯ ਹੈ,— ਅਤੇ “ਨਮਸ-ਤ੍ਰਾਮ” ਦਾ “ਨਮਸਤੰ” ਸੰਖੇਪ ਹੈ—ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਕਾਲੇ. [ਅਕਾਲ-ਅ+ਕਾਲ] ਅ. ਸੰ. ਅੱਵਵੈ-ਨਾਂਉ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ, ਮੁੱਢ ਲੱਗ ਕੇ—ਨਿਸ਼ੇਧ-ਨਹੀਂ। ਰਹਿਤ. ਵਿਰੋਧ. ਆਦਿਕ ਦਾ, ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ.—ਪਰ ਕਿਤੇ, ਇਹ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਅਧਿਕਤਾ) ਦਾ ਵੀ, ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। —(ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰ: ੪ ਵਿੱਚ, ਅਗੰਜੇ ਦਾ ਪਦ ਅਰਥ.)

ਕਾਲੇ. ਸੰ. ਕਾਲ. ਸੰਗਯਾ—ਮਿਤ੍ਰ. ਮੌਤ. (੨) ਸਮਾ. [ਅਕਾਲ-ਅ+ਕ+ਲ] ਅ-ਐਤਾ ਅੱਖਰ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ, ਸਭ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਐਤੋ ਦਾ ਅਰਥ—ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵੀ, ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ—ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ “ਕ” ਦਾ ਅਰਥ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ “ਲ” ਲੈਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਲ] ਮੌਤ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, [ਤੰ]—ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਮਸ]—ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ

੧- ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ—ਪਿੰਗਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਇਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਛੰਦ ਦੀ [ਭੁਜੰਗ]—ਸਰਪ ਵਾਂਗੂ ਟੇਡੀ [ਪ੍ਰਯਾਤ]—ਚਾਲ ਹੋਵੇ,

ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ’ ਹੈ— ਇਸਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਚਾਰ ਚਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ, ਚਾਰ ਯਗਣ.—ISS.ISS.ISS.ISS.—ਉਦਾਹਰਣ—“ਨਹੀ ਜਾਨ ਜਾਈ ਕਛੁ ਰੂਪ ਰੇਖੇ.” ਇਸਦਾ ਨਾਮ “ਅਸਤਰ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ” ਵੀ ਹੈ—ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ ਛੇ ਯਗਣ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ “ਕ੍ਰੀੜਾ ਚੱਕ੍ਰ-ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਉਦਾਹਰਣ—“ਕਹੈ ਵਾਕ ਕੇ, ਸੋਚ ਕੇ ਨਿਤ ਜੋਈ, ਵਹੀ ਬੁਧਿ ਧਾਰੀ।”—ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ ਅਠ ਯਗਣ ਹੋਣ—ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ “ਮਹਾ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ “ਝੁਲਨਾ ਛੰਦ” ਤੇ ਸਵੈਯੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣ, ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ—ਨਹੀ ਪੈਰ ਪਾਛੇ ਕਰੈ, ਜੰਗ ਮੇ ਧੀਰ ਕੈ, ਜਾਨਿਓ ਤਾਹਿ ਕੋ ਬੀਰ ਪੁਰਾ। ਪਰ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ‘ਅਰਧ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ’ ਨੂੰ ਹੀ “ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ ਦੋ ਯਗਣ ISS.ISS. ਉਦਾਹਰਣ—ਨਮਸ੍ਰ ਅਗੰਜੇ॥ ਨਮਸ੍ਰ ਅਭੰਜੇ॥ ਦੂਜਾ ਉਦਾਹਰਣ—ਜੁੱਟੇ ਦੋਇ ਪਾਸੇ॥ ਪਰੀ ਮਾਰ ਨਾਸੇ॥ ਗੁਰੂ ਧੀਰ ਦੈ ਕੈ॥ ਅਗੈ ਸਿੰਘ ਕੈ-ਕੈ॥ ਅਤੇ ਅਰਧ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ਨੂੰ ‘ਸੰਖਨਾਰੀ ਛੰਦ’ ਅਤੇ ‘ਸੋਮਰਾਜੀ ਛੰਦ’ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਅਮੋਘ ਦਰਸਨ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ॥ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਜਿਸ ਕਦੇ ਨਾਹੀ ਖਉ॥

ਅਥਿਨਾਸੀ ਅਥਿਗਤ ਅਗੋਚਰ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਝੀ ਹੈ ਲਗਾ॥

[੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ :- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਦੇਸ, ਕਾਲ, ਵਸਤੂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੱਥੇ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਓਥੇ ਵੀ ਹੈ। (ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਦੇਸ ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਧਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) }

ਯਥਾ—ਕਲ ਕਾਲ ਕਰਮ ਬਿਹੀਨ, ਸਭ ਕਰਮ ਪਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: - ੩੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ [ਕ] = ਕਰਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਪਾਲਨ ਕਰਤਾ [ਅ] = ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਤੇ [ਲ] = ਲੈ ਕਰਤਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ ਹੋ ਕੇ, ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ, ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸੁਰਿਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬਾ, ਆਪੇ ਖਟ ਦਰਸਨ ਕੀ ਬਾਣੀ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਸੰਕਰ ਮਹੇਸ਼ਾ, ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ॥ [੫੫੩ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਨਮਸਤੁੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ = ਕ੍ਰਿਪਾ + ਆਲੇ] ਕ੍ਰਿਪਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦਇਆ. ਮਿਹਰਬਾਨੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਿਰਪਾ ਵਾਲਾ॥ ਆਲੇ. ਸੰ. ਆਲਯ. ਸੰਗਯਾ-ਘਰ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ [ਆਲੇ] = ਘਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ :- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਪੂਰਨਿ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਦਇਆਲ॥ ਸਭ ਉਪਰਿ ਹੋਵਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥

[੨੯੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸੰਯੁਗਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ :- ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਦਾ ਹੀ ਦਇਆ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਕਰਿ ਹੀਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ ਕਰੁਣਾਕਾਰ॥

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀ ਸੂਰਤ ਕ੍ਰਿਤਧਰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ- ੩੭]

ਨਮਸਤੁੰ ਅਰੂਪੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਰੂਪੇ = ਅ + ਰੂਪੇ] ਰੂਪੇ. ਸੰ. ਰੂਪ. ਸ਼ਕਲ. ਸੂਰਤ. ਅਕਾਰ. (੨) [ਅਰੂਪੇ = ਅਰ + ਉਪੇ] ਅਰ. ਸੰ. ਅਰਿ. ਸੰਗਯਾ-ਵੈਰੀ. ਦੁਸ਼ਮਣ॥ ਉਪੇ. ਸੰ. ਉਪ. ਸੰਗਯਾ-ਉਪਮਾ. ਤਾਰੀਫ, ਉਸਤਤੀ (੨) ਉਪਮਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਮਿਸਾਲ, (੩) ਉਪਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੂਪੇ] = ਅਕਾਰਾਂ, ਤੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਾਚੇ ਸਚਿਆਰ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ॥ ਨ ਤਿਸੁ ਰੂਪ ਵਰਨੁ ਨਹੀਂ ਰੇਖਿਆ, ਸਾਚੇ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੁ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਅਰ = ਅਰਿ] = ਵੈਰੀ (ਸ਼ੱਤਰੂ) ਵੀ [ਉਪੇ] = ਉਪਮਾ, ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਮਧੁ ਕੈਟਭ ਵਰਗੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ। }

{ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਵੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਧੂ ਕੈਟਭ ਦੀ-ਸਾਖੀ }

ਕਲਪ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਲੈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਜਲ ਹੀ ਜਲ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਸਾਂਈ^੧ ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੇਤ੍ਰ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚਰਨ ਹਨ, ਉਹੁ ਆਪਣੀ ਯੋਗ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੀ ਸੇਜਾ ਉੱਤੇ, ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਸੋਇ ਰਹੇ, ਸਜ ਸੈਨ ਤਹਾਂ॥ ਜਲ ਜਾਲ ਕਰਾਲ, ਬਿਸਾਲ ਜਹਾਂ॥ ੮॥

ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਕਮਲ, ਅਤੇ ਉਸ ਕਮਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ,

ਯਥਾ—ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਪਜੇ, ਬੇਦ ਪੜ੍ਹਹਿ ਮੁਖਿ ਕੰਠਿ ਸਵਾਰਿ॥ [੪੮੯-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ, ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ, ਦੋ ਭਿਆਨਕ ਦੈਤ, ਮਧੂ ਅਤੇ ਕੈਟਭ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਬਲਵਾਨ, ਪ੍ਰਾਕਰਮੀ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹੁ ਦੋਵੇਂ, ਭਿਆਨਕ ਦੈਤ ਲਾਲ-ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਖਾਣ ਨੂੰ, ਉਸ ਵੱਲ ਦੌੜੇ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ, ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ।

ਯਥਾ—ਭਯੋ ਨਾਭ ਸਰੋਜ ਤੇ, ਬਿਸੁ ਕਰਤਾ॥ ਸੂਤ ਮੈਲ ਤੇ, ਦੈਤ ਰਚੇ ਜੁਗਤਾ॥ ੯॥

ਮਧੂ ਕੈਟਭ ਨਾਮ ਧਰੇ ਤਿਨ ਕੇ॥ ਅਤ ਦੀਰਘ ਦੇਹ, ਭਏ ਜਿਨ ਕੇ॥

ਤਿਨ ਦੇਖ, ਲੁਕੇਸ਼ ਡਰਿਓਂ ਹੀਅ ਮੈ॥ ਜਗ ਮਾਤ ਕੋ, ਧਿਆਨ ਧਰਯੋ ਜੀਅ ਮੈ॥ ੯॥

ਤਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ, ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਨ ਹਾਰਿਆ।

ਯਥਾ—ਸਵੈਯਾ-ਯੁੱਧ ਕਰਯੋ ਤਿਨ ਸੋ ਭਗਵੰਤ ; ਨ ਮਾਰ ਸਕੈ ; ਅਤਿ ਦੈਤ ਬਲੀ ਹੈ॥

ਸਾਲ ਭਏ ਤਿਨ ਪਾਂਚ ਹਜ਼ਾਰ ; ਦੁਹੂੰ ਲਰਤੇ-ਨਹਿ ਬਾਂਹਿ ਟਲੀ ਹੈ॥

ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੈਤਾਂ ਨੇ, ਜੰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਮਹਾਂਬਲੀ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਕੇ, ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋ ਹਾਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ, ਤੂੰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ, ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ, ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਤੂੰ ਸਾਂਝੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵਰ ਮੰਗ ਲੈ, ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਰ ਦਿਉ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਤ, ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ, ਜਿੱਥੇ, ਪਾਣੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਸੁੱਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ ਉੱਪਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ, ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨਾਲ, ਵੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲਈ॥

ਯਥਾ—ਦੈਤਨ ਗੋਤ ਕਹਿਓ ਬਰ ਮਾਂਗ, ਕਹਿਓ ਹਰਿ ਸੀਸਨ ਦੇਹੁ ਭਲੀ ਹੈ॥

ਧਾਰਿ ਉਹੁ ਪਰਿ, ਚੱਕ੍ਰ ਸੋ ਕਾਟਿ ਕੈ, ਜੋਤਿ ਲੈ ਅਪਨੈ ਅੰਗ ਮਿਲੀ ਹੈ॥੧੧॥

{ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਪਹਿਲਾ, ਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ ਛੰਦ ਨੰ: ੮-੯-੧੧}

੧. ਸਹਸ੍ਰਾਣ ਜਾ ਕੈ ਸੁਭ ਸੋਹੈ॥ ਸਹਸ ਪਾਦ ਜਾ ਕੇ ਭਨ ਮੇ ਹੈ॥ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਪਰ, ਸੋਇਥੋ ਕਰੈ॥ ਜਗ ਤਿਹ ਸ਼ੇਖਸਾਇ ਉਚਰੈ॥੧੨॥

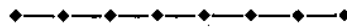
ਇਕ ਸ੍ਵਣ ਤੇ ਮੈਲ ਨਿਕਾਰਾ॥ ਤਾਤੇ ਮਧੂ ਕੈਟਭ ਭਨ ਧਾਰਾ॥ ਦੁਤੀ ਕਾਨ ਤੇ ਮੈਲ ਨਿਕਾਰੀ, ਤਾਤੇ ਭਈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਇਹ ਸਾਰੀ॥੧੩॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਧਿਆਇ ਦੂਜਾ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨-੧੩]

ਅਤੇ ਉਸੀ ਦਿਨ ਤੋਂ, ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮਧੁ ਸੂਦਨ' ਪੈ ਗਿਆ, ਇਸ ਤਰਾਂ 'ਮਧੁ-ਕੈਟਭ' ਆਦਿ, ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਵੈਰੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ, ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਦੀ, ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਗਵਾਨ ਬੜੇ ਅਚਰਜ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਕਿ ਵੈਰੀ ਵੀ, ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਧਾਸਾ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ॥

[੨੨੪-ਗਉੜੀ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਤਾਕਤ, ਸਭ [ਅਰਿ] = ਸ਼ੱਤ੍ਰੂਆਂ ਤੋਂ [ਉਪੇ] = ਉੱਪਰ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ:- ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ, ਤੇ ਦੈਤ ਆਦਿਕ ਹਨ, ਉਹੁ ਹੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਟ, ਦੈਤ ਆਦਿ, ਬੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਨਾਖਸੁ ਦੁਰਾਚਾਰੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਨਾਰਾਇਣੁ ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ॥ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰੀ॥
ਭੂਲੋ ਰਾਵਣੁ ਮੁਗਧੁ ਅਚੇਤਿ॥ ਲੂਟੀ ਲੰਕਾ ਸੀਸ ਸਮੇਤਿ॥ ਗਰਬਿ ਗਇਆ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਹੇਤਿ॥
ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਧਾਸਾ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ॥
ਜਰਾ ਸੰਧਿ ਕਾਲੁਜਮੁਨ ਸੰਘਾਰੇ॥ ਕਰਤਬੀਜੁ ਕਾਲੁਨੇਮੁ ਬਿਦਾਰੇ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਿ ਸੰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ॥

[੨੨੪-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਨਮਸਤੁੰ ਅਨੂਪੈ॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਨੂਪੇ = ਅਨ + ਉਪੇ] ਅਨ. ਸੰ. ਅਵੱਥੈ-ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਕ, ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲੱਗ ਕੇ, ਨਾ (ਨਹੀਂ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਅਵੱਥੈ ਤੇ ਉਪਸਰਗਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਿਵਰਨ, ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰ: ੩, ਵਿੱਚ 'ਅਭੇਖੇ' ਪਦ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਛੰਦ-੯ ਵਿੱਚ, 'ਸੁ ਏਕੈ' ਦੇ, ਪਦ ਅਰਥ ਨੂੰ) (੨) ਉਪੇ. ਉੱਪਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ, ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਉਪੇ] = ਉਪਮਾ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਐਸੀ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ [ਉਪਮਾ] ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ, ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ, ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਿ ਉਹ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹੁ ਲਾ ਮਿਸਾਲ, ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਉਪਮਾ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕੀ, ਉਪਮਾ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ॥ ਤਜਿ ਆਨ, ਸਗਣਿ ਗਹੀ॥

[੮੩੭-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੀ ਸੰਪੂਰਣ [ਉਪਮਾ] = ਉਸਤਤਿ (ਤਾਰੀਫ਼) ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਉਸਤਤਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਇ, ਮੁਖਹੁ ਤੁਹਾਰੀਆ॥ ਮੇਰੀ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ, ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ॥

[੨੬੧- ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਸੇ [ਉਪੇ] = ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਵੀ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸੁਭਗੁਣ, ਜੋਸ, ਵਿਆਪਕਤਾ, ਵੱਡਾਪਣ, ਅਤੇ ਉੱਚਾਈ ਆਦਿਕ, ਜੋ ਵੀ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਯਾ ਉਸ ਉੱਪਰ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੁਮ ਵਡ ਪੁਰਖ ਬਡ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ, ਹਮ ਢੂੰਢਿ ਰਹੇ ਪਾਈ ਨਹੀ ਹਾਥ॥

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਤੂ ਆਪਨ ਜਾਨਹਿ, ਆਪਿ ਜਗੀਨਾਥ॥ [੧੨੯੬-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪]

ਨਸਮਤੰ ਅਭੇਖੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੇਖੇ = ਅ + ਭੇਖੇ] ਭੇਖ. ਸੰ. ਵੇਸ. ਸੰਗਯਾ-ਲਿਬਾਸ. ਭੇਸ਼. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਸ਼ੀਰ ਰੂਪ ਭੇਖ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣਾ (੩) ਭੇਖੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਭਿੱਖ. ਸੰ. ਭਿੱਖਸ਼. ਧਾਤੂ-ਮੰਗਣਾ. ਯਾਚਨਾ ਕਰਨੀ। [ਅਭੇਖੇ = ਅਭ + ਏਖੇ] ਅਭ. ਸੰ. ਅਭਿ, ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪ-ਸਰਗ ਹੈ, ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ; ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ—ਸਨਮੁਖ. ਬੁਰਾ. ਉਪਰ. ਪਾਸ. ਦੂਰ. ਚੁਫੇਰੇ. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ. ਬਿਨਾਂ. ਇੱਛਾ. ਤੇ ਰੁਚੀ ਆਦਿ, ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, 'ਅਭਿ' ਸ਼ਬਦ 'ਅਭਿਯੰਤ੍ਰ' ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ-ਅੰਦਰ, ਅੰਤਰ ਕਰਨ, ਤੇ ਹਿਰਦਾ ਆਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਏਥੇ ਅਭਿ ਦਾ ਅਰਥ-ਚੁਫੇਰੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਏਖੇ. ਸੰ. ਏਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਇੱਛਾ. ਚਾਹ॥ [ਅਭੇਖੇ = ਅ + ਭੇ + ਖੇ] 'ਅ' ਤੋਂ ਅਤਲ ਬਿਤਲ ਆਦਿ ਸਤ ਪਤਾਲ ਲੈਣੇ,। ਭੇ. ਸੰ. ਭੂ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਿਥਵੀ. ਧਰਤੀ.। ਖੇ. ਸੰ. ਖ. ਸੰਗਯਾ-ਅਕਾਸ਼।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ [ਭੇਖ] = ਭੇਖਾਂ, ਤੇ ਲਿਬਾਸਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ :- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜੇ, ਇਤਾਦਿ ਕਿਸੀ ਵੀ ਭੇਖ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਨੂੰ, ਧਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਐਸਾ ਕੋਈ ਵੀ ਲਿਬਾਸ, ਤੇ ਭੇਖ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਯਥਾ—ਅਲਖ ਰੂਪ ਅਛੈ ਅਨਭੇਖਾ॥ ਰਾਗ ਰੰਗ ਜਿਹ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਾ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ, ਸਰੀਰ ਰੂਪ [ਭੇਖ] = ਲਿਬਾਸ, ਪੈਨਣ ਤੋਂ [ਅ] ਰਹਿਤ ਹੈ; ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੂਨੀ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸੰਕਟਿ ਨਹੀ ਪਰੈ, ਜੋਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ, ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਕੋ ਰੇ॥

ਕਬੀਰ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਐਸੇ ਠਾਕੁਰੁ, ਜਾਕੈ ਮਾਈ ਨ ਬਾਪੋ ਰੇ॥ [੩੩੯-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕੇਵਲ [ਭੇਖ] = ਭੇਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ:- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਲਿਬਾਸ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ }

ਯਥਾ—ਬਾਹਰਿ ਭੇਖਿ ਨ ਪਾਈਐ, ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਰਿ ਜਾਮੀ॥ ਇਕਸੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਬਾਹਰੀ, ਸਭ ਫਿਰੈ ਨਿਕਾਮੀ॥

[੧੦੯੯- ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਕਲ ਕਲਾ ਨਹ ਪਾਈਐ, ਪ੍ਰਭੁ ਅਲਖ ਅਲੇਖੰ॥ ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਭ੍ਰਮਤੇ ਫਿਰਹਿ, ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਭੇਖੰ॥

[੧੦੯੯-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੇਖੇ] ਭਿਖੰਯਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁੱਛ ਮੰਗਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ, ਯਾਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾਂ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਅਭੂਤੰ ਅਭੰਗੰ ਅਭਿੱਖੰ ਭਵਾਨੰ॥ ਪ੍ਰਯੇ ਪੁਨੀਤੰ ਪ੍ਰਵਿਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਧਾਨੰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਦ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰਾ॥ ਭੇਖ ਅਭੇਖ ਸਭਨ ਤੇ ਨਿਆਰਾ॥

ਦਾਇਕ ਸਭੇ ਅਜਾਚੀ ਸਭਤੇ॥ ਜਾਨ ਲਯੋ ਕਰਤਾ ਹਮ ਤਬਤੇ॥

{ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ: -੧੬}

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਅਭ] = ਚਾਰੋਂ ਤਰਫਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਮਿਲਣ ਦੀ [ਏਖੇ] = ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ:- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਾਂ, ਸਭ ਜੀਵ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਤਰਸਹਿ ਸਭਿ ਲੋਇ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥ [੬੬੫-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਜਿਸੈ ਕਉ ਫਿਰਦੇ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਇੰਦ੍ਰ ਧਿਆਇਨਿ ਹਿਰਦੇ॥

ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਾ ਖੋਜਹਿ ਤਾ ਕਉ, ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹਿਰਦੈ ਗਾਵਣਿਆ॥ [੧੩੦- ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਅਤਲ ਬਿਤਲ ਆਦਿ, ਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, [ਭੇ] = ਪ੍ਰਿਥੀ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ [ਖੇ] = ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ:- ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸੂਰਗ, ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਆਦਿ, ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਵਣਿ ਤ੍ਰਿਣਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਪੂਰਨ ਗੋਪਾਲ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੁ, ਜੀਅ ਸੰਗਿ ਦਇਆਲ॥

[੧੯੮-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸੁ, ਘਰ ਮੰਦਰ ਹਰਿ ਬਨੀ॥

ਵਿਚਿ ਵਰਤੇ ਨਾਨਕ ਆਪਿ, ਬ੍ਰਹੁ ਕਹੁ ਕਿਆ ਗਨੀ॥ [੭੨੩-ਤਿਲੋਗ ਮ: ੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭੂਤ ਭੱਖ ਭਵਾਨ ਭੂਪਤ, ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ॥ ਅਗਨਿ ਬਾਇ ਜਲੇ ਬਲੇ, ਸਰਬ ਠਉਰ ਨਿਵਾਸ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਧਰਨਿ ਮਾਹਿ ਆਕਾਸ ਪਇਆਲ॥ ਸਰਬਲੋਕ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

[੨੯੩-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ ੨੩, ਪਉੜੀ-੨]

ਨਮਸਤੰ ਅਲੇਖੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਲੇਖੇ = ਅ + ਲੇਖੇ] ਲੇਖੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਲੇਖਾ = ਹਿਸਾਬ. ਗਿਣਤੀ (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਲੇਖ. ਲਿਖਤ. ਸੰ. ਲੇਖੱਯ. ਲਿਖਤ. ਤਹਿਰੀਰ. (੩) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਉਲੀਕਿਆ. ਚਿੱਤ੍ਰਤ ਕੀਤਾ. ਚਿੱਤ੍ਰ ਬਨਾਉਣਾ. ਤਸਵੀਰ ਬਨਾਉਣੀ॥ [ਅਲੇਖੇ = ਅਲ + ਏਖੇ] ਅਲ. ਸੰ. ਅਲਮ. ਅਵੱਢੇ-ਪੂਰਨ. ਮੁਕੰਮਲ. ਤ੍ਰਿਪਤ (੨) ਅਲੇਖੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਅਲੱਖ. ਸੰ. ਅਲੱਖਸ਼-ਜੋ ਲਖਿਆ (ਵੇਖਿਆ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ॥ ਏਖੇ. ਸੰ. ਏਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਇੱਛਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲੇਖੇ] = ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ, ਅਤੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ, ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ, ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। }

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕਾ ਰੂਪ ਅਨੰਤਾ, ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਹੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਕੇਤੇ॥ [੩੫੮- ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ [ਲੇਖੇ] = ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਾਂ ਦੀ, ਪੁਛ ਗਿਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਤਰਾਂ, ਉਹ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਾਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ॥ ਤਾਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਨੈ ਜਗਦੀਸ॥ [੨੭੭- ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਪਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਾਂ ਦੀ [ਲੇਖ] = ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ ਕੁਦਰਤਿ ਵੱਲੋਂ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਭੋਗਣ ਦਾ, ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਲੇਖ, ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਰਬ ਜੀਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਧੁਰਾਹੂ, ਬਿਨੁ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਜੀਉ॥

ਆਪਿ ਅਲੇਖ, ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ, ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਸੋਈ ਜੀਉ॥ [੫੯੮-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਲੇਖੇ] = ਲਿਖਣੇ (ਚਿਤ੍ਰਤ) ਕਰਨੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਕੋਈ ਚਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਉਲੀਕ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਕੋਈ, ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਿਖਣੇ (ਚਿਤ੍ਰਤ) ਕਰਨੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। }

ਯਥਾ—ਸਭੁ ਕੋ ਨਬੈ ਨਬਿਆ, ਬਖਸੇ ਤੋੜੇ ਨਬ॥ ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ, ਲੇਖੇ ਬਾਝੁ ਅਲਖੁ॥

[੧੨੮੯- ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ [ਲੇਖ] = ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਭੂਲੁ ਨ ਭੂਲੈ ਲਿਖਿਓ ਨ ਚਲਾਵੈ, ਮਤਾ ਨ ਕਰੈ ਪਚਾਸਾ॥

ਬਿਨ ਮਹਿ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿ ਬਿਨਾਹੈ, ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਗੁਣਤਾਸਾ॥ [੧੨੧੨-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ [ਲੱਖ] = ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਲੋਇਣ ਲੋਈ ਡਿਠ, ਪਿਆਸ ਨ ਬੁਝੈ ਮੂ ਘਣੀ॥

ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨਿ, ਜਿਨੀ ਡਿਸਦੇ ਮਾ ਪਿਰੀ॥ [੧੧੦੦- ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਪਉੜੀ-੩]

ਸੱਤਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ [ਏਖੈ] = ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ [ਅਲ] = ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਹਰਿ, ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ॥

ਸੋ ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੇ ਜੀਅਝੇ, ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਮਨਾ॥ [੬੬੯- ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੮]

ਨਮਸਤੋ ਅਕਾਏ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਕਾਏ = ਅ + ਕਾਏ] ਕਾਏ. ਸੰ. ਕਾਯ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਹ. ਸਰੀਰ. ਕਾਇਆ (੨) ਕਾਏ. ਸਰਵ-ਨਾਮ. ਕਾਈ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੈਲ, ਜੋ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ, ਪਾਣੀ ਉੱਪਰ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (੩) ਭ੍ਰਮ ਦੀ ਕਾਈ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਅਵਿੱਦਯਾ। (੪) ਕਲਪਣਾ। (ਕਾਏ- ਦਾ ਕਲਪਣਾ ਅਰਥ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਹੈ) }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪੰਜ-ਭੈਤਕ [ਕਾਏ] = ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਭੂਪੰ, ਕਾਯੰ ਨ ਕਰਮੰ॥ ਨ ਤ੍ਰਾਸੰ ਨ ਪ੍ਰਾਸੰ, ਨ ਭੇਦੰ ਨ ਭਰਮੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਵਿੱਦਯਾ ਰੂਪ [ਕਾਏ] = ਕਾਈ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭ ਨਿਰਮਲ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ॥ ਬਿਨੁ ਤਕੜੀ ਤੋਲੇ ਸੰਸਾਰਾ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੋਈ ਬੂਝੈ, ਗੁਣ ਕਹਿ ਸੁਣੀ ਸਮਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੦- ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਏ] = ਕਲਪਣਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਏ॥੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਾਏ = ਅ-ਜਾਏ] ਜਾਏ. ਸੰ. ਜਾਇ. ਸੰਗਯਾ-ਉਤਪੱਤੀ. ਜਨਮ (੨) ਜਾਏ. ਫਾਰਸੀ-ਸੰਗਯਾ-ਜਗ੍ਯਾ. ਥਾਂ. (੩) ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਾਣਾ॥ [ਅਜਾਏ = ਅਜ + ਜਾਏ] ਅਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬ੍ਰਹਮਾ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਨਮ-ਰਹਿਤ. ਜੋ ਜਨਮਦਾ ਨਹੀਂ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਾਏ] = ਉਤਪੱਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਤੂੰ ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਮਰਣੰ, ਬਰਨੰ ਨ ਬਿਆਧੇ॥ ਅਖੰਡੇ ਪ੍ਰਚੰਡੇ, ਅਦੰਡੇ ਅਸਾਧੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੯੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਖਾਸ [ਜਾਏ] = ਜਗਾ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੀ ਖਾਸ ਜਗਾ ਵਾਲਾ, ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਥਾਈਂ ਜਿਥੇ ਹਉ ਜਾਈ, ਸਾਚਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਜੀਉ॥

ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ, ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਣਹਾਰੁ ਜੀਉ॥ [੪੩੮-ਰਾਗ ਆਸਾ ਛੰਤ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਾਏ] = ਜਾਣ ਆਉਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥

ਯਥਾ—ਜਨਮੈ ਨ ਮਰੈ, ਨ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭ, ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥ [੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅਜ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ, ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਭ ਦੇਵਤੇ, ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਕਿ ਜੀਵ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ। }

ਯਥਾ—ਜਬ ਜਬ ਬੇਦ, ਨਾਸ ਹੋਇ ਜਾਹੀ॥ ਤਬ ਤਬ ਪੁਨ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਪ੍ਰਗਟਾਹੀ॥

ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਹ ਪ੍ਰਗਟਿ ਦਿਖਾਏ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਸਭ ਜੀਵ ਚਲਾਏ॥

ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਤਾਰਾ॥ ਸਭ ਪਾਪਨ ਕੋ ਮੇਟਨਹਾਰਾ॥

ਪੁਜਾਲੋਕ ਸਭ ਪੰਥ ਚਲਾਏ॥ ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਸਭੈ ਹਟਾਏ॥

ਦੋਹਰਾ—ਇਹ ਬਿਧਿ ਪ੍ਰਜਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ, ਧਰਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਤਾਰ॥

ਧਰਮ ਕਰਮ ਲਾਗੇ ਸਭੈ, ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਹ ਡਾਰ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ-ਛੰਦ ਨੰ: -੨ -੫-੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਦੇਵ ਉਪਾਇਆ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਿਤੇ ਬੇਦ ਪੂਜਾ ਲਾਇਆ [੧੨੭੯-ਮਲਾਰ ਵਾਰ]
 ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਰਚਾਇਓਨ, ਤੈ ਗੁਣ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼, ਉਪਾਇਅਨੁ ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥
 [੯੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਜੇ॥

ਪਦਅਰਥ—[ਅਗੰਜੇ = ਅ + ਗੰਜੇ]-ਗੰਜੇ. ਸੰ. ਗੰਜ. ਸੰਗਯਾ-ਨਾਸ (੨) ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ-
 ਅਰਥਾਤ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਵਾਲਾਂ ਦਾ, ਨ ਹੋਣ ਰੂਪ, ਗੰਜ ਰੋਗ, (੩) ਫਾਰਸੀ. ਗੰਜ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਬਾਰ. ਢੇਰ.
 ਖਜਾਨਾ. ਭਾਵਅਰਥ—ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ॥ ਅ. ਸੰ. ਅਵੱਢੇ-ਨਹੀਂ, ਰਹਿਤ. (੨) ਨੋਟ—ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ
 ਵਿੱਚ “ਅ” ਦਾ ਅਰਥ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਅਧਿਕ) ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਐੜਾ ਅੱਖਰ, ਸਭਨਾ ਅੱਖਰਾਂ
 ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੋਂ, “ਅਧਿਕਤਾ” ਦਾ ਭਾਵ
 ਲੈ ਕੇ-ਇਸਦਾ ਅਰਥ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਅਧਿਕਤਾ) ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੰਜੇ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਗੰਜ ਅਥਿਨਾਸੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਜਗਤ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਤੁਯ ਸਰਣੇ॥

ਪਰਮ ਤਤ ਪਰਮਾਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥ ਆਦਿ ਸਰੂਪ ਅਖੰਡ ਉਦਾਸੀ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਗੰਜ ਆਦਿਕ ਹਰਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ
 ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਮਰਨੰ, ਨ ਬਰਨੰ ਨ ਬਿਆਧੇ॥ ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ, ਅਭੈ ਨਿਰ ਬਿਖਾਧੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੦੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਰੋਗ ਹਰੀ॥ ਅਸ਼ੋਕ ਹਰੀ॥ ਅਭਰਮ ਹਰੀ॥ ਅਕਰਮ ਹਰੀ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੫੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੰਜੇ] = ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ, ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਹ ਅਣਗਿਣਤ
 ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ ਕਹਿ ਕਹਿ ਗਾਵਾ, ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ॥

ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ, ਤੂੰ ਠਾਕੁਰ ਚੂਚ ਭਗਵਾਨਾ॥ [੭੩੪-ਸੂਰੀ ਮ: ੪]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਦੀ [ਗੰਜੇ] = ਗਿਣਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ,
 ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ:—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਨਿਗਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਵੀ
 ਵਿਸਾਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ, ਜੀਵਦੜੇ ਮੁਇਓਹਿ॥

ਜੇ ਤੈ ਰਬੁ ਵਿਸਾਰਿਆ, ਤ ਰਬਿ ਨ ਵਿਸਰਿਓਹਿ॥

[੧੩੮੩-ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਨਦਰੀ ਅੰਦਰਿ ਰਖਦਾ, ਜੇਤੀ ਸਿਸਟਿ ਸਭ ਕੀਤੀ॥

ਇਕਿ ਕੂੜਿ ਕੁਸਤਿ ਲਾਇਅਨੁ ਮਨਮੁਖ ਵਿਗੂਤੀ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ, ਅੰਦਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤੀ॥ [੯੫੧-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਲੋਕ ਕੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਖਿਆਲ ਮੈ ਰਹੈ॥

ਤੁਰੰਤ ਦੋਹ ਦੇਹ ਕੇ, ਅਨੰਤ ਭਾਂਤ ਸੋ ਦਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੦]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਸੁ ਦੁਨੀਅੰ ਉਪਾਯੰ॥ ਸਭੇ ਅੰਤਿ ਕਾਲੰ, ਬਲੀ ਕਾਲ ਘਾਯੰ॥

ਬਿਨਾ ਸਰਣ ਤਾਕੀ, ਨਹੀ ਔਰ ਓਟੇ॥ ਲਿਖੇ ਜੰਤੁ ਕੇਤੇ, ਪੜੇ ਮੰਤੁ ਕੋਟੇ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੭]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਜੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੰਜੇ = ਅ + ਭੰਜੇ] ਭੰਜੇ. ਸੰ. ਭੰਜ. ਧਾਤੂ-ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ, ਤੋੜਨਾ (੨) ਨਾਸ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੰਜੇ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਕਾਲ ਹੈ, ਨ ਬਾਲ ਹੈ, ਸਦੀਵ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ॥

ਅਗੰਜ ਹੈ ਅਭੰਜ ਹੈ, ਅਭਰਮ ਹੈ ਅਭੂਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੪]

ਨਮਸਤੰ. ਅਨਾਮੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਅਨਾਮੇ. ਸੰ. ਅਨਾਮਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨਾਮ ਰਹਿਤ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਨਾਂਉ ਨਹੀਂ (੨) [ਅਨਾਮੇ = ਅਨ + ਆਮੇ] ਆਮੇ. ਸੰ. ਆਮਯ. ਸੰਗਯਾ-ਰੋਗ. ਬਿਮਾਰੀ. (੩) [ਅਨਾਮੇ = ਅ + ਨਾਮੇ]. ਨਾਮੇ-ਨਾਮ ਉਪਲਬਧ, ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ, ਤੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਸਾਰਾ ਜਗਤ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਪ ਤੇ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਜੋ ਵੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਗਤ ਹੈ।
ਅ. ਐਤੋ ਦਾ ਭਾਵ-ਅਰਥ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਅ' ਅੱਖਰ, ਸਰਬ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ-ਵਿਆਪਕ ਵੀ, ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਸ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕੋ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਕਿਰਤਮ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਮੈ ਬਖਾਨੈ, ਕਹੈ ਮੈ ਨ ਆਵੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਆਮੇ] = ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ, [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅਛੈ ਸਰੂਪ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨਾਮੇ] = ਨਾਮ ਰੂਪ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ (ਜਗਤ) ਵਿੱਚ [ਅ] = ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਪਰਪੰਚੁ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕਰਤੈ, ਵਿਚਿ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਧਰਈਐ॥

ਹਰਿ ਏਕੋ ਬੋਲੈ ਹਰਿ ਏਕੁ ਬੁਲਾਏ, ਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਹਰਿ ਏਕੁ ਦਿਖਈਐ॥

[੮੬੧-ਗੋਡ ਮ: ੪]

ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਮੇ॥੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਨਾਮੇ = ਅ + ਨਾਮੇ] ਨਾਮ. ਸੰਗਯਾ-ਜਗਾ. ਥਾਂ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ [ਨਾਮੇ] = ਜਗਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ:- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਵਾਲਾ, ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਭੂਤ ਭੱਬ ਭਵਾਨ ਭੂਪਤ, ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ॥ ਅਗਨ ਬਾਏ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ, ਸਰਬ ਠਹਿਰ ਨਿਵਾਸ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਜੇਯੋ ਅਭੇਯੋ, ਅਨਾਮੋ ਅਨਾਮੋ॥ ਮਹਾ ਜੋਗ ਜੋਗੀ ਮਹਾਕਾਮ ਕਾਮੋ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫]

ਨੋਟ—ਏਹੋ ਅਰਥ, ਪਹਿਲਾ 'ਅਜਾਏ' ਪਦ ਦਾ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ, ਪੁਨਰੁਕਤੀ-ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਜੱਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਜਗਾ ਦੁਬਾਰਾ, ਪਦ ਵਰਤਨ ਨਾਲ, ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ,

ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਦੋਸ਼—ਯਥਾ—ਹਰਖ ਕਰਖ ਆਮਰਖ ਪੁਨਿ, ਸੁਪਨ ਦੀਨਤਾ ਉਕਤਿ॥

ਉਸਤਤਿ ਬਾਅਦ ਅਭਿਆਸ ਮਹਿ, ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਪੁਨਰੁਕਤ॥

(ਕਿਸੇ ਪਦ ਬਚਨ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁਨਰੁਕਤੀ-ਦੋਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ [ਪੁਨਰੁਕਤੀ = ਪੁਨਰ + ਉਕਤੀ] [ਪੁਨਰ] = ਫੇਰ (ਦੁਬਾਰਾ) [ਉਕਤ] = ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸੀ ਬਚਨ ਨੂੰ ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਦੋਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥

ਨਸਮਤੰ ਅਕਰਮੰ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਕਰਮੰ. ਸੰ. ਕਰਮ. ਸੰਗਯ-ਕੰਮ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਵੇ, ਸੋ ਕਰਮ.

(੨) ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ (੩) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰੂਪ ਕਰਮ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੁਭ ਅਸੁਭ [ਕਰਮੰ] = ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕ੍ਰਿਯੇ ਸਰੂਪ ਹੈ, }

ਯਥਾ—ਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਨ ਰੇਖ ਹੈ॥ ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਜਨਮ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਰਮ] = ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ॥

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿਰਵਿਕਾਰ, ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, 'ਇਕ ਰਸ' ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਾਲ ਕਰਮ ਕਰਿ ਹੀਨ, ਕ੍ਰਿਆ ਜਿਹ ਕੋਇ ਨ ਬੁਝੈ॥ ਕਹਾ ਕਹੈ, ਕਹਿ ਕਹੈ, ਕਹਾ ਕਾਲਨ ਕੈ ਸੁਝੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੭]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਜੀਵ, ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ, ਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰਾਂ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਕਰਮ ਵਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਰਮੰ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨ ਕਰਮਾ॥

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਿਹ ਖੇਦ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਕਾਲ॥ ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਕੀ ਕਰਤ ਪਾਲ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੯]

ਨਮਸਤੰ ਅਧਰਮੰ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਧਰਮੰ = ਅ + ਧਰਮੰ] ਧਰਮੰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪੁੰਨਯ. (੨) ਮਜ਼ਹਬ. ਦੀਨ. (੩) ਅੰਤਹ-ਕਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਧਰਮ (੪) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ [ਧਰਮ] = ਮਜ਼ਹਬ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਤਾਂ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹਨ।]

ਯਥਾ—ਨ ਧਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ, ਨ ਸਰਮੰ ਨ ਸਾਖੇ॥ ਨ ਬਰਮੰ ਨ ਚਰਮੰ, ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਬਾਕੇ॥

ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ, ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।]

ਯਥਾ—ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਦੁਖ ਦੋਖ ਰਹਿਤ॥ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ ਸਭ ਬੇਦ ਕਹਤ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਧਰਮ, ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾਂ ਕੇ ਹਰਮ, ਕਹੂੰ ਕੁਤਸਤ ਕੁਕਰਮ, ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਧੈ ਧਰਮੁ ਧਰੇ ਧਰਮਾਪੁਰਿ, ਗੁਣਕਾਰੀ ਮਨੁ ਧੀਰਾ॥

ਧੈ ਧੂਲਿ ਪੜੈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ, ਕੰਚਨ ਭਏ ਮਨੂਰਾ॥

[੯੩੦-ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ:੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧਰਮਾ] = ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।]

ਯਥਾ—ਨਹੀ ਲੇਪੁ ਤਿਸੁ ਪੁੰਨਿ ਨ ਪਾਪਿ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਆਪਿ॥

[੯੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਮੰ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਖ਼ਾਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ, ਨ ਰੰਗ ਨ ਰਾਗੰ॥ ਨ ਨਾਮੰ ਨ ਠਾਮੰ ਮਹਾਜੋਤਿ ਜਾਗੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਧਾਮੰ॥੫॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਧਾਮੰ = ਅ + ਧਾਮੰ] ਧਾਮੰ. ਸੰ. ਧਾਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਘਰ. ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ (੨) ਸੰ. ਧਾਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼. ਤੇਜ. (੩) [ਅਧਾਮੰ=ਅ + ਧ + ਆਮੰ] ਧ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ—ਆਸਰਾ॥ ਆਮੰ. ਅਰਬੀ. ਆਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਾਮਾਨਯ. ਸਧਾਰਨ।]

੧. [ਅਕਰਮੰ-ਅਧਰਮੰ] = ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਤੋਂ, ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਕਰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦ ਉਸਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ-ਅਧਰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧਰਮ-ਅਧਰਮ-ਪੁੰਨਯ ਪਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, 'ਧਰਮ' ਪਦ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਪਾਪ' ਪਦ ਦਾ ਅਧਿਆਹਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਧਰਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਪੁੰਨਯ ਪਾਪ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ [ਧਾਮ] = ਘਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਘਰ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਨ ਨੇਹੈ ਨ ਗੇਹੈ, ਕਾਮੰ ਨ ਧਾਮੰ॥ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਸੰਤੰ ਨ ਭਾਮੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਧਾਮ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਤਤ ਅਨੂਪ॥ ਅਮਲ, ਨ ਮਲਨ, ਛਾਹ ਨਹੀਂ ਧੂਪ॥ [੩੪੪-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਆਮ] = ਆਮ-ਖਾਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ [ਧ] = ਆਸਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੀਅ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਸੋ ਸੁਣੇ, ਹਰਿ ਸੰਮਿਥ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰੁ॥

ਮਰਣਿ ਜੀਵਣਿ ਆਰਾਧਣਾ, ਸਭਨਾ ਕਾ ਆਧਾਰੁ॥

[੧੩੭-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਜੀਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜੀਤੇ = ਅ + ਜੀਤੇ] ਜੀਤੇ ਸੰ. ਜੀਤ. ਸੰਗਯਾ-ਜਿੱਤ.ਫਤਹ (੨) ਜੀਵੱਤ੍ਰ-ਭਾਵ. ਅਸ਼ੁੱਧ ਹਉਮੈ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ, ਚੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਾਮਣੇ ਸਭ ਨੂੰ, ਹਾਰ ਹੀ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਜਿੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਪਰਮੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਾਣ॥ ਮਹਿਮਾ ਅਭੰਗ ਸੋਭਾ ਨਿਧਾਨ॥

ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਰਮੰ ਪੁਨੀਤ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਅਨਭੇ ਅਜੀਤ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-੬੨੫-ਛੰਦ ਨੰ:- ੯੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ, ਉਹ ਅਗਮ ਅਜਿਤਾ॥ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਜੀਅ ਕਾ, ਜੋ ਖੋਲੈ ਭਿਤਾ॥

[੯੬੫- ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਨੂੰ, ਵੀ ਜਿੱਤਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੱਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਲੁਕਾਈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਫੇਰ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਕਾਹਦੀ ਹੋਈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਸਿਰਿ ਆਪੇ ਧੰਧੜੈ ਲਾਹੁ॥

ਆਪਿ ਕਰਾਏ ਸਾਖਤੀ ਪਿਆਰਾ, ਆਪਿ ਮਾਰੇ ਮਰ ਜਾਹੁ॥

[੬੦੪- ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਜੀਤੇ] = ਜੀਵੱਤ੍ਰ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹਉਮੈ (ਅਹੰਕਾਰ) ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਨੋ ਆਪੁ ਮਿਲਿ ਰਹਿਆ, ਹਉਮੈ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਦੁਤਰੁ ਤਰੇ, ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਸੰਸਾਰੁ॥

[੧੦੯੩- ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ, ਵੇਦ ਕੂਕਿ ਸੁਣਾਵਹਿ॥

ਅਹੰਕਾਰਿ ਮੁਏ ਸੇ ਵਿਗਤੀ ਗਏ, ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਫਿਰਿ ਆਵਹਿ॥

[੧੦੮੯-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੯]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੀਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੀਤੇ = ਅ + ਭੀਤੇ] ਭੀਤੇ. ਸੰ. ਭੀਤਿ. ਭੈ. ਡਰ. (੨) ਸੰ. ਭਿੱਤਿ. ਸੰਗਯ-ਕੰਧ. }
 ਦੀਵਾਰ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਪੜ੍ਹਦਾ. ਆਵਰਣ. ਅਤੇ ਭਾਵ ਅਰਥ—ਜੜਤਾ. ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਧ, ਜੜ ਵਸਤੂ ਹੈ।
 ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੀਤੇ] = ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ,
 ਯਥਾ—ਸਗਲਿਆ ਭਉ, ਲਿਖਿਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ, ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਏਕੁ॥

[੪੬੪-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੀਤੇ] = ਪੜਦੇ (ਲੁਕਾ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਸੂਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਪੜਦਾ ਲੁਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਰ }
 ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ, ਕਿਆ ਤੁਧ ਪਹਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ, ਤੁਧੁ ਸਭ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ, ਜੇਹਾ ਕੋ ਕਰੇ, ਤੇਹਾ ਕੋ ਪਾਈਐ॥

[੭੩੫-ਸੂਰੀ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਪੜਦੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਸੂਰ-ਅਵਿੱਦਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਹ ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਸਮਾਇਆ॥ ਉਹਾ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ ਮਾਇਆ॥

ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਹਿ ਆਦੇਸੁ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਕਾ ਨਾਹੀ ਪਰਵੇਸੁ॥

[੨੯੧-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੀਤੇ] = ਜੜਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਜਗ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥ ਆਦਿ ਅਛੇਦ ਅਭੈ ਅਬਿਨਾਸੀ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਠਾਕੁਰ ਹਮਰਾ ਸਦ ਬੋਲੰਤਾ॥ ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਨੁ ਦੇਤਾ॥

[੧੧੬੦-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਬਾਹੇ = ਅ + ਬਾਹੇ] ਬਾਹੇ. ਸੰ. ਬਾਹੁ. ਸੰਗਯਾ-ਭੂਜਾ. ਬਾਂਹ (੨) ਬਾਹੇ. ਸੰ. ਵਾਹਨ. }
 ਸੰਗਯਾ-ਸਵਾਰੀ, ਜਿਸਤਰਾਂ ਗਰੜ ਆਦਿ ਹਨ, (੩) ਬਾਹੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਵਾਹ-ਵਾਹੁਣਾ. ਚਲਾਉਣਾ.
 ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਇਤਾਦਿ, ਭਾਵਅਰਥ—ਚਲਾਇਮਾਨ (੪) ਸੰ. ਬਾਹੁਕ.
 ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰੇਰਕ

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਹੇ] = ਬਾਹਾਂ ਆਦਿ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਜਦ ਪ੍ਰੇਮਸੂਰ ਦਾ, ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਨ ਅੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਸੰਗ ਹੈ, ਨ ਸਾਥ ਹੈ॥ ਨ ਦੋਖ ਹੈ, ਨ ਦਾਗ ਹੈ, ਨ ਦ੍ਰੋਖ ਹੈ ਨ ਦੇਹ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ - ਛੰਦ ਨੰ-੧੬੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਗਰਭ ਆਦਿਕ ਦੀ [ਬਾਰੇ] = (ਵਾਹਨ) ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਕਿਸੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ, ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬਿਨਾ ਵਾਹਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਭ ਜਗਾ ਜਾ, ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਹਜਿ ਭਵੈ, ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨੀ ਬਾਈ॥ ਕਹਾ ਗੁਪਤੁ ਪ੍ਰਗਟੁ, ਪ੍ਰਭਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥

ਆਪੇ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਜਗਾਈ॥ [੧੬੦-ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਰੇ] = ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣੋ, ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਲਾਧਾ॥ [੧੧੦੧-ਮਾਰੂ, ਵਾਰ ਦੂਜੀ, ਪਉੜੀ-੧੯]

ਨਮਸਤੋ ਅਢਾਰੇ॥੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਢਾਰੇ = ਅ + ਢਾਰੇ] ਢਾਰੇ. ਸੰਗਯਾ-ਢਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ. ਗਿਰਾਉ (੨) ਭਾਵ-ਅਰਥ—ਪ੍ਰਸੰਨ. ਨਾਸ. ਨਸ਼ਟ-ਢਾਹ ਦੇਣਾ. ਮਿਟਾ ਦੇਣਾ (੩) ਢਾਰੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਢਾਹਾ. ਸੰਗਯਾ-ਨਦੀ ਦਾ, ਵਾਢ ਤੋਂ ਬਣਿਆ, ਉੱਚਾ ਕਿਨਾਰਾ. ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ—ਭਾਵਅਰਥ—ਆਸਰਾ. ਓਟ. ਯਥਾ—“ਸੇ ਲੈਦੇ ਢਹਾ ਫਿਰਾਹੀ” [੩੦੮-ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੪] }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਢਾਰੇ] = ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕਾਲ ਹੀਨ ਹੈ॥ ਸਦੈਵ ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਹੈ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਛੰਦ ਨੰ:-੧੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਦੇ [ਢਾਰੇ-ਢਹਾ] = ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ, ਆਸਰੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਰਤੇ ਹੈ ਬਿਚਾਰ ਪੈ, ਨ ਪੂਰਨ ਕੈ ਪਾਵੈ ਪਾਰ, ਤਾਹੀ ਤੇ ਅਪਾਰ, ਨਿਰਾਧਾਰ ਲਹੀਅਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੨੫੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ਪਾਈਐ॥ ਨ ਪਾਰ ਪੈ, ਅਪਾਰ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ॥

ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਮਹਾਰੂਪ ਕੇ ਰਾਸੀ ਹੈ, ਅਨਾਸੀ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੨੫੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਢਾਰੇ] = ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਉਗਰ, ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਨਦੀ ਦੀ ਹੱਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ, ਤੂੰ ਕਰਣੈਹਾਰੁ॥ ਅੰਤੁ ਨਾਹੀ, ਕਿਛੁ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥ [੧੭੮-ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮੱਲ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵੀ [ਢਾਰੇ] = ਢਾਹ ਖਾਣ ਤੋਂ [ਅ] ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਕੋਈ ਮੱਲ-ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ, ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਚੰਡੂਰ ਮੱਲ ਨੂੰ, ਪਕੜ ਕੇ, ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਢਹੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਢਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ॥

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਗੋਪੀ ਕਾਨ੍ਹ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਬਨਿ ਆਪੇ ਗਊ ਚਰਾਹਾ ॥

ਆਪੇ ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਵੈਸੁ ਵਜਾਹਾ ॥

ਕੁਵਲੀਆ ਪੀੜੁ ਆਪਿ ਮਹਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਬਾਲਕ ਰੂਪਿ ਪਚਾਹਾ ॥੨॥

ਆਪਿ ਅਖਾੜਾ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਆਪਿ ਚੋਜਾਹਾ ॥

ਕਰਿ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਉਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਚੰਡੂਰ ਕੰਸੁ ਕੇਸੁ ਮਾਰਾਹਾ ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਬਲੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਬਲ ਭੈਨੈ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾਹਾ ॥

[੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ:-੪]

{ ਸਾਖੀ-ਚੰਡੂਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮੱਲ-ਯੁੱਧ ਦੀ }

ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਾਰਦ ਜੀ, ਕੰਸ ਦੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਕੰਸ! ਜਿਹੜੀ ਕੰਨਯਾ, ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ, ਅਕਾਸ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਯਸ਼ੋਧਾ ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਗੋਕਲ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਵਕੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਜੋ ਹੈ, ਉਹ ਰੋਹਣੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਡਰ ਤੋਂ, ਕਿ ਇਹ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ, ਵਾਸਦੇਵ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਓਥੇ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਆਇਆ ਸੀ,—ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਨਾਰਦ ਜੀ ਤਾਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੀ ਤੇਰਾ ਕਾਲ ਹੈ।

ਜਦ ਨਾਰਦ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਿੱਛੋਂ ਕੰਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ੱਤਰੂ ਸਹਜੇ ਹੀ, ਮਾਰੇ ਜਾਣ—ਕੰਸ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ, ਚੰਡੂਰ, ਮੁਸ਼ਟਿਕ, ਸੁਲ, ਤੋਸ਼ਲ ਆਦਿ ਬੜੇ ਬਲਵਾਲੇ, ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਕੁਵਲੀਆਪੀੜ-ਖੁਨੀ ਹਾਥੀ, ਦੇ ਮਹਾਵਤ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਵਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਖਾੜਾ ਕੁਸ਼ਤੀ ਲੜਨ ਦਾ ਬਣਾਉ, ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੰਚ ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਫਾਟਕ ਬਣਾ ਦਿਓ, ਉਸਦੇ ਸਾਮਣੇ ਕੁਵਲੀਆ-ਪੀੜ ਖੁਨੀ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਓ, ਤੇ ਮਹਾਵਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈ, ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਤਦ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਮਰਵਾ ਦੇਣਾ।

ਜੇਕਰ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਬੱਚ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ, ਮਾਰ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਯਦੁਬੰਸੀ ਅਕਰੂਰ ਨੂੰ ਸੌਂਦਿਆ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਗੋਕਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਗੋਪ (ਗਵਾਲੇ) ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਆਦਿਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਨੂੰ, ਬੜੀਆਂ-ਬੜੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ, ਮੱਥਰਾ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆ, ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਉਪਰ ਹੀ ਬਿਠਾ ਲਿਆਵੀਂ, ਤੇ ਕਹੀਂ, ਕੰਸ ਨੇ ਧਨਸ਼ਯੰਗ ਗੱਚਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲੋ।

ਅਕਰੂਰ ਜੀ ਗੋਕਲ ਵਿੱਚ ਗਏ, ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ, ਚੱਲਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਆਦਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗੋਪ ਅਤੇ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ, ਸਹਜੇ-ਸਹਜੇ ਮੱਥਰਾ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ, ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਰ ਤਰਫ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਰਾਗ ਰੰਗ ਬਾਹਰ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਕੰਸ ਦੇ ਇਰਾਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ।

ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਛਿਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਜਦ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰੇ, ਤਾਂ ਮਹਾਵਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲੈ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਫਿਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਯਮਲੋਕ ਪੁਚਾ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਮਹਾਵਤ ਨੇ, ਅੰਕੁਸ ਹਾਥੀ ਦੇ ਮਾਰ

ਕੇ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਸੁੰਡ ਪਰ ਇੱਕ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ, ਖਲੋ ਗਏ, ਫੇਰ ਹਾਥੀ ਨੇ ਸੁੰਡ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਫੇਰ ਛੁੱਟ ਗਏ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ, ਇਧਰ-ਉਧਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਖੇਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚ ਘਸ਼ੁਨ ਮਾਰ ਕੇ, ਸਿੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਨੋਂ ਦੰਦ ਪੁੱਟ ਲਏ, ਤੇ ਹਾਥੀ ਮਰ ਗਿਆ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਵਤ ਨੂੰ ਵੀ, ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਦੰਦਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ, ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਦ ਅੱਗੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਗਏ, ਤਦ ਚੰਡੂਰ ਆਦਿ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਨੰਦ ਦੇ ਨੰਦਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ, ਬੜੇ ਬਲਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਰਾਜੇ ਕੰਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੱਲ-ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੜੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ-ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਮੱਲ-ਯੁੱਧ ਦੇਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ, ਰਾਜੇ ਕੰਸ ਨੇ ਸੱਦਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਗੁਆਲੇ ਲੋਕ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ, ਮੱਲ-ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀਆਂ ਵੀ ਚਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਉ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲ ਕੇ ਮੱਲ-ਯੁੱਧ, ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰੀਏ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੀਏ।

ਤਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਰਾਜੇ ਕੰਸ ਦੀ, ਜੰਗਲੀ ਪਰਜਾ ਹਾਂ-ਸਭ ਤਰਾਂ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ-ਰਾਜੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਭਮਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਾਲਕ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜਿਡੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ, ਘੋਲ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਤਦ ਚੰਡੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ, ਅਤੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਬਲਦੇਵ, ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹੋ-ਤੁਸਾਂ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਹੀ, ਉਸ ਗਜਰਾਜ, ਖੂਨੀ ਹਾਥੀ ਕੁਵਲੀਆਪੀੜ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ, ਬਲ ਸੀ, ਉਸ ਮਦ ਮੱਤੇ ਨੂੰ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਖੇਡ-ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਮਹਾਂਬਲੀ ਹੋ, ਤੇ ਚੰਡੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਟਿਕ-ਮੱਲ ਨਾਲ, ਬਲਦੇਵ ਜੀ, ਮੱਲ-ਯੁੱਧ ਕਰੋ।

ਚੰਡੂਰ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ, ਮੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੁੱਟ ਪਏ, ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ-ਹੋਏ ਲੋਕ ਤਾਂ, ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘੋਲ ਦੇਖਣ, ਪਰ ਕੋਠਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਕਹਿਣ, ਇਹ ਘੋਲ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਅਯੋਗ ਹੈ, ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬਲਦੇਵ, ਦੋਵੇਂ ਬਾਲਕ ਹਨ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਤਗੜੇ ਦਾ, ਘੋਲ ਵੀ, ਕੀ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੈਰ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ, ਮਰਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ, ਝੋਟਿਆਂ ਵਰਗੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਇੱਧਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਚੰਡੂਰ-ਮੱਲ ਨਾਲ, ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਜੀ, ਮੁਸ਼ਟਿਕ-ਮੱਲ ਨਾਲ ਤਰਾਂ-ਤਰਾਂ ਦੇ, ਦਾਉ ਪੇਚ ਕਰਕੇ, ਘੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ-ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਬੱਜਰ ਵਰਗੇ, ਘਸ਼ੁਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਚੰਡੂਰ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਵੱਖੀ ਵਿੱਚ, ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘਸ਼ੁਨ ਮਾਰਿਆ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ, ਕੁੱਛ ਵੀ ਨ ਬਿਗੜਿਆ, ਉਹ ਘਸ਼ੁਨ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਹਾਥੀ ਨੂੰ, ਸੋਟੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇ।

ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਕਿ ਹੁਣ, ਇਹ ਖੇਡ ਖਤਮ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਚੰਡੂਰ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ, ਚੁੱਕ ਕੇ ਉੱਪਰ ਦੀ ਕਈ ਵਾਰ ਘੁਮਾਇਆ, ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੱਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ, ਤੇ ਚੰਡੂਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ, ਤਾਂ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਘੁਮਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸੀ, ਪਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਦ ਸੁੱਟਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਦੇਹ ਵੀ ਫਿੱਸ ਗਈ, ਠੀਕ ਉਸੀ ਵੇਲੇ ਹੀ, ਮੁਸ਼ਟਿਕ ਨੇ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਘਸ਼ੁਨ ਮਾਰਿਆ, ਤਦ ਮਹਾਂਬਲੀ ਬਲਦੇਵ ਜੀ ਨੇ, ਕੰਸ ਕੇ ਇੱਕ ਤਮਾਚਾ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਾਰਿਆ, ਤਮਾਚਾ ਲੱਗਦਿਆਂ ਸਾਰ, ਉਹ ਚੱਕ੍ਰ ਖਾ ਕੇ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ, ਵੱਗ ਡੁਰੀ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ 'ਕੂਟ' ਪਹਿਲਵਾਨ ਆਯਾ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਬਲਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਥਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਫੇਰ ਉਸੀ ਵੇਲੇ 'ਸ਼ਲ' ਮੱਲ, ਤੇ 'ਤੋਂਸ਼ਲ' ਮੱਲ, ਆਦਿ ਵੀ ਆ ਗਏ, ਸੋ ਦੋਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਠੱਕਰਾਂ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ, ਸਿਰ ਤੁੜਵਾ ਕੇ, ਯਮਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਕੁਛਕੁ ਜੋ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੱਲ ਸੀ, ਉਹ ਸਭ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਦੌੜ ਗਏ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, 'ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਗੁਆਲ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ,

ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਖੂਬ ਲੁੱਡੀ ਪਾਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਲੋਕ, ਵਾਹ-ਵਾਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ, ਸਾਬਾਸ਼-ਸਾਬਾਸ਼ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਇਸ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਕੋਈ ਮੱਲ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ, ਢਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ॥

[ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਦਾ ਦਸਮ ਸਕੰਧ, ਛਤੀਸਵਾਂ ਅਧਿਆਏ]

ਸਵੈਯਾ—ਕੰਧ ਧਰਯੋ ਗਜ ਦਾਤ ਉਖਾਰ ਕੈ, ਬੀਚ ਗਏ ਰੰਗ ਭੂਮ ਕੇ ਦੋਉ॥ ਬੀਰਨ ਬੀਰ ਬਡੋਈ ਪਿਖਯੋ, ਬਲਵਾਨ ਲਖਯੋ, ਇਨ ਮਲੰਨਸੋਉ॥ ਸਾਧਨ ਦੇਖਿ ਲਖਯੋ ਕਰਤਾ ਜਗ, ਯਾ ਸਮ ਦੂਸਰ ਅਉਰ ਨ ਕੋਉ॥ ਤਾਤ ਲਖਯੋ ਕਰਕੈ ਲਰਕਾ, ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਸ ਲਖਯੋ, ਮਨ ਮੈ ਧਰਿ ਥੋਉ॥੮੪੮॥ ਤਉ ਨ੍ਰਿਪ ਬੈਨ ਸਭਾ ਹੂੰ ਕੇ ਭੀਤਰ, ਮੱਲਨ ਸੋ, ਜਦਰਾਈ ਲਰਾਯੋ॥ ਮੁਸ਼ਟ ਕੇ ਸਾਥ, ਲਰਯੋ ਮੁਸਲੀ ਸੁ, ਚੰਡੂਰ ਸੋ, ਸਿਆਮ ਸੂ ਯੁੱਧ ਮਚਾਯੋ॥ ਭੂਮਿ ਪਰੈ ਰਨ ਕੀ ਗਿਰਿ ਸੋ, ਹਰਿ ਜੋ ਮਨ ਭੀਤਰ ਕੋਧ ਬਢਾਯੋ॥ ਏਕ ਲਗੀ ਨ, ਤਹਾ ਘਟਕਾ, ਧਰਨੀਧਰ ਤਾਕਹੁ, ਮਾਰ ਗਿਰਾਯੋ॥੮੪੯॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ-ਛੰਦ-੮੪੮-੮੪੯]

ਨਮਸਤੰ ਅਨੀਲੇ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਨੀਲੇ = ਅ + ਨੀਲੇ] ਨੀਲੇ. ਸੰ. ਨੀਲ. ਧਾਤੂ-ਨੀਲਾ ਰੰਗ. (੨) ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਅਰਥ, ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ—ਨੀਲ-ਜਿਸਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—੧੦,੦੦੦,੦੦੦,੦੦੦,੦੦੦—ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ—ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, (੩)—ਨੀਲ, ਸੰਗਯਾ-ਕਲੰਕ. ਧੱਬਾ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਟ ਲੱਗਣ ਨਾਲ, ਨੀਲਾ ਧੱਬਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੰਦ ਕਰਮ ਨਾਲ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਧੱਬਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ “ਨੀਲ” ਦਾ ਅਰਥ—ਧੱਬਾ. ਕਲੰਕ. ਤੇ ਦੋਸ਼ ਹਨ। (੪) ਮਲੀਨ. ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਅਰਥਾਤ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ, ਕਾਲਾਪਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਲੇਪਨ ਨੂੰ, ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ, ਅਗੰਯਾਨ ਦਾ, ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਨੀਲ ਦਾ ਅਰਥ—ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨੀਲੇ, ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਆਦਿ ਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਤਜੁਗ ਦੇ ਹੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਲਿਸਾਬ ਦਾ ਰੰਗ ਸਫੈਦ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ, ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਲ, ਦ੍ਵਾਪਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦਾ ਰੰਗ, ਪੀਲਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਨੌਹਕਲੰਕ ਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦਾ ਰੰਗ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਗਾ ਰਤਾ ਪੀਅਲਾ ਕਾਲਾ, ਬੇਦਾ ਕਰੀ ਪਕਾਰ॥

ਹੋਇ ਕਚੀਲ ਰਹਾ ਮਲ ਧਾਰੀ, ਦੁਰਮਤਿ ਮਤਿ ਵਿਕਾਰ ॥ [੧੩੯- ਮਾਝ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—[[“ਰਿਗ ਨੀਲੰਬਰ, ਜੁਜਰ ਪੀਤ, ਸ੍ਰੇਤੰਬਰ ਕਰ ਸਯਾਮ ਸੁਧਾਰਾ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗੀ ਹੈ ਧਰਮ ਉਚਾਰਾ”
[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਦੀ ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੬] ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਰੰਗ ਦਾ ਲਿਖਾਸ ਨਹੀਂ
ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਪਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।]

ਯਥਾ— ਨ ਅੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਸੰਗ ਹੈ, ਨ ਸਾਥ ਹੈ।

ਪਿਯਾ ਹੈ ਪਵਿਤ ਹੈ, ਪਨੀਤ ਹੈ ਪਮਾਥ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੭੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨੀਲੇ] = ਨੀਲ ਆਦਿਕ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੀਲ ਆਦਿ ਗਿਣਤੀਆਂ ਕਰਕੇ, ਗਿਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਓਹੁ ਅਣਗਿਣਤ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਓਹੁ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਅਗਣਤੁ ਹੈ, ਸਭੁ ਜਗੁ ਵਿਚਿ ਗਣਤੈ॥

ਸਭੁ ਕੀਤਾ ਤੇਰਾ ਵਰਤਦਾ, ਸਭ ਤੇਰੀ ਬਣਤੈ॥ [੩੧੪- ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੨੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨੀਲੇ] = ਦੋਸ਼ਾਂ (ਕਲੰਕਾਂ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਹੂੰ ਬਖਾਨ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ॥ ਅਕਲੰਕ ਰੂਪ ਆਭਾ ਅਮੋਤ॥

ਸਰਬੰ ਸਮ੍ਰਿਧ ਜਿਹ ਪਾਇ ਲਾਗ॥ ਜਿਹ ਨਾਮ ਲੇਤ, ਸਭ ਪਾਪ ਭਾਗ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-੬੨੪-ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ- ੭੦]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨੀਲੇ] = ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਲਿਨ ਤਾਈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੂਰਣ ਪੁਰਾਣ॥ ਮਹਿਮਾ ਅਭੰਗ ਸੋਭਾ ਨਿਧਾਨ॥

ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਰਮੰ ਪੁਨੀਤ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ, ਅਨਭੈ ਅਜੀਤ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-੬੨੫-ਛੰਦ ਨੰਬਰ- ੯੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਨੀਲੰ ਅਨਾਦੰ॥ ਪਰੇਯੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਸਦਾ ਨਿਰਬਿਖਾਦੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ- ੬]

ਨਮਸਤੰ ਅਨਾਦੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਨਾਦੇ = ਅਨ + ਆਦੇ] ਆਦੇ. ਸੰ. ਆਦਿ. ਸੰਗਯਾ-ਮੁੱਢ. ਆਰੰਭ. ਉੱਤਪੱਤੀ (ਅ) ਮੂਲ ਕਾਰਣ. (ੲ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਹਿਲਾ. ਮੁੱਢਲਾਂ. ਮੁੱਢ ਦਾ॥ [ਅਨਾਦੇ = ਅ + ਨਾਦੇ] ਨਾਦੇ. ਸੰ. ਨਾਦ. ਸੰਗਯਾ-ਧੁਨੀ. ਸ਼ਬਦ. ਅਵਾਜ਼। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਦੇ] = ਉੱਤਪੱਤੀ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹੁ ਅਨਾਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ-ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਜਿਸਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਦਾ, ਕੋਈ ਉਨਮਾਨ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ-ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ-ਅਨਾਦਿ) }

ਯਥਾ—ਅਗਮੁ ਅਨੰਤੁ ਅਨਾਦਿ, ਆਦਿ ਜਿਸੁ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ॥

ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਧਰਿ ਧ੍ਰਾਨ, ਨਿਤਹਿ ਜਿਸੁ ਬੇਦੁ ਬਖਾਣੈ॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ, ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਸਰ ਕੋਈ॥ ਭੰਜਨ ਗੜ੍ਹਣ ਸਮਰਥੁ, ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥

[੧੪੦੪- ਸਵਯੇ ਮ: ੮ ਕੇ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਤੋਂ [ਆਦੇ]= ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ [ਅਨ]= ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਨਾਤਨ, ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਤਿ ਸਤਿ ਹਰਿ ਸਤਿ, ਸਤਿ ਸਤੇ ਸਤਿ ਭਣੀਐ॥

ਦੂਸਰ ਆਨ ਨ ਅਵਰੁ, ਪੁਰਖੁ ਪਉਰਾਤਨੁ ਸੁਣੀਐ॥

[੧੩੮੬- ਸਵੈਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ, ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ॥ [੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ:੮ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨਾਦੇ] = ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅੰਗਮ ਸਰੂਪ ਹੈ]

ਯਥਾ— ਜਹਾ ਬੋਲ, ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ ॥ ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ ॥
ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ ॥ ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ, ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ ॥

[੩੪੦— ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਵੇਪਰਵਾਹੇ ॥ ਆਪੇ ਮਿਹਰਵਾਨ, ਅਗਮ ਅਥਾਹੇ ॥

ਅਪੜਿ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਤਿਸਨੇ, ਗੁਰਸਬਦੀ ਮੇਲਾਇਆ ॥

[੧੦੬੭— ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਨਮਸਤੰ ਅਛੇਦੇ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਛੇਦੇ = ਅ + ਛੇਦੇ] ਛੇਦੇ. ਸੰ. ਛਿੱਦ. ਧਾਤੂ-ਕੱਟਣਾ. ਟੁੱਕੜੇ ਕਰਨਾ. ਕਤਰਨਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਛੇਦੇ] = ਕੱਟਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।]

ਯਥਾ—ਡੋਬਿਓ ਨ ਡੂਬੈ, ਸੋਖਿਓ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕਟਿਓ ਨ ਕਟੈ, ਨ ਬਾਰਿਓ ਬਰਾਇ ॥

ਛਿਜੈ ਨ ਨੈਕ, ਸਤ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਤ ॥ ਜਹ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨੈਨ ਛਿਦੰਤੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਣੀ, ਨੈਨ ਦਹਤੀ ਪਾਵਕ : ॥

ਨ ਚੈਨ ਕਲੇਦਯੰਤ ਆਪੇ, ਨ ਸੋਸ਼ਯਤੀ ਮਾਰੂਤ : ॥

ਅਰਥ—ਉਸਨੂੰ [ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਣੀ] = ਸ਼ਸਤ੍ਰ [ਛਿਦੰਤੀ] = ਕੱਟ [ਨੈਨ] = ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, [ਪਾਵਕ:] = ਅਗਨੀ
[ਦਹਤੀ] = ਸਾੜ [ਨੈਨ] = ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, [ਆਪੇ] = ਪਾਣੀ [ਕਲੇਦ] = ਗਿੱਲਾ [ਨ ਚੈਨ] = ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,
[ਮਾਰੂਤ:] = ਹਵਾ [ਸੋਸ਼ਯਤੀ] = ਸੁਕਾ [ਨ] = ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। [ਗੀਤਾ ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ, ਸਲੋਕ-੨੩]

ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਧੇ ॥੭॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਗਾਧੇ = ਅ + ਗਾਧੇ] ਗਾਧੇ. ਸੰ. ਗਾਧ. ਸੰਗਯਾ-ਜਲ ਦੇ, ਹੇਠ ਦਾ ਬੱਲਾ. ਥਾਹ.
(੨) [ਅਗਾਧੇ = ਅਗ + ਧੇ], ਅਗ. ਸੰ. ਅਗਨੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ॥ ਧੇ. ਸੰ. ਧਾ. ਧਾਤੂ-ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ,
ਭਾਵ ਅਰਥ—ਆਸਰਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਾਧੇ] = ਥਾਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗੰਭੀਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ।]

ਯਥਾ— ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਉਚਰਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥ ਅਗਮ ਅਗਮ ਠਾਕੁਰੁ ਆਗਾਧਿ ॥ [੫੩੫- ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਲਾਲ ਗੁਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭੂ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹ ॥ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਅਵਰ ਕੋ, ਨਾਨਕ ਬੇਪਰਵਾਹ ॥

[੨੫੨- ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਸਲੋਕ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਗ] = ਅਗਨੀ ਆਦਿਕ, ਪੰਜੇ-ਭੂਤਾਂ ਦਾ [ਧ] = ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪੰਜੇ ਤੱਤ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ, ਉਸਨੇ ਆਪ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਸਰਾ, ਤੇ ਬਲ ਦੇ ਕੇ, ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।]

{ ਸਾਖੀ—ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਦਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੀ, ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, }

ਯਥਾ—ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੇ, ਹੁਕਮਿ ਕਰਹਿ ਭਗਤੀ ॥ ਏਨਾ ਨੋ ਭਉ ਅਗਲਾ, ਪੂਰੀ ਬਣਤ ਬਣਤੀ ॥

[੯੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਇੱਕ ਦਫਾ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਅਤੇ ਅਸੁਰਾਂ (ਦੈਂਤਾਂ) ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਜਿੱਤ ਲਈ ਬੈਠਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਜਿੱਤ ਗਏ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਿੱਤ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੀ, ਦੇਵਤੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਨਿਮਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਸਨ—ਪਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵੱਲ, ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਬੈਠੇ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ, ਜਿੱਤੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੀ, ਉਸ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਬੈਠੇ, ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਵਸੀਕਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਅਸੀਂ, ਆਪਣੇ ਬਲ ਅਤੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ, ਅਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਅੰਗਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਘਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਤ ਦਾ ਮਿੱਥਯਾ ਅਭਿਮਾਨ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ, ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਦੇਵਤਾਪਣਾ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਕਾਰ, ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਪਾਏ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਣੇ, ਯਥਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਅਤੀਅੰਤ, ਤੇ ਅਦਭੁਤ, ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ—ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ, ਕਿ ਇਹ ਦਿੱਵਯ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਯਥਸ਼ ਕੌਨ ਹੈ—ਸਭ ਨੇ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਸਕੇ।

ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵਤਾ, ਉਸ ਅਤੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਮਹਾਂ ਕਾਯਾ ਵਾਲੇ, ਦਿਵੱਯ ਯਥਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਸਹਿਮ ਜਿਹੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜਾਨਣ ਲਈ ਬੜੇ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਏ—ਸਭ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਕਿ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ, ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ਸਵੀ, ਤੇ ਵੇਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਬੱਗ ਹੈ—ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ, ‘ਜਾਤ ਵੇਦਾ’ ਹੈ (ਯਾਨੇ ਸਰਬ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ)—ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਯਥਸ਼ ਦਾ, ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ, ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ, ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ—ਤੇ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਜਾਤਵੇਦਾ! ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਕਰੋ, ਕਿ ਇਹ ਯਥਸ਼, ਕੌਣ ਹੈ, ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ—ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਅੱਛਾ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਪਤਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨੇ, ਸੋਚਿਆ, ਇਸ ਵਿੱਚ, ਕੇਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਇੱਕਦਮ ਯਥਸ਼ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ—ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਮਣੇ ਦੇਖ ਕੇ, ਯਥਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਆਪ ਕੌਣ ਹੋ ? ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ—ਮੇਰੇ ਤੇਜ਼ਸ਼ੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਇਸਨੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਤੇ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਨੇ, ਬੜੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਕਿਹਾ—ਮੈਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਹੀ ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲਾ, ਰਹੱਸ ਪੂਰਨ ਨਾਮ, “ਜਾਤ ਵੇਦਾ” ਹੈ।

ਤਦ ਅਗਨੀ ਦੇ, ਅੰਗਕਾਰ ਯੁਕਤ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ—ਯਥਸ਼ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ, ਅਣਜਾਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ—ਅੱਛਾ, ਆਪ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਹੋ, ਅਤੇ ਜਾਤਵੇਦਾ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ, ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ?) ਬੜੀ ਅੱਛੀ ਭਾਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਆਪ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਇਸ ਤੇ ਅਗਨੀ ਨੇ, ਫੇਰ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਆਪ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?—ਬਈ ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਭੂ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕੁਛ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ, ਹੁਣੇ ਸੁਆਹ ਦਾ ਢੇਰ ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਦੀ, ਫੇਰ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ-ਸਭ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਯੱਖਸ਼ ਰੂਪੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ, ਇੱਕ ਸੁੱਕਾ ਤਿਣਕਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ-ਆਪ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸਕਦੇ ਹੋ-ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਾ ਕੇ, ਇਸ ਸੁੱਕੇ ਤਿਣਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾੜ ਦਿਓ, ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਪਮਾਨ ਸਮਝਿਆ, ਅਤੇ ਸਹਜੇ ਹੀ ਉਸ ਤਿਣਕੇ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਚਾਹਿਆ-ਪਰ ਉਹ ਨ ਸੜਿਆ-ਤਦ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨੇ, ਤਿਣਕੇ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਤਿਣਕੇ ਨੂੰ, ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਅੱਗ ਨ ਲੱਗੀ (ਅੱਗ ਲੱਗਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅੱਗਨੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਗਨੀ ਤੱਤ ਹੈ (ਦਾਹ ਸ਼ਕਤੀ) ਉਹ ਤਾਂ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ, ਮੂਲ ਭੰਡਾਰ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਓਹੀ ਜਦ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਫਿਰ, ਸ਼ਕਤੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇਗੀ) ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨ ਸਮਝਕੇ ਹੀ ਡੀਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ,-ਪਰ ਜਦ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ-ਤਾਂ ਸੁੱਕਾ ਤਿਣਕਾ ਵੀ, ਨ ਸੜ ਸਕਿਆ-ਤਦ ਤਾਂ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਦਾ, ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਝੁੱਕ ਗਿਆ, ਤੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਗਈ, ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸ, ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਯਖਸ਼ ਕੌਣ ਹੈ?

ਜਦ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ, ਤਦ ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ, ਆਪ ਜਾ ਕੇ, ਇਸ ਯੱਖਸ਼ ਦਾ, ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉ, ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ। ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ-ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ-ਅੱਛਾ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, (ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਕਿਤੇ ਭੁੱਲ ਕਰ ਗਏ ਹੋਣਗੇ) ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਯੱਖਸ਼ ਦਾ ਜਾਨਣਾ, ਕੇਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ-ਹੁਣ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਣ, ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਯੱਖਸ਼ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਖੜਾ ਦੇਖ ਕੇ-ਯੱਖਸ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ-ਆਪ ਜੀ, ਕੌਨ ਹੋ ?-ਵਾਯੂ ਨੇ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ, ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਹੀ, ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਹੱਸ ਵਾਲਾ ਨਾਮ 'ਮਾਤ ਰਿਸ਼ਵਾ' ਹੈ, (ਯਾਨੇ, ਬਿਨਾਂ ਆਸਰੇ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲਾ)

ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਵੀ, ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਵਰਗੀ, ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਯੱਖਸ਼ ਰੂਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਣਜਾਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ-ਅੱਛਾ, ਆਪ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਹੋ, ਅਤੇ 'ਮਾਤ ਰਿਸ਼ਵਾ' ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ? ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਅੱਛੀ ਗੱਲ ਹੈ,-ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਆਪ ਵਿੱਚ ਕੇਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਇਸਤੇ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਵੀ, ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹੀ-ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਭੂ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਆਧਾਰ ਉਠਾ ਕੇ, ਉੜਾ ਦਿਆਂ।

ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਵੀ, ਉਹ ਜਹੀ ਅਹੰਕਾਰ ਭਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ-ਸਭ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ, ਇੱਕ ਸੁੱਕਾ ਤਿਣਕਾ, ਸਿੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ-'ਆਪ ਤਾਂ, ਸਭ ਨੂੰ ਉੜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ, ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ, ਇਸ ਸੁੱਕੇ ਕੱਖ (ਤਿਣਕੇ) ਨੂੰ ਵੀ, ਉੜਾ ਦਿਓ-ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਵੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਪਮਾਨ ਹੀ, ਸਮਝਿਆ-ਅਤੇ ਸਹਜੇ ਹੀ ਤਿਣਕੇ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ-ਉਸਨੂੰ ਉੜਾਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਨ ਉਡਿਆ-ਤਦ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਨੇ, ਦੁਬਾਰਾ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੁਆਰਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਰੋਕ ਲਏ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ, ਤਿਣਕੇ ਨੂੰ ਨ ਹਿਲਾ ਸਕਿਆ। ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਸ਼ਰਮ ਸਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਬੇਰੋਣਕਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਓਥੋਂ ਵਾਪਸ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਈ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਵੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਯੱਖਸ਼ ਕੌਣ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਦ, ਅਗਨੀ ਅਤੇ ਵਾਯੂ ਦੇਵਤਾ ਵਰਗੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ, ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮਾਨ, ਅਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਕੁਛ ਕਾਰਨ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ-ਤਦ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਸੁਖ ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ, ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਚੁਣਿਆ-ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਹੇ ਮਹਾਨ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਦੇਵਰਾਜ-ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਜਾ ਕੇ, ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ, ਕਿ ਇਹ ਯੱਖਸ਼ ਕੌਣ ਹੈ-ਆਪ ਦੇ ਸਿਵਾ, ਹੋਰ ਕਿਸੀ ਤੋਂ, ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦੀ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ-ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਵੀ 'ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ' ਕਹਿ ਕੇ, ਤੁਰੰਤ ਯੱਖਸ਼ ਦੇ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ-ਪਰ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ, ਓਥੇ ਜਾਣ ਪਰ, ਉਹ ਯੱਖਸ਼ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਇੰਦ੍ਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਹਕਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਯਥਾ-ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ ਵੇਦ ਕੂਕਿ ਸੁਣਾਵਹਿ॥

[੧੦੮੯-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੯]

ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਹੋਰ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਇੰਦ੍ਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਪਰਮ ਤੱਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਹ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਏ।

ਯੱਖਸ਼ ਦੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਜਾਣੇ ਪਰ-ਇੰਦ੍ਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਰਿਹਾ, ਅਗਨੀ ਵਾਯੂ ਦੀ ਤਰਾਂ, ਓਥੋਂ ਵਾਪਸ, ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਦਿੱਵਯ ਯੱਖਸ਼ ਸੀ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਜਗਾ ਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ੋਭਾਇਮਾਨ, ਉਮਾ ਦੇਵੀ (ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ-ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਇੰਦ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ, -ਇੰਦ੍ਰ ਉੱਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਕਰੁਣਾਮਯ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਨੇ ਹੀ, ਉਮਾ ਦੇਵੀ ਰੂਪਾ, ਸਾਖਿਆਤ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਦਯਾ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ-ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ, ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ-ਹੇ ਭਗਵਤੀ! ਆਪ ਸਰਵੱਗ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਰੂਪਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ, ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ, ਕਿ ਇਹ ਦਿੱਵਯ ਯੱਖਸ਼, ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ, ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਛਿੱਪ ਗਏ ਹਨ, -ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਹਨ।

ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ, ਭਗਵਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਦਿੱਵਯ ਯੱਖਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਖਿਆਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਅਸੁਰਾਂ ਉੱਪਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਿੱਤ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਨਮਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੁਸੀਂ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ, ਇਸ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਤੁਹਾਡਾ ਮਿੱਥਯਾ ਅਹੰਕਾਰ ਸੀ। ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਅਸੁਰਾਂ ਉੱਪਰ, ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਈ ਹੈ, ਉਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਿੱਥਯਾ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ-ਤੁਹਾਡਾ (ਕਲਿਆਣ) ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ-ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਅਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਜਿਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੋਂ, ਮਹਿਮਾ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਬਣੋ ਹੋ, ਉਸਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਸਮਝੋ-ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਨ ਕਰੋ, ਕਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਆਪਣੀ ਨਿੱਜ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਵੀ, ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਆਪਣੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੋ।

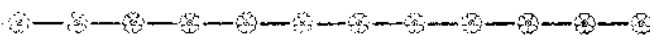
ਯਥਾ—ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਭਾਵਈ, ਵੇਦ ਕੂਕਿ ਸੁਣਾਵਹਿ॥

ਅਹੰਕਾਰਿ ਮੂਏ ਸੇ ਵਿਗਤੀ ਗਏ, ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਫਿਰਿ ਆਵਹਿ॥ [੧੦੮੯-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੁਖ ਭੈ ਭੰਜਨੁ॥ ਅਹੰਕਾਰ ਨਿਵਾਰਣੁ ਹੈ ਭਵਖੰਡਨੁ॥

ਭਗਤੀ ਤੋਖਿਤ ਦੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ, ਗੁਣੈ ਨ ਕਿਤ ਹੀ ਹੈ ਭਿਗਾ॥ [੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

[ਦੇਖੋ ਸਾਖੀ- ਕੋਨੇ ਉਪਨਿਸ਼ਧ - ਤ੍ਰਿਤੀਯ ਖੰਡ ਵਿਚ]

ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਜੇ^੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਗੰਜੇ = ਅਗ + ਅੰਜੇ] ਅੰਜੇ. ਸੰ. ਅੰਜ. ਧਾਤੂ-ਸਿੰਗਾਰਨਾ. ਭਾਵਅਰਥ-ਬਨਾਉਣਾ }
ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਗ] = ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ [ਅੰਜੇ] = ਬਨਾਵਣ ਵਾਲਾ ਹੈ,
ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਖਾਕ ਨੂਰ ਕਰਦੇ ਆਲਮ ਦੁਨੀਆਇ॥ ਅਸਮਾਨ ਜਿਮੀ ਦਰਖਤ ਆਬ, ਪੈਦਾਇਸਿ ਖੁਦਾਇ॥

[੭੨੩-ਤਿਲੰਗ ਮ : ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਜੇ^੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਭੰਜੇ = ਅਭ + ਅੰਜੇ] ਅਭ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ - ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ. (ਇਸ ਉਪਸਰਗ
ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ, ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੩, ਦੇ 'ਅਭੇਖੇ' ਪਦ ਦੇ-ਪਦ ਅਰਥ ਵਿੱਚ)

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਭ] = ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ [ਅੰਜੇ] = ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ
ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹੁਕਮੀ ਸਹਜੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਅਪਣੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪੇ, ਹੁਕਮੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੪੩-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ : ੩]

ਨਮਸਤੰ ਉਦਾਰੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਉਦਾਰੇ. ਸੰ. ਉਦਾਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਕੰਜੂਸੀ ਰਹਿਤ. ਤੰਗ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਸਖੀ
ਆਤਮਾ. ਦਾਤਾਰ. ਦਾਨੀ. (੨) ਪਵਿੱਤ੍ਰ. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ. ਉੱਤਮ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ [ਉਦਾਰੇ] = ਦਾਤਾਰ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੁਮ ਧਨ ਧਨੀ ਉਦਾਰ ਤਿਆਗੀ, ਸ੍ਵਨਨ ਸੁਨੀਅਤੁ ਸੁਜਸੁ ਤੁਮਾਰ॥

ਮਾਗਉ ਕਾਹਿ ਰੰਕ ਸਭ ਦੇਖਉ, ਤੁਮਹੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਿਸਤਾਰ॥

ਜੈਦੇਉ ਨਾਮਾ ਬਿਪ ਸੁਦਾਮਾ, ਤਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਈ ਹੈ ਅਪਾਰ॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਤੁਮ ਸੰਮ੍ਰਥ ਦਾਤੇ, ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਦੇਤ ਨ ਬਾਰ॥ [੮੫੬-ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ]

{ ਸਾਖੀ-ਉਦਾਰਤਾ ਪਰ }

ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਦਿਨ, ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ, ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੋ ਪ੍ਰਤ੍। ਰੋਜ਼ਾ
ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪਾ ਘਿਉ, ਤੇ ਖੰਡ ਲਿਆ ਦੇ, ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ, ਕਿਹਾ ਅੱਛਾ ਮਾਤਾ! ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਯਾਦ
ਕਰ, ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਫਰੀਦ ਜੀ ਤਾਂ, ਤਪ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ, ਖੁਦਾ
ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ, ਐਸੇ ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋਏ, ਕਿ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨ ਰਹੀ, ਖੁਦਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ,
ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ, ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਧਰ ਮਾਤਾ, ਘਿਉ ਅਤੇ ਖੰਡ ਉਡੀਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੁਦਾ ਨੇ
ਸਾਹੁਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਸਿਰ ਉਪਰ, ਖੰਡ ਦੀ ਬੋਰੀ, ਅਤੇ ਘਿਉ ਦਾ ਕੁੱਪਾ
ਚੁਕਾ ਕੇ, ਫਰੀਦ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ, ਲਿਆ ਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਚਲੇ ਗਏ, ਜਦ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਫਰੀਦ ਜੀ ਘਰ ਆਏ,
ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪ੍ਰਤ੍ ਫਰੀਦ! ਸਾਡੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ, ਕੋਈ ਖੰਡ, ਅਤੇ ਘਿਉ, ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਰੀਦ
ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੰਗਿਆ ਜੋ ਸੀ, ਕਿ ਖੰਡ, ਅਤੇ ਘਿਉ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਖੁਦਾ ਨੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ

੧. ਇਸਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ, ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੪ ਵਿਚ

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਪਾਰੇ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਰੂਪ, ਪਾਲਨ ਕਰਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਪਾਲ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਨਿ ਆਪੁ, ਆਪਹਿ ਉਪਾਇਓ॥ ਆਪਹਿ ਬਾਪ ਆਪਿ ਹੀ ਮਾਇਓ॥

[੨੫੦-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ :੫]

ਯਥਾ— ਸ੍ਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਿਆਤਾ, ਸ੍ਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਪਾਲ॥

ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦਇਆਲ ਸੁਆਮੀ, ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਲ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ-੧੯੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਪ] = ਜਲ ਆਦਿਕ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ [ਅਰੇ] = ਵੈਰੀ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਨਾਸਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪ੍ਰਲੋ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਸਭਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੋ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ ਤੱਤ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਭ ਤੱਤ, ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਸੰਧੁਕਾਰਾ॥ ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ॥

ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ, ਨ ਚੰਦੁ, ਨ ਸੂਰਜੁ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ॥

ਖਾਣੀ ਨ ਬਾਣੀ, ਪਉਣ ਨ ਪਾਣੀ॥ ਉਪਤਿ ਖਪਤਿ, ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀ॥

ਪੰਡ ਪਤਾਲ ਸਪਤ ਨਹੀ ਸਾਗਰ, ਨਦੀ ਨ ਨੀਰ ਵਹਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੫-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਏਕੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਸੁ. ਸੰ. ਅੱਵਵੈ— ਅਤੀਅੰਤ. ਬਹੁਤ . ਅਤਿਸੈ ਕਰਕੇ. (੨) ਸੁ. ਉਪਸਰਗਾ—ਉਤਮ. ਸ਼ੇਸ਼ਟ. ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (੩) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਸੁੰਦ. (੪) ਉਹ. ਉਸ. (੫) ਸੰ. ਸ੍ਰੈ. ਆਪ. ਅਪਨਾ.॥ ਏਕੈ. ਪੰਜਾਬੀ. ਇੱਕ— ਦੂਜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਅਦੁਤੀ. ਲਾਸਾਨੀ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ— ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪ ਦੇ ਜਿਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਵਿੱਦਵਾਨ (ਤੱਤ-ਵੇਤਾ) [ਏਕੈ] = ਅਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, [ਸੁ] = ਉਸ ਤਾਈਂ, ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ, ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ, ਤੇ ਰੇਖ-ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜੋ ਆਤਮ ਸਰੂਪ, ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਤੱਤ ਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਵਿਚ, ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਤਤ੍ਵ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਅਦੁਤੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹੀ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ, ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਦੂਸਰੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਹੀ, ਜੋ ਵੀ ਕੁਛ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਅਨਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ, ਉਤ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹੀ, ਮਾਲਾ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਾਂਗੂ, ਸਭ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਅਨੁਭਵ

੧. ਅਰਥ ਦੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਲਈ, ਜੋ 'ਅੱਵਵੈ', ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ, ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ, ਉਪਸਰਗਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ 'ਅੱਵਵੈ', ਇਹ— ਉਤ. ਉਪ. ਅਤਿ. ਅਧਿ. ਅਨ. ਅਪ. ਅਪਿ. ਅਭਿ. ਅਵ. ਆਂਡ. ਸਮ. ਸੁ. ਦੁਸ਼. ਦੁਰ. ਨਿ. ਨਿਸ. ਨਿਰ. ਪਰਾ. ਪਰਿ. ਪ੍ਰ. ਪ੍ਰਤਿ. ਅਤੇ ਵਿ.-ਇਨਾ ਦੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲ, ਅਰਥ ਦੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਕੁਛ ਅੱਵਵੈ, ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਕ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ— ਅਨੁ. ਵਿ. ਨਿ. ਪ੍ਰ. ਆਦਿਕ, ਅਤੇ ਜੋ ਪਦ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨ ਬਦਲੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਵਵੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ.

{ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਅਦੁਤੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜਾਨਣਾ ਹੈ, ਜੋਕਿ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੀ, ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਅਚਰਜ ਕਥਾ ਮਹਾ ਅਨੂਪ॥ ਪ੍ਰਾਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਰੂਪ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬੁਢਾ, ਨਾ ਇਹੁ ਬਾਲਾ॥ ਨਾ ਇਸੁ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਜਮ ਜਾਲਾ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬਿਨਸੈ, ਨਾ ਇਹੁ ਜਾਇ, ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥ [੮੬੮-ਗੋਡ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਸੁ] = (ਸ੍ਰੈ) ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਨ ਖੇਲੁ, ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ॥ ਖੇਲੁ ਸੰਕੋਚੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ॥ [੨੯੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਾਂਗੁ ਉਤਾਰਿ ਥੰਮਿਓ ਪਾਸਾਰਾ॥ ਤਬ ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰਾ॥ [੭੩੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਏਕੈ] = ਇੱਕ ਤੇਰੀ ਹੀ [ਸੁ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ, ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਜਿਤਨੀ ਵੀ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾਈ, ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਆਪਣੀ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਝਲਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਜਹ ਤਹ ਮਹੀਪ, ਬਨ ਤਨ ਪ੍ਰਫੁੱਲ॥ ਸੋਭਾ ਬਸੰਤ, ਜੱਹ ਤੱਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ॥

ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤ, ਖੰਗ ਮ੍ਰਿਗ ਮਹਾਨ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ, ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੮]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੁ] = ਅਤੀਅੰਤ [ਏਕੈ] = ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜੀ ਸੂਖਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ, ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਕ੍ਰਮੁ ਕਟੀਐ, ਅਚਿੰਤੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥

[੭੫੬-ਸੂਹੀ ਮ:੩]

ਨਮਸਤੋ ਅਨੇਕੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਨੇਕੈ ਸੰ. ਅਨੇਕ.— ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ. ਬਹੁਤ. ਨਾਨਾ. (2) ਭਾਵ-ਅਰਥ ਅਸਥੂਲ ਰੂਪ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਦ ਆਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਵਿਖੇ, ਅਨੇਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦੀ, ਜਦ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਿਸ ਸਰੂਪ ਤਾਈ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਉਸ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ-ਕਿ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿਗੁਰ ਜੀ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦੀ, ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਤੋਂ, ਅਨੇਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂ— “ਯਥਾ= ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭ ਲੋਆ, ਏਕ ਕਵਾਵੈ ਤੇ, ਸਭ ਹੋਆ” [੧੦੦੩-ਮਾਰੂ ਮ:੫] ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸੰਜੁਗਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ-ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ- ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਹ ਸਭ ਰਚਨਾ ਬਣੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰੇ॥ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦ੍ਰਿਸਟਾਰੇ॥

ਸਗਲ ਭਾਤਿ ਕਰਿ ਕਰਹਿ ਉਪਾਇਓ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਨ ਮੋਹੁ ਬਢਾਇਓ॥

ਦੁਹੁ ਭਾਤਿ ਤੇ, ਆਪਿ ਨਿਰਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਅੰਤੁ ਨ, ਪਾਰਾਵਾਰਾ॥

[੨੫੦-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਨੇਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ,
 {ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ।}
 ਯਥਾ—ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਸੋਹੀਅੰ॥ ਬਿਸੇਖ ਦੇਵ ਮੋਹੀਅੰ॥ ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਦੇਵਨੰ॥ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਾਨ ਕੇਵਲੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-ਛੰਦ ਨੰ:-੫੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪ ਦੇ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਅੰਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤਿਸ ਤਾਈਂ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ [ਅਨੇਕੈ] = ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਰੂਪ, ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ-ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤਾਂ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ, ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਗਿਆਨੀ ਇਸਨੂੰ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਅਨੇਕ ਰੂਪ, ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਹੈ, ਏਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਹੈ,— ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਅਕਾਸ਼ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਉਸਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਪੇਟ ਹੈ, ਪਤਾਲ ਪੈਰ ਹਨ, ਪਹਾੜ ਹੱਡੀਆਂ ਹਨ, ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ, ਨਾੜੀਆਂ ਹਨ, ਬਨਾਸਪਤੀ ਰੋਮ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਵਾ ਉਸਦੇ ਸ਼ਾਸ ਹਨ,— ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਿਆਨੀ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ, ਜੋ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਹੈ— ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੇਰੀ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਕਾ ਸਭੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ, ਹਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭੁ ਆਪੈ॥

ਹਰਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ, ਕਿਛੁ ਕਹਣ ਨ ਜਾਪੈ॥ [੯੫੩-ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ, ਪਉੜੀ-੧੩]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— “ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਏਕੈ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਨੇਕੈ” — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਅਤੀਅੰਤ [ਏਕੈ]=ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੈ, [ਸੁ]=ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ— ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਜੋ, ਅਤੀਅੰਤ [ਅਨੇਕੈ]=ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ, ਸਰਗੁਣ (ਵੈਰਾਟ) ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ-ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ, ਅਤੀਅੰਤ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੈ— ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਤੀਅੰਤ-ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਪਿਸਾਚ ਪ੍ਰੇਤ ਤੇ, ਨੇਤਹ ਨੇਤ ਕਹਾਏ॥ ਸੂਫਮ ਤੇ ਸੂਫਮ ਕਰ ਚੀਨੇ, ਬਿਰਧਨ ਬਿਪ ਬਤਾਏ॥
 ਭੂਮਿ ਆਕਾਸ ਪਤਾਲ ਸਭੈ ਸਜਿ, ਏਕ ਅਨੇਕ ਸਦਾਏ॥
 ਸੋ ਨਰ ਕਾਲ ਫਾਸ ਤੇ ਬਾਚੇ, ਜੋ ਹਰਿ ਸਰਣ ਸਿਧਾਏ॥

[ਸਬਦ ਹਜਾਰੇ-ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ-ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ ਵੀਂ]

॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੂਤੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਭੂਤੇ. ਸੰ. ਅਭੂਤ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਪੂਰਬ. ਅਨੋਖਾ. ਅਦਭੂਤ. ਅਸਚਰਜ-ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਦੇ ਵਰਗਾ, ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ— ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਅਪੂਰਵ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਭੂਤ ਹੈ,— ਅਤੇ ਅਪੂਰਵ-ਨਾਮ-ਅਸਚਰਜ ਦਾ ਹੈ, [ਅਭੂਤੇ = ਅ + ਭੂਤੇ] ਭੂਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿਕ ਤੱਤ

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੂਤੇ] = ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਮੰਗੈ ਜਨੁ ਤੇਰਾ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਵਣਾ॥ [੧੦੮੬-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਪੰਜ [ਭੂਤ] = ਭੱਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ-ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੀ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਨ ਅੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਸੰਗ ਹੈ, ਨ ਸਾਥ ਹੈ॥

ਨ ਦੋਖ ਹੈ, ਨਾ ਦਾਗ ਹੈ, ਨ ਦ੍ਰੋਖ ਹੈ, ਨ ਦੇਹ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ-ਛੰਦ ਨੰ:-੧੬੭]

{ ਸਾਖੀ - ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ, ਨ ਹੋਣ ਤੇ }

ਜਿਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਏ, ਤਦ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਿੰਦੂ ਕਹਿਣ, ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਦਾਹ-ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਿ ਨਾਨਕ ਸਾਹ ਫਕੀਰ ਤਾਂ, ਸਾਡੇ ਪੀਰਾਨ ਪੀਰ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਦਫਨ ਕਰਕੇ, ਦਰਗਾਹ ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ, ਤਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਚਾਨਕ, ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਧੂ, ਓਥੇ ਆ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਝਗੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤਾਂ, ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਝਗੜਾ ਨ ਕਰੋ, ਪਹਿਲੇ ਦੇਖ ਤਾਂ ਲਵੋ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਵੀ, ਕਿ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ, ਕੁਛ ਪਤਵੰਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਜਾਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਓਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਚਾਦਰ, ਤੇ ਹੇਠਾਂ, ਕੁਛ ਫੁੱਲ ਹੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ, ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਫੁੱਲ, ਅਤੇ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਚਾਦਰ ਵੰਡ ਲਈ, ਅਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਏ, ਇਕਨਾ ਨੇ ਦਰਗਾਹ, ਤੇ ਇਕਨਾ ਨੇ ਸਮਾਧਿ ਬਣਾ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ, ਬਾਦ ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ, ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ, ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂਹੀ, ਕੁਛ ਨਿਕਲਦਾ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ, ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਈਸ਼ੁਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਚੰਨਣ ਦੀ ਚਿਖਾ ਬਣਾ ਕੇ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਨਾਤ ਲੁਵਾ ਦਿੱਤੀ-ਤੇ ਕਿਹਾ, ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਨ ਆਵੇ, ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੂਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ, ਕੁਮੈਤ ਘੋੜੇ ਦੇ ਸਮੇਤ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

ਦਿਨਚੜੇ ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਫੋਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਹੱਡੀ ਆਦਿ ਕੁਛ ਵੀ ਨ ਨਿਕਲਿਆ, ਅਤੇ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ, ਇੱਕ-ਲੱਕੜ ਹਾਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ, ਇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਦੇੜ (ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ) ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਓਹੁ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ, ਅੱਜ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਵੀ ਦੱਸੀ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਸੇ ਦਿਨ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਲਾਰਾਓ ਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ ਨੂੰ, ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਦੋਨਾਂ ਰਕਾਬਾਂ ਦੇ, ਚਮੜੇ ਫੜਾ ਕੇ, ਅਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ, ਬਾਰਾਂ ਕੋਹ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਓ, ਅਤੇ ਹੁਣ, ਜਿਸ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ, ਗੱਲ ਕਹੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਵੀ ਸਾਡੀ ਤੁਸੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਓਹੁ ਨਾਦੇੜ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ, ਸਾਡੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਕਰਨੀ, ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਾਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਦੇੜ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੜਾ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਭਾਣੇ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਤੋਂ, ਦੂਸਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਸਾਨੂੰ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ, ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

(ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਥਾ, ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ) ਦੇ, ਐਨ ਦੂਜੇ ਦੇ, ਅੰਸੂ-੨੪-੨੫-੨੬-ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ)

ਇਸ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਸਰੀਰ, ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ-ਅਤੇ ਜੋ ਕਟਾਰ ਦੇ ਜਖ਼ਮ ਆਦਿ, ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਕੋਤਕ ਸਨ।

ਨਮਸਤੰ ਅਜੂਪੇ ॥ ੯ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਜੂਪੇ = ਅ + ਜੂਪੇ] ਜੂਪ. ਸੰ. ਦਯੂਤ. ਸੰਗਯਾ - ਜੂਆ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ— ਛਲ. ਕਪਟ. (੩) ਯੂਪ. ਸੰਗਯਾ— ਬੰਧਨ. ਜੁੜਨਾ. ਜੁੱਪਣਾ ਜਿਸਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ, ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਹਲ ਆਦਿ ਨਾਲ, ਜੋੜਨ ਨੂੰ ਜੁੱਪਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ— ਬੰਧਨ ॥ [ਅਜੂਪੇ = ਅਜ + ਉਪੇ] ਅਜ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਜੋ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਜਨਮਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸਦਾ, ਯੋਨੀ, ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਅਜ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਉਪੇ-ਉਪਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੂਪੇ] = ਜੂਏ ਆਦਿਕ ਦੇ, ਖੇਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜੂਏ ਆਦਿ ਦਾ, ਛਲ ਬਲ ਵਾਲਾ, ਵੇਲ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਛਲ ਕਪਟ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਛਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭ, ਉਚਾ ਜਾ ਕਾ ਰੂਪ ॥

ਜਪਿ ਜਪਿ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਜਨ, ਅਚਰਜ ਅਨੂਪੁ ॥

[੬੭੭-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੂਪੇ] = ਜੁੜਨੇ (ਬੰਧਨ) ਸੇ ਰਹਿਤ, ਅਜੁੜ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ, ਹਲ ਆਦਿ ਨਾਲ, ਜੋੜ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਜੋੜਿਆ, ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਜੁੜ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤ ਨ, ਜੋਤ ਜੁਤੰ ॥ ਜਿਹ ਤਾਤ ਨ ਮਾਤ, ਨ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਤੰ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੪੯]

ਯਥਾ— ਬਸੈ ਘਟਾ ਘਟ ਲੀਪ ਨ ਛੀਪੈ ॥ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਾ ਜਾਤੁ ਨ ਦੀਸੈ ॥

ਪਾਨੀ ਮਾਹਿ ਦੇਖੁ ਮੁਖੁ ਜੈਸਾ ॥ ਨਾਮੇ ਕੇ ਸੁਆਮੀ, ਬੀਠਲੁ ਐਸਾ ॥

[੧੩੧੮-ਕਾਨੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ [ਉਪੇ] = ਉਪਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ, ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ, ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਏਕਾ ਮਾਈ, ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ, ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥

ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ, ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ, ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀ ਬਾਣੁ ॥

ਜਿਵ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ, ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ, ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ॥

ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ, ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ॥

ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੇ ਵੇਸੁ॥

[੭-ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਕਰਮੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਨਿਕਰਮੇ = ਨਿ + ਕਰਮੇ] ਕਰਮੇ. ਸੰ. ਕਰਮ. ਸੰਗਯਾ-ਯੱਗ ਆਦਿ ਕਰਮ.॥ ਨਿ. ਸੰ. ਨਿਰ. ਅੱਵਵੈ- ਬਿਨਾਂ. ਰਹਿਤ. ਬਗੈਰ. ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਕ, ਅਤੇ ਕਿਤੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਦਿ, ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਯੱਗ ਆਦਿ, ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ [ਨਿ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪ੍ਰੇਮਾਂ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਯੱਗ ਦਾਨ ਆਦਿ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਯਥਾ— ਬਿਨ ਭਗਤ ਸਕਤ ਨਹੀ ਪਰਤ ਪਾਨ॥ ਬਹੁ ਕਰਤ ਹੋਮ ਅਰ ਜੱਗ ਦਾਨ॥

ਬਿਨ ਏਕ ਨਾਮ, ਇਕ ਚਿੱਤ ਲੀਨ॥ ਫੋਕਟੇ ਸਰਬ ਧਰਮਾ ਬਿਹੀਨ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਾ ਤੂੰ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬਹੁਤੁ ਘਿਣਾਵਣੇ॥ ਨਾ ਤੂੰ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬੇਦ ਪੜਾਵਣੇ॥

ਨਾ ਤੂੰ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈਐ॥ ਨਾ ਤੂੰ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਧਰਤੀ ਧਾਈਐ॥

ਨਾ ਤੂੰ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਕਿਤੇ ਸਿਆਣਪੈ॥ ਨਾ ਤੂੰ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬਹੁਤਾ ਦਾਨੁ ਦੇ॥

ਸਭੁ ਕੋ ਤੇਰੈ ਵਸਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰਾ॥ ਤੂੰ ਭਗਤਾ ਕੈ ਵਸਿ, ਭਗਤਾ ਤਾਣੁ ਤੇਰਾ॥

[੯੬੨-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧੦]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਭਰਮੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਨਿਭਰਮੇ = ਨਿ + ਭਰਮੇ] ਭਰਮੇ. ਸੰ. ਭ੍ਰਮ. ਸੰਗਯਾ-ਫਿਰਨਾ, ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਨਾ, (੨) ਭੁੱਲ, ਭੁਲੇਖਾ (੩) ਭਰਮ, ਮਿਥਯਾ ਗਿਆਨ, ਹੋਰ ਦਾ, ਹੋਰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ, -ਵਿੱਦਵਾਨਾਂ ਨੇ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭ੍ਰਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ- 'ਭੇਦ ਭ੍ਰਮ', 'ਕਰਤ੍ਰਿਤ ਭ੍ਰਮ', 'ਸੰਗ ਭ੍ਰਮ', 'ਵਿਕਾਰ-ਭ੍ਰਮ', 'ਸਤਯ ਭ੍ਰਮ',

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਰਮੇ] = ਭ੍ਰਮਣ, ਘੁੰਮਣੇ ਫਿਰਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਰੂਪ, ਘੁੰਮਣਾ- ਫਿਰਨਾ, ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਯਥਾ—ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ॥ ਆਇ ਨ ਜਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾਲਾ॥

[੧੦੩੮-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭਰਮੇ] = ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਭਰਮ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤਾਂ, ਨਿਤ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਭ੍ਰਮ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ— ਏਹਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ, ਤੂ ਕਰਤਾ ਰਾਮ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੂਖ ਦਰਦ, ਭ੍ਰਮ ਰਹਤਾ ਰਾਮ॥

[੫੭੮-ਵਡਹੰਸ ਮ:੫]

ਭਰਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ-ਭ੍ਰਮ ਨਾਮ, ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਲਖਸ਼ਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਕਿ-ਵਸਤੂ ਤਾਂ, ਕੁਛ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ (ਪ੍ਰਤੀਤ), ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਤੋਂ, ਉਲਟ ਨਿਸ਼ਚੇ (ਸਮਝ) ਦਾ ਨਾਮ-ਭ੍ਰਮ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਸੱਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸੱਪ ਨਹੀਂ, ਰੱਸੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ-ਭ੍ਰਮ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਾਧਵੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ, ਭ੍ਰਮ ਐਸਾ॥ ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ, ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ॥

[੬੫੭-ਸੋਰਠ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

{ ਸੋ ਭਰਮ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ- (੧) ਭੇਦ ਭਰਮ (੨) ਕਰਤੱਤ ਭਰਮ (੩) ਸੰਗ ਭਰਮ (੪) ਵਿਕਾਰ ਭਰਮ (੫) ਸੱਤਯ ਭਰਮ। }

ਯਥਾ ਦੋਹਿਰਾ— ਭੇਦ ਭਰਮ ਕਰਤੱਤ ਭ੍ਰਮ, ਪੁਨ ਸੰਗ ਭਰਮ ਵਿਕਾਰ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਇਤਰ ਜਗ ਸਤ ਹੈ, ਪਾਂਚੋ ਭਰਮ ਸੰਸਾਰ ॥

{ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭ੍ਰਮਾਂ ਦਾ, ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਵਰਨਨ }

(੧) ਭੇਦ-ਭਰਮ- ਇਸਦਾ ਵਿਸਥਾਰ-ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, [ਭੇਦ] = ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਭੇਦ-ਭਰਮ' ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਲੱਖਸ਼ਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਇਕ ਰਸ (ਅਖੰਡ) ਨ ਮੰਨਣਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕ ਭੇਦ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣੇ, ਯਾਨੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੇਦ] = ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ, ਜਿਵੇਂ (੧) ਜੀਵ, ਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭੇਦ (੨) ਜੀਵ-ਜੀਵ ਦਾ ਭੇਦ (੩) ਜੀਵ, ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਦਾ ਭੇਦ (੪) ਜੜ੍ਹ ਦਾ, ਜੜ੍ਹ ਨਾਲ ਭੇਦ (੫) ਜੜ੍ਹ ਦਾ, ਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭੇਦ- ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੇਦਾਂ ਦਾ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ, ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਵੱਖ ਹੈ, ਤੇ ਜੀਵ ਵੱਖ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭ, ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂਆਂ ਵੀ, ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਵੱਖ-ਵੱਖ, ਸਤ (ਹਮੇਸ਼ਾ) ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਮਿਥਯਾ ਨਿਸ਼ਚੇ, ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, 'ਭੇਦ-ਭਰਮ' ਹੈ।

(੨) ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ- ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਮੰਨ ਲੈਣਾ, ਇਸੀ ਜਾ ਨਾਮ 'ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ' ਹੈ, -ਜਦ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ, ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿੱਚ, ਆਭਾਸ ਰੂਪ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ 'ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਹਉਮੈ-ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ, ਜੋ ਆਤਮਾ (ਸਾਖਸ਼ੀ) ਸਰੂਪ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, 'ਯਥਾ-ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣ॥ ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਗੁਰਮਤੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣ॥ [੪੪੧-ਆਸਾ-ਮ:-੩]'-ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਪਣਾ, ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੀਵ, ਅੰਗਯਾਨ ਵੱਸ ਹੋਕੇ, ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਦੇ ਕਾਰਣ, 'ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ' ਰੂਪ ਜੀਵ, ਤੇ 'ਅੰਤਹਕਰਣ ਉਪਹਤ' ਰੂਪ ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ ਦੇ, ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਰੂਪ

ਨੂੰ ਹੀ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਧਰਮ, ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਭੋਗਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਯਾਨ ਵੱਸ, ਤੇ ਦੇਹ ਅਧਯਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਰਹਿਤ, ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਆਦਿਕ, ਧਰਮਾਂ ਦੀ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ, ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ, 'ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ' ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਜੀਵ ਦਾ ਇਹ ਭਰਮ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਇਹ ਜੀਵ ਜਨਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।

ਯਥਾ— ਜਬ ਇਹ ਜਾਨੈ ਮੈ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਫਿਰਤਾ॥

[ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫-ਅਸਟਪਟੀ-੧੨-ਪਉੜੀ-੪]

ਯਥਾ^੧— ਨਾਨਕ ਤਰਵਰੁ ਏਕੁ ਫਲੁ, ਦੁਇ ਪੰਖੇਰੁ ਆਹਿ॥ ਆਵਤ ਜਾਤ ਨ ਦੀਸਹੀ, ਨਾ ਪਰ ਪੰਖੀ ਤਾਹਿ॥

ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਰਸ ਭੋਗਿਆ, ਸਬਦਿ ਰਹੈ ਨਿਰਬਾਣੁ॥

ਹਰਿ ਰਸਿ ਫਲਿ ਰਾਤੇ ਨਾਨਕਾ, ਕਰਮਿ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ॥ [੫੫੦-ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ-ਮ : ੩]

ਅਰਥ— ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ— “ਨਾਨਕ^੧ ਤਰਵਰੁ ਏਕੁ ਫਲੁ, ਦੁਇ ਪੰਖੇਰੁ ਆਹਿ॥”-ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਇੱਕ [ਤਰਵਰੁ] = ਖਿੱਛ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਰੂਪ, ਦੋ ਫਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਜੋ ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ), ਅਤੇ ਇਸ ਖਿੱਛ ਉਪਰ ਦੋ [ਪੰਖੇਰੁ] = ਪੰਛੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ॥

(੧) ਇਕ, ਚਿਦਾ-ਭਾਸ = (ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ) ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਾ, ਤੇ ਜੀਵ, ਅਤੇ ਸਭਾਸ ਅੰਤਹਕਰਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ.)

(੨) ਦੂਸਰਾ- ਕੂਟਸਥ (ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਹਤ) ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ ਸਾਖਸ਼ੀ, ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ, ਅਤੇ ਮਨ ਦਾ ਮੂਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ,-ਇਹ ਪੰਛੀ ਅਕ੍ਰਿਅ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ,- “ਆਵਤ ਜਾਤ ਨ ਦੀਸਹੀ” ਇਸ ਵਿੱਚ, ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਕਿਤੇ ਵੀ, ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ਵਤ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ-ਦੂਸਰੇ ਇਸਨੂੰ “ਨ ਪਰ ਪੰਖੀ ਤਾਹਿ” ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪ [ਪਰ] = ਖੰਭ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ,-ਇਹ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਨ ਇਹ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਹੈ, ਨ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ॥

ਯਥਾ— ਅਚਰਜ ਕਥਾ ਮਹਾ ਅਨੂਪ॥ ਪ੍ਰਾਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਰੂਪ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬੁਢਾ ਨਾ ਇਹੁ ਬਾਲਾ॥ ਨਾ ਇਸੁ ਦੂਖੁ, ਨਹੀ ਜਮਜਾਲਾ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਬਿਨਸੈ ਨਾ ਇਹੁ ਜਾਇ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥

ਨਾ ਇਸੁ ਉਸਨੁ ਨਹੀ ਇਸੁ ਸੀਤੁ॥ ਨਾ ਇਸੁ ਦੁਸਮਨੁ ਨਾ ਇਸੁ ਮੀਤੁ॥

੧ ॥ ਦ੍ਰਾ ਸੁਪਰਣਾ ਸਯੁਜਾ ਸਥਾਯਾ, ਸਮਾਨੇ ਵਿਖਸ਼ੀ ਪਰੀ ਸ਼ਸਵ ਜਾਤੇ॥

ਤਯੋ ਰਨਯ ਪਿੱਪਲੇ ਸ੍ਵਾਦਵੱਤੀ ਅਨਸ਼ਨਨ-ਨਨਯੋ ਅਭੀਚਾਕ ਸ਼ੀਤੀ॥ ੧॥ [ਤ੍ਰਿਤੀਮੰਡਕ ਉਪਨਿਸ਼ਧ-ਪ੍ਰਿਖਮ ਖੰਡ॥]

ਅਰਥ— [ਦ੍ਰਾ] = ਦੋ [ਸੁਪਰਣਾ] = ਪੰਛੀ (ਸਾਖਸ਼ੀਚੇਤਨ-ਅਤੇ ਜੀਵ ਚੇਤਨ) ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ [ਸਮਾਨੇ ਵਿਖਸ਼ੀ ਪ੍ਰੀ ਸ਼ਸੁ ਜਾਤੇ] = ਇਕ ਖਿੱਛ ਵਿੱਚ [ਸਯੁਜਾ] = ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ [ਤਯੋ] = ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ, ਉਸ [ਪਿਪਲੇ] = ਖਿੱਛ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਰੂਪ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ [ਸ੍ਵਾਦ] = ਰਸਪੂਰਵਕ [ਅੰਤੀ] = ਅਤਿਸੈ ਕਰਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ, ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੇਸ਼ਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ-ਸੁਰਗ ਵਿੱਚ ਅਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, [ਅੰਨਯ] = ਦੂਸਰਾ ਸਾਖਸ਼ੀ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਪੰਛੀ [ਅਨਸ਼-ਨਨ] = ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰਥਾਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ, ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਤੇ, ਅਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਅਨੰਦ ਪੂਰਵਕ ਇਸ਼ਥਿਤ ਹੈ- ਅਤੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਨੂੰ, ਕੇਵਲ [ਚਾਕ ਸੀਤੀ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ (ਦੇਖਦਾ) ਤੇ ਸੱਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾ ਇਸੁ ਹਰਖੁ, ਨਹੀ ਇਸੁ ਸੋਗੁ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਇਸੁ ਕਾ, ਇਹੁ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ॥
 ਨਾ ਇਸੁ ਬਾਪੁ, ਨਹੀ ਇਸੁ ਮਾਇਆ॥ ਇਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹੋਤਾ ਆਇਆ॥
 ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕਾ ਇਸੁ ਲੇਖੁ ਨ ਲਾਗੈ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਦ ਹੀ ਜਾਗੈ॥

[੮੬੮- ਗੋਡ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਾ ਇਹੁ ਮਾਨਸੁ ਨਾ ਇਹੁ ਦੇਉ॥ ਨਾ ਇਹੁ ਜਤੀ ਕਹਾਵੈ ਸੇਉ॥
 ਨਾ ਇਹੁ ਜੋਗੀ ਨਾ ਅਵਧੂਤਾ॥ ਨਾ ਇਸੁ ਮਾਇ, ਨਾ ਕਾਹੂ ਪੂਤਾ॥੧॥
 ਇਆ ਮੰਦਰਿ ਮਹਿ ਕੌਨ ਬਸਾਈ॥ ਤਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਕੋਊ ਪਾਈ॥ ਰਹਾਉ॥
 ਨਾ ਇਹੁ ਗਿਰਹੀ ਨਾ ਓਦਾਸੀ॥ ਨਾ ਇਹੁ ਰਾਜ, ਨ ਭੀਖ ਮੰਗਾਸੀ॥
 ਨਾ ਇਸੁ ਪਿੰਡੁ, ਨ ਰਕਤੁ ਰਾਤੀ॥ ਨਾ ਇਹੁ ਬ੍ਰਹਮਨੁ, ਨਾ ਇਹੁ ਖਾਤੀ॥੨॥
 ਨਾ ਇਹੁ ਤਪਾ, ਕਹਾਵੈ ਸੇਖੁ॥ ਨਾ ਇਹੁ ਜੀਵੈ, ਨ ਮਰਤਾ ਦੇਖੁ॥
 ਇਸੁ ਮਰਤੇ ਕਉ, ਜੋ ਕੋਊ ਰੋਵੈ॥ ਜੋ ਰੋਵੈ, ਸੋਈ ਪਤਿ ਖੋਵੈ॥੩॥
 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਮੈ ਡਗਰੇ ਪਾਇਆ॥ ਜੀਵਨ ਮਰਨੁ ਦੋਉ ਮਿਟਵਾਇਆ॥
 ਕਹੁ ਕਬੀਰ, ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ॥ ਜਸ ਕਾਗਦ ਪਰ, ਮਿਟੈ ਨ ਮੰਸੁ॥੪॥

[੮੭੧-ਰਾਗ ਗੋਡ ਕਬੀਰ ਜੀ]

‘ਬਹੁਰੰਗੀ ਰਸ ਭੋਗਿਆ’—ਅਤੇ ਜੋ [ਬਹੁਰੰਗੀ] = ਚਿਦਾਭਾਸ (ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ) ਰੂਪ ਜੀਵ ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ॥ ਹਉਮੈ ਏਈ ਬੰਧਨਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ॥

[੮੬੬-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ:-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉਮੈ ਸਭੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਓਪਤਿ ਹੋਇ॥

ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ, ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜੀਉ ਬੰਧੁ ਹੈ, ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥ [੫੬੦-ਵਡਹੰਸ ਮ:-੩]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੁੰਨ ਪਾਪ, ਤੇ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਦੇ, ਧਰਮ ਰੂਪ, ਬਹੁਤੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ [ਪਰ] = ਖੰਡ ਵੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸਕਰਕੇ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਜਨਮ, ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇ, ਫਲ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਵੀ, ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਭੋਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਹ ਜਨਮ ਮਰਨ, ਤੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਜੀਵ ਹੈ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਣ, ਤੇ ਸੁਖ ਦੁਖ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਆਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਸਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ (ਸਾਖਸ਼ੀ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਮੈ [ਸਬਦਿ] = ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ, ਤੇ [ਨਿਰਬਾਣ] = ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹਾਂ।

ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕੁਛ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਓਹੁ ਸਭ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਆਤਮ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਾਇਆ ਰਚਤ ਹਉਮੈ, ਦੇ ਕਾਰਨ, ਦੇਹ ਅੱਧਯਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਜੀਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੁੱਧੀ ਦੇ, ਜੋ ਧਰਮ ਹਨ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਆਦਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ,

ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਮੰਨ ਕੇ, 'ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ' ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਜਨਮਦਾ ਮਰਦਾ, ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਜਦ ਤੱਕ ਜੀਵ ਦਾ, ਇਹ "ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ" ਜੋ ਕਿ ਹਉਮੈ ਰੂਪ ਹੈ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਦ ਤਕ, ਇਹ ਜਨਮਦਾ, ਤੇ ਮਰਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।

ਯਥਾ— ਹਉਮੈ ਬਿਆਪਿਆ ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੁਨੀ ਆਵੈ॥

ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੇ ਬੂਝੈ, ਸੇ ਜਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਬੂਝੈ, ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ॥

[੭੩੨-ਸੂਹੀ ਮ:-੪]

ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲਵੇ, ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਭ ਪ੍ਰਭੂ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤਦ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋਕੇ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਹੋ ਜਾਇਗੀ, ਐਸਾ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ, ਆਤਮ ਅਰੂਢ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੁਆਰਾ, [ਹਰਿ] = ਸਭ ਨੂੰ ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਰੂਪ, ਫਲ ਦੇ, ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ, ਰਸ ਵਿੱਚ [ਰਾਤੇ] = ਤਦਾ ਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ [ਕਰਮਿ] = ਕਿਰਪਾਲੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਹੀ [ਨੀਸਾਣੁ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਸਭ ਉਸਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ॥

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥

[੨੭੩-ਸੁਖਮਨੀ-ਮ:-੫]

(੩) ਸੰਗ ਭਰਮ- ਅਸੰਗ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਦੇਹ ਦੀ, ਸੰਗਤ ਨਾਲ, ਇੱਕਮਿੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ, ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਹਾਂ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਹੋਣੀ ਹੀ, 'ਸੰਗ-ਭਰਮ' ਹੈ।

ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਿਆਨ ਵੱਸ, ਘਰ, ਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ, ਮਮਤਾ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੀਵ ਦੀ, ਦੇਹ ਵਿੱਚ, ਹੰਗਤਾ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਨੂੰ, ਇਹ ਅਸੰਗ ਆਤਮਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ, ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਆਤਮਾ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਸੰਗ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ, ਜੀਵ ਨੂੰ, ਅਪਣੀ ਆਤਮਾ, ਸਰੀਰ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ, ਅਤੇ ਮਿੱਥਯਾ ਨਿਸਚਾ ਹੋਣਾ ਹੀ, 'ਸੰਗ-ਭਰਮ' ਹੈ।

(੪) ਵਿਕਾਰ ਭਰਮ- ਜੀਵ, ਤੇ ਇਹ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਕਾਰ (ਕਾਰਜ), ਯਾ ਪ੍ਰੀਣਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਤੇ ਨਿਸਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ, 'ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ' ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜਗਤ ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਿਕਾਰ ਸਮਝਣਾ, ਇਹ ਭਰਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ, 'ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ' ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ-ਦੁੱਧ ਦਾ ਵਿਕਾਰ (ਕਾਰਜ) ਦਹੀਂ ਹੈ, ਯਾਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਹੀ (ਪ੍ਰਣਮ) = ਬਦਲ ਕੇ, ਦਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਹ ਜਗਤ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਕਾਰ (ਕਾਰਜ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮ [ਪ੍ਰਣਮ] = ਬਦਲ ਕੇ, ਜਗਤ ਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦੇ, ਲਖਸ਼ਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ, ਦੀ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਤੇ ਨਿਸਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ, 'ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ' ਹੈ।

(੫) ਸਤ-ਭਰਮ- ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ [ਭਿੰਨ] = ਵੱਖ, ਸੱਤਾ ਰਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਸੱਤਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਸਤ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣੀ, ਕਿ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਤ ਹੈ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਇਹ ਜਗਤ ਵੀ, ਇਕ ਸਤ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਤੇ ਨਿਸਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, 'ਸਤ-ਭਰਮ' ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਜਗਤ

ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸੱਤਪਣੇ ਦਾ ਭਰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਸਤ-ਭਰਮ' ਹੈ।

{ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭਰਮ] = ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਿੱਦਵਾਨਾਂ (ਆਤਮ ਗਿਆਨੀਆਂ) ਨੇ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਕਲਪੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ- }

(੧) ਭੇਦ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, -ਬਿੰਬ-ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ- (੨) ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ-ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ-ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ, ਜਪਾ ਫੁੱਲ, ਅਤੇ ਸਫੱਟਕ-ਮਣੀ (ਬਿਲੌਰ-ਮਣੀ) ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ- (੩) ਸੰਗ-ਭਰਮ, -ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਘੜੇ, ਤੇ ਘੜੇ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ (ਪੋਲ) ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ- (੪) ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ-ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਕਲਪਤ ਸਰਪ ਦਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, (੫) ਸਤ-ਭਰਮ-ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ-ਸੋਨਾ, ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਜਾ ਜਲ, ਤੇ ਜਲ ਤਰੰਗਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ।

ਦੋਹਰਾ— ਬਿੰਬ-ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਲੋਹਤ ਸਫੱਟਕ, ਘਟਾਕਾਸ ਗੁਣ ਮਾਰ॥

ਕਨਕ ਕੁੰਡਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ, ਪਾਚੋਂ ਭਰਮ ਨਿਵਾਰ॥

ਪਦ ਅਰਥ- ਬਿੰਬ. ਸੰ. ਬਿੰਬ ਅਤੇ ਵਿੰਬ. ਸੰਗਯਾ-ਓਹੁ ਵਸਤੂ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ (ਅਕਸ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ, ਜਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿੰਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ ਪ੍ਰਤੀਛਾਯਾ, ਅਕਸ, ਅਭਾਸ, ਪ੍ਰਛਾਵਾ, ਯਾਨੇ ਜੋ ਬਿੰਬ ਦਾ ਅਕਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥ ਲੋਹਤ, ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਲਾਲ ਰੰਗ, ਯਾਨੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਜਪਾ ਫੁੱਲ (ਗੁਲਦੁਪੈਹਰੀ)॥ ਸਫੱਟਕ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਿਲੌਰ, (੨) ਆਤਸ਼ੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ॥ ਘਟ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਘੜਾ (੨) ਦੇਹ, ਸਰੀਰ,॥ ਗੁਣ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਰੱਸੀ॥ ਮਾਰ. ਫਾਰਸੀ. ਸੱਪ.॥ ਵਿਕਾਰ. ਸੰ. ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਦਾ ਬਦਲਨਾ, ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ, ਤਬਦੀਲੀ. ਪ੍ਰਣਮਣਾ. (੨) ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਣਾ॥ ਵਿਕਾਰੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਣਮਣੇ ਵਾਲਾ॥ ਕਨਕ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੂਰਨ. ਸੋਨਾ॥ ਕੁੰਡਲ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਗੋਲਾਕਾਰ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਗਹਿਣਾ, ਵਾਲਾ ਕੰਨ ਦਾ॥ ਪਰਿਣਾਮ-ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਦਲਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੋਣਾ।

(੧) ਭੇਦ-ਭਰਮ- ਬਿੰਬ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦੇ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ, ਭੇਦ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ (ਅਭਾਸ-ਵਾਦ ਦੀ ਗੀਤੀ ਨਾਲ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਵਰਣਨ) ਸੋ ਭੇਦ-ਭਰਮ-ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਰੂਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- [ਬਿੰਬ] = ਸੂਰਜ, ਜਾਂ ਚੰਦਮਾ ਦਾ [ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ] = ਅੱਕਸ, ਘੜਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਓਹੁ ਅਨੇਕ ਰੂਪ, ਹੈ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ, ਇਕ ਬਿੰਬ

੧. ਜਦ ਤਕ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਭੇਦ ਭਰਮ, ਵਿਆਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਬ ਤਕ, ਇਸ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਯਥਾ— ਜਬ ਇਨਿ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਮਾਨੇ ਭੇਦਾ॥ ਤਬ ਤੇ ਦੂਖ ਭੰਡ ਅਰੁ ਖੇਦਾ॥

ਜਬ ਇਨਿ ਏਕੋ ਏਕੀ ਬੁਝਿਆ॥ ਤਬ ਤੇ ਇਸਨੋ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝਿਆ॥ [੨੩੫-ਗਉੜੀ ਮ:-੫]

੨. ਆਭਾਸ-ਵਾਦ ਨਿਮਨ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਆਭਾਸ-ਵਾਦ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰੇਖ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੀਪਕ ਜਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਅਗਯਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭਨਾ ਦਾ ਨਹੀਂ,

ਯਥਾ— ਜਿਹ ਮੰਦਰਿ ਦੀਪਕੁ ਪਰਗਾਸਿਆ, ਅੰਧਕਾਰੁ ਤਹ ਨਾਸਾ॥

ਨਿਰਭਉ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਭ੍ਰਮੁ ਭਾਗਾ, ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਜਨ ਦਾਸਾ॥ [੧੧੨੩-ਰਾਗ ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀਉ]

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ →

ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ, ਕੇਵਲ ਘੜਿਆਂ ਦੇ, ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ [ਉਪਾਧੀਆਂ] = ਢਾਂਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਘੜਿਆਂ ਦੇ, ਢਾਂਚਿਆਂ (ਅਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ, ਡੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਤੋੜ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਾ ਰੂਪ, ਨ ਦਿੱਸਕੇ, ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ, ਸੂਰਜ, ਜਾਂ ਚੰਦਮਾ ਰੂਪ, ਬਿੰਬ ਹੀ, ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਬਿੰਬ ਤਾਂ, ਇੱਕੋ ਹੀ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਤਰ-ਕਰਨ (ਮਨਬੁੱਧੀ ਆਦਿ) ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ, ਅਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ, ਸ਼ੁੱਧ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ ਆਦਿ, ਵੱਖੋਂ-ਵੱਖ [ਉਪਾਧੀਆਂ]-ਢਾਂਚਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਦਾ (ਅਭਾਸ-ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ)= ਅੱਕਸ, ਪੈਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲੋਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- “ਅੰਤਰਕਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੇਤਨ ਦੀ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਵਿਚ”, “ਸ਼ੁੱਧ ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਦੀ, ਈਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ,” “ਅਤੇ ਤਮੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਿੱਦਿਆ ਰਚਤ, ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ, ਜੜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ,” ਪ੍ਰੰਤੂ, ਜਦ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਉਪਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਅਪ੍ਰੇਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿੱਥਯਾਪਨ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਰੂਪ, ਬਿੰਬ ਹੀ, ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ, ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ॥

ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ, ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ॥ [੮੬੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:-੫]

ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਚੇਤਨ ਵਿੱਚ, ਭੇਦ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਉਪਾਧੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ (੧) ਜੀਵ ਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ [ਭੇਦ]=ਵੱਖਰਾਪਨ-ਮਲਨ ਅਵਿੱਦਿਆ-ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮਾਇਆ-ਉਪਾਧੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਹੈ, (੨) ਜੀਵ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦਾ [ਭੇਦ] = ਵੱਖਪਣਾ, ਨਾਨਾ-ਅਵਿੱਦਿਆ (ਜਾਂ ਅੰਤਰਕਰਨ) ਵਿੱਚ, ਨਾਨਾ [ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ] = ਅਕਸ ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਹੈ। (੩) ਜੀਵ ਨਾਲ, ਜੜ ਵਸਤੂ ਦਾ ਭੇਦ, ਮਲਨ-ਅਵਿੱਦਿਆ, ਅਤੇ ਤਮੋ-ਪ੍ਰਧਾਨ-ਅਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀ ਦੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਹੈ। (੪) ਜੜ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਜੜ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਭੇਦ, ਕੇਵਲ ਤਮੋ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਹੈ, (੫) ਈਸ਼ੁਰ, ਤੇ ਜੜ ਵਸਤੂ ਦਾ ਭੇਦ-ਸ਼ੁੱਧ, ਸਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਇਆ, ਅਤੇ ਤਮੋ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਹੈ-

ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਅਪ੍ਰੇਖਸ਼ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦਾ, ਮਿੱਥਯਾਪਨ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਕੇਵਲ, ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਪਸਰਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ,

ਯਥਾ— ਜਪਿ ਏਕ ਪ੍ਰਭੁ ਅਨੇਕ ਰਵਿਆ, ਸਰਬ ਮੰਡਲਿ ਛਾਇਆ॥

ਬ੍ਰਹਮੇ ਪਸਾਰਾ, ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਸਰਿਆ, ਸਭੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਇਆ॥

[੭੮੨-ਸੂਰੀ ਮ:-੫]

ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਇਕ, ਐਸਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਜੀਵ, ਈਸ਼ੁਰ ਆਦਿ ਦੇ, ਭੇਦ ਰੂਪ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਕੇ-“ਭੇਦ-ਭਰਮ” ਨੂੰ, ਮਿੱਥਯਾ ਨਿਸ਼ਚੇ, ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ, ਨਿਵਿਰਤੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਵਛੇਦ-ਵਾਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, - ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੈ-ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੇਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ- ਉਸਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਅਗਯਾਨੀ, ਹੋ ਜੀ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਮਨ ਮੇਰੇ, ਜਿਨਿ ਅਪੁਨਾ ਭਰਮੁ ਗਵਾਤਾ॥

ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ, ਜਿਨਿ ਸਗਲੇ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ॥

[੬੧੦-ਸੋਰਠ ਮ:-੫]

ਯਥਾ— ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੁ ਬਿੰਬ ਕਉ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਉਦਕ ਕੁੰਭੁ ਬਿਗਰਾਨਾ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਗੁਣ ਭ੍ਰਮੁ ਭਾਗਾ, ਤਉ ਮਨੁ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਨਾ॥

[੪੭੫-ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਭੈ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ, ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਉ ਚੰਦ੍ਰਮਾ॥

ਪਰਗਟੁ ਬੀਆ ਆਪਿ, ਨਾਨਕ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ॥ [੧੦੯੯-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪਾਨੀ ਮਾਹਿ ਦੇਖੁ ਮੁਖੁ ਜੈਸਾ॥ ਨਾਮੇ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਬੀਠਲੁ ਐਸਾ॥ [੧੩੧੮-ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

੧. ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਉਦਕ]=ਪਾਣੀ ਦੇ [ਕੁੰਭੁ]=ਘੜੇ ਦੇ [ਬਿਗਰਾਨਾ]=ਟੁੱਟ ਜਾਣੇ ਪਰ, ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਬਿੰਬ ਦਾ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ (ਅਕਸ)-, [ਬਿੰਬ]=ਸੂਰਜ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੇ, ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਰੂਪ ਦਾ, [ਗੁਣ]=ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਪਰ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ [ਘਟ] = ਘੜਾ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰੂਪ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, 'ਐਸੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ, ਘੜੇ ਦੇ ਟੁੱਟਣੇ ਕਰਕੇ,' ਜੋ ਅਭਾਸ (ਜੀਵ) ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਸਾਖਸ਼ੀ ਚੇਤਨ, ਆਤਮਾ ਰੂਪ, ਬਿੰਬ ਨਾਲ, ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਅਭਿੰਨ ਹੈ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜਦ ਜੀਵ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ, ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਗਈ [ਤਉ]=ਤਦ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੇਦ-ਭਰਮ [ਭਾਗਾ]=ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ, ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ [ਸੁੰਨਿ]=ਅਫੂਰ ਆਤਮਪਦ ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਗਈ॥

ਯਥਾ— ਹਮ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ, ਏਕੈ ਓਹੀ॥ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਏਕੈ ਸੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਖੋਏ ਭ੍ਰਮ ਭੰਗਾ॥ ਹਮ ਓਇ ਮਿਲਿ, ਹੋਏ ਇਕ ਰੰਗਾ॥ [੩੯੧-ਆਸਾ ਮ:-੫]

੨. ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ [ਹਭ] = ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਰਾਂ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਾਲੇ [ਘਟਾਉ] = ਘੜੇ ਵਿੱਚ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ (ਅਕਸ) ਸਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਘੜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਓਹੁ ਘੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਅਕਸ, ਬਿੰਬ ਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਬਿੰਬ ਰੂਪ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਅਪ੍ਰੇਖਸ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ, ਅੰਤਹਕਰਨ-ਸਭਾਸ ਦਾ, ਮਿੱਥਯਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋਣ ਰੂਪ, ਘੜਾ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਤਮ ਅਰੁਧ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਭੇਦ, ਮਿੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ, ਫੇਰ ਆਤਮਾ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ, ਮੂਲ ਰੂਪ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮ ਪਦ ਦਾ, [ਪ੍ਰਗਟ]-ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਓਹੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ, ਪੂਰਬਲਾ ਉੱਤਮ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਮੂਲਰੂਪ, ਆਤਮਪਦ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਹੀ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ॥ ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ, ਗੁਰਮਤੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ॥

[੪੪੧-ਆਸਾ ਮ:-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮਨ ਮਹਿ ਆਪਿ, ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਮਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਕੀਮਤਿ ਕਰਨੁ ਨ ਜਾਇ॥ [੨੭੯-ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਤਮੁ ਮਹਿ ਰਾਮੁ, ਰਾਮ ਮਹਿ ਆਤਮੁ ਚੀਨਸਿ ਗੁਰਬੀਚਾਰਾ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੀ, ਦੁਖ ਕਾਟੈ ਹਉ ਮਾਰਾ॥

[੧੧੫੩-ਭਰੋਉ ਮ:-੧]

{ ਅਵਛੇਦ ਵਾਦ ਦੀ, ਰੀਤੀ ਨਾਲ, ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ, ਵਰਣਨ }

ਪਿੱਛੇ ਜੋ, ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ,-ਭੇਦ-ਰੂਪ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਭਾਸ-ਵਾਦ ਦੀ, ਰੀਤੀ ਨਾਲ, ਕੀਤਾ ਹੈ,-ਵੇਦਾਂਤੀਆ ਦਾ, ਇਕ ਮੱਤ ਹੈ-ਜਿਸਨੂੰ 'ਅਵਛੇਦ-ਵਾਦ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਭਾਸ-ਵਾਦ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਅਗਿਆਨ ਇੱਕ ਹੈ, ਉਸੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰੱਚਿਆ ਹੈ,-

ਯਥਾ— ਨਹ ਜਾਪੈ ਨਹ ਬੁਝੀਐ, ਨਹ ਕਛੁ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰੁ॥

ਸੁਆਦ ਮੋਹ ਰਸ ਬੇਧਿਓ, ਅਗਿਆਨਿ ਰਚਿਓ ਸੰਸਾਰੁ॥

[੨੯੭-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ:-੫]

ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਅੱਗਯਾਨ ਨੇ, ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁਆ ਕੇ, ਅਪਣੇ ਸੁਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਭ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ, ਇਸ ਨੀਂਦ ਤੋਂ, ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ,

ਯਥਾ— ਅਗਿਆਨਿ ਲਾਇ ਸਵਾਲਿਆ, ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ ਲਾਇ ਜਗਾਵੈਗੋ॥

ਨਾਨਕ ਭਾਣੈ ਆਪਣੈ, ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈਗੋ॥

[੧੩੦੯-ਕਾਨੜਾ ਮ:-੫]

ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਭੇਦ ਰੂਪ ਭਰਮ ਆਦਿ, ਵਿਆਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ, ਭੇਦ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ,-ਜਿਵੇਂ -ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ, ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ, ਮੁੱਖ ਦਾ [ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ]=ਅਕਸ ਨਜ਼ਰ ਅਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ, ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ, ਜੋ ਨੇੜਾ ਦੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪੱਰਸ਼ ਕਰਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ, ਵਾਪਸ ਉਲਟ ਕੇ, ਯਾਨੇ ਮੁੜ ਕੇ, ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ, ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਬਿੰਬ ਜੋ ਮੁੱਖ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ [ਅਭਿੰਨ] = ਇੱਕ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬਿੰਬ ਰੂਪ ਮੁੱਖ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਇਕ ਹੀ ਹਨ, ਦੋ ਨਹੀਂ, - ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਮਿੱਥਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਤੂੰ ਸਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦੇ, ਧਰਮ ਜੋ ਹਨ, ਮੁੱਖ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਦਿੱਸਣਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਾ, ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤਪਣਾ, ਅਤੇ [ਬਿੰਬ] = ਮੁੱਖ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੀ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਾ, ਮੁੱਖ ਦਿੱਸਣਾ, ਇਹ ਬਿੰਬ (ਮੁੱਖ) ਨਾਲੋਂ, ਉਲਟਾਪਣ ਹੈ- ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਭੇਦ-ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਹੈ,-ਇਸ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਮਿੱਥਯਾਪਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪ, ਬਾਧ (ਤਿਆਗ) ਕਰਕੇ ਦੇਖੋ, ਤਾਂ ਬਿੰਬ, ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਸਦਾ [ਅਭੇਦ] = ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸੁੱਖ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਬਿੰਬ ਹੈ, ਅੱਗਯਾਨ ਰੂਪ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਦਾ ਜੀਵ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਭਾਸਦਾ (ਦਿਖਾਈ) ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਨ ਦੀ ਨਿਆਈ, ਇੱਕ ਜੀਵ ਮੁੱਖਯ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਹੋਰ, ਸਥਾਵਰ ਜੰਗਮ ਰੂਪ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ, ਭਾਸਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਸਭ, ਜੀਵਾਭਾਸ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਜੋ ਜੀਵ, ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ, ਸੁਪਨ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗ, ਜੀਵਾਭਾਸ ਹਨ,-ਸੋ ਇਸ ਲਈ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਈਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਬਿੰਬ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਦਾ [ਅਭਿੰਨ] = ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਾਯਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਅਗਯਾਨ) ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬਿੰਬ ਰੂਪ ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਲ, ਭੇਦਪਣਾ, ਅਲਪੱਗਪਣਾ, (ਅਲਪ ਸ਼ਕਤੀਪਣਾ) ਨਾਨਾਪਣਾ, ਪ੍ਰਛਿੰਨਪਣਾ, ਇਤਾਦਿ, ਅਤੇ ਇਨਾਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ ਗਯਾਨ, ਸੋ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ 'ਭੇਦ-ਭ੍ਰਮ' ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ ਗਯਾਨ ਨੂੰ, ਬਾਧ (ਤਿਆਗ) ਕਰੇ, ਯਾਨੇ ਮਿੱਥਯਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਬਿੰਬ, ਦਾ ਸਦਾ ਅਭੇਦ ਹੀ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਰੀਤੀ ਨਾਲ, ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ, ਭੇਦ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ, ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੀਵ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਮਿੱਥਯਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਰੂਪ, ਬਿੰਬ ਹੀ, ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਵੱਖ ਪਣੇ ਦੀ

ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ-ਇਹ, ਇੱਕ ਐਸਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਜੀਵ ਦੇ, ਭੇਦ ਰੂਪ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਮਿੱਥਿਆ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ, ਨਿਵਿਰਤੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ, ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਉ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੁ ਬਿੰਬ ਕਉ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਉਦਕ ਭੁੰਭੁ ਬਿਗਰਾਨਾ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਗੁਣ ਭ੍ਰਮ ਭਾਗਾ, ਤਉ ਮਨੁ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਨਾ॥ [੪੭੫-ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੁਰਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ, ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥ [੬੮੪-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਐਸੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਜੈਸੇ ਦਰਪਨ ਮਾਹਿ ਬਦਨ ਪਰਵਾਨੀ॥

[੧੩੧੮-ਕਾਨੜਾ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੁਖ ਦੁਖ ਰਹਤ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪੀ, ਜਾ ਕਉ ਕਹਤ ਗੁਸਾਈ॥

ਸੋ ਤੁਮ ਹੀ ਮਹਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਨਾਨਕ ਦਰਪਨਿ ਨਿਆਈ॥ [੬੩੨-ਸੋਰਠ ਮ:-੯]

ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ, ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬ੍ਰਹਮ-ਜਗਿਆਸੂ, ਇਸ ਬਿੰਬ-ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਰੂਪ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ, ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਅੰਤਹਕਰਨ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ) ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਮਾਯਾ ਉਪਾਧੀ ਨੂੰ, ਮਿੱਥਿਆ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਫਿਰ, ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਹੀ, ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ, ਸਭਾਸ-ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, [ਅੰਤਹਕਰਣ ਉਪਹਤ] = ਆਤਮਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਆਤਮ ਅਰੂਢ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਭੇਦ ਰੂਪ ਭਰਮ, ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਭੇਦ ਰਹਿਤ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਸਮਝਣ ਲਈ, ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਤੀਅੰਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ, - ਅਤੇ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ-ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ, ਭੇਦ ਰੂਪ ਭਰਮ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਫੇਰ, ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਆਤਮਾ ਹੀ, ਇਕਰਸ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ, ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਵੀ, ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਖਪਣੇ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਸਦੀ, ਬ੍ਰਹਮਕਾਰ ਹੋਈ, ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿੱਚ ਲੀਣ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, - ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ, ਬਿੰਬ-ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਭੇਦ ਰੂਪ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੀਅੰਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਖੋਇਆ॥ ਅਨਦ ਰੂਪੁ ਸਭੁ ਨੈਨ ਅਲੋਇਆ॥

[੩੮੭-ਆਸਾ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭੈ ਬਿਨਸੇ ਭ੍ਰਮ ਮੋਹ ਗਏ, ਕੋ ਦਿਸੈ ਨ ਬੀਆ॥

ਨਾਨਕ ਰਾਖੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ, ਫਿਰਿ ਦੂਖੁ ਨ ਬੀਆ॥

[੪੦੧-ਆਸਾ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਬ ਇਨਿ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਮਾਨੇ ਭੇਦਾ॥ ਤਬ ਤੇ ਦੂਖੁ ਭੰਡੁ ਅਰੁ ਖੇਦਾ॥

ਜਬ ਇਨਿ ਏਕੋ ਏਕੀ ਬੂਝਿਆ॥ ਤਬ ਤੇ ਇਸਨੋ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝਿਆ॥ [੨੩੫-ਗਉੜੀ ਮ:-੫]

(੨) ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ- ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਸਤਰ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ, (ਸਫੱਟਕ) = ਬਿਲੌਰ ਮਣੀ ਦਾ, ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, - ਸੋ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, - ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ, ਕਪੜੇ ਉਪਰ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ, ਸੰਜੋਗ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ, ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ, ਲਾਲ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਰੰਗ, ਕਪੜੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ, ਅਤੇ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਦੂਰ ਰੱਖ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਰੰਗ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ

ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਜੀਵ-ਈਸ਼ ਦੇ, ਭੇਦ ਦੇ, ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ- ਜੋ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਭੇਦ ਹਨ- ਉਹ ਵੀ ਸਹਜੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਭੇਦ-ਉਪਾਧੀ-ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਪਾਧੀ, ਸਭ ਦੀ ਮਿੱਥਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦੇ, ਕੀਤੇ ਭੇਦ ਵੀ, ਸਾਰੇ ਮਿੱਥਿਆ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਅਦ੍ਵੈਤ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦ੍ਵੈਤ ਸਭ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥

ਲਈ, ਲਾਲ ਰੰਗ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਰੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕਪੜੇ ਦਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਸਰੂਪ, ਗੁਣ (ਧਰਮ) ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ, ਕੱਪੜੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕਪੜੇ ਦੇ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਸਰੂਪ ਧਰਮ ਦਾ, ਜੋ ਸਫੱਟਕ-ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ, ਦਿੱਸਣ ਰੂਪ, ਜੋ ਕਰਤੱਤ ਹੈ- ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਕਰਤੱਤ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੀ, 'ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ' ਹੈ..

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅੰਤਹ-ਕਰਣ ਦਾ ਧਰਮ, ਜੋ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾਪਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, 'ਕਲਪਤ^੧-ਤਦਾਤਮ^੨-ਸੰਬੰਧ' ਕਰਕੇ, ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ (ਅੰਤਹਕਰਣ) ਦਾ ਧਰਮ, ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਸੁਖੋਪਤੀ (ਘ੍ਰਕ ਨੀਂਦ) ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦਾ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲੋਂ, ਵਿਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਇਹ, ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਧਰਮ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਆਦਿ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਭਾਸਦੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਆਤਮਾ ਦੇ, ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਕਿੰਤੂ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅੰਤਹਕਰਣ (ਬੁੱਧੀ) ਦੇ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਆਦਿ ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ, ਦਿੱਸਣਾ ਰੂਪ, ਜੋ ਕਰਤੱਤ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਕਰਤੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੀ, 'ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ' ਹੈ।

ਇਸ ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

{ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਅਤੇ ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ ਤੇ, ਵਿਚਾਰ }

ਆਤਮਾ ਬਿਲੋਰ ਮਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੁੱਛ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਤਹਕਰਣ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ) ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਾਂ ਲਾਲ ਬਸਤਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ, ਅਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਆਦਿ, ਧਰਮਾਂ ਦੀ, ਲਾਲੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਧਰਮ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦਾ, ਆਤਮਾ ਨਾਲ 'ਕਲਪਤ ਤਦਾਤਮ-ਸੰਬੰਧ' ਰੂਪ (ਨਜ਼ਦੀਕਪਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਅੰਤਹਕਰਣ (ਮਨਬੁਧੀ ਆਦਿ) ਦੇ ਧਰਮ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿੱਚ, ਬਸਤਰ ਦੀ ਲਾਲੀ, ਸੰਜੋਗ-ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਲਾਲੀ, (ਬਸਤਰ) ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਆਦਿਕ ਧਰਮ, ਹੋਣ ਤਾਂ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੀਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ (ਅੰਤਹਕਰਣ ਉਪਹਤ) ਵਿੱਚ, ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ, ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਸੁਖੀ, ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ 'ਅੰਤਹਕਰਣਵਿਸ਼ਸ਼ਟ' ਦੇ ਧਰਮ, 'ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਉਪਹਤ' ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰਣਾ ਕਰੋ, ਕਿ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ, ਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਆਦਿ ਧਰਮ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ, 'ਕਲਪਤ-ਤਦਾਤਮ ਸੰਬੰਧ' ਰੂਪ, ਨੇੜਤਾ ਕਰਕੇ, ਭਾਸ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ, ਕਰਤੱਤ-ਰੂਪ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਨਿਰਲੇਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਿਰਣੇਪੂਰਵਕ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜੋ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ, ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ॥

ਯਥਾ— ਨਾਨਕ ਗਹਿਓ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਫਿਰਿ ਦੂਖ ਨ ਹੋਇ॥

[੧੦੦੧-ਮਾਰੂ ਮ:-੫]

੧. ਕਲਪਤ-ਤਦਾਤਮ-ਸੰਬੰਧ- ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਅਨਾਤਮਾ ਦਾ ਅਧਯਾਸ (ਭਰਮ) ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਅਨਾਤਮਾ ਨਾਲ, (ਅਧਯਾਸਤ) = ਕਲਪਤ (ਭਰਮ ਰੂਪ) ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਲਪਤ ਵਸਤੂ, ਉਸਦਾ ਤਦ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕੇਵਲ ਤਦ ਰੂਪ, ਹੋਣ ਦਾ, ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ 'ਕਲਪਤ ਤਦਾਤਮ ਸੰਬੰਧ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਧਰਮ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਜੋ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੈ- ਉਹ ਕਲਪਤ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਅਤੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਆਤਮ ਨਾਲ "ਕਲਪਤ-ਤਦਾਤਮ ਸੰਬੰਧ" ਹੈ।

੨. (ਤਦ ਰੂਪ = ਉਸ ਜੈਸਾ ਰੂਪ)

[ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਵਰਣਨ-ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਤੇ, ਲਾਲ ਫੁੱਲ (ਜਪਾ ਫੁੱਲ) ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ]

ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ-ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [ਬਿਲੋਰ] = ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ, ਅਤੇ [ਲੋਹਿਤ] = ਲਾਲ ਫੁੱਲ (ਜਪਾ ਫੁੱਲ) ਦਾ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ,-

ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

ਜਿਸ ਤਰਾਂ [ਬਿਲੋਰ] = ਸਫੱਟਕ-ਮਣੀ ਦੇ ਪਾਸ [ਲੋਹਿਤ] = ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ, ਭਾਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ, ਆਪ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਲਾਲੀ ਤਾਂ, ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਫੁੱਲ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਸੁੱਛ ਮਣੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਫੁੱਲ ਨੂੰ, ਮਣੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਫਿਰ, ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਲਾਲੀ ਦਿੱਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਪਤਾ ਚਲ ਗਿਆ, ਕਿ ਲਾਲੀ, ਮਣੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਰੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੋ ਫੁੱਲ ਦਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਸਰੂਪ, ਗੁਣ (ਧਰਮ) ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ, ਫੁੱਲ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਲਾਲ, ਰੰਗ ਸਰੂਪ, ਗੁਣ (ਧਰਮ) ਦਾ, ਸਫੱਟਕ-ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ, ਦਿੱਸਣ ਰੂਪ, ਜੋ ਕਰਤੱਤ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਕਰਤੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੀ, 'ਕਰਤੱਤ-ਭ੍ਰਮ' ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ, ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ ਜੋ ਦੋਸ਼ (ਭਰਮ) ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਦਾ, ਮਣੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਸੰਜੋਗ-ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ, ਬਿਨਾਂ ਹੀ, ਸਿਰਫ਼ ਨਜ਼ਦੀਕਤਾ, ਤੇ ਮਣੀ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਹੀ, ਕਾਰਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਣੀ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ, ਫੁੱਲ ਦੀ ਲਾਲੀ, ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਸਫੱਟਕ ਮਣੀ ਵਿੱਚ, ਸੁੱਛਤਾ, ਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ, ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ, ਇਸ ਲਈ, ਫੁੱਲ ਦੀ, ਨਜ਼ਦੀਕਤਾ, ਤੇ ਮਣੀ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਹੀ, ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਸੰਜੋਗ-ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ-ਗੁਣ ਸਫੱਟਕ ਕੋ ਜੋ ਅਹੈ, ਵਹੀ ਦੇਖ ਕੋ ਹੇਤ ॥ ਤੈਸੇ ਸ੍ਰੋ ਆਸਰੇ ਆਤਮਾ, ਨਿਰਮਲ ਭੀ ਮਲ ਲੇਤ ॥

[ਸਾਰ ਉਕਤਾਵਲੀ, ਧਿਆਇ-੧੫-ਛੰਦ ਨੰ-੯]

‘ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਕਰ’ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, “ਵਿਰਤੀ ਦੇ ਸਮਾਨਯ ਲੱਖਸ਼ਣ ਭੇਦ” ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਕਲਪ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਜਾਗ ਕੇ, ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ (ਅਭੀਮੁਖ) = ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ - ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਛਾ, ਪ੍ਰਯਤਨ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ^੧-ਗਿਆਨ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆ ਕਲਾਪ ਨੂੰ, ਵਿਸ਼ਯ (ਅਨੁਭਵ) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਕੈਸਾ-ਕੈਸਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਭੋਗਣਗੇ, ਕੌਣ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੌਣ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ, ਬੰਧੇਗਾ। [“ਯਥਾ-ਬੰਧ ਖਲਾਸੀ ਭਾਣੈ ਹੋਇ”-ਜਪ ਜੀ ਸਾਹਿਬ] ਅਤੇ ਕਦ-ਕਦ, ਕੈਸਾ-ਕੈਸਾ, ਸਮਾਂ ਬੀਤੇਗਾ, ਯਾਨੇ ਬਰਖਾ, ਸ਼ੀਤ, ਤੇ ਗੁੱਪ ਆਦਿ, ਕਿਸ ਕਿਸ ਸਮੇਂ, ਕਿਤਨਾ ਕਿਤਨਾ, ਸਮਾਂ ਹੋਇਗੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਰਕੇ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਕਿਤਨਾ ਫਾਇਦਾ, ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਗਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾਂ ਕੁਛ, ਫਿਲਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸੀ ਵਕਤ, ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਕਲਪ ਦੇ ਆਦਿ, (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਕਲਪ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ (ਯਾਨੇ ਮਹਾਪ੍ਰਲੈ ਤਕ,) ਜੈਸੀ-ਜੈਸੀ ਹੋਣਹਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਭ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ, ਖਿੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਾਇਆ ਰੂਪ, ਬ੍ਰਿਤੀ-ਗਿਆਨ ਹੈ- ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਕਰਮ) ਜੰਨਯ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਜੰਨਯ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੈ, ਯਥਾਰਥ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਭਰਮ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਦੋਸ਼ ਜੰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਨਿਸ਼ਫਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਹੈ ਯਥਾਰਥ। ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤਹਕਰਨ ਬ੍ਰਿਤੀ-ਗਿਆਨ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮਾਣ (ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਯ) ਜਨ ਗਿਆਨ-ਪਰਮਾ ਹੈ- ਗੋਯ (ਪਦਾਰਥ) ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਯ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਟੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਕਲਪ ਦੇ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਮਹਾਂਪੁਲੈ ਤਕ, ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਹੋਣਹਾਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਉਸੀ ਵਕਤ, ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ, ਸਭ ਕੁਛ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਿਆਨਪ ਕਾਹੂ ਕਾਮਿ ਨ ਆਤ॥ ਜੋ ਅਨਰੂਪਿਓ ਠਾਕੁਰਿ ਮੇਰੈ, ਹੋਇ ਰਹੀ ਉਹ ਬਾਤ॥

[੪੬੬-ਗੁਜਰੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ, ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਕੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੇ ਜੇ ਬੁਝੈ, ਤ ਹਉਮੈ ਕਰੈ ਨ ਕੋਇ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹੁਕਮੇ ਧਾਰਿ ਅਧਰ ਰਹਾਵੈ॥ ਹੁਕਮੈ ਉਪਜੈ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਵੈ॥

ਹੁਕਮੈ ਉਚ ਨੀਚ ਬਿਉਹਾਰ॥ ਹੁਕਮੈ ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਪ੍ਰਕਾਰ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਅਪਨੀ ਵਡਿਆਈ॥ ਨਾਨਕ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥

[੨੭੭-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਖਣੁ ਵੇਖਣੁ ਬੋਲਣੁ ਚਲਣੁ, ਜੀਵਣੁ ਮਰਣੁ ਧਾਤੁ॥

ਹੁਕਮੁ ਸਾਜਿ ਹੁਕਮੇ ਵਿਚ ਰਖੈ, ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਆਪਿ॥

[੧੪੫-ਮਾਝ ਵਾਰ ਮ:-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹੁਕਮੇ ਆਇਆ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇਆ॥ ਹੁਕਮੇ ਦੀਸੈ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਹੁਕਮੇ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲਾ, ਹੁਕਮੇ ਕਲਾ ਰਹਾਇਦਾ॥ ਹੁਕਮੇ ਧਰਤੀ ਧਰੁਲਿ ਸਿਰ ਭਾਰੈ॥

ਹੁਕਮੇ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਗੈਣਾਰੈ॥ ਹੁਕਮੇ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਘਰਿ ਵਾਸਾ, ਹੁਕਮੇ ਖੇਲ ਖੇਲਾਇਦਾ॥

ਹੁਕਮੇ ਆਡਾਣੇ ਆਗਾਸੀ॥ ਹੁਕਮੇ ਜਲ ਬਲਾ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਵਾਸੀ॥

ਹੁਕਮੇ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਸਦਾ ਫੁਨਿ, ਹੁਕਮੇ ਦੇਖ ਦਿਖਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੭-ਮਾਰੂ-ਮ:-੧]

ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਤਾਂ, ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਨ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਖਣਿ ਜੋਰੁ ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਰਾਜਿ ਮਾਲਿ ਮਨਿ ਸੋਰੁ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨਿ ਵੀਚਾਰਿ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਜੁਗਤੀ ਛੁਟੈ ਸੰਸਾਰੁ॥

ਜਿਸੁ ਹਥਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਨ ਕੋਇ॥

(੭-ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)

ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ, ਜੋ ਮਾਇਆ^੧ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ (ਅੰਤਹਕਰਨ) ਵਿਚ, ਅਹੰ-ਮਮ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ, ਭਰਮ ਵਿੱਚ, ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਭੋ ਜਗੁ ਬਾਧਾ॥ ਹਉਮੈ ਪਚੈ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਾਖਾ॥

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਹਮ ਰਾਖਾ॥

[੩੬੪-ਆਸਾ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਏਹ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ, ਜਿਨਿ ਏਤੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ॥

ਮਾਇਆ ਤ ਮੋਹਣੀ ਤਿਨੈ ਕੀਤੀ, ਜਿਨਿ ਠਗਉਲੀ ਪਾਈਆ॥

[੯੧੯-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:-੩ ਅਨੰਦ]

੧. ਮਾਇਆ ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖਾ, ਅਵਿਦਿਆ (੨) ਫਲ. ਕਪਟ. ਦੰਭ.

ਯਥਾ— ਮਾਇਆ ਕਿਸਨੋ ਆਖੀਐ, ਕਿਆ ਮਾਇਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਏਹੁ ਜੀਉ ਬਧੁ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

[੬੭—ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩]

ਪ੍ਰਸ਼ਨ— “ਮਾਇਆ ਕਿਸਨੋ ਆਖੀਐ”— ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ?

ਉੱਤਰ— “ਦੁਖ ਸੁਖ ਏਹੁ ਜੀਉ ਬਧੁ ਹੈ,”— ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ, ਇਹ ਅੰਤਹਕਰਨ (ਬੁੱਧੀਆਦਿ) ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਮੰਨਣ ਰੂਪ, ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ, ਜੀਵ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ— “ਕਿਆ ਮਾਇਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ” — ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ (ਅੰਤਹਕਰਨ—ਮਨ—ਬੁੱਧੀ) ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਮਿੱਥਯਾ ਹਉਮੈ ਦਾ, ਉਤਪੰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ, ਮਾਇਆ (ਅਵਿਦਿਆ) ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੀ, ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੁਛ ਤਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਵਿਦਿਆ ਨੇ, ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ, ਹਉਮੈ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ।

{ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ }—[ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ, ਅਤੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਚੇਤਨ ਦਾ ਅਭਾਸ]—[ਜੀਵਾਤਮਾ = ਜੀਵ + ਆਤਮਾ] — ਜੀਵ = ‘ਸਭਾਸ ਅੰਤਹ ਕਰਨ’ ਦਾ ਨਾਮ ਜੀਵ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਤਾ ਵੀ ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ‘ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਵੀ ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸੀ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ, ਜੋ ਚੇਤਨ ਅੰਸ (ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਹਤ) ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਜੀਵ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ, ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ—ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ, ਮਨਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਟ (ਦਿੱਸਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ, ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ਨਹੀਂ,

ਯਥਾ—ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੌਤੀਆ ਬਿਅੰਨਿ, ਜਿਨੀ ਭਿਸੰਦੇ ਮਾ ਪਿਰੀ॥ [੧੧੦੦—ਮਾਰੂ ਵਾਰ, ਮ: ੫]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਆਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਗਿਆਨ, ਨ ਹੋਣਾ ਹੀ, ਅੰਗਯਾਨ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅੰਗਯਾਨ (ਅਵਿਦਿਆ) ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜਦ ਜੀਵ, ਬਾਹਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸੋਚਣਾ, ਸਮਝਣਾ, ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਇਸ ਲਈ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਜੀਵ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ, ਇਹਨਾਂ ਅਨਾਤਮ ਵਸਤੂਆਂ (ਮਨਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸਰੀਰ) ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਮਨ ਬੁੱਧੀ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਹੀ, ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਏਹੀ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਹੰਗਤਾ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਸਤ ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਸਲੀ “ਅਹੰ” ਮੈਂ—ਦਾ ਲਖਸ਼—(ਸਾਖਸ਼ੀ) ਆਤਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੀਵ ਦੀ ਅਹੰਗਤਾ, ਅੰਗਯਾਨ ਵੱਸ, ਅਨਾਤਮਾ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸਰੀਰ) ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਦੁਖੀ—ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ, ਸਰੀਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਅਹੰਗਤਾ ਕਰਕੇ, ਦੇਹ ਅੰਧਯਾਸੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਦਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਕਾਰਜ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ, ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਜੀਵ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਅੰਗਯਾਨ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ, ਅਤੇ ਅਨਾਤਮਾ (ਮਨਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸਰੀਰ) ਵਿੱਚ ਅਹੰ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ, ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਿਰਤ ਕਮਾਵਨ ਸੁਭ ਅਸੁਭ, ਕੀਨੇ ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ॥

ਪਸੁ ਆਪਨ ਹਉ ਹਉ ਕਰੈ, ਬਿਨ ਹਰਿ ਕਹਾ ਕਮਾਤਿ॥ [੨੫੧-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:-੫]

ਇਸ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਜੀਵ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ, ਇਹ ਮਿੱਥਿਆ ਹਉਮੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਵ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ, ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਜਬਲਗੁ ਜਾਨੈ ਮੁਝ ਤੇ ਕਛੁ ਹੋਇ॥ ਤਬ ਇਸ ਕਉ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥

ਜਬ ਇਹ ਜਾਨੈ ਮੈ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਫਿਰਤਾ॥

[ਸੁਖਮਨੀ - ਮ:-੫-ਅਸਟਪਦੀ-੧੨-ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉਮੈਬੰਧਨਿ ਬੰਧਿ ਭਵਾਵੈ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥ [੨੨੭-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉ ਹਉ ਕਰਮ ਕਮਾਣੇ॥ ਤੇਤੇ ਬੰਧ ਗਲਾਣੇ॥

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਧਾਰੀ॥ ਓਹਾ ਪੈਰ ਲੋਹਾਰੀ॥

[੧੦੦੮-ਮਾਰੂ ਵਾਰ-ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਕਰਿ ਮੁਏ ਕਿਛੁ ਸਾਥ ਨ ਲਿਤਾ॥

ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਜਮਕਾਲੁ, ਨ ਸੁਝਈ, ਦੂਜੈ ਭਰਮਿਤਾ॥ [੭੮੭-ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਪਉੜੀ-੫]

ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ, ਹਉਮੈ ਦੀ (ਹੰਗਤਾ ਦੀ) ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿ ਮੈ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਹਾਂ, ਤਦ ਤਕ ਇਹ ਜੀਵ, ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਅਤੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦੇ ਡੰਡ ਨੂੰ, ਭੋਗਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਆਤਮ (ਗਿਆਨ) ਵਿਚਾਰ-ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਇ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਆਤਮ ਆਰੂਢ ਹੋ ਕੇ, (ਅਹੰਗਤਾ) ਹਉਮੈ ਦੀ ਪੰਡ ਨੂੰ, ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ, ਸੁਖੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ—

ਯਥਾ— ਜਉ ਲਉ ਪੋਟ ਉਠਾਈ ਚਲਿਅਉ, ਤਉ ਲਉ ਡਾਨ ਭਰੇ॥

ਪੋਟ ਡਾਰਿ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਉ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਏ॥

[੨੧੪-ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਹਉ ਛੂਟੇ॥

[੨੭੮ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫ ਅਸਟਪਦੀ-੧੨-ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉਮੈ ਸਭੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਓਪਤਿ ਹੋਇ॥

ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ, ਹੁਕਮਿ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜੀਉ ਬੰਧੁ ਹੈ, ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ, ਹਉਮੈ ਗਈ ਤਾ ਸਚੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ॥

ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ, ਸਚਿ ਰਹੈ, ਸਚੇ ਸੇਵਿ ਸਮਾਇ॥

[੫੬੦-ਵਡਹੰਸ ਮ:-੩]

ਹਉਮੈ ਪੂਰਵਕ, ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ, ਸੰਸਕਾਰ ਰੂਪ ਧਰਮ, ਜੋ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ, ਅਤੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਰੂਪ ਹਨ, ਸੋ, ਅੰਤਹਕਰਨ (ਮਨ-ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ) ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੈ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਹਾਂ, ਜਦਕਿ ਆਤਮਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਰੂਪ ਧਰਮ, ਸਪਰਸ਼ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਗਯਾਨ ਕਰਕੇ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ (ਭਰਮ) ਜਦ ਤਕ, ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਤਦ ਤਕ ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ, ਬੰਧਨ ਵੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ, ਆਤਮ ਤੱਤ ਦੀ, ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ “ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ” ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ।

ਯਥਾ— ਹਉ ਹਉ ਮੈ ਮੈ ਵਿਚਹੁ ਖੋਵੈ॥ ਦੂਜਾ ਮੇਟੈ, ਏਕੈ ਹੋਵੈ॥

[੬੪੩-ਸਿਧ ਗੋਸਟ]

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਜੋ ਸਫ਼ਟਕ-ਮਣੀ, ਅਤੇ ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਦਾ, ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ, ਇਹ ਵੀ, ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

[ਹੁਣ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖਤ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ, 'ਦਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ' ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ- (ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਜੋਗ-ਸੰਬੰਧ, ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਲਪਤ ਤਦਾਤਮ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਵਰਨਨ ਹੈ- ਇਸ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।)]

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਤਰਾਂ- ਆਤਮਾ ਵੀ, ਸਫ਼ਟਕ-ਮਣੀ ਦੀ ਤਰਾਂ, ਸੁੱਢ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਤਹਕਰਨ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਰੂਪ ਫੁੱਲ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ, ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਆਦਿ ਧਰਮਾਂ ਦੀ, ਲਾਲੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਫੁੱਲ ਦੀ, ਆਤਮਾ ਰੂਪ, ਸਫ਼ਟਕ-ਮਣੀ ਨਾਲ, ਕਲਪਤ-ਤਦਾਤਮ-ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਨਜ਼ਦੀਕਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਮੀਪਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਰੂਪ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਲਾਲੀ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਤਮਾ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਧਰਮ, ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਧਰਮ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਪੱਰਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਸੁਖੋਪਤੀ (ਘ੍ਰਕ ਨੀਦ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਕਤ ਆਤਮਾ ਨਾਲ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦਾ ਵਿਯੋਗ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਧਰਮ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਰੂਪ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ, ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦਾ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਰੂਪ ਧਰਮ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੇ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਰੂਪ ਧਰਮ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ, ਦਿੱਸਣ ਰੂਪ, ਜੋ ਕਰਤੱਤ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਕਰਤੱਤ ਹੀ, "ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ" ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਕਰਤਾ ਭੋਗਤਾ ਰੂਪ, ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ, ਜੋ ਦੋਸ਼ (ਭਰਮ) ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦਾ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਸੰਜੋਗ-ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ, ਸਿਰਫ਼ ਨਜ਼ਦੀਕਤਾ, ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ, ਨਿਰਮਲਤਾ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ, ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਦੇ ਧਰਮ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਭਾਸਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਸੁੱਢਤਾ, ਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ, ਨ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਨਜ਼ਦੀਕਤਾ, ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਹੀ, ਇਸ ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਸੰਯੋਗ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਗੁਣ ਸਫ਼ਟਕ ਕੋ ਜੋ ਅਹੈ, ਵਹੀ ਦੋਖ ਕੇ ਹੇਤ॥ ਤੈਸੇ ਸ੍ਰੈ ਆਸਰੇ ਆਤਮਾ, ਨਿਰਮਲ ਭੀ ਮਲ ਲੇਤ॥

[ਸਾਰ ਉਕਤਾਵਲੀ, ਧਿਆਇ-੧੫-ਛੰਦ ਨੰ:-੬]

ਜੇਕਰ, ਇਸ 'ਦਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ' ਦੀ, ਗੌਰ, ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਇਹ 'ਕਰਤੱਤ-ਭਰਮ' ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(੩) ਸੰਗ-ਭਰਮ- ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਘੜਾ, ਅਤੇ ਘਟਾਕਾਸ (ਘੜੇ ਦਾ ਪੋਲ) ਦਾ, ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ- ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- ਕਿ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ-ਘਟ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲਾ ਅਕਾਸ, ਘਟਾਕਾਸ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਘੜੇ ਵਾਲੇ ਅਕਾਸ (ਪੋਲਾੜ) ਨੂੰ, ਘਟਾਕਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਘਟਾਕਾਸ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਘੜੇ ਵਾਲਾ ਅਕਾਸ, ਘੜੇ ਦੇ [ਸੰਗ] = ਸੰਜੁਗਤ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਘੜੇ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਵੀ,- ਘੜੇ ਦੇ ਧਰਮ, ਉਤਪੱਤੀ, ਨਾਸ, ਗਮਨ ਆਗਮਨ (ਅਉਣਾ ਜਾਣਾ) ਆਦਿਕ ਜੋ- ਹਨ, ਉਹ ਘੜੇ ਵਾਲੇ ਅਕਾਸ ਨੂੰ, ਸਪੱਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਸ ਅਸੰਗ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਤਪੱਤੀ, ਨਾਸ, ਛੋਟਾਪਨ ਅਤੇ ਅਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਜੋ ਘੜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਇਹ ਘੜੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਆਪ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੀਮਤ ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ,

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼, ਅਸੀਮਤ; ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਘੜੇ ਵਾਲੇ, ਅਉਣ ਜਾਣ ਰੂਪ ਧਰਮ, ਬਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅਸੰਗ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਘੜੇ ਦੇ ਸੰਗ, ਕਰਕੇ, ਘਟਾਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਉੱਤਪੱਤੀ, ਨਾਸ, ਛੋਟਾਪਨ, ਤੇ ਅਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਘੜੇ ਦੀ ਉਪਾਧੀ (ਵਾਂਢੇ) ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋਕਿ, ਘੜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤੀਤ, ਘਟਾਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ-ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਅਤੇ ਮਿੱਥਯਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, “ਸੰਗ-ਭਰਮ” ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਆਦਿ ਧਰਮ, ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਘੜੇ ਵਿੱਚਲਾ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਹੈ, ਉਹ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਨਾਸ, ਤੇ ਅਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਫੇਰ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮਹਾਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਟਾਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਆ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ ਮਿੱਥਯਾ, ਤੇ ਭਰਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਘੜੇ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਘਟਾਕਾਸ਼ ਨਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਘੜੇ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਲਾ ਅਕਾਸ਼ ਮਹਾਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਸੀ, ਅਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਅਕਾਸ਼, ਮਹਾਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ॥

ਯਥਾ— ਸਹਸ ਘਟਾ ਮਹਿ ਏਕੁ ਆਕਾਸ਼ੁ, ਘਟ ਛੁਟੇ ਤੇ ਓਹੀ ਪ੍ਰਗਾਸ਼ੁ॥

ਭਰਮ ਲੋਭ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਕਾਰ, ਭ੍ਰਮ ਛੁਟੇ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰ॥

[੭੩੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਇਸ ਤਰਾਂ ਘੜੇ ਵਾਲਾ ਅਕਾਸ਼, ਘੜੇ ਤੋਂ, ਸਦਾ ਅਸੰਗ ਹੈ, ਘੜੇ ਦੇ, ਸੰਗ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਘਟਾਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਘੜੇ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ, ‘ਸੰਗ-ਭਰਮ’ ਹੈ।

ਇਸ ਉਪੇਕਤ, ਘਟਾਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਮਿੱਥਯਾ ‘ਸੰਗ-ਭਰਮ’, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ, ਸਰੀਰ ਹਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ, - ਜੋਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਘੜੇ ਵਾਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ, ਘਟਾਕਾਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨੇ ਸ੍ਰੀਰ, ਕਾਰਨ, ਸੂਖਮ, ਅਤੇ ਸਬੂਲ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ (ਦੇਹ ਆਦਿਕ ਸੰਘਾਤ) ਵਾਲਾ ਜੋ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਉਸੀਦਾ ਨਾਮ ਜੀਵ, ਯਾ ਜੀਵਾਤਮਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ (ਦੇਹ ਆਦਿਕ ਸੰਘਾਤ) ਵਾਲਾ ਆਤਮਾ, ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ‘ਆਤਮਾ-ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੰਗ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,’ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ (ਦੇਹ ਆਦਿਕ ਸੰਘਾਤ) ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਧਰਮ, ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਤੇ ਅਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਆਦਿਕ, ਜੋ ਹਨ, - ਉਹ ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਕਦੇ ਵੀ ਸਪੱਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ, ਆਤਮਾ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅਸੰਗ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ ਮਰਨ, ਅਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ, ਵਿਆਪ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ, ਸੀਮਤ ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਤਮਾ, ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਸੀਮ ਹੈ, ਉਹ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਧਰਮ, ਬਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ, ਸਰੀਰਾਂ ਤੋਂ, ਅਸੰਗ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ, ਉਪਾਧੀ (ਦੇਹ ਆਦਿਕ ਸੰਘਾਤ) ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਤੇ ਅਉਣ ਜਾਣ ਆਦਿ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ, ਉਪਾਧੀ (ਦੇਹ ਆਦਿਕ ਸੰਘਾਤ) ਦੇ, ਧਰਮ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤੀਤ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ ‘ਸੰਗ-ਭਰਮ’ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਆਤਮਾ, ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰਾਂ, ਅਸੰਗ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਕਾਰਨ, ਸੂਖਸ਼ਮ, ਅਤੇ ਸਬੂਲ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਅਹੰਗਤਾ (ਦੇਹ ਅਧਯਾਸ) ਕਰਕੇ, ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ, ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਾ, ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਹੀ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਆਤਮਾ, ਸਰੀਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੰਗ ਹੈ- ਨ ਉਹ ਜਨਮਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕਰਸ ਹੈ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, - ਅਤੇ ਸਰੀਰ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ।

੧. ਸੰਘ. ਯਾ ਸੰਘਾਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਸਮੁਦਾਇ, ਇੱਕਠ, ਗ੍ਰੰਥ. (੨) - ਕਾਰਨ ਸਰੀਰ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੀਰ, ਸਬੂਲ ਸਰੀਰ, ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ (ਇੱਕਠ) ਦਾ ਨਾਮ-ਸੰਘਾਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਸਰੀਰ ਸੰਘਾਤ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਤਿੰਨੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ॥ ਸੰਘਾਤੀ.-ਸੰ.-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਇਕੱਠ ਦਾ ਮੁੱਖੀਆ, ਸਮੁਦਾਇ ਵਾਲਾ, ਤਿੰਨਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਾਤਮਾ।

ਯਥਾ— ਸਾਧੋ ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਿਥਿਆ ਜਾਨਉ॥ ਯਾ ਭੀਤਰਿ ਜੋ ਰਾਮੁ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਸਾਚੇ ਤਾਹਿ ਪਛਾਨੋ॥

[੧੧੮੬-ਬਸੰਤ ਮ: ੯]

ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ, ਜੋ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਹਨ, ਉਹੁ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ ਬਲਕਿ ਉਹੁ ਤਾਂ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਸੱਪਰਸ਼ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੈਂ, ਮਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਨਮਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੰਗ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਅਜਬ ਲੀਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ, ਨ ਤਾਂ, ਸਰੀਰ ਦੇ, ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਸਰੀਰ ਦੇ, ਨਾਸ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨ ਅਉਂਦਾ ਹੈ, ਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਕ੍ਰਿਅ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਕਾਸ ਵਤ ਅਸੰਗ, ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਯਥਾ— ਦੀਸਹਿ ਸਭ ਸੰਗਿ, ਰਹਹਿ ਅਲੇਪਾ, ਨਹ ਵਿਆਪੈ ਉਨ ਮਾਈ॥

ਏਕੈ ਰੰਗਿ ਤਤ ਕੇ ਬੇਤੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਬੁਧਿ ਪਾਈ॥

[੭੦੧-ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਉਹੁ ਅਥਿਨਾਸੀ ਬਿਨਸਤ ਨਾਹੀ॥ ਨਾ ਕੋ ਆਵੈ ਨ ਕੋ ਜਾਹੀ॥

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਧੋਈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ [੭੩੬- ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੋ ਆਤਮਾ ਅਸੰਗ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਸਰੀਰ ਦੇ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪ, ਜੋ ਧਰਮ ਹਨ, ਉਹੁ ਅਸੰਗ ਆਤਮਾ ਦੇ [ਸੰਗ] = ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, ਆਤਮਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਵਾਲਾ, ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਸਰੀਰ ਦੇ, ਧਰਮਾਂ ਦੀ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਰੂਪ, ਇਸ ਸੰਗ-ਭਰਮ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ, ਤੇ ਅਸੰਗ ਸਮਝੇ।

ਯਥਾ— ਨ ਇਸੁ ਪਿੰਡੁ ਨ ਰਕਤੁ ਰਾਤੀ॥ ਨਾ ਇਹੁ ਬ੍ਰਹਮਨੁ ਨ ਇਹੁ ਖਾਤੀ॥

ਨਾ ਇਹੁ ਤਪਾ ਕਹਾਵੈ ਸੇਖੁ॥ ਨਾ ਇਹੁ ਜੀਵੈ, ਨਾ ਮਰਤਾ ਦੇਖੁ॥

[੮੭੧-ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀਉ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕਰਿ ਬਿਲਲਾਹੀ॥ ਮਰਣਹਾਰੁ ਇਹ ਜੀਅਰਾ ਨਾਹੀ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਖੋਲੇ ਕਪਾਟ॥ ਮੁਕਤੁ ਭਏ ਬਿਨਸੇ ਕ੍ਰਮ ਥਾਟ॥ [੧੮੮-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

(੪) ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ— ਜੋ ਇਹ ਸਮਝਣਾ, ਕਿ ਜਗਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹੀ, ਵਿਕਾਰ = [ਕਾਰਜ] ਹੈ, ਯਾ ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਮਿੱਥਯਾ ਸਮਝ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ ਹੈ— ਉਸ ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਜੋ ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਮਿਥਯਾ ਸਰਪ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ— ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—

ਪੂਰਾ ਚਾਨਣ ਵੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਅੰਧੇਰਾ ਵੀ ਨ ਹੋਵੇ— ਪਰ ਇਤਨਾ ਕੁ ਚਾਨਣ, ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ, ਕਿ ਸਾਮਣੇ ਪਈ ਹੋਈ, ਕੋਈ ਲੰਬੀ ਜੇਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ— ਤਦ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਚਾਨਣ ਦੀ ਬੁਝ ਦੇ, ਦੋਸ਼ ਕਰਕੇ, ਯਾ ਨੇੜਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ ਕਰਕੇ, ਪਈ ਹੋਈ ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਰਪ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹੁ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਹੁੰਦੀ ਰੱਸੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਰਪ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਜੋ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ (ਸਮਝ) ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਤਦ ਸਰਪ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਰੱਸੀ ਹੀ, ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਚਾਨਣ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਣੀ, ਅੰਧੇਰਾ ਜ਼ਿਆਦੇ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਸਰਪ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਸਰਪ ਦੀ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੀ, ਸਰਪ ਰੂਪ, ਭਰਮ ਹੈ॥ ਇਹ ਭਰਮ ਰੂਪ ਸਰਪ, ਰੱਸੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ, ਭਰਮ ਰੂਪ ਸਰਪ, ਰੱਸੀ ਦਾ ਕਾਰਜ (ਵਿਕਾਰ) ਪ੍ਰਣਾਮ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਰੱਸੀ, ਵਿੱਚ, ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਅੰਧੇਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਣਾਮ, ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਦਾ ਵਿਵਰਤ ਹੈ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ (ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਗਿਆਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸਾਮਾਨਜ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਜਗਤ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦਾ, [ਵਿਕਾਰ] = ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਹੀ, ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਦਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਸਾਰ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ, ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਹੈ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਤਾਂ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤੇ ਅਦਿੱਸ਼ ਹੈ, ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਜਗਤ, ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਛਿੱਜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ (ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਗਿਆਨ), ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬਾਹਜ ਮੁਖ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ, ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਮਿਥੱਯਾ ਸਰਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ [ਭਾਸ] = ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਭਰਮ ਰੂਪ ਹੈ- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰੱਸੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਮਿਥੱਯਾ ਭਰਮ ਰੂਪ, ਸਰਪ ਦੀ, ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਤਮਾ ਦੇ, ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਜਗਤ ਰੂਪ, ਭਰਮ ਦੀ ਵੀ, ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਤਮ-ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਸਰਬ ਜਗਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ-ਏਕ ਅਨੇਕ ਬਿਆਪਕ ਪੂਰਕ, ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਸੋਈ॥

ਮਾਇਆ ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਿਮੋਹਿਤ, ਬਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ॥

ਸਭੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਸਭ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ॥

ਸੂਤੁ ਏਕੁ, ਮਣਿ ਸਤ ਸਹੰਸ ਜੈਸੇ, ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥

[੪੮੫-ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇਉ ਜੀ]

{ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸੂਖਸ਼ਮ ਵਿਚਾਰ }

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਮੰਦ ਅੰਧਕਾਰ (ਬੋਝੇ ਅੰਧੇਰੇ) ਵਿੱਚ, ਰੱਸੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਨੇੜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਕਲਕੇ, ਰੱਸੀ ਪਾਸ ਗਈ, ਪਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੇ, ਅੰਧੇਰੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕਰਕੇ, ਰੱਸੀ ਦੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਯਾਨੇ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਰੱਸੀ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ, ਰੱਸੀ ਦਾ [ਆਵਰਣ] = ਅੰਗਯਾਨ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਦਿੱਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰੱਸੀ ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀ ਵਾਲੇ ਚੈਤਨ (ਰੱਸੀ ਅਵਿਛਿੰਨ) ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ, ਜੋ ਤੂਲਾ^੧ ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ, ਓਹੁ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ, ਸਪੱਰਸ਼ ਨਾਲ, ਕਸ਼ੋਭ^੨ ਨੂੰ ਪਾਕੇ (ਯਾਨੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਗਈ) ਤੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ, ਦਹੀਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਪ੍ਰੀਣਾਮ] = ਬੱਦਲਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਰਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਵਿਕਾਰ] = ਬਦਲ ਗਈ, ਯਾਨੇ ਸਰਪਾਕਾਰ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਲਈ, ਸੋ ਸਰਪ, ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ, ਤਮੋ ਹਿੰਸੇ ਦਾ, ਪ੍ਰੀਣਾਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਅਵਿਛਿੰਨ ਚੈਤਨ ਦਾ, ਵਿਵਰਤ ਹੈ- ਪ੍ਰੀਣਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਚੈਤਨ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ, ਜੋ ਮੂਲਾ^੩ ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਾਰਬਧ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਟ) ਰੂਪ ਨਿਮਿੱਤ ਨੂੰ ਪਾਕੇ, ਜੜ-ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰਪੰਚ (ਜਗਤ) ਰੂਪ, ਵਿਕਾਰ = (ਕਾਰਜ) ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਪੰਚ,

੧. ਤੂਲਾ ਅਵਿਦਿਆ- (ਘਟ) = ਘੜੇ ਆਦਿ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲੇ ਚੇਤਨ ਨੂੰ (ਯਾਨੇ ਵਸਤੂ ਅਵਿਛਿੰਨ ਚੇਤਨ ਨੂੰ) ਆਵਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਜੋ ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਤੂਲਾ-ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ।

੨. ਕਸ਼ੋਭ-ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਦੇ, ਸਨਮੁਖ ਹੋਣੇ ਨੂੰ, ਕਸ਼ੋਭ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਯਾਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਝੱਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਾ।

੩. ਮੂਲਾ-ਅਵਿਦਿਆ-ਸ਼ੁਧ ਬ੍ਰਹਮ, ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਵਰਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ, ਜੋ ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਮੂਲਾ-ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ।

ਅਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਣਾਮ^੪ ਹੈ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਚੈਤਨ ਦਾ ਵਿਵਰਤ^੫ ਹੈ, ਪ੍ਰਣਾਮ (ਵਿਕਾਰ) ਨਹੀਂ। ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਚੈਤਨੁ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਚ ਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ^੬ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਾਂਚ ਰੂਪ ਭਰਮ ਦੀ, ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, - ਇਸ ਲਈ, ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਕਲਪਤ ਸਰਪ ਦੇ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ, ਵਿਕਾਰ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਜਾਣੇ, - ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਹ ਕਲਪਤ ਸਰਪ, ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਵਿਕਾਰ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਾਜ ਭੁਇਅੰਗ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੈਸੇ ਹਹਿ, ਅਬ ਕਿਛੁ ਮਰਮੁ ਜਨਾਇਆ॥

ਅਨਿਕ ਕਟਕ ਜੈਸੇ ਭੂਲਿ ਪਰੇ, ਅਬ ਕਹਤੇ ਕਹਨੁ ਨ ਆਇਆ

[੬੫੮- ਰਾਗ ਸੋਰਠ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਅਰਥ— ਜਿਸ ਤਰਾ [ਰਾਜ = ਰੱਜੂ] = ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ [ਭੁਇਅੰਗ] = ਸਰਪ ਦਾ [ਪ੍ਰਸੰਗ] = ਸੰਬੰਧ ਮਿਥੱਯਾ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਰੱਸੀ ਦੇ, ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਮਿਥੱਯਾ ਸਰਪ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ, ਜਗਤ ਰੂਪ ਸਰਪ, ਮਿਥੱਯਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, - ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਦਾ [ਮਰਮ] = ਭੇਦ, ਜੋ ਇਸਦਾ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ, ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਜਣਾ (ਸਮਝਾ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ, ਬ੍ਰਹਮ ਚੈਤਨ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਗਿਆਨ ਸਮਝਾ ਕੇ ਇਸਦੀ ਮਿਥੱਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, - ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ [ਕਟਿਕ] = ਕੜੇ, ਤੇ ਹੋਰ ਗਹਿਣੇ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਜੀਵ ਸੋਨੇ ਨੂੰ, ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ, ਨਾਮ ਹੀ, ਲੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ- ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ, ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਕੇ, ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਢਾਲ ਦਿੱਤੇ, ਤੇ ਡਲੀ ਬਣ ਗਈ, ਤਦ ਉਸ ਵੇਲੇ, ਜੋ ਕਹੀਏ, ਕਿ ਇਹ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ, ਕਹਣ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਭਰਮ, ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹੀ, ਗਿਆਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ-

(੫) ਸਤ-ਭਰਮ - ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਜਗਤ ਵੀ, ਇੱਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਤ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਿਥੱਯਾ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਸੱਤਤਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਮਿਥੱਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਸਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ, “ਸਤ-ਭਰਮ” ਹੈ,

ਇਸ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੋ ਕਨਿਕ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ - ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਕਹੇ, ਇਹ ਕੁੰਡਲ, ਸੋਨੇ ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਕੁੰਡਲ, ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਜ, ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਭਾਵ ਨਾਲ (ਭੇਦ) = ਵੱਖਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਵੱਖਪਣਾ ਕਲਪਤ, ਅਤੇ ਮਿਥੱਯਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਕੁੰਡਲ ਦੇ ਨਾਮ, ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ, ਯਾ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ

੪. ਪ੍ਰਣਾਮ-ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਹੋਰ ਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੈ, ਅਥਵਾ-ਉਪਦਾਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ (ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ) ਅਨਥਾ (ਹੋਰ) ਰੂਪ ਯਾਨੇ ਉਪਦਾਨ ਤੋਂ, ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ, ਜੋ ‘ਪ੍ਰਣਾਮ’ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਣਾਮ ਦਹੀਂ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ ‘ਵਿਕਾਰ’ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥

੫. ਵਿਵਰਤ- ਜੋ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਤੋਂ ਵਿਖਮ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ (ਅਲਪ, ਅਤੇ ਵੱਖ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ) ਜੋ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਨਾਲੋਂ [ਅਨਥਾ] = ਹੋਰ ਰੂਪ (ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅਕਾਰ) ਜੋ ਵਿਵਰਤ ਹੈ-ਜੈਸੇ-ਰੱਸੀ ਦਾ ਵਿਵਰਤ ਸਰਪ ਹੈ,- ਇਸੇ ਨੂੰ ਕਲਪਤ ਕਾਰਜ, ਅਤੇ ਕਲਪਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੬. ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ- ਜੋ ਆਪ, ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਇਸਥਿਤ ਹੋਵੇ - ਅਤੇ ਅਵਿਦਯਾ ਕ੍ਰਿਤ, ਕਲਪਤ ਕਾਰਜ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕਲਪਤ ਸਰਪ ਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੱਜੂ ਹੈ- ਇਸੇ ਨੂੰ-ਪ੍ਰਣਾਮੀ ਉਪਦਾਨ ਤੋਂ, ਵਿਲੱਖਣ, ਦੂਸਰਾ ਵਿਵਰਤ,-ਉਪਦਾਨ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਢਾਲ ਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ, ਕਿਤੇ ਵੀ, ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ, ਵਾਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਸੋਨਾ ਤੇ ਕੁੰਡਲ, ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਸੋਨੇ ਨਾਲੋਂ, ਕੁੰਡਲ ਦੀ, ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੱਤਤਾ, ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕੁੰਡਲ ਦੀ, ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਸੱਤਪਣੇ ਦੀ, ਮਿਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, 'ਸਤ-ਭਰਮ' ਹੈ - ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ, ਕੁੰਡਲ ਕਲਪਤ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਸੋਨੇ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੱਖ, ਸੱਤ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਤ ਵਸਤੂ ਸੋਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੋਨੇ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਭ੍ਰਸ਼ਣ ਹੋਵੇ, ਓਹ ਸੋਨੇ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋਨਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ

ਜਦ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਯਾ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ, ਢਾਲ ਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਤਦ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਸੋਨਾ, ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਸਾਡਾ ਗਹਿਣਾ ਯਾ ਤੁਹਾਡਾ ਗਹਿਣਾਪਣੇ ਦੀ ਗੱਲ, ਅਤੇ ਕੁੰਡਲ ਆਦਿ ਨਾਮ, ਤੇ ਅਕਾਰ ਆਦਿ, ਸਭ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਹਿਣੇ, ਢਲਕੇ ਇਕ (ਥੈਲੀ) = ਡਲੀ (ਰੇਣੀ) ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ, ਤਦ ਉਸਨੂੰ, ਕੁੰਡਲ ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ- ਓਥੇ ਜੁ ਬੀਚ, ਹਮ ਤੁਮ ਕਛੁ ਹੋਤੇ, ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਤ ਬਿਲਾਨੀ॥

ਅਲੰਕਾਰ ਮਿਲਿ ਥੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਤੇ ਕਨਿਕ ਵਖਾਨੀ॥

(੬੭੨-ਧਨਾਸਰੀ ਮ : ੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਕੁੰਡਲ ਆਦਿ ਦੀ, ਮਿਥਯਾ ਹੀ, ਸੱਤਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, 'ਸਤ-ਭਰਮ' ਹੈ, ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਮਿਥਯਾ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਸੱਤਪਣੇ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

੧- ਇਕ ਭਗਤ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਦੋ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਉਹ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਦ, ਉਸ ਉਪਰ, ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਪੈ ਗਈ, ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਆ ਗਈ, ਉਸਨੇ ਅਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਾਲ, ਰਲ ਕੇ ਸੋਚਿਆ, ਤੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਆਪਾਂ ਤਾਂ, ਪੂਜਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਬਹੁਤੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਥੋੜੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਲੈ ਅਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਗਵਾਨ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ, ਪੂਜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਕੇ, ਵੇਚਣ ਲਈ ਉਹ ਬਜਾਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੇ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦਾਖ ਕੇ, ਅਤੇ ਤੋਲ ਕੇ, ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ, ਪੈਸੇ ਵੱਧ ਦੱਸੇ, ਅਤੇ ਰਾਮ-ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ, ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੈਸੇ, ਥੋੜੇ ਦੱਸੇ, ਤਦ ਭਗਤ ਨੇ, ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਕਮਲਾ ਤਾਂ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਤਾਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਵੱਧ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸਦੇ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ, ਮਾਲਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਤੂੰ ਮੁੱਲ ਘਟ ਪਾਇਆ ਹੈ,- ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭਗਤ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਿ, ਕਿੱਸ ਕਿੱਸ ਮੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨਾ ਸੋਨਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਵਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ, ਕੁੰਡਲ ਆਦਿ ਗਹਿਣੇ, ਕਲਪਤ ਤੇ ਮਿਥਯਾ ਹਨ,

ਵਾਸਤੂ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਵਸਤੂ ਸੋਨਾ ਹੈ, ਕੁੰਡਲ ਆਦਿ, ਗਹਿਣੇ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਕੁਛ ਵੀ ਸਤਪੁਣਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਕਲਪਤ ਤੇ ਮਿਥਯਾ ਹੀ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਕਾਰ ਦੀ, ਕੁਛ ਵੀ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਤਾਂ, ਸੋਨੇ ਦੀ ਹੈ, ਗਹਿਣੇ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ, ਅੰਗਯਾਨ ਕਰਕੇ, ਸੋਨੇ ਤੋਂ, ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੋਨੇ ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਭ੍ਰਸ਼ਣ, ਕਲਪਤ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੁੰਡਲ ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮੇ ਦਾ, ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਜਗਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਹੀ, ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਕਲਪਤ, ਤੇ ਮਿਥਯਾ ਹੀ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਸੱਤਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਤ ਜਾਨਣ ਰੂਪ, 'ਸਤ-ਭਰਮ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਹੇ, ਕਿ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮ ਰੱਚਤ ਹੈ, ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਗਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਜ ਕਾਰਨ ਭਾਵ ਨਾਲ (ਭੇਦ) = ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਜਗਤ, ਵੱਖ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ, ਵੱਖ ਹੈ, ਇਹ ਵੱਖ ਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਕਲਪਤ ਤੇ ਮਿੱਥਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਰੂਪ ਜਗਤ ਦਾ, ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਮਾਯਾ ਅੰਸ ਹੋਣੇ ਕਰ, ਉਸ ਵਿੱਚ (ਅਧਯਾਤਮ) ਕਲਪਤ ਹੈ, ਕਲਪਤ ਵਸਤੂ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਵਿੱਚ, ਪੰਜ ਅੰਸ ਹਨ, ਅਸਤੀ (ਸਤ), ਭਾਤੀ (ਚਿਤ), ਪ੍ਰੇਯ (ਅਨੰਦ), ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ (ਅਸਤੀ ਭਾਤੀ ਪ੍ਰੇਯ) ਸਰੂਪ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਅੰਸਾਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਚੇਤਨ-ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਅਦ੍ਵੈਤ (ਅਖੰਡ) ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ ਆਧਾਰ (ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ) ਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਭਿਨਾਸੀ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਖੰਡ॥ ਧਾਰਣ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥

[੨੮੨ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:-੫-ਅਸਟਪਦੀ-੧੪-ਪਉੜੀ-੬]

ਅਤੇ-ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ, ਇਹ ਦੋ ਅੰਸਾਂ, ਮਾਯਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਹਨ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਮਾਯਾ ਕਲਪਤ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਚੇਤਨ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਾਮ ਰੂਪ, ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਯਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਮਿੱਥਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਇਹੁ ਜਗ ਧੂਏ ਕਾ ਪਹਾਰ॥ ਤੈ ਸਾਚਾ ਮਾਨਿਆ ਕਿਹ ਬਿਚਾਰਿ॥ [੧੧੮੭-ਬਸੰਤ ਮ: ੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰੇ ਨਰ ਇਹ ਸਾਚੀ ਜੀਅ ਧਾਰਿ॥ ਸਗਲ ਜਗਤੁ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸੁਪਨਾ, ਬਿਨਸਤ ਲਗਤ ਨ ਬਾਰ॥

[੬੩੩ - ਰਾਗ ਸੋਰਠ ਮ: ੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਂਕੇ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸੰਪਤਿ ਕਾਂ ਕੀ, ਕਾਸਿਉ ਨੇਹੁ ਲਗਾਹੀ॥

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ, ਜਿਉ ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਹੀ॥ [੧੨੩੧ - ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ ਮ: ੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਜਗੁ ਸਾਜਿਆ, ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਘਰ ਬਾਰ॥

ਬਿਨਸਤ ਬਾਰ ਨ ਲਾਗਈ, ਜਿਉ ਕਾਗਦ ਬੁੰਦਾਰ॥ ਜੈਸਾ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਿ ਕਾ ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰ॥

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਸਬੁ ਬਿਨਸੀਐ, ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ॥ [੮੦੮ - ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਮ:-੫]

ਅਤੇ ਮਿੱਥਿਆ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਅਪਣੀ ਸੱਤਾ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿੰਤੂ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਦੀ, ਸਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਮਿੱਥਿਆ ਵਸਤੂ ਵੀ, ਸਤ ਜੈਸੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਲਪਤ ਵਸਤੂ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ, ਤਦ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਰੂਪ, ਕੋਈ ਸਤ ਵਸਤੂ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਕੇਵਲ ਸਤ ਸਰੂਪ, ਪਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਚੇਤਨ ਹੀ, ਪ੍ਰਾਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਸਤਪਣੇ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰੂਪ, ਜੋ 'ਸਤ-ਭਰਮ' ਹੈ, ਉਹੁ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਲ ਤਰੰਗ ਅਰੁ ਫੇਨ ਬੁਦਬੁਦਾ, ਜਲ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨ ਹੋਈ॥

ਇਹੁ ਪਰਪੰਚੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਲੀਲਾ, ਬਿਚਰਤ ਆਨ ਨ ਹੋਈ॥

ਮਿਥਿਆ ਭਰਮੁ ਅਰੁ ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ, ਸਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਜਾਨਿਆ॥

ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਮਨਸਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੀ, ਜਾਗਤ ਹੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥

ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਕੀ ਰਚਨਾ, ਦੇਖਹੁ ਰਿਦੈ ਬੀਚਾਰੀ॥

ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਕੇਵਲ ਏਕ ਮੁਰਾਰੀ॥

[੪੮੫-ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ ਕੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਲਤੇ ਉਠਹਿ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗਾ॥ ਕਨਿਕ ਭੂਖਨ ਕੀਨੇ ਬਹੁਰੰਗਾ॥

ਬੀਜ ਬੀਜ ਦੇਖਿਓ ਬਹੁ ਪਰਕਾਰਾ॥ ਫਲ ਪਾਕੇ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰਾ॥ [੭੩੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੋਹੀ ਮੋਹੀ ਮੋਹੀ ਤੋਹੀ ਅੰਤਰੁ ਕੈਸਾ॥ ਕਨਕ ਕਟਿਕ ਜਲ ਤਰੰਗ ਜੈਸਾ॥

[੯੩-ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ-ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰਾਜ ਭੁਇਅੰਗ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੈਸੇ ਹਰਿ, ਅਬ ਕਿਛੁ ਮਰਮੁ ਜਨਾਇਆ॥

ਅਨਿਕ ਕਟਕ ਜੈਸੇ ਭੂਲਿ ਪਰੇ, ਅਬ ਕਹਤੇ ਕਹਨੁ ਨ ਆਇਆ॥

[੬੫੮-ਰਾਗ ਸੋਰਠ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਓਇ ਜੁ ਬੀਚ ਹਮ ਤੁਮ ਕਛੁ ਹੋਤੇ, ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਤ ਬਿਲਾਨੀ॥

ਅਲੰਕਾਰ ਮਿਲ ਬੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਤੇ ਕਨਿਕ ਵਖਾਨੀ॥ [੬੭੨-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:-੫]

ਅਰਥ - ਢਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਜੋ ਓਹੁ ਭੂਖਣ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ, ਕਿ [ਹਮ]= ਇਹ ਕੁੰਡਲ ਹੈ, ਅਤੇ [ਤੁਮ]= ਓਹੁ ਕੜਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਾਮ, ਤੇ ਅਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ, ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਓਹੁ ਗੱਲ, ਨਾਮ ਤੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੀ, ਉਸੀ ਵੇਲੇ [ਬਿਲਾਨੀ]= ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਜਦ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਾਲ ਕੇ [ਬੈਲੀ]= ਡਲੀ (ਰੇਣੀ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹੁਣ ਡਲੀ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸਿਓਂ ਦੇਖੋ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਗਹਿਣੇ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਾਂ ਅਕਾਰ, ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਸੋਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਤਤ-ਤ੍ਵ ਦਾ, ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਆਤਮਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਆਤਮ ਅਰੂਢ ਹੋ ਗਈ, ਤਦ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਮਿਥਯਾ ਨਾਨੱਤ੍ਵ-ਹਮ ਤੁਮ ਰੂਪ, ਜਗਤ ਦੀ ਬਾਤ, ਦੂਰ ਹੋਕੇ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ, ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮ ਰੂਪ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਰੂਪ ਜਗਤ, ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ, ਸੋਨਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ, ਜਗਤ ਰੂਪ ਗਹਿਣੇ, ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ, ਰੇਣੀ (ਡਲੀ) ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂੰਹੈ, ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ, ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥

[੫੧-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

{ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਸਤ-ਭਰਮ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ। }

ਜਗਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਕਾਰਜ ਕਾਰਣ ਭਾਵ ਰੂਪ [ਭੇਦ]-ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲਖਸ਼ਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੈ,— ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ — ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ, ਅਤੇ ਅਦ੍ਵੈਤ (ਅਖੰਡ) ਸਰੂਪ ਦੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ,— ਅਤੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ-ਅਸੱਤ, ਜੜ, ਦੁੱਖ, ਅਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦੇ ਸਹਿਤ ਦੇ — ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ,— ਇਹ ਜਗਤ ਅਸੱਤਪਣੇ ਕਰਕੇ, ਕਲਪਤ, ਤੇ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ,— ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ, ਸਤਸਰੂਪ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਹੈ,— ਅਤੇ ਕਲਪਤ ਵਸਤੂ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੁੰਡਲ, ਸੋਨੇ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ, ਨਾਮ ਰੂਪ, ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਹੈ,— ਇਹ ਮਾਯਾ ਦੀ, ਅੰਸ਼ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਕਲਪਤ ਤੇ ਮਿਥੱਯਾ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਇਹ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਦਲਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼, ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਮਿਥੱਯਾ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਸਤਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਮਿੱਥਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ, ਨਾਮ ਹੀ, 'ਸੱਤ-ਭਰਮ' ਹੈ, ਇਸ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਕਨਕ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਨਮਸਤੰ ਨਿਦੇਸੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਨਿਦੇਸੇ = ਨਿ+ਦੇਸੇ] ਦੇਸੇ. ਸੰ. ਦੇਸ. ਸੰਗਯਾ-ਮੁਲਕ. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਇਲਾਕੇ ਹੋਣ, (ਅ)-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਗ੍ਹਾ। (੨) ਸੰ. ਦੇਸ਼^੧. ਸੰਗਯਾ - ਦੇਹ ਦੇ ਅੰਗ, ਹਥ ਪੈਰ ਆਦਿ॥ [ਨਿਦੇਸੇ=ਨਿ+ਅਦੇਸੇ] ਅਦੇਸੇ.ਸੰ.ਆਦੇਸ਼.ਸੰਗਯਾ-ਹੁਕਮ.ਆਗਿਆ॥ ਨਿਦੇਸੇ. ਸੰ.ਨਿਦੇਸ. ਸੰਗਯਾ-ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ.ਆਗਿਆ. ਹੁਕਮ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਤੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੋਵੇਂ -ਪਦ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ - ਹੁਕਮ, ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਸੇ]= ਦੇਸ, ਕਾਲ, ਵਸਤੂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ, ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ [ਨਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਦੇਸ ਕਾਲ ਆਦਿ ਨਾਲ, ਉਸਦਾ ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਥੇ ਵੀ, ਓਹੁ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਓਹੁ ਦੇਸ- ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਛੇਦ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਬਿਅੰਤੁ ਅਵਿਗਤੁ ਅਗੋਚਰੁ, ਇਹੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਆਕਾਰੁ॥

ਕਿਆ ਹਮ ਜੰਤ ਕਰਹ ਚਤੁਰਾਈ, ਜਾਂ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਝੈ ਮਝਾਰਿ॥ [੨੭੯-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ [ਦੇਸੇ]= ਦੇਸ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਤੋਂ [ਨਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਪ੍ਰਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦੇਸ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਉਸਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇਸ ਵਾਲਾ, ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਤਿਸਤੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀ ਕੋ ਠਾਉ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਪਾਉ॥

[੨੯੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਸਾਖੀ — ਇਕ ਦਫਾ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੇ, ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਵਿਚ, ਅਕਬਰ ਦੀ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਵੀ, ਵੱਡੇ ਮਰਾਤਬੇ ਦਾ ਖਿਤਾਬ, ਅਕਬਰ ਦੇ ਤਾਈ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ, ਅਤੇ ਅਕਬਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਪਾਸ ਹੀ ਜੋ ਬੀਰਬਲ ਵਜ਼ੀਰ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਅਕਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਬੀਰਬਲ! ਇਹ ਜੋ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਆਪ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਮਰਾਤਬੇ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਕੀ, ਮੈਂ, ਸੱਚ, ਵੱਡੇ ਮਰਾਤਬੇ ਵਾਲਾ ਹਾਂ? ਕੀ ਕੋਈ, ਐਸਾ ਕੰਮ ਵੀ ਹੈ? ਜੋ ਖੁਦਾ ਨ ਕਰ ਸਕੇ? ਤੇ ਮੈਂ ਕਰ ਵਿਖਾਵਾਂ, ਤਦ ਬੀਰਬਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਜੀ, ਇਕ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਕਿ ਖੁਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ, ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਬੀਰਬਲ! ਓਹੁ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ, ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਜੋ ਖੁਦਾ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਦ ਬੀਰਬਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਦੇਖ ਬਾਦਸ਼ਾਹ! ਤੂੰ ਤਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ, ਕੰਨੋ ਫੜ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ, ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਖੁਦਾ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਤਾਕਤ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਤਾਂ, ਉਸਦੇ ਅਪਣੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ, ਕੱਢ ਕੇ ਭੇਜੇਗਾ, ਓਥੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਦੇਸ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਓਹੁ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਦਾ, ਮਾਲਕ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ, ਇਕ ਦੇਸ ਦਾ, ਨਹੀਂ।

੧. ਯਥਾ- 'ਦੇਸ ਵੇਸ ਸੁਵਰਨ ਰੂਪਾ, ਸਗਲ ਉਣੇ ਕਾਮਾ॥ [੫੪੭-ਬਿਹਾਗੜਾ : ਛੰਤ ਮ: ੫] ਏਥੇ ਵੀ 'ਦੇਸ' ਦਾ ਅਰਥ, ਅੰਗ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ [ਆਦੇਸੇ] = ਹੁਕਮ ਪਾਲਣ ਤੋਂ [ਨਿ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸਬਦ ਬੁਝਾਏ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ॥ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਾਚੇ ਭਰਪੂਰਾ॥

ਅਫਰਿਓ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸਦਾ ਤੂ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਭ ਦੇ ਉਪਰ [ਨਿਦੇਸ਼] = ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਦੇ ਉਪਰ, ਹੁਕਮ ਦੇ ਚਲਾਵਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਮੋੜ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸਹੀ ਤੇਰਾ ਫੁਰਮਾਨੁ ਕਿਨੈ ਨ ਫੇਰੀਐ॥

ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਰੀਮ, ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀਐ॥ [੯੬੪-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਫੁਰਮਾਨੁ ਤੇਰਾ ਸਿਰੈ ਉਪਰਿ, ਫਿਰਿ ਨ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰ॥

ਤੁਹੀ ਦਰੀਆ ਤੁਹੀ ਕਰੀਆ, ਤੁਝੈ ਤੇ ਨਿਸਤਾਰ॥ [੩੩੮-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ [ਦੇਸ] = ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ [ਨਿ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪੰਜ ਭੌਤਕ ਸਰੀਰ ਦੇ, ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨ ਅੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਸੰਗ ਹੈ, ਨ ਸਾਥ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਿਆ ਹੈ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਪੁਨੀਤ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਥ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੨]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਭੇਸੇ॥੧੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਨਿਭੇਸੇ=ਨਿ+ਭੇਸੇ] ਭੇਸੇ ਸੰ. ਵੇਸ. ਸੰਗਯਾ-ਲਿਬਾਸ. (੨) ਜੋਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿ ਭੇਖ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ [ਭੇਸੇ] = ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਬਰਣੀ ਨ ਜਾਤ, ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੇਖ॥ ਅਦਭੁਤ ਅਨੰਤ, ਅਤਿ ਬਲ ਅਭੇਖ॥

[ਦਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ- ੯੯]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਨਾਮੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨਾਮੇ] = ਨਾਮ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤੋਂ [ਨਿ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਤੋਂ, ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਨ ਇਸਦੇ, ਉਹ ਹਰਖ ਸੋਕ ਵਿੱਚ ਅਉਂਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਤੁਧੁ ਥਾਪੇ ਚਾਰੇ ਜੁਗ, ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਗਲ ਧਰਣ॥

ਤੁਧੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਕੀਆ, ਤੁਧੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੈ ਤ੍ਰਿਣ॥

[੧੦੯੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਵਰਨਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਵੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾਕੋ, ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਕਹਿ ਬਖਾਨੋ, ਕਹੈ ਮੋ ਨ ਆਵੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੩]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਕਾਮੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਨਿਕਾਮੇ=ਨਿ+ਕਾਮੇ] ਕਾਮੇ. ਸੰ. ਕਾਮ. (ਕਮ. ਧਾਤੂ)-ਇੱਛਾ. ਕਾਮਨਾ. ਚਾਹਨਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਕਾਮੇ]= ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ [ਨਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਜੀਉ ਦਾਤਾ ਅਗਮ ਅਥਾਹਾ॥ ਓਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ਵੇਪਰਵਾਹਾ॥ [੧੦੬੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਧਾਤੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਨਿਧਾਤੇ=ਨਿ+ਧਾਤੇ] ਧਾਤੇ. ਸੰ. ਧਾਵਿਤ੍. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਧਾ (ਦੌੜ) ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ। (੨) ਧਾਵਤ ਦਾ ਸੰਖੇਪ- ਦੌੜਨਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ ਚਲਾਇਮਾਨ. ਚੰਚਲ. (੩) ਪੰਜਾਬੀ. ਧਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਖਾਣਿ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ ਆਦਿ, ਅਠ ਪਦਾਰਥ, ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ, ਇਹ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ - ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਤਾਂਬਾ, ਜਿਸਤ, ਪਾਰਾ, ਕਲੀ, ਲੋਹਾ, ਸਿੱਕਾ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਅਠ ਧਾਤਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ, ਯਥਾ - “ਅਸਟਮੀ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਕੀ ਕਾਇਆ”॥

[੩੪੩-ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ-ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ - ਲਹੂ, ਰੋਮ, ਨਾੜੀ, ਤ੍ਵਚਾ (ਖਲੜੀ), ਇਹ ਚਾਰ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ, -ਹੱਡੀ, ਬੀਰਜ, ਮਿੱਝ, ਚਰਬੀ, ਇਹ ਚਾਰ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ, ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧਾਤੇ]= ਧਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ [ਨਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਉਪਰ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਮਾਇਆ, ਉਸਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ, ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਦਸ਼ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸਚੈ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਤਿਥੈ ਮੋਹੁ ਨ ਮਾਇਆ॥

[੧੦੫੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧਾਤੇ=ਧਾਵਤ]= ਦੌੜਨ ਆਦਿ ਤੋਂ, ਅਰਥਾਤ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ [ਨਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਅਡੋਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਕ੍ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਜੈਸਾ ਤੂ ਹੈ, ਸਾਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ॥

ਅਤੁਲ ਅਥਾਹ ਅਡੋਲ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਨਕ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ॥

[੮੮੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਨ ਦੀ [ਧਾਤੇ]= ਧਾਵਣੀ (ਚੰਚਲ ਤਾਈਂ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ ਅਰਥ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ, ਚੰਚਲ ਮਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨ ਆਦਿ ਬਿੰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਅਨੁਖੰਡ ਚਿੱਤ ਅ-ਬਿਕਾਰ ਰੂਪ॥ ਦੇਵਾਨਦੇਵ ਮਹਿਮਾ ਅਨੂਪ॥ [ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੯]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਲਹੂ ਮਿੱਝ ਆਦਿ, ਅੰਠਾਂ [ਧਾਤੇ]= ਧਾਤਾਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ, ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਧਾਤਾਂ-ਲਹੂ, ਰੋਮ, ਨਾੜੀ, ਤ੍ਵਚਾ, ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ 'ਧਾਤਾਂ'-ਹੱਡੀ, ਬੀਰਜ, ਮਿੱਝ, ਚਰਬੀ, ਆਦਿ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ, ਉੱਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ, ਕੋਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨਾ ਤਿਸੁ ਬਾਪੁ, ਨ ਮਾਇ, ਕਿਨਿ ਤੂ ਜਾਇਆ॥ ਨਾ ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ, ਵਰਨ ਸਬਾਇਆ॥

[੧੨੭੯-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਘਾਤੇ॥੧੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਨ੍ਰਿਘਾਤੇ= ਨ੍ਰਿ+ਘਾਤੇ] ਘਾਤੇ. ਸੰ. ਘਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਹਾਰ. ਚੋਟ. (੨) ਵਧ. ਵਿਨਾਸ਼. ਮੌਤ. (੩) ਦਾਉ. ਪੇਚ (੪)= ਭਾਵ ਅਰਥ- ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਗਾਹ. ਬੁਰੀ ਤੱਕਣੀ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਘਾਤੇ]= ਮਰਨੇ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ, ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪਾ॥ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਵਧੂਤਾ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਘਾਤੇ]= ਚੋਟ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਉਪਰ, ਕਿਸੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਲ, ਚੋਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ, ਮਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸਤ੍ਰੁ ਸਹੰਸ, ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਘਾਇ॥ ਛਿਜੈ ਨ ਨੈਕ, ਖੰਡਿਓ ਨ ਜਾਇ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬੁਰੀ ਨਿਗਾ ਨਾਲ [ਘਾਤੇ]= ਤਕਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤਕ ਕੇ, ਬੁਰੀ-ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ। }

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਦਿਸਟੁ ਸਦਾ ਰਹੈ ਨਿਰਾਲਮੁ, ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ॥

ਹਉ ਗੁਰੁ ਸਾਲਾਹੀ ਸਦਾ ਆਪਣਾ, ਜਿਨਿ ਸਾਚੀ ਬੁਝ ਬੁਝਾਈ॥

[੯੧੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਘਾਤੇ]= ਦਾਵ ਪੇਚ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਦਾਅ ਮਾਰੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸਦੇ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ, ਫਲ, ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ, ਆਪ ਦਾਅ ਮਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿਰਫਲ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਆਪ ਹੀ ਮਸਟਿ ਆਪ ਹੀ ਬੁਲਨਾ॥ ਆਪ ਹੀ ਅਫਲੁ ਨ ਜਾਈ ਫਲਨਾ॥

[੮੦੩-ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫.]

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਪੁਤੇ

ਪਦ ਅਰਥ — [ਨ੍ਰਿਪੁਤੇ=ਨ੍ਰਿ+ਪੁਤੇ] ਪੁਤੇ. ਸੰ. ਪੁਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸਨੇ ਵਿਕਾਰ ਝਾੜ ਕੇ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਭਾਵ-ਅਰਥ-ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ. (੨) ਪੂਰਤ ਦਾ ਸੰਖੇਪ - ਫਲੀਆ. ਕਪਟੀ. (੩) ਅਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪ ਪੂੜ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨ੍ਰਿ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਪੁਤੇ]= ਮਲਬਿਹੀਨ, ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਮੈਲ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨਿਰਮਲ, ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਾਚੇ, ਮੈ ਤੇਰੀ ਟੇਕ॥ ਹਉ ਪਾਪੀ, ਤੂੰ ਨਿਰਮਲੁ ਏਕ॥ [੧੫੩-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪੁਤੇ=ਪੂਰਤ]= ਫਲ ਕਪਟ ਤੋਂ [ਨ੍ਰਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਫਲ ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਹੈ, ਨ ਛਿੱਦਰ ਕੇ ਸਰੂਪ ਹੈ॥

ਅਭੰਗ ਹੈ ਅਨੰਗ ਹੈ, ਅਗੰਜ ਸੀ ਬਿਭੂਤ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੭]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਵਿੱਦਿਆ ਰੂਪ [ਪੁਤੇ]= ਪੂੜ ਤੋਂ [ਨ੍ਰਿ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਤਤ ਅਨੂਪ॥ ਅਮਲ, ਨ ਮਲਨ, ਛਾਹ ਨਹੀ ਧੂਪ॥

[੩੪੪-ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੂਤੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਭੂਤੇ= ਅ+ਭੂਤੇ] ਭੂਤੇ. ਸੰ. ਭੂਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭੂਤਕਾਲ. ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾ. (੨) ਅਭੂਤ.— ਜਿਸ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ (ਭੂਤ)= ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ (ਅ) ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ 'ਅਭੂਤ' ਜਾਂ "ਅਪੂਰਬ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਪੂਰਬ ਨਾਮ 'ਅਸਚਰਜ' ਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੂਤੇ]= ਭੂਤ ਭਵਿਖਤ, ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ, ਸਮੇਂ ਦੇ, ਅਸਰ ਤੋਂ [ਅ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ, ਕਬੂਲ ਨਹੀ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ, ਤੱਕੜਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਕੁਛ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕਮਜੋਰ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਭਵਿਖ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਐਸਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਸਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੇ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਮਾਂ ਆਦਿ, ਛੂਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਯਥਾ — ਜਿਹ ਛੁਆ ਨੈਕ ਨਹੀ ਕਾਲ ਜਾਲ॥ ਛੈ ਸਕਾ ਪਾਪ ਨਹੀ, ਕਉਨ ਕਾਲ॥
ਅਛਿੱਜ ਤੇਜ ਅਨਭੂਤ ਗਾਤ॥ ਏਕੈ ਸਰੂਪ, ਨਿਸਦਿਨ ਪ੍ਰਭਾਤ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੂਤ=ਅਪੂਰਬ]= ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਰਗਾ, ਪੂਰਬਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਅਪੂਰਬ, ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੇ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ, ਵਰਤਮਾਨ, ਤੇ ਭਵਿੱਖਤ ਵਾਸਤੇ, ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਹੀ, ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ, ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਫ ਉਸਨੂੰ, ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੀ, ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ — ਨ ਜਾਤੇ ਨ ਪਾਤੇ ਨ ਸਤ੍ਰੇ ਨ ਮਿਤ੍ਰੇ॥ ਸੁ ਭੂਤੇ ਭਵਿਖੇ ਭਵਾਨੇ ਅਚਿਤ੍ਰੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ :- ੯੮]

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ, ਆਪੇ ਕਰਣਾ॥

[੫੬੩/੫੬੪-ਵਡਹੰਸ ਮ : ੫]

ਨਮਸਤੋ ਅਲੋਕੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਅਲੋਕੇ. ਸੰ. ਅਵਿਲੋਕਨ. ਕਿਉਂਕਿ 'ਅਲੋਕੇ' ਅਵਲੋਕਨ ਪਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਦੇਖਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਦੇਖਣਾ. ਤੱਕਣਾ. (੨) ਸੰ. ਅਲੋਕਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਅਲੌਕਿਕ. ਅਨੋਖਾ. ਅਸਚਰਜ. (੩) [ਅਲੋਕੇ= ਅਲ+ਉਕੇ] ਅਲ. ਸੰ. ਅਲੰ. ਅਵੱਥੈ - ਸੰਪੂਰਨ. ਸਾਰਾ॥ ਉਕੇ. ਸੰ. ਉਕ. ਸੰਗਯਾ-ਘਰ. (੪) [ਅਲੋਕੇ= ਅ+ਲੋਕੇ] ਲੋਕੇ. ਸੰ. ਲੋਕ. ਧਾਤੂ-ਦੇਖਣਾ (੫) ਲੋਕ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਭੁਵਨ. ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ. ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ. ਦੇਵ ਲੋਕ ਆਦਿ।]

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਖੇਲ ਨੂੰ, ਗੌਹ ਨਾਲ [ਅਲੋਕੇ=ਅਵਿਲੋਕਨ]= ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਪਣੀ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਦੇ, ਚੋਜ ਨੂੰ ਰਚਕੇ, ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਚੋਜ ਦੇ, ਕੌਤਕ ਨੂੰ, ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਹੀ, ਸਭੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪੈ॥

ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਚੋਜ ਵੇਖੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੈ॥ [੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ : ੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਭਾਂਤਿ ਬਣਾਏ ਬਹੁ ਰੰਗੀ, ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਏ ਪ੍ਰਭਿ ਖੇਲੁ ਕੀਆ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਨੋ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ॥ [੧੩੩੪-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲੋਕੇ=ਅਲੌਕਿਕ]= ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅਚਰਜ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਭਾਈ॥ [੮੮੩- ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰ [ਉਕੇ]= ਘਰ ਵਿਖੇ [ਅਲ]= ਪ੍ਰੰਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਉਤ ਪ੍ਰੋਤ, ਤਾਣੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਤਰਾਂ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ, ਆਪ ਹੀ, ਇਸ ਦੇ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ, ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ — ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ, ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ॥

ਇਕਨਾ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇ ਲਏ, ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੇ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ॥ [੪੬੩-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੨]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲੋਕੇ]= (ਅਵਲੋਕਨ) ਦਿਸਣੇ ਤੋਂ [ਅ]= ਰਹਿਤ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ, ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਤੀ-ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ, ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋਕੇ, ਛਿਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ॥ ਤਿਨਿ ਕਰਤੈ ਆਪੁ ਲੁਕਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇਆ, ਜਾਕਉ ਜੋਤਿ ਧਰੀ ਕਰਤਾਰਿ ਜੀਉ॥

[੭੨-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ, ਖਾਸ ਬੈਰੁਠ ਆਦਿ [ਲੋਕੇ]= ਲੋਕ ਤੋਂ [ਅ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਰੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਪੁਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ, ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ, ਤੇ ਸਰਬ ਜਗਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸਭ ਘਟ ਤਿਸਕੇ, ਸਭ ਤਿਸਕੇ ਠਾਉ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ, ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਉ॥

[੨੮੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਸੋਕੇ॥ ੧੨॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਸੋਕੇ = ਅ+ਸੋਕੇ] ਸੋਕੇ. ਸੰ. ਸੋਕ. ਸੰਗਯਾ-ਦੁੱਖ. ਰੰਜ. ਗਮ. ਮਨ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ. (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਸੋਕਾ. ਸੋਕੜਾ. ਸੁੱਕਣਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੋਕੇ]= ਸੋਕ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਰੋਗੀ ਨ ਸੋਗੀ, ਨ ਮੋਹੀ ਨ ਮਾਤੰ॥ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ, ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਜਾਤੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੋਕੇ]= ਸੁੱਕਣੇ ਤੋਂ [ਅ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਹਵਾ ਆਦਿ ਤੱਤ, ਸੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। }

ਯਥਾ— ਨਹੀਂ, ਜਰੈ, ਨੈਕ ਪਾਵਕ ਮਝਾਰ॥ ਬੋਰੇ ਨ ਸਿੰਧ, ਸੋਧੈ ਨ ਬਿਆਰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਨੂੰ [ਸੋਕੇ]= ਸੁਕਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸੂਰਜ, ਅਤੇ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਨੂੰ, ਸੁਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਸਾਝੁ ਭਲਾ ਸੂਰਜੁ ਗਗਨਿ ਤਪੈ॥ ਧਰਤੀ ਦੁਖ ਸਹੈ, ਸੋਧੈ ਅਗਨਿ ਭਧੈ॥

ਅਗਨਿ ਰਸੁ ਸੋਧੈ ਮਰੀਐ ਧੋਧੈ, ਭੀ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨ ਹਾਰੈ॥ [੧੧੦੮-ਤੁਧਾਰੀ ਮ: ੧]

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਤਾਪੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਨ੍ਰਿਤਾਪੇ = ਨ੍ਰਿ+ਤਾਪੇ] ਤਾਪੇ. ਸੰ. ਤਾਪ. ਸੰਗਯਾ - ਤਪਸ਼. ਉਸ਼ਣਤਾ. ਕਲੇਸ. ਦੁੱਖ.
 (੨) ਤਿੰਨ ਤਾਪ - ਆਧਿ, ਬਿਆਧਿ, ਉਪਾਧਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ - (ੳ)-ਆਧਿ,-
 ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਤਾਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁੱਖ, ਚਿੰਤਾ ਆਦਿ
 ਹਨ (ਅ)-ਬਿਆਧਿ, - ਇਸ ਨੂੰ ਅਧਿਦੈਵਕ ਤਾਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਰੋਗ ਆਦਿਕ, ਸਰੀਰਕ
 ਦੁੱਖ, ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ. (ੲ) ਉਪਾਧਿ, - ਇਸਨੂੰ ਅਧਿਭੌਤਕ ਤਾਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ - ਇਹ
 ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ, ਉਹ ਦੁੱਖ ਹਨ, ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਜੀਵ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ
 ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸ਼ੇਰ, ਸੱਪ, ਨੂਹੇਂ ਆਦਿ, ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਡਾਂਗ-ਸੋਟੇ ਦੁਆਰਾ,
 ਚੋਟ ਆਦਿ ਲੱਗਣ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ, ਇਹ ਸਭ ਉਪਾਧਕ ਤਾਪ ਹਨ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਧਿ, ਬਿਆਧਿ, ਉਪਾਧਿ, ਤਿੰਨਾਂ [ਤਾਪੇ] = ਤਾਪਾਂ ਤੋਂ [ਨ੍ਰਿ] = ਰਹਿਤ
 ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਆਧੰ ਨ ਬਿਆਧੰ, ਅਗਾਧੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਅਖੰਡਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਦਿ, ਅੱਛੇ ਬਿਭੂਤੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੯੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਹਿਰਦਾ [ਤਾਪੇ] = ਤਪਣੇ ਸੇ, ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਚਿੰਤਾ ਆਦਿ ਦੀ ਤਪਸ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ }

ਯਥਾ — ਜਹ ਏਕਹਿ ਏਕ, ਏਕ ਭਗਵੰਤਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਅਚਿੰਤੁ, ਕਿਸੁ ਲਾਗੈ ਚਿੰਤਾ॥

[੨੯੧- ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਥਾਪੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਥਾਪੇ = ਅ+ਥਾਪੇ] ਥਾਪੇ. ਸੰ. ਸਥਾਪਨ. ਸੰਗਯਾ - ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ
 (੨) ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ (ਪਦਵੀ) ਉਪਰ, ਥਾਪਣ ਦਾ ਕਰਮ. (੩) ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ. ਪੂਜਾ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ [ਥਾਪੇ] = ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਚਕੇ, ਆਪੇ ਆਪਣੀਆਂ,
 ਪਦਵੀਆਂ ਉਪਰ ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਰਚਨਹਾਰਾ, ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਦਵੀ
 ਤੇ, ਕੋਈ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਜਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਸਿ ਕੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥ [੮੬੩ - ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥ [੨ - ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਦੀ [ਥਾਪੇ] = ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਦੀ, ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ-ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ,
 ਵੱਡਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੂਜਣ ਦੀ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਤੁਮ ਵਡ ਵਡੇ, ਵਡੇ ਵਡ ਉਚੇ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਵਡੇ ਵਡੋਨਾ॥

ਜੋ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਹਰੇ ਤੇ ਹੋਨਾ॥

[੧੩੧੫-ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ ਪਉੜੀ-੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣੇ ਬਰਾਬਰ [ਅ] = ਨਹੀਂ [ਥਾਪੇ] = ਥਾਪਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਜਦਹੁ ਆਪੇ ਥਾਟੁ, ਕੀਆ ਬਹਿ ਕਰਤੇ, ਤਦਹੁ ਪੁਛਿ ਨ ਸੇਵਕੁ ਬੀਆ॥

ਤਦਹੁ ਕਿਆ ਕੋ ਲੇਵੈ, ਕਿਆ ਕੋ ਦੇਵੈ, ਜਾਂ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਕੀਆ॥

[੫੫੧-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੭]

ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ = ਤ੍ਰਿ+ਮਾਨੇ] ਤ੍ਰਿ. ਸੰ. ਤ੍ਰਯੀ. ਸੰਗਯਾ-ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ, ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ
- ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ - ਦੇਵਤੇ, ਦੈਤ ਮਨੁੱਖ, -ਇਸ਼ਤੀ, ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਸਕ, -ਸੂਰਗ ਪਤਾਲ
ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ, ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਸੰਧਿਆ ਆਦਿ॥ ਮਾਨੇ. ਸੰ. ਮਾਨ. ਸੰਗਯਾ - ਸਨਮਾਨ. ਆਦਰ.
(੨) ਪੂਜਾ (੩) ਮਾਨੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਮੰਨਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ-ਪੂਜਣਾ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ, ਇਹ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, [ਮਾਨੇ] = ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ, ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ॥

[੧੪੦੩-ਸਵਯੈ ਮ: ਚਉਥੇ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਿਮਰਹਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸਾ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵਤੇ ਕੋੜਿ ਤੇਤੀਸਾ॥

ਸਿਮਰਹਿ ਜਖਿ ਦੈਤ ਸਭ ਸਿਮਰਹਿ, ਅਗਨਤੁ ਨ ਜਾਈ ਜਸੁ ਗਨਾ॥ [੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤ੍ਰਿ] = ਤ੍ਰੇ ਲੋਕੀ ਵਿੱਚ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤੇ
ਸੂਰਗ ਵਿਚ, ਦੈਤ ਪਤਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ,
ਜੋ ਵੀ ਮਖਲੁਕਾਤ ਹੈ, ਸਭ ਉਸਨੂੰ ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ — ਸਿਮਰੈ ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਆਕਾਸਾ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਗੁਣਤਾਸਾ॥

ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਸਿਮਰਹਿ, ਸਿਮਰੈ ਸਗਲ ਉਪਾਰਜਨਾ॥

[੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਭਗਤ ਲੋਕ, [ਤ੍ਰਿ] ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਸੰਧਿਆ ਦੁਆਰਾ [ਮਾਨੇ] ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ, ਨਿਯਮ ਨਾਲ, ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਸੰਧਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ
ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੇਰੇ ਜਪਜੀ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ, ਸੋਣ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ, ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ
ਦੀ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਸੰਧਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਨਾਤਨੀ ਭਗਤ ਲੋਕ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੂਰਜ
ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ, ਮੱਧਯਾਨ ਸਮੇਂ, ਅਤੇ ਛਿਪਣ ਸਮੇਂ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਜਪ, ਧਿਆਨ, ਪੂਜਾ, ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ
ਨੂੰ, ਤਿੰਨ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਸੰਧਿਆ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਗਾਧਿ ਬਿਆਧਿ ਨਾਸਨ॥ ਪਰੇਯੈ ਪਰਮ ਉਪਾਸਨ॥

ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਲੋਕ ਮਾਨ ਹੈ॥ ਸਦੇਵ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੪]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਧਾਨੇ ॥੧੩॥

- [ਪਦ ਅਰਥ — [ਨਿਧਾਨੇ = ਨਿਧ+ਆਨੇ] ਨਿਧ. ਸੰ. ਨਿਧਿ. ਸੰਗਯਾ - ਖਜ਼ਾਨਾ। (੨) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ]
 ਭਾਵ ਅਰਥ - ਚਤੁਰ। ਆਨੇ. ਸੰ. ਅਯਨ. ਸੰਗਯਾ - ਘਰ. ਆਇਨ।
- ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ [ਨਿਧਾਨੇ] ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ [ਆਨੇ] ਘਰ, ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ਯਥਾ — ਸਭਿ ਨਿਧਾਨਿ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ, ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ॥ [੧੦-ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]
- ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ [ਨਿਧਾਨੇ] ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ਯਥਾ — ਗੁਨ ਨਿਧਾਨ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ॥

[੨੬੨ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨਿਧਾਨ]= ਚਤੁਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨਾਰਿ ਨ ਪੁਰਖੁ ਨ ਪੰਖਣੁ, ਸਾਚਉ ਚਤੁਰੁ ਸਰੂਪੁ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ, ਤੁ ਦੀਪਕੁ ਤੁ ਧੂਪੁ॥

[੧੦੧੦ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਹੇ ॥

- [ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਗਾਹੇ = ਅ+ਗਾਹੇ] ਗਾਹੇ. ਸੰ. ਗ੍ਰਹ. ਧਾਤੂ — ਪਕੜਨਾ. (੨) ਗਾਹੇ, ਪੰਜਾਬੀ. ਗਾਹਉਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ - ਕੁਚਲਣਾ. ਮਸਲਣਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਗਾਹੁਦੇ ਹਨ (੩) ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨਾ (੪) ਗਾਹੇ. ਫਾਰਸੀ. ਗਹ. ਅਤੇ ਗਾਹ. ਸੰਗਯਾ - ਜਗਾ, ਥਾਂ॥]
- ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਾਹੇ]= ਪਕੜਨੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- [ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ, ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ]
 ਉਹ ਸਭ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਗਾਧ ਸਰੂਪ, ਤੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।]
- ਯਥਾ — ਅਗਹ ਅਗਾਧਿ ਊਚ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਕੀਮਤਿ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ॥
- ਜਲਿ ਬਲਿ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਮਨੁ ਬਿਗਸਿਓ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਵ ਮਹੀ॥ [੧੨੨੫-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]
- ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਾਹੇ]= ਮਰਦਨ (ਕੁਚਲ) ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- [ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਕੜ ਕੇ. ਢਾਹ ਨਹੀ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਥਾਹ ਬਲ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ, ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਿਤਨੇਕੁ ਗੁਣ ਹਨ,]
 ਇਹ ਕੋਈ ਨਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।]
- ਯਥਾ — ਅਗਹ ਅਗਹ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ, ਨਹ ਕੀਮ ਕੀਮ ਕੀਮਾਏ॥
- ਜਨ ਨਾਨਕ ਤਿਨਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ, ਜਿਹ ਘਟਿ ਪਰਗਟੀਆਏ॥

[੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ [ਗਾਹੇ]= ਜਗਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

- [ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਕੋਈ ਇਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਗਾ, ਨਹੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ, ਹਰ-ਵਕਤ, ਹਰ ਜਗਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।]
- ਯਥਾ — ਤੂ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ, ਸਭ ਤੈ ਭਰਪੂਰਿ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਪਿ, ਹਾਜਰਾ ਹਜੂਰਿ॥

[੧੧੩੮ - ਭੈਰਉ ਮ: ੮]

ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਬਾਹੇ = ਅ+ਬਾਹੇ] ਬਾਹੇ - ਬਾਹਨਿ ਦਾ ਸੰਖੇਪ. ਸੰ. ਵਾਹਿਨੀ. ਸੰਗਯਾ - ਫੌਜ. ਸੈਨਾ. ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਆਦਿ ਸਵਾਰੀਆਂ (ਵਾਹਨਾਂ) ਦੇ ਸਹਿਤ ਫੌਜ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾਹਿਨੀ ਹੈ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਬਾਹੇ=ਬਾਹਨਿ] ਵਾਹਿਨੀ (ਫੌਜ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਫੌਜ ਆਦਿਕ ਦੀ, ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨ ਸਾਜੋ, ਨ ਬਾਜੋ, ਨ ਫਉਜੋ, ਨ ਫਰਸ਼॥ ਖੁਦਾਵੇਂਦਿ ਬਖਸ਼ਿਦਓ ਐਸ਼ੁਅਰਸ਼॥

[ਜਵਰ ਨਾਮਾ ਛੰਦ ਨੰ - ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ, ਨ ਸੈਨੰ ਨ ਸਾਥੰ॥ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਜੰ, ਮਹਾਨਾਥ ਨਾਥੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੫]

[ਹੋਰ ਅਰਥ ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰ: ੯ ਵਿੱਚ]

ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ ॥

ਪਦ ਅਰਥ — ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ. ਸੰ. ਤ੍ਰਿਵਰਗ. ਸੰਗਯਾ - ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ. ਜਿਵੇਂ - ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ (੨) ਸਤੋ ਰਜੋ ਅਤੇ ਤਮੋ ਆਦਿ, ਤਿੰਨ ਗੁਣ (੩) ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁਰਸ਼, ਅਤੇ ਨਪੁੰਸਕ ਆਦਿਕ, ਤਿੰਨ ਵਰਗ. (੪) ਧਰਮ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਕਾਮ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਮਨੁੱ ਸਿਮ੍ਰਤੀ, ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਿਚ, 'ਤ੍ਰਿਵਰਗ' ਕਿਹਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਤ੍ਰਿਧਾ ਸਰੂਪ, ਤ੍ਰੈ ਮੂਰਤੀ ਰੂਪ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ, [ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ]= ਤ੍ਰਿਧਾ- ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ, ਤ੍ਰੈਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰੂਪ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ, ਤ੍ਰੈਮੂਰਤੀ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਇਕ ਮੂਰਤਿ, ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰੀ॥

ਕਾਇਆ ਸੋਧਿ ਤਰੈ ਭਵਸਾਗਰੁ, ਆਤਮ ਤਤੁ ਵੀਚਾਰੀ॥

[੯੦੮ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਸਰੇਸਟ, ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਵੀਚਾਰੀ॥

ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਗਗਨ ਪਤਾਲੀ, ਜੰਤਾ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ॥

[੧੦੧੩ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਨਪੁੰਸਕ ਰੂਪੀ [ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ]= ਤ੍ਰਿਧਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਨਪੁੰਸਕ ਰੂਪ ਵੀ, ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁਰਸ਼, ਤੇ ਨਪੁੰਸਕ ਰੂਪੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਤ੍ਰੈਮੂਰਤੀ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਪੁਰਖੁ ਆਪੇ ਹੀ ਨਾਰੀ॥ ਆਪੇ ਪਾਸਾ ਆਪੇ ਸਾਰੀ॥

ਆਪੇ ਪਿੜ ਬਾਧੀ ਜਗੁ ਖੇਲੈ ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ਹੈ॥

[੧੦੨੦ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਗ, ਪਾਤਾਲ, ਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਆਦਿਕ [ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ] = ਤ੍ਰਿਧਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸੂਰਗ, ਮਾਤਲੋਕ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਸੂਰਗ ਮਛੁ ਪਇਆਲਾ॥ ਆਪੇ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਬਾਲਾ॥

ਜਟਾ ਬਿਕਟ ਬਿਕਰਾਲ ਸਰੂਪੀ, ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿਆ ਕਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਤੋ, ਰਜੋ, ਅਤੇ ਤਮੋ ਆਦਿ ਦਾ [ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ] = ਤ੍ਰਿਧਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਦਾ, ਤ੍ਰਿਮੂਰਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਤ੍ਰਿਮੂਰਤੀ ਸਰੂਪ, ਜੋ, ਵਸਤੂ ਹੈ, ਓਹੁ ਸਭ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਤ੍ਰੈ-ਮੂਰਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤ੍ਰਿਮੂਰਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨਮੋ ਰਾਜਸੰ ਸਾਤਕੰ ਤਾਮਸੇਅੰ॥ ਨਮੋ ਨਿਰਥਿਕਾਰੰ ਨਮੋ ਨਿਰਜੁਰੇਅੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ :- ੧੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਅਤੇ ਕਾਮ (ਇਛਾਪੂਰਤੀ) ਆਦਿ [ਤ੍ਰਿਵਰਗੇ] = ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਏ ਨੂੰ. ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦੇ, ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਪਦਾਰਥ, ਜੋ ਧਰਮ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਕਾਮ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇ ਕੇ, ਸਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਪ੍ਰਭੁ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹਉ ਤਿਸਕੀ ਦਾਸੀ, ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਏ॥

ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਸਭਿ ਪੂਰਨ, ਮਨਿ ਚਿੰਦੀ ਇਛੁ ਪੁਜਾਏ॥ [੭੮੫ - ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਸਰਗੇ॥੧੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਸਰਗੇ = ਅ+ਸਰਗੇ] ਸਰਗੇ.ਸੰ. ਸੰਸਰਗ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਬੰਧ, ਮਿਲਾਪ, (੨) ਸਰਗੇ ਸੰ. ਸਰਗ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਸਾਰ. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਸਰਗੇ] = ਅਸੰਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਰਗ (ਮਿਲਾਪ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਉਸਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਨਾਲ, ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਓਹੁ ਅਸੰਗ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਆਪਿ ਨਿਰਾਰਾ॥

[੧੦੭੫ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਗੇ] = ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਖਿਨ ਮਹਿ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ॥ ਆਪਿ ਇਕੰਤੀ ਆਪਿ ਪਸਾਰਾ॥

ਲੇਪੁ ਨਹੀ ਜਗਜੀਵਨ ਦਾਤੇ, ਦਰਸਨ ਡਿਠੇ ਲਹਨਿ ਵਿਜੋਗਾ ਜੀਉ॥

[੧੦੮ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਪ੍ਰਭੋਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਪ੍ਰਭੋਗੇ = ਪ੍ਰ+ਭੋਗੇ] ਪ੍ਰ. ਸੰ. ਅੱਵਵੈ - ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ. (੨) ਪ੍ਰ. ਸੰ. ਪਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਪਰੇ. ਦੂਰ. ਜੁਦਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ, [ਪ੍ਰ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਭੋਗੇ]= ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਸ, ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ। }

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਵਡ ਰਸੀਆ ਤੂੰ ਵਡ ਭੋਗੀ॥ ਤੂੰ ਨਿਰਬਾਣੁ ਤੂੰ ਹੀ ਜੋਗੀ॥

ਸਰਬ ਸੂਖ ਸਹਜ ਘਰਿ ਤੇਰੇ, ਅਮਿਉ ਤੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸਟੀਜਾ ਹੇ॥ [੧੦੭੪ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ [ਭੋਗੇ]= ਭੋਗਾਂ (ਰਸਾਂ) ਤੋਂ [ਪ੍ਰ]= ਪਰੇ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਸੀ, ਲੇਪੁ ਨਹੀ ਅਲਪਹੀਅਉ॥

ਨਾਨਕੁ ਕਹਤ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਲੋਗਾ, ਸੰਤ ਰਸਨ ਕੋ ਬਸਹੀਅਉ॥ [੭੦੦ - ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਜੋਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਸੁ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ — ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ. ਉੱਤਮ (੨) ਬਹੁਤ. ਅਤਿ. (੩) ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ. ਸੁਗਮ. ਨਿਰਯਤਨ॥ ਜੋਗੇ. ਸੰ. ਯੋਗ. ਸੰਗਯਾ - ਯੋਗ ਨਾਮਕ ਸਾਧਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਯੋਗ ਵੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ. (੨) ਸੰਬੰਧ. ਮਿਲਾਪ. ਜੁੜਨਾ. (੩) ਸੰ. ਯੋਗਯ - ਲਾਇਕ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, [ਸੁ]= ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਯੋਗ ਦੇ, ਸਾਧਨ ਵਿੱਚ, [ਜੋਗੇ]= ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਆਪ ਹੀ ਯੋਗ ਦਾ, ਸਾਧਕ ਹੋ ਕੇ, ਚਿੱਤਥ੍ਰਿਤੀ ਦੀ, ਇੱਕਾਗ੍ਰਤਾ ਰੂਪ, ਯੋਗ ਦੇ, ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਜੁਗਾਹਾ॥ ਆਪੇ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਹਾ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ, ਆਪਿ ਵਰਤੈ, ਆਪੇ ਨਾਮਿ ਉਮਾਹਾ ਰਾਮ॥ [੬੯੯-ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੁ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ [ਜੋਗੇ]= ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਰਬ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ }

ਯਥਾ — ਤੁਮ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਸੰਪੂਰਨ, ਹਮ ਭੀ ਸੰਗਿ ਅਘਾਏ॥

ਮਿਲਤ ਮਿਲਤ ਮਿਲਤ ਮਿਲਿ ਰਹਿਆ, ਨਾਨਕ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ॥

[੮੮੪ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ [ਸੁ]= ਅਤੀਅੰਤ [ਜੋਗੇ]= ਲਾਇਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਰ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਯੋਗਯ ਹੈ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ, ਉਹ ਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਬਲਕਿ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ, ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਜਾਕੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਨਵਨਿਧਿ ਹਰਿ ਭਾਈ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸੁ ਪੁਰਖ ਕਮਾਈ॥
ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਪ੍ਰਭ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਜੋਗਾ ਜੀਉ॥

[੧੦੮ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਰੰਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਰੰਗੇ = ਅ-ਰੰਗੇ] ਰੰਗੇ. ਸੰ. ਰੰਗ. ਸੰਗਯਾ - ਅਨੰਦ. ਖੁਸ਼ੀ (੨) ਪ੍ਰੇਮ (੩) ਖੇਲ. ਲੀਲਾ. ਕੌਤਕ (੪) ਫਾਰਸੀ ਰੰਗ - ਨੀਲਾ, ਪੀਲਾ ਆਦਿ, ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ। }
ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇ [ਰੰਗ]= ਅਨੰਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ, ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ, ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ, ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }
ਯਥਾ — ਅਛੈ ਅਖੈ ਅਬਿਕਾਰ ਅਭੈ, ਅਨਭਿਜ ਅਭੇਦਨ॥

ਅਖੇਦਾਨ ਖੇਦਨ ਅਖਿੱਜ, ਅਨਛਿੱਦ੍ਰ ਅਛੇਦਨ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੩੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ [ਰੰਗ]= ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ [ਅ]= ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ, ਰਾਗ ਦ੍ਰੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਫਲਬਰ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਰਾਗ, ਦ੍ਰੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। }
ਯਥਾ — ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਸਭਹੂ ਤੇ ਬਾਹਰਿ, ਰਾਗ ਦੋਖ ਤੇ ਨਿਆਰੇ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਸਰਣਾਈ, ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰੇ॥ [੭੮੫ - ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੰਗੇ]= ਤਮਾਸ਼ੇ ਕੌਤਕਾਂ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
{ ਭਾਵ — ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਥਿਤ ਹੈ }
ਯਥਾ — ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਸਦਾ ਰਹੈ, ਹੋਰ ਧੰਧੇ ਸਭਿ ਧਾਵਹਿ॥

ਆਪਿ ਨਿਹਚਲੁ ਅਚਲੁ ਹੈ ਹੋਰ ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ॥ [੯੫੦-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ-ਪਉੜੀ-੮]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਰੰਗੇ]= ਰੰਗ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ, ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਭਿੰਨ॥

ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ, ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥ [੨੮੩ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਰੰਗੇ]= ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਕਰੈ ਅਨੰਦੁ ਅਨੰਦੀ ਮੇਰਾ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਸਿਰ ਸਿਰਹਿ ਨਿਬੇਰਾ॥

ਸਿਰ ਸਾਹਾ ਕੈ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਅਵਰ ਨਾਹੀ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਹੇ॥

[੧੦੭੩ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਗੇ ॥੧੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਭੰਗੇ = ਅ+ਭੰਗੇ] ਭੰਗੇ. ਸੰ. ਭੰਗ. ਸੰਗਯਾ- ਨਾਸ਼. (੨) ਵਿਘਨ. (੩) ਭੰਗ ਨਾਮ ਦੀ ਬੁਟੀ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੰਗੇ]= ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ }

ਯਥਾ — ਪ੍ਰਭੂ ਅਭਿਨਾਸੀ ਹਉ ਤਿਸਕੀ ਦਾਸੀ, ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਏ॥

ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਸਭਿ ਪੂਰਨ, ਮਨਿਚਿੰਦੀ ਇਛ ਪੁਜਾਏ॥ [੭੮੫ - ਸੂਹੀ ਮ:- ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੰਗੇ]= ਵਿਘਨ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਕਿਸੀ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਰ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ, ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ, ਨਿਰਜੋਗੁ ਹਰਿ ਜੋਗੀ॥

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੀ॥ [੫੧੪ - ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰੰਚ ਦੇ [ਭੰਗੇ]= ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਭ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ — ਜਿਤੋਕਿ ਰਾਜ ਰੰਕਯੋ॥ ਹਨੇ ਸੁ ਕਾਲ ਬਕੰਯੋ॥

ਜਿਤੋਕ ਲੋਕ ਪਾਲਯੋ॥ ਨਿਦਾਨ ਕਾਲ ਦਾਲਯੋ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ :- ੭੮]

ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਮੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਗੰਮੇ = ਅ+ਗੰਮੇ] ਗੰਮੇ. ਸੰ. ਗੰਮਯਤਾ. ਸੰਗਯਾ-ਪਹੁੰਚ. (੨) ਗੰਮੇ. ਅਰਬੀ. ਗਮ. ਸੰਗਯਾ - ਸ਼ੋਕ. ਹੌਲ. ਰੰਜ. ਫਿਕਰ. ਚਿੰਤਾ. (੩) [ਅਗੰਮੇ = ਅਗ + ਅੰਮੇ] ਅਗ - ਅਗਨੀ ਦਾ ਸੰਪੇਧ॥ ਅੰਮੇ. ਸੰ. ਅੰਮ੍ਰਿਤ. ਸੰਗਯਾ - ਜਲ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੀ [ਗੰਮੇ]= ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਦਾ, ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਤੋਂ, ਅਚਿੰਤਯ ਹੈ, ਇਹ ਉਸਨੂੰ, ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। }

ਯਥਾ — ਸਹਸ ਫਨੀ ਜਪਿਓ ਸੇਖਨਾਰੀ, ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈਗੋ॥

ਤੂ ਅਥਾਹੁ ਅਤਿ ਅਗਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ, ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਠਹਰਾਵੈਗੋ॥

[੧੩੦੯ - ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਗੰਮੇ]= ਗੰਮਤਾ (ਪਹੁੰਚ) ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਐਸੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਪਹੁੰਚ ਨ ਹੋਵੇ }

ਯਥਾ — ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਮਾਹਿ॥ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ ਦਿਸੇ ਸਮਾਹਿ॥

ਤਿਸਤੇ ਭਿੰਨ, ਨਹੀ ਕੋ ਠਾਉ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਪਾਉ॥

[੨੯੪ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੰਮੇ] = ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤ ਨ, ਜੋਤ ਜੁਤੋ॥ ਜਿਹ ਤਾਤ ਨ ਮਾਤ ਨ ਭਾਤ ਸੁਤੋ॥

ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਭੁਅੰ॥ ਜਿਹ ਜੰਪਹਿ ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਜੁਅੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੪੯]

{ ਹੋਰ ਅਰਥ, ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰਬਰ, ੪੦ ਵਿਚ }

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਗ] = ਅਗਨੀ ਅਤੇ [ਅਮਿ] = ਜਲ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਪੰਜਤਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਏਕੁ ਅਚਾਰੁ ਰੰਗੁ ਇਕੁ ਰੂਪੁ॥ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਅਸਰੂਪੁ॥

ਏਕੋ ਭਵਰੁ, ਭਵੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ॥ ਏਕੋ ਬੂਝੈ, ਸੂਝੈ ਪਤਿ ਹੋਇ॥ [੯੩੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

[ਹੋਰ ਅਰਥ ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੪੦ ਵਿਚ]

ਨਮਸ - ਤੱਸਤ ਰੰਮੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਨਮਸਤੱਸਤੀ = ਨਮਸ + ਤ + ਅਸਤ] ਨਮਸ - ਨਮਸਕਾਰ॥ ਤ. ਸੰ. ਤੂੰ. - ਤੈਨੂੰ॥
ਅਸਤ. ਸੰ. ਅਸ. ਅੱਵਵੈ - ਹੋਵੇ (੨) ਫਾਰਸੀ. ਅਸਤ - ਹੈ॥ ਰੰਮੇ. ਸੰ. ਰੰਮਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸੁੰਦਰ.
(੨) ਸੰ. ਰਮ. ਧਾਤੁ - ਵਿਆਪਣਾ. ਰਮਣਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ [ਰੰਮੇ] = ਸੁੰਦਰ ਹੈਂ, [ਤ] = ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਮਸ] = ਨਮਸਕਾਰ [ਅਸਤ] = ਹੈ।

ਯਥਾ — ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਾਕੇ ਅਨੂਪ॥ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਸੁੰਦਰ ਹਰਿ ਰੂਪ॥ [੨੯੩ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ [ਰੰਮੇ] = ਰਮਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, [ਤ] = ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਮਸ] = ਨਮਸਕਾਰ [ਅਸਤ] = ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨੀਚ ਉਚ ਨਹੀ ਮਾਨ ਆਮਾਨ॥ ਬਿਆਪਿਕ ਰਾਮ ਸਗਲ ਸਾਮਾਨ॥

ਚਉਦਸਿ ਚਉਦਹ ਲੋਕ ਮਝਾਰਿ॥ ਰੋਮ ਰੋਮ ਮਹਿ ਬਸਹਿ ਮੁਰਾਰਿ॥

[੩੪੪ - ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਮਸਤੋ ਜਲਾਸਰੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਜਲਾਸਰੇ = ਜਲ + ਆਸਰੇ] ਜਲ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ. ਸਮੁੰਦ੍ਰ. (੨) ਜਲ ਦੇ ਆਸਰੇ
ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ੇਸ਼ਸਾਈ ਰੂਪ. (੩) ਜਲ ਆਦਿ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਲ ਆਦਿਕ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ, ਆਸਰਾ, ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਪਉਣੁ ਉਪਾਇ ਧਰੀ ਸਭ ਧਰਤੀ, ਜਲ ਅਗਨੀ ਕਾ ਬੰਧੁ ਕੀਆ॥

ਅੰਧੁਲੈ ਦਹਸਿਰਿ ਮੁੰਡੁ ਕਟਾਇਆ, ਰਾਵਣੁ ਮਾਰਿ ਕੀਆ ਵਡਾ ਭਇਆ॥

[੩੫੦ - ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਲ ਤਰੰਗ ਅਗਨੀ ਪਵਨੈ ਫੁਨਿ, ਤ੍ਰੈ ਮਿਲਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਐਸਾ ਬਲੁ ਛਲੁ ਤਿਨ ਕਉ ਦੀਆ, ਹੁਕਮੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇਆ॥ [੧੩੪੫ - ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧]

੧. 'ਨਮਸ-ਤੱਸਤ', ਇਹ "ਨਮਸਤੁ - ਭਯਮਸਤੁ" ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ — ਕਿ, ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਲ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਟਿੱਕ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਜਲਸਾਂਈ)^੧ = ਸ਼ੇਸ਼ਸਾਂਈ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਜਲ (ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ ਦੇ ਵਿੱਚ) ਜੋ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੀ ਸੇਜਾ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਹਸ ਰਾਛ ਜਾਂਕੇ ਸੁਭ ਸੋਹੈ॥ ਸਹਸਪਾਦ ਜਾ ਕੇ ਤਨ ਮੋ ਹੈ॥

ਸੇਖਨਾਗ ਪਰ ਸੋਇਬੋ ਕਰੈ॥ ਜਗ ਤਿਹ ਸੇਖਸਾਂਇ ਉਚਰੈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ [ਜਲਾਸਰੇ] = ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਾਗਰੁ ਬੋਹਿਥਾ ਪਿਆਰਾ, ਗੁਰੁ ਖੇਵਟੁ ਆਪ ਚਲਾਹੁ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਚੜਿ ਲੰਘਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਚੋਜੁ ਵੇਖੈ ਪਾਤਿਸਾਹੁ॥ [੬੦੪-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂ ਸਾਗਰੁ ਹਮ ਹੰਸ ਤੁਮਾਰੇ, ਤੁਮ ਮਹਿ ਮਾਣਕ ਲਾਲਾ॥

ਤੁਮ ਦੇਵਹੁ ਤਿਲੁ ਸੰਕ ਨ ਮਾਨਹੁ, ਹਮ ਭੁੰਚਹ ਸਦਾ ਦਇਆਲਾ॥ [੮੮੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਨਿਰਾਸਰੇ॥੧੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਰਾਸਰੇ = ਨਿਰ + ਆਸਰੇ] ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, (੨) ਆਸ਼ਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਦੇ ਵੀ ਆਸਰੇ [ਨਿਰ] = ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥

{ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮੇਵ, ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰੁ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥

ਨਾਨਕ ਗਹਿਓ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਫਿਰ ਦੁਖੁ ਨ ਹੋਇ॥ [੧੦੦੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਨਿਰਾਸਰੇ] = ਆਸ਼ਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ॥ ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਆਸ ਨਹੀ ਭੂਮਿ ਭੁਗਤਿ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੬]

ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਾਤੇ = ਅ + ਜਾਤੇ] ਜਾਤੇ. ਸੰ. ਜਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਉੱਤਪੱਤੀ, ਜਨਮ। (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਜਾਤਿ-ਜਾਤੀ, ਕੁਲ ਗੋਤ ਆਦਿ ਭੇਦ, (੩) ਕ੍ਰਿਆ-ਜਾਣਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਾਤੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਰੀਮ ਅਰੀਚਰ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲ ਨ ਕਰਮਾ॥

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ॥ [੫੬੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

੧. ਜਲਸਾਂਈ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਸਾਂਈ, ਇਹ ਦੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਾਤੇ] = ਉੱਤਪਤੀ (ਜਨਮ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਨਰ ਕਰਤ ਕਚਰਾਇਣ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੇ ਰਹਿਤ ਨਰਾਇਣ॥

[੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਜਾਤੇ] = ਜਾਣ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। }

ਯਥਾ— ਏਕਸੁ ਕੀ ਸਿਰਿ ਕਾਰ ਏਕ, ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਚਾ ਏਕੋ, ਨ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇਆ॥

[੧੧੩੦-ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਤੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਖਾਸ [ਪਾਤੇ] = ਬਿਰਾਦਰੀ (ਪੰਗਤੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਾਤ ਪਾਤ ਜਿਹ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨਾ॥ ਅਬਗਤ ਦੇਵ, ਅਛੈ ਅਨੁਭਰਮਾ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਾਤੇ] = ਪਤਨ (ਨਾਸ਼) ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਓਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਬਿਨਸਤ ਨਾਹੀ॥ ਨ ਕੋ ਆਵੈ ਨ ਕੋ ਜਾਹੀ॥ [੭੩੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਮੱਜਬੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਮੱਜਬੇ = ਅ + ਮਜਬੇ] ਮਜਬੇ. ਅਰਬੀ. ਮਜ਼ਹਬ. ਸੰਗਯਾ-ਜ਼ਹਬ (ਚੱਲਣ) ਦਾ ਥਾਂ. ਰਸਤਾ. ਪੰਥ. (੨) ਧਰਮ. ਦੀਨ. (੩) ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ ਅਤੇ ਭੇਖ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ [ਮਜਬੇ] = ਮਜ਼ਹਬ (ਧਰਮ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਭ ਧਰਮਾਂ-ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਨ ਕਰਮ ਹੈ, ਨ ਭਰਮ ਹੈ, ਨ ਧਰਮ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋ ਰਲਾਉ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੭]

{ ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਜੋ ਮਜ਼ਹਬ ਅਤੇ ਜੋ ਬਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬਾਹਰਿ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ, ਤੇ ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹੁ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਅਲਿਪਤ ਤੇ ਅਸੰਗ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਵਰਨ ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮਣ ਖੜੀ॥ ਦੇਉ ਨ ਦੇਹੁਰਾ ਗਊ ਗਾਇਤ੍ਰੀ॥

ਹੋਮ ਜਗ ਨਹੀਂ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣੁ, ਨ ਕੋ ਪੂਜਾ ਲਾਇਦਾ॥

ਨ ਕੋ ਮੁਲਾ ਨ ਕੋ ਕਾਜੀ॥ ਨ ਕੋ ਸੇਖੁ ਮਸਾਇਕੁ ਹਾਜੀ॥

ਰਈਅਤਿ ਰਾਉ ਨ ਹਉਮੈ ਦੁਨੀਆ, ਨ ਕੋ ਕਹਣੁ ਕਹਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ [ਮਜ਼ਬ] = ਮਜ਼ਹਬ (ਧਰਮ) ਤੇ ਭੇਖ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ, ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸਰਬ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਤੇ, ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਓ, ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਤੁਰਕਾ, ਪੁਕਾਰੇ ਬਾਂਗ ਦੇਤ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕਾਬ ਹੁਇਕੈ, ਪੁਰਾਨ ਕੋ ਪੜਤ ਮਤ, ਕਤਹੂੰ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਨਿਧਾਨ ਜਾਨ ਲੇਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ—੧੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ, ਕਰਮ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਧਰਮਾਂ-ਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਪੂਰਬਲੇ ਉੱਤਮ ਲੇਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਾਹੂ ਜੁਗਤਿ, ਕਿਤੈ ਨ ਪਾਈਐ ਧਰਮਿ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਮਿਲੇ ਜਿਸੁ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਕਰਮਿ॥

[੨੭੪-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸ ਤਸਤ ਅਜਬੇ॥੧੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਜਬੇ, ਅਰਬੀ, ਅਜਬ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਸਚਰਜ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜਬੇ] = ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਬਿਨ ਮਾਹਿ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ, ਆਚਰਜ ਤੇਰੇ ਰੂਪ॥

ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਚਲਤ ਤੇਰੇ, ਅੰਧਿਆਰੇ ਮਹਿ ਦੀਪ॥

[੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪਨ ਆਪ ਆਪ ਹੀ ਅਚਰਜਾ॥

ਨਾਨਕ ਆਪਨ ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ ਉਪਰਜਾ॥

[੨੯੧-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਚਰਜ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਭਾਈ॥

[੮੮੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਸੰਖੰ ਨ ਚਕ੍ਰੰ ਨ ਗਦਾ ਨ ਸਿਆਮੰ॥

ਅਸਚਰਜ ਰੂਪੰ ਰਹੰਤ ਜਨਮੰ॥ ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਥੰਤਿ ਬੇਦਾ॥

[੧੩੫੯-ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮ: ੫]

ਅਦੇਸੰ ਅਦੇਸੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਦੇਸੰ. ਸੰ. ਆਦੇਸ਼, ਸੰਗਯਾ-ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਨਮਸਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਕ (੨) ਹੁਕਮ. ਆਗਿਆ (੩) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਸ ਰਹਿਤ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਮਨ ਕਰਕੇ [ਅਦੇਸੰ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਵੀ [ਅਦੇਸੇ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਤਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ [ਅਦੇਸੰ] = ਨਮਸਕਾਰ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ [ਅਦੇਸੇ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਅਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ, (ਇੱਕ ਅਦੇਸ ਦਾ ਅਧਿਆਹਾਰ, ਕਰ ਲੈਣਾ) }

ਯਥਾ— ਜਿਸ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਚਾਰਾ॥ ਤਾਕਉ ਕੀਜੈ ਸਦ ਨਮਸਕਾਰਾ॥

[੨੬੮-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੂਜਾ ਕਰਉ ਨ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਉ॥ ਏਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਲੇ ਰਿਦੈ ਨਮਸਕਾਰਉ॥

[੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਦੇਸੁ ਬਾਬਾ ਆਦੇਸੁ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ, ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖਹਿ ਵੇਸ॥

[੪੧੭-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ, ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੇ॥

ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਚੁ ਵੇਸੇ॥ [੧੧੨੭-ਭੈਰਉ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਸ] = ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਦੇਸ ਆਦਿ ਕਰਕੇ, ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਉਸਦਾ ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ—ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਓਹੁ ਹਰ ਜਗਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਜਗ੍ਹਾ (ਦੇਸ) ਨਹੀਂ, ਓਥੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ—ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਥੇ ਵੀ, ਓਹੁ ਮੌਜੂਦ ਹੈ—ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਓਹੁ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਵੀ ਓਹੁ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਮਿੰਟ, ਸਕਿੰਟ, ਘੰਟੇ, ਪਹਿਰ, ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ, ਮਹੀਨੇ, ਸਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਸੂਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ, ਸਭਨਾਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬਾਹਰਿ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹੋਵਨਹਾਰੁ ਹੋਤ ਸਦ ਆਇਆ॥ ਉਆ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਕਾਹੂ ਪਾਇਆ॥

[੨੫੨-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਘੋਖੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਭ, ਆਨ ਨ ਕਥਤਉ ਕੋਇ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੁਣਿ ਹੋਵਤ, ਨਾਨਕ ਏਕੈ ਸੋਇ॥ [੨੫੪-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਦੇਸ] ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ [ਅਦੇਸ] = ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਉਸਦਾ, ਸਭ ਉਪਰ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਹਿਆ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਜਿਨੈ ਦੀਪ ਦੀਪੰ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰਾਈ॥ ਭੁਜਾ ਦੰਡ ਦੈ ਛੋਣਿ ਛੜ੍ਹ ਛਿਨਾਈ॥

ਕਰੇ ਜਗ ਕੋਟੈ, ਜਸੈ ਅਨੇਕ ਲੀਤੇ॥ ਵਹੇ ਬੀਰ ਬੰਕੇ, ਬਲੀ ਕਾਲ ਜੀਤੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੬੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮੁ ਹਾਥਿ, ਕਹਹੁ ਕਉਨੁ ਮੋਟਿ ਸਕੈ,

ਈਸੁ ਬੰਮੁ ਗਿਨੁ ਧਿਨੁ ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ॥

[੧੪੦੨-ਸਵਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਅਦੇਸ਼] = ਨਮਸਕਾਰ ਯੋਗ ਵੀ [ਅਦੇਸ਼] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਯੋਗ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਉਸਦਾ, ਅਰਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮੇ ਤੁਧੁ ਧਿਆਇਨਿ, ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਾ॥ ਸੰਕਰ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਮੁਖਿ ਭਣਾ॥

ਪੀਰ ਪਿਕਾਬਰ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਅਉਲੀਏ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਉਲੀਏ॥

[੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਦੂਜੀ, ਪਉੜੀ-੨]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਸੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੇਸੇ] = ਭੇਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਕੇਵਲ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਵੀ, ਖਾਸ ਲਿਬਾਸ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ, (ਪਦ ਅਰਥ—ਦੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੧੦ ਵਿੱਚ) }

ਯਥਾ—ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਨੀ, ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨੀ॥

ਉਪਾਇ ਕਿਤੈ ਨ ਲਭਨੀ, ਕਰਿ ਭੇਖ ਥਕੇ ਭੇਖਵਾਨੀ॥

[੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੇਸਾਂ] = ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਨਹੀ ਜਾਨ ਜਾਈ ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖੰ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾ ਕੋ, ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੬]

ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ = ਨ੍ਰਿ + ਧਾਮੇ] ਧਾਮੇ. ਸੰ. ਧਾਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਘਰ. ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ [ਧਾਮੇ] = ਘਰ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ [ਨ੍ਰਿ] = ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਰ ਵਾਲਾ, ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਨ ਕਾਮੰ ਨ ਧਾਮੰ॥ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ, ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਭਾਮੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ-੯੨]

ਨਮਸਕਰੰ ਨ੍ਰਿਬਾਮੇ ॥੧੮॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨ੍ਰਿਬਾਮੇ = ਨ੍ਰਿ + ਬਾਮੇ] ਬਾਮੇ. ਸੰ. ਵਾਮਾ. ਸੰਗਯਾ-ਇਸਤ੍ਰੀ. ਨਾਰੀ. (੨) ਸੰ. ਵਾਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਟੇਡਾ. ਵਿੰਗਾ. ਕੁਟਿਲ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਮੇ] = ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ [ਨ੍ਰਿ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਾ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਮੁ ਨ ਨਾਰੀ॥

ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਅਪਰ ਪਰੰਪਰੁ, ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਬਾਮੇ] = ਟੇਡਤਾਈ (ਕੁਟਿਲਤਾ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਕਿਸੀ ਨਾਲ ਵੀ ਛਲ-ਬਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਛਲ ਸਰੂਪ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਅਛਲ ਅਡੋਲੇ॥ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਮਉਲੇ॥

ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਮਿਲਾਏ, ਆਪਹੁ ਕੋਇ ਨ ਪਾਵੈਗਾ॥

[੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਕੋ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੋ ਕਰਤਾ॥ ਰੋਗੁ ਸੋਗੁ ਦੋਖਨ ਕੋ ਹਰਤਾ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: -੧੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਬ] = ਸਭਨਾਂ [ਕਾਲੇ] = ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ, ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਹੈ ਤੂਹੈ, ਤੂ ਹੋਵਨਹਾਰ॥ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਉਚ ਆਪਾਰ॥

[੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦਿਆਲੇ. ਸੰ. ਦਯਾਲੁ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦਯਾਵਾਨ (੨) ਦਇਆ ਦਾ (ਆਲੇ) ਘਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ [ਦਿਆਲੇ] = ਦਇਆ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਦਇਆਲੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ, ਮਨਸਾ ਪੂਰਣਹਾਰਾ॥

ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਸਭਿ ਪ੍ਰਾਣਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੂੰ ਭਗਤਨ ਕਾ ਪਿਆਰਾ॥

[੭੪੭-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਹਨ }

ਯਥਾ—ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥

[੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਤੇ ਅਉਰਤ ਮਰਦਾ ਸਾਜੇ, ਏ ਸਭ ਰੂਪ ਤੁਮਾਰੇ॥

ਕਬੀਰ ਪ੍ਰਗਰਾ ਰਾਮ ਅਲਹ ਕਾ, ਸਭ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਮਾਰੇ॥ [੧੩੪੯-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੂਪੇ॥੧੯॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਭੂਪੇ. ਸੰ. ਭੂਪ. —ਭੂ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ) ਦਾ (੫) ਪਤੀ. (੨) ਪ੍ਰਿਥਵੀ (੫) ਪਾਲਕ. ਰਾਜਾ। }
ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਬ] = ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਭੂਪੇ] = ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪਾਲਕ, ਤੇ ਰਖਸ਼ਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਸਲੀ ਰਾਜਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ॥ ਏ ਭੂਪਤਿ ਸਭ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੇ ਝੁਠੇ ਕਰਤ ਦਿਵਾਜਾ॥

[੮੫੬-ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਖਾਪੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਖਾਪੇ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ. ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਨੂੰ [ਖਾਪੇ] = ਖਪਾਵਣੇ [ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ] ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ, ਇਸਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਆਪਿ ਸਿਰੰਦਾ ਸਚਾ ਸੋਈ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਖਪਾਏ ਸੋਈ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੇ, ਮਿਲਿ ਸਾਚੇ ਸੁਖ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੬੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸਰਬ ਨੂੰ ਖਪਾਵਣੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ, ਉਹ ਵੀ ਤੇਰੇ ਕੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸਰਬ ਨੂੰ ਖਪਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਵਜੀ, ਅਥਵਾ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਤਿਰਥੀ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਸਿਮਰਹਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸਾ, ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵਤੇ ਕੋਝਿ ਤੇਤੀਸਾ॥

ਸਿਮਰਹਿ ਜਖਿ ਦੈਤ ਸਭਿ ਸਿਮਰਹਿ ਅਗਨਤੁ ਨ ਜਾਈ ਜਸੁ ਗਨਾ॥

[੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਥਾਪੇ

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਥਾਪੇ. ਸੰ. ਥਾਪ. ਸੰਗਯਾ-ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. (੨) ਬਨਾਉਣਾ (੩) ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ (ਪਦਵੀ) ਤੇ ਸਥਾਪਣ ਦਾ ਕਰਮ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਪੂਜਨ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ [ਥਾਪੇ] = ਸਥਾਪਨਾ (ਰਚਨਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਗਲੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਆਪੇ॥ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਥਾਪੇ॥

ਇਕਸੁ ਤੇ ਹੋਇਓ ਅਨੰਤਾ, ਨਾਨਕ ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ ਜੀਉ॥

[੧੩੧-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੇ [ਥਾਪੇ] = ਪ੍ਰਜਣੇ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਧਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰਜਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਪ੍ਰਜਣ ਜੋਗ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ॥ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਧਿਆਵਨ ਯੋਗ॥

[੨੬੯-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ [ਕਾਲੇ] = ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮੁ ਹਾਥਿ ਕਹਹੁ ਕਉਨ ਮੋਟਿ ਸਕੈ, ਈਸੁ ਬੰਮੁ ਗ੍ਰਾਨੁ ਧਾਨੁ ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ॥

ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ, ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ॥

[੧੪੦੨-ਸਵਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ॥ ੨੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਲੇ. ਸੰ. ਪਾਲ. ਧਾਤੂ-ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾਂ ਸਰਬ ਦੀ [ਪਾਲੇ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਧਰਨ ਮਾਹਿ ਆਕਾਸ ਪਇਆਲ॥ ਸਰਬ ਲੋਕ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥ [੨੯੩-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸ-ਤੱਸਤ^੧ ਦੇਵੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦੇਵੇ. ਸੰ. ਦੇਵ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਜਨਯੋਗ (੨) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ (੩) ਦੇਣਾ, (੪) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-
ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਦਾਤਾ. [ਨਮਸਤੱਸਤ = ਨਮਸ + ਤ + ਅਸਤ] ਅਸਤ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ-ਵਾਚਕ. ਹੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਵੇ] = ਪ੍ਰਜਣੇਯੋਗ ਹੈਂ, [ਤ] = ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਮਸ] = ਨਮਸਕਾਰ [ਅਸਤ] = ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਚੁਤ ਪੂਜਾ ਜੋਗ ਗੋਪਾਲ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪਿ ਰਖਉ ਹਰਿ ਆਗੈ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਹੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

[੮੨੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਨੂੰ ਖਾਨ, ਪਾਨ ਆਦਿ ਦੇ [ਦੇਵੇ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭ ਦੇਨਹਾਰ॥ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਤਿਸੁ ਨਮਸਕਾਰ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ, ਤੂ ਏਕੋ ਦਾਤਾ, ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਭਾਈ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਜੰਤ ਦੁਖਿ ਸਦਾ ਨਿਵਾਸੀ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇ ਵਡਿਆਈ॥ [੬੩੪-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਵੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਮਹਾ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਸੀ, ਅਨਾਸੀ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥

ਜੰਤੁ ਹੂੰ ਨ ਜਾਤ ਜਾਕੀ, ਬਾਪ ਹੂੰ ਨ ਮਾਇ ਤਾ ਕੀ, ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾ ਸੁ ਛਟਾ ਕੈ ਅਨੁਮਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ—੨੫੮]

ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਵੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੇਵੈ = ਅ + ਭੇਵੈ] ਭੇਵੈ. ਸੰ. ਭੇਦ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਤਰ. ਫਰਕ. ਭਿੰਨਤਾ (੨) ਆਸ਼ਯ. ਤਾਤਪ੍ਰਜ (੩) ਪੰਜਾਬੀ. ਭੇਵ. ਕ੍ਰਿਆ-ਭਿਗੋਣਾ ਅਤੇ ਭਿੱਜਣਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਪਸੀਜਣਾ. ਗੀਝਣਾ. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੇਵੈ] = ਭੇਦਾਂ [ਦੂਜਪਣੇ] ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਾਤੀ, ਵਿਜਾਤੀ ਅਤੇ ਸ੍ਵੈਗਤ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦੂਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਮੈਂ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੇਖਿਓ, ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਗੀ ਕੋਊ॥

ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭ ਭੀਤਰਿ ਰਵਿਆ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਲੋਊ॥

[੫੩੪/੫੩੫-ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੂਸਰ ਹੋਆ, ਨਾ ਕੋ ਹੋਈ॥ ਜਪਿ ਨਾਨਕ, ਪ੍ਰਭ ਏਕੋ ਸੋਈ॥

[੭੪੦-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਭੇਵੈ] = ਭੇਦ (ਆਸ਼ਯ) ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਦੇਵ, ਦੈਤ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਸਨੇ, ਕਦ ਕੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਤੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਹੀ, ਕੋਈ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਰੂਪ, ਉਸਦਾ ਕੀਸਾ ਹੈ, ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦੀ ਕਿਤਨੀ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਜਾਕਉ ਖੋਜਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵ॥ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਖ ਨ ਲਹਹਿ ਭੇਵ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੰਕਰ ਕ੍ਰੋੜਿ ਤੇਤੀਸ ਧਿਆਇਓ, ਨਹੀ ਜਾਨਿਓ ਹਰਿ ਮਰਮਾਮ॥

ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧੁਬ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ, ਸਭ ਗਾਵਤ ਜੇਤ ਉਪਾਮ॥ [੭੧੯-ਬੈਰਾੜੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ—ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਹੀ ਜਾਨਹਿ ਭੇਦ॥

ਅਵਤਾਰ ਨਾ ਜਾਨਹਿ ਅੰਤੁ॥ ਪਰਮੇਸੁਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬੇਅੰਤੁ॥

[੮੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੇਵੈ] = ਭਿੱਜਣੇ (ਪਸੀਜਣੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੀ ਉੱਪਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।]

ਯਥਾ—ਨ ਭੀਜੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਸੋਗੀ ਕੀਤੇ ਰੋਜਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਰੂਪੀ ਮਾਲੀ ਰੋਗਿ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਤੀਰਥ ਭਵਿਐ ਨੰਗਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਦਾਤੀ ਕੀਤੇ ਪੁੰਨਿ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆ ਸੁੰਨਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਭੇੜਿ ਮਰਹਿ ਭਿੜਿ ਸੁਰ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਕੇਤੇ ਹੋਵਹਿ ਧੂੜ॥ ਲੇਖਾ ਲਿਖੀਐ ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ॥

ਨਾਨਕ ਭੀਜੈ ਸਾਚੈ ਨਾਇ॥

[੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਨਮਸਤੰ ਅਜਨਮੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਨਮੇ = ਅ + ਜਨਮੇ] ਜਨਮੇ ਸੰ. ਜਨਮ. ਸੰਗਯਾ-ਉੱਤਪਤੀ, ਪੈਦਾਇਸ਼, (੨)
[ਅਜਨਮੇ = ਅਜ + ਨਮੇ] ਅਜ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਨ ਜਨਮਿਆ ਹੋਵੇ. ਬ੍ਰਹਮਾ
ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ॥ ਨਮੇ. ਸੰ. ਨਮ. ਧਾਤੂ-ਨਿਵਣਾ, ਝੁਕਣਾ, ਨਮਸ਼ਕਾਰ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਨਮਿ ਨ ਮਰੈ, ਨ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥ [੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਜਨਮੇ] = ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਏ ਅਵਤਾਰ॥ ਕਈ ਜੁਗਤਿ ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰ॥

ਕਈ ਬਾਰ ਪਸਰਿਓ ਪਾਸਾਰ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ॥ [੨੭੬-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਪੈਅਪਾਰ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ॥

ਅਦ੍ਵੈ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਮਹਾ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਸੀ ਹੈਂ, ਅਨਾਸੀਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੫੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅਜ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਤਾਈ [ਨਮੇ] = ਨਿਉਂਦੇ (ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦੇ) ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ, ਧਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਿਮਰਹਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸਾ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵਤੇ ਕੋੜਿ ਤੇਤੀਸਾ॥

ਸਿਮਰਹਿ ਜਖਿ ਦੈਤ ਸਭਿ ਸਿਮਰਹਿ, ਅਗਨਤੁ ਨ ਜਾਈ ਜਸੁ ਗਨਾ॥

[੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਬਨਮੇ॥੨੧॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਸੁ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ-ਉੱਤਮ. ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ (੨) ਅਵੱਥੇ-ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ. ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (੩) ਸੰ. ਸ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ-ਆਪਣੇ ਆਪ, ਸੁਯੋ ਸਰੂਪ॥ ਬਨ. ਸੰ. ਵਨ. ਸੰਗਯਾ-ਜੰਗਲ, ਉਜਾੜ (੨) ਉਪਬਨ, ਬਾਗ (੩) ਜਲ (੪) ਸੰ. ਵਣ. ਕ੍ਰਿਆ-ਬਨਣਾ, ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਅਮਰ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ (ਸੁ) = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, [ਬਨ] = ਬਣ (ਜੰਗਲ) ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਥਿਤ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਵਣਿ ਤ੍ਰਿਣਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਪੂਰਨ ਗੋਪਾਲ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੁ ਜੀਅ ਸੰਗਿ ਦਇਆਲ॥

[੨੮੮-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ, [ਬਨ] = ਜਲ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਲ, ਬਲ ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਜੰਗਲ ਤੇ ਉਜਾੜ ਆਦਿ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜਲ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ੇਸ਼ਸਾਂਈ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਲ ਬਲ ਬਨ ਪਰਬਤ ਪਾਤਾਲ॥ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤਹ ਬਸਹਿ ਦਇਆਲ॥

ਸੂਖਮ ਅਸਬੂਲ ਸਗਲ ਭਗਵਾਨ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਨ॥

[੨੯੯-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸੁ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [ਬਨ] = ਬਿੰਦਾਬਨ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕ ਕੌਤਕਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਗੋਪੀ ਆਪੇ ਕਾਨਾ॥ ਆਪੇ ਗਉ ਚਰਾਵੈ ਬਾਨਾ॥

[੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਣਾਵਹਿ, ਬੇਨੁ ਸੁਣਤ ਸਭ ਮੋਹੈਗਾ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਧਨਿ ਧਨਿ ਬਨਖੰਡ ਬਿੰਦਾਬਨਾ॥ ਜਹ ਖੇਲੈ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਨਾ॥

ਬੇਨੁ ਬਜਾਵੈ ਗੋਪਨੁ ਚਰੈ, ਨਾਮੇ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ਆਨਦ ਕਰੈ॥

[੯੮੮-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ [ਸੁ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [ਬਨ] = ਬਨਾਵਣੇ ਵਿੱਚ, ਚਤਰ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚਾਹੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ, ਚੰਗਿਆਈ ਬਖਸ਼ ਕੇ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ, ਜਾਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥

ਜਿ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ, ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇਇ॥

[੯੧-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

{ ਸਾਖੀ-ਸੰਤ ਸੁਰਜਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ, ਜੋ ਡਾਕੂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਏ }

‘ਹੰਸ ਯੋਗ ਨਾਮ ਪੁਸਤਕ’ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇੱਕ ਸੁਰਜਨ ਦਾਸ ਨਾਮ ਵਾਲੇ, ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ, ਬਾਰ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ—ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਡਾਕੂ ਸਨ—ਇੱਕ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ, ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ, ਉਹ ਬੜੇ ਸਿੱਧ ਮਹਾਤਮਾ ਸਨ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖੀ, ਪਰ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਥੀ (ਤਰੀਕ) ਅਜੇ ਦੂਰ ਸੀ—ਕੁਛ ਡਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ—ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਕੂ ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਭੰਡਾਰੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਅਤੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਡਾਕੂ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਮਾਨ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ—ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਲੁਟਾਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਆ ਕੇ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਛਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਵੀ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ—ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਚਮੜੀ ਵੀ ਲੈ ਜਾਉ, ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਪਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਚਿਤ, ਐਸੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਢਲ ਗਿਆ, ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ, ਸਾਡਾ ਅਪਰਾਧ ਖਿਮਾ ਕਰੋ, ਤਦ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਡਾਕੂਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਸਾਧੂ ਬਨਣੇ ਪਰ,

ਸ਼ਰਜਨ ਦਾਸ ਏ ਮੌਜ ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਦੀ ਲਿਆ ਰਸ ਜੋ ਸਰਬ ਮਕਾਨ ਵਾਲਾ॥

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਨੇ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਗਉਨੇ. ਸੰ. ਗਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਜਾਣਾ. ਗੰਮਤਾ. ਪਹੁੰਚ. (੨) ਸੰ. ਗੰਣ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਾਮਾਨਯ. ਸਾਧਾਰਣ (੩) [ਗਉਨੇ = ਗਉ + ਨੇ^੧] ਗਉ. ਪੰਜਾਬੀ. ਗੌਂ. ਸੰਗਯਾ-ਇੱਛਾ. ਸੂਰਬ. ਗਰਜ. ਮਤਲਬ. [੪] ਗਉਨੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਗਉਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ-ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਗਉਨੇ] = ਪਹੁੰਚ [ਗੰਮਤਾ] ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ, ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਅਵਤਾਰ ਵੀ, ਈਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕ ਪਿਨ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ, ਬਗਦਾਦ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ, ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਇੱਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕਾਂ ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਜਲਾਂ-ਬਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਗਮਨ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਯਥਾ—“ਨਾਲ ਲੀਤਾ ਬੇਟਾ ਪੀਰ ਦਾ, ਅੱਖੀ ਮੀਟ ਗਿਆ ਹਾਵਾਈ ॥ ਲੱਖ ਆਕਾਸ ਪਾਤਾਲ ਲੱਖ, ਅੱਖ ਫਰਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਦਿਖਲਾਈ ॥

[ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ-੩੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ [ਗਉਨੇ] = ਗੰਣ (ਸਾਧਾਰਨ) ਸਰੂਪ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੁੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਇਹ, ਕਿ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ, ਸਭ ਵਿਖੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁੱਛ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਰੂਪੁ ਸਤਿ ਜਾਕਾ ਸਤਿ ਅਸਥਾਨੁ ॥ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿ, ਕੇਵਲ ਪਰਧਾਨੁ ॥

[੨੮੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਬ] ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪਰਿਪੂਰਨ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ [ਗਉ] = ਗੌਂ (ਗਰਜ) [ਨੇ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਬਦੁ ਬੁਝਾਏ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ॥ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਾਚੇ ਭਰਪੂਰਾ ॥

ਅਫਰਿਓ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸਦਾ ਤੂ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਈ ਹੇ ॥

[੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ [ਗਉਨੇ] = ਗਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੁਹੀ ਧਿਆਈਐ ॥

ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ, ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈਐ ॥

[੭੪੮-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਗਾਵਹਿ ਤੁਹਨੇ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ, ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ ॥

ਗਾਵਹਿ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਹਿ, ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥

ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ, ਸੋਹਨਿ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ ॥

ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ ਇੰਦਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ॥

[੬-ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਨੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਭਉਨੇ. ਸੰ. ਭਵਨ. ਸੰਗਯਾ-ਚਉਦਾ ਭਵਨ. ਚੌਦਾ ਲੋਕ. (੨) [ਭਉਨੇ = ਭਉ + ਨੇ]
ਭਉ. ਸੰ. ਭਯ. ਸੰਗਯਾ-ਭੈ. ਡਰ. ਖੌਫ਼. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ [ਭਉਨੇ] = ਭਵਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਦਹ ਭਵਨ, ਸਗਲ ਬਿਆਪਤ ਰਾਮ॥

ਨਾਨਕ ਉਨ ਨ ਦੇਖੀਐ, ਪੂਰਨ ਤਾਕੇ ਕਾਮ॥ [੨੯੯-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਭਵਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲੂ ਬੇਅੰਤ, ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹੈ ਕਉਣ॥

ਤੁਧੁ ਸਿਰਜਿਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ, ਤੂੰ ਨਾਇਕੁ ਸਗਲ ਭਉਣ॥

[੧੦੯੪-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਦੂਜੀ, ਪਉੜੀ-੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਭਵਨਾਂ ਦਾ, ਆਸਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਭਵਨ ਧਾਰੇ, ਏਕ ਥੋਂ ਕੀਏ ਬਿਸਥਾਰੇ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਵ ਮਹਿ ਆਪਿ ਹੈ ਨਿਰਾਰੇ॥

ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ਪਾਰੇ, ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਥਾਰੇ, ਸਗਲ ਕੋ ਦਾਤਾ, ਏਕੈ ਅਲਖ ਮੁਰਾਰੇ॥

[੧੩੮੬-ਸ੍ਰੋਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਭਉਨੇ] = ਭਵਨ (ਲੋਕ) ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਚਉਦਹਿ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਪ੍ਰਭ ਆਪ॥ ਸਗਲ ਭਵਨ ਪੂਰਨ ਪਰਤਾਪ॥ [੨੯੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੁਤ੍ਰ ਧਰਤੀ ਪੁਤ੍ਰ ਪਾਣੀ ਆਸਣੁ, ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਬਾਰਾ॥

ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਏਕਾ, ਮੁਖਿ ਤੇਰੈ ਟਕਸਾਲਾ॥ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ, ਆਪੇ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ॥ [੫੯੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ [ਭਉ] = ਡਰ [ਨੇ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ, ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੈਹਾਰਾ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕਾ ਸੰਗੀ, ਭਗਤ ਸੋਹਹਿ ਦਰਬਾਰਾ॥ [੯੯੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰੰਗੇ. ਫਾਰਸੀ. ਰੰਗ. ਸੰਗਯਾ-ਲਾਲ, ਪੀਲਾ ਆਦਿ ਸਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ (੨) ਸੰ.
ਰੰਗ. ਸੰਗਯਾ-ਅਨੰਦ. (ਅ) ਪ੍ਰੇਮ. (ੳ) ਤਮਾਸ਼ਾ. ਲੀਲਾ. ਕੌਤਕ. ਖੇਲ. (੩) ਰੰਗ. ਸੰ. ਰੰਜ. ਧਾਤੂ-
ਰੰਗ ਦੇਣਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਘੁਲ ਮਿਲ ਜਾਣਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲਾਲ, ਪੀਲੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ, ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ }
ਯਥਾ—ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹਰੇ॥

ਸਰਬੀ ਰੰਗੀ ਰੂਪੀ ਤੂੰਹੈ, ਤਿਸੁ ਬਖਸੇ ਜਿਸੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇ॥ [੩੫੫—ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੂਰਿ ਨ ਨੇਰੈ ਸਭ ਕੇ ਸੰਗਾ॥ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਣੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਾ॥ [੨੩੬—ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ, ਰਚਨਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੰਗ ਵੀ, ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਲਈ ਉਸੀ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ }

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ, ਆਪਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਤੀ॥

ਰੰਗ ਪਰੰਗ ਉਪਾਰਜਨਾ, ਬਹੁ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਤੀ॥ [੧੩੮—ਮਾਝ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪ ਰੰਗਿ ਸਭਿ ਤੇਰੇ, ਮੇਰੇ ਲਾਲਨ ਲਾਲ ਗੁਲਾਰੇ॥

ਜੈਸਾ ਰੰਗੁ ਦੇਹਿ ਸੇ ਹੋਵੈ, ਕਿਆ ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਵਿਚਾਰੇ॥ [੯੮੨—ਨਟ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਰੰਗੇ] = ਅਨੰਦ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਜੋ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਭਜਨਾਨੰਦ, ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਿਆਨੰਦ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਅਨੰਦ, ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਨਿਮਿਤ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਬ੍ਰਹਮਾਤਮਾ ਦੀ ਝਲਕ, ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—ਚਿਤਹਿ ਚਿਤੁ ਸਮਾਇ, ਤਾ ਹੋਵੈ ਰੰਗੁ ਘਨਾ॥

ਹਰਿਹਾਂ ਚੰਚਲ ਚੋਰਹਿ ਮਾਰਿ, ਤਾ ਪਾਵਹਿ ਸਚੁ ਧਨਾ॥ [੧੩੬੨—ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫]

ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਯ ਆਦਿ ਦੇ, ਸੰਯੋਗ ਤੋਂ ਅਨੰਦ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਤ੍ਵ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ਯ ਸੰਯੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਖਿਨਭਰ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਝਲਕ ਨਾਲ, ਅਨੰਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ, ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਆਤਮਦਰਸ਼ੀ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਯ ਸੰਯੋਗ ਦੀ, ਇੱਛਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਤਮ ਵਿਮੁਖ, ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਵਿਸ਼ਯ ਸੰਯੋਗ ਦੀ, ਇੱਛਾ ਫੁਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਿਸ਼ਯ ਨੂੰ ਹੀ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਅਨੰਦ, ਆਤਮ ਝਲਕ ਨਾਲ, ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਯਥਾ— ਆਤਮ ਵਿਮੁਖ ਬੁਧਿ ਜਨ ਜੋਈ॥ ਇੱਛਾ ਤਾਹਿ ਵਿਸ਼ਯ ਕੀ ਹੋਈ॥ ਤਾਸੁ ਚੰਚਲ, ਬੁਧਿ ਬਖਾਨੀ॥ ਸੁਖ ਆਭਾਸ ਹੋਇ ਤਹਾ ਹਾਨੀ॥ ਜਬ ਅਭਿਲਖਿਤ ਪਦਾਰਥ ਪਾਵੈ॥ ਤਬ ਮਤਿ ਛਨਕ ਵਿਖੇਪ ਨਸਾਵੈ॥ ਤਾਮੈ ਹਵੈ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਾ॥ ਪੁਨ ਛਿਨ ਮੈ, ਬਹੁ ਚਾਹੁ ਬਿਭੰਧਾ॥ ਤਾਤੇ ਹਵੈ, ਬਿਰਤਾ ਕੀ ਹਾਨੀ॥ ਸੋ ਅਨੰਦ, ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਨਸਾਨੀ॥ ਵਿਸ਼ਯ ਸੰਗ ਅਨੰਦ ਜੋ ਹੋਈ॥ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ, ਯਹ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ॥ [ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ, ਚੌਥਾ ਤਰੰਗ] ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਅਨੰਦ ਹਨ, ਯਥਾ—ਵਿਸ਼ਯਾਨੰਦ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਭਜਨਾਨੰਦ ਹਰੀਦਾਸ॥ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ, ਭਈ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਸ॥ ਇਹ ਸਭ ਅਨੰਦ ਬ੍ਰਹਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਵੀ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਅਨੰਦ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਖਜਾਨਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਅਨੰਦਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ

ਯਥਾ—ਸਰਬ ਰੰਗ ਇਕ ਰੰਗ ਮਾਹਿ॥ ਸਬ ਸੁਖਾ ਸੁਖ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ॥

ਤਿਸਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਇਹੁ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਜਿਸ ਕਰੇ ਦਾਨੁ॥ [੧੧੮੦-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿੱਚ [ਰੰਗੇ] = ਰੰਗਿਆ (ਮਿਲਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਰੰਗਨ ਕੇ ਰੰਗਾ॥ ਕੀਟ ਹਸਤ ਪੂਰਨ ਸਭ ਸੰਗਾ॥ [੧੩੦੫-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ, ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗਨਾ॥

ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਤੂ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨਾ॥

[੧੩੧੩-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਰਵਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗ॥ ਭਏ ਪ੍ਰਗਾਸ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗ॥ [੨੮੭-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ [ਰੰਗੇ] = ਕੌਤਕਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ, ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਪਾਰ ਅਨੰਦ ਦਾਇਕ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਅਪੁਨੇ ਚਲਿਤ ਆਪਿ ਕਰਣੈਹਾਰ॥ ਕਉਤਕ ਕਰੈ ਰੰਗ ਅਪਾਰ॥

[੨੭੯-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਰੰਗੇ] = ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਰਾਸਿ ਮੰਡਲੁ ਕੀਨੋ ਆਖਾਰਾ॥ ਸਗਲੋ ਸਾਜਿ ਰਖਿਓ ਪਾਸਾਰਾ॥

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਪਾਰਾ॥ ਪੇਖੈ ਖੁਸੀ, ਭੋਗਨ ਹੀ ਹਾਰਾ॥

ਸਭਿ ਰਸ ਲੈਤ, ਬਸਤ ਨਿਰਾਰਾ॥ ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ, ਨਾਹੀ ਮੁਖੁ ਨ ਮਸਾਰਾ॥

ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਖੇਲੁ ਤੁਹਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਰੇਣ ਸੰਤ ਚਰਨਾਰਾ॥

[੭੪੬-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ, ਕਿਆ ਕੋ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥

ਤੂ ਆਪੇ ਗੁਪਤਾ ਆਪੇ ਪ੍ਰਗਟ, ਆਪੇ ਸਭਿ ਰੰਗ ਮਾਣੈ॥

[੯੪੬-ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਮ: ੧]

ਸੱਤਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੇ ਨਾਲ [ਰੰਗੇ] = ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸੁਨਹੁ ਮੀਤ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਘਟ ਘਟ ਆਧਾਰੁ॥

[੩੯੧-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ, ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗਨਾ॥

ਸਭ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਤੂ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨਾ॥

[੧੩੧੩-ਕਾਨੜੇ ਦੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੨]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੰਗੇ ॥੨੨॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪਾਪਾਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ [ਭੰਗੇ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਣਹਾਰ ਸੁਆਮੀ, ਕੀਤਾ ਜਾਕਾ ਹੋਵੇ ॥ ਕੋਟ ਕੋਟੋਤਰ ਪਾਪਾ ਕੇਰੇ, ਏਕ ਘੜੀ ਮਹਿ ਖੋਵੇ ॥

[੪੩੮-ਰਾਗ ਆਸਾ ਛੰਤ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ, ਮੈ ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜੀ ਆਪੇ ਗੋਈ ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਘੜਿ ਭੰਨਿ ਸਵਾਰਹਿ, ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣਿਆ ॥ [੧੧੨/੧੧੩-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਾਲ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਮੌਤ, ਮ੍ਰਿਤੂ (੨) ਸਮਾਂ (੩) ਯਮਰਾਜ (੪) ਦੁਰਭਿਖਸ਼ (੫) [ਕਾਲ ਕਾਲੇ = ਕਾਲ + ਅਕਾਲੇ] (੬) [ਕਾਲਕਾਲੇ = ਕਾਲਕਾ + ਲੇ] }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਲ ਸਰੂਪ, ਯਮਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ [ਕਾਲੇ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਯਮਰਾਜ, ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕ, ਸਰਬ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕ, ਕਾਲ ਰੂਪ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਜਲਿ ਥਲਿ ਗਗਨਿ ਪਯਾਲਿ ਪੂਰਿ ਰਹਾ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮੀਠੇ ਜਾ ਕੇ ਬਚਨਾ ॥

ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ, ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ ॥

[੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ: ਚਉਥੇ ਕੇ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ [ਕਾਲ] = ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ, ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਅਤੇ ਨ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਸੁਰਾਸੁਰ ਗੰਧਰਬ, ਜੰਛ ਭੁਜੰਗ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ ਹੈ ॥

ਔਰ ਸਕਾਲ ਸਬੇ ਬਸਿ ਕਾਲ ਕੇ, ਏਕ ਹੀ ਕਾਲ ਅਕਾਲ ਸਦਾ ਹੈ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦ ਹੋਵਣਹਾਰਾ ॥ ਉਚ ਅਗਮੁ ਅਬਾਹੁ ਅਪਾਰਾ ॥

ਉਣੇ ਭਰੇ, ਭਰੇ ਭਰਿ ਉਣੇ, ਇਹ ਚਲਤ ਸੁਆਮੀ ਕੇ ਕਾਰਣਾ ॥

[੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕਾਲ, ਤੇ ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਸਰਬ ਰੂਪ, ਓਹੁ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਰੂਪ ਵੀ, ਆਪ ਹੈ, ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਾਲ ਰਹਿਤ (ਅਕਾਲ) ਈਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਮਰੇ, ਮਾਰੇ ਭੀ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਏ, ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ॥
ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਈ, ਜੋਤੀ ਤੂ ਜਾਤਿ॥ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਮਿਲਣੁ ਨਹੀ ਭ੍ਰਾਤ॥

[੪੧੩-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਨਮਸ-ਤਸਤ ਦਿਆਲੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੇ ਉੱਪਰ [ਦਿਆਲੇ] = ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, [ਤ] = ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਮਸ] = ਨਮਸਕਾਰ [ਅਸਤ] = ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੇਤੀ ਹੈ ਤੇਤੀ ਤੁਧੁ ਜਾਚੈ, ਤੂ ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਦਇਆਲਾ॥
ਤੁਮਰੀ ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਪਤਿ ਰਾਖਹੁ, ਸਾਚੁ ਮਿਲੈ ਗੋਪਾਲਾ॥ [੧੨੭੪-ਮਲਾਰ ਮ: ੧]

ਨਮਸਤੰ ਅਬਰਨੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਬਰਨੇ = ਅ + ਬਰਨੇ] ਬਰਨੇ. ਸੰ. ਵਰਣ. ਸੰਗਯਾ-ਵਰਣ ਆਸ਼੍ਰਮ. (੨) ਰੰਗ. (੩) ਕਥਨ. ਵਰਣਨ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਰਨੇ] = ਵਰਣ ਆਸ਼੍ਰਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬ੍ਰਹਮਣ ਆਦਿ ਵਰਣ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਆਦਿ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਹ ਦੂਰਿ ਪੂਰਿ ਹਜੂਰਿ ਸੰਗੇ॥ ਸੁੰਦਰ ਰਸਾਲ ਤੂ॥

ਨਹ ਬਰਨ ਬਰਨ, ਨਹ ਕੁਲਹ ਕੁਲ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਤੂ॥ [੧੨੩੧-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਬਰਨੇ] = ਕਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੋਈ ਵਰਨਣ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਕਿਆ ਹਮ, ਜੀਅ ਜੰਤ ਬੇਚਾਰੇ, ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਹ, ਏਕ ਰੋਮਾਈ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰਾ, ਬੇਅੰਤ ਠਾਕੁਰ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥

[੮੨੨-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਵਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਲਖਿਆ, ਕਥਨੁ ਤੇ ਅਕਥਾ॥

ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਸੁਣਹੁ ਬਿਨਤੀ, ਪ੍ਰਭ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥਾ॥ [੫੭੮-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਰਨੇ] = ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੰ, ਨ ਰੰਗੁ ਨ ਗੰਗੁ॥ ਨ ਨਾਮੰ ਨ ਠਾਮੰ, ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਜਾਗੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਮਰਨੇ ॥੨੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਮਰਨੇ = ਅ + ਮਰਨੇ] ਮਰਨੇ. ਸੰ. ਮਰਨ. ਸੰਗਯਾ-ਸ੍ਰੀਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਯੋਗ. ਮੌਤ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਰਨ ਆਦਿ ਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਾਚਾ ਮਰੇ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹੈ ਸਮਾਇ॥ [੨੨੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੩]

ਨਮਸਤੰ ਜਰਾਰੰ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਜਰਾਰੰ. ਸੰ. ਜਰਾਰਿ. [ਜਰਾਰਿ = ਜਰਾ + ਅਰੀ] ਜਰਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬੁਢਾਪਾ. ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ. (੨) ਰਾਰਾ ਅਤੇ ਲੱਲਾ ਵਰਗੀ ਅਖਸ਼ਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ, ਰਾਰੇ ਦੀ ਜਰਾ ਲੱਲਾ ਅੱਖਰ, ਪੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ, ਅਰਥ ਬਣਿਆ ਜਲ ਆਦਿਕ, ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਅਰੀ (੩) [ਜਰਾਰੰ = ਜਰ + ਅਰੰ] ਜਰ. ਸੰਗਯਾ-ਜਲਨ. ਦਾਹ (੪) ਜਰਾਰੰ-ਜਲਾਉਣਾ. ਸਾੜਨਾ ਅਰੀ ਨੂੰ (੫) [ਜਰਾਰੰ = ਜ + ਰਾਰੰ] ਰਾਰੰ. ਸੰ. ਰਾਰਿ. ਸੰਗਯਾ-ਝਗੜਾ.-ਜ. ਸੰ. ਜਨਮ. ਉਤਪੰਨ. (੬) ਜਰਾਰੰ. ਅਰਥੀ. ਜੱਗਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋਗਵਰ. ਬਹਾਦਰ ਵੀਰ ਸੂਰਮਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਰਾ] = ਬੁਢਾਪੇ ਆਦਿ ਅਵਸਥਾ ਦਾ [ਅਰੀ] = ਵੈਰੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਰਸ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਅਵਿਨਾਸੀ ਅਵਿਗਤੁ ਸੋ ਪੁਰੁ, ਸਦਾ ਨਵਤਨੁ ਨਿਰਮਲਾ॥

ਨਹ ਦੂਰਿ ਸਦਾ ਹਦੂਰਿ ਠਾਕੁਰੁ, ਦਹ ਦਿਸ ਪੂਰਨੁ ਸਦ ਸਦਾ॥ [੪੫੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਤਯੰ ਨਿਰਾਲੰ॥ ਨ ਬ੍ਰਿਧ ਬਿਸੇਖੰ, ਨ ਤਰਨੰ ਨ ਬਾਲੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਲ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਅਰੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਲੈ ਸਮੇਂ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਖਾਣੀ ਨ ਬਾਣੀ ਪਉਣ ਨ ਪਾਣੀ॥ ਓਪਤਿ ਖਪਤਿ ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀ॥

ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਸਪਤ ਨਹੀ ਸਾਗਰ॥ ਨਦੀ ਨ ਨੀਰੁ ਵਹਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੫-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਰ] = ਜਲਣਤਾਈ ਦਾ [ਅਰੰ] = ਅਰੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਠੰਢਕ ਪਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਸਾਈ॥ ਮੇਘੁ ਵਰਸੈ ਸਭਨੀ ਬਾਈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲਾ, ਠਾਂਢਿ ਪਾਈ ਕਰਤਾਰੇ ਜੀਓ॥ [੧੦੫-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਰੰ] = ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਜਰਾ] = ਜਲਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਕਿ, ਸੰਤ ਦੋਖੀ ਹੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਭੈਆਨ ਰੂਪੁ ਨਿਕਸਿਆ, ਥੰਮ੍ਹ ਉਪਾਤਿ॥

ਹਰਨਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਲੀਆ ਉਬਾਰਿ॥ [੧੧੩੩-ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਾਵਣ ਸੇ, ਮਹਿਰਾਵਣ ਸੇ, ਘਟ ਕਾਨਹੁ ਸੇ, ਪਲ ਬੀਚ ਪਛਾਰੇ॥

ਬਾਰਦ ਨਾਦ ਅਕੰਪਨ ਸੇ ਜਗ, ਜੰਗ ਜੁਰੇ ਜਿਨ ਸਿਉ ਜਮ ਹਾਰੇ॥

ਕੁੰਡ ਅਕੁੰਡ ਸੇ ਜੀਤ ਸਭੈ ਜਗ, ਸਾਤਹੁ ਸਿੰਧ ਹਥੀਆਰ ਪਖਾਰੇ॥

ਜੇ ਜੇ ਹੁਤੇਅਕਟੇ ਬਿਕਟੇ ਸੁ ਕਟੈ, ਕਰਿ ਕਾਲ ਕਿਰਪਾਨ ਕੇ ਮਾਰੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੯੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ [ਰਾਰੇ] = ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ = (ਜੰਗ-ਜੁੱਧ) ਦੇ [ਜ] = ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੂਤ ਦੁਸਮਨ ਸਭਿ ਤੁਝਤੇ ਨਿਵਰਹਿ, ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਤੁਮਾਰਾ॥

ਜੋ ਜੋ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਦੁਖਾਏ, ਓਹੁ ਤਤਕਾਲ ਤੁਮ ਮਾਰਾ॥

[੬੮੧-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ [ਜਰਾਰੇ] = (ਜਰੌਰਾਰ) ਸੂਰਮਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੂਰਮਾ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਸੂਰ ਹੁਇ ਕੈ, ਮਾਰਤ ਮਵਾਸਨ ਕੋ, ਕਹੁ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਮਹਾਦੀਨ, ਕਹੂੰ ਦੁਖ ਕੇ ਅਧੀਨ, ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਕਹੂੰ ਭਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੬]

ਨਮਸਤੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ = ਕ੍ਰਿਤ + ਅਰੰ] ਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਾਰਜਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ
(੨) [ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ = ਕ੍ਰਿ + ਤਾਰ] ਕ੍ਰਿ. ਸੰ. ਕਰ. ਸੰਗਯਾ- ਹਥ॥ ਤਾਰੰ. ਸੰ. ਤੰਤੂ. ਸੰਗਯਾ-ਭੋਰਾ॥
ਤਾਰੰ. ਫਾਰਸੀ. ਤਾਰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੂਤ੍ਰ. ਤੰਤੂ (੩) ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ, ਸੰ. ਕ੍ਰਿਤਾਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ.
ਭਾਵ-ਅਰਥ—ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ [ਅਰੰ] = ਅਰੀ (ਵੈਰੀ) ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ, ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਤਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ॥ ਜਿਨਿ ਸਿਰਜੀ ਤਿਨਿ ਆਪੇ ਗੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਸਦਾ ਤੂੰ, ਸਹਜੇ ਸਚਿ ਸਮਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੯-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੂੰ [ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ] = ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਅਘੋ ਡੰਡਣ ਦੁਸ਼ਟ ਖੰਡਣ, ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ॥

ਦੁਸ਼ਟ ਹਰਣੇ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਣੇ, ਸਰਬ ਕੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੧੯੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ! ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ [ਕ੍ਰਿ] = ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਰੂਪ [ਤਾਰੇ] = ਤਾਰ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਰੂਪ ਤਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਕਾਠ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਕਹਾ ਕਰੈ ਬਪੁਰੀ, ਖਿਲਾਵਨਹਾਰੋ ਜਾਨੈ॥

ਜੈਸਾ ਭੇਖੁ ਕਰਾਵੈ ਬਾਜੀਗਰੁ, ਓਹੁ ਤੈਸੇ ਹੀ ਸਾਜੁ ਆਨੈ॥

[੨੦੬-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਭਲੀ ਬੁਰੀ, ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

{ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ-ਸਾਖੀ }

ਜਿਉ ਆਪਿ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਪਿਆਰੇ, ਜਿਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਭਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਜੰਤੀ ਜੰਤ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਜਹਿ ਵਜਾਇਆ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਪੁਸਤਕ ਬੀਰ ਮ੍ਰਿਗੇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ, ਪੰਡਤ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੯੧੩-੧੮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਨੌਰੰਗਾਵਾਦ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼, ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਮਹਾਨ ਵਿਰੱਕਤ ਤਤਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ, ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਵੇਰੇ ਸੈਰ ਕਰਨ, ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ (ਪੰਡਤ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵੀ) ਨਾਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਦ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਖਲੋਂਦਾ ਓਨਾ ਚਿਰ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ, ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ, ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਮਸਤ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਵੀ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪਾਸੋਂ, ਕਦੇ ਵੀ, ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਦ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮੈਂ ਚਾਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਮਿਤ, ਇੱਕ-ਇੱਕ ਧੋਲੇ (ਅਧੋ-ਅਧੋ) ਪੈਸੇ ਦਾ, ਜਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਉਹਾਂ ਤੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ, ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਖਾਣ ਦਾ, ਨਿਰਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇਕਰ ਤੇਰੇ ਪਾਸ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਪ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਅਤੇ ਦੱਸ, ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸਤ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,—ਤਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਓਹੀ ਆਪ ਜੀ ਹੋ, ਹੁਣ ਕੀ, ਆਪ ਜੀ ਨਵੇਂ ਹੋ ਗਏ ਹੋ। ਪਰ ਚੱਲੋ, ਜੇਕਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ।

ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਮੈਂ ਹਰਦੁਆਰ ਦੇ, ਕੁੰਡ ਤੇ ਗਿਆ, ਓਥੋਂ ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਚੱਲ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਕਾਂਸ਼ੀ ਜੀ ਦੀ ਵੀ, ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਦ ਮੈਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮਣੀ-ਕਰਣਕਾ ਘਾਟ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਬਸਤਰ ਲਾਹ ਕੇ, ਇਸਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਤਦ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਵੱਲ ਰੱਖੀ, ਤਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਦੇਖੋ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ

ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੀਰਥ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵੀ, ਸਣੇ ਸਿਰ ਗੋਤਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਦ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਗੋਤਾ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ, ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ, ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੁਪਿਆ ਦੀ ਵਾਂਸਲੀ ਸੀ, ਉਹ ਗਠੜੀ ਹੀ, ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਸਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਚੋਰ ਕਰਕੇ ਕਹਾਂ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ, ਮੇਰਾ ਪਰਚਾ (ਜਾਣ-ਪਛਾਣ) ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂ—ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ—ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਭ ਵਿਵਹਾਰ, ਈਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤਾਂ, ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ, ਮੇਰਾ ਅਸਲੀ ਚੋਰ ਈਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਹੀ ਪੱਲਾ, ਪਕੜ ਲਵੋ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਚੋਰ ਉਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਜਿਸ ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੀ, ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਪੂਜਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਡੱਬੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਡੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੂਰਤੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਬੈਠ ਕੇ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੇ ਮੇਰੀ ਰੁੱਪਯਾ ਦੀ, ਵਾਂਸਲੀ ਵਾਲੀ ਗੱਠੜੀ ਚੱਕ ਲਈ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਮੇਰੇ ਚੋਰ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਸੰਧਿਆ ਤੋਂ ਉਰੇ-ਉਰੇ, ਮੇਰੀ ਗੱਠੜੀ ਦੇ ਦੇਵੇਗੇ, ਤਦ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਜੇ ਨ ਦੇਵੇਗੇ, ਤਦ ਮੈਂ ਸੰਧਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ-ਇਸ ਡੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ, ਅੱਠ ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ, ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਟ ਕੇ ਰੋੜ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਫੇਰ, ਮੈਂ ਨਾਲ ਹੀ, ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਕੇ, ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਿਆ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਨ ਮੈਂ ਮੰਗਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ-ਹੁਣ ਇੱਕ ਤਾਂ, ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ, ਬੜੇ ਅਉਖੇ ਦਿਨ, ਧੁੱਪ ਵੀ, ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਦ ਮਾਰੇ ਪਿਆਸ ਦੇ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ, ਅਤੀਅੰਤ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਗਏ-ਤਦ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ-ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਆ ਤੈਨੂੰ ਅੰਨ, ਮਿਠਾ, ਘਿਉ ਆਦਿ, ਸਭ ਸਮੱਗ੍ਰੀ, ਮੈਂ ਲੈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ-ਜਲ, ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਰਸੋਈ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾ ਲਵੀਂ, ਅਤੇ ਧਨ ਤੇਰਾ, ਜੇੜਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨ ਜਾਣੇ, ਕੌਣ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ, ਥੋੜੇ ਹੀ, ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਸ ਧਨ ਵੱਲੋਂ, ਹੁਣ ਸੰਤੋਖ ਕਰ-ਤਦ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਆ, ਜਾ ਭ੍ਰਾਵਾ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ, ਬਿਪਤਾ ਪਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ, ਕੁਝ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ-ਜੇ ਮੇਰਾ ਚੋਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰਾਂ, ਤਦ ਉਹ ਬੰਦਾ, ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਜਦ ਇੱਕ ਪਹਿਰ ਭਰ, ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਤਦ ਫਿਰ ਉਹੀ ਬੰਦਾ, ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਓ ਭਾਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਹੱਠ ਕਰਕੇ, ਕਿਉਂ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਠ ਕੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਖਾ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਦੀ, ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਵੀ ਕਰੇਗਾ, ਉੱਠ ਕੇ ਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ, ਸੀਧਾ ਲੈ ਦਿਆਂ, ਫੇਰ ਰਸੋਈ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾ ਕੇ ਬਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰ, ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ-ਤਦ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਓ ਭ੍ਰਾਵਾ, ਤੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਚੋਰ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਮੇਰੀ ਗੱਠੜੀ, ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਛੁਟੇਗਾ, ਗੱਠੜੀ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ-ਜੇਕਰ ਤੂੰ, ਮੇਰੀ ਗੱਠੜੀ, ਲਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਦਇਆ ਆਈ ਹੈ, ਤਦ ਤੂੰ ਹੀ, ਮੇਰੀ ਗੱਠੜੀ ਦੇ ਦੇ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਪਰ, ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਪ੍ਰਾਣ ਮੇਰੇ, ਮਾਰੇ ਪਿਆਸ ਦੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਗਏ-ਜਦ ਦਿਨ, ਤਿੰਨਕੁ

ਘੜੀ ਰਹਿ ਗਿਆ—ਤਦ ਫੇਰ ਓਹੀ ਬੰਦਾ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ, ਜੋ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਹੱਠ, ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਥੋੜੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਧਨ ਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਚਲ, ਤੇ ਦੁੱਖਦਾਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਥੋੜੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਵੀ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਰਦੀ ਵਾਰ, ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਧੌਖੇ ਵਾਲੇ ਧਨ ਲਈ ਨਰ ਨਾਰਾਇਣੀ ਦੇਹ ਦਾ, ਤੂੰ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਅਤੀ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ—ਉੱਠ-ਚੱਲ ਕੇ ਜਲ ਪਾਨ ਕਰ, ਉਸਦੀ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ—ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਭ੍ਰਾਵਾ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤਾਂਈ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ, —ਮੈਂ, ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਖਾਂਵਾ, ਚਾਹੇ ਨ ਖਾਂਵਾ—ਇੱਕ ਤਾਂ, ਮੇਰਾ ਸਰਬੰਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ—ਦੂਜਾ ਤੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਆ ਕੇ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ—ਜੇ ਭਲਾ ਮਾਨਸ ਹੈ, ਤਾਂ ਚਲਿਆ ਜਾਹ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਰਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਨ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਡੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਤੇਰਾ ਵੀ ਸਿਰ ਭੰਨ ਦਿਆਂਗਾ—ਐਹੋ ਜਹੇ, ਮੇਰੇ ਕਠੋਰ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਓਹ ਪੁਰਸ਼ ਚੁਪ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੇ ਸਾਮਣੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਪਰ ਦੋ ਘੜੀ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਓਹ ਪੁਰਸ਼ ਬੋਲਿਆ—ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਗੱਠੜੀ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਲਭਾਇ ਦੇਵੇ, ਤਦ ਤੂੰ, ਉਸਤੋਂ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਾਂ, ਨਹੀਂ ਮੰਗੇਗਾ—ਤਦ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਗੱਠੜੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ—ਮੈਂ ਤਾਂ, ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ—ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ, ਮੰਗਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ—ਫੇਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਅੱਛਾ, ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਡੱਬੀ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ, —ਮੈਂ, ਸੀ ਤਾਂ ਪਿਆਸ ਕਰਕੇ, ਬਹੁਤ ਵਿਆਕੁਲ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਂ ਸੰਭਲ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਚਲਦਿਆਂ-ਚਲਦਿਆਂ, ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ, ਲੈ ਕੇ ਵੱਡ ਗਿਆ, ਓਹ ਮਕਾਨ ਸੁੰਨਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਕੇ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਆਪਣੀ ਗੱਠੜੀ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਛਾਣਦਾ ਵੀ ਹੈਂ—ਤਦ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਮੈਂ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ—ਤਦ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਦੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਇਹ ਗੱਠੜੀ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੈ।

ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜਦ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਿਹਾ—ਤਦ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਕਿਹਾ—ਤੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਚੋਰ ਹੈਂ, ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਜਾ, ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਦੇਖ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਲਚ, ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਸੋ ਤੂੰ ਨਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ—ਫੇਰ ਮੈਂ, ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਚਤੁਰਭੁਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿਓ—ਹੁਣ ਮੈਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ—ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜਦ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਤਦ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸ ਕੇ, ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ—ਹਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਤਾਂ, ਕਰਨ ਦੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਵੀ, ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮਾਇਆ, ਫਿਰ ਗਈ—ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ—ਤਦ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ—ਚਤੁਰਭੁਜ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ, ਚਮਤਕਾਰਾ, ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਏ।

ਤਦ ਮੈਂ ਬੇਸੁਰਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਤ ਆਈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ, ਬਾਰ-ਬਾਰ, ਬੇਸੁਰਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ—ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਓਥੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਠੜੀ ਲੈ ਕੇ, ਹੋਰ ਯਾਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ, ਰਾਤ ਰਿਹਾ, ਫੇਰ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜੀ ਦੀ, ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਘਰ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਆ ਕੇ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ, ਸੋ ਸਾਰੀ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਪੁੰਨ ਅਰਥ ਲਗਾ ਕੇ, ਪੁਤ੍ਰ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਸਭ ਨੂੰ, ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ—ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ, ਨ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਮਰ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ, ਸਭ ਮਰ ਗਏ ਹੋ—ਜਾਉ ਹੁਣ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਵੀ, ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਮੋਹ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਤੋੜ ਕੇ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਰੋਜ਼ੀ ਲਈ, ਰੋਜ਼ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮਜ਼੍ਹਰੀ ਕਰਕੇ, ਅੰਨ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ—ਓਹ ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ, ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਸੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮਸਤ ਹੋਇਆ, ਰਹਿੰਦਾ

ਦੀ ਝਾਂਕੀ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ—ਜਦ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸੀ ਝਾਂਕੀ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [ਪੁਸਤਕ ਬੀਰ ਮ੍ਰਿਗੇਸ਼ ਸਫ਼ਾ-੧੭੫੨]

ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ਼-ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਰੂਪ ਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ (ਕਰ) ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ 'ਕਰਤਾਰ' ਹੈ—ਇਸ ਲਈ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਰੂਪ ਤਾਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ, ਕ੍ਰਿਆ ਕਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—ਕਾਠ ਕੀ ਪੁੜੀ ਕਹਾ ਕਰੈ ਬਪੁਰੀ, ਖਿਲਾਵਨ ਹਾਰੇ ਜਾਨੈ॥ ਜੈਸਾ ਭੇਖੁ ਕਰਾਵੈ ਬਾਜੀਗਰੁ, ਓਹੁ ਤੈਸੇ ਹੀ ਸਾਜੁ ਆਨੈ॥ [੨੦੬-ਗਉੜੀ ਮ: ੫] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਉਪ੍ਰੇਕਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਲਈ, ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਗੱਠੜੀ ਨੂੰ, ਚੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਸਲੀ ਚੋਰ ਤਾਂ, ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ—ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ, ਬਾਜੀ ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ, ਕਿ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ, ਮੇਰੀ ਗੱਠੜੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ—ਨ ਅੰਨ ਖਾਣਾ ਹੈ, ਨ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ, ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਸੰਧਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਵੇਲੇ, ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ, ਡੁਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ,—ਇਸ ਤਰਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ, ਧਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਇਹ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ, ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ, ਉਸਦੇ ਜੈਸੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਦ੍ਰਿੜ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹੁ, ਉਸੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—ਜਾਕੀ ਰਹੀ ਭਾਵਨਾ ਜੈਸੀ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਮੂਰਤਿ ਦੇਖੀ ਤਿਨ ਤੈਸੀ॥ (ਰਾਮਾਇਣ)। ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪਨ ਬਾਪੈ, ਨਾਹੀ ਕਿਸੀ ਕੋ ਭਾਵਨ ਕੋ ਹਰਿ ਰਾਜਾ॥ [੬੫੮-ਸੋਰਠ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ] ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਲੋਦੀਆ-ਫੰਧਕ ਨੇ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਚਤੁਰਭੁਜ' ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਦੀ, ਦ੍ਰਿੜ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰ ਲਈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਚਤੁਰਭੁਜ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ, ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਫੱਸ ਗਏ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ, ਜੈਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਦ੍ਰਿੜ, ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਮੀ ਨਾ ਆਵੇ, ਪੱਕੀ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਸਿਰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਕਮੀ ਨ ਆਵੇ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਮੀ ਨ ਆਉਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ, ਆ ਕੇ ਉਸਦੀ ਗੱਠੜੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਕਾਰਜ, ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਲਖਸ਼ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਠੀਕ, ਸਭ ਕ੍ਰਿਆ ਕਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਵੀ, ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਉਦਮ ਮਤਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਰੇ ਤਿਉ ਕਰਨਾ॥

ਜਿਉ ਨਟੁਆ ਤੰਤੁ ਵਜਾਏ ਤੰਤੀ, ਤਿਉ ਵਾਜਹਿ ਜੰਤ ਜਨਾ॥

[੭੯੮/੭੯੯-ਬਿਲਾਵਨ ਮ: ੮]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਧੰਧੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਧੰਧੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਧੰਦਾ. ਸੰਗਯਾ—(ਧੰਨ ਦਾ) ਧੰਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ (੨) ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਝਮੇਲਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਧੰਧੇ] = ਧੰਦਿਆਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

(ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ, ਤੇ ਧੰਧੇ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਆਪ ਹੀ ਹੈ)

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਰਣੀ ਕਾਰ ਆਪਿ, ਆਪੇ ਕਰੇ ਰਜਾਇ॥ ਆਪੇ ਕਿਸਹੀ ਬਖਸਿ ਲਏ, ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਇ॥

[੧੦੮੭-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਰੂਪ, ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਉਪਾਇਆ ਜਗਤੁ ਸਬਾਇਆ॥ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਤਿਨਿ ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ॥

ਸਚੈ ਉਪਰਿ ਅਵਰ ਨ ਦੀਸੈ, ਸਾਚੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੨/੧੦੨੩-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਆਪਿ ਖਪਾਏ॥ ਆਪੇ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਵੀਚਾਰੀ ਗੁਣਕਾਰੀ, ਆਪੇ ਮਾਰਗਿ ਲਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ (ਕਾਰ ਵਿਹਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਕੋਈ ਕਰੇ ਨ ਕਰਣੈ ਜੋਗਾ॥ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਕਰਾਵਹਿ, ਸੁ ਹੋਇਗਾ॥

ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਲੈਹਿ ਸੁਖ ਪਾਏ, ਸਦ ਹੀ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸੀ ਹੇ॥ [੧੦੮੮-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਨਮੋਸਤ ਅਬੰਧੇ ॥੨੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਮੋਸਤ + ਨਮੋ + ਅਸਤ] ਅਸਤ. ਸੰ. ਅਸੁ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਾਚਕ ਹੈ॥ ਫਾਰਸੀ. ਅਸਤ— ਹੈ॥ [ਅਬੰਧੇ = ਅ + ਬੰਧੇ] ਬੰਧੇ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ—ਬੰਧਨ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਤ ਸਰੂਪ ਅਤੇ [ਅਬੰਧੇ] = ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਹਿ ਜੋਗ ਆਪ ਹੀ ਜੁਗਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਦ ਹੀ ਮੁਕਤਾ॥ [੮੦੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮੋਹ ਆਦਿ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਓਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਜੋ ਉਸਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਜਸ਼ੋਦਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ—ਪਰ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ, ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੱਝ ਗਏ। }

ਯਥਾ— ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੁਖਦਾਈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਾਈ, ਬਾਨ ਬਾਨੰਤਰ ਦੇਸਾ॥

ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੁਗਤਾ, ਕਹਿ ਨ ਸਕਉ ਹਰਿ ਜੈਸਾ॥ [੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

{ ਸਾਖੀ-ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ, ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ ਨੇ, ਉੱਖਲ ਨਾਲ ਬੰਨਣ ਦੀ }

ਇੱਕ ਦਿਨ, ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ, ਦੁੱਧ ਰਿੜਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸੀ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਾਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ, ਮਧਾਣੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਤੇ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ—ਇਤਨੇਕੁ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਅੱਗ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ, ਉਬਲ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਛੁੜਾ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ, ਦੁੱਧ ਅੱਗ ਤੋਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ, ਤਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੱਜ ਗਏ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੇ ਵੱਟੇ ਨਾਲ, ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੇ ਮੱਟ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਗੁਆਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ, ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਮੱਖਣ ਨੂੰ, ਉੱਖਲੀ ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ, ਆਪ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਗੁਆਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਨੂੰ ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟੇਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ ਦੁੱਧ ਉਤਾਰ ਕੇ ਆਈ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਦਹੀਂ ਦਾ ਮੱਟਕਾ ਤਾਂ, ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਦਹੀਂ ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਸਮਝ ਗਈ, ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਰਤੂਤ, ਮੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਦ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਇੱਕ ਮੂਧੇ ਉੱਖਲ ਉੱਪਰ ਖੜਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਛਿੱਕੇ ਉੱਪਰਲਾ ਮੱਖਣ, ਆਪ ਵੀ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਖੀ, ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਲੁਟਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਕਿਤੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਇਸ ਲਈ ਬੜੇ ਚੁਕੰਨੇ ਹੋ ਕੇ, ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ਼ ਦੇਖੀ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਹੋ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਮਾਤਾ ਸੋਟੀ ਲਈ ਮੇਰੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਝੱਟ ਉੱਖਲੀ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ, ਡਰੇ ਹੋਏ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭੱਜ ਪਏ, ਮਾਤਾ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਦੀ-ਭੱਜਦੀ ਥੱਕ ਗਈ, ਪਰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਨੇ ਫੜਿਆ, ਤੇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਡਰੋਣ ਧਮਕਾਉਣ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ—

ਜਦ ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੋਟੀ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ, ਬੰਨ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭੱਜ ਜਾਏਗਾ (ਪਰ ਮਾਤਾ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਜਦ ਮਾਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਾਲਕ ਨੂੰ, ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਰੱਸੀ, ਦੋ ਉਂਗਲ, ਛੋਟੀ ਰਹਿ ਗਈ, ਤਦ ਰੱਸੀ ਨਾਲ, ਹੋਰ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹੀ, ਤਾਂ ਓਹੁ ਵੀ, ਦੋ ਉਂਗਲ ਛੋਟੀ ਰਹਿ ਗਈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ, ਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੀਆਂ, ਰੱਸੀਆਂ ਵੀ ਲੈ ਆਈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਰੱਸੀਆਂ, ਛੋਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨ ਬੋਝੇ, ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਥੱਕ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ, ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਬੱਝ ਗਏ, ਤੇ ਤਦ ਮਾਤਾ ਨੇ ਉੱਖਲੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਉੱਖਲੀ ਨਾਲ ਬੰਨ ਕੇ ਮਾਤਾ ਤਾਂ, ਹੋਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੋ ਅਰਜਨ ਦੇ ਬਿੱਛ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਪਾਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਖਲੀ, ਵਿੱਚ ਅੱੜ ਗਈ, ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ, ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦਰਖੱਤ, ਡਿੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਪੁਰਸ਼ ਨਿਕਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਵਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਪੁਲੋਕ ਨੂੰ ਚੱਲੇ ਗਏ। (ਜੋ ਨਲ ਤੇ ਕੁੰਬਰ (ਕੁਬੇਰ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ, ਸਰਾਪ ਦੇ ਕੇ, ਜੜ ਯੋਨੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ, ਨਾਰਦ ਜੀ ਦਾ, ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਮਗਰੋਂ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਾਉ ਤੁਹਾਡਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਉਧਾਰ ਕਰਨਗੇ—ਇਹ ਸਭ ਖੇਲ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ)

ਸੂਯਾ— ਫੋਰ ਦਏ ਤਿਨ ਜੋ ਬਾਸਨ, ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੀ ਜਸਦਾ ਤਬ ਧਾਈ॥

ਫਾਂਧ ਚੜੇ ਕਪਿ ਰੂਖਨ ਰੂਖਨ, ਗਵਾਰਨ ਗਵਾਰਨ ਸੈਨ ਭਗਾਈ॥

ਦਉਰਤ ਦਉਰ ਤਬੇ ਹਰਿ ਜੀ, ਬਸਧਾ ਪਰ, ਆਪਨ ਮਾਤ ਹਰਾਈ॥

[੮੦੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਪਦ ਅਰਥ—[ਨ੍ਰਸਾਕੇ = ਨ੍ਰਿ + ਸਾਕੇ] ਸਾਕੇ. ਸੰ. ਸ੍ਰੀਕੀਯ. -ਅਪਨਾ (੨) ਸੰਗਯਾ-ਸੰਬੰਧੀ. ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ. (੩) ਪੰਜਾਬੀ-ਸਾਕ-ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ (੪) ਪੰਜਾਬੀ. ਸਾਕਾ. ਸੰਗਯਾ-ਧਰਮ ਜੁੱਧ-ਯਾ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਦੀ ਵਾਰ। (੫) ਸ਼ਕ ਸੰਮਤ ਆਦਿ, ਸੰਨ ਦਾ ਚਲਾਉਣਾ (੬) ਸਾਕੇ. ਫਾਰਸੀ. ਸਿੱਕਾ. ਸੰਗਯਾ-ਰਾਜ ਮੱਦਾ. ਰੋਪਿਆ. ਮੋਹਰ ਆਦਿ ॥

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ [ਸਾਕੇ] = ਵਾਰ (ਧਰਮ ਯੁੱਧ) ਆਦਿ ਦੇ ਚਲਾਵਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਜੀਵ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈ ਕੇ ਯੁੱਧ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਹੈ “ਯਥਾ-ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥” [੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫] ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਪੱਖ ਲੈ ਕੇ ਸਾਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾਵਦਾ, ਯਾਨੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ

[ਅਕਾਲ ਓਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੮੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣਾ [ਸਾਕੇ] = ਸੱਕ ਸੰਮਤ ਆਦਿ, ਅਤੇ ਸੰਨ ਦੇ ਚਲਾਵਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸੰਮਤ ਆਦਿ ਚਲਾਵਣੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਮਤ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦਿਖਾਵਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗ ਜੁਗ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ॥

ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ॥ [੧੪੦੩-ਸਵਯੈ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਕੇ] = ਸਿੱਕੇ (ਰਾਜਮੁੱਦਰਾ) ਆਦਿ ਦੇ ਚਲਾਵਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਚਲਾਵਣੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਜੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ, ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਚਲਾਵਣੇ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰੂਪ ਲੇਖ, ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ, ਲਿੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਲੇਖ ਦੇ ਲਿਖੇ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਆਦਿ, ਸਭ ਕੁੱਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਏਹੀ ਉਸਦਾ ਸਿੱਕਾ, ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਘਰਿ ਘਰਿ ਲਸਕਰੁ ਪਾਵਕੁ ਤੇਰਾ, ਧਰਮੁ ਕਰੇ ਸਿਕਦਾਰੀ॥

ਧਰਤੀ ਦੇਗ ਮਿਲੈ ਇਕ ਵੇਰਾ, ਭਾਗੁ ਤੇਰਾ ਭੰਡਾਰੀ॥

ਨ ਸਾਬੁਰੁ ਹੋਵੈ ਫਿਰਿ ਮੰਗੈ, ਨਾਰਦੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੀ॥

ਲਬ ਅੰਧੇਰਾ ਬੰਦੀਖਾਨਾ, ਅਉਗਣ ਪੈਰਿ ਲੁਹਾਰੀ॥ [੧੧੯੦-ਬਸੰਤ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਨ ਮੁਰਖ ਕਾਹੇ ਬਿਲਲਾਈਐ॥ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਿਖਿਆ ਪਾਈਐ॥

[੨੮੩-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫-ਅਸਟਪਦੀ-੧੫]

॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਰਬਾਕੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਬਾਕੇ = ਨਿ + ਬਾਕੇ] ਬਾਕੇ. ਵਾਰਸੀ. ਬਾਕ. ਸੰਗਯਾ-ਡਰ. ਖੋਫ (੨) ਬਾਕੇ ਸੰ. ਵਾਕਯ.ਪਦਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ. ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਅਰਥ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ. (੩) ਬਾਕੇ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਟੇਡਾ. ਵਿੰਗਾ. ਬਾਂਕਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਕੇ] = ਡਰ ਭੈ ਆਦਿ ਤੋਂ [ਨਿਰ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਤਸਵੀਸ, ਖਿਰਾਜੁ ਨ ਮਾਲੁ॥ ਖਉਛੁ ਨ ਖਤਾ, ਨ ਤਰਸੁ ਜਵਾਲੁ॥

[੩੪੫-ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਕੇ] = ਟੇਡਤਾਈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਧਰਮੰ, ਨ ਭਰਮੰ, ਨ ਸਰਮੰ ਨ ਸਾਕੇ॥ ਨ ਬਰਮੰ ਨ ਚਰਮੰ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਬਾਕੇ॥

ਨ ਸੱਤ੍ਰੁ ਨ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨ ਪੁਤ੍ਰੁ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੦੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਬਾਕੇ] = ਵਾਕਾ (ਵਾਣੀ) ਦੁਆਰਾ, ਕਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਥਨ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਵਰਨਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ— ਕਾਹੂ ਬੋਲ ਨ ਪਹੁੰਚਤ ਪ੍ਰਾਨੀ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਨਿਰਬਾਨੀ॥

[੨੮੭-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਹਰੀਮੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਹਰੀਮੇ. ਅਰਬੀ. ਰਹੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਰਹਿਮ (ਦਇਆ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਦਇਆਲੂ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਉਪਰ (ਰਹੀਮੇ)= ਰਹਿਮ (ਦਇਆ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਰੀਮ॥ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਰਹੀਮ॥

[੮੮੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਨਮਸਤੰ ਕਰੀਮੇ॥ ੨੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਰੀਮੇ, ਅਰਬੀ, ਕਰੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਕਰਮ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ (੨) ਉਦਾਰ. (ਕਰਮ ਨਾਮ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ. ਕ੍ਰਿਪਾ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹੈ. ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰੀਮ ਹੈ) }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਉਪਰ [ਕਰੀਮੇ] = ਕ੍ਰਿਪਾ [ਬਖਸ਼ਿਸ਼] ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਉਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਕਰੀਮ॥ ਸਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਰਹੀਮ॥

ਅਲਹ ਅਲਖ ਅਪਾਰ॥ ਖੁਦਿ ਖੁਦਾਇ ਵਡ ਬੇਸੁਮਾਰ॥

[੮੮੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੰ ਅਨੰਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਨੰਤੇ = ਅਨ + ਅੰਤੇ] ਅੰਤੇ. ਸੰ. ਅੰਤ. ਸੰਗਯਾ-ਸਮਾਪਤੀ. ਓੜਕ. ਖਾਤਿਮਾ (੧) ਅਨੰਤੇ ਸੰ. ਅਨੰਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਬਹੁਤ, ਨਾਨਾ. ਅਨੇਕ (੩) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ, ਗੁਣ, ਸ਼ਕਤੀ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ, ਉਦਾਰਤਾ ਆਦਿ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ, ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹੁ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਕੀ ਉਪਮਾ ਅਨਿਕ ਅਨਿਕ, ਅਨਿਕ ਗੁਨ ਗਾਵਤ, ਸ਼ੁਕ ਨਾਰਦ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ,

ਤਵ ਗੁਨ ਸੁਆਮੀ ਗਨਿਨ ਨ ਜਾਤਿ॥

ਤੂ ਹਰਿ ਬੇਅੰਤੁ, ਤੂ ਹਰਿ ਬੇਅੰਤੁ, ਤੂ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ, ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਨਹਿ ਆਪਨੀ ਭਾਂਤਿ॥

[੧੨੦੦-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬਿਦਿਆ ਕੋਟਿ ਸਭੈ ਗੁਨ ਕਹੈ॥ ਤਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਲਹੈ॥ [੧੧੬੩-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ [ਅਨੰਤੇ] = ਅਨੰਤ (ਅਨੇਕ) ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਗਲੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਆਪੇ॥ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਥਾਪੇ॥

ਇਕਸੁ ਤੇ ਹੋਇਓ ਅਨੰਤਾ, ਨਾਨਕ ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ਜੀਉ॥ [੧੩੧-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕਸੁ ਤੇ ਲਾਖ, ਲਾਖ ਤੇ ਏਕਾ, ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕਾਉ॥

ਤੂੰ ਬੇਅੰਤੁ ਤੇਰੀ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਸਭੁ ਤੇਰੇ ਖੇਲੁ ਦਿਖਾਉ॥ [੧੨੦੨-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਨੰਤੇ] = ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਮ ਰਵਣ ਦੁਰਤ ਦਵਣ ਸਕਲ ਭਵਣ ਕੁਲ ਕਰਣ, ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਹੀ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ, ਸਹਸ ਮੁਖ ਫਨਿਦ ਜੀਉ॥

ਜਰਮ ਕਰਮ ਮਛ ਕਛ ਹੁਅ ਬਰਾਹ, ਜਮੁਨਾ ਕੇ ਕੂਲਿ, ਖੇਲੁ ਖੇਲਿਓ ਜਿਨਿ ਗਿੰਦ ਜੀਉ॥

[੧੪੦੩-ਸ੍ਰਯੇ ਮ: ੮ ਕੇ]

ਨਮਸਤੰ ਮਹੰਤੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਮਹੰਤੇ. ਸੰ. ਮਹੰਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵੱਡਾ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਪੂਜਨੀਕ (੩) [ਮਹੰਤੇ = ਮ + ਹੰਤੇ]
ਮ. ਮਮਤਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ. (੨) ਸੰ. ਅਵੱਧੈ-ਨਿਸ਼ੇਧਕ. ਨ. ਨਹੀਂ॥ ਹੰਤੇ ਸੰ. ਹੰਤ. ਹਨਨ.-ਮਾਰਨਾ. ਨਾਸ
ਕਰਨਾ (੨) ਸੰ. ਹੰਤ. ਅਹੰਤਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ—ਹਉਮੈ ਦਾ ਭਾਵ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੋਂ [ਮਹੰਤੇ] = ਵੱਡਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਤੁਮ ਵਡ ਵਡੇ, ਵਡੇ ਵਡ ਉਚੇ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਵਡੇ ਵਡੋਨਾ॥

ਜੋ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਅਖਰੰਪਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਹਰੇ ਤੇ ਹੋਨਾ॥

[੧੩੧੫-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਵਡਾ ਤੂੰ ਉਚੇ ਉਚਾ॥ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਅਤਿ ਮੂਚੇ ਮੂਚਾ॥

ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੀ ਤੇਰੇ ਵੰਝਾ, ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਦਸਾਵਣਿਆ॥ [੧੩੦-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ [ਮਹੰਤੇ] = ਪੂਜਨੀਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਪੂਜਦਾ, ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਸਭ ਤੇਰੀ, ਤੂੰ ਸਭਸ ਦਾ, ਸਭ ਤੁਧੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਤੂੰ ਵਰਤਦਾ, ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਧਿਆਇਆ॥ [੫੪੮-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮ] = ਮਮਤਾ ਆਦਿ ਨੂੰ [ਹੰਤੇ] = ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਮਮਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਦਾ, ਅਧਿਆਹਾਰ ਕਰ
ਲੈਣਾ)]

ਯਥਾ— ਆਨੰਦ ਮੂਲ ਅਨਾਥ ਅਧਾਰੀ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ ਸਹਜਿ ਬੀਚਾਰੀ॥

ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਭੈ ਕਾਟਣਹਾਰੇ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਿਲੇ ਪਗੁ ਧਾਰੇ॥ [੬੮੫-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹੋਤੇ] = ਅਹੰਗਤਾਭਾਵ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ [ਮ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਉਮੈ ਕਰੀ ਤਾ ਤੂ ਨਾਹੀ, ਤੂ ਹੋਵਹਿ ਹਉ ਨਾਹਿ॥

ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ ਬੂਝਣਾ, ਏਹ ਅਕਥ ਕਥਾ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ [੧੦੯੨-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਨਮਸਕਾਰ-ਤਸਤ ਰਾਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰਾਗੇ. ਸੰ. ਰਾਗ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰੇਮ. ਪ੍ਰੀਤੀ. (੨) ਗਾਇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਗ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਦਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਸੁਨਣ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਰਾਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਉਪਜੇ, ਇਹ ਛੇ ਰਾਗ ਹਨ—
(੧) ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ, (੨) ਭੈਰਵ, (੩) ਮੇਘ (੪) ਦੀਪਕ (੫) ਮਾਲਕੋਸ (੬) ਹਿੰਡੋਲ ਇਤਾਦਿ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਰਾਗੇ] = ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, [ਤ] = ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਮਸ] = ਨਮਸਕਾਰ [ਅਸਤ] = ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਸ਼, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ੂਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਫਰੀਦਾ ਕੰਤੁ ਰੰਗਾਵਲਾ, ਵਡਾ ਵੇਮੁਹਤਾਜੁ॥ ਅਲਹ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ, ਏਹੁ ਸਚਾਵਾਂ ਸਾਜੁ॥

[੧੩੮੩-ਸਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰਾਗੇ] = ਰਾਗ ਵਿੱਦਿਆ (ਗਾਇਨ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਿੰਛੀ ਨਾਦੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਧੁਨਿ ਆਪਿ ਵਜਾਏ ਆਪੇ॥

ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਤਪੁ ਤਾਪੇ॥

[੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੮]

ਨਮਸਤੰ ਸੁਹਾਗੇ॥ ੨੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸੁਹਾਗੇ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਹਾਗ. ਸੰਗਯਾ-ਸੋਭਾਗ. ਖੁਸ਼ ਨਸੀਬੀ. ਅਨੰਦ (੨) ਪਤੀ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੁਹਾਗੇ] = ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਸਦਾ ਜਾਕੈ॥ ਸਰਬ ਥੋਕ ਸੁਨੀਅਹਿ ਘਰਿ ਤਾਕੈ॥

[੨੮੮-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [ਸੁਹਾਗੇ] = ਪਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ੂਰ ਹੀ, ਪਤੀ ਔਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਪੁਰਖੁ ਆਪੇ ਹੀ ਨਾਹੀ॥ ਆਪੇ ਪਾਸਾ ਆਪੇ ਸਾਰੀ॥

ਆਪੇ ਪਿੜ ਬਾਧੀ ਜਗੁ ਖੇਲੈ, ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪ੍ਰਭ ਦੂਰਿ ਨ ਹੋਈ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੋਈ, ਤਿਸਕੀ ਨਾਰਿ ਸਥਾਈ॥

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪੇ ਰਾਵੈ, ਜਿਉ ਤਿਸਦੀ ਵਡਿਆਈ॥

[੭੬੫-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ: ੧]

੧. ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੧੩੦ ਉੱਪਰ

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ, ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰੁ॥

ਆਪੇ ਹੋਵੈ ਚੋਲੜਾ, ਆਪੇ ਸੇਜ ਭਤਾਰੁ॥

[੨੩—ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਸੇਖੰ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸੇਖੰ. ਸੰ. ਸੋਸ਼ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਣ, ਸੰਗਯਾ-ਸੁਕਾਉਣਾ ਖੁਸ਼ਕ ਕਰਨਾ, (੨) ਸੰ. ਸੁਖ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ [ਸੇਖੰ] = ਸੁਕਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੁਕਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਦਾਨਾ ਆਪੇ ਬੀਨਾ॥ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇ ਪਤੀਨਾ॥

ਆਪੇ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ, ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦—ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ [ਸੇਖੰ] = ਸੁੱਖ ਦੇ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਿਲੇ, ਉਪਜੇ ਮਹਾ ਅਨੰਦ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਭ ਦੁਖ ਮਿਟੇ, ਪ੍ਰਭ ਭੇਟੇ ਪਰਮਾਨੰਦ॥

[੪੩੧—ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ—ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

ਆਪਿ ਬੇਅੰਤੁ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

[੯੧੬—ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪੋਖੰ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪੋਖੰ. ਸੰ. (ਪੁਸ਼. ਧਾਤੂ) ਪੋਸ਼ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਣ, ਸੰਗਯਾ-ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਭਰਨ ਪੋਸ਼ਣ (੨) ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ [ਪੋਖੰ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅੰਨ ਜਲ ਰੂਪ ਹੋਇ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਸਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਪੋਖਤ ਹੈ, ਜਲ ਮੈ, ਥਲ ਮੈ, ਪਲ ਮੈ, ਕਲ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧਿ ਦੇਖਨ, ਦੇਖਤ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੩]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਰਤਾ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਰਤਾ. ਸੰ. ਕਰਤ੍ਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਰਚਨਹਾਰ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਕਰਤਾ] = ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਿਸਟਿ ਕਰਤਾ, ਸਿਰਜਣਹਾਰਿਆ॥

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇ, ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਸਵਾਰਿਆ॥ [੬੪੨—ਸੋਰਠ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧]

ਨਮੋ ਸਰਖ ਹਰਤਾ॥੨੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਹਰਤਾ. ਸੰ. ਹਰਤ੍ਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮਾਰਨਵਾਲਾ. ਵਿਨਾਸ਼ਕ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ॥ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਹਰਤਾ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤਕ, ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਪੰਚ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਨਾਸ਼ਕ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਆਪੇ॥ ਆਪੇ ਥਾਪੇ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੇ॥

ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੋ ਸੋਈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਭਾ ਪਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੯—ਮਾਝ ਮ: ੪]

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜੋਗ. ਸੰ. ਯੋਗਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਠਯੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਵਾਲਾ ਯੋਗੀ (੨) ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਈਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਯੋਗੀ ਹੈ॥ ਜੋਗ. ਸੰ. ਯੋਗ (ਯੁਜ. ਧਾਤੂ. ਯੁਕਤ ਹੋਣਾ) ਸੰਗਯਾ-ਸੰਜੋਗ. ਮਿਲਾਪ (੨) ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀ (੩) [ਜੋਗ-ਜੋਗੇ = ਜੋਗ + ਅਜੋਗੇ] ਅਜੋਗੇ ਸੰ. ਅਯੋਗਯ-ਅਸਮਰਥ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੋਗੇ] = ਯੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਜੋਗ] = ਯੋਗੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਚਿੱਤ ਬਿਤੀ ਦੀ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੁਆਰਾ, ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ, ਮਾਨਣ ਲਈ, ਮਾਰਕੰਡੇ, ਕਪਿਲ ਮੁਨੀ, ਪਾਤੰਜਲ ਰਿਸ਼ੀ, ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਤੇ ਗੌਰਖ ਨਾਥ ਆਦਿ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕੇ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਜੁਗ ਜੋਗੀਆ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਰਸ ਰਸੀਅਯਾ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਭੋਗ ਭੋਗੀਆ॥

[੧੩੧੩—ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਰਸ ਦੇ ਮਾਨਣ ਵਾਲੇ [ਜੋਗੇ] = ਯੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ [ਜੋਗ] = ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਲਿਵ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਲਿਵ ਧਾਤੁ ਹੈ ਆਪੇ॥ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਆਪੇ ਜਾਪੇ॥

ਆਪੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਆਪੇ॥ ਨਾਨਕ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਆਪੇ॥ [੭੯੭—ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੋਗੇ] = ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ [ਜੋਗ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕੈ ਵਸਿ ਨ ਕੋਈ ਬਾਹਰਾ॥ ਸੋ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵੁਠਾ ਸਚਿ ਸਮਾਹਰਾ॥

ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਧਿਆਇਨਿ ਤੁਧੁ, ਤੂੰ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆ॥ ਸਿਰਿ ਸਭਨਾ ਸਮਰਥੁ, ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ॥

[੫੨੨-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਿਸਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗੁ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਲਾਗਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਰੰਗੁ॥

ਤੇ ਬੰਧਨ ਤੇ ਭਏ ਮੁਕਤਿ॥ ਭਗਤ ਅਰਾਧਹਿ, ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭਗਤ ਸੰਗਿ, ਪ੍ਰਭੁ ਗੋਸਟਿ ਕਰਤ॥ ਤਹ ਹਰਖ, ਨ ਸੋਗ, ਨ ਜਨਮ ਨ ਮਰਤ॥

[੮੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਤੇ ਪਰੈ ਪਰੈ ਤੇ ਊਚਾ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹਿਓ॥

ਉਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿਓ ਭਗਤਨ ਕਉ, ਜਨ ਸਿਉ ਪਰਦਾ ਲਾਹਿਓ॥ [੧੨੯੯-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਯੋਗ] = ਅਸਮ੍ਰੱਥ ਨੂੰ ਵੀ [ਯੋਗ] = ਯੋਗਯ (ਸਮ੍ਰੱਥ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਾਲੀਦਾਸ, ਵਿੱਦਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅਯੋਗ ਸੀ, ਜਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ ਤਾਂ, ਉਹੀ ਵਿੱਦਯਾ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ, ਮਹਾਨ ਪੰਡਤ ਹੋ ਗਿਆ। }

ਯਥਾ—ਮੂਕ ਉਚਰੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਖਟ, ਪਿੰਗ ਗਿਰਨ ਚੜ ਜਾਇ॥

ਅੰਧ ਲਖੈ ਬਧਰੇ ਸੁਨੈ, ਜਉ ਕਾਲ ਕਿਰਪਾ ਕਰਾਇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੨, ਧਿਆਇ ਦੂਜਾ]

{ ਸਾਖੀ-ਕਾਲੀਦਾਸ ਦੀ }

[ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ, ਉਹ [ਅਯੋਗ] = ਨਲਾਇਕ, ਤੇ ਅਸਮ੍ਰੱਥ ਨੂੰ ਵੀ [ਯੋਗ] = ਯੋਗਤਾ, ਤੇ ਲਾਇਕੀ ਦੇ ਕੇ, ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਮ੍ਰੱਥ ਵਾਲਾ, ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਲੀਦਾਸ ਮੂਰਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜੋ ਵਿੱਦਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਅਯੋਗ] = ਅਸਮ੍ਰੱਥ, ਤੇ ਨਲਾਇਕ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਵਿੱਦਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, [ਯੋਗ] = ਲਾਇਕ ਤੇ ਸਾਮ੍ਰੱਥ ਕਰਕੇ, ਪੂਰਨ ਪੰਡਤ (ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ]

ਯਥਾ—ਭੇਖਾਰੀ ਤੇ ਰਾਜੁ ਕਰਾਵੈ, ਰਾਜਾ ਤੇ ਭੇਖਾਰੀ॥ ਖਲ ਮੂਰਖ ਤੇ ਪੰਡਤੁ ਕਰਿਬੈ, ਪੰਡਤ ਤੇ ਮੁਗਧਾਰੀ॥

ਨਾਰੀ ਤੇ ਜੋ ਪੁਰਖੁ ਕਰਾਵੈ, ਪੁਰਖਨ ਤੇ ਜੋ ਨਾਰੀ॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ, ਤਿਸੁ ਮੂਰਤਿ ਬਲਿਹਾਰੀ॥

[੧੨੫੨-ਸਾਰੰਗ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਦਾ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਹਤ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਉਸਨੇ ਵਿੱਦਯਾ ਰੱਖਿਆ, ਜਦ ਵੱਡੀ ਹੋਈ, ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ, ਬਹੁਤ ਪੜਾਇਆ, ਉਹ ਪੜ ਕੇ ਬੜੀ ਚਤੁਰ, ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸੀ—ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ, ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਜਗਾ ਉਹ ਭੁਲ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਵਿੱਦਯਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈ, ਤੇ ਕੁਝ ਤਰਕ ਵੀ ਕੀਤੀ—ਤਦ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੱਸਾ ਆਇਆ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਵਿੱਦਯਾ! ਤੈਨੂੰ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ—ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ, ਇਹ ਸਮਝ ਲੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਮੂਰਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ, ਵਿਵਾਹ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਮੂਰਖ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈ ਨੂੰ, ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ, ਕੇ ਚਤੁਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਪਿਤਾ, ਐਸੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ, ਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਬਾਬਰ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਹੀਨ, ਮਹਾਂਮੂਰਖ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਐਸਾ ਲੜਕਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ, ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਕਰੀਏ-ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਪ੍ਰੇਰਤ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇੱਕ ਲੜਕਾ ਦਰਖੱਤ ਤੇ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਡਾਲੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਡਾਲੇ ਨੂੰ ਦਰਖੱਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਉਂ, ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਤਦ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਲੜਕੇ, ਤੂੰ ਜਿਸ ਡਾਲੇ ਨੂੰ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੱਟ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ, ਡਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਵੇਗਾ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਨ ਮੰਨਿਆ, ਤੇ ਕੱਟਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰੇਰਤ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੱਟ, ਤੂੰ ਡਿੱਗ ਪਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭਲਾ ਤੇਰੇ ਕਹੇ, ਮੈਂ ਡਿੱਗ ਪਵਾਂਗਾ? ਭਲਾ ਮਾਨਸ ਹੈ, ਤਾਂ ਚੁਪ ਕਰ ਜਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਫੇਰ ਡਾਣੇ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ-ਤਦ ਪ੍ਰੇਰਤ ਦੇ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਹੀ, ਡਾਲੇ ਦੇ ਟੁੱਟ ਕੇ, ਡਿੱਗਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਤੇ ਸੱਟ ਵੀ ਲੱਗੀ।

ਯਥਾ— ਕਾਟੇ ਪੇਡ ਡਾਲ ਪਰਿ ਠਾਢੇ, ਖਾਇ ਖਾਇ ਮੁਸਕਾਰੈ॥

ਗਿਰਿਓ ਜਾਇ ਰਸਾਤਲਿ ਪਰਿਓ, ਛਿਟੀ ਛਿਟੀ ਸਿਰ ਭਾਰੈ॥ [੧੨੦੫-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਤਦ ਪ੍ਰੇਰਤ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ, ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਤੇ ਜਾਤਿ ਕੀ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕਾਲੀਦਾਸ ਹੈ, ਤੇ ਜਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ, ਏਥੇ ਲਾਗੇ ਹੀ, ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਰਤ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਮਹਾਂਮੂਰਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੜਕਾ, ਮੈਂ ਲੜਕੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ-ਪ੍ਰੇਰਤ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ-ਕਾਲੀਦਾਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਗਰੀਬ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀਦਾਸ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਦ ਵਿੱਦਯਾ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਵਿੱਦਯਾ ਸੋਚਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਜੇਕਰ, ਇਹ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਸਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵੀ, ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਇਸਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹਾਣ ਲਾਭ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਕਿ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ, ਕਿ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਪਤੀ, ਇਤਨਾ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿੱਦਯਾ ਨੇ, ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ, ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਨ ਰੁਕਿਆ-ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਾਲੀ ਦਾਸ, ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਫੇਰ ਚਲਾ ਗਿਆ-ਉਥੇ ਰਾਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ-ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਰਾਗ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਿਰ ਬੜੀ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਹਿਲਾਇਆ, ਜਦ ਰਾਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਤ ਦਾ ਜਵਾਬੀ, ਰਾਗ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੜਾ ਗੁਣੀ, ਤੇ ਰਾਗ ਦੀ ਸਮਝਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਉਸਨੂੰ ਗੁਣਵਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਤ ਦਾ ਜਵਾਬੀ ਜਾਣ ਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਮੋਹਰਾਂ ਇਨਾਮ ਵਿੱਚ, ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਤਦ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵਿੱਦਯਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੂਰਖ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈਂ, ਦੇਖ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹ ਦੋ ਮੋਹਰਾਂ ਇਨਾਮ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਰਾਗ ਸੁਣਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਣਾਈ-ਤਾਂ ਵਿੱਦਯਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇਕਰ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੱਸੇਗਾ, ਤਾਂ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ-ਤਦ ਵਿੱਦਯਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ, ਤੂੰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾਇਆ ਨ ਕਰ, ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੇਲੇ, ਕਿਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਾਂ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਜਾ ਪੁੱਛੇ, ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਹੀਂ, ਇਹ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਹੈ-ਜੇਕਰ ਤੈਨੂੰ, ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਭੁੱਲ ਜਾਇ, ਤਾਂ ਮੈਂ, ਹਾਂਡੀ ਵਿੱਚ ਧਾਨ ਪਾ ਕੇ, ਬਾਂਸ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ, ਟੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ, ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਕਹਿ ਦੇਵੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਜਦ ਕਾਲੀਦਾਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਤਦ ਵਿੱਦਯਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਤੂੰ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪਾਛਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਹੰਡੀਆ ਰਾਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਤਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿੱਦਯਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਸਮਝਾਇਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਅਕਲ ਨਾ ਆਈ, ਧਾਨ ਵੀ ਨਾ ਯਾਦ ਰੱਖ ਸਕਿਆ—ਵਿੱਦਯਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਹਾਗ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ, ਰੰਡੇਪਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਕਾਲੀਦਾਸ ਘਰ ਦੀ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵਿੱਦਯਾ ਨੇ ਓਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ—ਹੇਠਾਂ ਸਰਸੂਤੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ, ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਜੀਭ ਟੁੱਕੀ ਗਈ ਉਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ, ਫੁਹਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਾ ਕੇ ਡਿੱਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਜੀਭ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਬਲੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ, ਵਰ ਮੰਗ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ, ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਕਿ ਦੇਵੀ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ—ਤਦ ਕਾਲੀਦਾਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨ ਹੋਇਆ, ਕਿਹਾ, ਵਿੱਦਯਾ। ਦੇਵੀ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਵਿੱਦਯਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ—ਤਦ ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਜਿਹਵਾ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਾਂਗੀ, ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿੱਦਯਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਤਦ ਦੇਵੀ ਦੇ ਵਰ ਕਰਕੇ, ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੂੰ, ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿੱਦਯਾ ਉਸੇ ਵਕਤ ਸਫੁਰਨ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਲੋਕ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ— ਤੇ ਸਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਵਿੱਦਯਾ ਵੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਤੇ ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ, ਤਦ ਕਾਲੀਦਾਸ ਭੋਜ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਚੰਦਾਂ ਸੌ ਪੰਡਿਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਡਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ, ਪਧਾਨ ਵਜੀਰ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ।

(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਅਯੋਗ ਨੂੰ ਵੀ, ਯੋਗ ਬਣਾ ਕੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਡਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀਦਾਸ, ਵਿੱਦਯਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਯੋਗ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਕੇ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ)

ਯਥਾ— ਖਲ ਮੁਰਖ ਤੇ ਪੰਡਿਤੁ ਕਰਿਬੋ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਮੁਗਧਾਰੀ॥

[੧੨੫੨-ਸਾਹਿਬਗ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਪਦ ਅਰਥ—ਭੋਗ ਸੰ. ਸੰਗਯਾ—ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨੇ ਯੋਗ॥ (੨) ਪਦਾਰਥ, ਭੋਜਨ ਆਦਿ (੩) ਪੰਜਾਬੀ-ਸਮਾਪਤਿ. ਅੰਤ. ਖਾਤਿਮਾ, (੪) ਭੋਗੇ. ਸੰ. ਭੋਗਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਭੋਗ] = ਭੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਭੋਗੇ] = ਭੋਗੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੋਰੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਰੀਆ, ਤੂੰ ਭੋਰੀ ਅੰਦਰਿ ਭੋਰੀਆ॥

ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਸਰਗਿ ਮਛਿ ਪਇਆਲਿ ਜੀਓ॥

[੭੧-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੋਗ] = ਭੋਗ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ [ਭੋਗੇ] = ਭੋਗਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਹਿ ਕਉਤਕ ਕਰੈ ਅਨਦ ਚੋਜ ॥

ਆਪਹਿ ਰਸ ਭੋਗਨ ਨਿਰਜੋਗ॥

[੨੯੨-ਗਉੜੀ ਸਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸ ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰ॥

ਆਪੇ ਹੋਵੈ ਚੋਲੜਾ ਆਪੇ ਸੇਜ ਭਤਾਰ॥

[੨੩-ਸੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪ੍ਰਭ ਦਰਿ ਨ ਹੋਈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੋਈ, ਤਿਸ ਕੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ॥

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪੇ ਰਾਵੇ, ਜਿਉ ਤਿਸਦੀ ਵਡਿਆਈ॥

[੭੬੫-ਰਾਗ ਸਹੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਜੋਰੀ ਆਪੇ ਭੋਰੀ॥ ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਪਰਮ ਸੰਜੋਰੀ॥

ਆਪੇ ਵੇਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਨਿਰਭਓ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੧-ਮਾਰ ਸੋਹਲੇ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰੀ [ਭੋਗ] = ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ [ਭੋਗ] = ਭੋਗ (ਸਮਾਪਤੀ) ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜਗਿਆਸ ਸਰਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚਣ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਧਕ (ਜਗਯਾਸੂ) ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਵੀਚਾਰੀ॥ ਆਪੇ ਰਾਜਨ ਪੰਚਾ ਕਾਰੀ॥

ਤਖਤਿ ਬਹੈ ਅਦਲੀ ਪਭ ਆਪੇ, ਭਰਮ ਭੇਦ ਭਓ ਜਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੨-ਮਾਰ ਮ: ੧]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਦਾ [ਦਿਆਲੇ] = ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਨਕ ਭਏ ਨਿਹਾਲ॥ [੨੭੫-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥੨੮॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰਵਕਤ ਹਰ ਜਗਾ, ਸਭਨਾ ਦੀ [ਪਾਲੇ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਇਅਲੀਆ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਗਲੇ ਪਤਿਪਲੀਆ॥ [੧੦੦੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਛੰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ—ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਸਨਮੁਖ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨਮਸਕਾਰ ਸਤੋਤ ਸਰਪ ਹੈ।

ਜਦ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਛਪਯ ਛੰਦ, ਅਤੇ ਭੁਜੰਗ-ਪ੍ਰਯਾਤ-ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਕ੍ਰਿਤਮ-ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ, ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਲਈ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਉਸਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਫੇਰ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚਾਚਰੀ^੧ ਛੰਦ ॥ ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ—ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤੁ] = ਤੇਰੀ [ਪ੍ਰਸਾਦਿ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਰੂਪ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੂਪ] = ਅਕਾਰ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਓਹੁ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਬੋਲੈ ਗੋਰਖੁ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ॥ ਪਰਮ ਤੰਤ ਮਹਿ ਰੇਖ ਨ ਰੂਪੁ॥ [੯੫੨-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਮ:੧]

ਅਨੂਪ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨੁਪਮ ਹੈਂ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਉਪਮਾ ਦੇ ਕੇ, ਜਣਾਇਆ, ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਤਾਕੀ ਉਪਮਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਸਮਾਇ॥ [੨੯੦-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਅਜੂ^੨ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜੂ = ਅ + ਜੂ] ਜੂ. ਸੰ. ਜ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ, ਉੱਤਪੱਤੀ (੨) ਜੂ. ਪੰਜਾਬੀ. ਜੂਹ. ਸੰਗਯਾ-ਹੱਦ ਸੀਮਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੂ] = ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ।

੧. ਇਹ ਇੱਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ 'ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ' 'ਹੋਰਾ ਛੰਦ' ਅਤੇ 'ਸੁਧੀ ਛੰਦ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਲੱਛਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ ਜ, ਗੁ, ਿਸ, s ਯਥਾ-ਦੋਹਰਾ-ਚਤੁਰ ਬਰਨ ਜਾਨੀਐ, ਯਹ ਜੁ ਪਤਿਸ਼ਟਾ ਛੰਦ॥ ਕਵਿ ਜਨ ਯਾ ਕੋ ਕਹਤ ਹੈ, ਨਾਮ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ॥੧॥ ਤਾਕੋ ਲੱਖਨ ਲਘੁ ਗੁਰੂ, ਪੁਨ ਲਘੁ ਗੁਰ ਧਰ ਦੇਉ॥ ਨਾਮ ਚਾਚਰੀ ਕੋਯਰੈ, ਲਖ ਸੁਜਾਨ ਸੁਖ ਲੇਉ॥੨॥ ਕਹੂ ਬਰਨ ਤ੍ਰੈ ਕੋ ਕਹਿਓ, ਛੰਦ ਚਾਚਰੀ ਦਯਾਲ॥ ਤਹਾ ਯਗਨ, ਕੋ ਨ ਅਰੈ, ਅਪਰ ਨਹਿਨ ਕੋ ਚਾਲ॥੩॥ ਉਦਾਹਰਣ-ਅਲੇਖ ਹੈ॥ ਅਭੇਖ ਹੈ, ਅਨਾਮ ਹੈ, ਅਕਾਮ ਹੈ॥ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੯ ਵਿੱਚ 'ਗੁਬਿੰਦੇ॥ ਮੁਕੰਦੇ॥ ਉਦਾਰੇ॥ ਅਪਾਰੇ॥ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿੱਚ ਕਰਾਂਗੇ॥

੨. ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ "ਅਜੂਪ ਹੈ" ਅਤੇ "ਅਭੂਪ ਹੈ" ਏਹੀ ਸਹੀ ਪਾਠ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ 'ਯਗਣ' ਅਤੇ ਇੱਕ 'ਗੁਰੂ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ, ਤੇ ਸਰੂਪ ਸਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ 'ਅਜੂ ਹੈ' 'ਅਭੂ ਹੈ' ਪਾਠ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਚਾਚਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਦੀ ਝਲਕ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ, ਜਿਸਨੂੰ 'ਸ਼ਬੀ-ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਏਹੋ ਪਾਠ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸੀ ਪਾਠ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਰਹੇ ਵਿਚਾਰ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜੂਪ] = ਨਿਰਬੰਧ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇਸ ਦਾ [ਭੂਪ] = ਰਾਜਾ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਤੂੰ ਭੂਪਤਿ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਏਕ ਜੋਤਿਯੰ, ਅਜੂਨੀ ਸਰੂਪੰ॥ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਵੰ ਮਹਾ ਭੂਪ ਭੂਪੰ॥ [ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]
 ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੂ] = ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ, ਜੂਹਾਂ (ਹੱਦਾਂ) ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ
 ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੱਦ, ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਉਹ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਅੰਤ
 ਸਰੂਪ ਬੇਹੱਦ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਾ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਾ॥ [੧੦੦੪—ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਭੂ ਹੈਂ॥੨੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੂ = ਅ + ਭੂ] ਭੂ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭੂਮੀ, ਪ੍ਰਿਥੀ. (੨) ਭੂ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਹੋਣਾ. ਪੈਦਾ
 ਹੋਣਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੂ] = ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ}

ਯਥਾ— ਨ ਤਾਤੰ ਨ ਮਾਤੰ, ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਕਾਇਅੰ॥ ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ, ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਭਾਇਅੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੂ] = ਉੱਤਪੱਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁਖਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦ ਆਪੇ ਹੋਈ॥ [੧੦੪—ਮਾਝ ਮ: ੫]

SIKHBOLUB.COM ਅਲੇਖ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ, ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦੇ ਭੋਗਣੇ ਦਾ, ਕੋਈ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਿਰਭਉ ਸੋ, ਸਿਰਿ ਨਾਹੀ ਲੇਖਾ॥ ਆਪਿ ਅਲੇਖੁ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਦੇਖਾ॥

ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੋ ਪਾਇਆ॥ [੧੦੪੨—ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਅਭੇਖ ਹੈਂ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ [ਭੇਖ] = ਲਿਬਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲਿਬਾਸ, ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਅਭੇਖ, ਅਭੇਖੀ ਰਹਈ॥ ਤਾਤੇ ਜਗਤ, ਅਭੇਖੀ ਕਹਈ॥

[ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਨ ਰਿਝਾਯਾ॥ ਭੇਖ ਕਰਤ, ਕਿਨਹੂ ਨਹਿ ਪਾਯਾ॥

[ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ-ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭]

ਅਨਾਮ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਸ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਮੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਨਾਮੰ ਅਨਾਮੰ॥ ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿਧ ਦਾ ਬੁਧਿ ਧਾਮੰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]

ਅਕਾਮ ਹੈਂ ॥ ੩੦ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਕਾਮ. ਸੰ. ਕਮ. ਧਾਤੂ-ਇੱਛਾ. ਕਾਮਨਾ. (੨) ਸੰਗਯਾ-ਕਾਮਦੇਵ, (੩) ਕੰਮ-ਕਾਜ. ਵਿਵਹਾਰ.]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਿਸੁ ਬਖਸੇ ਤਿਸੁ ਦੇ ਵਡਿਆਈ॥ ਸਭਸੈ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਈ॥

ਭਰਪੂਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹਿਆ ਨਿਰਕੇਵਲੁ, ਗੁਪਤੁ ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਭ ਠਾਈ ਹੈ॥

[੧੦੨੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਮਦੇਵ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਾ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਮੁ ਨ ਨਾਰੀ॥

ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਅਪਰ ਪਰੰਪਰੁ, ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਮ] = ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਥਾਪਿ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ॥ ਜਨਮਿ ਮਰਣਿ ਨਹੀ ਧੰਧਾ ਪੈਰੁ॥

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੁ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਘਟ ਥਾਪਿ॥

[੯੩੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਅਧੇ ਹੈਂ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਅਧੇ. ਸੰ. ਅਧਿ. ਇਹ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਪਦ ਦਾ, ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਹਾਰਾ. ਆਸਰਾ. ਅਧਾਰ ਰੂਪ (੨) [ਅਧੇ = ਅ + ਧੇ] ਧੇ. ਸੰ. ਧਾ. ਧਾਤੂ-ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ—ਆਸਰਾ (੩) ਧੇ. ਸੰ. ਧਯੇਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਯੋਗ. ਧਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ.]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਅਧੇ] = ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ (ਆਸਰਾ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸਥਿਤ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਸੁਆਮੀ॥ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥

[੮੨੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਸਿ ਕੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ॥

ਆਪਿ ਅਕਾਰੁ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ ਘਟ ਘਟ ਘਟਿ, ਸਭ ਘਟ ਆਧਾਰੁ॥

[੮੬੩-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਦੇ ਵੀ [ਧੇ] = ਆਸਰੇ (ਸਹਾਰੇ) ਟਿੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਮੇ, ਇਸਥਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਪਾਈਐ, ਨ ਪਾਰ, ਪੈ ਅਪਾਰ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ॥

ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਮਹਾਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਸੀ ਹੈਂ, ਅਨਾਸੀ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ—੨੫੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧੇ] = ਧਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਯ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਧਿਆਤਾ-ਧਿਆਨ-ਧੇਅ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨ ਓਹੁ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਧਿਆਤਾ ਹੈ, ਨ ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਓਹੁ ਧਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ, ਧੇਅ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੀ, ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਹੀ, ਉਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਰਥਾਤ ਧਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਓਹੁ ਆਪਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਤਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।]

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਕਰਮ ਭਰਮ ਨਹੀ ਧਰਮ ਧਿਆਨ॥

ਜਿਹ ਨੇਹ ਗੇਹ ਨਹੀ ਬਿਉਤ ਬਾਨ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੩]

ਯਥਾ—ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਦੂਧਾਧਾਰੀ ਬਿਦਯਾਧਰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ,
ਧਿਆਨ ਕੋ ਲਗਾਵੈ, ਨੈਕ ਧਿਆਨ ਤੂੰ, ਨ ਪਾਈਐ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੨]

ਅਭੇ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਅਭੇ. (ਅਭੇਵ ਦਾ ਸੰਖੇਪ). ਅਭੇਵ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭੇਦ ਰਹਿਤ (੨) ਭਿੱਜਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ
(੩) ਅਭੇ (ਅਭੇਯ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਅਭੇਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭੈ ਰਹਿਤ. ਨਿੱਡਰ. ਬੇਖੰਡ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੇ] = ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਭੇਤ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਕਾਰਜ ਦਾ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਆਦਿ ਦਾ,
ਕੋਈ ਅਤਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਅਤੇ
ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ]

ਯਥਾ—ਬੇਦ ਕਤੇਬੀ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਤਾ॥ ਨ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤਾ॥

ਸਗਲੇ ਸੈਲ ਉਪਾਇ ਸਮਾਏ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ [ਅਭੇ] = (ਅਭੇਵ) ਭਿੱਜਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮ, ਤੇ ਭੇਖਾਂ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਉੱਪਰ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ,
ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।]

ਯਥਾ—ਮਨਹਨਿ ਕਰਮ, ਕਰੇ ਸੋ ਛੀਜੈ॥ ਬਹੁਤੇ ਭੇਖ, ਕਰੇ ਨਹੀ ਭੀਜੈ॥

ਬਿਖਿਆ ਰਾਤੇ ਦੁਖੁ ਕਮਾਵਹਿ, ਦੁਖੇ ਦੁਖਿ ਸਮਾਇਦਾ॥

[੧੦੫੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੇ] = ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਭਉ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ, ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਰਾਮ ਰਵਾਲ॥

ਕੇਤੀਆ ਕੰਨ ਕਹਾਣੀਆ, ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰ॥

[੪੬੪-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਅਜੀਤ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਿੱਤਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਜਿੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਦੇਹ ਗੇਹ ਨ ਨੇਹ ਸਨੇਹ, ਅਬੇਹ ਨਾਥ ਅਜੀਤ॥

ਸਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ, ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੀਤ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੯]

ਅਭੀਤ ਹੈਂ॥ ੩੧॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੀਤ] = ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਭਉ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ—ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਭਉ, ਸਭ ਜਲਿ ਬਲਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥

ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਭਗਤਾ ਕਉ ਦੀਨਾ, ਹਰਿ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਮਾਈ॥

[੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਤ੍ਰਿਮਾਨ = ਤ੍ਰਿ + ਮਾਨ] ਤ੍ਰਿ. ਸੰ. ਤ੍ਰਯੀ. ਸੰਗਯਾ-ਤਿਨ, (੧) ਤ੍ਰਿ. ਬ੍ਰਿਜਭਾਸ਼ਾ, ਤ੍ਰਿਯਾ. ਸੰਗਯਾ-ਇਸਤ੍ਰੀ. ਨਾਰੀ॥ ਮਾਨ. ਸੰ. ਮਾਨਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪੂਜਣਾ. ਪੂਜਣਯੋਗ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਭਗਤ ਲੋਕ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ [ਮਾਨ] = ਪੂਜਨ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ-ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਤਿੰਨੋਂ ਸੰਧਿਆ ਦੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੂਜਨ ਕਰਕੇ, ਜੱਸ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ }

ਯਥਾ—ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧੁ ਨਰਾਇਣ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਭਗਤ ਗੁਣ ਗਾਇਣ॥

[੧੧੫੧-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕਾਂ [ਤ੍ਰਿ] = ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਮੰਨਦੀਆਂ, ਤੇ ਪੂਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਆਸ ਪਾਸ ਘਨ ਤੁਰਸੀ ਕਾ ਬਿਰਵਾ, ਮਾਝ ਬਨਾ ਰਸਿ ਗਾਉਂ ਰੇ॥

ਉਆ ਕਾ ਸਰੂਪ ਦੇਖਿ ਮੋਹੀ ਗੁਆਰਨਿ, ਮੋਕਉ ਛੋਡਿ, ਨ ਆਉ ਨ ਜਾਹੁ ਰੇ॥੧॥

ਤੋਹਿ ਚਰਨ ਮਨੁ ਲਾਗੋ ਸਾਰਿਗਧਰ, ਸੋ ਮਿਲੈ ਜੋ ਵਡ ਭਾਗੋ॥ ਰਹਾਉ॥

ਬਿਦਾਬਨ ਮਨ ਹਰਨ ਮਨੋਹਰ, ਕ੍ਰਿਸਨ ਚਰਾਵਤ ਗਾਉ ਰੇ॥

ਜਾਕਾ ਠਾਕੁਰੁ ਤੁਹੀ ਸਾਰਿਗਧਰ, ਮੋਹਿ ਕਬੀਰਾ ਨਾਉ ਰੇ॥

[੩੩੮-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ [ਨਿਧਾਨ] = ਖਜਾਨਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨੰ, ਕੀਮਤਿ ਨ ਗੁਨੰ ਧ੍ਰੁਵੰ,

ਉਚੇ ਤੇ ਉਚੈ ਜਾਨੀਜੈ, ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ਥਾਨੰ॥

[੧੩੮੬-ਸਵਯੈ ਮ: ੫]

ਤ੍ਰਿਬਰਗ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕ ਦੀ [ਤ੍ਰਿਬਰਗ] = ਤ੍ਰੈ-ਮੂਰਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

[ਪਦ ਅਰਥ-੧੪ ਛੰਦ ਮੇ ਦੇਖੋ]

ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਇਕ ਮੂਰਤਿ, ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰੀ॥

ਕਾਇਆ ਸੋਧਿ ਤਰੈ ਭਵਸਾਗਰੁ, ਆਤਮ ਤਤੁ ਵੀਚਾਰੀ॥

[੯੦੮-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਅਸਰਗ ਹੈਂ॥ ੩੨॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਗ] = ਉੱਤਪੱਤੀ ਆਦਿ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

[ਪਦ ਅਰਥ-੧੪ ਛੰਦ ਮੇ ਦੇਖੋ]

ਯਥਾ—ਨ ਰੋਗੀ ਨ ਸੋਗੀ, ਨ ਮੋਹੀ ਨ ਮਾਤੰ॥ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ, ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਜਾਤੰ॥

ਅਦ੍ਵੈਪੰ ਅਭੇਦੰ ਅਜੋਨੀ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ, ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੯੪]

ਅਨੀਲ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ [ਅਨੀਲ] = ਪਦਮ ਨੀਲ ਆਦਿ ਦੀ, ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹਨ।
 { ੧੦-ਹਜ਼ਾਰ ਅਰਥ, ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਨਾਮ, ਨੀਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੌ ਨੀਲ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਦਮ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਕੀ ਉਪਮਾ ਅਨਿਕ ਅਨਿਕ, ਅਨਿਕ ਗੁਣ ਗਾਵਤ,
 ਸੁਕ ਨਾਰਦ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ, ਤਵ ਗੁਣ ਸੁਆਮੀ ਗਨਿਨ ਨ ਜਾਤਿ॥ [੧੨੦੦-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੪]

ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਮੁ ਅਨੰਤੁ ਅਨਾਦਿ, ਆਦਿ ਜਿਸੁ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ॥
 ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਧਰ ਧਾਨੁ, ਨਿਤਹਿ ਜਿਸੁ ਬੇਦੁ ਬਖਾਣੈ॥ [੧੪੦੪-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਅਜੇ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਜੇ. ਸੰ. ਅਜੇਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, (੨) ਅਜੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਕ੍ਰਿਆ-ਹੁਣ ਵੀ. ਅੱਜ ਤੱਕ. ਅਜੇ. ਸੰ. ਅਦਯਾਪੀ-ਹੁਣ ਵੀ. ਅਬ ਤਕ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ [ਅਜੇ] = ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤ, ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਭ ਨੂੰ ਖਪਾਵਣੇ ਵਾਲਾ, ਮਹਾਂਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਜਿਤੇ ਅਉਲੀਆ ਅੰਬੀਆ ਹੋਇ ਬੀਤੇ॥

ਤਿਤਯੋ ਕਾਲ ਜੀਤਾ, ਨ ਤੇ ਕਾਲ ਜੀਤੇ॥ [ਬਿਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਜੈਸਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੀ, [ਅਜੇ] = ਹੁਣ ਵੀ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਐਸਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਘਾਟ ਵਾਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। }

ਯਥਾ—ਨ ਓਹੁ ਬਦੈ, ਨ ਘਟਤਾ ਜਾਇ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਏਕੈ ਭਾਇ॥

[੩੪੩-ਗਉੜੀ ਬਿੰਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ, ਪਿੱਛੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੂੰ [ਅਜੇ] = ਹੁਣ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ, ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਕੇਵਲ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

{ ਸਾਖੀ }

ਇੱਕ ਸਿੱਖ, ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਪੰਜੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਘੋੜੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਅਤੇ ਆਪ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਾਵ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਪਠਾਣ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਉਸ ਪਠਾਣ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ? ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਚੱਲੇ ਹਾਂ, ਪਠਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਥ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਦ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਤਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਚੱਲੋ ਚਲੀਏ, ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਅੱਧੇਰਾ ਹੈ,

ਤਾਂ ਓਹੁ ਪਠਾਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਰਸਤਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਸੁਭਾ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ, ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਪਠਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨ ਕਰੋ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਸਾਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਮਨ ਰਹੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਦਾ ਮਨ, ਫੇਰ ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਜਦ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਜਾੜ ਜਿਹੀ ਆ ਗਈ, ਤਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ, ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ, ਛੁਰਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੇ ਸਹਿਤ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਤਦ ਓਹੁ ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਏਧਰ-ਉਧਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗੱਗ ਨਾਲ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਦੇਖੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਨੂੰ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੇਖਦੀ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇੱਕਲੀ ਹੈਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨੇਕ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਚੱਲ, ਤਾਂ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਸਾਡੇ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਪੁਰਖ ਜਾਮਨ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਓਹੁ ਕਦੋਂ ਆ ਕੇ, ਜਾਮਨੀ ਚੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਚਲੋ-ਚਲੋ, ਏਥੇ ਕੌਣ ਜਾਮਨ ਹੈ, ਤੇ ਕੌਣ ਜਾਮਨੀ ਚੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੈ-ਯਾ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਜਿਸਦੀ ਜਾਮਨੀ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਹੈਂ, ਓਹੁ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਮਰ ਖੱਪ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਕਿ ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕਹੋ, ਓਹੁ ਹੁਣ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਜਦ ਸਿੱਖਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਓਹੁ ਹੁਣ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਤਦ ਸਿੱਖਣੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਭ੍ਰੋਸੇ, ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ, ਝੱਟਪੱਟ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਮੇਤ ਘੋੜੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਭ੍ਰੋਸੇ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ, ਭਗਤਨ ਕੀ ਬਾਨੀ॥ ਸਗਲ ਦੁਸਟ ਪੰਡ ਖੰਡ ਕੀਏ, ਜਨ ਲੀਏ ਮਾਨੀ॥
ਸਤਿ ਬਚਨ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ, ਪਰਗਟ ਸਭ ਮਾਹਿ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭ, ਤਿਨ ਕਉ ਭਉ ਨਾਹਿ॥
[੮੧੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ॥
ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਨ ਤੁਧੁ ਰਾਖਿ ਲਏ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਹਰਣਾਖਸੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ॥
ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੋ ਪਰਤੀਤ ਹੈ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਮਨਮੁਖਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ॥ [੬੩੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੩]
ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦੂਤ ਦੁਸਮਨ ਸਭਿ ਤੁਝ ਤੇ ਨਿਵਰਹਿ, ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਤੁਮਾਰਾ॥
ਜੋ ਜੋ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਦੁਖਾਏ, ਓਹੁ ਤਤਕਾਲ ਤੁਮ ਮਾਰਾ॥ [੬੮੧-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਅਜਾਦਿ ਹੈ॥ ੩੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਾਦਿ = ਅਜ + ਆਦਿ] ਅਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬ੍ਰਹਮਾ. (੨) ਅਜਾਦਿ. ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਜਾਦ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ. ਸੁਤੰਤ੍ਰ (੩) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਨਿਆਰਾ. ਅਸੰਗ. (੪) ਅਜਾਦਿ ਖਿਆਲ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਆਦਿ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਿ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਰਚਾਇਓਨੁ ਤੂੰ ਗੁਣ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥
[੮੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਅਜਾਦਿ] = ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਤੇ ਮੁਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
 ਯਥਾ— ਬਸੈ ਘਟਾ ਘਟ ਲੀਪ ਨ ਛੀਪੈ॥ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਾ ਜਾਤੁ ਨ ਦੀਸੈ॥

[੧੩੧੮-ਕਾਨੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਘਾਤ ਤੋਂ [ਆਜਾਦਿ] = ਨਿਆਰਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਸੰਘਾਤ, ਅਤੇ ਅੰਗ ਪ੍ਰਤੀਅੰਗ ਆਦਿ ਅਵੇਵ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ, ਆਤਮਾ ਵਸਤੂ, ਅਸੰਗ ਤੇ ਨਿਆਰੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਦੀਸਹਿ ਸਭ ਸੰਗਿ ਰਹਹਿ ਅਲੇਖਾ, ਨਹ ਵਿਆਪੈ ਉਨ ਮਾਈ॥

ਏਕੈ ਰੰਗਿ ਤਤ ਕੇ ਬੇਤੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਬੁਧਿ ਪਾਈ॥

[੭੦੧-ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੀ, ਪਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਜਾਦ-ਖਿਆਲ ਹੈਂ, ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਤੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਓਹ ਚਾਹੇ ਉਸੀ ਤਰਾਂ ਓਹੁ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਬਾਤ ਦੇ, ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਓਹੁ ਆਜਾਦ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਦੇ ਵੀ, ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਮੁਨਸ਼ੀ, ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਦਿਕ ਦੀ, ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਤੇ ਨ ਸਲਾਹ ਆਦਿਕ ਦੀ, ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਬੀਓ ਪੂਛਿ ਨ ਮਸਲਤਿ ਧਰੈ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਆਪਹਿ ਕਰੈ॥

ਜਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਸਿ ਕੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥

[੮੬੩-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਅਜਨਮ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਜਨਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਨਮਿ ਨ ਮਰੈ, ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥ [੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਅਬਰਨ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ [ਬਰਨ] = ਵਰਨਨ (ਕਥਨ) ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ ਕਹਿ ਕਹਿ ਗਾਵਾ, ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ॥

ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ, ਤੂੰ ਠਾਕੁਰ ਉਚ ਭਗਵਾਨਾ॥

[੭੩੪-ਸੂਹੀ ਮ: ੪]

ਅਭੂਤ ਹੈਂ।

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੂਤ = ਅ + ਭੂਤ] ਭੂਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ. ਭੂਤਕਾਲ (੨) ਭੂਤ-ਭੈਦਾਇਕ ਪ੍ਰੇਤ ਜੂਨੀ. ਭਾਵਅਰਥ-ਖੋਛ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੀ, ਹੱਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥
ਆਪਿ ਬੇਅੰਤ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

[੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਭੂਤ] = ਖੋਫ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਦਿਲਾਵਰ ਸੂਰਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਖੋਫ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਡਰ ਦਿਲਾਵਰ ਸੂਰਮਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਅਭੂਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖੋਫ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ, ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਸੂਰ ਹੁਇਕੇ ਮਾਰਤ ਮਵਾਸਨ ਕੇ, ਕਹੂੰ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਮਹਾਦੀਨ, ਕਹੂੰ ਦਰਬ ਕੇ ਅਧੀਨ, ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਕਹੂੰ ਭਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬]

ਅਭਰਨ ਹੈ॥ ੩੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭਰਨ = ਅ + ਭਰਨ] ਭਰਨ. ਸੰ. ਭਰਨ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਲਨ. ਪੋਸ਼ਣ. (੨) ਅਭਰਨ ਸੰ. ਆਭਰਨ. ਸੰਗਯਾ-ਭੂਸ਼ਣ. ਗਹਿਣਾ. ਜੇਵਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਰਨ] = ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ, ਲੋੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ, ਪਾਲ ਪੋਸ਼ ਕੇ, ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਆਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਭਰਨ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਿਆਤਾ, ਸਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦਇਆਲ ਸੁਆਮੀ, ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਲ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਦੀ [ਭਰਨ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਿਸ਼ੁੰਭਰ ਬਿਸੁਨਾਥ ਹੈ, ਬਿਸੇਖ ਬਿਸੁ ਭਰਨ ਹੈ॥

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਸਦੀਵ ਕਰਮ ਭਰਮ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਭਰਨ] = ਆਭੂਸ਼ਣ (ਗਹਿਣੇ) ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਗਹਿਣੇ ਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸੁ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਏਕਯੋ॥ ਧਰੇ ਸਰੂਪ ਅਨੇਕਯੋ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਰਾਜਈ॥ ਬਿਲੋਕ ਪਾਪ ਭਾਜਈ॥

ਅਲੰਕ੍ਰਿਤੰ ਸੁ ਦੇਹਯੋ॥ ਤਨੋ ਮਨੋ ਕਿ ਮੋਹਯੋ॥ ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਧਾਰਹੀ॥ ਅਨੇਕ ਸਤ੍ ਟਾਰਹੀ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫੦-੫੧ ਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ]

ਅਗੰਜ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੰਜ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਗੰਜਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੁ ਅਗੰਜ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਐ॥ ਭੰਜਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੁ ਅਭੰਜ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥
[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੦]

ਅਭੰਜ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੰਜ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਭੰਜਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਭੰਜ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੦]

ਅਬੂਝ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਬੂਝ = ਅ + ਝੂਝ] ਝੂਝ. ਪੰਜਾਬੀ. ਜੂਝਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੂਝਣਾ. ਲੜਕੇ ਮਰਣਾ. ਜੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ। (੨) ਸਿਰਖੋਈ ਕਰਨੀ. ਹੱਥਾ ਪਾਈ ਕਰਨੀ ਆਦਿ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਝੂਝ] = ਜੂਝ ਕੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੀ, ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਹਰਨਾਖਸ਼ ਆਦਿ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ, ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਸਰਣਾਗਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਲਤੇ, ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਨਾਇਆ॥

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਜਨੁ ਹਰਨਾਖਿ ਪਕਰਿਆ, ਹਰਿ ਰਾਖਿ ਲੀਓ ਤਰਾਇਆ॥

[੯੮੪-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਥੰਮੁ ਉਪਾੜਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਅਹੰਕਾਰੀ ਦੋਤ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ॥

[੧੧੫੪ ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ [ਝੂਝ] = ਸਿਰ ਖੋਈ ਆਦਿ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜੂਝਦਾ = [ਹਥਾ ਪਾਈ] ਅਤੇ ਸਿਰਖੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ, ਦੁੰਦਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਨ ਕਾਮ ਹੈ, ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ, ਨ ਲੋਭ ਹੈ, ਨ ਮੋਹ ਹੈ॥ ਨ ਦ੍ਵੇਖ ਹੈ, ਨ ਭੋਖ ਹੈ, ਨ ਦੁਈ ਹੈ, ਨ ਦ੍ਰੋਹ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੪]

ਅਝੰਝ ਹੈਂ॥ ੩੫॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਝੰਝ = ਅ + ਝੰਝ] ਝੰਝ. (ਝੰਝਟ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਝੰਝਟ. ਸੰਗਯਾ-ਝਗੜਾ ਝਾਂਝਾ, (੨) ਸੀ. ਝੰਝਾ. ਝੱਖੜ. ਬਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਹਿਤ. ਤੇਜ਼ ਹਵਾ. ਝਾਂਝਾ। ਝੱਖੜ ਝਾਂਜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਝੜਨ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਝੜਨਾ. ਨਿੱਮੋ ਝੂਣਾ ਹੋਣਾ. ਸ਼ਰਮ ਖਾਣੀ॥]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਝੰਝ] = ਝਗੜੇ-ਝਾਂਝਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨ ਰੰਗ, ਰਾਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਨ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰਾਗ ਹੈ॥ ਨ ਹਾਉ ਹੈ, ਨ ਭਾਉ, ਨ ਦਾਉ ਕੋ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਝੰਝ] = ਝੱਖੜ-ਝਾਂਝੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੱਕ ਪਵਣ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਤਕ, ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਉਸਦਾ ਕੁਛ ਬਿਗਾੜ ਸਕਣ। }

ਯਥਾ—ਨਹੀਂ ਜਰੈ ਨੈਕ, ਪਾਵਕ ਮਝਾਰ॥ ਬੋਰੈ ਨ ਸਿੰਧ, ਸੋਖੇ ਨ ਬਯਾਰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩੦]

ਯਥਾ—ਝੱਖੜ ਵਾਉ ਨ ਡੋਲਈ ਪਰਬਤੁ ਮੇਰਾਣ॥ ਜਾਣੈ ਬਿਰਥਾ ਜੀਅ ਕੀ ਜਾਣੀ, ਹੁ ਜਾਣ॥

[੯੬੮-ਵਾਰ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਕੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਝੰਝ] = ਝੜਨੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਤੇਜ, ਕਦੇ ਝੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਨਿੱਮੋ ਝੂਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਛਿੱਜ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ॥ ਸਦੀਵ ਸਿੱਧ ਸੁੱਧਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਤ੍ਰ ਜਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੨]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਝੰਝ] = ਝੜਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਦੁਸਟ ਗੰਜਨ ਸੱਤ੍ਰ ਭੰਜਨ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ॥ ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕਰਤਾ, ਜਗਤ ਮਹਿ ਜਿਹ ਗਾਥ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੨]

ਅਮੀਕ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਮੀਕ. ਅਰਥੀ. ਅਮੀਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਥਾਹ. ਡੂੰਘਾ. ਗਹਿਰਾ. ਗੰਭੀਰ (੨) [ਅਮੀਕ = ਅ + ਮੀਕ] ਮੀਕ. (ਮਿਕਦਾਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ). ਅਰਥੀ. ਮਿਕਦਾਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਦੱਰਸ. ਬਰਾਬਰ. (੩) ਅੰਦਾਜਾ. (੪) ਮੀਕ = ਮਿਲਨਾ. ਯਥਾ—‘ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮੀਕੇ’ [੮੪੬ ਬਿਲਾਵਲ ਛੰਦ ਮ: ੫] }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ [ਅਮੀਕ] = ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ, ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਏਨਾ ਗਹਿਰਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸਦੀ ਥਾਹ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਗਹਿਰੁ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹੁ, ਅਪਾਰੁ ਅਗਣਤੁ ਤੂੰ॥ ਨਾਨਕ ਵਰਤੈ ਇਕੁ ਇਕੋ ਇਕੁ ਤੂੰ॥

[੯੬੬-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ-੨੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਮੀਕ] = ਮਿਕਦਾਰ (ਸਦੱਰਸ) ਕੋਈ ਵੀ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸੋਈ, ਅਪਨ ਸਰਸੁ ਕੀਅਉ ਨ ਜਗਤ ਕੋਈ॥

ਆਪੁਨ ਆਪੁ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਯਉ, ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ, ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ॥ [੧੪੦੫-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ [ਮੀਕ] = ਮਿਕਦਾਰ (ਅੰਦਾਜਾ) ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਐਸਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਯਥਾ— ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਵਡੀ ਨਾਈ॥ ਵਡ ਦਾਤਾਰੁ ਵਡੀ ਜਿਸੁ ਜਾਈ॥

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਬੇਅੰਤ ਅਤੋਲਾ, ਹੇ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਾੜਾ॥ [੧੦੮੧-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਨਾਲ ਵੀ [ਮੀਕ] = ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਅਸੰਗ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਸੈ ਘਟਾ ਘਟ ਲੀਪ ਨ ਛੀਪੈ॥ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਾ ਜਾਤੁ ਨ ਦੀਸੈ॥ [੧੩੧੮-ਗਗ ਕਾਨੜਾ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਰਫੀਕ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਰਬੀ. ਰਫੀਕ. ਸੰਗਯਾ-ਦੋਸਤ. ਮਿੱਤਰ (੨) ਪਿਆਰਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ, ਪਿਆਰਾ [ਰਫੀਕ] = ਮਿੱਤਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਜਣੁ ਮੈਡਾ ਚਾਈਆ, ਹਭ ਕਹੀਦਾ ਮਿਤੁ॥ ਹਭੇ ਜਾਣਨਿ ਆਪਣਾ, ਕਹੀ ਨ ਠਾਹੇ ਚਿਤੁ॥

[੧੦੮੬-ਡਖਣੇ ਮ: ੫]

ਅਧੰਧ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਧੰਧ] = ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਬਾਪਿ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ॥ ਜਨਮਿ ਮਰਣਿ ਨਹੀਂ ਧੰਧਾ ਪੈਰੁ॥

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਘਟ ਬਾਪਿ॥ [੯੩੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਸਦਾ ਰਹੈ, ਹੋਰਿ ਧੰਧੈ ਸਭਿ ਧਾਵਹਿ॥

ਆਪਿ ਨਿਰਚਲੁ ਅਚਲੁ ਹੈ, ਹੋਰਿ ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ॥ [੯੫੦-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ ੮]

ਅਬੰਧ ਹੈਂ॥੩੬॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੁਗਤਾ, ਕਹਿ ਨ ਸਕਉ ਹਰਿ ਜੈਸਾ॥

ਦੇਖਿ ਚਰਿਤ ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ, ਪੂਛੈ ਦੀਨੁ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰੁ ਕੈਸਾ॥ [੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਨਿਬੁਝ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਬੁਝ = ਨਿ + ਬੁਝ] ਪੰਜਾਬੀ. ਬੁਝ. ਸੰ. ਬੋਧ. ਸੰਗਯਾ-ਸਮਝ. ਜਾਣਕਾਰੀ
(੨) ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣਾ. ਬੁੱਝ ਜਾਣਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਲਿਨ ਬੁੱਧੀ, ਤੇ ਚੰਚਲ ਮਨ ਨਾਲ, [ਬੁਝ] = ਬੁੱਝਣੇ (ਜਾਨਣੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਕਰਕੇ, ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ
ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਉਸਦੀ ਝਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਚਤੁਰਾਈ ਨਹ ਚੀਨਿਆ ਜਾਇ॥ ਬਿਨੁ ਮਨ ਮਾਰੇ ਕਿਉ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ॥

[੨੨੧-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰੇ ਜਨ ਮਨੁ ਮਾਧਉ ਸਿਉ ਲਾਈਐ॥ ਚਤੁਰਾਈ ਨ ਚਤੁਰਭੁਜੁ ਪਾਈਐ॥

[੩੨੪-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਬੁਝਣੇ (ਫਿੱਕੀ ਪੈਣ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਜਿਸੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਸਮੱਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ॥ ਨ ਘਾਟ ਹੈ, ਨ ਬਾਢ ਹੈ, ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੬]

ਅਸੂਝ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਸੂਝ = ਅ + ਸੂਝ] ਸੂਝ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁੱਝਣਾ, ਸੰਗਯਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣਾ, ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ (੨) ਸਮਝ (੩) ਸੂਝ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਝਾਵ, ਸਲਾਹ, ਸੋਝੀ ਲੈਣੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ [ਸੂਝ] = ਦਿਸਣੇ (ਸੁੱਝਣੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ—ਕਈ ਕਰਤ ਕੋਟ ਬਿੰਦਿਆ ਬਿਚਾਰ॥ ਨਹੀ ਤਦਪਿ ਦਿਸਟਿ ਦੇਖੇ ਮੁਰਾਰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਰਾਹੀਂ [ਸੂਝ] = ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਮੋਲੁ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗਾ, ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਸੁਣਾਵੈ॥

ਕਥਨ ਕਹਣ ਕਉ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ, ਜੋ ਪੇਖੈ, ਤਿਸੁ ਬਣਿਆਵੈ॥

[੮੮੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਸੂਝ] = ਸਲਾਹ (ਸੁਝਾਵ) [ਅ] = ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਕੰਮ ਲਈ, ਸਲਾਹ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। }

ਯਥਾ—ਜਿਸ ਕੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁ ਕਰਣੈਹਾਰੁ॥ ਅਵਰ ਨ ਬੂਝਿ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰੁ॥

[੨੮੫-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਸੁੱਝ ਰਿਹਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨਿੱਤ ਗਿਆਨ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਬਿਨੁ ਬਕਨੇ ਬਿਨੁ ਕਹਨ ਕਹਾਵਨ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਨੈ॥

ਜਾਕਉ ਮੇਲਿ ਲਏ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ, ਸੇ ਜਨ ਦਰਗਹ ਮਾਨੇ॥

[੧੨੨੮-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ, ਕਿਆ ਤੁਧੁ ਪਹਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਤੁਧੁ ਸਭ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ, ਜੇਹਾ ਕੋ ਕਰੇ, ਤੇਹਾ ਕੋ ਪਾਈਐ॥

[੭੩੫-ਸੂਰੀ ਮ: ੪]

{ਨੋਟ—ਹੁਣ, ਨਿਬੁਝ, ਅਤੇ ਅਸੂਝ ਦੇ, ਇਕਠੇ ਦੇ, ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਾਂ }

ਨਿਬੁਝ ਹੈਂ। ਅਸੂਝ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਬੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਬੈਸਿ ਸੁ ਥਾਨਿ ਕਹਾਂ ਗੁਣ ਤੇਰੇ, ਕਿਆ ਕਿਆ ਕਥਉ ਅਪਾਰਾ॥

ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਅਗਮੁ ਅਜੋਨੀ, ਤੂੰ ਨਾਥਾਂ ਨਾਥਣਹਾਰਾ॥

[੧੨੫੫-ਮਲਾਰ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਨਿਬੁਝ] = ਮੂਰਖ (ਬੇਸਮਝ) ਹਨ, ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ, ਤਿਨਾਂ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ (ਦਿੱਸਦਾ), ਉਹ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਨ, ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਝੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਮੂਰਖੁ ਹੋਇ, ਨ ਆਖੀ ਸੂਝੈ॥ ਜਿਹਵਾ ਰਸੁ ਨਹੀ ਕਹਿਆ ਬੂਝੈ॥ ਬਿਖੁ ਕਾ ਮਾਤਾ, ਜਗ ਸਿਉ ਲੂਝੈ॥ [੪੧੪-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਰੀਰਹੁ ਭਾਲਣਿ ਕੇ ਬਾਹਰਿ ਜਾਏ ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਲਹੈ, ਬਹੁਤੁ ਵੇਗਾਰਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥
ਮਨਮੁਖ ਅਧੇ, ਸੁਝੇ ਨਾਹੀ, ਫਿਰਿ ਘਿਰਿ ਆਇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਬੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥

[੧੨੪-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਅਕਾਲ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨਾਹੀ ਸਿਰਿ ਕਾਲਾ ॥ ਤੂੰ ਪੁਰਖੁ ਅਲੇਖੁ ਅਗੰਮ ਨਿਰਾਲਾ ॥
ਸਤ ਸੰਤੋਖਿ ਸਬਦਿ ਅਤਿ ਸੀਤਲੁ, ਸਹਜ ਭਾਇ ਲਿਵ ਲਾਇਆ ॥

[੧੦੩੮-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਯਥਾ—ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪਾ ॥ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਵਧੂਤਾ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਘਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਘਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ, ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰ, ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਹਰ ਸਮੇਂ, ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਮੁਕਤਿ ਭੁਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਵਸਿ ਜਾ ਕੈ ॥ ਉਣਾ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਜਨ ਤਾਕੈ ॥ [੧੧੫੦-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਅਜਾਲ ਹੈ ॥੩੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਾਲ = ਅ + ਜਾਲ] ਜਾਲ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਜਮਾਂ ਦਾ ਜਾਲ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਬੰਧਨ. (੩) ਜਾਲ. ਸੰ. ਜੁਲ. ਲਾਟ. ਜਲਣਤਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਮਾਂ ਦੇ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਦੇ ਜਾਲ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਵੀ ਫਸਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥ ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ ॥ [੮੩੮-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧-ਥਿਤੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬਿਸੁਪਾਲ ਜਗਤ ਕਾਲ, ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਬੈਰੀ ਸਾਲ, ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ, ਜਮ ਜਾਲ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਜਲ] = ਜਲਣਤਾਈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਬੀਰਖਾ ਆਦਿ ਦੀ ਜਲਣਤਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਵੀ, ਵਿਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। }

ਯਥਾ—ਨਾ ਇਸ ਉਸਨੁ, ਨਹੀ ਇਸੁ ਸੀਤੁ ॥ ਨ ਇਸੁ ਦੁਸਮਨੁ, ਨਾ ਇਸੁ ਮੀਤੁ ॥

[੮੬੮-ਗੋਂਡ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ [ਜਾਲ] = ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਆਦਿ ਵੀ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦੇ। }

ਯਥਾ— ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੁਖਦਾਈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਾਈ, ਥਾਨ ਥਾਨੰਤਰ ਦੇਸਾ॥

ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੁਗਤਾ, ਕਹਿ ਨ ਸਕਉ ਹਰਿ ਜੈਸਾ॥

[੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਅਲਾਹ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਲਾਹ. ਅਰਬੀ. ਅੱਲਹ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ. ਕਰਤਾਰ. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ-ਜਿਸਦੇ ਸਿਵਾ. ਹੋਰ ਕੋਈ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਪੂਜਣਯੋਗ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ ਅੱਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੨) ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮੱਤ ਵਿੱਚ, ਜੇਕੋ ਰੱਬ ਦੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਫਾਤੀ ਨਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਨਾਮ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅਦੁੱਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਲਖਸ਼ਣ ਨੂੰ, ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ 'ਅੱਲਹ' ਨਾਮ ਹੈ, ਇਹ ਖੁਦਾ ਦਾ ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਕਿ ਜੋ ਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਤੇ ਪੁੱਦ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ 'ਅੱਲਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੨) [ਅਲਾਹ = ਅ + ਲਾਹ] ਲਾਹ. ਸੰ. ਲਖਸ਼. ਧਾਤੂ-ਦੇਖਣਾ. ਜਾਨਣਾ. ਲਖਣਾ. (੩) ਲਾਹ. ਪੰਜਾਬੀ - ਲਾਹੁਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ-ਉਤਾਰਨਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲਾਹ] = ਲਖਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਲੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਲਾਹੁ ਅਲਖੁ ਅਗੰਮ ਕਾਦਰੁ, ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰੀਮੁ॥

ਸਭ ਦੁਨੀ ਆਵਣੁ ਜਾਵਣੀ, ਮੁਕਾਮੁ ਏਕੁ ਰਹੀਮੁ॥

[੬੪-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਉਪਾਇ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਮਰਾਤਬੇ ਤੋਂ, [ਲਾਹ] = ਉਤਾਰਿਆ (ਲਾਹਿਆ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਉਸਦੀ ਪਦਵੀਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡੇਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ, ਅਚੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।]

ਯਥਾ— ਤੁਸੁ ਸਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ, ਕਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਿਆ॥ ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ, ਹੋਰ ਆਵਣ ਜਾਣਿਆ॥

[੧੨੭੯-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਲਾਹ] = ਇਕੋ ਇੱਕ, ਪੂਜਣਯੋਗ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਲਾਹ ਪਾਕੈ ਪਾਕ ਹੈ, ਸਕ ਕਰਉ ਜੇ ਦੂਸਰ ਹੋਇ॥ ਕਬੀਰ ਕਰਮੁ ਕਰੀਮ ਕਾ ਉਹੁ ਕਰੈ ਜਾਨੈ ਸੋਇ॥

[੭੨੭-ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਅਜਾਹ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਾਹ = ਅ + ਜਾਹ] ਜਾਹ. ਫਾਰਸੀ. ਜਾਯ. ਸੰਗਯਾ-ਜਗਾ. ਥਾਂ. (੨) ਜਾਹ-ਜਾਣ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨਿਵਾਸ ਕਰਨੇ ਲਈ, ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਖਾਸ [ਜਾਹ] = ਜਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗਾ ਤੇ ਪ੍ਰਿਪੂਰਨ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਹਰਿ ਆਪਿ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ, ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਆਪਿ॥ [੨੮੯-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ [ਜਾਹ] = ਜਾਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਅੰਤਰਿ, ਕਤ ਆਵੈ ਕਤ ਜਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥ [੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਅਨੰਤ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਅਨੰਤ ਅਗਾਧ ਅਦੈਖ, ਸੁ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਅਭੈ ਹੈਂ॥

ਅੰਤ ਬਿਹੀਨ ਅਨਾਤਮ ਆਪ, ਅਦਾਗ ਅਦੇਖ ਅੱਦ੍ਰ ਅਭੈ ਹੈ।

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੬]

ਮਹੰਤ ਹੈਂ॥੩੮॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ [ਮਹੰਤ] = ਪੂਜਨੀਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਨਭਿਜ ਰੂਪ ਦੁਰੰਤ॥ ਸਭ ਜਗਤ ਭਗਤ ਮਹੰਤ॥

ਜਸ ਤਿਲਕ ਭੂ ਭ੍ਰਿਤ ਭਾਨ॥ ਦਾਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਨਿਧਾਨ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੨]

ਅਲੀਕ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਲੀਕ = ਅ + ਲੀਕ] ਲੀਕ. (ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਕਲੰਕ ਨੂੰ ਲੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਪੰਜਾਬੀ. ਲੀਕ. ਸੰਗਯਾ-ਦਾਗ. ਦੋਸ਼. ਕਲੰਕ. ਤੁਹਮਤ (੨) ਰੇਖਾ ਆਦਿ ਚਿੰਨ (੩) ਉਲੀਕ ਦਾ ਸੰਖੇਪ [ਅਲੀਕ ਹੈਂ = ਅਲੀ + ਕਹੈਂ] ਅਲੀ. ਸੰ. ਆਲੀ. ਸੰਗਯਾ-ਸਹੇਲੀ. ਸਖੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲੀਕ] = ਕਲੰਕ ਆਦਿ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਸ਼ਕਲੰਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਕਰ ਹੀਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ ਕਰੁਣਾ ਕਰ॥

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀ ਸੂਰਤ ਕ੍ਰਿਤ ਧਰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲੀਕ] = ਰੇਖਾ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਾਚੇ ਸਚਿਆਰ ਵਿਟਹੁ ਕਰਬਾਣੁ॥ ਨ ਤਿਸੁ ਰੂਪ ਵਰਨੁ ਨਹੀ ਰੇਖਿਆ, ਸਾਚੇ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੁ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਈ [ਲੀਕ] = ਉਲੀਕ (ਚਿਤਰਿਤ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸੱਬਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਚਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ— ਨ ਦ੍ਰੈਖ ਹੈ, ਨ ਭੇਖ ਹੈ, ਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਮ ਹੈ।

ਨ ਜਾਤ ਹੈ, ਨ ਪਾਤ ਹੈ, ਨ ਚਿਤ੍ਰ ਚਿਹਨ ਬਰਨ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਬਿਦਾਬਨ ਵਿਖੇ, [ਅਲੀ] = ਸਖੀਆਂ, ਤੇਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ [ਕਹੈਂ] = ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ, ਦੰਤ ਰੀਸਾਲਾ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ, ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ॥

ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਢਾਲਾ॥ ਸੋਵਨ ਢਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮਾਲਾ, ਜਪਹੁ ਤੁਸੀ ਸਹੇਲੀਹੋ॥

[੫੬੭-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧]

ਨਿਸਰੀਕ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਸਰੀਕ = ਨਿ + ਸਰੀਕ] ਸਰੀਕ. ਅਰਬੀ. ਸਰੀਕ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਿਰਕ (ਹਿੱਸਾ) ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਹਿੱਸੇਦਾਰ (੨) ਜੋ ਆਪਣੇ ਤਾਂਈ ਤੁਲ ਜਾਣੇ (ਬਾਬਰੀ ਵਾਲਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ, (੩) ਨਿਸਰੀਕ ਹੈਂ = ਨਿ + ਸਰੀ + ਕਹੈਂ] ਨਿ. ਪੰਜਾਬੀ. ਨਿਰੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਖਾਲਿਸ. ਸੁੱਧ. ਕੇਵਲ॥ ਸਰੀ. ਸੰ. ਸ੍ਰੀ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ੋਭਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰੀਕੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਨਹੀਂ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਕਿਸੁ ਸਾਲਾਹੀ, ਤਿਸਹਿ ਸਰੀਕੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਨਿਆ ਸੋਈ॥

[੫੬੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ, ਸਭ ਧੰਧੇ ਛੱਡ ਕੇ [ਨਿ] = ਨਿਰੀ (ਕੇਵਲ) ਤੇਰੀ [ਸਰੀ] = ਸ੍ਰੀ (ਸ਼ੋਭਾ-ਕੀਰਤੀ) ਨੂੰ ਹੀ [ਕਹੈਂ] = ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਪੈਨਣੁ ਖਾਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ॥ ਸਾਚ ਸਹਜੁ ਸੁਖੁ ਨਾਮਿ ਵਸਾਈ॥

ਕਿਆ ਜਾਨਾਂ ਕਿਆ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ॥

ਜੋਗ ਬਿਨੋਦ ਸੁਾਦ ਆਨੰਦਾ॥ ਮਤਿ ਸਤ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੋਬਿਦਾ॥

ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਾਰ ਨਿਜ ਸੰਦਾ॥ ਅੰਤਰਿ ਰਵਤੋ ਰਾਜ ਰਵਿੰਦਾ॥

[੧੩੩੧-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧]

ਨਿਲੰਭ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਲੰਭ = ਨਿ + ਲੰਭ] ਲੰਭ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਪ੍ਰਾਪਤੀ (੨) ਲੱਭਣਾ. ਖੋਜਣਾ (੩) ਨਿਲੰਭ. ਸੰ. ਨਿਰਲੰਭ (ਨਿ + ਆਲੰਭ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਆਲੰਭ (ਸਹਾਰੇ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ. ਅਲੰਭ. ਸੰਗਯਾ-ਸਹਾਰਾ. ਆਸਰਾ. ਅਵਲੰਭ. (੪) ਨਿਲੰਭ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਠਿਨ ਹੋਵੇ. ਦੁਰਲੱਭ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ [ਨਿਲੰਭ] = ਦੁਰਲੱਭ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਬੜੀ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੋਬਿੰਦ ਠਾਕੁਰ ਮਿਲਨ ਦੁਰਾਈ॥ ਪਰਮਿਤਿ ਰੂਪੁ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ, ਰਹਿਓ ਸਰਬ ਸਮਾਈ॥

[੧੩੦੭-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਨਿਲੰਭ] = ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਦੀ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੇਤੇ ਮਹਾਂਦੀਨ, ਕੇਤੇ ਬਿਆਸ ਸੇ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਕੇਤੇ ਕੁਮੇਰ ਕੁਲੀਨ, ਕੇਤੇ ਜੱਛ ਕਹੀਅਤ ਹੈਂ॥

ਕਰਤੇ ਹੈ ਬਿਚਾਰ, ਪੈ ਨ ਪੂਰਨ ਕੋ ਪਾਵੈ ਪਾਰ, ਤਾਹੀ ਤੇ ਅਪਾਰ, ਨਿਰਧਾਰ ਲਹੀਅਤ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ: ੨੫੭]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਖੋਜ ਦੁਆਰਾ [ਲੰਭ] = ਲੱਭਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜਲਾਂ, ਬਲਾਂ ਅਤੇ ਪਰਬਤਾਂ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਢੂੰਡ ਕੇ, ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ, ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ॥

ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ, ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੂੰਢੇਹਿ॥ [੧੩੭੮-ਸਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਨੰ :-੧੯]

ਅਸੰਭ ਹੈਂ॥੩੯॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਸੰਭ = ਅ + ਸੰਭ] ਸੰਭ. (ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਭਾਲਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ-ਬਟੋਰ ਰੱਖਣਾ. ਸਹਿਨ ਕਰਨਾ. ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ. (੨) ਸੰਭ. ਸੰ. ਸੰਭਵ. ਸੰਗਯਾ-ਹੋਣਾ. ਹੋਂਦ. (੩) ਜਨਮ. ਉੱਤਪੱਤੀ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੰਭ] = ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲ ਨ ਕਰਮਾ॥

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ॥ [੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੁਨ ਆਪੁ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਯਉ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ॥

ਪਾਯਉ ਨਹੀ ਅੰਤੁ, ਸੁਰੇ ਅਸੁਰਹ ਨਰ, ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਖੋਜਤ ਫਿਰੇ॥ [੧੪੦੫-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਇਸੁ ਬਾਪੁ, ਨਹੀ ਇਸੁ ਮਾਇਆ॥ ਇਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹੋਤਾ ਆਇਆ॥ [੮੬੮-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਤੋਂ [ਸੰਭ] = ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਤੇਜ ਨੂੰ, ਹਰ ਕੋਈ ਸੰਭਾਲ (ਸਹਿਨ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਤੇਜਸ਼ੀ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ—ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ ਅਨੰਤ ਹੈਂ, ਅਨੰਤ ਤੇਜ ਜਾਨੀਐ॥

ਅਭੂਮ ਅਭਿੱਜ ਹੈ, ਸਦਾ ਅਭਿੱਜ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੭੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਸੰਭ ਰੂਪ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਭਾ ਅਤ ਬਲਿਸਟ ਜਲ ਬਲ ਕਰਣ॥

ਅਚੁਤ ਅਨੰਤ ਅਦੈ ਅਮਿਤ, ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਤਵ ਸਰਣ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੨]

{ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਤੇਜ ਨੂੰ, ਨ ਸਹਾਰ ਸਕਣ ਤੇ, ਮੁਸੇ ਪੈਗੰਬਰ ਦੀ-ਸਾਖੀ}

ਮੂਸਾ ਪੈਗੰਬਰ ਜੀ, ਯਹੂਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ, ਪੈਗੰਬਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ, ਅਫਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ, ਲਾਲ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮਿਸਰ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਜਿਸਦੀ ਉਪਾਧੀ ਫੈਰਵਾ (ਫਿਰਯੂਨ) ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ, ਯਹੂਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ, ਆਪਣਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਉਸੀ ਸਮੇਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਮੂਸਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਮੂਸਾ ਜੀ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਭਗਤ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਫੈਰਵਾ (ਫਿਰਯੂਨ) ਰਾਜੇ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ, ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਫਿਲਸਤੀਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ, ਚੱਲਕੇ ਲਾਲ ਸਾਗਰ ਤੇ ਆਏ, ਤਦ ਪ੍ਰਸ਼ੂਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਡੰਡਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ, ਚੱਲਣ ਨਾਲ, ਲਾਲ ਸਾਗਰ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਪਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਫਿਲਸਤੀਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ—ਫਿਰ ਈਸ਼ੂਰ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ, ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੂਰ ਉਪਾਸਨਾ ਲਈ, ਇਕ ਮੰਦਰ ਬਨਵਾਯਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ, ਈਸ਼ੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਕਰਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ,—ਇਕ ਦਿਨ, ਮੂਸਾ ਜੀ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਅਜਾਜੀਲ ਨਾਮਕ ਸ਼ੈਤਾਨ, ਉਸ ਸਾਧਨਾ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੂਸਾ ਸਾਧਨਾ ਤਾਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ,

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਗੰਮ = ਅ + ਗੰਮ] ਗੰਮ. ਸੰ. ਗਮ. ਧਾਤੂ-ਜਾਣਾ. ਗਮਨ (੨) ਗਮਯ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਹੁੰਚ।]
 ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ [ਗੰਮ] = ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ [ਅ] ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਯਾਨੇ ਪਰੇ ਹੈਂ॥
 ਯਥਾ— ਕਾਹੂ ਬੋਲ ਨ ਪਹੁੰਚਨ ਪ੍ਰਾਨੀ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਨਿਰਬਾਣੀ॥ [੨੮੭-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]
 ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੰਮ] = ਗਮਨ (ਜਾਣ) ਆਉਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ
 ਗਤਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਪਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜੇਮ = ਅ + ਜੰਮ] ਜੰਮ. ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ. ਉਤਪੰਨ (੨) ਜਮਰਾਜ. ਮੋਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ (੩) ਜੰਮ. ਕ੍ਰਿਆ-ਜਮਾਵ, ਗਾੜਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. (੪) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਇਸਥਿਤ ਹੋਣਾ. ਜਮ ਕੇ ਬੈਠਣਾ. (੫) ਅਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣਾ. ਪਣਮਣਾ ਦੁੱਧ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੰਮ] = ਜਨਮ ਬਿਹੀਨ, ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਬਿਹੀਨ॥ ਦਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੰਮ] = ਜਮਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਜਮ ਆਦਿਕ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਮਰਾਜ, ਧਰਮ ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਆਪ, ਹਰ ਵਕਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਖੌਫ਼ ਤੋਂ, ਭੈ ਭੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਛਲ ਬਪੁਰੀ ਇਹ ਕਉਲਾ ਡਰਪੈ, ਅਤਿ ਡਰਪੈ ਧਰਮ ਰਾਇਆ॥ [੯੯੯-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਜਮ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਭਾਵ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਉ ਏਕੈ ਓਹੀ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਆਪੇ ਸੋਈ॥ [੩੮੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੰਮ] = ਜਮਾਵ ਆਦਿਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਬਦੀਲੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦੁੱਧ ਆਦਿ ਜੰਮ ਕੇ, ਦਹੀਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਓਹੁ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੈ ਸਰੂਪ॥ ਸੁੰਦਰ ਸੁਰੰਗ ਜਗ ਕਰਿ ਅਨੂਪ॥ [ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੪]

ਅਭੂਤ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੂਤ = ਅ + ਭੂਤ] ਭੂਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਜੀਵ. ਪ੍ਰਾਣੀ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੂਤ] = ਜੀਵਪਣੇ ਦੀ, ਅਲਪੰਗਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਰਬੱਸ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ, ਵਿਲੱਖਣ, ਸਰਬੱਗ, ਤੇ ਸਮੁੱਥ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਪ੍ਰਭੂ, ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ, ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ॥ [੭੦੬ ਜੈਸਤਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਅਛੂਤ ਹੈਂ॥੪੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਛੂਤ = ਅ + ਛੂਤ] ਛੂਤ. ਸੰਗਯਾ-ਛੁਹਣਾ. ਸਪੱਰਸ਼ ਕਰਨਾ, (੨) ਭਿੱਟ. ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਦੇ, ਛੋਹਣ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਛੂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਛੂਤ] = ਛੋਹਣੇ (ਸਪੱਰਸ਼ ਕਰਨੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸਪੱਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਹਣ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਚਮੜੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਚਮੜੀ ਨਾਲ ਛੋਹ ਕੇ ਹੀ, ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ, ਅਤੇ ਕਰੜੇ ਨਰਮ ਆਦਿ ਦਾ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਐਸੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਗਿਆਨ ਚਮੜੀ ਨਾਲ ਛੂਹ ਕੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਲਈ ਚਮੜੀ ਇੰਦ੍ਰਜ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਓਹੁ ਅਛੋਹ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਵੇਪਰਵਾਰੇ॥ ਆਪੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਅਗਮ ਅਥਾਰੇ॥

ਅਪੜਿ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਤਿਸ ਨੋ, ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੇਲਾਇਆ॥

[੧੦੬੭-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਨਾਲ ਛੋਹ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ॥

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਗੁਪਤੋ ਵਰਤੈ, ਗੁਰਸਬਦੀ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਰੀ ਜੀਉ॥ [੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਛੂਤ] = ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਨ ਦ੍ਰੈਖੰ ਨ ਭੇਖੰ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਤਯੰ॥ ਮਹਾ ਜੋਗ ਜੋਗੀ ਸੁ ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰਯੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੫]

ਅਲੋਕ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਲੋਕ. ਸੰ. ਅਲੋਕਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਲੋਕਿਕ. ਅਸਚਰਜ (੨) [ਅਲੋਕ ਹੈਂ = ਅਲੋ + ਕਰੋ] ਅੱਲੋ. ਅਰਬੀ. ਅੱਲਾਹ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲੋਕ] = ਅਲੋਕਿਕ (ਅਸਚਰਜ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ, ਆਚਰਜ ਤੇਰੇ ਰੂਪ॥

ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਚਲਿਤ ਤੇਰੇ, ਅੰਧਿਆਰੇ ਮਹਿ ਦੀਪ॥

[੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਤਨੇਕੁ ਜੀਵ ਤਾਂ [ਅਲੋ] = ਅੱਲਾ ਨਾਮ ਕਰਕੇ [ਕਹੈ] = ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹੀ, ਅੱਲਾ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਭਾਵੈ ਚੰਗਾ ਭਾਵੈ ਮੰਦਾ, ਜੈਸੀ ਨਦਰਿ ਤੁਮਾਰੀ॥

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕਉ ਅਲਹੁ ਕਹੀਐ, ਸੇਖਾਂ ਆਈ ਵਾਰੀ॥

[੧੧੯੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਈ ਬੈਲੋ ਰਾਮ ਰਾਮ, ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ॥ ਕੋਈ ਸੇਵੈ ਗੁਸਈਆਂ, ਕੋਈ ਅਲਾਹਿ॥

[੮੮੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਅਸ਼ੋਕ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸ਼ੋਕ ਆਦਿਕ, ਦੁੰਦਵਾਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦ੍ਰੋਖ, ਹਰਖ, ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਦੁੰਦ੍ਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪ ਸਕਦੇ। }

ਯਥਾ— ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਜਾ ਕੇ ਗਨੇ ਨ ਜਾਹਿ॥ ਸੋਗ ਹਰਖ ਦੁਹਰੁ ਮਹਿ ਨਾਹਿ॥ [੧੨੩੫-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਅਕਰਮ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸੋਚਿਤ, ਕ੍ਰਿਆਮਾਣ, ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਆਦਿ ਕਰਮ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਲਈ, ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ। }

ਯਥਾ— ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨ ਕਰਮਾ॥

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਅਭਰਮ ਹੈਂ॥੪੧॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਿਹ ਕਰਮ ਭਰਮ ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਾਤ॥ ਨਹੀ ਨੇਹ ਗੇਹ ਨਹੀ ਪਿਤ੍ਰ ਮਾਤ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੫]

ਅਜੀਤ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਅਜਿੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ— ਦੇਹ ਗੇਹ ਨ ਨੇਹ ਸਨੇਹ, ਅਬੇਹ ਨਾਥ ਅਜੀਤ।

ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ, ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੀਤ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ-੧੮੧]

ਅਭੀਤ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੀਤ] = ਖੌਫ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਦ ਅਨੰਤ ਅਗਾਧ ਅਦ੍ਰੋਖ, ਸੁ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਅਭੈ ਹੈ॥

ਅੰਤਿ ਬਿਹੀਨ ਅਨਾਤਮ ਆਪ, ਅਦਾਗ ਅਦੋਖ ਅਛਿਦ੍ਰ ਅਛੈ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੬]

ਅਬਾਹ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਹ] = ਬਾਂਹਾਂ ਆਦਿ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ— ਨ ਅੰਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਸੰਗ ਹੈ ਨ ਸਾਥ ਹੈ॥ ਨ ਦੋਖ ਹੈ, ਨ ਦਾਗ ਹੈ, ਨ ਦ੍ਰੋਖ ਹੈ, ਨ ਦੇਹ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ-੧੬੭]

ਅਗਾਹ ਹੈਂ॥੪੨॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਗਾਹ = ਅ + ਗਾਹ] ਗਾਹ. (ਗਾਹਣ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਸੰ. ਗਾਹਣ-ਉਹੁ ਥਾਂ ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਘੱਟ ਹੋਵੇ (੨) (ਗਾਹ + ਅਣ) ਥੋੜੀ ਗਹਿਰਾਈ (ਛੁੰਘਿਆਈ) ਅਗਾਹ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਗਾਧ. ਅਬਾਹ. ਜਿਸਦੀ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਗਾਹ] = ਅਗਾਧ (ਅਬਾਹ) ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ— ਤੁਮ ਹਰਿ ਸਰਵਰ, ਅਤਿ ਅਗਾਹ, ਹਮ ਲਹਿ ਨ ਸਕਹਿ, ਅੰਤੁ ਮਾਤੀ॥

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਮਿਤਿ ਜਾਨਹੁ ਆਪਨ ਗਾਤੀ॥ [੬੬੮-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੪]

ਅਮਾਨ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਮਾਨ = ਅ + ਮਾਨ] ਮਾਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਅਭਿਮਾਨ. ਅਹੰਕਾਰ. (੨) ਮਾਪ. ਮਿਣਤੀ. (੩) ਅਮਾਨ. ਅਰਬੀ. ਈਮਾਨ. ਸੰਗਯਾ-ਧਰਮ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮਾਨ] = ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਅਵਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਹ ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਾਨ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਕਉ ਮਾਨ, ਕਉਨ ਅਭਿਮਾਨ॥
ਜਹ ਸਰੂਪ ਕੇਵਲ ਜਗਦੀਸ॥ ਤਹ ਛਲ ਛਿਦ੍ਰ ਲਗਤ ਕਹੁ ਕੀਸ॥

[੨੯੧-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮਾਪ] = ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। }

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਕਹਾ, ਮੈ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾ, ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥

ਆਪੇ ਦਇਆ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਗੁਣ ਮਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਇਆ॥ [੧੦੬੭-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕੇਵਲ [ਅਮਾਨ] = ਈਮਾਨ (ਧਰਮ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰਿ ਕਾਰਜ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਦਾ ਧਰਮੁ ਜਾ ਕੈ ਦੀਬਾਣਿ॥ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਕਾਣਿ॥

ਸਭ ਕਿਛੁ ਕਰਨਾ ਆਪਨ ਆਪਿ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ, ਤੂ ਤਾਕਉ ਜਾਪਿ॥

[੯੮੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੫]

ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣਾਂ ਦਾ [ਨਿਧਾਨ] = ਖਜਾਨਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭ, ਸਰਬ ਸੂਖ ਦਇਆਲਾ॥

ਮਾਰੀ ਦਾਨੁ ਨਾਮੁ ਤੇਰੇ ਨਾਨਕੁ, ਜਿਉ ਮਾਤਾ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲਾ॥ [੬੭੪-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਅਨੇਕ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ—ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਸੋਹੀਯੈ॥ ਬਿਸੇਖ ਦੇਵ ਮੋਹੀਯੈ॥ ਅਦੇਵ ਦੇਤ ਦੇਵਲੈ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਕੇਵਲੈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅ: ਪਹਿਲਾ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫੦]

ਫਿਰ ਏਕ ਹੈਂ॥੪੩॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਲੋ ਕਾਲ ਵੇਲੇ [ਫੇਰ] = ਪੁਨਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਕਰਕੇ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਲੋ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਯਾ, ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਏਕ ਰੂਪ, ਕੀਨੇ ਅਨੇਕ॥ ਅੰਤਹਿ ਸਮੇਯ, ਫੁਨ ਭਏ ਏਕ॥

ਕਈ ਕੋਟ, ਜੰਤ ਜੀਵਨ ਉਪਾਏ॥ ਫਿਰ ਅੰਤ ਲੇਤ, ਆਪਹਿ ਮਿਲਾਏ॥

[੯੯ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਕਰਣਹਾਰੁ, ਤੂਹੈ ਏਕੁ ਅਨੇਕ ਜੀਉ॥

ਤੂ ਸਮਰਥੁ ਤੂ ਸਰਬ ਮੈ, ਤੂਹੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ਜੀਉ॥

[੭੬੧-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਨ ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜ ਗਿਆ, ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੰਨਿਗਧ (ਭਿੰਨੀ) ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ, ਭੁਜੰਗ-ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ, ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨਦੇ (ਪੂਜਦੇ) ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅੰਤ੍ਰ ਧਿਆਨ ਹੈ ॥ ਸਦੇਵ ਸਰਬ ਮਾਨ ਹੈ ॥

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕਾਲ ਹੀਨ ਹੈ ॥ ਸਦੇਵ ਸਰਬ ਮਾਨ ਹੈ ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ [ਮਾਨੇ] = ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪੁੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ, ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਦਾਤ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੁਮਹੀ ਦੀਏ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰਾ, ਤੁਮ ਹੀ ਦੀਏ ਮਾਨ ॥

ਸਦਾ ਸਦਾ ਤੁਮਹੀ ਪਤਿ ਰਾਖਹੁ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਨ ॥

[੧੨੧੭-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸਮਸਤੀ. ਸੰ. ਸਮੱਸਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਭ. ਤਮਾਮ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੀ] = ਸਾਰੀਆਂ [ਨਿਧ] = ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ [ਆਨੇ] = ਘਰ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰਿਆਂ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਾਧਸੰਗਿ ਆਰਾਧਨਾ ਹਰਿ ਨਿਧਿ ਆਪਾਰ ॥ ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਰੁ ਕਾਮ ਮੋਖ, ਦੇਤੇ ਨਹੀ ਬਾਰ ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦੇਵ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਵਤਾ. ਪੂਜਣਯੋਗ, (੨) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ (੩) ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਦਾਤਾ ॥ ਦੇਵੇ, ਪੰਜਾਬੀ. ਕ੍ਰਿਆ-ਦੇਣਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਵੇ] = ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਦੇਵ] = ਪੂਜਯ-ਦੇਵਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਸੁਰਿ ਨਾਥਾ ਦੇਵਾ ਦੇਵ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਗੁਰ ਚਰਨ ਸੇਵ ॥

[੧੧੬੮-ਬਸੰਤ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਓਇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ ॥ ਭਗਤਿ ਹੇਤਿ ਨਰਸਿੰਘ ਭੇਵ ॥ [੧੧੬੮-ਬਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਵੇ] = ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਦੇਵ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸੂਰਜ, ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

[੬੬੩-ਪਨਾਸਰੀ ਮ: ੧]

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਉਸੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਰਚ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਅਭੇਦ ਨਰੰ॥ ਨਰਪਾਲ ਨ੍ਰਿਪਾਲ ਕਰਾਲ ਤ੍ਰਿਗੰ॥

ਕੀਟ ਪਤੰਗ ਭੁਜੰਗ ਨਰੰ॥ ਰਚਿ ਅਡੰਜ ਸੇਤਜ ਉੱਤਭੁਜੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੪੭-੧੪੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਵ] = ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਖਾਨ-ਪਾਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ [ਦੇਵ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਰਬੇ ਜਾਚਿਕ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਾ, ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਪੁਨੇ ਬੀਚਾਰ॥

ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਜਾਚਹਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਇਕ, ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨਹੀ ਭੰਡਾਰ॥

[੫੦੪-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੇਵ] = ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਦੇਵ] = ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਿਸਦਾ ਕੀਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਵੈ, ਤਿਸਨੇ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀ ਕਿਸੈ ਕੇਰੀ॥

ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਸਭੁ ਕੋ ਖਾਵੈ, ਸਭ ਮੁਹਤਾਜੀ ਕਵੈ ਤੇਰੀ॥

[੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਅਭੇਖੀ ਅਭੇਵੇ॥੪੪॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਅ] = ਨ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ [ਭੇਵੈ] = ਭੇਤ ਹੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਦ ਕੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਹਤ ਨਾਨਕ ਤੂ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਤੇਰੇ ਕਾਮਾਂ॥

ਇਕਨਾ ਘਰ ਮਹਿ ਦੇ ਵਡਿਆਈ, ਇਕਿ ਭਰਮਿ ਭਵਹਿ ਅਭਿਮਾਨਾ॥ [੭੬੭-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੩]

ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਕਾਲ, ਸਰਬ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਉਸ ਤਾਂਈ ਵੀ [ਕਾਲੇ] = ਕਾਲ (ਨਾਸ) ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸਾਲ ਹੈਂ, ਕਿ ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੋ ਪੋਖਤ ਹੈਂ, ਕਿ ਬ੍ਰਿਧਤਾ ਕੀ ਬਾਸੀ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ ਦੋਨੋਂ [ਕਾਲੇ] = ਸਮਿਆਂ ਦੇ [ਕਾਲ] = ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਨੂੰ, ਨਾਸ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਦਰੁ ਸੇਵੇ ਅਲਖ ਅਭੇਦੇ, ਨਿਹਚਲੁ ਆਸਣੁ ਪਾਇਆ॥

ਤਹ ਜਨਮ ਨ ਮਰਣੁ, ਨ ਆਵਣ ਜਾਣਾ, ਸੰਸਾ ਦੂਖੁ ਮਿਟਾਇਆ॥ [੭੯-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ, ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦਇਆਲ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖਹ, ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕਹ॥

[੧੩੫੫-ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ-੧੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਣੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ [ਗਉਣੇ] = ਗਮਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕੀਟ ਹਸਤਿ ਮਹਿ ਪੂਰ ਸਮਾਨੇ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਰਖ ਸਭ ਠਾਊ ਜਾਨੇ॥

੨੫੨-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਸਲੋਕ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਣੇ॥੪੫॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਭਉਣੇ] = ਭਵਨਾਂ (ਤਬਕਾਂ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਰੇ॥

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਨਿਤ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ, ਇਕੁ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਮੂਰਖਿ ਜਾਤਾ ਰੇ॥ [੬੧੨-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਥੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਅਨੰਗੀ. ਸੰ. ਅਨੰਗਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅੰਗ ਰਹਿਤ. ਜਿਸਦੇ ਅੰਗ ਨਹੀਂ॥ [ਅਨਾਥੇ = ਅ + ਨਾਥੇ] ਨਾਥੇ. ਸੰ. ਨਾਥ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਆਮੀ. ਮਾਲਕ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਆਦਿ, ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, [ਨਾਥੇ] = ਸੁਆਮੀ, ਤੇ ਮਾਲਕ ਵੀ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਅਵਿਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਭ ਉੱਪਰ, ਹੁਕਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪਿ ਨਾਥੁ ਸਭ ਨਥੀਅਨੁ, ਸਭ ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਈ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ, ਸਭ ਚਲੈ ਰਜਾਈ॥

[੧੨੫੧-ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩੬]

ਨਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਸੰਗੀ = ਨਿ + ਸੰਗੀ] ਸੰਗੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਾਥੀ (੨) ਸੰਗ. ਸੰਗਯਾ-ਮਿਲਾਪ, ਸੰਬੰਧ॥ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ = ਪ੍ਰ + ਮਾਥੇ] ਪ੍ਰ. ਸੰ. ਅਵੱਥੇ-ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ-ਅਤੀ. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ, ਅਨੇਕ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥ ਮਾਥੇ. ਸੰ. ਮੰਥਨ, ਸੰਗਯਾ-ਰਿੜਕਨ ਤੇ ਘਰਸਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ,॥ ਪ੍ਰਮਾਥੇ (ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਪ੍ਰਮਾਰਥ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਪਰਮ ਉੱਤਮ ਪਦਾਰਥ. ਸਾਰ ਵਸਤੁ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਨਿਸੰਗੀ] = ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, [ਪ੍ਰਮਾਥੇ] = ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਜਗ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ॥ ਆਦਿ ਅਛੇਦ ਅਛੇ ਅਥਿਨਾਸੀ॥

ਪਰਮ ਤਤ ਪਰਮਾਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥ ਆਦਿ ਸਰੂਪ ਅਖੰਡ ਉਦਾਸੀ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਸੰਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਪ੍ਰ] = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਮਾਥੇ] = ਮੰਥਨ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅੰਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਸੰਗ ਹੈ ਨ ਸਾਥ ਹੈ॥ ਪ੍ਰਿਯਾ ਹੈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਪੁਨੀਤ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਥ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੨]

ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਭਾਨ. (ਭਾ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਚਮਕਣਾ) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼. ਸੂਰਜ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਬਲ ਤੇਜ਼॥ ਭਾਨੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਭੰਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਭੰਨਣਾ. ਤੋੜਨਾ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਭਾਨ] = ਸੂਰਜ ਵਿਖੇ [ਭਾਨੇ] = ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ, ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸੂਰੁ ਕਿਰਣਿ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਸੋਈ ਗੁਪਤੁ ਸੋਈ ਆਕਾਰੁ॥ [੩੮੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਭਾਨ] = ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੀ [ਭਾਨੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਖਟ ਜੋਤੀਆਂ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲੈ ਕੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸੂਰਜ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਸੂਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹੁਕਮੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀਅਨੁ, ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਆ॥

ਜੋਤੀ ਹੂੰ ਸਭੁ ਚਾਨਣਾ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ॥ [੫੦੯-ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਾਨ] = ਸੂਰਜ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਭਾਨੇ] = ਭੰਨਣੇ (ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭਨਿ ਭਨਿ ਘੜੀਐ, ਘੜਿ ਘੜਿ ਭਜੈ, ਢਾਹਿ ਉਸਾਰੈ ਉਸਰੇ ਢਾਹੈ॥

ਸਰ ਭਰਿ ਸੋਖੈ ਭੀ ਭਰਿ ਪੋਖੈ, ਸਮਰਥ ਵੇਪਰਵਾਰੈ॥ [੯੩੫-ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂ ਭੰਨਣ ਘੜਣ ਸਮਰਥੁ ਦਾਤਾਰੁ ਹਰਿ, ਤੁਧੁ ਅਗੈ ਮੰਗਣ ਨੋ ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਖਲੀ ਸਭ ਹੋਈ॥

[੫੪੯-ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਭਾਨ] = ਸੂਰਜ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ [ਭਾਨੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾਕੀ ਜੋਤਿ॥ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਸੁਆਮੀ ਓਤਿ ਪੋਤਿ॥ [੨੯੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ—ਸਭ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ, ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਵਰਤਹਿ, ਗੁਰਮਤੀ ਤੁਧੈ ਲਾਵਣੀ॥

ਜਿਨਿ ਹੋਰਿ ਦਇਆਲੁ, ਤਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਹਿ, ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਸਮਝਾਵਣੀ॥

[੧੩੧੪-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ-ਪਉੜੀ-੩]

ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੇ ॥ ੪੬ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਮਾਨ. ਸੰ. ਮਾਨੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮਾਨ ਵਾਲਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ (੨) ਮਾਨ. ਸੰ. ਮਾਨਨੀਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਨਮਾਨਯੋਗ. ਪੂਜਯ-ਪੂਜਨ ਯੋਗ (੩) ਮਾਨ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ। (੪) ਭਾਵ ਅਰਥ, ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ॥ ਮਾਨੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਮੰਨਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ. ਪੂਜਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਮਾਨ] = ਮਾਨਨੀਯ ਲੋਗ (ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਲੋਗ) ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਵੀ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨਦੇ (ਪੂਜਦੇ) ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਆਦਰ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ, ਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਜਲਿ ਬਲਿ ਗਗਨਿ ਪਯਾਲਿ ਪੂਰਿ ਰਹਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮੀਠੇ ਜਾ ਕੇ ਬਚਨਾ ॥

ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ, ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ ॥ [੧੪੦੩-ਸੂਯੇ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸੁ ਦਾਨਵਦੇਵ, ਅਭੇਵ ਤੁਮੈ, ਸਭ ਹੀ ਕਰ ਧਿਆਵੈ ॥

ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਰਸਾਤਲ, ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸਭੈ ਸਿਰ ਨਿਆਵੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਮਾਨੇ] = ਮਾਨੀਆਂ (ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ [ਮਾਨ] = ਮਾਣ (ਆਦਰ = ਸਤਿਕਾਰ) ਦੇ ਤਾਂਈ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਮਾਨੀਆਂ ਦੀ, ਲੋਗ ਮਨੋਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਭੁ ਅਭਿਨਾਸੀ ਤਾ ਕਿਆ ਕਾੜਾ ॥ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ ਤਾ ਜਨੁ ਖਰਾ ਸੁਖਾਲਾ ॥

ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਮਾਨ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਤੂੰ ਕਰਹਿ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ [੧੩੧-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਦੇਵੈ ਦਾਣੁ ॥

ਆਪੇ ਸੇਵ ਕਰਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪਿ ਦਿਵਾਵੈ ਮਾਣੁ ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਮਾਨ] ਮਾਨਨੀਯ, ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਾਸੁ ਭਇਆ ਸਾਤਿ ਆਈ, ਦੁਰਮਤਿ ਬੁਧਿ ਨਿਵਾਰੀ ॥

ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਚੀਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਪੁਰਖ ਤੁਮਾਰੀ ॥ [੬੦੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਮਾਨ] = ਸਤਿਕਾਰ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨਦੀ (ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ) ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਦਰ ਦਾ ਵੀ ਆਦਰ ਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੇਰੈ ਮਾਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮਾਨਿ ॥ ਨੈਨ ਬੈਨ ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨੀਐ, ਅੰਗ ਅੰਗੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਨਿ ॥

[੧੩੨੨-ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਚੰਦ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ-ਚੰਦ੍ਰਮਾ. (੨) ਚੰਦ. ਧਾਤੁ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼, (੩) ਚੰਦ੍ਰ. ਪੰਜਾਬੀ. ਚੰਦ੍ਰਾ. ਸੰਗਯਾ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਉਂਗਲ ਦਾ ਪਾਕਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਦੁਖਦਾਈ, (੪) ਚੰਦ੍ਰਾ ਪੁਰਸ਼-ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰੂਰ ਪੁਰਸ਼, ਰਤੀ ਰਤੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਤਾ ਮਹਾਂਕੰਜੂਸ, ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਚੰਦ੍ਰ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਿਖੇ [ਚੰਦ੍ਰੇ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀਤਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਸਿ ਸੂਰਾ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ॥ ਆਪੇ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ ॥

ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ, ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੇ ॥ [੧੦੨੦—ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਚੰਦ੍ਰ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਤਾਈ [ਚੰਦ੍ਰੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਕੋਮਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇਜ ਦੇ ਕੇ, ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਵੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ) ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਭੂਅ ਮੇਰ ਅਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਛਿਤੈ ॥ ਰੱਚ ਰੋਜ ਇਕਾਦਸ ਚੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਿਤੈ ॥

ਦੁੱਤ ਚੰਦ ਦਿਨੀਸਹਿ ਦੀਪ ਦਈ ॥ ਜਿਹ ਪਾਵਕ ਪਉਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਮਈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਚੰਦ੍ਰ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਰਾਤੀ ਵਿਖੇ [ਚੰਦ੍ਰੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪੂਨਿਉ ਪੂਰਾ ਚੰਦ ਅਕਾਸ ॥ ਪਸਰਹਿ ਕਲਾ ਸਹਜ ਪਰਗਾਸ ॥

ਆਦਿ ਅੰਤਿ, ਮਧਿ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਥੀਰ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਮਹਿ ਰਮਹਿ ਕਬੀਰ ॥

[੩੪੪—ਥਿਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਸੀਅਰੁ ਗਗਨਿ ਜੋਤਿ ਤਿਹੁ ਲੋਈ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕਰਤਾ ਸੋਈ ॥

[੮੪੦—ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧ ਥਿਤੀ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਚੰਦ੍ਰੇ] = ਖੋਟੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ [ਚੰਦ੍ਰ] = ਕਰੂਰ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪ, ਜਮਦੂਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਜਾ ਦੇ ਤਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪਾਪੀ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਏ ਹਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਮਥਨਿ ਮਾਧਾਣੀਆ, ਤਿਉ ਮਥੇ ਧਰਮ ਰਾਇ ॥ [੧੪੨੫—ਸਲੋਕ ਵਾਰਾ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਾਨਕੁ ਆਪੇ ਰੇ ਮਨਾ, ਸੁਣੀਐ ਸਿਖ ਸਹੀ ॥ ਲੇਖਾ ਰਬੁ ਮੰਗੋਸੀਆ ਬੈਠਾ ਕਢਿ ਵਹੀ ॥

ਤਲਬਾ ਪਉਸਨਿ ਆਕੀਆ, ਬਾਕੀ ਜਿਨਾ ਰਹੀ ॥ ਅਜਰਾਈਲੁ ਫਰੇਸਤਾ ਹੋਸੀ ਆਇ ਤਈ ॥

ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਨ ਸੁਝਈ, ਭੀੜੀ ਗਲੀ ਫਹੀ ॥ ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ ॥

[੯੫੩—ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ [ਭਾਨੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਾ ਬਡਾ ਤਮਾਸਾ॥ ਆਪੇ ਹਸੈ ਆਪਿ ਹੀ ਚਿਤਵੈ, ਆਪੇ ਚੰਦੁ ਸੂਰ ਪ੍ਰਗਾਸਾ॥

ਆਪੇ ਜਲੁ ਆਪੇ ਥਲੁ ਥੰਮਨੁ, ਆਪੇ ਕੀਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਾਸਾ॥ [੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦੀਨ ਕਹੂੰ ਦੁਖ ਕੇ ਅਧੀਨ, ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਕਹੂੰ ਭਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਾਨ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ [ਭਾਨੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ, ਖਟ ਜੋਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਚਾਨਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਖਟ ਜੋਤੀਆਂ ਇਹ ਹਨ—ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਤਾਰੇ, ਬਿਜਲੀ, ਅਗਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਸੁੰਨੈ ਤੇ ਸਾਜੇ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇ ਕਾਇਆ ਗੜ ਰਾਜੇ॥

ਅਗਨਿ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ, ਸੁੰਨੈ ਕਲਾ ਰਹਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੭-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਭਾਨ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਜੋ ਅਗਨੀ, ਤਾਰੇ ਆਦਿ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ [ਭਾਨੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਅਗਨੀ, ਤਾਰੇ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਬੋਲ ਬਾਣੀ ਆਦਿ, ਜੋ ਖਟ ਜੋਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਚਮਕਦੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਬਖਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ, ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਕਰਤੇ, ਸਭੁ ਸਚੁ ਤੇਰਾ ਪਾਸਾਰਾ॥

ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਸਫਲ ਸੇ ਗਾਵਹਿ, ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥

[੧੩੧੪-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗੀਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਗਉਣ ਯੋਗ ਛੰਦ. (੨) ਜੱਸ. ਵਡਿਆਈ (੩) ਸੰ. ਗੀਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੀਤ] ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਗਾਵਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਗੀਤੇ] = ਗੀਤ ਗਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪਹਿ ਗਾਵੈ ਆਪਹਿ ਨਾਚੈ, ਆਪਿ ਬਜਾਵੈ ਤੂਰਾ॥

ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਤੂ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ, ਜਨ ਊਰਾ ਤੂੰ ਪੂਰਾ॥ [੧੨੫੨-ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ [ਗੀਤੇ] = ਗੀਤ ਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਖਿੱਚ ਦੀ, ਅਤੇ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸੀ ਕਰਕੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੀਤ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਬੀਨ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਗਾਨ ਗੀਤੰ॥ ਕਹੂੰ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤੰ॥

ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਨਾਗ ਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਗਾਰਭੁ ਗੂੜ ਕਥੇ ਕਹਾਨੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੀਤ] = ਜੱਸ ਵਿੱਚ [ਗੀਤ] = ਜੱਸ ਰੂਪ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੱਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੱਸ ਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਹੀ ਰਸ ਤੂੰ ਹੀ ਜਸ, ਤੂੰ ਹੀ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਰੰਗ, ਆਸ ਓਟ ਪ੍ਰਭ ਤੋਰੀ॥

ਤੂੰਹੀ ਮਾਨ ਤੂੰਹੀ ਧਾਨ, ਤੂੰਹੀ ਪਤਿ ਤੂੰਹੀ ਪ੍ਰਾਨ, ਗੁਰਿ ਤੂਟੀ ਲੈ ਜੋਰੀ॥ [੨੧੩-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਤਾਨ ਤਾਨੇ॥੪੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਤਾਨ. ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ. ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਅਰੋਹੀ ਅਵਰੋਹੀ ਰੂਪ ਵਿਸਤਾਰ (੨) ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਸ ਮਾਤ੍ਰਾ ਤੋਂ ਤਾਲ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ 'ਸਮ', 'ਗੁਰ', ਅਤੇ 'ਤਾਨ', ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬੋਝੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਕ ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਆ, ਜਾਂ ਵਜਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ 'ਤਾਨ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੩) ਤਾਨ. ਪੰਜਾਬੀ. ਤਾਣ. ਸੰਗਯਾ-ਬਲ. ਸਾਮਰੱਥ. (੪) ਤਾਣਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ. ਬਲਵਾਨ। (੫) ਤਾਨ. ਸੰ, ਸੰਗਯਾ-ਤਾਣਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਫੈਲਾਉ, ਤੰਤੂਆਂ (ਤੰਦਾਂ) ਦਾ ਬੁਣਨ ਲਈ, ਤਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੂਤ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰਾਗ ਦੀ ਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਤਾਨ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਤਾਣ ਦੀਬਾਣ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ॥

ਜਿਉ ਆਪਿ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਪਿਆਰੇ, ਜਿਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਭਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਜੰਤੀ ਜੰਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਜਹਿ ਵਜਾਇਆ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤਾਨੇ] = ਬਲੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਤਾਨ] = ਬਲ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਤੀਅੰਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਅਸੰਭ ਰੂਪ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਭਾ, ਅਤਿ ਬਲਿਸਟ ਜਲ ਬਲ ਕਰਣ॥

ਅਚੁੱਤ ਅਨੰਤ ਅਦ੍ਵੈ ਅਮਿਤ, ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਤਵ ਸਰਣ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤਾਨੇ] = ਤਾਣ (ਬਲ) ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਤਾਨ] = ਬਲ (ਸ਼ਕਤੀ) ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਹੀ ਬਲੁ, ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਬਲੁ ਭੋਨੈ, ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾਹਾ॥

ਸਭੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਵਸਿ ਆਪੇ ਜੁਗਤਿ ਹਥਾਹਾ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੮]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ [ਤਾਨ] = ਤਾਣੇ ਨੂੰ, [ਤਾਨੇ] = ਤਣ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕੋਰੀ ਕੋ ਕਾਹੂ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ॥ ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਨਿ ਤਨਾਇਓ ਤਾਨਾਂ॥

[੪੮੪-ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਮੋ ਨ੍ਰਿਤ ਨ੍ਰਿਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਨ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਨੱਚਣਾ (੨) ਨ੍ਰਿਤਯ. ਸੰਗਯਾ-ਲੈ ਤਾਰ ਨਾਲ, ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਹਰਕਤ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੀਤ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਾਚ (੨) ਨ੍ਰਿਤ. (ਨਰਤਕ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਨਰਤਕ, ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਨ੍ਰਿਤਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਚਾਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਨ੍ਰਿਤੇ] = ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ (ਨੱਚਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ) ਵਿੱਚ [ਨ੍ਰਿਤ] = ਨਾਚ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਲੈ ਤਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਕੰਬਾਉਣ, ਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਕੱਟਾਕਸ਼ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਚੇਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨੱਚਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ ਵਿੱਦਯਾ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਬਿਦਿਆ, ਕਹੂੰ ਨਾਗ ਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਗਾਰਝੁ ਗੂੜ, ਕਥੈ ਕਹਾਨੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਨ੍ਰਿਤੇ] = ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਨ੍ਰਿਤ] = ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ (ਨਾਚ ਕ੍ਰਿਆ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਗੀਤ ਨਾਦ ਕੇ ਨਿਦਾਨ ਕੋ ਬਤਾਵਤ ਹੋ, ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਕੇ ਨਿਧਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਹੂੰ ਗੀਤ ਕੇ ਗਵਯਾ, ਕਹੂੰ ਬੇਨ ਕੇ ਬਜਯਾ, ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਕੇ ਨਚਯਾ, ਕਹੂੰ ਨਰ ਕੋ ਅਕਾਰ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਾਨੀ, ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕੀ ਕਹਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੂੰ ਰਾਨੀ, ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ.-੧੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ [ਨ੍ਰਿਤ] = ਨਾਚ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਭ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੀ [ਨ੍ਰਿਤ] = ਨਾਚ ਦੇ ਤਾਈਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਰਾਮ ਕੋ ਨਿਰਤਿਕਾਰੀ॥ ਪੇਖੈ ਪੇਖਨਹਾਰੁ ਦਇਆਲਾ, ਜੇਤਾ ਸਾਜੁ ਸੀਗਾਰੀ॥

ਘਰਿ ਘਰਿ ਨਿਰਤਿ ਹੋਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜੈ ਤੂਰਾ॥

ਏਕ ਨਚਾਵਹਿ ਏਕਿ ਭਵਾਵਹਿ, ਇਕਿ ਆਇ ਜਾਇ ਹੋਇ ਧੂਰਾ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੋ ਬਹੁਰਿ ਨ ਨਾਚੈ, ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਪੂਰਾ॥

[੮੮੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਨਾਦ ਨਾਦੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਨਾਦ. (ਨਦ-ਧਾਤੂ) ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਬਦ. ਧੁਨੀ. ਵਿੱਦੁਆਨਾਂ ਨੇ, ਨਾਦ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋ ਭੇਦ ਕੀਤੇ ਹਨ—ਇੱਕ ਧੁਨੀ ਰੂਪ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੰਟੇ, ਨਗਾਰੇ, ਅਤੇ ਤਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਦੂਜਾ ਵਰਣ ਰੂਪ—ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ (੨) ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਨਾਦ-ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਵਾਜਾ, (੨) ਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਝੀ ਆਦਿ ਵਾਜੇ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, (੪) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ,— ਨਾਦ ਦੇ, ਤਿੰਨ ਅਸਥਾਨ ਮੰਨੇ ਹਨ—ਹਿਰਦੇ, ਕੰਠ ਅਤੇ ਮਸਤਕ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਦ ਦੀ,— ਮੰਦ੍ਰ ਸੰਗਯਾ, ਕੰਠ ਵਿੱਚ—ਨਾਦ ਦੀ ਮੱਧਮ ਸੰਗਯਾ, ਅਤੇ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਨਾਦ ਦੀ, ਤਾਰ ਸੰਗਯਾ ਹੈ, (੫) ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਲਾਪਚਾਰੀ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨਾਦ] = ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ [ਨਾਦੇ] = ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਬਦੁ ਆਪੇ ਨੀਸਾਨੁ॥ ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਨੁ॥

ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਤਾਣੁ॥ ਤੂ ਦਾਤਾ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਣੁ॥ [੭੬੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਆਪੇ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਆਪੇ॥

ਹਰਿ ਆਪਿ ਜਪਾਇ, ਆਪੇ ਹਰਿ ਜਾਪੇ॥ [੧੬੫-ਗਉੜੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸ਼ਿਵ ਦਾ, ਜੋ ਹੈ, ਨਾਦ ਵਾਜਾ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਨਾਦ ਰੂਪ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਨਾਦ ਰੂਪ ਵਾਜਾ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਇਹ ਸਭ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਿੱਝੀ ਨਾਦੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਧੁਨਿ ਆਪਿ ਵਜਾਏ ਆਪੇ॥

ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਤਪੁ ਤਾਪੇ॥ [੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਹੂੰ ਨਾਦ ਹੈ ਕੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਬਾਜੇ॥ ਕਹੂੰ ਪਾਰਧੀ ਹੈ, ਧਰੇ ਬਾਨ ਰਾਜੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਨਾਦੇ] = ਨਗਾਰੇ ਆਦਿਕ, ਜੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਜੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤੂੰ [ਨਾਦ] = ਵਾਜਾ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਭਗਤ ਜਨ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ, ਰਾਗ ਦੀ [ਨਾਦ] = ਧੁਨੀ (ਅਲਾਪਚਾਰੀ) ਵਿੱਚ [ਨਾਦੇ] = ਆਲਾਪ ਕਰਕੇ, ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਨਾਥ ਕੋ ਨਾਥੁ ਸਰਣਿ ਸਮਰਥਾ, ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਮਾਈ ਬਾਪੁ॥

ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਭੈ ਭੰਜਨ ਸੁਆਮੀ, ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਨਾਨਕ ਆਲਾਪ॥ [੮੨੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਨ. ਪੰਜਾਬੀ. ਪਾਣ. ਸੰਗਯਾ-ਆਬ. ਚਮਕ. ਸ਼ੋਭਾ (੨) ਪਾਨੀਯ, ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਜਲ. ਪਾਣੀ, (੩) ਪਾਨ, ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਆਗਿਆ (੪) ਪਾਣਿ. ਸੰਗਯਾ-ਹੱਥ (੫) ਪਾਨ. ਫਾਰਸੀ-ਸੰਗਯਾ-ਪਾਨ ਦਾ ਪੱਤਾ, ਹਿੰਦੀ, ਨਾਗਰ ਬੋਲ ਦਾ ਪੱਤਾ, ਤੰਬੂਲ। (੬) ਪਾਨ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ. ਪੀਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਪੀਣਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਾਨ] = ਸ਼ੋਭਾ ਦੀ ਵੀ [ਪਾਨੇ] = ਸ਼ੋਭਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਹੀ ਸੁਹੱਪਣ, ਸ਼ੋਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਬਨ ਤਨ ਮਹੀਪ, ਜਲ ਥਲ ਮਹਾਨ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਸੰਹ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ॥

ਜਗ ਮਗਾਤ ਤੇਜ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ॥ ਅੰਬਰ ਜਮੀਨ ਜਿਹ ਜਪਤ ਜਾਪ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੭੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਪਾਨ] = ਆਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ, ਤੇਰੀ [ਪਾਨੇ] = ਆਗਿਆ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਿਧਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਧਾ, ਕਰਮਨ ਸਿਰ ਕਰਮਾ॥

ਆਗਿਆ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਆਗਿਆ, ਹੁਕਮਨ ਸਿਰਿ ਹੁਕਮਾ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਾਨ] = ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ [ਪਾਨੇ] = ਪਾਣੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਨਿਰਗੁਨ ਇਕ ਰੰਗਾ॥ ਆਪੇ ਜਲੁ ਆਪ ਹੀ ਤਰੰਗਾ॥ [੮੦੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਨ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਪਾਨੇ] = ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਪੱਤਾ ਰੂਪ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਪਾਨ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ, ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਤੀ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਬਣਸਪਤਿ, ਆਪੇ ਹੀ ਫਲ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਮਾਲੀ ਆਪਿ ਸਭੁ ਸਿੰਚੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਹਿ ਪਾਏ॥ [੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ -੧੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਮੁੰਦ ਦੇ ਸਮੁੰਦੇ [ਪਾਨ] = ਪਾਣੀ ਨੂੰ, ਢਾਈ ਚੁਲੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਪਾਨੇ] = ਪੀਣ ਵਾਲੇ, ਅਗੱਸਤ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਅਗੱਸਤ ਮੁਨੀ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਅਗੱਸਤ ਆਦਿ ਜੇ ਬਡੇ, ਤਪਸ ਪਤੀ ਬਿਸੇਖੀਐ॥

ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਕੋ, ਕਰੰਤ ਪਾਠ ਪੇਖੀਐ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੯]

ਨਮੋ ਬਾਦ ਬਾਦੇ॥ ੪੮॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਬਾਦ. ਸੰ. ਵਾਦ. ਸੰਗਯਾ-ਚਰਚਾ. ਉੱਤਮ ਚਰਚਾ, (੨) ਸੰ. ਵਾੱਦਯ, ਸੰਗਯਾ-ਵਾਜਾ, (੩) ਫਾਰਸੀ. ਬਾਦ. ਅਤੇ ਸੰ. ਵਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਹਵਾ. ਪੈਣ. ਵਾਯੂ॥ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਬਾਦ] = ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ, ਉੱਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ [ਬਾਦੇ] = ਚਰਚਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮਬਾਦ, ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੋ ਬਿਖਾਦ, ਕਹੂੰ ਨਾਦ ਕੋ ਨਨਾਦ, ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਬਾਦ] = ਪੈਣ ਵਿੱਚ [ਬਾਦੇ] = ਪਵਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਦਾਨਾ ਆਪੇ ਬੀਨਾ॥ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਏ ਪਤੀਨਾ॥

ਆਪੇ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ, ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਬਾਦ] = ਵਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਬਾਦੇ] = ਵਾਜੇ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਉ ਆਪਿ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਪਿਆਰੇ, ਜਿਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਭਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਜੰਤੀ ਜੰਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਜਹਿ ਵਜਾਇਆ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੮]

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ, ਖਾਸ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਨ ਰੂਪੰ, ਨ ਰੇਖੰ, ਨ ਰੰਗੋ, ਨ ਰਾਗੰ॥ ਨ ਨਾਮੰ ਨ ਠਾਮੰ, ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਜਾਗੰ॥

ਨ ਦ੍ਰੇਖੰ ਨ ਭੇਖੰ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਤਯੰ॥ ਮਹਾ ਜੋਗ ਜੋਗੰ, ਸੁ ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰਯੰ॥

[ਬਿਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫]

ਸਮਸਤੀ ਸਰੂਪੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਸਮਸਤੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਭ. ਸੰਪੂਰਨ. [ਸਮਸਤੀ = ਸ = ਮਸਤੀ] ਮਸਤੀ. ਵਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ-ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਅਸਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਖੁਮਾਰੀ.॥ ਸ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ-ਸਾਥ. ਸਹਿਤ,- ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- “ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਬਹੈ ‘ਸਪਰਵਾਰਿ’”॥]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸਮਸਤੀ] = ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਵੱਖ, ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂੰ ਹੈ, ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ, ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥ [੫੧-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੇ [ਸਰੂਪੇ] = ਸਰੂਪ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੇ [ਸ] = ਸਹਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਪੁਰਖੁ ਅਨੰਦੀ ਅਨੰਤ, ਸਭ ਜੋਤਿ ਸਮਾਹਰਾ॥

ਤੂ ਸਭ ਦੇਵਾ ਮਹਿ ਦੇਵ, ਬਿਧਾਤੇ ਨਰਹਰਾ॥ [੧੦੬੬-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਪ੍ਰਭੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਮਾਥੇ-[ਪ੍ਰ] ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਮਾਥੇ) ਮੰਥਨ (ਕਸ਼ਟ) ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਮਾਥੇ] = ਦੁਖਦਾਈ ਦੁਸ਼ਟ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ, [ਪ੍ਰ] = ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ [ਭੰਗੀ] = ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪਾਪੀਆ ਨੋ ਨ ਦੇਈ ਬਿਰੁ ਰਹਣਿ, ਚੁਣਿ ਨਰਕ ਘੋਰਿ ਚਾਲਿਅਨੁ॥

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਨੋ ਦੇਇ ਪਿਆਰੁ, ਕਰਿ ਅੰਗੁ ਨਿਸਤਾਰਿਅਨੁ॥ [੯੧-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੰਗੀ] = ਨਾਸ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ] = ਪ੍ਰਮਾਰਥ [ਤਤ] ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਯਾਨੇ ਸਾਰ ਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਇਕ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਵਣੁ ਤਿਣੁ ਤਿਭਵਣ ਸਾਰੁ॥ ਜਾਕੈ ਸੂਤਿ ਪਰੋਇਆ ਸੰਸਾਰੁ॥ [੧੧੫੦-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਭੇਦੰ ਅਛੇਦੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਮਾਥੰ॥ ਮਹਾਂ ਦੀਨ ਦੀਨੰ, ਮਹਾ ਨਾਥ ਨਾਥੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੬]

ਸਮਸਤੀ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੪੯ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਵਿਭੂਤੇ. ਸੰ. ਵਿਭੂਤਿ. ਸੰਗਯਾ- ਸੰਪਦਾ. ਐਸ਼ੁਰਜ. ਧਨ. ਦੌਲਤ. (੨) ਵਿਭੂਤੇ. ਸੰ. ਵਿਭੂ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਰਬਵਿਆਪਕ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸਮਸਤੀ] - ਸੰਪੂਰਨ [ਬਿਭੂਤੇ] - ਵਿਭੂਤੀ (ਸੰਪਦਾ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਪਾਸ, ਸੰਪੂਰਨ ਦੌਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸ, ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਕਮੀ ਜ਼ਰੂਰ, ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਾਸ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। }

ਯਥਾ— ਜੋ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸੋਈ ਭਲਾ, ਮਨਿ ਲੇਤਾ ਮੁਕਤਾ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇਰੀਆ, ਸਭ ਤੇਰੀ ਜੁਗਤਾ॥

[੮੦੯-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ [ਸਮਸਤੀ] = ਸਾਰੀ [ਬਿਭੂਤੇ] - ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਰਚਨਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਅਗਮ ਦਇਆਲੁ ਬੇਅੰਤੁ, ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹੈ ਕਉਣੁ॥

ਤੁਧੁ ਸਿਰਜਿਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ, ਤੂੰ ਨਾਇਕੁ ਸਗਲ ਭਉਣੁ॥ [੧੦੯੪-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਰੂਪ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸੰਪਦਾ ਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥ [੨੯੪-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਕੀਆ॥ ਤੁਝੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਬੀਆ॥

ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਤੂਹੈ, ਸਗਲ ਪਸਾਰਾ ਤੁਮ ਤਨਾ॥ [੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ [ਵਿਭੂਤੇ] = ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਜਗਾ, ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਸਭੁ ਕਿਛੁ, ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਹੋਇ॥

[੧੧੪੯-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਜੋ ਮਸਤੀ ਦੇ [ਸ] = ਸਹਿਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਏਹੀ ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ (ਸੰਪਦਾ) ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਮਾਰੀ ਰੂਪ, ਅਵਸਥਾ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਨਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਜਰੁ ਜਰੈ ਨੀਝਰੁ ਝਰੈ, ਅਮਰ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ॥

ਨਾਨਕੁ ਜਲ ਕੇ ਮੀਨੁ ਸੈ, ਥੇ ਭਾਵੈ ਰਾਖਹੁ ਪ੍ਰੀਤਿ॥

[੧੩੩੧-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:੧]

ਕਲੰਕ ਬਿਨਾ, ਨੇਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਕਲੰਕ. ਸੰ. ਕਲੰਕ. ਸੰਗਯਾ- ਦੋਸ਼. ਪਾਪ.॥ ਬਿਨਾ. ਸੰ. ਵਿਨਾ. ਅਵਥੈ-ਬਗੈਰ. ਰਹਿਤ.॥ ਨੇ. ਸੰ. ਨਿ. ਉਪਸਰਗ - ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ. ਅੰਦਰ, ਸਦੇਵ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ੇਧ ਆਦਿ, ਅਨੇਕ ਅਰਥ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ [ਨੇਕਲੰਕੀ] = ਨਿਸ਼ਕਲੰਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ, ਦਾਗ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਲੰਕ ਬਿਨਾ ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ॥ ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਖੇਦੰ ਅਨੂਪੇ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇਜੇ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ [ਕਲੰਕੀ] = ਕਲੰਕ ਸਰੂਪ, ਪਾਪੀ ਹਨ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, [ਨੇ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਪਾਪ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਜੀਵ ਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਨਿਸ਼ ਕਲੰਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਸਰਣੀ ਪਾਹਿ॥ ਕੋਟਿ ਕਲੰਕ ਖਿਨ ਮਹਿ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ॥ [੧੮੪-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਕਲੰਕ [ਬਿਨਾਂ] = ਰਹਿਤ [ਨੇਕਲੰਕੀ] = ਨਿਹਕਲੰਕ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ, ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਨਿਹਕਲੰਕ ਅਵਤਾਰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਯਥਾ—ਭਵ ਭਾਰ ਅਪਾਰ ਨਿਵਾਰਨ ਕੋ, ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਂਵਹਿਗੇ॥

ਭਲ ਭਾਗ ਭਇਆ ਇਹ ਸੰਭਲ ਕੇ, ਹਰਿਜੂ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਆਂਵਹਿਗੇ॥

[ਨੇਕਲੰਕ ਅਵਤਾਰ-ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫੧]

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ਼੍ਵਰੰ, ਪਰਮ ਰੂਪੇ॥ ੫੦॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਰਾਜੇਸ਼੍ਵਰੰ = ਰਾਜ + ਈਸ਼੍ਵਰ] ਰਾਜ. ਸੰ. ਰਾਜਨ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ, ਏਜਨ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ- ਰਾਜਾ.॥ ਈਸ਼੍ਵਰ. ਸੰ. ਈਸ਼੍ਵਰ. ਸੰਗਯਾ-ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਾਲਾ. (੨) ਸੁਆਮੀ. ਮਾਲਕ.॥ ਪਰਮ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ.॥ ਸ਼੍ਰੇ. ਸੰ. ਅਵਥੈ-ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ.॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਰਾਜ] = ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ, ਤੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਈਸ਼੍ਵਰੰ] = ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਪਰਮ] = ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ) ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਿਰਜੁਰ ਨਿਰੂਪ ਹੋ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੋ, ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੂਪ ਹੋ, ਕਿ ਦਾਤਾ ਮਹਾ ਦਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰਾਜੇ] = ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ [ਰਾਜ] = ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ [ਰੂਪੇ] = ਸਰੂਪ [ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੋਂ ਵੀ [ਪਰਮ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਰੂਪ ਹੁੰ ਕੇ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੁਮੱਤ ਕੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਹੈ॥

ਦੀਨਨ ਕੋ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਗਨੀਮਨ ਕੇ ਗਾਰਕ ਹੈ, ਸਾਧਨ ਕੋ ਰੱਛਕ ਹੈ, ਗੁਨਨ ਕੋ ਪਹਾਰ ਹੈ।

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ - ੨੫੬]

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ਼ੁਰੰ, ਪਰਮ ਸਿੱਧੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਸਿੱਧੇ. ਸੰ. ਸਿੱਧਿ. ਸੰਗਯਾ- ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ. ਕਰਮਾਤ. ਅਠ ਸਿੱਧੀਆਂ (੧)- ਅਣਿਮਾ-ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੋ ਜਾਣਾ (੨) ਮਹਿਮਾ - ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਣਾ (੩) ਗਰਿਮਾ-ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ (੪) ਲਘਿਮਾ-ਹੌਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ (੫) ਪ੍ਰਾਪਤਿ-ਮਨ ਭਉਂਦੀ ਵਸਤੂ, ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਣੀ (੬) ਪ੍ਰਕਾਮਯ- ਸਭ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਲੈਣੀ (੭) ਈਸ਼ਤਾ-ਅਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਲੈਣਾ (੮) ਵਸ਼ਿਤਾ-ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਣਾ॥ ਸਿੱਧੇ. ਸੰ. ਸਿੱਧ. ਧਾਤੂ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਣਾ. ਮਸ਼ਹੂਰ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਜੋਗ] = ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਜੋਗੇ] = ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੋਗੀ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ [ਪਰਮ] = ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ [ਸਿੱਧੇ] = ਸਿੱਧੀਆਂ, ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ ਹੀ, ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜੋਗੀ, ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ, ਖਜਾਨਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ, ਮਹਾ ਸਾਜ ਹੂੰ ਕੇ ਸਾਜਾ, ਮਹਾ ਜੋਗ ਹੂੰ ਕੇ ਜੋਗੀ ਹੈ, ਧਰੱਯਾ ਦੁੱਖ ਛਾਲ ਕੇ॥
ਕਾਮਨਾ ਕੇ ਕਰ ਹੈ ਕੁਬੁੱਧਤਾ ਕੇ ਹਰ ਹੈ, ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੇ ਸਾਥੀ ਹੈਂ, ਕਿ ਕਾਲ ਹੈਂ ਕੁਚਾਲ ਕੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੬੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਜੋਗ] = ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਪਰਮ] = ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ [ਸਿੱਧੇ] = ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਾਲਾ [ਈਸ਼ੁਰੰ] = ਵੱਡਾ [ਜੋਗੇ] = ਜੋਗੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵੱਡਾ ਸਿੱਧ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਿਧਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਧਾ, ਕਰਮਨ ਸਿਰਿ ਕਰਮਾ॥

ਆਗਿਆ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਆਗਿਆ, ਹੁਕਮਨ ਸਿਰਿ ਹੁਕਮਾ॥ [੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋਗੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਸ਼ੁਰੰ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੋਂ ਵੀ [ਪਰਮ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੀਰਤੀ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਸਿੱਧੇ] = ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੋਗੀਨ ਜੋਗ ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ॥ ਅਨਭੂਤ ਅੰਗ, ਜਹ ਤਹ ਬਿਰਾਜ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੬੫]

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ਼ੁਰੰ ਪਰਮ ਬਿੱਧੇ॥ ੫੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬਿੱਧੇ. ਸੰ. ਵਿੱਧਿ. ਸੰਗਯਾ-ਅਧਿਕਤਾ. (੨) ਵੱਡਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਈਸ਼ੁਰ] = ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ, ਤੇ [ਪਰਮ] = ਬਹੁਤੇ [ਬਿੱਧੇ] = ਪਸਾਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਰਾਜਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੀਅਹਿ ਭੂਮਨ ਮਹਿ ਭੂਮਾ॥ ਠਾਕੁਰ ਮਹਿ ਠਕੁਰਾਈ ਤੇਰੀ, ਕੋਮਨ ਸਿਰਿ ਕੋਮਾ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ— ਏਕੋ ਆਪਿ ਤੂਹੈ ਵਡ ਰਾਜਾ॥ ਹੁਕਮਿ ਸਚੇ ਕੈ ਪੂਰੇ ਕਾਜਾ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਪਤੀਜਾ ਹੇ॥ [੧੦੭੮-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸੁਘਰਿ, ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁੰਦਰ ਸਬਲ॥

ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਸਬਲ, ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਅਛੈ ਅਛਲ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੯]

ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰੁ ਪਾਣੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਸਸਤ੍ਰੁ. ਸੰ. ਸਸਤ੍ਰੁ. ਸੰਗਯਾ-(ਸਸ. ਸੰ. ਧਾਤੂ, ਕੱਟਣਾ) ਜੋ [ਸਸ] = ਕੱਟਣਾ ਕਰੇ. ਕੱਟਣ ਦਾ ਸੰਦ. ਹਥਿਆਰ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ [ਪਾਣੇ] = ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਧਾਰੀਯੰ॥ ਕਰੋਰ ਪਾਪ ਟਾਰੀਯੰ॥ ਗਦਾ ਗ੍ਰਿਸਟ ਪਾਣਿਯੰ॥

ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਤਾਣਿਅੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬਨਮਾਲਾ ਬਿਭੂਖਨ ਕਮਲ ਨੈਨ॥ ਸੁੰਦਰ ਕੁੰਡਲ ਮੁਕਟ ਬੈਨ॥

ਸੰਖ ਚੱਕ੍ਰ ਗਦਾ ਹੈ ਧਾਰੀ, ਮਹਾ ਸਾਰਥੀ ਸਤਸੰਗਾ॥

[੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਚਤਰ ਬਾਹ ਚਾਰੰ॥ ਕਰੀਟੰ ਸੁਧਾਰੰ॥ ਗਦਾ ਸੰਖ ਚੱਕ੍ਰ॥ ਦਿਪੈ ਕਰੂਰ ਬੈਕ੍ਰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿੱਤਯੰ ਨਿਰੂਪੰ ਨਿਰਬਾਣੰ॥ ਕਲੰਕਾਰਣੇਯੰ ਨਮੋ ਖੜਗ ਪਾਣੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸ਼ੁ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕਿਯੰ॥ ਧਰੇ ਸਰੂਪ ਅਨੇਕਿਯੰ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਰਾਜਈ॥

ਬਿਲੋਕ ਪਾਪ ਭਾਜਈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ-੫੦]

ਨਮੋ ਅਸਤ੍ਰੁ ਮਾਣੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਸਤ੍ਰੁ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਓਹੁ ਹਥਿਆਰ ਜੋ ਫੈਕਿਆ ਜਾਵੇ. ਜਿਵੇਂ- ਚੱਕ੍ਰ. ਤੀਰ. ਗੋਲਾ ਆਦਿ. (੨) ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਹਿਤ ਬਾਣ ਆਦਿ ਦਾ ਚਲਾਉਣਾ, ਜੋ ਸ਼ਤਰੂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਫਿਰ ਭੱਥੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਅਗਨਬਾਣ, ਵਾਯਵ ਬਾਣ, ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਆਦਿ॥ ਅਸਤ੍ਰੁ ਮਾਣੇ. ਸੰ. ਅਸਤ੍ਰਮਾਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ. ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਸੰ. ਅਸਤ੍ਰਾਯਮਾਣ. ਸੰਗਯਾ-ਜੋ ਖੁਦ ਅਸਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ [ਮਾਣੇ] - ਸਤਕਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਤੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਨਾਮੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਤਾਮੰ॥ ਜਿਤੇ ਅਸਤਰ ਭੇਯੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਤੇਯੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ-੯੧]

{ ਸਾਖੀ-ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੇ ਦੀ }

ਯਥਾ—ਨਮੋ ਖੜਗ ਖੰਡੰ, ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕਟਾਰੰ॥ ਸਦਾ ਏਕ ਰੂਪੰ, ਸਦਾ ਨਿਰਬਿਕਾਰੰ॥

ਨਮੋ ਬਾਣ ਪਾਣੇ, ਨਮੋ ਦੰਡ ਧਾਰਿਯੰ, ਜਿਨੈ ਚੌਦਹੁ ਲੋਕ, ਜੋਤੰ ਬਿਥਾਰਿਯੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ-੮੭]

ਜਦ ਅਸਤ੍ਰਾਯਮਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਸੈਨਾ ਭੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਦ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿ, ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ, ਰਣ ਭੂਮੀ ਛੱਡ ਕੇ, ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਦ ਕ੍ਰਿਪਾਚਾਰਯ ਨੇ ਕਿਹਾ,

ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ, ਦੋਣਾਚਾਰਯ ਜੀ ਨੇ, ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਉਸ ਨਾਲ, ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ, ਇਕ ਅਸ਼ੁਤਥਾਮਾ ਨਾਮ ਦਾ, ਇਕ ਹਾਥੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਤੇ ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ, ਤੇ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੇ, ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਸ਼ੁਤਥਾਮਾ, ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ (ਉਦਾਸ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ-ਅਤੇ ਉਹ ਰੱਬ ਉਪਰ ਹੀ, ਸੱਸੜ ਅੱਸੜ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ, ਪਦਮਾਸਨ ਲਗਾ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਬੈਠ ਗਏ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਧ੍ਰਿਸ਼ਟਦਯੂਮਨ ਨੇ, ਇਹ ਕਹਿਕੇ, ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਜਨਮ ਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਸਿਰ ਵਢਿ ਕੇ, ਤੇ ਅਪਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਧ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਦਯੂਮਨ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਬੈਠਿਆਂ ਦਾ, ਸਿਰ ਵੱਢਿ ਕੇ ਅਪਮਾਨਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਦ ਅਸ਼ੁਤਥਾਮਾ ਨੂੰ, ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਦ ਉਹ ਯੁੱਧ ਤੋਂ, ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਏ ਸੀ, ਫੇਰ, ਕਿਉਂ ਉਸਨੇ, ਸਿਰ ਵੱਡਿਆ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ-ਧ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਦਯੂਮਨ ਨੂੰ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ, ਤੇ ਪਾਂਡਵਸੈਨਾ ਨੂੰ, ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ - ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਦਾ, ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਇਹ ਅੱਸੜ, ਐਸਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਅੱਸੜ ਨੂੰ, ਮੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡਿਆ, ਤਦ ਉਸੇ ਵਕਤ, ਪੁਲੀ ਜੈਸਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਧੇਰੀ ਆ ਗਈ, ਅਤੇ ਸਭ ਸੂਰਮੇ ਮਰ-ਮਰ ਕੇ ਡਿੱਗਣ ਲਗ ਪਏ, ਤੇ ਸੈਨਾ ਸੜਨ ਲੱਗ ਪਈ, ਤੇ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ, ਨਾਰਾਇਣ ਅੱਸੜ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸਦੀ ਮਾਰ, ਹੋਰ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ, ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਅਸਤ੍ਰ ਦਾ ਕੋਪ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੈਨਾ ਮਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਦਯੂਮਨ ਨੂੰ, ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ, ਕਿਹਾ, ਜਾਵੇ, ਭੱਜ ਜਾਵੇ, ਜੇ ਬੱਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ, ਇਸੇ ਅੱਗਨੀ ਵਿੱਚ ਮਰਾਂਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਦ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਅਸਤ੍ਰ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਲੜਨਾ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਸ਼ੱਸਤ੍ਰ ਅੱਸੜ, ਪਰੇ ਸਿੱਟ ਦਿਓ, ਯਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾਰਾਇਣ ਅੱਸੜ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੋਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਭ ਸੈਨਾ ਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ, ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਨਾਰਾਇਣ ਅੱਸੜ ਨੇ, ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਕੁੱਛ ਨਾ ਕਿਹਾ।

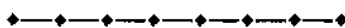
ਪ੍ਰੰਤੂ ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ, ਸਸਤ੍ਰ ਨ ਛੱਡੇ, ਤਾਂ ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਨੇ, ਉਸ ਉਪਰ, ਚਾਰੇ ਤਰਫ਼ੋਂ, ਮਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਅਰਜਨ ਨੇ, ਵਾਯੁਵ ਅਸਤ੍ਰ ਦਾ, ਉਸ ਉਪਰ, ਕਵਚ ਕਰਕੇ ਬਚਾਇਆ, ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਤੇ ਅਰਜਨ ਨੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ, ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਸੱਸੜ ਛੱਡ ਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾਰਾਇਣ ਅੱਸੜ ਤੋਂ ਬੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਨ ਮੰਨਿਆ, ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਤੇ ਅਰਜਨ ਨੇ, ਉਸਦੇ ਪਾਸੋਂ, ਜਬਰਦਸਤੀ ਸਭ ਸੱਸੜ ਖੋਹ ਲਏ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਨੂੰ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਨਾਰਾਇਣ ਅੱਸੜ, ਆਪਣੇ ਆਪ, ਸਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਸਭ ਬੱਚ ਗਏ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਆਪ ਵੀ ਤੇ ਬਾਕੀ, ਸਭ ਸੈਨਾ, ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਦੀ ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ ਪੂਜਾ ਕਰਾ ਕੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਅਸਤ੍ਰ ਦਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਸ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਖੰਡੋ ਖੜਗ, ਤੁਪਕ ਤਬਰ ਅਰੁ ਤੀਰ॥

ਸੈਫ ਸਰੋਹੀ ਸੈਰਥੀ, ਯਹੀ ਹਮਾਰੇ ਪੀਰ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ, ਨੰ:-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਣ ਕਰਨੇ [ਮਾਣੇ] = ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸਤ੍ਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪ ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਧੀ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਮੋ ਬਾਣ ਪਾਣੇ॥ ਨਮੋ ਨਿਰਭਯਾਣੇ॥ ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ॥ ਭਵਾਣੇ ਭਵੇਯੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ-੮੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਮੋ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਣੇ॥ ਅਭੂਤ ਭਯਾਣੇ॥ ਨਮੋ ਉਗ੍ਰਦਾਝੇ॥ ਮਹਾ ਗ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗਾਝੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਖੁਦ [ਅਸਤ੍ਰ ਮਾਣੇ] = ਅਸਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਖੰਡਣ ਲਈ, ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੀਰ ਤੁਹੀ ਸੈਧੀ ਤੁਹੀ, ਤੁਹੀ ਤਬਰ ਤਰਵਾਰ॥ ਨਾਮ ਤਿਹਾਰੇ ਜੋ ਜਪੈ, ਭਏ ਸਿੰਧ ਭਵ ਪਾਰ॥

ਕਾਲ ਤੁਹੀ ਕਾਲੀ ਤੁਹੀ, ਤੁਹੀ ਤੇਗ ਅਰ ਤੀਰ॥ ਤੁਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜੀਤ ਕੀ, ਆਜੁ ਤੁਹੀ ਜਗਬੀਰ॥

ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਤੁਮਹੀ ਸਿਪਰ, ਤੁਮਹੀ ਕਵਚ ਨਿਖੰਗ॥ ਕਵਚਾਤਕ ਤੁਮਹੀ ਬਨੇ, ਤੁਮ ਬਯਾਪਕ ਸਰਬੰਗ॥

ਸ੍ਰੀ ਤੂੰ, ਸਭ ਕਾਰਨ ਤੁਹੀ, ਤੂੰ ਬਿਦਯਾ ਕੋ ਸਾਰ॥ ਤੁਮ ਸਭ ਕੋ ਉਪਰਾਜ ਹੀ, ਤੁਮਹੀ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮,੫,੬,੭]

ਨਮੋ ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਗਿਆਤਾ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜਾਨਣਵਾਲਾ, ਗਿਆਨਵਾਨ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਰਮ] = ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ [ਗਿਆਤਾ] = ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ, ਸਮੁੱਚੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਆ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਫਲ, ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ-ਕਿ ਕਦੋਂ ਕੋਈ, ਕਿੱਥੇ ਜਨਮੇਗਾ, ਤੇ ਮਰੇਗਾ, ਤੇ ਕੇਹੜੀ ਜੁਨੀ ਵਿਚ ਕੌਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਤੇ ਕਿਸ ਜੁਨੀ ਵਿੱਚੋਂ, ਕੌਣ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਤਾਦਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਨਿਤ ਗਿਆਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨਿਤ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਮਾਧੀ ਸਿੱਧ ਯੋਗੀਜਨ ਵੀ, ਅੰਤਰਜਾਮਤਾ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ, ਤਦੇ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਖਣ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਈਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਹਰ ਵਸਤੂ, ਹਰ ਵਕਤ ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ, ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਰਮ (ਵੱਡੀ) ਗਿਆਤ (ਜਾਣਕਾਰੀ) ਵਾਲਾ ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵੀ, ਨਿਤ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਅਤੀਅੰਤ ਪਰਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਅੰਤਰ ਜਾਮੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਜਾਕੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਨਵਨਿਧਿ ਹਰਿ ਭਾਈ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸੁ ਪੁਰਖ ਕਮਾਈ॥

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਜੋਗਾ ਜੀਉ॥ [੧੦੮-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਗਿਆਨ ਹੂੰ ਕੇ ਗਿਆਤਾ ਮਹਾ ਬੁਧਤਾ ਕੇ ਦਾਤਾ ਦੇਵ,

ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ, ਮਹਾ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ॥ [ਅਕਾਲਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੩]

ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ॥ ੫੨॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਲੋਕ. ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨ ਸਮੁਦਾਇ. (੨) ਸੰਪੂਰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵ (੩) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭੂਵਨ. ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ. (੪) ਲੋਗਜਨ.॥ ਮਾਤਾ. ਸੰ. ਮਾਤ੍ਰਿ. ਸੰਗਯਾ-ਮਾਤਾ. ਮਾਂ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਦੀ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ, ਹਰਿ ਜੀਉ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ॥

ਹਰਿ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਕਰੇ, ਹਮ ਹਰਿ ਕੇ ਬਾਲਕ॥ [੧੧੦੧-ਮਾਰੂ ਵਾਰਦੂਜੀ ਪਉੜੀ-੨੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਨਾਥ ਕੋ ਨਾਥੁ ਸਰਣਿ ਸਮਰਥਾ, ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਕੋ ਮਾਈ ਬਾਪੁ॥

ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਭੈ ਭੰਜਨ ਸੁਆਮੀ, ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਨਾਨਕ ਆਲਾਪ॥ [੮੨੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਅਭੇਖੀ ਅਭਰਮੀ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭੇਖਾਂ, ਅਤੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਨਹੀ ਰਾਗ ਰੇਖ॥ ਜਿਹ ਜਨਮ ਜਾਤ, ਨਹੀ ਭਰਮ ਭੇਖ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੪]

ਅਭੇਗੀ ਅਭੁਗਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਭੇਗੀ = ਅ + ਭੇਗੀ] ਭੇਗੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਵਾਲਾ. ਸੰਸਾਰੀ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣ ਵਾਲਾ॥ [ਅਭੁਗਤੇ = ਅ + ਭੁਗਤੇ] ਭੁਗਤੇ. (ਸੰ. ਭੂ. ਧਾਤੂ-ਜਾਨਣਾ) ਭੁਗਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤੀ ਅਰਥ-ਜਾਨਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੁਗਤ ਨਾਮ, ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨਾਮ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਮ, ਜਾਨਣੇ ਦਾ ਹੈ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸੰਤ ਜਨ, ਸੰਸਾਰੀ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਭੇਗੀ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ, ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਤਾਂਈ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਭੁਗਤੇ] = ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ, ਉੱਪਰ ਉਠ ਗਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਵੀ, ਮਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਬਿਖੈ ਦਲੁ ਸੰਤਨਿ ਤੁਮਰੈ ਗਾਹਿਓ॥ ਤੁਮਰੀ ਟੇਕ ਭਰੋਸਾ ਠਾਕੁਰ, ਸਰਨਿ ਤੁਮਾਰੀ ਆਹਿਓ॥

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਮਹਾ ਪਰਾਛਤ, ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਿ ਮਿਟਾਹਿਓ॥

ਭਇਓ ਪ੍ਰਾਸੁ ਅਨਦ ਉਜੀਆਰਾ, ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਹਿਓ॥

[੧੩੦੩-ਕਾਨੜਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇੜੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭੋਗੀ ਹਨ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ [ਅ] = ਨਹੀਂ [ਭੁਗਤ] = ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਫਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। }

ਯਥਾ— ਸੁਇਨਾ ਰੂਪਾ ਰੰਗੁਲਾ, ਮੋਤੀ ਤੈ ਮਾਣਿਕੁ ਜੀਉ॥ ਸੇ ਵਸਤੁ ਸਹਿ ਦਿਤੀਆ,

ਸੇ ਤਿਨ ਸਿਉ ਲਾਇਆ ਚਿਤੁ ਜੀਉ॥ ਮੰਦਰ, ਮਿਟੀ ਸੰਦੜੇ ਪਥਰ ਕੀਤੇ ਰਾਸਿ ਜੀਉ॥

ਹਉ ਏਨੀ ਟੋਲੀ ਭੁਲੀਅਸੁ, ਤਿਸੁ ਕੰਤ ਨ ਬੈਠੀ ਪਾਸਿ ਜੀਉ॥ [੭੬੨-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:੧ ਕੁਚੱਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ (ਭੋਗਾਂ) ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਭੋਗਣੇ ਵਾਲਾ, ਭੋਗੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਸ [ਭੁਗਤ] = ਭੋਗਣੇ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਵਿਰੱਕਤ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਜੋਗੀ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਆਪੇ ਭੋਗੀ, ਆਪੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਫਿਰੇ ਬਿਬਾਣੀ॥

ਆਪੇ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟਿ ਆਪਿ ਉਪਦੇਸੈ, ਆਪੇ ਸੁਖਤੁ ਸਰੂਪੁ ਸਿਆਣੀ॥

[੫੫੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸੁਰੰ ਪਰਮ ਜੁਗਤੇ॥ ੫੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਜੁਗਤੇ. ਸੰ. ਯੁਕਤਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ. ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵੀ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਯੋਗੀ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਈਸ਼ੁਰ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ [ਪਰਮ] = ਪਰਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਜੁਗਤੇ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਕਪਿਲ ਮੁਨਿ, ਮਾਰਕੰਡਾ, ਅਤੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨਾਥ ਵਰਗੇ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਯੋਗੀ ਜਨ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਤੋਂ, ਮਹਾਨ ਯੋਗੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਜੋਗੀਨ ਜੋਗ ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ॥ ਅਨਭੂਤ ਅੰਗ ਜਹ ਤਹ ਬਿਰਾਜ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨਬਰ-੬੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋਗੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ [ਸੁਰੰ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [ਪਰਮ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ [ਜੁਗਤੇ] = ਸੰਜੁਗਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਦ੍ਰੁਖੰ ਨ ਭੇਖੰ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਤਿਯੰ॥ ਮਹਾ ਜੋਗ ਜੋਗੀ, ਸੁ ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰਯੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨਬਰ-੫]

ਨਮੋ ਨਿਤ ਨਾਰਾਇਣੇ^੧ ਕੂਰ ਕਰਮੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਨਿਤ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਦਾ. ਹਮੇਸ਼ਾ. ॥ [ਨਾਰਾਇਣੇ = ਨਾਰ + ਆਇਣੇ] ਨਾਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਨਰ ਸਮੁਦਾਇ. ਨਰ ਨਾਰੀ ਸਮੁੱਚੇ. (੨) ਜਲ. (੩) ਅਰਬੀ. ਨਾਰ. ਸੰਗਯਾ-ਅਗਨੀ. ॥ ਆਇਣੇ. ਸੰ. ਅਯਨ. ਸੰਗਯਾ-ਘਰ. ॥ ਕੂਰ, ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨਿ੍ਦਈ. ਜਾਲਿਮ. ਭਿਆਨਕ.। }

੧. ਨਾਰਾਇਣੇ: ਸੰ. ਨਾਰਾਯਣ. — ਨਰਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, 'ਨਰ', ਅਤੇ ਨਰਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਆਇਣਾ] = ਘਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ, ਸੋ ਕਹੀਏ ਨਾਰਾਇਣ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਭ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ, — ਇਹ ਅਰਥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ— 'ਨਾਰਾਇਣ ਸਭ ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਵੇ ਤੇ ਦੇਖੋ →

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ [ਨਾਰ] = ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ [ਆਇਣ] = ਘਰ ਵਿਖੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਨਾਰਾਇਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਮਾਰਨ ਰੂਪ [ਕੂਰ] = ਭਿਆਨਕ ਕਰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੂਰਕਰਮਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਿਤ] = ਸਦਾ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਨਿਜ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਕੌਮਲ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡ ਦੇਣ ਲਈ, ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨੀਰਿ ਨਰਾਇਣ॥ ਰਸਨਾ ਸਿਮਰਤ ਪਾਪ ਬਿਲਾਇਣ॥

ਨਾਰਾਇਣ ਸਭ ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸ॥ ਨਾਰਾਇਣ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਰਗਾਸ॥

ਨਾਰਾਇਣ ਕਹਤੇ, ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਹਿ॥ ਨਾਰਾਇਣ ਸੇਵਿ, ਸਗਲ ਫਲ ਪਾਹਿ॥

ਨਾਰਾਇਣ ਮਨ ਮਾਹਿ ਅਧਾਰ॥ ਨਾਰਾਇਣ ਬੋਹਿਬ ਸੰਸਾਰ॥

ਨਾਰਾਇਣ ਕਹਤ, ਜਮੁ ਭਾਗਿ ਪਲਾਇਣ॥ ਨਾਰਾਇਣ, ਦੰਤ ਭਾਨੇ ਡਾਇਣ॥

[੮੬੮- ਗੋਂਡ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੂੰ ਹੀ [ਨਾਰ] = ਜਲ ਵਿੱਚ [ਆਇਣ] = ਘਰ (ਨਿਵਾਸ) ਕਰਕੇ ਅਰਥਾਤ ਜਲ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਠੰਢਕ, ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ [ਨਾਰ] = ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ [ਆਇਣ] = ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਅਰਥਾਤ ਅਗਨੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਾੜਨ, ਤੇ ਤੱਪਸ ਦੇਣ ਦੇ [ਕਰੂਰ] = ਭਿਆਨਕ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਨਿਤ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨਰ ਤੇ [ਨਾਰ] = ਨਾਰੀਆਂ ਦਾ [ਆਇਣ] ਘਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਸਭ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ, - ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਜੀਵ, ਗਿਆਨ [ਸੋਝੀ], ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਜੀਵ ਬੁਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ [ਕਰੂਰ] = ਬੁਰੇ (ਪਾਪ) ਕਰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਅੱਛੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ [ਅਕਰੂਰ] = ਅੱਛੇ (ਪੁੰਨ) ਕਰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਐਸੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਪ੍ਰੇਤ ਅਪ੍ਰੇਤ ਦੇਵੇ ਸੁ ਧਰਮੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਪ੍ਰੇਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭੂਤਾਂ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਚਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ, ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਹੁਤ ਡਰਾਉਣੀ ਹੈ. ਭੂਤ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ— ਦੈਂਤ. ਕਿਉਂਕਿ ਦੈਂਤ ਵੀ, ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਤਰਾਂ, ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੁੰਦੇ। (੩) ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਾਣੀ. ਮੁਰਦਾ. ਮ੍ਰਿਤਕ. (੪) ਅਪਵਿਤ੍ਰ.॥ ਅਪ੍ਰੇਤ. (ਅ + ਪ੍ਰੇਤ) ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਜੋ [ਪ੍ਰੇਤ] = ਮਰੇ [ਅ] = ਨਹੀ, ਭਾਵ ਅਰਥ— ਅਮਰ, ਅਮਰ ਨਾਮ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ ਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤੇ ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗ, ਮਰਦੇ-ਜੰਮਦੇ ਨਹੀਂ. (੨) ਜੋ ਪ੍ਰੇਤ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰੇਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਰਥ— ਮਨੁੱਖ. (ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਪ੍ਰੇਤ ਪਦ ਦਾ, ਸੰਕੇਤੀ ਅਰਥ-ਮਨੁੱਖ ਹੈ.)॥ ਧਰਮੇ (ਧਰਮ ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਖੇਪ).॥ ਦੇਵੇਸ. (ਦੇਵ+ਈਸ) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ. ਦੇਵਰਾਜ. ਇੰਦ੍ਰ. (੨) ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ (ਈਸਰ) ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮਪਤਿ. (੩) ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਈਸਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ (੪) ਦੇਵੇਸੁ. ਸੰਗਯਾ-ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਾਕੀ ⇒

ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸ' [ਗੋਂਡ ਮ:੫] (੨) [ਨਾਰ] = ਜਲ ਵਿੱਚ ਘਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ, ਸੋ ਕਹੀਏ ਨਾਰਾਇਣ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਮੰਨਕੇ, ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੀ ਸੇਜਾ ਉਪਰ, ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਕੇ, ਸ਼ੇਸ਼ਸਾਈ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਖੀਰ ਸਾਗਰ ਦੇ ਜਲ ਵਿੱਚ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ. (੩) ਅਰਥੀ ਵਿੱਚ 'ਨਾਰ' ਨਾਮ, ਅਗਨੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਵਿਖੇ, ਜਿਸਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਸੋ ਕਹੀਏ ਨਾਰਾਇਣ।

{ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ 'ਭੂਸ਼ਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਦੇਵੇਸ਼' ਦਾ (ਦੇਵ-ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਈਸ = ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿੱਚ, ਸੰਕੇਤੀ ਅਰਥ-ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ. ਜੋ ਵਿੱਦਵਾਨ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰੁਚੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਪ੍ਰੇਤ] = ਦੇਵਤਾ, [ਪ੍ਰੇਤ] = ਦੈਂਤ [ਦੇਵੇਸ਼] = ਦੇਵਰਾਜ (ਇਦ੍ਰ) ਅਤੇ [ਧਰਮੇ] = ਧਰਮਰਾਜ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਇਹ ਸਭ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੰ ਤਾਮਸੰ ਸਾਂਤਕੇਯੰ, ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੋ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਨਰੇਯੰ॥

ਕਹੂੰ ਦੇਵੀਯੰ ਦਈਤ ਰੂਪੰ॥ ਕਹੂੰ ਰੂਪ ਅਨੇਕ, ਧਾਰੇ ਅਨੂਪੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੋ ਸੁਰੇਸ, ਦਾਨਵਾਨ ਕੋ ਮਹੇਸ, ਗੰਗਧਾਨ ਕੋ, ਅਭੇਸ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ॥

ਰੰਗ ਮੈ ਰੰਗੀਨ, ਰਾਗ ਰੂਪ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਔਰ ਕਾਹੂੰ ਪੈ ਨ-ਦੀਨ, ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ -੨੫੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਪ੍ਰੇਤ] = ਭੂਤ ਆਦਿਕ, ਅਤੇ [ਅਪ੍ਰੇਤ] = ਮਨੁੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਦੇਵੇਸ਼] = ਵੱਡੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੰਡਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ, ਧਰਮ-ਕਰਮ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ, ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਸੇ, ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਜੱਛ ਗੰਧ੍ਰਬ, ਉਰਗ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਧਰ, ਕਹੂੰ ਭਏ ਕਿੰਨਰ, ਪਿਸਾਚ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਹਿੰਦੂਆ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਓ, ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਤੁਰਕਾ, ਪੁਕਾਰੇ ਬਾਂਗ ਦੇਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪ੍ਰੇਤ] = ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ [ਅਪ੍ਰੇਤ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ. ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਧਰਮੇ] = ਧਰਮ ਦਾ ਰਖਸ਼ਕ [ਦੇਵੇਸ਼] = ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਿਉ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਹਰਨਾਖਸਿ ਗ੍ਰਸਿਓ, ਹਰਿ ਰਾਖਿਓ ਹਰਿ ਸਰਨਾ॥

ਕਵਨ ਕਵਨ ਕੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਹੀਐ, ਹਰਿ ਕੀਏ ਪਤਿਤ ਪਵੰਨਾ॥

[੭੯੯- ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੪]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਪ੍ਰੇਤ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਤੇ [ਪ੍ਰੇਤ] = ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਦੇਵੇਸ਼] = ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮਪਤੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਤੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਹੋ ਕੇ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਅਘੋਰੀ ਹੋ ਕੇ, ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਿਰਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਧਰਮਗ ਬ੍ਰਹਮਪਤੀ 'ਦੇਵਗੁਰੂ' ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਧਰਮ, ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕੇ ਹਰਮ, ਕਹੂੰ ਕੁਤਸਤ ਕੁਕਰਮ, ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਪਉਨਾਹਾਰੀ, ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬਿਚਾਰੀ, ਕਹੂੰ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਨਰ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩]

ਨਮੋ ਰੋਗ ਹਰਤਾ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਰੋਗ, (ਰੁਜ. ਧਾਤੂ) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਿਮਾਰੀ. ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਧਾਤੂਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਮਤਾ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ, ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ [ਹਰਤਾ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਿਨਿ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਵਸਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਿ ਰੋਗ ਗਵਾਏ॥

ਤੇ ਮੁਕਤਿ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ, ਤਿਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ॥

[੭੩੫-ਸੂਹੀ ਮ:੪]

ਨਮੋ ਰਾਗਾ ਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਰਾਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਸੱਤ ਸੂਰਾਂ ਦੇ, ਬੰਧਾਨ ਤੋਂ, ਆ-ਕਰਸ਼ਕ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਲੈ (ਧੁਨੀ ਆਤਮਕ ਆਵਾਜ਼) ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਗ' ਹੈ, ਜੋ ਸੂਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੂਰ, ਸ਼ਬਦ-ਆਤਮਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅਭਿਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਗ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ॥ ਅਤੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ, ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵੱਲ, ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ, ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦਾ ਸੂਰ, ਹਰਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਖਿੱਚ ਕੇ, ਲੈ }

੧. ਰਾਗ ਦਾ ਮੂਲ— ਖੜਜ. ਰਿੱਖਭ. ਗਾਂਧਾਰ. ਮਧਮ. ਪੰਚਮ. ਧੈਵੱਤ. ਅਤੇ ਨਿੱਖਾਦ. ਇਹ ਸੱਤ ਸੂਰਾਂ ਹਨ. ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ— ਰਾਗ ਦੇ ਅਚਾਰਜ, ਦੇਵਤਾ, ਅਤੇ ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ (੧) ਮੋਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਖੜਜ (੨) ਪਪੀਹੇ (ਚਾੜ੍ਹਕ) ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਰਿੱਖਭ. (ਕਈਆਂ ਨੇ ਗਉ ਦੇ ਰੰਭਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ, ਰਿੱਖਭ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ) (੩) ਬਕਰੀ ਅਤੇ ਭੇਡ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ, ਗਾਂਧਾਰ (੪) ਭੁੱਜ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਮੱਧਮ (੫) ਕੋਇਲ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਪੰਚਮ. (੬) ਡੱਢੂ (ਅਥਵਾ ਘੰਡੇ) ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਧੈਵੱਤ (੭) ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਦੀ ਚਿੰਘਾੜ ਤੋਂ, ਨਿੱਖਾਧ ਸੂਰ ਨੂੰ ਕਲਪਿਆ ਹੈ।

ਜੋ ਸੂਰ, ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ, ਰਾਗ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਥਾਪੇ, ਉਹ ਸੁਧ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਪਿਛੋਂ, ਜਦ ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਸੂਰ, ਬਣਾਏ ਗਏ. ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਰ— ਰਿਖਭ. ਗਾਂਧਾਰ. ਧੈਵੱਤ. ਅਤੇ ਨਿੱਖਾਦ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ, ਕੋਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤੀਵ੍ਰ (ਕੜਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਾਰਾਂ (ਸੱਤ ਸ਼ੁੱਧ, ਅਤੇ ਪੰਜ ਵਿਕ੍ਰਿਤ) ਸੂਰਾਂ ਤੋਂ, ਸਾਰੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਠਾਟ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਛੇ ਰਾਗ ਮੰਨੇ ਹਨ. ਚੌਹਿਰਾ— ਮਾਲਕੋਸਾ ਦੀਪਕਾ ਲਖੇ, ਭੈਰਵਾ ਪੁਨ ਹਿੰਡੋਲਾ॥

ਮੇਘਾ ਰਾਗ ਪਟਿ ਮੁਨਿ ਕਹਿਤ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਸੁਭ ਬੋਲ॥

ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਰਾਗ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਰਗ ਸੰਖਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ-ਇੱਕਲੇ ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ ਹੀ, ਸਰਸੁਤੀ ਜੀ ਤੋਂ, ਬਵੰਜਾ ਕ੍ਰੋੜ ਰਾਗ ਸਿੱਖੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਉਹ ਹਰਵਕਤ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਆਉਂਦਾ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰੱਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਰਾਗ ਆਦਿ, ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਵੀ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੂਰਾਂ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ॥

ਸੂਰ-ਉਹ ਧੁਨੀ (ਅਵਾਜ਼) ਹੈ, ਜੋ ਰਾਗ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੱਤ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੜਜ (ਸਾ) ਰਿੱਖਭ (ਰੇ) ਅਤੇ ਗਾਂਧਾਰ (ਗਾ) ਆਦਿ ਨਾਮ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਤਨੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ, ਈਸ਼ੂਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੂਰ ਹੀ, ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਕਰਸ਼ਣ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੂਰ ਹੀ, ਰਾਗ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਗ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ, ਕੁੱਛ ਨ ਕੁੱਛ, ਰੀਝ ਨਾਲ, ਗੁਨਗੁਨਾ ਕੇ, ਰਾਗ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਾਗ, ਸਾਮਾਨਯ ਰੂਪ ਨਾਲ ਤਾਂ, ਸਭਨਾ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪੰਤੂ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੀ ਅਧਿਕਤਾ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਅਗਨੀ-ਲਾਟ ਪੰਛੀ ਵਿਖੇ, ਰਾਗ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਧਿਕ ਹੈ।

{ ਅਗਨੀ-ਲਾਟ ਪੰਛੀ }

ਇਸ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਯੂਨਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕੁਕਨੁਸ, ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਆਤਸ਼-ਜ਼ਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਗਨੀ-ਲਾਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਫੀਨਿਕਸ (PHEONIX) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਖੋਜ ਲਈ ਦੇਖੋ- ਇੰਨਟਰਨੈੱਟ-‘ਗੁਗਲ’ ਨਾਮੀ, ਵੈਬਸਾਈਡ ਵਿੱਚ, ਯੂਨਾਨੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਪੰਛੀ, ਹੰਸ ਵਰਗਾ, ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੱਲਮ-ਕੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਚੁੰਜ ਵਿੱਚ, ਸੌ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਛੋਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਬੜੇ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੂਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਮੇਰ ਵਾਂਗ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ, ਚੁੰਜ ਨਾਲ ਇੱਕਠੀਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਭਰਪੂਰ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠਕੇ, ਚੁੰਜ ਰਾਹੀਂ, ਸੂਰ ਦਾ ਉੱਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਗ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ, ਇਤਨਾ ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸਨੂੰ, ਅਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵੀ, ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਉਂਦਿਆ-ਗਾਉਂਦਿਆਂ, ਜਦ ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਦੀ, ਸੂਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਦੀ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ-ਕਿ-‘ਦਿਆ ਜਰੇ ਬਿਨ ਤੇਲ’’) ਫੇਰ ਅੱਗ ਲਗ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਆਪ ਵੀ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਮਾਇਆ, ਕੈਸੀ ਵਿਚਿੱਤ੍ਰ, ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਹੈ,-ਕਿ ਫਿਰ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੀ ਭਸਮ ਤੋਂ, ਇਕ ਆਂਡਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਆਂਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬੀਸ (੨੦) ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ, ਉਸ ਪੰਛੀ ਵਰਗਾ ਬੱਚਾ, ਉੱਤਪੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਪਦਾ ਹੋਇਆ, ਉੱਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ, ਫੇਰ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪੰਛੀ ਦਾ, ਨਰ ਮਦੀਨ ਦਾ ਜੋੜਾ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤੁ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ =>

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮਾਤ੍ਰਾ (ਅੰਸ਼) ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਸ਼੍ਰੁਤੀ’ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਾਈਸ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- ਕਿ (੧) ਖੜਜ (ਸਾ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ- ਤੀਵਰਾ, ਕਮਦ-ਵਤੀ, ਮੁੰਦਾ, ਛੰਦੇਵਤੀ-ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਗਾ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ, ‘ਸਾ’ ਸੂਰ ਬਣੀ ਹੈ,

(੨) -ਰਿਖਭ (ਰੇ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ- ਦਯਾਵਤੀ, ਰੈਜਿਨੀ, ਰਕਿਤਕਾ।

(੩) -ਗੰਧਾਰ (ਗਾ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ-ਦੋ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ-ਰੋਦਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧਾ।

(੪) -ਮਧਮਾ (ਮਾ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ-ਵਜ੍ਰਿਕਾ, ਪਸਾਰਿਣੀ, ਪ੍ਰੀਤੀ, ਮਾਰਜਨੀ।

(੫) -ਪੰਚਮ (ਪਾ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ-ਸ਼੍ਰੁਤੀ, ਰਕਤਾ, ਸੰਦੀਪਨੀ, ਅਲਾਪਨੀ।

(੬) -ਧੈਵਤ (ਧਾ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ-ਮੰਦਤੀ, ਰੋਹਿਣੀ, ਰੱਮਯਾ,

(੭) -ਨਿਸ਼ਾਧ (ਨੀ) ਸੂਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਹਨ- ਉੱਗ੍ਰਾ, ਅਤੇ ਕਸ਼ੋਭਣੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੁਤੀਆਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਤਾਰ ਦੇ ਸਾਜਾਂ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ, ਆਨੰਦ ਰਸ ਦੀ, ਜੋ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਜ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਹੀ, ਸਭ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰਾਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਹੈ, ਜਦ ਉਸੀ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਦੀ ਅਪਣੀ ਨਿੱਜ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਹੀਆ ਪਰਵਾਰ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਉਪਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੁ॥

ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਇਹੁ ਧਨ ਮਾਲੁ॥ ਜੇਕੋ ਬੂਝੈ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ [੩੫੧-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਗ, ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਾ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਗ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, ਅਨੰਦ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਆਤਮਾ ਹੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਰਾਗ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ॥

ਯਥਾ— ਰੰਗ ਮੈਂ ਰੰਗੀਨ। ਰਾਗ ਰੂਪ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਔਰ ਕਾਹੂ ਪੈ ਨ ਦੀਨ, ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਕਹੀਅਤ ਹੈ॥

ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ, ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਮੈ ਅਪਾਰ, ਸਰਬ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਉਦਾਰ ਹੈ, ਅਪਾਰ ਕਹੀਅਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੫੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਓਅੰਕਾਰਿ ਏਕ ਧੁਨਿ ਏਕੈ, ਏਕੈ ਰਾਗੁ ਅਲਾਪੈ॥ ਏਕਾਦੇਸੀ ਏਕੁ ਦਿਖਾਵੈ, ਏਕੋ ਰਹਿਆ ਬਿਆਪੈ॥

ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਏਕਾ ਹੀ ਸੇਵਾ, ਏਕੋ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਪੈ॥ [੮੮੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਥਾ ਕੀਰਤਨੁ ਰਾਗ ਨਾਦ ਧੁਨਿ, ਇਹੁ ਬਨਿਓ ਸੁਆਉ॥

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ, ਥਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਉ॥ [੮੧੮-ਬਿਲਾਬਲ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹਿ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਸਾਹ ਸਾਹਿ. ਫਾਰਸੀ. ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ. ਸੰਗਯਾ-ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ. ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ. (੨) ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ। ਮਿਸ਼ਕਾਂਤ ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ (ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ, ਸੁੰਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਮਨੁਸ਼ਿਮੁਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ) ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ-ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਉਮੰਤ ਨੂੰ, ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨ ਆਖੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਦਵੀ, ਸਿਰਫ ਖੁਦਾ ਲਈ ਹੈ. (੩) ਸਾਹ, (ਸਾਹਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਸਾਹਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਹੌਸਲਾ.ਹਿਮਤ.॥ ਪੰਜਾਬੀ-ਸੰਗਯਾ-ਧੀਰਜ. ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਖੇ, ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਸਾਹ ਲੈ, ਭਾਵ- ਧੀਰਜ ਕਰ, ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਸਾਹ' ਦਾ ਅਰਥ, ਧੀਰਜ ਵੀ ਹੈ, (੪) ਸਾਹ ਪੰਜਾਬੀ-ਸੰਗਯਾ-ਸੁਆਸ ਪ੍ਰਾਣ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਹ] = ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਸਾਹਿ] = ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਸੁਆਮੀ) ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਸਾਹਾ ਸਿਰਿ ਸਾਚਾ ਸਾਹੁ॥ ਵੇਖੁਹਤਾਜੁ ਪੂਰਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ॥ [੮੮੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਹ] = ਸਾਹਸ (ਹਿਮਤ ਤੇ ਹੌਸਲੇ) ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵੱਡੇ [ਸਾਹ] = ਹੌਸਲੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਡੇ ਹੌਸਲੇ, ਤੇ ਉੱਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲਾ ਹੈ. ਤੇ ਵੱਡਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ. }

ਯਥਾ— ਦਰਸਨਿ ਤੇਰੈ ਭਵਨ ਪੁਨੀਤਾ॥ ਆਤਮ ਗੜੁ ਬਿਖਮੁ ਤਿਨਾ ਹੀ ਜੀਤਾ॥

ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਤੁਮ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ, ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਰਾ ਜੀਉ॥ [੮੮-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਹ] = ਧੀਰਜ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵੱਡੇ [ਸਾਹ] = ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੋਲ ਕਬੋਲ, ਅਤੇ ਕੁਕਰਮ ਆਦਿ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਪ੍ਰਤਿ ਉਤਰ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਉਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ— ਰੋਜ਼ੀ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਲੋਕਤ ਰਾਜਕ, ਰੋਖ ਰੁਹਾਨ ਕੀ ਰੋਜ਼ੀ ਨ ਟਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੪]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਤੀਅੰਤ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਧੀਰਜਤਾ ਆਦਿ, ਅਨੇਕਾਂ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਨਾਮ ਹੀਰ, ਉੱਚ ਮੂਚ ਅਪਾਰੇ॥ ਕਰਨ ਕੇਲ ਗੁਣ ਅਮੋਲ, ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੇ॥

[੯੦੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਹ] = ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਸਾਹ] = ਸੁਆਸ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਆਸ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ - ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਆਸਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਪ੍ਰਭ, ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰੈ॥

ਸਭ ਤੇ ਉੱਚ ਠਾਕੁਰ ਨਾਨਕ ਕਾ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਮਸਕਾਰੈ॥

[੧੨੧੮-ਸਾਰਗ ਮ:੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੁਆਸਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੁਆਸ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੁਆਸ ਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੁਹੀ ਮਾਨ ਤੁਹੀ ਧਾਨ, ਤੁਹੀ ਪਤਿ ਤੁਹੀ ਪ੍ਰਾਨ॥ ਗੁਰਿ ਤੁਟੀ ਲੈ ਜੋਰੀ॥

ਤੁਹੀ ਗ੍ਰਿਹਿ ਤੁਹੀ ਬਨਿ, ਤੁਹੀ ਗਾਉ ਤੁਹੀ ਸੁਨਿ॥ ਹੈ ਨਾਨਕ ਨੇਰ ਨੇਰੀ॥

[੨੧੩/੨੧੪-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਭੂਪ ਭੂਪੇ॥ ੫੫॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੂ] = ਪ੍ਰਿਥਵੀ [ਪਾ] = ਪਾਲਕ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਭੂਪ] = ਰਾਜਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਸਨ ਅਡੋਲ ਅਨਛਿੱਜ ਸਰੂਪ॥ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਭੂਪਾਣ ਭੂਪ॥ [ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]

ਨਮੋ ਦਾਨ ਦਾਨੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਦਾਨ. ਸੰ. ਦਾਨਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਦਾਨੀ. ਦਾਤਾ. (੨) ਦਾਨੇ. ਫਾਰਸੀ. ਦਾਨਾਅ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ. ਗਿਆਨੀ. ਚਤੁਰ॥ ਦਾਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਤਾ ਪਦਾਰਥ. ਖੈਰਾਤ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦਾਨੇ] = ਦਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਦਾਨੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦਾਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਦਾਨੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਦਾਨਾ ਕੇ ਸਿਰਿ ਦਾਨੁ ਵੀਚਾਰਾ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਅਪਾਰਾ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਅਪਣਾ, ਕਰਣੀ ਕਾਰ ਕਰਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੫-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦਾਨੇ] = ਦਾਨਿਆਂ (ਦਨਾਵਾਂ) ਵਿਚੋਂ, ਵੱਡਾ [ਦਾਨ] = ਦਨਾਅ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਦਾਨਾਂ ਬੀਨਿਆ, ਆਪੇ ਪਰਧਾਨਾਂ॥ ਆਪੇ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦਾ, ਆਪੇ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾਂ॥

[੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਦਾਨ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, [ਦਾਨੇ] = ਪੁੰਨ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪੁੰਨ ਸਰੂਪ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੁੰਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ। }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਪੁੰਨ, ਸਭੁ ਆਪਿ ਕਰਾਏ॥ ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਵਰਤੀਜੈ॥

ਆਪੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇਵੈ ਕਰਤਾ, ਆਪੇ ਬਖਸ਼ ਕਰੀਜੈ॥ [੫੫੯-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂ ਭਾਰੇ ਸੁਆਮੀ ਮੋਰਾ॥ ਇਹੁ ਪੁੰਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਤੇਰਾ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਏਕੁ ਧਿਆਇਆ॥ ਸਰਬ ਫਲਾ ਪੁੰਨੁ ਪਾਇਆ॥

[੬੨੫-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦਾਨ ਆਦਿ ਦੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ, ਸਹੀ ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ [ਦਾਨੇ] = ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਕੋਹੜਾ ਦਾਨ ਕਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ, ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਸ-ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਆ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ, ਦਾਨ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਿਆਤਾ, ਸਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦਯਾਲ ਸੁਆਮੀ, ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਲ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੦]

ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ [ਮਾਨ] = ਮਾਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਵੱਡਾ [ਮਾਨੇ] = ਮਾਨੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਵੱਡੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ, ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਪਾਨ ਕੇ ਬੱਚਯਾ, ਦੂਧ ਪੂਤ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ, ਰੋਗ ਸੋਗ ਕੇ ਮਿੱਟਯਾ, ਕਿਧੇ ਮਾਨੀ ਮਹਾਮਾਨ ਹੋ, ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ, ਕਿ ਅਦੈ ਅਵਤਾਰ ਹੋ, ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋ, ਕਿ ਸੁੱਧਤਾ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ-੧੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮਾਨ] = ਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਵੀ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨਣੇ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਮੰਨੇ, ਤੇ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਓਹ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਮੰਨਦੇ, ਤੇ ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਜਲਿ ਬਲਿ ਗਗਨਿ ਪਯਾਲਿ ਪੂਰਿ ਰਹਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ, ਮੀਠੇ ਜਾਕੇ ਬਚਨਾ ॥

ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ, ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲੁ, ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ ॥ [੧੪੦੩-ਸ੍ਰੋਯੇ ਮ:੪ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ [ਮਾਨ ਮਾਨੇ] = ਮਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਿਤ ਲਈ, ਮਾਨ ਆਦਰ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਨਮੋ ਰੋਗ ਰੋਗੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਰੋਗਾਂ ਵਿਖੇ, ਰੋਗ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਰੋਗ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਭੋਗੀ, ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਾਗੀ ॥ ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਹਰਤਾ, ਕਹੂੰ ਭੋਗ ਤਿਆਗੀ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਤਾਈ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਗ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸ ਜਾਵੇ, ਉਸਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ, ਈਸ਼ੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਚੰਗੀ ਦਵਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੋਗਾਂ ਲਈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਭ ਕੋ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੋ ਕਰਤਾ ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੋ ਹਰਤਾ ॥ ਏਕ ਚਿੰਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ॥

ਕਾਲ ਵਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਾਟੇ ਰੋਗ ਭਏ ਮਨ ਨਿਰਮਲ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਉਖਧੁ ਧਾਇਓ ॥

ਅਸਥਿਤ ਭਏ ਬਸੇ ਸੁਖ ਥਾਨਾ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਕਤਹੁ ਧਾਇਓ ॥

[੧੨੯੯-ਕਾਨੜਾ ਮ:੫]

ਨਮਸਤੰ ਇਸਨਾਨੇ ॥ ੫੬ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਇਸਨਾਨੇ. ਸੰ. ਸਨਾਨ. ਸੰਗਯਾ- ਨਹਾਣਾ. ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧੋਣਾ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ - ਪਵਿੱਤ੍ਰ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਇਸਨਾਨੇ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ, ਸਭ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਾਛਤ ਮਿਟਹਿ ਖਿਨ ਮਹਿ, ਰਿਦੈ ਜਪਿ ਭਗਵਾਨ ॥

ਪਾਵਨਾ ਤੇ ਮਹਾ ਪਾਵਨ, ਕੋਟਿ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ॥

[੧੦੧੭-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ— ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਹੋ, ਕਿ ਅਦੈ ਅਵਤਾਰ ਹੋ, ਕਿ ਸਿਧਤਾ ਕੀ ਸੂਰਤਿ ਹੋ, ਕਿ ਸੁੱਧਤਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੋ.

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਕਰਤਾ, ਆਪਿ ਕਰੇ ਇਸਨਾਨੁ ॥

ਆਪੇ ਸੰਜਮਿ ਵਰਤੈ ਸੁਆਮੀ, ਆਪਿ ਜਪਾਇਹਿ ਨਾਮੁ ॥ [੫੫੪-ਬਿਰਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੪]

ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਮੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ— ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ, ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਪਣ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ. (੨) ਮੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਮੰਤ੍ਰਿਨ.—ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰੀਏ. ਸਲਾਹੂ. ਵਜ਼ੀਰ. ਮੰਤ੍ਰੀ. ॥ ਮੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਮੰਤ੍ਰਗਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ. ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ।]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ-ਮੰਤ੍ਰ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਾਰਿਆਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਮਹਾ ਤੇਜ ਤੇਜ, ਮਹਾ ਜੁਲ ਜੁਲੈ। ਮਹਾ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਮਹਾ ਕਾਲ ਕਾਲੈ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ [ਮੰਤ੍ਰ] = ਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਕਤੀ ਸਬਲੁ ਕਹਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਸੂਰਾ ਅਮਰੁ ਚਲਾਇਆ ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਵਰਤਾਈਅਨੁ ਅੰਤਰਿ, ਆਪੇ ਸੀਤਲੁ ਠਾਰੁ ਗੜਾ ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਮੰਤ੍ਰ] = ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ (ਵਜ਼ੀਰਾਂ) ਵਿੱਚ [ਮੰਤ੍ਰ] = ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਸਰਬ ਰੂਪੀ ਹੈ।]

ਯਥਾ— ਤੂਹੈ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੁਨਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤੂਹੈ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਕਰਣੈਹਾਰਾ ॥

ਤੂ ਆਪੇ ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਭੁਗਤਾ, ਕਿਆ ਇਹੁ ਜੰਤੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥ [੬੨੫-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਗਮ ਅਥਾਹ ਬੇਅੰਤ, ਪਰੈ ਪਰਟਿਆ ॥

ਆਪੇ ਵਡ ਪਾਤਿਸਾਹੁ, ਆਪਿ ਵਜ਼ੀਰਟਿਆ ॥ [੯੫੭-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ, ਤੇ [ਮੰਤ੍ਰ] = (ਮੰਤ੍ਰਗਯ) ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ, ਪੂਰਨ ਤੇ ਅਸਲੀ ਜਾਣਕਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੀ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ, ਤੇ ਵਰਤਣ ਦੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ— ਤੂ ਜਾਣਹਿ, ਸਭ. ਬਿਧਿ ਬੁਝਹਿ ਆਪੇ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ, ਘਟਿ ਘਟੇ, ਘਟਿ ਘਟੇ, ਘਟਿ ਹਰਿ ਘਾਟ ॥

[੧੨੯੭-ਕਾਨੜਾ ਮ:੪]

੧. ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ, ਬੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਜੀਵ ਬੜੇ ਪਾਪੀ, ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਮਨ ਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ, ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ, ਸਹਿਨ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਸਭ ਜੰਤ੍ਰਾਂ, ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ, ਕੀਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਮੋ ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਜੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਯੰਤ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ— ਲਕੀਰਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗੋਲ. ਚਕੋਣ. ਅਠਕੋਣ. ਆਦਿ ਘੇਰਾ (੨) ਕਾਗਜ਼ ਉਪਰ, ਖਾਨੇ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ, ਜਾਂ ਅੰਕ ਭਰਨੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਯੰਤ੍ਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਦਰੀਆ ਆਦਿ ਯੰਤਰ ਹਨ. ॥ ਜੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਯੰਤ੍ਰਗਯ. ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੰਤ੍ਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਕਹੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਸਾਰੇ ॥ ਕਹੂੰ ਜਤ੍ਰ ਰੀਤ, ਕਹੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੧੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸਾਲ ਹੈ, ਕਿ ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੋ ਪੋਖਤ ਹੈ, ਕਿ ਬ੍ਰਿਧਤਾ ਕੀ ਬਾਸੀ ਹੈ ॥

ਜੋਗ ਹੂੰ ਕੋ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿ ਤੇਜ ਹੂੰ ਕੋ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿ ਮੋਹਿਨੀ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਕਿ ਪੂਰਨ-ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਹੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰ :- ੨੬੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ, ਤੇ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ, ਤੇ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਆਦਿ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ-ਭੇਦ ਨੂੰ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ, ਹੋਰ ਕੋਈ, ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ — ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸ਼ਰੋ ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਨਣਹਾਰ ॥ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ ਆਠ ਪਹਰ ਨਮਸਕਾਰ ॥

[੩੦੦-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਇਸ਼ਟ ਇਸ਼ਟੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਇਸ਼ਟ. ਸੰ. ਇਸ਼੍ਰ. ਸੰਗਯਾ — ਕੁਲ ਦਾ ਪੂਜਯ ਦੇਵਤਾ — ਉਹੁ ਦੇਵਤਾ, ਜਿਸਦੀ ਖਾਨ ਦਾਨ ਵਿੱਚ, ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਕੁਲ ਦੇ, ਉਸ ਪੂਜਯ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਹੀ, ਇਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (੨) ਅਪਣੇ ਨਿੱਜ ਮਤ ਦਾ ਪੂਜਯਦੇਵ. (੩) ਦੇਵਤਾ. (੪) ਪਿਆਰਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਇਸ਼ਟ]= ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਇਸ਼ਟੇ]= ਪਿਆਰਾ, ਤੇ-ਪੂਜਯ ਦੇਵਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ, ਪੂਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਪੂਜਨੀਕ, ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਇਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ, ਇਸ਼ਟ ਸਰੂਪ, ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਰਾਧਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਪੂਜਨੀਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਇਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਸ਼ਟ, ਤੇ ਸਰਬ ਦਾ ਪੂਜਨੀਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ, ਉਸੀ ਦਾ, ਅਰਾਧਨ, ਤੇ ਪੂਜਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ — ਸੰਕਰ ਕ੍ਰੋੜਿ ਤੇਤੀਸ ਧਿਆਇਓ, ਨਹੀ ਜਾਨਿਓ ਹਰਿ ਮਰਮਾਮ॥
ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧ ਬਜ੍ਯ ਗਾਵਹਿ, ਸਭ ਗਾਵਤ ਜੇਤ ਉਪਾਮ॥

[੭੧੯ - ਬੈਰਾੜੀ ਮ: ੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ ਇਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਸ਼ਕਤੀ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਇਸ਼ਟ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ, ਪੂਜਕ ਦੇ, ਮਨਥਾਂਛਤ ਫਲ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਓਹੁ ਇਸ਼ਟ ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਇਠੈ ਨਿਤ ਧਿਆਇਦਾ॥ ਮਨਿ ਚਿੰਦੀ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਇਦਾ॥

ਸਭੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰਿਅਨੁ, ਲਾਹੀਅਨੁ ਮਨ ਕੀ ਭੁਖ ਜੀਉ॥ [੭੨ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਇਸ਼ਟੇ]= ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੀ ਹੀ [ਇਸ਼ਟ]= ਪਿਆਰ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾਇਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਆਦਿ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਦੇ, ਮੂਲ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਦਾ ਆਪਣਾ, ਨਿੱਜ ਆਤਮਾ ਹੀ, ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਹੀ, ਪਿਆਰ ਆਦਿ ਦੀ, ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਮਨਭਾਉਂਦੀ ਵਸਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਹੁ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਖੇ ਪਿਆਰ, ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਓਹੁ, ਮਨ - ਭਾਉਂਦੀ ਵਸਤੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਦੀ ਬਿਤੀ, ਉਸ ਵਿਖੇ, ਜਾ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਨਿੱਜ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਅਪੱਣਤਭਾਵ, ਵਸਤੂ ਵਿਖੇ ਪੈਣਾ, ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ, ਉਸ ਅਪੱਣਤਤਾ ਰੂਪ ਅਭਾਸ ਦੀ, ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭੂਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਓਹੁ ਵਸਤੂ ਵੀ, ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮ ਅਭਾਸ ਰੂਪ, ਅਪੱਣਤਭਾਵ ਤੋਂ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਤਮਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ, ਜਿੰਦਜਾਨ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਆਤਮ ਅਭਾਸ ਰੂਪ, ਪਿਆਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ ਕੇ, ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਹੁ ਆਤਮਾ ਹੀ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ, ਪਿਆਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ ਕੇ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮਿੱਠਾ, ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਗੋਸਾਈ ਮਿਹੰਡਾ ਇਨੜਾ॥ ਅੰਮ ਅਬੇ ਥਾਵਹੁ ਮਿਨੜਾ॥

ਭੈਣ ਭਾਈ ਸਭਿ ਸਜਣਾ, ਤੁਧੁ ਜੇਹਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਜੀਉ॥ [੭੩ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਤੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ॥੫੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਤੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨਛੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ. (੨) ਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ॥ ਤੰਤ੍ਰ. ਸੰ. ਤੰਤ੍ਰਗਯਾ - ਤੰਤ੍ਰ ਗਿਆਤਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਯੁਕਤ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਅਉਖਧ ਕੋਟਿ ਸਿਮਰਿ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਭਜੀਐ ਭਗਵੰਤ॥

ਰੋਗ ਸੋਗ ਮਿਟੇ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਏ॥ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਪੂਰਨ ਫਲ ਪਾਏ॥

[੮੬੬ - ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ — ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਗੁਰਿ ਦੀਨਾ॥ ਇਹੁ ਸੁਖ ਨਾਨਕੁ ਅਨਦਿਨੁ ਚੀਨਾ॥

[੩੮੬-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਤੰਤੁ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ, ਤੇ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਕਹੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਸਾਰੰ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਤ੍ਰ ਰੀਤੰ, ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੧੭]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਤੰਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਤਾਈ, ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਤੰਤ੍ਰ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਤਾ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਜੰਤ੍ਰ ਹੂੰ ਨ ਜਾਤ ਜਾਕੀ, ਬਾਪ ਹੂੰ ਨ ਮਾਇ ਤਾਕੀ, ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾ ਕੀ, ਸੁ ਛਟਾ ਕੈ ਅਨੁਮਾਨੀਐ॥

ਤੇਜ ਹੂੰ ਕੋ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਕੋ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿ ਮੋਹਿਨੀ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਨਿਜੰਤ੍ਰ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ :- ੨੫੮]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਤੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ, ਤੇ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਤੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਤੇ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤਨ ਆਦਿ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਪੂਰਨ ਤੰਤ੍ਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਤਾ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗਿਆਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਦਾਨਾ ਠਾਕੁਰੁ ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਨਹਿ॥ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ, ਹਰਿਰੰਗ ਮਾਣਹਿ॥

ਜੋ ਕਿਛੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ, ਸੇ ਸੇਵਕ ਕਾ, ਸੇਵਕੁ ਠਾਕੁਰ ਹੀ, ਸੰਗਿ ਜਾਹਰੁ ਜੀਉ॥

[੧੦੧ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਸੰਪੂਰਨ [ਤੰਤ੍ਰ]= ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ [ਤੰਤ੍ਰ]= ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਭਿ ਸਾਸਤ, ਆਪਿ ਕਥੈ ਆਪਿ ਭੀਜੈ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਬਹਿ ਪੂਜੇ ਕਰਤਾ, ਆਪਿ ਪਰਪੰਚੁ ਕਰੀਜੈ॥ [੫੫੧ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਸਦਾ ਸੱਚਦਾਨੰਦ, ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਸਦਾ. ਸੰ. ਅਵੱਢੈ - ਨਿੱਤ. ਹਮੇਸ਼ਾ। [ਸਚਦਾਨੰਦ = ਸਚ+ਚਿਦ+ਅਨੰਦ]= ਸਚ. ਸੰ. ਸਤਯ. ਸੰਗਯਾ - ਜੋ ਸਦਾ ਨਿਤ ਹੈ॥ ਚਿਦ. ਸੰ. ਚੈਤੰਨਯ. ਸੰਗਯਾ - ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ॥ ਪ੍ਰਣਾਸੀ. ਸੰ. ਪ੍ਰਣਾਸਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਸਤ^੧ ਚਿਤ^੨ ਤੇ ਅਨੰਦ^੩ ਵਾਲਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੰਘਾਰਕ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ, ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਨਾਮਾਂ ਵਾਲਾ, ਸਮਰੱਥ ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ ।

{ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, “ਸਰਦਾਨੰਦ” ਪਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ-ਲੱਖਣ ਦਾ (ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, - ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਦੇ, ਅਨੁਕੂਲ ਚਿੰਨਾਂ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਆਦਿ, ਜੋ ਚਿੰਨ ਹਨ, ਇਹ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਆਪਤ ਹੋ ਕੇ, ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਬਰਫ ਤੋਂ ਠੰਢਕ, ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ-ਸਰੂਪ-ਲੱਖਣ ਹੈ।

ਅਤੇ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, “ਸਰਬ ਪ੍ਰਣਾਸੀ” ਪਦ ਨੂੰ ਉਚਾਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ “ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਣ” ਦਾ (ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਪਦ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ, ਜੁੜੇ ਰਹਿਕੇ, ਉਸਦੇ ਜਣਾਇਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨ, ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਆਦਿ, ਜੋ ਲੱਖਣ ਹਨ, ਇਹ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਲੈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਵਕਤ, ਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਨ ਕਰਤਾਪਨ ਹੈ, ਨ ਪਾਲਣਾਪਨਾ ਹੈ, ਨ ਉਸਵਕਤ, ਸੰਘਾਰ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, - ਉਸ ਵਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਤੇ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਯਥਾ — ਤਦਹੁ ਆਕਾਸੁ ਨ ਪਾਤਾਲੁ ਹੈ, ਨ ਤ੍ਵੇ ਲੋਈ॥

ਤਦਹੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ, ਨ ਓਪਤਿ ਹੋਈ॥

[੫੦੯ - ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੧]

ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ, ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਹ ਦੇਖਾ, ਤਹ ਏਕੇ ਸੋਈ॥ ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ, ਸਬਦੇ ਖੋਈ॥

ਏਕਸੁ ਮਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਸਮਾਣਾ, ਅਪਣੈ ਰੰਗਿ ਸਦ ਰਾਤਾ ਹੇ॥

[੧੦੫੧ - ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਣਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਲੈਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ - ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ - ਜੋ ਸਰੂਪ ਲੱਖਣ ਹਨ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਲ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਲੈਕਾਲ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸਰੂਪ ਲੱਖਣ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ, ਕਦੇ ਵੀ, ਜੁੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਦੋਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਓਪਤਿ ਪਰਲਉ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰਤਾ, ਆਪਿ ਅਲੇਪਾ ਨਿਰਗੁਨੁ ਰਹਤਾ॥

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਅੰਤਰ ਜਾਮੀ, ਅਨੰਦ ਕਰੈ ਨਾਨਕ ਕਾ ਸੁਆਮੀ॥

[੩੯੭ - ਆਸਾ ਮ: ੫]

੧. ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਖਿਆਨੀ॥ [੨੭੯-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

੨. ਸਾਚਾ ਹਰਖੁ ਨਾਹੀ ਤਿਸੁ ਸੋਗੁ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗਿਆਨੁ ਮਹਾਰਸੁ ਭੋਗੁ॥ [੪੧੪ - ਆਸਾ ਮ: ੧]

੩. ਹ੍ਰਿਦਾਂ ਸੂਰਜ ਨਾਹੀ ਚੰਦ॥ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਕਰੈ ਅਨੰਦ॥ [੧੧੬੨ - ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਅਨੁਪੇ ਅਰੁਪੇ ਸਮਸਤੁਲਿ ਨਿਵਾਸੀ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਸਮਸਤੁਲ = ਸਮੱਸਤ+ਉਲ] ਸਮੱਸਤ. ਸੰ. ਸਮਸਤਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸਭ. ਤਮਾਮ॥
ਉਲ. ਅਰਥੀ. ਅਲ^੧. ਪ੍ਰਤਯਯ - ਇਹ ਅਰਥੀ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ (ਸ਼ੁਰੂ) ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਖਸੂਸੀਅਤ)
ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ - 'ਅਲ-ਕੁਰਾਨ' ਹੈ, ਪਰ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ,
ਇਹ ਇਜ਼ਾਫਤ (ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਕ) ਦੀ ਥਾਂ, ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉੱਚਾਰਨ 'ਅਲ' ਤੋਂ
'ਉਲ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ - "ਹਮੇਸ਼ੁਲਸਲਾਮੇ" ਹੈ॥॥ ਨਿਵਾਸੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ.
ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ॥

੧. ਅਲ. ਇਹ ਇਕ ਅਰਥੀ ਪ੍ਰਤਯਯ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਰਥੀ ਵਿੱਚ, ਇਜ਼ਾਫਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਅਲਫ - ਲਾਮ ਰੂਪ 'ਅਲ' ਅਥਵਾ 'ਉਲ' ਪਦ ਨੂੰ, ਅਰਥੀ-ਫਾਰਸੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ 'ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ' ਦੇ ਅਰਥ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ, ਅਰਥੀ ਫਾਰਸੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਤੋਂ, ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਨੂੰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵੀ, ਵਰਤਿਆ ਹੈ - ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਜਗਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਸਮਸਤਿ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਅਰਥੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਯਯ 'ਅਲ' ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ, ਸਮਸਤਿ ਨੂੰ 'ਸਮਸਤੁਲ' ਦਾ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ' ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ, ਵਰਤ ਕੇ, ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ - ਛੰਦ ਨੰਬਰ, ਅਤੇ ਪਦ ਸਰੂਪ - ੫੮- ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ॥ ੧੨੪ - ਅਨੇਕੁਲ ਤਰੰਗ ਹੈ॥ ੧੨੭ - ਸਦੈਵੁਲ ਅਕਾਮ ਹੈ॥ ੧੩੦ ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ ਪ੍ਰਵਾਸਿ ਹੈ॥ ੧੫੪ - ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ॥ ੧੫੬ - ਕਿ ਸਰਬੁਲ ਗਵੰਨ ਹੈ॥ ੧੫੭ - ਸਮਸਤੁਲ ਅਦੀਸ ਹੈ॥ ਅਦੇਸੁਲ ਅਲੇਖ ਹੈ॥ ੧੬੭ - ਨਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਮੇ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਸੇ॥ ਅਗੰਜੁਲ ਅਨਾਮੇ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੇ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਸਰੂਪੇ॥ ੧੬੮ - ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਹ ਨੌਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਚੌਦਾਂ ਪਦ ਆਏ ਹਨ।

ਫੇਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਰਥੀ-ਫਾਰਸੀ ਦੇ, ਮਿਲਵੇਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ, ਨੌਂ ਵਾਰ, ਇਸਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ, ਅਤੇ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ - ੧੨੩ - ਹੁਜੁਉਲ ਨਿਧਾਨੇ॥ ੧੨੭ - ਸਮਸਤੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈ॥ ੧੫੦ - ਸਮਸਤੁਲ ਕਲਾਮ ਹੈ॥ ੧੫੪ - ਅੰਗਜੁਲ ਗਨੀਮ ਹੈ॥ ੧੫੫ - ਸਮਸਤੁਲ ਜੁਬਾ ਹੈ॥ ਬਹਿਸ਼ਤੁਲ ਨਿਵਾਸ ਹੈ॥ ੧੫੬ - ਹਮੇਸ਼ੁਲ ਰਵੰਨ ਹੈ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਅਜੀਜ਼ ਹੈ॥ ੧੫੭ - ਹਮੇਸ਼ੁਲ ਅਭੇਖ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਨੌਂ ਪਦ ਆਏ ਹਨ।

ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਅਰਥੀ-ਫਾਰਸੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਬੀ ਵਾਰ, ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ 'ਅਲਫ-ਲਾਮ' ਰੂਪ 'ਅਲ' ਇਜ਼ਾਫਤ (ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਕ) ਪਦ ਨੂੰ, 'ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਵਿੱਚ ਉੱਤਜਾ (੪੯) ਵਾਰ, ਵਰਤਿਆ ਹੈ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ, ਬੀਸ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ, - ਇਹ ਸਾਰੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ - ੫੮, ੧੦੮, ੧੦੯, ੧੨੧, ੧੨੨, ੧੨੩, ੧੨੪, ੧੨੭, ੧੩੦, ੧੫੦, ੧੫੧, ੧੫੨, ੧੫੩, ੧੫੪, ੧੫੫, ੧੫੬, ੧੫੭, ੧੫੮, ੧੬੭, ੧੬੮॥

ਪਰ ਅਰਥੀ-ਫਾਰਸੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਨ ਵੇਲੇ, ਅਲ' ਪਦ ਨੂੰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ, ਆਪਣੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਇਸ ਪ੍ਰਤਯਯ ਦੀ, ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ, ਨ ਰਹਿ ਕੇ, ਪਦ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਮਾ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ 'ਅਲ' ਅਥਵਾ 'ਉਲ' ਦਾ ਵੱਖਰਾ, 'ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ' ਅਰਥ, ਨ ਹੋ ਕੇ, ਪਦ ਦਾ ਹੀ, ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਦੈਵੁਲ ਅਕਾਮ ਹੈ, ਇਥੇ 'ਸਦੈਵੁਲ' ਸਦੈਵ ਦਾ ਹੀ, ਅਰਥ ਦੇਵੇਗਾ॥

ਇਸ ਤੋਂ, ਇਹ ਨਹੀਂ, ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਦੀ, ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ, ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ, ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗੂ ਹੀ, ਅਰਥੀ-ਫਾਰਸੀ ਦੇ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਅਰਥੀ-ਫਾਰਸੀ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੂਰੇ-ਪੂਰੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਸ "ਅਲ" ਪਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ - ਜ਼ਫਰ -ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ 'ਅਲ' ਪਦ ਨੂੰ, ਲਫਜ਼ "ਨਬੀਉਲ ਕਿਤਾਬ" ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਰਥੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ, ਇਸ "ਅਲ" ਇਜ਼ਾਫਤ ਦੀ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਉਪਮਾ [ਅਨ]= ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ, ਤੂੰ ਰੂਪ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਰੂਪ ਰਹਿਤ, ਅਨੁਪਮ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ, ਇਕ ਸਮਾਨ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿ ਪੂਰਨ, ਕੀਟ ਹਸਤਿ ਸਮਾਨਿਆ॥

ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਸੋਈ, ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਜਾਨਿਆ॥

[੪੫੮ - ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤਾਕੀ ਉਪਮਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਸਮਾਇ॥ [੨੬੦ - ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਸਦਾ ਸਿੱਧਦਾ ਬੁਧਦਾ ਬਿੱਧ ਕਰਤਾ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਬੁਧ. ਸੰ. ਬੁਧਿ. ਸੰਗਯਾ - ਅਕਲ. ਸਮਝ.॥ ਦਾ. ਸੰ. ਧਾਤੂ - ਦੇਣਾ (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਦਾਤਾ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ॥ ਸਦਾ ਸਿੱਧ. ਸੰਗਯਾ - ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਧੀ, ਭਾਵ ਅਰਥ - ਮੁਕਤੀ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਤੋਂ [ਸਿੱਧ]= ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ [ਦਾ]= ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਤੇ [ਬੁਧ]= ਬੁੱਧੀ ਦਾ [ਦਾ]= ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ, ਤੇ ਧਨ ਮਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਤੀਅੰਤ [ਬਿੱਧ]= ਵਿੱਧੀ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਕਰਤਾ]= ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ॥

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ, ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਵਾਧਾ (ਬਰਕਤ) ਬਖਸ਼ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਦੀ, ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਵਿੱਧੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਹੈ ਸਦਾ, ਅਭੇਵ ਭੇਵ ਨਾਥ ਹੈ॥ ਸਮੱਸਤ ਸਿੱਧ ਬਿੱਧਦਾ ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਸਾਥ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੬੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਨਾਮੰ ਅਨਾਮੰ॥ ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿੱਧ ਦਾ ਬੁੱਧਿ ਧਾਮੰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:- ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [ਕਰਤਾ]= ਕਰਤੇ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਵਿੱਧੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕ ਦੇ [ਦਾ] ਦੇਣ ਨੂੰ [ਬਿੱਧ]= ਵੱਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿੱਧ ਦਾ ਬੁਧਿ ਦਾਤਾ॥ ਨਮੋ ਲੋਕ ਲੋਕੇਸੁਰੇ ਲੋਕ ਗਯਾਤਾ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:- ੮]

ਯਥਾ — ਸਭ ਕੋ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ, ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਰੇ॥

ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨਾਹੀ ਤਿਸੁ ਕਰਤੇ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਰਤਨਾਗਰੁ ਰੇ॥

[੨੦੯ - ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾ! ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ [ਦਾ]= ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਿੱਧੀ ਸਿੱਧੀ, ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕ [ਦਾ]= ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ [ਬਿੱਧ]= ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਵੱਡਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਲੋਂ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਦਾਤ, ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਸਵਾਈ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ, ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨਵ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਰਿਧਿ ਦੀਨੇ ਕਰਤੇ, ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਰਾਮ॥

ਖਾਤ ਖਰਚਤ ਬਿਲਛਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਕਰਤੇ ਕੀ, ਦਾਤਿ ਸਵਾਈ ਰਾਮ॥

[੭੮੩ - ਸੂਰੀ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾ! ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ [ਬ੍ਰਿਧ]= ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ, ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਨਾਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਉਪਰ, ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸਨੂੰ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ੇਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ [ਦਾ]= ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ [ਸਦਾ ਸਿੱਧ]= ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ, ਕੈਵਲ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਤਾਈਂ ਦੇ [ਦਾ]= ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਜੋਨੀ ਸਰੂਪੰ॥ ਸਦਾ ਸਿੱਧਦਾ ਬੁੱਧ ਦਾ ਬ੍ਰਿਧ ਰੂਪ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੯੨]

ਅਧੋ ਉਰਧ ਅਰਧੰ, ਅਘੰ ਓਘ ਹਰਤਾ॥ ੫੯॥

[ਪਦ ਅਰਥ — ਅਧੋ. ਸੰ. ਅਧ: ਅੱਵਵੈ - ਥੱਲੇ. ਨੀਚੇ. ਹੇਠਾਂ. (੨) ਭਾਵਅਰਥ - ਪਤਾਲ ਲੋਕ.॥
ਉਰਧ. ਸੰ. ਉਰਧੂ. ਕ੍ਰਿ.ਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਉੱਪਰ. ਉੱਪਰ ਵੱਲ. (੨) ਭਾਵਅਰਥ - ਸੂਰਗ ਲੋਕ.॥
ਅਰਧੰ. ਸੰ. ਅਰਧ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਅੱਧ. ਨਿਸ਼ਫ. ਭਾਵ ਅਰਥ - ਮੱਧਯ, ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ.॥ ਅਘੰ. ਸੰ.
ਅਘ. ਸੰਗਯਾ - ਪਾਪ. ਗੁਨਾਹ. ਦੋਸ਼॥ ਓਘ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਸਮੂਹ. ਸਮਦਾਇ. ਗੋਹ।]

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਧੋ]= ਪਤਾਲ ਲੋਕ, [ਉਰਧ]= ਸੂਰਗਲੋਕ, ਅਤੇ [ਅਰਧੰ]= ਮਾਤਲੋਕ ਆਦਿ, ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ [ਓਘ]= ਸਮੂਹ [ਅਘੰ]= ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ [ਹਰਤਾ]= ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਮੂਹ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਦੈਂਤ ਹੈ, ਤੇ ਚਾਹੇ ਸੂਰਗ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜੋ ਵੀ ਈਸ਼ੁਰ ਸ਼ਰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।]

ਯਥਾ — ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਸਭਿ ਨਾਸ ਹੋਹਿ, ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਫਲ ਪਾਈਅਹਿ, ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਉ॥

[੭੦੭ - ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਣਹਾਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਕੀਤਾ ਜਾਕਾ ਹੋਵੈ॥ ਕੋਟ ਕੋਟੰਤਰ ਪਾਪਾ ਕੇਰੇ, ਏਕ ਘੜੀ ਮਹਿ ਖੋਵੈ॥

[੮੩੮ - ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਾ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲ, ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ॥ ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਗਏ ਨਾਸ, ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ॥

[੭੧੦ - ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੫ ਪਉੜੀ-੧੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਪਾਪਾਂ ਦਾ [ਹਰਤਾ]= ਨਾਸ਼ਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਘੋ ਦੰਡਣ ਦੁਸਟ ਖੰਡਣ, ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ॥ ਦੁਸਟ ਹਰਣੇ ਪੁਸਟ ਕਰਣੇ, ਸਰਬ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੯੪]

੧. 'ਅਘੰ-ਓਘ-ਹਰਤਾ' ਇਹ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦਾ ਜਾਪ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਇਸੀ ਤਰਾਂ 'ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ' ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਆਸ਼ੇ ਵਾਲੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਮ ਹਨ, ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਤੋਂ, ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰ ਪਰਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰੰ, ਪ੍ਰੋਛ ਪਾਲੰ॥

ਪਦ ਅਰਥ — ਪਰੰ. ਸੰ. ਪਰਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸਭ ਤੋਂ ਵਧਕੇ. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ. ਉੱਤਮ. ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ. (੨) ਪਰੰ. (੩) ਵੱਡਾ॥ [ਪਰਮੇਸ਼ੁਰੰ = ਪਰਮ+ਈਸ਼ੁਰੰ] ਈਸ਼ੁਰੰ. ਸੰ. ਈਸ਼ੁਰ. ਸੰਗਯਾ - ਐਸ਼ੁਰਜ (ਸੰਪਦਾ, ਵਿਭੂਤੀ) ਵਾਲਾ. (੨) ਮਾਲਕ. ਸੁਆਮੀ॥ ਪ੍ਰੋਛ. ਸੰ. ਪ੍ਰੋਖਸ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ. ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਨਹੀਂ, ਗੁਪਤ. ਛਿੱਪਿਆ ਹੋਇਆ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਰੰ]= ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੋਂ ਵੀ [ਪਰਮ]= ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈਂ, ਤੇ [ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ]= ਵੱਡੇ-ਐਸ਼ੁਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੀ [ਪ੍ਰੋਛ]= ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਨਾਲ [ਪਾਲੰ]= ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਭਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨਾਨਕ ਚਿੰਤਾ ਮਤਿ ਕਰਹੁ, ਚਿੰਤਾ ਤਿਸਹੀ ਹੋਇ॥ ਜਲ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਤਿਨਾ ਭਿ ਰੋਜੀ ਦੇਇ॥

[੯੫੫ - ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਧਰਨਿ ਮਾਹਿ ਆਕਾਸ ਪਇਆਲ॥ ਸਰਬਲੋਕ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥ [੨੯੩ - ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਭਾਂਤਿ ਬਣਾਏ ਬਹੁਰੰਗੀ, ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਏ ਪ੍ਰਭਿ ਖੇਲੁ ਕੀਆ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਨੋ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ॥ [੧੩੩੪ - ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਮ ਮਨੁਖਾਂ ਤੋਂ [ਪਰੰ]= ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਾਜੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ [ਪਰਮ]= ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ [ਪਰਮ]= ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ [ਈਸ਼ੁਰ]= ਵੱਡੇ ਐਸ਼ੁਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰਹੀ, ਭਲਿਆਂ ਬੁਰਿਆਂ, ਸਭਨਾਂ ਦੀ, [ਪ੍ਰੋਛ]= ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਸੇ, ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਅਤੀਅੰਤ ਵਿਭੂਤੀ ਸੰਪੰਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ, ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰਾਂ ਰਹਿਕੇ, ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਅਗਯਾਨ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ, ਖੇਤੀ, ਨੌਕਰੀ ਆਦਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਅਪਣੀ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣਾ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਈਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ-ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਨ ਆਦਿ ਖਾਦਯ ਪਦਾਰਥ, ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਪਾਲਨਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅੰਨ ਆਦਿ ਦੀ, ਉਤਪੱਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੋਛ ਪਾਲੰ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨਾ ਕਰਿ ਚਿੰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਰਤੇ॥ ਹਰਿ ਦੇਵੈ ਜਲਿ ਥਲਿ, ਜੰਤਾ ਸਭਤੈ॥

ਅਚਿੰਤ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ, ਵਿਚਿ ਪਾਬਰ ਕੀਟ ਪਖਾਣੀ ਹੇ॥ [੧੦੭੦ - ਮਾਰੂ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਅਨੁ, ਆਪੇ ਆਕਾਸੁ॥

ਵਿਚਿ ਆਪੇ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ਗਿਰਾਸੁ॥

[੩੦੨ - ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮ: ੪]

ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ, ਸਿੱਧ ਦਾਤਾ ਦਿਆਲੰ॥ ੬੦॥

ਪਦ ਅਰਥ — ਸਰਬਦਾ. ਸੰ. ਸਰਵਦਾ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਹਮੇਸ਼ਾ. ਨਿੱਤ. ਸਰਵਕਾਲ ਮੇ॥ ਦਾਤਾ. ਸੰ. ਦਾਤ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ - ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ [ਸਰਬਦਾ] = ਸਰਬ-ਸਮਿਆਂ ਵਿਖੇ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦਿਆਲੂ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਰਿੱਧੀ ਸਿੱਧੀ, ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਦੇਣ ਲਈ, ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਨਵ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਰਿਧਿ ਦੀਨੀ ਕਰਤੇ, ਤੇਟਿ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਰਾਮ॥

ਖਾਤ ਖਰਚਤ ਬਿਲਛਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਕਰਤੇ ਕੀ ਦਾਤਿ ਸਵਾਈ ਰਾਮ॥

[੭੮੩ - ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਅਨਾਮ ਅਕਾਮ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਛੇਦੀ. ਸੰ. ਅਛੇਦਯ. (ਛਿਦ. ਸੰ. ਧਾਤੂ - ਟੁੱਕੜੇ ਕਰਨਾ. ਕੱਟਣਾ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਕੱਟਿਆ ਨ ਜਾ ਸਕੇ॥ ਅਭੇਦੀ. ਸੰ. ਅਭੇਦਯ. (ਭਿਦ. ਸੰ. ਧਾਤੂ - ਚੀਰਨਾ. ਕਤਰਨਾ. ਤੋੜਨਾ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜਿਸਦਾ ਭੇਦ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ. (੨) ਭੇਦ ਰਹਿਤ (੩) ਜੋ ਵਿੰਨਿਆ ਨ ਜਾ ਸਕੇ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਛੇਦੀ] = ਕੱਟਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਦਾ [ਅਭੇਦੀ] = ਭੇਦ ਨਹੀ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਬਿਹੀਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਸ਼ਬਦ ਅਸਤ-ਦਾ, ਅਸਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਛੇਦਯ, ਤੇ ਅਭੇਦਯ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਮੈ ਫਿਰਾ, ਖੋਜਉ ਬਨ ਬਾਨ॥ ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਪ੍ਰਭ, ਐਸੇ ਭਗਵਾਨ॥

[੮੧੬ - ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੋਪਰਾਜੀ, ਸਮਸ-ਤੱਸਤ ਧਾਮ॥ ੬੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜੀ = ਸਮਸਤ+ਉਪਰਾਜੀ] ਉਪਰਾਜੀ. ਸੰ. ਉਪਰਾਜਨ. ਸੰਗਯਾ - ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ. ਉਤਪੰਨ ਕਰਨਾ. [ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜੀ = ਸਮਸਤ+ਉਪ+ਰਾਜੀ] ਉਪ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ - ਇਹ ਅਨੇਕ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਕੇ, ਅਰਥ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, (੨) ਉਪਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ. (੩) ਸਮੀਪ.॥ ਰਾਜੀ. ਸੰ. ਰਾਜਨਾ. ਕ੍ਰਿਆ - ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣਾ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣਾ.॥ ਪਰਾਜੀ. ਸੰ. ਪਰਾਜਯ. ਸੰਗਯਾ - ਹਾਰ. ਸ਼ਿਕੱਸਤ। ਧਾਮ. ਸੰ. ਧਾਮਨ. ਸੰਗਯਾ - ਘਰ. (੨) ਦੇਹ. (੩) ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (੪) ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਪੂਜ ਆਸਥਾਨ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਆਸਰਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤ] = ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ [ਉਪਰਾਜੀ] = ਉੱਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਦਾ [ਧਾਮ] = ਆਸਰਾ ਸਰੂਪ [ਅਸਤ] = ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਭਨਾ ਦੇ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨੁ ਆਪੇ ਆਧਾਰੁ॥ ਆਪੇ ਸੁਖਮੁ ਭਾਲੀਐ, ਆਪੇ ਪਾਸਾਰੁ॥

[੫੫੬ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ [ਧਾਮ]= ਘਰ ਵਿਖੇ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ, ਤੇ ਸਮਸਤ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ [ਉਪ]= ਉਪਰ [ਰਾਜੀ]= ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ [ਅਸਤ]= ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਤੇ ਸਭ ਦਾ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਮਨਹਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਪੇਖਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸੋਭਾ, ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਉ ਆਹਿਓ॥

ਸਭ ਤੇ ਪਰੇ, ਪਰੇ ਤੇ ਉਚਾ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹਿਓ॥

ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿਓ ਭਗਤਨ ਕਉ, ਜਨ ਸਿਉ ਪਰਦਾ ਲਾਹਿਓ॥ [੧੨੯੯ - ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਦੇ [ਉਪ]= ਸਮੀਪ, ਸਭਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ, ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, [ਰਾਜੀ]= ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਧਾਮ]= ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਏਕ ਜੋਤਿ ਏਕੋ ਮਨਿ ਵਸਿਆ, ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਇਕੁ ਕੀਜੈ॥

ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਸਭ ਏਕੈ ਹੈ ਪਸਰੇ, ਸਭ ਚਰਨ ਤਲੇ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ॥

[੧੩੨੫-ਕਲਿਆਨ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਤਾ, ਤੇਰਾ ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ਜੀਉ॥

ਤੂੰ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ਜੀਉ॥

[੪੪੮ - ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰਿ ਰਹੀ॥ ਜਹ ਤਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਨਰਹਰੀ॥ [੮੭੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੋ]= ਸਰਬ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ [ਪਰਾਜੀ]= ਸਿਕੱਸਤ (ਪਰਾਜਯ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ [ਧਾਮ]= ਘਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ, ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ, ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ॥

ਇਕਨਾ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇ ਲਏ, ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੇ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ॥

[੪੬੩-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੨]

ਪਰਮ ਪਿਤਾ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੁਜੰਗ-ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਨੂੰ ਸਮਾਪਿਤ ਕਰਕੇ, ਉਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਛੰਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸੂਚਕ, 'ਤੇਰਾ ਜੋਰ' ਪਦ ਦਾ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੇਰਾ ਜੋਰ॥ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਜੋਰ. ਫਾਰਸੀ-ਜੋਰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਲ. ਤਾਕਤ. ਸ਼ਕਤੀ॥ ਤੇਰਾ. ਸਰਵਨਾਮ-ਆਪਦਾ. ਤੁਹਾਡਾ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਜੋਰ] = ਬਲ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ, ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਦਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਕੁਛ, ਮੈਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ, ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਦ ਵੀ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ, ਤਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅੱਗੇ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸੰਜੁਗਤ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ, ਕੁਛ ਵੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ, ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਜੋ ਵੀ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸੋ ਸਭ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਦਕਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਤਾਣ ਬਗੈਰ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ, ਆਪ ਹੀ, ਬਲ ਦੇ ਕੇ, ਕਾਰਜ ਨੂੰ, ਪੂਰਾ ਕਰੋ।]

ਯਥਾ— ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਸਭ ਕੇ ਤੇਰੇ ਵਸਿ॥ ਅਸਾ ਜੋਰੁ ਨਾਹੀ, ਜੇ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਹਮ ਸਾਕਹ,
ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਬਖਸਿ॥ [੭੩੬-ਸੂਹੀ ਮ:੪]

ਜਲੇ ਹੈਂ॥ ਬਲੇ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਜਲੇ. ਸੰ. ਜਲ (ਜਲ. ਸੰ. ਧਾਤੁ-ਢੱਕਣਾ, ਅਛਾਦਨ ਕਰਨਾ) ਸੰਗਯਾ- ਪਾਣੀ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, (੨) ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਢਕਦਾ ਹੈ॥ ਬਲੇ. ਸੰ. ਸਥਲ. ਸੰਗਯਾ- ਅਸਥਾਨ. ਜਗ੍ਹਾ. ਥਾਂ (੨) ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ. ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਨ ਹੋਵੇ. ਰੇਤਲਾ ਮਾਰੂ ਥਲ. ਟਿੱਬਾ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਜਲਾਂ-ਥਲਾਂ, ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨੇ, ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੋਈ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ, ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਈ॥

[੧੩੧੮-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਹੀ ਜਲ ਅਤੇ ਥਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਭਵਰੁ ਫੁਲੁ ਫਲੁ ਤਰਵਰੁ॥ ਆਪੇ ਜਲੁ ਥਲੁ ਸਾਗਰੁ ਸਰਵਰੁ॥

ਆਪੇ ਮਛੁ ਕਛੁ ਕਰਣੀਕਰੁ, ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਅਭੀਤ ਹੈਂ॥ ਅਭੇ ਹੈਂ॥ ੬੨॥

[ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਭੀਤ = ਅ + ਭੀਤ] ਭੀਤ. ਸਿੰਧੀ. ਸੰਗਯਾ-ਚੋਗਾ, ਪੰਛੀਆ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਚੋਗਾ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ— ਭੋਜਨ, ਤੇ ਪਦਾਰਥ.—ਸਿੰਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ,— ਭੀਤ. ਭੀਤੀ. ਭਿਤ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ, ਚੋਗਾ, ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ— “ਜਗ ਕਉਆ ਨਾਮੁ ਨਹੀ ਚੀਤਿ॥ ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਗਿਰੈ ਦੇਖੁ ਭੀਤਿ॥” [੧੧੮੭-ਬਸੰਤ ਮ:-੧] ਅਤੇ ਹੋਰ— “ਪਉਚੀ ਭਿਤਿ ਦੇਖਿਕੈ ਆਇ ਪਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ” [੮੫੪-ਬਿਲਾਵਲ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪].]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੀਤ] = ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੇ, ਖਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਦਾ ਦਾ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਹਿਜੇ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਉੱਪਰ [ਅਭੇ] = ਭਿੱਜਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਅਭਿੱਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਾਹੂ ਬੋਲ ਨ ਪਹੁਚਤ ਪ੍ਰਾਨੀ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਨਿਰਬਾਨੀ॥

ਨਿਰਾਹਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਸੁਖਦਾਈ॥ ਤਾਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ॥ [੨੮੭-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਪਰੰਪਰ ਦੇਵਾ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਗੋਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦਾ, ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਤੀ ਜੀਉ॥ [੯੮-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ॥ ਅਜੁ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਭੁ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਆਮੀ. ਮਾਲਿਕ. (੨) ਰਾਜਾ. (੩) ਭੂਮੀ ਆਦਿ ਤੱਤ ਤੋਂ ਪਰੇ (੪) ਕਾਮਾਦਿ ਪੰਜਾਂ ਭੂਤਾਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ) ਤੋਂ ਪਰੇ॥ [ਅਜੁ = ਅ + ਜੁ] ਜੁ. (ਜੁਏ ਦਾ ਸੰਖੇਪ.) ਜੁਆ. ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਗਯਾ- ਸ਼ਰਤ ਲਗਾ ਕੇ ਖੇਡਿਆ ਹੋਇਆ ਖੇਲ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ- ਛਲ, ਅਤੇ ਛਲ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੁਆ ਰੂਪ, ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ. ਯਥਾ—“ਜਪਿ ਜੁਐ ਜਨਮ ਨ ਹਾਰੀਐ” [੮੦-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਛੰਤ ਮ: ੫]।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਪ੍ਰਭੁ] = ਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਜੁ] - ਜੁਹ (ਹਦਬੰਦੀ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰਾਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ, ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥ ਨਿਰਾਲੰਬ ਨਿਤਯੋ ਸੁ ਰਾਜਧਿਰਾਜੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ [ਭੂ] = ਭੂਤਾਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ) ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ ਹੈਂ, ਤੇ [ਜੁ] = ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਬਰਨ ਆਸ੍ਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੁਨਉ, ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਿਆਸ॥ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੁ ਨ ਪੰਚਤਤੁ, ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸ॥

ਓਹੁ ਸਰੂਪੁ ਸੰਤਨ ਕਹਹਿ ਵਿਰਲੇ ਜੋਗੀਸੁਰ॥ ਕਰ ਕਿਰਪਾ ਜਾ ਕਉ ਮਿਲੇ, ਧਨਿ ਧਨਿ ਤੇ ਈਸੁਰ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਜੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੂ] = ਪ੍ਰਿਥਵੀ (ਭੂਮੀ) ਆਦਿ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸੰਸਾਰ [ਜੁ] = ਜੁਏ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਦੁਖ-ਸੁਖ ਆਦਿ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ।

ਯਥਾ—ਓਪਤਿ ਪਰਲਉ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰਤਾ॥ ਆਪਿ ਅਲੇਪਾ ਨਿਰਗੁਨੁ ਰਹਤਾ॥

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਅਨੰਦ ਕਰੈ ਨਾਨਕ ਕਾ ਸੁਆਮੀ॥ [੩੮੭-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਅਦੇਸ ਹੈ॥ ਅਭੇਸ ਹੈ॥ ੬੩॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ, ਤੇਰਾ ਖਾਸ ਲਿਬਾਸ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਭੇਖ ਵਿੱਚ, ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਸਭ ਮਹਿ, ਏਕੁ ਵਰਤਦਾ, ਸਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣਾ॥

ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਜੀਅ ਅੰਦਰਿ ਜਾਣਾ॥ [੩੧੮-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ, ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਗਾਧੇ ॥ ਅਬਾਧੇ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਅਬਾਧੇ = ਅ + ਬਾਧੇ] ਬਾਧੇ. ਸੰ. ਬਧ. (ਬਧ. ਧਾਤੂ-ਹਿੰਸਾ ਕਰਨਾ. ਬੰਨਣਾ) ਸੰਗਯਾ-ਹੱਤਯਾ. ਮਾਰਨਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ. (੨) ਬਾਧੇ. ਸੰ. ਬਾਧ. ਧਾਤੂ- ਰੋਕਣਾ. ਦੁਖ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਬਧ' ਅਤੇ 'ਬਾਧ' ਅਲਗ ੨ ਸੰ: ਧਾਤੂ ਹਨ, ਬੱਧ, ਧਾਤੂ ਮੰਨਕੇ, ਨਾਸ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਧ, ਧਾਤੂ ਮੰਨਕੇ ਦੁਖ ਆਦਿ, ਅਰਥ ਕਰਨਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਾਧੇ] = ਬਾਹ (ਹਾਥ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕਦੇ [ਬਾਧੇ] = ਨਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ, ਦੁੱਖ ਹੀ ਵਿਆਪਦਾ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੇ ਅਬਾਹ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵੀ, ਕੋਈ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।]

ਯਥਾ— ਤੁਮ ਵਡ ਪੁਰਖ ਬਡ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ, ਹਮ ਚੂੰਢਿ ਰਹੇ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਹਾਥ॥

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਤੂ ਆਪਨ ਜਾਨਹਿ ਆਪਿ ਜਗਨਾਥ॥

[੧੨੯੬-ਕਾਨੜਾ ਮ:੪]

ਅਨੰਦੀ ਸਰੂਪੇ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਅਨੰਦੀ. ਸੰ. ਆਨੰਦਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ. ਖੁਸ਼. ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਲਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲਪੁ। ਤੂੰ ਸਦਾਹੀ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਅਨੰਦੀ ਸਾਹਿਬੁ, ਗੁਨ ਨਿਧਾਨ ਨਿਤ ਨਿਤ ਜਾਪੀਐ॥

ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਸੁ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ, ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਪ੍ਰਭੁ ਮਨਿ ਵਾਸੀਐ॥ [੩੯੫-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵ [ਮਾਨੇ] = ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਜਗਾ, ਉਸੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ, ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ, ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ, ਔਲਾ, ਖੁਦਾ ਕਹਿਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਪੂਜਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸ਼ਿਵ, ਗਣੇਸ਼, ਦੁਰਗਾ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਆਦਿ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਸਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਜਲ, ਪਵਨ, ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਤਾਈਂ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਾਸਤਕ, ਰਚਨਹਾਰ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ (ਨੇਚਰ) ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਲਪਣਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਨੂੰ ਮੰਨਦੇ, ਤੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫਲ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ, ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚੁ ਹੈ, ਸਚੁ ਸਚਾ ਗੋਸਾਈ॥ ਤੁਧੁਨੋ ਸਭ ਧਿਆਇਦੀ, ਸਭ ਲਗੈ ਤੇਰੀ ਪਾਈ॥
[੩੦੧-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ॥ ੬੪॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੀ] = ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ [ਨਿਧਾਨੇ] = ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ।
ਯਥਾ—ਸਚਾ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਤੂੰ, ਪ੍ਰਭ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੇ॥ ਆਸ ਭਰੋਸਾ ਖਸਮ ਕਾ, ਨਾਨਕ ਕੇ ਜੀਅਰੇ॥
[੩੧੮-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਨਮਸਕੁੰ ਨਿਨਾਥੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਨਿਨਾਥੇ = ਨਿ + ਨਾਥੇ] ਨਾਥੇ. ਸੰ. ਨਾਥ. ਸੰਗਯਾ - ਸੁਆਮੀ. ਮਾਲਿਕ. }
ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ [ਨਾਥੇ] = ਸੁਆਮੀ, ਤੇ ਮਾਲਿਕ ਆਦਿ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮਾਲਿਕ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। }
ਯਥਾ—ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਸਚੁ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਹਰਿ ਧਨੀ॥ ਜਿਸੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਸਰੀਕੁ, ਕਿਸੁ ਲੇਖੈ ਹਉ ਗਨੀ॥
[੭੨੩-ਤਿਲੋਗ ਮ:੪]

ਨਮਸਕੁੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇਕ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ] = ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ, ਅਖੰਡ-ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਸਾਰ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ, ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਕਰਸ, ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਸਭ ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ, ਮਿਥਿਆ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸੱਤਾ, ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਕ-ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸੱਤਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ-ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਸੱਤਾ ਹੈ, ਤੀਸਰੀ-ਪ੍ਰਤੀਭਾਸਕ ਸੱਤਾ ਹੈ,— ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਹੈ,— ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜਲ, ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਅਤੇ ਭਰਮ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ, ਜਿਵੇਂ ਲੱਸੀ ਵਿੱਚ, ਸਰਪ ਆਦਿ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਭਾਸਕ ਸੱਤਾ ਵਾਲੇ, ਸਾਪਸ਼ੀਭਾਸ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ, ਤਮੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਿੱਦਿਆ ਦਾ, ਕਾਰਜ ਹਨ— ਪੰਤੂ-ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ, ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ, ਸਾਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਰਸ, ਤੇ ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ. ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੇ, ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ॥ ਨ ਘਾਟ ਹੈ, ਨ ਬਾਢ ਹੈ, ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ॥
[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੧੬੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ] = ਮੰਥਨ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੁ ਗੋਪਾਲ॥ ਅਪਨੇ ਦਾਸ ਕਉ ਰਾਖਨਹਾਰ॥
ਪਾਤਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਉ ਪਤੀਆਏ॥ ਦੁਸਟ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਾਰਿ ਪਚਾਏ॥ [੮੬੯-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਨਮਸਤੁੰ ਅਗੰਜੇ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੰਜੇ] = ਗਿਣਤੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਗੁਣ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। }

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਅਗਨਤੁ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ ॥ ਜਿਸਹਿ ਜਣਾਵਹਿ ਤਿਨਿ ਤੂੰ ਜਾਤਾ ॥

ਜੋ ਉਪਾਇਓ ਤਿਸੁ ਤੇਰੀ ਆਸ ॥ ਸਗਲ ਅਰਾਧਹਿ ਪ੍ਰਭ ਗੁਣਤਾਸ ॥

[੯੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ [ਗੰਜੇ] = ਗਿਣਤੀਆਂ (ਚਿੰਤਾਵਾਂ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਹ ਏਕਹਿ ਏਕ ਏਕ ਭਗਵੰਤਾ ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਅਚਿੰਤੁ, ਕਿਸੁ ਲਾਗੈ ਚਿੰਤਾ ॥

[੨੯੧-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੧]

ਨਮਸਤੁੰ ਅਭੰਜੇ ॥ ੬੫ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੰਜੇ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਗੰਜੇ ਅਭੰਜੇ ਅਕਾਮੰ ਅਕਰਮੰ ॥ ਅਨੰਤੇ ਬਿਅੰਤੇ ਅਭੂਮੇ ਅਭਰਮੰ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫]

ਨਮਸਤੁੰ ਅਕਾਲੇ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਲੇ] = ਮੌਤ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪਾ ॥ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਵਧੂਤਾ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯]

ਨਮਸਤੁੰ ਅਪਾਲੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਪਾਲੇ = ਅ + ਪਾਲੇ] ਪਾਲੇ. ਸੰ. ਪਾਲ. ਧਾਤੂ-ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ. (੨) ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਾਲੇ] = ਪਾਲਨ ਪੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਲ ਪੋਸ ਕੇ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਤੂੰ ਸ੍ਵਯੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪਨਿ ਆਪੁ ਆਪਹਿ ਉਪਾਇਓ ॥ ਆਪਹਿ ਬਾਪ, ਆਪ ਹੀ ਮਾਇਓ ॥

[੨੫੦ -ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦੇਸੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦੇਸੇ. ਸੰ. ਦੇਸ. ਸੰਗਯਾ-ਮੁਲਕ. ਪ੍ਰਦੇਸ਼. (੨) ਦੇਹ ਦੇ ਅੰਗ. (੩) ਦੇਸੇ. ਸੰ. ਦਿਸ. ਸੰਗਯਾ-ਦਿਸ਼ਾ. ਤਰਫ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਰਬੇ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰੀ ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੁ ਤੂੰ, ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ

[੯੩੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ ਦੇਸ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ-ਸਭ ਅਸਥਾਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਆਪ ਹੀ ਰਚੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਅਪੇ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਓਨੁ, ਆਕਾਸ ਪਤਾਲਾ॥

ਹੁਕਮੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਅਨੁ, ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ। ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਖਪਾਇਦਾ, ਸਚੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ॥

[੭੮੫-ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਪਉੜੀ-੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰਬ ਦੇਸ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਖੰਡ, ਤੇ ਧਰਤੀ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਧਉਲੁ ਅਕਾਸੰ॥ ਆਪੇ ਸਾਚੇ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸੰ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਦੇਹ ਦੇ ਸਰਬ [ਦੇਸੇ] = ਅੰਗਾਂ ਦਾ, ਸੰਚਾਲਕ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪਿ ਹੈਂ-ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਸਠਾਤਾ ਦੇਵਤੇ ਜੈਸੇ-ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਇੰਦ੍ਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾਂ, ਅੰਗਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਸੰਚਾਲਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ, ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਸੰਚਾਲਕ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ [ਦੇਸੇ] = ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਰਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ॥ ਧਰਨਿ ਅਕਾਸ ਸਭ ਮਹਿ ਪ੍ਰਭ ਪੇਖੁ॥

ਜਲ ਬਲ ਬਨ ਪਰਬਤ ਪਾਤਾਲ॥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤਹ ਬਸਹਿ ਦਇਆਲ॥

[੨੯੯-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੇਸੇ ॥ ੬੬ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭੇਖਾਂ ਦੇ, ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਲਿਬਾਸ, ਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਉਸੀ ਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਆਦਿ ਭੇਖ ਵੀ ਉਸੀ ਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਆਪੇ ਭੋਗੀ, ਆਪੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਫਿਰੇ ਬਿਬਾਣੀ॥

ਆਪੇ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟਿ ਆਪਿ ਉਪਦੇਸੈ, ਆਪੇ ਸੁਘੜੁ ਸਰੂਪੁ ਸਿਆਣੀ॥

[੫੫੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਏਕ ਤੂ, ਹੋਰਿ ਵੇਸ ਬਹੁਤੇਰੇ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਣੈ ਚੋਜ ਨ ਤੇਰੇ॥

[੩੫੬-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰਾਜ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਚਮਕਣਾ. ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣਾ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣਾ (੨) ਪ੍ਰਕਾਸ਼। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰਾਜੇ] = ਰਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ, ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਰਾਜਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੀਅਹਿ, ਭੂਮਨ ਮਹਿ ਭੂਮਾ॥ ਠਾਕੁਰ ਮਹਿ ਠਕੁਰਾਈ ਤੇਰੀ, ਕੋਮਨ ਸਿਰਿ ਕੋਮਾ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ, ਰਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ, ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥ ਨਿਰਾਲੇਬ ਨਿਤਿਯੇ, ਸੁ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜੇ॥

[ਬਿਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰਾਜ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਜੋਤੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਰਾਜੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਆਦਿ, ਸਭਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੀ, ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਜੋਤ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰ ਉਪਾਇ, ਜੋਤਿ ਸਮਾਣਿਆ॥ ਕੀਏ ਰਾਤਿ ਦਿਨੰਤੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਿਆ॥

[੧੨੭੯-ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਪਉੜੀ-੧]

ਨਮੋ ਸਾਜ ਸਾਜੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਸਾਜ. ਸੰ. ਸ੍ਰਿਜ. ਧਾਤੂ - ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ. ਬਨਾਉਣਾ. (੨) ਸਾਜ. ਫਾਰਸੀ. ਸਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ. ਰਚਣਹਾਰ. ਇਹ ਯੋਗਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ, ਅੰਤ ਵਿਚ ਫਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਦਵਾ ਸਾਜ. ਘੜੀ ਸਾਜ ਆਦਿ. ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ, ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ 'ਸਾਖਤਨ' ਮਸਦਰ (ਧਾਤੂ) ਹੈ- ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਬਨਾਉਣਾ. ਰਚਨਾ. [ਅ] ਮਿਲ-ਜੁਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾ. ਆਦਿ. (੩) ਫਾਰਸੀ. ਸਾਜ. ਸੰਗਯਾ- ਵਾਜਾ. ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਜਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ. (੪) ਸਮਗ੍ਰੀ. ਸਾਮਾਨ. ਕਿਉਂਕਿ ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦਾ ਨਾਮ, ਸਾਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਵ ਅਰਥ- ਸਮਗ੍ਰੀ ਹੈ. [ਜਿਵੇਂ- ਨ ਸਾਜੇ ਨ ਬਾਜੇ ਨ ਫੌਜੇ ਨ ਫਰਸ-ਇਸ ਜਗਾ ਵੀ 'ਸਾਜੇ' ਦਾ ਅਰਥ-ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਹੈ. ਜਵਰ ਨਾਮਾ, ਸ਼ੇਅਰ ਚੌਥਾ] (੫) ਹਥਿਆਰ. ਸੰਦ. (੬) ਸਾਜਿ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਾਜ ਕੇ. ਸ੍ਰਿਜਕੇ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਸਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਜ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਾਜਾ ਸਰੂਪ, ਤੇ ਸੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਦ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਵਿੱਚ, ਸਮਗ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੋ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸੋਈ ਭਲਾ, ਮਨਿ ਲੇਤਾ ਮੁਕਤਾ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੇਰੀਆ, ਸਭ ਤੇਰੀ ਜੁਗਤਾ॥

[੮੦੯-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਹੀ ਸਭ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪੈ॥

ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਚੋਜ ਵੇਖੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੈ॥

ਆਪੇ ਵਣਿ ਤਿਣਿ ਸਭਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ॥ [੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਸਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਣਾਉ (ਰਚਨਾ) ਨੂੰ ਬਣਾ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਰਚਨਾ ਰਾਚਿ ਰਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਭ ਮਨਿ ਕਰਮ ਸੁਕਰਮਾ॥

ਨਾਨਕ ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਲੇ ਸਾ ਧਨ, ਤੂ ਸੁਣਿ ਆਤਮ ਰਾਮਾ॥ [੧੧੦੭-ਤੁਖਾਰੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਕੀਏ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿ॥ ਮਾਟੀ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਖੀ ਨਿਵਾਜਿ॥

ਬਰਤਨ ਕਉ ਸਭੁ ਕਿਛੁ, ਭੋਜਨ ਭੋਗਾਇ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਤਜਿ, ਮੂੜੇ ਕਤ ਜਾਇ॥

[੮੬੨-ਗੋਡ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਮਹਾ ਸਾਜ ਹੂੰ ਕੇ ਸਾਜਾ, ਮਹਾਜੋਗ ਤੂੰ ਕੇ ਜੋਗ ਹੈ, ਧਰੱਯਾ ਦਮ ਛਾਲ ਕੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ [ਸਾਜ] = ਸਾਜਕੇ (ਰੱਚ ਕੇ) ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਸਾਜੇ] = ਸਾਜਿਆ (ਰੱਚਿਆ) ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮਨੁ ਹਰਿ ਕੀਆ, ਤਨੁ ਸਭੁ ਸਾਜਿਆ॥ ਪੰਚਤਤ ਰਚਿ ਜੋਤਿ ਨਿਵਾਜਿਆ॥

[੧੩੩੭-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਮ ਸਭ ਸਾਜੇ ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜੇ, ਜੀਉ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਨਾ॥

ਨਿਰਗੁਨੀਆਰੇ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ, ਤੁਮ ਦਾਨੁ ਦੇਹੁ ਮਿਹਰਵਾਨਾ॥ [੬੧੩-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਿਸਦੇ ਉੱਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ, ਉਸਦੇ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਜ, ਸਾਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ—ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਜ, ਸਾਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ, ਕੁਛ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, }
 { ਸਭ ਬਣਾਉ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸਾਜ ਕੇ, ਪੂਰਨ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਪੂਰਨ ਸਾਜ॥ ਕਬੀਰ ਕੇ ਸੁਆਮੀ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ॥

[੩੩੧-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

{ ਸਾਖੀ ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ॥ }

ਯਥਾ—ਬਿਪ੍ਰ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾਲਦੁ ਭੰਜ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਭਜੁ ਗੋਬਿੰਦ॥ [੧੧੯੨-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦਾਲਦੁ ਭੰਜਿ ਸੁਦਾਮੇ ਮਿਲਿਓ, ਭਗਤੀ ਭਾਇ ਤਰੇ॥ [੯੯੫-ਮਾਰੂ ਮ:੪]

ਸੁਦਾਮਾ ਭਗਤ ਜੀ, ਬਾਲ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲਕੇ, ਸੰਦੀਪਨ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ, ਇੱਕਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਇਕ ਦਿਨ, ਸੰਦੀਪਨ ਗੁਰੂ ਦੀ, ਆਗਿਆ ਨਾਲ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ, ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਗਣ ਗਏ, ਤਾਂ ਸੰਦੀਪਨ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ, ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਭੁੱਜੇ ਛੋਲੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਬਾਹਰ ਭੁਖ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਖਾ ਲੈਣਾ”—ਸੁਦਾਮੇ, ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ, ਜੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ—ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਉਪਰੋਂ, ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ, ਹਨੇਰੀ ਆ ਗਈ, ਤੇ ਮੀਂਹ ਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ, ਇਕ ਦਰਖੱਤ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਗਏ,—ਸੁਦਾਮਾ ਓਥੇ ਬੈਠਾ—ਬੈਠਾ, ਛੋਲੇ ਚੱਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਦਾਣੇ ਚੱਬਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਸੁਦਾਮਾ ਕੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ’ ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ‘ਖਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਠੰਢ ਨਾਲ, ਦੰਦ ਵੱਜਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਜਾ ਓਇ ਭੁਖਿਆ, ਦਲਿੰਦਰੀਆ, ਛੋਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਹੈ,”—

ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਸਾਰੇ ਲੜਕੇ ਵਿੱਦਯਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਸੁਦਾਮਾ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਸੁਰਗ ਵਾਸ ਹੋ ਗਏ- ਹੁਣ ਸੁਦਾਮੇ ਤੇ, ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਕੰਗਾਲਤਾ, ਦਲਿਦਤਾ ਦਾ, ਪਹਿਰਾ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ ਧੰਨ ਸੰਪਦਾ ਘਟਦੀ ਗਈ,- ਆਖਰ ਨੂੰ, ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ, ਭੁੱਖੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਦਿਨ ਕੱਟਣ ਲਗੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ, ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਤੇ ਇਧਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ, ਗੋਕਲ ਤੋਂ ਮੱਥਰਾ, ਅਤੇ ਮੱਥਰਾ ਤੋਂ ਦੁਆਰਕਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ, ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਭਗਤ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ (ਕੋਈ ਭਿਖਸ਼ੂ ਮੰਗਣ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਦੇਵਾਂ, ਤਾਂ ਬਹਾਨਾ ਪਾਯਾ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਤਾਂ, ਸੂਤਕ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਸੂਤਕ ਤਾਂ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ, ਸੂਤਕ ਦਾ, ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਘਰ, ਦਲਿੱਦ ਨੇ, ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸੂਤਕ, ਕਦੇ ਵੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਭਿੱਖਸ਼ੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੀ, ਹਟ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਤੇਰੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹਨ, ਉਹ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਹਨ- ਇਤਨਾ ਕਹਿਕੇ, ਉਹ ਭਿਖਸ਼ੂ ਚਲਾ ਗਿਆ- ਇਹ ਸਭ ਲੀਲਾ, ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਸੀ- ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ, ਤੇ ਇੱਕਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ,- ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ, ਦੁਆਰਕਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਰਾਜੇ ਦੇ, ਭਿੱਛਕ ਹੋ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਯਾਚਨਾ ਕਰੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ, ਦੇਣਗੇ - ਪਰ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਤਾਂ, ਪਰਮ ਸੰਤੋਖੀ ਸਨ- ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ, ਅਜਿਹਾ ਕਿਹਾ ਸੁਣ ਕੇ-ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਸੁਸ਼ੀਲਾ! ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ “ਸੁਖ ਨ ਸੰਤੋਖ ਸਮਾਨ”। ਜੇ ਸੁਖ ਮੈਨੂੰ, ਸੰਤੋਖ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਰਗਾ, ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ- ਦੂਜੇ ਹੁਣ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਬੇ ਫਿਕਰੇ ਹੋ ਕੇ, ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁੰਦਰੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਧਨ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ “ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਹੁਤੁ, ਤਿਸੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਚਿੰਤਾ॥ ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਥੋਰੀ, ਸੁ ਫਿਰੈ ਭਰਮੰਤਾ॥ ਦੁਹੁ ਬਿਵਸਥਾ ਤੇ ਜੋ ਮੁਕਤਾ, ਸੋਈ ਸੁਹੇਲਾ ਭਾਲੀਐ” [੧੦੧੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ, ਧਨ ਮੰਗਣ ਨਾਲੋਂ, ਮਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਭਿਖਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਸੰਤੋਖ ਧਨ ਹੀ, ਵੱਡਾ ਧਨ ਹੈ, ਪਤੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ, ਕਹਿਣਾ ਸਤ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ, ਭੁੱਖਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੱਪੜਾ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬੱਚੇ ਵੀ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਤਾਂ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਓ। ਉਹ ਆਪੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸਭ ਕੁਛ, ਦੇ ਦੇਣਗੇ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ, ਮੰਗਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਨ ਮੰਗਿਓ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰ ਆਓ।

ਜਦ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ, ਸਿਰਫ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ, ਕਰ ਆਉ, ਕਿਹਾ ਤਾਂ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਦੁਆਰਕਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ।

ਯਥਾ— ਵੈਦ, ਗੁਰੂ ਨਿੰਪ, ਜੋਤਸ਼ੀ, ਅਵਰ ਸੰਤ ਢਿਗ ਜਾਇ॥

ਰਿਕਤ ਪਾਣ ਨ ਜਾਈਐ, ਫਲ ਦੀਏ ਫਲ ਪਾਇ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ, ਕੁਛ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂ? ਪਤੀ ਦੀ ਇਹ ਨੀਤੀ ਪੂਰਨ, ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ-ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੁਆਂਢਣ ਤੋਂ - ਦੋ ਮੁੱਠਾਂ, ਚਾਵਲਾਂ ਦੀਆਂ, ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਹਾ-ਇਹ ਚਾਵਲ ਭੇਟਾ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਪੋਟਲੀ ਵਿੱਚ, ਬੰਨ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਤੱਦ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਦੁਆਰਕਾ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ “ਯਥਾ- ਚਰਨ ਸਰਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟ ਪੈਂਡਾ, ਆਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ” [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ, ਜਦ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਤੁਰ ਪਏ, ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਦੁਆਰਕਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੀ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਦੁਆਰਕਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਇਥੋਂ ਦਾ ਠਾਠ-ਥਾਠ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ।

ਯਥਾ— “ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਚਕਾਚੌਧ ਗਈ, ਦੇਖਤ ਸੂਰਨ ਮਈ, ਏਕ ਤੇ ਸਰਸ ਏਕ, ਦੁਆਰਕਾ ਕੇ ਭੋਨ ਹੈ॥”

ਪੁਛੇ ਬਿਨੁ ਕੋਊ, ਕਰੇ ਕਾਹੂੰ ਸੋ, ਨ ਬਾਤ ਜਹਾਂ, ਦੇਵਤਾ ਸੇ ਬੈਠੇ ਸਭ, ਸਾਧਿ ਸਾਧਿ ਮੋਨ ਹੈ॥

ਦੇਖਤ ਸੁਦਾਮਾ ਧਾਇ, ਪੁਰ ਜਨ ਗਹੇ ਪਾਇ, ਕ੍ਰਿਪਾਕਰ ਕਹੇ ਕਹਾਂ, ਕੀਨੋ ਵਿਪਰ ਗੋਨ ਹੈ॥

ਧੀਰਜ ਅਧੀਰ ਕੇ, ਹਰਨ ਪਰ ਪੀਰ ਕੇ, ਬਤਾਓ ਬਲਬੀਰ ਕੇ, ਮਹੱਲ ਯਹਾਂ ਕੋਨ ਹੈ?

ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਮਹੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛ ਕੇ, ਉਧਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਜਦ ਮਹੱਲ ਦੇ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰ (ਡਿਉੜੀ) ਤੇ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਦੁਆਰ ਪਾਲ ਨੇ, ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਰਾਜ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸਨੂੰ ਮਿਲਣਾ-ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ,— ਤਦ ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ—

ਯਥਾ— ਹੋ ਭਿਖਾਰਿ, ਸੰਸਾਰ ਦੀਨ, ਦੁਰਬਲ, ਦੁਰ ਦਿਸ਼ ਹੈ॥ ਉਨਛ ਕਰਮ ਕੋ ਕਰ, ਨਿਹਾਰ ਦਾਰਿਦ ਕੇ ਬਸ ਹੈ॥

ਵਿਪਰ ਸੁਦਾਮਾ ਨਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ ਮਿਤ੍ਰ ਹਮਾਰੇ॥ ਮਿਤ੍ਰ ਮਿਲਨ, ਹੇ ਦੁਆਰ ਪਾਲ! ਆਯੋ ਹੋ ਹਰਿ ਦੁਆਰੇ॥

ਅਬ ਇਤਨੀ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨੋ, ਅਹੋ! ਤੁਮ ਚਤੁਰ ਨਰ॥ ਕਹੋ ਜਾਇ ਗੋਪਾਲ ਤੇ, ਖੜੇ ਸੁਦਾਮਾ ਦੁਾਰ ਪਰ॥

ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, “ਮਿਤ੍ਰ” ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ, ਦੁਆਰ ਪਾਲ ਦੀ, ਬੁੱਧੀ ਚੱਕ੍ਰਾ ਗਈ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪਾਗਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। “ਦੇਵ ਰਾਜ ਕੋ ਦਰਪ ਨਾਹਿ, ਜੇ ਮਿਤ੍ਰ ਕਹਾਵੈ॥ ਵਿਆਸ ਦੇਵ ਸੋ ਬਿਸ਼ਨ ਰੂਪ, ਜਹਿ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੈ”

ਏਹ ਨੰਗਾ ਭੁੱਖਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਫੇਰ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਦੀਨਬੰਧੂ ਹਨ,— ਦੀਨ ਦਾ ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਨਾ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੁਣ ਹੈ,— ਪਰ ਰਾਜ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ, ਬਿਠਾ ਕੇ, ਆਪ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ :—

ਯਥਾ— “ਸੀਸ ਪਗਾ ਨ ਝਗਾ ਤਨ ਪੈ ਪ੍ਰਭ, ਜਾਨੇ ਕੋ ਆਹਿ, ਬਸੇ ਕਿਹਿ ਗਾਮਾ॥

ਧੋਤੀ ਫਟੀ ਸੀ, ਲਟੀ ਦੁਪਟੀ, ਅਰ ਪਾਇ ਉਪਾਇਨ ਕੀ, ਨਹਿ ਸਾਮਾ”॥

ਦੁਾਰ ਖੜੇ ਦਿਜ ਦੁਰਬਨ ਬੇਖਿ, ਰਹਯੋ ਚਖਿ ਸੋ ਬਸੁਧਾ, ਅਭਰਾਮਾ॥

ਪੁਛਤ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਕੋ ਧਾਮ, ਬਤਾਵਤ ਆਪ ਨੋ ਨਾਮ ਸੁਦਾਮਾ॥

ਜਦ ਦੁਆਰ ਪਾਲ ਤੋਂ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਸੁਦਾਮਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਕੁਲ ਦਾ, ਮਿਤ੍ਰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ, ਬੇਹਬਲ ਹੋ ਗਏ—

ਯਥਾ— “ਸੁਨਤ ਸੁਦਾਮਾ ਨਾਮ ਨਾਥ, ਸੁਭ ਘਰੀ ਗੁਨੀ ਹੈ॥ ਬਹੁਤ ਦਿਨਨ ਪਰ ਆਜੁ, ਮਿਤ੍ਰ ਆਗਮਨ ਸੁਨੀ ਹੈ॥

ਰਹੀ ਨ ਸੁਧ ਪਟ ਪੀਤ, ਪਨਹੀ ਬਿਨ ਪਗੁ ਛਾਰੀ॥ ਕਰ ਮੈ ਜੋ ਕਛ ਥੇ, ਸੋ ਕਰ ਤੇ ਸਭ ਡਾਰੀ॥”

ਰਹੀ ਲਟਪਟੀ ਪਾਗ ਸਿਰ, ਸੋਊ ਨ ਸਕੇ ਬਨਾਇਕੈ॥ ਤਜ ਭੂਖਨ ਐਸੇ ਹੀ ਚਲੇ, ਮਿਲੇ ਸੁਦਾਮਾ ਕੋ ਧਾਇਕੈ॥

ਮਿਤ੍ਰ ਦਾ, ਨਾਮ ਸੁਣਦਿਆ ਸਾਰ, ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ, ਉਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ‘ਸੁਧ ਨ ਰਹੀ ਸਰੀਰ ਕੀ’ ਆਪ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਭੱਜੇ, ਮਢੇ ਤੋਂ, ਢਿਲਕੇ ਹੋਏ ਦੁੱਪਟੇ ਨੂੰ, ਸੁਆਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇ,

ਤੇ ਆਪ ਭੱਜ ਕੇ ਗਏ, ਜਾਕੇ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ! ਤੇ ਬੇਹਬਲ ਹੋ ਗਏ—

ਯਥਾ— ਸਜਲ ਨੈਨ ਗੋਪਾਲ, ਮਿਤ੍ਰ ਕੋ ਪਾਇ ਗਏ ਹੈ॥ ਅੰਕ ਮਾਲਕਾ—ਦੇਨ, ਬਹੁਰ ਉਰ ਲਾਇ ਰਹੇ ਹੈ॥

ਦੇਉ ਮਿਤ੍ਰ ਕੇ ਨੇਤ੍ਰ, ਨੀਰ ਪੁਨ ਢਰਕਨ ਲਾਗੇ॥ ਦੁਵਾਰਕਾ ਕੇ ਲੋਗ, ਦੇਖ ਧੀਰਜ ਸਭ ਤਿਆਗੇ ਹੈ॥

ਜਯੋ ਯਾਦਵ ਸਮਝਾਵਤੇ, ਮਹਾਰਾਜ ਧੀਰਜ ਧਰੋ॥ ਤਯੋ ਅਧੀਰ ਹੋਤੇ ਅਧਿਕ, ਬਿਲਖਿ ਬਿਲਖਿ ਭਰੋ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ, ਜਲ ਪੂਰਤ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਮਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ, ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ - ਰੁਕਮਣੀ ਜੀ, ਸੁਦਾਮੇ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧੋਣ ਲੱਗ ਪਏ- ਹਾਂ ਜੀ ਦੇਖੋ, ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਜਗਤ ਮਾਤਾ, ਤੇ ਜਗਤ ਤਾਰਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਨੂੰ, ਮੁਨੀਜਨ ਵੀ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਿਵ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ- ਓਹੀ ਅੱਜ-ਇਕ ਦੀਨ ਕੰਗਲੇ ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਵੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਬੇਹਬਲ ਹੋਏ, ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਣ ਲੱਗ ਪਏ, - ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ, ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, -ਕਿ ਅੱਜ, ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਹਨ, - ਅੱਜ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲੇ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ, - ਜਿਸ ਕਰਕੇ-ਸੰਤੋਖੀ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ, ਅਤੇ ਬਾਲਸਪਾਈ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਿਲੇ ਹਨ, -

ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋਇਆ ਹੋਇਆ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਾਹ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ, ਫਟੀ ਹੋਈ, ਬਿਆਈ ਤੇ ਪਈ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਦਿਲ ਭਰ ਗਿਆ—

ਯਥਾ— ਐਸੇ ਬਿਹਾਲ ਬਿਆਈਨ ਸੌਂ ਪਗ, ਕੰਟਕ ਜਾਲ ਗਡੇ ਪੁਨ ਜੋਏ॥

ਹਾਇ! ਮਹਾ ਦੁਖ, ਪਾਏ ਸਖਾ ਤੁਮ, ਆਏ ਇਤੇ ਨ, ਕਿਤੇ ਦਿਨ ਬੋਏ॥

ਦੇਖਿ ਸੁਦਾਮਾ ਕੀ, ਦੀਨ ਦਸ਼ਾ, ਕਰਣਾ ਕਰਿਕੈ, ਕਰਣਾ ਨਿਧਿ ਰੋਏ॥

ਪਾਣੀ ਪਰਾਤ ਕੋ, ਹਾਥ ਛੂਯੋ ਨਹਿ, ਨੈਨਨ ਕੇ ਜਲ ਸੌਂ, ਪਗ ਧੋਏ॥

ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੁੱਭੇ ਹੋਏ ਕੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਦੁਖ ਨੇ, ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਹਾਇ! ਕਢਾ ਦਿੱਤਾ- ਜੇੜੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਜੰਗ ਵਿੱਚ, ਅਰਜਨ ਦੇ ਹੱਥ ਹੱਕਦਿਆਂ ਨੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਤੀਰ ਖਾਏ, ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਦੁੱਖ ਨ ਮੰਨਿਆ, ਪਰ ਅਜ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਹਾਇ-ਹਾਇ ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, -ਏਹੋ ਦੀਨ ਬੰਧੂ ਬਿਰਦ ਹੈ, ਏਹੀ ਆਦਰਸ਼ ਸਖਾ ਹੈ, -ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ, ਆਪਨੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਲਿਆ, ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ ਛਿੜਕਿਆ, - ਫੇਰ ਮਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਕੋਲ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕਿਹਾ- ਵੀਰ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸੰਦੀਪਨ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ, ਓਹੁ ਸਭ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ, ਵੱਡੀ ਸੁਖਦਾਈ ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਹੀ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲ ਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,

ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਦੋਨੇ ਮਿਤ੍ਰ, ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਮੰਦ੍ਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਗਏ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਘਰੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ, ਭੇਟ ਦੇਣ ਲਈ, ਚਾਵਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, - ਪਰ ਇਥੇ, ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ, ਅਤੁਲ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ- ਸੁਦਾਮੇ ਜੀ ਨੂੰ ਓਹੁ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, - ਇਸ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਹਾ-

ਯਥਾ— “ਕਛ ਭਾਬੀ ਹਮ ਕੋ ਦਯੋ, ਸੋ ਤੁਮ, ਕਾਹੇ ਨ ਦੇਤ॥ ਚਾਪਿਗਾਂਠਰੀ, ਕਾਪ ਮੋਂ, ਰਹੇ ਦਾਬ, ਕਿਹਿ ਹੇਤ॥”

ਹਾਂ, ਭਾਤਾ ਜੀ! ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲੇ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਲਈ, ਭਾਬੀ ਜੀ ਨੇ, ਕੁਛ ਜ਼ਰੂਰ ਭੇਜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਓਹੁ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ,? -ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਬਗਲ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਚੀਜ਼, ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ?- ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ, ਬਗਲ ਵਿੱਚੋਂ, ਚਉਲਾਂ ਦੀ ਗੰਢ ਕੱਢੀ, ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ- ਭਗਵਾਨ! ਅਸੀਂ ਅਨਾਥ, ਤੈਨੂੰ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ- ਪਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਓਹੁ ਗੰਢ ਝਪਟ ਕੇ ਲੈ ਲਈ, ਤੇ ਚਉਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਚੱਬਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਚੱਬਦੇ ਹਨ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਿਜ ਮੈ, ਯਸ਼ੋਦਾ ਮੱਯਾ ਮੰਦਰ ਮੈ, ਮਾਖਨ ਔ ਦਹੀ, ਮੈਨੇ ਰੁਚਿ ਰੁਚਿ ਖਾਈ ਹੈ॥

ਖਾਯੋ ਮੈ ਅਨੇਕ ਬਾਰ, ਤੈਸੇ ਮਥੁਰਾ ਮੈ ਆਇ, ਵਯੱਜਨ ਅਨੇਕ, ਮੋਹਿ ਜਨਨੀ ਜੇਵਾਂਈ ਹੈ॥

ਤੈਸੇ ਦੁਆਰਕਾ ਮੈ, ਯਦਵੈਸ਼ਨ ਕੇ ਗੋਹ ਗੋਹ, ਸਹਿਤ ਸਨੇਹ ਖਾਯੋ, ਭੋਜਨ ਹਰਖਾਈ ਹੈ।

‘ਰਘਰਾਜ’ ਆਜ ਲੋ, ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਹੂੰ ਮੈਂ, ਮੀਤ ਐਸੀ, ਰਾਵਰ ਕੇ ਚਾਵਰ ਤੇ, ਖਾਈ ਨ ਮਿਠਾਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਲਾਹੁਤਾ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਵਲ ਚੱਬੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ— ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਚਾਵਲ ਚੱਬੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸੰਪਦਾ ਬਖਸ਼ੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,— ਫੇਰ ਰੁਕਮਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਵਿਸ਼ਰੂਪ! ਬੱਸ ਕਰੋ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ, ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੀ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ, ਧਨ ਬ੍ਰਿਹਧੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਫੀ ਹੈ.— ਇਸ ਲੋਕ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ, ਰਚੀ ਹੋਈ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪਦਾ, ਤੇ ਐਸ਼ਰਜ, ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ, ਇਸ ਇਕ ਫੱਕੇ ਚਾਵਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ— ਹੁਣ ਹੋਰ ਚਾਵਲ ਚੱਬ ਕੇ, ਕੀ ਆਪ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ, ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?

ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਕੁਛ ਦਿਨ ਓਥੇ ਰਹੇ, ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਆਪ, ਤੇ ਪਟਗਣੀਆ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਾਈ, ਅੰਤ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੇ, ਵਿਦਾ ਮੰਗੀ,—ਤਾਂ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਭਗਵਾਨ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੋਂ, ਕੁਝ ਮੰਗਿਆ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਪ੍ਰਤਖ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਨ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ,— ਕਿ ਤੇਰੀ ਕੰਗਾਲੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਸਨ, ਧਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ, ਭਾਰੀ ਸ਼ਰਮ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ, ਮਨ ਦੀ, ਧਨ ਇੱਛਾ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਆਏ ਸਨ— ਹੁਣ ਜਦ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—

ਆਹ! ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ, ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਪਰ, ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਖੀ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਸਾਖਿਆਤ ਲੱਛਮੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤਦ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਂ ਦਲਿਦੀ ਨੂੰ, ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਮੇਰੇ ਗਾਹ ਦੇ ਬਕੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ, ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਪੈਰ ਘੁਟੇ, ਤੇ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ, ਧਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ,— ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕੰਗਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ, ਜੇ ਧਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮਨ ਭਜਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ।

ਇਹ ਹੈ, ਭਗਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਜੋ ਪੁਰਸ਼, ਧਨ ਨ ਮਿਲਣ ਪਰ, ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ, ਕੋਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ, ਧਨ ਦੇ ਭਗਤ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਸੁਦਾਮਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਘਰ ਵਿੱਚ, ਅੰਨ ਦਾ ਦਾਣਾ ਨਹੀ, ਪਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਾਸਤੇ ਕੱਪੜਾ ਨਹੀਂ, ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ, ਘਾਸਫੂਸ ਦੀ, ਝੋਪੜੀ ਵੀ, ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ, ਬੱਚੇ ਦਾਣੇ—ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਤਰਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ, ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਨੂੰ, ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ ਹਨ, ਕੰਗਾਲੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ, ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ!— ਏਨਾ ਕੁਛ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ, ਮੰਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੇਵਲ, ਪਤੀ ਬੁਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ, ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ— ਪਰ ਮੰਗਣ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ, ਏਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ, ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ? ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਹਾਂਗਾਂ? ਜਿਸਨੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭੁਖੇ ਪੇਟ ਵੇਖ ਕੇ, ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ, ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਤਨ ਤੇ, ਸਾਬਤ ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ,— ਏਹ ਕੋਈ, ਬੜੀ ਜਿਹੀ, ਗਲ ਨਹੀਂ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਵੀ, ਧੀਰਜ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ.— ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਜੋ ਅੱਜ, ਧਨ ਦੇ ਨ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਨ ਨਾਲ, ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਧਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ,— ਜੇ ਧਨ, ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਕੇ, ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ— ਅਜੇਹੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਭਗਤ, ਧੰਨ ਹਨ,— ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ, ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਭੁੱਖੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਭਗਵਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ. ਇਸ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੁਦਾਮਾ ਭਗਤ ਦੀ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ, ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ, ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਬ ਜਾਣਿਆ,— ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਫਲ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਕਾਮਨਾ ਵੀ, ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਭਗਤੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਝਟ-ਪੱਟ ਵਿਸ਼ਕਰਮਾ ਜੀ ਨੂੰ, ਭੇਜ ਕੇ, ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ, ਟੁੱਟੀ ਝੋਪੜੀ, ਨੂੰ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਹੀ, ਦੁਰਲਭ ਨਗਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨਗਰ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਓਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਪੜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਛੱਪਰੀ ਸੀ, ਓਥੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਮੱਧਲ, ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਪੰਛੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ॥ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, - ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਦੇਖ ਕੇ, ਦੇਗ ਰਹਿ ਗਏ, ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ, ਝੋਪੜੀ, ਕਿੱਥੇ ਗਈ, ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਮਹੱਲ ਏਥੇ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਗਿਆ, ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੈਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ, ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਜਗਰ ਮਗਰ ਜਯੋਤਿ। ਛਾਇ ਰਹੀ ਚਹੂੰ ਦਿਸ, ਡਗਰ ਬਗਰ ਹਾਥੀ, ਘੋਰਨ ਕੋ ਸ਼ੋਰ ਹੈ॥

ਚੌਪੜ ਕੋ ਬਨਿਯੋ ਬਜਾਰ, ਪੁਨ ਸੋਨਨ ਕੇ, ਮਹਲ, ਦੁਕਾਨ ਕੀ ਕਤਾਰ, ਚਹੂੰ ਓਰ ਹੈ॥

ਭੀੜ ਭਾੜ ਧੱਕਾ-ਧੱਕੀ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਦੇਖੀਅਤ, ਦੁਆਰਕਾ ਤੇ ਦੂਨੋ, ਯਹਾਂ ਪਯਾਦਨ ਕੋ ਜੋਰ ਹੈ॥

ਨ ਰਹਿਥੇ ਕੋ ਠਾਮ ਹੈ, ਨ, ਕਾਹੂੰ ਸੋ ਪਛਾਨ ਮੇਰੀ, ਬਿਨ ਜਾਨ ਬਸੇ, ਕੋਊ ਹਾਡ ਮੇਰੇ ਫੋਰ ਹੈ॥

ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਨਗਰ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਵੇਖ ਕੇ, ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਝੋਪੜੀ ਨੂੰ, ਝੋਪੜੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ, ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਸਭ, ਕਿੱਥੇ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ, ਇੱਥੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ :-

ਯਥਾ— ਫੂਟੀ ਏਕ ਥਾਰੀ, ਬਿਨ ਟੋਟਨੀ ਕੀ ਝਾਰੀ ਹੁਤੀ, ਬਾਂਸ ਕਿ ਪਿਟਾਰੀ, ਐ ਪਥਾ ਹੁਤੀ ਟਾਟਕੀ॥

ਮੂਠ ਬਿਨ ਫੁਰੀ, ਔਰ ਪੁਰਾਣੋ ਸੋ ਕਮੰਡਲ ਹੁਤੋ, ਛੋਟੀ ਸੀ ਪਾਟੀ ਹੁਤੀ, ਔਰ ਹੁਤੀ ਖਾਟਕੀ॥

ਪਥਰੋਟਾ ਔਰ ਕਾਠ ਕੋ ਕਠੋਤਾ, ਕਹੂੰ ਦੀਸੇ ਨਾਹੀ, ਪੀਤਰ ਕੋ ਲੋਟਾ ਹੁਤੋ, ਕਟੋਰੇ ਹੈ ਨ ਬਾਟਕੀ॥

ਕਾਮਰੀ ਫਟੀ ਸੀ ਹੁਤੀ, ਮੋਟੀ ਸੀ ਮਾਲਾ ਹੁਤੀ, ਗੋਮਤੀ ਕੀ ਮਾਟੀ ਹੁਤੀ, ਐ ਸੁਧ ਨਾਹਿ ਮਾਟਕੀ॥

ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ, ਕਿੱਤੇ ਗਈਆਂ, ਸੋ ਗਈਆਂ? ਪਰ ਸੁਸ਼ੀਲਾ, ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤਾਂ, ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਅਉਂਦੇ, ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ-ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਦ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀ, ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਆ ਕੇ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਕਿ ਆਪ, ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋ? ਚਲੋ ਚਲੀਏ, 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ, ਅਤੇ ਮਹੱਲ ਹੈ, ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ, ਪਤੀ ਦਾ ਸੁਭ ਆਗਮਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਵੀ ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ, ਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ, ਸਜੀ-ਧਜੀ, ਲੱਛਮੀ ਵਰਗੀ, ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਆਂਸੂ, ਵਗਨ ਲੱਗ ਪਏ, - ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ, ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੱਡੇ ਐਸ਼ਰਜ ਵਾਲੇ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ-ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ, ਸਮਝ ਕੇ, ਮਨ ਵਿੱਚ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, - ਇਹ ਸਭ, ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਲੀਲਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ, ਦੱਸੋ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਛ ਦੇ ਕੇ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ- ਪਰ, ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਮੈਨੂੰ ਧਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ, ਏਹੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਥਾ, ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣੇ ਰਹੋ, ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ, ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਸਦਾ ਲਈ ਬਣਿਆ ਰਹਾਂ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਸੰਗ ਭਾਵ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਮਗਨ ਹੋਏ, ਆਪਣੇ, ਅਹੰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ।

ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸੁਦਾਮਾ ਦੇ ਪਾਸ, ਕੁਛ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਨੂੰ, ਸਾਜ ਕੇ, ਪੂਰਨ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਯਥਾ— ਦੀਨਾ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਭਏ ਹੈਂ, ਜਿਉ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਿਦਰ ਘਰਿ ਆਇਆ॥

ਮਿਲਿਓ ਸੁਦਾਮਾ ਭਾਵਨੀ ਧਾਰਿ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਗੈ, ਦਾਲਦੁ ਭੋਜਿ ਸਮਾਇਆ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

“ਬਿਪ ਸੁਦਾਮਾ ਦਾਲਦੀ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰ ਸਦਾਏ॥

ਲਾਗੂ ਹੋਈ ਬਾਹਮਣੀ, ਮਿਲਿ ਜਗਦੀਸ ਦਲਿਦ੍ਰ ਗਵਾਏ॥

ਚਲਿਆ ਗਿਣਦਾ ਗਟੀਆਂ, ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਜਾਈਏ, ਕਉਣ ਮਿਲਾਏ॥

ਪਹੁਤਾ ਨਗਰ ਦੁਆਰਕਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰ ਖਲੋਤਾ ਜਾਇ॥

ਦੂਰਹੁੰ ਦੇਖਿ ਡੰਡੋਤ ਕਰਿ, ਛਡਿ ਸਿੰਘਾਸਣ, ਹਰਿ ਜੀ ਆਏ॥

ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਪਰਦਖਣਾ, ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਲੈ ਗਲ ਲਾਇ॥

ਚਰਣੋਦਕ ਲੈ ਪੈਰ ਧੋਇ, ਸਿੰਘਾਸਣ ਉਪਰ ਬੈਠਾਏ॥

ਪੁੱਛੇ ਕੁਸ਼ਲ ਪਿਆਰ ਕਰਿ, ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਏ॥

ਲੈਕੇ ਤੰਦੁਲ ਚੌਬਿਓਨੁ, ਵਿਦਾ ਕਰੈ, ਆਗੇ ਪਹੁੰਚਾਏ॥

ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ, ਸਕੁਚ ਪਠਾਏ॥” [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ਦਸਵੀਂ, ਪਉੜੀ-੧੦]

ਸੁਦਾਮਾ ਵਾਰਤਾ ਕਥਨ—ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਣਨ ਹੈ :—

ਸਵਯਾ— ਮਾਰਗ ਨਾਥ ਕੈ ਵਿਪਰ ਜਬੈ ਗ੍ਰਹਿ, ਸ੍ਰੀ ਜਦਬੀਰ ਕੇ ਭੀਤਰ ਆਯੋ॥

ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ ਨਿਹਾਰਤ ਤਾਹਿ, ਸੁਵਿਪ੍ਰ ਸੁਦਾਮਾ ਇਹੈ ਨਹਰਾਯੋ॥

ਆਸਨ ਤੇ ਉਠ ਆਤਰੁ ਹੁਇ, ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤ ਬਢਾਇ ਕੈ ਲੈਬੈ ਕੋ ਧਾਯੋ॥

ਪਾਇ ਪਰਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਹਰਿ ਜੀ, ਫਿਰ ਸਯਾਮ ਭਨੈ, ਉਠ ਕੰਠ ਲਗਾਯੋ॥

ਲੈ ਤਿਹ ਮੰਦਰ ਮਾਹਿ ਗਯੋ, ਤਿਹ ਕੋ, ਅਤਿ ਹੀ ਕਰਿ, ਆਦਰ ਕੀਨੋ॥

ਬਾਰ ਮੰਗਾਇ ਤਹੀ ਦਿਸ ਕੇ, ਦੋਉ ਪਾਇਨ ਧੋਇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਲੀਨੋ॥

ਝੋਪਰੀ ਤੇ ਤਿਹ ਠਾਂ ਹਰਿ ਜੂ, ਸੁਭ ਕੰਚਨ ਕੋ ਪੁਨ ਮੰਦਰ ਕੀਨੋ॥

ਤਉ ਨ ਸਕਯੋ, ਸੁ ਬਿਦਾ ਕਰਿ ਬਿੱਪਹਿ, ਸਿਆਮ ਭਨੈ, ਤਿਹ ਰੰਚ ਨ ਦੀਨੋ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਵਾ ੫੫੯-ਛੰਦ ਨੈ:-੨੪੦੭-੨੪੦੮]

ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਸਾਹ. ਪੰਜਾਬੀ. ਸਾਹ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ (੨) (ਸਾਹ-ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸੰਖੇਪ)-ਖੁਸ਼ੀ
ਦਾ ਸਮਾਂ. ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ॥ (੩) ਸਾਹ-ਸੁਆਸ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਹੇ] = ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਵੱਡਾ [ਸਾਹ] = ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ (ਧਨਾਢ) ਧਨੀ ਹੈਂ,
ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਿਤਾ ਮੇਰੇ ਬਡੇ ਧਨੀ ਅਗਮਾ॥ ਉਸਤਤਿ ਕਵਨ ਕਰੀਜੈ ਕਰਤੇ, ਪੇਖਿ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾ॥

ਕਰਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਹੀਅਹਿ, ਆਚਾਰਨ ਮਹਿ ਆਚਾਰੀ॥

ਸਾਹਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਾ, ਵਾਪਾਰਨ ਮਹਿ ਵਾਪਾਰੀ॥

ਦਰਬਾਰਨ ਮਹਿ ਤੋਰੇ ਦਰਬਾਰਾ ਸਰਨ ਪਾਲਨ ਟੀਕਾ॥

ਲਖਿਸੀ ਕੇਤਕ ਗਨੀ ਨ ਜਾਈਐ, ਗਨਿ ਨ ਸਕਉ ਸੀਕਾ॥

[੫੦੭-ਗੂਜਰੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੂੰ [ਸਾਹੇ] = ਉਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚ [ਸਾਹ] = ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ,

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਘਰਿ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਮੰਗਲਾ ਹਰਿ ਮੰਗਲਾ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸੁਣੀਐ ਮੰਗਲਾ॥
ਸੋਹਿਲੜਾ ਪ੍ਰਭ ਸੋਹਿਲੜਾ, ਅਨਹਦ ਧੁਨੀਐ ਸੋਹਿਲੜਾ॥
ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਸਬਦ ਅਗਾਜੇ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਜਿਸਹਿ ਵਧਾਈ॥
ਸੋ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਈਐ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ, ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਈ
ਚੁਕੀ ਪਿਆਸਾ ਪੂਰਨ ਆਸਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੁ ਨਿਰਗੁਨੀਐ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਘਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਕੈ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਮੰਗਲੁ ਸੁਨੀਐ॥

[੯੨੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਸੁਵਾਸ ਵਿੱਚ, ਸੁਵਾਸ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੋਬਿੰਦ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਨ ਧਨ ਰੂਪ॥

ਅਗਿਆਨ ਮੋਹ ਮਗਨ ਮਹਾ ਪ੍ਰਾਨੀ, ਅੰਧਿਆਰੇ ਮਹਿ ਦੀਪ॥

[੭੦੧-ਜੈਤਸਰੀ-ਮ:੫]

ਨਮੋ ਮਾਹ ਮਾਹੇ ॥ ੬੭ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਮਾਹੇ. ਫਾਰਸੀ. ਮਾਹ. ਸੰਗਯਾ-ਚੰਦ੍ਰਮਾ. (੨) ਮਾਹ. ਸੰ. ਮਾਸ. (ਸੰ. ਮਾਹ. ਧਾਤੂ-ਮਿਣਨਾ) ਸੰਗਯਾ-ਮਹੀਨਾ. ਜੋ ਸਮੇਂ ਨੂੰ. ਮਾਪੇ (ਮਿਣੇ). ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ. ਮਾਸ. ਤੇ ਮਹੀਨਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮਾਹ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਵੀ [ਮਾਹ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਕੋਮਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ, ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸਕੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

[੬੬੩-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧ ਆਰਤੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਮਾਹੇ] = ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ [ਮਾਹ] = ਮਹੀਨਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ ਸਭ ਤੂੰ ਘੜੀ, ਮੂਰਤ ਵੀਚਾਰਾ॥

ਤੂੰ ਗਣਤੈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ, ਸਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ॥

[੧੪੦-ਮਾਝ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਪੁੰਨ ਸਰੂਪ, ਮਾਘ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਾਹਾ ਮਾਹ ਮੁਮਾਰਖੀ, ਚੜਿਆ ਸਦਾ ਬਸੰਤੁ॥ ਪਰਫੜੁ ਚਿਤ ਸਮਾਲਿ ਸੋਇ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਗੋਬਿੰਦੁ॥

[੧੧੬੮-ਰਾਗ ਬਸੰਤ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਤਾਂਬੀ [ਗੀਤੇ] = ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਗਵੱਯਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਗੀਤ ਕੇ ਗਵੱਯਾ, ਕਹੂੰ ਬੋਨ ਕੇ ਬਜਯਾ, ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਕੇ ਨਚੱਯਾ, ਕਹੂੰ ਨਰ ਕੇ ਅਕਾਰ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਗੀਤੇ] = ਗੀਤਾ ਆਦਿ, ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਜੱਸ ਨੂੰ [ਗੀਤ] = ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਮੀਤਾ॥ ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਮਾ, ਇਹੁ ਕਹੈ ਗੀਤਾ॥

[੮੭੪-ਗੋਡ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਨਮੋ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੀਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਪ੍ਰੀਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਹਿਤ. (੨) ਪ੍ਰੀਤਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰੀਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿਖੇ, ਪ੍ਰੀਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਕਰਮੀ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ॥

ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਆਵੈ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਛੀਜੈ, ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਘਟਾਈ॥ [੧੩੩੦-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਸਾਜੈ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਗੀਤੈ॥ ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਗਿਆ, ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ, ਤੂੰ ਵੀ ਸਦਾ ਲਈ, ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ, ਮਸਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮੇਸ਼ੁਰ ਵੀ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਪੂਰਵਕ, ਸੰਭਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ, ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਮਗਰ, ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਗਿਰ ਗਾਠ ਨਹੀ ਬਾਧਤੇ, ਜਬ ਦੇਵੈ ਤਬ ਖਾਹਿ॥ ਤਿਨਕੇ ਪਾਛੈ ਗੋਬਿੰਦ ਫਿਰੈ, ਮਤ ਭੂਖੇ ਰਹਿ ਜਾਹਿ॥

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਖੰਡ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪਹਾਰਨ, ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸਮਾਰੈ॥

ਪਾਰ ਨ ਪਾਇ ਸਕੈ ਪਦਮਾਪਤਿ, ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਭੇਦ ਉਚਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਾਮ ਰਾਮ ਸੰਤ ਸਦਾ ਸਹਾਇ॥ ਘਰ ਬਾਹਰਿ ਨਾਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪੂਰਨ ਸਭ ਠਾਇ॥

ਧਨੁ ਮਾਲੁ ਜੋਬਨੁ ਜੁਗਤਿ ਗੋਪਾਲ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਤ ਸੁਖ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

ਅਪਨੇ ਦਾਸ ਕਉ ਦੇ ਰਾਖੈ ਹਾਥ॥ ਨਿਮਖ ਨ ਛੋਡੈ ਸਦਹੀ ਸਾਥ॥ [੧੧੫੧-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਯਥਾ— ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ, ਜੈਸਾ ਗੰਗਾ ਨੀਰੁ॥ ਪਾਛੈ ਲਾਗੈ ਹਰਿ ਫਿਰੈ, ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ॥

[੧੩੬੭-ਕਬੀਰ ਕੇ ਸਲੋਕ-੫੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [ਪ੍ਰੀਤੇ] = ਪ੍ਰੀਤਮਾ! (ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀ, ਸਭ ਦਾ [ਪ੍ਰੀਤ] = ਪ੍ਰੀਤਮ (ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਸਲੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੀ ਸਭ ਦੀ, ਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਸਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ, ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧੁ ਨਰਾਇਣੁ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਭਗਤਿ ਗੁਣ ਗਾਇਣੁ

[੧੧੫੧-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਰੋਖ ਰੋਖੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰੋਖ. ਸੰ. ਰੋਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰੋਧ. ਗੁੱਸਾ. (੨) ਯੁੱਧ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ. ਜੋਸ਼. ਬੀਰ ਰਸ. (੩) ਰੋਖ. ਪੰਜਾਬੀ. ਰੁੱਖ. ਸੰਗਯਾ-ਬਿੱਛ (੪) ਪੰਜਾਬੀ. ਰੁੱਖਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰੁੱਖਸ਼, ਖੁਸ਼ਕ, ਬੇ ਲਿਹਾਜ਼, ਕੋਰੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰੋਖ] = ਕ੍ਰੋਧ (ਗੁੱਸੇ) ਵਿੱਚ [ਰੋਖੇ] = ਕ੍ਰੋਧ (ਗੁੱਸੇ) ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕ੍ਰੋਧ, ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਬਿਸਾਲਾਲ ਨੈਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਹੇ॥ ਢਿੰਗੇ ਅੰਸੁ ਮਾਲੇ, ਹਸੇ ਕੋਟ ਕ੍ਰੋਹੇ॥ [ਬਿਚਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ-੩੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੋਖ] = ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਵੀ [ਰੋਖੇ] = ਕ੍ਰੋਧ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ ਕ੍ਰੋਧ ਬ੍ਰਿਤੀ. ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦਾ, ਪ੍ਰੀਣਾਮ ਸਰੂਪ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਵੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਤਰ ਚੇਤਨ ਤੋਂ, ਮਿਲਣੇ ਕਰਕੇ, ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਾਤਾ, ਵੀ, ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੈ। }

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਵੀ, ਕ੍ਰੋਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਵੀ, ਨਾਸਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰੋਧ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ, ਸਾੜ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਵੀ, ਨਾਸਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਸਦੇ, ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ, ਸਾੜ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਸੀਤਲ ਸੁਭਾਵ, ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨ ਲੋਭੁ ਬਿਆਪੈ, ਜੋ ਜਨ ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਰਾਤਿਆ॥

ਏਕੁ ਜਾਨਹਿ ਏਕੁ ਮਾਨਹਿ, ਰਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ਮਾਤਿਆ॥ [੫੪੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਢ ਆਢ ਕਉ ਫਿਰਤ ਢੂੰਡਤੇ, ਮਨ ਸਗਲ ਤ੍ਰਿਸਨ ਬੁਝਿ ਗਈ॥

ਏਕੁ ਬੋਲੁ ਭੀ ਖਵਤੇ ਨਾਹੀ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੀਤਲਈ॥ [੪੦੨-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰੋਖ] - ਜੋਸ਼ (ਬੀਰ ਰਸ) ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ [ਰੋਖੇ] = ਜੋਸ਼ੀਲਾ (ਯੁੱਧ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲਾ) ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਧਨੁਰ ਬਾਣ ਧਾਰੇ॥ ਛੱਕੇ ਛੈਲ ਭਾਰੇ॥ ਲਏ ਖੰਗ ਐਸੇ॥ ਮਹਾਬੀਰ ਜੈਸੇ॥

ਜੁਰੇ ਜੰਗ ਜੋਰੇ॥ ਕਰੇ ਜੁੱਧ ਘੋਰੇ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਦਿਆਲੇ॥ ਸਦਾਯੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ॥

[ਬਿਚਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ-੩੭, ੩੮]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ [ਰੋਖੇ] = ਰੁੱਖਾਂ (ਬਿੱਛਾਂ) ਵਿਚ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ [ਰੋਖ] = ਰੁੱਖ ਕਲਪ ਬਿੱਛ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਕਲਪ ਬਿੱਛ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਮਹਾ ਸਿਧਿ, ਕਾਮਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੁਖੁ॥

ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਸੁਖ ਸਾਗਰ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਫਿਰਿ ਗਰਭ ਨ ਧੁਖੁ॥ [੭੧੭-ਟੋਡੀ ਮ:੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੋਖੇ] = ਰੁੱਖਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ [ਸੋਖ] = ਰੁੱਖਾਂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਪਰ, ਛੇਤੀ ਕੀਤਾ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਚਾ ਅਲਖ ਅਭੇਦ, ਹਨ ਨ ਪਤੀਜਈ॥ ਇਕਿ ਗਾਵਹਿ ਰਾਗ ਪਰੀਆ, ਰਾਗਿ ਨ ਭੀਜਈ॥

ਇਕਿ ਨਚਿ ਨਚਿ ਪੂਰਹਿ ਤਾਲ, ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜਈ॥

ਇਕਿ ਅੰਨੁ ਨ ਖਾਹਿ ਮੂਰਖ, ਤਿਨਾ ਕਿਆ ਕੀਜਈ॥ [੧੨੮੫-ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਯਥਾ—ਨ ਭੀਜੈ ਤੀਰਥਿ ਭਵਿਐ ਨੰਗਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਦਾਤੀਂ ਕੀਤੈ ਪੁੰਨਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆ ਸੁੰਨਿ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਭੋਝਿ ਮਰਹਿ ਭਿਝਿ ਸੂਰ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਕੇਤੇ ਹੋਵਹਿ ਧੂੜ॥ ਲੇਖਾ ਲਿਖੀਐ ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ॥

ਨਾਨਕ ਭੀਜੈ ਸਾਚੈ ਨਾਇ॥ [੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ-ਮ:੧]

ਨਮੋ ਸੋਖ ਸੋਖੇ॥ ੬੮॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਸੋਖ. ਸੰ. ਸੋਸ਼. ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਣ-ਸੰਗਯਾ-ਸੁਕਾਉਣਾ- ਭਾਵ ਅਰਥ- ਭੈਭੀਤ ਕਰਨਾ.
(੨) ਫਾਰਸੀ. ਸੋਖ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਚਮਕੀਲਾਪਨ. ਚਮਕ-ਦਮਕ. (੩) ਸੰ. ਸੋਕ. ਸੰਗਯਾ-ਚਿੰਤਾ.
ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ. ਗਮ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਸੋਖ] = ਸੋਖਣੇ ਵਾਲੇ (ਸੋਸ਼ਕ) ਹੈਂ, ਪਵਨ ਆਦਿਕ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਸੋਖੇ] = ਸੋਖਣੇ (ਸੁਕਾਉਣ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਭੈ ਕਰਕੇ, ਭੈਭੀਤ, ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਬਲ ਸ਼ਾਲੀ ਮਨੁੱਖ, ਦੇਵ, ਦੈਤ, ਅਤੇ ਪਵਨ ਆਦਿ ਤੱਤ, ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਭੈਭੀਤ ਕਰਕੇ-ਸੁਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਭੈਭੀਤ ਕਰਕੇ, ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ,
ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇਕ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਭੈ ਕਰਕੇ, ਭੈਭੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਨਖੁੜਾ, ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਅਮਰੁ ਕਰਾਰਾ॥

ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਡਰਪੈ, ਡਰਪੈ ਇੰਦ੍ਰ ਬਿਚਾਰਾ॥ [੯੯੮-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੇ, ਹੁਕਮਿ ਕਰਹਿ ਭਗਤੀ॥ ਏਨਾ ਨੋ ਭਉ ਅਗਲਾ, ਪੂਰੀ ਬਣਤ ਬਣਤੀ॥

ਸਭੁ ਇਕੋ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਦਾ, ਮੰਨਿਐ ਸੁਖ ਪਾਈ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ, ਤੂ ਸਚੀ ਨਾਈ॥

[੯੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੋਖੇ] = ਸੋਕੇ ਨੂੰ ਵੀ [ਸੋਖ] = ਸੁਕਾਉਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸੋਕੇ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਹਰੇ-ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ,
ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ, ਸ਼ਿਵ ਨਾਭ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਹਰ-ਭਰਾ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। }

ਯਥਾ— ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ॥

ਕਾਟੇ ਕਸਟ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੀਨੀ ਅਪੁਨੀ ਸੇਵ॥ [੧੯੧-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਉਣੇ ਸੁਭਰ ਭਰਿਆ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਸੂਕੇ ਕੀਨੇ ਹਰਿਆ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਨਿਬਾਵੇ ਕਉ ਦੀਨੋ ਬਾਨੁ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਨਿਮਾਣੇ ਕੋ ਦੀਨੋ ਮਾਨੁ॥

ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਾ॥ ਸੋ ਜਾਪੈ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥ [੧੧੪੨-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੋਖ] = ਸੋਕ ਨੂੰ ਵੀ [ਸੋਖੇ] = ਸੋਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸ਼ੋਕ, ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਤਾਂਈ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ, ਆਪ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸਦਾ, ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਸਦੇ ਵੀ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ, ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਰੋਗ ਸੋਗ ਮਿਟੇ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਏ॥ ਮਨ ਬਾਛਤ ਪੂਰਨ ਫਲ ਪਾਏ॥ [੮੬੬-ਗੋਤ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦਇਆਲ ਦੁਖ ਹਰ ਸਰਣਿ ਦਾਤਾ, ਸਗਲ ਦੋਖ ਨਿਵਾਰਣ॥

ਮੋਹ ਸੋਗ ਵਿਕਾਰ ਬਿਖੜੇ, ਜਪਤ ਨਾਮ ਉਧਾਰਣੇ॥ [੮੬੭-ਗਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼ੋਕ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੋਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੋਕ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਲਛਮਨ ਦੇ ਮੂਰਛਤ ਹੋਣ ਵੇਲੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ, ਨੇ ਸ਼ੋਕ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਯਥਾ— ਮਨ ਮਹਿ ਝੂਠੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਸੀਤਾ ਲਛਮਣ ਜੋਗੁ॥ ਹਣਵੰਤਰੁ ਆਰਾਧਿਆ, ਆਇਆ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ॥
ਭੂਲਾ ਦੌਤੁ ਨ ਸਮਝਈ ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀਏ ਕਾਮ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸੇ, ਕਿਰਤੁ ਨ ਮਿਟਈ ਰਾਮ॥

[੧੪੧੨-ਸਲੋਕ ਵਾਰਾ ਤੇ, ਵਧੀਕ ਮ:੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਰੰਗਾਂ ਦੇ [ਸੋਖ] = ਚਮਕੀਲੇਪਨ ਵਿੱਚ [ਸੋਖੇ] = ਚਮਕੀਲੇਪਨ, ਤੇ ਰੰਗੀਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਹੀ, ਸੱਤਾ, ਚਮਕ ਦਮਕ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰੰਗ ਮੈ ਰੰਗੀਨ, ਰਾਗ ਰੂਪ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਔਰ ਕਾਹੂ ਪੈ ਨ ਦੀਨ, ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ॥

ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ, ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਮੈ ਅਪਾਰ, ਸਰਬ ਬਿਦਿਆ ਦੇ ਉਦਾਰ ਹੈ, ਅਪਾਰ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੬]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੋਗੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਰੋਗੇ. ਸ਼. ਰੋਗ. ਸੰਗਯਾ-ਰੁਜ, ਬਿਮਾਰੀ. ਸਰੀਰ ਦੀ ਧਾਤੂ ਦੀ ਵਿਖਮਤਾ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਦੁੱਖ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਸਰਬ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜਦ, ਪਹਿਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ, ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭਰ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਪੈਦਾ, ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਮਰੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਨ, ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਫਿਕਰ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ, ਅਕਾਸ-ਬਾਣੀ ਹੋਈ, ਕਿ ਹੇ ਬ੍ਰਹਮਾ! ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਮਤ ਕਰ, ਮੈਂ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਲਈ, ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਨਾਸ਼ ਵੀ, ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤਦ ਉਸੀ ਵਕਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ, ਅਧੀਨ ਰਹਿਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਰੋਗ, ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਕੇ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ, ਪੀੜਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਭਨਾਂ ਦਾ, ਨਾਸ਼ ਕਰਦੇ, ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜੋ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸੋ ਰੋਗੀ॥ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੋਗੀ॥ [੧੧੪੦-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਰੋਗ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਰੋਗ ਸਰੂਪ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਭੋਗੀ, ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਾਗੀ॥ ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਹਰਤਾ, ਕਹੂੰ ਭੋਗ ਤਿਆਗੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਹੂੰ ਨੇਹ ਗ੍ਰੇਹ ਕਹੂੰ ਦੇਹ ਦੋਖ॥ ਕਹੂੰ ਅਉਖਈ ਰੋਗ ਕੇ ਸੋਕ ਸੋਖ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ, ਸਰਬ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਰੋਗ ਮਿਟਾਇਆ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭ, ਉਪਜਿਆ ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ॥

ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ਅਚਰਜੁ ਰੂਪੁ, ਹਰਿ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ॥

[੯੧੯-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬਖਸਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰਿ ਸਗਲੇ ਰੋਗ ਬਿਦਾਰੇ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਸਰਣੀ ਉਬਰੇ, ਕਾਰਜ ਸਗਲ ਸਵਾਰੇ॥

[੬੨੦-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੋਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਭੋਗੇ. ਸੰ. ਭੋਗ. ਸੰਗਯਾ-ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ. (੨) ਸਮਾਪਤੀ. ਅੰਤ. (੩) ਪਦਾਰਥਾਨੰਦ. (੪) ਭੋਗੇ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ-ਭੋਗਣਾ. ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਨਣਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰਬ [ਭੋਗੇ] = ਪਦਾਰਥ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਪ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਰਬ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਦਾਰਥ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਸਤੂ ਸਰੂਪ, ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਘਟ ਬਾਪਿ॥

ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ ਧੰਧੈ ਲਈ॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜਗਜੀਵਨੁ ਸੋਈ॥ [੯੩੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ [ਭੋਗੇ] = ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਵਰਤਨ ਵਲੋਂ ਦੇ, ਸਰਬ ਪਦਾਰਥ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਮੁੱਕ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਨ ਓਹੁ ਮਰੈ, ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ॥ ਦੋਦਾ ਰਹੈ ਨ ਚੂਕੈ ਭੋਗੁ॥

[੩੪੯-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਸਰਬ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ [ਭੋਗੇ] = ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪਹੀ, ਭੋਗੀ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਸੰਸਾਰੀ ਰਸਾਂ ਦੇ, ਪਦਾਰਥਾਨੰਦ ਨੂੰ, ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਰਸ ਰਸੀਅਡਾ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਭੋਗ ਭੋਗੀਆ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰੇਸੁ ਹੋਰੀਆ॥ [੧੩੧੩-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਆਪੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਰਤਦਾ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਆਪਿ ਬਿਅੰਤ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਭ ਰਸ ਭੋਗਦਾ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਵਲਾ ਕੰਤ॥ [੧੩੧੫-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਭੋਗੇ] = ਸਮਾਪਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਭੋਗ ਪਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹੀ ਪ੍ਰਲੇ ਵੇਲੇ, ਮਹਾਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਂਈ, ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ— ਜੋ ਲੋਕ ਅਲੋਕ ਬਣਾਇਓ॥ ਫਿਰ ਲੇਤ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇ॥ ਜੋ ਚਹੈ ਦੇਹ ਉਧਾਰ॥ ਸੋ ਭਜੈ ਏਕੰਕਾਰ॥
[ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤ, ਸੁ ਦੁਨੀਅੰ ਉਪਾਯੰ॥ ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਕਾਲੰ, ਬਲੀ ਕਾਲ ਘਾਯੰ॥
[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੭]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੀਤੰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਜੀਤੰ = ਜੀ + ਤੰ] ਜੀ. ਸੰਗਯਾ— ਜੀਵ. ਪ੍ਰਾਣੀ॥ ਤੰ. ਸੰ. ਤੂੰ. ਸਰਵ ਨਾਮ — ਤੇਰੇ. ਤੇਰਾ. ਤੂੰ. ਤੈਨੂੰ॥ ਜੀਤ. ਸੰਗਯਾ—ਜਿਤ. ਫਤੇ॥ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੰਗ ਨੂੰ [ਜੀਤੰ] = ਜਿੱਤਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੁਧ ਕੇ ਜਿੱਤਯਾ, ਰੰਗ ਭੂਮ ਕੇ ਭਵੰਯਾ, ਭਾਰ ਭੂਮਿ ਕੇ ਮਿਟੰਯਾ, ਨਾਥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਗਾਈਐ॥
ਕਾਹੂੰ ਕੇ ਤਨੰਯਾ ਹੈ ਨ, ਮੱਯਾ ਜਾਕੇ ਭੱਯਾ ਕੋਊ, ਛੋਨੀ ਹੂੰ ਕੇ ਛੱਯਾ, ਛੋਡ ਕਾਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈਐ॥
[ਗਿਆਨ—ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੩]

{ ਅਤੇ, ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵੀ, ਸਰਬ ਨੂੰ, ਜਿੱਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਿਤੇ ਹੋਇ ਬੀਤੇ॥ ਤਿਤੇ ਕਾਲ ਜੀਤੇ॥ ਜਿਤੇ ਸਰਨ ਜੈਹੈ॥ ਤਿਤਓ ਰਾਖ ਲੈ ਹੈ॥
[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰਬ [ਜੀ] = ਜੀਵ ਜੰਤ [ਤੰ] = ਤੇਰੇ ਹੀ, ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੀ, ਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਆਦਿ, ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੀਉ ਪਾਇ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ, ਦਿਤਾ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ॥
ਅਪਣੇ ਦਾਸ ਕੀ ਆਪਿ ਪੈਜ ਰਾਖੀ, ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੁ॥ [੬੨੦—ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਨੈਹਾਰ ਅਪਾਰਾ॥ ਕੀਤੇ ਕਾ ਨਾਹੀ ਕਿਹੁ ਚਾਰਾ॥
ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਰਿਜਕੁ ਦੇ ਆਪੇ, ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ॥ [੧੦੪੨—ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਸਰਬ ਨੂੰ [ਜੀਤੰ] = ਜਿਵਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ [ਤੰ] = ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ [ਜੀ] = ਜੀਵ ਕਲਾ ਦੇ ਕੇ ਜਿਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੰਤ ਅਰਾਧਨਿ ਸਦ ਸਦਾ, ਸਭਨਾ ਕਾ ਬਖਸਿੰਦੁ॥
ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ, ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦਿਤੀਨੁ ਜਿੰਦੁ॥ [੧੩੭—ਮਾਝ ਮ : ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੀਤੰ ॥ ੬੬ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਭੀਤੰ = ਭੀ + ਤੰ] ਭੀ. ਸੰ. ਧਾਤੂ—ਡਰਨਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ—ਭੈ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡ ਦੇ ਕੇ [ਭੀਤ] = ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਚਿਆਰਾ ਦੇਇ ਵਡਿਆਈ, ਹਰਿ ਧਰਮ ਨਿਆਉ ਕੀਓਇ॥

ਸਭ ਹਰਿ ਕੀ ਕਰਹੁ ਉਸਤਤਿ, ਜਿਨਿ ਗਰੀਬ ਅਨਾਥ ਰਾਖਿ ਲੀਓਇ॥

ਜੈਕਾਰੁ ਕੀਓ ਧਰਮੀਆ ਕਾ, ਪਾਪੀ ਕਉ ਡੰਡੁ ਦੀਓਇ॥ [੮੯-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰਬ ਨੂੰ [ਤੇ] = ਤੇਰਾ [ਭੀ] = ਭੈ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਚਰਾਚਰ, ਤੇਰੇ ਭੈ ਕਰਕੇ, ਭੈ ਭੀਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ ਪੂਰ॥

ਸਗਲਿਆ ਭਉ ਲਿਖਿਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਏਕੁ॥

[੪੬੪-ਆਸਾ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੧]

ਯਤਾ ਹੋਰ— ਰਾਜਸੁ ਸਾਤਕੁ ਤਾਮਸੁ ਡਰਪਹਿ, ਕੇਤੇ ਰੂਪ ਉਪਾਇਆ॥

ਛਲ ਬਪੁਰੀ ਇਹ ਕਉਲਾ ਡਰਪੈ, ਅਤਿ ਡਰਪੈ ਧਰਮ ਰਾਇਆ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ, ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੈਹਾਰਾ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕਾ ਸੰਗੀ, ਭਗਤ ਸੋਹਹਿ ਦਰਬਾਰਾ॥

[੮੯੮-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਭੈ ਮਹਿ ਰਚਿਓ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰਾ॥ ਤਿਸੁ ਭਉ ਨਾਹੀ, ਜਿਸੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰਾ॥

ਭਉ ਨ ਵਿਆਪੈ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ, ਸੋਈ ਕਰਣਾ॥

[੧੯੨-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਨੂੰ [ਭੀਤ-ਭਿੱਤ] = ਭੋਜਨ ਦੇ ਤਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੂੜੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਿਛੁ, ਤੇਰੀ ਧਾਰੀਐ॥ ਸਭਸੈ ਦੇ ਦਾਤਾਰੁ, ਜੇਤ ਉਪਾਰੀਐ॥

[੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਿਆਨੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਗਿਆਨੇ. ਸੰ. ਗਿਆਨ. ਸੰਗਯਾ- ਬੋਧ. ਜਾਨਣਾ. ਸਮਝ. ਇਲਮ. ਜਾਣਕਾਰੀ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਅਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਦਾ ਨਿਤ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਖੇ ਕਦੇ ਵੀ, ਵਿਵਧਾਨ (ਰੁਕਾਵਟਪਣਾ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ।]

ਯਥਾ— ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਚੁ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਚੀਰਾ॥

ਜੇਤੀ ਹੈ ਤੇਤੀ ਤੁਧੁ ਜਾਚੈ, ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੪-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਸਸਿ ਸੂਰਾ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ॥ ਆਪੇ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ

ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ, ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ:੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਘਟ-ਘਟ ਦੀ [ਗਿਆਨੇ] = ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਪਰੰਪਰ ਸੁਆਮੀ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥

[੧੯੨-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

{ਸਰਬ ਗਿਆਨ ਤੇ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਈਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਸੁਤੇ ਹੀ, ਨਿਤ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਪਾਧੀ, ਸਤ੍ਰਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਨਿਜ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਅਵਿੱਦਿਆ ਆਦਿ ਦਾ ਪੜਦਾ, ਹਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਰਖੇ ਆਉਲੇ ਵਾਂਗ, ਹਰ ਵੇਲੇ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਗਿਆਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਅੰਤਹੱਕਰਨ (ਅੰਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਧਨ-ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ) ਉਪਾਧੀ ਤਮੇਂ ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਅਵਿੱਦਿਆ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਲ (ਪਾਪ) ਵਿਖਸ਼ੇਪ (ਚੰਚਲਤਾ), ਅਤੇ ਨਿਜ ਆਤਮਾ ਦਾ ਅਗਿਆਨ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ, ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ, ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ, ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਪੜਦਾ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਵਿੱਚ, ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ, ਕੁਝ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ॥ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਾਸ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਬੁੱਧੀ, ਤਮੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਲਨ ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ-ਖੁਦ ਧੁੰਧਲੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੈ॥

ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਧ ਮਹਾਤਮਾ (ਸਿੱਧ ਯੋਗੀ), ਵੀ, ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ, ਹਰ ਹਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਿੱਚ, ਇਤਨਾਕੁ ਫਰਕ ਹੈ, -ਕਿ-ਓਹ ਜੇਕਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਦੇ, ਜਿਸ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਉਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ, ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਸਾਧਨ-ਜਨ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਸੁਤੇ ਸਿਧ, ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤੱਕ, ਲੇਸ਼ਾ-ਅਵਿੱਦਿਆ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਸਰਬੱਗ ਬਾਲਮੀਕ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲਊ' ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾ, -ਕਿ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਗਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਅਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਛੇਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਿ- ਸੀਤਾ ਘਬਰਾ ਨ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਝੱਟ-ਪੱਟ, ਅਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ, ਕੁਸ਼ਾ ਤੋਂ 'ਕੁਸ਼ੁ' ਨੂੰ ਰੱਚ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਲੱਗਾ ਕੇ, ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ, ਪਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਈਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਆਦਿ ਲਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਅਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਅਵਿੱਦਿਆ ਰਚਿਤ, ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ, ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ, ਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਵਸਤੂ, ਸੁਤੇ (ਸੁਭਾਵਕ) ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ-ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪਦਾਰਥ, ਸਰਬ ਤੱਤਾਂ ਦੀ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਨਾਸ ਦੀ ਵਿਧੀ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਬਨਣ ਬਨਾਉਣ, ਅਤੇ ਨਾਸ ਦੇ ਢੰਗ। ਉੱਪਰ ਨੀਚੇ, ਅਤੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ, ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਮਾਮ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਕ੍ਰਿਆ-ਕਲਾਪ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਅਗਲੀਆਂ ਪਿੱਛਲੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ, ਅਤੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਉਣ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਦਿ ਦਾ, ਸੰਪੂਰਨ ਗਿਆਨ, ਹਰ ਵਕਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਤੱਖਸ਼ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ, ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਈਸ਼ੁਰ ਤੋਂ, ਲੁਕਿਆ-ਛਿਪਿਆ, ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਸਨੂੰ "ਸਰਬ ਗਿਆਨ" ਕਰਕੇ, ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ, ਤੌਰ ਤੇ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ॥

ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਾਨੰ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਰਮ] = ਵੱਡੇ [ਤਾਨੰ] = ਤਾਣ (ਬਲ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਤਿ ਬਲਿਸ਼ਟ ਦਲ ਦੁਸ਼ਟ ਨਿਕੰਦਨ ॥ ਅਮਿਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਗਲ ਜਗ ਬੰਦਨ ॥

ਸੋਹਤ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰ ਕਰ ਚੰਦਨ ॥ ਪਾਪ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਦੁਸ਼ਟ ਦਲ ਖੰਡਨ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ [ਪਰਮ] = ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਾਨ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਬਦੁ ਆਪੇ ਨੀਸਾਨੁ ॥ ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਆਪੇ ਜਾਨੁ ॥

ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਤਾਨੁ ॥ ਤੂ ਦਾਤਾ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਨੁ ॥

[੭੯੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰੰ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਅਧਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਹੀ, ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਫੁਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ, ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਆਧਾਰ ਸਰੂਪ, ਮਹਾਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ, ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਹੀ, ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਮੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਉਖਧ ਕੋਟਿ, ਸਿਮਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ॥ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਭਜੀਐ ਭਗਵੰਤ ॥

ਰੋਗ ਸੋਗ ਮਿਟੇ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਏ ॥ ਮਨ ਬਾਛਤ ਪੂਰਨ ਫਲ ਪਾਏ ॥

[੮੬੬-ਗੌਡ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰੰ ॥ ੭੦ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਅਧਾਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਸਫੁਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਜੰਤ੍ਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਅਧਾਰ ਸਰੂਪ, ਮਹਾਜੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰ ਵੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ।

੧. ਸੰਗੀਤ ਦਾਮੋਦਰ ਦੇ, ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤੰਜਾ ਤਾਨਾਂ ਹਨ, ਜੋਕਿ ਸੰਧਯਾ, ਅਲਾਪ, ਅਤੇ ਲਲਿਤ ਆਦਿ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਸਾਰ ਦੇ, ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਚੁਰਾਸੀ ਤਾਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ, ਰਸ ਉੱਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਦੋ ਹੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਾਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ, ਆਰੋਹੀ, ਤੇ ਅਵਰੋਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ— ਹੇਠੋਂ ਉੱਪਰ ਜਾਣ ਨੂੰ, ਆਰੋਹੀ ਤਾਨ, ਅਤੇ ਉੱਪਰਲੇ ਸੁਰਾਂ ਤੋਂ, ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਆਉਣਾ, ਅਵਰੋਹੀ ਤਾਨ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਦਿਆ, ਕਹੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਸਾਰੇ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਤ੍ਰ ਰੀਤੰ, ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ-੧੧੭]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਦ੍ਰਿਸ਼ੇ. ਸੰ. ਦ੍ਰਿਸ਼. ਧਾਤੂ— ਦੇਖਣਾ. (੨) ਸੰਗਯਾ— ਦੇਖਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੩) ਸੰ. ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਜੋ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕੇ. ਜੋ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਅਸਥੂਲ ਰੂਪ. (੪) ਸਰਬਦ੍ਰਿਸ਼. ਸੰ. ਸਰਵਦ੍ਰਿਕ ਅਤੇ ਸਰਵਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ—ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਦ੍ਰਿਸ਼] = ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ [ਸਰਬ] = ਸੰਪੂਰਨ ਜਗਤ ਰੂਪੀ, ਤੇਰੇ ਅਸ-ਥੂਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਾਨ) ਸੰਪੂਰਨ ਜਗਤ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਹੀ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਯਥਾ— “ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥” [੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ:੫] ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਵੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਮਹਾਨ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੇਤ੍ਰ, ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ, ਨਾੜੀਆਂ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਪੇਟ, ਪਹਾੜ ਹੱਡੀਆਂ, ਤੇ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਰੋਮ ਆਦਿ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਉਸਦਾ ਟੋਪਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਤਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ ਹਨ, ਯਥਾ—“ਜਿਨਿ ਆਕਾਸ ਕੁਲਹ ਸਿਰਿ ਕੀਨੀ, ਕਉਸੈ ਸਪਤ ਪਯਾਲਾ॥ ਚਮਰ ਪੋਸ ਕਾ ਮੰਦਰੁ ਤੇਰਾ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਬਨੇ ਗੁਪਾਲਾ॥” [੧੧੬੭-ਭੈਰਉ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ] ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਮਾਨ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦਿਸ, ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਬ] = ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਲਾਪ ਨੂੰ, ਹਾਜਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ [ਦ੍ਰਿਸ਼ੇ] = ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਜਗਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਹਰ ਇਕ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਕੌਣ, ਕੀ ਕਰਮ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼, ਉਸ ਤੋਂ ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਕੁਝ, ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਸਰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ, ਤੇ ਸਰਬ ਦਾ ਫਲ ਬਰ ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਨਥੋਲੇ ਕਉ ਤੁਹੀ ਪਛਾਨਹਿ, ਜੋ ਜੀਅਨ ਮਹਿ ਹੋਤਾ॥

ਹੇ ਮਨ ਕਾਇ ਕਹਾ ਲਉ ਡਹਕਹਿ, ਜਉ ਪੇਖਤ ਹੀ ਸੰਗਿ ਸੁਨਤਾ॥

[੮੨੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਨਦਰੀ ਅੰਦਰਿ ਰਖਦਾ, ਜੇਤੀ ਸਿਸਟਿ ਸਭ ਕੀਤੀ॥

ਇਕਿ ਕੂੜਿ ਕੁਸਤਿ ਲਾਇਅਨੁ, ਮਨਮੁਖ ਵਿਗੂਤੀ॥ [੯੫੧-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ੨, ਪਉੜੀ- ੧੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ, ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ, ਸਰਬ ਦਾ, ਅਪਣਾ ਆਪ, ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਜਗਤ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ, ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਆਦਿ, ਜੋ ਵੀ ਸੰਘਾਤ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਰੂਪ, ਤੇ ਜੜ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਤਮਾ ਹੀ, ਸਰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ, ਤੇ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਹੀ, ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਹੀ ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ, ਸਰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਸੰਘਾਤ ਨੂੰ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਚੇਤਨਤਾ, ਹਰੀਆਵਲਤਾ, ਅਨੰਦ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ, ਝਲਕ, ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ, ਸੰਸਾਰ ਸੁਹਾਵਾ ਬਾਗ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਸਾਖਸ਼ੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਆਪਿ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਹਰਿ ਆਪਿ ਰਹਿਆ, ਭਰਪੂਰੀ ਜੀਉ॥

ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਆਪਿ ਹਦੂਰੀ ਜੀਉ॥

[੧੭੪-ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਵਿੱਦਵਾਨ ਜੋ ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਓਹੁ ਤੈਨੂੰ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ [ਦ੍ਰਿਸ਼] = ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦੁਇ ਦੁਇ ਲੋਚਨ ਪੇਖਾ॥ ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਉਰੁ ਨ ਦੇਖਾ॥ ਨੈਨ ਰਹੇ ਰੰਗੁ ਲਾਈ॥

ਅਬ ਬੇਗਲ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਹਮਰਾ ਭਰਮੁ ਗਇਆ ਭਉ ਭਾਗਾ॥

ਜਬ ਰਾਮ ਨਾਮ ਚਿਤੁ ਲਾਗਾ॥

[੬੫੫-ਸੋਰਠ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਤ ਕਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਣਾਇ॥

[੧੯੩-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਕ੍ਰਿਸੰ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਕ੍ਰਿਸੰ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਸ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਤਲਾ. ਕਮਜ਼ੋਰ. (੨) ਸੂਖਸ਼ਮ. ਅਣੂ ਰੂਪ.॥ ਕ੍ਰਿਸੰ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਿ. ਸੰਗਯਾ-ਖੇਤੀ. ਕ੍ਰਿਖੀ.॥ [ਸਰਬਕ੍ਰਿਸੰ = ਸਰਬ + ਅਕ੍ਰਿਸੰ] ਅਕ੍ਰਿਸੰ. ਸੰ. ਆਕਰਸ਼ਣ. ਸੰਗਯਾ-ਖਿੱਚਾਉ. ਕੱਸ਼ਸ਼ ਖਿੱਚਣਾ. (੨) ਕ੍ਰਿਸੰ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਸ਼. ਧਾਤੂ-ਖਿੱਚਣਾ: ਆਕਰਸ਼ਣ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ [ਕ੍ਰਿਸੰ] = ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਹਰ ਜਗਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਓਹੁ ਇਤਨੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ, ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ, ਦੂਰਬੀਨ, ਯਾ ਖੁਰਦਬੀਨ ਨਾਲ ਵੀ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਜੀ ਸੂਖਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ, ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ॥

ਹੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਕ੍ਰਮੁ ਕਟੀਐ, ਅਚਿਤੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥

[੭੫੬-ਸੂਹੀ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਕ੍ਰਿਸੰ] = ਖੇਤੀ, ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਬਣਸਪਤਿ, ਆਪੇ ਹੀ ਫਲ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਮਾਲੀ ਆਪਿ ਸਭੁ ਸਿੰਚੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਹਿ ਪਾਏ॥ [੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਨੂੰ, ਅਪਣੀ ਤਰਫ [ਕ੍ਰਿਸੰ] = ਖਿੱਚਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸੁੰਦਤਾ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਸਰਬ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ, ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਲਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ ਕੀ, ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ਰਾਮ॥ [੫੪੨—ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉ ਬਿਸਮੁ ਭਈ ਜੀ, ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਅਪਾਰਾ॥

ਮੇਰਾ ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਹਉ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਗਛਾਰਾ॥

ਪ੍ਰਭ ਪੇਖਤ ਜੀਵਾ ਠੰਢੀ ਬੀਵਾ, ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਮਧਿ ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿਆ, ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲ ਸੋਈ॥ [੭੮੪—ਸੂਰੀ ਮ:੫ ਛੰਤ]

ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, [ਰੰਗੋ] = ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਹੁਰੰਗੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਖਿਨ ਖਿਨ ਵਿਚ, ਅਨੇਕ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਅਵਰ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਅਵਰਾ, ਅਚਰਜ ਚਲਤ ਤੁਮਾਰੇ॥

ਰੂੜੇ ਗੂੜੇ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੇ, ਉਚੇ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ॥

[੬੧੩—ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੀਹਾ ਬਾਜਾ ਚਰਗਾ ਕੁਹੀਆ, ਏਨਾ ਖਵਾਲੇ ਘਾਹ॥

ਘਾਹੁ ਖਾਨਿ ਤਿਨਾ ਮਾਸੁ ਖਵਾਲੇ, ਏਹਿ ਚਲਾਏ ਰਾਹ॥

ਨਦੀਆ ਵਿਚਿ ਟਿੱਬੇ ਦੇਖਾਲੇ, ਥਲੀ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ॥

ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ, ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ॥ [੧੪੪—ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਸਲੋਕ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪਹਿ ਕਉਤਕ ਕਰੇ ਅਨੰਦ ਚੋਜ॥ ਆਪਹਿ ਰਸ ਭੋਗਨ ਨਿਰਜੋਗ॥

[੨੯੨—ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫, ਅਸਟਪਦੀ-੨੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਰੰਗ] = ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਦੇਣ, ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਜਪ, ਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਨੋ ਦੇਇ ਅਨੰਦੁ, ਥਿਰੁ ਘਰੀ ਬਹਾਲਿਅਨੁ॥

ਪਾਪੀਆ ਨੋ ਨ ਦੇਈ ਥਿਰੁ ਰਹਣਿ, ਚੁਣਿ ਨਰਕ ਘੋਰਿ ਚਾਲਿਅਨੁ॥

[੯੧—ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਅਨੰਗੇ॥ ੭੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ = ਤ੍ਰਿ + ਭੰਗੀ] = ਤ੍ਰਿ. ਸੰ. ਤ੍ਰਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਤਿੰਨ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ. ਤਿੰਨ.॥ ਭੰਗੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਵਲ੍ਹਾਂ-ਵਾਲਾ, ਵਿੰਗ ਵਾਲਾ.॥ ਸੰ. ਭੰਗ. ਸੰਗਯਾ—ਨਾਸ. (੨) ਟੋਡਾਪਨ. ਵਲ੍ਹ. ਵਿੰਗਾ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ.॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਤਿੰਨਾਂ ਵਲ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਤਿੰਨ ਥਾਂ ਤੋਂ ਟੋਡਾ, ਇਹ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਸਰੀ ਬਜਾਉਣ ਵੇਲੇ-ਪੇਟ, ਕਮਰ, ਅਤੇ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ, ਵਿੰਗ ਪਾਕੇ, ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਲੱਤਾਂ, ਕਮਰ, }

ਤੇ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ, ਟੇਡਾਪਨ ਰੱਖ ਕੇ, ਖੜੋਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਯਥਾ— “ਕਾਨ ਤਰੈ, ਤਰੁ ਕੈ ਮੁਰਲੀ, ਸੁ ਬਜਾਇ ਉਠਿਓ, ਤਨ ਕੋ ਕਰ ਐਡਾ॥ ਮੋਹ ਰਹੀ ਜਮਨਾ,
 ਖਗ ਅਉ ਹਰਿ, ਜਛ ਸਭੈ ਅਰਨਾ ਅਰੁ ਗੈਡਾ”॥ [ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੫]॥ [ਅਨੰਗੋ]
 = ਅਨ + ਅੰਗੋ। ਅੰਗੋ. ਸੰ. ਅੰਗ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰੀਰ (੨) ਪੱਖ (੩) ਅਨੰਗੋ, ਸੰ. ਅਨੰਗ. ਸੰਗਯਾ
 ਕਾਮਦੇਵ. ਭਾਵਅਰਥ-ਸੁੰਦ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨਾ ਤਾਪਾਂ ਦੇ [ਭੰਗੀ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ, ਪੰਜ
 ਭੈਂਤਕ [ਅੰਗ] = ਸਰੀਰ ਵੀ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪੰਜ ਭੈਂਤਕ, ਅਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਵਿਅਕਤ, ਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ
 ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਉਸਦੇ, ਸਿਮਰਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ, ਦੁਖਦਾਈ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਤਾਪ ਨਾਸ਼ ਹੋ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਬਿਰਾਜਿਤ ਰਾਮ ਕੋ ਪਰਤਾਪ॥ ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਸਭ ਨਾਸੀ, ਬਿਨਸੇ ਤੀਨੈ ਤਾਪ॥

[੧੨੨੩-ਸਾਰੰਗ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਨੰਗੋ] = ਸੁੰਦ [ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ] = ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਅਨੇਕ
 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਕੌਤਕੀ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਗੋਪੀ ਕਾਨੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਬਨਿ ਆਪੇ ਗਉ ਚਰਾਹਾ॥

ਆਪੇ ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਵੇਸੁ ਵਜਾਹਾ॥

[੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤ੍ਰਿ] - ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਸਰੂਪ, ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਤਿੰਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ
 ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ, ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ, [ਭੰਗੀ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਅੰਗ]
 = ਪੱਖ-ਪਾਤ ਤੋਂ [ਅਨ] - ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਲਗਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ,
 ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਕਿਸੀ ਦਾ ਵੀ, ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਨਿਰਪੱਖਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਧਨਵੰਤਾ ਅਰੁ ਨਿਰਧਨ ਮਨਈ, ਤਾਕੀ ਕਛੂ ਨ ਕਾਨੀ ਰੇ॥

ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਸਮ ਕਰਿ ਮਾਰੈ, ਐਸੇ ਕਾਲੁ ਬਡਾਨੀ ਰੇ॥

[੮੫੫-ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਿਤੇਕਿ ਰਾਜ ਰੇਕਯੇ॥ ਹਨੇ ਸੁ ਕਾਲ ਬੇਕਯੇ॥ ਜਿਤੇਕ ਲੋਕ ਪਾਲਿਯੇ॥ ਨਿਦਾਨ ਕਾਲ ਦਾਲਯੇ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੮]

ਨਮੋ ਜੀਵ ਜੀਵੰ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਜੀਵ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਪ੍ਰਾਣੀ. ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀ ਸਮੂਹ
 ਜੀਵ ਜੰਤੂ॥ ਜੀਵੰ. ਸੰ. ਜੀਵਨ (ਜੀਵ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ) ਬਹੁਤੇ ਜੀਵ. (੨) ਜੀਵੰ. ਸੰ. ਜੀਵਨ.
 ਸੰਗਯਾ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ. ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਾਲਤ. ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ [ਜੀਵੰ] = ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ
 ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੌਤਕ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੀਵ ਜੰਤੁ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਹੀ, ਜੀਵਨ ਕਲਾ, ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਓਹੀ ਜੀਵ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਵਿਗਤੋ ਹਰਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥਹ, ਤਿਸੈ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ॥

ਕਿਰਪਾਲੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ ਦਾਤਾ, ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਤੂੰ ਜੀਐ॥ [੮੪੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ [ਜੀਵ] - ਜੀਆਂ ਨੂੰ [ਜੀਵੰ] = ਜੀਵਾਲਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਣੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ, ਜੀਵਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਿ ਹੀ, ਜੀਵਨ ਕਲਾ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੁ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸਹੀ ਹਾਥਿ॥ ਮਾਰਿ ਆਪੇ ਜੀਵਾਲਦਾ, ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਾਥਿ॥

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ, ਸਰਬ ਘਟਾ ਕੇ ਨਾਥ॥ [੪੮-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ [ਜੀਵੰ]=ਜੀਵਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਇਹੁ ਪਰਪੰਚੁ ਕੀਆ ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ, ਸਭੁ ਜਗਜੀਵਨੁ ਜੁਗਣੇ॥

ਜਿਉ ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਉਠਹਿ ਬਹੁ ਲਹਰੀ, ਮਿਲਿ ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਸਮਣੇ॥ [੯੭੭-ਨਟ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਗਜੀਵਨੁ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਦਾਤਾ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ॥

ਏਕੋ ਅਮਰੁ ਏਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੀ, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਸਿਰਿਕਾਰ ਬਣਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੪੫-ਮਾਰੂ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂੰ ਜਗੁ ਜੀਵਨੁ ਜਗਦੀਸੁ, ਸਭ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਨਾਥੁ॥

ਤਿਨ ਤੂ ਧਿਆਇਆ ਮੇਰਾ ਰਾਮੁ, ਜਿਨ ਕੈ ਧੁਰਿ ਲੇਖੁ ਮਾਥੁ॥ [੧੧੧੫-ਤੁਖਾਰੀ ਮ:੪]

ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਬੀਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕਿਸੀ ਵੀ ਜਿਨਸ ਦਾ ਬੀ. ਤੁਖਮ. (੨) ਮੂਲ ਕਾਰਨ. (੩) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸੂਖਸ਼ਮ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬੀਜ] = ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਬੀਜੇ] = ਕਾਰਨ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ, ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਉਪਾਦਨ ਕਾਰਨ = ਸਮਗ੍ਰੀ) ਸਰੂਪ ਪੰਜ—ਤੱਤ ਆਦਿ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਾਰਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਉਸਨੇ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ, ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਜੋ ਪੰਜ ਤੱਤ ਆਦਿ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ-ਕਾਰਨ, ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾ ਕਰੇ, ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੈ ਆਪਿ ਉਪਾਇ॥

ਸਭ ਏਕੇ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਇ॥ [੩੭-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰਣ ਕਰਣਾ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇ ਧਰੀ ਸਭ ਧਰਣਾ॥

ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਸਰਣਿ ਪਇਆ ਹਰਿ ਦੁਆਰੈ, ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਲਾਜ ਰਖਾਇਦਾ॥

[੧੦੭੬-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਬੀਜਾਂ ਦੇ [ਬੀਜੇ] = ਬੀਜਣੇ ਵਾਲਾ ਰਾਹਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ, ਖੇਤੀਹਰ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਆਪੇ ਹੈ ਰਾਹਕੁ, ਆਪਿ ਜੰਮਾਇ ਪੀਸਾਵੈ॥

ਆਪਿ ਪਕਾਵੈ ਆਪਿ ਭਾਂਡੇ ਦੇਇ ਪਰੋਸੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਬਹਿ ਖਾਵੈ॥

[੫੫੦—ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਬੀਜ ਦੇ ਬੀਜਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ, ਬਗੀਚੀ ਨੂੰ ਬੀਜਿਆ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਇਹੁ ਜਗੁ ਵਾੜੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮਾਲੀ॥ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ਕੇ ਨਾਹੀ ਖਾਲੀ॥

ਜੇਹੀ ਵਾਸਨਾ ਪਾਏ ਤੇਹੀ ਵਰਤੈ, ਵਾਸੁ ਵਾਸੁ ਜਣਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੮—ਮਾਝ ਮ:੩]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੀਜ ਦੀ ਉਤਪਾਦਨ (ਅੰਕੁਰਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਨ ਨੂੰ, ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਤੇ ਹੋਇ ਅਨਾਦਿ॥ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ਅੰਨ ਕੈ ਸਾਦਿ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਹਮ ਐਸੇ ਜਾਨਿਆ॥ ਧੰਨੁ ਅਨਾਦਿ ਠਾਕੁਰ ਮਨ ਮਾਨਿਆ॥

[੮੭੩—ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਅਖਿੱਜੇ^੧ ਅਭਿੱਜੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਖਿੱਜੇ = ਅ + ਖਿੱਜੇ] ਖਿੱਜੇ^੨. ਪੰਜਾਬੀ. ਖਿੱਝ. ਸੰਗਯਾ-ਚਿੱੜ. ਰੋਸ. ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ. ਅਸ਼ਾਂਤ.॥ ਅਭਿੱਜ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭਿੱਜਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਰਹਿਤ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ [ਖਿੱਝੇ] = ਚਿੜਨੇ (ਖਿਝਣੇ) ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਉਪਰ [ਭਿੱਜੇ] = ਭਿੱਜਦਾ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਭੇਖ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਯਥਾ— ‘ਆਪ ਦਿਖਾਵੈ ਆਪੇ ਦੇਖੈ, ਹਠਿ ਨ ਪਤੀਜੈ ਨ ਬਹੁ ਭੇਖੈ॥ ਘੜਿ ਭਾਂਡੇ ਜਿਨਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਇਆ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭਿ ਮਨੁ ਪਤੀਆਇਆ॥’ [੬੮੬—ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧] ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ, ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਜਾ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ, ਉਹੁ ਖਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹੁ ਅਤੀਅੰਤ ਗੰਭੀਰ, ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭ੍ਰਿਗੂ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹੁ ਅੱਗੋਂ, ਖਿਝੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚਰਨ ਫੜਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ ਸੀ। }

੧. ਅਖਿੱਜੇ. ਪੰਜਾਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਜੋ ਖਿਝੇ ਨਾ, ਜੋ ਚਿੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇ. ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਵ. ਧੀਰਜਵਾਨ. ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ.

੨. ਖਿੱਝ. ਸੰ. ਖਿਦ. ਧਾਤੂ—ਘਬਰਾਉਣਾ. ਦੁਖ. ॥

{ ਅਖਿੱਜੇ-ਉੱਪਰ, ਭ੍ਰਿਗੂ ਰਿਖੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਰਣਨ }

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੁਰਸਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ, ਭ੍ਰਿਗੂ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿੱਚ, ਰਿਸ਼ੀ ਬੈਠਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ—, ਜੋ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ, ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਪੁੱਜਣ ਯੋਗ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਗੂ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰੀਖਣਾ ਕਰ ਕੇ, ਦੇਖ ਆਵਾਂ, ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਓਦੋਂ ਤਕ, ਏਥੇ ਬੈਠੋ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਇਆ।

ਯਥਾ—ਸ਼੍ਰੇਯਾ— ਬੈਠੇ ਹੁਤੇ ਰਿਖਿ ਸਾਤ ਤਹਾਂ, ਇਕਠੇ” ਤਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਮੈ ਅਸ ਆਯੋ॥

ਰੁੱਦ੍ਰ ਭਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਕਿਧੋ ਬਿਸਨ ਜੂ, ਪੈ ਚਿਤ ਮੈ ਜਿਹ ਕੇ ਠਹਰਾਯੋ॥

ਤੀਨੋ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਅੰਤ ਕਛੂ ਨਹਿ, ਹੈ ਇਨ ਕੋ, ਕਿਨਹੂੰ ਨਹਿ ਪਾਯੋ॥

ਭੇਦ ਲਹੋਂ, ਇਨਕੋ ਤਿਨ ਮੈ, ਭ੍ਰਿਗ ਬੈਠੇ ਹੁਤੇ, ਸੋਊ ਦੇਖਨ ਧਾਯੋ॥ ੨੪੫੮॥

ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਪਹਿਲਾ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ, ਕੈਲਾਸ਼ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਜੀ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ, ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ, ਆਸਣ ਦੇ ਕੇ, ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਐਵੇਂ ਨ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਤੁਰਿਆ ਆ, ਪਰਾਂ ਹਟ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ, ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਦੀ ਸੁਆਹ, ਤੈਨੂੰ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨੂੰ, ਤੁਰਿਆ ਅਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ, ਸਮਝ ਨਹੀ ਹੈ, ਜਦ ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਹੇ, ਤਦ ਸ਼ਿਵਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ, ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਉਠਾ ਕੇ, ਅਤੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਜਰਾ ਠਹਿਰ ਜਾ, ਤੈਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ ਓਥੇ ਭੱਜੇ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਆਦਿ, ਕੁਛ ਨ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਐਵੇਂ ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਤਾ, ਤੈਨੂੰ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਓ ਦੁਸ਼ਟ! ਮੇਰਾ ਹੀ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ, ਤੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵੀ, ਮੇਰਾ ਕੁਛ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਹੇ ਨੀਚ, ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ, ਉਠ ਜਾ ਏੱਥੋਂ, ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ, ਨ ਲੱਗ, ਤਦ ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ, ਓਥੋਂ ਉੱਠਕੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਉਸ ਵਕਤ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੀ, ਸੇਜਾ ਉੱਪਰ ਅਰਧ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ, ਲੰਮੇ ਪੰਛੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਲੱਛਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਚਰਨ ਝੱਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ ਨੇ, ਜਾਂਦਿਆ ਸਾਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ, ਵੱਖੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਲੱਤ ਮਾਰੀ, ਤਦ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਉੱਠਕੇ, ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਝੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ,

ਯਥਾ—ਸ਼੍ਰੇਯਾ—ਰੁੱਦ੍ਰ ਕੇ ਧਾਮ, ਗਯੋ ਕਹਿ ਯੋਂ, ਤੁਮ ਜੀਵ ਹਨੋਂ, ਤਿਹ ਸੂਲ ਸੰਭਾਰਿਓ॥

ਗਇਓ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੈ ਚਲ ਕੈ, ਇਹ ਬੇਦ ਰਹੈ, ਇਹ ਜਾਨ ਨ ਪਾਰਿਓ॥

ਬਿਸਨ ਕੇ ਲੋਕ ਗਇਓ ਸੁਖ ਸੇਵਤ, ਕੋਪ ਭਰਿਓ, ਰਿਖਿ ਲਾਤਹਿ ਮਾਰਿਓ॥

ਕੋਪ ਕੀਓ ਨ, ਗਹੇ ਰਿਖਿ ਪਾਂਏ, ਸੁ ਸ੍ਰੀ ਪਤ ਸ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ ਬਿਚਾਰਿਓ॥ ੨੪੫੯॥

ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਵਕ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ, ਦੌਤਾ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਬੱਜਰ ਵਾਂਗੂ, ਬੜਾ ਕਰੜਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਚਰਨ, ਬਹੁਤ ਕੌਮਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ, ਜ਼ਰੂਰ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਖਿਆ ਕਰਨੀ, ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ, ਘਰ ਆਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ, ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਆਇਆਂ, ਉਠ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਪੂਰਵਕ, ਅਤਿਥੀ ਪੂਜਨ, ਨਹੀ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ, ਸਜਾ ਜ਼ਰੂਰ, ਮਿਲਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ, ਉਪਰ ਬੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ, ਚਰਣ ਨਾਲ ਟੁੰਬ ਕੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ, ਅਤਿਥੀ ਪੂਜਨ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ, ਕਦੇ ਵੀ, ਐਸੀ ਗਲਤੀ, ਨਹੀ ਕਰਾਂਗਾ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ, ਅਨੇਕ ਬਚਨ, ਚਿਤ ਨੂੰ, ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਹੇ, ਤਦ ਭ੍ਰਿਗੂ ਜੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਆਪ ਜੀ, ਕੋਈ ਵਰ ਮੰਗੋ, ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਰਿਖੀ ਜੀ! ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ—

ਜਿਥੇ, ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਾ, ਓਥੇ ਹੀ, ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਚਰਨ ਚਿਹਨ (ਭ੍ਰਿਗੂ ਲਤਾ) ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਵੱਖੀ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਰਹੇ,

ਯਥਾ— ਪਾਇ ਕੇ ਘਾਇ, ਰਹਿਓ ਸਹਿ ਕੈ, ਹਸਿ ਕੈ ਦਿਜ ਸੋ, ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਉਚਾਰਿਓ ॥
ਬੱਜਰ ਸਮਾਨ ਹਿਰਦਾ ਹਮਰੇ, ਲਗਿ ਪਾਇ ਦੁਖਿਓ, ਹੈ ਹੈ, ਸੁ ਤੁਮਾਰਿਓ ॥
ਮਾਂਗਤਿ ਹਉ ਇਕ, ਜੁ ਤੁਮ ਦੇਹੁ, ਜੁ ਪੈ ਛਿਮਿ ਕੈ, ਅਪਰਾਧ ਹਮਾਰਿਓ ॥
ਜੇਤਕ ਰੂਪ ਧਰੋਂ ਜਗ ਹਉ, ਤੁ ਸਦਾ ਰਹੈ, ਪਾਇ ਕੋ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੁਮਾਰਿਓ ॥ ੨੪੬੦ ॥

ਤਦ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ, ਮਨ ਵਿਖੇ, ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਤਬਾਸਤੂ ਕਹਿਕੇ, ਕਿ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਵਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ, ਸੁਰਸਤੀ ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਓਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਰਿੱਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ, ਜੈ-ਜੈ ਕਾਰ, ਜਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੀ, ਪੂਜਣਯੋਗ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਤੋਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਨ ਖਿੱਝਣ ਵਾਲਾ, ਅਖਿੱਝ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਵੀ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਤੋਗੁਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ, ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਪਰਮ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਇਉਂ ਜਬ ਬੈਨ, ਕਹੇ ਜਦ ਨੰਦਨ, ਤਉ ਰਿਖਿ ਚਿੱਤ, ਬਿਖੈ ਸੁਖ ਪਾਇਓ ॥
ਕੈ ਕੈ ਪ੍ਰਣਾਮ ਘਨੇ ਪ੍ਰਭੁ ਕਉ, ਫੁਨ ਆਪਨੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਮੈ ਪੁਨ ਆਇਓ ॥
ਰੁੱਦ੍ਰ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ, ਬਿਸਨ ਕਥਾਨ ਕਉ, ਭੇਦ ਸਭੈ, ਇਨ ਕੋ ਸਮਝਾਇਓ ॥
ਸਿਯਾਮ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪੇ, ਸਭ ਹੀ ਹਮ, ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ, ਸਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ ॥ ੨੪੬੧ ॥
ਜਾਪ ਕੀਓ, ਸਭ ਹੀ ਹਰਿ ਕਉ, ਜਬ ਯੋ, ਭ੍ਰਿਗੂ ਆਇ ਕੈ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ॥
ਹੈ ਅਨੰਤ ਕਹਿਓ ਕੁਰਣਾ ਨਿਧਿ, ਬੇਦ ਸਕੈ, ਨਹੀ ਜਾਹਿ ਬਤਾਈ ॥
ਕ੍ਰੋਧੀ ਹੈ ਰੁੱਦ੍ਰ, ਗਰੇ ਰੁੰਡ ਮਾਲਕਉ, ਡਾਹਿ ਕੈ ਬੈਠੇ ਹੈ, ਡਿੰਡ ਜਨਾਈ ॥
ਤਾਹਿ ਜਪੇ ਨ, ਜਪੇ ਹਰਿ ਕੋ, ਪ੍ਰਭੁ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਈ ॥ ੨੪੬੨ ॥

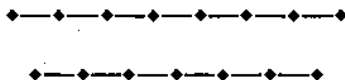
ਦੋਹਰਾ— ਜਾਪ ਜਪਿਓ ਸਭ ਹੂੰ ਹਰਿ ਕੋ, ਜਬ ਯੋ ਭ੍ਰਿਗੂ ਆਨ, ਰਿਖੋਂ ਸਮਝਾਯੋ ॥
ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ ਕਉ ਧਿਆਨ ਧਰੇ, ਸੁ ਧਰਿਓ ਤਿਨ, ਅਉਰ ਸਬੈ ਬਿਸਰਾਇਓ ॥ ੨੪੬੩ ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਭ੍ਰਿਗੂ ਲਤਾ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਸਫਾ-੫੬੬]

ਦੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਦੇ, ਸੰਚਾਲਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਲਤ ਮਾਰੀ, ਪਰ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ, ਅਗੋਂ ਖਿੱਝੇ ਨਹੀ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਕੇ, ਕੋਈ ਸਰਾਪ ਆਦਿ, ਨਹੀ ਦਿੱਤਾ, ਬਲਕਿ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤ ਦਾਤੂ ਨੇ, ਜਦ ਲਤ ਮਾਰੀ, ਤਦ ਅੱਗੋਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਖਿਮਾ ਹੀ ਮੰਗੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਸਰਾਪ ਨਹੀ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਅਭਿੰਨ, ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਖਿੱਝਦਾ ਨਹੀ, ਸਮਾਨ ਭਾਵ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ ਰਹਿਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰੇਸੈ, ਬਿ-ਰਹਤ, ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਭੁਲ, ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੭੦]

ਸਮਸਤੰ ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ ॥ ੭੨ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ = ਪ੍ਰ + ਸਿੱਜੇ] ਸਿੱਜੇ. ਸੰ. ਸਿੱਚ. ਧਾਤੂ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਜਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ. ਤਰ ਹੋਣਾ. ਗਿੱਲਾ ਹੋਣਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ. ਭਾਵ ਅਰਥ— ਅਭੇਦ ਹੋਣਾ. ਮਿਲ ਜਾਣਾ. (੨) ਅਤੇ ਭਾਵ ਅਰਥ— ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ. ॥ ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ ਸੰ. ਪ੍ਰਸੀਦਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਗੀਝਣਾ. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ. ਪ੍ਰਸੀਜਣਾ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ [ਪ੍ਰ] = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਸਿੱਜੇ] = ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਤਾਣੇ ਪੋਟੇ ਵਾਂਗ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਓਤ ਪੋਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਜਗ੍ਹਾ ਰਹਿਆ ਪਰੋਈ॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਈ॥ [੮੪੧-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ [ਸਿੱਜੇ] ਮਿਲਣੇ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ, ਬੜਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਕੀਤਾ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ, ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਵਿੱਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਬੜੀ ਕਠਨ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਧਨੰ ਪਿਰ ਏਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੇਰਾ॥ ਸੇਜ ਏਕ ਪੈ ਮਿਲਨੁ ਦੁਹੇਰਾ॥ [੮੮੩-ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੇਜ ਏਕ ਪ੍ਰਿਉ ਸੰਗਿ, ਦਰਸੁ ਨ ਪਾਈਐ ਰਾਮ॥

ਅਵਗਨ ਮੋਹਿ ਅਨੇਕ, ਕਤ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਈਐ ਰਾਮ॥ [੫੪੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕਾ ਸੰਗਤਿ ਇਕਤੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਸਤੇ, ਮਿਲਿ ਬਾਤ ਨ ਕਰਤੇ ਭਾਈ॥

ਏਕ ਬਸਤੁ ਬਿਨੁ ਪੰਚ ਦੁਹੇਲੇ, ਓਹ ਬਸਤ ਅਗੋਚਰ ਠਾਈ॥

ਜਿਸਕਾ ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਿਨਿ ਦੀਆ ਤਾਲਾ, ਕੁੰਜੀ ਗੁਰ ਸਉਪਾਈ॥

ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਕਰੇ ਨਹੀ ਪਾਵੈ, ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ॥ [੨੦੫-ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੰ] = ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆ ਕਲਾਪ ਰੂਪ, ਅਨੇਕ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ, ਦੇਖ ਕੇ [ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ] = ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਪਣੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਕੌਤਕ ਨੂੰ, ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਭ ਆਪੇ ਤੁਧੁ ਉਪਾਇਕੈ, ਆਪਿ ਕਾਰੈ ਲਾਈ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸਦਾ, ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ॥

[੮੩-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਸਰੂਪੇ ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਕੁਕਰਮੰ. ਸੰ. ਕੁ-ਕਰਮ. ਸੰਗਯਾ- ਨੀਚ ਕਰਮ. ਖੋਟਾ ਕਰਮ. ਪਾਪ ਕਰਮ. ਸਾਸਤ੍ਰ ਤੋਂ ਉੱਲਟ, ਖੋਟੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮ, ਜੋ ਕਿ ਨਿਰੁਕਤ ਦੇ, ਨੈਗਮ ਕਾਂਡ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ,— ਚੋਰੀ^੧, ਵਿਭਚਾਰ^੨, ਬ੍ਰਹਮ^੩ ਹੱਤਯਾ, ਗਰਭ^੪ ਹੱਤਯਾ, ਸ਼ਰਾਬ^੫ ਪੀਣੀ, ਬੁਰੇ^੬ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਉਪਰ ਬੁਠਾ^੭ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣਾ॥

੧. ਖੋਸਕ-ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਮਾਤਾ, ਸਭਾਸ ਅੰਤਹ ਕਰਨ (ਮਨਬੁੱਧੀ ਸੰਜੁਗਤ ਅਭਾਸ ਔਰ ਚੇਤਨ) ਰੂਪ ਜੀਵ, ਅਤੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਹਤ ਚੇਤਨ, ਸਾਖਸੀ ਰੂਪ ਆਤਮਾ (ਜਿਸਦਾ ਅਭਾਸ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ),

ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ ⇒

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਕੁਕਰਮ] = ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਤਾਂਝੀ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਰਜੁਰ ਨਿੰਦਾ ਬਿਨੁ, ਨਿਰਬਿਖ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੀ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਕਾਲ ਤ੍ਵੇ ਦਰਸੀ,
ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਨਾਸਨ ਕਾਰੀ॥ [ਸਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ਵੀਂ, ਸਬਦ, ੪]

ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਵਾਸੀ ॥ ੭੩ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰਿਧਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਵਿਭੂਤੀ. ਸੰਪਦਾ, ਰਿਧਿ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਵੱਧਣਾ. ਜਿਆਦਾ ਹੋਣਾ. ਵਿਭੂਤੀ ਦਾ ਵੱਧਣਾ, ਰਿਧਿ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵਿਰਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ. ਦੌਲਤ ਮੰਦ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਦਾ] = ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ, [ਸਰਬਦਾ] = ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ-ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਜਦ ਚਾਹੇ, ਜਿਸ ਕਿਸੀ, ਅਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਉਸੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਤੇ, ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿ ਕਦ, ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਅਸੀਂ, ਕਾਰਜ ਕਰੀਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜਦ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਉਸੀ ਵਕਤ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਖੜੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ, ਤਤਪਰ ਹੋ ਕੇ, ਸੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂਕਿ ਕਿਤੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨ ਹੋਵੇ॥ (ਨੋਟ—ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ, ਪਾਠ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਵੀ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਐਸਾ ਇਸ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਹੈ॥ }

ਯਥਾ—ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਕਰਤਲ ਜਗਜੀਵਨ, ਸਰਬ ਨਾਥ ਅਨੇਕੈ ਨਾਉ॥

ਦਇਆ ਮਇਆ ਕਿਰਪਾ ਨਾਨਕ ਕਉ, ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਜਸੁ ਜੀਵਾਉ॥ [ਪੜ੍ਹ-ਦੇਵਗਧਾਰੀ ਮ:ਪ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਜਾਕੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪਰਵਾਰ॥

ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ, ਉਚ ਅਗਮ ਅਗਾਰ॥

[੧੦੧੭-ਮਾਰੂ ਮ:ਪ]

ਇਹ ਦੋਵੇਂ, ਅੰਤਰ ਕਰਨ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ) ਵਿਚ-ਇਕੋ ਜਗਾ ਵਸਦੇ ਹਨ-ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਭਾਸ ਰੂਪ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਦੀ, ਸੋਝੀ ਰੂਪ, ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਹੋਣੀ ਬੜੀ ਕਠਨ ਹੈ,— ਜੇਕਰ ਇਹ ਜੀਵ, ਸਾਧਨ ਸਮਰਪਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਉਸਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਦੀ, ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਅੱਗੇ, ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚਰਪਟੀ ਛੰਦ॥ ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! , ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ, ਹੁਣ ਮੈਂ, ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਮੇ ॥

ਪਦ ਅਰਥ — ਅੰਮ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਦੇਵ ਲੋਕ ਦਾ, ਪੀਣ ਯੋਗ ਇਕ ਪਦਾਰਥ, ਜਿਸਦੇ ਪੀਣ ਨਾਲ, ਰੋਗ, ਬੁਢੇਪਾ, ਅਤੇ ਮਹਾ ਪੁਲੈ ਤਕ, ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਉਸਦੇ ਪੀਣ ਕਰਕੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਥ ਹਯਾਤ. ਸੁਧਾ. ਪਿਯੂਸ਼ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ - ਸੁਖਦਾਇਕ ਵਸਤੂ (੩) ਮੁਕਤੀ॥ ॥ ਕਰਮੇ. ਸੰ. ਕਰਮ. ਸੰਗਯਾ - ਕੰਮ. (੨) ਸੰ. ਕਰਮੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੩) [ਕਰਮੇ = ਕਰ+ਮੇ] ਕਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਹਥ॥ ਮੇ. ਹਿੰਦੀ. ਅੱਵਵੈ-ਮੱਧਯ. ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ (ਸੰਸਾਰ) ਆਦਿਕ [ਕਰਮੇ] = ਕਰਮ [ਮ੍ਰਿਤ] = ਮਰਨ ਵਿੱਚ [ਅੰ] = ਨਹੀਂ ਅਉਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ।

੧. ਚਰਪਟ ਇੱਕ ਛੰਦ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ 'ਉਛਾਲ' 'ਹੰਸਕ', ਅਤੇ 'ਪੰਕਤਿ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਆਏ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਲਖਸ਼ਣ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, — ਚਾਰ ਚਰਨ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਚਰਨ ਵਿੱਚ ਭ, ਗ, ਗ, ਸ॥, ਸ, ਸ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਭਗਣ ਤੇ ਦੋ ਗੁਰੂ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ — ਗਾਵਤ ਨਾਰੀ॥ ਬਾਜਤ ਤਾਰੀ॥ ਦੇਖਤ ਰਾਜਾ॥ ਦੇਵਤ ਸਾਜਾ॥ [ਅਜ ਰਾਜ]
ਦੂਜਾ ਉਦਾਹਰਣ — ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਮੇ (ਕਮੇ)॥ ਅੰਬਿਤ ਧਰਮੇ (ਧਮੇ)॥ ਅੱਖਲ ਜੋਗੇ॥ ਅੱਚਲ ਭੋਗੇ॥

[॥ ਜਾਪ॥ ੭੪॥]

ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਸਰੂਪ, ਛੰਦ ਦੀਆਂ, ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਤ੍ਰਾ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਹੇ ਵਿਚਾਰ॥ ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਲਖਸ਼ਣ — ਚਾਰ ਚਰਨ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਚਰਨ ਵਿੱਚ, ਸ, ਗ, ਗ, ਸ॥, ਸ, ਸ, ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ ਸਗਣ, ਤੇ ਦੋ ਗੁਰੂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ — ਸਰਬੰ ਦੇਵੰ॥ ਸਰਬੰ ਭੇਵੰ॥ ਸਰਬੰ ਪਾਲੇ॥ [ਜਾਪ॥ ੭੮॥] ਦੂਜਾ ਉਦਾਹਰਣ— ਗਲਿਤੰ ਜੋਗੰ॥ ਦਲਿਤੰ ਭੋਗੰ॥ ਭਗਵੇ ਭੋਸੰ॥ ਸੁਫਲੇ ਦੇਸੰ॥ [ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ] ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਲਖਸ਼ਣ, ਦੋਹਿਰਾ — ਆਦਿ ਭਗਣ, ਕੈ ਸਗਣ ਹੈ, ਦੂ ਗੁਰ ਅੰਤ ਪ੍ਰਮਾਨ॥ ਕੈ ਸੁ ਸਗਣ ਹੈ, ਅੰਤ ਇਸ, ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਬਖਾਨ॥ ੧॥

ਅਰਥ — ਇਸ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਦੇ, ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਭਗਣ (ਸ॥), ਅਥਵਾ-ਸਗਣ (॥੧) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ ਦੋ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥ ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਗੁਰੂ ਹਨ, [ਇਮ] = ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਸਗਣ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਦੇ ਕਦੇ, ਭਗਣ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਸਗਣ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ — ਅੱਖਲ ਧਰਮੰ॥ ਅੱਲਖ ਕਰਮੰ॥ [ਜਾਪ॥ ੭੫] ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਫਿਰ ਸਗਣ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਰਬੰ ਭੁਗਤਾ॥ ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ॥ [ਜਾਪ॥ ੭੭] ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਸਭ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਦੇ ਹੀ, ਸਰੂਪ ਕਰੇ ਹਨ॥ ੧॥

ਦੋਹਿਰਾ-ਅਸਟ ਮੱਤ ਕੋ ਛੰਦ ਯਹ, ਹੈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਤਿ ਸਿੱਧ॥ ਗਣ ਪ੍ਰਸਤਾਰਹੁ ਕੈ ਕੀਏ, ਭੇਦ ਬਹੁਤ ਡਰ ਖਿੰਧ॥ ੨॥

ਅਰਥ — ਇਹ ਛੰਦ, ਅਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਧਰਮਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ, ਅੱਠ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ, ਬੁੱਧੀਮਾਨਾ ਵਿੱਚ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਭਾਵ ਵਿੱਦਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤੇ [ਭੇਦ] = ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੋ ਹਨ, ਉਨ ਦਾ ਗਣਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, [ਪ੍ਰਸਤਾਰਹੁ] = ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਿਆਂ, ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ [ਖਿੰਧ] = ਵੱਧ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ॥ ੨॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਦੇ, ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਦੇ, ਦੋ ਤਿੰਨ, ਸਰੂਪ, ਬੜੀ ਯੋਗਤਾ ਸਹਿਤ, ਇਕੋ ਰਵਾਨੀ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ, ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਇਕ ਕਾਬਿ ਵਿੱਚ, ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਭੂਸ਼ਣ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਇਹ, ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਕਦ ਇਸਦਾ, ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕਾਲ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ, ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਕਰਕੇ ਜੀਵ, ਕਰਮਾਂ (ਵਾਸਨਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ, ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹੀ, ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ, ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜੀਵਾਂ ਦਾ, ਜੀਵਪਣਾ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ — ਜਦ ਈਸ਼੍ਵਰ, ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਕਰਮ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ, ਅਭੀਮੁਖ (ਸਨਮੁੱਖ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਫਿਰ ਅਸਬੁਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ — “ਯਥਾ — ਸੁਨਹੁ ਰੇ, ਤੂ ਕਉਨੁ ਕਹਾ ਤੇ ਆਇਓ॥ ਏਤੀ ਨ ਜਾਨਉ, ਕੇਤੀਕ ਮੁਦਤਿ, ਚਲਤੇ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਇਓ॥” [੯੯੯ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫] — ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਅਗਨੀ ਨਾਲ, ਉਸਦੇ ਵਾਸਨਾ ਰੂਪ ਕਰਮ, ਸਭ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ. “ਯਥਾ — ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਕਾਰੁ ਸੰਸੇ ਮਹਿ, ਤਰਿਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ॥ (ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲਾ)”।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਕਰਮ ਹਨ, ਸੋ ਸਭ [ਅੰਮ੍ਰਿਤ] = ਸੁਖ ਰੂਪ ਹਨ — ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ, ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼੍ਵਰ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਆਂ ਦੇ, ਭਲੇ, ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਲਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਸਭ ਕਾਰਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਸੁਖ) ਰੂਪ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਭਲਾ, ਹਮ ਭਲੇ ਨ ਜਾਨਹ, ਤੁਮ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲਾ॥

ਤੁਮ ਸੁਖਦਾਈ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ, ਤੁਮ ਰਾਖਹੁ ਅਪੁਨੇ ਬਾਲਾ॥ [੬੧੩ - ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ — ਤੂ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਅਭੁਲ ਹੈ, ਭੁਲਣ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ॥

ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੁ ਸਚੇ ਭਲਾ ਹੈ, ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਬੁਝਾਹੀ॥ [੩੦੧-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ — ਮਤਾ ਮਸੂਰਤਿ ਤਾਂ ਕਿਛੁ ਕੀਜੈ, ਜੇ ਕਿਛੁ ਹੋਵੈ ਹਰਿ ਬਾਹਰਿ॥

ਜੇ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਭਲ ਹੋਸੀ, ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰਿ॥

[੧੧੩੫ - ਭੈਰਉ ਮ: ੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ, ਦਿੱਬ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ, ਰਚਨ ਰੂਪ ਕਰਮ ਨੂੰ [ਕਰਮੇ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸੂਰਗ ਦੇ, ਦਿੱਬ ਪਦਾਰਥ, ਜੋ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਚਿੰਤਾਮਣੀ, ਕਾਮ ਪੋਨ ਗਊ, ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਪੁੰਨ ਭੋਗ ਦੇਣ ਲਈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਨੇ, ਆਪ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਤਨੀ ਸਮਝੋ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਰੱਚ ਸਕੇ।

ਯਥਾ — ਬਿਖੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਕਰਤਾਰਿ ਉਪਾਏ॥ ਸੰਸਾਰ ਬਿਰਖ ਕਉ ਦੁਇ ਫਲ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਕਰਾਏ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ, ਤਿਸੈ ਖਵਾਏ॥ [੧੧੭੨ - ਬਸੰਤ ਮ: ੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕੀਤੇ ਕੌਤਕ ਰੂਪ ਸੁਭ [ਕਰਮੇ] = ਕਰਮ [ਅੰਮ੍ਰਿਤ] = ਮਿੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮੁਕਤੀ ਪਦ ਨੂੰ, ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਜੋ ਕੌਤਕ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਸੋ ਸਭ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਮਿੱਠੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਤਕ ਰੂਪ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ, ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਮਿੱਠੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮੁਕਤੀ ਪਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਥਾ ਸਰੋਸਟ ਉਤਮ, ਗੁਰਬਚਨੀ ਸਹਜੇ ਚਾਖੀ॥

ਤਹ ਭਇਆ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ, ਜਿਉ ਸੂਰਜ ਰੈਣ ਕਿਰਾਖੀ॥

ਅਦਿਸਟੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਲਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ, ਸੋ ਦੇਖਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੀ॥

[੮੭-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਹਜ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਮੀਠੀ॥ ਵਿਰਲੈ ਕਾਹੂ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਡੀਠੀ॥ [੭੩੯- ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਮਿੱਠੂ ਰਹਿਤ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਹਨ, ਸੋ ਸਭ ਤੇਰੇ [ਕਰ]= ਹਥ [ਮੇ]= ਵਿੱਚ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਰਚਾਇਓਨੁ ਤੂੰ ਗੁਣ ਵਰਤਾਰਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥

[੯੪੮ - ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ, ਦੁਰਲੱਭ ਪਦਾਰਥ, ਸਭ ਤੇਰੇ [ਕਰ]= ਹਥ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ, ਉਸਦੀ ਮੋਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਈ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ, ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁਨਾਲਿ॥

ਇਕ ਜਾਗੰਦੇ ਨ ਲਹੰਨਿ, ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ॥ [੮੩ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦਾਤੈ ਦਾਤਿ ਰਖੀ ਹਥਿ ਅਪਣੈ, ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਦਰਗਹਿ ਜਾਪਹਿ ਸੇਈ॥ [੬੦੪ - ਸੋਰਠ ਮ: ੩]

ਸਤਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਾਚਰ ਦੀ [ਅੰਮ੍ਰਿਤ]=ਜਿੰਦਗੀ, ਤੇ [ਮਿੱਤ]= ਮੌਤ, [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੇ ਹਥ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ, ਤੂੰ ਮਾਰਦਾ, ਤੇ ਜਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੀਵਨ, ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, (ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਦ ਨੂੰ) ਦੋ ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਮਾਰੇ ਆਪਿ ਜੀਵਾਏ॥ ਆਪੇ ਮੇਲੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ॥

ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੫-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਅਠਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਾਚਰ ਵਿਖੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਮਿੱਤ]= ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੇ ਤਾਈ [ਅ]= ਵਿਆਪਕ [ਕਰਮੇ]= ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ, ਉੱਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਖਪਾਵਣ ਲਈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਕਰਕੇ, ਇਸਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਤ੍ਰ ਵੀ, ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ, ਪਰੇ ਆਜੁ ਕਿ ਕਾਲਿ॥

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੇ, ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ॥

[੧੪੨੮ - ਸਲੋਕ ਮ: ੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਕਾਲੁ ਸਿਰਿ ਜੰਤਾ, ਵਸਗਤਿ ਜੁਗਤ ਸਬਾਈ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਵਹਿ, ਛੂਟਹਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਈ॥

[੫੯੭ - ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਯਥਾ — ਕਉਤਕੁ ਕਾਲੁ ਇਹੁ ਹੁਕਮਿ ਪਠਾਇਆ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਸਮਾਇਆ॥

ਵੇਖੈ ਵਿਰਸੈ ਸਭਿ ਰੰਗ ਮਾਣੇ, ਰਚਨੁ ਕੀਨਾ ਇਕੁ ਆਖਾੜਾ॥ [੧੦੮੧ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਧਰਮੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ — ਅੰਬ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਆਵ੍ਰਿਤ. ਸੰਗਯਾ - ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ. ਵੇਸ਼ਟਤ, (੨) ਅਵ੍ਰਿਤ ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਇਕਰਸ. ਅਖੰਡ॥ [ਅੰਬ੍ਰਿਤ = ਅ+ਬ੍ਰਿਤ] ਬ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਵਿਤਿ. ਸੰਗਯਾ - ਉਪਜੀਵਕਾ (੨) ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਣਾਮ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਮਨ ਦੀ ਤਰੰਗ (੩) ਸੰ. ਵਿਤ. ਧਾਤੂ - ਵਰਤਣਾ. ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ. ਰਹਿਣਾ. ਚਕ੍ਰਾਕਾਰ ਘੁੰਮਣਾ. ਲਪੇਟਣਾ. (ਘੇਰਨਾ). ਭਾਵ ਅਰਥ - ਵਿਆਪਕ ਹੋਣਾ॥ [ਧਰਮੇ = ਧਰ+ਮੇ] ਧਰ. ਸੰ. ਧਰਾ. ਸੰਗਯਾ - ਧਰਤੀ॥ ਧਰਮੇ. ਸੰ. ਧਰਮ. ਸੰਗਯਾ - ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (੨) ਜਿਸਦੇ ਆਧਾਰ ਵਿਸ਼ਵ ਹੈ. (੩) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਸੁਭਾਵ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਲਈ [ਅੰਬ੍ਰਿਤ] = ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ, ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ — ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ॥

ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ, ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੬੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਧਰਮਾਂ ਕਰਕੇ [ਅੰਬ੍ਰਿਤ] = ਆਵ੍ਰਿਤ, (ਘਿਰਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਲੱਖਸ਼ ਹੈ, ਸਭ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੀ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ, ਤੇਰੇ ਹੀ, ਆਸ-ਪਾਸ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇਂ।

ਯਥਾ — ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ, ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਓਈ, ਦੂਸਰੇ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ, ਭੂਲ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ॥

ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ, ਸਬ ਹੀ ਕੋ ਗੁਰਦੇਵ ਏਕ, ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਭੈ, ਏਕ ਜੋਤ ਜਾਨਬੋ॥

ਦੇਹੁਰਾ ਮਸੀਤ ਸੋਈ, ਪੂਜਾ ਐ ਨਿਵਾਜ ਓਈ, ਮਾਨਸ ਸਭ ਏਕ ਪੈ, ਅਨੇਕ ਕੋ ਭ੍ਰਮਾਓ ਹੈ॥

ਦੇਵਤਾ ਅਦੇਵ ਜੱਛ, ਗੰਧਰਬ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ, ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਦੇਸਨ ਕੇ, ਭੇਸਨ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਓ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ - ੧੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ [ਬ੍ਰਿਤ] = ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ. ਅਰਥਾਤ ਭਗਤ ਵਛਲ ਆਦਿਕ, ਤੇਰੇ ਜੋ ਧਰਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ, ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਤੁਮਰੇ ਗੁਨ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ, ਏਕ ਜੀਹ, ਕਿਆ ਕਥੈ ਬਿਚਾਰੀ, ਰਾਮ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਰਾਮ ਲਾਲ॥

ਤੁਮਰੀ ਜੀ, ਅਕਥ ਕਥਾ, ਤੂ ਤੂ ਤੂਹੀ ਜਾਨਹਿ, ਹਉ ਹਰਿ ਜਪਿ ਭਈ, ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ॥

[੧੨੬੬ - ਕਾਨੜਾ ਮ: ੮]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧਰ] = ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ, ਆਪਣੀ [ਬ੍ਰਿਤ] = ਉਪਜੀਵਕਾ [ਰੋਜ਼ੀ] = ਲਈ, ਕੋਈ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਿਰਾਹਾਰੀ, ਤੇ ਅਕ੍ਰਿਐ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਸਦਾ ਰਹੈ, ਹੋਰਿ ਧੰਧੈ ਸਭਿ ਧਾਵਹਿ॥

ਆਪਿ ਨਿਹਚਲੁ ਅਚਲੁ ਹੈ, ਹੋਰਿ ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ॥

[੯੫੦ - ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਦੀ ਸਬੂਲ (ਚੰਚਲ) [ਬ੍ਰਿਤ] = ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ਜ ਕਰਨ ਰੂਪ, ਧਰਮ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਚਲ ਬੁੱਧੀ, ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਨ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪਦਾਰਥਾਕਾਰ ਹੋਕੇ, ਵਸਤੂ ਗਿਆਨ, ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ, ਚੰਚਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ, ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਚੰਚਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਬ੍ਰਿਤੀ, ਚੰਚਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਜ ਕਰਨ ਰੂਪ, ਧਰਮ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਕਾਰ ਹੋਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਮਲ (ਪਾਪ), ਤੇ [ਵਿਖਸ਼ੇਪਤਾ] = (ਚੰਚਲਤਾ) ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸਬੂਲਤਾ (ਮੋਟਾਪੇ) ਵਾਲੀ, ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ, ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ (ਲਿਵ) ਨੂੰ, ਅੰਤਰਮੁਖੀ (ਟਿਕਾਅ ਵਾਲੀ) ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ, ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਜਣੀ ਹੋ ਕੇ, ਆਤਮਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਕੇ, ਸਦਾ ਲਈ, ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਨਾਨਕ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ, ਨਾਨਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ॥

ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਬੂਲੁ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਵਿਚੁ ਦੇ ਜਾਇ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ, ਜੋਤਿ ਰਹੀ ਸਭ ਆਇ॥

ਇਹੁ ਜੀਉ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥ [੫੦੯ - ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੩]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਧਰ] = ਧਰਤੀ ਆਦਿਕ ਤੱਤ, ਤੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਬ੍ਰਿਤ] = ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੇਰੇ ਕਿਸੀ ਮਾਯਾ ਅੰਸ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤੇਰੇ ਤੋਂ, ਘਟ ਵਿਆਪਕਤਾ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਤੋਂ, ਅਧਿਕ ਵਿਸ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿਰਪੇਕਸ਼ ਵਿਆਪਕਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ, ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। (ਇੱਥੇ ਅਬ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅਰਥ, ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੀ ਕਮੀ (ਘਾਟ) ਕੀਤਾ ਹੈ।) }

ਯਥਾ — ਡੂੰਗਰਿ ਜਲਾ ਬਲਾ, ਭੂਮਿ ਬਨਾ ਫਲ ਕੰਦਰਾ॥ ਪਾਤਾਲਾ ਆਕਾਸ, ਪੂਰਨੁ ਹਭ ਘਟਾ॥

ਨਾਨਕ ਪੇਖਿ ਜੀਓ, ਇਕਤੁ ਸੂਤਿ ਪਰੋਤੀਆ॥

[੧੧੦੧-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਮ ਵਡ ਪੁਰਖ ਬਡ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ, ਹਮ ਢੂਢਿ ਰਹੇ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਹਾਥ॥

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸਾਮੀ, ਤੂ ਆਪਨ ਜਾਨਹਿ, ਆਪਿ ਜਗਨਾਥ॥ [੧੨੬੬-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪]

ਸਤਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ [ਬ੍ਰਿਤੀ] = ਬਰਤ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ [ਧਰ] = ਧਾਰਨ ਕਰਨ [ਮੇ] = ਵਿੱਚ [ਅ] = ਆਇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਰਤ ਆਦਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਬਰਤੀ ਬਰਤ ਰਹੇ ਨਿਹਕਾਮ॥ ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਜਪੈ ਮੁਖਿ ਨਾਮ॥

ਤੀਨਿ ਭਵਣ ਮਹਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ॥ ਸਭਿ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਸਾਚੁ ਪਛਾਣੈ॥

[੮੪੦ - ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧ ਬਿਤੀ]

ਅੱਠਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਧਰਮ, ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਹੀ [ਬ੍ਰਿਤੀ] = ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ, ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ — ਧਰਮ ਧਰਮ ਧਰੇ ਧਰਮਾਪੁਰਿ, ਗੁਣਕਾਰੀ ਮਨੁ ਧੀਰਾ॥

ਧਰਮੇ ਪੂਲਿ ਪਛੈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ, ਕੰਚਨ ਭਏ ਮਨੁਰਾ॥

[੯੩੦ - ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ]

ਨੌਵਾਂ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ [ਅੰਬ੍ਰਿਤ] = ਵੇਸ਼ਟਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੰਡ ਮਿੱਠਤ ਨਾਲ, ਓਤ ਪੋਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਅਧਰਮ ਦਾ, ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨਮੋ ਨਾਥ ਪੂਰੇ ਸਦਾ ਸਿੱਧ ਕਰਮੰ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਛੇਦੀ ਸਦਾ ਏਕ ਧਰਮੰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨ:- ੧]

ਅਖੱਲ ਜੋਗੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਖੱਲ. ਸੰ. ਅਖਿਲ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸਭ. ਸੰਪੂਰਨ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਖੱਲ] = ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਜੋਗੇ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਓਤ ਪੋਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ, ਓਹੁ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਧੱਯਸਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ, ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਫਰੀਦਾ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਹਿ, ਖਲਕ ਵਸੈ ਰਬ ਮਾਹਿ॥

ਮੰਦਾ ਕਿਸਨੋ ਆਖੀਐ, ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹਿ॥

[੧੩੮੧ - ਸਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਖਲ] = ਬਾਲਖਿਲ ਆਦਿਕ ਰਿਸ਼ੀ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਤਪਸ਼ੀ ਹਨ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ਸਭ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਬਾਲਖਿਲ ਰਿਸ਼ੀ, ਕੇਵਲ ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਹੀ, ਆਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹੁ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਜੁੜੇ ਹੋਏ, ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ, ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਅਚੱਲ ਭੋਗੇ ॥ ੭੪ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਚਲ. ਪੰਜਾਬੀ. ਅਚੱਲ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਚਲੇ ਨ, ਇਸਥਿਤ. ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ॥
ਭੋਗੇ. ਸੰ. ਭੋਗ. ਸੰਗਯਾ - ਪਦਾਰਥ.(੨) ਅਨੰਦ. }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਚਲ] = ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ, ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਭ ਘਟ ਭੋਗਦਾ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਭੋਗੀ ਜੀਉ ॥

ਹਰਿ ਸੁਜਾਣੁ ਨ ਭੁਲਈ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਆਪੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੋਗੀ ਜੀਉ ॥ [੧੭੪-ਗਉੜੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ, ਅਚੱਲ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਸ, ਤੈਨੂੰ ਚਲਾਇਮਾਨ (ਭਾਂਵਾਂਡੋਲ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈਐ, ਸਚੁ ਸਾਹੁ ਅਡੋਲੈ ॥

ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀਆ, ਕਉਣੁ ਤੁਧੁਨੋ ਡੋਲੈ ॥

[੧੧੦੨-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰੂਪ ਇਸਥਿਤੀ ਰੂਪ, ਤੇਰਾ [ਭੋਗੇ] = ਅਨੰਦ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ [ਅਚਲ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਸਤੋਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ
ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਕਦੇ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦਾ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਸਰੂਪ (ਆਤਮ) ਇਸਥਿਤੀ,
ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ, ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਭੋਗ ਵੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਚੱਲ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸਦਾ ਅਨੰਦਿ ਰਹੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਸਹਜੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ਜੀਉ ॥

ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਤਾ, ਤੇਰਾ ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ਜੀਉ ॥

[੪੪੮-ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਅਚੱਲ ਰਾਜੇ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਰਾਜ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਚੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਤਾਂ, ਸਭ ਰਾਜ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਕ ਤੇਰਾ ਹੀ, ਐਸਾ ਅਚੱਲ ਰਾਜ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ, ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਇਸਥਿਤੀ ਰੂਪ ਰਾਜ ਵੀ, ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰਾਜ ਵੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ
ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ, ਕੋਈ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ — ਤਿਸ ਕਾ ਸਰੀਕੁ ਕੋ ਨਹੀ, ਨ ਕੋ ਕੰਟਕੁ ਵੈਰਾਈ ॥

ਨਿਹਚਲ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਦਾ ਤਿਸੁ ਕੇਰਾ, ਨਾ ਆਵੈ ਨ ਜਾਈ ॥

[੫੯੨-ਵਡਹੰਸ ਵਾਰ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਅਚੱਲ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਸਭ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਰਾਜ ਭਏ ਰੰਕਾ, ਉਨਿ ਬੂਠੇ ਕਹਣੁ ਕਹਾਇਓ ॥

ਹਮਰਾ ਰਾਜਨੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ, ਤਾਕੇ ਸਗਲ ਘਟਾ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥

ਉਪਮਾ ਸੁਨਹੁ ਰਾਜਨ ਕੀ ਸੰਤਹੁ, ਕਹਤ ਜੇਤ ਪਾਹੂਚਾ ॥

ਬੇਸੁਮਾਰ ਵਡ ਸਾਹ ਦਾਤਾਰਾ, ਉਚੇ ਹੀ ਤੇ ਉਚਾ ॥

[੧੨੩੫-ਸਾਰੰਗ ਮ:੫]

ਅਟੱਲ ਸਾਜੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਟਲ, ਪੰਜਾਬੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ, ਕਦੇ ਨ ਟਲੇ. ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ. ਅਟੱਲਤਾ ਵਾਲਾ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਸਾਜੇ]=ਸਾਜੇ ਸਾਮਾਨ (ਸਮਗ੍ਰੀ) ਜੋ ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਅਟੱਲ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਕੋਈ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਭ ਅਟੱਲਤਾ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਤੋਂ, ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਯਥਾ— ਸਚੁ ਤੇਰੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸਚੁ ਤੇਰਾ ਦਰਬਾਰਾ॥ ਸਚੁ ਤੇਰੇ ਖਾਜੀਨਿਆ, ਸਚ ਤੇਰਾ ਪਾਸਾਰਾ॥

[੭੪੬-ਸੂਰੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ, ਅਟੱਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ —ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਆਵੈ ਜਾਸੀ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ, ਖੁਦਾਇ ਬੰਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ [੧੧੦੦-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੧੭]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਤੇਰੇ ਹੀ [ਸਾਜੇ]= ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਜਨਹਾਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਹੈ ਭੀ ਸਾਚਾ ਹੋਸੀ ਸੋਈ॥ ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਸਭਨਾ ਸਾਰ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਆਪੇ ਰਿਸਕੁ ਪਹੁਚਾਇਦਾ॥

[੧੦੬੦ - ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਅਖੱਲ ਧਰਮ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਖੱਲ]= ਸੰਪੂਰਨ ਹਿੰਦੂ ਆਦਿ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ —ਧਰਮ ਕੇ, ਅਨ ਕਰਮ ਜੇਤਕ, ਕੀਨ ਤਉਨ ਪਸਾਰ॥

ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਗੰਧਰਬ ਕਿੰਨਰ, ਮੱਛ ਕੱਛ ਅਪਾਰ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੬੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਅਖੱਲ]= ਸੰਪੂਰਨ ਵਜੂਦ (ਸਰੀਰ), ਸਿਰਫ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਰੈਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਅਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ —ਨਮੋ ਨਾਥ ਪੂਰੇ, ਸਦਾ ਸਿਧ ਕਰਮ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ, ਸਦਾ ਏਕ ਧਰਮ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਧਰਮ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਧਰਮ ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ ਅਧੱਯਸਤ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ, ਹਿੰਦੂ ਆਦਿ ਸਰਬ ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਹਿੰਦੂਆ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਓ, ਕਹੂੰ ਹੁਇ ਕੈ ਤੁਰਕਾ ਪੁਕਾਰੇ ਬਾਂਗ ਦੇਤ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕਾਬ ਹੁਇ ਕੈ, ਪੁਰਾਣ ਕੋ ਪੜਤ ਮਤ, ਕਹੂੰ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਨਿਦਾਨ ਜਾਨ ਲੇਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੨]

ਅਲੱਖ ਕਰਮ॥ ੭੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਲੱਖ. ਸੰ. ਅਲੱਖਸ਼ਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਦਿਖਾਈ ਨ ਦੇਵੇ. ਜੋ ਜਾਣਿਆ ਨ ਜਾਵੇ. }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਕਰਮ [ਲਖ]= ਜਾਣੇ [ਅ]= ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਕਿ ਤੂੰ, ਕਦ ਕੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਐਸੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਆਪੈ॥ ਬੁਧਿ ਸਿਆਣਪ ਕਿਛੁ ਨ ਜਾਪੈ॥

ਆਪਣਿਆ ਸੰਤਾ ਨੋ ਆਪਿ ਸਹਾਈ, ਪ੍ਰਭ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵਾ ਲਾਹਿਆ ਜੀਉ॥

[੧੦੭ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਚੁ ਵਡਾਈ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਮੁ ਨ ਕਹਣਾ ਜਾਈ॥

ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਜੀਵਹਿ ਜਨੁ ਤੇਰੇ, ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਮਨਿ ਮਾਣੋ ਜੀਉ॥ [੧੦੭ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਸਾਰ ਦੀ, ਰਚਨਾ ਰੂਪ ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਇਹ ਕਦ, ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਚਿਆ, ਇਸਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੈ, ਤੇ ਕਦ ਤਕ, ਰਹੇਗਾ, ਇਤ ਆਦਿਕ ਇਸ ਕਰਤੱਵ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਕਰਣੈਹਾਰਾ, ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਬੇਚਾਰਾ॥

ਆਪਣੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਪੂਰ ਭੰਡਾਰਾ॥ [੮੮੩ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਪਨੇ ਕਰਤਬ ਆਪੇ ਜਾਣੈ, ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇਆ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਰਣਹਾਰੁ ਹੈ ਆਪੇ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ॥ [੨੧੬-ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ ਮ: ੫]

ਸਰਬੰ ਦਾਤਾ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ, ਖਾਨ-ਪਾਨ ਰੂਪ, ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ [ਦਾਤਾ]= ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਥਾਨ ਬਨੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥ ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥

[੮੪ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਸਰਬੰ ਗਯਾਤਾ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਆਂ ਦੇ, ਘਟ-ਘਟ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਨੂੰ [ਗਯਾਤਾ]= ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਅੰਤ੍ਰਜਾਮੀਂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸੋ ਹਰਿ ਮੇਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੁਆਮੀ॥ [੭੪੦-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ, ਕਿਆ ਤੁਧੁ ਪਹਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ, ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ, ਜੇਹਾ ਕੋ ਕਰੇ, ਤੇਹਾ ਕੋ ਪਾਈਐ॥

ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ, ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਕੀ ਬਿਧਿ ਜਾਣਹਿ॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ, ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ, ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵਹਿ ਬੁਲਾਵਹਿ॥ [੭੩੫ - ਸੂਹੀ ਮ: ੮]

ਸਰਬੰ ਭਾਨੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਾਚਰ ਵਿਖੇ, ਤੂੰ ਹੀ [ਭਾਨੇ]= ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਹੀ, ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਏਕਾ ਜੋਤਿ, ਜੋਤਿ ਹੈ ਸਰੀਰਾ॥ ਸਬਦਿ ਦਿਖਾਏ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥

ਆਪੇ ਫਰਕੁ ਕੀਤੇਨੁ ਘਟ ਅੰਤਰਿ, ਆਪੇ ਬਣਤ ਬਣਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੫ - ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਘਟਿ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲੁਕਾਇਆ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ॥

ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਮੁਕਤੇ ਗੁਰਮਤੀ, ਨਿਰਭੈ ਤਾੜੀ ਲਾਈ॥ [੫੬੭ - ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਾਚਰ ਦਾ ਮਨ [ਭਾਨੇ] = ਭਉਂਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੇਰਾ ਹੀ, ਪੂਜਨ, ਤੇ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਤੂੰ ਵਰਤਦਾ, ਹਰਿ ਸਭਨਾ ਭਾਣਾ॥

ਸਭਿ ਤੁਝੈ ਧਿਆਵਹਿ ਜੀਅ ਜੰਤ, ਹਰਿ ਸਾਰਗ ਪਾਣਾ॥

[੮੪ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ - ੪]

ਸਰਬੰ ਮਾਨੇ॥ ੭੬॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਦਾ [ਮਾਨੇ] = ਮਾਨਯ (ਪੂਜਨੀਕ) ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਹੀ, ਪੂਜਦੇ, ਅਤੇ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੁਝ ਧਿਆਵਹਿ, ਪੁਰਖਪਤਿ ਪਰਮੇਸਰਾ॥

ਸਰਬ ਜਾਚਿਕ ਏਕੁ ਦਾਤਾ, ਕਰਣਾਮੈ ਜਗਦੀਸਰਾ॥

[੯੨੫ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਪ੍ਰਾਣ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਸੁਆਸ. ਦਮ.। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੀਵਣ ਲਈ, [ਪ੍ਰਾਣੇ] = ਸੁਆਸ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਣ ਆਦਿਕ, ਸਭ ਤੇਰੀਆਂ ਹੀ ਦਾਤਾਂ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਜੀਉ ਪ੍ਰਾਨ ਤਨੁ ਧਨੁ ਦੀਆ, ਦੀਨੇ ਰਸ ਭੋਗ॥ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਦਰ ਰਬ ਅਸੁ ਦੀਏ, ਰਚਿ ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ॥

ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਸਾਜਨ ਸੇਵਕ ਦੀਏ, ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਨ ਜੋਗ॥

[੭੦੬ - ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਸੁਆਸ ਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਗੋਬਿੰਦ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਨ ਧਨ ਰੂਪ॥ ਅਗਿਆਨ ਮੋਹ ਮਗਨ ਮਹਾ ਪ੍ਰਾਨੀ, ਅੰਧਿਆਰੇ ਮਹਿ ਦੀਪ॥

[੭੦੧ - ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫]

ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਤ੍ਰਾਣੇ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਰੱਖਿਆ. (੨) ਸੰਜੋਅ. ਕਵਚ. (੩) ਪੰਜਾਬੀ. ਤਾਣ. ਸੰਗਯਾ - ਬਲ. ਸ਼ਕਤੀ. ਸਾਮ੍ਧ. }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ [ਤ੍ਰਾਣੇ] = ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਆਯੂ ਪ੍ਰਯੰਤ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੁਆਰਾ, ਸੁਰੱਖਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਜੀਅ, ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ, ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ — ਐਥੇ ਓਥੇ ਤੂੰ ਹੀ ਰਖਵਾਲਾ॥ ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਤੁਮ ਹੀ ਪਾਲਾ॥

ਮਾਇਆ ਅਗਨਿ ਨ ਪੋਹੈ ਤਿਨ ਕਉ, ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਗੁਣ ਗਾਵਣਿਆ॥ [੧੩੨ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ, ਸਰੀਰ ਉਪਰ [ਤ੍ਰਾਣੇ] = ਸੰਜੋਅ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ, ਅਸ਼ੁੱਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ, ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ॥

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੰਜੋਅ ਵੀ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ, ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਾਮ ਸਤੋਤ੍ਰ, ਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ, ਸੰਜੋਅ ਬਣ ਕੇ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ, ਸੁਭ ਅਸੁਭ, ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ, ਅਸ਼ੁੱਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ, ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਰਾਮ ਕਵਚੁ ਦਾਸ ਕਾ ਸੰਨਾਹੁ॥ ਦੂਤ ਦੁਸਟ ਤਿਸੁ ਪੋਹਤ ਨਾਹਿ॥

ਜੋ ਜੋ ਗਰਬੁ ਕਰੇ ਸੋ ਜਾਇ॥ ਗਰੀਬ ਦਾਸ ਕੀ ਪ੍ਰਭੁ ਸਰਣਾਇ॥ [੯੬੮ - ਗੋਂਡ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਤ੍ਰਾਣੇ] = ਬਲ (ਤਾਕਤ) ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਦੀ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਇਕ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦਾ, ਕੋਈ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਤੇ ਭੇਖ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੀ ਅਦਭੁਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਜੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵ, ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ, ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ — ਬਰਨੀ ਨ ਜਾਤਿ, ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੇਖ॥ ਅਤਭੁਤ ਅਨੰਤ, ਅਤਿ ਬਲ ਅਭੇਖ॥

ਅਨਖੰਡ ਚਿੱਤ ਅਥਿਕਾਰ ਰੂਪ॥ ਦੇਵਾਨਦੇਵ ਮਹਿਮਾ ਅਨੂਪ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੯੯]

ਸਰਬੰ ਭੁਗਤਾ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਭੁਗਤਾ. ਸੰ. ਭੋਕਤਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਭੋਗਣੇ ਵਾਲਾ (੨) ਕ੍ਰਿਆ - ਭੋਗ ਰਿਹਾ, ਭੋਗ ਦਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ, ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਰਸਾਂ ਦੇ, ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ, ਭੋਗੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਘਟਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਹੀ, ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ। }

ਯਥਾ — ਤੂ ਸਭਿ ਘਟ, ਭੋਗਹਿ ਆਪਿ, ਤੁਧੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਹਰਾ॥

ਤੂ ਪੁਰਖੁ ਅਨੰਦੀ ਅਨੰਤ, ਸਭ ਜੋਤਿ ਸਮਾਹਰਾ॥ [੧੦੯੬ - ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਆਪੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਰਤਦਾ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਆਪਿ ਬਿਅੰਤ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਭ ਰਸ ਭੋਗਦਾ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਵਲਾ ਕੰਤ॥ [੧੩੧੫ - ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭਿ ਘਟ ਆਪੇ ਭੋਗਵੈ ਪਿਆਰਾ, ਵਿਚਿ ਨਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਭੁ ਸੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਪਤੁ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥ [੬੦੫ - ਸੋਰਠ ਮ: ੮]

ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ॥ ੭੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਜੁਗਤਾ. ਸੰ. ਯੁਕਤਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ (੨) ਜੁਗਤੀਆਂ. ਢੰਗ. ਵਿਧੀ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਭਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਉਤਭੁਜ ਸੇਤਜ, ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਜੰਤਾ॥

ਏਕੁ ਪੁਰਖੁ ਮੈ ਤੇਰਾ ਦੇਖਿਆ, ਤੂ ਸਭਨਾ ਮਾਹਿ ਰਵੰਤਾ॥

[੫੯੬ - ਸੋਰਠ ਮ : ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਭੁਗਤਾ॥ ਆਪੇ ਸੰਜਮੁ ਆਪੇ ਜੁਗਤਾ॥

ਆਪੇ ਨਿਰਮਲੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਮਧੁਸੂਦਨੁ, ਜਿਸਦਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੋਟਿਆ ਜਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੮੭ - ਮਾਰੂ ਮ : ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ (ਵਿਧੀਆਂ) ਦਾ, ਮਹਿਰਮ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੂ ਜਾਣਹਿ ਸਭ ਬਿਧਿ ਬੂਝਹਿ ਆਪੇ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਘਟਿ ਘਟੇ,

ਘਟਿ ਘਟੇ ਘਟਿ ਹਰਿ ਘਾਟ॥

[੧੨੯੭ - ਕਾਨੜਾ ਮ : ੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸਭ ਬਿਧਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ॥ ਹੁਕਮੇ ਮੇਲੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੈ॥

[੧੫੭ - ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਮ : ੧]

ਸਰਬੰ ਦੇਵੰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਦੇਵੰ. ਸੰ. ਦੇਵ. ਸੰਗਯਾ - ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (੨) ਪੂਜਨੀਕ (੩) ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ. ਦਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ [ਦੇਵੰ]= ਪੂਜਨੀਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਸਭ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਤੂ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨਾ॥

ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀਆ, ਹਰਿ ਜਾਚਹਿ ਸਭ ਮੰਗ ਮੰਗਨਾ॥

[੧੩੧੩ - ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਰੂਪ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਦੇਵੰ]= ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਵੱਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅੰਛਰ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਹਦ, ਸੱਤ ਸਦੈਵ ਤੁਹੀ ਕਰਤਾਰਾ॥

ਜੀਵ ਜਿਤੇ ਜਲਿ ਮੈ ਥਲ ਮੈ, ਸਬ ਕੈ ਸਦ, ਪੇਟ ਕੈ ਪੋਖਨਹਾਰਾ॥

[ਤੇਤੀ ਸਵੈਯੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਦੇਵੰ]= ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ, ਸਰਬ ਜੀਵ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਆਪੇ ਖੇਲ ਕਰਹਿ ਸਭਿ ਕਰਤੇ, ਕਿਆ ਦੂਜਾ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ॥

ਜਿਚਰੁ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਤਿਚਰੁ ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਤੂੰ ਬੋਲਹਿ, ਵਿਣੁ ਜੋਤੀ ਕੋਈ ਕਿਛੁ ਕਰਿਹੁ ਦਿਖਾ ਸਿਆਣੀਐ॥

[੧੩੮ - ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ : ੨]

ਸਰਬੰ ਭੇਵੰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਭੇਵੰ. ਸੰ. ਭੇਦ. ਸੰਗਯਾ - ਗੁਪਤ ਬਾਤ. ਰਾਜ (੨) ਛੁੱਟ. ਫਰਕ (੩) ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਗੁਪਤ [ਭੇਵੰ]= ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ, ਸਰਬ ਦਾ ਭੇਤੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਇਕੁ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਜਾਣਹਿ ਭੇਤੁ॥

ਜੋ ਕੀਚੈ ਸੋ ਹਰਿ ਜਾਣਦਾ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਚੇਤੁ॥ [੮੪ - ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਲਈ [ਭੇਦ] = ਫਰਕਾਂ ਦੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ, ਸਭ ਵੱਖ ਵੱਖ, ਸੂਰਤ ਤੇ ਗੁਣਤਾਰ ਵਾਲੇ ਰਚੇ ਹਨ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਅਪਣੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਰਕ ਨਾਲ ਰੱਚਿਆ ਹੈ, ਸਭ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ, ਤੇ ਦਸਤਾਰ, ਰਫਤਾਰ, ਗੁਣਤਾਰ ਵੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ - ਦਸਤਾਰ ਬੰਨਣੀ, ਤੁਰਨਾ, ਤੇ ਬੋਲਣਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਜੇਕਰ ਬੋਲ ਰਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤੋਰ ਨਹੀਂ ਰਲਦੀ, ਜੇ ਤੋਰ ਰਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਫਰਕ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ ਅਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫਰਕਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ ਰੱਚਿਆ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਇਕ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵੀ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਫਰਕ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭਿ ਸਾਚੇ ਇਕੁ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ॥ ਕੋਇ ਨ, ਕਿਸਹੀ ਜੇਹਾ ਉਪਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਫਰਕੁ ਕਰੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸੈ, ਸਭਿ ਰਸ ਦੇਹੀ ਮਾਹਾ ਹੇ॥ [੧੦੫੬ - ਮਾਰੂ ਮ:- ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੇਦ] = ਭੇਦ (ਫਰਕ) ਵੱਖਪਣੇ ਦੀ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਦੇ ਧਰਮ ਰੂਪ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜੋ ਕੋਈ ਭੇਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਭੇਦ ਸਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਵੱਖ ਪਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਲੋਂ, ਜੀਵ ਵੱਖ ਹੈ, ਜੀਵ ਨਾਲੋਂ ਦੂਸਰਾ ਜੀਵ ਵੱਖ ਹੈ, ਜੀਵ ਨਾਲੋਂ ਜੜ ਵਸਤੂ ਵੱਖ ਹੈ, ਜੜ ਵਸਤੂ ਦੂਸਰੀ ਜੜ ਵਸਤੂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੜ ਵਸਤੂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਖ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਸਤੀਆਂ (ਵਸ਼ੂਦਾਂ) ਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੇਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਭੇਦ (ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ) ਹੋਣੇ, ਸਭ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਧਰਮ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ, ਅਗੱਯਾਨ ਰਚਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ, ਅੱਧਯਸਤ (ਮਿਥਯਾ - ਕਲਪਤ) ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਧਯਸਤ ਵਸਤੂ ਦੀ ਅਪਣੀ ਕੋਈ, ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਆਧਾਰ (ਜਿਸਦੇ ਆਸਰੇ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ) ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਇਸ ਲਈ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਧਰਮ ਰੂਪ, ਸੰਪੂਰਨ ਭੇਦ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਸੱਤਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀ, ਬਲਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈਂ॥ ਬਿਅੰਤ ਭਰਮ ਭੇਵ ਹੈਂ॥

ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਨਾਸ ਹੈ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਪਾਸ ਹੈਂ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ - ਛੰਦ ਨੰ:- ੯]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੋਹ ਜਾਲ ਦੇ ਨਾਲ [ਭੇਦ] = ਭਿਗੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਲੱਖ-ਪੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਕੈ, ਆਪਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ॥

ਤੈ ਗੁਣ ਆਪਿ ਸਿਰਜਿਆ, ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇਆ॥

ਸਰਬੰ ਕਾਲੇ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ [ਕਾਲੇ] = ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਥਿਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥

ਯਥਾ — ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਤੂੰਹੀ, ਸਭ ਹੂੰ ਸਬ ਠਉਰਨ ਮੋ ਮਨੁ ਮਾਨਾ ॥

ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਮਣੀਧਰ ਨਾਰਦ, ਸਾਰਦ ਸੌਤਿ ਸਦੈਵ ਪਛਾਨਾ ॥

[ਤੇਤੀ ਸਵੱਯੇ - ਛੰਦ ਨੰ :- ੭]

ਸਰਬੰ ਪਾਲੇ ॥ ੭੮ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੂ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰੂਪੁ, ਅਨੂਪੁ ਦਇਆਲਾ ॥

[੧੦੩੧ - ਮਾਰੂ ਮ : ੧]

SIKHECLUB.COM

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ, ਚਰਪਦ ਛੰਦ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਰੁਆਲ-ਛੰਦ ਵਿਖੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੱਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰੁਆਲ^੧ ਛੰਦ ॥ ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਰੁਆਲ-ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਆਦਿ^੨ ਰੂਪ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ, ਅਜੋਨਿ ਪੁਰਖ^੩ ਅਪਾਰ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜੋਨਿ = ਅ + ਜੋਨਿ] ਜੋਨਿ. ਸੰ. ਯੋਨਿ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ. ਉੱਤਪਤੀ. (੨) ਜੂਨੀ ॥ ਮੂਰਤਿ, ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਕਲ. ਸਰੂਪ. ਅਕਾਰ (੨) ਸਰੀਰ. ਦੇਹ ॥ [ਪੁਰਖ = ਪੁਰ + ਖ] ਪੁਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਨਗਰ. ਸ਼ਹਿਰ. (੨) ਭੂਵਨ. ਪੁਰੀ. ਲੋਕ। (੩) ਦੇਹ. ਸਰੀਰ ॥ ਖ. ਸੰ. ਸ਼-ਸੰਗਯਾ-ਸੈਣਾ. ਸ਼ਯਨ (੨) ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ. (੩) ਖ. ਸੰ. ਕਸ਼ੈ-ਸੰਗਯਾ-ਨਾਸ਼. ਵਿਨਾਸ਼।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਆਦਿ] = ਮੁੱਢ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ [ਅਨਾਦਿ] = ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ [ਅਜੋਨਿ] = ਨ ਤੇਰਾ ਕਦੇ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, [ਅਪਾਰ] = ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਪੁਰਖ] = ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਜਨਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਸਰਬ ਥਾਨ ਘਟ ਬੀਠਾ ॥

ਭਇਓ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮਾ, ਬਲਿ ਬਲਿ ਪ੍ਰਭ ਚਰਣੀਠਾ ॥

[੧੨੧੨-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

੧. ਇਹ ਇੱਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ ਹੈ, ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰੁਆਮਣ' ਅਤੇ 'ਰੁਆਮਲ' ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਲੱਛਣ-ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ ੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾਂ, ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ੧੪ ਪੁਰ, ਦੂਜਾ ੧੦ ਮਾਤ੍ਰਾ ਪੁਰ, ਅੰਤ ਜਗਣ-੧੫।

ਦੇਹਿਰਾ— ਚੌਦਹ ਪਰ ਵਿਸ਼ਾਮ ਕਰ, ਦੁਤੀਅ ਦਸਹੁ ਪਰ ਰਾਖ ॥

ਯਾ ਬਿਧਿ ਰਚਿ ਕੈ ਚਾਰ ਤੁਕ, ਛੰਦ ਰੁਆਲਹਿ ਭਾਖ ॥

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਸ਼ੋਭਨ-ਛੰਦ' ਨੂੰ ਹੀ 'ਰੁਆਲ' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੋਭਨ ਛੰਦ ਦਾ ਏਹੋ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਖਸ਼ਣ ਹੈ ॥ ਅਤੇ ਰੁਆਲ ਛੰਦ ਦਾ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਲੱਛਣ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ, ਰ. ਸ. ਜ. ਜ. ਭ. ਗ. ਲ. ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰਗਣ, ਇੱਕ ਸਗਣ ਅਤੇ ਦੋ ਜਗਣ, ਫੇਰ ਇੱਕ ਭਗਣ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਲਾਘੁ, ਦਸ ਅਤੇ ਸੱਤ ਅੱਖਰਾਂ ਪੁਰ ਵਿਸ਼ਾਮ ॥

੨. ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਸਭ ਤੋਂ [ਆਦਿ] = ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਮੂਰਤਿ ਅਨਾਦੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ [ਅਜੋਨਿ] = ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [ਪੁਰਖ] = ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਤੇ ਅਪਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

੩. ਪੁਰਖ. ਸੰ. ਪੁਰਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ [ਪੁਰ] = ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ [ਖ] = ਖੇ (ਕਸ਼ੈ) ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, (੨) ਜੋ ਦੇਹ (ਸਰੀਰ) ਰੂਪ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਸ਼] = ਸ਼ੈਨ (ਨਿਵਾਸ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ (੩) ਪੂਰਨ, ਵਿਆਪਕ ॥

ਸਰਬ ਮਾਨ ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਦੇਵ, ਅਭੇਵ ਆਦਿ ਉਦਾਰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਭੇਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭੇਦ ਰਹਿਤ. ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਤ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਭੁੰਘਾ, ਭੁੰਘਿਆਈ ਵਾਲਾ. ਅਥਾਹ. ਗੰਭੀਰ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ [ਮਾਨ] = ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ [ਦੇਵ] = ਦੇਵਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ ਵੀ [ਮਾਨ] = ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ [ਅਭੇਵ] = ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਮੰਨਦੇ, ਤੇ ਉਸਦਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਦੁਆਰੈ॥ ਉਭੈ ਸੇਵਹਿ ਅਲਖ ਅਪਾਰੈ॥

ਹੋਰਿ ਕੇਤੀ ਦਰਿ ਦੀਸੈ ਬਿਲਲਾਦੀ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ [ਮਾਨ] = ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ [ਮਾਨ] = ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਆਦਿ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਭੇਦ ਰਹਿਤ, ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ, ਤੇ ਉਦਾਰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ॥

ਯਥਾ—ਮਾਣੇ ਪ੍ਰਭ ਮਾਣੇ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਮਾਣੇ॥ ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਭ ਜਾਣੇ, ਸੁਆਮੀ ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਣੇ॥

ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਣਾ ਸਦ ਪਰਧਾਨਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮਾ॥

ਚਾਖਿ ਆਘਾਣੇ ਸਾਰਿਗਪਾਣੇ ਜਿਨ ਕੈ ਭਾਗ ਮਥਾਨਾ॥

ਤਿਨਹੀ ਪਾਇਆ ਤਿਨਹਿ ਧਿਆਇਆ, ਸਗਲ ਤਿਸੈ ਕਾ ਮਾਣੇ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੀ, ਸਚੁ ਤਿਸੈ ਦੀਬਾਣੇ॥ [੯੨੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ-੩]

ਸਰਬ ਪਾਲਕ ਸਰਬ ਘਾਲਕ, ਸਰਬ ਕੋ ਪੁਨਿ ਕਾਲ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਲਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਾਲਣਾ ਵਾਲਾ॥ [ਘਾਲਕ = ਘਾਲ + ਕ] ਘਾਲ. ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਮਿਹਨਤ. ਮੁਸ਼ੱਕਤ. ਕੰਮ. ਘਾਲਣਾ. (੧) ਬਿਜਭਾਸ਼ਾ-ਪਾਉਣਾ. ਡਾਲਣਾ॥ ਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਾਰਕ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ॥ ਘਾਲਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ. (੨) ਭੋਜਣ ਵਾਲਾ, ਘੱਲਣ ਵਾਲਾ. (੩) ਉਤਪੱਤੀ ਰੂਪ ਕੰਮ (ਘਾਲ) ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਕਰਤਾ (੪) ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਾਇ ਕੇ. (੫) ਭੋਜ ਕੇ॥ ਪੁਨ. ਸੰ. ਪੁਨ: (ਪੁਨਰ) ਅਵੱਵੈ-ਫੇਰ. ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ (੨) ਉਪ੍ਰਾਂਤ. ਅਨੰਤਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ (ਜੀਵਨ ਕਲਾ) ਨੂੰ [ਘਾਲਕ] = ਪਾਇ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਾਚਰ ਦੀ [ਪਾਲਕ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਪੁਨ] = ਫੇਰ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਾਚ ਦਾ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ [ਕਾਲ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨ ਕਲਾ ਪਾ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜੀਉ ਪਾਇ ਪਿੰਡੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ, ਦਿਤਾ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ॥

ਅਪਣੇ ਦਾਸ ਕੀ ਆਪਿ ਪੈਜ ਰਾਖੀ, ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੁ॥

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ [ਘਾਲਕ] = ਉਤਪਤੀ ਰੂਪ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਕੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਚਰਾਚਰ ਦੀ [ਪਾਲਕ] = ਪਾਲਨਾ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਭੂਲ ਨ ਭੂਲੈ ਲਿਖਿਓ ਨ ਚਲਾਵੈ, ਮਤਾ ਨ ਕਰੈ ਪਚਾਸਾ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿ ਬਿਨਾਹੈ, ਭਗਤਿ ਵਡਲ ਗੁਣਤਾਸਾ॥ [੧੨੧੨-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਬਿਰਾਜਹੀ, ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਰਿਸਾਲ॥੭੬॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਜੱਤ੍ਰ. ਤੱਤ੍ਰ. ਸੰ. ਯਤ੍ਰ. ਤਤ੍ਰ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਥੇ ਕਿੱਥੇ. ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ. ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ, ਭਾਵ ਅਰਥ—ਹਰ ਥਾਂ॥ ਬਿਰਾਜਹੀ. ਸੰ. ਵਿਰਾਜ.-ਬਹੁਤ ਹੀ (ਰਾਜ) ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਦੇਣਾ. ਸੁਭਾਇਮਾਨ. (੨) ਬਿਰਾਜਣਾ. ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ. ਯਾ ਲੇਟਣਾ (੩) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਇਸਥਿਤ. ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ॥ ਅਵਧੂਤ, ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਜਿਸਨੇ ਕੁਕਰਮ ਤੇ ਪਾਪ ਝਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਰਥ—ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ. (੨) ਸਾਧੂ. ਤਿਆਗੀ ਮਹਾਤਮਾ॥ ਰਸਾਲ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਸ ਵਾਲਾ. ਰਸ ਦਾਇਕ. (੨) ਰਸ ਆਲਯ-ਰਸ ਦਾ ਘਰ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਸੁੰਦਰ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਵਧੂਤ] = ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ [ਰਸਾਲ] = ਸੁੰਦਰ [ਰੂਪ] = ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਹ ਦੂਰਿ ਪੂਰਿ ਹਜੂਰਿ ਸੰਗੇ॥ ਸੁੰਦਰਿ ਰਸਾਲ ਤੂ॥

ਨਹ ਬਰਨ ਬਰਨ ਨਹ ਕੁਲਹ ਕੁਲ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾਲ ਤੂ॥ [੧੨੩੧-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਬਿਰਾਜਹੀ] = ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਤੇ ਤੂੰ [ਅਵਧੂਤ] = ਅਤੀਤ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ, ਰਸੀਆ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ [ਰਸਾਲ] = ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਆਪੇ ਭੋਗੀ॥ ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਪਰਮ ਸੰਜੋਗੀ॥

ਆਪੇ ਵੇਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਨਾਮ ਨਾਮ ਨ ਜਾਤ ਜਾ ਕਰ, ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਜਾਕਰ = ਜਾ + ਕਰ] ਜਾ. ਸਰਵ ਨਾਮ-ਜਿਸ॥ ਕਰ, ਸੰ. ਪ੍ਰਤਯ-ਕਾ, ਕੀ, ਕੇ, ਦਾ, ਦੀ, ਦਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਐਸਾ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਕਰ] = ਜਿਸ ਦਾ ਨ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੈ, ਨ ਖਾਸ ਉਸਦੀ ਕੋਈ, ਇੱਕ [ਨਾਮ] = ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਨ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਨ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਤੇ [ਰੇਖ] = ਲਕੀਰ, ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਰਾਗ ਰੰਗ, ਨਹੀ ਰੂਪ ਰੇਖ॥ ਨਹੀ ਨਾਮ ਨਾਮ, ਅਨੁਭਵ ਅਭੇਖ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੫]

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਉਦਾਰ ਮੂਰਤਿ, ਅਜੋਨਿ ਆਦਿ ਅਸੇਖ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਸੇਖ. ਸੰ. ਅਸ਼ੇਸ਼, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸੰਪੂਰਨ, ਮੁਕੰਮਲ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ, ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ [ਪੁਰਖ] = ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਤੇਰਾ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲਾ, [ਅਸੇਖ] = ਸੰਪੂਰਨ [ਜੋਨਿ] = ਜੂਨੀ [ਆਦਿ] = ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੁਹੀ ਪ੍ਰਭ, ਫੈਲ ਰਹਿਦਿ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਬਾਸੀ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ, ਆਦਿ ਅਜੋਨ ਅਜੈ ਅਥਿਨਾਸੀ॥ ੩॥ [ਤੇਤੀ ਸਵੈਯੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩]

ਦੇਸ ਅੰਰ ਨ ਭੇਸ ਜਾ ਕਰ, ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਚਾਗ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਕਰ] = ਜਿਸਦਾ ਨ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦੇਸ [ਅਉਰ] = ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ [ਭੇਸ] = ਲਿਬਾਸ ਹੈ, ਨ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਹੈ, ਨ ਉਸਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਚਾਗ] = ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਗਮੁ ਹਰਿ, ਕਿਉ ਕਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਿਖਾ॥

ਕਿਛੁ ਵਖਰੁ ਹੋਇ ਸੁ ਵਰਨੀਐ, ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰਿਖਾ॥

[੧੩੧੬-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਜੱਤੁ ਤੱਤੁ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ, ਹੁਇ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ॥ ੮੦॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਦਿਸਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਤਰਫ. ਓਰ (੨) ਪੂਰਬ. ਦੱਖਣ. ਪੱਛਮ. ਉੱਤਰ ਆਦਿ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ॥ ਵਿਸਾ. ਸੰ. ਉਪਦਿਸ਼ਾ (ਵਿਦਿਸ਼ਾ) ਸੰਗਯਾ-ਦੋ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ. ਅਗਨੀ. ਨੈਰਤ ਆਦਿ ਕੋਣ॥ ਫੈਲਿਓ. ਕ੍ਰਿਆ-ਪਸਰਣਾ. ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਹੋਣਾ (੨) ਵਿਆਪਕ॥ ਅਨੁਰਾਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰੇਮ. ਪਿਆਰ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੱਤੁ ਤੱਤੁ] = ਜਿਥੇ ਕਿੱਥੇ ਚਾਰੇ [ਦਿਸ਼ਾ] = ਤਰਫਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ [ਵਿਸ਼ਾ] = ਕੋਣਿਆਂ (ਨੁਕਰਾਂ) ਵਿੱਚ [ਅਨੁਰਾਗ] = ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ [ਫੈਲਿਓ] = ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਦੇ ਘਟ-ਘਟ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ ਸਭ ਦਾ ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਾਇਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਾਉ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾ ਬੂਝੈ ਨਾਉ॥

[੨੨੨-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੁਨਹੁ ਮੀਤ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਘਟ ਘਟ ਆਧਾਰੁ॥

[੩੯੧-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਨਾਮ ਕਾਮ ਬਿਹੀਨ ਪੇਖਤ, ਧਾਮ ਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਹਿ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਬਿਹੀਨ. ਸੰ. ਵਿਹੀਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਿਨਾਂ. ਰਹਿਤ (੨) ਵਰਜਿਆ ਹੋਇਆ॥ ਹੂੰ. ਸੰ. ਅਵੱਢੈ-ਨਿਸਚਯ, ਯਕੀਨਨ (੨) ਭੀ. ਹੀ. ਵੀ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਾਮ ਅਤੇ [ਕਾਮ] = ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ [ਬਿਹੀਨ] = ਰਹਿਤ [ਪੇਖਤ] = ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਐਸਾ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਹਿ] = ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ [ਧਾਮ] = ਘਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ, ਨ ਕਾਮੰ ਨ ਧਾਮੰ॥ ਨ ਪੁੱਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ, ਨ ਸੱਤ੍ਰੰ ਨ ਭਾਮੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਾਮ ਧਾਮ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਲੀਲਾ ਨੂੰ [ਪੇਖਤ] = ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਰਿ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲੈ ਸੋਈ ਜਨੁ ਲੇਖੈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ, ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਵਣਿਆ॥

[੧੨੩-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਸਰਬ ਮਾਨ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਮਾਨ, ਸਦੈਵ ਮਾਨਤ ਤਾਹਿ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਸਰਬਤ੍ਰ. ਸੰ. ਸਰਵੱਤ੍ਰ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਭ ਥਾਂ. ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ. (੨) ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ (੩) ਸਭ. ਤਮਾਮ. ਸੰਪੂਰਨ॥ [ਸਦੈਵ = ਸਦ + ਏਵ] ਸਦ, ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨਿਤਯ. ਹਮੇਸ਼ਾ॥ ਏਵ. ਸੰ. ਅਵੱਢੈ-ਨਿਸ਼ਚ. ਯਕੀਨਨ। (੨) ਹੀ. ਭੀ॥ ਸਦੈਵ. ਸੰ. ਸਦੀਵ. ਅਵੱਢੈ-ਨਿਤਯ. ਹਮੇਸ਼ਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, [ਤਾਹਿ] = ਤਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਪਿੱਛੇ [ਮਾਨ] = ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਹੁਣ [ਸਰਬੱਤ੍ਰ] = ਸਭ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ [ਸਦੈਵ] = ਹਮੇਸ਼ਾ [ਮਾਨਤ] = ਮੰਨਦੇ ਰਹਿਣਗੇ॥

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਲੋਕ ਅਲੋਕ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ, ਅਰੁ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਦੁਹੂੰ ਪ੍ਰਭ ਮਾਨਿਯੋ॥

ਚਿੱਤ ਅਗੱਯਾਨ ਸੁ ਜਾਨ ਸੁਯੰਭਵ, ਕੋਨ ਕੀ ਕਾਨਿ ਨਿਧਾਨ ਭੁਲਾਨਿਯੋ॥

[ਤੇਤੀ ਸ੍ਰੋਧੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਤੂੰ ਹੈ ਜਾਣਹਿ, ਸਭ ਤੁਧਨੋਂ ਨਿਤ ਧਿਆਏ॥

ਜਿਸਨੋਂ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸਨੋਂ ਤੂੰ ਮੇਲਹਿ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੇ ਥਾਇ ਪਾਏ॥ [੭੩੫-ਸੂਹੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵ ਜੰਤੂ (ਮਾਨ) = ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਮਾਨ] = ਮਾਣ ਵੱਡਿਆਈ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ [ਏਵ] = ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ [ਸਦ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੈਨੂੰ ਹੀ [ਮਾਨਤ] = ਮੰਨਦੇ, ਤੇ ਪੂਜਦੇ ਹਾਂ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਭਗਤਿ ਕਰਾਇ, ਵਡਿਆਈ ਵੇਖਾਲੀਅਨੁ॥

ਆਪਣੀ ਆਪਿ ਕਰੇ ਪਰਤੀਤਿ, ਆਪੇ ਸੇਵ ਘਾਲੀਅਨੁ॥

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਨੋ ਦੇਇ ਅਨੰਦੁ, ਬਿਰੁ ਘਰੀ ਬਹਾਲਿਅਨੁ॥ [੯੦-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਏਕ ਮੂਰਤਿ ਅਨੇਕ ਦਰਸਨ, ਕੀਨ ਰੂਪ ਅਨੇਕ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਇੱਕ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ ਤੋਂ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ [ਅਨੇਕ] = ਅਨੇਕਤਾ ਦਾ, ਦਰਸਨ [ਕੀਨ] = ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਕਰਣਹਾਰੁ ਤੂੰ ਏਕ ਅਨੇਕ ਜੀਉ॥

ਤੂ ਸਮਰਥੁ ਤੂ ਸਰਬ ਮੈ, ਤੂੰ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ਜੀਉ॥ [੭੬੧-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕਸੁ ਤੇ ਲਾਖ, ਲਾਖ ਤੇ ਏਕਾ, ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕਾਉ॥

ਤੂ ਬੇਅੰਤੁ ਤੇਰੀ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਸਭੁ ਤੇਰੇ ਖੇਲੁ ਦਿਖਾਉ॥ [੧੨੦੨-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਖਵੰਤ ਆਨੰਤ ਦਇਆਲਾ॥ ਪ੍ਰਗਟਿ ਰਹਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਸਰਬ ਉਜਾਲਾ॥

ਰੂਪ ਕਰੇ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਪੂਜਾ ਹੇ॥ [੧੦੭੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਹੀ ਸਭੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੇ॥

ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਚੋਜ ਵੇਖੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ॥ [੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪਿ ਕੀਤੋ ਰਚਨੁ, ਆਪੇ ਹੀ ਰਤਿਆ॥

ਆਪੇ ਹੋਇਓ ਇਕੁ ਆਪੇ ਬਹੁ ਭਤਿਆ॥

[੯੬੬-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਤੋਂ, ਅਨੇਕ [ਮੂਰਤਿ] = ਮੂਰਤੀਆਂ (ਸਰੂਪਾਂ) ਨੂੰ ਰਚ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ, ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਸੋਝੀ) ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ [ਦਰਸ਼ਨ] = ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਵਣਾ [ਕੀਨ] = ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਲੇ-ਬੁਰੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰਹੇ।

ਯਥਾ— ਨਿਰੋਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੁਕਮਿ ਬਣਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਖੇਲ ਕਰੇ ਸਭਿ ਕਰਤਾ, ਸੁਣਿ ਸਾਚਾ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਦਾ॥

ਮਾਇਆ ਮਾਈ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਪਰਸੂਤਿ ਜਮਾਇਆ, ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ॥

ਵਰੇ ਮਾਹੁ ਵਾਰ ਬਿਤੀ ਕਰਿ, ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਸੋਝੀ ਪਾਇਦਾ॥ [੧੦੬੫-੧੦੬੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜਿਅਨੁ, ਆਪਿ ਮਤਿ ਦੀਨੀ॥

ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ ਸਾਜਿਅਨੁ, ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਗਣਤ ਗਣੀਨੀ॥ [੯੪੯-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੭]

ਖੇਲ ਖੇਲ ਅਖੇਲ ਖੇਲਨ, ਅੰਤ ਕੋ ਫਿਰ ਏਕ॥ ੮੧॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਖੇਲ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਖੇਡ. ਕੇਲ. ਕ੍ਰੀੜਾ. (੨) ਖੇਲਿ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਖੇਲ ਕੇ. ਖੇਡ ਕਰਕੇ॥ ਅਖੇਲ. ਪੰਜਾਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਖੇਡ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਨ ਖੇਡੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ—ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ, ਪਾਲਨਾ. ਅਤੇ ਅੰਤ ਕਰਨ ਰੂਪ. ਅਖੇਲ ਖੇਲਾਂ ਹਨ. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ. ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖੇਲ ਸਕਦਾ. ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਸਰੂਪ. ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ. ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (੨) ਖੇਲ ਰਹਿਤ. (੩) ਅਖੇਲ. ਸੰ. ਅਖਿਲ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ. ਸਭ. ਤਮਾਮ. ਸੰਪੂਰਣ॥ ਖੇਲਨ. ਸੰ. ਕੇਲਨ. -ਖੇਡਾਂ (ਕੇਲ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)॥ ਅੰਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਸਮਾਪਤੀ. ਓੜਕ. ਖਾਤਮਾ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਖੇ, ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਆਦਿ ਜੋ [ਅਖੇਲ ਖੇਲਨ] = ਅਖੇਲ ਖੇਲਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ [ਖੇਲ ਖੇਲ] = ਖੇਲਾਂ ਨੂੰ ਖੇਲ ਕੇ [ਅੰਤ] = ਓੜਕ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਫਿਰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੁਲੇ ਕਾਲ ਵਿਖੇ, ਸਾਰੀ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਕੇ, ਫਿਰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਗਲੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਆਪੇ॥ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਥਾਪੇ॥

ਇਕਸੁ ਤੇ ਹੋਇਓ ਅਨੰਤਾ, ਨਾਨਕ ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ ਜੀਉ॥

[੧੩੧-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਲਈ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਦੀ, ਐਸੀ [ਖੇਲ-ਖੇਲ] = ਖੇਲ ਨੂੰ ਖੇਡਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ [ਖੇਲਨ] = ਖੇਡਨ ਤੋਂ [ਅਖੇਲ] = ਅਖੇਡ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਤੋਂ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਖੇਡ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ, ਤੇਰੀ ਅਖੇਡ ਖੇਡ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਤਦ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੂੰ ਫੇਰ ਅਨੇਕਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਤੇ ਆਨੰਦ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਕਤ, ਤੇਥੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਰਚਨਾ; ਮਿਥਿਆ ਸਗਲ ਪਸਾਰਾ॥

ਭਣਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਬ ਖੇਲੁ ਉਝਾਰੈ, ਤਬ ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰਾ॥

[੯੯੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਲ ਸਬਨ ਕੋ ਪੇਖ ਤਮਾਸਾ॥ ਅੰਤਹਿ ਕਾਲ ਕਰਤ ਹੈ ਨਾਸਾ॥
ਕਾਲ ਸਬਨ ਕਾ ਕਰਤ ਪਸਾਰਾ॥ ਅੰਤ ਕਾਲ ਸੋਈ ਖਾਪਨਹਾਰਾ॥
ਆਪਨ ਰੂਪ ਅਨੰਤਨ ਧਰਹੀ॥ ਅਪਹਿ ਮੱਧ, ਲੀਨ ਪੁਨ ਕਰਹੀ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਚੌਥੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨, ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰੂਪ ਖੇਲ ਨੂੰ ਖੇਲ ਕੇ, ਜਦ [ਖੇਲਨ] = ਖੇਲਾਂ ਤੋਂ [ਅਖੇਲ]
= ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਫੇਰ ਅੰਤ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਭੁਛ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਯਥਾ—ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋਇ ਨਾਹਿ॥ ਸਭ ਤੇਰੇ ਖੇਲੁ ਤੁਝ ਮਹਿ ਸਮਾਹਿ॥

[੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੀਨੇ ਸੁ ਜੀਵ ਜਲਥਲ ਅਨੇਕ॥ ਅੰਤਹ ਸਮੇਯ, ਫੁਨ ਰੂਪ ਏਕ॥

[ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ- ੭੬]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਨੇਕਤਾ ਆਦਿ ਦੀਆਂ [ਅਖੇਲ] = ਸਾਰੀਆਂ [ਖੇਲਨ] = ਖੇਡਾਂ ਦੇ [ਖੇਲ
ਖੇਲ] = ਖੇਲਾਂ ਨੂੰ ਖੇਲ ਕੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਾਲ ਵੇਲੇ, ਫੇਰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਦੂਸਰੀ
ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ, ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ, ਤੇ ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ॥ ਖੇਲ ਸੰਕੋਚੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ॥ [੨੮੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਤਾਂ, ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ [ਖੇਲਖੇਲ]
= ਖੇਲਾਂ ਨੂੰ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ [ਖੇਲਨ] = ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ [ਅਖੇਲ] = ਰਹਿਤ
ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਅਨੇਕਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਇਸਥਿਤ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਤ, ਚਿਤ, ਤੇ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਰੈ ਅਨੰਦੁ ਅਨੰਦੀ ਮੇਰਾ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਸਿਰ ਸਿਰਹਿ ਨਿਬੇਰਾ॥

ਸਿਰਿ ਸਾਰਾ ਕੈ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ਹੇ॥ [੧੦੭੩-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਦੇਵ ਭੇਵ ਨ ਜਾਨਹੀ, ਜਿਹ ਬੇਦ ਅਉਰ ਕਤੇਬ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਜਿਹ. ਸਰਵਨਾਮ-ਜਿਸ॥ ਬੇਦ. ਸੰ. ਵੇਦ. ਸੰਗਯਾ-ਗਿਆਨ, (੨) ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ-ਰਿਗ, ਯਜੁਰ, ਸ਼ਾਮ ਅਤੇ ਅਥਰਬਣ ਵੇਦ॥ ਕਤੇਬ, ਅਰਬੀ, ਕਿਤਾਬ, ਸੰਗਯਾ-
ਪੁਸਤਕ. ਗ੍ਰੰਥ (੨) ਮੁਸਲਮਾਨ, ਤੇ ਈਸਾਈ ਆਦਿਕ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਚਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ-
ਤੌਰੇਤ, ਜਬੂਰ, ਅੰਜੀਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ, (ਫੁਰਕਾਨ) ਦਾ ਬੋਧਕ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ [ਜਿਹ] = ਜਿਸਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ
ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ [ਜਾਨ ਹੀ] = ਜਾਣਦੇ, ਅਤੇ ਚਾਰ ਬੇਦ, ਤੇ ਚਾਰੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜੋ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਉਸਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ,
ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੀਆਂ।

ਯਥਾ—ਬੇਦ ਕਤੇਬੀ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਤਾ॥ ਨਾ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤਾ॥

ਸਗਲੇ ਸੈਲ ਉਪਾਇ ਸਮਾਏ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਦਿ ਅਭੇਖ ਅਛੇਦ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ, ਬੇਦ ਕਤੇਬਨ ਭੇਦ ਨ ਪਾਯੋ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ, ਸਤ ਸਦੈਵ ਸਭੈ ਘਟਿ ਛਾਯੋ॥

[ਤੇਤੀ ਸ੍ਰੋਯੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੇਵ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨਹੀ, ਜਿਹ ਮਰਮ ਬੇਦ ਕਤੇਬ॥

ਸਨਕ ਅਉ ਸਨਕੇਸ ਨੰਦਨ, ਪਾਵ ਹੀ ਨਹ ਸੇਬ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੩]

ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਸੁ, ਜਾਨਈ ਕਿਹ ਜੇਬ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਜੇਬ. ਫਾਰਸੀ. ਜੇਬ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ੋਭਾ. (੨) ਉਪਮਾ॥ ਕਿਹ. ਸਰਵ ਨਾਮ-ਕਿਸ. (੨) ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ. ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਜੇਬ] = ਸ਼ੋਭਾ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਕੋਈ [ਕਿਹ] = ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਜਾਨ ਹੀ] = ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਕਿ ਤੇਰਾ ਰੂਪ, ਰੰਗ ਤੇ ਜਾਤਿ [ਪਾਤ] = ਬਿਰਾਦਰੀ ਆਦਿ, ਕੁਛ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਾਤੀ, ਵਿਅਕਤੀ, ਗੁਣ, ਗੁਣੀ, ਕ੍ਰਿਆ, ਕ੍ਰਿਆਵਾਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਦੇ ਵਰਨਨ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੁਛ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ (ਦੇਹ) ਨਹੀਂ, ਨ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਭਾਵ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦੇ ਸੌਂਦਰ, ਅਤੇ ਭੇਦ ਨੂੰ, ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਨ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਪਾਇਓ, ਲਖਿਓ ਨ ਸੇਬ ਕਤੇਬ॥

ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਮੂੜ ਮਾਨੋ, ਜੱਛ ਨ ਜਾਨੇ ਜੇਬ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਜੇਬ] = ਉਪਮਾ ਨੂੰ ਕੋਈ [ਕਿਹ] = ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ [ਹੀ] = ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ, ਨਹੀਂ, [ਜਾਨ] = ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਤੇ ਜਾਤਿ ਆਦਿਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੁਮਰੀ ਉਪਮਾ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਹੁ, ਹਮ ਕਹਿ ਨ ਸਕਹ ਹਰਿ ਗੁਨੇ॥

ਜੈਸੇ ਤੁਮ ਤੈਸੇ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮ ਹੀ, ਗੁਨ ਜਾਨਹੁ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨੇ॥ [੯੭੬-ਨਟ ਮ: ੪]

ਤਾਤ ਮਾਤ ਨ ਜਾਤ ਜਾ ਕਰਿ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਤਾਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਜੋ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰੇ. ਅਰਥਾਤ ਪਿਤਾ (੨) ਪੁਤ੍ਰ. (੩) ਵੰਡਾਭਰਾ. (੪) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਿਆਰਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਕਰਿ] = ਜਿਸਦਾ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਆਦਿ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਗੁ ਤਿਸ ਕੀ ਛਾਇਆ, ਜਿਸੁ ਬਾਪੁ ਨ ਮਾਇਆ॥ ਨਾ ਤਿਸੁ ਭੈਣ ਨ ਭਰਾਉ ਕਮਾਇਆ॥

ਨਾ, ਤਿਸੁ ਓਪਤਿ ਖਪਤਿ ਕੁਲ ਜਾਤੀ, ਓਹੁ ਅਜਰਾਵਰੁ ਮਨਿ ਭਾਇਆ॥ [੧੦੩੮-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਚੱਕੁ ਬੱਕੁ ਫਿਰੈ ਚੱਤਰ ਚੱਕ, ਮਾਨਈ ਪੁਰ ਤੀਨ॥ ੮੨॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਚੱਕੁ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਗੁਲਾਈਦਾਰ ਇੱਕ ਅਸਤ੍ਰ (੨) ਕਾਲ ਰੂਪ ਚੱਕੁ. ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਚੱਕੁ. ਪ੍ਰਤੱਖ ਚੱਕੁ. ਅਤੇ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕੁ॥ ਬੱਕੁ. ਸੰ. ਵੱਕੁ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਟੇਡਾ. ਵਿੰਗਾ-(੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤੀਖਣ॥ ਚੱਤਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਚਾਰ॥ ਚੱਕ. ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਦਿਸ਼ਾ. ਤਰਫ (੨) ਸੰ. ਚੱਕੁ. ਸੰਗਯਾ-ਦਿਸ਼ਾ. ਤਰਫ॥ ਪੁਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭਵਨ. ਲੋਕ. ਪੁਰੀ॥]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਰੂਪ [ਬੱਕ੍ਰ] = ਬਾਂਕਾ (ਟੇਡਾ) ਚੱਕ੍ਰ [ਚਤਰ] = ਚਾਰੋਂ [ਚਕ] = ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ [ਪੁਰ] = ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ, ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਸਭ ਨੂੰ ਨਿਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਫਿਰ ਚੱਕ੍ਰ ਚਉਦਹੂੰ, ਪੁਰੀਯੋ ਮਧਿਆਣੇ॥ ਇਸੇ ਕੌਨ ਬੀਯੋ ਫਿਰੇ ਆਇਸਾਣੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੬੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀਆ ਲੋਅ ਆਕਾਰਾ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ ਹੁਕਮੁ ਕਰਾਰਾ॥

ਹੁਕਮੇ ਸਾਜੇ ਹੁਕਮੇ ਢਾਹੇ, ਹੁਕਮੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਦਾ॥ [੧੦੬੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਚਲ ਚਉਦਹੂੰ, ਚੱਕ੍ਰਨ ਚੱਕ੍ਰ ਫਿਰੇ॥ ਬਦਵੇ ਘਟਵੇ, ਹਰੀਅੰ ਸੁਭਰੇ॥

ਜਗ ਜੀਵ ਜਿਤੇ, ਜਲਯੋ ਥਲਯੋ॥ ਅਸ ਕੋ, ਜੁ ਤਵਾਇਸੁਯੋ, ਮਲਯੋ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਕਾਲ ਰੂਪ [ਬੱਕ੍ਰ] = ਭਿਆਨਕ ਚੱਕ੍ਰ, ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਲੋਕ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਕਾਲ ਚੱਕ੍ਰ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਭ ਜੀਵ, ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਲ ਨੂੰ ਸਭ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਫਿਰ ਚਉਦਹੂੰ ਲੋਕਯੋ ਕਾਲ ਚੱਕ੍ਰ॥ ਸਭੈ ਨਾਥ ਨਾਥੇ, ਭ੍ਰਮੰ ਭਉਹ ਬੱਕ੍ਰ॥

ਕਹਾ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ, ਕਹਾ ਚੰਦ ਸੂਰੇ॥ ਸਭੈ ਹਾਥ ਬਾਧੇ, ਖਰੇ ਕਾਲ ਹਜੁਰੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮੁ ਹਾਥਿ, ਕਹਉ ਕਉਨੁ ਮੇਟਿ ਸਕੈ,

ਈਸ ਬੰਮੁ ਗਾਨ ਧਾਨ ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ॥ [੧੪੦੨-ਸਵਯੋ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਬੱਕ੍ਰ] = ਤੀਖਣ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ, ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ, ਅਮੋੜ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤਾਂਬੀ, ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਵਾਸਤੇ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਭੇਜਿਆ, ਤਾਂ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਖੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ ਵੀ, ਨ ਬਚਾ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਨ ਮਾਰੇ ਜਾਈਏ, ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਅੰਬਰੀਕ ਦੀ ਚਰਣੀ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਬਚਾਅ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ ਅਮੋੜ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੇਰੋਕ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

{ਸਾਖੀ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ}

ਯਥਾ—ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਕਰਤੂਤਿ, ਰਾਮੁ ਜੰਪਹੁ ਨਿਤ ਭਾਈ॥

ਅੰਮਰੀਕ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਿ, ਸਰਣਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗਤਿ ਪਾਈ॥ [੧੩੯੪-ਸਵਯੋ ਮ: ੩ ਕੇ]

ਇੱਕ ਅੰਬਰੀਕ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਭਗਤ ਸੀ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ ਉਸਨੂੰ ਇਤਨੀ ਚੜ ਗਈ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸੁਧ ਨਾ ਰਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਉਸਦੀ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ, ਭਗਤ ਅੰਬੀਕ ਤੇ ਭੀੜ ਬਣੇ, ਤਦ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਇਸਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰਨੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ, ਇਕਾਦਸੀ

ਦਾ ਨਿਰਜਲਾ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ, ਦੁਆਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਮ ਪੈ ਗਈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਕੇ ਜਦ ਰਾਜਾ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣ (ਖੋਲ੍ਹਣ) ਲਈ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਾਂਦੇ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਖੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਆ ਗਏ, ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪੂਜਨ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗ ਕੇ, ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਿਮੰਤ੍ਰਣ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਤੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਆਵਾਂ, ਫੇਰ ਭੋਜਨ ਛਕਦਾ ਹਾਂ, ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ, ਆਪ ਸੰਧਯਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਿਤਕ੍ਰਿਆ ਸ਼ਨਾਨ, ਤਰਪਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ, ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ, ਜਦ ਈਸ਼ੁਰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਏਧਰ ਜਦ ਦੁਆਦਸ਼ੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਘੜੀ ਭਰ ਰਹਿ ਗਈ, ਤਦ ਧਰਮਾਤਮਾ ਰਾਜੇ ਅੰਬਰੀਕ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ, ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਵਰਤ ਨੂੰ ਦੁਆਦਸ਼ੀ ਤਿਥਿ ਵਿੱਚ, ਨ ਖੋਲਿਆ, ਤੇ ਤ੍ਰਿਉਦਸ਼ੀ ਤਿਥਿ ਲੱਗ ਗਈ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ, ਤੇ ਇੰਸ ਵਿੱਚ ਜਪ-ਤਪ ਆਦਿ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣ ਲਈ, ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਭੋਜਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਅਤਿਥੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਲੱਗੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ, ਸਰਾਪ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਐਸਾ ਉਪਾਇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਤ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਵੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਪਾਪ ਵੀ ਨ ਲੱਗੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉੜਕ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਠਹਿਰਾ ਲਈ, ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਧੋ ਕੇ, ਆਚਮਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਵਰਤ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਤੇ ਮੈਂ ਨਿਰਾਹਾਰ ਵੀ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲ ਦਾ ਪੀਣਾ, ਭੋਜਨ ਵੀ ਹੈ, ਤੇ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਆਵਣਗੇ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਕੇ, ਮੈਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭੋਜਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਵਿਧੀਪੂਰਵਕ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦਾ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ, ਵਰਤ ਦਾ ਉਪਾਰਣ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਮਹਾਮੁਨੀ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਪਰ ਓਧਰ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਪੋ ਬਲ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲਈ, ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਦੰਦ ਪੀਹ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤਦ ਨਦੀ ਤੋਂ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਲਈ, ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਾਸ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਰਾਜਾ! ਮੇਰੇ ਭੋਜਨ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੂੰ ਜਲ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ-ਇਹ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਾਰੀ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਮਾਯਾ ਦੇ ਮਦ ਵਿੱਚ ਅੰਨਾ, ਢੀਠ ਅਤੇ ਅਧਰਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਪ ਤਪ ਕੀਤੇ ਦਾ, ਭਾਰੀ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਅਤਿਥੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਉਂਦਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਏਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪਹਿਲੇ ਆਪ ਹੀ ਭੋਜਨ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਫਲ ਦੇਖ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ, ਮੈਂ ਕੈਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਐਸੇ ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੇ ਜਦ ਬਚਨ ਕਹੇ, ਤਾਂ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਲ੍ਹ ਪਾ ਕੇ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਕਰਦਾ, ਤੇ ਕੰਬਦਾ ਹੋਇਆ, ਸ਼ਰਣ ਸ਼ਰਣ ਕਹਿ ਕੇ, ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਨ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਨੇੜ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀ ਇੱਕ ਜਟਾ ਪੱਟ ਕੇ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਲ ਅਗਨੀ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਤੇਜ਼ ਵਾਲੀ, ਇੱਕ ਅਗਨੀ ਦੀ ਲਾਟ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫਾਂ ਭੈਭੀਤ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਸੇਕ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਲੋਕ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਭੱਜ ਗਏ, ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਸਭ ਨੂੰ ਹੁਣ ਭਸਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਇਸ ਕਾਲ ਅਗਨੀ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਬੱਚ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਰਿਹਾ, ਨ ਡਰਿਆ, ਅਤੇ ਨ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਹੀ ਹੱਟਿਆ, ਜਦ ਉਸ ਵੱਲ ਅਗਨੀ ਦੀ ਲਾਟ, ਸਾੜਨ ਲਈ ਝੱਪਟੀ, ਤਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ

ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਕਿਸੀ ਵੀ ਗੱਲ ਦਾ, ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਪਰ ਮੁਨੀ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਅਕਾਰਣ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅਪਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਸ ਭਰੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਡੰਡ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਤਦ ਉਸੀ ਵਕਤ, ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਚੱਕ੍ਰ ! ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਡਰ ਭੇ ਦਿਖਾ ਕੇ, ਇਸਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਸਮ ਨ ਕਰੀਂ, ਤਦ ਕਾਲਰੂਪ ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ, ਝੱਟਪੱਟ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੇਜ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਕਾਲ ਅਗਨੀ, ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਗਈ।

ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ, ਅਤੇ ਜਦ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਭਸਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਲੈਣ ਦੇ ਦੇਣੇ ਪੈ ਗਏ, ਅਤੇ ਭੈ ਨਾਲ ਕੰਬਦਾ ਹੋਇਆ-ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਲੈ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਦੌੜ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦਸੇ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਿਆ, ਪਰ ਕਿਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨ ਛੱਡਿਆ, ਜਦ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨ ਦਿੱਸੀ, ਤਦ ਭੱਜ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ-ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ, ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਆਦਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਫਿਰਿਆ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਨ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ-ਕਿ ਜਾਹ ਭਈ ! ਏਥੋਂ ਛੇਤੀ ਚਲਾ ਜਾ, ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨ ਮਾਰੇ ਜਾਈਏ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ, ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਤਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭਸਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਤੇਰੀ ਅਸੀਂ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹੋ, ਨੇੜੇ ਨ ਆਵੀਂ।

ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਯਥਾ-ਸ਼ਿਵ ਕਹੈਂ ਨਿਕਰ ਨਿਕਰ ਇੱਤਤੇ॥ ਜਾਉ ਜਾਓ, ਆਯੋ ਮੁਨਿ ਜਿੱਤਤੇ॥ ਰੱਖਸ਼ਾ ਕਰਨ ਮੋਰ ਗਤਿ ਨਾਹੀ॥ ਸਾਧੂ ਵਿਰੋਧਿ, ਕੁਸ਼ਲ ਕਹੁ ਕਾਂਹੀ॥ ਯਹ ਕੈਲਾਸ ਭਸਮ ਹੂ ਜੇਹੈ॥ ਗਣਨ ਸਹਿਤ, ਮੋਹਿ ਚੱਕ੍ਰ ਜਰੈ ਹੈ॥ ਤਬ ਮੁਨਿ ਕਹਯੋ, ਬਹੁਰ ਸਿਰ ਨਿਆਈ॥ ਨਹ ਰੱਖਸ਼ਹੁ, ਤਉ ਕਹੈ ਉਪਾਈ॥ ਕਹਯੋ ਸੰਭ, ਬੈਰੁਨੇ ਜਾਹੈ॥ ਰੱਖਸ਼ਣ ਕਰੇ, ਰਮਾਕਰ ਨਾਹੁ॥

ਜਦ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ, ਨਾਹਿ ਨਾਹਿ ਸੁਣੀ, ਤਦ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਵਜੀ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ, ਓਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਬੈਰੁਨ ਧਾਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ, ਕੇ ਤ੍ਰਾਹਿ-ਤ੍ਰਾਹਿ ਕਰਦਿਆਂ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਨਯੋ ਨਹਿ ਰਾਵਰੇ, ਦਾਸਨ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਵ॥ ਤਾਂਤੇ ਅਬ ਨਹਿ ਦੇਖੀਅਤ, ਅਪਨੋ ਕਹੂੰ ਬਚਾਵ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰੋ-ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ-ਇਹ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਸਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਡਾਵੋ, ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਹੇ ਰਿਸ਼ੀ ! ਏਥੇ ਤੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈਂ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਂ-ਜੋ ਭਗਤ ਦਾ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰਨੋਂ, ਮੈਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਾਮ੍ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਜਤਨ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਘਾਅ ਲੈ ਕੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪੱਲੂ ਪਾ ਕੇ, ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪੈ ਜਾ, ਤਦ ਹੀ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਜਦ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸੁਣੇ, ਤਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਮਨ ਨਾਲ ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ-ਹੋਇਆ, ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਡਿੱਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਅੰਬਰੀਕ ! ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸੁਦੱਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਤੋਂ ਬਚਾ, ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲਈ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਕਤ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਉਸ ਵਕਤ ਵੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਜਿਸ

ਤਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ੀ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆਇ ਬਿਨਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਜਦ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਰਾਜੇ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਉੱਠਾ ਕੇ ਦੁਰਬਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਹਾਨ ਤੇਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਕ੍ਰਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ, ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਤਨੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਆ ਚੁੱਕਾ, ਤਦ ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਦੌੜ ਕੇ, ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਹੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਆਪ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਆਪ ਜੀ ਤਾਂ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਖਿਆ ਕਰੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ, ਫੇਰ ਧੂਪ ਦੀਪ ਆਦਿ ਸਮਗ੍ਰੀ ਨਾਲ, ਵਿਧੀਪੂਰਵਕ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਉੱਗਰਰੂਪ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਬੈਕੁੰਠ ਧਾਮ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ, ਭੋਜਨ ਛੱਕਿਆ, ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਵੀ, ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ, ਬੇਰੋਕ ਟੋਕ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੋੜ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਤੇਜ਼ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ ਕਥਾ, ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ—

ਯਥਾ—ਅੰਬਰੀਕ ਮੁਹਿ ਵਰਤੁ ਹੈ, ਗਤਿ ਪਈ ਦੁਰਬਾਸਾ ਆਇਆ॥

ਭੀੜਾ ਓਸੁ ਓਪਾਰਣਾ, ਓਹੁ ਉਠਿ ਨਾਵਣ ਨਦੀ ਸਿਧਾਇਆ॥

ਚਰਣੋਦਕ ਲੈ ਪੋਖਿਆ, ਓਹੁ ਸਰਾਪੁ ਦੇਵਣ ਨ ਧਾਇਆ॥

ਚੱਕ੍ਰ ਸੁਦ੍ਰਸ਼ਨ ਕਾਲ ਰੂਪ, ਹੋਇ ਭੀਹਾਵਲੁ ਗਰਬ ਗਵਾਇਆ॥

ਬਾਹਮਣੁ ਭੰਨਾ ਜੀਉ ਲੈ ਰੱਖਿ ਨ ਹੋਘਨਿ, ਦੇਵ ਸਥਾਇਆ॥

ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕ ਸ਼ਿਵ ਲੋਕੁ ਤਜਿ, ਬ੍ਰਹਮਲੋਕੁ ਬੈਕੁੰਠ ਤਜਾਇਆ॥

ਦੇਵਤਿਆ ਭਗਵਾਨ ਸਣੁ, ਸਿਖਿ ਦੇਇ ਸਭਨਾ ਸਮਝਾਇਆ॥

ਆਇ ਪਇਆ ਸਰਣਾਗਤੀ, ਮਾਰੀਦਾ ਅੰਬਰੀਕਿ ਛਡਾਇਆ॥

ਭਗਤਿ ਵਫਲੁ ਜਗਿ ਬਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ-ਵਾਰ ਨੰ:-੧੦-ਪਉੜੀ-੪]

ਲੋਕ^੧ ਚਉਦਹ ਕੇ ਬਿਖੈ ਜਗ, ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਚਉਦਹ. ਸੰ. ਚਤੁਰਦਸ. ਸੰਗਯਾ-ਚੌਦਾ॥ ਬਿਖੈ. ਸੰ. ਵਿਖੇ. ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵਿੱਚ. ਅੰਦਰ. ਭੀਤਰ॥ ਜਗ. ਸੰ. ਜਗਤ. ਸੰਗਯਾ-ਜੰਗਮ ਜੀਵ. ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ (੨) ਸੰਸਾਰ. ਵਿਸ਼ੂ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਸਮਰੱਥ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ [ਜਿਹ] = ਜਿਸਦੇ ਨਾਮ [ਜਾਪ] = ਜਪ ਨੂੰ, ਚਉਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਤਨੇ [ਜਗ] = ਜੀਵ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਹੀ [ਜਾਪ ਹੀ] = ਜਪਦੇ ਹਨ।

੧. ਲੋਕ ਚਉਦਹ—ਸਤ ਅਕਾਸ਼, ਸਤ ਪਤਾਲ, ਅਰਥਾਤ-ਭੂ, ਭਵ, ਸੁ, ਮਹਾ, ਜਨਾ, ਤਪਾ ਅਤੇ ਸਤਯ, ਇਹ ਸਤ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਅਤਲ, ਸੁਤਲ, ਵਿਤਲ, ਤਲਾਤਲ, ਮਹਾਤਲ, ਰਸਾਤਲ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ, ਇਹ ਸਤ ਪਾਤਾਲ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵ ਵੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ, ਸਭ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹੀ ਸਭ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਆਮ ਜੀਵ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਚਹੁਦਿਸਿ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ਸੂਖ ਸਵਾਰੀਆ॥ ਮੈ ਆਹੀ ਓੜਿ ਤੁਹਾਰਿ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ॥

[੨੪੧-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਜਪਿਓ ਲਿਵ ਲਾਈ, ਸਾਧਿਕ ਮੁਨਿ ਜਪਿਆ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਧਿਆਇਆ, ਮੁਖਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਰਵਿਆ॥

ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬੇ ਜਪਿਓ, ਰਿਖਿ ਬਪੁਰੈ ਹਰਿ ਗਾਇਆ॥

ਸੰਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦੇਵੀ ਜਪਿਓ, ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿਆ॥

ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਧਿਆਇਓ, ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥

ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਹਰਿ ਜਪਿਆ, ਮੁਖਿ ਪੰਡਿਤ ਹਰਿ ਗਾਇਆ॥

ਨਾਮੁ ਰਸਾਲੁ ਜਿਨਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ, ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਪਾਇਆ॥

ਅਨਤ ਤਰੰਗੀ ਨਾਮੁ ਜਿਨ ਜਪਿਆ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਕਰ ਸਕਿਆ॥

[੯੯੫-ਮਾਰੂ ਮ: ੪]

ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ, ਥਾਪਿਓ ਸਭੈ ਜਿਹ ਥਾਪ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਥਾਪਿਓ. ਸੰ. ਸਥਾਪਨ, ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੨) ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ (ਪਦਵੀ) ਤੇ ਥਾਪਣ ਦਾ ਕਰਮ (੩) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ॥ ਥਾਪ. ਸੰਗਯਾ-ਇਸਥਿਤੀ. ਮ੍ਰਯਾਦਾ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਬਣਾਓ. ਰਚਣਾ. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ [ਆਦਿ] ਮੁੱਢ [ਦੇਵ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਤੇਰਾ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ [ਅਨਾਦਿ] = ਆਦਿ ਰਹਿਤ ਹੈ, [ਜਿਹ] = ਜਿਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ [ਥਾਪ] = ਰਚਨਾ ਨੂੰ [ਥਾਪਿਓ] = ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਆਦਿ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਦੀ ਆਦਿ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਆਪਿ ਨਿਰਾਰਾ॥

ਵਰਨੁ ਜਾਤਿ ਚਿਹਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ, ਸਭੁ ਹੁਕਮੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇਦਾ॥ [੧੦੭੫-ਮਾਰੂ ਸੋਹਲੇ ਮ: ੫]

ਪਰਮ ਰੂਪ-ਪੁਨੀਤ ਮੂਰਤਿ, ਪੂਰਨ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਪੁਨੀਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਤੀਅੰਤ ਪਵਿੱਤ੍ਰ॥ [ਪਰਮ = ਪਰ + ਮ] ਪਰ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਰੇ. ਦੂਰ. ਜੋ ਪਰੇ ਹੋਵੇ॥ ਮ. ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੰਖੇਪ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਰੂਪ [ਮ] = ਮਾਇਆ ਤੋਂ [ਪਰ] = ਪਰੇ, ਅਤੀਅੰਤ [ਪੁਨੀਤ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ [ਮੂਰਤਿ] = ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਰਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਸਤਾਫ਼ਾ॥ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਏਕ ਤੂਹੀ, ਸਭ ਖਲਕ ਹੀ ਤੇ ਪਾਕੁ॥

ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ ਆਚਰਜ ਤੇਰੇ ਰੂਪ॥

ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਚਲਤ ਤੇਰੇ, ਅੰਧਿਆਰੇ ਮਹਿ ਦੀਪ॥

[੭੨੪-ਤਿਲੋਗ ਮ: ੫]

ਸਰਬ ਬਿਸੁ ਰਚਿਓ ਸੁਯੰਭਵ, ਗੜਨ ਭੰਜਨਹਾਰ॥ ੮੩॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਬਿਸੁ. ਸੰ. ਵਿਸੁ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਸਾਰ. ਜਗਤ (੨) ਸਾਰਾ. ਸੰਪੂਰਨ. ਤਮਾਮ॥ ਸੁਯੰਭਵ. ਸੰ. ਸੁਯੰਭੂ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ. ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ. ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥ ਗੜਨ. ਸੰ. ਘਟਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਘੜਨਾ, ਬਣਾਉਣਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ [ਬਿਸੁ] = ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੁਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ, ਰੱਚਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪ [ਸੁਯੰਭਵ] = ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਰੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਗੜਨ] = ਰੱਚ ਕੇ [ਭੰਜਨਹਾਰ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੀ, ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਮੈ ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜੀ ਆਪੇ ਗੋਈ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਘੜਿ ਭੰਨਿ ਸਵਾਰਹਿ, ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣਿਆ॥ [੧੧੨/੧੧੩-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [ਸੁਯੰਭਵ] = ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ, ਪਰ [ਬਿਸੁ] = ਸੰਸਾਰ [ਸਰਬ] = ਸਾਰੇ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਆਪ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦੇ [ਗੜਨ] = ਬਣਾਉਣ ਤੇ [ਭੰਜਨਹਾਰ] = ਢਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਆਪ ਹੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ, ਬਣਾ ਤੇ ਢਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਅਟਲੁ ਅਡੋਲੁ ਅਤੋਲੁ ਮੁਰਾਰੇ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਢਾਹੇ, ਫੇਰਿ ਉਸਾਰੇ॥

ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿਆ, ਮਿਤਿ ਨਹੀਂ ਕੀਮਤਿ, ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਪਤੀਆਇਦਾ॥ [੧੦੩੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਕਾਲ ਹੀਨ ਕਲਾ ਸੰਜੁਗਤਿ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਦੇਸ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਕਾਲ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਮਿਤ੍ਰ. (੨) ਕਾਲਸ਼ (ਕਾਲਖ) ਦਾ ਸੰਖੇਪ. ਸਿਆਹੀ. ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਕਾਲਖ॥ ਕਲਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਕਤੀ (੨) ਹੁਨਰ, (੩) ਵਿੱਦਯਾ-ਕਵੀਆਂ ਨੇ. ਵਿੱਦਯਾ, ਤੇ ਹੁਨਰ ਦੇ, ੬੪ ਭੇਦ ਮੰਨ ਕੇ-ਚੌਸਠ ਕਲਾ, ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਵੈਵਰਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ੧੬-ਬਾਣ ਕਵੀ ਨੇ ੪੮, ਅਤੇ ਕਲਾ ਵਿਲਾਸ, ਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ੬੪ ਕਲਾ, ਅਤੇ ਲਲਿਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ੮੪ ਕਲਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਹੈ, ਵਾਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਕਲਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ਕਤੀ. ਵਿੱਦਯਾ. ਹੁਨਰ ਆਦਿ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼ੁਰ ਦੀਆਂ ਸੋਲ ਕਲਾਂ (ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ—

ਦੋਹਿਰਾ—ਗਿਆਨ^੧, ਧਿਆਨ^੨, ਸੁਧ^੩ ਬੁਧਿ, ਹਠ^੪, ਸੰਜਮ^੫, ਧਰਮ^੬, ਅਰੁ ਦਾਨ^੭॥

ਵਿਦਯਾ^੮, ਭਜਨ^੯, ਸੁਪ੍ਰੇਮ^{੧੦}, ਜਤ^{੧੧}, ਅਧਿਆਤਮ^{੧੨}, ਸਤਮਾਨ^{੧੩}॥

ਦਇਆ^{੧੪}, ਨੇਮ^{੧੫}, ਅਰੁ ਚਤੁਰਤਾ^{੧੬}, ਖੋੜਸ ਕਲਾ ਪਹਿਚਾਨ॥

ਦੇਵ ਦਇਆ ਗੁਰ ਸੰਤ ਬਿਨ, ਮਿਲੇ ਨ ਕੇਹੂ ਜਾਨ॥

ਪਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ—ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਫਲਿਆ॥ ਅਨੰਤ ਕਲਾ ਹੋਇ ਠਾਕੁਰ ਚੜਿਆ॥ (੧੦੮੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੫) ਸੰਜੁਗਤਿ. ਸੰ. ਸੰਯੁਕਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਹਿਤ, ਸਾਥ, ਨਾਲ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ [ਅਦੇਸ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਕਾਲ] = ਕਾਲਖ ਤੋਂ [ਹੀਨ] = ਰਹਿਤ 'ਤੇ ਅਨੰਤ ਕਲਾ ਦੇ ਸੰਜੁਗਤਿ ਹੈਂ, ਤੇਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ, ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ਪਾਵਣਹਾਰੈ॥ ਵੇਪਰਵਾਹ ਪੂਰੈ ਭੰਡਾਰੈ॥

ਸਰਬ ਕਲਾ ਲੇ ਆਪੇ ਰਹਿਆ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਸੈ ਬੁਝਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਲ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਤੇ ਐਸ਼ੁਰਜ ਦੀਆਂ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ ਇਹ, ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ ਸੰਜੁਗਤ, ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਕਾਲ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ। }

ਯਥਾ—ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਫਲਿਆ॥ ਅਨਤ ਕਲਾ ਹੋਇਆ ਠਾਕੁਰ ਚੜਿਆ॥

ਅਨਦ ਬਿਨੋਦ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਖ ਨਾਨਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਹਰਿ ਭੁੰਚਨਾ॥

[੧੦੮੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਧਰਮ ਧਾਮ ਸੁ ਭਰਮ ਰਹਤ, ਅਭੂਤ ਅਲਖ ਅਭੇਸ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪੁੰਨ ਸਰੂਪ [ਸੁ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਦਾ [ਧਾਮ] = ਘਰ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ [ਅਭੇਸ] = ਭੇਖ (ਲਿਬਾਸ) ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਐਸੇ ਤੇਰੇ-[ਅਭੂਤ] = ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਮਲਨ ਤੇ ਚੰਚਲ ਮਨ ਨਾਲ [ਅਲਖ] = ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੇਰਾ ਵਰਨੁ ਨ ਜਾਪੈ ਰੂਪੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਉਨੁ ਬੀਚਾਰੇ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਸੂਬ ਠਾਈ, ਅਗਮ ਰੂਪ ਗਿਰਧਾਰੇ॥ [੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧਰਮ ਧਾਮ] = ਘਰ ਦੇ ਧਰਮ ਅਰਥਾਤ ਗ੍ਰਹਸਤ ਧਰਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ, ਅਤੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ [ਅਭੂਤ] = ਤੱਤ ਦਾ, ਤੇਰੇ ਉਪ੍ਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ [ਅਲਖ] = ਜਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ [ਅਭੇਸ] = ਲਿਬਾਸ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਰਾਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੇਖ ਹੈ॥

ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਜਨਮ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਤ੍ਰਸਤੰ ਨ ਗ੍ਰਸਤੰ, ਸਮਸਤੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਮਸਤੰ ਤੁ-ਅਸਤੰ ਅਭੂਤੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੦]

ਅੰਗ ਰਾਗ ਨ ਰੰਗ ਜਾਕਰ, ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਨਾਮ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰੀਰ. (੨) ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿ. (੩) ਪੱਖ॥ ਅੰਗਰਾਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਲਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਲੇਪ. ਵੱਟਣਾ (੨) ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ, ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ॥ ਜਾ. ਸਰਵ ਨਾਮ-ਜਿਸ॥ ਕਰ. ਸੰ. ਪ੍ਰਤਿਯ-ਦਾ. ਦੀ. ਦੇ. ਕਾ. ਕੀ. ਕੋ. (੨) ਨੂੰ. ਪ੍ਰਤੀ. ਤਾਈ॥ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਕਹਿ] = ਜਿਸਨੂੰ ਨ ਕੋਈ [ਅੰਗ] = ਸਰੀਰ ਆਦਿਕ ਦਾ [ਰਾਗ] = ਮੋਹ ਹੈ, ਨ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤਿ [ਪਾਤ] = ਬਿਰਾਦਰੀ, ਤੇ ਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ॥ ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ॥

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ॥ ਬੇਜਤ ਬੇਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ॥

[੮੩੮-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧ ਥਿਤੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ, ਐਸੇ ਅਵਧੂਤ (ਦਿਗੰਬਰ) ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਕਹਿ] = ਜਿਸਨੂੰ [ਅੰਗ ਰਾਗ] = ਵੱਟਣੇ ਆਦਿ ਦੇ ਮਲਣ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਰੰਗ] = ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦੀ ਜਾਤ ਬਿਰਾਦਰੀ ਤੇ, ਨਾਮ ਆਦਿ ਦਾ ਹੀ, ਕੁਝ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਨਾਮ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ, ਬਹੁਤਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ, ਬੋਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਖਾਹਿਸ਼, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮਿੱਟ ਗਈ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਜੜ ਭਰਤ, ਰਿਖਭਦੇਵ, ਬਾਮਦੇਵ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇ, ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਨਿਵਰਤੀ ਮਾਰਗ ਧਾਰ ਕੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਹੋਇਆ, ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਕਰਦਾ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਵਰਤੀ ਮਾਰਗ ਵਾਲਾ ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਵੀ, ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨਿਰਲਿਪਤ ਰਹਿ ਕੇ ਅਨੇਕਾ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪਿ ਪ੍ਰਵਿਰਤਿ ਆਪਿ ਨਿਰਵਿਰਤੀ, ਆਪੇ ਅਕਬੁ ਕਥੀਜੈ॥

ਆਪੇ ਪੁੰਨੁ ਸਭੁ ਆਪਿ ਕਰਾਏ, ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਵਰਤੀਜੈ॥

[੫੫੧-ਬਿਹਾਗੜਾ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਗਨ ਫਿਰਤ ਰੰਗਿ ਏਕ ਕੈ, ਓਹੁ ਸੋਭਾ ਪਾਏ॥

ਪਾਟ ਪਟੇਬਰ ਬਿਰਥਿਆ ਜਿਹ ਰਚਿ ਲੋਭਾਇ॥

[੭੪੫-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਦੁਸਟ ਭੰਜਨ, ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਕਾਮ॥੮੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗਰਬ. ਸੰ. ਗਰਵ. ਸੰਗਯਾ-ਅਭਿਮਾਨ. ਅਹੰਕਾਰ॥ ਗੰਜਨ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ-ਅਨਾਦਰ ਕਰਨਾ. ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ॥ ਦੁਸਟ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬੇਟਤਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਦੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ। (੨) ਪਾਮਰ (੩) ਦੋਸ਼ ਸਹਿਤ (੪) ਖੋਟਾ. ਦੁਰਜਨ॥ ਦਾਇਕ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਣ ਵਾਲਾ॥ ਕਾਮ. ਸੰ. ਕਰਮ. ਸੰਗਯਾ-ਕੰਮ. ਕਾਰਜ (੨) ਕਮ. ਧਾਤੂ = ਚਾਹਨਾ. ਇੱਛਾ. ਕਾਮਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਗਕਾਰੀਆਂ ਦੇ [ਗਰਬ] = ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ [ਗੰਜਨ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਤਾਂਬੀ [ਭੰਜਨ] = ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ [ਕਾਮ] = ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ, ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦੇ [ਦਾਇਕ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੁਖ ਭੈ ਭੰਜਨੁ॥ ਅਹੰਕਾਰ ਨਿਵਾਰਣੁ ਹੈ ਭਵ ਖੰਡਨੁ॥

ਭਗਤੀ ਤੋਖਿਤ ਦੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ, ਗੁਣੇ ਨ ਕਿਤ ਹੀ ਹੈ ਭਿਗਾ॥

[੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੁਸ਼ਟ ਗੰਜਨ ਸੱਤ੍ਰ ਭੰਜਨ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ॥

ਦੁਸ਼ਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਤਾ, ਜਗਤ ਮੈ ਜਿਹ ਰਾਥ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਐਸੇ ਅਸਚਰਜ [ਕਾਮ] = ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ [ਗਰਬ] = ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ [ਭੰਜਨ] = ਤੋੜ ਕੇ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਤਾਂ, [ਗੰਜਨ] = ਨਾਸ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਜੋ ਭਗਤ ਜਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ, ਮੁਕਤੀ ਦੇ [ਦਾਇਕ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ, ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਰੱਖਕ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੁ ਗੋਪਾਲ॥ ਅਪਨੇ ਦਾਸ ਕਉ ਰਾਖਨਹਾਰ॥

ਪਾਤਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਉ ਪਤੀਆਏ॥ ਦੁਸਟ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਾਰਿ ਪਚਾਏ॥

ਨਿੰਦਕ ਕੈ ਮੁਖਿ ਕੀਨੋ ਰੋਗੁ॥ ਜੈ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰੈ ਸਭੁ ਲੋਗੁ॥

[੮੬੯-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਆਪ ਰੂਪ ਅਮੀਕ ਅਨ ਉਸਤਤਿ, ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਵਧੁਤ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਮੀਕ. ਅਰਥੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ = ਡੂੰਘਾ. ਅਥਾਹ. ਗੰਭੀਰ॥ ਉਸਤਤਿ. ਸੰ. ਸਤੁਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਤਾਰੀਫ. ਵਡਿਆਈ. ਸ਼ਲਾਘਾ. ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ॥ (੨) ਉਪਮਾ॥ ਆਪ. ਸੰ. ਆਤਮਨ, ਸਰਵ ਨਾਮ-ਖੁਦ, ਸ੍ਵਯੰ, (੨) ਆਪਰੂਪ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਆਤਮ' ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ 'ਆਪ' ਹੈ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਆਤਮ-ਭੂ' ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ 'ਆਪ ਰੂਪ' ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸੀ ਨੂੰ 'ਆਤਮ ਭੂ' ਅਤੇ 'ਆਪ ਰੂਪ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ [ਰੂਪ] = ਸਰੂਪ ਅਤੀਅੰਤ [ਅਮੀਕ] = ਡੂੰਘਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ [ਉਸਤਤਿ] = ਉਪਮਾ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਓਹੀ ਇੱਕ [ਅਵਧੁਤ] = ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਸਾਰੇ [ਪੁਰਖ] = ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਤੇਰੀ ਆਖੀ ਜਾਇ॥ ਤੂੰ ਸਰਬੇ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਲਿਵ ਲਾਇ॥

[੩੫੦-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਪ ਰੂਪ] = ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਆਪ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਐਨਾ [ਅਮੀਕ] = ਗੰਭੀਰ ਹੈਂ, ਕਿ ਤੇਰੀ ਸੰਪੂਰਨ [ਉਸਤਤਿ] = ਵਡਿਆਈ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਇੱਕ [ਅਵਧੁਤ] = ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੂਪ, ਸਭਨਾ [ਪੁਰਖ] = ਪੁਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸੋਈ, ਅਪਨ ਸਰਸੁ ਕੀਅਉ ਨ ਜਗਤ ਕੋਈ॥

ਆਪੁਨ ਆਪੁ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਯਉ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ॥

[੧੪੦੫-ਸਵਯੈ ਮ: ੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਆਪ ਰੂਪ] = ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਤਨਾ [ਅਮੀਕ] = ਅਥਾਹ ਹੈਂ, ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਕੋਈ [ਉਸਤਤਿ] = ਉਪਮਾ (ਮਿਸਾਲ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਨ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਿਨਣ ਵਾਸਤੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਵਡਿਆਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਅਵਧੁਤ] = ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿਖੇ [ਪੁਰਖ] = ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਗਹਿਰੁ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹੁ ਅਪਾਰੁ ਅਗਣਤੁ ਤੂੰ। ਨਾਨਕ ਵਰਤੇ ਇਕੁ, ਇਕੋ ਇਕੁ ਤੂੰ॥

[੯੬੬-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਜੇ ਸਦਾ ਬਿਰਾਜੇ, ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਉਚਾ॥

ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਹੁਚਾ॥

[੫੭੮-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ, ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਸੂਤ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਸੂਤ = ਅ + ਸੂਤ] ਸੂਤ, ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ. ਉੱਤਪੱਤੀ (੨) ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ. ਮਰਯਾਦਾ. ਰਹੀਤ. (੨) ਸੂਤ ਵਾਂਗ ਪਸਾਰਾ. (੩) ਸੂਤ ਵਾਂਗ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪ [ਸੂਤ] = ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ [ਸੂਤ] = ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਸੂਤ] = ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਦਾ ਬੰਧਨ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ-[ਅ]-ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਸੂਤ] = ਪਸਾਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ [ਸੂਤ] = ਮੇਲ ਤੋਂ [ਅ] = ਬਿਨਾਂ, ਨਿਰਲਿਪਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। ("ਸੂਤ" ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ)

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗਰਬਪ੍ਰਹਾਰੀ, ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਭ ਉਸਦੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਜਿਉ ਜਿਉ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ, ਤਿਵੈ ਤਿਉ ਹੋਵਣਾ॥

ਜਹ ਜਹ ਰਖਹਿ ਆਪਿ, ਤਹ ਜਾਇ ਖੜੋਵਣਾ॥

[੫੨੩-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੮]

ਅੰਗ ਹੀਨ ਅਭੰਗ ਅਨਾਤਮ, ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ॥

{ [ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੰਗ = ਅ + ਭੰਗ] ਭੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਵਿਘਨ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਸੰਸਾਰ. (੩) ਨਾਸ਼॥ [ਅਨਾਤਮ = ਅਨ + ਆਤਮ] ਆਤਮ. ਸੰ. ਆਤਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਜੀਵਾਤਮਾ. (੨) ਮਨ. (੩) [ਅਨ + ਤਮ] ਤਮ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਗਯਾਨ ਅੰਧਕਾਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅੰਗ] = ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਤੋਂ [ਹੀਨ] = ਰਹਿਤ, ਤੇ [ਅਭੰਗ] = ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ [ਆਤਮ] = ਜੀਵਭਾਵ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਪਣੇ ਦੀ ਅਲੱਪਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਭ ਜਗਾ ਵਿਖੇ [ਪੁਰਖ] = ਪ੍ਰਿਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਰ ਅਗਾਧਿ ਊਚ ਅਭਿਨਾਸੀ, ਕੀਮਤਿ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਮਨੁ ਬਿਗਸਿਓ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਵਭ ਮਹੀ॥

[੧੨੨੫-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਪਾਰ] = ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਪੁਰਖ ਹੈਂ ਅਤੇ [ਹੀਨ] ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਹੈ, [ਅਨ] = ਨ ਤੂੰ [ਆਤਮ] = ਮਨ ਆਦਿ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ [ਭੰਗ] = ਸੰਸਾਰ ਵੀ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।

ਯਥਾ—ਨ ਅੰਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ, ਨ ਸੰਗ ਸਾਥ ਨੇਹ ਹੈ॥ ਨ ਦੋਖ ਹੈ ਨ ਦਾਗ ਹੈ, ਨ ਦ੍ਰੋਖ ਹੈ ਨ ਦੇਹ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੭]

ਯਥਾ—ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹੁ ਅਪਾਰੁ, ਅਗਣਤੁ ਤੂੰ॥ ਨਾਨਕ ਵਰਤੈ ਇਕੁ, ਇਕੋ ਇਕੁ ਤੂੰ॥

[੯੬੬-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਗ ਹੀਨ ਆਦਿ [ਭੰਗ] = ਵਿਘਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਰਥਾਤ ਸੋਹਣੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਗਯਾਨ [ਤਮ] = ਅੰਧਕਾਰ ਵੀ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਐਸਾ ਤੂੰ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਖ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ॥

ਸੋਵੇਨ ਢਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮਾਲਾ, ਜਪਹੁ ਤੁਸੀ ਸਹੇਲੀਹੋ॥

ਜਮ ਦੁਆਰਿ ਨ ਹੋਹੁ ਖੜੀਆ, ਸਿਖ ਸੁਣਹੁ ਮਹੇਲੀਹੋ॥

ਹੰਸ ਹੰਸਾ ਬਗ ਬਗਾ, ਲਹੈ ਮਨ ਕੀ ਜਾਲਾ॥ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ॥ [੯੬੭-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧]

ਸਰਬ ਲਾਇਕ ਸਰਬ ਘਾਇਕ, ਸਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ॥ ੯੫॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਲਾਇਕ. ਅਰਥੀ. ਲਾਯਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਲਿਆਕਤ ਵਾਲਾ. ਯੋਗਯ. ਪ੍ਰਵੀਣ. ਚਤੁਰ॥
ਘਾਇਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਘਾਤਕ. ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ॥ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ (ਪ੍ਰਤੀਪਾਲਕ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਪਾਲਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਕਰਨ [ਲਾਇਕ] = ਯੋਗਯ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸੋ ਤੂੰ ਹੀ ਹੁਣ, ਸਭ ਦੀ [ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ] = ਪ੍ਰਤੀਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਰਬ ਦੇ [ਘਾਇਕ] = ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

[ਭਾਵ—ਇਕ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਇਸਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਓਹੀ ਇਸਦੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਇਕ ਖਿਨਹਿ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ, ਘੜਿ ਭੰਨਿ ਕਰਨੈਹਾਰੁ॥

ਜੇਤ ਕੀਨ ਉਪਾਰਜਨਾ, ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਦਾਤਾਰ॥

[੯੬੮-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੫]

ਸਰਬ ਗੰਤਾ^੧ ਸਰਬ ਹੰਤਾ, ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੇਖ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਗੰਤਾ. ਸੰ. ਗੰਤ੍ਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਾਣ ਵਾਲਾ. ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲਾ. (੨)
ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ (ਗਤ) ਪ੍ਰਾਪਤ. ਭਾਵ-ਵਿਆਪਕ. (੩) ਗਿਆਤਾ. ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ (੪) ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ॥ ਹੰਤਾ. ਸੰ. ਹੰਤ੍ਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਨਨ ਕਰਤਾ. ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ॥
ਅਨ. ਸੰ. ਅਵੱਢੈ-ਨਹੀਂ. ਰਹਿਤ. (੨) ਅੰਨਯ. ਹੋਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੀ ਅੱਛੀ ਬੁਰੀ ਹਰ ਇੱਕ ਭਾਵਨਾ ਦਾ [ਗੰਤਾ] = ਗਿਆਤਾ (ਜਾਣਕਾਰ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਥੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਤੂੰ ਨ ਜਾਣ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਰਬ ਦੇ [ਹੰਤਾ] = ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ, ਤੇਰਾ [ਭੇਖ] = ਸਰੂਪ [ਅਨ] = ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਵੱਖਰਾ, ਤੇ ਨਿਰਾਲਾ, ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕੇਵਲ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦੇਖਿਓ ਅਚਰਜੁ ਮਹਾਮੰਗਲ ਰੂਪ, ਕਿਛੁ ਆਨ ਨਹੀ ਦਿਸਟਾਵੈ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੋਰਚਾ ਗੁਰਿ ਲਾਹਿਓ, ਤਹੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਹ ਆਵੈ॥ [੯੭੮-ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ ਮ: ੫]

੧. ਗੰਤਾ-(ਸੰ. ਗਮ. ਧਾਤੂ-ਜਾਣਾ) ਜਾਣ ਵਾਲਾ (੨) ਸਭ ਤੱਕ ਅਪੜਨ ਵਾਲਾ (੩) ਸਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ, (੪) ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ (੫) ਗਿਆਤਾ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰਬ. ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਰੀਤਾ] = ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ [ਹੰਤਾ] = ਨਾਸਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਘਨ, ਉਸਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲਿਬਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਰਬ ਕਰਤਾ ਸਰਬ ਹਰਤਾ, ਸਰਬ ਦਇਆਲ ਅਦ੍ਵੈਖ॥

ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨ ਜਾ ਕੇ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਨ ਭੇਖ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਅੱਛੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ [ਰੀਤਾ] = ਵਿਚਾਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਸਰਬ ਦਾ [ਹੰਤਾ] = ਨਾਸਕ, ਧਰਮ ਰਾਜ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ, [ਅਨਭੇਖ] = ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ, ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਉਸੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਫਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਰੇ ਮਨਾ, ਸੁਣੀਐ ਸਿਖ ਸਹੀ॥

ਲੇਖਾ ਰਬੁ ਮੰਗੋਸੀਆ, ਬੈਠਾ ਕਢਿ ਵਹੀ॥

[੯੫੩-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੧]

ਸਰਬ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ, ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਸਾਸਤ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ—ਓਹੁ ਪੁਸਤਕ. ਜੋ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ (ਹੁਕਮ) ਦੇਵੇ. ਆਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ. ਹਿੰਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ. (੨) ਪ੍ਰੰਤੂ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਛੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ—(੧) ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਕ (੨) ਨਯਾਯ, (੩) ਸਾਂਖਯ (੪) ਪਾਤੰਜਲ (੫) ਪੂਰਬ ਮੀਮਾਸਾ (੬) ਵੇਦਾਂਤ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਕਿ [ਜਿਹ] = ਜਿਸ ਦੇ ਰੰਗ, ਰੂਪ ਅਤੇ ਰੇਖ-ਭੇਖ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ [ਹੀ] = ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ, ਨਹੀਂ [ਜਾਨ] = ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਨਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ ਉਸਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਨਹੀ ਜਾਨ ਜਾਈ, ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖੰ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾਕੋ, ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੰ॥

ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾਕਉ, ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਮੈ ਬਖਾਨੋ, ਕਹੈ ਮੇ ਨ ਆਵੈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੁ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ, ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣੁ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਭਿੰਨ॥

ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ, ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥

[੨੮੩-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਪਰਮ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਾਕਹਿ, ਨੇਤ ਭਾਖਤ ਨਿੱਤ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਨੇਤ = ਨ + ਇਤ] ਇਤ. ਸੰ. ਇਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਸਮਾਪਤੀ. ਅੰਤ॥ ਨ. ਸੰ. ਅਵੱਢੈ-ਨਿਸ਼ੇਧ ਬੋਧਕ. ਨਹੀਂ॥ ਪਰਮ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਤੀਅੰਤ. ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਅਗਾਧ ਹੈ, ਕਿ [ਜਾਕਹਿ] = ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿਕ [ਪਰਮ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਗ੍ਰੰਥ [ਨਿੱਤ] = ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਭਾਖਤ] = ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੂੰ [ਨੇਤ] = ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ, ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਬਿਤਿ ਬੇਦਾ, ਉਚ ਮੂਚ ਅਪਾਰ ਗੋਬਿੰਦਹ॥

ਬਸੰਤਿ ਸਾਧੁ ਰਿਦਯੋ ਅਚੁਤ, ਬੁਝੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਡ ਭਾਗੀਅਹ॥ [੧੩੫੯-ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਾਨਵ ਫਨਿੰਦ ਦੇਵ, ਦਾਨਵ ਨ ਪਾਵੈ ਭੇਦ, ਬੇਦ ਔ ਕਤੇਬ, ਨੇਤ ਨੇਤ ਕੈ ਕਹਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਸਬੈ ਮਤ, ਜਾਕਹ ਨੇਤ ਕਹੈ ਹੈ॥

ਇੰਦ ਫਨਿੰਦ ਮੁਨਿੰਦ ਕਲਪ ਬਹੁ, ਧਿਆਵਤ ਧਿਆਨ ਨ ਐਹੈ॥

[ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ-ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਜੰਤੁ ਮੈ ਨ ਤੰਤੁ ਮੈ, ਨ ਮੰਤੁ ਬਸ ਆਵਈ॥

ਪੁਰਾਨ ਐ ਕੁਰਾਨ, ਨੇਤ ਨੇਤ ਕੈ ਬਤਾਵਈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੫]

ਕੋਟਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨ ਸਾਸਤ੍ਰ, ਨ ਆਵਹੀ ਵਹੁ ਚਿਤਿ॥੮੬॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਕੋਟਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰੋੜ (੨) ਦਲੀਲਾਂ. ਜੁਗਤੀਆਂ. ਕੋਟੀਆਂ॥ ਵਹੁ. ਸਰਵ ਨਾਮ-
ਉਹੁ, ਵਹ॥ ਚਿਤਿ. ਸੰ. (ਚਿਤਵਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਚਿਤਵਨ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਖਣਾ. ਤੱਕਣਾ. ਅਵਲੋਕਨ
(੨) ਨਿਗਾ. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ. ਜਿਵੇਂ—“ਲੀਨੋ ਮਨ ਮੇਰੇ ਹਰ, ਨੈਨ ਕੋਰ ਚਿਤਹੀ” (ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ੧) ਕਿ
(ਚਿਤਹੀ) ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹਰ ਲਿਆ (੨) ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ (੩)
ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ (੪) ਚਿਤੰਨ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ. ਸਾਵਧਾਨ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ ਗੁਪਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, [ਵਹੁ] = ਉਹ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾਂ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣੇ ਨਾਲ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ [ਚਿਤਿ] = ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕੋਈ ਅਭਿਆਸ ਨ ਕਰੇ। }

ਯਥਾ—ਕਈ ਕਰਤ, ਕੋਟ ਬਿੰਦਿਆ ਬਿਚਾਰ॥ ਨਹੀ ਤਦਪਿ ਦਿਸ਼ਟਿ ਦੇਖੇ ਮੁਰਾਰਿ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੩੯]

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਅ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਨਾਲ ਵੀ,
ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ,
ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਹੀ, ਇੱਕ ਐਸਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਭੇਦ ਲਹਯੋ ਤਿਹਿ, ਸਿਧਿ ਸਮਾਧਿ ਸਬੈ ਕਰ ਹਾਰੇ॥

ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਬੈ, ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਪੁਰਾਨ ਬਿਚਾਰ ਬਿਚਾਰੇ॥

ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧਿ ਕਥਾ, ਧੂਅ ਸੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਅਜਾਮਲ ਤਾਰੇ॥

ਨਾਮ ਉਚਾਰ ਤਰੀ ਗਨਿਕਾ, ਸੋਈ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ਬਿਚਾਰ ਹਮਾਰੇ॥ [ਤੇਤੀ ਸਵੈਯੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ, ਐਸਾ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਸੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ [ਕੋਟਿ] = ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ, [ਵਹੁ] = ਉਹ [ਚਿਤਿ] = ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਖੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਅਸ਼ੁੱਧ ਚਿਤ ਉਸਦੇ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜੀਵ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ, ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਮਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਜੋ ਅਸ਼ੁੱਧ ਚਿੱਤ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ, ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਾਧਿਆਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਆਰੂੜ ਚੇਤਨ }

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸੁਖ ਚਿੰਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਆਨੰਦਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਵਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਸਿਰਫ਼ ਵਿੱਦਯਾ ਦੁਆਰਾ ਅਨੰਦ ਦਾ ਅਭਾਸ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੀਰਸ ਤੇ ਫਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਸਲੀ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਉਲਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਅਭਾਸ ਮਾਤ੍ਰ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲੀਣ ਹੋਣਾ ਠੀਕ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਹਿ ਮੁਨਿ ਕੇਤੇ, ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸੁਰਤਿ ਨ ਪਾਈ॥

ਤੂੰ ਗੁਣ ਸਭੇ ਰੋਗ ਵਿਆਪੇ, ਮਮਤਾ ਸੁਰਤਿ ਗਵਾਈ॥

[੧੧੩੦-ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕੇਤੇ ਕਹਹਿ ਵਖਾਣ, ਕਹਿ ਕਹਿ ਜਾਵਣਾ॥ ਵੇਦ ਕਹਹਿ ਵਖਿਆਣ, ਅੰਤ ਨ ਪਾਵਣਾ॥

ਪੜ੍ਹਿਐ ਨਾਹੀ ਭੇਦੁ, ਬੁਝਿਐ ਪਾਵਣਾ॥ ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਕੈ ਭੇਖਿ, ਕਿਸੈ ਸਚਿ ਸਮਾਵਣਾ॥

[੧੪੮-ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਪਉੜੀ-੨੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤ, ਇਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ॥

ਏਕੁ ਅਖਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ, ਤਿਸਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ॥

[੭੪੭-ਸੂਰੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਜੋ ਸਰਬ ਦੀ ਗੱਧਿਆ ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੇ ਵਿੱਚ ਅਤੀਅੰਤ [ਚਿਤਿ] = ਚਿਤੰਤ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, [ਵਹੁ] = ਉਸ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਪੁਰਾਣ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਜੋਸ਼ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ ਹੀ ਐਸੀ ਸਮੱਰਥਾ ਵਾਲਾ, ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਗੁਣ ਹਨ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸਰਬ ਦਾ ਰੱਖਯਕ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ— ਕੋਟਿ ਬਿਸਨ ਕੀਨੇ ਅਵਤਾਰ॥ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਜਾ ਕੇ ਧ੍ਰਮਸਾਲ॥

ਕੋਟਿ ਮਹੇਸ ਉਪਾਇ ਸਮਾਏ॥ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਜਗੁ ਸਾਜਣ ਲਾਏ॥

ਐਸੇ ਧਣੀ ਗੁਵਿੰਦੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਾ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬਿਦਿਆ ਕੋਟਿ ਸਭੈ ਗੁਣ ਕਹੈ॥ ਤਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਲਹੈ॥

[੧੧੬੩-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ [ਵਹੁ] = ਉਹ ਤੇਰਾ ਸਤ [ਚਿਤਿ] = ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਉਸਦਾ ਕੀ ਰੰਗ, ਤੇ ਕੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ, ਅਭੇਦ ਨ੍ਰਿਪਾਨ ਸਭੈ ਪਚਹਾਰੇ॥

ਭੇਦ ਨ ਪਾਇ ਸਕਿਓ ਅਨਭੇਦ ਕੋ, ਖੇਦਤ ਹੈ ਅਨਭੇਦ ਪੁਕਾਰੇ॥

ਰਾਗ ਨ ਰੂਪ ਨ, ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਨ, ਸਾਕ ਨ ਸੋਗ ਨ ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੇ॥

ਆਦਿ ਆਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਅਭੇਖ, ਅਦ੍ਵੈਖ ਜਪਿਓ ਤਿਨ ਹੀ ਕੁਲ ਤਾਰੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੧]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ 'ਰੁਆਲ' ਛੰਦ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਕੇ, ਅੱਗੇ 'ਮਧਭਾਰ' ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਈਸ਼ਰ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ, ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਧਭਾਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ 'ਮਧਭਾਰ ਛੰਦ' ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਦਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗੁਨ. ਸੰ. ਗੁਣ. ਸੰਗਯਾ—ਦੈਵੀ ਗੁਣ. ਅੱਛਾਈ (੨) ਹੁਨਰ. ਵਿੱਦਯਾ ॥ ਗਨ. ਸੰ. ਗਣ. ਸੰਗਯਾ—ਸਮੁਦਾਇ. ਗ੍ਰੰਥ. ਝੰਡ ॥ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਉਦਾਰਤਾ ਆਦਿਕ [ਗਨ] = ਸਮੂਹ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਦਾਰਤਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ ॥

ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦਇਆਲੁ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੀਐ ॥

[੩੯੯—ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਗਨਤ ਜਾਸ ਗੁਨ ਮੱਧਿ ਸੋਭ ॥ ਲਖ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਜਿਹ ਰਹਤ ਲੋਭ ॥ [ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਮੂਹ ਗੁਣਾਂ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਉਦਾਰਤਾ ਦੇ, ਵਰਤਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਜਿਸਦੇ ਉੱਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ ਖੁਲਦਿਲੀ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੂ ਗੁਣਦਾਤਾ ਨਿਧਾਨੁ ਹਰਿ, ਅਸੀ ਅਵਗਣਿਆਰ ॥

ਜਿਸੁ ਬਖਸੇ ਸੋ ਪਾਇਸੀ, ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥

[੧੨੮੪—ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ—੧੩]

ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਮਹਿਮਾ. ਸੰ. ਮਹਿਮਨ. ਸੰਗਯਾ—ਵਡਿਆਈ, ਕੀਰਤੀ, ਉਸਤਤੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਮਹਿਮਾ] = ਕੀਰਤੀ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ॥ ਜਾਕਾ ਲਹਯੋ ਨ ਕਿਨਹੀ ਪਾਰਾ ॥

ਦੇਵਨ ਦੇਵ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੧ ਅ: ੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਭਾ ਅਨੰਤ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ॥ ਮੁਨ ਮਨ ਮਹਾਨ, ਅਤਿ ਹੀ ਉਦਾਰ ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੯]

੧. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮਧਭਾਰ' ਤੇ 'ਛਬਿ' ਵੀ ਹੈ, ਲਖਸ਼ਨ-ਚਾਰ ਚਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ, ਅਠਮਾਤ੍ਰਾਂ, ਚਾਰਮਾਤ੍ਰਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਗਣ। - 151, - ॥

ਉਦਾਰਨ—ਗੁਨਗਨ ਉਦਾਰ, ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ, ਏਹੀ ਸਾਰਾ ਛੰਦ।

ਆਸਨ ਅੰਗ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਆਸਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬੈਠਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ (੨) ਅਸਥਾਨ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਆਸਣ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਜੋ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਹੈ, ਸਤ ਸੰਗ ਦੇ ਕਰਣੇ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਆਸਨੁ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸਨੁ॥

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਕਥਾ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹਉਮੈ ਦੁਖ ਨਸਾ॥

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਹਰਿ ਗੁਣਤਾਸੁ॥

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਠਾਕੁਰ ਬਿਸਾਖੁ॥ ਨਾਨਕ ਉਤਿ ਪੋਤਿ ਭਗਵਾਨੁ॥ [੧੧੪੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਬੈਠਣ ਰੂਪ ਆਸਣ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਘੰਟਾ ਜਾਕਾ ਸੁਨੀਐ ਚਹੁ ਕੁੰਟ॥ ਆਸਨੁ ਜਾ ਕਾ ਸਦਾ ਬੈਠੁਨ॥ [੩੯੩-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਆਸਨ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਆਸਣ ਵਿੱਚ, ਜੋਕਿ ਸੱਚਾ ਤਖਤ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਕਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਚੁ ਹੁਕਮੁ ਤੁਮਾਰਾ, ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੀ॥ ਆਇ ਨ ਜਾਵੈ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਥਿਨਾਸੀ॥

[੫੬੨-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਧੁ ਸਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ, ਕਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਿਆ॥

ਸਚੇ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ, ਹੋਰ ਆਵਣ ਜਾਣਿਆ॥ [੧੨੭੯-ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਆਸ] = ਆਸਾ [ਨ] = ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਅੰਗ] = ਵਿਘਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਤੂੰ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀ, ਜੋਗ ਜੁਗਤ॥ ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਆਸ ਨਹੀ ਭੁਮ ਭੁਗਤ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨੬]

ਉਪਮਾ ਅੰਗ ॥੮੭॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਉਪਮਾ, ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ. ਮਿਸਾਲ (੨) ਸਮਾਨਤਾ-ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੩) ਉਸਤਤਿ, ਤਾਰੀਫ਼॥ ਅੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕਾਮਦੇਵ (੨) ਭਾਵ-ਅਰਥ-ਸੁੰਦਰ, (੩) [ਅੰਗ = ਅਨ + ਅੰਗ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਅੰਗ] = ਸੁੰਦਰ [ਉਪਮਾ] = ਉਸਤਤੀ, ਤੇ ਵੱਡਿਆਈ, ਸਭ ਜਗਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਹਰ ਜਗਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ, ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਜੱਸ ਹਰ ਇੱਕ ਜਗਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਦਹਦਿਸ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜਸੁ ਤੁਮਰਾ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਦਾ ਹਜੂਰਿ॥

ਜੋ ਤੁਮਰਾ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ ਕਰਤੇ, ਸੇ ਜਨ ਕਬਹੁ ਨ ਮਰਤੇ ਝੂਰਿ॥

[੭੧੬-ਟੋਡੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉੱਪਰ, ਏਹੀ ਉਪਮਾ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ [ਅਨੰਗ] = ਕਾਮਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਸੁੰਦਰ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕੰਦੁਪ ਕੋਟਿ ਜਾ ਕੈ ਲਵੈ ਨ ਧਰਹਿ॥ ਅੰਤਰ ਅੰਤਰਿ ਮਨਸਾ ਹਰਹਿ॥ [੧੧੬੩-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਰਾਜਿਅੰ॥ ਨਿਹਾਰ ਕਾਮ ਲਾਜਿਅੰ॥ ਅਲੋਕ ਲੋਕ ਸੋਭਿਅੰ॥ ਬਿਲੋਕ ਲੋਕ ਲੋਭਿਅੰ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜੋ ਅੰਗ ਹਨ, ਉਪਮਾ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਐਸੇ ਸੁੰਦਰ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। }

ਯਥਾ—ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਅਕਥ ਕਥਾ, ਬਹੁ ਕਾਇ ਕਰੀਜੈ॥

ਜੈਸਾ ਤੂ, ਤੈਸਾ ਤੁਹੀ, ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਦੀਜੈ॥

[੮੫੮-ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਨਭਉ. ਸੰ. ਅਨੁਭਵ [ਅਨੁਭਵ = ਅਨ + ਭਵ] ਭਵ. (ਦੇਖੋ-ਭੂ-ਧਾਤੂ) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਹੋਣਾ. ਜਨਮਣਾ)-ਜਿਸਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ (ਅਨ) = ਨਹੀਂ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਣਾ. (੨) ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ॥ ਭਉ. ਸੰ. ਭਯ. ਸੰਗਯਾ-ਡਰ. ਭੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਨਭਉ] = ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਸਿ ਕੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥ [੮੬੩-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਉ] = ਭੈ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ, ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨਿਰਭਉ ਆਪਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੋਤਿ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੂਤਕੁ ਜਗਿ ਛੋਤਿ॥ [੪੧੩-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਓਹੁ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ, ਦੱਬਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਨਛਿੱਜ ਤੇਜ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਅਵੈ ਅਨਾਸ॥

ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਿਤ ਰੂਪ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅਛੈ ਸਰੂਪ॥

[ਅਕਾਸ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੩੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਤੇਰਾ [ਪ੍ਰਕਾਸ਼] = ਗਿਆਨ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ [ਅਨਭਉ] = ਸ਼ੁੱਧ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਲਨ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਨਿਰਮਲਾ, ਮਨਿ ਨਿਰਮਲਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥

ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਹਉਮੈ ਦੁਖੁ ਸਭੁ ਜਾਇ॥

[੬੫-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬਾਹਰਿ ਚੂਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ, ਗੁਰਿ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ॥

ਅਨਭਉ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਪ੍ਰਭੁ ਪੇਖਿਆ, ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਛੋਡਿ, ਨ ਕਤਹੁ ਜਾਇਆ ਥਾ॥

[੧੦੦੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਨਿਸ਼ਦਿਨ ਅਨਾਸ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਨਿਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਰਾਤ੍ਰੀ ॥ ਦਿਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਛਿਪਣ ਤੀਕ ਦਾ ਵੇਲਾ ॥ ਅਨਾਸ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨਾਸ ਰਹਿਤ, ਅਥਿਨਾਸੀ (੨) [ਅਨਾਸ = ਅਨ + ਆਸ] ਆਸਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰਾਤ ਅਤੇ ਦਿਨ, ਹਰ ਵਕਤ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਦਾ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਦਾ ਅਥਿਨਾਸੀ ॥ ਸਰਬੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਘਟ ਵਾਸੀ ॥

[੧੦੭੦—ਮਾਰੂ ਮ: ੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ, ਹਰ ਵੇਲੇ [ਅਨਾਸ] = ਆਸਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ। }

ਯਥਾ—ਬਿਨ ਬੈਰ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ਅਨਫਿੱਜ ਗਾਤ ਨਿਸ ਦਿਨ ਨਿਰਾਸ ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਦਿ, ਸਰਬ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਲੋ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਵੀ, ਅਭਾਵ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਹੁੰਦੁਕਾਰਾ ॥ ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥

ਨ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ , ਚੰਦ੍ਰ ਨ ਸੂਰਜੁ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ ॥

[੧੦੩੫—ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ = [ਅਜਾਨ = ਅ + ਜਾਨ] ਜਾਨ. ਸੰ. ਜਾਨੂ. ਸੰਗਯਾ-ਗੋਡਾ. ਘੁਟਣਾ। [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ (ਜਾਨ) ਗੋਡੇ ਪ੍ਰਯੰਤ, ਲੰਬੀਆਂ, ਤੇ ਗੰਢ ਰਹਿਤ ਬਾਹਾਂ ਹੋਣ, ਉਸਨੂੰ ਅਜਾਨ ਬਾਹੁ. ਦੀਰਘ ਬਾਹੁ. ਆਦਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (੨) ਅਜਾਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਨ ਦੇਵਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਜਾਨ ਦੇਵਤੇ, ਜੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ, ਦੇਵ ਪੱਦਵੀ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਜਾਨ-ਦੇਵਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਦੇਵਤਾ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਜਾਨ ਦੇਵਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਬਾਹੁ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭੁਜਾ. ਬਾਂਹ (੨) ਸੰ. ਬਾਹੁਕ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰੇਰਕ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ] = ਗੋਡਿਆਂ ਤੀਕ ਲੰਬੀਆਂ, ਤੇ ਗੰਢਾਂ ਰਹਿਤ, ਹਾਥੀ ਤੇ ਸੁੰਡ ਵਰਗੀਆਂ, ਸੁੰਦਰ ਬਾਂਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਲੰਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਬਾਂਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਫਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥ ਤੇਰੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਰਾਮੁ ਰਖਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ ॥
ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ, ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥ ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ, ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥
ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ, ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥

[੧੩੯੦-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੧ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ, ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ, ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ, ਪੈ ਅਪਾਰ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਬਯੁਕਤ ਨਾਥ ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਸਰਬਾ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ [ਅਜਾਨ] = ਅਜਾਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ [ਬਾਹੁ] = ਪ੍ਰੇਰਕ, ਤੇ ਸੰਚਾਲਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਦੇਵਤੇ, ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਭਿ ਪਾਤਸਾਹੀਆ ਅਮਰ ਸਭਿ, ਸਭਿ ਖੁਸੀਆ ਸਭਿ ਖਾਨ ॥

ਸਭੇ ਮਾਣਸ ਦੇਵ ਸਭਿ, ਸਭੇ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ॥ ਸਭੇ ਪੁਰੀਆ ਖੰਡ ਸਭਿ, ਸਭੇ ਜੀਅ ਜਹਾਨ ॥

ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਆਪਣੇ, ਕਰਮੀ ਵਹੈ ਕਲਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ, ਸਚੁ ਸਭਾ ਦੀਬਾਨੁ ॥

[੧੨੪੧-ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ ਮ:-੧]

ਸਾਹਾਨ ਸਾਹੁ ॥ ੮੮ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਾਹਾਨ] = ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ, [ਸਾਹੁ] = ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਚਾ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਣੁ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰਣੁ ॥

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ, ਸਿਰ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਹੇ ॥ [੧੦੫੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਵਡਾ ਤੇਰਾ ਦਰਬਾਰੁ, ਸਚਾ ਤੁਧੁ ਤਖਤੁ ॥ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਨਿਹਚਲੁ ਚਉਰੁ ਛਤੁ ॥

[੯੬੪-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰਾਜਾਨ] = ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਰਾਜ] = ਰਾਜਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜੇ, ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਰਾਜ ਭਏ ਰੰਕਾ, ਉਨਿ ਝੂਠੇ ਕਹਣੁ ਕਹਾਇਓ ॥

ਹਮਰਾ ਰਾਜਨੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਤਾਕੋ ਸਗਲ ਘਟਾ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥

ਉਪਮਾ ਸੁਨਹੁ ਰਾਜਨ ਕੀ ਸੰਤਹੁ, ਕਹਤ ਜੇਤ ਪਾਹੁਚਾ ॥

ਬੇਸੁਮਾਰ ਵਡ ਸਾਹ ਦਾਤਾਰਾ, ਉਚੇ ਹੀ ਤੇ ਉਚਾ ॥

[੧੨੩੫-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਹਾਨਸਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸੁਘਰਿ, ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਸੁੰਦਰ ਸਬਲ ॥

ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ, ਸਾਹਿਬ ਸਬਲ, ਅਮਿੱਤ ਤੇਜ ਅਛੈ ਅਛੱਲ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੯]

ਭਾਨਾਨ ਭਾਨ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਭਾਨਾਨ (ਭਾਨ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ)—ਬਹੁਤੇ ਸੂਰਜ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਾਨਾਨ] = ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਭਾਨ] = ਸੂਰਜ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸੂਰਜ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਚਮਤਕਾਰ ਪ੍ਰਗਾਸ਼ ਦਹਦਿਸ, ਏਕੁ ਤਹ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਆ ॥

ਨਾਨਕੁ ਪਇਅੰਪੈ ਚਰਣ ਜੰਪੈ, ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹਰਿ ਬਿਰਦੁ ਆਪਿ ਬਨਾਇਆ ॥

[੪੫੭—ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦੇਵਾਨ, (ਦੇਵ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)—ਬਹੁਤੇ ਦੇਵਤੇ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਦੇਵਾਨ] = ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਦੇਵ] = ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਸਭ ਦੇਵਾ ਮਹਿ ਦੇਵ, ਬਿਧਾਤੇ ਨਰਹਰਾ ॥

ਕਿਆ ਆਰਾਧੇ ਜਿਹਵਾ ਇਕ, ਤੂ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਪਰਪਰਾ ॥

[੧੦੯੬—ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਕਰਮ ਮੈ, ਨ ਧਰਮ ਮੈ, ਨ ਭਰਮ ਮੈ ਬਤਾਈਐ ॥

ਅਗੰਜ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈਂ, ਕਹੋ ਸੁ ਕੈਸ ਪਾਈਐ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਪੂਜਯ ਦੇਵਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਜਿਸੈ ਕਉ ਫਿਰਦੇ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਇੰਦ੍ਰ ਧਿਆਇਨਿ ਹਿਰਦੇ ॥

ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਾ ਬੋਜਹਿ ਤਾਕਉ, ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹਿਰਦੈ ਗਾਵਣਿਆ ॥

[੧੩੦—ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ, ਮਹਾਦੇਵ ਤੂੰ ਕੇ ਦੇਵ ਹੈਂ, ਨਿਰੰਜਨ ਅਭੇਵ ਨਾਥ, ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸ ਹੈਂ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ [ਦੇਵ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ (ਰਚਨ ਹਾਰ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇਰੇ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਤਿਨਿ ਕੀਆ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਅਕਾਰ ॥

ਸਰਬੇ ਜਾਚਿਕ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਤਾ, ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਪੁਨੈ ਬੀਚਾਰ ॥

[੫੦੪—ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਖਾਨ-ਪਾਨ, ਤੇ ਹੋਰ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਤਾਈ [ਦੇਵ] = ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤੈਥੋਂ ਹੀ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਜਾਚਹਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਇਕ, ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨਾਹੀ ਭੰਡਾਰ ॥

ਉਧੈ ਭਾਂਡੈ ਕਛੁ ਨ ਸਮਾਵੈ, ਸੀਧੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਰੈ ਨਿਹਾਰ ॥

[੫੦੪—ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਦੇਵਤਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਖ ਚੱਕ੍ਰ ਗਦਾ ਧਾਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੂਪ ਵੀ, ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਨਮਾਲਾ ਬਿਭੂਖਨ ਕਮਲ ਨੈਨ ॥ ਸੁੰਦਰ ਕੁੰਡਲ ਮੁਕਟ ਬੈਨ ॥

ਸੰਖ ਚੱਕ੍ਰ ਗਦਾ ਹੈ ਧਾਰੀ, ਮਹਾ ਸਾਰਥੀ ਸਤਸੰਗਾ ॥

[੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਉਪਮਾ ਮਹਾਨ ॥੮੯॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਮਹਾਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵੱਡਾ. ਉੱਚਾ. ਵਿਸਤਾਰ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮਹਾਨ] = ਵੱਡੀ [ਉਪਮਾ] = ਮਹਿਮਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵੱਡਿਆਈ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਮਹਿਮਾ ਜਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸ ॥ ਕੋਟਿ ਉਸਤਤਿ ਜਾਕੀ ਕਰਤ ਬ੍ਰਹਮੰਸ ॥

ਕੋਟਿ ਪਰਲਉ ਓਪਤਿ ਨਿਮਖ ਮਾਹਿ ॥ ਕੋਟਿ ਗੁਣਾ ਤੇਰੇ ਗਣੇ ਨ ਜਾਹਿ ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਇੰਦ੍ਰਾਨ ਇੰਦ੍ਰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਇੰਦ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੂਰਗ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਦੇਵਤਾ. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਦੇਵਰਾਜ,
(੨) ਵਿਸ਼ਨੂੰ (੩) ਰਾਜਾ ॥ ਇੰਦ੍ਰਾਨ. (ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਬਹੁਬਚਨ)-ਬਹੁਤੇ ਇੰਦ੍ਰ (੨) ਇੰਦ੍ਰਾਨ. ਸੰ. ਇੰਦ੍ਰਾ.
ਸੰਗਯਾ-ਲੱਛਮੀ “ਯਥਾ-ਸਾਗਰ ਇੰਦ੍ਰਾ ਅਰ ਧਰਤੇਵ” ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ [ਇੰਦ੍ਰਾਨ = ਇੰਦ੍ਰ +
ਅਨਇੰਦ੍ਰ] = ਅਨਇੰਦ੍ਰ = ਜੋ [ਇੰਦ੍ਰ] = ਰਾਜਾ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ, ਭਾਵ-ਅਰਥ, ਪਰਜਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਇੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਦਿਵਾਨ ਮੈ ਬਿਰਾਜਮਾਨ, ਕਹੂੰ ਦਾਨਵਾਨ ਕੇ ਗੁਮਾਨ ਮਤ ਦੇਤ ਹੋ ॥

ਕਹੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਜਾ ਕੋ, ਮਿਲਤ ਇੰਦ੍ਰ ਪਦਵੀ ਸੀ, ਕਹੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਪਦਵੀ ਛਪਾਇ ਛੀਨ ਲੇਤ ਹੋ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਇੰਦ੍ਰਾਨ] = ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ, ਰਾਜਿਆਂ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਇੰਦ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੇਕ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ, ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ, ਹੁਕਮ ਪਾਲਨਾ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨ ਹੋ ਜਾਏ ॥

ਯਥਾ—ਕੋਟਿਕ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬਹੁ ਹਿਰਹਿ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋਟਿ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ॥ [੧੧੬੩-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਟਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕਰਤ ਨਮਸਕਾਰ ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਠਾਢੇ ਹੈ ਦੁਆਰ ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਈ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਜਿਹ ਪਾਨਹਾਰ ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਰੁੱਝ ਜੁਗੀਆ ਦੁਆਰ ॥

ਕਈ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਨੰਤ ॥ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ ਨਿਸ ਦਿਨ ਉਚਰੇਤ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਇੰਦ੍ਰਾਨ] = ਲੱਛਮੀ ਵਿਖੇ [ਇੰਦ੍ਰ] = (ਇੰਦ੍ਰਾ) ਲੱਛਮੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਮਾਇਆ ਆਪੇ ਛਾਇਆ ॥ ਆਪੇ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥

ਆਪੇ ਗੁਣਦਾਤਾ ਗੁਣ ਗਾਵੈ, ਆਪੇ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣਿਆ ॥

[੧੨੫-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਇੰਦ੍ਰਾਨ] = ਲੱਛਮੀ, ਤੇ [ਇੰਦ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੱਛਮੀ-ਨਾਰਾਇਣ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮੁਕੰਦ ਮਨੋਹਰ ਲਖਮੀ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਲਜਾ ਨਿਵਾਰਿ ਉਧਾਰਣ ॥

ਕਮਲਾਕੰਤ ਕਰਹਿ ਕਤੁੰਹਲ, ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ ਨਿਹਸੰਗਾ ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਇੰਦ੍ਰ] = ਰਾਜਾ ਅਤੇ [ਅਨਇੰਦ੍ਰ] = ਪਰਜਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਥੋਂ ਵੱਖ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਰਬ ਰੂਪ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਰਾਜਨੁ ਆਪੇ ਲੋਗਾ ॥ ਆਪਿ ਨਿਰਬਾਣੀ ਆਪੇ ਭੋਗਾ ॥

ਆਪੇ ਤਖਤਿ ਬਹੈ ਸਚੁ ਨਿਆਈ, ਸਭ ਚੁਕੀ ਕੁਕ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜੀਉ ॥ [੯੭-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਬਾਲਾਨ ਬਾਲ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਬਾਲਾਨ. ਫਾਰਸੀ. ਬਾਲਾ. ਸੰਗਯਾ-ਵੱਡਾ. ਪ੍ਰਧਾਨ. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ. ਉੱਚਾ. (੨) ਬਾਲਾਂ (ਬਾਲਕਾਂ) ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ, ਬਹੁਵਚਨ-ਬਹੁਤੇ ਬਾਲਕ (੩) ਸੰ. ਬਾਲਾ. ਸੰਗਯਾ-ਲੜਕੀ. ਇਸਤ੍ਰੀ ॥ ਬਾਲ. ਪੰਜਾਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ. (੨) ਬਾਲ-ਬਾਲਗ ਦਾ ਸੰਖੇਪ. ਅਰਥ-ਬਾਲਗ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਭਾਵਅਰਥ-ਗਿਆਤਵਾਨ. ਸੋਝੀਵਾਨ. ਗਿਆਤ ਗੋਅ. ਜਾਣਕਾਰ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਲਾਨ] = ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ [ਬਾਲ] = ਵੱਡਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਕਾਕਭੁਸੁੰਡ, ਲੋਮਸ਼, ਮਾਰਕੰਡੇ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ੀ, ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ, ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਤੇ ਉਮਰ ਨਾਲ, ਵੱਡੇ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਅਤਿ ਵਡਾ, ਤੁਹਿ ਜੇਵਡੁ ਤੂੰ ਵਡ ਵਡੇ ॥

ਜਿਸ ਤੂੰ ਮੇਲਹਿ ਸੇ ਤੁਧੁ ਮਿਲੈ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਲੈਹਿ ਲੇਖਾ ਛਡੇ ॥

[੩੧੭-ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩੩]

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਤੁਮ ਵਡ ਵਡੇ, ਵਡੇ ਵਡ ਉਚੇ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਵਡੇ ਵਡੋਨਾ ॥

ਜੋ ਧਿਆਵਹਿ, ਹਰਿ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਹਰੇ ਤੇ ਹੋਨਾ ॥

[੧੩੧੫-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ, ਨ ਤਾਂ [ਬਾਲਾਨ] = ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ, ਬ੍ਰਿਧ (ਬੁੱਢਾ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਨ ਤੂੰ [ਬਾਲ] = ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਾਲ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇੱਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਾਲਕੁ ਬਿਰਧਿ ਨ ਜਾਣੀਐ, ਨਿਹਚਲੁ ਤਿਸੁ ਦਰਵਾਰੁ ॥

ਜੋ ਮੰਗੀਐ ਸੋਈ ਪਾਈਐ, ਨਿਧਾਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥

[੪੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਠੰਢੀ ਤਾਤੀ ਮਿਟੀ ਖਾਈ ॥ ਓਹੁ ਨ ਬਾਲਾ, ਬੂਢਾ ਭਾਈ ॥

[੩੭੮-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਬਿਕਾਰ ਨਿਤਯੋ ਨਿਰਾਲੇ ॥ ਨ ਬਿਧਿ ਬਿਸੇਖੰ, ਨ ਤਰੁਣੰ ਨ ਬਾਲੰ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਬਾਲਾਨ] = ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਖੇ [ਬਾਲ] = ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਕਹੂੰ ਦਾਨਵੀ ਹੋ ॥ ਕਹੂੰ ਜੱਛ ਬਿਦਿਆਧਰੇ ਮਾਨਵੀ ਹੋ ॥

ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੀ ਹੋ, ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ॥ ਕਹੂੰ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੀ ਪ੍ਰਿਸਟ, ਕੀ ਰਿਸਟ ਪੁੰਨਿਆ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਬਾਲਾਨ] = ਬਾਲਕਾਂ ਵਿਖੇ [ਬਾਲ] = ਬਾਲਕ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਤੂੰ ਹੀ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਚਾਟਸਾਲ ਆਪਿ ਹੈ ਪਾਧਾ, ਆਪੇ ਚਾਟੜੇ ਪੜਨ ਕਉ ਆਣੇ॥

ਆਪੇ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਹੈ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਬਾਲਕ ਕਰੇ ਸਿਆਣੇ॥

[੫੫੨-ਬਿਹਾਗੜਾ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਹੂੰ ਸੁਧ ਸੇਖੰ, ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਧਰਮ॥ ਕਹੂੰ ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ, ਕਹੂੰ ਬਾਲ ਕਰਮ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੪]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਲਾ] = ਬਾਲਕਾਂ ਵੱਤ, ਅੰਗਿਆਤ (ਬੇਸਮਝ) ਰੂਪ [ਨ] = ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ [ਬਾਲ] = ਬਾਲਗ ਵਤ, ਬੜਾ ਗਿਆਤਾ ਰੂਪ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਗਿਆਨ ਹੂੰ ਕੇ ਗਿਆਤਾ ਮਹਾ ਬੁਧਤਾ ਕੇ ਦਾਤਾ ਦੇਵ, ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਮਹਾਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੩]

ਰੰਕਾਨ ਰੰਕ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰੰਕਾਨ. (ਰੰਕ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)—ਸੰ. ਰੰਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕੰਗਾਲ. ਮੰਗਤਾ. (੨) [ਰੰਕਾਨਰੰਕ] = ਰੰਕ + ਅਨਰੰਕ] ਅਨਰੰਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਜੋ ਰੰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਾਵ ਧਨੀ ਹੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰੰਕਾਨ] = ਕੰਗਾਲਾਂ ਵਿੱਚ [ਰੰਕ] = ਕੰਗਾਲ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਰੰਕ ਭਯੋ, ਰਾਵਤ ਕਹੂੰ ਭੂਪ॥ ਕਹੂੰ ਸਮੇਦ੍ਰ, ਸਰਤਾ ਕਹੂੰ ਕ੍ਰਪ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਏਕੈ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪਾ॥ ਰੰਕ ਭਯੋ ਰਾਵ ਕਹੀਂ ਭੂਪਾ॥

[ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਕੰਗਾਲਾਂ ਨੂੰ, ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੰਗਾਲ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਰਬੇ ਸਮਾਣਾ ਆਪਿ ਤੂਹੈ, ਉਪਾਇ ਧੰਧੇ ਲਾਈਆ॥

ਇਕਿ ਤੁਝ ਹੀ ਕੀਏ ਰਾਜੇ, ਇਕਨਾ ਭਿਖ ਭਵਾਈਆ॥

[੫੬੬-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰੰਕ] = ਕੰਗਾਲ ਅਤੇ [ਅਨਰੰਕ] = ਧਨੀ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਤਹੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਹੋਇਕੈ, ਮਾਂਗਤ ਫਿਰਤ ਭੀਖ, ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦਾਨਿ ਹੁਇਕੈ, ਮਾਂਗਿਓ ਧਨ ਦੇਤ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਮਹਾਰਾਜਨ ਕੋ, ਦੀਜਤ ਅਨੰਤ ਦਾਨ, ਕਹੂੰ ਮਹਾਰਾਜਨ ਤੇ, ਛੀਨ ਛਿਤ ਲੇਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧]

ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ॥ ੯੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਾਲਾਨ. (ਕਾਲ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)—ਬਹੁਤੇ ਸਮੇਂ (੨) ਬਹੁਤੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਲਾਨ] = ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਯਮਰਾਜ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮੌਤ ਦੀ ਵੀ ਮੌਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂਈ ਵੀ, ਓਹੁ ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜੋਬਨ ਕੇ ਜਾਲ ਹੋ, ਕਿ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੋ, ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸੂਲ ਹੋ, ਕਿ ਮਿਤ੍ਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਾਲਾਨ] = ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਕਾਲ] = ਸਮਾਂ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ ਸਮਾਂ ਰੂਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਭਵ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਭਵੇ॥ ਕਲ ਕਾਰਣ ਉਥਾਰਣ ਏਕ ਤੁਵੇ॥

ਸਭ ਠੌਰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਤ ਨਯੇ॥ ਮ੍ਰਿਦ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਤੁਯੇ ਸੁਭਯੇ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਦਿ ਅਗਾਧਿ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ, ਅਲੇਖ ਅਜੇਅ ਅਨਾਹਦ ਜਾਨਾ॥

ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਤੂਹੀ, ਸਬਹੂੰ ਸਬ ਠੌਰਨ ਮੇ ਮਨ ਮਾਨਾ॥

[ਤੇਤੀ ਸ਼੍ਰੇਯੇ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਕਾਲ] = ਮਰਣ [ਅਨਕਾਲ] = ਜੀਵਣ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪਿ ਮਰੈ ਮਾਰੇ ਭੀ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ॥ [੪੧੩-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਅਨਭੂਤ ਅੰਗ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਨਭੂਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਅਰੰਥਾਤ ਅਪੂਰਬ, ਅਸਚਰਜ (੨) ਜੋ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ (੩) ਜੋ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜ ਭੂਤਾਂ (ਤੱਤਾਂ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਅੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰੀਰ, ਭਾਵਅਰਥ-ਸਰੂਪ (੨) ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਰੂਪ ਅੰਗ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਨਭੂਤ] = ਅਸਚਰਜ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਅੰਗ, ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਉ ਬਿਸਮੁ ਭਈ ਜੀ, ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਅਪਾਰਾ॥

ਮੇਰਾ ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਹਉ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਗ ਛਾਰਾ॥

[੭੮੪-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੰਜਲਕ ਨੈਨ ਕੰਬੂ ਗ੍ਰੀਵਹਿ, ਕਟਿ ਕੇਹਰਿ ਕੁੰਜਰ ਗਵਨ॥

ਕਦਲੀ ਕੁਰੰਕ ਕਰਪੂਰ ਗਤਿ, ਬਿਨ ਅਕਾਲ ਦੁਜੋ ਕਵਨ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਸਚਰਜ [ਅੰਗ] = ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ, ਸੇਵਕ ਕੈ ਸਤਭਾਇ॥

ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਨਿਰੰਜਨੋ, ਗੁਰ ਮੇਲਾਇਆ ਮਾਇ॥

[੪੬-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪੰਜਾਂ [ਭੂਤ] = ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੱਤ ਦੀ ਲਾਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੱਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਰੂਪ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਅੰਗ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਕੋਈ ਐਸਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕਿ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਓਹੁ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਭੂਤ ਰੂਪ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਬਰਨ ਆਸ੍ਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੁਨਉ, ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਿਆਸ॥

ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਪੰਚਤਤ, ਠਾਕੁਰ ਅਥਿਨਾਸ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਮ ਆਦਿਕ, ਪੰਜਾਂ ਭੂਤਾਂ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਮਾਦਿਕ ਤੱਤ ਤੈਨੂੰ ਵਿਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਨਿੱਜ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ [ਅੰਗ] = ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਕਾਮ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨ ਲੋਭ ਨ ਮੋਹ ਨ, ਰੋਗ ਨ, ਸੋਗ ਨ, ਭੋਗ ਨ ਭੈ ਹੈ॥

ਦੇਹ ਬਿਹੀਨ ਸਨੇਹ ਸਭੋ ਤਨ, ਨੇਹ ਬਿਰੱਕਤ ਅਗੇਹ ਅਛੈ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੭]

ਆਭਾ ਅਭੰਗ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਆਭਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ੋਭਾ, ਪ੍ਰਭਾ, ਚਮਕ, ਕ੍ਰਾਂਤੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਆਭਾ] = ਸ਼ੋਭਾ [ਅਭੰਗ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੇਰੇ ਲਾਲਨ ਕੀ ਸੋਭਾ॥ ਸਦ ਨਵਤਨ, ਮਨ ਰੰਗੀ ਸੋਭਾ॥ ਰਹਾਉ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰਾ, ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਜਸੁ ਮੰਗੀ॥

ਜੋਗ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸੇਖਨਾਰੀ, ਸਗਲ ਜਪਹਿ ਤਰੰਗੀ॥

[੧੩੨੨-ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਦੀ [ਆਭਾ] = ਕ੍ਰਾਂਤੀ [ਅਭੰਗ] = ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਫਿੱਕੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਯਥਾ—ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਪਰ ਲੱਸਤ, ਜੋਤ ਉਦੇਤ ਅਮਿਤ ਗਤਿ॥

ਜਟਤ ਜੋਤ ਜਗ ਮੱਗਤ, ਲੱਜਤ ਲਖ ਕੋਟਿ ਨਿਖਤਿ ਪਤਿ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੁਤਿ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਏਕੈ ਸਮਾਨ॥ ਖੜਗੰਨ ਸਪੰਨਿ, ਸਬ ਬਿਧਿ ਨਿਧਾਨ॥

ਸੋਭਾ ਸੁ ਬਹੁਤ, ਤਨ ਜਾਸ ਸੋਭ॥ ਦੁਤਿ ਦੇਖਿ ਜੱਛ ਗੰਧਰਬ ਸੁ ਲੋਭ॥

[ਦਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੫]

ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਅਪਾਰ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗਤਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਮੁਕਤਿ. (੨) ਗਮਨ. ਚਾਲ (੩) ਪ੍ਰਾਪਤੀ. (੪) ਗੀਤੀ॥ ਮਿਤਿ. ਸੰ.ਸੰਗਯਾ-ਮਿਣਤੀ. ਮਾਪ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਗਤਿ] = ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ [ਮਿਤਿ] = ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਨਾਲ, ਮਿਲਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਦੇ ਤਾਂ, ਬੜੇ-ਬੜੇ ਤਪੱਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਫੰਧਕਾਂ ਵਰਗੇ ਪਾਪੀਆਂ ਤੇ ਵੀ, ਝੱਟ-ਝੱਟ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਿਆ ਸੇਵ ਕਮਾਵਉ ਕਿਆ ਕਹਿ ਗੀਝਾਵਹੁ, ਬਿਧਿ ਕਿਤੁ ਪਾਵਉ ਦਰਸਾਰੇ॥

ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਅੰਤੁ ਨ ਲਹੀਐ, ਮਨ ਤਰਸੈ ਚਰਨਾਰੇ॥

[੭੩੮-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਇਕਤੁ ਸੂਤਿ ਪਹੋਇ, ਜੋਤਿ ਸੰਜਾਰੀਐ॥ ਹੁਕਮੇ ਭਵਜਲ ਮੰਝਿ, ਹੁਕਮੇ ਤਾਰੀਐ॥

ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ ਤੁਧੁ ਧਿਆਏ ਸੋਇ, ਜਿਸੁ ਭਾਗੁ ਮਥਾਰੀਐ॥

ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ, ਹਉ ਤੁਧੁ ਬਲਿਹਾਰੀਐ॥ [੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਇਕਨਾ ਭਾਣੈ ਕਢਿ ਲਏ, ਇਕਨਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਨਿਵਾਸੁ॥

ਏਵ ਭਿ ਆਖਿ ਨ ਜਾਪਈ, ਜਿ ਕਿਸੈ ਆਣੈ ਰਾਸਿ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ, ਜਾ ਕਉ ਆਪਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸੁ॥ [੪੬੩-ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ [ਗਤਿ] = ਮੁਕਤਿ ਕਰਨ ਦੀ, ਮੁਯਾਦਾ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਕਿਸਨੂੰ, ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ, ਕਿਆ ਕੋ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥

ਤੂ ਆਪੇ ਗੁਪਤਾ ਆਪੇ ਪਰਗਟੁ, ਆਪੇ ਸਭਿ ਰੰਗ ਮਾਣੈ॥

ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਗੁਰੁ ਬਹੁ ਚੇਲੇ, ਖੋਜਤ ਫਿਰਹਿ ਫੁਰਮਾਣੈ॥

ਮਾਗਹਿ ਨਾਮੁ ਪਾਇ ਇਹ ਭਿਖਿਆ, ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਕਉ ਕੁਰਬਾਣੈ॥ [੪੬੬-ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਇਕਨਾ ਭਾਣੈ ਕਢਿ ਲਏ, ਇਕਨਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਨਿਵਾਸੁ॥

ਏਵ ਭਿ ਆਖਿ ਨ ਜਾਪਈ, ਜਿ ਕਿਸੈ ਆਣੈ ਰਾਸਿ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ, ਜਾ ਕਉ ਆਪਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸੁ॥ [੪੬੩-ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਗਤਿ] = ਰਮਨ ਕਰਨ ਦਾ [ਮਿਤਿ] = ਢੰਗ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ, ਮਧੁਰਾੜੀ ਬਾਣੀ॥ ਕੁਹਕਨਿ ਕੋਕਿਲਾ ਤਰਲ ਜੁਆਣੀ॥

ਤਰਲਾ ਜੁਆਣੀ ਆਪਿ ਭਾਣੀ, ਇਛ ਮਨ ਕੀ ਪੂਰੀਏ॥

ਸਾਰੰਗ ਜਿਉ ਪਹੁ ਧਰੇ ਠਿਮਿ ਠਿਮਿ, ਆਪਿ ਆਪੁ ਸੰਪੂਰੇ॥

ਸ੍ਰੀਰੰਗ ਰਾਤੀ ਫਿਰੇ ਮਾਤੀ, ਉਦਕੁ ਗੰਗਾ ਵਾਣੀ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਹਰਿ ਕਾ, ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ, ਮਧੁਰਾੜੀ ਬਾਣੀ॥

[੫੬੭-ਵਡਹੰਸੁ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਮਿਤਿ ਮੁਯਾਦਾ ਦੀ ਰਹੁ [ਗਤਿ] = ਗੀਤੀ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ, ਕਦ ਕੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਾਜਾਸ੍ਰਮ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਤੇਰੀ॥ ਤੇਰੇ ਸੰਤਨ ਕੀ ਹਉ ਚੇਰੀ॥

ਹਸਤੋ ਜਾਇ ਸੁ ਰੋਵਤੁ ਆਵੈ, ਰੋਵਤੁ ਜਾਇ ਸੁ ਹਸੈ॥

ਬਸਤੋ ਹੋਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਜਰੁ, ਉਜਰੁ ਹੋਇ ਸੁ ਬਸੈ॥ ੧॥

ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਕਰਿ ਥਲ ਤੇ ਕੂਆ, ਕੂਪ ਤੇ ਮੇਰੁ ਕਰਾਵੈ॥

ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸਿ ਚੜਾਵੈ, ਚੜੇ ਅਕਾਸਿ ਗਿਰਾਵੈ॥ ੨॥

ਭੇਖਾਰੀ ਤੇ ਰਾਜੁ ਕਰਾਵੈ, ਰਾਜਾ ਤੇ ਭੇਖਾਰੀ॥

ਖਲ ਮੂਰਖ ਤੇ ਪੰਡਿਤੁ ਕਰਿਬੋ, ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਮੁਗਧਾਰੀ॥ ੩॥

ਨਾਰੀ ਤੇ ਜੋ ਪੁਰਖੁ ਕਰਾਵੈ, ਪੁਰਖਨ ਤੇ ਜੋ ਨਾਰੀ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਤਿਸੁ ਮੂਰਤਿ ਬਲਿਹਾਰੀ॥ ੪॥

[੧੨੫੨-ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ ॥ ੯੧ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਉਦਾਰਤਾ ਆਦਿਕ [ਗਨ] = ਸਮੂਹ ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਐਸਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਾਇਕ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਦੇਵਾ ॥

ਈਤ ਉਤ ਜਤ ਕਤ ਤਤ ਤੁਮਹੀ, ਮਿਲੈ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ॥ [੬੮੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਮਰੇ ਅਵਗੁਣ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਬਹੁ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹਰਿ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ॥

ਤੂੰ ਗੁਣਵੰਤਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਇਆਲੁ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਲੈਹਿ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ॥

[੧੬੭-ਗਉੜੀ ਮ: ੪]

ਮੁਨਿ ਗਨਿ ਪ੍ਰਣਾਮ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਮੁਨਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਮਨਨਸ਼ੀਲ. ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਸੰਤ. ਰਿਖੀ ॥ ਪ੍ਰਣਾਮ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬੁਕਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਨਮਸਕਾਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਗਨਿ] = ਸਾਰੇ ਹੀ [ਮੁਨਿ] = ਮੁਨੀ ਲੋਕ [ਪ੍ਰਣਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਮੁਨੀ ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ, ਸਭ ਤੇਰਾ ਪੂਜਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਫੇਰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।]

ਯਥਾ—ਈਸ਼ਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ॥ ਇੰਦ ਤਪੇ ਮੁਨਿ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਕੇਤੇ ਬਨਵਾਸੀ, ਅੰਤੁ ਨ ਕੋਈ ਪਾਇਦਾ ॥ [੧੦੩੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਜਪਿਓ ਲਿਵ ਲਾਈ, ਸਾਧਿਕ ਮੁਨਿ ਜਪਿਆ ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਧਿਆਇਆ, ਮੁਖਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਰਵਿਆ ॥ [੯੯੫-ਮਾਰੂ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਗਲ ਨਿਧਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ॥ ਮੁਨਿ ਜਨ ਤਾ ਕੀ ਸੇਵ ਕਰੇ ॥ [੯੮੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੫]

ਨਿਰਭੈ ਨ੍ਰਿਕਾਮ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਿਰਭੈਤਾ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀ ਜੋਗ ਜੁਗਤ ॥ ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਆਸ, ਨਹੀ ਭੂਮ ਭੁਗਤਿ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੨੬]

ਅਤਿ ਦੁਤਿ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਅਤਿ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਹੁਤ. ਅਧਿਕ ॥ ਦੁਤਿ. ਸੰ. ਦੁਯਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਚਮਕ. ਰੌਸ਼ਨੀ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (੨) ਸ਼ੋਭਾ. ਛਬਿ ॥ ਪ੍ਰਚੰਡ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਹੁਤ ਤਿੱਖਾ. ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼. ਜੋ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ (ਅਸਹਿ). ਭਾਵ ਅਰਥ-ਜੱਗ-ਮੱਗ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼. ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਦੀ ਤੇਜ਼ ਰੌਸ਼ਨੀ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦੀ [ਦੁਤਿ] = ਸ਼ੋਭਾ (ਕ੍ਰਾਂਤੀ) ਅਤੀਅੰਤ [ਪ੍ਰਚੰਡ] = ਜਗਮਗਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ, ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

[ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਹੈ, ਜੋ ਕੋੜਾਂ ਬਿਜਲੀਆਂ, ਤੇ ਸੂਰਜਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅਧਿਕ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕੇਵਲ ਭਗਤਜਨ ਹੀ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਮਨ ਭਰ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।]

ਯਥਾ—ਮਿਤਿ ਨਾਹੀ ਜਾਕਾ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਸੋਭਾ ਤਾਕੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ॥

ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਜਾਕੇ ਗਨੇ ਨ ਜਾਹਿ॥ ਸੋਗ ਹਰਖ ਦੁਹਰੂ ਮਹਿ ਨਾਹਿ॥ [੧੨੩੫-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ, ਅਨੂਪੁ ਤੇਰਾ ਦਰਸਾਰਾ॥

ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੀ ਤੇਰਿਆ ਸੇਵਕਾ, ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥ [੭੪੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ—ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਪਰ ਲਸਤ, ਜੋਤਿ ਉਦੇਤ ਅਮਿੱਤ ਗੱਤ॥

ਜਟਤ ਜੋਤ ਜਗ ਮਗਤ, ਲੱਜਤ ਲਖ, ਕੋਟਿ ਨਿਖਤ-ਪਤਿ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੪]

ਮਿਤਿ ਗਤਿ ਅਖੰਡ॥੯੨॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਖੰਡ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਅਟੁੱਟ. ਇਕਰਸ. ਲਗਾਤਾਰ. ਨਿਰੰਤਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ [ਗਤਿ] = ਚਾਲ (ਰਹੁਰੀਤ), [ਅਖੰਡ] = ਇੱਕ ਰਸ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਅਖੰਡ ਮਿਯਾਦਾ ਦੀ, ਚਾਲ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਜੋ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਰਯਾਦਾ ਰਚੀ ਹੈ, ਕਿ ਸੂਰਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਪੇ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਹਵਾ ਸੁਕਾਵੇ, ਅਗਨੀ ਜਲਾਵੇ, ਪਾਣੀ ਗਿੱਲਾ ਕਰੇ, ਐਹੇ ਜੇਹੀ ਉਸਦੀ ਸਭ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੀ, ਇੱਕ ਰਸ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਵਤਾ, ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੈ-ਸੰਜੁਗਤ, ਇਕਰਸ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਅਖੰਡ ਮਿਯਾਦਾ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦਵਾਉ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ॥

ਭੈ ਵਿਚਿ ਅਗਨਿ ਕਢੈ ਵੇਗਾਰਿ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਦਬੀ ਭਾਰਿ॥

ਭੈ ਵਿਚਿ ਇੰਦੁ ਫਿਰੈ ਸਿਰ ਭਾਰਿ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੁ॥

ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ॥ ਕੋਹ ਕ੍ਰੋੜੀ, ਚਲਤੁ ਨ ਅੰਤੁ॥ [੪੬੮-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਨਖੜਾ, ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਅਮਰੁ ਕਰਾਰਾ॥

ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਡਰਪੈ, ਡਰਪੈ ਇੰਦੁ ਬਿਚਾਰਾ॥ [੯੯੮-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਆਲਿਸਯ ਕਰਮ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਆਲਿਸਯ = ਆ + ਲਿਸਯ] ਲਿਸਯ. ਪੰਜਾਬੀ. ਲਿੱਸਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਕ੍ਰਿਸ਼. ਕਮਜ਼ੋਰ (੨) ਸੰ. ਲੇਸ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਚੇਪ. ਚਿਪਕਾਉ (੩) ਆਲਿਸਯ. ਸੰ. ਆਲਿਸਯ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਸਤੀ. ਉੱਦਮ ਦਾ ਅਭਾਵ. ਉੱਦਮ ਰਹਿਤ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸਹਿਜਭਾਵ. (੪) [ਆਲਿਸਯ = ਆਲਿ + ਅਸਯ] ਆਲਿ. ਸੰ. ਆਲਯ. ਸੰਗਯਾ-ਘਰ, ਅਸਯ-ਸੰ. ਅਸ-ਹੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਕਰਮ [ਲਿਸਯ] = (ਲਿੱਸੇ) ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਬਰਜਰੂਹ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ, ਸੁ ਨਿਹਚਉ ਹੋਈ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦਾਤਾ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਜਿਸ ਨੋ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਏ, ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੇਲਾਇਦਾ॥ [੧੦੬੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੀ [ਲਿਸਯ] = ਲੇਸ਼ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲਰੂਪ, ਪਾਪ, ਪੁੰਨ ਆਦਿ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਦਾ।

ਯਥਾ—ਤਿਸਨ ਬੁਝੀ ਆਸ ਪੁੰਨੀ, ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਧਾਪਿ॥

ਵਡੀ ਹੂੰ ਵਡਾ, ਅਪਾਰ ਖਸਮ, ਜਿਸੁ ਲੇਪੁ ਨ ਪੁੰਨਿ ਪਾਪਿ॥ [੫੨੧-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰਣੇਹਾਰੁ ਅਲਿਪਤੁ ਆਪਿ॥ ਨਹੀ ਲੇਪੁ, ਪ੍ਰਭੁ ਪੁੰਨ ਪਾਪਿ॥ [੧੧੯੩-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ [ਆਲਿਸਯ] = ਸਹਿਜਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸੁਸਤੀ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਕਾਹਲ ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੀਤੀ ਨਾਲ, ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਆਦਿ, ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਚੋਜ ਰੂਪ ਕਰਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਮ, ਉਹ ਕਾਹਲ ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੁਖਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਤਦੇ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲ ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਰਜ, ਕੇਂਦਰ ਰੂਪ ਸਹਿਜਭਾਵ ਨਾਲ ਸੁਸਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਹਜ ਬਿਨੋਦ ਚੋਜ ਆਨੰਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਓ ਅਚਿੰਤਾ॥ [੧੧੫੭-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹੁਕਮੀ ਸਹਜੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਅਪਣੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪੇ, ਹੁਕਮੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੪੩-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ [ਆਲਿ] = ਘਰ [ਅਸਯ] = ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਕਰਮ, ਨਿਰੰਤਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਠਹਿਰਾਵ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਣਾਮ ਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸਤਾ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਣਮ (ਬਦਲ) ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਖਿਨ ਮਹਿ ਅਵਰੁ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਅਵਰਾ, ਅਚਰਜ ਚਲਤ ਤੁਮਾਰੇ॥

ਰੁੜੇ ਗੁੜੇ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੇ, ਉਚੇ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ॥

[੬੧੪-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਆਦਿਸਯ ਧਰਮ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਆਦਿਸਯ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਨ ਜਾਵੇ. ਅਣਭਿੰਨ. ਗਾਇਬ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਤੇਰੇ ਧਰਮ-[ਆਦਿਸਯ] = ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ, ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ, ਗੁਪਤ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕੁੰਮੀ ਜਲ ਮਾਹਿ, ਤਨੁ ਤਿਸੁ ਬਾਹਰਿ, ਪੰਖ ਖੀਰੁ ਤਿਨ ਨਾਹੀ॥

ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦ ਮਨੋਹਰ, ਸਮਝਿ ਦੇਖੁ ਮਨ ਮਾਹੀ॥

ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤੁ ਹੋਇ ਰਹਿਤਾ, ਤਾਥੇ ਮਾਰਗ ਨਾਹੀ॥

ਕਹੈ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੁ ਕੋ, ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਹੀ॥ [੪੮੮-ਆਸਾ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ]

ਸਰਬਾ ਭਰਣਾਯਯ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਭਰਣਾਯਯ = ਭਰਣ + ਆਯਯ] ਭਰਣ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਪਾਲਣ. ਪੋਸ਼ਣ॥ ਆਯਯ. ਪੰਜਾਬੀ. ਆਯ. ਸੰਗਯਾ-ਆਸਰਾ (੨) ਆਯਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਯੁਕਤ. ਸਹਿਤ॥ [ਸਰਬ ਭਰਣਾਯਯ = ਸਰਬ + ਆਭਰਣ + ਆਯਯ] ਅਭਰਣ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਗਹਿਣਾ. ਭੂਸ਼ਣ. ਜੇਵਰ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਬਾ] = ਸਭਨਾ ਦੀ [ਭਰਣ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਸਰਬ ਦਾ [ਆਢਯ] = ਆਸਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਾਹਿਬੋ, ਜੀਆਂ ਕਾ ਪਰਣਾ॥ ਹਸਤ ਦੇਇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ, ਭਰਣ ਪੋਖਣੁ ਕਰਣਾ॥
[੩੨੩-ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਆਭਰਣ] = ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ [ਆਢਹ] = ਯੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਲੰਕ੍ਰਿਤੰ ਸੁ ਦੇਹਯੰ॥ ਤਨੋ ਮਨੋ ਕਿ ਮੋਹਯੰ॥ ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਧਾਰ ਹੀ॥ ਅਨੇਕ ਸਸਤ੍ਰ ਟਾਰ ਹੀ॥ ੫੧॥
ਘਮਕਿ ਘੁੰਘਰੇ ਸੁਰੰ॥ ਨਵੰਨ ਨਾਦ ਨੂਪਰੰ॥ ਪ੍ਰਜੁਆਲ ਬਿਜੁਲੇ ਜੁਲੇ॥ ਪਵਿਤ੍ਰ ਧਰਮ ਨਿਰਮਲੇ॥
[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫੧, ੫੨]

ਥਾ—ਬਨਮਾਲਾ ਬਿਭੂਖਨ ਕਮਲ ਨੈਨ॥ ਸੁੰਦਰ ਕੁੰਡਲ ਮੁਕਟ ਬੈਨ॥

ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਹੇ ਧਾਰੀ, ਮਹਾ ਸਾਰਥੀ ਸਤਸੰਗਾ॥

ਪੀਤ ਪੀਤੰਬਰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਣੀ॥ ਜਗੰਨਾਥ ਗੋਪਾਲ ਮੁਖਿ ਭਣੀ॥

ਸਾਰਿਗਧਰ ਭਗਵਾਨ ਬੀਨੁਲਾ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਸਰਬੰਗਾ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਨੰਡ ਬਾਢਯ॥੯੩॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਨੰਡ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸਨੂੰ ਭੰਨ ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ. (੨) ਸਜਾ ਰਹਿਤ. (੩) ਅਦੰਡ-ਜੋ ਦੰਡ ਯੋਗ ਨ ਹੋਵੇ (੪) ਰਿਸ਼ੀ ਭੰਡ, ਦੇਵ ਭੰਡ, ਪਿਤਰ ਭੰਡ ਆਦਿਕ ਭੰਡ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ (੫) ਸਜਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਲੀ ਹਰਣਾਖਸ਼, ਰਾਵਣ ਜੋ ਕਿ ਨਿਰੰਕੁਸ ਹਨ. ਭਾਵਅਰਥ-ਸੁਤੰਤ੍ਰ. ਤੇ ਰੁਕਾਵਟ ਰਹਿਤ॥ ਬਾਢਯ. ਸੰ. ਬਾਢਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਹੁਤਾ. ਅਤੀਅੰਤ. (੨) ਸੰਗਯਾ-ਵਿਧੀ-ਵੱਧਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੩) ਬਾਢਯ. ਪੰਜਾਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵੱਧਣ ਵਾਲਾ. ਵਾਢਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ [ਅਨੰਡ] = ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਦੇ, ਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਬਾਢਯ] = ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਕੁਸ ਨਹੀਂ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਨਿਰੰਕੁਸ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਵਿਖੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਚਾਹੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਤੂੰ ਭੰਡ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿਆ, ਸੁਆਮੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ॥

ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ, ਨਾਨਕ ਏਕੰਕਾਰੁ॥ [੨੬੬-ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਬਾਬੁ ਕਲਾ ਆਡਾਣੁ ਰਹਾਇਆ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਏ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੱਡੇ, ਅਕਾਰ ਵਿੱਚ [ਬਾਢਯ] = ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ [ਭੰਡ] = ਅੰਕੁਸ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਸਕੇ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਜਦ ਚਾਹੇ ਸੁਖਮ ਰੂਪ (ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ) ਵਿੱਚ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦ ਚਾਹੇ, ਸਬੂਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਨ ਮੇਵ (ਸਮਾ) ਸਕੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਗਿਆ, ਤਦ ਤਾਂ ਬਾਵਨ ਰੂਪ, ਬਵੰਜਾ ਉਂਗਲਾਂ ਜਿੱਡਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ, ਰੂਪ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਧੇ, ਕਿ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਭ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਨੂੰ, ਨਾਪ ਲਿਆ, ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਕਦਮ ਲਈ, ਕੋਈ ਵੀ ਜਗਾ ਬਾਕੀ ਨ ਰਹੀ, ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ, ਰਾਜਾ ਬਲਿ, ਤੇ ਸ਼ੁੱਕ੍ਰ ਪ੍ਰੇਰਤ ਆਦਿ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਧਣ ਵਿੱਚ, ਰੁਕਾਵਟ ਨ ਪਾ ਸਕਿਆ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਛਲੇ ਗਏ।]

ਯਥਾ— ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਘਰਿ ਆਪਣੇ, ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਜੱਗ ਕਰਾਵੈ॥

ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਆ, ਚਾਰ ਬੇਦ ਮੁਖ ਪਾਠ ਸੁਣਾਵੈ॥

ਰਾਜੇ ਅੰਦਰਿ ਸੋਦਿਆ, ਮੰਗ ਸੁਆਮੀ ਜੋ ਤੁਧ ਭਾਵੈ॥

ਅਛਲ ਛਲਣ ਤੁਧੁ ਆਇਆ, ਸ਼ੁੱਕ੍ਰ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ॥

ਕਰੋਂ ਅਢਾਈ ਧਰਤਿ ਮੰਗ, ਪਿੱਛਹੁੰ ਦੇ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਅ ਨ ਮਾਵੈ॥

ਦੁਇ ਕਰਵਾਂ ਕਰ ਤਿੰਨ ਲੋਅ, ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਲੈ ਮਗਰੁ ਮਿਣਾਵੈ॥

ਬਲਿ ਛਲ ਆਪਿ ਛਲਾਇਅਨੁ, ਹੁਇ ਦਇਆਲੁ ਮਿਲੈ ਗਲ ਲਾਵੈ॥

ਦਿੱਤਾ ਰਾਜ ਪਤਾਲ ਦਾ, ਹੋਇ ਅਪੀਨ ਭਗਤ ਜਸ ਗਾਵੈ॥

ਹੋਇ ਦਰਵਾਨ ਮਹਾ ਸੁਖ ਪਾਵੈ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ਦਸਵੀਂ, ਪਉੜੀ- ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰਉ ਅਢਾਈ ਧਰਤੀ ਮਾਂਗੀ ਬਾਵਨ ਰੂਪਿ ਬਹਾਨੈ॥

ਕਿਉ ਪਇਆਲਿ ਜਾਇ ਕਿਉ ਛਲੀਐ, ਜੇ ਬਲਿ ਰੂਪੁ ਪਛਾਨੈ॥ [੧੩੪੪-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਉ ਕਲੰਦਰ ਕੇਸਵਾ॥ ਕਰਿ ਅਬਦਾਲੀ ਭੇਸਵਾ॥ ਰਹਾਉ॥

ਜਿਨਿ ਆਕਾਸ ਕੁਲਹ ਸਿਰਿ ਕੀਨੀ, ਕਉਸੈ ਸਪਤ ਪਯਾਲਾ॥

ਚਮਰ ਪੋਸ ਕਾ ਮੰਦਰੁ ਤੇਰਾ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਬਨੇ ਗੁਪਾਲਾ॥

[੧੧੬੭-ਰਾਗ ਭੈਰਉ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੇਵਡੁ ਭਾਵੈ ਤੇਵਡੁ ਹੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਜਾਣੈ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪਉੜੀ-੨੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਅਨੰਡ] = ਨਿਰੰਕੁਸ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਦੀ, ਹਰਣਾਖਸ਼ ਆਦਿ ਦੌਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਬਾਢਯ] = ਵੱਢਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਡ ਦੌਤਾਂ ਤੋਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਡਰਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ॥ ਹਰਣਾਖਸ਼ੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਧਾਸਾ॥

ਦੌਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ॥ ਜਰਾਸੰਧਿ ਕਾਲਜਮੁਨ ਸੰਘਾਰੇ॥

ਰਕਤਬੀਜੁ ਕਾਲਨੇਮੁ ਬਿਦਾਰੇ॥ ਦੌਤ ਸੰਘਾਰਿ ਸੰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ॥

[੨੨੪-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਭਗਤ ਹੇਤ ਮਾਰਿਓ ਹਰਣਾਖਸ਼ੁ, ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਦੇਹ ਧਰਿਓ॥

ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਭਗਤਿ ਬਸਿ ਕੇਸਵ, ਅਜਹੁੰ ਬਲਿ ਕੇ ਦੁਆਰ ਖਰੇ॥

[੧੧੦੫-ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇਉ ਜੀ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਡੰਡ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਡੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋਇ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਈ, ਵੱਢਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਾਸਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਸੁ ਦੁਨੀਅਂ ਉਪਾਯੰ॥ ਸਭੈ ਅੰਤ ਕਾਲੰ, ਬਲੀ ਕਾਲ ਆਯੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੭੭]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਡੰਡ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ [ਬਾਢਯ] = ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪਣਿਆ ਸੇਵਕਾ ਕੀ ਆਪਿ ਪੈਜ ਰਖੈ, ਆਪਣਿਆ ਭਗਤਾ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਵੈ॥

ਧਰਮਰਾਇ ਹੈ ਹਰਿ ਕਾ ਕੀਆ, ਹਰਿ ਜਨ ਸੇਵਕ ਨੋੜਿ ਨ ਆਵੈ॥

ਜੋ ਹਰਿ ਕਾ ਪਿਆਰਾ, ਸੋ ਸਭਨਾ ਕਾ ਪਿਆਰਾ, ਹੋਰਿ ਕੋਤੀ ਝਖਿ ਝਖਿ ਆਵੈ ਜਾਵੈ॥

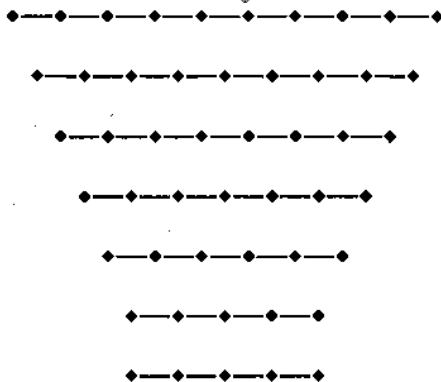
[੫੫੫-ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਮੁਖੁ ਊਜਲੁ ਕੀਨਾ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅਪੁਨਾ ਨਾਮੁ ਦੀਨਾ॥

ਅੰਧ ਕੂਪ ਤੇ ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਨਾ॥ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਗਤਿ ਪ੍ਰਗਟੀਨਾ॥

[੮੦੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

SIKHBOOKCLUB.COM

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 'ਮਧੁਭਾਰ' ਛੰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਅੱਗੇ 'ਚਾਚਰੀ' ਛੰਦ ਵਿੱਚ ਈਸ਼ਰ ਜੱਸ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

‘ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤੁਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਗੋਬਿੰਦੇ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਗੁਬਿੰਦੇ = ਗੁ + ਬਿੰਦੇ] ਗੁ. ਸੰ. ਗੋ. ਸੰਗਯਾ-ਵੇਦ (੨) ਬਾਣੀ. ਵਾਕ (੩) ਪ੍ਰਿਥਵੀ. (੪) ਇੰਦ੍ਰੀਆ ॥ ਬਿੰਦੇ. ਸੰ. ਵਿੰਦ. ਧਾਤੂ-(ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ) ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਾਪਤਿ. ਲਾਭ. (੨) ਸੰ. ਵਿੰਦ. ਧਾਤੂ-ਜਾਨਣਾ. ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੰਦ ਅਤੇ ਵਿੰਦ. ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ. ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ, ਦੋ ਧਾਤੂ ਹਨ. ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੁ] = ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਥਿਆ ਨੂੰ [ਬਿੰਦੇ] = ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ, ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ॥

ਜਿਸ ਤੂ ਭਾਵਹਿ ਤਿਸੁ ਮੇਲਿ ਲੈਹਿ, ਕਿਆ ਜੰਤ ਵਿਚਾਰੇ ॥ [੫੮੯-ਵਡਹੰਸ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੮]
ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਗੁ] = ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਨੂੰ [ਬਿੰਦੇ] = ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਆਪਿ ਸਭ ਕਰਤਾ, ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਹੋਇ, ਸੁ ਅਵਰੋ ਕਹੀਐ ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲੈ ਆਪਿ ਬੁਲਾਵੈ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਜਲਿ ਬਲਿ ਰਵਿ ਰਹੀਐ ॥

[੫੯੪-ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੨੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਕਥੀ ਤੈ ਆਪਿ ਵਖਾਣੀ ॥

ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸਭੁ ਏਕੋ ਏਕੋ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹੋਇਗਾ ਜੀਉ ॥ [੯੯-ਮਾਝ ਮ: - ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੁ] = ਵੇਦਾਂ ਕਰਕੇ [ਬਿੰਦੇ] = ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਈਸ਼ਰੀ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ, ਵੇਦ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਦ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ, ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਵੇਦਾਂ ਕਰਕੇ, ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਭ, ਬਿਰਦੁ ਬੇਦਿ ਲੇਖਿਆ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੋ ਨੈਨਹੁ ਪੇਖਿਆ ॥

[੮੦੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ ॥ ਬੇਦ ਪਾਠ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਖਾਇ ॥

ਉਗਵੈ ਸੂਰ ਨ ਜਾਪੈ ਚੰਦੁ ॥ ਜਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਾਸੁ, ਅਗਿਆਨੁ ਮਿਟੈਤੁ ॥

[੭੯੧-ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

੧. ਇਹ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਹੈ—ਇਸਨੂੰ 'ਅਨਕਾ' ਅਤੇ 'ਰਿਸ਼ੀ' ਛੰਦ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਇੱਕ ਗਣਕ ਛੰਦ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਲਖਸ਼ਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—ਚਾਰ ਚਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਚਰਨ ਇੱਕ ਯਗਣ, 155. ਉਦਾਹਰਨ—ਹਕਾਰੈ ॥ ਪਚਾਰੈ ॥ ਪ੍ਰਹਾਰੈ ॥ ਕ੍ਰਵਾਰੈ ॥ (ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੧) ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੨੯ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਢੋਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ [ਗੁ] = ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ [ਬਿੰਦੇ] = ਜਾਨਣੇ ਯੋਗ, ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਪੂਰਵਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ॥ ਆਪਿ ਸੁਣੀ ਤੈ ਆਪਿ ਵਖਾਣੀ॥

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਜਪੀ ਤੇਈ ਸਭਿ ਨਿਸਤਰੇ, ਤਿਨ ਪਾਇਆ ਨਿਹਚਲ ਥਾਨਾਂ ਹੇ॥

[੧੦੭੫-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ, ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ॥

ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਾਇਆ, ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵਣਿਆ॥ [੧੧੨-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ, ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ॥

ਮਨ ਰੇ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਸਹਜਿ ਮਿਲੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥

[੬੭-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਗੁ] = ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕ ਨੂੰ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ [ਬਿੰਦੇ] = ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਰਿ ਬੈਠਾ ਵੇਖੇ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਮਿਲੈ, ਸੋਈ ਜਨੁ ਲੇਖੇ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ, ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੩-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਨ ਮਾਹੀ ਮਨ ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਤਾ ਮਨ ਮਾਹੀ ਜੀਉ॥

ਹਰਿ ਰੰਗੁ, ਨਾਲਿ ਨ ਲਖੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਹੀ ਜੀਉ॥

[੧੭੩-ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮ: ੮]

ਮੁਕੰਦੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਮੁਕੰਦੇ. ਸੰ. ਮੁਕੰਦ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ. ਮੋਖਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. [ਮੁਕੰਦ = ਮੁਕੰ + ਦੇ] ਮੁਕੰ. ਸੰ. ਮੁਕ. ਸੰਗਯਾ-ਛੁਟਕਾਰਾ. ਮੋਖਸ਼-ਇਸਦਾ ਮੂਲ. 'ਮੁਚ' ਧਾਤੂ-ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਛੱਡਣਾ. ਨਿਰਬੰਧ ਕਰਨਾ॥ ਦੇ. ਸੰ. ਦ. ਧਾਤੂ-ਦੇਣਾ. (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਇਹ ਪਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ, ਦੇਣ ਦਾ, ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ-ਸੁਖਦ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਮੁਕੰਦੇ] = ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮੋਖਸ਼ ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੁਕੰਦ ਮੁਕੰਦ ਜਪਹੁ ਸੰਸਾਰ॥ ਬਿਨੁ ਮੁਕੰਦ ਤਨੁ ਹੋਇ ਅਉਹਾਰ॥

ਸੋਈ ਮੁਕੰਦੁ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਦਾਤਾ॥ ਸੋਈ ਮੁਕੰਦ ਹਮਰਾ ਪਿਤ ਮਾਤਾ॥

[੮੭੫-ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਗਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਉਦਾਰੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਉਦਾਰ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਦਾਰਥ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ, ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਤਾਂਬੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ, ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਕੋਚ, ਤੇ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਯਥਾ—ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਆਰਾਧਨਾ, ਹਰਿ ਨਿਧਿ ਆਪਾਰ॥ ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਰੁ ਕਾਮ ਮੋਖ ਦੇਤੇ ਨਹੀ ਬਾਰ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਅਪਾਰੇ ॥੬੪॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਪਾਰ] = ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੀ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਯਥਾ— ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਾ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ॥

ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਲੀਲਾ ਮਨਿ ਆਨੰਦਾ॥ ਗੁਣ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭ ਪਰਮਾਨੰਦਾ॥ [੭੪੦-ਸੂਰੀ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਯਥਾ— ਤੁਮ੍ਹ ਸਮਰਥ ਅਕਥ ਅਗੋਚਰ, ਰਵਿਆ ਏਕੁ ਮੁਹਾਰੀ॥

ਕੀਮਤਿ ਕਉਣੁ ਕਰੇ ਤੇਰੀ ਕਰਤੇ, ਪ੍ਰਭ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੀ॥ [੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

ਆਪਿ ਬੇਅੰਤੁ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ, ਸਭ ਠਾਈ ਸੰਤਹੁ॥ [੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਹਰੀਅੰ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਹਰੀਅੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਰਤਾ. ਹਰਣ ਕਰਤਾ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ [ਹਰੀਅੰ] = ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਉੱਪਰ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਾਪ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸਰਬ ਪਾਪ ਹੰਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਨ ਤੁਲਿ ਕਿਰਿਆ, ਹਰਿ ਸਰਬ ਪਾਪਾ ਹੰਤ ਜੀਉ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਾ, ਜਨਮ ਮਰਣ ਰਹੰਤ ਜੀਉ॥ [੯੨੭-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਕਰੀਅੰ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਰੀਅੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਤਾ. ਕਰਨ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਕਰੀਅੰ] = ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਕਰਤਾ ਤੂ ਕਰਣਹਾਰੁ॥ ਤੂ ਊਚਾ ਤੂ ਬਹੁ ਅਪਾਰੁ॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਲੜਿ ਲੇਹੁ ਲਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਾਇ॥ [੧੧੯੩-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਨਿਨਾਮੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਹ ਰਾਗ ਰੰਗ ਨਹੀ ਰੂਪ ਰੇਖ॥ ਨਹੀ ਨਾਮ ਠਾਮ ਅਨੁਭਵ ਅਭੇਖ॥

ਆਜਾਨਿ ਬਾਹਿ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ਆਭਾ ਅਨੰਤ ਮਹਿਮਾ ਸੁ ਬਾਸੁ॥ [ਦੱਤਾਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੫]

ਅਕਾਮੇ ॥੬੫॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਕਾਮੇ] = ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਸਰਣਾਈ ਭਜਿ ਪਉ, ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇ॥

[੯੯੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਭੁਜੰਗਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਅਰਥ—ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ, ਹੁਣ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਕਰਤਾ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਚੱਤ੍ਰ] = ਚਾਰੇ [ਚੱਕ੍ਰ] = ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ [ਕਰਤਾ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਚੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਯੂ ਦੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸ੍ਰਿਜੇ ਸੇਤਜੰ ਜੇਰਜੰ ਉਤਭੁਜੇਵੰ ॥ ਰਚੇ ਅਭੰਜੰ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਏਵੰ ॥

ਦਿਸ਼ਾ ਬਿ-ਦਿਸ਼ਾਯੰ ਜਿਮੀ ਆਸਮਾਣੰ ॥ ਚਤਰ ਬੇਦ ਕਥਿਯੰ ਕੁਰਾਣੰ ਪੁਰਾਣੰ ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ] = ਚਾਰ ਕੁੰਟਾਂ ਦੇ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਉਤਭੁਜ ਸੇਤਜ, ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਜੰਤਾ ॥

ਏਕੁ ਪੁਰਬੁ ਮੈ ਤੇਰਾ ਦੇਖਿਆ, ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਮਾਹਿ ਰਵੰਤਾ ॥

[੫੯੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੁਹੀ ਧਿਆਈਐ ॥

ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂੰ ਜਾਣਹਿ, ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈਐ ॥

[੭੪੮-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਹਰਤਾ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਹਰਤਾ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ, ਮਾਨੀਐ ਜਿਹ ਨਾਮ ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਤਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹਰਤਾ ਕਾਮ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੩]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨੇ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਨ, ਪਾਨ ਆਦਿ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ [ਦਾਨੇ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਦਾਨੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਭੰਨਣ ਘੜਨ ਸਮਰਥ ਦਾਤਾਰੁ ਹਹਿ, ਤੁਧੁ ਅਗੈ ਮੰਗਣ ਨੋ ਹਥ ਜੋੜਿ ਖਲੀ ਸਭ ਹੋਈ ॥

ਤੁਧ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾਰੁ ਮੈ ਕੋਈ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ, ਤੁਧ ਸਭਸੈ ਨੋ ਦਾਨੁ ਦਿਤਾ,

ਖੰਡੀ ਵਰਭੰਡੀ ਪਾਤਾਲੀ ਪੁਰਈ ਸਭ ਲੋਈ ॥

[੫੪੯-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ [ਦਾਨੇ] = ਦਨਾਅ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜੈਸਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਚਤੁਰ ਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦਾਨਾ ਕੈ ਸਿਰਿ ਦਾਨੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਅਪਾਰਾ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਕੀਤਾ ਅਪਣਾ, ਕਰਣੀ ਕਾਰ ਕਰਾਇਦਾ ॥

[੧੦੩੫-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੁਖਦੁ ਸੁਜਾਣੁ ਸਰੂਪੁ ਤੂ, ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੰਤਾ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਸੇਵਕੋ, ਆਪੇ ਪੂਜੰਤਾ॥
ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਆਪਿ ਤੂ, ਆਪੇ ਸਤਵੰਤਾ॥ ਜਤੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਮਰਲਾ, ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ॥

[੧੦੯੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਲਈ [ਦਾਨੇ] = ਦਾਣੇ (ਅੰਨ) ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੋਜਨ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਤੇ ਹੋਇ ਅਨਾਦਿ॥ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ਅੰਨ ਕੈ ਸਾਦਿ॥
ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਅੰਨੁ॥ ਅੰਭੈ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨੀਕਾ ਵੰਨੁ॥
ਅੰਨੈ ਬਾਹਰਿ ਜੋ ਨਰ ਹੋਵਹਿ॥ ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਮਹਿ ਅਪਨੀ ਖੋਵਹਿ॥

[੮੭੩-ਗੋਡ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਜਾਨੇ॥੯੬॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਗੁਪਤ-ਵਿੱਥਿਆ ਨੂੰ [ਜਾਨੇ] = ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੇ, ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ, ਜੋ ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤੈ॥
ਤੂ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਅਗਣਤੁ ਹੈ, ਸਭ ਜਗੁ ਵਿਚਿ ਗਣਤੈ॥

[੩੧੪-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਜੀਉ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਨ॥ ਕਰਤ ਬੁਰਾਈ ਮਾਨੁਖ ਤੇ ਛਪਾਈ, ਸਾਖੀ ਭੂਤ ਭਵਾਨ॥

[੧੨੦੨-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ, ਜੀਆ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਕਰਕੇ [ਜਾਨੇ] = ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਦਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ, ਸਿੱਧ ਸੂਰੁਪ ਸਭੋ ਪਹਿਚਾਨਯੋ॥

ਗੰਧਰਬ ਜੱਛ ਮਹੀਧਰ ਨਾਗਨ, ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਚਹੂੰ ਚਕ ਜਾਨਯੋ॥ [ਤੇਤੀ ਸਵੈਯੇ ਨ:-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਧਿਆਇਨਿ ਤੁਧੁ, ਤੂੰ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆ॥

ਸਿਰਿ ਸਭਨਾ ਸਮਰਥੁ, ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ॥ [੫੨੨/੫੨੩-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਵਰਤੀ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਵਰਤੀ. ਸੰ. ਵਰਤਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਗਹਿਣ ਵਾਲਾ. ਨਿਵਾਸੀ. ਮੌਜੂਦ. ਇਹ ਪਦ. ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਹੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਮਾਹਿ॥ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ ਦਿਸੇ ਸਮਾਹਿ॥

ਤਿਸਤੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀ ਕੋ ਠਾਉ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਪਾਉ॥ [੨੯੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਇਤ ਉਤ ਦਹਦਿਸ ਰਵਿਓ, ਮੇਰ ਤਿਨਹਿ ਸਮਾਨਿ॥

ਜਤ ਕਤਾ ਤਤ ਪੇਖੀਐ, ਹਰਿ ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਪਰਧਾਨ॥

[੧੩੨੨-ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭਰਤੀ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਭਰਤੀ. ਸੰ. ਭ੍ਰਿਤ੍. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭਰਣ ਪੋਸ਼ਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ, ਰਿਜ਼ਕ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ [ਭਰਤੀ] = ਭਰਣ ਪੋਸ਼ਣ ਦੇ ਤਾਂਈਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਟ ਭਰਦਾ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਾਹਿਬੋ, ਜੀਆਂ ਕਾ ਪਰਣਾ॥ ਹਸਤ ਦੇਇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ ਭਰਣ ਪੋਖਣੁ ਕਰਣਾ॥

[੩੨੩-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਲੋਗਨ ਕੇ ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ, ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਭਰਤਾ ਪ੍ਰਭ ਵੈ ਹੈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆਕਰ ਸ੍ਰੀਪਤਿ, ਸੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾਪਤਿ ਏ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਤਾਤ ਮਾਤ ਜਾਤ ਹੈ, ਨ ਪਾਤ ਚਿਹਨ ਬਰਨ ਹੈ॥

ਅਦੇਖ ਅਸੇਖ ਅਭੇਖ ਹੈ, ਸਦੀਵ ਬਿਸੁ ਭਰਣ ਹੈ। [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੩]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਲੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਲੇ. ਸੰ. ਪਾਲ. ਧਾਤੂ-ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਚਰ੍ਹੇ ਕੁੰਟਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ [ਪਾਲੇ] = ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਹਮਰੇ ਪਿਤਾ ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ॥ ਜਿਉ ਰਾਖੇ ਮਹਤਾਰੀ ਬਾਰਿਕ ਕਉ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਲ॥

[੬੮੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੀਨ ਦੈਆਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲਾ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥

ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਨਾਨਕ ਸੰਗਿ ਰਵਿਆ, ਜਿਉ ਮਾਤਾ ਬਾਲ ਗੋਪਾਲਾ॥ [੬੭੨-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਕਾਲੇ॥੬੭॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਸੰਪੂਰਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ [ਕਾਲੇ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅੰਤ ਕਰਤ ਸਬ ਕੋ ਜਗ ਕਾਲਾ॥ ਨਾਮ ਕਾਲ ਤਾਤੇ ਜਗ ਡਾਲਾ॥

[ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਸੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਸੇ, ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨੇੜੇ. ਪਾਸ. ਸਮੀਪ. ਕੋਲ (੨) ਲਾਂਬੇ. ਕਿਨਾਰੇ. ਵੱਖ (੩) ਸੰ. ਪਾਸ. ਸੰਗਯਾ-ਵਾਹੀ. ਫੰਧਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ [ਪਾਸੇ] = ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਆਤਮਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਵਰਤੈ ਨੇਰਾ॥

ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ, ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਜੀਉ॥ [੧੦੬-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ— ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈਂ॥ ਬਿਅੰਤ ਭਰਮ ਭੇਵ ਹੈਂ॥

ਅਗਾਧਿ ਬਿਆਧਿ ਨਾਸ ਹੈਂ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਪਾਸ ਹੈਂ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਰਚਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ [ਪਾਸੇ] = ਕਿਨਾਰੇ = ਲਾਂਭੇ (ਨਿਰਲੇਪ) ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ, ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।

ਯਥਾ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ॥ ਆਪਿ ਇਕੰਤੀ ਆਪਿ ਪਸਾਰਾ॥

ਲੇਪੁ ਨਹੀ ਜਗਜੀਵਨ ਦਾਤੇ, ਦਰਸਨ ਡਿਠੇ ਲਹਨਿ ਵਿਜੋਗਾ ਜੀਉ॥ [੧੦੮-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਵ, ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ [ਪਾਸੇ] = (ਪਾਸ) ਫਾਹੀ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਯਥਾ— ਮਾਇਆ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿਆ, ਭੀਤਰਿ ਚੋਗ ਬਣਾਇ॥

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੰਖੀ ਫਾਸਿਆ, ਨਿਕਸੁ ਨ ਪਾਏ ਮਾਇ॥

ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣਈ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ॥ [੫੦-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਵਾਸੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਵਾਸੇ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ (੨) ਸੰਗਯਾ-ਵਸੀ ਭੂਤ. ਅਧੀਨ. ਕਾਬੂ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੀ ਕੋਈ ਜਗਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਤ ਕਤ ਦੇਖਉ ਤੇਰਾ ਵਾਸਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਪ੍ਰਗਾਸਾ॥

[੧੧੫੭-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਦਹ ਭਵਨ, ਸਗਲ ਬਿਆਪਤ ਰਾਮ॥

ਨਾਨਕ ਉਨ ਨ ਦੇਖੀਐ, ਪੂਰਨ ਤਾਕੇ ਕਾਮ॥ [੨੯੯-ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ, ਤੇਰੇ [ਵਾਸੇ] = ਵਸੀਕਾਰ (ਅਧੀਨ) ਹਨ, ਕੋਈ ਵੀ, ਤੈਥੋਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭਿ ਸੰਸਾਰੁ ਉਪਾਇ ਕੈ, ਵਸਿ ਆਪਣੈ ਕੀਤਾ॥ ਗਣਤੈ ਪ੍ਰਭੁ ਨ ਪਾਈਐ, ਦੂਜੈ ਭਰਮੀਤਾ॥

[੫੧੦-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਮਾਨਯੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਮਾਨਯੈ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ. ਪੂਜਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (੨) ਮਾਨਯ-ਪੂਜਯ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਚਾਰੋਂ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਵ, ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ [ਮਾਨਯੈ] = ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ-ਸਭ ਮਖਲੂਕਾਤ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸਿਮਰਹਿ ਬੁਲ ਸੂਖਮ ਸਭਿ ਜੰਤਾ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਹਰਿ ਮੰਤਾ॥

ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸਿਮਰਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੇ, ਸਗਲ ਭਵਨ ਕਾ ਪ੍ਰਭ ਧਨਾ॥ [੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਚੱਕ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨਯੈ ॥੬੮॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦਾਨਯੈ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਦਾਨ ਕਰਤਾ. ਦਾਤਾ. (੨) ਫਾਰਸੀ. ਦਾਨਿਸਤਨ, ਮਸਦਰ (ਧਾਤੂ) ਤੋਂ ਦਾਨਾਅ ਆਦਿ ਪਦ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਜਾਨਣਾ. ਮਾਲੂਮ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਹੈ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਦਾਤਾਂ ਦੇ [ਦਾਨਯੈ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਅਗਮ ਦਇਆਲੂ ਹੈ, ਵਡਦਾਤਾ ਦਾਣਾ॥

ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਮੈ ਹੋਰੁ ਕੋ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵਈ, ਤੂਹੈ ਸੁਘੜ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਭਾਣਾ॥

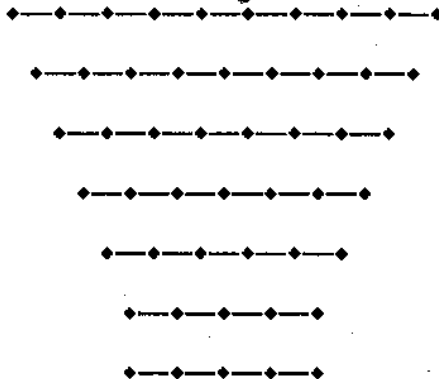
[੩੦੫-ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ [ਦਾਨਯੈ] = ਦਾਨਾਅ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜਿੰਨਾ ਸਮਝਦਾਰ, ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਵਡ ਦਾਤਾ ਤੂੰ ਵਡ ਦਾਨਾ, ਅਉਰੁ ਨਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ॥

ਤੂੰ ਸਮਰਥੁ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ, ਹਉ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ਪੂਜਾ॥

[੧੧੮੬-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਵਿਚ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਨ ਸੱਤ੍ਰੈ ॥ ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸੱਤ੍ਰੈ. ਸੰ. ਸੱਤ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੱਤ੍ਰਤ੍ਰ. ਵੈਰੀ. ਦੁਸ਼ਮਣ. ॥ ਮਿੱਤ੍ਰੈ ਸੰ. ਮਿਤ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ-ਦੋਸਤ. }
ਸਨੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਹੈ, ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਸੱਤ੍ਰੈ ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੈ ਨ ਨੇਹੈ ਨ ਗੇਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਸਦਾ ਸਰਬ, ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਨੇਹੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੯]

ਨ ਭਰਮੰ ॥ ਨ ਭਿੱਤ੍ਰੈ ॥ ੯੯ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਭਿੱਤ੍ਰੈ. (ਭੀ. ਧਾਤੂ-ਡਰਨਾ) ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭਯਾਤਰੁ. ਖੌਫ ਸਹਿਤ. (੨) ਖੋਫ. ਡਰ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ, ਨ ਤੈਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ [ਭਿੱਤ੍ਰੈ] = ਖੋਫ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਤ੍ਰਾਸੰ ਨ ਪ੍ਰਾਸੰ, ਨ ਭੇਦੰ ਨ ਭਰਮੰ ॥ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਭੂਪੰ ਨ ਕਾਯੰ ਨ ਕਰਮੰ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੨]

ਨ ਕਰਮੰ ॥ ਨ ਕਾਏ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਾਏ. ਸੰ. ਕਾਯ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰੀਰ. ਦੇਹ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨ ਤੂੰ ਕੋਈ, ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਨ ਤੇਰੀ, ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਕਾਏ]=ਕਾਇਆ (ਸਰੀਰ) ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਭੂਪੰ, ਨ ਕਾਯੰ ਨ ਕਰਮੰ ॥ ਨ ਤ੍ਰਾਸੰ ਨ ਪ੍ਰਾਸੰ ਨ ਭੇਦੰ ਨ ਭਰਮੰ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੦੨]

ਅਜਨਮੰ ॥ ਅਜਾਏ ॥ ੧੦੦ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਜਨਮੰ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. (੨) [ਅਜਨਮੰ = ਅਜ + ਨਮੰ] ਅਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬ੍ਰਹਮਾ. ॥ ਨਮੰ. ਸੰ. ਨਮ. ਧਾਤੂ-ਨਮਸਕਾਰ ॥ [ਅਜਾਏ = ਅ + ਜਾਏ] ਜਾਏ. ਸੰ. ਜਾਯਾ. ਸੰਗਯਾ-ਭਾਰਜਾ. ਇਸਤ੍ਰੀ. ਜ਼ੋਰੂ. ਵਹੁਟੀ. (੨) ਸੰ. ਜਾਯ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ. ਉੱਤਪਤੀ. (੩) ਫਾਰਸੀ. ਜਾਏ. ਸੰਗਯਾ.-ਜਗ੍ਹਾ. ਥਾਂ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਨਮ ਆਦਿਕ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਜਾਏ] = (ਜਾਯਾ) = ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਪ੍ਰਵਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਨ ਜਨਮਦਾ ਨ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਉਸਦਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਆਦਿ, ਕੋਈ ਪਰਵਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ, ਨ ਕਾਮੰ ਨ ਧਾਮੰ॥ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ, ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਭਾਮੰ॥
ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਜੂਨੀ ਸਰੂਪੰ॥ ਸਦਾ ਸਿੱਧ ਦਾ, ਬੁਧਿਦਾ ਬ੍ਰਿਧਿ ਰੂਪੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਅਜ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ [ਨਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ [ਜਾਏ] = ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮੇ ਤੁਧੁ ਧਿਆਇਨਿ, ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਾ॥ ਸੰਕਰ ਬਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਹਰਿ ਜਸੁ ਮੁਖਿ ਭਣਾ॥

[੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਨ ਚਿਤ੍ਰੈ॥ ਨ ਮਿਤ੍ਰੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਚਿਤ੍ਰੈ. ਸੰ. ਚਿਤ੍ਰ. ਧਾਤੂ— ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚਣੀ (੨) ਸੰਗਯਾ— ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਤਸਵੀਰ.
ਮੂਰਤਿ. (੩) ਕ੍ਰਿਆ-ਚਿਤ੍ਰਤ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨ ਤੇਰੀ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ [ਚਿਤ੍ਰੈ] = ਤਸਵੀਰ ਆਦਿ ਹੀ, ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ
ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਤੇਰਾ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਿਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਜਾਤੇ ਨ ਪਾਤੇ, ਨ ਸੱਤ੍ਰੇ ਨ ਮਿਤ੍ਰੈ॥ ਸੁ ਭੂਤੇ ਭਵਿਖੇ ਭਵਾਨੇ ਅਚਿਤ੍ਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਤਿਲਕ ਆਦਿ, ਕੋਈ [ਚਿਤ੍ਰੈ] = ਚਿਤ੍ਰਤ ਚਿਹਨ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ
ਨ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤੂੰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਿਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਤਾਤ ਜਾਕੇ, ਮੰਤ੍ਰ ਮਾਤ ਨ ਮਿਤ੍ਰ॥

ਸਰਬ ਠਉਰ ਬਿਖੈ ਰਮਿਓ, ਜਿਹ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਚਿਤ੍ਰ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੮੨]

ਪਰੇ ਹੈ॥ ਪਵਿਤ੍ਰੈ॥ ੧੦੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਰੇ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਦੂਰ. ॥ ਪਵਿਤ੍ਰੈ. ਸੰ. ਪਵਿਤ੍ਰ-ਨਿਰਮਲ. ਸ਼ੁੱਧ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ, ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਭ ਦਾ ਪਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ੁੱਧ
ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਰਾ ਵੀ, ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪਰੇਯੇ ਪਵਿਤ੍ਰੈ ਪੁਨੀਤੰ ਪੁਰਾਣੰ॥ ਅਜੇਯੰ ਅਭੇਯੰ ਭਵਿਖਿਯੰ ਭਵਾਣੰ॥

ਰੋਗ ਨ ਸੋਗੰ ਨਿਤਿਯੰ ਨਵੀਨੰ॥ ਅਜਾਯੰ ਸਹਾਯੰ ਪਰਮੰ ਪਰਬੀਨੰ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮]

ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ॥ ਅਦੀਸੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ = ਪ੍ਰਿਥੀ + ਈਸੈ] ਪ੍ਰਿਥੀ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ— ਜ਼ਮੀਨ. ਭੂਮੀ. ਧਰਤੀ॥ ਈਸੈ.
ਸੰ. ਈਸ. ਸੰਗਯਾ-ਮਾਲਿਕ. ਸੁਆਮੀ.॥ ਅਦੀਸੈ. ਸੰ. ਆਦੇਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਨਮਸਕਾਰ (੨) ਆਦ-
ਈਸ਼-ਕਰਤਾਰ. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਪ੍ਰਿਥੀ] = ਪ੍ਰਿਥੀ ਦਾ [ਈਸੈ] = ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ,
ਤੈਨੂੰ [ਅਦੀਸੈ] = (ਆਦੇਸ਼) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਜੋ ਪੂਜਣਯੋਗ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਤੇਰੀ ਸਭ ਕਰਹਿ ਉਸਤਤਿ, ਜਿਨਿ ਫਾਥੇ ਕਾਢਿਆ॥

ਹਰਿ ਤੁਧਨੋ ਸਭ ਕਰਹਿ ਨਮਸਕਾਰੁ, ਜਿਨਿ ਪਾਪੈ ਤੇ ਰਾਖਿਆ॥

[੯੦-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ] = ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰਹੀ, ਸਭ ਦਾ [ਅਦੀਸੈ] = ਆਦਿ ਰੂਪ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੇ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ, ਆਪਿ ਜਲੁ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਹੁਕਮਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਜਲੁ ਮਾਟੀ ਬੰਧਿ ਰਖਾਇਆ॥ [੬੦੫/੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਅਦ੍ਰਿਸੈ॥ ਅਕ੍ਰਿਸੈ॥ ੧੦੨॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਅਦ੍ਰਿਸੈ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਦਿਖਾਈ (ਦ੍ਰਿਸ਼. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਦੇਖਣਾ) ਨ ਦੇਵੇ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਅਤੀ ਸੂਖਮ. (੨) ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ੈ. (ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ) ਪ੍ਰਪੰਚ ਰੂਪ, ਨ ਹੋਵੇ॥ ਅਕ੍ਰਿਸੈ. ਸੰ. ਅਕ੍ਰਿਸਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ (ਦੁਬਲਾ, ਤੇ ਮਾੜਾ) ਨਹੀਂ. ਭਾਵ ਅਰਥ- ਅਸਬੂਲ. (੨) ਕ੍ਰਿਸੈ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਸ਼. ਧਾਤੂ- ਖਿੱਚਣਾ. ਆਕਰਸ਼ਣ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦ੍ਰਿਸੈ] = ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਦੀ [ਕ੍ਰਿਸੈ] = ਕ੍ਰਿਸ਼ਤਾਈ (ਕਮਜ਼ੋਰੀ) ਆਦਿ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ, ਵੱਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਬਲ ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਹੈਂ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੇ, ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਆਦਿ ਰੱਚਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ, ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਲਖਨੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਦੀਪਕ ਤੇ ਦੀਪਕੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜੋਤਿ ਦਿਖਾਈ॥

[੯੦੭-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਦ੍ਰਿਸੈ] = ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਤੇ [ਅਕ੍ਰਿਸੈ] = ਅਸਬੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ-ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਬ ਦੇਖਉ ਤਬ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੂਲੁ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੂਖਮੁ, ਸੋਈ ਅਸਬੂਲੁ॥

[੨੮੧-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦ੍ਰਿਸੈ] = ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ (ਪ੍ਰਪੰਚ) ਰੂਪ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ [ਕ੍ਰਿਸੈ] = ਖਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪੰਜ ਭੌਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਮੋਹ ਵੀ ਨਹੀਂ। }

ਯਥਾ— ਲੋਇਣ ਦੇਖਿ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾਦੀ, ਚਿਤੁ ਅਦਿਸਟਿ ਲਗਾਈ॥

ਅਦਿਸਟੁ ਸਦਾ ਰਹੈ ਨਿਰਾਲਮੁ, ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ॥

[੯੧੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੩]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ।

‘ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ’ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਥਤੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਣੀ ਦਾ [ਕਥਤੇ] = ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਕਿ ਅਛਿੱਜ ਦੇਸੈ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਕਿ. ਅਵੱਥੈ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ, ਲੜੀ ਨੂੰ, ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ (੨) ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਕਥਨ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਰਨ ਨੂੰ, ਬੋਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ, ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ’ (੩) ਯਾ. ਅਥਵਾ (੪) ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ‘ਕਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਜੋ’ ਹੈ, ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਡਿਤ ਨੇ, ਅਪਣੇ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦੇ, ਚਕ੍ਰਧਰ ਟੀਕਾ ਦੇ, ਸਤ ਸੌ ਛੱਤੀ (੭੩੬) ਅੰਕ ਪੁਰ, ਇਸ “ਕਿ” ਪਦ ਬਾਰੇ, ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿਹੰਦ’ ਆਦਿਕ ਪਦਾਂ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਜੋ ‘ਕਿ’ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ “ਕਿ” ਪਦ ਅਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚ, ਅਤਫ਼ ਕਾਫ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਮਾਇਨੇ “ਉਹ” ਅਥਵਾ “ਜੋ” ਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ-ਉਹ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਜਕ ਹਰਿੰਦ ਹੈ, ॥ ਅਤਫ਼. ਫ਼ਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ, ਤਵੱਜਹ. ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ. ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉ ਕਾਫ਼ ਹੈ ॥ [ਆਛਿੱਜ = ਆ + ਛਿੱਜ] ਛਿੱਜ (ਛਿੱਜਣ ਦਾ

੧. ਇਹ ਇੱਕ ਗਣਕ ਛੰਦ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਥਾਈ ‘ਭਗਤੀਤੀ’ ਛੰਦ ਕਰਕੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ, ਦੋ ਰੂਪ ਆਏ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਲੱਖਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-ਕਿ- ਚਾਰ ਚਰਣ, ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ-ਦੋ ਯਗਣ. 155, 155. ਉਦਾਹਰਣ—ਕਿ ਜੁਟੈਤ ਵੀਰੇ॥ ਕਿ ਛੁਟੈਤ ਤੀਰੇ॥ ਕਿ ਫੁਟੈਤ ਅੰਗੇ॥ ਕਿ ਜੁਟੈਤ ਜੰਗੇ॥

(ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੬)

ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ‘ਸੋਮਰਾਜੀ’ ‘ਉਤਭੁਜ’ ‘ਅਰਧ ਭੁਜੰਗ’ ‘ਸੰਖਨਾਰੀ’ ਅਤੇ ‘ਭੂਲਾ’ ਛੰਦ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਲੱਖਣ ਹੈ।

ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਲੱਖਣ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ.—

ਦੋਹਰਾ— ਦਸ ਮੱਤਾ ਕੇ ਛੰਦ ਯਹ, ਸੋਮਰਾਜ ਬਰ ਨਾਮ॥ ਕਹਿਓ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਜੋ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤ ਧਾਮ॥ ੧॥

ਅੰਨਵੈ ਅਰਥ—[ਸ੍ਰੀ] = ਸੋਭਨੀਕ [ਸਤ] = ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਘਰ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ, ਛੰਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਛੰਦ ਦੀਆਂ ਦਸ [ਮੱਤਾ] = ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਕ [ਬਰ] = ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਨਾਮ ‘ਸੋਮਰਾਜ’ ਛੰਦ ਵੀ ਹੈ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਯਗਣਾਂ ਦਾ, ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਦਸ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੀ ਨਿਬਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ‘ਸੋਮਰਾਜ’ ਛੰਦ ਤੋਂ, ਇਹ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਦੇ, ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਲੱਖਣ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- ਚਾਰ ਚਰਣ. ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ- ਜ, ਸ, ਲ, ਗ, 151, 115, 1, 5, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਜਗਣ, ਇਕ ਸਗਣ, ਲਘੂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰੂ।

ਉਦਾਹਰਣ—ਕਿ ਜਾਹਰ ਜ਼ਹੂਰ ਹੈ॥ ਕਿ ਹਾਜ਼ਰ ਹਜ਼ੂਰ ਹੈ॥ ਹਮੇਸ਼ੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਕਲਾਮ ਹੈ॥

ਯਥਾ-ਦੋਹਰਾ— ਦਸ ਮੱਤਾ ਕੀ ਏਕ ਤੁਕ, ਅੰਤ ਯਗਣ ਧਰ ਦੇਇ॥

ਕੈ ਰਗਨਹੁ ਕੈ ਅੰਤ ਧਰ, ਛੰਦ ਭਗਵਤੀ ਤੇਯ॥ ੨॥

ਅਰਥ— ਇਸ ਛੰਦ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਵਿੱਚ, ਦਸ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਯਗਣ-ਅਥਵਾ-ਰਗਣ ਰੱਖ ਦੇਣ ਨਾਲ, ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਦਾ, ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

{ ਸੰਖੇਪ) ਪੰਜਾਬੀ. ਅਤੇ ਸਿੰਧੀ. ਕ੍ਰਿਆ - ਟੁੱਟਣਾ. ਨਾਸ ਹੋਣਾ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਪੁਰਾਣਾ ਪੈ ਕੇ, ਝੜਨ ਲੱਗ ਪੈਣਾ, ਅਤੇ ਵਿੱਚ, ਛੇਕ ਪੈ ਜਾਣੇ॥ ਦੇਸੈ. ਸੰ. ਦੇਸ. ਸੰਗਯ-ਮੁਲਕ (੨) ਅਸਥਾਨ (੩) ਦੇਹ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿਕ (੪) ਉਪਦੇਸ਼। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਕਿ] = ਜੋ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਦੇਸ ਹੈ, ਸੋ [ਅਭਿੱਜ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਕਦੇ ਵੀ [ਭਿਜੈ] = ਨਾਸ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਅਜਰਾਵਰ ਅਮਰ ਤੂੰ, ਸਭ ਚਾਲਣਹਾਰੀ॥ ਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਭਾਇਲੈ, ਪਰਹਰਿ ਦੁਖੁ ਭਾਰੀ॥

[੧੦੦੯-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅੱਛੇ ਸਰੂਪ ਅੱਛੁ ਅਭਿੱਤ, ਅੱਛੇ ਅੱਛਾਨ ਅੱਛਰ,

ਅਦੈ ਸਰੂਪ ਅਦਿਯ ਅਮਰ, ਅਭਿ ਬੰਦਤ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ [ਦੇਸੈ] = ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਸੋ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਬਹੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਪਾਵੈ॥ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵੈ॥

ਅੰਤਰਿ ਹੋਇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ॥ [੨੭੮-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਤਿ ਸਤਿ ਹਰਿ ਸਤਿ ਸੁਆਮੀ, ਸਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗੇਹੁ॥

ਸਤਿ ਤੇ ਜਨ, ਜਿਨ ਪਰਤੀਤਿ ਉਪਜੀ, ਨਾਨਕ ਨਹ ਭਰਮੇਹੁ॥ [੧੨੨੬-ਸਾਰੰਗ-ਮ:੫]

ਯਥਾ—ਘਟਿ ਘਟੇ ਵਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਅਸਥਿਰੁ ਜਾਕਾ ਥਾਨੁ ਹੇ॥

ਆਵੈ ਨ ਜਾਵੈ ਸੰਗੇ ਸਮਾਵੈ, ਪੂਰਨ ਜਾਕਾ ਕਾਮੁ ਹੇ॥ [੧੦੦੮-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜੋ [ਦੇਸੈ] = ਅੰਗ ਹਨ, ਸੋ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ, ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਅੰਗ, ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਅਨਭੰਗ ਅੰਗ ਅਨਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ਪਸਰੀ ਜਗਤ ਜਿਹ ਜੀਵ ਰਾਸ॥

ਕਿਨੋ ਸੁ ਜੀਵ ਜਲ ਬਲ ਅਨੇਕ॥ ਅੰਤ ਸਮੇਯ ਫੁਨ ਰੂਪ ਏਕ॥ [ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ -੭੬]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ [ਦੇਸੈ] = ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਜੀਵ ਕਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ, ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਾਮ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਨੁ, ਬੇਧਿ ਲੀਓ ਹਰਿ ਸਾਚੇ॥

ਜਿਹ ਕਾਲ ਕੈ ਮੁਖਿ ਜਗਤੁ ਸਭੁ ਗ੍ਰਸਿਆ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਹਰਿ ਹਮ ਬਾਚੇ॥

[੧੬੯-ਗਉੜੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਅਭਿੱਜ ਭੇਸੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭਿੱਜ = ਆ + ਭਿੱਜ] ਭਿੱਜ. ਸੰ. ਪ੍ਰਸੰਜਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਪ੍ਰਸੰਨ. ਖੁਸ਼. ਹੋਣਾ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਵੀ, ਤੂੰ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਾਨਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਨ ਕਾਹੂ ਭੀਨ॥ [੨੬੯-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ [ਸੈ] = ਸੈਕੜਿਆਂ ਨੂੰ, [ਭੇ] = ਭੈ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਨਰਕਾਂ ਦਾ, ਭੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਚਲਹਿ ਅਨ ਮਾਰਗਿ, ਨਰਕ ਘੋਰ ਮਹਿ ਪਾਹਿ॥

ਅਨਿਕ ਸਜਾਈ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ, ਗਰਭੈ ਗਰਭਿ ਭ੍ਰਮਾਹਿ॥ [੧੨੨੫-ਸਾਰੰਗ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਕਿ] = ਜੋ ਤੇਰੇ [ਭੇਸੈ] = ਭੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਹਨ, ਉਹ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਿੱਜਦੇ ਨਹੀਂ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਭਿੱਜ, ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਏ, ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੁਹਰੁ ਤੇ ਮੁਕਤੇ, ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਜੋਗ ਅਰੁ ਜੁਗਤੇ॥

ਦੀਸਹਿ ਸਭ ਮਹਿ, ਸਭ ਤੇ ਰਹਿਤੇ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ, ਓਇ ਧਿਆਨੁ ਧਰਤੇ॥

ਸੰਤਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਵਨ ਵਖਾਨਉ॥ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ, ਕਿਛੁ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨਉ॥

[੧੮੧-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਆਗੰਜ ਕਰਮੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜੋ ਕਰਮ ਹਨ, ਸੋ [ਗੰਜ] = ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਜੋ ਕਰਮ, ਭਗਤ ਵੱਡਲ, ਦੀਨ ਬੰਧਤਾ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ, ਰੋਜ਼ੀ ਆਦਿ ਦਾ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਕਰਨੀ ਆਦਿ, ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। }

ਯਥਾ— ਸਚੁ ਵਡਾਈ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਮੁ ਨ ਕਹਣਾ ਜਾਈ॥

ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਜੀਵਹਿ ਜਨੁ ਤੇਰੇ, ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਮਨਿ ਮਾਣੈ ਜੀਉ॥ [੧੦੭-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣਾ ਜੀਅ ਜੰਤ ਤਾਰਣਾ, ਬੇਦ ਉਚਾਰ ਨਹੀ ਅੰਤੁ ਪਾਇਓ॥

ਗੁਣਹ ਸੁਖ ਸਾਗਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਰਤਨਾਗਰਾ, ਭਗਤਿ ਵਡਲੁ ਨਾਨਕ ਗਾਇਓ॥

[੬੮੩-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਜੋ ਕਰਮ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਨਾਲ [ਗੰਜ] ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਤਿ ਕਰਮੁ ਜਾਕੀ ਰਚਨਾ ਸਤਿ॥ ਮੂਲੁ ਸਤਿ ਸਤਿ ਉਤਪਤਿ॥

ਸਤਿ ਕਰਣੀ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲੀ॥ ਜਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਤਿਸਹਿ ਸਭ ਭਲੀ॥

[੨੮੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ, ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ, [ਗੰਜ] = ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਸੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਜੁ ਚਿਤਿ ਨ ਹੋਈ॥ ਤਿਸਦਾ ਹੁਕਮੁ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ॥

ਹੁਕਮੇ ਵਰਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ, ਹੁਕਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਆਵਣਿਆ॥ [੧੧੮-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ, ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ, ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ॥

[੭੦੬-ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਕਿ ਆਭੰਜ ਭਰਮੈ ॥ ੧੦੩ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਆਭੰਜ = ਆ + ਭੰਜ] ਆ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ — ਇਹ ਧਾਤੂਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗ ਕੇ ਅਰਥ ਦੀ, ਅਧਿਕਤਾ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ— ਆਗਮਨ, ਆਨਯਨ ਆਦਿ॥ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਆ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਭੰਜ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ, ਭਰਮ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੂੰ, ਸਭ ਕੁਛ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੀ, ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੀਵ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂੰਹੈ, ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ, ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥

[੫੧-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੫]

ਕਿ ਅਭਿੱਜ ਲੋਕੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਸਾਰੀ ਜੋ [ਲੋਕੈ] = ਲੋਗ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ, ਕਦੇ ਵੀ [ਭਿੱਜ] = ਭਿੱਜਦਾ [ਆ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਭਿੱਜਦਾ ਹੈਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨ ਭੀਜੈ, ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੋਗੀ ਕੀਤੈ ਰੋਜਿ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਰੂਪੀ ਮਾਲੀ ਰੰਗਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਤੀਰਥਿ ਭਵਿਐ ਨੰਗਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਦਾਤੀ ਕੀਤੈ ਪੁੰਨਿ॥

ਨ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆ ਸੁੰਨਿ॥ ਨ ਭੀਜੈ, ਭੇੜਿ ਮਰਹਿ ਭਿੜਿ ਸੂਰ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਕੇਤੇ ਹੋਵਹਿ ਧੂੜ॥

ਲੇਖਾ ਲਿਖੀਐ, ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਭੀਜੈ, ਸਾਚੈ ਨਾਇ॥

[੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਇਹ ਚੌਦਾਂ [ਲੋਕੈ] = ਲੋਕ ਰੂਪ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਭਿੱਜ (ਨਿਰਲੇਪ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ, ਹਰਥ ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਸੰਗ, ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਆਪਿ ਨਿਰਾਰਾ॥

ਵਰਨੁ ਜਾਤਿ ਚਿਹਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ, ਸਭੁ ਹੁਕਮੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇਦਾ॥ [੧੦੭੫-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੫]

ਕਿ ਆਦਿੱਤ ਸੋਕੈ।

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਆਦਿੱਤ. ਸੰ. ਆਦਿਤਯ. ਸੰਗਯਾ-ਅਦਿਤੀ ਦੀ ਔਲਾਦ. ਅਦਿਤੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੂਰਜ॥
ਸੋਕੈ. ਸੰ. ਸ਼ੋਸ਼ਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਖੁਸ਼ਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (੨) ਕ੍ਰਿਆ-ਸੁਕਾਉਣਾ (੩) ਸੰ. ਸ਼ੋਕ. ਸੰਗਯਾ-
ਤਪਤ. ਤੇਜ. ਗਰਮੀ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਦਿੱਤ] = ਸੂਰਜ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਸੋਕੈ] = ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਭੈ ਵਿੱਚ, ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਇ, ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਵੀ, ਸੁੱਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਨਖੜਾ, ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਅਮਰੁ ਕਰਾਰਾ॥

ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਡਰਪੈ, ਡਰਪੈ ਇੰਦ੍ਰ ਬਿਚਾਰਾ॥

[੯੯੮-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰਹੀ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ, ਸੁਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਸਾਝੁ ਭਲਾ ਸੂਰਜੁ ਗਗਨਿ ਤਪੈ॥ ਧਰਤੀ ਦੂਖ ਸਹੈ, ਸੋਧੈ ਅਗਨ ਭਖੈ॥

ਅਗਨਿ ਰਸੁ ਸੋਧੈ ਮਰੀਐ ਧੋਖੈ, ਭੀ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨ ਹਾਰੈ॥

ਰਬੁ ਫਿਰੈ ਛਾਇਆ ਧਨ ਤਾਕੈ, ਟੀਡੁ ਲਵੈ ਮੰਝਿ ਬਾਰੈ॥

[੧੧੦੮-ਤੁਖਾਰੀ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਸੋਕੈ] = ਗਰਮੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਗਰਮੀ, ਤੇ ਸਰਦੀ, ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸਨ ਸੀਤ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਘਾਮ ਤੇ ਕਾਢੇ॥ ਕੀਰੀ ਤੇ ਹਸਤੀ ਕਰੇ, ਟੂਟਾ ਲੈ ਗਾਢੇ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਕਿ ਅਵਧੂਤ ਬਰਨੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਵਧੂਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਸੁਧ.॥ ਬਰਨੈ. ਸੰ. ਵਰਣਨ. ਸੰਗਯਾ-ਕਥਨ (੨) ਸੰ. ਵਰਣ. ਸੰਗਯਾ-ਰੂਪ. ਸ਼ਕਲ. ਸੂਰਤ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ [ਬਰਨੈ] = ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [ਅਵਧੂਤ] = ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਵਿਨਾਸੀ ਅਵਿਗਤੁ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਦਾ ਨਵਤਨੁ ਨਿਰਮਲਾ॥

ਨਹਿ ਦੂਰਿ ਸਦਾ ਹਦੂਰਿ ਠਾਕੁਰੁ, ਦਹ ਦਿਸ ਪੂਰਨੁ ਸਦ ਸਦਾ॥

[੪੫੭-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ-[ਬਰਨੈ] = ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਨ ਹੀ, ਈਸ਼ਰ ਜੱਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਿਰਦੈ ਸਾਂਤਿ ਹੈ, ਨਾਉ ਉਗਵਿ ਆਇਆ॥ ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ ਸੰਜਮ ਕਰੇ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ॥

ਹਿਰਦਾ ਸੁਧੁ ਹਰਿ ਸੇਵਦੇ, ਸੋਹਹਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ॥ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਏਵੇ ਭਾਵਦਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਰਾਇਆ॥

[੧੨੪੪-ਸਾਰੰਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੮]

ਕਿ ਬਿਭੂਤ ਕਰਨੈ ॥ ੧੦੪ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬਿਭੂਤ. ਸੰ. ਬਿਭੂਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਪਦਾ. ਐਸੂਰਜ ਦੋਲਤ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਸੰਪਦਾ, ਤੇ ਵਿਭੂਤੀ ਹੈ, ਤਿਸਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਅਤੇ ਨਿੱਧੀਆਂ, ਸਭ ਤੇਰੀਆਂ ਹੀ, ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਕੇ, ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ, ਆਪਿ ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਤੀ॥ ਰੰਗ ਪਰੰਗ ਉਪਾਰਜਨਾ ਬਹੁ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਤੀ॥ ਤੂੰ ਜਾਣਹਿ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈਐ, ਸਭੁ ਖੇਲੁ ਤੁਮਾਤੀ॥ ਇਕਿ ਆਵਹਿ, ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ, ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮਰਿ ਜਾਤੀ॥

[੧੩੮-ਮਾਝ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਬਾਨ ਬੰਨਤਰਿ ਭਰਪੂਰੁ ਹਰਿ ਕਰਤੇ ਸਭ ਤੇਰੀ ਬਣਤ ਬਣਾਵਣੀ॥

ਰੰਗ ਪਰੰਗ ਸਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ, ਬਹੁ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਂਤਿ ਉਪਾਵਣੀ॥

[੧੩੧੪-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਕਿ ਰਾਜੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰਾਜੰ. ਸੰ. ਰਾਜ. ਧਾਤੂ - ਚਮਕਣਾ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣਾ. (੨) ਰਾਜਾ.॥ ਪ੍ਰਭਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਸੋਭਾ (੨) ਚਮਕ ਦਮਕ. ਕ੍ਰਾਂਤੀ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਜੋ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸੋਭਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ [ਰਾਜੰ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦਹ ਦਿਸਿ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਜਸੁ ਸੁਆਮੀ, ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਬਲਿਹਾਰੀ, ਜਿਨਿ ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਰਖਾਈ॥

[੭੮੩-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੱਹ ਤੱਹ ਬਿਲੋਕ ਤੱਹ ਤੱਹ ਪ੍ਰਸੋਹ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਅਮਿਤੋਜ ਮੋਹ॥

ਰੋਸੇ ਬਿਰਹਤ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ॥ ਜੱਹ ਤੱਹ ਪ੍ਰਫੁਲ ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ : - ੨੭੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਰਾਜੇ] = ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਅਤੀਅੰਤ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਛਤ੍ਰ ਚੋਰ ਆਦਿ ਦੇ, ਸੰਜੁਗਤ ਹੈਂ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਛਤ੍ਰ, ਤੇ ਵਾਯੂ, ਤੇਰਾ ਚਵਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੁਸਾਂਈ ਪਰਤਾਪੁ ਤੁਹਾਰੇ ਡੀਠਾ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਉਪਾਇ ਸਮਾਵਨ, ਸਗਲ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਬੀਠਾ॥

ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਰਾਜ ਭਏ ਰੋਕਾ, ਉਨਿ ਝੂਠੇ ਕਹਣੁ ਕਹਾਇਓ॥

ਹਮਰਾ ਰਾਜਨੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ, ਤਾਕੋ ਸਗਲ ਘਟਾ ਜਸੁ ਗਾਇਓ॥ [੧੨੩੫-ਸਾਰਗ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸੁਘਰਿ, ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁੰਦਰ ਸਬਲ॥

ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਸਬਲ, ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਅਛੈ ਅਛਲ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਨਤਨ ਮਹੀਪ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹਾਨ॥ ਜੱਹ ਤੱਹ ਪ੍ਰਸੋਹ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੨੭੧]

ਕਿ ਧਰਮ ਧੁਜਾ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਧਰਮ. ਸੰ. ਧਰਮ. ਸੰਗਯਾ- ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਆਸਰੇ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ॥ ਧੁਜਾ. ਸੰ. ਧੂਜ. ਸੰਗਯਾ-ਝੰਡਾ. ਨਿਸ਼ਾਨ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਧਰਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਤੇ, ਤੂੰ [ਧੁਜਾ] = ਝੰਡਾ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪੂਰਣ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਫੁਨਿ ਧੰਮ ਧੁਜਾ ਫਹਰੇਤਿ ਸਦਾ, ਅਘ ਪੁੰਜ ਤਰੰਗ ਨਿਵਾਰਨ ਕਉ॥

ਮਥੁਰਾ ਜਨ ਜਾਨਿ ਕਹੀ ਜੀਅ ਸਾਚੁ, ਸੁ ਅਉਰ ਕਛੁ ਨ ਬਿਚਾਰਨ ਕਉ॥

[੧੪੦੮-ਸਵਯੈ ਮ:੪ ਕੇ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਮੁਯਾਦਾ, ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਤੋ, ਝੰਡੇ ਵਤ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਤੇ ਉੱਚਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਹਰ ਕਰਮ, ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਉਲਟ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨਵਾਨ ਪੇਖੀਐ॥

ਅਧਰਮ ਕਰਮ ਕੇ ਬਿਨਾ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲੇਖੀਐ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੫]

ਕਿ ਆਸੋਕ ਬਰਨੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬਰਨੈ. ਸੰ. ਵਰਨ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਕਲ. ਸੂਰਤ. ਰੂਪ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰਾ [ਬਰਨੈ] = ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਿਤ ਰੂਪ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅਛੈ ਸਰੂਪ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਜੋ ਅਸ਼ੋਕ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਸੋ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖਕ, ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ [ਬਰਨੈ] = ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜੋ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਮਾਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਜੱਸ, ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੁਹਰੂ ਤੇ ਮੁਕਤੇ॥ ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਜੋਗ ਅਰੁ ਜੁਗਤੇ॥

ਦੀਸਹਿ ਸਭ ਮਹਿ ਸਭ ਤੇ ਰਹਿਤੇ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਓਇ ਧਿਆਨੁ ਧਰਤੇ॥ [੧੮੧-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਅਸ਼ੋਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਸ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਤੇਰੇ-ਜੱਸ, ਨੂੰ, ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ, [ਬਰਨੈ] = ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਸੋਗੁ॥ ਦੁਖੁ ਦਰਦੁ ਨਹ ਬਿਆਪੈ ਰੋਗੁ॥

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ, ਤੂ ਕਰਣੈਹਾਰੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰ॥ [੧੯੮-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ [ਬਰਨੈ] = ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ, ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਨ ਪਹਰ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵੈ, ਭਗਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਿ ਮਾਤਾ॥

ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੁਹੁ ਮਾਹਿ ਨਿਰਾਲਾ, ਕਰਣੈਹਾਰੁ ਪਛਾਤਾ॥

ਜਿਸਕਾ ਸਾ ਤਿਨ ਹੀ ਰਖਿ ਲੀਆ, ਸਗਲ ਜੁਗਤਿ ਬਣਿਆਈ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲਾ, ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ [੪੯੮-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਾ ਅਭਰਨੈ॥ ੧੦੫ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਅਭਰਨੈ. ਸੰ. ਆਭਰਣ. ਸੰਗਯਾ- ਗਹਿਣਾ. ਭੂਸ਼ਣ (੨) (ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਰਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾ ਨੂੰ [ਅਭਰਨੈ] = ਭੂਸ਼ਣ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗਹਿਣੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਤੋ ਲਹਣਾ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗਹਣਾ॥ ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਸਹਣਾ॥

ਜਿਥੈ ਰਖਹਿ ਬੈਠੁਨੁ ਤਿਥਾਈ, ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਜੀਉ॥ [੧੦੬-ਮਾਝਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ, ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ, ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਵਲ ਨੈਨ ਮਧੁਰ ਬੈਨ ਕੋਟਿ ਸੈਨ ਸੰਗ ਸੋਭ, ਕਹਤ ਮਾ ਜਸੋਦ ਜਿਸਹਿ ਦਹੀ ਭਾਤੁ ਖਾਹਿ ਜੀਉ॥

ਦੇਖਿ ਰੂਪੁ ਅਤਿ ਅਨੂਪੁ ਮੋਹ ਮਹਾ ਮਗ ਭਈ, ਕਿੰਕਨੀ ਸਬਦ ਝੁਨਤਕਾਰ ਖੇਲੁ ਪਾਹਿ ਜੀਉ॥

ਪੀਤ ਬਸਨ ਕੁੰਦ ਦਸਨ ਪ੍ਰਿਅ ਸਹਿਤ ਕੰਠ ਮਾਲ, ਮੁਕਟ ਸੀਸਿ ਮੋਹ ਪੰਖ ਚਾਹਿ ਜੀਉ॥

[੧੪੦੨-ਸਵਯੈ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਲੰਕ੍ਰਿਤੰ ਸੁ ਦੇਹਯੰ॥ ਤਨੋ ਮਨੋ ਕਿ ਮੋਹਯੰ॥ ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਧਾਰਹੀ॥ ਅਨੇਕ ਸੱਤ੍ਰ ਟਾਰਹੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ-੫੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦਾ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਭਰਨੇ] - ਭਰਨ ਪੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਦੀ ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਮਰਥ ਅਕਥ ਅਗੋਚਰ ਦੇਵਾ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤਾਕੀ ਸੇਵਾ॥

ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ, ਬਹੁ ਪਰਕਾਰੀ ਪਾਲਕਾ॥

[੧੦੮੪-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਕਿ ਜਗਤੰ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕ੍ਰਿਤੀ. ਸੰ. ਕਰਤ੍ਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਕਰਤਾ॥ ਜਗਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਸਾਰ. ਦੁਨੀਆ. ਵਿਸ਼. (੨) ਸੰ. ਕੀਰਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਵੰਡਿਆਈ. ਮਹਿਮਾ. ਜੱਸ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਇਹ ਜਗਤ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਤਾਈ, ਤੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ [ਕ੍ਰਿਤੀ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਏਕੋ ਕਰਤਾ ਜਿਨਿ ਜਗੁ ਕੀਆ॥ ਬਾਝੁ ਕਲਾ ਧਰਿ ਗਗਨੁ ਧਰੀਆ॥ [੧੧੮੮-ਬਸੰਤ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰੀ [ਕ੍ਰਿਤੀ] = ਕੀਰਤੀ ਹੈ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ, ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕੀਰਤਿ ਕਰਹਿ ਸਗਲ ਜਨ ਤੇਰੀ, ਤੂ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਮੁਰਾਰੇ॥

ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਾਖਹੁ ਸੁਆਮੀ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰੇ॥

[੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਛਤ੍ਰੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਛਤ੍ਰੰ (ਛਤ੍ਰੀ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)-ਬਹੁਤੇ ਛਤ੍ਰੀ (੨) ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ. ਛਤ੍ਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੩) ਛਤ੍ਰੀ. ਸੰ. ਕਸ਼ੱਤ੍ਰੀ. ਸੰਗਯਾ-ਜੋਧਾ. ਸੂਰਮਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਛਤ੍ਰੰ] = ਸੂਰਮੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਹੀ [ਛਤ੍ਰੀ] = ਸੂਰਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਤਹੂੰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੁਇਕੈ, ਸਾਧਤ ਸਿਲਾਹਨ ਕੈ, ਕਹੂੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੁਇਕੈ, ਅਰਿ ਮਾਰਤ ਮਰਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰਹੀ ਛਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਛਤ੍ਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਚੌਰ ਛਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਚੌਰ ਛਤ੍ਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੁਮਹੀ ਨਾਇਕ ਤੁਮਹਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ, ਤੁਮ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਭਗਵਾਨਾ॥

ਪਾਵਉ ਦਾਨੁ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਹਰਿ, ਨਾਨਕ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ॥

[੧੨੧੦-ਸਾਰੰਗ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਛਤ੍ਰੰ] = ਛਤ੍ਰਧਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਵੱਡਾ [ਛਤ੍ਰੀ] = ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਛਤ੍ਰਪਤਿ, ਫੈਲ ਰੂਪ ਛਿਤ ਨਾਥ, ਛੋਣ ਕਰ ਛਾਯਾ ਬਰ, ਛਤ੍ਰੀਪਤਿ ਗਾਈਐ॥

ਬਿਸੁਨਾਥ ਬਿਸੁੰਡਰ ਬੇਦ ਨਾਥ ਬਾਲਾਕਰ, ਬਾਜੀਗਰ ਬਾਨਧਾਰੀ ਬੰਧਨ ਬਤਾਈਐ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੪੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰ ਸੋਊ॥ ਨਾਨਕ ਦੂਸਰ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਊ॥

[੨੫੮-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਸਰੂਪੇ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬ੍ਰਹਮੰ. ਸੰ. ਬ੍ਰਹਮ. ਸੰਗਯਾ-ਵਿਆਪਕ, (੨) ਬ੍ਰਹਮਾ. (੩) ਬ੍ਰਹਮਣ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬ੍ਰਹਮੰ]=ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ— ਇਹ ਹੈ, ਕਿ, ਬ੍ਰਹਮ. ਸੰ. ਬ੍ਰਿਹ-ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਵਧਿਆ, ਯਾ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਯਾ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਆਪਕ-ਇਸ ਲਈ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਸੰਪੂਰਨ ਪਰਮ ਵਿਆਪਕ-ਜੋ ਪਰਮ ਚੈਤਨ ਸ਼ਕਤੀ-ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ, ਹਵਾ, ਅਕਾਸ਼, ਅਤੇ ਮਾਇਆ, ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਅਪੇਖਸ਼ਾ (ਨਿਸ਼ਿਥਿਤ) ਵੀ, ਅੰਤ ਰਹਿਤ, ਅਧਿਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ, ਉਸ ਪਰਮ ਚੈਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ, -ਬ੍ਰਹਮ-ਯਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨੀਚ ਉਚ , ਨਹੀ ਮਾਨ ਅਮਾਨ ॥ ਬਿਆਪਿਕ ਰਾਮ, ਸਗਲ ਸਾਮਾਨ ॥

[੩੪੪-ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਬ੍ਰਹਮੰ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਤੰਤੁ ਪਰਮ ਤੰਤੁ ਸਭੁ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਦਾਸੁ ਭਇਆ ॥

ਆਪੇ ਦਸ ਅਠ ਵਰਨ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਆਪਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਪ ਰਾਜੁ ਲਇਆ ॥

[੫੫੩-ਬਿਗੜੇ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਆਦਿ ਕਰਨ ਲਈ [ਬ੍ਰਹਮੰ]=ਬ੍ਰਹਮਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਸੁੱਧ ਸੇਖੰ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਧਰਮੰ ॥ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਕਹੂੰ ਬਾਲ ਕਰਮੰ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ :-੧੧੪]

ਕਿ ਅਨੁਭਉ ਅਨੁਪੈ ॥ ੧੦੬ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ [ਅਨੁਭਉ] = ਗਿਆਨ ਹੈ, ਸੋ [ਅਨੁਪੈ] = ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨੁਪਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਉਪਮਾ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ, ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ, ਨਹੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਉਹੁ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹੁ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹੇ ਸਭਸੈ, ਕਿਆ ਮਾਣਸੁ ਡੋਲੈ ॥

ਗਹਿਰ ਗਭੀਰ ਅਥਾਹੁ ਤੂ, ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਅਮੋਲੈ ॥

[੧੧੦੨-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨੰ, ਕੀਮਤਿ ਨ ਗੁਨੰ ਧ੍ਰਾਨੰ, ਉਚੇ ਤੇ ਉਚੈ, ਜਾਨੀਜੈ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ਥਾਨੰ ॥

[੧੩੮੬-ਸਵੇਯੈ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ [ਭਉ] = ਭੈ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਸੋ ਤੂੰ ਅਨੁਪਮ ਵਸਤੂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਪੂਰਨ [ਉਪੈ] = ਉਪਮਾ (ਕੀਰਤੀ) [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਯਥਾ—ਉਪਮਾ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕੀ, ਉਪਮਾ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ ॥ ਤਜਿ ਆਨ ਸਰਣਿ ਗਹੀ ॥

ਪ੍ਰਭ ਚਰਣ ਕਮਲ ਅਪਾਰ ॥ ਹਉ ਜਾਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ॥

[੮੩੭-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ ਕਹਿ ਕਹਿ ਗਾਵਾ, ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ ॥

ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ, ਤੂੰ ਠਾਕੁਰ ਉਚ ਭਗਵਾਨਾ ॥

[੭੩੪-ਸੂਹੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਆਦਿ ਅਦੇਵ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਦੇਵ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਵ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਸੁਰ. (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ. (੩) [ਅ] = ਸਰਬਚਿਰ, ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਤੇ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾ ਦੀ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤਾ, ਅਤੇ [ਅਦੇਵ] = ਦੈਤ (ਰਾਕਸ਼) ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਹੈ ਸਦਾ, ਅਭੇਦ ਭੇਦ ਨਾਥ ਹੈ॥ ਸਮੱਸਤ ਸਿੱਧ ਬਿੱਧ ਦਾ, ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਸਾਥ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਭ ਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਖਾਨ-ਪਾਨ ਦੇ [ਦੇਵ] = ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ, ਜੀਵ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਉ ਦੇਵਣ ਹਾਰਾ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰਾ॥

ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਸਭਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਣੇ, ਸਾਧੂ ਚਰਨ ਪਖਾਲੀ ਜੀਉ॥ [੧੦੬-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਦੀ ਆਦਿ, ਤੇ [ਅ] = ਸਰਬ ਚਿਰ ਤੋਂ [ਦੇਵ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਪਤ ਪਤਾਰ ਕੇ ਤਰ ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ॥ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਗਾਧਿਤੇਜ, ਅਨਾਦ ਮੂਰਤ ਅਤਾਪ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੪]

ਕਿ ਆਪਿ ਅਭੇਵ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਆਪਿ. ਸੰ. ਆਤਮਨ. ਸਰਵਨਾਮ - ਖੁਦ. ਸੁਯੰ (੨) ਸੰ. ਆਪ: ਸੰਗਯਾ-ਜਲ.॥ ਅਭੇਵ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸਦਾ ਭੇਦ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ (੨) ਭਿੱਜਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ [ਅਭੇਵ] = ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ. ਕਿ ਤੂੰ, ਕਦੋਂ ਕੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਚੁ ਵਡਾਈ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਮੁ ਨ ਕਹਣਾ ਜਾਈ॥

ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਜੀਵਹਿ ਜਨੁ ਤੇਰੇ, ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਮਨਿ ਮਾਣੇ ਜੀਉ॥

[੧੦੭-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਪਿ] = ਜਲ ਆਦਿਕ ਦੇ ਨਾਲ [ਅਭੇਵ] = ਭਿੱਜਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਜਲ ਆਦਿਕ, ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਯਥਾ— ਤਿਥੈ ਪਵਣੁ ਨ ਪਾਵਕੋ, ਨ ਜਲੁ ਨ ਆਕਾਰੁ॥ ਤਿਥੈ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ, ਭਵਜਲ ਤਾਰਣਹਾਰੁ॥

[੧੦੦੬-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਕਿ ਚਿਤ੍ਰੰ ਬਿਹੀਨੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬਿਹੀਨੈ. ਸੰ. ਵਿਹੀਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਬਿਨਾਂ. ਰਹਿਤ. ਛਡਿਆ ਹੋਇਆ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਚਿਤ੍ਰੰ] = ਤਸਵੀਰ (ਮੂਰਤ) ਆਦਿ ਤੋਂ [ਬਿਹੀਨੈ] = ਬਿਨਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਆਦਿ, ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ, ਦੇਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਤੇਰੀ ਮੂਰਤੀ, ਹੈ ਕੈਸੀ।

ਯਥਾ— ਜਾਤ ਪਾਤ ਨ ਤਾਤ ਜਾਕੋ, ਮੰਤ੍ਰ ਮਾਤ ਨ ਮਿਤ੍ਰ॥

ਸਰਬ ਨਉਰ ਬਿਖੈ ਰਮਿਓ, ਜਿਹ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਚਿੱਤ੍ਰ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਚਿਤ੍ਰ] = ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ [ਬਿਹੀਨੈ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ, ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਫੁਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਉਤਪਤਿ ਪਰਲਉ ਸਬਦੇ ਹੋਵੈ॥ ਸਬਦੇ ਹੀ ਫਿਰਿ ਓਪਤਿ ਹੋਵੈ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਤੈ ਸਭੁ ਆਪੇ ਸਚਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਪਾਇ ਸਮਾਵਣਿਆ॥ [੧੧੭-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਕਿ ਏਕੈ ਅਧੀਨੈ ॥ ੧੦੭ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਧੀਨੈ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮਾ-ਤਹਤ. ਵਸੀਭੂਤ. ਵੱਸ ਵਿੱਚ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਇੱਕ ਤੇਰੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪੰਚ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਓਹੁ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੁ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸਹੀ ਹਾਥਿ॥ ਮਾਰਿ ਆਪੇ ਜੀਵਾਲਦਾ, ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਾਥਿ॥

[੪੮-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਹੀ, ਤੈਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕੇ ਤੇਰੇ ਵਸਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰਾ॥ ਤੂ ਭਗਤਾ ਕੈ ਵਸਿ, ਭਗਤਾ ਤਾਣੁ ਤੇਰਾ॥

[੯੬੨-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਵਸਿ ਭਗਤਿ ਥੀਆ ਮਿਲੇ ਜੀਆ, ਤਾਕੀ ਉਪਮਾ ਕਿਤੁ ਗਨੀ॥

ਇਹੁ ਦਾਨੁ ਮਾਨੁ ਨਾਨਕੁ ਪਾਏ, ਸੀਸੁ ਸਾਧਰ ਧਰਿ ਚਰਨੀ॥ [੪੫੬-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਏਕੈ] = ਏਕਤਾ ਵਾਲੇ ਸਮਦਰਸੀ ਸੰਤ ਜਨ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਕਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਿਧੇ, ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਵਸਿ ਆਏ ਰਾਮ॥

ਸੰਤ ਚਰਣ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲਾਗੇ, ਤਿਨੀ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਏ ਰਾਮ॥ [੭੮੦-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ, ਅਧੀਨਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਝ, ਅਪਣੀ ਮਰਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ, ਕਿਸੇ ਦਾ, ਕੁੱਝ ਵੀ ਅੰਕੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਆਪੇ, ਓਹੁ ਪੂਛਿ ਨ ਕਿਸੈ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ, ਜਿਨਿ ਮੇਲਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ॥

[੧੧੩੫-ਭੈਰਉ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਚਰਣਹ ਸਰਨੀ ਦਾਸਹ ਦਾਸੀ, ਮਨਿ ਮਉਲੈ ਤਨੁ ਹਰੀਆ॥

ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰੁ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ, ਆਪਨ ਭਾਵਨ ਕਰੀਆ॥ [੭੭੬-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਰਜ਼ਾਕੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਰੋਜ਼ੀ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ-ਨਿੱਤ ਦਾ ਭੋਜਨ॥ ਰਜ਼ਾਕੈ. ਅਰਬੀ. ਰੱਜ਼ਾਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-
ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਰਿਜ਼ਕ ਦਾਤਾ. (੨) [ਰਜ਼ਾਕੈ = ਰਜ਼ਾ + ਕੈ] ਰਜ਼ਾ. ਪੰਜਾਬੀ. ਕ੍ਰਿਆ-ਰੱਜਣਾ.
ਢਿੱਡ ਭਰਨਾ. ਤ੍ਰਿਪਤ. (ਅ) ਰਜ਼ਾ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ- ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਭਾਣਾ. ਹੁਕਮ. ਆਗਿਆ. ॥
ਕੈ. ਕ੍ਰਿਆ - ਕਰਕੇ (੨) ਅਵੱਥੈ-ਸੇ. ਤੋਂ. ਨਾਲ.

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰੋਜ਼ੀ] = ਨਿੱਤ ਦੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਦਾ [ਰਜ਼ਾ ਕੈ] = ਰਿਜ਼ਕ
ਦਾਤਾ (ਰੱਜ਼ਾਕ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ, ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰੇ,
ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਕਰੇ, ਸਭ ਨੂੰ, ਆਪੇ ਆਪਣੇ, ਕਰਮਾਂਨੁਸਾਰ, ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ
ਦੇ ਵੀ, ਅੱਛੇ-ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਨੂੰ, ਦੇਖ ਕੇ, ਰੋਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਓਹ ਰੋਜ਼ੀ ਰਜ਼ਾਕ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਾਰ ਨ ਪਾਇ ਸਕੈ ਪਦਮਾਪਤਿ, ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਭੇਦ ਉਚਾਰੈ॥

ਰੋਜ਼ੀ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਲੋਕਤ ਰਾਜਕ, ਰੋਖ ਰੁਹਾਨ ਕੀ ਰੋਜ਼ੀ ਨ ਟਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੋਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਬਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ, ਕਲ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆਨਿਧ ਦੇਖਨ, ਦੇਖਤ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ [ਰਜ਼ਾਕੈ] = ਢਿੱਡ ਕਰਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਤਾਂਈ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ
ਨਾਲ, ਸਭ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਬਹੁਤੋਂ ਬਹੁਤੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸਗਲ ਰਜਾਇਆ॥

ਦਾਤਿ ਕਰਹੁ ਮੇਰੇ ਦਾਤਾਰਾ, ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਧ੍ਰਾਪੇ ਜੀਉ॥

[੧੦੮-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਸਦੇ ਉੱਪਰ, ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸਨੂੰ, ਰੋਜ਼ੀ ਆਦਿ,
ਦਾਤਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਜ਼ਾ ਕੇ, ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿ
ਜਾਂਦੀ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇਰੀ ਦਾਤੀ ਰਾਜਾ॥ ਮਾਣਸੁ ਬਪੁੜਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀ, ਕਿਆ ਤਿਸਕਾ ਮੁਹਤਾਜਾ॥

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕਾ, ਤਿਸ ਕੀ ਭੂਖ ਗਵਾਈ॥

ਐਸਾ ਧਨੁ ਦੀਆ ਸੁਖਦਾਤੈ, ਨਿਖੁਟਿ ਨ ਕਬ ਹੀ ਜਾਈ॥

[੬੦੮-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ [ਰਜ਼ਾ] = ਹੁਕਮ ਦੇ [ਕੈ] = ਨਾਲ, ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਤਾਂਈ,
ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਕਿ ਕੋਈ ਰੋਜ਼ੀ ਤੋਂ, ਖਾਲੀ ਨ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਯਥਾ— ਸਭਨਾ ਰਿਜ਼ਕੁ ਸੰਬਾਹਿਦਾ, ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਨਿਰਾਲਾ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਆਪੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥

[੭੮੫-ਸੂਹੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਰਹੀਮੈ ਰਿਹਾਕੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਰਹੀਮੈ. ਅਰਬੀ. ਰਹੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਤਰਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ॥
[ਰਿਹਾਕੈ = ਰਿਹਾ + ਕੈ] ਰਿਹਾ. ਫਾਰਸੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਖੁਲਾ. ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ. ਨਿਰਬੰਧ. ॥ ਕੈ. ਸੰ.
ਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਕਾਰਕ. ਕਰਨਵਾਲਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰਹਿਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ [ਰਿਹਾ ਕੈ] = ਰਿਹਾਈ (ਖਲਾਸੀ-ਮੁਕਤੀ) ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ, ਦੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਉਪਰ ਤਰਸ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, - ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ, ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਵਿੱਚ, ਯਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਕੈਦ ਆਦਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ— ਜਿਵੇਂ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਦੁਖੀ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ— ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ, ਸਿਤਾਰੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਬਾਲਾ ਰਾਓ, ਅਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ ਨੂੰ, ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਯਥਾ— ਬੰਧਨ ਕਾਟੇ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭਿ, ਹੋਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਤਾਕੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥

[੮੧੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂ ਸਾਹਿਬੁ ਅਗਮੁ ਦਇਆਲੁ ਹੈ, ਸਭ ਤੁਧੁ ਧਿਆਹੀ॥

ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ ਤੂ ਸਭਸ ਦਾ, ਤੂ ਸਭ ਛਡਾਹੀ॥ [੩੦੨-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

{ ਰਿਹਾਈ ਉਪਰ ਸਾਖੀ }

ਯਥਾ— ਅਸਾਧੇ ਅਗਾਧੇ, ਅਗੁੰਜਲ ਗਨੀਮੈ॥ ਅਗੁੰਜਲ^੧ ਅਗਾਧੇ ਰਹਾਕੁਲ ਰਹੀਮੈ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭]

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ, 'ਜਨਵਾਰਾਂ' ਨਾਮ ਦੀ ਜਗਾ ਵਿੱਚ, ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਬਾਲਾ ਰਾਓ ਅਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ, ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ, ਬੜੇ ਬਲੀ, ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਸਨ, ਉਹੁ ਅਪਣੇ, ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੇ, ਮਰਹੱਟੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸਦਾ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅੱਗੋਂ, ਅੜ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ, ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਵੀ, ਖੂਬ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਦੀ, ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਧਾਂਕ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਮਰਹੱਟੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਜਦ ਵੀ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ, ਫੌਜ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ, ਪਰ ਉਹੁ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਫੜਨ ਤੋਂ ਬੱਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ, ਨ ਫੜੇ ਗਏ, ਤਦ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ, ਘੇਰ ਲਿਆ, - ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ, ਲੜਾਈ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫੌਜ ਨੇ ਫੇਰ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਹੀ ਲਿਆ, - ਅਤੇ ਫੜ ਕੇ, ਰਾਜੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਦੇ ਪਾਸ, ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ, ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇੜੀਆਂ, ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਕੈਦ ਵਾਲੀ ਜਗਾ ਵੀ, ਬਿਖਮ ਐਸੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਥੇ ਜਾਕੇ, ਕੋਈ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਛੁੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਕਰੜੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚ, ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਦ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ, ਬੀਤ ਗਿਆ, ਤਦ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ, ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ, - ਅਤੇ ਕੈਦ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ, ਸੰਤ, ਮਹੰਤ, ਅਤੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰਾਂ, ਦੀਆਂ, ਮੰਨਤਾ ਮੰਨੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਅਰਾਧਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ, ਕੈਦ ਤੋਂ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਨ ਕੀਤਾ।

ਯਥਾ— ਦੇਵ ਸੰਤ ਬਹੁ ਪੀਰ ਮਨਾਏ। ਕੋਇ ਨ ਤਿਨ ਕੋ, ਸਕਯੋ ਛਡਾਇ॥

ਉਸ ਕੈਦ ਖਾਨੇ ਦੀ, ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਦੁਰਗਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸੀ, ਉਹੁ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਸਮੇਂ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਦਿਨ, ਬਾਲਾ ਰਾਓ ਨੇ, ਸਿੱਖ ਨੂੰ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ, ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਸੁਣਿਆ, ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿ ਹੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ, ਤੂੰ-ਇਹ ਦੱਸ, ਕਿ

੧. ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ - [ਅਗੁੰਜਲ] = ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ, ਰਿਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਤੂੰ ਕਿਸ ਦੀ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ.—

ਯਥਾ— ਰੱਛਕ ਦੁਰਗ ਸਿੰਘ, ਬਿੱਚ ਏਕ॥ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹੈ ਬਿਬੇਕ॥ ਪਹਿਰਾ ਦੇਤਿ ਗਿਰਾ ਗੁਰ ਭਨੈ॥

ਬਾਲਾ ਰਾਇ, ਸ਼੍ਰੋਣ ਦੇ ਸੁਨੇ॥ ਹਿਤ ਬੁਝਨਿ ਕੇ, ਤਬੈ ਬਖਾਨੀ॥ ਪੜਤ ਰਹਿਤ, ਤੂ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਣੀ॥

ਤਦ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ, ਸਭ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ, ਮੁਕਤਿ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ— ਉਸਨੂੰ ਹੀ, ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ, ਤਦ ਬਾਲਾ ਰਾਇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ,— ਤਦ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਮਹਿਮਾ ਦਾ, ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਹਾ, ਕਿ ਜੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ, ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ, ਅੱਗੇ ਨੌਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੋਈ, ਬਾਣੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ, ਉਸ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ, ਸਿੰਘ ਪੰਥ ਨੂੰ, ਸਾਜਣ ਵਾਲੇ, ਤੇ ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ, ਸਮੱਰਥ, ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਾਂਦੇੜ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ— ਇਸ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਇਸ ਲੋਕ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ, ਮੁਕਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ— ਤਦ ਬਾਲਾ ਰਾਇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਕੀ ਉਹ ਸਾਡੀ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ, ਏਸ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ,— ਤਦ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਕਿ ਹਾਂ, ਛੁੜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ,— ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਜੋ, ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ, ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦੀ, ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ, ਬਵੰਜਾ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਿਆ ਨੂੰ, ਛੁੜਾ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ,— ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਕਦੇ ਵੀ, ਛੁੱਟਣ ਦੀ, ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ॥ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ, ਕੈਦ ਕੀਤੇ, ਹੋਏ ਸਨ,— ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ, ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ, ਅਰਾਧਨਾ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ, ਇਹ ਸੰਸਾਰੀ ਕੈਦ ਦੇ, ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ, ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ, ਰਿਹਾ ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਵੀ, ਕੱਟ ਦੇਣਗੇ।

ਤਦ ਬਾਲਾ ਰਾਇ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਤੋਂ, ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਜੱਸ ਦੀਆਂ, ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵੱਧ ਗਈ, ਅਤੇ ਫੇਰ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ, ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਸਾਡੀ ਇਸ ਕੈਦ ਦੀ, ਬੰਦਿਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ, ਰਿਹਾਈ ਹੋ ਜਾਵੇ,— ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ, ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ, ਦੇਗ ਵੀ ਚੜਾਵਾਂਗਾ,— ਤਦ ਉਸਦੇ, ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ, ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ,— ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਸਰੂਪ ਦਾ, ਧਿਆਨ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਬਾਲਾ-ਰਾਇ ਦੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹਰ ਵੇਲੇ—ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ, ਸਭ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਹੀ ਭੁਲ ਗਈ, ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ— ਹਰ ਵੇਲੇ, ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ, ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮ, ਮਨ ਮਹਿ ਉਪਜਾਯੋ॥ ਨਿਸਦਿਨ ਗੁਰ ਮਹਿ ਧਿਆਨ ਲਗਾਯੋ॥

ਏਧਰ ਤਾਂ, ਬਾਲਾ ਰਾਇ ਦੀ, ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਗਈ,— ਅਤੇ ਓਧਰ, ਅਬਚਲ ਨਗਰ (ਨਾਂਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ— ਸੰਮਤ ੧੭੬੫-ਕਤਕ ਸੁਦੀ, ਪੰਚਮੀ ਦੇ ਦਿਨ, ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ, ਯਾਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ, ਭਾਣਾ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ,— ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ, ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਹੋ ਕੇ, ਤੇ ਕੁਮੈਤ ਘੋੜੇ ਨੂੰ, ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਜਦ ਦੋ ਘੜੀਆਂ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਤਦ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ, ਇਕ ਲਕੜਹਾਰੇ ਨੂੰ, ਦਰਸ਼ਨ

੧. ਲਕੜਹਾਰੇ, ਅਤੇ ਸੰਤ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਅਬਚਲ ਨਗਰ (ਨਾਂਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿਚ ਜਾਕੇ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣੇ ਅੱਜ ਹੀ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ, ਜਦ ਪਹਰ ਭਰ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਤਦ ਇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ,—
 ਅਤੇ ਜਦ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ, ਤਦ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਬਾਲਾ ਰਾਓ, ਤੇ ਹੁਸਤਮ ਰਾਓ, ਕੈਦ ਸਨ,
 ਉਥੇ ਜਾਕੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ,— ਉਸ ਵਕਤ ਬਾਲਾ ਰਾਓ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਮਗਨ ਸੀ,— ਜਦ ਉਸਨੇ,
 ਘੋੜੇ ਦੇ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ, ਖੜਾਕ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਤਾਂ ਨੇੜ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ,— ਅਤੇ
 ਕਿਹਾ, ਆਪ ਜੀ ਕੌਣ ਹੋ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਓਹੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੂੰ, ਅਰਾਧਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ,— ਅਸੀਂ
 ਤੇਰੇ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ,— ਇਸ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ, ਛੁੜਾਉਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਛੇਤੀ ਕਰੋ, ਹੁਣ ਦੇਰ ਨ ਕਰੋ— ਬਾਲਾ ਰਾਓ ਨੇ ਕਿਹਾ,
 ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੇੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਵੀ, ਬੇੜੀਆਂ
 ਸਣੇ, ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ,— ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਛੇਤੀ ਜਗਾ ਦੇ, ਕਿਤੇ ਓਹੁ ਏਥੇ ਹੀ,
 ਨ ਰਹਿ ਜਾਵੇ,— ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ, ਉਚਾਰਨ ਕਰੋ,— ਬੇੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ, ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੀਆਂ,—
 ਤਦ ਭਰਾ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ, ਨਾਮ ਲਿਆ, ਤਦ ਉਸੇ ਵਕਤ, ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ, ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ
 ਪਈਆਂ,— ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ, ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ,— ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—
 ਜੋ ਸਾਡਾ ਸਿੱਖ, ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ, ਛੁੜਾਵਣ ਦੀ ਕੋਹੜੀ ਵੱਡੀ
 ਗੱਲ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂ, ਜਮਾਂ ਦੇ, ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਅਰਧ ਰਾਤ, ਸਿਮਰਤਿ ਉਰ ਜਥੈ॥ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ, ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਥੈ॥
 ਸਬਦ ਤੁਰੰਗਮ ਕੋ, ਸੁਨ ਪਾਯੋ॥ ਉਠਯੋ ਰਾਇ, ਤਿਤ ਨੈਨ ਲਗਾਯੋ॥
 ਬਿਸਮਤ ਬੂਝਯੋ 'ਕਹੁ ਤੁਮ ਕੌਨ'॥ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭ ਕਹਯੋ, ਅਰਾਧਹਿ ਜੈਨ॥
 ਸੋ ਪਹੁੰਚਯੋ, ਤੁਵ ਕਰਨਿ ਸਹਾਇ॥ ਉਠਹੁ ਅਬਹਿ, ਨਹ ਬਿਲਮ ਲਗਾਇ॥
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮੋਹਿ, ਪਗਹੁ ਮਹਿ ਬੇਰੀ॥ ਅਨੁਜ ਸੁਪਤਿ, ਤਿਮਹੀ ਢਿਗ ਮੇਰੀ॥
 ਭ੍ਰਾਤ ਜਗਾਵਹੁ, ਸੰਗ ਨ ਹੂਟੈ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹੁ, ਬੇੜੀ ਟੂਟੈ॥
 ਸੁਨਿ ਪ੍ਰਭ ਤੇ, ਨਿਜ ਅਨੁਜ ਜਗਾਯੋ॥ ਸੰਗਲ ਟੂਟੇ, ਨਾਮ ਧਿਆਯੋ॥

ਯਥਾ— ਉਠ ਦੋਨਹੁ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਪਰੇ॥ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕਰੇ॥'
 ਪ੍ਰਭ ਬੋਲੇ, 'ਜੋ ਸਿਖ ਹੈ ਮੇਰੇ॥ ਸਿਮਰਤ ਸਤਿਗੁਰ, ਸੇਝ ਸਵੇਰੇ॥'
 ਨਰ ਤੇ ਕਹਾਂ, ਬਚਾਵਨ ਗਾਥਾ॥ ਜਮ ਤੇ ਰਾਖੋ, ਦੇ ਕਰ ਹਾਥਾ॥'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ, ਦੋਨਾਂ ਪਾਸੇ ਦੇ, ਰਕਾਬਾਂ ਦੇ ਚਮੜਿਆਂ ਨੂੰ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ (ਮਜ਼ਬੂਤ) ਹੋ ਕੇ,
 ਫੜ ਲਵੋ, ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ, ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਜਗਾ ਦੇਵੋ— ਤਦ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ, ਦੋਨੇ ਪਾਸੇ ਹੋਕੇ,
 ਰਕਾਬਾਂ ਦੇ ਚਮੜਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰੋ— ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ
 ਲਵੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ, ਕਿਲੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ, ਨਿਕਲ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ,
 ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ, ਫੜ ਲਵੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ— ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ,
 ਜਦ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤਦ ਸਭ ਪਹਿਰੇਦਾਰ, ਜਾਗ ਪਏ— ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਘੇਰ ਕੇ, ਸਾਰੇ
 ਹੀ ਫੜਨ ਨੂੰ ਆ ਗਏ—ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਘੋੜੇ ਨੂੰ, ਅੱਡੀ ਲਾਕੇ, ਜਾਣ ਲਈ, ਪ੍ਰੇਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਉਸੀ ਵੇਲੇ, ਜਿਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਛੀ ਉੱਡਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਘੋੜਾ, ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਨੂੰ, ਉੱਡ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਕੋਹ,
 ਬਿਧਿਆਚਲ ਪਰਬਤ ਵਲ ਜਾਕੇ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਰਕਾਬਾਂ ਦੇ ਚਮੜੇ ਛੁੜਵਾ ਕੇ ਕਿਹਾ,
 ਜਿਸ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੜਾ ਕੇ, ਲਿਆਏ ਹਾਂ, ਇਸ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ, ਹੱਠ ਨ ਕਰਨਾ,
 ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ—

ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੋ,— ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਮਨੋਂ ਹੋ ਕੇ
 ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭੇਟਾਂ ਦਾ ਅਰਪਨ, ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਾ ਰਾਓ ਤੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ, ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਕੇ, ਘਰ ਨੂੰ, ਚਲੇ ਗਏ, ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਿਸ਼ਾਮ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਬਚਲ ਨਗਰ (ਨਾਂਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ, ਮੰਨ ਮੰਨੋਤ ਦੀ, ਸਭ ਸਮੱਗੀ, ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ, ਮਾਇਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਗੋਲਕ ਵਿੱਚ ਪਾਈ, ਫੇਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ,~ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਆਪ ਬੀਤੀ, ਸਭ ਵਾਰਤਾ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ,— ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ, ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ, ਅਲੋਪ (ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ) ਹੋ ਗਏ॥

(ਗੁਰੂ ਪਤਾਪ ਸੁਰਜ (ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਐਨ ਦੁਜਾ-ਅੰਸੂ-੨੪-੨੫-੨੬)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ “ਰਹੀਮੋ ਰਿਹਾ ਕੈ” ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਸਾਰਬਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋਕਿ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਰਿਹਾ ਕਰਕੇ, ਸਖੀ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ.

ਯਥਾ— ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਬਿਸਾਰੇ ਅਉਗਨ, ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ॥

ਹੋਏ ਕਿਪਾਲ ਮਾਤ ਪਿਤ ਨਿਆਈ, ਬਾਰਿਕ ਜਿਓ ਪਤਿਪਾਰਿਆ॥ [੩੮੩-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਕਿ ਪਾਕ ਬਿਐਬ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਪਾਕ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ— ਪਵਿਤ੍ਰ ॥ ਬਿਐਥ. ਫਾਰਸੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਐਥ (ਦੋਸ਼) ਰਹਿਤ. ਨਿਰਵਿਕਾਰ. ਪਾਪ ਰਹਿਤ. ਪਵਿਤ੍ਰ (੨) [ਬਿਐਥ = ਬਿ + ਐਥ] ਬਿ. ਫਾਰਸੀ. ਬੇ. ਅਵੱਧੈ— ਬਿਨਾ. ਬਗੈਰ. ਰਹਿਤ. ਨਹੀਂ. (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਬਿ. — ਨਿਸ਼ੇਧ-ਬੋਧਕ ਪਦ. ॥ ਐਥ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਐਗੁਣ. ਦੋਸ਼. ਪਾਪ (੨) ਭੈੜੀ ਆਦਤ. ਬੁਰੀ-ਵਾਦੀ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, [ਬਿਐਸ਼] = ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਇਸੀ ਕਾਰਨ ਤੂੰ [ਪਾਕ] = ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਾਬਾ ਅਲਹੁ ਅਗਮ ਅਪਾਰ॥ ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕ ਬਾਇ, ਸਚਾ ਪਰਵਦਿਗਾਰ॥

[੫੩-ਸੀ ਰਾਗ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਨੀਲੰ ਅਨਾਦੰ॥ ਪਰੇਯੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ, ਸਦਾ ਨਿਰ ਬਿਖਾਦੰ॥

[ਬਚਿਤ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੬]

ਦੁਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪਰਖ! ਤੂੰ [ਪਾਕ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਵੀ [ਬਿਐਥ] = ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਲਾਹ ਪਾਕ ਪਾਕ ਹੈ, ਸਕ ਕਰਉ ਜੇ ਦੂਸਰ ਹੋਇ॥ ਕਬੀਰ ਕਰਮ ਕਰੀਮ ਕਾ, ਉਹੁ ਕਰੈ ਜਾਨੈ ਸੋਇ॥

ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਹੈਂ॥ ੧੦੮॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਗੈਬਲ, ਅਰਬੀ, ਗੈਬ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਗੁਪਤ ॥ ਉਲ, ਅਰਬੀ, ਪ੍ਰਤੋਯ-ਸੇ. ਤੋਂ. (੨)
ਕਾ. ਕੇ. ਕੀ. ਕੋ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਐਸਾ ਹੈਂ, ਕਿ [ਗੈਬਲ] = ਗਪਤ ਤੋਂ ਵੀ ਗਪਤ ਹੈਂ।

ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ, ਮਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਆਦਿ, ਜੋ ਗੁਪਤ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਪਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਹਾਂ ਜੋ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗੁਪਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਉਹ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਲਹੁ ਗੈਬੁ ਸਗਲ ਘਟਿ ਭੀਤਰਿ, ਹਿਰਦੈ ਲੇਹੁ ਬਿਚਾਰੀ॥

ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਦੁਹੂੰ ਮਹਿ ਏਕੈ, ਕਹੈ ਕਬੀਰ ਪੁਕਾਰੀ॥

[੪੮੩-ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਸਭੁ ਜਿਸੁ ਕਰਣਾ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾ॥

ਆਪੇ ਗੁਪਤੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਅੰਤਰਿ, ਗੁਰਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ਹੇ॥

[੧੦੫੨-ਮਾਰੂ ਮ : ੩]

ਕਿ ਅਫਵੁਲ ਗੁਨਾਹ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਫਵੁਲ. ਅਰਬੀ. ਅਫਵ. ਸੰਗਯਾ— ਖਿਮਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਮੁਆਫੀ॥ ਗੁਨਾਹ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ—ਅਪਰਾਧ. ਦੋਸ਼. ਪਾਪ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ [ਅਫਵੁਲ] = ਬਖਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, [ਗੁਨਾਹ] = ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਤਾਂਈ. ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ, ਪਤਿਤਾਂ ਤੋਂ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਭ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਘਣੇ ਕਰੇ, ਠਾਕੁਰ ਬਿਰਦਾਇਆ॥

[੮੧੨-ਬਿਲਾਵਲ ਮ : ੫]

ਕਿ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਹੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, [ਸਾਹਾਨ] = ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਸਾਹ] = ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਗੁਣ ਕਥਹਿ ਘਨੇਰੇ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਮਿਲੈ ਪਤਿ ਰਾਖਹੁ, ਤੂੰ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾ ਹੇ॥

[੧੦੩੩-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੁਨਿੰਦ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਕਾਰਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ— ਹੇਤੂ. ਸਬੱਬ (੨) ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਾਧਨ. ਸਮਗ੍ਰੀ. (੩) ਉਪਾਦਾਨ— ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ, ਪੰਜੇ ਤੱਤ ਆਦਿਕ॥ ਕੁਨਿੰਦ, ਫਾਰਸੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਨ ਵਾਲਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕਾਰਨ ਦੇ [ਕੁਨਿੰਦ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਸਬੱਬ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਕਰਤੇ ਹਥਿ, ਕਾਰਣੁ ਜੋ ਕਰੈ॥ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਸੰਤਾ ਧੂਰਿ ਤਰੈ॥

[੫੨੩-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ : ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੁਮਹੀ ਕਾਰਨ ਕਰਨ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਰਿ ਸਰਨ॥

ਮਨਿ ਤਨਿ ਹਰਿ ਓਹੀ ਧਿਆਇਆ॥ ਆਨੰਦ ਹਰਿ ਰੂਪ ਦਿਖਾਇਆ॥

[੮੮੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ : ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ [ਕਾਰਨ] = ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ [ਕੁਨਿੰਦ] = ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ, ਪੰਜੇ ਤੱਤ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਜੋ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ (ਕਾਰਨ ਦਾ ਅਰਥ— “ਪ੍ਰਪੰਚ” ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਹੈ)

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾ ਕਰੇ, ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੈ ਆਪਿ ਉਪਾਇ॥

ਸਭ ਏਕੋ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਇ॥

[੩੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ : ੩]

ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ ॥ ੧੦੬ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਦਿਹੰਦ. ਫਾਰਸੀ. ਦਿਹੰਦਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਣ ਵਾਲਾ ॥ ਰੋਜ਼ੀ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ-ਨਿਤ ਦਾ ਭੋਜਨ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ [ਰੋਜ਼ੀ] = ਨਿਤ ਦੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ [ਦਿਹੰਦ] = ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦਾਤਾ ਹੈਂ ॥

ਯਥਾ— ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਤੈਂ ਰਿਜ਼ਕੁ ਸਮਾਹਾ ॥ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਤੈਂ ਜੇਤੁ ਉਪਾਹਾ ॥

ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਸੁਆਮੀ, ਲਵੈ ਨ ਕੋਈ ਲਾਵਣਿਆ ॥ [੧੩੦-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਰਾਜਕ. ਅਰਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਿਜ਼ਕ (ਰੋਜ਼ੀ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅੰਨਦਾਤਾ. ਨਿਤ ਦਾ ਭੋਜਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ [ਰਾਜਕ] = ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਦੇ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ [ਰਹੀਮ] = ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ, ਤੂੰ ਹੀ ਅਤੀਅੰਤ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ, ਰੋਜ਼ੀ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਧੰਧੈ ਲਾਏ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਰਿਜ਼ਕੁ ਆਪਿ ਅਪੜਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸਚਿ ਰਾਤੇ, ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣਿਆ ॥ [੧੧੨-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਕਰੀਮ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਰਹੀਮ ॥

ਅਲਹੁ ਅਲਖੁ ਅਪਾਰ, ਖੁਦਿ ਖੁਦਾਇ ਵਡ ਬੇਸੁਮਾਰ ॥ [੮੯੬-ਰਾਮ ਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦੇਖੈ ਸੁਣੈ ਹਦੂਰਿ ਸਦ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਰਵਿੰਦੁ ॥

ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾ ਨੋ ਪਾਲਦਾ, ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਖਸਿੰਦੁ ॥ [੪੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਕਿ ਕਰਮ ਕਰੀਮ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਕਰਮ. ਅਰਬੀ. ਕਰਮ. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰਿਪਾ. ਮਿਹਰਬਾਨੀ. ॥ ਕਰੀਮ. ਅਰਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਕਰਮ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪੂਰਨ [ਕਰੀਮ] = ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਮਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਦੁਖ ਦੇਖ ਹਰਤਾ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਰੀਮ ॥ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਰਹੀਮ ॥

[੮੮੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਕਿ ਸਰਬ ਕਲੀ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਕਲੀ. (ਕਰੀ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਤਾ. ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਕਲਾਵਾਨ. ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ. (੩) ਕਲਿਕਾ-ਫੁੱਲ ਦੀ ਡੋਡੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਫੁੱਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਜੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਕਲੀ ਹੈ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ ਦਾ [ਕਲੀ] = ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਹੋਇ ॥ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

[੩੬੫-ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ [ਕਲੀ] = ਕਲਾ (ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਸਭ, ਥੋੜੀ-ਥੋੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸਰਬ ਕਲ ਪੂਰਾ, ਕਿਛੁ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥

ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਛਡਾਇ॥ [੭੨੦-ਬੈਰਾੜੀ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਰਬ ਕਲਾ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਜਲਹਿ ਮੀਨ॥

ਅਗਮ ਅਗਮ ਉਚਹ ਤੇ ਉਚ॥ ਹਮ ਬੋਰੇ ਤੁਮ ਬਹੁਤ ਮੂਚ॥ [੧੧੮੨-ਬਸੰਤ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਪੱਤੇ ਫੁੱਲ, ਅਤੇ [ਕਲੀ] = ਕਲੀਆਂ (ਅਧਿਕਤੋਂ ਫੁੱਲ) ਹਨ, ਸੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਫੁਲੇ ਹੈ ਕੈ, ਭਲੇ ਰਾਗ ਫੁਲੇ॥ ਕਹੂੰ ਭਵਰ ਹੈ ਕੈ, ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਭੁਲੇ॥

ਕਹੂੰ ਪਵਨ ਹੈ ਕੈ ਬਹੇ-ਬੇਗਿ ਐਸੇ॥ ਕਹੈ ਮੋ ਨ ਆਵੈ, ਕਥੈ ਤਾਹਿ ਕੈਸੇ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਭਵਰਾ ਫੁਲ ਬੇਲਿ॥ ਆਪੇ ਸੰਗਤਿ ਮੀਤ ਮੇਲਿ॥ ਐਸੀ ਭਵਰਾ ਬਾਸੁ ਲੇ॥

ਤਰਵਰ ਫੁਲੇ ਬਨ ਹਰੇ॥ ਆਪੇ ਕਵਲਾ ਕੰਤੁ ਆਪਿ॥ ਆਪੇ ਰਾਵੈ ਸਬਦਿ ਬਾਪਿ॥

[੧੧੮੦-ਬਸੰਤ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਬਣਸਪਤਿ, ਆਪੇ ਹੀ ਫਲ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਮਾਲੀ ਆਪਿ ਸਭੁ ਸਿੰਚੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਹਿ ਪਾਏ॥ [੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੫]

ਕਿ ਸਰਬੰ ਦਲੀ ਹੈਂ॥ ੧੧੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦਲੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਦਲਣ ਕਰਤਾ. ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (੨) ਦਲੀ (ਸੈਨਾ) ਦਲਵਾਲਾ. (੩) ਸੰਗਯਾ- ਸੈਨਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ [ਦਲੀ] = ਦਲਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਸ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਿਤੇਕਿ ਰਾਜ ਰੰਗਯੋ॥ ਹਨੇ ਸੁ ਕਾਲ ਬਕਯੋ॥ ਜਿਤੇਕ ਲੋਕ ਪਾਲਯੋ॥ ਨਿਦਾਨ ਕਾਲ ਦਾਲਯੋ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ :-੭੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਦਲੀ] = ਸੈਨਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਸੰਗਿ ਦੇਖੇ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਪੇਖੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ :-੧੦੭]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨਯੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸਰਬਤ੍ਰ. ਸੰ. ਸਰਵਤ੍ਰ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਸਭ ਥਾਂ. (੨) ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, (੩) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਸਭ. ਤਮਾਮ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ ਹੈ, [ਸਰਬਤ੍ਰ] = ਸਰਬ ਤੇਨੂੰ ਹੀ [ਮਾਨਯੈ] = ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਤੇਰਾ ਹੀ ਅਰਾਧਨ, ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭਨਾ ਕੀ ਤੂ ਆਸ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਭਿ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹ॥

ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਖੁ ਤੂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪਾਤਿਸਾਹ॥ [੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦਾਨਯੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਦੇ ਤਾਈ [ਦਾਨਯੈ] = ਦਾਨ ਦੇ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ, ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਸਤੂ, ਤੇਰੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ, ਪੁੰਨ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਸੀ ਵੀ, ਵਸਤੂ ਦੀ, ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਦੇ ਕੇ, ਤੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ, ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਮੋਹੈ॥

ਜਪਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਧਿਆਈਐ, ਸਭ ਕਉ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਓਹੈ॥ [੪੯੨-ਗੁਜਰੀ ਮ:੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ [ਦਾਨਯੈ] = ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਕੀ ਬਿਧਿ ਜਾਣਹਿ॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ, ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਬੁਲਾਵਹਿ॥ [੭੩੫-ਸੂਹੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗਉਨੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਸਰਬਤ੍ਰ] = ਸਭਨਾ ਜਗਾਂ ਵਿੱਚ [ਗਉਨੈ] = ਗਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ, ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਕੋਈ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਬਾਈ ਮੰਨਿ ਵਸਾਈ, ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ॥

ਸੇਜ ਸੁਖਾਲੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਣੀ, ਸਚੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇਆ॥ [੭੭੦-ਸੂਹੀ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ, ਐਸਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਰਬ ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ, ਭਗਤੀ ਪੂਰਵਕ [ਗਉਨੈ] = ਗਉਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸੁਰ ਸਿਧ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਮੁਨਿਜਨ, ਗੁਣ ਅਨਿਕ ਭਗਤੀ ਗਾਇਆ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕਰਹੁ ਕਿਰਪਾ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹਰਿ ਰਾਇਆ॥ [੨੪੯-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਉਨੈ॥ ੧੧੧॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਭਉਨੈ] = ਦੇਵਭਵਨ (ਮੰਦਰ), ਅਤੇ ਦੇਵ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤਾ, ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਸਰੂਪ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪ ਹੀ ਮੰਦਰੁ ਆਪਹਿ ਸੇਵਾ॥ ਆਪਿ ਹੀ ਪੂਜਾਰੀ ਆਪ ਹੀ ਦੇਵਾ॥ [੮੦੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਐਸਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਾਰੇ [ਭਉਨੈ] = ਭਵਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦਾ ਰੱਚਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਉਦਾਂ ਲੋਕ ਰੂਪ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਤੂੰ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਭਵਨ ਧਾਰੇ ਏਕ ਥੋਂ ਕੀਏ ਬਿਸਥਾਰੇ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਵਭ ਮਹਿ ਆਪਿ ਹੈ ਨਿਰਾਰੇ॥

ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ਪਾਰੇ, ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਥਾਰੇ, ਸਗਲ ਕੋ ਦਾਤਾ ਏਕੈ ਅਲਖ ਮੁਰਾਰੇ॥

[੧੩੮੬-ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ ਮ:-੫ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸਰਬ [ਭਉਨੈ] = ਭਵਨ (ਮੰਦਰ) ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਮਕਾਨ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਿਮੀ ਤੂੰਹੀ॥ ਜਮਾ ਤੂੰਹੀ॥ ਮਕੀ ਤੂੰਹੀ॥ ਮਕਾਂ ਤੂੰਹੀ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੬੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਬਛਰੂ ਗਊ ਖੀਰੁ॥ ਆਪੇ ਮੰਦਰੁ ਬੰਮੁ ਸਰੀਰੁ॥

ਆਪੇ ਕਰਣੀ ਕਰਣਹਾਰੁ॥ ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਿ ਬੀਚਾਰੁ॥ [੧੧੯੦-ਬਸੰਤ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸਰਬ ਦੇਸ ਹਨ, ਸੋ ਤੇਰੇ ਅਪਨੇ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜਗਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਭ ਧਰਤੀ ਤੇਰੀ ਹੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਸਗਲੇ ਠਾਉ॥ ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਘਰ ਰਾਖੈ, ਤੈਸਾ ਤਿਨ ਠਾਉ॥
ਆਪੇ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਜੋਗੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਫੁਨਿ ਹੋਗੁ॥
ਪਸਰਿਓ ਆਪਿ ਹੋਇ ਅਨਤ ਤਰੰਗ॥ ਲਖੇ ਨ ਜਾਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਰੰਗ॥

[੨੭੫-ਗਉੜੀ-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਐ, ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਦੀਵੇ॥

ਦਸ ਚਾਰਿ ਹਟ ਤੁਧੁ ਸਾਜਿਆ ਵਾਪਾਰੁ ਕਰੀਵੇ॥ [੮੩-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਭੇਖਾਂ ਨੂੰ-ਕੌਤਕ ਪੂਰਵਕ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਦੇਸੁ ਬਾਬਾ ਆਦੇਸੁ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ, ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖਹਿ ਵੇਸ॥

[੪੧੭-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਰਾਜੈ. ਸੀ. ਰਾਜ. ਧਾਤੂ-ਚਮਕਣਾ. ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣਾ. ਰਾਜਣਾ. (੨) ਬਿਰਾਜਣਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣਾ. (੩) ਰਾਜਾ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਏਕੋ ਆਪਿ ਤੂਹੈ ਵਡ ਰਾਜਾ॥ ਹੁਕਮਿ ਸਚੇ ਕੈ ਪੂਰੇ ਕਾਜਾ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਪਤੀਜਾ ਹੇ॥ [੧੦੭੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ [ਰਾਜੈ] = ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੀ-ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ, ਆਵਈ ਕਰ, ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਕੀਨ॥

ਸਰਬ ਠਉਰ ਰਹਿਓ ਬਿਰਾਜ ਧਿਰਾਜ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰਹੀ, ਸਰਬ ਵਿੱਚ [ਰਾਜੈ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ, ਸਭ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ, ਚਿੰਤਾ ਕਰਹੁ ਹਮਾਰੀ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ॥ [੭੯੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਾਜੈ ॥ ੧੧੨ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਸਾਜੈ. ਕ੍ਰਿਆ-ਸਜਣਾ. ਫੱਥਣਾ. (੨) ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ. (੩) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਜਦਾ. ਫੱਥਦਾ..]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਤਾਈਂ [ਸਾਜੈ] = ਸਾਜਦਾ (ਰੱਚਦਾ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਤੇਰੀ ਹੀ ਰਚਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਐ, ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਦੀਵੇ ॥ ਦਸਚਾਰਿ ਹਟ ਤੁਧੁ ਸਾਜਿਆ, ਵਾਪਾਰ ਕਰੀਵੇ ॥
ਇਕਨਾ ਨੋ ਹਰਿ ਲਾਭੁ ਦੇਇ, ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਥੀਵੇ ॥

ਤਿਨ ਜਮਕਾਲੁ ਨ ਵਿਆਪਈ, ਜਿਨ ਸਚੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵੇ ॥ [੮੩-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਸਾਜੇ] = ਸੱਜ (ਫੱਥ) ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਹੀ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤ, ਖੰਗ ਮ੍ਰਿਗ ਮਹਾਨ ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁਲ ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੮]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੀਨੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਦੀਨੈ, ਅਰਥੀ. ਦੀਨ. ਸੰਗਯਾ— ਧਰਮ. ਮਜ਼ਹਬ. (੨) ਹਿੰਦੀ. ਕ੍ਰਿਆ-ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੩) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਣਵਾਲਾ. ਦਾਨਕਰਤਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ [ਦੀਨੈ] = ਧਰਮਾਂ ਦਾ, ਆਧਾਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ, ਯਾਦ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ, ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਓਈ, ਦੂਸਰੇ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ, ਭੂਲ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ ॥

ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ, ਸਭ ਹੀ ਕੋ ਗੁਰ ਦੇਵ ਏਕ, ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ, ਏਕੈ ਜੋਤ ਜਾਨਬੋ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਰਾਮ ਰਾਮ, ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ॥ ਕੋਈ ਸੇਵੈ ਗੁਸਈਆ ਕੋਈ ਅਲਾਹਿ ॥

[੮੮੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਨੂੰ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਦੇ [ਦੀਨੈ] = ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ, ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੁਮ ਬਡ ਦਾਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹੇ ॥

ਦੀਨੇ ਸਗਲੇ ਭੋਜਨ ਖਾਨ ॥ ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਨ ਇਕੁ ਗੁਨੁ ਨ ਜਾਨ ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਲੀਨੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਲੀਨੈ. ਲੀਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਲਯ. ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ. ਅਭੇਦ. (੨) ਮਗਨ. ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ ਵਿੱਚ [ਲੀਨੈ] = ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਤੱਦ ਤੱਦ, ਸੱਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਭੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰੰਧੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਜਲ ਵਿੱਚ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸੂਰਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵੀਰ-ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਏਕ ਅਨੇਕ ਬਿਆਪਕ ਪੂਰਕ, ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਸੋਈ ॥

ਮਾਇਆ ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਿਮੋਹਿਤ ਬਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਕੋਈ ॥

ਸਭੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ ਸਭੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਹੈ, ਗੋਬਿੰਦ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥

ਸੂਤੁ ਏਕੁ, ਮਣਿ ਸਤ ਸਹੰਸ ਜੈਸੇ, ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ [੮੮੫-ਆਸਾ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਪ੍ਰਲੋ ਕਾਲ ਸਮੇਂ, ਸਭਨਾ ਨੂੰ, ਅਪਣੇ ਵਿਖੇ ਹੀ [ਲੀਨੇ] = ਲੀਨ (ਲਯ) ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਇੰਦ੍ਰ ਬਨਾਏ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਏ ਖਪਾਏ॥

ਲੋਕ ਚਤੁਰਦਸ ਖੇਲਰਚਾਇਓ॥ ਬਹੁਰ ਆਪ ਹੀ ਬੀਚ ਮਿਲਾਇਓ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ-੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਗਲੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਆਪੇ॥ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਥਾਪੇ॥

ਇਕਸੁ ਤੇ ਹੋਇਓ ਅਨੰਤਾ, ਨਾਨਕ ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ ਜੀਓ॥

[੧੩੧-ਸਾਝ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜਾਹੋ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਜਾਹੋ = ਜਾ + ਹੋ] ਜਾ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ- ਜਗਾ. ਥਾਂ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ [ਜਾ] = ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਮੌਜੂਦ [ਹੋ] = ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਵਾਸੁਦੇਵ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ, ਉਨ ਨ ਕਤਹੂ ਠਾਇ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸੰਗਿ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਕਾਇ ਦੁਰਾਇ॥

[੨੫੯-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਹੋ॥ ੧੧੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਭਾਹੋ = ਭਾ + ਹੋ] ਭਾ. ਸੰ. ਧਾਤੂ = ਚਮਕਣਾ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣਾ. (੨) ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ. (੩) ਸੰਗਯਾ = ਚਮਕ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼. (੩) ਸ਼ੋਭਾ. (੪) ਭਾਹੋ. ਪੰਜਾਬੀ. ਭਾਉਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ - ਪਿਆਰਾ ਲਗਣਾ. ਚੰਗਾ ਲਗਣਾ. (੫) ਭਾਵਨੀਯ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਪਿਆਰਾ. ਚੰਗਾ ਲਗਣ ਵਾਲਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ ਦੇ ਵਿਖੇ [ਭਾ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ [ਹੋ] = ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਵਿੱਚ, ਸੋਝੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹੁਕਮੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀਅਨੁ, ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਆ॥

ਜੋਤੀ ਹੂੰ ਸਭ ਚਾਨਣਾ, ਸਤਿ ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ॥ [੫੦੯-ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ ਨੂੰ ਹੀ [ਭਾਹੋ] = ਭਾਵਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਅਤੀਅੰਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਉੜਾ ਕਿਸੈ ਨ ਲਗਈ ਸਭਨਾ ਹੀ ਭਾਨਾ॥ ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਿ ਨ ਸਕੀਐ, ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ॥

[੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਤੂੰ ਵਰਤਦਾ, ਹਰਿ ਸਭਨਾ ਭਾਣਾ॥

ਸਭਿ ਤੁਝੇ ਪਿਆਵਹਿ ਜੀਅ ਜੰਤ, ਹਰਿ ਸਾਰੰਗਪਾਣਾ॥

[੮੪-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਤਾ ਦੀ [ਭਾ] = ਚਮਕ ਦਮਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਹੀ, ਸੁਹੱਪਣ, ਸਭ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਸੋਹਹਿ ਆਪੇ ਜਗੁ ਮੋਹਹਿ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਨਦਰੀ, ਜਗਤੁ ਪਰੋਵਹਿ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਦੇਵਹਿ ਕਰਤੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਦੇਖਾਵਣਿਆ॥

[੧੨੫-ਸਾਝ ਮ:੩]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਰਵਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਦੀਪ, ਰਵਿਆ ਸਭ ਲੋਈ ॥

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਬੁਝਸੀ, ਨਿਰਮਲ ਜਨੁ ਸੋਈ ॥

[੭੦੬-ਜੈਤਸਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ ਆਦਿ ਭੇਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਡੰਡਾਧਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਤਪੁ ਤਾਪੈ, ਲਾਇ ਤਾਰੀ ॥

[੧੬੫-ਗਉੜੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਕਾਲੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੇ [ਕਾਲੈ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਕੇ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੇ ਕਰਤਾ ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੇਖਨ ਕੇ ਹਰਤਾ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ :-੧੦]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪਾਲੈ ॥ ੧੧੪ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ, ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭਨਾ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿਦਾ, ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਨਿਰਾਲਾ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਆਪੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥

[੭੮੫-ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਪਉੜੀ-੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਹੰਤਾ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਹੰਤਾ. ਸੰ. ਹੰਤ੍ਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਨਨ ਕਰਤਾ. ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਤਾਂਬੀ, [ਹੰਤਾ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੁਸ਼ਟ ਗੰਜਨ ਸੱਤ੍ਰ ਭੰਜਨ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥

ਦੁਸ਼ਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਤਾ, ਜਗਤ ਮਹਿ ਜਿਹ ਗਾਥ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ :-੧੯੨]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗੰਤਾ

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਗੰਤਾ. ਸੰ. ਗੰਤ੍ਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਗੰਮਤਾ ਵਾਲਾ. ਪਹੁੰਚ ਵਾਲਾ. (੨) ਗਿਆਤਾ. ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਅੰਤਰ ਜਾਮੀ ॥ ਗੰਤਾ. ਸੰ. ਗਮ. ਧਾਤੂ-ਗਮਨ. ਚਾਲ (੨) ਮੋਖਸ਼. ਮੁਕਤੀ. (੩) ਗਿਆਨ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਗੰਤਾ] = ਗਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਜਾਣ ਆਉਣ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ, ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਸਹਜਿ ਭਵੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨੀ ਥਾਂਈ॥ ਕਹਾ ਗੁਪਤੁ ਪ੍ਰਗਟੁ, ਪ੍ਰਭਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥

[੧੬੦-ਗਉੜੀ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ, ਹਰ ਇਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ [ਗੀਤਾ] = ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਘਟ-ਘਟ ਦੀ, ਵਿਥਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੁਰਖ ਸੁਆਮੀ, ਅਨਬੋਲਤ ਹੀ ਜਾਨਹੁ ਹਾਲ॥

ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ਹਮਾਰੋ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥ [੮੨੮-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਸੰਪੂਰਨ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ [ਗੀਤਾ] = ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇਦਾ, ਇਕ ਨਿਮਖ ਘੜੀ ਕਰਿ ਖਿਆਲੁ॥

ਹਰਿ ਤੁਧਹੁ ਬਾਹਰਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ, ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੇਖਿ ਨਿਹਾਲੁ॥ [੮੫-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੭]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਖੀ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੇਖੀ] = ਭੇਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਦੇਸ ਕੇ, ਭੇਸ ਕੇ ਧਰਮ ਧਾਮੇ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਕੇ ਸਾਜ ਕੇ ਬਾਜ ਤਾਮੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੦੬]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੇਖੀ॥ ੧੧੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਪੇਖੀ. ਸੰ. ਪ੍ਰੇਖਸ਼ਣਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਕਰਮ ਅਕਰਮ ਰੂਪ ਕੌਤਕ ਨੂੰ [ਪੇਖੀ] = ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ, ਕਿਆ ਤੁਧੁ ਪਹਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ॥

ਬੁਰਾ ਭਲ ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ, ਜੇਹਾ ਕੋ ਕਰੇ, ਤੇਹਾ ਕੋ ਪਾਈਐ॥ [੭੩੫-ਸੂਹੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਕਾਜੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਕਾਜੈ. ਸੰ. ਕਾਰਯ. ਸੰਗਯਾ- ਕੰਮ. ਕਾਰਜ. ਵਿਵਹਾਰ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਕਾਜੈ] = ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਤੇ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਸਰਬ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੀਵ, ਸਿਰਫ ਨਿਮਿੱਤ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਵੱਸ ਕੁਝ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪੇ ਆਪੇ॥

ਤੁਝ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਕਛੁ ਨ ਹੋਵੈ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੫-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, ਸੰਤਾਂ, ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਸਰਬ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ, ਕਰਦਾ, ਤੇ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ ਰਾਜਾ॥ ਤੂ ਆਪਿ ਸਵਾਰਹਿ ਜਨ ਕੇ ਕਾਜਾ॥

ਅਮਰੁ ਅਭੋਲੁ ਅਪਾਰੁ ਅਮੋਲਕੁ, ਹਰਿ ਅਸਥਿਰ ਬਾਨਿ ਸੁਹਾਇਆ॥ [੧੦੩੯-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿਖੇ [ਰਾਜੈ] = ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੀ, ਹਰ ਜਗਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਕੇ, ਹੀ, ਵਸਤੂਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ, ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਤੇ, ਸੁਹੱਪਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਬਿਆਪਿਤ ਪੂਰਨ ਧਨੀ ॥ ਜਾਕੀ ਸੋਭਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਨੀ ॥ [੧੮੨-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸੋਖੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਾਲ ਸਰਬ ਨੂੰ [ਸੋਖੈ] = ਸੁਕਾਵਦਾ ਹੈ,

[ਭਾਵ- ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਰੋਗ ਆਦਿ ਲਗਾ ਕਰ ਕੇ]

ਯਥਾ— ਭਨਿ ਭਨਿ ਘੜੀਐ ਘੜਿ ਘੜਿ ਭਜੈ, ਢਾਹਿ, ਉਸਾਰੈ ਉਸਰੇ ਢਾਹੈ ॥

ਸਰ ਭਰਿ ਸੋਖੈ ਭੀ ਭਰਿ ਪੋਖੈ, ਸਮਰਥ ਵੇਪਰਵਾਰੈ ॥ [੯੩੫-ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ-੪੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੋਖੈ ॥ ੧੧੬ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਨੂੰ, ਖਾਨ-ਪਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ [ਪੋਖੈ] ਪੁਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥

ਯਥਾ— ਪੋਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ, ਕਲ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆਨਿਧਿ ਦੇਖਨ, ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ :-੨੪੩]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਤ੍ਰਾਣੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਤ੍ਰਾਣੈ. ਸੰ. ਤ੍ਰਾਣ. ਸੰਗਯਾ- ਰੱਖਯਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ [ਤ੍ਰਾਣੈ] = ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮਾਰੈ ਨ ਰਾਖੈ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਰਾਖਾ ਸੋਇ ॥

[੨੮੬-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਣੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ [ਪ੍ਰਾਣੈ] = ਸੁਆਸ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।

ਯਥਾ— ਗੋਵਿੰਦ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਨ ਧਨ ਰੂਪ ॥ ਅਗਿਆਨ ਮੋਹ ਮਗਨ ਮਹਾ ਪ੍ਰਾਨੀ, ਅੰਧਿਆਰੇ ਮਹਿ ਦੀਪ ॥

[੭੦੧-ਜੈਤਸਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਦੇਸੈ] = ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਲਿਆ ॥ ਤੂੰ ਦੀਪ ਲੋਅ ਪਇਆਲਿਆ ॥

ਤੂੰ ਬਾਨਿ ਬਨੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਚੁ ਆਧਾਰੁ ਜੀਉ ॥ [੭੪-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥ ੧੧੭ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੇਸੈ] = ਲਿਬਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਭੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਏਕ ਤੂ ਹੋਰਿ ਵੇਸੁ ਬਹੁਤੇਰੇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਣੈ ਚੋਜਿ ਨ ਤੇਰੇ ॥

[੩੫੬-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨਯੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਮਾਨਯੈ] = ਮਾਨਤਾ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਤੁਝੈ ਧਿਆਵਹਿ ਜੀਅ ਜੰਤ, ਹਰਿ ਸਾਰਗਪਾਣਾ ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਦੇ, ਤਿਨ ਹਉ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਕਰਿ ਚੋਜਿ ਵਿਡਾਣਾ ॥ [੮੪-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਧਾਨਯੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਧਾਨਯੈ. ਸੰ. ਪ੍ਰਧਾਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ. ਮੁਖੀਆ. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ [ਸਦੈਵੰ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਭ ਦਾ [ਪ੍ਰਧਾਨਯੈ] = ਮੁਖੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਭਨਾ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਨ ਮਧਿ ਜਾਕੋ, ਭੂਤ ਭਬ ਭਵਾਨ ॥

ਸਤ ਦੁਆਪਰ ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਕਲਜੁਗ, ਚਤੁਰਕਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਵਡਾ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਪਰਧਾਣਾ ॥

ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਤੁਲੁ ਪਰਵਾਣਾ ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜਾਪਯੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਪਯੈ. ਸੰ. ਜਾਪਯ. ਜਪਣ ਯੋਗ. (੨) ਕ੍ਰਿਆ - ਜਪ ਕਰਨਾ (੩) ਜਪਿਆ ਜਾਣਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇਰਾ ਹੀ [ਜਾਪਯੈ] = ਜਾਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵ ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਗੁਣ ਕਿਸਹੀ ਨਾਹਿ, ਹਰਿ ਪੂਰ ਭੰਡਾਰੀਆ ॥

ਚਉਦਿਸਿ ਜਪੀਐ ਨਾਉ, ਸੂਖਿ ਸਵਾਰੀਆ ॥

ਮੈ ਆਹੀ ਓੜਿ ਤੁਹਾਰਿ, ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ॥

[੨੪੧-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹਿ ਕੀਤਾ ਅਪਣਾ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸੋਈ ਹੈ ਜਪਣਾ ॥

ਅਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ, ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਣਾ ॥ [੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਥਾਪਯੈ ॥ ੧੧੮ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ, [ਥਾਪਿਯੈ] = ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ, ਬੰਝੇ ਹੋਏ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਜਲ, ਵਾਯੂ, ਅਗਨੀ, ਤੇ ਸਰਬ ਜੀਵ, ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਕੁਦਰਤਿ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ, ਕੁਦਰਤਿ ਧਰਤੀ ਖਾਕੁ ॥

ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ, ਤੂੰ ਕਾਦਿਰੁ ਕਰਤਾ, ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਖਾਕੁ ॥

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵੇਖੈ ਵਰਤੈ ਤਾਕੇ ਤਾਕੁ ॥

[੪੬੪-ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਨੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਭਾਨੈ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਚਾਨਣ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੋਤਿ ਸਬਾਇਜ਼ੀਏ, ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰੇ ਰਾਮ ॥

ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਅਲਖ ਅਪਾਰੇ ਰਾਮ ॥

[੮੪੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਭਾਨੈ] = ਭੰਨਣੇ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ, ਮੈ ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜੀ, ਆਪੇ ਗੋਈ ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ, ਘੜਿ ਭੰਨਿ ਸਵਾਰਹਿ, ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣਿਆ ॥

[੧੧੨-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਵੀ, ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਹਨ, ਸੋ ਸਾਰੇ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ [ਮਾਨੈ] = ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਹੀ, ਧਿਆਨ ਲਾਕੇ ਅਰਾਧਨ ਪੂਜਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਤੂ ਵਰਤਦਾ ਸਾਹਾ, ਸਭ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥

ਸਭਿ ਤੁਝਹੀ ਥਾਵਹੁ ਮੰਗਦੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਾ, ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਰਹਿ ਇਕ ਦਾਤਿ ॥

[੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੪]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੈ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਰਖਾ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ, ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਦੀ, ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੰਦ੍ਰ-ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮੀਹੁ ਪਇਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਪਾਇਆ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸੁਖੀ ਵਸਾਇਆ ॥

ਗਇਆ ਕਲੇਸੁ ਭਇਆ ਸੁਖੁ ਸਾਚਾ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲੀ ਜੀਉ ॥ [੧੦੫-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ [ਇੰਦ੍ਰੈ] = ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੇਤ੍ਰ ਆਦਿ, ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ਅਤੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਆਦਿ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰਾ ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ ॥ [੨੯੪-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਸੁਣਿ, ਸਭ ਵੇਖਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਮੁਖਿ ਬੋਲੇ ਆਪਿ ਮੁਹਾਰੁ॥

ਆਪੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ॥

[੬੦੪-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੇਤਾ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਤੇਤੀ, ਜੇਤਾ ਰੂਪੁ ਕਾਇਆ ਤੇਰੀ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਰਸਨਾ ਆਪੇ ਬਸਨਾ, ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਕਹਉ ਮਾਈ॥

[੩੫੦-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੈ॥ ੧੧੯॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਸਿ ਸੂਰਾ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ॥ ਆਪੇ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ॥

ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ, ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਪ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ [ਚੰਦ੍ਰੈ] = ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਤ ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ, ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਤ ਸੀਤਲ, ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਮਾਹਰੇ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵਰਸੈ ਮਨੁ ਸੰਤੋਖੀਐ, ਸਚਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ॥

[੧੨੭੭-ਮਲਾਰ ਮ:੩]

ਯਥਾ— ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਜਾਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ॥ ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਤ ਉਧਰਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਾਕੇ ਅਨੂਪ॥ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਸੁੰਦਰ ਹਰਿ ਰੂਪ॥

[੨੯੩-ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੁੰਦਰਿ ਸਾਂਤਿ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ, ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਪੀਉ॥

ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭ ਭੇਟਿਐ, ਨਾਨਕ ਸੁਖੀ ਹੋਤ ਇਹੁ ਜੀਉ॥

[੮੪੮-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾ ਨੂੰ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਨਿਆਈਂ, ਅਤੀਅੰਤ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਹੁ ਅਮਿਤਾ॥ ਤੂ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ, ਪ੍ਰਾਨ ਹਿਤ ਚਿਤਾ॥

ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ, ਸਗਲ ਰੰਗਿ ਬਨਿਆਏ॥

ਸੋਈ ਕਰਮੁ ਕਮਾਵੈ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੇਹਾ ਤੂ ਫੁਰਮਾਏ॥

[੧੧੧੭-ਤੁਖਾਰੀ ਮ:੫]

ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— [ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ = ਸਰਬ + ਅਕਲੀਮੈ] ਅਕਲੀਮੈ. ਅਰਬੀ. ਅਕਲੀਮ. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਸ਼. ਵਲੈਤ. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੱਸਾ.॥ (੨) ਅਰਬੀ. ਕਲੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਕਲਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਵੱਕਤਾ. ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ [ਅਕਲੀਮੈ] = ਵਲੈਤਾਂ (ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ) ਦਾ, ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ (ਹਿੱਸੇ), ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਰੂਪ, ਸਰਬ ਵਲੈਤਾਂ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਧਉਲੁ ਅਕਾਸੰ॥ ਆਪੇ ਸਾਚੇ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸੰ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਵਲੈਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇਕ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰਬ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਏਕੋ ਤਖਤੁ ਏਕੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ ਸਰਬੀ ਬਾਈ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥

ਤਿਸਕਾ ਕੀਆ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਹੁ ॥ ਓਹੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥ [੧੧੮੮-ਬਸੰਤ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ [ਕਲੀਮੈ] = ਕਹਿਣ (ਬੋਲਣ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਸੁੰਦਰ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਅਲਿਪਤੋ ਰਹੈ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਹਣਾ ਸੁ ਆਪੇ ਕਹੈ ॥ [੨੯੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਧਨੁਖੁ ਆਪੇ ਸਰ ਬਾਣਾ ॥ ਆਪੇ ਸੁਘੜੁ ਸਰੂਪੁ ਸਿਆਣਾ ॥

ਕਹਤਾ ਬਕਤਾ ਸੁਣਤਾ ਸੋਈ, ਆਪੇ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਹੋ ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੧]

ਕਿ ਪਰਮੰ ਫਹੀਮੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਫਹੀਮੈ. ਅਰਬੀ. ਫਹੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਫਹਿਮ (ਬੁੱਧੀ) ਵਾਲਾ. ਗਿਆਨਵਾਲਾ. ਦਾਨਾਅ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ— ਚੇਤੇ ਵਾਲਾ (੨) ਫਹਿਮ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਗਿਆਨ. ਵਿਚਾਰ. ਬੁੱਧੀ. ਸਮਝ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ [ਪਰਮੰ] = ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵੱਡੇ [ਫਹੀਮੈ] = ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ. ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਤੇ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਚੁ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਚੀਰਾ ॥

ਜੇਤੀ ਹੈ ਤੇਤੀ ਤੁਧੁ ਜਾਚੈ, ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਪਾਇਦਾ ॥

[੧੦੩੪-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਸਸਿ ਸੂਰਾ, ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ॥ ਆਪੇ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ ॥

ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ, ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੋ ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ [ਪਰਮੰ] = ਵੱਡੇ [ਫਹੀਮੈ] = ਚੇਤੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ, ਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ, ਜੀਵਦੜੇ ਮੁਇਓਹਿ ॥

ਜੇ ਤੈ ਰਬੁ ਵਿਸਾਰਿਆ, ਤ ਰਬਿ ਨ ਵਿਸਰਿਓਹਿ ॥ [੧੩੮੩-ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ—੧੦੭]

ਕਿ ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਆਕਲ. ਅਰਬੀ. ਆਕਿਲ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਅਕਲ ਵਾਲਾ. ਬੁੱਧੀਮਾਨ. ॥ ਅਲਾਮੈ. ਅਰਬੀ. ਅੱਲਾਮੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਬਹੁਤ ਹੋਸ਼ਿਆਰ. ਚੱਤੁਰ. (੨) ਅਰਬੀ. ਅਲਾਮ . ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ— ਇਲਮ ਨੂੰ ਜਾਨਣਵਾਲਾ. ਵਿਦਵਾਨ. (ਅ) ਸਰਬੱਗ. ਜੋ ਸਮਝ-ਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਕਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਸਭ ਇਲਮਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਲਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਅਤੀਅੰਤ [ਆਕਲ] = ਅਕਲ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਬੜਾ [ਅਲਾਮੈ] = ਚਤੁਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜੈਸੀ, ਅਕਲ ਦੀ ਚੱਤੁਰਾਈ, ਕਿਸੀ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਚਤੁਰਾਈ ਦਾ ਤਾਂ, ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨਗਰੀ ਨਾਇਕੁ ਨਵਤਨੇ, ਬਾਲਕੁ ਲੀਲ ਅਨੂਪੁ ॥ ਨਾਰਿ ਨ ਪੁਰਖੁ ਨ ਪੰਖਣੂ, ਸਾਚਉ ਚਤੁਰੁ ਸਰੂਪੁ ॥

[੧੦੧੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਰਬ [ਅਲਾਮੇ] = ਇਲਮਾਂ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਵੱਡਾ-
[ਆਕਲ] = ਅਕਲਵੰਦ, ਆਲਮ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਚਚੈ ਚਾਰਿ ਵੇਦ ਜਿਨਿ ਮਾਜੇ, ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ ਚਾਰਿ ਜੁਗਾ॥

ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਜੋਗੀ, ਖਾਣੀ ਭੋਗੀ, ਪੜਿਆ ਪੰਡਿਤੁ ਆਪਿ ਥੀਆ॥ [੪੩੨-ਆਸਾ ਮ : ੧]

ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਮੈ॥ ੧੨੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਸਾਹਿਬ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ— ਸੁਆਮੀ. ਮਾਲਿਕ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਵੱਡਾ.॥ ਕਲਾਮੈ. ਅਰਬੀ.
ਕਲਾਮ. ਸੰਗਯਾ—ਬਾਤ ਚੀਤ. ਬੋਲਬਾਣੀ. ਗੁਫਤਗੂ. (੨) ਅਰਬੀ. ਕਲਮ. ਸੰਗਯਾ—ਲੇਖਣੀ. ਲਿਖਣ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸਾਰੀਆ [ਕਲਾਮੈ] = ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ [ਸਾਹਿਬ] = ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ
ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪੇਖੈ ਬੋਲੈ, ਸੁਣੈ ਸਭੁ ਆਪਿ॥ ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਤਾ ਕਉ ਮਨ ਜਾਪਿ॥ [੧੮੩-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ [ਕਲਾ] = ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ, ਧਾਰਣ [ਮੈ] = ਵਿੱਚ, ਸਭ ਦਾ
ਸਾਹਿਬ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਰਬੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਸੁਆਮੀ, ਸਰਬ ਕਲਾ ਕਲ ਧਾਰੇ॥

ਨਾਨਕੁ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਕਹਤ ਹੈ, ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੇ॥ [੧੧੯੯-ਸਾਰਗ ਮ:੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ [ਕਲਾਮੈ] = ਕਲਮ ਦਾ, ਵਡਾ [ਸਾਹਿਬ]
= ਧਣੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਲੇਖ, ਅਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ, ਲਿਖਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਭੁ ਕੋ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਮੇਰੇ ਕਰਤੇ, ਤੁਧੁ ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖੁ॥

ਜੇਹੀ ਤੂੰ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ, ਤੇਹਾ ਕੋ ਹੋਵੈ, ਬਿਨ ਨਦਰੀ, ਨਾਹੀ ਕੋ ਭੇਖੁ॥ [੭੩੫-ਸੂਹੀ ਮ : ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰੀ ਲੋਹ ਕਲਮੰ, ਲਿਖਿਓ ਲੇਖ ਮਾਥੰ॥ ਸਭੈ ਜੇਰ ਕੀਨੇ ਬਲੀ ਕਾਲ ਹਾਥੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫]

ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਵਜੂ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਹੁਸਨਲ. ਅਰਬੀ. ਹੁਸਨ. ਸੰਗਯਾ—ਸੁੰਦਤਾ. ਖੂਬਸੂਰਤੀ (੨) ਭਾਵਅਰਥ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥
ਵਜੂ. ਅਰਬੀ. ਵਜਹ. ਸੰਗਯਾ—ਮੁਖ. ਚੇਹਰਾ. (੨) ਵਜੂ.- (ਵਜੂਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਅਰਬੀ. ਵਜੂਦ.
ਸੰਗਯਾ - ਸਰੀਰ. ਦੇਹ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ [ਹੁਸਨਲ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ, ਸੰਯੁਕਤ [ਵਜੂ] = ਚੇਹਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ,
ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਜੋਤ, ਜੱਗ-ਮੰਗਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਪਰ ਲਸਤ, ਜੋਤਿ ਉਦੈਤ ਅਮਿਤ ਗਤਿ॥

ਜਟਤ ਜੋਤਿ ਜਗ ਮਗਤ, ਲੱਜਤ ਲਖ ਕੋਟਿ ਨਿਖਤਿ-ਪਤਿ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰਾ [ਵਜੂ] = ਸਰੀਰ (ਵਜੂਦ) ਹੈ, ਸੋ ਅਤੀਅੰਤ [ਹੁਸਨਲ] = ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਉ ਬਿਸਮੁ ਭਈ ਜੀ, ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਅਪਾਰਾ॥

ਮੇਰਾ ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਹਉ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਗ ਛਾਰਾ॥

[੭੮੪-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਾਕੇ ਅਨੂਪ॥ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਸੁੰਦਰ ਹਰਿ ਰੂਪ॥

[੨੯੩-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੋ ਭੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਰੂਪ ਹੁੰ ਕੋ ਰੂਪ ਹੈ, ਕ੍ਰਮਤ ਕੋ ਪਰਹਾਰ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੯]

ਤਮਾਮੁਲ ਰੁਜੁ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਤਮਾਮੁਲ. ਅਰਥੀ. ਤਮਾਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਾਰਾ. ਸਭ॥ ਰੁਜੁ. ਅਰਥੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਤਵੱਜਹ (ਧਿਆਨ) ਵਾਲਾ. (੨) ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ. ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵੱਲ, ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ. (੩) ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ-ਭਾਵ ਅਰਥ-ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ (੪) ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੂਸਰੇ ਵਲ, ਮੂੰਹ ਕਰਨਾ. ਯਾਨੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣਾ. ਰੁਬਰੂ. ਆਪਣੇ ਸਾਮਣੇ ਹਾਜਰ. ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਣਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਹਾਜਰ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤਮਾਮੁਲ] = ਸਭ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ [ਰੁਜੁ] = ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਧਿਆਨ ਤੋਂ, ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਰਬ ਦੀ ਤਰਫ, ਖਿਆਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ।]

ਯਥਾ— ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਲੋਕ ਕੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਖਿਆਲ ਮੈ ਰਹੈ॥ ਤੁਰੰਤ ਦੋਹ ਦੇਹ ਕੋ, ਅਨੰਤ ਭਾਂਤ ਸੋ ਦਹੇ।

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪਿ ਰਖੈ ਆਪਿ ਦੇਵਸੀ, ਆਪੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੈ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧੇ, ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਮਾਰੈ॥

[੮੧੨-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤਮਾਮ ਦੁਨੀਆ, ਤੇਰੇ [ਰੁਜੁ] = ਅਧੀਨ ਹੈ॥

ਯਥਾ— ਸਭ ਕਿਹੁ ਤੇਰੈ ਵਸਿ ਹੈ ਤੂ ਸਚਾ ਸਾਹੁ॥ ਭਗਤ ਰਤੇ ਰੰਗਿ ਏਕ ਕੈ ਪੂਰਾ ਵੇਸਾਹੁ॥

[੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਖੇ [ਰੁਜੁ] = ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੁੱਧ ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਦੀ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੁਬਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਵਿੱਚ, ਹਾਜਰ-ਨਾਜਰ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਾਂ, ਉਸੇ ਵਕਤ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹੈ ਹਜ਼ੂਰਿ ਹਾਜਰੁ ਅਰਦਾਸਿ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਾਚੁ ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ॥

[੩੫੨-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਹਮੇਸੁਲ. ਫਾਰਸੀ. ਹਮੇਸ਼. ਸਦਾ. ਨਿੱਤ॥ ਸਲਾਮੈ. ਅਰਥੀ. ਸਲਾਮ. ਸੰਗਯਾ- ਪ੍ਰਣਾਮ. ਨਮਸਕਾਰ. (੨) ਅਰਥੀ. ਸਲਾਮਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਤ. ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ. ਇਸਥਿਤ. ਸਿਥਰ. ਸਤ ਸਰੂਪ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹਮੇਸੁਲ] = ਹਮੇਸ਼ਾ [ਸਲਾਮੈ] = ਸਲਾਮਤ (ਸਤ) ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿਥਰ, ਤੇ ਸਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਰਦਾ, ਤੇ ਝੁਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਕਰੈ ਨ ਝੁਰੈ ਨਾ ਮਨੁ ਰੋਵਨਹਾਰਾ॥ ਅਵਿਨਾਸੀ ਅਵਿਗਤੁ ਅਗੋਚਰੁ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ॥

[੩੭੬-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ [ਸਲਾਮੈ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਬਿਅੰਤ ਗੁਸਾਈ, ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਪਾਰਾਵਾਰੇ॥

ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਨਾਨਕ, ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰੇ॥

[੩੭੯-ਆਸਾ ਮ : ੫]

ਸਲੀਖਤ ਮੁਦਾਮੈ ॥ ੧੨੧ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਸਲੀਖਤ. ਅਤੇ ਸਲੀਖ, ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਿਨ, ਦੂਜ ਦਾ ਚੰਦਮਾ ਚੜ੍ਹੇ, ਯਾਨੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੰਦਮਾ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸਦਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ, (ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿੱਚ ਵੀ, 'ਸਲੀਖਤ' ਦਾ ਅਰਥ, 'ਪ੍ਰਗਟ' ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ॥ ਮੁਦਾਮੈ. ਅਰਬੀ. ਮੁਦਾਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਹਮੇਸ਼ਾ. ਨਿੱਤ.।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮੁਦਾਮੈ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ [ਸਲੀਖਤ] = ਪ੍ਰਗਟ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾ ਹੂੰ ਬਾਹਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ॥

[੩੮੭-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਗਨੀਮੁਲ ਸਿਕਸਤੈ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਗਨੀਮੁਲ. ਅਰਬੀ. ਗਨੀਮ. ਸੰਗਯਾ-ਲੁਟੇਰਾ. ਡਾਕੂ. ਦੋਸ਼ੀ. ਭਾਵਅਰਥ-ਹੰਕਾਰੀ॥ ਸਿਕਸਤੈ. ਫਾਰਸੀ. ਸ਼ਿਕਨਿਦਹ. ਕ੍ਰਿਆ-ਤੋੜਨਾ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨੀਮੁਲ] = ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ [ਸਿਕਸਤੈ] = ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ, ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੀਨ ਕਾ ਦਇਆਲੁ ਮਾਧੋ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ॥ ਚਰਨ ਸਰਨ ਨਾਮਾ ਬਲਿ ਤਿਹਾਰੀ॥

[੬੯੪-ਧਨਾਸਰੀ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਰੂਪਨ ਕੇ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਰੂਪ ਤੂੰ ਕੋ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੁਮੱਤ ਕੋ ਪ੍ਰਹਾਰ ਹੈ॥

ਦੀਨਨ ਕੋ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਗਨੀਮਨ ਕੋ ਗਾਰਕ ਹੈ, ਸਾਧਨ ਕੋ ਰੱਛਕ ਹੈ, ਗੁਨਨ ਕੋ ਪਹਾਰ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਮਾਰਿ ਨਿਵਾਏ, ਮਨਮੁਖ ਮੂੜ ਸਾਧਿਆ॥

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਦੇਇ ਵਡਿਆਈ, ਗਰੀਬ ਅਨਾਥਿਆ॥ [੯੦-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਗਰੀਬੁਲ ਪਰਸਤੈ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਗਰੀਬੁਲ. ਅਰਬੀ. ਗਰੀਬ.- ਨਿੰਮ੍ਰਤਾਵਾਲਾ. (੨) ਅਸੰਮ੍ਥ. (੩) ਨਿਰਧਨ.॥ ਪਰਸਤੈ. ਫਾਰਸੀ. ਪਰੱਸਤ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ.।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਰੀਬੁਲ] = ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਆਜ਼ਿਜ਼ਾਂ ਦੀ [ਪਰੱਸਤੈ] = ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਜ਼ਿਜ਼ਾਂ, ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸਚੂਰ ਅਸਤ ਆਜ਼ਿਜ਼ ਨਿਵਾਜ਼॥ ਗਰੀਬੁਲ ਪਰਸਤੋ ਗਨੀਮੁਲ ਗੁਦਾਜ਼॥

[ਜਵਰ ਨਾਮਾ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮]

ਬਿਲੰਦੁਲ ਮਕਾਨੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬਿਲੰਦੁਲ. ਫਾਰਸੀ. ਬਲੰਦ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਉੱਚਾ. ਵੱਡਾ. (੨) ਸ਼ਾਨਦਾਰ. (੨) ਉੱਚਾ ਮੰਦਰ-ਦਸਮਦੁਆਰਾ. ॥ ਮਕਾਨੈਂ. ਅਰਬੀ. ਮਕਾਨ. ਸੰਗਯਾ-ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ. ॥ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਿਲੰਦੁਲ] = ਉੱਚਿਆਂ [ਮਕਾਨੈਂ] = ਮਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ [ਜਮੀਨੁਲ] = ਧਰਤੀ ਤੇ [ਜਮਾਨੈਂ] = ਆਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਹੀ, ਤੇਰੇ ਵੱਡੇ, ਤੇ ਉੱਚੇ ਮਕਾਨ ਹਨ, ਜੋਕਿ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲੇ, ਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਉੱਚੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼, ਘਰ ਮੰਦਰ ਹਰਿ ਬਨੀ ॥

ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ ਨਾਨਕ ਆਪਿ, ਬੂਠੁ ਕਹੁ ਕਿਆ ਗਨੀ ॥ [੭੨੩-ਤਿਲੰਗ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੋਹਨ ਤੇਰੇ ਉੱਚੇ ਮੰਦਰ, ਮਹਲ ਅਪਾਰਾ ॥ ਸੋਹਨ ਤੇਰੇ ਸੋਹਨਿ ਦੁਆਰ ਜੀਉ, ਸੰਤ ਧਰਮ ਸਾਲਾ ॥

ਧਰਮ ਸਾਲ ਅਪਾਰ ਦੁਆਰ ਠਾਕੁਰ, ਸਦਾ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੇ ॥

ਜਹ ਸਾਧ ਸੰਤ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਵਹਿ, ਤਹਾ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹੇ ॥ [੨੪੮-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਕਾ ਮੰਦਰੁ ਸੋਹਣਾ ਕੀਆ ਕਰਣੈਹਾਰਿ ॥

ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੀਪ ਅਨੂਪ ਜੋਤਿ, ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਜੋਤਿ ਅਪਾਰ ॥ [੫੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੇ ॥ ਉਚ ਮਹਲ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥ ਤੂੰ ਅਪਰੋਪਰ ਠਾਕੁਰ ਮੇਰੇ ॥

[੮੦੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਰੂਪ, ਉੱਚੇ ਮਕਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਰੂਪ, ਉੱਚੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਵੀ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਉ ਘਰ ਥਾਪੇ ਥਾਪਣਹਾਰੈ ॥ ਦਸਵੈ ਵਾਸਾ ਅਲਖ ਅਪਾਰੈ ॥

ਸਾਇਰ ਸਪਤ ਭਰੇ ਜਲਿ ਨਿਰਮਲਿ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੈਲ ਨਾ ਲਾਇਦਾ ॥ [੧੦੩੬-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਲੋਭ ਬਿਨਾਸਨੁ ॥ ਨਉ ਦਰ ਮੁਕਤੇ ਦਸਵੈ ਆਸਨੁ ॥

ਉਪਰਿ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਜਿਨਿ ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇਆ ॥ [੧੦੪੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪਿਰ ਉਚੜੀਐ ਮਾੜੜੀਐ, ਤਿਹੁ ਲੋਆ ਸਿਰਤਾਜਾ ਰਾਮ ॥

ਹਉ ਬਿਸਮ ਭਈ ਦੇਖਿ ਗੁਣਾ, ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਅਗਾਜਾ ਰਾਮ ॥

ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ, ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨੀਸਾਣੈ ॥

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਖੋਟੇ ਨਹੀ ਠਾਹਰ, ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਪਰਵਾਣੈ ॥

ਪਤਿ ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਪੂਰਾ ਪਰਵਾਨਾ, ਨ ਆਵੈ ਨ ਜਾਸੀ ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ, ਪ੍ਰਭ ਜੈਸੇ ਅਵਿਨਾਸੀ ॥ [੭੬੫-ਸੂਹੀ ਮ:੧]

ਜਮੀਨੁਲ ਜਮਾਨੈਂ ॥ ੧੨੨ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਜਮੀਨੁਲ. ਫਾਰਸੀ. ਜਮੀਨ. ਸੰਗਯਾ-ਧਰਤੀ. ਪ੍ਰਿਥਵੀ. ॥ ਜਮਾਨੈਂ. ਅਰਬੀ. ਜਮਾਅ. ਸੰਗਯਾ-ਆਸਮਾਨ. ਆਕਾਸ਼. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਅਤੇ [ਜਮਾਨੈਂ] ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭੂੰਗਰਿ ਜਲਾ ਬਲਾ, ਭੂਮਿ ਬਨਾ ਫਲ ਕੰਦਰਾ ॥ ਪਾਤਾਲਾ ਆਕਾਸ ਪੂਰਨੁ ਹਭ ਘਟਾ ॥

ਨਾਨਕ ਪੇਖਿ ਜੀਓ, ਇਕਤ੍ਰ ਸੁਤਿ ਪਰੋਤੀਆ ॥ [੧੧੦੧-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ:੫]

ਤਮੀਜ਼ੁਲ ਤਮਾਮੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਤਮੀਜ਼ੁਲ. ਅਰਬੀ. ਤਮੀਜ਼. ਸੰਗਯਾ- ਮੈਜ਼ (ਫਰਕ) ਸਮਝਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਵੇਕ. ਨਿਰਣਾ. ਅਛੇ-ਬੁਰੇ ਦੀ, ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਚਾਰ. (੨) ਸਭੱਯਤਾ. ਰਹਿਣ, ਸਹਿਣ, ਤੇ ਬੋਲਣ-ਚਲਣ ਦੇ ਢੰਗ. ਤ੍ਰੀਕੇ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਤਦਬੀਰਾਂ. ਯੁਕਤੀਆਂ.।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਤਮਾਮੈ] = ਸਭ ਜੀਆਂ ਦੀ [ਤਮੀਜ਼ੁਲ] = ਸਮਝ, ਤੇ ਪਛਾਣ ਹੈ, ਕਿ ਕੌਣ ਕੌਸਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਵੱਡੀ ਤਮੀਜ਼ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਵੱਡੀ ਵਿਚਾਰ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਕੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਨ ਦੇਖੁ ਜਨ, ਜੋ ਖੋਟਾ ਖਰਾ ਇਕ ਨਿਮਖ ਪਛਾਨੈ॥

ਤਾ ਤੇ ਜਨ ਕਉ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਹੈ, ਰਿਦ ਸੁਧ ਮਿਲੇ, ਖੋਟੇ ਪਛਾਣਨੈ॥

[੧੩੨੦-ਕਲਿਆਨ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜਿਕੈ, ਆਪੇ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਇਕਿ ਖੋਟੇ ਇਕਿ ਖਰੇ, ਆਪੇ ਪਰਖਣਹਾਰੁ॥

ਖਰੇ ਖਜਾਨੈ ਪਾਈਅਹਿ, ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ ਬਾਹਰਿ ਵਾਰਿ॥ [੧੪੩-ਵਾਰ ਮਾਝ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ [ਤਮੀਜ਼ੁਲ] = ਤਦਬੀਰਾਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਹੀ, ਰੱਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਧਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਦਾਨਾ ਠਾਕੁਰੁ ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਨਹਿ॥ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ, ਹਰਿ ਰੰਗ ਮਾਣਹਿ॥

[੧੦੧/੧੦੨-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਰੁਜੂਅਲ ਨਿਧਾਨੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਰੁਜੂਅਲ = ਰੁਜੂ + ਅਲ] ਰੁਜੂ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਧਿਆਨ. (੨) ਅਧੀਨ. (੩) ਹਾਜਿਰ.॥ ਅਲ. ਸੰ. ਅਲਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪੂਰਣ. ਮੁਕੰਮਲ. (੨) ਸਭ. ਸਮੁੱਚੇ.॥ ਨਿਧਾਨੈ. ਸੰ. ਨਿਧਾਨ. ਸੰਗਯਾ-ਨਿਧੀ. ਭੰਡਾਰ. ਖਜਾਨਾ.।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੁਜੂਅਲ] = ਧਿਆਨ ਦਾ [ਨਿਧਾਨੈ] = ਖਜਾਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕਾਲ ਵੇਲੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀ, ਤਾੜੀ ਦੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਅਗੰਮੁ ਹੈ, ਸਭ ਤੁਧੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਸਬਾਇਆ॥

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਤਾੜੀ ਲਾਈਐ, ਆਪੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ॥ [੮੪੯-ਬਿਲਾਵਲ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਦਾਨਾਂ ਬੀਨਿਆ ਆਪੇ ਪਰਧਾਨਾਂ॥ ਆਪੇ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦਾ, ਆਪੇ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾਂ॥

[੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨਵਾਨ ਪੇਖੀਐ॥

ਅਧਰਮ ਕਰਮ ਕੇ ਬਿਨਾ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲੇਖੀਐ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੦੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰੇ॥ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨ ਖਸਮ ਹਮਾਰੇ॥

ਸਾਚੇ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਵੀਚਾਰੀ, ਸਾਚੇ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੇ॥ ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਧੁੰਧੁਕਾਰੈ॥

ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ॥ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ, ਸਾਚੇ ਤਖਤਿ ਵਡਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੩-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅਲ] = ਸਾਰੇ ਹੀ [ਨਿਧਾਨੈ] = ਖਜਾਨੇ, ਤੇਰੇ [ਰੁਜੂ] = ਅਧੀਨ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿੱਧੀਆਂ- ਸਿੱਧੀਆਂ, ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ, ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਹਨ ਕਿ ਕਦ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੋਇ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਾਰਜ ਨੂੰ, ਪੂਰਾ ਕਰੀਏ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰ, ਤੇਰੇ ਖਿਆਲ, ਤੇ ਤਵੱਜਹ ਦੇ, ਅਧੀਨ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਤੂੰ, ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਾਸਉ ਸੰਗਿ ਗੁਪਾਲ, ਸਗਲ ਸੁਖ ਰਾਸਿ ਹਰਿ॥

ਹਰਿਹਰਾਂ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ, ਬਸਹਿ ਜਿਸੁ ਸਦਾ ਕਰਿ॥

[੧੩੬੨-ਫੁਨਹੇ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੇ ਹਥਿ ਨਿਧਾਨੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਹਿ॥

ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੇਇ ਲੇਹਿ॥ [੫੨੧ ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ, ਮ:੫ ਪਉੜੀ-੧੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲ] = ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਸੇ, ਸਰਬ ਦੇ [ਰੁਜੂ] = ਮੁਖਾਤਿਬ (ਹਾਜ਼ਰ) ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿੱਧੀਆਂ- ਸਿੱਧੀਆਂ, ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਹੈ ਸਦਾ, ਅਭੇਵ ਭੇਵ ਨਾਥ ਹੈ॥ ਸਮੱਸਤ ਸਿੱਧਿ ਬਿੱਧਦਾ, ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਸਾਥ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੧]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਅਲ] = ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਸੇ, ਤੇਰੇ [ਰੁਜੂ] = ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਲੱਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ, ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ [ਨਿਧਾਨੈ] = ਖਜਾਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ, ਦਾਸੀਆ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸੁਖਸਾਗਰ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ, ਕਉਲਾ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਲਾਗੈ ਪਗ ਓਹੈ॥

ਜਨ ਕਉ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰਾ, ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਸੋਹੈ॥ [੪੯੨-ਗੁਜਰੀ ਮ:੪]

ਹਰੀਫੁਲ ਅਜੀਮੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਹਰੀਫੁਲ. ਅਰਬੀ. ਹਰੀਫ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮਿਤ੍ਰ. (੨) ਹਰੀਫੁਲ. ਵਾਰਸੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਰਫਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਰ ਇਕ ਗੁਣ ਵਾਲਾ. ਭਾਵ-ਅਰਥ-ਚੱਤਰ.॥ ਅਜੀਮੈ. ਅਰਬੀ. ਅਜੀਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮਹਾਨ. ਵੱਡਾ. ਪ੍ਰਧਾਨ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜੀਮੈ] = ਮਹਾਨ [ਹਰੀ ਫਲ] = ਚੱਤਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਚਤੁਰਾਈ, ਤੇ ਸਰਬੱਗਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਹੁਨਰ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਤ ਗੋਅ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਮ ਮੇਲੇ ਤੁਮ ਊਜਲ ਕਰਤੇ, ਹਮ ਨਿਰਗੁਣ ਤੂ ਦਾਤਾ॥

ਹਮ ਮੂਰਖ ਤੁਮ ਚਤੁਰ ਸਿਆਣੇ, ਤੂ ਸਰਬ ਕਲਾ ਕਾ ਗਿਆਤਾ॥

[੬੧੩-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ, ਸਭ ਤੋਂ [ਅਜੀਮੈ] = ਵੱਡਾ [ਹਰੀਫੁਲ] = ਮਿਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੀ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਤ੍ਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਸਭਿ ਜਾਣਹਿ ਆਪੈ॥ ਐਸੀ ਸੋਭਾ ਜਨੈ ਕੀ, ਜੇਵਡੁ ਹਰਿ ਪਰਤਾਪੈ॥

[੧੦੯੭-ਮਾਰੂ ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦਾਨਾ ਦਾਤਾ ਸੀਲਵੰਤੁ ਨਿਰਮਲੁ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੁ॥

ਸਖਾ ਸਹਾਈ ਅਤਿ ਵਡਾ, ਉਚਾ ਵਡਾ ਅਪਾਰੁ॥

[੪੭-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੫]

ਰਜਾਇਕ ਯਕੀਨੈਂ ॥ ੧੨੩ ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਰਜਾਇਕ. ਅਰਬੀ. ਰੱਜਾਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ.- ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਰਜਾਇਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲਿਆਕਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲਾਇਕ, ਅਤੇ ਸ਼ੌਕੀਨੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ, ਰਜਾਇਕ ਹੈ (੨) ਰਜਾਇਕ. ਅਰਬੀ. ਰਜਾ ਅਤੇ ਰਜਾਇ-ਸੰਗਯਾ-ਹੁਕਮ. ਆਗਿਆ ॥ ਯਕੀਨੈਂ. ਅਰਬੀ. ਯਕੀਨ. ਸੰਗਯਾ-ਬਿਸ਼ਵਾਸ. ਨਿਸਚਾ. ਸੰਸੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਯਕੀਨੈਂ] = ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ [ਰਜਾਇਕ] = ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ, ਤੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੀ, ਰਿਜ਼ਕ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਵਡੇ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ, ਕਿਛੁ ਕਹਣਾ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਸੋ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰ ਕਰੀਮੁ, ਦੇ ਜੀਆ ਰਿਜ਼ਕੁ ਸੰਬਾਹਿ ॥ [੪੭੫-ਆਸਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰਜਾਇ] = ਹੁਕਮ ਦੇ [ਕ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਧਾ ਭਗਤੀ, ਤੇ [ਯਕੀਨੈਂ] = ਭ੍ਰੋਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਸਰਧਾ ਆਪਿ ਹਰਿ ਲਾਈ ॥ ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਸਤ ਉਦਾਸ ਰਹਾਈ ॥

ਜਬ ਐਤਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥ ਤਬ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ, ਸੁ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਈ ॥

[੪੬੪-ਗੁਜਰੀ ਮ:੪]

ਅਨੇਕੁਲ ਤਰੰਗ ਹੈਂ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਤਰੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ.-ਲਹਿਰ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅਨੇਕੁਲ] = ਅਨੇਕਾਂ ਜਗਤ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤਰੰਗ ਰੂਪ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ, ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰੂਪ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤਰੰਗ, ਉਠ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਸਰੁ ਸਾਗਰੁ ਹਰਿ ਹੈ ਆਪੇ, ਇਹੁ ਜਗੁ ਹੈ ਸਭੁ ਖੇਲੁ ਖੇਲਈਆ ॥

ਜਿਉ ਜਲ ਤਰੰਗ ਜਲੁ ਜਲਹਿ ਸਮਾਵਹਿ, ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਆਪਿ ਰਮਈਆ ॥

[੮੩੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਇਹੁ ਪਰਪੰਚੁ ਕੀਆ ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ, ਸਭੁ ਜਗਜੀਵਨੁ ਜੁਗਣੇ ॥

ਜਿਉ ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਉਠਹਿ ਬਹੁ ਲਹਰੀ, ਮਿਲਿ ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਸਮਣੇ ॥ [੯੭੭-ਨਟ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪਸਰਿਓ ਆਪਿ ਹੋਇ ਅਨਤ ਤਰੰਗ ॥

ਲਖੇ ਨ ਜਾਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਰੰਗ ॥

[੨੭੫-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਕਰਿ ਬਿਸਥੀਰਨੁ, ਜਲ ਤਰੰਗ ਜਿਉ ਰਚਨੁ ਕੀਆ ॥

ਹਭਿ ਰਸ ਮਾਣੇ ਭੋਗ ਘਟਾਣੇ, ਆਨ ਨ ਬੀਆ ਕੇ ਬੀਆ ॥

[੧੨੩੬-ਸਾਰਗ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੁ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਤਰੰਗ ਰੂਪ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਤਰੰਗਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉੱਠਦੇ, ਤੇ ਲਯ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਏਕ ਸਿਵ ਭਏ, ਏਕ ਗਏ, ਏਕ ਫੇਰ ਭਏ, ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੇ, ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈਂ ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰੁ ਬਿਸਨ ਕੇਤੇ, ਬੇਦ ਔ ਪੁਰਾਨ ਕੇਤੇ, ਸਿੰਮ੍ਰਤਿ ਸਮੂਹਨ ਕੇ, ਹੁਇ ਹੁਇ ਬਿਭਏ ਹੈਂ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਟਿ ਬਿਸਨ ਕੀਨੇ ਅਵਤਾਰ॥ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਜਾਕੇ ਧਰਮ ਸਾਲ ॥

ਕੋਟਿ ਮਹੇਸ ਉਪਾਏ ਸਮਾਏ॥ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਜਗੁ ਸਾਜਣੁ ਲਾਏ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਦੇਹ ਮੇਂ, ਕੋਟਿਕ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ॥

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਿਤੇ, ਰਵਿ ਸਸਿ ਕੋਟਿ ਜਲੇਸ॥ [੧੮੨-ਸਭਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ]

ਅਭੇਦ ਹੈਂ ਅਭੰਗ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਭੇਦ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਅਭੇਦਤਾ. ਇਕਮਿੱਕਤਾ. ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਵਿੱਚ [ਅਭੇਦ] = ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ (ਵਿਆਪਕ) ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਅਭੰਗ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਵਿਨਾਸੀ ਅਵਿਗਤੁ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਦਾ ਨਵਤਨੁ ਨਿਰਮਲਾ॥

ਨਹਿ ਦੂਰਿ ਸਦਾ ਹਦੂਰਿ ਠਾਕੁਰੁ, ਦਹ ਦਿਸ ਪੂਰਨੁ ਸਦ ਸਦਾ॥ [੪੫੭-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਅਜੀਜ਼ੁਲ ਨਿਵਾਜ਼ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਜੀਜ਼ੁਲ. ਅਰਬੀ. ਅਜੀਜ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਿਆਰਾ॥ ਨਿਵਾਜ਼. ਫਾਰਸੀ. ਨਵਾਜ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਵੱਡਿਆਉਣ ਵਾਲਾ. (ਅ) ਸੰਗਯਾ-ਵੱਡਿਆਉਣਾ॥ (੨) ਅਜੀਜ਼ੁਲ. ਅਰਬੀ. ਆਜ਼ਿਜ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੀਨ. ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ. ਗਰੀਬ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੇ [ਅਜੀਜ਼ੁਲ] = ਪਿਆਰੇ ਸੇਵਕਾਂ, ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, [ਨਿਵਾਜ਼] = ਵੱਡਿਆਈ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪਣੀ ਪੈਜ ਆਪੇ ਰਾਖੇ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਵਡਿਆਈ॥

ਨਾਨਕ ਹਰਣਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ, ਅੰਧੈ ਦਰ ਕੀ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈ॥ [੧੧੩੩-ਭੈਰਉ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਕਾ ਪਰਦਾ ਢਾਕੈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਸਰਪਰ ਰਾਖੈ॥

ਅਪਨੇ ਦਾਸ ਕਉ ਦੇਇ ਵਡਾਈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਾਮੁ ਜਪਾਈ॥

[੨੮੫-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜੀਜ਼ੁਲ] = ਆਜ਼ਿਜ਼ਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ [ਨਿਵਾਜ਼] = ਵੱਡਿਆਵਟੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਕਰੇ ਖਿਨ ਕੀਰੇ॥ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ਿ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੀਰੇ॥

ਗਰਬ ਨਿਵਾਰਣ ਸਰਬ ਸਧਾਰਣ, ਕਿਛੁ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੭੧-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ:੫]

ਗਨੀਮੁਲ ਖਿਰਾਜ ਹੈਂ॥ ੧੨੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਖਿਰਾਜ. ਫਾਰਸੀ. ਖਰਾਸ਼ੀਦਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਛਿੱਲਣਾ. ਭਾਵਅਰਥ— ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ (੨) ਖਿਰਾਜ. ਅਰਬੀ. ਖੱਰਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਛਿੱਲਣਾ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ਼ (੩) ਖਿਰਾਜ. ਅਰਬੀ. ਖਰਾਜ. ਸੰਗਯਾ-ਟੈਕਸ. ਮੈਹਸੂਲ. ਡੰਨ. ਸਜਾ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨੀਮੁਲ] = ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਖਿਰਾਜ] = ਛਿੱਲਣੇ (ਨਾਸ਼ ਕਰਨ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਨ ਅਤੇ ਜੋਰ, ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ, ਹੰਕਾਰੀ, ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਤਾਂਝੀ, ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਮਾਰਿ ਨਿਵਾਏ ਮਨਮੁਖਿ ਮੂੜ ਸਾਧਿਆ॥

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਦੇਇ ਵਡਿਆਈ, ਗਰੀਬ ਅਨਾਥਿਆ॥ [੯੦-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨੀਮੁਲ] = ਦੋਸ਼ੀਆਂ (ਪਾਪੀਆਂ) ਨੂੰ [ਧਿਰਾਜ] = ਡੰਡ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਹਰਿ ਕੀ ਕਰਹੁ ਉਸਤਤਿ ਜਿਨਿ ਗਰੀਬ ਅਨਾਥ ਰਾਖਿ ਲੀਓਇ॥

ਜੈਕਾਰੁ ਕੀਓ ਧਰਮੀਆ ਕਾ, ਪਾਪੀ ਕਉ ਡੰਡੁ ਦੀਓਇ॥

[੯੯-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਨਿਰੁਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਨਿਰੁਕਤ. = ਨਿਰ + ਉਕਤ] ਉਕਤ. ਸੰ. ਉਕਤੀ. ਸੰਗਯਾ-ਕਥਨ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਉਕਤ] = ਕਥਨ [ਨਿਰ] = ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ, ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਓਹ ਅਤੀਅੰਤ, ਸੁਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਹੀਂ ਜਾਨਿ ਜਾਈ ਕਛੁ ਰੂਪ ਰੇਖੰ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾਕੋ, ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੰ॥

ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾਕੋ ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਮੈ ਬਖਾਨੋ, ਕਹੇ ਮੈ ਨ ਆਵੈ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੪]

ਤ੍ਰਿਮੁਕਤਿ ਬਿਭੂਤ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਤ੍ਰਿ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਤਿੰਨ॥ ਮੁਕਤਿ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਛੁਟਿਆ ਹੋਇਆ. ਨਿਰਬੰਧ॥
ਬਿਭੂਤ. ਸੰ. ਬਿਭੂਤੀ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਪਦਾ. ਐਸ਼ਰਜ. ਪਦਾਰਥ. (੨) ਅਭੂਤ ਰੂਪ, ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ.
ਅਪੂਰਵ. ਜੋ ਭੂਤ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਪੂਰਵ, ਤੇ ਬਿਭੂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤ੍ਰਿ.] = ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਬਿਭੂਤੀ (ਸੰਪਦਾ) ਵਿੱਚ [ਮੁਕਤਿ] = ਨਿਰਬੰਧ (ਨਿਰਲੇਪ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਸੰਪਦਾ ਦੇ, ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਨਿਰਲੇਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ॥

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਭੁਗਤਾ॥ ਆਪੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਆਪੇ ਮੁਕਤਾ॥

ਆਪੇ ਮੁਕਤਿ ਦਾਨੁ ਮੁਕਤੀਸਰੁ, ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੫-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ [ਮੁਕਤਿ] = ਰਹਿਤ, [ਬਿਭੂਤ] = ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਹ ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਸਮਾਇਆ॥ ਉਹਾ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ ਮਾਇਆ॥

ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਹਿ ਆਵੇਸੁ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਕਾ ਨਾਹੀ ਪਰਵੇਸੁ॥

[੨੯੧-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਤਾਪਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ [ਭੂਤ] = ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰੂਪ [ਬਿ] = ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਰਨ ਆਸ੍ਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੁਨਉ, ਦਰਸਨ ਕੀ ਪਿਆਸ॥ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ, ਪੰਚ ਤਤ, ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸ॥

[੮੧੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਪ੍ਰਗਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਪ੍ਰਗਤ. ਸੰ. ਪ੍ਰਭੋਕਤ੍ਰੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭੋਗਣਵਾਲਾ॥ ਪ੍ਰਭਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੋਭਾ. (੨) ਪ੍ਰਕਾਸ਼.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੀ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸੋਭਾ ਨੂੰ [ਪ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਪ੍ਰਗਤਿ] = ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ, ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ, ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਲਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ ਕੀ, ਅਪਰ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥ [੫੪੨-ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਪ੍ਰਗਤਿ] = ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ, ਤੇ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਖੰਡ ਉਦਾਸੀ, ਪਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਆਦਿ ਅਨਾਸੀ ਬਿਸੁ ਕਰੈ॥

ਜਗਤਾਵਲ ਕਰਤਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਹਰਤਾ, ਸਭ ਜਗਭਰਤਾ ਸਿਧ ਭਰੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ-੨੬]

ਸੁ ਜੁਗਤ ਸੁਧਾ ਹੈਂ॥ ੧੨੫॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਸੁਜੁਗਤ. ਸੰ. ਸੰਯੁਕਤਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਹਿਤ. ਸਾਥ.॥ ਸੁਧਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ.]
(੨) ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ.।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੁਧਾ] = ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ [ਸੁਜੁਗਤ] = ਸੰਯੁਕਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ, ਸਭ-ਉੱਤਮ ਪਦਾਰਥ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹਨ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ, ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰੇ, ਭਰਪੂਰ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਮਲ ਕੀ ਟੇਕ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤੀ ਤੁਸਿ ਕੈ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ॥

ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਘਰਿ ਤਿਸ ਕੈ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ॥ [੭੭੭-ਸੂਰੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਜਾ ਕੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰਵਾਹ॥

ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਪੂਰਨ, ਉਚ ਅਗਮ ਅਗਾਹ॥

[੧੦੧੭-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸੁਧਾ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰਿ ਵੰਞਾ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ॥ [੮੪੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀਆਂ ਜੋ ਜੁਗਤਾਂ ਹਨ, ਸੋ [ਸੁਧਾ] = ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ, ਸੁੱਖਦਾਈ ਹਨ।

[ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ, ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਜੁਗਤਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਸੁਖਦਾਈ ਹਨ।]

ਯਥਾ—ਨਾਮਨ ਮਹਿ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮਾ, ਗਿਆਨਨ ਮਹਿ ਗਿਆਨੀ॥

ਜੁਗਤਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜੁਗਤਾ, ਇਸਨਾਨਨ ਮਹਿ ਇਸਨਾਨੀ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦੇ [ਸੁ] = ਸਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੀ ਜੁਗਤੀ, ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਉੱਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ, ਜੋਰ ਨਾਲ, ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਨਾਨਕ ਜਿਸਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਆਪੇ ਦੇਇ॥

ਬਿਖਿਆ ਕੀ ਬਾਸਨਾ ਮਨਹਿ ਕਰੇਇ॥ ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ ਆਪਿ ਕਰੇਇ॥

[੧੧੭੨-ਬਸੰਤ ਮ:੩]

ਸਦੈਵੰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— [ਸਦੈਵੰ = ਸਦ + ਏਵੰ] ਸਦ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸੱਤਯ. ਨਿੱਤ.॥ ਏਵੰ. ਸੰ. ਅਵੰ-ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ. ਯਕੀਨਨ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ [ਸਦੈਵੰ] = ਯਕੀਨਨ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਸਦੀਵ ਕਾਲ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਯਥਾ— ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਹੈ, ਦਿਸੈ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥

ਉਹੁ ਅਉਹਾਣੀ ਕਦੇ ਨਾਹਿ, ਨ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥ [੫੦੯-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਸਦੈਵੰ] = ਸਦ ਸਦਾ, ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਇਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ, ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਆਗਮਾ ਪਾਈ ਹਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਸੂਰਤਿ ਦੇਖਿ ਨ ਭੂਲੁ ਗਵਾਰਾ॥ ਮਿਥਨ ਮੋਹਾਰਾ ਬੂਨੁ ਪਸਾਰਾ॥

ਜਗ ਮਹਿ ਕੋਈ ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਏ, ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣਾ॥ [੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਅਭੇਦੀ ਅਨੁਪ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਅਭੇਦੀ] = ਅਭੇਦ (ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਪਕ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਵਿੱਚ, ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ, ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਐਸਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤੂੰ ਅਨੁਪਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਉਪਮਾ, ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿ ਤੂੰ, ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਉਨ ਉਪਮਾ ਦੇਉ, ਕਵਨ ਬਡਾਈ, ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਰਬ ਠਾਈ॥

ਪੂਰਨ ਮਨਮੋਹਨ ਘਟ ਘਟ ਸੋਹਨ, ਜਬ ਖਿਚੈ ਤਬ ਛਾਈ॥ [੧੨੩੬-ਸਾਰੰਗ ਛੰਤ ਮ:੫]

ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜ ਹੈਂ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— [ਸਮਸਤੋਪਰਾਜ = ਸਮਸਤ + ਉਪਰਾਜ] ਉਪਰਾਜ. ਸੰ. ਉਪਾਰਜਨ. ਸੰਗਯਾ-ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ. ਉਪਤਪੰਨ ਕਰਨਾ. (੨) [ਸਮਸਤੋਪਰਾਜ = ਸਮਸਤ + ਉਪ + ਰਾਜ] ਉਪ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ-ਸਮੀਪਤਾ.॥ ਰਾਜ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ-ਰਾਜਣਾ. ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣਾ.॥ ਪਰਾਜ. ਸੰ. ਪਰਾਜਯ. ਸੰਗਯਾ-ਹਾਰ. ਸ਼ਿਕਸ਼ਤ (੨) ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਹਾਰ ਦੇਣੀ. ਪ੍ਰਾਸਤ ਕਰਨਾ. ਹਰਾਉਣਾ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ [ਸਮਸਤੋ] = ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ [ਪਰਾਜ] = ਪ੍ਰਾਸਤ (ਪ੍ਰਾਜੈ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਐਸਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਾਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਹਰਾ ਕੇ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਿਨੇ ਦੀਪ ਦੀਪ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰਾਈ॥ ਭੁਜਾ ਢੰਡ ਕੈ, ਛੋਟਿ ਛੋਟ੍ਰ ਛਿਨਾਈ॥

ਕਰੇ ਜੱਗ ਕੋਟੇ, ਜਸੈ ਅਨੇਕ ਲੀਤੇ॥ ਵਹੈ ਬੀਰ ਬੰਕੇ, ਬਲੀਕਾਲ ਜੀਤੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੬੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ [ਉਪਰਾਜ] = ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਆਪਿ ਉਪੰਨਿਆ॥ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਆਪਿ, ਆਪਿ ਵਰੰਨਿਆ॥

[੯੬੫-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਦੇ [ਉਪ] = ਸਮੀਪ [ਰਾਜ] = ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ, ਆਪੇ ਆਪਣਾ, ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਵੀ, ਨੇੜੇ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਦੂਰੇ॥ [੫੬੩-ਵਡਹੰਸ ਮ:੫]

ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਜ ਹੈਂ॥ ੧੨੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸਾਜ. ਸੰ. ਸਿਰਜ. ਧਾਤੂ-ਸ੍ਰਿਜਨ ਕਰਨਾ. ਬਨਾਉਣਾ. (੨) ਸਜਾਉਣਾ. ਸਿੰਗਾਰਨਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦੀਵ ਕਾਲ, ਸਰਬ ਦੇ ਸਾਜਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਤੇ ਆਪੇ-ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ, ਸਜਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਵਸਤੂ ਜਿਥੇ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕਾ ਕੇ, ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜਗਾ ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ ਦੀ ਥਾਂ ਨੱਕ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਜਗਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਪਹਾੜ ਦੀ ਜਗਾ ਪਹਾੜ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਸਾਜਦਾ, ਸਵਾਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਕਰੇ ਆਪਿ, ਜਾਈ ਭਿ ਰਖੈ ਆਪਿ॥ ਤਿਸੁਵਿਚਿ ਜੰਤ, ਉਪਾਇਕੈ, ਦੇਖੈ ਬਾਪਿ ਉਬਾਪਿ॥
ਕਿਸਨੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ [੪੭੫-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ:੨]

ਸਮਸਤੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਭਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ [ਸਲਾਮ] = ਸਲਾਮਤ (ਇਸਥਿਤ) ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ, ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦਕਾ॥ [੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ:੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਾਰੇ ਹੀ [ਸਲਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਭੂਮ ਭੰਜਨ ਗੰਜਨ ਆਦਿ ਸਿਰੇ॥ ਜਿਹ ਬੰਦਤ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਰੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫੫]

ਸਦੈਵਲ ਅਕਾਮ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਦੈਵਲ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਂਦੀ।

ਯਥਾ— ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥ [੧੧੭੪-ਬਸੰਤ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਜੀਉ ਦਾਤਾ ਅਗਮ ਅਥਾਹਾ॥ ਉਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ਵੇਪਰਵਾਹਾ॥

ਤਿਸਨੋ ਅਪੜਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ, ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਦਾ॥ [੧੦੬੨-ਮਾਰੂ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਦਾ ਧਰਮੁ ਜਾਕੈ ਦੀਬਾਣਿ॥ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਕਾਣਿ॥

[੯੮੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ:੫]

ਨਿਬਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਬਾਧ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ [ਨਿਰ] = ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਾਹਿਬੁ, ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਹੈ, ਦਿਸੈ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥

ਉਹੁ ਅਉਹਾਣੀ ਕਦੇ ਨਾਹਿ, ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਇ॥ [੫੦੯-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, [ਬਾਧ]= ਬਾਧਾ (ਰੁਕਾਵਟਾਂ) ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਪੜਦਾ ਆਦਿ, ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਯਾਨ ਵੀ, ਕਲਪਤ, ਤੇ ਮਿਥੱਯਾ ਆਵਰਣ ਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਕੇ ਸੰਗੀ ਨਾਹੀ ਦੂਰਿ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਹਾਜਰਾ ਹਜੂਰਿ॥ [੯੮੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਗਾਧਿ ਬਿਆਧਿ ਨਾਸ ਹੈ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਪਾਸ ਹੈ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੯]

ਅਗਾਧਿ ਹੈਂ ਅਨੂਪ ਹੈਂ॥ ੧੨੭॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਗਾਧ] = ਅਥਾਹ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਕੋਈ, ਬਾਹ ਨਹੀਂ, ਲੈ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈਂ,

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ, ਕੋਈ ਵੀ, ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਉਪਮਾ, ਕੇਵਲ ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵੀ, ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਅਕਥ ਕਥਾ, ਬਹੁ ਕਾਇ ਕਰੀਜੈ॥ ਜੈਸਾ ਤੂ, ਤੈਸਾ ਤੁਹੀ, ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਦੀਜੈ॥ [੮੫੮-ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੁਮਰੀ ਉਪਮਾ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਹੁ, ਹਮ ਕਹਿ ਨ ਸਕਹ ਹਰਿ ਗੁਨੇ॥
ਜੈਸੇ ਤੁਮ ਤੈਸੇ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮ ਹੀ, ਗੁਨ ਜਾਨਹੁ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨੇ॥ [੯੭੬-ਨਟ ਮ:੪]

ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਓਅੰ] = ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਦੀ, ਆਦਿ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਨੇ, ਜੋ ਇੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰ, ਜੋ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਧੁਨੀ (ਸੂਖਸ਼ਮ, ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਅਵਾਜ਼) ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁਨੀ ਦਾ, ਤੇ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ ਦਾ, ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ, ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਨੂੰ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ, ਅਤੇ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਦਵਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਨੇ ਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨੀ ਤੋਂ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਸਭਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਦੀ, ਆਦਿ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਹੀ ਨਾਮ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ, ਰਚਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ, ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੀ ਇਸਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਜਬ ਆਪ ਸੰਭਾਰਾ॥ ਆਪ ਰੂਪ ਮੈ ਆਪ ਨਿਹਾਰਾ॥

ਓਅੰਕਾਰ ਕਹ, ਇਕਦਾ ਕਹਾ॥ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਸਕਲ ਬਨਾ ਰਹਾ॥

[੬੯੦-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪਾਰਸ ਅਵਤਾਰ, ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੩੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਓਅੰਕਾਰ ਤਿਨ ਕਹਾ॥ ਸੋ ਧੁਨਿ ਪੂਰ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹਾ॥

ਤਾਤੇ ਜਗਤ ਭਇਓ ਬਿਸਥਾਰਾ॥ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਜਬ ਦੁਹੂੰ ਬਿਚਾਰਾ॥

[੧੫੦-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪ੍ਰਿਥਮ ਅਵਤਾਰ, ਛੰਤ ਨੰਬਰ-੩੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ॥ ਸਭੁ ਖੇਲੁ ਤਮਾਸਾ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਆਪੇ ਵੇਕ, ਕਰੇ ਸਭਿ ਸਾਚਾ, ਆਪੇ ਭੰਨਿ ਘੜਾਇਦਾ॥

[੧੦੬੧-ਮਾਰੂ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਾਤੀ॥ ਕੀਆ ਦਿਨਸੁ ਸਭ ਰਾਤੀ॥ ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਪਾਣੀ॥

ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ॥ ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭਿ ਲੋਆ॥ ਏਕ ਕਵਾਵੈ ਤੇ ਸਭਿ ਹੋਆ॥

[੧੦੦੩-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ [ਆਦਿ] = ਮੁੱਢ (ਕਾਰਨ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਸ਼ੁੱਧ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਹਮੇਸ਼ਾ, ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਦੇ ਬਣਦਾ ਢਹਿੰਦਾ, ਤੇ ਘਟਦਾ-ਵਧਦਾ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੇਰਾ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ, ਉੱਤਪੱਤੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਕਾਲ ਤਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪੂਰੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਸ਼ੁੱਧ ਚੇਤਨ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ, ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮੈ ਜਾਨਾ॥ ਲਿਖਿ ਅਰੁ ਮੇਟੈ ਤਾਹਿ ਨ ਮਾਨਾ॥

ਓਅੰਕਾਰ ਲਖੈ ਜਉ ਕੋਈ॥ ਸੋਈ ਲਖਿ, ਮੇਟਣਾ ਨ ਹੋਈ॥

[੩੪੦-ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੂਰਤਿ ਮੂਰਤਿ ਆਦਿ ਅਨੂਪੁ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਸਾਚੁ ਸਰੂਪੁ॥

[੬੮੬-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ, ਨ ਪ੍ਰਤ੍ਰੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ : ੧੦੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਓਅੰਕਾਰ] = ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਦੀ ਆਦਿ, ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਮੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ॥

ਈਘੈ ਨਿਰਗੁਣ ਊਘੈ ਸਰਗੁਣ, ਕੇਲ ਕਰਤ ਬਿਚਿ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ॥

[੮੨੭-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਸੁਖਦਾਤਾ॥ ਤੂੰ ਨਿਰਬਾਣੁ ਰਸੀਆ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ॥

ਅਪਣੇ ਕਰਤਬ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ, ਆਪੇ ਤੁਧੁ ਸਮਾਲੀਐ ਜੀਉ॥

[੧੦੨-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਅਨਾਦਿ ਸਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਸਰੂਪੇ] = ਸਰੂਪ [ਅਨਾਦਿ] = ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਿਰਫ, ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ ਅਨਾਦੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਮੁ ਅਨੰਤੁ ਅਨਾਦਿ, ਆਦਿ ਜਿਸੁ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ॥

ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਧਰਿ ਧ੍ਰਾਨੁ, ਨਿਤਹਿ ਜਿਸੁ ਬੇਦੁ ਬਖਾਣੈ॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਸਰ ਕੋਈ॥

ਭੰਜਨ ਗੜ੍ਹਨ ਸਮਥੁ, ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥

[੧੪੦੪-ਸਵੈਯੇ ਮ:੪]

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਨੰਗੀ. ਸੰ. ਅਨੰਗਗਿਨ. ਵਿ-ਅੰਗ ਰਹਿਤ (੨) ਸੰਗਯਾ-ਕਾਮਦੇਵ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਕਾਮਦੇਵਵਤ ਸੁੰਦਰ. (੩) ਮਨ (੪) ਅਕਾਸ਼ (੫) ਆਤਮਾ. ਨਿਰਾਕਾਰ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਅਨਾਮੇ] = ਆਮਯ (ਰੋਗਾਂ) ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ [ਅਨੰਗੀ] = ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਲਾਲ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਏ, ਤੂੰ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸਰਬ ਪਾਲ॥ [੧੧੬੯-ਬਸੰਤੁ ਮ:੧]

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ ॥ ੧੨੮ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ = ਤ੍ਰਿ + ਕਾਮੇ] ਤ੍ਰਿ. ਸੰ. ਤ੍ਰਿਯਾ. ਸੰਗਯਾ-ਇਸਤ੍ਰੀ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ] = ਤਿੰਨਾਂ ਵਲ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਤ੍ਰਿ] = ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ (ਗੋਪੀਆਂ) ਦੀਆਂ [ਕਾਮੇ] = ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਗੋਪੀ ਕਾਨ੍ਹ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਬਨਿ ਆਪੇ ਗਉ ਚਰਾਹਾ॥

ਆਪੇ ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਵੰਸੁ ਵਜਾਹਾ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ [ਭੰਗੀ] = ਨਾਸਕ ਹੈਂ ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿ] = ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੇ, ਜੀਆਂ ਦੀ, ਸੰਪੂਰਨ [ਕਾਮੇ] = ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਭੰਨਣ ਘੜਨ ਸਮਰਥੁ ਹੈ, ਓਪਤਿ ਸਭ ਪਰਲੈ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਭ ਬੋਲੈ॥

ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹੇ ਸਭਸੈ, ਕਿਆ ਮਾਣਸੁ ਭੋਲੈ॥ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹੁ ਤੂੰ, ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਅਮੋਲੈ॥

[੧੧੦੨-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੩]

ਤ੍ਰਿਬਰਗੀ ਤ੍ਰਿਬਾਧੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤ੍ਰਿਬਰਗੀ] = ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਆਦਿਕ, ਤਿੰਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਤਾਪਾਂ ਦੇ [ਬਾਧੇ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਹਉ ਤਿਸ ਕੀ ਦਾਸੀ, ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਏ॥

ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਸਭਿ ਪੂਰਨ, ਮਨਿ ਚਿੰਦੀ ਇਛਪੁਜਾਏ॥ [੭੮੫-ਸੂਗੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੀਨੇ ਤਾਪ ਨਿਵਾਰਵਹਾਰਾ ਦੁਖ ਹੰਤਾ ਸੁਖ ਰਾਸਿ॥

ਤਾਕਉ ਬਿਘਨੁ ਨ ਕੋਉ ਲਾਗੈ, ਜਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਆਗੈ ਅਰਦਾਸਿ॥ [੭੧੪-ਟੋਡੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤ੍ਰਿਬਰਗੀ] = ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿ] = ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੇ [ਬਾਧੇ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਉਪਾਵਣਹਾਰ, ਆਪੇ ਹੀ ਮਾਰਦਾ॥

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਜਾਣੁ, ਬੁਝਿ ਵੀਚਾਰਦਾ॥

ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਧਾਰਦਾ॥ [੫੧੮/੫੧੯-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਅਗੰਜੇ ਅਗਾਧੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਗੰਜੇ] = ਅਣਗਿਣਤ, ਅਤੇ [ਅਗਾਧੇ] = ਅਥਾਹ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਕਹਾ ਮੈ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥

ਆਪੇ ਦਇਆ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਗੁਣ ਮਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਇਆ॥ [੧੦੬੭-ਮਾਰੂ ਮ:੩]

ਸੁਭੰ ਸਰਬ ਭਾਗੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਸੁਭੰ. ਸੰ. ਸੁਭ. ਧਾਤੂ— ਚਮਕਣਾ. (੨) ਸੋਭ ਨੀਕ.॥ ਭਾਗੇ. ਸੰ. ਭਾਗਯ. ਸੰਗਯਾ. ਕਿਸਮਤ. ਬੁਰੇ-ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ, ਫਲ ਰੂਪ, ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ. ਪ੍ਰਾਰਥਣ ਰੂਪ ਲੇਖ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [ਭਾਗੇ] = ਭਾਗ ਕਰਕੇ [ਸੁਭੰ] = ਸੋਭ ਨੀਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਭਾਗ ਸੁਲਖਣਾ, ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਹਮਾਰਾ ਰਾਮ॥ ਅਨਹਦ ਬਾਜਿਤਾ, ਤਿਸੁ ਧੁਨਿ ਦਰਬਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ, ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਉਮਾਹਾ॥

ਤਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨ ਦੂਖੁ ਵਿਆਪੈ, ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਨ ਤਾਹਾ॥ [੮੪੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਸੁੰਦਰ ਸੁਮੰਤ, ਬਡ ਸਰੂਪ ਬਡ ਵੈ ਬਖਤ॥

ਕੋਟਿਕ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭੂਅ ਜਾਨ, ਜਿਮ ਤਖਤ ਤੇਜ, ਇਸਥਿਤ ਬਖਤ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਭਾਗੇ] = ਭਾਗਯ (ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ) ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ [ਸੁਭੰ] = ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਜੀਵ, ਉਸ ਲੇਖ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ, ਹਾਨੀ ਲਾਭ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲੇਖ ਐਸੀ ਸਮਰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ ਆਪਿ, ਉਪਰਿ ਲੇਖੁ ਭਿ ਤੂੰ॥ ਏਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂ॥

[੧੨੯੧-ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੇ [ਭਾਗੇ] = ਭਾਗਯ (ਕਿਸਮਤ) ਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ, ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ [ਸੁਭੰ] = ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ, ਤੂੰ ਹੀ ਅਛੇ-ਬੁਰੇ, ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਾਰਥਣ ਕਰਮ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭੇ ਮਾਣਸ ਦੇਵ ਸਭਿ, ਸਭੇ ਜੋਗ ਧਿਆਨ॥ ਸਭੇ ਪੁਰੀਆ ਖੰਡ ਸਭਿ, ਸਭੇ ਜੀਅ ਜਹਾਨ॥

ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਆਪਣੈ, ਕਰਮੀ ਵਹੈ ਕਲਾਮ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ, ਸਚੁ ਸਭਾ ਦੀਬਾਨੁ॥

[੧੨੪੧-ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੰਚ ਤਤੁ ਸੁੰਨਹੁ ਪਰਗਾਸਾ॥ ਦੇਹ ਸੰਜੋਗੀ ਕਰਮ ਅਭਿਆਸਾ॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ ਮਸਤਕਿ ਲੀਖੇ, ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਬੀਜਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੮-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗ, ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ [ਸੁਭੰ] = ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ— ਯਾਨੇ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਹਨ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਭਾਗ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ। }

ਯਥਾ— ਉਹੁ ਧਨੁ ਭਾਗ ਸੁਧਾ, ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਧਾ, ਹਮ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਦੀਨ ਸਰਣਿ ਸੁਖ ਸਾਗਰ, ਰਾਖੁ ਲਾਜ ਅਪਨਾਇਆ॥ [੭੭੭-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਸੁ ਸਰਬਾ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥ ੧੨੬ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੁ] ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਸਭਨਾਂ ਦਾ, ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ [ਅਨੁਰਾਗੇ] = ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ।
ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਨ ਪਹਰ ਤੁਧੁ ਜਾਪੇ ਪਵਨਾ ॥ ਧਰਤੀ ਸੇਵਕ ਪਾਇਕ ਚਰਨਾ ॥

ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਸਭਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਵਣਿਆ ॥ [੧੩੦-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਉੜਾ ਕਿਸੈ ਨ ਲਗਈ ਸਭਨਾ ਹੀ ਭਾਨਾ ॥

ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਿ ਨ ਸਕੀਐ, ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥ [੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਤ੍ਰਿਭੁਗਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— [ਤ੍ਰਿਭੁਗਤ = ਤ੍ਰਿ + ਭੁਗਤ] ਭੁਗਤ. ਸੰ. ਭੋਕਤਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ. (੨)
ਸੰ. ਭੁਕਤ. ਕ੍ਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਖਾਇਆ ਜਾਣਾ. ਭਾਵਅਰਥ-ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ (੩) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭੋਜਨ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ [ਭੁਗਤ] = ਭੋਗਣੇ ਵਾਲਾ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ,
ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਆਪਾਰਾ ॥ ਪੇਖੇ ਖੁਸੀ ਭੋਗਨ ਹੀ ਹਾਰਾ ॥

ਸਭਿ ਰਸ ਲੈਤ, ਬਸਤ ਨਿਰਾਰਾ ॥

[੭੪੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ [ਭੁਗਤ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ
ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨ ਰੂਪ, ਭੋਗਨੂੰ ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਅਭਿੰਨ
ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮ ਰਸ ਨੂੰ, ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ,
ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿੱਚ, ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਆਰੂੜ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ
ਗੁਣ, ਨਹੀਂ ਵਿਆਪ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਚਉਦਸਿ ਚਉਥੇ ਬਾਵਹਿ ਲਹਿ ਪਾਵੈ ॥ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਤ ਕਾਲ ਸਮਾਵੈ ॥

ਸਸੀਅਰ ਕੈ ਘਰਿ, ਸੂਰ ਸਮਾਵੈ ॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥ [੮੪੦-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੀਨਿ ਸਮਾਵੈ ਚਉਥੇ ਵਾਸਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਹਮ ਤਾਕੇ ਦਾਸਾ ॥ [੮੩੯-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ [ਭੁਗਤ] = ਭੋਜਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਖਾ ਜਾਣ
ਵਾਲਾ, ਮਹਾਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜਤੋ ਸੁ ਦੁਨੀਅੰ ਉਪਾਯੋ ॥ ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਕਾਲੇ, ਬਲੀ ਕਾਲ ਘਾਯੋ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ : ੭੭]

ਅਛਿੱਜ ਹੈਂ ਅਛੁਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਛਿੱਜ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ, ਕੋਈ [ਅਛੁਤ] = ਸਪਰਸ਼ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਛੁ ਤੁਹੀ ॥ ਅਭੈ ਤੁਹੀ ॥ ਅਛੁ ਤੁਹੀ ॥ ਅਛੈ ਤੁਹੀ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੬੬]

ਕਿ ਨਰਕ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਨਰਕ. ਸੰ. ਨਰਕ. ਸੰਗਯਾ- ਜਿਸ ਜਗਾ, ਪਾਪੀ ਜੀਵ, ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ, ਫਲ ਭੋਗਦੇ
ਹਨ. ਦੋਜੱਖ. ਜਹੰਨਮ. ॥ ਪ੍ਰਣਾਸ. ਸੰ. ਪ੍ਰਣਾਸ਼ਿਨ-ਸੰਘਾਰ. ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈ, ਸੋ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ॥

ਯਥਾ— ਜੋ ਸਿਮਰਦੇ ਸਾਂਦੀਐ॥ ਨਰਕਿ ਨ ਸੇਈ ਪਾਈਐ॥

ਤਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਗਈ, ਜਿਨ ਮਨਿ ਵੁਠਾ ਆਇ ਜੀਉ॥

[੧੩੨-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਹੈ॥ ੧੩੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ. ਸੰ. ਪ੍ਰਿਥੀ. ਸੰਗਯਾ-ਧਰਤੀ. (੨) [ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ = ਪ੍ਰਿਥੀ + ਉਲ] ਉਲ. ਸੰ. ਅਲਮ. ਅਵੈ—ਪੂਰਨ. ਭਾਵਅਰਥ-ਵਿਆਪਕ, ਤੇ ਅਕਾਸ਼॥ [ਪ੍ਰਵਾਸ = ਪ੍ਰ + ਵਾਸ] ਵਾਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਨਿਵਾਸ. (੨) ਗੰਧ. ਮਹਕ॥ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ] = ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ, ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ [ਪ੍ਰ] = ਭਲੀਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, [ਵਾਸ] = ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਂਜੀਅਨੁ ਆਪੇ ਆਕਾਸ਼॥ ਵਿਚਿ ਆਪੇ ਜੈਤ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ਗਿਰਾਸ਼॥

ਸਭੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਗੁਣ ਤਾਸੁ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਤੂ, ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਕਟੇ ਤਾਸੁ॥ [੩੦੨-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭੂਤ ਭੱਖ ਭਵਾਨ ਭੂਪਤ, ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ॥

ਅਗਨ ਬਾਇ ਜਲੇ ਬਲੇ ਮਹਿ, ਸਰਬ ਠਹੁਰ ਨਿਵਾਸ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਵਾਸ] = ਵਾਸਾ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ [ਉਲ] = ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿ, ਸਮੂਹ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤਿਥੈ ਪਵਣੁ ਨ ਪਾਵਕੋ, ਨਾ ਜਲੁ ਨਾ ਆਕਾਰੁ॥ ਤਿਥੈ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਾਇ, ਭਵਜਲ ਤਾਰਣਹਾਰੁ॥

[੧੦੦੯-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ] = ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ [ਪ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਵਾਸ] = ਗੰਧ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੀਤਲ ਜਲੁ ਧਿਆਵਹੁ, ਹਰਿ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਸੁਗੰਧ ਗੰਧਈਆ॥

ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ, ਮੈ ਹਿਰਡ ਪਲਾਸ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਬੁਹੀਆ॥

[੮੩੩/੮੩੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੪]

ਨਿਰੁਕਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸ਼ੋਭਾ (ਕੀਰਤੀ) [ਨਿਰੁਕਤ] = ਕਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭਾ ਤੁਮੈ ਬਨਿਆਈ॥ ਅਉਰਨ ਤੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਤਾਈ॥

ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨੋ॥ ਊਚ ਨੀਚ ਕਸ ਸਕਤ ਬਖਾਨੋ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫ ਆਧਿਆਇ ੨]

॥ ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਏਵੰ] = ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਸਦਾ [ਸਦ] = (ਸਤਯ) ਇਸਥਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ, ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜੋਕਿ ਸਦਾ ਲਈ, ਅਖੰਡ ਤੇ ਇਕਰਸ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦ ਹੋਵਣਹਾਰਾ॥ ਉਚਾ ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਅਪਾਰਾ॥

ਉਣੇ ਭਰੇ, ਭਰੇ ਭਰਿ ਉਣੇ, ਏਹਿ ਚਲਤ ਸੁਆਮੀ ਕੇ ਕਾਰਣਾ॥ [੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ [ਸਦੈਵੰ] = ਸਦਾ-ਸਦਾ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਸਭ, ਆਗਮਾਪਾਈ ਹਨ,

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਸਦਾ ਰਹੈ, ਹੋਰ ਧੰਧੈ ਸਭਿ ਧਾਵਹਿ॥

ਆਪਿ ਨਿਹਚਲੁ ਅਚਲੁ ਹੈ, ਹੋਰਿ ਆਵਹਿ ਜਾਵਹਿ॥ [੯੫੦-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਬਿਭੁਗਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— [ਬਿਭੁਗਤਿ = ਬਿ + ਭੁਗਤ] ਬਿ. ਸੰ. ਵਿ. ਉਪਸਰਗ- ਇਹ ਸਬਦਾਂ ਦੇ, ਮੁੱਢ ਲਗ ਕੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼. ਨਿਸ਼ਚੇ. ਰਹਿਤ ਆਦਿ, ਅਨੇਕ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਬਿ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਰਸਾਂ ਨੂੰ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ, ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ, ਮਾਣਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਸਭਿ ਰਸ ਭੋਗ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ, ਸੋਈ ਪਰੁ ਹੋਗੁ॥

ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥ [੧੧੭੪-ਬਸੰਤੁ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੁਗਤ] = ਭੋਗਾਂ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ [ਬਿ] = ਬਿਨਾਂ (ਰਹਿਤ) ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੈਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ, ਅਧੀਨਗੀ ਨਹੀਂ, ਨ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ, ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ॥ ਮਨੁ ਦੇ ਰਾਮੁ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲਿ॥

[੩੨੭-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮੋਲਿ ਅਮੋਲੁ ਨ ਪਾਈਐ, ਵਣਜਿ ਨ ਲੀਜੈ ਹਾਟਿ॥ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਹੈ, ਕਬਹੁ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ॥

[੧੦੮੭-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੧]

ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥ ੧੩੧ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀਆਂ [ਜੁਗਤਿ] = ਜੁਗਤਾਂ [ਪ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਅਨੁਪਮ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ, ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਪਾਲਨਾ, ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਆਦਿ, ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਓਹੁ ਸਭ, ਉਪਮਾ, ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਹਨ, ਅਤੇ ਐਸੀਆਂ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਆਪਿ ਸਗਲ ਮਹਿ ਆਪਿ॥ ਅਨਿਕ ਜੁਗਤਿ ਰਚਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ॥

ਅਥਿਨਾਸੀ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਖੰਡ॥ ਧਾਰਣ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥

[੨੮੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਵਿੱਚ [ਜੁਗਤਿ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪੁਰਣ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਮਾ, ਕਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਾ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈਂ।
ਯਥਾ— ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਤੇਰੀ ਆਖੀ ਜਾਇ॥ ਤੂੰ ਸਰਬੇ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਲਿਵਲਾਇ॥

[੩੫੦-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤਾਕੀ ਉਪਮਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਸਮਾਇ॥

[੨੯੦-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਨਿਰੁਕਤਿ ਸਦਾ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਨਿਰੁਕਤ = ਨਿਰ + ਉਕਤ] ਨਿਰ. (ਨਿਰੀਖਸ਼ਣ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਸੰ. ਨਿਰੀਖਸ਼ਣ-
ਦੇਖਣਾ. ਜਾਚਣਾ. ਨਿਰਨੇ ਕਰਨਾ. (੨) ਨਿਰੁਕਤ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਉੱਤਮ ਗੀਤੀ ਨਾਲ,
ਕਥਨ ਕਰਨਾ. (੩) ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-(ਅ-ਕਥਿਤ) ਜੋ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਕਦਾ॥ ਉਕਤ. ਸੰ.
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਹਿਆ ਹੋਇਆ. ਕਥਿਤ, (੨) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕਥਨ. ਵਚਨ.

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਜਨ [ਨਿਰ] = ਨਿਰਨੇ ਪੂਰਵਕ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਸਦਾ [ਉਕਤ] = ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਭਗਤਾ ਕੈ ਘਰਿ ਕਾਰਜੁ ਸਾਚਾ, ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦਾ ਵਖਾਣੇ ਰਾਮ॥

ਭਗਤਿ ਖਜਾਨਾ ਆਪੇ ਦੀਆ, ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿ ਸਮਾਣੇ ਰਾਮ॥

[੭੬੯-ਸੂਹੀ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਕੇ ਲੋਕ ਸਦਾ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ, ਤਿਨ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਪੂਰਨ ਧਾਮ॥

ਜਨ ਕਾ ਦਰਸੁ ਬਾਛੈ ਦਿਨ ਰਾਤੀ, ਹੋਇ ਪੁਨੀਤ ਧਰਮ ਰਾਇ ਜਾਮ॥

[੧੧੫੧-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਦਾ ਹੀ [ਉਕਤ] = ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ [ਨਿਰ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਕੋਈ ਰੇਖ, ਭੇਖ, ਚਕ੍ਰ, ਚਿਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਮ-ਧਾਮ ਆਦਿ, ਕੋਈ ਵੀ, ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਕੋਈ, ਕਥਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਦਾ ਅਕੱਥ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਜੈਸਾ ਤੂ ਹੈ, ਸਾਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ॥

ਅਤੁਲ ਅਬਾਹ ਅਡੋਲ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਨਕ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ॥

[੮੮੮-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਬਿਭੁਗਤਿ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸੋਭਾ [ਭੁਗਤ] ਭੋਗਣੇ ਤੋਂ (ਫਿੱਕੀ ਪੈਣ ਤੋਂ) [ਬਿ] = ਬਿਨਾਂ (ਰਹਿਤ) ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਫਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਅਨਭੰਜ ਪ੍ਰਭਾ ਅਨਗੰਜ ਬਿੰਤੋ॥ ਜਿਹ ਪਾਰ ਨ ਪਾਵਤ ਪੂਰ ਮਤੋ॥

ਅਨਖੰਡ ਸਰੂਪ ਅਨਭੰਡ ਪ੍ਰਭਾ॥ ਜੈ ਜੰਪਤ, ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਭਾ॥

ਜਿਹ ਬੇਦ ਕਤੇਬ, ਅਨੰਤ ਕਹੈ॥ ਜਿਹ ਭੂਤ ਅਭੂਤ ਨ, ਭੇਦ ਲਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਰਸ [ਬਿ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸੰਤ ਤੇ ਭਗਤ ਜਨ [ਭੁਗਤ] = ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਤੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ, ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਅ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮਾਨੰਦ, ਤੇ ਆਤਮਾਨੰਦ ਨੂੰ, ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ਹੈ, ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣੁ ਗਾਵਹਿ, ਸਦ ਨਿਰਮਲ, ਸਹਜੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਤੇ॥ [੬੯-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੩]

ਅਨਉਕਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ [ਉਕਤ] = ਕਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਬਾਣੀ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਯਥਾ— ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਹਾ ਕੋਊ ਕਹੈ॥ ਸਮਝਤ ਬਾਤ ਉਰਝ ਮਤਿ ਰਹੈ॥

ਸੁਛਮ ਰੂਪੁ ਨ ਬਰਨਾ ਜਾਈ॥ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਹਿ ਕਹੈ ਬਨਾਈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅ : ਦੂਜਾ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭]

ਪ੍ਰਜਗਤਿ ਅਨੂਪ ਹੈਂ॥ ੧੩੨॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪ੍ਰ] = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਵਿੱਚ [ਜਗਤ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਮਾ, ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਯਥਾ— ਕਉਨੁ ਉਪਮਾ ਤੇਰੀ ਕਹੀ ਜਾਇ॥ ਸੁਖਦਾਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥

ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਏਕੁ ਦਾਨੁ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੋਹਿ ਦੇਹੁ ਨਾਮੁ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ:੫]

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਭੰਗ ਹੈਂ ॥ ਅਨੰਗ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੰਗ]= ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ [ਅਨੰਗ]= ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ, ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਲਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ ਕੀ, ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ਰਾਮ॥ [੫੪੨ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫]

ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥ ੧੩੩ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਭੋਗਣ ਦਾ ਲੇਖ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅਦ੍ਵੈਖ ਹੈਂ ਅਭੇਖ ਹੈਂ ਅਲੇਖ ਨਾਥ ਜਾਨੀਐ॥ ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਆਨਮਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੬੪]

ਅਭਰਮ ਹੈਂ ॥ ਅਕਰਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਵੀ ਕਰਮ ਦਾ, ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਭਰਮ ਹੈ, ਨ ਧਰਮ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ॥ ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋ ਰਲਾਉ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੭੭]

ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਹੈਂ ॥ ੧੩੪ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਜੁਗਾਦਿ = ਜੁਗ+ਆਦਿ] ਜੁਗ. ਸੰ. ਯੁਗ. ਸੰਗਯਾ - ਸਤ, ਦੁਆਪੁਰ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਕਲੀ ਆਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਂ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਿ [ਅਨ]= ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਯੁੱਗਾਂ ਦੀ, ਆਦਿ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜੁਗ ਤੂੰ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਸਭਿ ਜੁਗ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਹੋਇ॥

[੧੧੭੬ - ਬਸੰਤ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦ, ਕਲਾ ਧਾਰੀ ਤਿਹੁ ਲੋਅਹ॥

ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਉਧਰਣ, ਜਰਾ ਜੰਮਿਹਿ ਆਰੋਅਹ॥

[੧੪੦੬ - ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਅਜੈ ਹੈਂ ॥ ਅਬੈ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਜੈ. ਸੰ. ਅਜੇਜ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਜਿਤਿਆ ਨ ਜਾ ਸਕੇ॥ ਅਬੈ. ਸੰ. ਅੱਵਵੈ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਵਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਕਰਸ, ਭਾਵ ਅਰਥ - ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਅਬਿਨਾਸੀ (੨) [ਅਬੈ=ਅ+ਬੈ] ਬੈ. ਅਰਬੀ। ਬੈਅ - ਵੇਚਣਾ-ਖਰੀਦਣਾ (ਅ) ਮੁੱਲ. ਕੀਮਤ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਅਥੈ] = ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਯਥਾ — ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਲਿਵ ਲਾਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਹਾ ਬਸੇ ਦਿਨ ਰਾਤੀ॥

ਉਆ ਕਾ ਮਰਮੁ ਓਹੀ ਪਰੁ ਜਾਨੈ, ਓਹੁ ਤਉ ਸਦਾ ਅਥਿਨਾਸੀ॥ [੩੩੪ - ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਧਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਤੂੰ ਦੇਣ, ਲੈਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ [ਥੈ] = ਖਰਚ ਹੋਣੇ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਵੇਚ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਤੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੈਥ ਕਰਕੇ ਵੇਚ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ, ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਬੈਥ ਕਰਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਚ ਖਰੀਦ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰ ਖਰਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਥਾਪ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼, ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਤੂੰ ਅਜਿੱਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਨ ਆਦਿਕ ਦੇ ਨਾਲ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਮੁੱਲਿ ਅਮੋਲੁ ਨ ਪਾਈਐ ਵਣਜਿ ਨ ਲੀਜੈ ਰਾਟਿ॥

ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਹੈ, ਕਬਹੁ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ॥ [੧੦੮੭ - ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ — ਮੋਲੁ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਕਰਣੈਜੋਗਾ, ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਸੁਣਾਵੈ॥

ਕਥਨ ਕਹਣ ਕਉ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ, ਜੋ ਪੇਖੈ ਤਿਸੁ ਬਣਿਆਵੈ॥ [੮੮੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਥੈ] = ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਮੋਲਕ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤੂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਉਚ ਅਥਾਹੁ ਅਪਾਰੁ ਅਮੋਲਾ॥ ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਦਾਸੁ ਤੇਰਾ ਗੋਲਾ॥

ਤੂੰ ਮੀਰਾ ਸਾਚੀ ਠਕੁਰਾਈ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਵਣਿਆ॥ [੧੩੨ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਅਭੂਤ ਹੈਂ॥ ਅਧੂਤ ਹੈਂ॥ ੧੩੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਧੂਤ. ਸੰ. ਅਵਧੂਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਪਾਪ ਰਹਿਤ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੂਤ] = ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ [ਅਧੂਤ] = ਸੁਧ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਭੂਤੰ ਅਭੰਗੰ ਅਭਿਖੰ ਭਵਾਨੰ॥ ਪਰੇਯੰ ਪੁਨੀਤੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਧਾਨੰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੫]

ਅਨਾਸ ਹੈਂ॥ ਉਦਾਸ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਉਦਾਸ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਉਪਰਾਮ. ਵਿਰੱਕਤ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਅਨਾਸ] = ਆਸਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਤੋਂ [ਉਦਾਸ] = ਉਪਰਾਮ (ਨਿਰਲੇਪ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਦਾ ਨਿੱਜ ਆਤਮਾ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਤੂੰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਅਸੰਗ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਿਹ ਏਕ ਰੂਪ ਅਨੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ਅਥਿਯਕਤ ਤੇਜ, ਨਿਸਦਿਨ ਉਦਾਸ॥

ਆਸਨ ਅਭੋਲ ਮਹਿਮਾ ਅਭੰਗ॥ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੋਭਾ ਸੁਰੰਗ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੮੩]

ਅਧਿਧ ਹੈਂ॥ ਅਬੰਧ ਹੈਂ॥ ੧੩੬॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨਾ ਉਸ ਬੰਧਨ ਨ ਹਮ ਬਾਧੇ॥ ਨਾ ਉਸ ਧੰਧਾ ਨਾ ਹਮ ਧਾਧੇ॥

ਨਾ ਉਸ ਮੇਲ ਨ ਹਮ ਕਉ ਮੇਲਾ॥ ਓਸੁ ਅਨੰਦੁ ਤ ਹਮ ਸਦ ਕੇਲਾ॥ [੩੮੧-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਅਭਗਤ ਹੈਂ॥ ਬਿਰਕਤ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਭਗਤ=ਅ+ਭਗਤ] ਭਗਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਭਗਤੀਵਾਲਾ. ਦਾਸਾਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸੇਵਕ (੨) ਅਭ. ਸੰ. (ਅਭਯੰਤ੍ਰ. ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਅਭਯੰਤ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ. ਹਿਰਦਾ. ਮਨ. (ਅ) ਮੱਧ (ਵਿੱਚ ਦਾ) ਅਸਥਾਨ. (੮) ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਵਿੱਚ. ਅੰਦਰ. ਭਾਵ ਅਰਥ - ਦਿਲ ਵਿੱਚ॥
[ਬਿਰੱਕਤ=ਬਿ+ਰਕਤ] ਰਕਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਪ੍ਰੀਤੀ. ਮੋਹ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ [ਅਭ]= ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ [ਗਤ]= ਪ੍ਰਾਪਤ (ਵਿਆਪਕ) ਹੈਂ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਭੀ ਮੋਹ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [ਬਿਰੱਕਤ]= ਅਸੰਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕੁ ਜਸੁ ਗਾਵੈ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਓ॥

ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੋਪਾ, ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇਓ॥ [੬੧੭ - ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਦਾਸਪੁਣਾ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁਥਾਜਗੀ, ਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ [ਰਕਤ]= ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਸਪੁਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਰਬ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਤੇ ਸਦਾ ਅਸੰਗ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਵਰਤੈ ਨੇਰਾ॥

ਸਦਾ ਅਲਿਪਤੁ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ, ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਜੀਉ॥ [੧੦੬-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਅਨਾਸ ਹੈਂ। ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ॥ ੧੩੭॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਨਾਸ=ਅਨ+ਆਸ] ਆਸ. ਸੰ. ਆਸਾ. ਸੰਗਯਾ-ਲਾਲਸਾ, ਇੱਛਾ।
[ਅਨਾਸ=ਅ+ਨਾਸ] ਨਾਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਵਿਨਾਸ-(ਅ) ਨਾਸ. ਸੰ. ਨਾਸਾ. ਸੰਗਯਾ. ਨੱਕ॥ ਪ੍ਰਕਾਸ.
ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਚਮਕ. ਤੇਜ. ਜਯੋਤੀ (੨) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ (੩) ਗਿਆਨ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਨਾਸ]= ਆਸਾ (ਇੱਛਾ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਆਦਿ, ਖਟ ਜੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ, ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਕਰਤੇ, ਸਭੁ ਸਚੁ ਤੇਰਾ ਪਾਸਾਰਾ॥

ਸਭ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ, ਸਫਲ ਸੇ ਗਾਵਹਿ, ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥

[੧੩੧੪-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਨਾਸ]= ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸਨੂੰ [ਪ੍ਰਕਾਸ਼]= ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਢਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਟਲੁ ਅਡੋਲੁ ਅਤੋਲੁ ਮੁਰਾਰੇ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਢਾਹਿ ਫੇਰਿ ਉਸਾਰੇ॥

ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਸਬਦਿ ਭੇਦ ਪਤੀਆਇਦਾ॥ [੧੦੩੪ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ — ਹੁਕਮੀ ਸਾਜੇ ਹੁਕਮੀ ਢਾਹੇ ਏਕ ਚਸੇ ਮਹਿ ਲਖ॥ ਸਭੁ ਕੋ ਨਥੈ ਨਥਿਆ ਬਖਸੇ ਤੋੜੇ ਨਥ॥

[੧੨੮੯ - ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਤਾਂ [ਨਾਸ]= ਨਾਸਿਕਾ ਆਦਿਕ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ [ਅ]= ਰਹਿਤ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸੰਘਾਤ ਸਰੂਪ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸਾਖਸੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਅਦੈ ਅਨਾਸ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ-੨੩੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੇਖੈ ਖੁਸੀ ਭੋਗਨ ਹੀ ਹਾਰਾ॥ ਸਭਿ ਰਸ ਲੈਤ ਬਸਤ ਨਿਰਾਰਾ॥

ਬਰਨ ਚਿਹਨੁ ਨਾਹੀ, ਮੁਖੁ ਨ ਮਸਾਰਾ॥ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਖੇਲੁ ਤੁਹਾਰਾ॥ [੨੪੬-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਨਿਚਿੰਤ ਹੈ॥ ਸੁਨਿੰਤ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਨਿਚਿੰਤ=ਨਿ+ਚਿੰਤ] ਨਿ. ਸੰ. ਉਪਸਰਗ - ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗ ਕੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ. ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ. ਨਿਸ਼ੇਧ ਆਦਿਕ. ਅਨੇਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ॥
ਚਿੰਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ - ਫਿਕਰ. ਚਿੰਤਾ (੨) ਚਿੰਤਨ॥ ਸੁਨਿੰਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ.
ਸੁਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (੨) ਸੰ. ਸੁ-ਨਿਤਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (੨) ਨਿੱਤ ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਸੁ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਨਿੱਤ]= ਨਿੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਹ ਏਕਹਿ ਏਕ ਏਕ ਭਗਵੰਤਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਅਚਿੰਤੁ, ਕਿਸੁ ਲਾਗੈ ਚਿੰਤਾ॥

ਜਹ ਆਪਨ ਆਪੁ ਆਪਿ ਪਤੀਆਰਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਕਥੈ ਕਉਨੁ ਸੁਨਨੇਹਾਰਾ॥

[੨੯੧-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਦੀ [ਨਿ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਚਿੰਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ, ਗੌਰ ਦੇ ਨਾਲ [ਸੁਨਿੰਤ]= ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਜਲਿ ਬਲਿ ਜੀਆ ਪੁਰੀਆ ਲੋਆ, ਆਕਾਰਾ ਆਕਾਰ॥

ਚਿਓ ਜਿ ਆਖਹਿ ਸੁ ਤੂੰਹੈ ਜਾਣਹਿ, ਤਿਨਾ ਭਿ ਤੇਰੀ ਸਾਰ॥

[੪੬੬-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਉਪਾਇਕੈ ਸੰਮਾਲੇ ਸਭਨਾਹ॥

ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਰਣਾ ਕੀਆ, ਚਿੰਤਾ ਭਿ ਕਰਣੀ ਤਾਹ॥

ਸੋ ਕਰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇ ਜਿਨਿ ਉਪਾਇਆ ਜਗੁ॥

ਤਿਸੁ ਜੋਹਾਰੀ ਸੁਅਸਤਿ ਤਿਸੁ, ਤਿਸੁ ਦੀਬਾਣੁ ਅਭਗੁ॥

[੪੬੭ - ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਅਲਿੱਖ ਹੈਂ॥ ਅਦਿੱਖ ਹੈਂ॥ ੧੩੮॥

[ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਲਿੱਖ=ਅ+ਲਿਖ] ਲਿਖ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਲਿਖਣਾ, ਲਕੀਰ ਖਿੱਚਣਾ, ਉਕਰਨਾ (੨) ਅਲਿੱਖ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਨ ਜਾ ਸਕੇ॥ [ਅਦਿੱਖ=ਅ+ਦਿਖ] ਦਿਖ. ਸੰ. ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ. ਸੰਗਯਾ-ਨਜ਼ਰ. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ. ਨਿਗਾਹ (੨) ਅਦਿੱਖ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਦਿਖਾਈ ਨ ਦੇਵੇ।]

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ [ਅਲਿੱਖ]= ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਐਸਾ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ [ਅਦਿੱਖ] ਦੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਤੀਅੰਤ ਸੂਖਸ਼ਮ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਬਸੁਪ ਕਾਗਦ ਬਨਰਾਜ ਕਲਮਾ, ਲਿਖਣ ਕਉ ਜੇ ਹੋਇ ਪਵਨ॥

ਬੇਅੰਤ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਇ ਪਾਇਆ, ਗਹੀ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਸਰਨ॥ [੪੫੮ - ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਣੁ ਨ ਜਾਇ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਪੈ, ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹੈ ਸਮਾਇ॥ [੭੫੬-ਸੂਹੀ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਜੀ ਸੂਖਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦ ਭ੍ਰਮੁ ਕਟੀਐ, ਅਚਿੰਤੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥ [੭੫੬ - ਸੂਹੀ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਚਿੱਤ੍ਰ (ਤਸਵੀਰ) ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ [ਅਦਿੱਖ]= ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸੋ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਅਗਮੁ ਹੈ, ਕਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਪਾਈਐ॥

ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਅਦ੍ਰਿਸਟੁ, ਕਹੁ ਜਨ ਕਿਉ ਧਿਆਈਐ॥ [੬੪੪-ਸੋਰਠ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਅਲੇਖ ਹੈਂ॥ ਅਭੇਖ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕਰਮ ਲੇਖ [ਅ]= ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸਰਬ ਜੀਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਧੁਰਾਹੂ, ਬਿਨੁ ਲੇਖੇ ਨਹੀ ਕੋਈ ਜੀਉ॥

ਆਪਿ ਅਲੇਖੁ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ, ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਸੋਈ ਜੀਉ॥

[੫੯੮ - ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਲੇਖ ਹਰੀ॥ ਅਭੇਖ ਹਰੀ॥ ਅਦੇਖ ਹਰੀ॥ ਅਦ੍ਰੇਖ ਹਰੀ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੫੪]

ਅਢਾਹ ਹੈਂ॥ ਅਗਾਹ ਹੈਂ॥ ੧੩੯॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਢਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਨ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਕੜ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿ ਸੇਖ ਗੁਣ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ॥

ਅਗਾਹੁ ਗਹਿਚਿ ਨਹੀ ਜਾਇ, ਪੂਰਿ ਸੂਬ ਰਹਿਚਿ ਸਮਾਇ॥ [੧੩੯੬ - ਸਵਯੈ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਢਾਹ]= ਢਾਹਣ (ਨਾਸ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਗਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਢਾਹੇ ਢਾਹਿ ਉਸਾਰੇ ਆਪੇ, ਹੁਕਮਿ ਸਵਾਰਣਹਾਰੇ॥

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੰਮੁਖ ਸੋ ਥੀਐ, ਹੀਲੜਾ ਏਹੁ ਸੰਸਾਰੇ॥

[੫੭੯ - ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧]

ਅਸੰਭ ਹੈ॥ ਅਗੰਭ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ — ਅਸੰਭ. ਸੰ. ਅਸੰਭਵ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸੰਭਵ (ਜਨਮ) ਰਹਿਤ, ਸੁਤੇਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਵ ਅਰਥ - ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ, ਜੋ ਨ (ਸੰਭਵ) ਹੋ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬਿਨਾਂ, ਬਾਲਕ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਾਰਜ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਹੈ। (੨) [ਅਸੰਭ = ਅ+ਸੰਭ] ਸੰਭ (ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) - ਸਪੁਰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ (ਅ) ਸਹਾਰ ਲੈਣਾ (ੳ) ਸੰਭ. ਸੰ. ਸੰਭੁ. ਸੰਗਯਾ-ਕਲਿਆਣ ਸਰੂਪ॥ [ਅਗੰਭ=ਅ+ਗੰਭ] ਗੰਭ. ਸੰ. ਗੰਭਨ. ਸੰਗਯਾ - ਬਾਹ. ਥੱਲਾ. ਗਾਹਣ. ਗਾਧ (੨) [ਅਗੰਭ=ਅਗ+ਅੰਭ] ਅਗ (ਅਗਨੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਅੰਭ. ਸੰ. ਅੰਭਸ. ਸੰਗਯਾ - ਜਲ. ਪਾਣੀ (੩) ਅਗੰਭ. ਸੰ. ਅਗੰਮ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਸੰਭ]= ਜਨਮ ਰਹਿਤ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਅਗੰਭ]= ਅਗਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਦੁਖ ਭੋਜਨ ਨਿਧਾਨ ਅਮੋਲੇ॥ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਅਤੋਲੇ॥

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭੋ, ਮਨ ਸਿਮਰਤ ਨੰਢਾ ਥੀਵਾਂ ਜੀਉ॥ [੯੯ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਮੋਘ ਦਰਸਨ ਆਜੂਨੀ ਸੰਭਉ॥ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਜਿਸੁ ਕਦੇ ਨਾਹੀ ਖਉ॥

ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਬਿਗਤ ਅਗੋਚਰ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਝਹੀ ਹੈ ਲਗਾ॥ [੧੦੮੨ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਸੰਭ]= ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਅਗੰਭ]= ਅਗਨੀ ਜਲ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਆਪੇ ਕਰਣਾ॥

[੫੬੩ - ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਸੰਭ]= ਕਲਿਆਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ [ਅਗੰਭ]= ਅਗੰਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ, ਅਨੂਪੁ ਤੇਰਾ ਦਰਸਾਰਾ॥

ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੀ ਤੇਰਿਆ ਸੇਵਕਾ, ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥ [੭੪੬ - ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਤੇਜ [ਅਸੰਭ]= ਅਸੰਭ (ਬੇਸੰਭਾਲ) ਹੈ, ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਜਲ ਅਗਨੀ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਸਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਭਗਵਾਨ, ਨਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਬਲਕਿ ਲਛਮੀ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮੇ ਜਾ ਕੇ, ਛਿੱਪ ਗਈ॥

ਯਥਾ — ਦੇਵ ਕੁਲੀ ਲਖਿਮੀ ਕਉ ਕਹਹਿ ਜੈਕਾਰੁ॥ ਮਾਤਾ ਨਰ ਸਿੰਘ ਕਾ ਰੂਪੁ ਨਿਵਾਰੁ॥

ਲਖਿਮੀ ਭਉ ਕਰੈ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਇ॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਜਨੁ ਚਰਨੀ ਲਾਗਾ ਆਇ॥

[੧੧੫੪ - ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੇ ਘਰਿ ਆਨੰਦੁ, ਵਧਾਈ ਤੁਧੁ ਘਰਿ॥ ਮਾਣੁ ਮਹਤਾ ਤੇਜੁ, ਆਪਣਾ ਆਪਿ ਜਰਿ॥
ਸਰਬਕਲਾ ਭਰਪੂਰੁ ਦਿਸੈ ਜਤ ਕਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ, ਤੁਧੁ ਆਗੈ ਬਿਨਵਤਾ॥

[੯੬੫ - ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੮]

ਅਨੀਲ ਹੈਂ॥ ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ॥ ੧੪੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਨਾਦਿ=ਅਨ+ਆਦਿ] ਅਨ. ਪੰਜਾਬੀ. ਅੰਨ. ਸੰਗਯਾ - ਅਨਾਜ. ਖਾਣ ਯੋਗ
ਪਦਾਰਥ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਨੀਲ]= ਅਣਗਿਣਤ (ਬੇਅੰਤ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ ਲਈ [ਅੰਨ]= ਅਨਾਜ ਆਦਿਕ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਤੂੰ ਹੀ ਅੰਨ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਤੇ ਹੋਇ ਅਨਾਦਿ॥ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ਅੰਨ ਕੈ ਸਾਦਿ॥ [੮੭੩-ਰਾਗ ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਿਨਸਿ ਥਾਪਿ ਜੀਆਂ ਕਉ ਭੇਜੈ, ਜਿਨਸਿ ਥਾਪਿ ਲੈ ਜਾਵੈ॥

ਆਪੇ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੈ ਆਪੇ, ਏਤੇ ਵੇਸ ਕਰਾਵੈ॥

ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਫਿਰਹਿ ਅਉਧੂਤੀ, ਆਪੇ ਭਿਖਿਆ ਪਾਵੈ॥

ਲੇਖੈ ਬੋਲਣੁ ਲੇਖੈ ਚਲਣੁ, ਕਾਇਤੁ ਕੀਚਹਿ ਦਾਵੈ॥ [੧੨੩੮ - ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਅਨਿੱਤ ਹੈਂ॥ ਸੁ ਨਿੱਤ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਅਨਿੱਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜੋ ਨਿੱਤ ਨਹੀਂ, ਖਿਣਭੰਗਰ, ਬਦਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (੨) ਭਾਵ
-ਅਰਥ - ਸੰਸਾਰ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਹਮੇਸ਼ਾ ਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਖਿਣਭੰਗਰ [ਅਨਿੱਤ]= ਜਗਤ ਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਸੁ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਨਿੱਤ]= ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਤ ਰੂਪ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਸੱਤ ਸਰੂਪ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਚਿਤ ਪੋਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂੰਹੈ ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ, ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥ [੫੧ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਘਟ ਥਾਪਿ॥

ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ ਧੰਧੈ ਲੋਈ॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜਗਜੀਵਨੁ ਸੋਈ॥

[੯੩੧ - ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਪਉੜੀ-੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਤੱਟਸਥ ਲੱਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ [ਅਨਿੱਤ] ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕਰਤਾ, ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ ਸਰੂਪ, ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਲਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ [ਨਿੱਤ]= ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੱਤਾਰੂਪ ਨਾਲ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਰਤਾ ਸੰਘਾਰਕ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਨਿੱਤ ਵੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਨਿੱਤ ਵੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨੁ ਆਪੇ ਆਧਾਰੁ॥ ਆਪੇ ਸੂਖਮੁ ਭਾਲੀਐ ਆਪੇ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਆਪਿ ਇਕਾਤੀ ਹੋਇ ਰਹੈ, ਆਪੇ ਵਡ ਪਰਵਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਹਰਿ, ਸੰਤਾ ਰੇਨਾਰੁ॥

[੫੫੬ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੧]

ਅਜਾਤਿ ਹੈਂ॥ ਅਜਾਦਿ ਹੈਂ॥ ੧੪੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਅਜਾਤ-ਭਾਵਅਰਥ, ਅਜਾਤ ਸ਼ਤ੍ਰੂ]- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਤ੍ਰੂ ਨਹੀਂ ਜਨਮਿਆ॥ [ਅਜਾਦਿ= ਅ+ਜਾਦਿ] ਜਾਦਿ. ਫਾਰਸੀ. ਜਾਦ. ਸੰਗਯਾ - ਉੱਤਪੱਤੀ. ਜਨਮ. ਪੈਦਾਇਸ਼। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਜਾਤ ਸ਼ਤ੍ਰੂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਜਾਤੀ ਵਿਜਾਤੀ, ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਯਤ ਆਦਿ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ, ਇਕੋ ਇੱਕ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉਪਰ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ, ਅੰਕੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੂੰ [ਅਜਾਦਿ]= ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ।

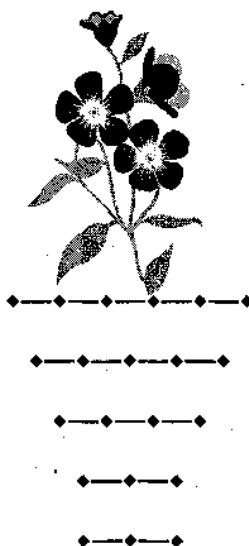
ਯਥਾ — ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਸਰ ਕੋਈ॥ ਭੰਜਨ ਗੜ੍ਹਣ ਸਮਥੁ ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥

[੧੪੦੪ - ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਾਤਿ ਗੋਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ [ਜਾਦਿ]= ਜਨਮ ਆਦਿ [ਅ]= ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਜਦ ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦ ਜਾਤੀ ਤੇ ਗੋਤ ਕਿਥੋਂ ਆਉਣੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਜਨਮ ਜਾਤਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਜਨਮੰ ਜਾਤੰ॥ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਸਤ੍ਰੰ, ਨ ਪਿਤ੍ਰੰ ਨ ਮਾਤੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੯੧]

ਚਰਪਟ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤੂੰ = ਤੇਰੀ [ਪ੍ਰਸਾਦਿ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਬੰ ਹੰਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਗੰਤਾ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਗੰਤਾ. ਸੰ. ਗਣਿਤੱਗਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਗਿਣਤੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ. ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬੀ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦੇ [ਹੰਤਾ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਨੂੰ ਆਪਣੀ [ਗੰਤਾ] = ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ, ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਣਗਿਣ ਕੇ, ਤੇ ਚੁਣ- ਚੁਣ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭੁਲ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ, ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ, ਅਚੂਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਭਗਵਾਨ ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ, ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਹਿਸਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਕਰੀ ਲੋਹ ਕਲਮ ਲਿਖਿਓ ਲੇਖ ਮਾਥੰ ॥ ਸਭੇ ਜੇਰ ਕੀਨੇ ਬਲੀ ਕਾਲ ਹਾਥੰ ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:- ੨੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਕਾਲੁ ਸਿਰਿ ਜੰਤਾ, ਵਸਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਸਬਾਈ ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਵਹਿ, ਛੁਟਹਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਈ ॥

[੫੬੭ - ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਸਰਬੰ ਖਿਆਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਗਿਆਤਾ ॥ ੧੪੨ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਖਿਆਤਾ. ਸੰ. ਖਯਾਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਪ੍ਰਸਿੱਧ. ਮਸ਼ਹੂਰ. ਪ੍ਰਗਟ. ਜਾਹਰ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਖਿਆਤਾ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ [ਗਿਆਤਾ] = ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਆਖਣੁ ਸੁਨਣਾ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ ਸਰਬ ਵਿਡਾਣੀ ॥

ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ॥ ਨਾਨਕ ਦੇਖੈ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ॥

[੧੧੨੫ - ਭੈਰਉ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟਿ ਆਪਿ ਉਪਦੇਸੈ, ਆਪੇ ਸੁਘੜੁ ਸਰੂਪੁ ਸਿਆਣੀ ॥

ਆਪਣਾ ਚੋਜੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਹੈ ਜਾਣੀ ॥

[੫੫੩ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ [ਖਿਆਤਾ] = ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ [ਗਿਆਤਾ] = ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥

ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ, ਕਰਿ ਆਸਣ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥

ਦਾਤਾ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਤੂੰ, ਤੁਸਿ ਦੇਵਹਿ ਕਰਹਿ ਪਸਾਉ ॥

ਤੂੰ ਜਾਣੋਈ ਸਭ ਸੈ, ਦੇ ਲੈਸਹਿ ਜਿੰਦੁ ਕਵਾਉ ॥

[੪੬੩ - ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਸਰਬੰ ਹਰਤਾ॥ ਸਰਬੰ ਕਰਤਾ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਿਵ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਰਬ ਦਾ [ਹਰਤਾ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਰਬ ਦੇ ਤਾਈ [ਕਰਤਾ] = ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਅਸੰਖ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਹੋਈ॥ ਤੂ ਕਰਤਾ ਗੋਵਿੰਦੁ, ਤੁਧੁ ਸਿਰਜੀ ਤੁਧੈ ਗੋਈ॥

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਤੁਝਹੀ ਤੇ ਹੋਈ॥ [੧੨੮੩ - ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ॥ ਸਰਬੰ ਤ੍ਵਾਣੰ॥ ੧੪੩॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਤ੍ਵਾਣੰ] = ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਤਿ ਪਾਲਿਆ॥ ਸਾਸਿ ਗ੍ਰਾਸਿ ਹੋਇ ਸੰਗਿ ਸਮਾਲਿਆ॥

ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਪੀਐ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ, ਵਡੀ ਜਿਸੁ ਵਡਿਆਈ ਹੇ॥ [੧੦੭੧ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਸਰਬੰ ਕਰਮੰ॥ ਸਰਬੰ ਧਰਮੰ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਉਪਕਾਰ ਰੂਪ ਕਰਮ, ਤੇ [ਧਰਮੰ] = ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਦਾਨ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਰੂਪ ਰਾਗ ਨ ਰੇਖ ਰੰਗ ਸੁ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ॥

ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਗਾਧ ਪੁਰਖ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੮੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇ ਭਉ ਖੰਡਨੁ, ਆਪਿ ਕਰੈ ਸਭ ਦਾਨੁ॥

ਜਿਸਨੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ, ਸੋ ਸਦਹੀ ਦਰਗਹਿ ਪਾਏ ਮਾਨੁ॥

[੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ, ਅਤੇ ਧਰਮ, ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਕਰਮੁ ਧਰਮੁ ਸਚੁ ਹਾਥਿ ਤੁਮਾਰੈ॥ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰੈ॥

ਤੂ ਦਇਆਲੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ, ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੪ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜੀਆਂ ਦੇ ਸਰਬ ਕਰਮ (ਮਸਤਕ ਦਾ ਲੇਖ) ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ, ਭਾਗ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਇਹ ਤੇਰਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ [ਧਰਮੰ] = ਨਿਯਮ ਹੈ, ਇਸ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਮ ਫਲ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ — ਇਹ, ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਇਤਨੀ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਬਰੀਰ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਕੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਰੂਪ ਕਰਮ ਹੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਕਾਹੂ ਜੁਗਤਿ ਕਿਤੈ ਨ ਪਾਈਐ ਧਰਮਿ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ, ਜਿਸੁ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਕਰਮਿ॥

[੨੭੪ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬਿਨੁ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਈਐ, ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਨਹੀਂ ਭਗਤਿ ਹਰੀ॥

ਬਿਨੁ ਭਾਗਾ ਸਤਸੰਗੁ ਨ ਪਾਈਐ, ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰੀ॥ [੧੧੭੨ - ਬਸੰਤ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਕਰੇ ਬਹੁਤੇਰੇ, ਸਾਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ॥

ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ, ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਧਾਵੈ॥ [੭੨੨ - ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖਸ਼ ਰੂਪ, ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਕਰਮ ਸਾਥ ਨ ਦੇਣ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਯਥਾ — ਜਬ ਲਉ ਨਹੀ ਭਾਗ ਲਿਲਾਰ ਉਦੈ, ਤਬ ਲਉ ਭ੍ਰਮਤੇ ਫਿਰਤੇ ਬਹੁ ਧਾਯਉ॥

ਕਲਿ ਘੋਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮੈ ਬੁਭਤ ਬੇ, ਕਬਹੂ ਮਿਟਿ ਹੈ ਨਹੀ ਰੇ ਪਛਤਾਯਉ॥

[੧੪੦੯—ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ]

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਰਮ ਜੀਵ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਸਭ ਵਿਗੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬਾਤਾਂ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

{ ਸਾਖੀ-ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਲਛਮੀ ਦੀ }

ਇਕ ਵਾਰੀ 'ਕਰਮ' ਅਤੇ ਲਛਮੀ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਰਮ ਦੇਵਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਲਛਮੀ ਕਹੈ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਿਸਦੇ ਪਾਸ ਹੋਵਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਲੋਕ ਵੱਡਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, "ਯਥਾ-ਕਉਨ ਵਡਾ ਮਾਇਆ ਵਡਿਆਈ॥ ਸੋ ਵਡਾ ਜਿਨਿ ਰਾਮ ਲਿਵ ਲਾਈ॥ (੧੮੮-ਗਉੜੀ ਮ: ੫) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਲਛਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਦਿਖਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਵੱਡੀ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰ ਪਏ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵਕਤ ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਇਕ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਖ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਤੈਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਲੱਕੜਹਾਰੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਲੱਛਮੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, ਕਿ ਹੇ ਲਕੜਹਾਰੇ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਜਰਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਕੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਲਛਮੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋ ਲਾਲ ਲੈ ਜਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਭੋਗ, ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਲਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਦੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਨਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਸੋਚਿਆ ਇਥੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਕਪੜੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਪਰ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਦ ਗੋਤਾ ਲਾਇਆ, ਤਾਂ ਹਵਾ ਦਾ ਐਸਾ ਬੁੱਲਾ ਆਇਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਲਾਲ ਰੁੜ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਫੜਨ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫੜ ਨ ਸਕਿਆ, ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਟੋਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਨ ਲੱਭੇ ਹੁਣ ਦਿਨ ਦਾ ਵਕਤ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਮੁੜ ਕੇ ਜਾਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਦ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅੱਜ ਬੜੀ ਦੇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਦਾਸ ਵੀ ਬੜੇ ਹੋ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਕੀ ਦਸਾਂ? ਮੈਂ ਅਜ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਉਸਨੇ ਜੰਗਲ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੜਾ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਜਦ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਫੇਰ ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਲਈ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਅਜ ਫੇਰ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਅਪਣੀ ਵਿਥਿਆ ਦੱਸੀ, ਤਾਂ ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਮੁੜ ਹੁਣ ਇਹ ਕੰਮ ਨ ਕਰੀਂ। ਉਸਨੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਪੱਗ ਦੇ ਲੜ ਬੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਤਾਂ, ਰੁੜਕੇ ਨਦੀ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਨ ਡਿੱਗ ਪਵੇਗਾ॥ ਜਦ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਲੜ ਵਿੱਚ ਹੀਰੇ ਚਮਕਦੇ ਸਨ, ਉਪਰੋਂ ਇੱਲ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਚਮਕਦਾਰ ਪਦਾਰਥ ਮੇਰੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਝਪਟਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸਣੇ ਪੱਗ ਦੇ ਲੈ ਕੇ ਉੱਡ ਗਈ, ਲੱਕੜਹਾਰਾ

ਹੱਥ ਮਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਬੜਾ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਉਸ ਦੀ ਚਤਰਾਈ ਵੀ ਨ ਚੱਲੀ, ਬਲਕਿ ਚਤਰਾਈ ਦਾ ਇਹ ਫਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੱਗ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾ, ਤਾਂ ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਫਿਰ ਦੋ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਲੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਕਿ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨ ਕਿਤੇ ਇੱਲ ਲੈ ਚਲੀ॥ ਜਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਿਤੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬੈਲੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਹੇਗਾ ਇਹ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅੱਗ ਲੈਣ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਬੈਲੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ, ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬੈਲੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਦਸਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਜਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ, ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਲੀਆਂ ਉੱਥੋਂ ਗਾਇਬ ਹਨ।

ਤਾਂ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ, ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਬੜੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਹੀ ਖੋਟੀ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਵੇਰ ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਲੱਛਮੀ ਲਕੜਹਾਰਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ॥ ਲੱਛਮੀ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ। ਹੇ ਕਰਮ ਦੇਵਤਾ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਤਜਰਬਾ ਦਿਖਾਵੋ॥ ਜਦ ਲੱਕੜਹਾਰਾ ਆ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸ ਕਰਮ ਦੇਵਤਾ ਆਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਕਿਹਾ ਬਈ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੂੰ ਵੇਰ ਲੱਕੜਾਂ ਹੀ ਕੱਟਣ ਆ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬੜੀ ਮੋਹਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਹੀ ਖੋਟੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲਕੜਾਂ ਹੀ ਕੱਟਣੀਆਂ ਲਿੱਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਵਿਥਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ॥ ਤਾਂ ਕਰਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਅੱਛਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਵੀ ਕੁਛ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਦੋ ਪੈਸੇ ਲੈ ਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਲੈ ਲਵੀਂ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਚਲੋ ਦੋ ਪੈਸੇ ਹੀ ਸਹੀ, ਇਹ ਦੋ ਪੈਸੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਛੱਡਣੇ ਹਨ। ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਸੇ ਦਰਖਤ ਉੱਪਰ ਇਕ ਆਲੂਣੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਹਵਾ ਸੁੱਕੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਹਨ। ਚਲੋ, ਇਹ ਵੀ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਜਦ ਆਲੂਣੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਤੇ ਹਾਰ ਉੱਥੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਕੇ, ਲੱਕੜਾਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ ਨਦੀ ਕੰਡੇ ਤੇ ਮਾਛੀ, ਮੱਛੀਆਂ ਫੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਦੋ ਪੈਸੇ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਦਿਓ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਦ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਚੀਰਿਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਲਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਆਏ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਉੱਛਲ ਪਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਜੇੜੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ ਸੀ। ਓਹੁ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਮੇਰੀਆਂ ਬੈਲੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਪਰੋਂ ਮੋਘ ਰਾਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਉਸਦੇ ਘਰ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬੜਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਵਿਗੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਤਨੀ ਸਮੱਰਥਾ ਵਾਲਾ ਜੋ ਕਰਮ ਹੈ, ਸੋ ਕਰਮ ਰੂਪ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਦੇ ਮਸਤਕ ਦਾ ਲੇਖ ਰੂਪ ਵੀ ਓਹੁ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ ਆਪਿ, ਉਪਰਿ ਲੇਖੁ ਭਿ ਤੂੰ॥ ਏਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ, ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂ॥

ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ॥ ਸਰਬੰ ਮੁਕਤਾ॥ ੧੪੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਮੁਕਤਾ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ (੨) ਨਿਰਲੇਪ: ਅਸੰਗ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਲ [ਜੁਗਤਾ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸਰਬ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ, ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਪੂਰਿ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਸਾਚੁ ਧਣੀ॥

ਜਿਨ ਜਪਿਆ ਹਰਿ ਮਨਿ ਚੀਤਿ, ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਮੁਕਤੁ ਘਣੀ॥

ਜਿਨ ਜਪਿਆ ਹਰਿ ਤੇ ਮੁਕਤ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਤਿਨਕੇ ਉਜਲ ਮੁਖ ਹਰਿ ਦੁਆਰਿ॥

ਓਇ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਜਨ ਭਏ ਸੁਹੇਲੇ, ਹਰਿ ਰਾਖਿ ਲੀਏ ਰਖਨਹਾਰਿ॥

[੧੧੧੫ - ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਦੇ ਨਾਲ [ਜੁਗਤਾ] = ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਭ ਤੋਂ [ਮੁਕਤਾ] = ਨਿਰਲੇਪ ਵੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ, ਨਿਰਜੋਗੁ ਹਰਿ ਜੋਗੀ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੀ॥

[੫੧੪- ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੁਗਤਾ, ਕਹਿ ਨ ਸਕਉ ਹਰਿ ਜੈਸਾ॥

ਦੇਖ ਚਰਿਤ ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ, ਪੂਛੈ ਦੀਨੁ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰੁ ਕੈਸਾ॥ [੧੨੩੭-ਸਾਰੰਗ ਛੰਤ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ॥ ਆਇ ਨ ਜਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾਲਾ॥

ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜੁਗਤਿ ਸਮਾਈ, ਰਹਿਓ ਨਿਰਾਲਮੁ ਰਾਇਆ॥ [੧੦੩੮- ਮਾਰੂ ੫:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਬੰਧਨ ਤੋਂ [ਮੁਕਤਾ] = ਮੁਕਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪਹਿ ਜੋਗ ਆਪ ਹੀ ਜੁਗਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦ ਹੀ ਮੁਕਤਾ॥

[੮੦੩-ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਰਸਾਵਲ^੧ ਛੰਦ ॥ ਤੁਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਹੁਣ ਮੈਂ, ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਰਸਾਂ ਦੀ [ਆਵਲ]= ਪੰਗਤੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਤਿਸ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਵਾਲੀ, ਬਾਣੀ ਦਾ, ਉਚਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਨਮੋ ਨਰਕ ਨਾਸੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦੇ, ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ, ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੀਵ, ਫੇਰ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਅਤੇ ਘਟੋ ਘਟ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ, ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਉਚਾਰ ਲਵੇ, ਤਦ ਵੀ, ਉਸਦੇ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਅਜਾਮਲ, ਅਤੇ ਪੂਤਨਾ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ, ਨਰਕ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਯਥਾ— ਅਜਾਮਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਤਿ ਕੀਨੀ, ਕਰਿ ਨਾਰਾਇਣ ਬੋਲਾਰੇ॥

ਮੇਰੇ ਠਾਕਰੁ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਇ ਭਾਵਨੀ, ਜਮ ਕੰਕਰ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰੇ॥

[੯੮੧-ਨਟ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਾਰਾਇਣ ਕਹਤੇ ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਹਿ॥ ਨਾਰਾਇਣ ਸੇਵਿ ਸਗਲ ਫਲ ਪਾਹਿ॥

[੯੮੮- ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਪਣ ਪੂਤਨਾ ਨੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਕਿਹਾ— ਕਿ 'ਹੇ ਹਰੀ, ਮੈਨੂੰ 'ਛੱਡ ਦੇ', ਇਤਨਾ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਹ ਬੈਕੁੰਠ ਧਾਮ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ।

{ ਸਾਖੀ ਪੂਤਨਾ ਦੀ }

ਜਦ ਕੰਸ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੂਤਨਾ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ, ਬਚਨ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਤਦ ਉਹ ਸੋਹਣੇ ਜਿਹੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸੋਲ੍ਹਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਜਾ ਕੇ, ਮਥਰਾ ਤੋਂ ਗੋਕਲ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਬੜੀ ਚਲਾਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਹੁ ਵਾਲੇ ਮੰਮੇ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ, ਮੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਦੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ, ਜਦ ਖਿੱਚਿਆ, ਤਦ ਉਸ ਵਕਤ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਕੇ ਪੂਤਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹੇ ਹਰੀ! ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ' ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਵਕਤ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਅਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਯਥਾ — ਪਾਪ ਕਰਯੋ ਬਹੁ ਪੂਤਨਾ ਜਾਸੇ ਨਰਕ ਡਰਾਇ॥ ਅੰਤ ਕਰਯੋ ਹਰਿ ਛਾਡ ਦੇ, ਬਸੀ ਬੈਕੁੰਠੇ ਜਾਇ॥

ਦੇਖੋ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਤਨਾ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ, ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ, ਕਿ 'ਹੇ ਹਰੀ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ' ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਘੋਰ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਰਕ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਪਣ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬੱਚ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ॥

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਤ ਪੂਤਨਾ ਤਰੀ॥ ਬਾਲ ਘਾਤਨੀ ਕਪਟਹਿ ਭਰੀ॥

[੯੭੪ - ਗੋਡ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

੧. ਇਸ ਜਗਾ 'ਅਰਥ - ਭੁਜੰਗ' ਛੰਦ ਨੂੰ ਹੀ 'ਰਸਾਵਲ' ਛੰਦ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਛੰਦ ਨੂੰ 'ਸਿਖਨਾਰੀ' ਛੰਦ 'ਸਿੰਗਾਰਜੀ' 'ਉਤਭੁਜ' ਅਤੇ 'ਭੂਲਾ' ਛੰਦ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਲੱਖਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ - ਚਾਰ ਚਰਣ ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ ਦੇ ਯਗਣ - ISS.ISS, ਅਤੇ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਇਸ 'ਅਰਥ ਭੁਜੰਗ' ਛੰਦ ਨੂੰ 'ਭੁਜੰਗ-ਪ੍ਰਯਾਤ' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥ ਨਮੋ ਸਾਜ ਸਾਜੇ॥ ਲਮੋ ਮਾਹ ਮਾਹੇ॥ ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹੇ॥ ੬੭॥

ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਕਾਸੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸਦੈਵੰ]= ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ, ਹਾਸਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭਿ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਟੁ ਹੋਇ॥

[੬੬੩ - ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਾਰਾਇਣ ਸਭ ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸ॥ ਨਾਰਾਇਣ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਰਗਾਸ॥

[੮੬੮ - ਗੋਂਡ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ [ਏਵੰ]= ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ, ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਖੱਟ ਜੋਤੀਆਂ [ਪ੍ਰਕਾਸੇ]= ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹਾਸਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੀਪਕ ਜੋਤਿ ਸਥਾਈ॥ ਆਪੇ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਵਡਿਆਈ॥

ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਸਚੇ ਸੋਭਾ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੬ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਆਦਿ ਹੋ ਕੇ, ਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਰਵਿਸ ਤੁਯੈ॥ ਸਸਿਸ ਤੁਯੈ॥ ਰਜਸਤੁਯੈ॥ ਤਮਸ ਤੁਯੈ॥

ਧਨਸ ਤੁਯੈ॥ ਮਨਸ ਤੁਯੈ॥ ਬ੍ਰਿਛਸ ਤੁਯੈ॥ ਬਨਸ ਤੁਯੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੭੧,੭੨]

ਅਨੰਗੰ ਸਰੂਪੇ॥

{ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਅਨੰਗੰ]= ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। }

ਯਥਾ — ਨਹ ਦੂਰਿ ਪੂਰਿ ਹਜੂਰਿ ਸੰਗੇ॥ ਸੁੰਦਰ ਰਸਾਲ ਤੂ॥

ਨਹ ਬਰਨ ਬਰਨ ਨਹ ਕੁਲਹ ਕੁਲ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾਲ ਤੂ॥

[੧੨੩੧-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਅਭੰਗੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੧੪੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — [ਵਿਭੂਤੇ= ਵਿਭੂ + ਤੇ] ਵਿਭੂ. ਸੰ. ਵਿਭੂ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਸਰਬ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ। }

ਅਰਥ- ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਵਿਭੂਤੇ]=ਸਾਮਗ੍ਰੀ (ਸੰਪਤੀ) ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਐਸ਼ਰਜ-ਅਮੁੱਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੇ ਖਜਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਭਗਤੀ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ, ਅਮੋਲਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਵੀ, ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਸਦੇ ਵੀ ਅਤੁੱਟ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ, ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਹੀ॥ ਏਹਿ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲ, ਕੀਮ ਨ ਪਾਵਹੀ॥

ਜਿਸੁ ਹੋਵਹਿ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ, ਤਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲਾਵਹੀ॥

ਤਿਸੁ ਕਦੇ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ, ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹੀ॥

[੧੦੯੫ ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਤੇ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਵਿਭੂਤੇ]=ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ ਸਰਬੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਘਟ ਵਾਸੀ॥

ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਦਾਤਾ, ਹਰਿ ਤਿਸਹਿ ਸਰੇਵਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੇ॥ [੧੦੭੦-ਮਾਰੂ ਮ:੪]

ਪ੍ਰਮਾਥ ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਪ੍ਰਮਾਥ. (ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਾਰ ਵਸਤੂ. ਸਤ ਵਸਤੂ. ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! [ਪ੍ਰ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ, ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ [ਮਾਥੇ]= ਮੱਥਣੇ (ਦੁੱਖ ਦੇਣ) ਵਾਲੇ -ਹਰਨਾਖਸ਼ ਆਦਿ ਦੈਤ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਚਾ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਣ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰਣ॥

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਚਾ ਸਦ ਹੀ ਸਾਚਾ, ਸਿਰ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਹੇ॥ [੧੦੫੬-ਮਾਰੂ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਣ ਰਾਮੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਰਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥

ਨਾਲੇ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਮੂਲੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਿਖੁ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ॥

[੧੦੨੮-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ — ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚਿ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ [੨੨੫-ਗਉੜੀ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ [ਪ੍ਰ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਮਾਥੇ]= ਮਥਣੇ (ਦੁੱਖ ਦੇਣੇ) ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਿਸ [ਮਾਥੇ]=ਮਾਇਆ ਤੋਂ [ਪ੍ਰੋ]=ਪਰੇ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸਚੈ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਤਿਥੈ ਮੋਹੁ ਨ ਮਾਇਆ॥

ਸਦ ਹੀ ਸਾਚੁ ਵਸਿਆ ਘਟ ਅੰਤਰਿ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ਹੇ॥ [੧੦੫੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ]= ਪਰਮਾਰਥ ਹੀ [ਪ੍ਰਮਾਥੇ]=ਪਰਮਾਰਥ ਸਰੂਪ ਹੈਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਸਾਰ ਰੂਪ, ਸਤ ਵਸਤੂ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ, ਇਕਰਸ ਅਖੰਡ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਤਿ ਸਤਿ ਹਰਿ ਸਤਿ ਸਤਿ, ਸਤੇ ਸਤਿ ਭਣੀਐ॥

ਦੂਸਰ ਆਨ ਨ ਅਵਰੁ, ਪੁਰਖੁ ਪਉਰਾਤਨੁ ਸੁਣੀਐ॥ [੧੩੮੬-ਸਵੈਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਸ਼ਾਕ ਮ:੫]

ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਰਬ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ —ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤਾ ਕੈ ਹਾਥਿ॥ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਕੈ ਸਾਥਿ॥ [੩੭੬-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਅਗਾਧਿ ਸਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ [ਅਗਾਧਿ]= ਅਥਾਹ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸੂਖਸ਼ਮ, ਸਾਕਸ਼ੀ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ- ਤੋਂ ਤੂੰ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਉਸ ਤੱਕ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਥਾਹ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਵੀ ਅਥਾਹ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਯਥਾ — ਲਾਲ ਗੁਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹ॥

ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਅਵਰ ਕੋ, ਨਾਨਕ ਬੇਪਰਵਾਹ॥ [੨੫੨-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਸਲੋਕ ਮ:੫]

ਨਿਰਬਾਧਿ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੪੬॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ (ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ) ਵੀ [ਨਿਰਬਾਧਿ]= ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ, ਐਸ਼ਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵੀ ਅਮੁੱਕ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਉ ਪ੍ਰਭ ਸੁਖ ਸਾਗਰ॥ ਹਰਿ ਤੋਟਿ ਭੰਡਾਰ ਨਾਹੀ ਰਤਨਾਗਰ॥

ਅਗਹ ਅਗਾਹ ਕਿਛੁ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪੰਗਨਾ॥

[੧੦੮੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ, ਕੋਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਿਹ ਰਾਗ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਰੇਖ ਰੂਪ॥ ਨਹੀਂ ਨਾਮ ਠਾਮ ਅਨੁਭਵ ਅਭੇਖ॥

ਆਜਾਨ ਬਾਹਿ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥ ਆਭਾ ਅਨੰਤ ਮਹਿਮਾ ਸੁ ਬਾਸ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ ੮੪]

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ [ਕਾਮੇ]= ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ॥ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ॥ ਆਪੇ ਮਾਰੇ ਆਪੇ ਛੋਡੇ, ਆਪੇ ਲੇਵੇ ਦੇਇ॥

ਆਪੇ ਵੇਖੇ ਆਪੇ ਵਿਗਸੈ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥ [੩੫੦-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਨਿਰਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਿਤ ਰੂਪ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅੱਛੈ ਸਰੂਪ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੩੫]

ਸਰਬੰਗੀ ਅਨੂਪੇ॥ ੧੪੭॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਗ, ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ॥

ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਢਾਲਾ॥ ਸੋਵੰਨ ਢਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮਾਲਾ, ਜਪਹੁ ਤੁਸੀ ਸਹੇਲੀਹੋ॥

[੫੬੭-ਵਡਹੰਸ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਅੰਗਮੁ ਹੈ, ਅਨੂਪੁ ਤੇਰਾ ਦਰਸਾਰਾ॥

ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੀ ਤੇਰਿਆ ਸੇਵਕਾ, ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥

[੭੪੬-ਸੂਰੀ ਮ: ੫]

ਨ ਪੌੜੈ ਨ ਪੁੜੈ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਪੁੜ ਹੈ, ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਪੋੜਾ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਤਾਕੋ, ਕੋਈ ਤਾਤ, ਮਾਤੋ ਨ ਭਾਯੋ ॥ ਨ ਪੁੜ ਨ ਪੌੜੈ, ਨ ਦਾਯਾ ਨ ਦਾਯੋ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੫]

ਨ ਸੜੈ ਨ ਮਿੜੈ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ [ਸੜੈ] = ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਸੜੈ ਨ ਮਿੜੈ ਨ ਪੁੜੈ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ, ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੦੫]

ਨ ਤਾਤੈ ਨ ਮਾਤੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਤਾਤੈ. ਸੰ. ਤਾਤ. ਸੰਗਯਾ - ਪਿਤਾ (੨) ਪੁਤ੍ਰ (੩) ਪਿਆਰਾ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ [ਤਾਤੈ] = ਪਿਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ [ਮਾਤੈ] = ਮਾਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸੰਕਟਿ ਨਹੀ ਪਰੈ ਜੋਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ, ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾ ਕੇ ਰੇ ॥

ਕਬੀਰ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਐਸੋ ਠਾਕੁਰੁ, ਜਾਕੈ ਮਾਈ ਨ ਬਾਪੋ ਰੇ ॥ [੩੩੯ - ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨ ਜਾਤੈ ਨ ਪਾਤੈ ॥ ੧੪੮ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਨ ਤੇਰੀ ਕੋਈ [ਜਾਤੈ] = ਜਾਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਤੇਰੀ ਕੋਈ [ਪਾਤੈ] = ਬਿਰਾਦਰੀ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਨ ਜਾਤੈ ਨ ਪਾਤੈ, ਨ ਮਿੜੈ ਨ ਮੜੈ ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਤੰਤ੍ਰੇ, ਨਮੋ ਏਕ ਤੰਤ੍ਰੇ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੦੪]

ਨ੍ਰਿਸਾਕੰ ਸਰੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਸਾਕਾਂ, ਤੇ ਸਰੀਕਾਂ ਤੋਂ [ਨਿਰ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਸਾ ਵੰਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਰੀਕ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਕਿਸੁ ਸਾਲਾਹੀ, ਤਿਸਹਿ ਸਰੀਕੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਨਿਆ ਸੋਈ ॥ [੫੯੭ - ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ — ਨ ਨੇਹੈ ਨ ਗੇਹੈ, ਨ ਸੋਕੈ ਨ ਸਾਕੈ ॥ ਪਰੇਅੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪੁਨੀਤੰ ਅਤਾਕੰ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੧੦੪]

ਅਮਿਤੋ ਅਮੀਕ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ [ਅਮਿਤੋ] = ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬਹੁਤ ਹੀ [ਅਮੀਕ] = ਭੂੰਘਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ, ਗੁਣ ਅਤੇ ਬਲ ਦੀ, ਕੋਈ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਹਿਰਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੂੰ ਸਰੁ ਸਾਗਰੁ ਗੁਣ ਗਹੀਰੁ॥ ਤੂੰ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਰਮੁ ਹੀਰੁ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰਣਜੋਗੁ॥ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਰਾਜਨ ਸੁਖੀ ਲੋਗੁ॥

[੧੧੯੦ - ਬਸੰਤ ਮ: ੧]

ਸਦੈਵੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਸਦੈਵੰ]= ਸਦੀਵ ਕਾਲ [ਪ੍ਰਭਾ]= ਸ਼ੋਭਾ ਤੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਤੇਰਾ ਜਸ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਮੇਰੇ ਲਾਲਨ ਕੀ ਸੋਭਾ॥ ਸਦ ਨਵਤਨ ਮਨ ਰੰਗੀ ਸੋਭਾ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰਾ, ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਜਸੁ ਮੰਗੀ॥

ਜੋਗ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸੇਖਨਾਰੈ, ਸਗਲ ਜਪਹਿ ਤਰੰਗੀ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੰਤਨ ਬਲਿਹਾਰੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸਦ ਸੰਗੀ॥

[੧੩੨੨ - ਕਲਿਆਣ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਪ੍ਰ]= ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ [ਸਦੈਵੰ]= ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ [ਭਾ]= ਭਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਪਤ ਦੀਪ ਸਪਤ ਸਾਗਰਾ ਨਵ ਖੰਡ, ਚਾਰਿ ਵੇਦ ਦਸ ਅਸਟ ਪੁਰਾਣਾ॥

ਹਰਿ ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਤੂੰ ਵਰਤਦਾ, ਹਰਿ ਸਭਨਾ ਭਾਣਾ॥

ਸਭਿ ਤੁਝੈ ਧਿਆਵਹਿ ਜੀਅ ਜੰਤ, ਹਰਿ ਸਾਰਗ ਪਾਣਾ॥

[੮੪ - ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਮੋਨੀ ਵਰਤਦਾ, ਆਪੇ ਕਥੇ ਗਿਆਨਾ॥ ਕਉੜਾ ਕਿਸੈ ਨ ਲਗਈ, ਸਭਨਾ ਹੀ ਭਾਨਾ॥

ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਿ ਨ ਸਕੀਐ, ਸਦ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨਾ॥ [੫੫੬ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੧੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਸੋਭਾ [ਏਵੰ]= ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ [ਸਦ]= ਸੱਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਿਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕਹਿ ਸਰੂਪ॥ ਸੋਭਾ ਅਭੰਗ ਮਹਿਮਾ ਅਨੂਪ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੯੦]

ਅਜੈ ਹੈਂ ਅਜਾ ਹੈਂ॥ ੧੪੯॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜੈ]= ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ [ਜਾ]= ਜਨਮਦਾ ਵੀ [ਅ]= ਨਹੀਂ, ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅਜੋਨੀ ਅਜੈ ਪਰਮ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਧਾਨੈ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਅਰੂਪੀ ਮਹਾਨੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ [ਅ]= ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਜੈ]= ਫੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਖਾਸ [ਜਾ]= ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ [ਅ]= ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ, ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਭ ਥਾਈ॥

ਅਹਿਨਿਸ ਜਪੀ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਲਿਵਲਾਈ॥

[੭੭੫-ਸੂਹੀ ਮ: ੪]

ਯਥਾ — ਗੁਪਤੁ ਪ੍ਰਗਟੁ ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਥਾਈ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਿਲਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਸਦਾ ਤੂੰ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ॥

[੧੨੪-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਭਗਵਤੀ^੧ ਛੰਦ ॥ ਤੁਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਕਿ ਜਾਹਰ ਜਹੂਰ ਹੈ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਹਰ. ਅਰਬੀ. ਜਾਹਿਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪ੍ਰਗਟ. ਪ੍ਰਤੱਖ ॥ ਜਹੂਰ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼. ਚਮਤਕਾਰ। (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪ੍ਰਗਟ, (੩) ਜਹੂਰ. ਅਰਬੀ. ਜਹੂਰਾ. ਸੰਗਯਾ-ਠਾਠ. ਦਿਖਾਵਾ. ਪਸਾਰਾ. ਪ੍ਰਪੰਚ ਰਚਨਾ ਰੂਪ ਠਾਠ. ਭਾਵ-ਅਰਥ-ਸੰਸਾਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਾਰੇ [ਜਹੂਰੇ] = ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ [ਜਾਹਰ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸਭ ਤੇ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਪਿ, ਹਾਜਰਾ ਹਜੂਰਿ ॥

[੧੧੩੪-ਭੈਰਉ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਇਹ ਤੇਰਾ ਹੀ, ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ [ਜਹੂਰ] = ਪਸਾਰਾ, [ਜਾਹਰ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਠਾਠ ਨੂੰ ਠੱਠਿਆ (ਰਚਿਆ) ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਕੈ, ਆਪਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ॥

ਤੂੰ ਗੁਣ ਆਪਿ ਸਿਰਜਿਆ, ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇਆ ॥ [੬੪੩-ਸੋਰਠ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਾਹਰ] = ਪ੍ਰਗਟ ਤੋਂ ਵੀ [ਜਹੂਰ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮੇ ਦਾ ਹੀ, 'ਮੈਂ' ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵੀ ਵਸਤੂਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੂੰ ਆਤਮੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਤਮੁ ਰਾਮੁ ਸੰਸਾਰਾ, ਸਾਚਾ ਖੇਲੁ ਤੁਮਾਰਾ ॥

ਸਚੁ ਖੇਲੁ ਤੁਮਾਰਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ, ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕਉਣੁ ਬੁਝਾਏ ॥

ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਸਿਆਣੇ ਕੇਤੇ, ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਵਣੁ ਕਹਾਏ ॥

[੭੬੪-ਸੂਰੀ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਅਵਿਸ਼ਟ (ਗੁਪਤ) ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ [ਜਹੂਰ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਚਮਤਕਾਰ) ਨੂੰ ਕਰਕੇ, ਅਨੁਮਾਨ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਾਰੇ ਹੀ [ਜਾਹਿਰ] = ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਚਮਤਕਾਰ ਨੂੰ, ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਇਸਦਾ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਜਹੂਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੇਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਸਰੂਪ, ਸਭ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ, ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਚ ਸਚਾ ਕੁਦਰਤਿ ਜਾਣੀਐ, ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਜਿਨਿ ਬਣਾਈਆ ॥

ਸੋ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹੀ ਸਦਾ ਸਦਾ, ਸਚੁ ਸਚੇ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ॥

[੩੧੩-ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੩]

ਯਥਾ—ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ, ਕਿਉ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹੀ॥

ਤੂੰ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤਹਿ ਆਪਿ, ਕੁਦਰਤਿ ਦੇਖਾਵਹੀ॥

[੧੦੯੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਕਿ ਹਾਜਰ ਹਜੂਰ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਹਾਜਰ. ਅਰਬੀ. ਹਾਜ਼ਿਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਮੌਜੂਦ. ਉਪਸਥਿਤ. ਭਾਵ-ਅਰਥ—ਨੇੜੇ. (੨) ਜਾਹਰ. ਪ੍ਰਤੱਖ. ਪ੍ਰਗਟ॥ ਹਜੂਰ. ਅਰਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪ੍ਰਤੱਖ. ਹਾਜ਼ਿਰ. ਪਾਸ. ਸਾਹਮਣੇ. (੨) ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ. ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ. ਜੀ ਹਜੂਰ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹਾਜ਼ਰ] = ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਵੀ [ਹਜੂਰ] = ਨੇੜੇ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇਰੇ ਹੂ ਤੇ ਨੇਰੇ॥ ਸਿਮਰਿ ਧਿਆਇ ਗਾਇ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ, ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਸਾਝ ਸਵੇਰੇ॥

[੫੩੦-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਨੇਰੇ ਹੀ ਤੇ ਨੇਰਾ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਸਦਾ ਸਰਣਾਗਤਿ, ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ॥

[੭੮੪-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਹਜੂਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਪ ਜੀ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਹਾਜ਼ਰ] = ਮੌਜੂਦ ਹੋ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋ।

ਯਥਾ—ਜਹਾ ਦੇਖਾ ਤਹਾ ਸੁਆਮੀ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਭ ਠਾਏ॥

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ, ਹਰਿ ਪਾਇਅੜਾ ਘਰਿ ਆਏ॥

[੫੪੨-ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਲਾਲ ਲਾਲ ਮੋਹਨ ਗੋਪਾਲ ਤੂੰ॥ ਕੀਟ ਹਸਤੀ ਪਾਖਾਣ ਜੰਤ, ਸਰਬ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਤੂੰ॥ ਰਹਾਉ॥

ਨਹ ਦੂਰਿ ਪੂਰਿ ਹਜੂਰਿ ਸੰਗੇ, ਸੁੰਦਰ ਰਸਾਲ ਤੂੰ॥

[੧੨੩੧-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭਨਾਂ ਦੇ [ਹਜੂਰ] = ਪਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ [ਹਾਜ਼ਰ] = ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਭਨਾ ਕਾ ਸਹੁ ਏਕੁ ਹੈ, ਸਦਹੀ ਰਹੈ ਹਜੂਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੰਨਈ, ਤਾ ਘਰ ਹੀ ਅੰਦਰਿ ਦੂਰਿ॥

[੫੧੦-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:-੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਜਪਣ, ਤੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਈ ਹਮੇਸ਼ਾ [ਹਜੂਰ] ਨਜਦੀਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਹਾਜਰੁ ਹਜੂਰਿ ਹਰਿ ਵੇਪਰਵਾਹਾ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਹਾ॥

[੧੨੬੧-ਮਲਾਰ ਮ: ੩]

ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹਮੇਸੁਲ] = ਸਦਾ [ਸਲਾਮ] = ਸਲਾਮਤ (ਸੱਤ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਾਇਕ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਦੇਵਾ॥

ਈਤ ਉਤ ਜਤ ਕਤ, ਤਤ ਤੁਮ ਹੀ, ਮਿਲੈ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਸੇਵਾ॥

[੬੮੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸਰਬ ਜੀਵ [ਹਮੇਸੁਲ] = ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ [ਸਲਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਿਧੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਗਰਭ ਘੋਰ ਮਹਿ ਰਾਖਨਹਾਰੁ ॥ ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੁ ॥ [੮੬੩-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਰਨਰ ਨਮਸਕਾਰੇ ॥ ਜਲਨ ਥਲਨ ਬਸੁਧ ਗਗਨ, ਏਕ ਏਕੰਕਾਰੇ ॥ [੮੦੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੁਲ ਕਲਾਮ ਹੈਂ ॥ ੧੫੦ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਰਬ [ਕਲਾਮ] = ਬਾਣੀ (ਬਚਨ) ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਲ ਰੂਪ, ਤੇ ਬੋਲਣੇ ਵਾਲਾ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ਸੁਆਮੀ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਬੁਲਾਵੈ ॥ [੭੨੦-ਬੈਰਾੜੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ, ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ [ਕਲਾਮ] = ਕਲਮ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਹੀ, ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਲੇਖਣੀ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਾ ॥

ਆਪੇ ਲੇਖਣਿ ਆਪਿ ਲਿਖਾਰੀ, ਆਪੇ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਰਾ ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਦਿਮਾਗ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਦਿਮਾਗ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਮਗਜ਼. ਮਸਤਿਸ਼ਕ. ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ. (੨) ਬੁੱਧੀ. ਅਕਲ. ਸਮਝ. ਹੋਸ਼. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਸੋ ਸੰਪੂਰਨ [ਦਿਮਾਗ] = ਅਕਲ ਦਾ [ਸਾਹਿਬ] = ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਦਿਮਾਗ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ, ਵੱਡਾ ਚਤੁਰ ਤੇ ਦਾਨਾਅ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਰੂਪ ਕੋ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ਕਿ ਬੁਧਿ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਿਧਤਾ ਕੋ ਬਾਸ ਹੈਂ, ਕਿ ਬੁਧਿ ਹੂੰ ਕੋ ਘਰੁ ਹੈਂ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੬੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਸਾਹਿਬ] = ਵੱਡੀ [ਦਿਮਾਗ] = ਹੋਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਚੇਤਨ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਾਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਨਵਨਿਧਿ ਹਰਿ ਭਾਈ ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਕਮਾਈ ॥

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਜੋਗਾ ਜੀਉ ॥ [੧੦੮-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਕਿ ਹੁਸਨੁਲ ਚਰਾਗ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਚਰਾਗ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ-ਦੀਪਕ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼. ਅਤੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਪਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਜੋਗ ਮਗਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਜੋਤੀ ਵੀ, ਚੇਹਰੇ ਉੱਪਰ ਜਗ ਮਗਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਚਰਾਗ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ, ਚੇਹਰਾ ਵੀ ਹੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਹੁਸਨੁਲ] = ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ [ਚਰਾਗ] = ਦੀਪਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਚੇਹਰੇ ਉੱਪਰ ਸੁਹੱਪਣਤਾ, ਦੀਪਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਗ-ਮਗਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਚੇਹਰਾ ਰੌਸ਼ਨ ਚਰਾਗ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਪਰ ਲਸਤ ਜੋਤਿ, ਉਦੇਤ ਅਮਿਤ ਗਤਿ ॥

ਜਟਤ ਜੋਤ ਜੋਗ ਮੱਗਤ, ਲੱਜਤ ਲਖ ਕੋਟਿ ਨਿਖਤਿ ਪਤਿ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਰੂਪ, ਦੋ ਸੁੰਦਰ ਦੀਪਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਐ, ਚੰਦ੍ਰ ਸੂਰਜ ਦੁਇ ਦੀਵੇ॥

ਦਸ ਚਾਰਿ ਹਟ ਤੁਧੁ ਸਾਜਿਆ, ਵਾਪਾਰੁ ਕਰੀਵੇ॥

[੮੩-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਕਿ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਾਮਲ. ਅਰਬੀ. ਕਾਮਿਲ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪੂਰਾ. ਪੂਰਨਤਾ ਵਾਲਾ. (੨) ਭਾਵ-ਅਰਥ-ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਚਤੁਰ॥ ਕਰੀਮ. ਅਰਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. ਉਦਾਰ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਕਾਮਲ] = ਪੂਰਨ [ਕਰੀਮ] = ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਬ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ, ਬਖਸ਼ ਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਰਾਖ ਲੇਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਦਇਆਲ॥ ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥

ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਠਾਉ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਦੇਹੁ ਨਾਉ॥

[੧੧੯੩-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪ੍ਰਭ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਦੀਨ ਦਇਆਲ॥ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲ॥

[੨੯੦-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤੇ [ਕਾਮਲ] = ਚਤੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵੀ ਬੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫਸਾਉਂਦਾ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ, ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ, ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ. }

ਯਥਾ—ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ, ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ਜੋਰ॥

ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਸਾਗਰ, ਬਿਨਸਿਓ ਆਨ ਨਿਹੋਰ॥

[੧੨੨੮-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ॥ ੧੫੧॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਬੜਾ [ਰਹੀਮ] = ਰਹਿਮ ਦਿਲ, ਤੇ ਪਰਮ ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨਿ ਸਿਰੀ, ਸਭਸੈ ਦੇਇ ਅਧਾਰੁ॥

ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਦਇਆਲੂ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਕਰਦਾ ਸਾਰ॥

[੨੭-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਕਰੀਮ॥ ਸਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਰਹੀਮ॥

[੮੯੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰੋਜ਼ੀ, ਫਾਰਸੀ, ਸੰਗਯਾ-ਨਿਤ ਦਾ ਭੋਜਨ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਰੋਜ਼ੀ] = ਰਿਜ਼ਕ (ਭੋਜਨ) ਦੇ ਤਾਈਂ [ਦਿਹੰਦ] = ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਓਥੇ ਹੀ, ਉਸਦਾ ਭੋਜਨ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ, ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ. }

ਯਥਾ—ਅਪੁਨੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ॥ ਜਿਉ ਬਾਰਿਕ ਮਾਤਾ ਸੰਮਾਰੇ॥

ਦੁਖ ਭੋਜਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸੁਆਮੀ, ਦੇਤ ਸਗਲ ਆਹਾਰੇ ਜੀਉ॥

[੧੦੫—ਮਾਝ ਮ: ੫]

{ ਨਿਤ ਦੇ ਭੋਜਨ ਉਪਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ }

ਇੱਕ, ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਜੀ ਨਾਮ ਦੇ, ਬਹੁਤ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨੇ, ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਭੋਜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ, ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਵੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਜੀਵ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਜੀ (ਨਿੱਤ ਦਾ ਭੋਜਨ) ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਮਰਣ ਦਿੰਦਾ-ਜੇਕਰ ਨ ਖਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੰਦ ਭੰਨ ਕੇ ਵੀ, ਖੁਆਉਂਦਾ ਹੈ, -ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੇ ਜੀਵ, ਤੂੰ ਧੀਰਜ ਰੱਖ ਭੋਜਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨ ਕਰ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਹੀ ਫਿਕਰ ਕਰ।

ਐਸੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਸੰਕਲਪ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਵੀ ਹੈ ? ਕਿ ਜਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਜੋ ਜੀਵ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਉਸਦਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਭੂ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤੁ ਹੋਇ ਰਹਤਾ, ਤਾਚੋ ਮਾਰਗੁ ਨਾਹੀ॥

ਕਹੈ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੁ ਕੋ, ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਹੀ॥

[੪੮੮—ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ, ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ॥

ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ, ਤਾਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ॥

[੧੦—ਰਹਿਰਾਸ-ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਪਰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਨੇੜਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਉਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ-ਜਿੱਥੇ ਰਸਤਾ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਕੋਹ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਜੰਗਲ ਹੀ ਜੰਗਲ ਸੀ, ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਜਾਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਵਾਨ ਰੋਜੀ (ਭੋਜਨ) ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ, ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ, ਉਠਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਭਟਕਦਾ ਹੋਇਆ ਕਾਫਲਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਦ ਆਇਆ, ਤਦ ਉਠ ਆਪੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤਦ ਕਾਫਲੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਕਿ ਉਠ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈ ਲੈਣ ਦੇਈਏ, ਤਦ ਸਭ ਉਠਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜੋ ਨਾਲ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਅੰਨ ਪਾਣੀ, ਆਪਣਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਕਾਫਲੇ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਨੇ ਭੋਜਨ ਨਾ ਖਾਧਾ-ਤਦ ਕਾਫਲੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ, ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭੋਜਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ-ਤਦ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸੀ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਕਿਸੀ ਅਭਯਾਗਤ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆ ਕੇ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਛੱਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ-ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਾਧੂ, ਸੰਤ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਭਯਾਗਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਉਸਨੂੰ ਖੁਆ ਕੇ, ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਖਾ ਲਵਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆ ਕੇ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਖਾਵਾਂਗਾ-ਮਾਲਕ ਦੇ ਬੰਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕਹਿ ਰਹੇ, ਪਰ ਮਾਲਕ ਨ ਮੰਨਿਆ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੋਜਨ ਨ ਵੀ ਖਾਧਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਿਯਮ ਕਿਉਂ ਤੋੜਾਂ ?

ਤਦ ਉਸਦੇ ਸਾਥ ਵਾਲੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਜਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ, ਭਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ, ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਮਾਲਕ, ਉਸਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆ ਕੇ, ਫੇਰ ਆਪ ਵੀ ਖਾ ਲਵੇ, ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ, ਢੂੰਡਣ ਲੱਗ ਪਏ-ਤਦ ਇੱਕ ਜਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਛਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਝਲਕ ਪਈ-ਤਦ ਢੂੰਡਣ ਵਾਲਿਆਂ

ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ, ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਜਦ ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਤਦ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ, ਕੱਪੜਾ ਤਾਣ ਕੇ, ਲੰਮੇ ਪੈ ਕੇ ਸੌ ਗਏ, ਤਦ ਨੂੰ ਢੁੰਡਣ ਵਾਲੇ, ਪੰਜ ਸਤ ਬੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕੱਪੜਾ ਤਾਣ ਕੇ, ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨ ਬੋਲੇ, ਬਲਕਿ ਦੰਦਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਜੋਰ ਨਾਲ ਮੀਟ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਮਝਣ, ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾਇਆ, ਤਦ ਵੀ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨ ਬੋਲੇ-ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੱਪੜਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਣ, ਕਿ ਦੰਦਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤਦ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਭ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕੀ ਜਾਣੀਐ, ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਦੁੱਖ ਹੈ—ਤਦ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਦੰਦਲ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੀ, ਸੀਖ ਜਿਹੀ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੈ, ਤੇ ਦੰਦਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ, ਦੋ ਦੰਦ ਉੱਪਰਲੇ, ਅਤੇ ਦੋ ਦੰਦ ਹੇਠਲੇ ਭੰਨ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਕਿ ਮਿਸ਼ਰੀ ਦਾ ਸ਼ਰਬਤ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਰਬਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਸਹਿਜ-ਸਹਿਜ ਪਿਆ ਦਿਆਂਗੇ, ਤਦ ਮੇਰਾ ਨਿਯਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਤਦ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸੀਖ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਤੇ ਜਾਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੈ, ਦੰਦਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਲਕ ਨੇ, ਦੋ ਦੰਦ ਉੱਪਰਲੇ ਅਤੇ ਦੋ ਦੰਦ ਹੇਠਲੇ, ਭੰਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਬਤ ਲੰਘ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਜਦ ਦੰਦ ਭੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ—ਤਦ ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹੋ ਮਨਾ, ਦੰਦ ਭੰਨਾ ਕੇ ਹੀ, ਕਿਉਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ—ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ, ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾ ਲੈ—ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ੀ (ਭੋਜਨ) ਪਹੁੰਚਾਵਣ ਦਾ ਨਿਯਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਭਟਕਾ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, —ਤਦ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਵੀ ਸ਼ਰਬਤ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, ਸਤ ਸੰਗ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਿਸੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਦ ਉਸਨੇ, ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਜੀ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰ, ਪਹਿਲੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਤਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ, ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ।

ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਭ੍ਰੋਸਾ ਪ੍ਰਰਖਣ ਦੀ, ਸਭ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ, ਸਦਾ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਹੀ, ਹੋ ਰਹੇ।

[ਪੁਸਤਕ ਸੰਤ ਰਤਨ ਮਾਲਾ, ਸਫ਼ਾ 32, ਅੱਡਣ ਸ਼ਾਹੀ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ]

ਇਸੀ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, “ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈ” ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ, ਸਭ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦੀਨਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੈ, ਨਿਤ, ਸੰਤ ਉਬਾਰ ਗਨੀਮਨ ਗਾਰੈ॥

ਪੱਛ ਪਸੂ ਨਗ ਨਾਗ ਨਰਾਧਿਕ, ਸਰਬ ਸਮੈ ਸਭ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੈ॥

ਪੋਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ, ਕਲ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧਿ ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅੱਛਰ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਹਦ, ਸਤ ਸਦੈਵ ਤੁਹੀ ਕਰਤਾਰਾ॥

ਜੀਵ ਜਿਤੇ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ, ਸਭ ਕੈ ਸਦ, ਪੇਟ ਕੋ ਪੋਖਨਹਾਰਾ॥ [ਤੇਤੀ ਸਵੈਯੇ-ਨੰ:-੬]

ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹਿੰਦ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਰਹਿੰਦ. ਫਾਰਸੀ. ਰਹਾਨਿੰਦਹ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਿਹਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਛੁੱਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਖਲਾਸੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ (੨) ਹਿੰਦੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ. ਨਿਵਾਸ ਕਰਤਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ [ਰਾਜਕ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਚਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ [ਰਹਿੰਦ] = ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾਂ, ਇਸਦੇ ਮੋਹ-ਜਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ, ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪਨ ਆਪਿ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਕੁਰੁ, ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਵਾਰੇ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਆਪਿ ਸਭੁ ਵਰਤੈ, ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਆਪਿ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ [੯੮੨-ਨਟ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ [ਰਾਜਕ] = ਰੋਜ਼ੀ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ [ਰਹਿੰਦ] = ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਸਰਬੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਘਟ ਵਾਸੀ॥

ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਦਾਤਾ, ਹਰਿ ਤਿਸਹਿ ਸਰਵੇਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੇ॥ [੧੦੭੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥

ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ [੪੫-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ [ਰਾਜਕ] = ਰਾਜ-ਕਾਜ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਅਸਲੀ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ [ਰਹਿੰਦ] = ਰਿਹਾਈ (ਖਲਾਸੀ) ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਦਸ ਅਠ ਵਰਨ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਆਪਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਪਿ ਰਾਜੁ ਲਇਆ॥

ਆਪੇ ਮਾਰੇ ਆਪੇ ਛੋਡੈ, ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਕਰੇ ਦਇਆ॥ [੫੫੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਮਾਲ] = ਪੂਰਨ [ਕਰੀਮੁਲ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਗੋਪਾਲ ਦਾਮੋਦਰ ਦੀਨ ਦਇਆਲ॥ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾਲ॥

[੨੯੫-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਕਿ ਹੁਸਨੁਲ ਜਮਾਲ ਹੈਂ॥੧੫੨॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਜਮਾਲ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁੰਦਤਾ. (੨) ਅਤੇ ਸੁੰਦਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਚੇਹਰਾ. ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ-ਚੇਹਰਾ ਵੀ ਹੈ-ਕਿਉਂਕਿ ਸੁੰਦਤਾ ਚੇਹਰੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ. ਜਮਾਲ ਦਾ ਅਰਥ-ਸੁੰਦਰ ਚੇਹਰਾ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਜਮਾਲ] = ਚੇਹਰਾ [ਹੁਸਨੁਲ] = ਸੁੰਦਤਾ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਪਰ ਲਸਤ, ਜੋਤ ਉਦੇਤ ਅਮਿਤਗਤ॥

ਜਟਤ ਜੋਤ ਜੱਗ ਮੱਗਤ, ਲੱਜਤ ਲਖ ਕੋਟਿ ਨਿਖਤਿ ਪਤਿ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਹੁਸਨੁਲ] = ਸੁੰਦ ਤੋਂ ਵੀ [ਜਮਾਲ] = ਸੁੰਦ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੋ ਭੂਪ ਹੈਂ, ਕਿ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੋ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਕੁਮਤ ਕੋ ਪਰਹਾਰ ਹੈਂ।

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੫੯]

ਗਨੀਮੁਲ ਖਿਰਾਜ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨੀਮੁਲ] = ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਖਿਰਾਜ] = ਸਜਾ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਦੀਨਨ ਕੇ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਗਨੀਮਨ ਕੇ ਗਾਹਕ ਹੈ, ਸਾਧਨ ਕੇ ਰੱਛਕ ਹੈਂ, ਗੁਨਨ ਕੇ ਪਹਾਰ ਹੈਂ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੯੨੫੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ [ਗਨੀਮੁਲ] = ਵੈਰੀ ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ [ਖਿਰਾਜ] = ਤਰਾਸ਼ਣੇ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਰਬ ਨਿਰੰਜਨ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨਾ ॥ ਅਦਲ ਕਰੇ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਸਮਾਨਾ ॥

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੈ ਗਰਦਨਿ ਮਾਰੇ, ਹਉਮੈ ਲੋਭ ਚੁਕਾਇਆ ॥

[੧੦੪੦ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਗਰੀਬੁਲ ਨਿਵਾਜ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਰੀਬੁਲ] = ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ [ਨਿਵਾਜ] = ਨਿਵਾਜਣੇ (ਵਡਿਆਵਣੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ, ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਕ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਕਰੇ ਖਿਨ ਕੀਰੇ ॥ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਿ, ਕਰੇ ਪ੍ਰਭ ਮੀਰੇ ॥

ਗਰਬ ਨਿਵਾਰਣ ਸਰਬ ਸਧਾਰਣ, ਕਿਛੁ ਕੀਮਤਿ, ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ਹੇ ॥ [੧੦੭੧ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਖਿਨ ਮਹਿ ਨੀਚ ਕੀਟ ਕਉ ਰਾਜ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ॥

[੨੭੭ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਹਰੀਫੁਲ ਸ਼ਿਕੰਨ ਹੈਂ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਸ਼ਿਕੰਨ. ਫਾਰਸੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ. ਨਾਸਕ ॥ ਹਰੀਫੁਲ. ਅਰਬੀ. ਹਰੀਫ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਮ ਪੇਸ਼ਾ. (੨) ਪਖੰਡੀ. ਕਪਟੀ. (੩) ਵੈਰੀ (੪) ਮਿਤ੍ਰ (੫) ਹਰਫਨ. ਚਾਲਾਕ. ਚੱਤਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹਰੀਫੁਲ] = ਚਤੁਰ, ਤੇ ਚਾਲਾਕ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ [ਸ਼ਿਕੰਨ] ਤੋੜਨ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਮੁੰਡਹੁ ਸੇ, ਮਧੁ ਕੀਟਭ ਸੇ, ਮੁਰ ਸੇ ਅਘ ਸੇ, ਜਿਨਿ ਕੋਟਿ ਦਲੇ ਹੈਂ ॥

ਓਟ ਕਰੀ ਨ ਕਬਹੂੰ ਜਿਨੈ, ਰਣ ਚੋਟ ਪਰੀ, ਪਗ ਦੈ ਨ ਟਲੇ ਹੈਂ ॥

ਸਿਧ ਬਿਖੇ, ਜੇ ਨ ਬੁਝੇ ਨਿਸਾਚਰ, ਪਾਵਕ ਬਾਣ, ਬਹੇ ਨ ਜਲੇ ਹੈਂ ॥

ਤੇ ਅਸ ਤੋਰ ਬਿਲੋਕ ਅਲੋਕ, ਸੁ ਲਾਜ ਕਉ ਛਾਡਿਕੇ ਭਾਜ ਚਲੇ ਹੈਂ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਰਾਮੁ ਰਾਜਾ ਆਇਆ ॥ ਦੈਤਾਂ ਮਾਰੇ ਧਾਇ ਹੁਕਮਿ ਸਥਾਇਆ ॥

ਈਸ ਮਹੇਸ਼ੁਰ ਸੇਵ ਤਿਨੀ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸਚੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ, ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ ॥

[੧੨੭੯ - ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [ਹਰੀਫੁਲ] = ਚਤੁਰਾਈ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ, ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਸਿਆਣਪ, ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ, ਜਦ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਦ ਅਵਲਾਭੂਨ ਵਰਗੇ ਹਕੀਮਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ, ਵੀ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੀ, ਇਸ

ਲਈ ਤੂੰ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕਾਂ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਮਰੁ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ, ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਸਿਆਣਪ ਨ ਚਲਈ, ਨ ਹੁਜਤਿ ਕਰਣੀ ਜਾਇ॥

ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਸਰਣਾਇ ਪਵੈ, ਮੰਨਿ ਲਏ ਰਜਾਇ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਮ ਡੰਡੁ ਨ ਲਗਈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ॥ [੧੨੫੦/੧੨੫੧ - ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਸਲੋਕ ਮ: ੩]

{ ਸਾਖੀ : ਅਫਲਾਤੂਨ ਹਕੀਮ ਦੀ, ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ }

ਯਥਾ—ਸੰਜਮ ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਪਿਆਰੇ, ਇਕ ਨ ਚਲੀ ਨਾਲਿ॥

ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਪਿਆਰੇ, ਤਿਨ ਕੁਲਿ ਲਾਗੈ ਗਾਲਿ॥

[੬੪੧ - ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਸਿਕੰਦਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਇੱਕ ਅਫਲਾਤੂਨ ਨਾਮ ਦਾ ਹਕੀਮ, ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਅਕਲਮੰਦ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਤੁਰ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਜੋਤਿਸ਼ ਨਾਲ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਕਿ ਅਮੁਕੇ ਮਹੀਨੇ, ਫਲਾਣੀ ਤਿਥ, ਅਤੇ ਅਮੁਕੇ ਦਿਨ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, -ਜਿਸ ਸਮੇਂ, ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਦ ਉਸਨੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵੀ, ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ, ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ, ਰੰਗ ਰੂਪ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅਫਲਾਤੂਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਲੁਕ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਜਮਦੂਤ, ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ, ਮਾਰ ਨ ਸਕਣ।

ਅਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਵੀ, ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਅਫਲਾਤੂਨ ਦੀ ਉਮਰ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉ, ਤਦ ਜਮਦੂਤ ਅਫਲਾਤੂਨ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਅਫਲਾਤੂਨ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਈਏ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ, ਇੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੈ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਮਦੂਤ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਏ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਾ, ਤਦ ਜਮਦੂਤ ਵਾਪਸ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਕਿ ਉਹ ਅਫਲਾਤੂਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਅਫਲਾਤੂਨ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਈਏ, ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਫਲਾਤੂਨ ਨੇ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਰਗੇ ਹੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਲੀ ਤੇ ਨਕਲੀ ਦਾ, ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਹੈ।

ਤਦ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ, ਸੋਚ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਜਮਦੂਤੋਂ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਨੀ, ਅਤੇ ਕਹਿਣਾ, ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ! ਇਹ ਤਾਂ, ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਵੰਗ ਨਾਲ, ਤਾਰੀਫ ਕਰਨ ਯੋਗ, ਸਰੀਰ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਨਾਵਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰੀਗਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ, ਤੇ ਅਕਲਮੰਦ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਜਰਾ ਜਿਹੀ ਨੁਕਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ-ਜਿਹੜਾ ਜਰਾ ਜਿਹਾ, ਨੱਕ ਵਿੰਗਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ-ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸਲੀ ਅਫਲਾਤੂਨ ਹੈ, ਉਹ ਆਪੇ ਹੀ ਬੋਲ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ, ਹਉਮੈ ਤੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ, ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਆਉਣਾ।

ਤਦ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ—ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ. ਅਫਲਾਤੂਨ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਪਾਸ, ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਚਤੁਰ, ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕੋ ਹੀ, ਜਰਾ ਜਿਹੀ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨੁਕਸ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨੱਕ ਵਿੰਗਾ ਹੈ ? ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ,

ਤਦ ਝੱਟ ਪੱਟ ਅਸਲੀ ਅਫਲਾਤੂਨ ਬੋਲ ਪਿਆ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਕਉਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਬਣਾਈ, ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਵਾਲਾ, ਭਲਾ ਕਿੱਥੇ ਨੱਕ ਵਿੰਗਾ ਹੈ? ਤਦ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਬੱਸ ਏਹੀ ਨੱਕ ਵਿੰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੂੰ ਬੋਲ ਪਿਆ ਹੈਂ— ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਫਲਾਤੂਨ ਦੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ, ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ, ਅਸਲੀ ਅਫਲਾਤੂਨ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਤੇ ਪਕੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਕੱਢ ਲਏ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਦੇਖੋ—ਅਫਲਾਤੂਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਾਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਇੱਕ ਵੀ ਸਿਆਣਪ ਨ ਚੱਲੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਨਾਲ, ਤੇ ਹੋਣਹਾਰ ਹੋਣੀ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ, ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੀ ਫਲਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਚਤੁਰਾਈ ਸਿਆਣਪਾ ਕਿਤੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥ ਤੁਠਾ ਸਾਹਿਬੁ ਜੋ ਦੇਵੈ, ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥

[੩੯੬-ਆਸਾ ਕਾਫੀ ਮ: ੫]

ਹਿਰਾਸੁਲ ਫਿਕੰਨ ਹੈਂ ॥੧੫੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਹਿਰਾਸੁਲ. ਫਾਰਸੀ. ਹਿਰਾਸ. ਸੰਗਯਾ-ਡਰ. ਖੋਫ ॥ ਫਿਕੰਨ. ਫਾਰਸੀ. ਫਿਕਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—
ਫੈਕਣ ਵਾਲਾ. ਸਿੱਟਣ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ [ਹਿਰਾਸੁਲ] = ਭੈ ਨੂੰ, ਪਰੇ [ਫਿਕੰਨ] = ਸਿੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਉੱਪਰ, ਆਈ ਬਿਪਤਾ ਵੇਲੇ ਭੈ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਏਹੀ ਤੇਰਾ ਭਗਤ ਵਤਸਲ ਬਿਰਦ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ ਭਗਤਨ ਕੀ ਬਾਨੀ ॥ ਸਗਲ ਦੁਸਟ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੀਏ, ਜਨ ਲੀਏ ਮਾਨੀ ॥

ਸਤਿ ਬਚਨ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ, ਪਰਗਟ ਸਭ ਮਾਹਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭ, ਤਿਨ ਕਉ ਭਉ ਨਾਹਿ ॥

[੮੧੫—ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਨਾਖਸੁ ਜਿਨਿ ਨਖਹ ਬਿਦਾਰਿਓ, ਸੁਰ ਨਰ ਕੀਏ ਸਨਾਥਾ ॥

ਕਹਿ ਨਾਮ ਦੇਉ ਹਮ ਨਰਹਰਿ ਧਿਆਵਹ, ਰਾਮੁ ਅਭੈ ਪਦ ਦਾਤਾ ॥

[੧੧੬੫-ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੁਸਟਾਂ ਦੈਤਾਂ ਉੱਪਰ ਖੋਫ ਨੂੰ ਫੈਕਣ (ਪਾਵਣੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਸਟਾਂ ਨੂੰ, ਭੈਭੀਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪਾਤਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਉ, ਪਤੀਆਏ ॥ ਦੁਸਟ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਾਰਿ ਪਚਾਏ ॥

ਨਿੰਦਕ ਕੇ ਮੁਖਿ ਕੀਨੋ ਰੋਗੁ ॥ ਜੈ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰੈ ਸਭੁ ਲੋਗੁ ॥

[੮੬੯-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਕਲੰਕ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲੰਕ ਨੂੰ [ਪ੍ਰਣਾਸ] = ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ, ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ, ਪਾਪ, ਦੋਸ਼, ਤੇ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਆਦਿ, ਸਭ ਕਲੰਕ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਸਰਣੀ ਪਾਹਿ ॥ ਕੋਟਿ ਕਲੰਕ ਖਿਨ ਮਹਿ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ ॥

ਬੇਮੁਹਤਾਜੁ ਪੂਰਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੇਵਕ ਸਾਚਾ ਵੇਸਾਹੁ ॥

[੧੮੮ - ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਤੇਰਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਹਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਸੀ, ਲੇਪੁ ਨਹੀ ਅਲਪਹੀਅਉ॥

ਨਾਨਕ ਕਹਤੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਲੋਗਾ, ਸੰਤ ਰਸਨ ਕੋ ਬਸਹੀਅਉ॥

[੭੦੦-ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫]

ਅਗੰਜੁਲ ਗਨੀਮ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਗਨੀਮ] = ਹੰਕਾਰੀਆ ਦਾ [ਗੰਜਲ] = ਨਾਸ਼ਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਦੀਨ ਕਾ ਦਇਆਲੁ ਮਾਧੋ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ॥ ਚਰਨ ਸਰਨ ਨਾਮਾ ਬਲਿ ਤਿਹਾਰੀ॥

[੬੯੪ - ਧਨਾਸਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨੀਮ] = ਹੰਕਾਰੀ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ, [ਅਗੰਜੁਲ] = ਅਗੰਜ (ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ) ਭਾਵ ਦੱਬਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੰਕਾਰੀ ਦੈਤ ਆਦਿ, ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਬਲਕਿ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਦੌੜਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਮੁੰਡਹ ਸੇ ਮਧ ਕੀਟਭ ਸੇ ਮੁਰ ਸੇ ਅਘ ਸੇ, ਜਿਨ ਕੋਟ ਦਲੇ ਹੈ॥

ਓਟ ਕਰੀ ਕਬਹੂੰ ਨ ਜਿਨੈ, ਰਣ ਚੋਟ ਪਰੀ, ਪਗ ਢੈ ਨ ਟਲੇ ਹੈ॥

ਸਿੰਧ ਬਿਖੈ ਜੇ ਨ ਬੁਝੈ ਨਿਸਾਚਰ, ਪਾਵਕ ਬਾਣ ਬਹੇ, ਨ ਜਲੇ ਹੈ॥

ਤੇ ਅਸਤੋਰ ਬਿਲੋਕ ਅਲੋਕ ਸੁ, ਲਾਜ ਕੋ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਭਾਜਿ ਚਲੇ ਹੈ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੯੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਕੋਟ ਗੜ, ਕੇਤੀ ਗਈ ਵਜਾਇ॥

ਜੋ ਅਸਮਾਨਿ ਨ ਮਾਵਨੀ, ਤਿਨ ਨਕ ਨਥਾ ਪਾਇ॥

[੫੯੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਰਜਾਇਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥੧੫੪॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ [ਰਜਾਇਕ] = ਰਿਜਕ (ਭੋਜਨ) ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਪਰਮ [ਰਹੀਮ] = ਦਇਆਵਾਨ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਪੁਨੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ॥ ਜਿਉ ਬਾਰਿਕ ਮਾਤਾ ਸੰਮਾਰੇ॥

ਦੁਖ ਭੋਜਨ ਸੁਖਸਾਗਰ ਸੁਆਮੀ, ਦੇਤ ਸਗਲ ਆਹਾਰੇ ਜੀਉ॥

[੧੦੫-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੁਲ ਜੁਥਾਂ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜੁਥਾਂ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ-ਰਸਨਾ. ਜੀਭ. (੨) ਭਾਸ਼ਾ. ਬੋਲੀ. (੩) ਜੁਥਾ. ਸੰ. ਯੁਵਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਵਾਨ. ਤਰੁਨ. ਭਰਜਵਾਨੀ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਰਬ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ [ਜੁਥਾ] = ਜੁਵਾਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ, ਬੁਢੇਪਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪੂਰਨ ਪੁਰਖੁ ਨਵਤਨੁ ਨਿਤ ਬਾਲਾ॥ ਹਰਿ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸੰਗਿ ਰਖਵਾਲਾ॥ [੨੪੦-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੀ [ਜੁਬਾਂ] = ਜਬਾਨਾਂ (ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ) ਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ, ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਕੇ ਵਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਹਰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਆਰਥੀ ਤੋਰਕੀ ਪਾਰਸੀ ਹੋ॥ ਕਹੂੰ ਪਹਿਲਵੀ, ਪਸਤਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਭਾਖਿਆ ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੧੬]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ [ਜੁਬਾਂ] = ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ, ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ, ਹਰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਅਲਿਪਤੋ ਰਹੈ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਹਣਾ ਸੁ ਆਪੇ ਕਰੈ॥

[੨੯੪ ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭੰਨਣ ਘੜਨ ਸਮਰਥੁ ਹੈ, ਓਪਤਿ ਸਭ ਪਰਲੈ॥

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਭ ਬੋਲੈ॥ [੧੧੦੨ ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਦੀ [ਜੁਬਾਂ] = ਰਸਨਾ (ਜੀਭ) ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਰਸਨਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਰੱਸ ਸੱਤਾ, ਅਤੇ ਵਾਕਸੱਤਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੇਤਾ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਤੇਤੀ, ਜੇਤਾ ਰੂਪੁ ਕਾਇਆ ਤੇਰੀ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਰਸਨਾ ਆਪੇ ਬਸਨਾ, ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਕਹਉ ਮਾਈ॥ [੩੫੦ ਆਸਾ ਮ: ੧]

SIKHB.COM
ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾਂ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾਂ. ਅਰਥੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨੱਛੜ ਵਾਲਾ. ਭਾਗਵਾਨ. ਮਹਾਪ੍ਰਤਾਪੀ. ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਵਲੈਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ. (੨) ਇੱਕ ਰਾਸ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਅਰਥੀ ਵਿੱਚ, 'ਕਿਰਾਂ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ 'ਜੁਹਰੇ' (ਸ਼ੁੱਕਰ) ਤੇ 'ਮੁਸ਼ੜੀ' (ਬ੍ਰਹਸਪਤੀ) ਨਾਮਕ, ਦੋ ਸ਼ੁਭ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਦੇ, ਇੱਕ ਰਾਸ ਵਿੱਚ, ਇੱਕਠੇ ਹੋਣ ਵੇਲੇ, ਜਿਸਦਾ ਗਰਭਾਧਾਨ (ਹਮਲ) ਠਹਿਰੇ, ਜਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਜੋ ਜਨਮ ਲਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਰਥੀ ਵਿੱਦਵਾਨਾਂ ਨੇ, ਸਭ ਵਲੈਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੁਆਰਾ, ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾਂ ਦਾ ਅਰਥ-ਵਲੈਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, (੩) ਕਿਰਾਂ. ਸੰ. ਕੀਰਤੀ. ਸੰਗਯਾ-ਵਡਿਆਈ. ਨੇਕਨਾਮੀ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਭ [ਕਿਰਾਂ] = ਵਲੈਤਾਂ (ਦੇਸ਼ਾਂ) ਦਾ [ਸਾਹਿਬ] = ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਉੱਪਰ, ਅਸਲੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ, ਸਭ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ, ਹੋਰ ਤਾਂ, ਸਭ ਮੁਸਾਫਿਰ ਹਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਵਡਾ ਤੇਰਾ ਦਰਬਾਰੁ ਸਦਾ ਭੁਧੁ ਤਖਤੁ॥ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ, ਨਿਹਚਲੁ ਚਉਰੁ ਛਤੁ॥

[੯੬੪-ਗਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਸਾਹਿਬ-ਕਿਰਾਂ] = ਚੰਗੇ ਨੱਛੜ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਪਰਤਾਪੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਹਾ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਐਸ਼ਵਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭਾਗ ਸੁਲਖਣਾ, ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਹਮਾਰਾ ਰਾਮ॥ ਅਨਹਦ ਬਾਜਿਤ੍ਰਾ, ਤਿਸੁ ਧੁਨਿ ਦਰਬਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ, ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਉਮਾਰਾ॥

ਤਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨ ਦੂਖੁ ਬਿਆਪੈ, ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਨ ਤਾਰਾ॥

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸੁਧਾ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ, ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰਿ ਵੰਞਾ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ॥ [੮੪੬-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਭੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਕਿਰਾ] = ਕੀਰਤੀ (ਵੰਡਿਆਈਆਂ), ਤੇ ਨੇਕ ਨਾਮੀਆਂ ਦਾ, ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਵਡਿਆਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਵਡੀ ਹੈ, ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹਰਿ ਕਾ॥

ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਵਡੀ ਹੈ, ਜਾ ਨਿਆਉ ਹੈ ਧਰਮ ਕਾ॥ [੮੪-ਸਿਰੀ ਗਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੬]

ਕਿ ਨਰਕ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸਦੇ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਓਹੁ, ਫੇਰ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਯਥਾ—ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ, ਨਾਇ ਲਇਐ ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਈਐ॥

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਦਾ, ਦੇ ਖਾਜੈ ਆਖਿ ਗਵਾਈਐ॥ [੪੬੫-ਆਸਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਬਹਿਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸ ਹੈ॥ ੧੫੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਬਹਿਸਤੁਲ. ਫਾਰਸੀ. ਬਹਿਸਤ. ਸੰਗਯਾ-ਸੂਰਗ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਬੈਠੁਨ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਹੀ [ਬਹਿਸਤੁਲ] = ਬੈਠੁਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ (ਨ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ) ਬੈਠੁਨ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਖਸ਼ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਬੈਠੁਨ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਅਤੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ, ਬੈਠੁਨ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ. ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ, ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ, ਨਿੱਤ ਦਾ ਬੈਠੁਨ ਵਾਸੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸ੍ਰੀਰੰਗ ਬੈਠੁਨ ਕੇ ਵਾਸੀ॥ ਮਛੁ ਕਛੁ ਕੂਰਮੁ ਆਗਿਆ ਅਉਤਰਾ ਸੀ॥

ਕੇਸਵ ਚਲਤ ਕਰਹਿ ਨਿਰਾਲੇ, ਕੀਤਾ ਲੋੜਹਿ ਸੋ ਹੋਇਗਾ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਕਿ ਸਰਬੁਲ ਗਵੰਨ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸਰਬੁਲ. ਸੰ. ਸਰਵ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਭ. ਤਮਾਮ. ਸੰਪੂਰਨ॥ ਗਵੰਨ. ਸੰ. ਗਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਜਾਣਾ. ਚੱਲਣਾ. ਸਫਰ ਕਰਨਾ. ਗਤੀ (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਪਹੁੰਚ. ਗੰਮਤਾ. (੩) ਗਵੰਨ-ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਕਥਨ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਸਰਬੁਲ] = ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ [ਗਵੰਨ] = ਗਮਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਸੰਗਿ, ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ॥

ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਸੀ ਆਪਿ, ਵਿਰਲੈ ਕਿਨੈ ਲਹਿਆ॥ [੪੫੮-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਜਸ ਨੂੰ [ਗਵੰਨ] = ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਕੀਰਤਿ ਕਰਹਿ ਸਗਲ ਜਨ ਤੇਰੀ, ਤੂੰ ਅਥਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਮੁਰਾਰੇ॥
ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਾਖਹੁ ਸੁਆਮੀ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰੇ॥ [੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪ੍ਰਿਅ ਕੀ ਸੋਭ ਸੁਹਾਵਨੀ ਨੀਕੀ॥
ਹਾਹਾ ਹੂ ਹੂ ਗੰਧੂਬ ਅਪਸਰਾ, ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਰਸ ਗਾਵਨੀ ਨੀਕੀ॥ [੧੨੭੨-ਮਲਾਰ ਮ: ੫]

ਹਮੇਸ਼ੁਲ ਰਵੰਨ ਹੈ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਰਵੰਨ. ਸੰ. ਰਮ. ਧਾਤੂ-ਖੇਲਣਾ. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ. ਅਰਾਮ ਕਰਨਾ. ਠਹਿਰਨਾ. (੨) ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਮਿਆ. ਫੈਲਿਆ. ਪਸਰਿਆ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਵਿਆਪਕ, (੩) ਸੰ. ਰੱਮਯ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸੁੰਦਰ, ਮਨੋਹਰ. (੪) ਰਵੰਨ. ਸੰ. ਰਵ. ਧਾਤੂ-ਜਾਣਾ, (ਗਮਨ ਕਰਨਾ), (ਅ) ਧੁਨੀ, ਅਵਾਜ਼, ਸ਼ਬਦ (੮) ਅਵਾਜ਼ ਕਰਨੀ. ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ.]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਸਭ ਵਿੱਚ [ਰਵੰਨ] = ਰਵ ਰਿਹਾ (ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ) ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਤਹ ਸੁਆਮੀ॥ ਤੂੰ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ॥ [੬੬-ਮਾਝ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ [ਰਵੰਨ] = ਰੱਮਯ (ਸੁੰਦਰ) ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਬੁਢੇਪਾ ਆਦਿ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਨਿਤ ਨਵੀਨ, ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਰੋਵਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਸੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ, ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਲਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ ਕੀ, ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ਰਾਮ॥ [੫੪੨-ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਇਆਲ ਗੋਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ, ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸੁ ਸੀਧ॥

ਨਵਲ ਨਵਤਨ ਚਤੁਰ ਸੁੰਦਰ, ਮਨੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਸੰਗਿ ਬੀਧਿ॥ [੧੦੦੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਭਗਤ ਜਨ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ [ਰਵੰਨ] = ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮ, ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਜਸ ਹੀ, ਭਗਤ ਜਨਾ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਤੇ ਰਾਸ ਪੁੰਜੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭਗਤਾ ਏਹੁ ਅਧਾਰੁ, ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਇ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਇਕੋ ਇਕੁ ਧਿਆਇ॥

[੫੨੨-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੪]

ਤਮਾਮੁਲ ਤਮੀਜ ਹੈ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਤਮੀਜ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਫਰਕ-ਸਮਝਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਵੇਕ. ਨਿਰਨਾ. (੨) ਭੇਦ ਗਯਾਨ (੩) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਾ ਚਾਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤਮਾਮੁਲ] = ਸਾਰੀਆਂ [ਤਮੀਜ] = ਤਦਬੀਰਾਂ (ਜੁਗਤਾਂ) ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ, ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਨਣਹਾਰ॥ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ, ਆਠ ਪਹਰ ਨਮਸਕਾਰ॥

[੩੦੦-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਤਮਾਮ [ਤਮੀਜ] = ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਕੌਣ ਕੌਸਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜਿ ਕੈ, ਆਪੇ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਇਕਿ ਖੇਟੇ ਇਕਿ ਖਰੇ, ਆਪੇ ਪਰਖਣਹਾਰੁ॥

[੧੪੩-ਮਾਝ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸਮਰਥ ਦਇਆਰ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਮਹਾ ਬੀਚਾਰ॥ [੮੬੭-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੁਲ ਅਜੀਜ਼ ਹੈਂ ॥੧੫੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਜੀਜ਼, ਅਰਬੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਿਆਰਾ. ਪ੍ਰਿਯ (੨) ਸੰਗਯਾ-ਮਿਤ੍ਰ (੩) ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਤੁਲ] = ਸਾਰਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ [ਅਜੀਜ਼] = ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਦਇਆਲੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ, ਮਨਸਾ ਪੂਰਣਹਾਰਾ॥

ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਸਭਿ ਪ੍ਰਾਣਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੂ ਭਗਤਨ ਕਾ ਪਿਆਰਾ॥

[੭੪੭-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਪਰੰ ਪਰਮ ਈਸ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਪਰੰ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਵੀ [ਪਰਮ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਈਸ਼ਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਦੇਵਤੇ, ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਈਸ਼ਰ ਹੈਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਈਸ਼ਰ (ਵੱਡਾ) ਹੈਂ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ, ਤੇ ਵੱਡਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਤੂੰ ਉੱਚੇ ਉੱਚਾ॥ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਅਤਿ ਮੂਚੇ ਮੂਚਾ॥

ਹਉ ਕੁਰਬਾਣੀ ਤੇਰੇ ਵੰਞਾ, ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਦਸਾਵਣਿਆ॥

[੧੩੧-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਸਮਸਤੁਲ ਅਦੀਸ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਦੀਸ = ਅ + ਦੀਸ] ਦੀਸ. ਸੰ. ਦ੍ਰਿਸ਼. ਧਾਤੂ-ਦੇਖਣਾ. (੨) ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ॥ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ [ਦੀਸ] = ਦਿਸਦਾ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਣ ਰਾਮੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਰਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥

ਨਾਲੇ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਮੂਲੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਿਖੁ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ॥

[੧੦੨੮-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਕੌਤਕ ਨੂੰ, [ਦੀਸ] = ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਖੇਲ ਨੂੰ, ਰੰਚ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕੌਤਕ ਨੂੰ, ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਭੁ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੁ ਪਸਾਰਿਓ, ਆਪੇ ਖੇਲੈਤਾ॥

ਇਹੁ ਆਵਾਗਵਣੁ ਰਚਾਇਓ, ਕਰਿ ਚੋਜ ਦੇਖੰਤਾ॥

[੧੦੬੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਹੀ [ਅਦੀਸ] = ਆਦੇਸ਼ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੈ॥ ਨਮਸਕਾਰ ਡੰਡਉਤਿ ਬੰਦਨਾ, ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਜਾਉ ਬਾਰੈ॥

[੮੨੦-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਮਸਕਾਰ ਤਾ ਕਉ ਲਖਬਾਰ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਦੀਜੈ ਤਾ ਕਉ ਵਾਰਿ॥

ਸਿਮਰਨਿ ਤਾ ਕੈ ਮਿਟਹਿ ਸੰਤਾਪ॥ ਹੋਇ ਅਨੰਦੁ ਨ ਵਿਆਪਹਿ ਤਾਪ॥

[੧੧੪੨-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਲਖ ਬਿਹੰਡਣ, ਕਿਲਵਿਖ ਹਰਣ, ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਬੰਦਤ ਚਰਣ॥

ਖੰਡਣ ਅਖੰਡ ਮੰਡਣ ਅਭੈ, ਨਮੋ ਨਾਥ, ਭਉ ਭੈ ਹਰਣ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੪]

ਅਦੇਸੁਲ ਅਲੇਖ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਦੇਸੁਲ] = ਦੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਮਸਤਕ ਉੱਪਰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ, ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਿਰਭਉ ਸੋ ਸਿਰਿ ਨਾਹੀ ਲੇਖਾ॥ ਆਪਿ ਅਲੇਖੁ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਦੇਖਾ॥

ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੋ ਪਾਇਆ॥ [੧੦੪੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਲਖਣੇ (ਜਾਨਣ ਤੇ ਦਿੱਸਣੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਅਦੇਸੁਲ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ॥

ਆਪੇ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਪਿਆਰਾ, ਆਪਿ ਲਖਾਵੈ ਸੋਇ॥ [੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਹਮੇਸੁਲ ਅਭੇਖ ਹੈਂ॥੧੫੭॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨ ਰਾਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੇਖ ਹੈ। ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਜਨਮ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੭੦]

ਜਿਮੀਨੁਲ ਜਮਾਂ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਿਮੀਨੁਲ] = ਧਰਤੀ, ਤੇ [ਜਮਾਂ] = (ਜਮਾਨ) ਆਕਾਸ਼, ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਰੱਚਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਧਉਲੁ ਅਕਾਸੰ॥ ਆਪੇ ਸਾਚੇ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸੰ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਅਮੀਕੁਲ ਇਮਾ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਇਮਾਂ. ਅਰਬੀ. ਈਮਾਨ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਰਯਾ. ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ (੨) ਧਰਮ॥ ਅਮੀਕੁਲ. ਅਰਬੀ. ਅਮੀਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਗਹਿਰਾ-ਭੂੰਘਾ. (੨) ਮੀਕ-ਮਿਲਣਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬੜੇ [ਅਮੀਕੁਲ] = ਗੰਭੀਰ (ਭੂੰਘੇ) [ਇਮਾਂ] = ਈਮਾਨ (ਧਰਮ) ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨਾ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰਨੀ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਆਦਿ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਭ, ਤੇਰੇ ਗੰਭੀਰ ਧਰਮ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ, ਐਸੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕੋ ਨਾਹੀ, ਪ੍ਰਭ ਰਾਖਣਹਾਰਾ ਰਾਮ॥ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਹਰਿ ਬਿਰਦੁ ਤੁਮਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਸਰਨਿ ਸੁਆਮੀ, ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ ਦਇਆਲਾ॥

ਅੰਧ ਕੂਪ ਤੇ ਉਧਰੁ ਕਰਤੇ, ਸਗਲ ਘਟਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥ [੫੪੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ [ਮੀਕ] = (ਮਿਲਦਾ) ਨਹੀਂ, ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਧਰਮ ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕੇ ਹਰਮ, ਕਹੂੰ ਕੁਤਸਤ ਕੁਕਰਮ, ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ.-੧੭]

ਯਥਾ— ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ, ਰੇਖ ਰੰਗ ਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ ॥

ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਗਾਧ ਪੁਰਖ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੧੮੧]

ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਮਾਲ] = ਵੱਡਾ [ਕਰੀਮੁਲ] = ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਸਦੀਆਂ ਸਭ ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਰ ਕਿਰਪਾ ਲੀਨੇ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ, ਉਪਜੀ ਦਰਸ ਪਿਆਸ ॥

ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ, ਬਿਨਸੀ ਦੁਤੀਆ ਆਸ ॥ [੧੨੨੮-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਕਿ ਜੁਰਅਤਿ ਜਮਾਲ ਹੈ ॥੧੫੮॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜੁਰਅਤਿ. ਅਰਬੀ. ਜੁਰਾਇਤ. ਸੰਗਯਾ-ਹੌਸਲਾ. ਦਲੇਰੀ (੨) ਦਬਦਬਾ. (੩) ਜੁਰਅਤਿ. ਅਰਬੀ. ਜ਼ੋਰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਲ. ਤਾਕਤ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਵੱਡੀ [ਜੁਰਅਤਿ] = ਦਲੇਰੀ ਵਾਲਾ. ਤੇ ਅਤੀਅੰਤ [ਜਮਾਲ] = ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿਕ-ਅਵਤਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਤੀ ਕੌਮਲ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਦੌਤਾ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ, ਮਾਰਨ ਰੂਪ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮੋਹਨ ਮਾਧਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰੇ ॥ ਜਗਦੀਸੁਰ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ ॥

ਜਗਜੀਵਨ ਅਬਿਨਾਸੀ ਠਾਕੁਰ, ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਹੈ ਸੰਗਾ ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਜੁਰਅਤਿ] = ਜ਼ੋਰ (ਬਲ), ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ, ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰਾ [ਜਮਾਲ] = ਚੇਹਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਯੁਕਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਇੰਨੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਸਭ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਿਵ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਬੜਾ ਦੱਬ ਦੱਬਾਵ ਵਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੁਖੀਅਨ ਮਹਿ ਸੁਖੀਆ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ, ਦਾਤਨ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ ॥

ਤੇਜਨ ਮਹਿ ਤੇਜਵੰਸੀ ਕਹੀਅਹਿ, ਰਸੀਅਨ ਮਹਿ ਰਾਤਾ ॥ [੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਤਿ ਬਲਿਸਟ ਦਲ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਨ ॥ ਅਮਿਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਗਲ ਜਗ ਬੰਦਨ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨ:-੩੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮੁਖ ਮੰਡਲ ਪਰ ਲਸਤ ਜੋਤ, ਉਦੋਤ ਅਮਿਤ ਗਤਿ ॥

ਜਟਤ ਜੋਤ ਜਗ ਮੱਗਤ, ਲੱਜਤ ਕੋਟਿ ਨਿਖਤਿ ਪਤਿ ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨ:-੩੪]

ਕਿ ਅਚਲੰ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ, ਸੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਚੱਲ (ਕਾਇਮ) ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਨਿਸਚਲ ਤੇ ਸਥਿਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਜਗ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਆਦਿ ਅਛੇਦ ਅਭੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨ:-੨੫]

ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਸੁਬਾਸ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਸੁਬਾਸ = ਸੁ + ਬਾਸ] ਸੁ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸੁੰਦ੍ਰ॥ ਬਾਸ. ਸੰ. ਵਾਸ. ਸੰਗਯਾ-ਰਹਿਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੨) ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ (੩) ਬਾਸ. ਸੰ. ਵਾਸਨਾ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਰੀਧੀ. ਖਸਬੂ. (ਅ) ਸ਼ੋਭਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਅਮਿਤੋ] = ਬੇਅੰਤ [ਸੁ] = ਸੁੰਦਰ [ਬਾਸ] = ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ, ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥

ਸੁੰਦਰ ਸ਼ੋਭਾ ਲਾਲ ਗੋਪਾਲ, ਦਇਆਲ ਕੀ, ਅਪਰ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ॥ [੫੪੨-ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਮਿਤੋ] = ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਰੂਪ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ [ਸੁ] = ਸੁੰਦ੍ਰ [ਬਾਸ] ਅਸਥਾਨ (ਮਕਾਨ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਹਿਰਦਾ, ਬੈਕੁੰਠ, ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਆਦਿ, ਤੇਰੇ ਨਿਵਾਸ ਯੋਗ, ਅਸਥਾਨ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਓ ਨਿਵਾਸ॥ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਹੋਈ ਪੂਰਨ ਆਸ॥

[੧੧੮੪-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਕਿ ਅਜਬ ਸਰੂਪ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਜਬ. ਅਰਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਦਭੁਤ. ਅਨੋਖਾ. ਅਸਚਰਜ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਅਜਬ] = ਅਸਚਰਜ, ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਮੰਗੈ ਜਨੁ ਤੇਰਾ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਵਣਾ॥

[੧੦੮੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਬਿਭੂਤ ਹੈਂ॥ ੧੫੬॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ ਬੇਅੰਤ [ਬਿਭੂਤ] = ਸੰਪਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਭੰਡਾਰੇ, ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦੀ, ਕੋਈ ਮਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਸਾਝਾ ਸਾਹਿਬੁ ਬਾਪੁ ਹਮਾਰਾ, ਨਉਨਿਧਿ ਤੇਰੇ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰਾ॥

ਜਿਸ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਵੈ, ਸੋਈ ਭਗਤੁ ਤੁਮਾਰਾ ਜੀਉ॥

[੯੭-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਪਸਾ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਸਾ. (ਪਸਾਉ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਸੰ. ਪ੍ਰਸਾਦ. ਕ੍ਰਿਪਾ (੨) ਸੰ. ਪ੍ਰਸਾਰ. ਸੰਗਯਾ-ਵਿਸਥਾਰ, ਪਸਾਰਾ (੩) ਪਸਾ. (ਪੰਜਾਬੀ ਪਸਮਣਾ) ਸੰ. ਪ੍ਰਸੂਵਣ, ਸੰਗਯਾ-ਟਪਕਣਾ. ਚੋਣਾ. ਲੇਵੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਬਣਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੁਧ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਦਾਤ ਦਾ ਦੇਣਾ. ਅਥਵਾ ਦਾਤ ਅਤੇ ਦਾਨ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈਂ, ਸੋ [ਅਮਿਤੋ] = ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [ਪਸਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਤੂੰ ਮਿਹਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਰਨਿ ਸਮ੍ਰਥ ਅਕਥ ਸੁਖ ਦਾਤਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਬਡੋ ਦਇਆਲ॥

ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਰਾਖੈ ਅਪਨੇ ਕਉ, ਤਿਸਨੋ ਲਗੈ ਨ ਤਾਤੀ ਬਾਲ॥ [੮੨੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ [ਪਸਾ] = ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਾਣ ਮਨ ਤਨ ਜੀਅ ਦਾਤਾ, ਬੇਅੰਤ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ॥

ਸਰਣਿ ਜੋਗੁ ਸਮਰਥੁ ਮੋਹਨੁ, ਸਰਬ ਦੋਖ ਬਿਦਾਰੇ॥

[੨੪੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਮੁਖੁ ਨਕੁ ਦੀਆ, ਵਰਤਣ ਕਉ ਪਾਣੀ॥

ਅੰਨੁ ਖਾਣਾ ਕਪੜੁ ਪੈਨਣੁ ਦੀਆ, ਰਸ ਅਨਿ ਭੋਗਾਣੀ॥

[੧੬੭-ਗਉੜੀ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਰੂਪ ਬੇਅੰਤ [ਪਸਾ] = ਪਸਾਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸੰਸਾਰ ਪਸਾਰੇ ਦੀ, ਕੋਈ ਮਿੱਠਤੀ ਨਹੀਂ, ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰੂਪ ਪਸਾਰਾ, ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਅਸੰਖ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਹੋਈ॥ ਤੂ ਕਰਤਾ ਗੋਵਿੰਦੁ, ਤੁਧੁ ਸਿਰਜੀ ਤੁਧੈ ਗੋਈ॥

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ, ਤੁਝੀ ਤੇ ਹੋਈ॥

[੧੨੮੩-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਕਿ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਆਤਮ. ਸੰ. ਆਤਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਆਪਣਾ ਆਪ. (੨) ਗੋਣ ਆਤਮਾ-ਸਰੀਰ. ਦੇਹ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਆਤਮ] = ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਜਸੁ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਸੂਖ ਕੇ ਸਾਗਰ, ਜਸੁ ਸਭ ਮਹਿ ਜਾਕੇ ਛਾਇਓ॥

ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਰੰਗ ਤੁਮ ਕੀਏ, ਅਪਨਾ ਆਪੁ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਓ॥

[੧੨੧੭-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰਾ [ਆਤਮ] = ਸਰੀਰ ਹੈ, ਸੋ ਅਤੀਅੰਤ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਸੋਭਾ (ਸੁੰਦਰਤਾ) ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਹੱਦ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਖਰੁ ਸੁਜਾਣੁ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ, ਜੀਵਨੁ ਦਰਸੁ ਦਿਖਾਇ॥

ਜੋ ਜੀਅ ਤੁਝਤੇ ਬੀਛਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਜਨਮਿ ਮਰਹਿ ਬਿਖੁ ਖਾਇ॥

ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਮੇਲਹਿ ਸੋ ਮਿਲੇ ਪਿਆਰੇ, ਤਿਸਕੈ ਲਾਗਉ ਪਾਇ॥

ਜੋ ਸੁਖੁ ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਤੇ ਪਿਆਰੇ, ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਇ॥

[੪੩੧-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਤਮ] = ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ [ਪ੍ਰਭਾ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਚਾ ਸਦਹੀ ਸਾਚਾ ਜਿਨਿ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਪਿਰੁ ਰਾਵੇ ਆਪਣਾ, ਜਿਨਿ ਗੁਰਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ॥

[੭੭੧-ਸੂਹੀ ਮ: ੩]

ਕਿ ਅਚਲੰ ਅਨੰਗ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੈ, ਸੋ ਹਮੇਸ਼ਾ [ਅਚਲੰ] = ਸਿਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਿਰ ਅਵੇਵ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦਾ ਕੀਤਾ ਹੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਉਹ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਯਥਾ—ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਕੀਆ ਤੂੰ ਬਿਰੁ ਬੀਆ, ਤੁਧੁ ਸਮਾਨਿ ਕੋ ਨਾਹੀ॥

ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਸਭ ਜਾਚਿਕ ਤੇਰੇ, ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕਿਸੁ ਸਾਲਾਹੀ॥

[੪੩੭-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਇ ਨ ਜਾਵੈ ਨਿਹਚਲੁ ਧਨੀ॥ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾ ਤਾਕੇ ਕੇਤਕ ਗਨੀ॥ [੮੬੩-ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਐਸਾ ਅੱਚਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿ [ਅਨੰਗ] = ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ, ਭੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ, ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਵਿਆਪਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਨਾ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਮੁ ਨ ਨਾਰੀ॥

ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਅਪਰ ਪਰੰਪਰੁ, ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਅਭੰਗ ਹੈ॥੧੬੦॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਮਿਤੋ] = ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਸਤਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਜੀਉ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਨੁ ਜੀਉ॥

[੪੪੮-ਆਸਾ-ਮ: ੪]

ਮਧਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ—ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ, ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਮਧਭਾਰ ਛੰਦ ਰਾਹੀਂ, ਤੇਰਾ ਜਸ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੁਨਿ ਮਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਮੁਨਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਮਨਨਸ਼ੀਲ. ਚਿੰਤਨ ਸ਼ੀਲ. ਅਭਿਆਸੀ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਉਚੀ ਲਿਵ ਵਾਲਾ ਮਹਾਤਮਾ. ਰਿਸ਼ੀ. ਮੁਨੀ ॥ ਮਨਿ. ਸੰ. ਮਨਸ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ, ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਵਿਰਤੀ, (੨) ਦਿਲ. ਹਿਰਦਾ (੩) ਮੰਨਣਾ. ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਨੀ. (੪) ਮਨਿ. ਸੰ. ਮਣਿ. ਸੰਗਯਾ-ਭੂਸ਼ਣ (ਅ) ਉੱਤਮ ਵਸਤੂ. ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਮੁਨਿ] = ਮੁਨੀਸ਼ੁਰ ਮਹਾਤਮਾ ਵੀ, ਆਪਣੇ [ਮਨਿ] = ਮਨ ਵਿੱਚ [ਪ੍ਰਨਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਨੀ ਜਨ, ਮਨ ਦੀ ਭਾਉਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਨੇ-ਮਨੇ ਹੋ ਕੇ, ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ॥

ਯਥਾ—ਸਭਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਮੁਨਿ ਜਨਾ, ਮਨਿ ਭਾਵਨੀ ਹਰਿ ਧਿਆਇਓ ॥

ਅਪਰੰਪਰੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੁਆਮੀ, ਹਰਿ ਅਲਖੁ ਗੁਰੂ ਲਖਾਇਓ ॥ [੯੮੫-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਮਨਿ] = ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਜੋ [ਮੁਨਿ] = ਮੁਨੀ ਜਨ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਨੀ ਜਨ, ਤੇਰੀ ਅਪਾਰ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ, ਸੁਖਸ਼ਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ, ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ, ਪੂਜਾ, ਤੇ ਤੇਰਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸੁਨਤ ਜੀਓ ਜਾਸੁ ਨਾਮੁ ॥ ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖ ਕੀਓ ਬਿਸਾਮੁ ॥

ਸਗਲ ਨਿਧਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ॥ ਮੁਨਿ ਜਨ ਤਾਕੀ ਸੇਵ ਕਰੇ ॥ [੯੮੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਕੇਤੇ ਮੁਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਤਨਿ ਮਨਿ ਸੂਚੈ ਸਾਚੁ ਸੁ ਚੀਤਿ ॥ [੨੨੧-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ [ਮੁਨਿ] = ਮੰਨਣੇ ਯੋਗ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਮੁਨੀ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ, ਨਾਰਦ, ਤੇ ਬਿਆਸ ਆਦਿ, ਮੁਨੀ ਜਨ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ, ਹਰ ਵਕਤ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਨਮ੍ਰਿਭੂਤ ਹੋ ਕੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ, ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੁਕ ਬਿਆਸ, ਜਸੁ ਗਾਵਤ ਗੋਬਿੰਦ ॥

ਰਸ ਗੀਧੇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬੀਧੇ, ਭਗਤ ਰਚੇ ਭਗਵੰਤ ॥ [੨੯੮-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ -ਮ: ੫, ਪਉੜੀ-੬]

ਗੁਨ ਗਨ ਮੁਦਾਮ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਗਨ. ਸੰ. ਗਣ. ਸੰਗਯਾ-ਸਮੁੱਦਾਇ. ਗ੍ਰੰਥ. ਭੁੰਡ. (੨) ਗਨ. ਸੰਗਯਾ-ਗਨਣਾ ਕਰਨੀ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ. ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ॥ ਮੁਦਾਮ. ਅਰਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦਵਾਮ (ਨਿਤਯ) ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (੨) ਇਸਥਿਤ. ਕਾਇਮ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ [ਮੁਦਾਮ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ [ਗਨ] = ਸਮੂਹ ਗੁਣ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਗੋਬਿੰਦੁ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ ॥ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦਇਆਲੁ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੀਐ ॥

[੩੯੯-ਆਸਾ ਮ: ੫]

੧. ਮਧਭਾਰ ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ—ਇਸਦਾ ਲਖਸ਼ਣ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ,—ਚਾਰ ਚਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਚਰਨ ਅਠ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਚਾਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਪਿੱਛੇ, ਜਗਣ ॥੧॥

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ, ਭਗਤ ਜਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ [ਗਨ] = ਗਾਇਨ (ਉਚਾਰਨ) ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਦੂਖ ਤਦੇ ਜਦਿ ਵੀਸਰੈ, ਸੁਖ ਪ੍ਰਭ ਚਿਤਿ ਆਏ॥

ਸੰਤਨ ਕੈ ਆਨੰਦੁ ਏਹੁ, ਨਿਤ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ॥

[੮੧੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਠ ਪਹਰ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹ, ਪੂਰਨ ਸਬਦਿ ਬੀਚਾਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਜਨੁ ਤੇਰਾ, ਪੁਨਹ ਪੁਨਹ ਨਮਸਕਾਰਿ॥

[੧੨੨੬-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਅਰਿਬਰ ਅਗੰਜ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਰਿ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਵੈਰੀ. ਦੁਸ਼ਮਨ॥ ਬਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਲ. ਤਾਕਤ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਰ] = ਬਲਸ਼ਾਲੀ [ਅਰਿ] = ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ, [ਅਗੰਜ] = ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਵਣ, ਕੰਸ ਤੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਆਦਿ, ਬੜੇ ਬਲਵਾਨ ਵੈਰੀ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਇਸ ਲਈ, ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਜਿੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ, ਓਹੁ ਅਗਮੁ ਅਜਿਤਾ॥ ਓਹੁ ਪਿਆਰਾ ਜੀਅ ਕਾ, ਜੋ ਖੋਲੈ ਭਿਤਾ॥

[੯੬੫-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, [ਗੰਜ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਲਵਾਲੇ ਦੌਤ, ਰਾਵਣ, ਕੰਸ, ਹਰਣਾਖਸ਼ ਆਦਿ, ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ, ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਾਥ ਖੜਗੁ ਕਰਿ ਧਾਇਆ, ਅਤਿ ਅਹੰਕਾਰਿ॥ ਹਰਿ ਤੇਰਾ ਕਹਾ, ਤੁਝ ਲਏ ਉਬਾਰਿ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਭੈਆਨ ਰੂਪੁ, ਨਿਕਸਿਆ ਬੰਮ ਉਪਾੜਿ॥

ਹਰਨਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ, ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਲੀਆ ਉਬਾਰਿ॥

[੧੧੩੩-ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਹਰਿ ਨਰ ਪ੍ਰਭੰਜ॥੧੬੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਹਰਿ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਹਰਇੱਕ. ਤਮਾਮ. (੨) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ੇਰ॥ ਪ੍ਰਭੰਜ. ਸੰ. ਪ੍ਰਭੰਜਨ. ਸੰਗਯਾ-ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਨਰ] = ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, [ਹਰਿ] = ਸੰਪੂਰਨ (ਤਮਾਮ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ, [ਪ੍ਰਭੰਜ] = ਭੰਨਣ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭੰਨੈ ਘੜੇ ਸਵਾਰੇ ਸਾਜੇ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਜੰਤ ਪਾਜੇ॥

ਮਨਮੁਖ ਫਿਰਹਿ ਸਦਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵਹਿ, ਜਮ ਕਾ ਜੇਵੜਾ ਗਲ ਫਾਹਾ ਹੇ॥ [੧੦੫੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਦੌਤ ਨੂੰ [ਪ੍ਰਭੰਜ] = ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [ਹਰਿ ਨਰ] = ਨਰ ਹਰਿ (ਨਰ ਸਿੰਘ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ, ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਤੂੰ ਹੀ ਨਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ, ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਯਥਾ—ਓਇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ॥ ਭਗਤਿ ਹੇਤਿ ਨਰਸਿੰਘ ਭੇਵ॥

[੧੧੬੪-ਬਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਧਰਣੀਧਰ ਬੀਸ ਨਰਸਿੰਘ ਨਾਰਾਇਣ॥ ਦਾੜਾ ਅਗ੍ਰੇ ਪ੍ਰਿਥਮਿ ਧਰਾਇਣ॥

ਬਾਵਨ ਰੂਪੁ ਕੀਆ ਤੁਧੁ ਕਰਤੇ, ਸਭ ਹੀ ਸੇਤੀ ਹੈ ਚੰਗਾ॥

[੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਨਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ [ਅਨਗਨ] = ਅਨਗਿਣਤ ਹੀ [ਪ੍ਰਣਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਅਨਗਿਣਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਨੇਮੀਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਧਿਆਉਂਦੀ, ਅਤੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕਰਤ ਨਮਸਕਾਰ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਠਾਢੇ ਹੈ ਦੁਆਰ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਰ ਚਵਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤੇ, ਅਸੰਖ ਅਗਣਤ ਹਰਿ ਧਿਆਵਏ॥

ਸੋ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਹਰਿ ਸੰਤੁ ਸਾਧੂ, ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਰਤੇ ਭਾਵਏ॥ [੧੧੧੫-ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਧੁ ਧਿਆਇਨਿ ਬੇਦ, ਕਤੇਬਾ ਸਣੁ ਖੜੇ॥

ਗਣਤੀ ਗਣੀ ਨ ਜਾਇ, ਤੇਰੇ ਦਰਿ ਪੜੇ॥ [੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸੁ ਦਾਨਵ ਦੇਵ, ਅਭੇਵ ਤੁਮੇ ਸਭ ਹੀ ਕਰ ਧਿਆਵੈ॥

ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਰਸਾਤਲ, ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸਭੇ ਸਿਰ ਨਿਆਵੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੨੪੯]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਅਨਗਨ] = ਅਨਗਿਣਤ ਬਾਰ [ਪ੍ਰਣਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਪ੍ਰਭ, ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰੈ॥

ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਠਾਕੁਰ ਨਾਨਕ ਕਾ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਮਸਕਾਰੈ॥ [੧੨੧੮-ਸਾਰਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਗਨ] = ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ, ਬਲ ਦੀ, ਸਰੂਪ ਦੀ, ਅਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਅਗਣਤੁ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ। ਜਿਸਹਿ ਜਣਾਵਹਿ ਤਿਨਿ ਤੂੰ ਜਾਤਾ॥ [੮੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਮੁਨਿ ਮਨ ਸਲਾਮ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਮੁਨੀਜਨ ਤੈਨੂੰ, ਮਨ ਕਰਕੇ [ਸਲਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਅਭਿਕਾਰ ਰੂਪ ਅਨਭੈ ਸਦਾ, ਮੁਨਿਜਨ ਗਨ ਬੰਦਤ ਚਰਨ॥

ਭਵ ਭਰਨ ਕਰਨ, ਦੁਖ ਦੋਖ ਹਰਨ, ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਕ੍ਰਮ ਭੈ ਹਰਨ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੩]

ਹਰਿ ਨਰ ਅਖੰਡ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ [ਹਰਿ] = ਹਰੇ-ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [ਅਖੰਡ ਨਰ] = ਅਖੰਡ ਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਇੱਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੋ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਹਰੇ ਤੇ ਹੋਨਾ॥

ਜੋ ਗਾਵਹਿ ਸੁਣਹਿ, ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਸੁਆਮੀ, ਤਿਨ ਕਾਟੇ, ਪਾਪ ਕਟੋਨਾ॥

[੧੩੧੫-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਰਨਰਹ ਨਮਸਕਾਰੈ॥ ਜਲਨ ਬਲਨ ਬਸੁਧ ਗਗਨ, ਏਕ ਏਕੰਕਾਰੈ॥ [੯੦੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹਰਿ] = ਤਮਾਮ [ਨਰ] = ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ [ਖੰਡ] = ਨਾਸ਼ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਬਿਗਾੜ ਸਕੇ, ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਨਖੇਦ ਅਭੇਦ ਅਛੇਦ ਨਰੰ॥ ਜਿਹ ਚਾਰ ਚਤਰ ਦਸ ਚੱਕ੍ਰ ਫਿਰੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੫੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਹਰਿ] = ਤਮਾਮ, ਨਰਾਂ ਵਿੱਚ [ਅਖੰਡ] = ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰਿ ਰਹੀ॥ ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ, ਤਹ ਨਰਹਰੀ॥ [੮੭੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਬਰ ਨਰ ਅਮੰਡ ॥ ੧੬੨ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਮੰਡ = ਅ + ਮੰਡ] ਮੰਡ. (ਮੰਡਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਸੰ. ਮੰਡਨ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰੋਵਤਾ ਕਰਨੀ.
(੨) ਸਜਾਉਣਾ. ਸ਼ਿੰਗਾਰਣਾ. (੩) ਭਾਵ ਅਰਥ—ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ. ਉਤਪੰਨ ਕਰਨਾ। (੪) ਮਰਦਨ
ਕਰਨਾ. ਮਲਣਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ. (੫) ਮੰਡ. ਸੰ. ਧਾਤੂ—ਸ਼ਿੰਗਾਰਨਾ. ਸਜਾਉਣਾ. ਖੁਸ਼
ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟ ਸੁਭਾਵ ਦੇ [ਬਰ] ਬਲਵਾਨ ਨਰਾਂ ਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਮੰਡ]
= ਮਰਦਨ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂਈ ਵੀ ਨਸ਼ਟ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰ ਜੇਤੇ, ਜਾਨੀਐ ਸਬ ਚਾਰ॥ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਰ ਸ੍ਰੀਪਤਿ, ਦੁਸਟ ਪੁਸਟ ਪ੍ਰਹਾਰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਬੜੇ-ਬੜੇ [ਬਰ] = ਬਲ ਵਾਲੇ ਨਰਾਂ ਨੂੰ [ਮੰਡ] = ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼, ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਨਪੰਡ ਅਮੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨਰੰ॥ ਜਿਹ ਰਚੀਅੰ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਬਰੰ॥

ਸਭ ਕੀਨੀ ਦੀਨ ਜਮੀਨ ਜਮਾ॥ ਜਿਹ ਰਚੀਅੰ ਸਰਬ ਮਕੀਨ ਮਕਾ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਐਸਾ [ਬਰ] = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [ਨਰ] = ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜੋ [ਮੰਡ] = ਸਥਾਪਨ
ਹੋਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਦਵੀਂ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ,
ਆਪਣੀ ਪਦਵੀਂ ਤੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ, ਸੁਤੇ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਉਪਾਇਓਨੁ, ਤਦਹੁ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ॥ ਮਤਾ ਮਸੂਰਤਿ ਆਪਿ ਕਰੇ, ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ॥

[੫੦੯-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਅਨੁਭਵ ਅਨਾਸ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਅਨੁਭਵ] = ਗਿਆਨ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਰਸ ਗਿਆਨ
ਵਾਲਾ, ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਜਾਨੁ ਗਿਆਨੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਕੀਨਾ॥

ਸੁਨਹੁ ਸਖੀ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿਆ, ਤਨੁ ਮਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭੀਨਾ॥

[੭੬੪-ਸੂਰੀ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਨੁਭਵ] = ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ, ਅਤੇ [ਆਸ] = ਇੱਛਾ ਆਦਿਕ ਤੋਂ [ਅ]
= ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਨਕਪਟ ਰੂਪ, ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ਖੜਗੀਨ ਸਪੰਨਿ, ਨਿਸਦਿਨ ਨਿਰਾਸ ॥

[ਦਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਵ] = ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਮਰਨ ਰੂਪ ਨਾਸ਼ ਵੀ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਨਿਧਾਨ ਅਮੋਲੇ ॥ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਅਤੋਲੇ ॥

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭੋ, ਮਨ ਸਿਮਰਤ ਠੰਢਾ ਥੀਵਾਂ ਜੀਉ ॥ [੯੯-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਮੁਨਿ ਮਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮੁਨੀਜਨਾਂ ਦੇ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਸੰਤ ਭਗਤ ਤੇ, ਮਨਨਸ਼ੀਲ ਆਦਿ, ਮੁਨੀ ਜਨ ਤੇਰਾ ਅਠੇ ਪਹਿਰ, ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਰਿਦ ਬਸੈ ॥ ਨਾਨਕ ਉਧੈ ਸਾਧ ਸੁਨਿ ਰਸੈ ॥ [੨੭੨-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਮਨ] = ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੁਨੀਜਨ ਹਨ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ [ਪ੍ਰਕਾਸ਼] = ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਮਨਿ ਮਾਨੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਹਲੀ ਮਹਲੁ ਪਛਾਨੁ ॥ [੪੧੪-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰਤ ਰਹੇ ਕ੍ਰਤਗੁ ਕਰੁਣਾਮੈ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਗਿਆਨ ॥

ਆਠ ਪਹਰ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਵੈ, ਮਾਂਗਨ ਕਉ ਹਰਿ ਦਾਨ ॥ [੧੩੦੨-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੁਨੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ [ਮਨ] = ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, [ਪ੍ਰਕਾਸ਼] = ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ, ਦਾਤ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦੇ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਵਿਤਾ ॥ ਅੰਦਰਹੁ ਕਪਟੁ ਵਿਕਾਰੁ ਗਇਆ, ਮਨੁ ਸਹਜੇ ਜਿਤਾ ॥

ਤਹ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਅਨੰਦ ਰਸੁ, ਅਗਿਆਨੁ ਗਵਿਤਾ ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਰਵੈ, ਗੁਣ ਪ੍ਰਗਟੁ ਕਿਤਾ ॥ ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ, ਇਕੋ ਹਰਿ ਮਿਤਾ ॥

[੫੧੨-ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੁਧੁ ਬਾਝਹੁ ਬਾਉ ਕੇ ਨਾਹੀ, ਜਿਸੁ ਪਾਸਹੁ ਮੰਗੀਐ, ਮਨਿ ਵੇਖਹੁ ਕੇ ਨਿਰਜਾਸਿ ॥

ਸਭਿ ਤੁਧੈ ਨੋ ਸਾਲਾਹਦੇ, ਦਰਿ ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੋ ਪਰਗਾਸਿ ॥ [੮੬-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦਾਨਾ ਤੂ ਬੀਨਾ ਤੁਹੀ, ਦਾਨਾ ਕੈ ਸਿਰਿ ਦਾਨੁ ॥

ਦਾਲਦ ਭੰਜਨ ਦੁਖ ਦਲਣ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ॥ [੯੩੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਗੁਨ ਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨ] = ਸਮੂਹ [ਗੁਨ] = ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਤੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਪ੍ਰਣਾਮ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਤਾ, ਉਸਤਤਿ ਕਉਨੁ ਕਰੀਜੈ ਰਾਮ ॥

ਸੰਤਾ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਮੁ ਮਹਾਰਸੁ ਦੀਜੈ ਰਾਮ ॥

[੭੮੪-ਸੂਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸਮੂਹ [ਗੁਨ] = ਗੁਣੀ ਜਨ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਣੀਜਨ ਵੀ, ਨੰਮੀਭੂਤ ਹੋ ਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ-ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਿਮਰਹਿ ਨਰ ਨਾਰੀ ਆਸਰਮਾ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਜਾਤਿ ਜੋਤਿ ਸਭ ਵਰਨਾ॥

ਸਿਮਰਹਿ ਗੁਣੀ ਚਤੁਰ ਸਭਿ ਬੇਤੇ, ਸਿਮਰਹਿ ਰੈਣੀ ਅਰੁ ਦਿਨਾ॥ [੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਗੁਨ] = ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ, ਸਮੂਹ ਭਗਤ ਜਨ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ [ਗੁਨ] ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਨਾਂ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਬ ਭਗਤ ਕਰਹਿ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ, ਤਿਨ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਗਾਵਹੁ॥

ਕਰਉ ਨਮਸਕਾਰ ਭਗਤ ਜਨ, ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਲਾਵਉ॥ [੮੧੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਹ ਸਾਧ ਸੰਤਨ ਹੋਵਹਿ ਇਕਤ੍ਵ॥ ਤਹ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ ਨਾਦ ਕਵਿਤ॥

ਸਾਧ ਸਭਾ ਮਹਿ ਅਨਦ ਬਿਸ੍ਵਾਮ॥ ਉਨ ਸੰਗੁ ਸੋ ਪਾਏ, ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਕਰਾਮ॥

[੬੭੬-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੇ ਜਨ ਧਿਆਵਹਿ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿਤਿ, ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ, ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨ॥

ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੀਆ, ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸਾਧ ਜਨਾ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭਗਵਾਨ॥

[੧੨੯੮-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪]

ਜਲ ਥਲ ਮੁਦਾਮ॥੧੬੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਥਲ. ਸੰ. ਸਥਲ. ਸੰਗਯਾ-ਖੁਸ਼ਕ ਜਮੀਨ. ਰੇਤਲੇ ਟਿੱਬੇ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ [ਮੁਦਾਮ] = ਸਦੀਵ, ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੇਰਾ ਵਰਨੁ ਨ ਜਾਪੈ, ਰੂਪੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਉਨੁ ਬੀਚਾਰੇ॥

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਸ੍ਵਥ ਠਾਈ, ਅਗਮ ਰੂਪ ਗਿਰਧਾਰੇ॥ [੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਲ ਥਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਦਾ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਲ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਜਲੁ ਆਪੇ ਥਲੁ ਬੰਮਨੁ, ਆਪੇ ਕੀਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਾਸਾ॥

ਆਪੇ ਨਰੁ ਆਪੇ ਭੁਨਿ ਨਾਰੀ, ਆਪੇ ਸਾਰਿ ਆਪ ਹੀ ਪਾਸਾ॥ [੧੪੦੩-ਸੂਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਲਾਂ-ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ, ਸਦਾ ਪਾਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ }

ਯਥਾ— ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨੋ, ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੋਈ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ, ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ॥

[੧੩੧੮-ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰੂ-ਥਲ, ਅਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਾਗਾਹ ਜਲ ਦੇ ਤਾਂਈ, ਸਦਾ ਬਨਾਵਣੇ, ਤੇ ਮਿਟਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਕਰਿ, ਥਲ ਤੇ ਰੂਆ, ਰੂਪ ਤੇ ਮੇਰੁ ਕਰਾਵੈ॥

ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸਿ ਚਢਾਵੈ, ਚਢੇ ਅਕਾਸਿ ਗਿਰਾਵੈ॥ [੧੨੫੨-ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਦੀਆ ਵਿਚਿ ਟਿਬੇ ਦੇਖਾਲੇ, ਥਲੀ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ॥

ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਸਾਹੀ, ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ॥ [੧੪੪-ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਅਨਛਿੱਜ ਅੰਗ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਛਿਜ. ਸਿੰਧੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਟੁੱਟਣਾ. ਖੀਣ ਹੋਣਾ. ਛਿੱਜਣਾ. ਘਟਣਾ।
ਭਾਵ ਅਰਥ—ਨਾਸ਼॥ ਅੰਗ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰੀਰ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸਰੂਪ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਅੰਗ] = ਸਰੂਪ [ਛਿੱਜ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਸਨ ਅਡੋਲ ਅਨਛਿੱਜ ਸਰੂਪ॥ ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਭੂਪਾਣ ਭੂਪ॥ [ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੭੩]

ਆਸਨ ਅਭੰਗ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਆਸਨ (ਅਸਥਾਨ), ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਬੈਕੁੰਠ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ, ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਇਸਥਿਤੀ, ਰੂਪ ਆਸਨ ਕਦੇ ਵੀ, ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸਿਥਿਰ ਟਿਕਾਏ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਿਹਚਲੁ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਜਨ, ਬਚਨ ਨਿਹਚਲੁ ਗੁਰ ਸਾਧਾ॥

ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ, ਤਿਨ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਰਾਧਾ॥ [੧੧੦੧-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਿਹਕੰਟਕੁ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਕਹੀਐ, ਧਨੰਜੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਹੈ ਮਹੀਐ॥

ਮਿਰਤਲੋਕ ਪਇਆਲ ਸਮੀਪਤ, ਅਸਥਿਰ ਥਾਨੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਅਭਗਾ॥ [੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਆਸਨੁ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸਨੁ॥

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਕਥਾ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹਉਮੈ ਦੁਖ ਨਸਾ॥

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਤਾਸੁ॥

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਠਾਕੁਰ ਬਿਸ੍ਵਾਮੁ॥ ਨਾਨਕ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਭਗਵਾਨੁ॥ [੧੧੪੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਉਪਮਾ] = ਵੱਡਿਆਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਵੱਡਿਆਈ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਅਤੇ ਮਹਿਮਾ ਦਾ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਅਪਾਰ ਮਹਿਮਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਅਨੇਕ ਮਹਿਮਾ, ਕੀਮਤਿ ਕਛੂ ਨ ਜਾਇ ਕਹੀ॥

ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਅਨਿਕ ਅਲਖ ਠਾਕੁਰ, ਓਟ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਗਹੀ॥ [੪੫੮-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਉਦਾਰ॥੧੬੪॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਮਿਤਿ] = ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ, ਜੋ [ਗਤਿ] = ਬਿਵੱਸਥਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਵਕਤ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ, ਬਖਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਸਖੀ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੁਮ ਬਡ ਦਾਤੇ ਦੇ ਰਹੇ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹੇ॥

ਦੀਨੇ ਸਗਲੇ ਭੋਜਨ ਖਾਨ॥ ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਨ ਇਕੁ ਗੁਨੁ ਨ ਜਾਨ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਮਿਤਿ] = ਮਿਤ੍ਰ, ਜੋ ਹੈ ਸੰਤ ਜਨ, ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਤਾਂਝੀ ਤੂੰ [ਗਤਿ] = ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਦਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਆਪਿ, ਸੋ ਭਗਤਾ ਕਾ ਮਿਤੁ ਹਰਿ॥

ਸਭੁ ਕੋਈ ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ, ਭਗਤਾ ਕੈ ਅਨੰਦੁ ਘਰਿ॥

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਕਾ ਮੇਲੀ ਸਰਬਤ ਸਉ, ਨਿਸ਼ਲ ਜਨ ਟੰਗ ਧਰਿ॥ [੮੪੯-ਬਿਲਾਵਲ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬੋਲਹੁ ਭਈਆ ਰਾਮ ਨਾਮੁ, ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੋ॥ ਹਰਿ ਸੰਤ ਭਗਤ ਤਾਰਨੋ॥

ਹਰਿ ਭਰਪੂਰੇ ਰਹਿਆ॥ ਜਲਿ ਥਲੇ ਰਾਮ ਨਾਮੁ॥ ਨਿਤ ਗਾਈਐ, ਹਰਿ ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਨੋ॥

[੮੦੦-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਗਤਿ] = ਗੀਤੀ, ਅਤੇ [ਮਿਤਿ] = ਮਰਯਾਦਾ, ਅਤਿਅੰਤ [ਉਦਾਰ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਨੂੰ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਸਖੀ ਵਸਿ ਆਇਆ ਫਿਰਿ ਛੋਡ ਨ ਜਾਈ, ਇਹ ਗੀਤਿ ਭਲੀ ਭਗਵੰਤੈ॥

ਨਾਨਕ ਜਗਾ ਮਰਣ ਭੈ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੈ, ਪੁਨੀਤ ਕਰੈ ਤਿਸੁ ਜੰਤੈ॥ [੨੪੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ— ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ, ਓਹੁ ਅਗਹ ਅਤੋਲਾ॥

ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਭਾਈ ਬਾਪੁ ਮੋਰੇ ਮਾਈ, ਭਗਤਨ ਕਾ ਓਲਾ॥ [੪੦੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਜਲ ਥਲ ਅਮੰਡ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਮੰਡ] = ਮੰਡਨ (ਬਨਾਵਣ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਸੰਭ ਰੂਪ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਭਾ, ਅਤਿ ਬਲਿਸਟ ਜਲ ਥਲ ਕਰਣ॥

ਅਚੁਤ ਅਨੰਤ ਅਦੈ ਅਮਿਤ, ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਤਵ ਸਰਣ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਲ-ਥਲ ਆਦਿ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਮੰਡ] = ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਧੁ ਕੈਟਭ ਆਦਿ ਦੌਤ, ਅਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਖਸ਼, ਰਾਵਣ ਆਦਿ ਦੌਤ, ਤੈਨੂੰ [ਮੰਡ] = ਮਰਦਨ (ਨਾਸ਼) [ਅ] = ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ, ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੁੱਧ ਕੇ ਜਿੱਤਯਾ ਰੰਗ ਭੂਮ ਕੋ ਭਵੰਯਾ, ਭਾਰ ਭੂਮਿ ਕੇ ਮਿੱਟਯਾ, ਨਾਥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਗਾਈਐ॥

ਕਾਹੂੰ ਕੇ ਤਨੰਯਾ ਹੈ ਨ, ਮੱਈਆ ਜਾ ਕੇ ਭੱਈਆ ਕੋਊ, ਛਉਨੀ ਹੂੰ ਕੇ ਛੱਈਆ, ਛੋੜ ਕਾਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈਏ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੪੩]

ਦਿਸ ਵਿਸ ਅਭੰਡ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਭੰਡ = ਅ + ਭੰਡ] ਭੰਡ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ. ਭੰਡੀ ਕਰਨੀ. (੨) ਸੰਗਯਾ-
ਭਾਂਡ. ਪਾਤ੍ਰ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਪਾਤ੍ਰ ਹੈ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ [ਵਿਸ਼ਾ] = ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਹੀ [ਭੰਡ] = ਨਿੰਦਿਆ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ, ਭੰਡੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤਮ ਤੋਂ ਉੱਤਮ, ਅਤੇ ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ, ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਨਿੰਦਾ, ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਅਸਚਰਜ ਮਈ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਦਹ ਦਿਸ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜਸੁ ਤੁਮਰਾ, ਅੰਤਰਮਾਮੀ ਸਦਾ ਹਜੂਰਿ॥

ਜੋ ਤੁਮਰਾ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ ਕਰਤੇ, ਸੇ ਜਨ ਕਬਹੂ ਨ ਮਰਤੇ ਝੂਰਿ॥

[੭੧੬-ਟੋਡੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਰਚੇ ਹੋਏ [ਦਿਸ] = ਕੁੰਟਾਂ, ਤੇ ਕੁੰਟਾਂ ਦੇ [ਵਿਸ] = ਕੋਣੇ, ਸਭ ਭੰਡੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨੇ ਲਾਇਕ ਹਨ, ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ, ਮਹਿਮਾ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਹਵਾ ਦੇ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ, ਜਿਹ ਸੋ ਸਭ ਕੋ ਚਿਤ ਚੀਨੋ॥

ਪੂਰ ਰਹੀ, ਮਹਿ ਮੋ ਮਹਿਮਾ, ਮਨ ਮੈ ਤਿਹਿ, ਆਨ ਮੁਝੇ ਕਹਿ ਚੀਨੋ॥ [ਤੇਤੀ ਸਵੇਯੋ ਨੰ:-੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਕੋਣਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਭੰਡ] ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਪ੍ਰਵਾਰ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ, ਮਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਵੀ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤੱਕ ਹੀ, ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸਰਬ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, [ਅਭੰਡ] = ਜਸ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਸਭ ਜਗ ਤੇਰਾ ਜਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਮੁ ਨ ਨਾਰੀ॥

ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਅਪਰ ਪਰੰਪਰੁ, ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਜਲ ਥਲ ਮਹੰਤ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਲ ਥਲ ਆਦਿ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ [ਮਹੰਤ] = ਪੂਜਨੀਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਜਲਾਂ-ਥਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਪੂਜਦੇ ਹਨ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਸਭ ਜੀਵ ਤੇਰਾ ਹੀ ਅਰਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। }

ਯਥਾ—ਸਭਿ ਤੁਝੇ ਧਿਆਵਹਿ ਜੀਅ ਜੰਤ, ਹਰਿ ਸਾਰੰਗ ਪਾਣਾ॥

ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧਦੇ, ਤਿਨ ਹਉ ਕੁਰਬਾਣਾ॥

[੮੪-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਲ-ਥਲ ਆਦਿਕ ਸਰਬ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ [ਮਹੰਤ] = ਵੱਡਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਤੂਹੈ ਜਾਣਦਾ, ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਹੋਰੁ ਸਰੀਕੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਆਖੀਐ, ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਤੂਹੈ ਹੋਈ॥

[੫੪੯-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦਿਸ ਵਿਸ ਬਿਅੰਤ॥ ੧੬੫॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾਂ ਤੇ [ਵਿਸ] = ਬਿਦਿਸ਼ਾਂ (ਕੁੰਟਾਂ ਦੇ ਕੋਣੇ) ਰੱਚਣਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਬਿਦਿਸ਼ਾਂ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ, ਦਿਸ਼ਾਂ ਬਿਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਈ ਕੋਟਿ ਖਾਣੀ ਅਰੁ ਖੰਡ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਅਕਾਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਏ ਅਵਤਾਰ॥ ਕਈ ਜੁਗਤਿ ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰ॥

[੨੭੬-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਰੇ॥

ਪ੍ਰਤਿ ਪਾਲੈ ਨਿਤ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ, ਇਕੁ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਮੂਰਖਿ ਜਾਤਾ ਰੇ॥

[੬੧੨-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਬਿਦਿਸ਼ਾ ਆਦਿ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਇਤੁ ਉਤ ਦਹਿਦਿਸ ਰਵਿਓ, ਮੇਰ ਤਿਨਹਿ ਸਮਾਨ॥

ਜਤ ਕਤਾ, ਤਤ ਪੇਖੀਐ ਹਰਿ ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਪਰਧਾਨ॥ [੧੩੨੨-ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਦਿਸ਼ਾ ਬਿਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਜੀਵ ਤੇਨੂੰ ਧਿਆਵਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂ ਸਭਸ ਦਾ, ਸਭ ਤੁਧੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਸਭਨਾ ਵਿਚਿ ਤੂ ਵਰਤਦਾ, ਤੂ ਸਭਨੀ ਧਿਆਇਆ॥

[੫੪੮-ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਅਨਭਵ ਅਨਾਸ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਵ] = ਜਨਮ ਆਦਿ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਸ਼, ਕਦੇ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈ॥

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ, ਕਲਿ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਾਈ॥ [੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਧ੍ਰਿਤ ਧਰ ਧੁਰਾਸ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਧ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਧ੍ਰਿਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਮਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ. ਧੀਰਜਤਾ (੨) ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ॥ ਧਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਓਟ. ਆਸਰਾ (੨) ਸੰ. ਧਰਾ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਿਥਵੀ (੩) ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ॥ ਧੁਰਾਸ. ਸੰ. ਧੁਰ. ਗੱਡੀ, ਰੱਥ ਆਦਿ ਦੀ ਓਹੁ ਕਿੱਲੀ, ਜਿਸਦੇ ਆਸਰੇ ਪਹੀਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਅਰਥ-ਆਸਰਾ. (੨) ਆਦਿ ਤੋਂ. ਮੁੱਢ ਤੋਂ (੩) ਸੰ. ਧੁਰਯਾਸਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਉੱਚਾ ਆਸਣ (੪) [ਧੁਰਾਸ = ਧੁਰ + ਆਸ] ਧੁਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਆਦਿ ਤੋਂ। ਆਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਇੱਛਾ (੨) ਆਸਰੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ॥ (੫) ਧੁਰਾਸ. ਪੰਜਾਬੀ ਧਰਵਾਸ. ਸੰਗਯਾ-ਧੀਰਜਤਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਧਰ] = ਧਰਤੀ ਨੂੰ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ [ਧੁਰਾਸ = ਧੁਰਾ] = ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ, ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ, ਸਿਥਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਧਰਤੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅੰਬਰੁ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ, ਵਿਚਿ ਸਚਾ ਅਸਰਾਉ॥

ਘਰੁ ਦਰੁ ਸਭੇ ਸਚੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਵਿਚਿ ਸਚਾ ਨਾਉ॥ [੯੪੯-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜਤਾ ਦੇ [ਧਰ] = ਧਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਧੁਰ (ਆਦਿ) ਤੋਂ ਹੀ, ਤੇਰੀ [ਆਸ] = ਆਸਾ ਹੈ, ਹਰ ਕਾਮਨਾ, ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੋਈ, ਤੇਰੇ ਭ੍ਰੇਸ਼ੇ ਤੇ, ਟੇਕ ਆਸਰੇ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ, ਆਸਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੀ ਵੀ ਕਦੇ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕੋ ਆਸੈ ਤੇਰੀ ਬੈਠਾ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਤੂੰਹੈ ਵਠਾ॥

ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ, ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ॥ [੯੭-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧਰ] = ਧਰਤੀ ਨੂੰ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜਤਾ ਰੂਪੀ [ਧੁਰ] = ਧੁਰੇ (ਆਦਿ) ਤੋਂ ਹੀ [ਆਸ] = ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਧੀਰਜਤਾ ਹੈ, ਇਹ

ਧੀਰਜਪਣਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਅਤੀਅੰਤ ਸਹਿਣ ਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਉਪਾਈ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ਆਧਾਰੁ॥

ਹਰਿ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਕੀਆ, ਹਰਿ ਸਿਉ ਲਾਗਾ ਪਿਆਰੁ॥

[੧੨੭੬-ਮਲਾਰ ਮ: ੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜ [ਧਰ] = ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ [ਧੁਰਾਸ] = ਉੱਚਾ ਆਸਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਧੀਰਜ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਗੁਣ ਅਉਗੁਣ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਤੇ, ਰੋਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਦੇਖੋ ਸੁਣੈ ਹਦੁਰਿ ਸਦ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਰਵਿੰਦੁ॥

ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾ ਨੇ ਪਾਲਦਾ, ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਖਸਿੰਦੁ॥

[੪੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਜਨ [ਧੁਰ] = ਆਦਿ (ਸ਼ੁਰੂ) ਤੋਂ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ [ਆਸ] = ਆਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜ ਨੂੰ [ਧਰ] = ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜਨ, ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਾਪ ਦੀ, ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕਰਸ ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਣ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹੁ ਕਦੇ ਵੀ ਉੱਪਰਾਮ (ਉਦਾਸ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਓਹੁ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਸ ਬੰਨ ਕੇ, ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਓਹੁ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਜਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਭੋਲਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਕਬੀਰ ਕੇਸੋ ਕੇਸੋ ਕੂਕੀਏ, ਨ ਸੋਈਐ ਅਸਾਰ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਵਸ ਕੇ ਕੂਕਨੇ, ਕਬਹੂ ਕੇ ਸੁਣੈ ਪੁਕਾਰ॥

[੧੩੭੬-ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਅਖਰ ਦੁਇ ਭਾਖਿ॥ ਹੋਇਗਾ ਖਸਮੁ, ਤ ਲੇਇਗਾ ਰਾਖਿ॥

[੩੨੯-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਏਕ ਕੀ ਕਰਿ ਆਸ ਭੀਤਰਿ॥ ਨਿਰਮਲ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਹਰਿ॥

ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਨਮਸਕਾਰਿ॥ ਭਵਜਲੁ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ॥

[੮੯੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧਰਤੀ ਵਤ [ਧੁਰਾਸ] = ਧਰਵਾਸ (ਧੀਰਜਤਾ) ਨੂੰ [ਧਰ] = ਧਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬੇਵਜੀਰ ਬਡੇ ਧੀਰ, ਧਰਮ ਅੰਗ ਅਲਖ ਅਗਮ, ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਆਪਣੈ ਉਛਾਹਿ ਜੀਉ॥

[੧੪੦੨-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੮ ਕੇ]

ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਾਨ = ਅ + ਜਾਨ] ਜਾਨ. ਸੰ. ਜਾਨੂ. ਸੰਗਯਾ-ਗੋਡਾ. ਘੁੱਟਨਾ (੨) ਜਾਨ. ਸੰ. ਗਿਆਨ. ਸੰਗਯਾ-ਜਾਣਕਾਰੀ. (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਗਿਆਨ। (੩) ਕ੍ਰਿਆ-ਜਾਨਣਾ (੪) ਅਜਾਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਿਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ. ਅਨਜਾਣ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਜਾਨੁ] = ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਲੰਬੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਦੌੜਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਰਾਮੁ ਰਾਜਾ ਆਇਆ॥ ਦੈਤਾ ਮਾਰੇ ਧਾਇ ਹੁਕਮਿ ਸਬਾਇਆ॥

[੧੨੭੯-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰੇ [ਆਜਾਨ] = ਅਣਜਾਨ (ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ) ਭਗਤ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਬਾਂਹ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੈ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੇ ਸਾਸ ਨਿਹਾਰੈ॥

ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹੁ ਕੇਤਕ ਬਾਤ॥ ਜਮ ਤੇ ਰਾਖੈ ਦੇ ਕਰਿ ਹਾਥ॥ [੧੧੪੯-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨਜਾਣ (ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ) ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ [ਬਾਹੁ] = ਬਾਂਹ ਪਕੜ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚੋਂ, ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਬਾਹੁ ਪਕਰਿ ਕਵਿ ਲੀਨੇ ਅਪੁਨੇ, ਗ੍ਰਿਹ ਅੰਧ ਕੂਪ ਤੇ ਮਾਇਆ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਬੰਧਨ ਕਾਟੇ, ਬਿਛੁਰਤ ਆਨਿ ਮਿਲਾਇਆ॥ [੧੨੧੮-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਨਿਕ ਪੂਜਾ ਮੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਖੋਜੀ, ਸਾ ਪੂਜਾ ਜਿ ਹਰਿ ਭਾਵਾਸਿ॥

ਮਾਟੀ ਕੀ ਇਹ ਪੁਤਰੀ ਜੋਗੀ ਕਿਆ ਇਹ ਕਰਮ ਕਮਾਸਿ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਬਾਂਹ ਪਕਰਿ ਜਿਸੁ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੁ, ਸੋ ਤੁਧੁ ਜੰਤ ਮਿਲਾਸਿ॥ [੧੩੦੪-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ [ਅਜਾਨ] = ਅਨਜਾਣ (ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ) ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈਂ, ਚਤੁਰਾਈ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਰੇ ਜਨ, ਮਨੁ ਮਾਧਉ ਸਿਉ ਲਾਈਐ॥ ਚਤੁਰਾਈ ਨ, ਚਤੁਰਭੁਜੁ ਪਾਈਐ॥

ਕਹੁ ਕਬੀਰ, ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਪਾਇਆ॥ ਭੋਲੇ ਭਾਇ, ਮਿਲੇ ਰਖੁਰਾਇਆ॥

[੩੨੪-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਹਜ ਸੁਭਾਏ ਆਪਨ ਆਏ, ਕਛੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕਛੁ ਦਿਖਾਏ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਓ ਸੁਖ ਬਾਲੇ ਭੋਲੇ॥ ਸੰਜੋਗਿ ਮਿਲਾਏ, ਸਾਧ ਸੰਗਾਏ॥

ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਏ ਘਰਹਿ ਬਸਾਏ, ਗੁਨ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਇਹ ਚੋਲੇ॥ [੧੩੦੭-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਏਕੈ ਸਦਾਹੁ ॥੧੬੬॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਦਾਹੁ] = ਸਦਾ, ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ, ਦੂਸਰਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਦ੍ਰੇਤ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਤਾ ਜੀ, ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਤੂੰ ਜੁਗ ਜੁਗ ਏਕੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਤੂੰ ਏਕੈ ਜੀ, ਤੂੰ ਨਿਰਚਲੁ ਕਰਤਾ ਸੋਈ॥ [੧੧-ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਈ ਬਾਰ ਪਸਰਿਓ ਪਾਸਾਰ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ॥ [੨੭੬-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਇਮੁ ਦਾਇਮੁ ਸਦਾ ਪਾਤਿਸਾਹੀ॥ ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕੁ ਸੋ ਆਹੀ॥ [੩੪੫-ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਓਅੰਕਾਰ. ਮਾਇਆ ਸਬਲ. ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ, ਆਦਿ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ, ਆਦਿ ਸਰੂਪ, ਨਿਰਗੁਣ, ਸ਼ੁੱਧ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ—ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਤੇਰਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਓਹੀ, ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰੇ॥ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਰੇ॥

ਸਗਲ ਭਾਤਿ ਕਰਿ ਕਰਹਿ ਉਪਾਇਓ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ, ਮਨ ਮੋਹੁ ਬਢਾਇਓ॥

ਦੁਹੁ ਭਾਤਿ ਤੇ ਆਪਿ ਨਿਹਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਾ॥ [੨੫੦-ਗਉੜੀ ਮ: ੫ ਪਉੜੀ-੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਓਅੰਕਾਰ (ਸਰਗੁਣ) ਸਰੂਪ ਹੀ, ਸਰਬ ਪਸਾਰੇ ਦਾ, ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਣਵੇ ਆਦਿ ਏਕੰਕਾਰਾ॥ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲਿ ਕੀਓ ਪਸਾਰਾ॥

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਬਨਾਸੀ॥ ਲੋਕ ਚਤਰ ਦਸ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਓਅੰਕਾਰ ਜੋ ਧੁਨੀ ਹੈ, ਏਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ ਜਬ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਰਾ॥ [ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਜਬ ਆਪ ਸੰਭਾਰਾ॥ ਆਪ ਰੂਪ ਮੈ ਆਪ ਨਿਹਾਰਾ॥

ਓਅੰਕਾਰ ਕਹ ਇਕਦਾ ਕਹਾ॥ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਸਗਲ ਬਨ ਰਹਾ॥

[ਪਾਰਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੩੫]

ਕਥਨੀ ਅਨਾਦਿ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਥਨੀ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕਹਿਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ. (੨) ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ. (੩) ਬਚਨ॥ [ਅਨਾਦਿ = ਅਨ + ਆਦਿ] }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਕਥਨੀ] = ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ, ਆਦਿ ਅੰਤ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ, ਲੀਲਾ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਓਹ ਛੋਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਜਦ ਤੇਰਾ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦ ਤੇਰੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਓਹੁ ਸਭ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਅਕਥਾ ਹਰਿ ਅਕਥ ਕਥਾ, ਕਿਛੁ ਜਾਇ ਨ ਜਾਣੀ ਰਾਮ॥

ਸੁਰਿ ਨਰ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ, ਸਹਜ ਵਖਾਣੀ ਰਾਮ॥

ਸਹਜੇ ਵਖਾਣੀ ਅਮਿਉ ਬਾਣੀ, ਚਰਣ ਕਮਲੁ ਰੰਗੁ ਲਾਇਆ॥

ਜਪਿ ਏਕੁ ਅਲਖੁ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਰੰਜਨੁ, ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ॥ [੪੫੩-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਿਆ ਹਉ ਆਖਾ ਕਿਰਮ ਜੰਤੁ॥ ਤੇਰਾ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ਆਦਿ ਅੰਤੁ॥

[੧੧੭੨-ਬਸੰਤ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਬੇਦ ਰੂਪ [ਕਥਨੀ] = ਬਾਣੀ (ਬਚਨ) ਸੋਝੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾਤੀ ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਬੇਦ ਰੂਪ ਬਚਨ ਅਨਾਦੀ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ, ਦੇਵ ਉਪਾਇਆ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਿਤੇ ਬੇਦ, ਪੂਜਾ ਲਾਇਆ॥

[੧੨੭੯-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਾਇਆ ਮਾਈ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਪਰਸੂਤਿ ਜਮਾਇਆ॥ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ॥

ਵਰ੍ਹੇ ਮਾਹ ਵਾਰ ਥਿਤੀ ਕਰਿ, ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਸੋਝੀ ਪਾਇਦਾ॥ [੧੦੬੬-ਮਾਰੂ ਮ:-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਆਗਿਆ ਹੋਏ ਬੇਦ, ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਵੀਚਾਰਿਆ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ, ਭ੍ਰੇਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਿਆ॥

[੧੦੯੪-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਜੋ [ਕਥਨੀ] = ਕਥਾ ਕਹਿਣੀ ਹੈ, ਓਹੁ [ਨਾਇ] = ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਬਾਣੀ ਵਰਨਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਓਹੁ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੀ ਅਕਥ ਕਥਾ, ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਸੁਖਦਾਤੇ ਸੁਆਮੀ, ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਬਡਾਈ॥

[੬੧੦-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਗਮੁ ਅਗਾਧਿ ਕਥਾ॥ ਸੁਨੀਐ ਅਵਰ, ਅਵਰ ਬਿਧਿ ਬੁਝੀਐ, ਬਕਨ ਕਥਨ ਰਹਤਾ॥

[੪੯੮-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਖਲ ਖੰਡ ਖਿਆਲ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਖਲ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨੀਚ. ਦੁਸ਼ਟ. ਦੈਤ (੨) ਕਾਮਾਦਿਕ (੩) ਸੰ. ਅੱਵਵੈ-ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ. ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ॥ ਖੰਡ. ਸੰ. ਖੰਡਨ. ਸੰਗਯਾ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਨਾ. ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ॥ ਖਿਆਲ. ਅਰਬੀ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਕਲਪ. ਫੁਰਨਾ (੨) ਧਿਆਨ. ਚਿੰਤਨ॥ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਖਲ] = ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ [ਖੰਡ] = ਖੰਡਣ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ [ਖਿਆਲ] = ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਵੀ, ਦੁਸ਼ਟ ਤੇਰੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਤੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ ਭਗਤਨ ਕੀ ਬਾਨੀ॥ ਸਗਲ ਦੁਸਟ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੀਏ, ਜਨ ਲੀਏ ਮਾਨੀ॥

[੮੧੫-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਲੋਕ ਕੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਖਿਆਲ ਮੈ ਰਹੈ॥

ਤੁਰੰਤ ਦੋਹ ਦੋਹ ਕੇ, ਅਨੰਤ ਭਾਂਤ ਸੋ ਦਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੮੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ [ਖਿਆਲ] = ਧਿਆਨ ਹੈ, ਸੋ ਕਾਮਾਦਿਕ ਖਲਾਂ ਦੇ, ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ, ਨਾਮ ਜਪ, ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੁਸ਼ਟਾਂ, ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਦੁਖ ਭੰਜਨਹਾਰਾ, ਗਾਉ ਕੀਰਤਨੁ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨੁ॥

ਕਾਮੁਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭੁ ਖੰਡ ਕੀਨੇ, ਬਿਨਸਿਓ ਮੂੜੁ ਅਭਿਮਾਨੁ॥

ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ, ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਨੁ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਰਨਿ ਸੁਖ ਸਾਗਰ, ਨਾਨਕੁ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨੁ॥

[੯੭੯-ਨਟ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਖਲ] = ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਖੰਡਾਂ ਦੇ, ਜੀਆਂ ਨੂੰ, ਖਾਨ-ਪਾਨ ਦੇ ਦੇਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮਨ ਭੁਖਾ ਭੁਖਾ ਮਤ ਕਰਹਿ, ਮਤ ਤੂ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਰ॥

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨਿ ਸਿਰੀ ਸਭਸੈ ਦੇਇ ਅਧਾਰੁ॥

ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਕਰਦਾ ਸਾਰ॥

[੨੭-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਾ ਕਰਿ ਚਿੰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਰਤੇ ॥ ਹਰਿ ਦੇਵੈ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜੰਤਾ ਸਭਤੈ ॥

ਅਚਿੰਤ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ, ਵਿਚਿ ਪਾਥਰ ਕੀਟ ਪਖਾਣੀ ਹੇ ॥ [੧੦੭੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੪]

ਗੁਰ ਬਰ ਅਕਾਲ ॥੧੬੭॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਗੁਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪੂਜਨੀਕ, (੨) ਵੱਡਾ, (੪) ਅਗਯਾਨ. ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ॥ ਬਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬਲ. ਜੋਰ। (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਉੱਤਮ. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ (੩) ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ. ਵਰ ਦੇਣਾ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ [ਗੁਰ] = ਵੱਡਾ [ਬਰ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਉੱਤਮਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਖਸਟਮਿ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਹਹਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕਥਹਿ ਅਨੇਕ ॥

ਉਤਮ ਉਚੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਗੁਣ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸੇਖ ॥ [੨੯੮-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਪਉੜੀ-੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਉਤਮ ਜਗੰਨਾਥ ਜਗਦੀਸੁਰ, ਹਮ ਪਾਪੀ ਸਰਨਿ ਰਖੇ ॥

ਤੁਮ ਵਡ ਪੁਰਖ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ, ਹਰਿ ਦੀਓ ਨਾਮੁ ਮੁਖੇ ॥ [੯੭੬-ਨਟ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ [ਗੁਰ] ਪੂਜਨੀਕ, ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ [ਬਰ]= ਬਲਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਦੇ ਲਈ, ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨਾਉ ਨਉਮੀ ਨਵੇ ਨਾਥ ਨਵਖੰਡਾ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥੁ ਮਹਾ ਬਲਵੰਡਾ ॥

ਆਈ ਪੂਤਾ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਾਰਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਆਦੇਸੁ ਆਦਿ ਰਖਵਾਰਾ ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਗੁ ॥ ਓਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥ [੮੩੯- ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਅਲੱਖ, ਅਤੇ ਅਗੰਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਐਸੇ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਤੁਮ ਸੁਆਮੀ ਅਗਮ ਅਥਾਹ, ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ॥

ਤੂ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ਅਗੰਮੁ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨਿ ਲਹਿਆ ॥ [੧੧੧੪-ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਹੀ [ਗੁਰ]= ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ [ਬਰ]= ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਅਸਲੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਕਰਣੈਹਾਰੁ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ॥ [੧੧੪੯-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਅਨੂਪੁ ॥ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰੁ ਤਿਸਕਾ ਰੂਪੁ ॥ [੧੧੫੨-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਘਰ ਘਰ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—ਘਰ. ਸੰ. ਗ੍ਰਿਹ. ਸੰਗਯਾ-ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਥਾਂ. (੨) ਭੋਖ ਰੂਪ ਜਗ੍ਹਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਭੋਖ. (੩) ਸਰੀਰ. (੪) ਹਿਰਦਾ. ਅੰਤਹਕਰਨ. (੫) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜੱਸ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਰੂਪ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਘਰ-ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਜੀਵ, ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਰਿਆਂ ਭੋਖਾਂ ਵਾਲੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ, ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਹਨ, ਸਭ ਤੈਨੂੰ

ਹੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ, ਅਤੇ ਗੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਨੰਮੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ, ਧਿਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੁਹੀ ਧਿਆਈਐ॥

ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ, ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈਐ॥ [੭੪੮-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਘਰ ਘਰ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਰਿਆਂ ਭੋਖਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਸਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਗਾ ਵਿੱਚ, ਰਮਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਥਾਈ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਘਰ ਹੀ ਮਹਿ ਪਾਈ॥

ਸਦਾ ਸਰੇਵੀ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਿ ਸਮਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੬-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਚਿਤ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਯਾਦ ਕਰਨਾ. (੨) ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ. ਸਿਮਰਣ ਰੂਪ, ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੇਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (੩) ਹਿਰਦਾ. ਦਿਲ. (੪) ਚਿਤ. ਸੰ. ਚੇਤੰਨ. ਸੰਗਯਾ-ਚੇਤੰਨਯ-ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਗਿਆਨ (੫) ਸਾਵਧਾਨ. ਹੋਸ਼ਿਆਰ॥ ਚਰਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪੈਰ॥ (੨) ਚਰਨ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ-ਪੂਜਨੀਕ॥ ਨਾਮ. ਸੰ. ਅਵੱਥੈ-ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ. ਮਸ਼ਹੂਰੀ. (੨) ਸੰ. ਨਾਮ. ਧਾਤੂ-ਝੁੱਕਣਾ. ਨਿਉਣਾ. ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਮੈਂ [ਚਿਤ] = ਚੇਤੇ ਨਾਲ, ਤੇਰੇ [ਚਰਨ] = ਪੂਜਨੀਕ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਜਪਦਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ—ਚੇਤਾ ਈ ਤਾਂ ਚੇਤਿ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚਾ ਸੋ ਧਣੀ॥

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ, ਚੜਿ ਬੋਹਿਥਿ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਪਉ॥

[੩੧੮-ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅਸੀਂ [ਚਿਤ] = ਚਿਤੰਨ (ਸਾਵਧਾਨ) ਹੋ ਕੇ, ਤੇਰੇ [ਚਰਨ] = ਪੂਜਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਅਰਾਧਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ॥ ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ॥

[੨੯੫-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਬਹੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੁਇਕੈ ਚੇਤਨਾ ਕੋ ਚਾਰ ਕੀਓ, ਕਬਹੂੰ ਅਚਿੰਤ ਹੁਇਕੈ ਸੋਵਤ ਅਚੇਤ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਹੁਇਕੈ ਮਾਂਗਤ ਫਿਰਤ ਭੀਖ, ਕਹੂੰ ਮਹਾਂ ਦਾਨਿ ਹੁਇਕੈ ਮਾਂਗਿਓ ਧਨ ਦੇਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪ੍ਰਭ ਪੂਜਹੋ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿ॥ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਗਿ॥

ਹਰਿ ਪਾਵਹੁ ਮਨੁ ਆਗਾਧਿ॥ ਜਗ ਜੀਤੋ ਹੋ, ਹੋ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾਧਿ॥ [੧੩੦੪-ਕਾਨੜਾ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਚਰਨ, ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਮੇ ਬਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— ਚਰਨ ਕਮਲ ਬਸਿਆ ਰਿਦ ਭੀਤਰਿ, ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਉਚਾਰਿਓ॥

ਨਾਨਕ ਓਟ ਗਹੀ ਜਗਦੀਸੁਰ, ਪੁਨਹੁ ਪੁਨਹੁ ਬਲਿਹਾਰਿਓ॥ [੫੩੪-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਭਗਤ ਜਨ [ਚਿਤ] = ਹਿਰਦੇ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ, [ਨਾਮ] = ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਬੰਦਨ ਨਿਤ ਕਰਹਿ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦੈ ਸਿਮਰਹਿ॥

[੨੮੭-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੋ [ਚਿਤ] = ਚੈਤਨਯ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ [ਨਾਮ] = ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਜਪਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ, ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਪਿ ਬੋਹਿਥਿ ਚਰੀਐ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ॥

ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਹਰਿ ਸਮਤ ਨਿਵਾਸੀ, ਬਾਹੁੜਿ ਜੋਨਿ ਨ ਨੰਗਨਾ॥ [੧੦੮੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਸਥਿਰੁ ਭਗਤਿ ਸਾਧ ਕੀ ਸਰਨ॥ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ, ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ।

[੨੬੮-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਅਨਛਿੱਜ 'ਗਾਤ'॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗਾਤ. ਸੰ. ਗਾਤ੍. ਸੰਗਯਾ-ਦੇਹ. ਸਰੀਰ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸਰੂਪ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਗਾਤ] = ਸਰੀਰ (ਸਰੂਪ) [ਛਿੱਜ] = ਨਾਸ਼ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਤ ਚਿਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਆਦਿ ਦੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਇਕਰਸ, ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਵਾਧ ਘਾਟ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਯਥਾ—ਅਨਭੂਤ ਤੇਜ ਅਨਛਿੱਜ ਗਾਤ॥ ਕਰਤਾ ਸਦੀਵ ਹਰਤਾ ਸਨਾਤ॥

ਆਸਨ ਅਡੋਲ ਅਨਭੂਤ ਕਰਮ॥ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲ ਅਨਭੂਤ ਧਰਮ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੨੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਤਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਤਿ ਸਾਧ ਜਨ, ਨਿਰਚਲੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ॥

ਭਗਤਿ ਭਾਵਨੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ, ਅਥਿਨਾਸੀ ਗੁਣ ਗਾਉ॥ [੧੨੨੧-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਆਜਿਜ ਨ ਬਾਤ॥੧੬੮॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਆਜਿਜ. ਅਰਥੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੀਨ. ਦੁੱਖੀ. (ਅ) ਗਰੀਬ. ਨਿਰਧਨ (ੲ) ਨੰਮ੍. (ਸ) ਸਹਾਇਤਾ ਬਿਨ੍ਹਾਂ. (ਹ) ਅਸਮਰੱਥ. (੨) ਆਜਿਜੀ. ਸੰਗਯਾ-ਦੀਨਤਾ. ਨੰਮ੍ਰਤਾ. (੩) ਆਜਿਜਨ (ਆਜਿਜ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ) ਬਹੁਤੇ ਦੀਨ ਦੁੱਖੀ. (੪) [ਆਜਿਜਨ = ਆ + ਜਿਜਨ] ਜਿਜਨ. ਸੰ. ਯਜਨ. ਸੰਗਯਾ-ਪੂਜਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ [ਆਜਿਜ] = ਦੀਨਤਾਈ (ਮੁਥਾਜਗੀ) ਵਾਲੀ, ਕੋਈ ਵੀ [ਬਾਤ] = ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਦੀਨਤਾਈ ਦੀ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਦਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਵੇਮੁਹਤਾਜ ਹੈ।

੧. ਗਾਤ-ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ-ਸਰੂਪ, ਉਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਕਾਲ, ਅਨਛਿੱਜ, ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਪਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵੱਲ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ-ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ 'ਪ੍ਰਭਾ' ਆਦਿ, ਪਦਾਂ ਨਾਲ 'ਗਾਤ' ਪਦ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਬੋਧਕ ਪਦ, ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਪੰਜ ਭੌਤਕ ਸਰੀਰ ਹੀ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ,-ਉਥੇ ਇਸ ਪਦ ਦਾ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਵੱਲ, ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵੱਲ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਧਰਮੁ ਜਾਕੈ ਦੀਬਾਣਿ॥ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਕਿਛੁ ਕਾਣਿ॥

ਸਭ ਕਿਛੁ ਕਰਨਾ ਆਪਨ ਆਪਿ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ, ਤੂੰ ਤਾਕਉ ਜਾਪਿ॥ [੯੮੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਤੇਰੀਆਂ ਕਥਾ [ਬਾਤ] = ਬਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ [ਆਜਿਜ਼] = ਮੁਹਤਾਜਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਰਸ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਬ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਏਕ ਓਟ ਪਕਰੀ ਠਾਕੁਰ ਕੀ, ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈਐ॥

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਿਆ, ਸਗਲ ਚੁਕੀ ਮੁਹਤਾਈਐ॥ [੧੨੧੪-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਨੇ [ਆਜਿਜ਼] = ਗਰੀਬ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ) ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਤੱਤੀ [ਬਾਤ] = ਹਵਾ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਭਗਤ ਵੱਡਲਤਾ, ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭੂ ਕੋ ਭਗਤਿ ਵਡਲੁ ਬਿਰਦਾਇਓ॥ ਨਿੰਦਕ ਮਾਰਿ ਚਰਨ ਤਲ ਦੀਨੇ, ਅਪੁਨੇ ਜਸੁ ਵਰਤਾਇਓ॥

ਜੇ ਜੈਕਾਰੁ ਕੀਨੋ ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ, ਦਇਆ ਜੀਅਨ ਮਹਿ ਪਾਇਓ॥

ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਅਪੁਨੇ ਦਾਸੁ ਰਾਖਿਓ, ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਾਇਓ॥ [੧੨੭੦-ਮਲਾਰ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਰਨਿ ਸਮ੍ਰਥ ਅਕਥ ਸੁਖ ਦਾਤਾ, ਕਿਰਪਾ ਸਿੰਧੁ ਬਡੇ ਦਇਆਲ॥

ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਰਾਖੇ ਅਪਨੇ ਕਉ, ਤਿਸਨੋ ਲਗੈ ਨ ਤਾਤੀ ਬਾਲ॥ [੮੨੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਆਜਿਜ਼ਨ] = ਗਰੀਬਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਨਾਲ ਬਾਤ ਹੈ, ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ, ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਮੈ ਅਪਾਰ, ਸਰਬ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਉਦਾਰ ਹੈ, ਅਪਾਰ ਕਹੀਅਤ ਹੈ॥

ਹਾਥੀ ਕੀ ਚਿੰਘਾਰ, ਪਲ ਪਾਛੈ ਪਹੁਚਤ ਤਾਹਿ, ਚੀਟੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੁਨੀਅਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੫੬]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਜਿਜ਼ਨ] = ਗਰੀਬ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ [ਬਾਤ] = ਵਾਰਤਾਲਾਪ (ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ) ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਹਰ ਸੰਸੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਗੁਫਾ ਤਹ ਆਸਨੁ॥ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਤਹ ਬਾਸਨੁ॥

ਭਗਤ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭੂ ਗੋਸਟਿ ਕਰਤ॥ ਤਹ ਹਰਖ ਨ ਸੋਗ, ਨ ਜਨਮ ਨ ਮਰਤ॥

[੮੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕਥਾ [ਬਾਤ] = ਬਾਰਤਾ [ਅ] = ਸਰਬ ਓਰ ਸੇ [ਜਿਜ਼ਨ] = ਯਜਨ (ਪੂਜਨੀਯ) ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕਥਾ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ, ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਉੱਤਮ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਤੇ ਉਤਮ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਦਰਦ ਦੁਖ ਲਥਾ॥

[੨੬੫-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਥਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉਤਮ, ਗੁਰਬਚਨੀ ਸਹਜੇ ਚਾਖੀ॥

ਤਹ ਭਇਆ ਪ੍ਰਗਾਸੁ, ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ, ਜਿਉ ਸੂਰਜ ਰੈਣਿ ਕਿਰਾਖੀ॥

[੮੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਅਨੰਤ ਗਾਤ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗਾਤ. ਸੰ. ਗਾਤ. ਸੰਗਯਾ-ਸਰੀਰ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸਰੂਪ. (੩) ਗਾਤ. ਸੰ. ਗੈ. }
ਧਾਤੂ-ਗਾਉਣਾ. ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਗਾਤ] = ਸਰੀਰ [ਝੰਝ] = ਝੜਨੇ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ, ਕ੍ਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਵੱਧਦਾ ਦੇ ਘੱਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਬਿਭੁਗਤੰ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅੱਛੈ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੦੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਗਾਤ] = ਸਰੂਪ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਝੰਝ] = ਝੱਗੜੇ ਝਾਂਝੇ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਅਡੋਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਮਰਨੰ ਨ ਬਰਨੰ ਨ ਬਿਆਪੰ॥ ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ ਅਭੈ ਨਿਰ ਬਿਖਾਪੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੦੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਿਹ ਅਲਖ ਰੂਪ ਆਸਨ ਅਡੋਲ॥ ਜਿਹ ਅਮਿਤ ਤੇਜ, ਅੱਛੈ ਅਤੋਲ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੨੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ [ਗਾਤ] = ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪ, ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੇ [ਝੰਝ] = ਝੰਝਟ ਤੋਂ, [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਫੇਰ ਇਹ ਵਿਆਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਯਥਾ—ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਅਚੁਤ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਨਸੇ ਮਦ ਢੀਠੇ॥

ਅਸਥਿਰ ਭਏ ਸਾਚ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਾਹੁਰਿ ਨਹੀ ਪੀਠੇ॥ [੭੧੭-ਟੋਡੀ ਮ: ੫]

ਅਨੰਤ ਬਾਤ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰੰਜ. ਫਾਰਸੀ. ਸੰਗਯਾ-ਦੁੱਖ. ਪੀੜਾ (੨) ਸ਼ੋਕ. ਗਮ. (੩) ਕ੍ਰੋਧ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜੋ [ਬਾਤ] = ਬਚਨ ਹਨ, ਸੋ [ਰੰਜ] = ਸ਼ੋਕ ਤੇ ਦਿਲਗੀਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਅਨ] = ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਤੇ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ, ਜੋ ਵੀ ਵਾਕ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ, ਤੇਰੇ ਨਿਸ਼ੇਕ, ਬਚਨ ਹਨ, ਇਹ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਪਰਮ ਗਤੀ ਰੂਪ, ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸੰਤ ਸਭਾ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬਖਿਆਣ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ ਬੀਚਾਰੇ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ [੯੦੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ॥ ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ॥

ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਮਿਹਰਵਾਨਾ॥ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਵਖਾਨਾ॥ [੬੨੮-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ॥

ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ॥ [੯੩੫-ਦਖਣੀ ਉਅੰਕਾਰ-੪੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀਆਂ ਕਥਾਂ [ਬਾਤ] = ਬਾਰਤਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੀ [ਰੰਜ] = ਪੀੜਾ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀਆਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕਥਾ ਜੋ ਹੈ, ਸੋ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ, ਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁਨਤ ਪਵਿਤ ॥ ਜਿਹਵਾ ਬਕਤ ਪਾਈ ਗਤਿ ਮਤਿ ॥

ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਜਨ ਉਤਮ ਭਾਈ ॥ [੮੯੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਤੇ ਉਤਮ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਦਰਦ ਦੁਖ ਲਥਾ ॥

[੨੬੫-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਰੰਜ] = ਰੰਜਸ (ਗੁੱਸੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮਿੱਠੀਆਂ [ਬਾਤ] = ਬਾਤਾਂ ਦੇ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਉੜੇ ਸ਼ਬਦ, ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਤੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੈਸੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਜਲਿ ਬਲਿ ਗਗਨਿ ਪਯਾਲਿ ਪੂਰਿ ਰਹਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮੀਠੇ ਜਾਕੇ ਬਚਨਾ ॥

ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ, ਕਾਲਕਾ ਕਾਲੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ ॥ [੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੁੰਦਰ ਸੁਘਰ ਬੇਅੰਤ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭ, ਹੋਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾਲ ॥

ਮਹਾ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਤੁਮਰੇ, ਬਚਨ ਅਨੂਪ ਰਸਾਲ ॥ [੬੮੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਅਨਟੁਟ ਭੰਡਾਰ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਟੁਟ. ਸੰ. ਤ੍ਰੁਟਿ. ਸੰਗਯਾ-ਘਾਟਾ. ਕਮੀ. ਤੋਟਾ. ਮੁੱਕਣਾ ॥ ਭੰਡਾਰ. ਸੰ. ਭਾਂਡਾਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਰਸੋਈਘਰ. ਲੰਗਰ ਘਰ. ਪਾਕਸ਼ਾਲਾ (੨) ਸਮੱਗੀ ਰਖਣ ਦੀ ਥਾਂ (੩) ਖਜਾਨਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਧਰਤੀ ਰੂਪ, ਅੰਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ [ਟੁੱਟ] = ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ [ਅਨ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਦੀ, ਇਹ ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ, ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ, ਧਰਤੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਅੰਨ ਕੱਢ ਕੇ, ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਤੇਰਾ ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ, ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਧਰਤੀ ਦੇਗ ਮਿਲੈ ਇਕ ਵੇਰਾ, ਭਾਗੁ ਤੇਰਾ ਭੰਡਾਰੀ ॥ ੨ ॥

ਨ ਸਾਬੂਰੁ ਹੋਵੈ ਫਿਰਿ ਮੰਗੈ, ਨਾਰਦੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੀ ॥ [੧੧੯੦/੧੧੯੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਕੋ ਆਖੈ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ, ਲੈਣੇ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਕੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਆਖੀਐ, ਦੇਕੈ ਰਹਿਆ ਸੁਮਾਰਿ ॥

ਨਾਨਕ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ, ਤੇਰੇ ਜੁਗਹ ਜੁਗਹ ਭੰਡਾਰ ॥ [੫੩-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਕੋ ਭੰਡਾਰੁ ॥ ਖਾਤ ਖਰਚਿ ਕਛੁ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ, ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਹਰਿ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥

[੮੯੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ ਤੁਝੇ ਤੇ ਹੋਵੈ ॥ ਦੇਹਿ ਦਾਨੁ ਸਭਸੈ ਜੰਤ ਲੋਐ ॥

ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਪੂਰ ਭੰਡਾਰੈ, ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਰਹੇ ਆਖੀਜਾ ਹੇ ॥ [੧੦੭੪-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ, ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ, ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥ ਏਹਿ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲ, ਕੀਮ ਨ ਪਾਵਹੀ ॥

[੧੦੯੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ, ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਜੀ, ਭਰੇ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤਾ ॥

ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਸਲਾਹਨਿ ਤੁਧੁ ਜੀ, ਹਰਿ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤਾ ॥

[੧੧-ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਅਨਠਟ ਅਪਾਰ ॥੧੬੯॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਠਟ. (ਠਟਣ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਕ੍ਰਿਆ-ਬਨਾਉਣਾ. ਠੱਟਣਾ. ਰੱਚਣਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ [ਠੱਟ] = ਠੱਟਿਆ (ਬਣਾਇਆ) ਹੋਇਆ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਕਿਸੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਥੀ ਨ ਜਾਇ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ,

ਸੁਤਹ ਸਿਧ ਰੂਪੁ ਧਰਿਓ ਸਾਹਨ ਕੈ ਸਾਹਿ ਜੀਉ॥

ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ॥

[੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਆਡੀਠ ਧਰਮ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਆਡੀਠ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਦਿੱਸ਼ਯ, ਜੋ ਦਿੱਖਾਈ ਨ ਦੇਵੇ॥ ਧਰਮ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਕਰਮ. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ (੨) ਗੁਣ. (੩) ਸੁਭਾਵ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਧਰਮ ਤੇਰੇ, [ਡੀਠ] = ਦੇਖਣੇ ਵਿੱਚ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜੋ ਧਰਮ ਹਨ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਦ, ਕਿਸ ਢੰਗ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਨੂੰ, ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ—ਜਿਵੇਂ—ਮਾਤਾ ਦੀ ਰਕਤ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਤੋਂ, ਕੈਸਾ ਸੁੰਦਰ, ਸਰੀਰ ਰੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ, ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ, ਕੋਈ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਦੇਖ, ਤੇ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਵਡ ਪਾਤਿਸਾਹੁ, ਆਪਿ ਵਜੀਰਟਿਆ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਕੀਮ ਕੇਵਡੁ ਮਟਿਆ॥

[੯੫੭-ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਵਨ ਮੂਲੁ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਾ ਕਹੀਐ, ਕਵਨ ਰੂਪੁ ਦ੍ਰਿਸਟਾਨਿਓ॥

ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਭਈ ਮਾਟੀ ਸੰਗਿ, ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਬਖਾਨਿਓ॥

[੧੨੧੬-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਸਿਰਫ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ, ਇਸ ਦੇ, ਅਸਲੀ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ—ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਤੱਬ ਨੂੰ, ਦੇਖ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਿਨਿ ਸਿਸਟਿ ਸਾਜੀ ਸੋਈ ਹਰਿ ਜਾਣੈ, ਤਾਕਾ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੋ॥

ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਹਰਿ ਬਿਗਸੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੋ॥

[੭੩੫-ਸੂਹੀ ਮ: ੪]

ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜੀਵ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ, ਉਸਦੀ ਪਾਲਨਾ, ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਜਿਵੇਂ—ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਕੀੜਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰਾਹ ਵੀ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਉਸਦੀ ਪਾਲਨਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ—ਪਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭੋਜਨ ਪੁਚਾਅ ਕੇ, ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ, ਜਾਣ, ਤੇ ਦੇਖ, ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ—ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤੁ ਹੋਇ ਰਹਤਾ, ਤਾਚੋ ਮਾਰਗੁ ਨਾਹੀ॥

ਕਹੈ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੂ ਕੋ, ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਹੀ॥

[੪੮੮-ਆਸਾ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਕੁਰੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਈ, ਸਭੁ ਚੇਰੀ ਜਗਤੁ ਸਮਾਰੇ॥

ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਦਇਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵੈ, ਵਿਚਿ ਪਾਥਰ ਕੀਰੇ ਕਾਰੇ॥

[੯੮੨-ਨਟ ਮ: ੪]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਤੇਰੇ ਧਰਮ, ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਸਰੂਪ ਹਨ ॥ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਆਦਿ ਧਰਮ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਆਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਹਨ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ, ਤੇ ਦੇਖ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਦ ਕਿਸ ਉੱਪਰ, ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ—ਕਦੇ ਤਾਂ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਤਪੱਸੀਆਂ ਤੇ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ, ਤੁੱਛ ਜਹੀ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਹੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਮਿਹਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ,

ਯਥਾ—ਰਾਖੇ ਰਾਖਨਹਾਰ ਦਇਆਲ ॥ ਨਾ ਕਿਛੁ ਸੇਵਾ, ਨਾ ਕਿਛੁ ਘਾਲ ॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ, ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਨੀ ਦਇਆ ॥ ਬੂਡਤ ਦੁਖ ਮਹਿ, ਕਾਢਿ ਲਇਆ ॥ [੮੯੨-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਸਭ ਧਰਮ, ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੀ, ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਕਿਰਪਾ ਰੂਪ ਧਰਮ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ, ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਉਬਾਰਿਆ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ, ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ ॥

[੬੨੦-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਆਦਿ, ਤੇਰੇ ਧਰਮ ਦਾ ਫਲ, ਰੂਪ, ਜੋ ਭਗਤ ਰੱਖਿਆ ਆਦਿ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਨਣੇ, ਤੇ [ਭੀਠ] = ਦੇਖਣੇ ਵਿੱਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਤੂੰ ਭਗਤ ਵੱਛਲ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਰੱਖਿਅਕ ਹੈਂ, —ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ, ਭਗਤ ਰੱਖਕ ਧਰਮ ਨੂੰ, ਸਭ ਕੋਈ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪਿ, ਆਪਣ ਭਾਣਿਆ ॥ ਭਗਤਾ ਕਾ ਸਹਾਈ, ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਾਣਿਆ ॥

[੩੯੮-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਅਤਿ ਢੀਠ ਕਰਮ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ- [ਢੀਠ. ਸੰ ਪ੍ਰਿਸਟ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨਿਡਰ. ਨਿਪੱਤਕ. ਅਮੋੜ (੨) ਨਿਰਲੱਜ, ਬੇਹਯਾਈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਤਿ] = ਅਤੀਅੰਤ [ਢੀਠ] = ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਖੋਫ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਨਿਰਭਉ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ, ਭੇ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭੈ ਵਿਚਿ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ, ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸੋਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਤਿਥੈ ਭਉ ਕਦੇ ਨ ਹੋਇ ॥ [੫੮੬-ਵਡਹੰਸ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅਤਿ] = ਅਤਸੈ ਕਰਕੇ [ਢੀਠ] = ਨਿਰਲੱਜ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਚੀਰ ਹਰਨ ਆਦਿ, ਨਿਰਲੱਜ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਝਿੜਕਣ ਤੇ ਵੀ, ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਦੇ ਤਾਂਈ ਲੁੱਟ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣ ਰੂਪ, ਢੀਠਤਾਈ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

{ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਸਮੇਂ, ਅਤਿਢੀਠ ਕਰਮ ਦਾ ਕਰਨਾ }

ਯਥਾ—ਆਸ ਪਾਸ, ਘਨ ਤੁਰਸੀ ਦਾ ਬਿਰਵਾ, ਮਾਝ ਬਨਾ ਰਸਿ ਗਾਉਂ ਰੇ ॥

ਉਆ ਕਾ ਸਰੂਪੁ ਦੇਖਿ, ਮੋਹੀ ਗੁਆਰਨਿ, ਮੋਕਉ ਛੋਡਿ, ਨ ਆਉ, ਨ ਜਾਹੁ ਰੇ ॥

ਤੋਹਿ ਚਰਨ, ਮਨੁ ਲਾਗੋ ਸਾਰਿਗਧਰ ॥ ਸੋ ਮਿਲੈ, ਜੋ ਵਡਭਾਗੋ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਬਿੰਦਾਬਨ, ਮਨ ਹਰਨ ਮਨੋਹਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚਰਾਵਤ ਗਾਉ ਰੇ ॥

ਜਾਕਾ ਠਾਕੁਰ, ਤੁਹੀ ਸਾਰਿਗਧਰ, ਮੋਹਿ ਕਬੀਰਾ, ਨਾਉ ਰੇ ॥

[੩੩੮-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਜਦ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਤਦ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ, ਉਹ ਇਤਨੇ ਸੋਹਣੇ, ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਸੀ ਕਿ ਗੋਪੀਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜੁੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸੀ,—ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੱਖਣ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ, ਮੱਖਣ ਖਾਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਮੱਖਣ ਖਾਣ ਦਾ, ਕੌਤਕ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆ ਨੂੰ, ਜੇਕਰ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਿਆ, ਮੱਖਣ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ,—ਅਤੇ ਜੇਕਰ, ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੀੜੀਆਂ, ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਉੱਪਰ ਉੱਖਲ, ਮੁੱਦਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਉੱਪਰੋਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ,—ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉੱਪਰੋਂ ਨ ਲਏ, ਤਾਂ ਉੱਪਰੋਂ ਹੀ, ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਕੇ, ਆਪ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਖੁਆਈ ਜਾਂਦੇ—ਤੇ ਬਾਕੀ ਬਚਦਾ ਬਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆ ਦਿੰਦੇ,—ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਦਿਲੋਂ ਤਾਂ, ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਪਰ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾੜ੍ਹ, ਉੱਪਰੋਂ ਗੁੱਸਾ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾ ਕੇ, ਝਿੜਕਦੀਆਂ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਿਜ ਘਰ ਘਰ, ਪ੍ਰਗਟੀ ਯਹ ਬਾਤ॥ ਦਧਿ ਮਾਖਨ, ਚੋਰੀ ਕਰ ਹਰਿ, ਗਵਾਲ ਸਖਾ ਸੰਗ ਖਾਤ॥

ਬ੍ਰਿਜ ਬਨਿਤਾ, ਯਹ ਸੁਨਿ ਹਰਖਿਤ, ਸਦਨ ਹਮਾਰੈ ਆਵੈ॥

ਮਾਖਨ ਖਾਤ ਅਚਾਨਕ ਪਾਵੈ, ਭੁਜ ਭਰ, ਉਰਹਿ ਲਗਾਵੈ॥

ਮਨ ਹੀ ਮਨ, ਅਭਿ-ਲਖਤ ਕਹਤ ਸਭ, ਹਿਰਦੇ ਧਰ ਯਹ ਧਿਆਨ॥

ਸੂਰਦਾਸ ਪ੍ਰਭ ਕਉ, ਘਰ ਮਹਿ ਲੈ, ਦੋਹੇ ਮਾਖਨ ਖਾਨ॥

ਅਤੇ ਢੀਠਪੁਣਾ ਇਤਨਾ ਕਰਨਾ—ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗੋਪੀ, ਮੱਖਣ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ, ਖਾਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ, ਕਿ ਚੋਰ ਤਾਂ, ਤੂੰ ਹੈ, ਘਰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਸ ਦੀ, ਕੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, —ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ, ਤੇ ਮੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਡੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਭੰਨ ਦੇਣਾ—ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਨੂੰ, ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਵਕਤੇ ਹੀ, ਬੱਛੇ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਛੱਡ ਦੇਣਾ—ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ, ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ, ਮਾਤਾ ਜਸੋਦਾ ਨੂੰ, ਉਲਾਭੇ ਵੀ, ਦੇਣ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਤਦ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਹਿਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ, ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਨੂੰ, ਤੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਫੇਰ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ, ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿਣਾ, ਘਬਰਾਓ ਨ, ਜੇ ਮੇਰਾ ਕੱਠਯਾ, ਇੱਕ ਸੇਰ ਤੁਹਾਡੀ ਚੀਜ਼, ਦਾ ਬਿਗਾੜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂਥੋਂ, ਉਸਦੇ ਬਦਲੇ, ਮਣ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰੋ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਤੋਂ, ਦਿਲਾਸੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ—ਖੁਸ਼ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਨ, ਇਹ ਤਾਂ, ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ, ਉਲਾਭੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਹੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਰੀ, ਹਰਿ ਮਾਖਨ ਚੋਰੀ॥

ਗਵਾਲਿਨਿ ਮਨ, ਇੱਛਾ ਹਰਿ ਪੂਰਨ, ਆਪ ਭਜੇ ਬ੍ਰਿਜ ਨਉਰੀ॥

ਮਨ ਮਹਿ ਯਹੈ, ਬਿਚਾਰ ਕਰਤ ਹਰਿ, ਬ੍ਰਿਜ ਘਰ ਘਰ, ਸਭ ਜਾਉ॥

ਗੋਕਲ ਜਨਮ ਲਿਓ, ਸੁਖ ਕਾਰਨ, ਸਭ ਕੈ ਮਾਖਨ ਖਾਉ॥

ਬਾਲ ਰੂਪ ਜਸਮਤਿ ਮੋਹਿ ਜਾਨੈ, ਗੋਪਨਿ ਮਿਲ ਸੁੱਖ ਪਾਵੈ॥

ਸੂਰਦਾਸ ਪ੍ਰਭ ਕਹਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਓ, ਯਹ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ॥

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਵਧੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ, ਇੱਕ ਗੋਪੀ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਵੜ ਲਿਆ, ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਤੂੰ ਬੜਾ ਢੀਠ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ, ਸੁੱਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਨ ਮੋੜਿਆ ਮੁੜਦਾ ਹੈਂ—ਚੱਲ ਅੱਜ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ, ਮਾਤਾ ਜਸੋਦਾ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਦੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ,—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਬਾਹੋਂ ਵੜ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਦਾ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਲਾਭਾ ਦੋਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਦੇਖ ਤੇਰਾ ਲਾਡਲਾ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਰੋਜ਼ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੱਖਣ ਚੁਰਾ-ਚੁਰਾ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ

ਅਣਬੁਣ ਅਨੰਤ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਬੁਣ. ਸੰ. ਵਰਣਨ. ਸੰਗਯਾ-ਕਥਨ. ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. (੨) ਸੰ. ਵੁਣ, ਸੰਗਯਾ-ਜਪਮ. ਵੱਟ. ਘਾਵ. (੩) ਬੁਣ. ਪੰਜਾਬੀ. ਬਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਬਨਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਬਨਣਾ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਨਿਰਗੁਣ (ਸੁਖਸ਼ਮ) ਸਰੂਪ [ਬੁਣ] = ਵਰਣਨ (ਕਥਨ) ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੱਕ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵੀ, ਕਿਤੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਵੀ ਅਨੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ, ਅਨੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਣ, ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਅਸੰਖ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਹਿ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗਾਧਿ ਹਰਿ, ਜਨ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਿਲਹਿ ਮਿਲਾਹਿ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਜਪਤ ਜਪੰਤ ਜਨ, ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਅਗਮ ਪ੍ਰਭ, ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਲੜਿ ਲਾਇ॥ [੧੩੧੬-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਅਨੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ [ਬੁਣ] = ਜਪਮੀ [ਅਣ] = ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਐਸੇ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੱਤ੍ਰੁ ਸਹੰਸ, ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਘਾਇ॥ ਛਿੱਜੈ ਨ ਨੈਕ, ਖੰਡਿਓ ਨ ਜਾਇ॥

ਨਹੀ ਜਰੈ ਨੈਕ, ਪਾਵਕ ਮਝਾਰ॥ ਬੋਰੈ ਨ ਸਿੰਧ, ਸੋਧੈ ਨ ਬਿਆਰ॥

ਡੋਬਿਓ ਨ ਡੁਬੈ ਸੋਖਿਓ ਨ ਜਾਇ॥ ਕੱਟਿਓ ਨ ਕਟੈ, ਨ ਬਾਰਿਓ ਬਰਾਇ॥

ਛਿੱਜੈ ਨ ਨੈਕ, ਸਤ ਸ਼ਬਦੁ ਪਾਤ॥ ਜਿਹ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰ, ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਾਤ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨ: ੧੨੯,-੧੩੦]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਣ ਬੁਣ] = ਅਣ-ਬਣੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ, ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ, ਅਨੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ, ਕਦੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਦੇ ਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਪਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ, ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦਕਾ॥ [੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਗਮੁ ਅਨੰਤੁ ਅਨਾਦਿ ਆਦਿ ਜਿਸੁ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ॥

ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਧਰਿ ਧ੍ਰਾਨੁ ਨਿਤਹਿ ਜਿਸੁ ਬੇਦ ਬਖਾਣੈ॥ [੧੪੦੪-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਨੰਤ] = ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ = [ਅਣਬਣ] (ਨ ਬਨਣ ਵਾਲੇ-ਅਸੰਭਵ) ਬਣਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਬਣਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਸੰਭਵ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੀਹਾ ਬਾਜਾ ਚਰਗਾ ਕੁਹੀਆ ਏਨਾ ਖਵਾਲੇ ਘਾਹ॥

ਘਾਹੁ ਖਾਨਿ ਤਿਨਾ ਮਾਸੁ ਖਵਾਲੇ, ਏਹਿ ਚਲਾਏ ਰਾਹ॥

ਨਦੀਆ ਵਿਚਿ ਟਿਬੇ ਦੇਖਾਲੇ, ਬਲੀ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ॥

ਕੀੜਾ ਬਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ, ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ॥

ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਜੀਵਹਿ ਲੈ ਸਾਹਾ, ਜੀਵਾਲੇ, ਤਾ ਕਿ ਅਸਾਹ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਜਿਉ ਸਚੇ ਭਾਵੈ, ਤਿਉ ਤਿਉ ਦੇਇ ਗਿਰਾਹ॥ [੧੪੪-ਮਾਝ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ, ਕੀਮਤਿ ਜਾਇ ਨ ਕਰੀ॥

ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਕਰੈ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ, ਨੀਚਰ ਜੋਤਿ ਧਰੀ॥

[੪੯੯-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਦਾਤਾ ਮਹੰਤ ॥੧੭੦॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਸ ਦਾ ਦਾਤਾ [ਮਹੰਤ] = ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਅਰਾਧਦੇ ਤੇ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

[ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਦਇਆਲੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਦੇ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਓਹੀ ਸਭ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜੀਵ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਅਰਾਧਦੇ, ਤੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ।]

ਯਥਾ— ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੁਝੁ ਧਿਆਵਹਿ, ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸਰਾ॥

ਸਰਬ ਜਾਚਿਕ ਏਕੁ ਦਾਤਾ, ਕਰਣਾਮੈ ਜਗਦੀਸਰਾ॥

[੯੨੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰੈਣਿ ਦਿਨਸੁ ਪਰਭਾਤਿ ਤੂਹੈ ਹੀ ਗਾਵਣਾ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਰਬਤ, ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਧਿਆਵਣਾ॥

ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ॥

[੬੫੨-ਸੋਰਠ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਦਾਤੇ ਹਨ, ਓਹੁ ਵੀ ਤੈਨੂੰ [ਮਹੰਤ] = ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਰਬੇ ਥਾਨ ਬਨੰਤਰੀ ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੁ ਤੂ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥

ਦਾਨਾ ਤੂ ਬੀਨਾ ਤੁਹੀ ਦਾਨਾ ਕੈ ਸਿਰਿ ਦਾਨੁ॥

ਦਾਲਦ ਭੰਜਨ ਦੁਖ ਦਲਣ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ॥

[੯੩੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਮਹੰਤ] = ਪੂਜਨੀਕ ਥ੍ਰਮਾਂ ਆਦਿਕ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੂਜਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਤਿਨਿ ਕੀਆ, ਥ੍ਰਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਅਕਾਰ॥

ਸਰਬੇ ਜਾਚਿਕ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਤਾ, ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਪੁਨੈ ਬੀਚਾਰ॥

[੫੦੪-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੋਂ [ਮਹੰਤ] = ਵੱਡਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਮਹੰਤ] = ਵੱਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੁਖੀਅਨ ਮਹਿ ਸੁਖੀਆ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ, ਦਾਤਨ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ॥

ਤੇਜਨ ਮਹਿ ਤੇਜਵੰਸੀ ਕਹੀਅਹਿ, ਰਸੀਅਨ ਮਹਿ ਰਾਤਾ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਹਰਿ ਬੋਲਮਨਾ^੧ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਰਥ—ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਹਰਿ ਬੋਲ ਮਨਾ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਤੇਰੇ ਜਸ ਨੂੰ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨਾ! ਤੂੰ ਹਰੀ ਦੇ [ਛੰਦ] = ਜਸ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਬੋਲਣਾ ਕਰ, ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਇਗੀ।

ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਕਰੁਣਾਲਯ = ਕਰੁਣਾ + ਆਲਯ] ਕਰੁਣਾ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰਿਪਾ. ਦਇਆ. (੨) ਕੁਛ ਕਰਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਰੁਣਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ [ਅਲਯ] = ਘਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਦਇਆਲੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ, ਮਨਸਾ ਪੂਰਣਹਾਰਾ ॥

ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣਪਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੂੰ ਭਗਤਨ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ॥ [੭੪੭-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਈ, [ਲਯ] = ਲੈ [ਕਰੁਣ] = ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂਪੁਲੇ ਵੇਲੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਗੋਪੀ ਨੈ ਗੋਆਲੀਆ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀਆ ॥

ਰੁਕਮੀ ਭਾਂਡੇ ਸਾਜਿਆ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਭੰਨਿ ਸਵਾਰਿ ਜੀਉ ॥ [੭੩-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਅਰਿ ਘਾਲਯ ਹੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਘਾਲਯ. ਸੰ. ਘਾਲਕ. ਸੰਗਯਾ-ਵਿਨਾਸਕ. ਵਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਰ] = ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਤਾਈ [ਘਾਲਯ] = ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਤੇਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਤਤਕਾਲ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਦੂਤ ਦੁਸਮਨ ਸਭਿ ਤੁਝਤੇ ਨਿਵਰਹਿ, ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਤੁਮਾਰਾ ॥

ਜੋ ਜੋ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਦੁਖਾਏ, ਓਹੁ ਤਤਕਾਲ ਤੁਮ ਮਾਰਾ ॥ [੬੮੧-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਖਲ ਖੰਡਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਖਲ] = ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ [ਖੰਡਨ] = ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਘੋ ਭੰਡਣ ਦੁਸ਼ਟ ਖੰਡਣ, ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ॥

ਦੁਸ਼ਟ ਹਰਣ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਣ, ਸਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੮੪]

ਮਹਿ ਮੰਡਨ ਹੈ ॥ ੧੭੧ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਮਹਿ. ਸੰ. ਮਹੀ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਿਥਵੀ. ਧਰਤੀ ॥ ਮੰਡਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਵਿਭੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ. ਸਜਾਵਟ ਕਰਨੀ. ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਬਨਾਉਣਾ. (੨) ਮਰਦਨ ਕਰਨਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ। }

੧. ਹਰਬੋਲਮਨਾ ਛੰਦ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਛੰਦ ਨੂੰ, 'ਤਿਲਕਾ' ਛੰਦ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ, ਦੋ ਸਗਣ- ॥S. ॥S.

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਮਹਿ] = ਧਰਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ [ਮੰਡਨ] = ਬਨਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਵ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਾਜਿ, ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਵਾਰਿਆ॥ ਵੇਕੀ ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਅੰਤਰਿ ਕਲ ਧਾਰਿਆ॥

[੧੦੯੪-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੀਨ ਦਇਆਲੁ ਦੁਖ ਹਰਣ, ਦੁਰਮਤ ਹੰਤਾ ਦੁਖ ਖੰਡਣ॥

ਮਹਾਮੋਨ ਮਨ ਹਰਣ, ਮਦਨ ਮੂਰਤ ਮਹਿ ਮੰਡਣ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਮਹਿ] = ਧਰਤੀ ਆਦਿ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ [ਮੰਡਨ] = ਮਰਦਨ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਅਸੰਖ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਹੋਈ॥ ਤੂ ਕਰਤਾ ਗੋਵਿੰਦੁ, ਤੁਧੁ ਸਿਰਜੀ ਤੁਧੈ ਗੋਈ॥

[੧੨੮੩-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਜਗਤੋਸ਼ੁਰ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ [ਈਸ਼ੁਰ] = ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਠਾਕੁਰ ਐਸੇ ਨਾਮੁ ਤੁਮਾਰੇ॥ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੇ ਧਣੀ ਕਹੀਜੈ, ਜਨ ਕੇ ਅੰਗੁ ਨਿਰਾਰੇ॥

[੪੯੮-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲੁ ਬੇਅੰਤੁ, ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹੈ ਕਉਣੁ॥

ਤੁਧੁ ਸਿਰਜਿਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ, ਤੂ ਨਾਇਕੁ ਸਗਲ ਭਉਣੁ॥ [੧੦੯੪-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਇਹੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਤੂ ਗੋਸਾਈ॥ ਏਕ ਘੜੀ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੇ, ਜਹੁ ਵੰਡਿ ਦੇਵੈ ਭਾਈ॥

[੪੧੭-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ = ਪਰਮ + ਈਸ਼ੁਰ] ਈਸ਼ੁਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਐਸ਼ੁਰਜ (ਵਿਭੂਤੀ) ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ [ਪਰਮ] = ਵੱਡੇ [ਈਸ਼ੁਰ] = ਐਸ਼ੁਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪੂਰ ਸਮਗੀ ਪੂਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੀ॥ ਭਰਿ ਪੁਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹੀ ਸੋਭ ਜਾਕੀ॥ [੩੭੬-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਾਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਨਵਨਿਧਿ ਹਰਿ ਭਾਈ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਕਮਾਈ॥

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਜੋਗਾ ਜੀਉ॥ [੧੦੮-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਕਲਿ ਕਾਰਨ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਲਿ. ਸੰ. ਕਲ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸੁੰਦਰ. (੨) ਚੈਨ. ਸ਼ਾਂਤੀ (੩) ਕਲਾ. ਸ਼ਕਤੀ. (੪) ਸੰ. ਕਲਹ. ਸੰਗਯਾ-ਕਲੇਸ਼. ਝਗੜਾ. (੨) ਯੁੱਧ, ਜੰਗ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਲਿ] = ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ [ਕਾਰਣ] = ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਤੁਮ ਪਿੰਡ ਦੀਨ॥ ਮੁਗਧ ਸੁੰਦਰ, ਧਾਰਿ ਜੋਤਿ ਕੀਨ॥

ਸਭਿ ਜਾਚਿਕ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮ ਦਇਆਲ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹੋਵਤ ਨਿਹਾਲ॥ [੧੧੮੧-ਬਸੰਤ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ [ਕਲਿ] = ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ [ਕਾਰਣ] = ਕਰਦੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਤੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਪਿ ਹੋਆ ਰਖਵਾਲਾ॥

ਸਾਂਤਿ ਸਰਜ ਸੁਖ ਖਿਨ ਮਹਿ ਉਪਜੇ, ਮਨੁ ਹੋਆ ਸਦਾ ਸੁਖਾਲਾ॥ [੬੨੨-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਕਲਿ] = ਕਲਾ (ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ, ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਰਾਮ ਲੈ, ਨਾਲਿ ਬਾਣਾ ਦਹਸਿਰੁ ਘਾਇਆ॥

ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਲੈ ਕੰਸ ਕੇਸੀ ਮਕੜਿ ਗਿਰਾਇਆ॥

ਬਡੇ ਬਡੇ ਮੁਨਿ ਦੇਵਤੇ, ਕਈ ਜੁਗ ਤਿਨੀ ਤਨੁ ਤਾਇਆ॥ ਕਿਨੀ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥

[ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੨]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਕਲਿ] = ਕਲਹ (ਜੰਗ-ਯੁੱਧਾਂ) ਦੇ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਜੰਗ-ਯੁੱਧਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਥੰਮੁ ਉਪਾੜਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਅਹੰਕਾਰੀ ਦੋਤੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ॥

ਭਗਤਾਂ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ਵਜੀ ਵਧਾਈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੇ ਵਡਿਆਈ॥

[੧੧੫੪ ਭੈਰਉ ਮ:-੩]

ਸਰਬ ਉਬਾਰਨ ਹੈਂ॥੧੭੨॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਉਬਾਰਨ. ਸੰ. ਉਧਾਰਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਉਭਾਰਨਾ. ਬਚਾਉਣਾ. ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦਾ [ਉਬਾਰਨ] = ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਣ ਆਏ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ, ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ, ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੇ ਸਾਹਾ, ਨੈਣੀ ਪੇਖਾ ਅਗਮੁ ਅਥਾਹਾ॥

ਕਰਨੀ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਸਗਲ ਉਧਾਰਣਾ॥ [੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮੋਹਨ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ, ਤੂ ਤਾਰਹਿ॥

ਛਟਹਿ ਸੰਘਾਰ ਨਿਮਖ ਕਿਰਪਾ ਤੇ, ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਧਾਰਹਿ॥ [੧੨੧੧-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਧਾਰਣ ਹਾਰਾ॥ ਉਚ ਅਥਾਹ ਅਗੰਮ ਅਪਾਰਾ॥

ਜਿਸਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨੀ, ਸੋ ਜਨੁ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਈ ਹੇ॥ [੧੦੭੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਇਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ, ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਉਬਾਰਿਆ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ, ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ॥ [੬੨੦-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ [ਉਬਾਰਨ] = ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ, ਜਨਰਾਗਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਨਰਾਗਨੀ, ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਖਿਅਕ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਨੂੰ, ਚਿਥੇ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਰਾਖਤ ਹੈ ਅਪਨੋ ਕਰ ਦੇਕਰ, ਪਾਪ ਸਮੁੰਹ ਨ ਭੇਟਨ ਪਾਵੈ॥

ਅਉਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹਾ ਕਹ ਤੋ ਸਉ, ਸੋ ਪੇਟ ਹੀ ਕੇ, ਪਟ ਬੀਚ ਬਚਾਵੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਆਪਨ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ, ਤਹ ਤੁਮ ਰਾਖਨਹਾਰੇ॥

ਪਾਵਕ ਸਾਗਰ ਅਥਾਹ ਲਹਰਿ ਮਹਿ, ਤਾਰਹੁ ਤਾਰਨਹਾਰੇ॥

[੬੧੩-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਧ੍ਰਿਤ ਕੇ ਧਰਨ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਧਰਣ. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ-ਧਾਰਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨਾ (੨) ਸੰਗਯਾ-ਫੜਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਰੱਖਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਪਕੜ॥ ਸੰ. ਧਰਣਿ. ਸੰਗਯਾ-ਧਰਤੀ-ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ॥ ਧ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਧ੍ਰਿ. ਧਾਤੂ-ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ (ਰੱਖਣਾ), ਸਹਾਰਾ-ਦੇਣਾ (੨) ਧ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ. ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ. ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜਤਾ ਦੇ [ਧਰਣ] = ਧਾਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਤੀਅੰਤ ਧੀਰਜਤਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਤਨੇ ਵੀ, ਕੋਈ ਅਉਗਣ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਵੀ, ਉਸਦੇ ਅਉਗਣਾਂ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਚਿਤਾਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਨ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ, ਰੋਜੀ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਅਉਗਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ, ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਉੱਪਰ ਉਪਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪੱਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ, ਕਲ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆਨਿਧ ਦੇਖਨ, ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ॥

ਪਾਰ ਨ ਪਾਇ ਸਕੈ ਪਦਮਾਪਤਿ, ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਭੇਦ ਉਚਾਰੈ॥

ਰੋਜੀ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਲੋਕਤ ਰਾਜਕ, ਰੋਖ ਰੂਹਾਨ ਕੀ ਰੋਜੀ ਨ ਟਾਰੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੪੩-੪੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੁਮ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਉਪਕਾਰੀ, ਹਮ ਕਿਆ ਬਪੁਰੇ ਜੰਤਰੀਆ॥

ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਮੇਲਿਓ, ਤਉ ਮੇਰੀ ਸੂਖਿ ਸੇਜਰੀਆ॥ [੧੨੧੩-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਹਿ, ਪ੍ਰਭ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤ ਆਨੰਦ ਮੈ, ਪੇਖਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਧੀਰ॥

[੮੧੮-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ [ਧਰਣ] = ਧਰਤੀ ਨੂੰ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਰਚ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਰੂਪੀ, ਸਰੂਪ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਟਿਕਾ ਕੇ, ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਧਰਤਿ ਉਪਾਇ ਧਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਉਤਪਤਿ ਪਰਲਉ ਆਪਿ ਨਿਰਾਲਾ॥

ਪਵਣੈ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਸਭ ਥਾਈ, ਕਲਾ ਖਿੰਚਿ ਢਾਹਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਜਗ ਕੇ ਕਰਨ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਕਰਨ. ਸੰ. ਕਰਣ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਧਾਨ-ਸਾਧਨ, (੨) ਕ੍ਰਿਆ-ਕਰਨਾ. ਕੁਝ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ॥ ਜਗ. ਸੰ. ਜਗਤ. ਸੰਗਯਾ-ਸੰਸਾਰ. ਦੁਨੀਆ. (੨) ਜੰਗਮ. ਫਿਰਨ-ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਵਸਿ ਆਪੇ ਜੁਗਤਿ ਹਥਾਰਾ ॥

ਗਲਿ ਜੇਵਲੀ ਆਪੇ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਜਿਉ ਪ੍ਰਭੁ ਖਿਚੈ ਤਿਉ ਜਾਹਾ ॥ [੬੦੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ [ਕਰਨ] = ਪ੍ਰਧਾਨ-ਸਾਧਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਮਿਤ ਅਭਿੰਨ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਹੈਂ। ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਪੰਤ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਪੰਜਾ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ, ਜਗਤ ਦੀ, ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ, ਸਭ ਕੁਝ, ਤੂੰ ਹੀ, ਤੂੰ ਹੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਵੱਖ, ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕੀਤੇ ਰਚਨੁ, ਆਪੇ ਹੀ ਰਤਿਆ ॥ ਆਪੇ ਹੋਇਓ ਇਕੁ, ਆਪੇ ਬਹੁ ਭਤਿਆ ॥

ਆਪੇ ਸਭਨਾ ਮੰਝਿ ਆਪੇ ਬਾਹਰਾ ॥ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ ਦੂਰਿ, ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਹਰਾ ॥

[੯੬੬-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਈਤਹਿ ਉਤਹਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਘਟਿ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੀ ਮੋਹਿਨਾ ॥

ਕਾਰਨ ਕਰਨਾ ਧਾਰਨ ਧਰਨਾ, ਏਕੈ ਏਕੈ ਸੋਹਿਨਾ ॥

[੪੦੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਮਨ ਮਾਨਿਯ ਹੈਂ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਮਨ. ਸੰ. ਮਣਿ. ਸੰਗਯਾ-ਮਣੀ-ਰਤਨ. ਹੀਰਾ. ਮੰਤ੍ਰੀ ਆਦਿ (੨) ਚਿੰਤਮ ਵਸਤ. ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਅਰਥ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ॥ ਮਨ. ਸੰ. ਨਸ, ਸੰਗਯਾ-ਹਿਰਦਾ. ਦਿਲ. ਅੰਤਰਕਰਣ ॥ ਮਾਨਯ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪੂਜਯ, ਪੂਜਣਯੋਗ (੨) ਨਿਣਾ. ਪੂਜਣਾ (ਮਨਮਾਨਯ) ਪੰਜਾਬੀ. ਮਨ ਮਾਨਣਾ-ਕ੍ਰਿਆ-ਚਿਤ੍ਰਾ ਪਤੀਜਣਾ. ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਹੋਣਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ, ਇੱਕ ਤੈਨੂੰ ਹੀ, ਮਨ-ਵਿੱਚ [ਮਾਨਯ] = ਮੰਨਦੇ (ਪੂਜਦੇ) ਹਾਂ, ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਪੂਜਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

ਯਥਾ— ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਸਾਗਰ ਰਤਨਾਗਰ, ਅਵਰ ਨਹੀ ਅਨ ਪੂਜਾ ॥

ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ ਭਰਮ ਭਉ ਭੰਜਨੁ, ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ਦੂਜਾ ॥

[੧੨੩੩-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸ੍ਰੇਯਾ-ਪਾਇ ਗਏ ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੇ, ਤਬ ਤੇ ਕੋਊ ਆਖ ਤਰੇ ਨਹੀ ਆਨਯੋ ॥

ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਅਨੇਕ ਕਹੈ, ਮਤ ਏਕ ਨ ਮਾਨਯੋ ॥

ਸਿਮ੍ਰਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਬੈ ਬਹੁ ਭੇਦ ਕਹੈ, ਹਮ ਏਕ ਨ ਜਾਨਯੋ ॥

ਸ੍ਰੀ ਅਸਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੀ ਕਰਿ, ਮੈ ਨ ਕਹਯੋ ਸਭ ਤੋਹਿ ਬਖਾਨਯੋ ॥

[ਰਾਮਾ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੮੬੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਡਾ ਮਨ, ਤੇਰੇ ਤੇ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, [ਮਾਨਯ] = ਮੰਨਿਆ (ਪਤੀਜਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਤੇ, ਪਤੀਜਣੇ (ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ, ਸਫਲਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਿਟੇ ਅੰਧਾਰੇ ਤਜੇ ਬਿਕਾਰੇ, ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਭਾਣੀ ਭਈ ਨਿਕਾਣੀ, ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਨਾ ॥

ਭਈ ਅਮੋਲੀ ਭਾਰਾ ਤੋਲੀ, ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਦਰੁ ਖੋਲਾ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉ ਨਿਰਭਉ ਹੋਈ, ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਓਲਾ ॥

[੭੭੯-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੁਨਿ ਵਾਜੇ ਅਨਹਦ ਘੋਰਾ॥ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰਸਿ ਮੋਰਾ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੈ ਸਚੁ ਸਮਾਇਆ॥ ਗੁਰੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ॥ [੮੭੯-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਬ ਮੋਰੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਾਂ॥

ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਇਆਲ ਭਏ ਹੈ, ਇਹੁ ਛੇਦਿਓ ਦੁਸਟ ਬਿਗਾਨਾ॥ [੧੨੧੦-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ, ਕੇਵਲ ਤੈਨੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਦਾ [ਮਨ] = ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ [ਮਾਨਯ] = ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਸਿਰਮੌਰ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਰੇ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਸਚੁ, ਸਭ ਉਪਰਿ ਹਰਿ ਧਨੀ॥ ਜਿਸੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਸਰੀਕੁ, ਕਿਸੁ ਲੇਖੈ ਹਉ ਗਨੀ॥

[੭੨੩-ਤਿਲੰਗ ਮ: ੪]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਣੀ ਰੂਪ, ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ [ਮਾਨਯ] = ਮੰਨੀਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ, ਅਮੋਲਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਮਣੀਵਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਹੀਰਾ ਰਤਨੁ ਅਮੋਲੋ॥ ਆਪੇ ਨਦਰੀ ਤੋਲੇ ਤੋਲੋ॥

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ, ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਆਪਿ ਪਛਾਤਾ ਹੇ॥

[੧੦੫੨-ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਰਤਨੁ ਅਨੂਪੁ ਅਮੋਲੋ, ਆਪੇ ਪਰਖੇ ਪੂਰਾ ਤੋਲੋ॥

ਆਪੇ ਕਿਸ ਹੀ ਕਸਿ ਬਖਸੇ, ਆਪ ਦੇ ਲੈ ਭਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਮਨ ਵਿਖੇ [ਮਾਨਯ] = ਮਨਨ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਸੇ, ਸ੍ਵਣ ਮੰਨਣ, ਤੇ ਨਿਧਯਾਸਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ—ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ॥ ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਤੀਰਥ ਮਲਿ ਨਾਉ॥ [‘ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ’] ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੈਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਅਮੋਲਕ, ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਕਰੇ।

ਯਥਾ— ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਸਰਬ ਮਹਿ ਪੇਖੁ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭ ਏਕੁ॥

ਰਤਨੁ ਅਮੋਲੁ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਜਾਨੁ॥ ਅਪਨੀ ਵਸਤੁ ਤੂ ਆਪਿ ਪਛਾਨੁ॥

[੮੯੨-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਜਗ ਜਾਨਿਯ ਹੈਂ॥੧੭੩॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਨਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜਾਣਕਾਰ. ਗਿਆਨਵਾਨ. (੨) ਜਾਨਣ ਯੋਗ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਦੀ, ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਨੂੰ [ਜਾਨਯ] = ਜਾਣ ਰਹਿਆ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ, ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਜਾਣੀਜਾਣ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਇਕੁ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਜਾਣਹਿ ਭੇਤੁ॥

ਜੋ ਕੀਚੈ ਸੋ ਹਰਿ ਜਾਣਦਾ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਚੇਤੁ॥ [੮੪-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਗਤ ਤੈਨੂੰ [ਜਾਨਯ] = ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਈ ਉਚ ਨੀਚ ਕੀਨੋ ਬਨਾਉ॥ ਸਭ ਵਾਰ ਪਾਰ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਭਾਉ॥

ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਾਨੰਤ ਜਾਹਿ॥ ਮਨ ਮੂੜ ਕਿਉ ਨ ਸੇਵੰਤ ਤਾਰਿ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੩੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਜਗਤ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਕਰਨੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਉੱਤਪਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੇਰੇ ਹੀ, ਕਰਨਯੋਗ ਕੰਮ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ, ਤੁਧੈ ਹੀ ਗੋਚਰੇ॥ ਸੋਈ ਵਰਤੈ ਜਗਿ, ਜਿ ਕੀਆ ਤੁਧੁ ਧੁਰੇ॥

[੫੨੧-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ਼ ਕੀਏ ਬੈਸਣ ਕਉ ਥਾਉ॥ ਰਾਤ ਦਿਨੰਤੁ ਕੀਏ ਭਉ ਭਾਉ॥

ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਕਰਿ ਵੇਖਣਹਾਰਾ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ॥ [੮੩੯-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਜਗਤ ਵਿੱਚ [ਜਾਨਯ] = ਜਾਨਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ, ਆਤਮ ਅਭਿੰਨ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਹੀ, ਸਰਬ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮਾਣੋ ਪ੍ਰਭ ਮਾਣੋ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਮਾਣੋ॥ ਜਾਣੋ ਪ੍ਰਭ ਜਾਣੋ, ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਤੁ ਸੁਜਾਣੋ॥

[੯੨੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਾਜਨੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ, ਨਿਕਟ ਖਲੋਇੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ॥

ਜਾਨੀਅੜਾ ਹਰਿ ਜਾਨੀਅੜਾ, ਨੈਣ ਅਲੋਇੜਾ ਹਰਿ ਜਾਨੀਅੜਾ॥

ਨੈਣ ਅਲੋਇਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੋਇਆ, ਅਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਿਅ ਗੂੜਾ॥

ਨਾਲਿ ਹੋਵੰਦਾ ਲਹਿ ਨ ਸਕੰਦਾ, ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣੈ ਮੂੜਾ॥ [੯੨੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੋ ਜਾਨੈ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸੁਖ ਹੋਇ॥ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇ ਲਏ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥

[੨੯੪-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ ਅਸਟਪਦੀ-੨੩]

ਸਰਬੰ ਭਰ ਹੋਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਭਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੇ ਸਰਬੰ ਭਰਨ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਦਇਆ ਧਾਰੀ ਤਿਨਿ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਗਲੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ॥

ਮਿਹਰਵਾਨ ਕਿਰਪਾਲ ਦਇਆਲਾ, ਸਗਲੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ਜੀਉ॥ [੧੦੩-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਪੁਨੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ॥ ਜਿਉ ਬਾਰਿਕ ਮਾਤਾ ਸੰਮਾਰੇ॥

ਦੁਖ ਭੋਜਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸੁਆਮੀ, ਦੇਤ ਸਗਲ ਆਹਾਰੇ ਜੀਉ॥ [੧੦੫-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਸਰਬੰ ਕਰ ਹੋਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ [ਕਰ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ, ਰਚਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸਭ ਉਪਾਈ ਜੀ, ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜਿ ਸਭ ਗੋਈ॥

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਕਰਤੇ ਕੇ ਜੀ, ਜੋ ਸਭਸੈ ਕਾ ਜਾਣੇਈ॥ [੧੧-ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਸਰਬ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਰਚਾਇਓਨੁ, ਤੈ ਗੁਣ ਵਰਤਾਰਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥

[੯੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਸਰਬ ਪਾਸਿਯ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਸਿਯ. ਸੰ. ਪਾਸ੍ਯ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪਾਸ. ਨੇੜੇ. ਕੋਲ. (੨) ਪੰਜਾਬੀ. ਪਾਸੇ. }
ਲੁਭੇ. ਕਿਨਾਰੇ. ਵੱਖ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਅਤੀਅੰਤ [ਪਾਸਿਯ] = ਪਾਸ (ਨਜ਼ਦੀਕ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਨੇਰੇ ਹੀ ਤੇ ਨੇਰਾ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਸਦਾ ਸਰਣਾਗਤਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ॥

[੭੮੪-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਰਚਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਤੂੰ [ਪਾਸਿਯ] = ਲੁਭੇ (ਵੱਖ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਰੰਚਕ ਭਰ ਵੀ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਥਾਪੇ ਚਾਰੇ ਜੁਗ, ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਗਲ ਧਰਣ॥

ਤੁਧੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਕੀਆ, ਤੁਧੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੈ ਤ੍ਰਿਣ॥

[੧੦੯੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਓਪਤਿ ਪਰਲਉ ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰਤਾ॥ ਆਪਿ ਅਲੇਪਾ ਨਿਰਗੁਨੁ ਰਹਤਾ॥

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਅਨੰਦ ਕਰੈ ਨਾਨਕ ਕਾ ਸੁਆਮੀ॥

[੩੮੭-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਸਰਬ ਨਾਸਿਯ ਹੈ॥੧੭੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਨਾਸਿਯ. ਸੰ. ਨਾਸ੍ਯ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਨਾਸਕ. ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ, ਵਿਨਾਸ਼ਕ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ [ਨਾਸਿਯ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਸ਼, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ॥ ਜਿਨਿ ਸਿਰਜੀ ਤਿਨਿ ਆਪੇ ਗੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਸਦਾ ਤੂੰ, ਸਹਜੇ ਸਚਿ ਸਮਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੯-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਕਰੁਣਾਕਰ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਕਰੁਣਾਕਰ = ਕਰੁਣਾ + ਆਕਰ] ਆਕਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਖਾਣੀ. ਕਾਨ. (੨) ਖਜਾਨਾ. }
ਭੰਡਾਰ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਰੁਣਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ [ਆਕਰ] = ਖਾਣੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ, ਕੀਤੇ ਅਉਗਣਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਦਇਆਲ ਬਖਸੈਦ॥

[੨੮੩-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ [ਕਰੁਣਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ [ਕਰ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭੂ ਕਉ, ਜਨੁ ਅੰਤਰਿ ਰਿਦ ਲੋਚੈ, ਪ੍ਰਭ ਜਨ ਕੇ ਸਾਸ ਨਿਹਾਰੇ॥

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ, ਜਨ ਪੀਛੈ ਜਗੁ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ [੯੮੨-ਨਟ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਕਰੁਣਾਰਸ ਦੇ ਉਤਪੰਨ [ਕਰ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਕਤੇ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤਰ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿੱਚ, ਵਿਰਲਾਪ ਦੁਆਰਾ, ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਾਬਾ ਰੋਵਹੁ ਜੇ ਕਿਸੈ ਰੋਵਣਾ, ਜਾਨੀਅੜਾ ਬੰਧਿ ਪਠਾਇਆ ਹੈ॥

ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਨ ਮੇਟੀਐ, ਦਰਿ ਹਾਕਾਰੜਾ ਆਇਆ ਹੈ॥

ਹਾਕਾਰਾ ਆਇਆ ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਇਆ, ਰੁੰਨੇ ਰੋਵਣਹਾਰੇ॥

ਪੁਤ ਭਾਈ ਭਾਤੀਜੇ ਰੋਵਹਿ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ॥

ਭੈ ਰੋਵੈ ਗੁਣ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ, ਕੇ ਮਰੈ ਨ ਮੁਇਆ ਨਾਲੇ॥

ਨਾਨਕ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਾਣ ਸਿਜਾਣਾ, ਰੋਵਹਿ ਸਚੁ ਸਮਾਲੇ॥ [੫੮੨-ਵੰਡ ਹੰਸੁ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹੈ ਹੈ ਕਰਿ ਕੈ, ਓਹਿ ਕਰੇਨਿ॥ ਗਲ੍ਹਾ ਪਿਟਨਿ ਸਿਰੁ ਖੋਹੇਨਿ॥

ਨਾਉ ਲੈਨਿ, ਅਰੁ ਕਰਨਿ ਸਮਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨਿ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਇ॥

[੧੪੧੦-ਸਲੋਕ ਵਾਰਾ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮ: ੧]

ਬਿਸੰਭਰ ਹੋਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਬਿਸੰਭਰ = ਬਿਸ੍ਰ + ਭਰ] ਬਿਸ੍ਰ. ਸੰ. ਵਿਸ੍ਰ. ਸੰਗਯਾ-ਜਗਤ. ਸੰਸਾਰ॥ ਭਰ. ਸੰ. ਭਰਣ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਲਨ ਕਰਤਾ. ਭਰਨ ਵਾਲਾ॥ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ [ਬਿਸ੍ਰ] = ਸੰਸਾਰ ਦੀ [ਭਰ] = ਭਰਨ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਕੇ, ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਿਸੰਭਰ ਭਰਣੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਕਰਣੇ, ਅਧਰ ਧਰਣੇ ਸਿਸਟ ਕਰੇ॥

ਆਨੰਦ ਸਰੂਪੀ ਅਨਹਦ ਰੂਪੀ, ਅਮਿਤ ਬਿਭੂਤੀ ਤੇਜ ਬਰੇ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੨]

{ਸਾਖੀ-ਬਿਸੰਭਰ ਨਾਮ ਉਪਰ}

ਯਥਾ— ਗੁਣ ਗਾਉ ਮਨਾ, ਅਚੁਤ ਅਭਿਨਾਸੀ, ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਦਇਆਲਾ॥

ਬਿਸੰਭਰੁ ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ, ਸਰਬ ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥ [੨੪੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੜਾ ਵਿੱਦਵਾਨ, ਅਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸੀ, ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ “ਸਹਸਰ-ਨਾਮ” ਸਤੋਤ੍ਰ ਦਾ ਵੀ, ਪਾਠ ਰੋਜ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਧਨ ਤੋਂ ਹੀਣ ਸੀ, ਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਰਕਾਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿ ਤੂੰ, ਕੁਝ ਕਮਾ ਕੇ, ਘਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ, ਕਵੇਂ ਚੱਲੇਗਾ।

ਯਥਾ— ਹੁਤੇ ਏਕ, ਪੰਡਤ ਧਨ ਹੀਨਾ॥ ਬਿੰਦਿਆ ਬਿਦੱਤ, ਬਿਆਸ ਬਪੁ ਬੀਨਾ॥

ਤਾਕੀ ਤਿਯ, ਤਿਹ ਤਰਕਤ ਰਹਈ॥ ਤੂ ਧਨ ਧਾਮ, ਨ ਲਿਆਵਤ ਐਹਈ॥੧॥

ਅਤੇ ਤੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਈਸ਼ੁਰ ਪੂਜਾ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ—ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੱਸ ਸਾਡਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲੇਗਾ—ਜਿਸ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ, ਜਪਦਿਆਂ, ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਹੀ, ਬਤੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—ਉਸਨੇ ਤੇਰਾ, ਦਰਿੰਦ੍ਰ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ, ਹੋਰ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਤੇਰੇ, ਉਸਨੇ, ਕੀ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਪੂਜਾ ਪਰ, ਪੂਜਾ ਕਉ ਕਰਈ॥ ਦੂਜਾ ਕਾਮ, ਨ ਮਨ ਮਹਿ ਧਰਈ॥

ਨਹਿ ਦਰਿੰਦ੍ਰ, ਹਰਿ ਤੋਰ ਨਸਾਵਾ॥ ਜਾਪ ਜਪਤ, ਜਹਿ ਜਨਮ ਬਿਤਾਵਾ॥੨॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਓਹੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ, ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਿਆ ਕਰੇ, ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹੇ, ਇੱਕ ਦਿਨ, ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ, ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕੁਤਰਕਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ।

ਯਥਾ— ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੀਅ, ਤਾਂ ਦੁਰਮਤਿ ਦਾਗੀ॥ ਤਾਕੇ ਨਿੰਦਨ ਨੀਕੇ ਲਾਗੀ॥

ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ, ਸੇ ਸੁੰਦ੍ਰਿ ਕੇ ਬੈਨਾ॥ ਹੂੰ ਚੁਪ ਚਾਪ, ਕਹੈ ਕਛੁ ਹੈ ਨ॥੩॥

ਪਰ ਓਹੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਉਸ ਦਿਨ, ਉਸਦੇ ਦੁਰ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਬਾਹਰਿ, ਇੱਕ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਬੈਠਾ, ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੰਧਿਆ ਕਰਕੇ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 'ਸਰੰਸਰ-ਨਾਮ' ਸਤੋਤ੍ਰ ਦਾ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ—ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ "ਬਿਸ਼੍ਵੰਭਰ" ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ,

ਯਥਾ— ਤਬਹਿ ਤਮਕ, ਦਿਜ ਤਹਿ ਤੇ ਜਾਈ॥ ਸੰਧਿਆ ਕਿਆ, ਸਰਤਾ ਤੱਟ ਭਾਈ॥

ਬਿਸ਼ਨ ਸਰੰਸਰ, ਨਾਮ ਕੋ ਬਾਨੀ॥ ਬਿਸ਼੍ਵੰਭਰ ਤਹਿ, ਨਾਮ ਬਖਾਨੀ॥੪॥

ਉਸ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ "ਬਿਸ਼੍ਵੰਭਰ" ਆਇਆ,—ਤਦ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਹ ਨਾਮ, ਜੋ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਬਿਆਸ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੱਖਿਆ (ਲਿਖਿਆ) ਹੈ,—ਸੋ ਇਹ ਨਾਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਕਿਤੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਜੇਕਰ—(ਬਿਸ਼੍ਵੰਭਰ = ਜਗਤ ਨੂੰ ਭਰਣ ਪੋਸ਼ਣ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਣਾ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ?

ਯਥਾ— ਦੁਖਤ ਦਿਜਹਿ, ਤਹਿ ਅਰਥ ਨ ਸੁਝਾ॥ ਮਿੱਥਯਾ ਨਾਮ, ਬਿਆਸ ਕ੍ਰਿਤ ਬੂਝਾ॥

ਜੋ ਹਰਿ, ਬਿਸ਼੍ਵੰਭਰ ਬਰ ਹੋਈ॥ ਤਉ ਮੇਸੇ, ਕੀ ਅਭਰਹਿ ਗੋਈ॥੫॥

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਾਮ ਮਿੱਥਯਾ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ—ਉਸ ਨਾਮ ਉੱਪਰ, ਹੜਤਾਲ ਫੇਰ ਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ "ਵਿਸ਼ਨੂ ਸਰੰਸਰ ਨਾਮ" ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਗਿਆ—ਅਤੇ ਉਸ ਵਕਤ, ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ—ਕਿ ਇਸ ਭਗਤ ਦੀ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈ—ਪਰ "ਬਿਸ਼੍ਵੰਭਰ" ਮੇਰਾ ਜੋ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ, ਸੰਕਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ,—ਇਸ ਕਰਕੇ—ਇਹ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਊ,—ਇਸ ਸੰਕਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ—ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ,—ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇਗਾ।

ਯਥਾ— ਤਾਂ ਛਿਨਿ ਬਿਪ੍ਰ ਲਾਇ ਹਰਤਾਲੂ॥ ਪੂਰਨ ਪਾਠ ਕੀਓ, ਦ੍ਰਿਜ ਦਿਆਲੂ॥

ਤਬ ਹਰਿ ਪੀਤੰਬਰ ਬਰ ਪਾਈ॥ ਸਮਝੀ ਪ੍ਰੀਤ, ਬਿਰਦ ਬਡਿਆਈ॥੬॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਇੱਕ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ, ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲੋ—ਮੈਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ,—ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ, ਸੁਣ ਕੇ, ਸੋਚਿਆ, ਇਹ ਕੋਈ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ—ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਹਰਿ ਖੜੇ, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦਾ, ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਹਾਂ—ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦੇ ਕੇ, ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ,—ਮਾਤਾ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਧਨ ਦੀ, ਗਠੜੀ ਦਾ, ਬਹੁਤ

ਭਾਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਛੇਤੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ,-ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਕਿਹਾ-ਤਾਂ ਕਿਤੇ, ਬੜੇ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ,-ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ-ਕਿ ਠੀਕ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁੰਡਾ, ਭਾਰ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤਬ ਤਾਕੇ ਬਨ, ਬਿੱਦਯਾ ਅਰਥੀ॥ ਪਹੁੰਚੇ ਜਹਾਂ, ਨਾਰਿ ਦਿਜ ਬਰ ਕੀ॥

ਗੀ ਮਾਤਾ ਅਬ ਖੋਲ ਕਿਵਾਰਾ॥ ਧਨ ਗਨ ਭੋਜਿਓ, ਪੰਡਤ ਭਾਰਾ॥੭॥

ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ, ਸੋ ਸੁੰਦਰਿ ਸਕੁੰਚਾਈ॥ ਸਮਝ ਸਮਝ, ਮਨ ਮਿਥਯਾ ਪਾਈ॥

ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਹਰਿ ਕਹਿ, ਖੋਲਤ ਨਾਹੀ॥ ਮੈ ਬਿੱਦਯਾਰਥਿ, ਤਵ ਪਤਿ ਆਹੀ॥੮॥

ਤਬ ਨਿਜ ਦੁਆਰ ਕਿਵਾਰ ਉਘਾਰਾ॥ ਲੱਖਯੋ ਰੂਪ ਦਿਜ ਕੋ, ਹਰਿ ਧਾਰਾ॥

ਤਵ ਕੋ ਨਾਮ, ਅਹੈ ਸੁਖ ਧਾਮੁ॥ ਬੋਲੇ ਬਿਹੰਸਿ, ਬਿਰਦ ਧਰ ਰਾਮੁ॥੯॥

ਜਦ ਭਾਰ ਲਾਹ ਕੇ, ਹੇਠ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ-ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਉਸ ਗੱਠੜੀ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ, ਅਨਗਿਣਤ ਧਨ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ-ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ-ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ,- ਉਸ ਵਕਤ ਹੱਸ ਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਦਯਾਰਥੀ ਰੂਪ, ਭਗਵਾਨ ਨੇ, ਕਿਹਾ-ਹੇ ਮਾਤਾ ਮੈਂ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਾਸ, 'ਬਿਸ਼੍ਨੁਭਰਾ' ਹਾਂ-ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦਾ, ਖਾਸ ਵਿੱਦਯਾਰਥੀ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਧਨ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ-ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ-ਹੇ ਮਾਤਾ, ਇਹ ਗੱਲ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿ ਦੇਣੀ, ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ, 'ਬਿਸ਼੍ਨੁਭਰਾ' ਵਿੱਦਯਾਰਥੀ, ਆਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਧਨ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮੈ ਬਿਸ਼੍ਨੁਭਰਾ, ਮਾਤ ਤਵ ਦਾਸਾ॥ ਪੰਡਤ ਕੋ ਬਿੱਦਯਾਰਥਿ ਖਾਸਾ॥

ਯਹ ਧਨ ਅਨਗਨ, ਧਾਮਹਿ ਰਾਖੀ॥ ਕਹਿਹੁ ਮਾਤ, ਦਿਜ ਬਰ ਸਾਖੀ॥੧੦॥

ਅਤੇ ਇਹ, ਮੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ, ਪੀਤਾਂਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ, ਦੇ ਦਿਆ ਜੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਬਿਆਸ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਮਿੱਥਯਾ ਹੀ ਲਿਖ ਦੇਣ, ਉਹ ਜੋ ਵੀ, ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਸਤ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ-ਭਗਵਾਨ ਚਲੇ ਗਏ।

ਯਥਾ— ਤਿਸ ਭੋਜਿਓ ਧਨ, ਹਮ ਪਹੁੰਚਾਵਾ॥ ਪੀਤਾਂਬਰ ਅਬ, ਲੇਹੁ ਸੁਹਾਵਾ॥

ਮਮ ਨਾਮਹਿ, ਮਿਥਯਾ ਕੋ ਕਰਹੀ॥ ਯਹ ਸ਼ਕਤਹਿ, ਨਹਿ ਬਿਆਸਹਿ ਧਰਹੀ॥੧੧॥

ਇੱਧਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਧਿਆਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ,-ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉੱਠ ਕੇ, ਘਰ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਆ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਪਿਆ ਹੈ-ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ-ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ, ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ, ਵਿੱਦਯਾਰਥੀ ਵਾਲੀ, ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ।

ਯਥਾ— ਦਿਜ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਭਇਓ ਤਬ ਆਇਓ॥ ਅਗਰ ਸੁਦਾਮਾ ਵਤ ਧਨ ਪਾਇਓ॥੧੨॥

ਤਦ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਬੜਾ ਪਛਤਾਵਾ ਲੱਗਾ,-ਕਿ ਮੈਂ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਝੂਠਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਜੋ ਮਿਟਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ,-ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁੱਛ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਸਤੇ,-ਮੈਂ ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਮ ਵਿੱਚ-ਦੋਸ਼ ਅਰੋਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ,-ਇਹ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ,-ਫੇਰ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਕੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸਮੁੱਦ੍ਰ, ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ,- ਅਤੇ ਉਸੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਫਿਰ ਜੁੜ ਗਿਆ।

ਯਥਾ— ਸਮਝ ਸਮਝ, ਹਰਿ ਭਗਤ ਬਡਾਈ॥ ਉਰ ਦਿਜ ਕੇ, ਭਗਤੀ ਉਠ ਆਈ॥੧੩॥

ਉਸ ਵਕਤ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਇਸਥਿਤ ਹੋਏ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ, ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ, ਕਿਹਾ-ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੂੰ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨ ਕਰ, ਕਿ ਮੈਂ ਈਸ਼ੁਰ ਨਾਮ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ ਅਰੋਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ,-ਇਹ ਤਾਂ, ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਸੀ,-ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਨੂੰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ

ਯਥਾ— ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਨੇ ਜਾ ਕਥਾ ਕਉ, ਉਪਜੈ ਪ੍ਰੀਤ ਬਿਸਾਲ॥

ਰਸਿਕਨ ਕੇ ਬਸ ਕਰਨ ਕੀ, ਯਹ ਮੁਕਤਮਣਿ ਮਾਲ॥

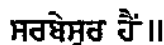
ਹਰਿ ਨਿਹਾਲ ਯਾ ਚਰਿਤ ਹਰਿ, ਜਾਨਤ ਕੋ ਮਤਿਮੰਤ ॥

ਭਜ ਤਾਰਿ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸਾ, ਜੋ ਹਰਿ ਬਖਸ਼, ਧਰ ਹਰਿ ਸੰਤ ॥

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰ ਭਰੋਸ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪੀਜੈ॥ ਉਦਰ ਭਰਨ ਹਿਤ, ਚਿੰਤ ਨ ਕੀਜੈ॥

ਦਸਮ ਗੁਰੂ, ਕਰ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸਾ ॥ ਸੁਨਹੁ ਖਾਲਸਾ ਸੁਖਦ ਸੁਦੇਸਾ ॥

ਨਿਸਦਿਨ ਨਾਮ ਜਪੋ ਕਰਤਾਰਾ॥ ਬਿਸੁੰਭਰ ਹੈ, ਬਿਰਦ ਅਪਾਰਾ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਰਬ] = ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਈਸ਼ਵਰ] = ਐਸ਼ਵਰਜ (ਵਿਭੂਤਿ) ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਧਨੁ ਮਾਲ ਜੋਬਨ ਜਗਤਿ ਗੋਪਾਲ॥ ਜੀਅ ਪਾਣ ਨਿਤ ਸੁਖ ਪਤਿਪਾਲ॥ [੧੧੫੧-ਭੈਰਵੀ ਮ: ੫]

ਦੁਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸਰਬ] = ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ [ਈਸ਼ਰ] = ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਤਿਪਾਲ ਪਭ ਕ੍ਰਿਪਾਲ, ਕਵਨ ਗੁਨ ਗਨੀ॥ ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਰੰਗ, ਸਰਬ ਕੋ ਧਨੀ॥

[੧੧੫੩-ਭੈਰਵੀ ਮ: ੫]

ਜਗਤੇਸੁਰ ਹੈਂ ॥੧੭੫॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਸਰਬ] = ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਅਸਲੀ [ਈਸ਼ਰ] = ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤਮ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਜਗਤ ਗੁਰ ਸਾਮੀ॥ ਹਮ ਕਹੀਅਤ ਕਲਿਜਗ ਕੇ ਕਾਮੀ॥

[੭੧੦-ਜੈਤਸਰੀ ਬਾਣੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਦੁਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਰੂਪੀ [ਈਸ਼ਵਰ] = ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਸੰਜਗਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਗਦੀਸ਼ ਈਸ਼ ਗੋਪਾਲ ਮਾਧੋ, ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਵੀਚਾਰੀਐ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਮਿਲਿ ਸੰਗਿ ਸਾਧੁ, ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਚਿਤਾਰੀਐ॥ [੯੨੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਗੰਨਾਥ ਜਗਦੀਸ਼ੁਰ ਕਰਤੇ, ਸਭ ਵਸਗਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਕੇਰੀ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਣਾਗਤਿ ਆਏ, ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਪੈਜ ਜਨ ਕੇਰੀ॥ [੧੭੦-ਗਉੜੀ ਮ: ੪]

ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ ਹੈਂ ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ = ਬ੍ਰਹਮੰਡ + ਅਸ] ਬ੍ਰਹਮੰਡ. ਸੰ. ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ. (ਬ੍ਰਹਮ + ਅੰਡ) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਆਂਡਾ. ਗੋਲਾਕਾਰ ਜਗਤ.—ਮਨੂ ਸਿੰਘੜੀ, ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ, ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਰੰਗਾ, ਆਂਡਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਛੁੱਟ ਕੇ, ਦੋ ਖੰਡ (ਟੁਕੜੇ) ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ, ਸਤ ਉਪਲੋ ਲੋਕ, ਸੂਰਗ ਆਦਿ, ਅਤੇ ਸਤ ਹੇਠਲੇ ਲੋਕ, ਪਾਤਾਲ ਆਦਿ ਬਣੇ॥ ਅਸ. ਸੰ. ਅਸਿ (ਅਸਤੀਤੁ) ਕ੍ਰਿਆ-ਹੈ। (੨) ਅਸ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਣ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਬੂਲ ਸਰੀਰ, ਵੈਰਾਟ ਹੀ, ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ-ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੇਤ੍ਰ, ਅਕਾਸ਼ ਸਿਰ, ਤੇ ਪਤਾਲ ਚਰਨ ਹਨ, ਸੰਪੂਰਨ ਬਨਾਸਪਤੀ ਉਸਦੇ ਰੋਮ, ਨਦੀਆਂ, ਨਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਪੇਟ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜੀਵ ਉਸੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੱਲਰ ਦੇ ਫਲ ਵਿੱਚ, ਮੱਛਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ-ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਅਕਾਰ ਰੂਪ, ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਬਿਅੰਤੁ ਅਵਿਗਤੁ ਅਗੋਚਰੁ, ਇਹੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਆਕਾਰੁ॥

ਕਿਆ ਹਮ ਜੰਤ ਕਰਹਿ ਚਤੁਰਾਈ, ਜਾਂ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਝੈ ਮਝਾਰਿ॥ [੩੭੯-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਕਾ ਸਭੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ, ਹਰਿ ਰਵਿਆ ਸਭੁ ਆਪੈ॥

ਹਰਿ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ, ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਪੈ॥ [੯੫੩-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰਾ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥ [੨੯੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਦੀਪ, ਰਵਿਆ ਸਭ ਲੋਈ॥

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋ ਬੁਝਸੀ, ਨਿਰਮਲ ਜਨੁ ਸੋਈ॥ [੭੦੬-ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਲਿਆ॥ ਤੂੰ ਦੀਪ ਲੋਅ ਪਇਆਲਿਆ॥

ਤੂੰ ਥਾਨਿ ਥਨਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਚੁ ਅਧਾਰੁ ਜੀਉ॥

[੭੪-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ [ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ] = ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਤੇਰਾ ਹੀ, ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਖਾਣੀ ਆਪੇ ਬਾਣੀ, ਆਪੇ ਖੰਡ ਵਰਭੰਡ ਕਰੇ॥

ਆਪਿ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਪਿ ਹੈ ਸਾਗਰੁ, ਆਪੇ ਹੀ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਧਰੇ॥

[੫੫੨-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੯]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਿਹ ਅੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਕੀਨੇ ਸੁ ਚੌਦਹ ਖੰਡ॥

ਸਭ ਜਗਤ ਕੀਨ ਪਸਾਰ॥ ਅਬਿਯਕਤ, ਰੂਪ ਉਦਾਰ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੭]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ, ਤੂੰ ਹੀ [ਅਸ] = ਪ੍ਰਾਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਥਿਨਾਸੀ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਖੰਡ॥ ਧਾਰਣ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥

ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਪੁਰਖ ਪਰਤਾਪ॥ ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਤ ਨਾਨਕ ਜਾਪ॥

[੨੮੨-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਮਨ ਤਾਕੀ ਓਟੁ ਗਹੀਜੈ ਰੇ॥

ਜਿਨਿ ਧਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਹਰਿ, ਤਾਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪੀਜੈ ਰੇ॥ [੨੦੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ, ਸੂਰਨ ਜੈਸੇ ਸੁਨੈਹਰੀ [ਅੰਡ] = ਅੰਡੇ ਤੋਂ, ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਰਚਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂ (ਕਰਮਾਂ) ਦੇ ਸੰਜਗਤ, ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ, ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੁਆਰਾ, ਉਤਪੰਨ, ਮਹਤੱਤ੍ਵ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ, ਇੱਕਠ

ਤੋਂ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦਾ, ਸੂਰਨ ਜੈਸਾ, ਸੁਨੈਹਰੀ ਅੰਡਾ, ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਉਸਨੂੰ, ਇਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪਏ ਨੂੰ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਿੱਬ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ, ਤਦ ਤੂੰ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਦੇ, ਸੂਰਗ ਆਦਿ ਸਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਪਾਤਾਲ ਆਦਿ, ਸਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਰੱਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਗੋਲਾਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮੰਡ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਿਹ ਅੰਡਹ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚਿਓ॥ ਦਸਚਾਰ ਕਰੀ ਨਵ ਖੰਡ ਸਚਿਓ॥

ਰਜ ਤਾਮਸ ਤੇਜ ਅਤੇਜ ਕੀਓ॥ ਅਨਭਉ ਪਦ ਆਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ਲੀਓ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੪੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਸਚੁ ਕੀਆ ਕਰ ਜੋੜਿ॥ ਅੰਡਜ ਫੋੜਿ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜਿ॥

ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਕੀਏ ਬੈਸਣ ਕਉ ਥਾਉ॥ ਰਾਤ ਦਿਨਤੁ ਕੀਏ ਭਉ ਭਾਉ॥

ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਕਰਿ ਵੇਖਣਹਾਰਾ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ॥ [੮੩੯-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧]

ਖਲ ਖੰਡਸ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਖਲ. ਇਸਦਾ ਸੰਪਰਦਾਈ ਅਰਥ-‘ਨਿਸ਼ਚੇ’ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੁਸ਼ਟ. ਮੂਰਖ. ਨਿਰਦਈ। ਖੰਡਸ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਖੰਡਣ ਕਰਤਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ (੨) [ਖੰਡਿਸ = ਖੰਡ + ਈਸ] - ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਖਲ] = ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ [ਖੰਡਿਸ] = ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਰਤੈ ਕੀਆ ਤਪਾਵਸੋ ਦੁਸਟ ਮੁਏ ਹੋਇ ਮੂਰੇ॥ ਨਾਨਕ ਰਤਾ ਸਚਿ ਨਾਇ, ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਸਦਾ ਹਜੂਰੇ॥

[੧੩੩-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੁਸਟ ਗੰਜਨ ਸੱਤ੍ਰ ਭੰਜਨ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕਰਤਾ, ਜਗਤ ਮਹਿ ਜਿਹ ਗਾਥ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਖਲ] = ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ [ਖੰਡਿਸ] = ਖੰਡਾਂ ਦਾ [ਈਸ] = ਈਸ਼ਰ (ਮਾਲਿਕ) ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੂੰ ਹੀ ਰਚੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਅਸੰਖ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਹੋਈ॥ ਤੂ ਕਰਤਾ ਗੋਵਿੰਦੁ ਤੁਧੁ ਸਿਰਜੀ ਤੁਧੈ ਗੋਈ॥

[੧੨੮੩-ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਲੋਅ ਸਚੇ ਆਕਾਰ॥

ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਕਰਣੇ ਸਰਬ ਬੀਚਾਰ॥

[੪੬੩-ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਰੇ॥

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਨਿਤ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ, ਇਕੁ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਮੂਰਖਿ ਜਾਤਾ ਰੇ॥

[੬੧੨-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਮਨ ਤਾਕੀ ਓਣੁ ਗਹੀਜੈ ਰੇ॥

ਜਿਨਿ ਧਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਹਰਿ, ਤਾਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪੀਜੈ ਰੇ॥

[੨੦੯-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਪਰ ਤੇ ਪਰ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਰ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਪਰੇ ਹੋਵੇ. ਦੂਰ. (੨) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ, ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਓਲੇ) ਹਨ, ਤੂੰ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ (ਓਲੇ) ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਅਤੀਅੰਤ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ॥ ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ, ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀ ਬਾਣੁ॥
ਜਿਵ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ, ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ॥

ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ, ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ॥ [੭-ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਮ ਵਡ ਪੁਰਖ ਬਡ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ, ਹਮ ਢੂੰਢਿ ਰਹੇ ਪਾਈ ਨਹੀ ਹਾਥ॥

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਤੂ ਆਪਨ ਜਾਨਹਿ ਆਪਿ ਜਗੰਨਾਥ॥

[੧੨੯੬-ਕਾਨੜਾ ਮ: 8]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਤੇ ਪਰੈ ਪਰੈ ਤੇ ਊਚਾ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹਿਓ॥

ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿਓ ਭਗਤਨ ਕਉ, ਜਨ ਸਿਉ ਪਰਦਾ ਲਾਹਿਓ॥ [੧੨੯੯-ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਜੋ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ਤੇ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕ ਹਨ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੱਯਕ ਆਤਮਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਾਣਮਯ, ਮਨੋਮਯ, ਵਿੰਗਯਾਨਮਯ ਆਦਿਕ ਸਰਬ ਕੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅੰਤਰ ਤੋਂ ਅੰਤਰ, ਪ੍ਰਤੱਯਕ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੁਮ ਹਰਿ ਸਰਵਰ ਅਤਿ ਅਗਾਹ, ਹਮ ਲਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਅੰਤੁ ਮਾਤੀ॥

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ, ਮਿਤਿ ਜਾਨਹੁ ਆਪਨ ਗਾਤੀ॥ [੬੬੮-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: 8]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੰਚ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਕਾਇਆ ਕੀਨੀ॥ ਜਿਸ ਮਹਿ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਲੈ ਚੀਨੀ॥

ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ, ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ॥ [੧੦੩੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਸੰਘਾਤ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ) ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ 'ਪਰ ਤੇ ਪਰ ਹੈ' ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਪਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਉਸਦਾ ਇਕ ਨਾਮ 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਾਪ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ (ਇਕ ਰੂਪ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ—

{ ਸਾਖੀ- 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ। }

ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੋਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ਼ਠੀ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਸ, ਇੱਕ ਸਿੱਦਾ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਭੋਲਾ-ਭਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੋ, ਜਿਸਦੇ ਜਾਪ ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ, ਪਹਿਲਾ ਇੱਥੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਸਾਲ ਭਰ ਸੇਵਾ ਕਰ, ਤਾਂਕਿ ਤੈਨੂੰ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਆ ਜਾਵੇ।

ਤਦ ਓਹੁ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਬੜਾ ਸ਼ਰਧਾ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਦ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਤਦ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਸ ਆ ਕੇ, ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ, ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੋ, ਤਦ ਮਹਾ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ, ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ, ਧੀਰਜਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਜੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਭਰ, ਹੋਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ, ਤਾਂਕਿ ਤੇਰਾ, ਤਨ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਤਦ ਓਹੁ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ, ਸਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਚਿੱਤ ਇਤਨਾ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਕੇ, ਅਭੋਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ,—ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ, ਉਸਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖਾ! ਤੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਂਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਫੇਰ ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ, ਜਾਪ ਕਰਿਆ ਕਰੀਂ,

ਤਦ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ, ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਬਣ ਗਿਆ, ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ, ਸਫ਼ਾਈ ਆਦਿ ਕਰਕੇ, ਬੜੀ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਵੀ, ਓਥੇ ਆ ਕੇ ਆਸਣ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਓਹੁ ਭੋਲਾ-ਭਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ, ਆ ਗਿਆ, ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇ, ਉਸਦੇ ਪੈਰ, ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਅਤੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਹੀ, ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਓਹੁ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਐਨਾ ਮਸਤ ਸੀ, ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਿਛਾਈ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤੇ ਵਿਛਾਈ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ, ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰ, ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਹੋਏ ਦੇਖ ਕੇ, ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਪਰੇ ਪਰੇ'—ਤਦ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ, ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ, 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਹੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਕੱਲ ਕਿਹਾ ਜੋ ਸੀ, ਕਿ ਤੈਨੂੰ, ਸਵੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਦੱਸਾਂਗੇ, ਇਸ ਲਈ, ਏਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਜਪਣ ਲਈ, ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸੀ ਦਾ ਜਾਪ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ, ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ, ਰਾਤ ਦਿਨ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਜਾਪ ਨਾਲ, ਉਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਓਹੁ ਭਗਵਾਨ ਦੇ, ਜੈਸੇ ਸਰੂਪ ਦੀ, ਚਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਵੈਸੇ ਸਰੂਪ ਦੇ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਭਜਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਚਮਕਾਰੇ ਵੀ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਚਿਤ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਸ ਹੀ, ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ, ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ, ਇੱਛਾ ਵੀ ਮਿੱਟ ਗਈ, ਤਦ ਇੱਕ ਦਿਨ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਕੋਹ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ, ਤਦ ਉਸੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਚੇਲੇ ਨੂੰ, ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਕੋਈ ਤੀਹ ਚਾਲੀਸ ਕੋਹ ਤੇ, ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਦੱਸ ਕੇ, ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ, ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਤੇ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਜਵਾਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਆਵੀਂ, ਜਦ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਸਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਵੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਦ ਭਗਵਾਨ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ, ਆ ਮਿਲੇ, ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚੱਲਿਆ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਣ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ? ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਦਾ ਤੂੰ 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈਂ, ਓਹੁ, ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਬੈਠ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਤੱਤਛਿਣ, ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਦੇ ਦੇਵੀਂ, ਜਦ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਆ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਦਿੱਤੀ, ਤਦ ਓਹੁ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਤੂੰ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ, ਵਾਪਸ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਤਦ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੇਵਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਭਗਵਾਨ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚੱਲਿਆ ਹੈਂ, ਤਦ ਮੈਂ, ਸਭ ਗੱਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਏਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਦ ਓਹੁ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆ ਗਏ, ਮੈਂ ਤਾਂ, ਕੁਝ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਓਹੁ ਮੈਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਕੇ ਚੱਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ, ਇਹ 'ਪਰੇ ਪਰੇ' ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਕਦੋਂ ਦਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਤਾਂ, ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਵੇਦਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਭ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੩) ਅਜਪਾ ਜਪ-‘ਨਾਦਯੋਗ’ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਨਾਦਾਂ (ਸ਼ਬਦਾਂ) ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਦੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਪਰ, ਜੋ ਕਿ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਨਿਰੰਤਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ, ਹੋ ਰਹੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ, ਮਨ ਨੂੰ, ਲਾਈ ਰੱਖਣਾ ‘ਅਜਪਾ ਜਾਪ’ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਓਅੰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਜਾਪ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜਪੇ ਹੀ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਹੀ, ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੪) ਅਜਪਾ ਜਪ-‘ਵੇਦਾਂਤ’ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਸੋਹੰ’ ਤੇ ‘ਹੰਸੋ’ ਦਾ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ, ਅਹੰਗ੍ਰਹ ਉਪਾਸਨਾ ਰੂਪ ‘ਹੰ’ ਅਤੇ ‘ਸ’ ਦੇ ਅੱਖਰ ਦੇ, ਅਰਥ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ, ਜਪਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪ-ਕਿ [ਹੰ] = ਮੈਂ [ਸੋ] = ਓਹੁ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਰੂਪ ਹਾਂ,-ਤੇ [ਸੋ] = ਓਹੁ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਭੂ [ਹੰ] = ਮੈਂ (ਆਤਮ) ਸਰੂਪ ਹਾਂ ਅਰਥਾਤ-ਆਤਮਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ,-ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੈ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ, ‘ਸੋਹੰ’ ਦੇ, ਜਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਅਜਪਾ ਜਾਪ’ ਹੈ।

(੫) ਅਜਪਾ ਜਪ-‘ਸੰਤ ਮਤ’ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ‘ਓਅੰ-ਸੋਅੰ’ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ, ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਹੈ।

(੬) ਅਜਪਾ ਜਪ-‘ਗੁਰਮਤ’ ਅਨੁਸਾਰ-ਕੇਵਲ ਚਿੱਤ ਬਿੱਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਸਾਸ-ਗਿਰਾਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਣਾ-ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਹੈ। (੭) ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ-ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿੱਚੋਂ, ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਾ ਵੀ, ‘ਅਜਪਾ ਜਾਪ’ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਿਰਫ਼ ਧਿਆਨ ਹੀ ਜੋੜੀਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ [ਅਜਪਾ] = ਜਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਜਾਪ ਦੀ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ-ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਬ ਹੀ, ਤੇਰਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਨੂੰ, ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਆਮ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ ਵੀ, ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ, ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਨਾਨਕ ਪਾਇਆ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ, ਉਧਰਿਆ ਸਗਲ ਜਹਾਨੁ॥ [੧੧੩੮-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਜਪਿਓ ਲਿਵ ਲਾਈ ਸਾਧਿਕ ਮੁਨਿ ਜਪਿਆ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਧਿਆਇਆ, ਮੁਖਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਰਵਿਆ॥

ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਜਪਿਓ ਤੇ ਭਾਏ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਪਇਆ॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਤਰਿਆ॥

ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਬਾਲਮੀਕੁ ਬਟਵਾਰਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਪਇਆ॥ ਰਹਾਉ॥

ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬੇ ਜਪਿਓ, ਰਿਖਿ ਬਪੁਰੈ ਹਰਿ ਗਾਇਆ॥

ਸੰਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੈ ਦੇਵੀ ਜਪਿਓ, ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿਆ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਜਿਨਾ ਮਨੁ ਭੀਨਾ, ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਪਇਆ॥ ੨॥

ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਧਿਆਇਓ, ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥

ਅਨਤ ਤਰੰਗੀ ਨਾਮੁ ਜਿਨ ਜਪਿਆ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਕਰਿ ਸਕਿਆ॥ [੯੯੫-ਮਾਰੂ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅਜ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਵੀ, ਤੇਰੇ [ਪਾ] = ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪੂਜਾ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਵੀ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਦੁਆਰੈ॥ ਉਭੇ ਸੇਵਹਿ ਅਲਖ ਅਪਾਰੈ॥

ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਦਰਿ ਦੀਸੈ ਬਿਲਲਾਦੀ, ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਤਿਸਕੀ ਸੇਵਾ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ॥

ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਤੂ ਅਪਣੀ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਰਾ ਹੇ॥ [੧੦੫੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜਪਾ] = ਜਾਪਣੇ (ਜਾਨਣੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਦੇ (ਇਹ ਹੈ) ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, -ਸਰਬ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਤੂੰ ਅਗੋਚਰ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੂੰ, ਸਭ ਦੇ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰਿ ਦੀ, ਹਰ ਹਾਲਤ ਨੂੰ [ਜਪ] = ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਹੈ, ਹਰ ਚੀਜ਼, ਤੈਨੂੰ ਜਾਪਦੀ (ਦਿਖਾਈ) ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼, ਤੈਥੋਂ ਲੁੱਕੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਇਕੁ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਜਾਣਹਿ ਭੇਤੁ ॥ ਜੋ ਕੀਚੈ, ਸੋ ਹਰਿ ਜਾਣਦਾ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਚੇਤੁ ॥

[੮੪-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜਪਾ] = ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਚਿੰਤਯ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਚਿਤਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਤੂੰ ਅਚਿੰਤਯ ਸ਼ਕਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵੀ, ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਵੀ, ਤੂੰ ਅਚਿੰਤਯ ਸਰੂਪ ਹੈਂ—ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਅਚਿੰਤਯ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਸਰਬ ਦੇ [ਜਪ] = ਜਪਣੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਯਾਨੇ ਧਿਆਨ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਹਜ ਬਿਨੋਦ ਚੋਜ ਆਨੰਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਓ ਅਚਿੰਤਾ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਸਾਚੀ ॥ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਤਿਸੁ ਸੰਗਿ ਮਨੁ ਰਾਚੀ ॥

[੧੧੫੭-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਤ ਜਨ, ਤੈਨੂੰ “^੧ਓਅੰ-^੨ਸੋਹੰ” ਦੇ ‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ [ਜਪ] = ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰ-ਸੋਹੰ ਰੂਪ ‘ਅਜਪਾ-ਜਪ’ ਨਿਰੰਤਰ ਧਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸੰਤ ਜਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਆਪ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, -ਉਸ ਵਿੱਚ ‘ਸੋ’ ਤੇ ‘ਹੰ’ ਦਾ ਸੁਨਣਾ ਹੀ ‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸੋਹੰ ਸੋ ਜਾਕਉ ਹੈ ਜਾਪ ॥ ਜਾਕਉ ਲਿਪਤ ਨ ਹੋਇ, ਪੁੰਨ ਅਰੁ ਪਾਪ ॥

[੧੧੬੨-ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

੧. ਓਅੰ ਦਾ ਜਪ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਜਪਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਧੁਨੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, -ਜੋ ਕਿ ਮੁੱਖ ਦੇ ਦੁਆਰਾ, ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, -ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ, ਸਹੀ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਨ ਜਪੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਜਪ ਹੀ ‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਹੈ—ਇਹ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ, ਇਕਰਸ, ਓਅੰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਨਿਰੰਤਰ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, -ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਇਹ ਓਅੰ ਜਪ, -‘ਅਜਪਾ-ਜਪ’ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਪੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨. ‘ਸੋਹੰ’-ਯੋਗਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ‘ਹੋਸ’ ਨਾਮਕ-ਪਰਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ, ‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ‘ਹੋਸ’ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਇਹ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਸੁਆਸ ਵਿੱਚ ‘ਹੰ’ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਸੁਆਸ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਤ-ਦਿਨ, ਵਿੱਚ, -੨੧੬੦੦, ਵਾਰ, ਜਪੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ—ਇਹ ‘ਹੋਸ’ ਰੂਪ ਜਪ, ਤੇ—ਇਸਦਾ ਉਲਟਾ ‘ਸੋਹੰ’ ਰੂਪ ਜਪ, ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ‘ਅਜਪਾ-ਜਪ’ ਹੈ—ਅਤੇ ਇਸੀ ‘ਹੋਸ’ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਨੂੰ, ਸੰਤ ਜਨ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਲਈ—ਆਉਂਦੇ ਸੁਆਸ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਸ ਵਿੱਚ ‘ਹੰ’ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇਹ ‘ਸੋਹੰ’ ਰੂਪ ਜਪ, ਧਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਧਿਆਨ ਜੋੜ ਕੇ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ-ਵੇਦਾਂਤ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ, ਜੋ ‘ਸੋਹੰ’ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਜਪ ਹੈ, -ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ-ਬ੍ਰਹਮ ਹਾਂ, -ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ-ਸ਼ੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨਯੋਗ ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਜਪ ਹੈ, -ਜੋ ਕਿ ਮੁੱਖ ਤੋਂ, ਜਪੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ—‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਿਰਫ਼ ਆਤਮਾ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਹੈ—ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਜਪ ਵੀ—ਸਿਰਫ਼ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ—‘ਅਜਪਾ ਜਪ’ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੋਹਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੀਐ ਸਬਦਿ ਭੋਦਿ ਪਤੀਆਇ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੀਐ, ਅਵਰੁ ਕਰੇ ਕਿ ਕਰਾਇ॥

[੬੦-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਓਅੰ-ਸੋਹਿ ਨਾਮਕ ਅਜਪਾ-ਜਾਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ-ਨਾਮੀ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਵੀ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਜਾਪ, ਅਤੇ ਸੋਹਿ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿੱਚ, ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਦਾ, ਅਹੰਗ੍ਰਹ ਉਪਾਸਨਾ ਰੂਪ ਜਾਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਮੈਂ, ਓਹੁ ਪ੍ਰਭ ਹਾਂ, ਤੇ ਓਹੁ ਪ੍ਰਭੂ, ਮੈਂ (ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ) ਹਾਂ ਦੀ, ਸੋਹਿ ਰੂਪ, ਅਹੰਗ੍ਰਹ ਉਪਾਸਨਾ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਰੰਚਕ ਭਰ ਵੀ, ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਆਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ, ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਲੱਖਣ ਹੈ, ਕਿ [ਸ] = ਸੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ [ਹੋ] = ਆਤਮਾ ਹੈ, ਤੇ [ਹੋ] = ਆਤਮਾ ਹੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਤਮ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਰਾਮ ਮਹਿ ਆਤਮੁ, ਚੀਨਸਿ ਗੁਰ ਬੀਚਾਰਾ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੀ, ਦੁਖ ਕਾਟੈ ਹਉ ਮਾਰਾ॥

[੧੧੫੩-ਭੈਰਉ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਤਮਾ ਪਰਾਤਮਾ ਏਕੋ ਕਰੈ॥ ਅੰਤਰ ਕੀ ਦੁਬਿਧਾ ਅੰਤਰਿ ਮਰੈ॥ [੬੬੧-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੰਚ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਕਾਇਆ ਕੀਨੀ॥ ਤਿਸ ਮਹਿ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਲੈ ਚੀਨੀ॥

ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ, ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ॥ [੧੦੩੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ 'ਸੋਹਿ' ਦਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਲਖਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੋਹਿ ਦਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਸੋਹਿ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤਤੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ, ਸੋਹਿ ਭੇਦੁ ਨ ਕੋਈ ਜੀਉ॥

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ॥ [੫੬੯-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਅਤੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕਾਗ੍ਰ ਚਿੰਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਜੋ ਓਅੰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਓਅੰ ਦਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਵਿੱਚ, ਜਪੇ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਰਸ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ 'ਅਜਪਾ-ਜਾਪ' ਸਰੂਪ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਅਭਿੰਨ (ਸਹਿਤ), ਤੂੰ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਭਨਾਂ ਦੀ, ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ, ਯਥਾ—ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੇ॥ ਅਨਾਦੀ ਸਰੂਪੇ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਰੂਪ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ, ਤੇ ਤੂੰ (ਓਅੰਕਾਰ), ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਤੇਥੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਥਾ—ਓਅੰਕਾਰਿ ਏਕ ਧੁਨਿ ਏਕੈ, ਏਕੈ ਰਾਗੁ ਅਲਾਪੈ॥ ਏਕਾ ਦੇਸੀ ਏਕੁ ਦਿਖਾਵੈ, ਏਕੈ ਰਹਿਆ ਬਿਆਪੈ॥ [੮੮੫ ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫] ਇਸ ਲਈ, ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਰੂਪ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਹੀ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਓਅੰ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਓਅੰ ਧੁਨੀ ਰੂਪ, ਅਜਪਾ ਜਾਪ, ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨਾਮੀ, ਅਭੇਦ ਸਰੂਪ ਹਨ।

ਯਥਾ—ਓਅੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਓ ਅਕਾਰਾ॥ ਏਕਹਿ ਸੂਤਿ ਪਰੋਵਨਹਾਰਾ॥

ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰੈ॥ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦ੍ਰਿਸਟਾਰੈ॥

[੨੫੦-ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫]

ਸੱਤਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ, ਤੈਨੂੰ ਸੋਹਿ ਦੇ, ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦੁਆਰਾ, ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਸੇ [ਜਪ] = ਜਪਦੇ ਹਨ, ਕਿ [ਸੋ] = ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ [ਹੋ] = ਮੈਂ (ਆਤਮਾ) ਹਾਂ, ਤੇ [ਹੋ] = ਮੈਂ (ਆਤਮਾ) ਹੀ [ਸ] = ਓਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ, ਸੋਹਿ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਤਮੇ ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਪਛਾਣ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ, ਕ੍ਰਿਤ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨਾ, ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।

ਯਥਾ— ਸੋਹਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੀਐ ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਪਤੀਆਇ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਣੀਐ, ਅਵਰ ਕਿ ਕਰੇ ਕਰਾਇ॥

[੬੦-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ, ਤਤ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਅਤੇ ਭੇਦ ਵਾਦ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਪਰਮ ਗਤੀ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਯਥਾ—ਸਾਗਰ ਮਹਿ ਬੂੰਦ, ਬੂੰਦ ਮਹਿ ਸਾਗਰੁ ਕਵਣੁ ਬੁਝੈ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ॥ ਉਤਭੁਜ ਚਲਤ ਆਪਿ ਕਰਿ ਚੀਨੈ, ਆਪੇ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ॥ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਬੀਚਾਰੈ ਕੋਈ॥ ਤਿਸਤੇ ਮੁਕਤਿ ਪਰਮਗਤਿ ਹੋਈ॥ [੮੭੮-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧] ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੋਹਿ ਦਾ ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਜਪਾ ਜਾਪ, ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਤ, ਐਸਾ ਸੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਕਿ ਇਸਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਆਦਿ, ਸੁਭ-ਅਸੁਭ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ, ਸਦਾ ਲਈ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ, ਯਥਾ—ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡਿ ਪਿੰਡਿ ਸੋ ਜਾਨੁ॥ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰਿ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ॥ ਸੋਹਿ ਸੋ ਜਾਕਉ ਹੈ ਜਾਪ॥ ਜਾਕਉ ਲਿਪਤ ਨ ਹੋਇ, ਪੁੰਨ ਅਰੁ ਪਾਪ॥ [੧੧੬੨-ਰਾਗ ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ] ਅਤੇ ਨ ਓਹੁ, ਕਦੇ ਜਨਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦੇ, ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ, ਸੋਹਿ ਦੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦੁਆਰਾ, ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦਾ, ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ, ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਸੋਹਿ ਦੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਨੂੰ, ਓਹੁ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਗੁਰਮਤਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈਐ, ਉਤਮ ਮਤਿ ਤਰਾਹਿ॥

ਨਾਨਕ ਸੋਹਿ ਹੋਸਾ ਜਪੁ ਜਾਪਹੁ, ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਤਿਸੈ ਸਮਾਹਿ॥ [੧੦੬੩-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧]

ਅਥਪਾ ਥਪ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਥਪਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਿਥਰਤਾ ਰਹਿਤ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਉਜੜ-ਪੁਜੜ ਕੇ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ (ਪਦਵੀ) ਤੇ ਨਹੀਂ. (੩) ਜੋ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ (ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ) ਨਹੀਂ. ਪੂਜਤ ਨਹੀਂ. (੪) ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ. ਭਾਵ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ, ਆਪ ਹੋਵੇ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥ ਥਪ. ਸੰ. ਸੰਥਾਪਨ. ਸੰਗਯਾ-ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ. ਸਥਾਪਨ ਦਾ ਭਾਵ. ਸਿਥਰ ਕਰਨਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਬਨਾਣਾ. ਰਚਣਾ (੨) ਥਾਪਣਾ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਕਰਨਾ, ਪੂਜਣਾ. (੩) ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ (ਪਦਵੀ) ਤੇ, ਥਾਪਣ ਦਾ ਕਰਮ. (੪) ਥਪਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ. ਥਾਪਿਆ. ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਕੀਤਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਥਪਾ] = ਸਥਾਪਨਾ (ਸਿਥਰਤਾ) ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਸਿਰਕੀ ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਜੜੇ ਹੋਏ, ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਜੜਿਆਂ-ਪੁਜੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਰਾਜ ਗੱਦੀਆਂ ਤੇ [ਥਪ ਹੈ] = ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਵਸਣ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਵੀ, ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ, ਸਦਾ ਲਈ [ਥਪਾ] = ਸਥਾਪਤ (ਸਿੱਥਰ) ਹੋ ਕੇ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਵਸ ਸਕਦੇ, ਤੇ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਉਜੜੇ-ਪੁਜੜੇ ਹੋਏ, ਸਿਰਕੀ ਵਾਸਾਂ ਵਾਂਗੂ ਤੁਰੇ-ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਓਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਸਥਾਪਤ (ਵਸਾ) ਕੇ, ਫੇਰ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੇ ਕੇ, ਰਾਜੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

{ ਅਥਪਾ ਥਪ ਉਪਰ ਸਾਖੀ }

ਯਥਾ— ਨਿਥਾਵੇ ਕਉ, ਤੁਮ ਥਾਨਿ ਬੈਠਾਵਹੁ ॥ ਦਾਸ ਅਪਨੇ ਕਉ ਭਗਤੀ ਲਾਵਹੁ ॥

ਨਿਮਾਣੇ ਕਉ, ਪ੍ਰਭ ਦੇਤੋ ਮਾਨੁ ॥ ਮੂੜ ਮੁਗਧੁ, ਹੋਇ ਚਤੁਰ ਸੁ ਗਿਆਨੁ ॥ [੧੧੪੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਬੀਦੋ ਵਾਲੀ, ਤੇ ਭਟਨੇਰ (ਹਨੂਮਾਨ ਗੜ) ਵਿੱਚ, ਚੌਧਰੀ ਮਰਾਝ ਦੀ ਵੰਸ ਦੇ ਸਿੱਧੂ ਜੱਟ, ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਓਥੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਭੱਟੀ ਤੇ ਪਚਾਧੇ, ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਲੜਾਈ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ, ਮਾਰੇ ਗਏ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਜਾਨ, ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਓਥੋਂ ਉੱਜੜ ਕੇ, ਵਸਣ ਲਈ, ਜੰਗਲ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ-ਪਰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਵੀ, ਸਿਰਕੀ ਵਾਸਾਂ ਵਾਗੂੰ ਹੀ, ਉੱਜੜੇ-ਪੁੱਜੜੇ ਹੋਏ, ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤਕ, ਪਿੰਡ ਵਸਾ ਕੇ, ਬੈਠਣ ਦੀ, ਝਾਂਕ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਓਹੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਸਮਝਦੇ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ, ਓਹੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ।

ਯਥਾ— ਕੁਲ ਮਰਾਝ ਕੇ, ਰਾਹਕ ਜੋਈ ॥ ਸਿਰਕੀ ਬਾਸ, ਫਿਰੈ ਗਨ ਸੋਈ ॥

ਬੱਸਯੋ ਚਹੈ, ਕਿਸ ਥਲ ਮਹਿ ਸੋਇ ॥ ਨਹਿ ਸਿੱਧਰਤਾ, ਕਿੱਤਹੂੰ ਹੋਇ ॥

ਜਦ ਇਹ, ਸਿਰਕੀ ਵਾਸਾਂ ਵਾਗੂੰ, ਫਿਰ ਰਹੇ ਸੀ, -ਅਚਾਨਕ ਹੀ, ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ, ਉਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚ, ਆਗਮਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮਾਨ, ਤੇ ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਜੱਟ ਹੀ, ਜ਼ਿਆਦੇ ਵਸਦੇ ਸਨ, -ਓਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ, ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ, ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ, ਕਈ ਸੈਂਕੜੇ ਅਸਵਾਰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, -ਜੋ ਕਿ ਬੜੇ ਸਨੱਧਬੱਧ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ, ਬੜੇ ਬਲੀ ਸਨ-ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਈਆਂ, ਤੇ ਭੇਟਾਵਾਂ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਰਾਝਕੇ ਜੱਟ ਵੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਏ, ਅਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਏ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ, ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ, ਬਣਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ, ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ, -ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਵੀ, ਕਦੇ-ਕਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ, ਹੰਕਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਸਿੱਖੀ ਪਦ ਨ ਦਿੱਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਖ ਨ ਬਣਾਇਆ।

ਯਥਾ— ਕਬਿ ਕਬਿ ਕੌਰੇ ਗੁਰ ਦਰਸੰਤੋ ॥ ਨਿਰ ਹੰਕਾਰ. ਨ ਨੰਮ੍ਰਿ ਬਨੰਤੋ ॥

ਸਿੱਖੀ ਪਦ, ਨਹਿ ਦੀਨਸਿ ਤਿਨਕੋ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਲਖਿ, ਬਿਕਾਰ ਬਡ ਮਨ ਕੋ ॥

ਆਸ ਪਾਸੇ ਦੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣੇ, ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਿਆ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮਰਾਝਕੇ ਜੱਟ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਵੇਲੇ, ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ, ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੀ, ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸਨ, ਮਰਾਝ ਕੇ ਪਾਹੀ (ਹਾਲੇ ਪਹੁਲੀ ਤੇ ਜਮੀਨ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ) ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਜੱਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ, ਹਕੂਮਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ, ਇਹ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਦਰ ਵੀ, ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਓਹੁ, ਫੇਰ ਵੀ ਸਹਿ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਹਿੰਦੇ-ਅਤੇ ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰਾਂ ਦਾ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਾਸ, ਇੱਕ ਖੂਹ ਸੀ, -ਓਥੋਂ, ਜਦ ਮਰਾਝਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਜਾਂਦੀਆਂ, -ਤਦ ਭੁੱਲਰਾਂ ਦੇ ਜਵਾਨ, ਮੁੰਡੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਠੱਠਾ ਮੱਧੇਲ, ਤੇ ਟਿੱਚਰਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ, ਗਰਜ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਕੁਝ ਨ ਕਹਿੰਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਗੇ, ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਹਾਲੇ ਓਥੇ ਹੀ ਸਨ-ਓਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਮਰਾੜਕੇ ਜੱਟਾਂ ਦੀ, ਇੱਕ ਨਵ ਵਿਵਾਹੀ ਨੌਹ ਆਈ,-ਓਹੁ ਵੀ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਚਲੀ ਗਈ,-ਤਾਂ ਭੁੱਲਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ, ਅੱਗੇ ਵਾਗੂੰ, ਠੱਠੇ ਮਖੌਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਓਹੁ, ਓਥੇ ਹੀ, ਘੜਾ ਸਿੱਟ ਕੇ, ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੀ ਆ ਗਈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਬਹੁਤ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਈਆਂ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ, ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ,-ਮੈਂ ਤਾਂ, ਓਥੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਤਦ ਸਾਰੇ ਮਰਾੜਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ, ਤੇ ਸੋਚਿਆ, ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਸਰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ, ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਹੁਣ ਏਥੋਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ, ਚਲੇ ਚਲੀਏ, ਹੋਰ ਥਾਂ ਗਏ ਬਗੈਰ, ਕੋਈ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਫੇਰ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਜਾਈਏ, ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ, ਕਿਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਜਾਈਏ,-ਅਤੇ ਏਥੇ ਇਹ ਭੁੱਲਰ, ਬੜੇ ਦੁਸ਼ਟ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ, ਵਧੀਕੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸੁਨਿ ਮਰਾੜਕੇ ਸੰਕਟ ਪਾਵੈ॥ ਬਿਨ ਜਲ ਤੇ ਕਹੂ ਕੈਸਿ ਬਸਾਵੈ॥

ਸਭਿ ਮਿਲਿ ਮਸਲਤ, ਕੀਨਿ ਬਿਸਾਲਾ॥ ਕਿਤ ਕੋ ਚਲਹਿ, ਬਸਹਿ ਇਹ ਕਾਲਾ॥

ਬਿਨਾ ਬਾਸ ਤੇ, ਨਹਿ ਗੁਜਰਾਨ॥ ਨਹਿ ਅਵਨੀ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸ ਥਾਨ॥

ਰਾਹਕ ਕੌਰੇ, ਦੁਸ਼ਟ ਬਿਲੇਦ॥ ਕਰਹਿ ਵਧੀਕੀ, ਮਿਲਿ ਕਰ ਬ੍ਰਿਦ॥

ਫੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ, ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਆਪਣਾ ਹੋਰ ਤਾਂ, ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ,-ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਜੋ ਹਨ, ਓਹੁ ਬੜੇ ਸਮਰੱਥ, ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ,-ਜੇ ਓਹੁ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ, ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਵਾ ਕੇ, ਵਸਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਬੈਠ ਗਏ,-ਕੁਝ ਚਿਰ ਬੈਠ ਕੇ, ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੀ! ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ, ਚਿੰਤਾ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ-ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ, ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਹੋ, ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੋ, ਜੋ ਚਾਹੇ, ਸੋ ਆਪ ਜੀ, ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ-ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸਦਾ ਤਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ-ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ, ਕਿਤੇ ਵੀ, ਵਸਣ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ, ਆਪਣੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਪਿੰਡ ਵਸਾ ਕੇ, ਬੈਠ ਸਕੀਏ-ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ, ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ,-ਝੋਪੜੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ, ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ-ਅਤੇ ਇਹ ਲੋਕ, ਸਾਡੇ ਤੇ, ਦਬਾਵ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ, ਨਿਰਾਦਰ ਵੀ, ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ,-ਅਤੇ ਜਦ, ਸਾਡੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ, ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਮਖੌਲ, ਠੱਠੇ, ਤੇ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਸਾਨੂੰ, ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ-ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਇਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚ, ਲੱਖਾਂ ਘੁਮਾਂ, ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ,-ਪਰ ਇਹ ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਜੱਟ, ਤੇ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣਾ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ, ਆਪਣੀ ਮਾਲਕੀ ਦੱਸ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ, ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਵਸਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ,-ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਸਾਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਵਸਣ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦਿਵਾ ਦਿਓ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ, ਪਿੰਡ ਵਸਾ ਕੇ, ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ, ਬੈਠ ਸਕੀਏ,-ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਫਿਰ ਨ ਕਰੋ-ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਧਰਤੀ ਵਸਣ ਲਈ ਲੈ ਦਿਆਂਗੇ, ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਮਰਾੜਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ।

ਤਦ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਮੁਖੀ-ਮੁਖੀ ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰਾਂ ਨੂੰ, ਸੱਦਿਆ, ਜਦ ਓਹੁ ਆ ਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ,-ਜੋ ਕਿ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ,-ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ-ਇਹ, ਜੋ ਮਰਾੜ ਕੇ, ਰਾਹਕ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ, ਸਿਰਕੀ ਵਾਸਾਂ ਵਾਗੂੰ, ਉੱਜੜੇ ਹੋਏ, ਤੁਰੇ-ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬੜੇ ਦੁੱਖੀ ਹਨ,-ਇਨ੍ਹਾਂ

ਪਾਸ ਪਿੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਵਸਣ ਲਈ, ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, -ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਡਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ, ਪੰਜ ਹਲਾਂ ਦੀ, ਜੋਤਿ ਲਈ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਦਿਓ, ਜਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ, ਇਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣ-ਪਰ ਕੋੜੇ ਭੁੱਲਰ ਜੱਟਾਂ ਨੇ, ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ, ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ, ਪੰਜ ਹਲਾਂ ਜੋਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, -ਅਸੀਂ ਤਾਂ, ਹਲ ਦੀ, ਨੌਕ ਜਿੰਨੀ ਵੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ-ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੇ ਗੁਰੂ ਹੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੁਆ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣੋਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ, ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ, ਤੁਸੀਂ, ਪੰਜ ਹਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ, ਇਸ ਦੇਸ ਦੇ, ਮਾਲਕ ਹੋਣਗੇ-ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ, ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਹੀ, ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਦ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ, ਸਾਰੇ ਮਰਾੜ ਕੇ, ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ, ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਭੁੱਲਰਾਂ ਨਾਲ, ਕੀਤੀ ਹੋਈ, ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਉਹ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇਣਾ, ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਮਰਾੜਕਿਆਂ ਨੇ, ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ, ਸਮਰੱਥ ਹੋ, ਔਖੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ, -ਸੌਖੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, -ਸਾਡਾ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ- ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਸਾਡੇ ਵਸਣ ਦਾ, ਉਪਾਇ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੱਸ ਦਿਓ-ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ, ਸਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣ ਜਾਵੇ,-

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ, ਤੇ ਭ੍ਰੇਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, -ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ, ਕਿਹਾ, -ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ, -ਸਾਰੇ ਕੁਟੰਬ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ, ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਦਿਨ ਛਿਪ ਜਾਵੇ, ਓਥੇ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਕੇ, ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਵਸ ਜਾਣਾ, ਜੇਕਰ ਓਥੇ, ਕੋਈ ਬਿਘਨ ਪਵੇਗਾ, ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ, ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਤਦ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਬਚਨਾਂ ਉੱਪਰ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭ੍ਰੇਸ਼ਾ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਿ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੀ, ਸਾਡਾ ਵਾਸਾ, ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੌਦਾਂ ਭਵਨ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ, ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ-ਮਨੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਣੇ, ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਕੀਤਾ ਮੋੜ ਸਕੇ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਸਾਰੇ ਉਠ ਕੇ, ਜਾਕੇ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ, ਸਿਰਕੀ ਵਾਸਾਂ ਵਾਹੂੰ, ਲੱਦ ਕੇ, ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਆਦਿ, ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ, ਓਥੋਂ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਜਿਥੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਦਿਨ ਛਿਪ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਮਾੜੀ ਤੋਂ, ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਹੈ, ਓਥੇ ਜਾਕੇ, ਬਣ ਹੋਠ, ਜੋ ਕਿ, ਹੁਣ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਪਣੇ ਵੱਡੇ ਮਰਾੜ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਮਰਾੜ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮੋਹੜੀ ਗੱਡ ਕੇ, ਰਾਤੋ-ਰਾਤ, ਚੰਫੇਰੇ ਵਾੜਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਫੇਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ, ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਘਰ ਆਦਿ ਦੇ, ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ, ਬਨਾਣ ਲੱਗ ਪਏ॥

ਪਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਮਾਲਕੀ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬੜਾ ਬਲ ਵਾਲਾ, ਇੰਨਾਂ ਬਲੀ ਸੀ, ਕਿ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ, ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, -ਜਦ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਥੇ ਵਸਣ ਦੀ, ਖਬਰ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਚਲੇ ਜਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਵਿੱਚੋਂ, ਬਾਹਰ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਯਾ ਮਾਰ ਮੁਕਾਵਾਂਗਾ, ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ, ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, -ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜਾ ਬਲੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ, ਕੋਈ ਠਹਿਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੀ ਬਰਛੀ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਨਹੀਂ, -ਤਦ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਮਰਾੜਕੇ ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਭਾਈ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਕੋਲ ਤਾਂ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, -ਉਸਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਤਨੀ ਕੁ, ਧਰਤੀ ਵਸਣ ਜੋਗੀ, ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਹੀ, ਦੇ ਦੇਵੋ, ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਸਾਨ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੀ, ਉਸਦੇ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਾਂਗੇ-ਉਹ, ਬਹੁਤ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਬਲੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਕੇਵਲ ਸਾਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਜੋ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ,

ਓਹੁ ਵੀ, ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦੇਵੇ-ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ-ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮੁੜ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਇਹ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ, ਕਾਲੇ ਦੀਆਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ-ਜੇ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਬੜੇ ਬਲੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ, ਘਰ ਬਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਪਿੰਡ ਵਸਾਵਣ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਵੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ,-ਜਦ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ-ਤਾਂ, ਓਹੁ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕੀ ਗੁਰੂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਕੇ ਦੇਣਗੇ,-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇ-ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਥਾਂ, ਚਲੇ ਜਾਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਰਾਂਗਾ,-ਸੁਨੇਹੇ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆ ਕੇ ਮਰਾਝਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ।

ਤਦ ਕਾਲੇ ਆਦਿਕ, ਮਰਾਝਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਗਈ, ਕਿ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣਾ ਬੜਾ ਬਲੀ ਹੈ, ਇਸਨੇ ਸਾਨੂੰ, ਏਥੇ ਵੱਸਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਡਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਪੁੱਗ ਸਕਦਾ-ਅਖੀਰ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਦਿਨ ਛਿਪ ਗਿਆ, ਓਥੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਤਾਰਾ ਕਰਕੇ, ਬੈਠ ਗਏ ਹਾਂ-ਪਰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣਾ ਹੈ,-ਉਸਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਏਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ, ਚਲੇ ਜਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਆ ਕੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਕੁਝ, ਲੁੱਟ ਕੇ, ਇਥੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਯਾ ਸਭ ਨੂੰ, ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ-ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ, ਅਸੀਂ ਲਿਆ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਇਥੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹੁ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਡਰਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਵਸਾਵੋ, ਜੇਕਰ ਜੈਤ-ਪਿਰਾਣਾ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਕਾਇਰਤਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਲੜ ਕੇ, ਮਾਰ ਦੇਵੋ,-ਤਦ ਕਾਲੇ ਆਦਿ ਮਰਾਝਕਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਓਹੁ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਹੈ, ਇੱਕਲਾ ਹੀ, ਹਾਥੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੂੰ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ, ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਓਹੁ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਰਛੀ ਫੜ ਕੇ, ਐਸੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ, ਉਸਦੇ ਵਾਰ ਤੋਂ, ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ-ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਲੜਨਾ-ਝਗੜਨਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੀ ਸਭ ਭੱਜ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ,-ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹਾਂ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਦੇ ਬਲ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ-ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਇਨੇ ਬਲ ਵਾਲਾ, ਓਹੁ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸਦਾ ਹਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾਵੋ,-ਜਿਸ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ, ਲੜੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ।

ਤਦ ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ, ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈ, ਤੇ ਇਸਦਾ ਪਿਤਾ ਵੀ, ਬੜਾ ਬਲੀ ਜਵਾਨ ਸੀ,-ਤਦ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ, ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਗਰਭ ਠਹਿਰ ਗਿਆ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਸਾਰ, ਕੱਚੇ ਤਲਾਅ ਤੋਂ, ਸ਼ੇਰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ, ਜਦ ਗਰਜਣਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਕੋਠੇ ਤੇ, ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਨੂੰ, ਜਾਗ ਆ ਗਈ, ਉਸਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਉੱਤੇ ਪਈ, ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲੇ ਏਹੀ, ਦੋਨੋਂ ਮੱਥੇ ਲੱਗੇ, ਤੇ ਇਹ, ਨਿੱਡਰ ਹੋ ਕੇ, ਇਕ ਟੱਕ, ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ, ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ-ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੇਜ਼, ਤੇ ਬਲ, ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਰਕੇ-ਇਹ ਇਹੋ ਜਿਹਾ, ਬਹਾਦਰ, ਤੇ ਮਹਾਨ ਬਲੀ ਹੋਇਆ ਹੈ,-ਇਸ ਨੇ, ਅਨੇਕ ਜੰਗ ਜਿੱਤੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਵੀ, ਇਹ ਹਾਰਿਆ ਨਹੀਂ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ-ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦੀ, ਜਨਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ, ਕਿਹਾ-ਭਾਵੇਂ ਓਹੁ ਕਿਤਨਾ ਬਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਵੀ ਹਨ,-ਪਰ ਅਸੀਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਸੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ, ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬਚਨ-ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਸ਼ਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ-ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ, ਬਲ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨਾਲ, ਜੰਗ ਕਰੋ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ, ਨਾਲ ਜੰਗ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਵਕਤ, ਤੁਹਾਡੀ ਅਸੀਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਸਣ ਦਾ, ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰੋ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਕਾਇਰਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ,-ਇਸ ਲਈ ਸੂਰਮੇ ਬਣ ਕੇ, ਜੰਗ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ, ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ, ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ, ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਾਂਗੇ।

ਤਦ ਮਰਾਝ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਆਏ, ਅਤੇ ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ, ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦਾ ਦੂਤ ਫਿਰ ਆ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਹੀ, ਇਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਉ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ, ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਕੇ, ਓਥੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂਗਾ, -ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਖ਼ਬਰ, ਦੇਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਅੱਗੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, -ਮਰਾਝਕੇ ਕਾਲੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ-ਅਸੀਂ ਏਥੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ-ਜੇਕਰ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣਾ, ਸਾਨੂੰ, ਇਥੋਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਾਂਗੇ, ਉਸਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਬਾਹੂ ਬਲ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ, -ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ, ਸਿਰਫ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ, ਆਸਰਾ ਹੈ, -ਜੇਕਰ ਓਹ, ਲੜਨ ਲਈ ਆਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਉਸ ਨਾਲ, ਜ਼ਰੂਰ ਲੜਾਂਗੇ, -ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਉਸਨੇ ਜਾ ਕੇ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ, ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ,

ਤਦ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ, ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੜਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ, ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ, -ਜਦ ਕਾਲੇ ਆਦਿ, ਮਰਾਝਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ-ਤਦ ਓਹ ਵੀ, ਸਭ ਲੜਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ, -ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ, ਕਾਲੇ ਨੂੰ, ਆਗੂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ-ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਨੇ-ਸਭ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਚਿੰਤਾ ਨ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ, ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿੱਤ ਸਾਡੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ, ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ, ਕਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਰਾਝਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ, ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ, ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਏਧਰ ਕਾਲੇ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ-ਤਦ ਕਾਲੇ ਨੂੰ, ਉਸੇ ਵਕਤ, ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਕਾਲੇ ਦਾ, ਹੌਂਸਲਾ ਦੂਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, -ਤਦ ਕਾਲੇ, ਤੇ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦੀ, ਆਮ ਹਥਯਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦਾ, ਕਾਲੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨ ਪਿਆ-ਤਦ ਅਖੀਰ ਨੂੰ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੇ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ, ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਕਰਕੇ, ਓਹੀ ਭਿਆਨਕ ਸਾਂਗ (ਬਰਛੀ) ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਈ, ਤੇ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ, ਮਾਰਨ ਲਈ, ਕਾਲੇ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ-ਤਦ ਉਸੀ ਵਕਤ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਕਾਲੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ, ਗੁਪਤ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੇ, ਚਾਰ ਬੀਰ ਸੂਰਮੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ, ਦੋ ਬੀਰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦੇ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ, ਤੇ ਦੋ ਬੀਰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ, ਉਸਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ, ਸਾਂਗ (ਬਰਛੀ) ਦਾ ਐਸਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਸੀ, ਤਦ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਬਚਾਵਣ ਵਾਸਤੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਉਸ ਬਰਛੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਲੋਹੇ ਦੀ ਅਹਿਰਣ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੇ, ਕਾਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ, ਮਾਰਨ ਲਈ ਬਰਛੀ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਓਹ ਸਾਂਗ (ਬਰਛੀ) ਅਹਿਰਣ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ, ਉਸਦੀ ਨੱਕ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਹਥੇਲੀ ਵਿੱਚ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ, ਜਾਕੇ ਚੁੱਭ ਗਈ, ਤੇ ਓਥੇ ਹੀ ਰੁੱਕ ਗਈ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ, ਬਰਛੀ ਦੇ ਵਾਰ ਦੀ, ਤਾਕਤ ਮਾਰਨ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਤਦ ਝਟਕਾ ਦੇ ਕੇ, ਅਹਿਰਣ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਿਆ। -ਤੇ ਏਧਰ ਕਾਲੇ ਨੇ, ਮੂੰਹ ਦੇ ਮੋਹਰੇ, ਢਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤਦ ਫੇਰ ਵੀ ਬਰਛੀ ਦੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ, ਢਾਲ ਮੂੰਹ ਤੇ ਵੱਜੀ, ਤੇ ਚਾਰ ਦੰਦ, ਉੱਪਰ ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਟੁੱਟ ਗਏ, ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ, ਢਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਖੁਬ ਗਈ-ਜਦ ਕਾਲੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ-ਕਿ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦਾ ਵਾਰ ਖਾਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ-ਤਦ ਕਾਲੇ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ, ਤਲਵਾਰ ਦਾ, ਐਸਾ ਵਾਰ, ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ, ਜਨੇਊ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਚੀਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਡਿੱਗੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਸਾਥੀ, ਸਭ ਭੱਜ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਕਿ ਮਰਾਝਕਿਆਂ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਰੱਖਕ ਹਨ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਚੱਲੇ ਗਏ-ਜਦ ਜੈਤ-ਪਿਰਾਣਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਚਲੇ ਗਏ, -ਤਦ ਕਾਲੇ ਆਦਿ ਮਰਾਝਕੇ ਵੀ, ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਆ ਗਏ।

ਕਾਲੇ ਆਦਿ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ, ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ, ਜੰਗ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਦੀ, ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ, ਤੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ, ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਬਲੀ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ, ਸੁੱਖੀ ਹੋ ਕੇ, ਵਸ ਸਕਾਂਗੇ॥ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ—ਹੇ ਕਾਲੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਜੰਗ ਵਿੱਚ, ਲੜਾਈ ਹੋਈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਬਲ ਨਾਲ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਤੂੰ ਮਾਰਿਆ, —ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਅਸੀਂ ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਨੂੰ, ਮਹਾਬਲੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ, ਉਤਨਾ ਬਲੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ, ਜੋ ਬਰਛੀ (ਸਾਂਗ) ਦਾ ਵਾਰ, ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੀਤਾ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ, ਜ਼ਖ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ—ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਕਿ, ਢਾਲ ਉੱਪਰ, ਉਸਦਾ ਧੱਕਾ ਲਗਾ ਤੇ, ਢਾਲ ਮੂੰਹ ਤੇ ਵੱਜੀ, ਉਸ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਦੰਦ ਭੱਜ ਗਏ, ਪਰ ਢਾਲ ਵਿੱਚ, ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ, ਬਰਛੀ ਦੀ ਨੋਕ ਹੀ, ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੱਧ ਕੇ, ਰੁੱਕ ਗਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਕਿ ਇਹ, ਬਹੁਤੇ ਬਲ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,—ਫੇਰ ਮੈਂ, ਤਲਵਾਰ ਦੇ, ਵਾਰ ਨਾਲ, ਉਸਨੂੰ ਜਨੇਊ ਵਾਹੂੰ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸੋਚਿਆ, ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ, ਮਾਣ ਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਸ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸ ਕੇ,—ਜੈਤ ਪਿਰਾਣੇ ਦੇ, ਮਰਣ ਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ—ਕਿ ਉਸਨੂੰ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ, ਬਲੀ, ਨ ਜਾਣੀ, ਓਹੁ ਬਲ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ, ਮਹਾਬਲੀ ਸੀ—ਜਦ ਤੁਸੀਂ, ਜੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ, ਅਸੀਂ, ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ, ਗੁਪਤ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੇ, ਚਾਰ ਸੂਰਮੇ, ਓਥੇ ਭੇਜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਓਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਦੋ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ, ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ, ਰੋਕਣ ਲਈ, ਲਪੇਟਾ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਦੋ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ, ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ, ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਬਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਇੰਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ, ਸਾਂਗ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਲੋਹੇ ਦੀ, ਅਹਿਰਣ ਨੂੰ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ, ਉਸ ਬਰਛੀ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਓਹੁ ਬਰਛੀ ਦਾ ਵਾਰ, ਇਸ ਅਹਿਰਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵੱਜਾ, ਓਹੁ ਬਰਛੀ ਅਹਿਰਣ ਨੂੰ ਵੀ, ਵਿੰਨ ਕੇ, ਉਸਦੀ ਨੋਕ, ਸਾਡੀ ਹਥੇਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਜਾ ਕੇ ਵੱਜੀ, ਤਦ ਉਸੀ ਵੇਲੇ, ਓਹੁ ਰੁੱਕ ਗਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਘਟ ਗਈ, ਤਦ ਅਸੀਂ ਅਹਿਰਣ ਨੂੰ, ਝਟਕ ਕੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਢਾਲ ਤੇ ਵਜ ਕੇ, ਦੰਦਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਗਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਤੂੰ, ਸਮਝ ਲਾ, ਕਿ ਓਹੁ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਬਲੀ ਸੀ, ਅਲਪ ਬਲੀ ਸੀ, ਕਿ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਸੀ, ਤੇਰੇ ਬਲ ਨੂੰ, ਉਹ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਓਹੁ ਤਾਂ, ਹੱਥ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ, ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ, ਨਿਪਟਾਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਰ ਕੋਈ, ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ—ਤਦ ਵਿੰਨੀ ਹੋਈ ਅਹਿਰਣ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ, ਹਥੇਲੀ ਵਿੱਚ, ਨੋਕ ਚੁਭੀ ਦੇ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਠੀਕ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਜੈਤ ਪਿਰਾਣਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ,—ਹਰ ਕੋਈ, ਉਸਨੂੰ, ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਤਦ ਸਾਰੇ ਮਹਾਭਕਿਆਂ ਨੇ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹੋ, ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਰੱਖਯਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਪੁਨੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਆਪੇ ਰਾਖੈ, ਆਪੇ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ॥

ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਕ ਕੀ, ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ॥

ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਿਕਟੀ ਹੋਇ ਦਿਖਾਵੈ॥

ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ, ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਸੇਵਕੁ, ਤਤਕਾਲ ਹੋਇ ਆਵੈ॥

[੪੦੩-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੇ ਆਦਿਕ ਮਹਾਭਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ, ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਸਾ ਕੇ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਭਕੇ ਪਿੰਡ ਵਸਾ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਸੁਖੀ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, ਸੇਵਾ ਵੀ, ਮਨੋ-ਤਨੋ ਕਰਦੇ

ਗੇ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ, ਕਾਲੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਫੂਲ ਨੂੰ, ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ, ਤੇ ਸੰਦਲੀ ਨੂੰ, ਉਂਗਲ ਲਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਭਤੀਜਿਆਂ ਨਾਲ, ਉਸਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਵਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ, ਪੇਟ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦੇ ਰਿਹੋ, -ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾ ਕੇ, ਕਾਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ, ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ, ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ, ਕਾਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੋਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ, ਪੇਟ ਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੱਥ ਮਾਰੇ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਹੱਸ ਕੇ, ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਹ ਬੱਚੇ, ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਭਤੀਜੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ, ਤੇ ਪਿਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੁਣ, ਪੇਟ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ, ਰੋਟੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਫੂਲ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਇਹ ਫੂਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ “ਫਲੇ ਫੁਲੇਗਾ” ਇਸ ਦੀ ਬੰਸ, ਕਈ ਪੀੜੀਆਂ, ਸਤਲੁਜ ਤੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ, ਰਾਜ ਕਰੇਗੀ, -ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ, ਉਂਗਲ ਫੜ੍ਹਾ ਕੇ, ਲਿਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਬੰਸ ਵੀ, ਰਾਜ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ, ਚੌਧਰਤਾ ਕਰੇਗੀ, -ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ, ਬੰਸ ਦੇ ਹਨ॥

ਯਥਾ—ਜੋ ਤੈਂ ਉਪਰ ਰਖਯੋ ਉਠਾਇ॥ ਇਸ ਕੋ ਬੰਸ ਬਧਹਿ ਅਧਿਕਾਇ॥ ਮਹਿ ਪਾਲਕ, ਬਡ ਸੈਨ ਸਮੇਤਾ॥

ਸਗਲ ਪਦਾਰਥ, ਹਇ ਨਿਕੇਤਾ ॥ ਨੀਚੇ ਬਾਲਕ, ਜੋ ਹੈ ਅਬ ਖਰੋ ॥

ਇਸ ਕੋ ਬੰਸ ਹੋਇ ਜਗ ਖਰੋ॥ ਰਾਜ ਸਚਿਤ ਚੌਧਰਤਾ ਕਰੈ॥ ਨਾਮ ਚੌਧਰੀ, ਸਭਿ ਮਹਿ ਪਰੈ॥

ਕਾਲਾ, ਜਦ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਵਰ ਦੁਆਕੇ, ਘਰ ਗਿਆ, ਤੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਕੋਲ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਰ ਵਾਲੀ, ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ, ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਉੱਤੇ, ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ, ਰਾਜੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇਰੀ ਉਲਾਦ ਤੋਂ ਕੁੱਟ ਕੇ, ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਹਾਲਾ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ, ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੇ ਕਹੇ, ਕਾਲਾ ਚੈਧਰੀ, ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਗਿਆ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਜ ਤਾਂ, ਫੂਲ ਦੀ ਉਲਾਦ ਹੀ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਉਲਾਦ, ਆਪਣੀ ਵਾਹੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਦੀ ਉਪਜ, ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਏਗੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫੂਲ ਕੇ ਰਾਜੇ, ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ। ਜੇ ਹਾਲਾ ਲੈਣ ਦੀ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ, ਉਪੋਕਤ ਰਾਜੇ, ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈਂਦੇ, ਸਭ ਮਾਫੀਦਾਰ ਸਨ।

(ਦੇਖੋ-ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ (ਸੂਰਜ ਪਕਾਸ਼) ਰਾਸ-੧੦-ਅੰਸ-੫-੬-੭-੮ ਅਤੇ ੯)

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੇ ਕੋਈ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਅਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਤੋਂ, ਸਥਿਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਮਾਣ ਵਡਿਆਈਆਂ ਵੀ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਨਿਵਾਜੇ ਠਾਕਰ, ਨੀਚ ਕੀਟ ਤੇ ਕਰਹਿ ਰਾਜੰਗਾ॥

ਕਬਹੂੰ ਨ ਬਿਸਰੈ ਹੀਏ ਮੋਰੇ ਤੇ, ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਇਹੀ ਦਾਨ ਮੰਗਾ॥ [੮੨੪-ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ, ਕੀਮਤਿ ਜਾਇ ਨ ਕਰੀ॥

ਰਾਜਾ ਰੋਕ ਕਰੈ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ, ਨੀਚਰ ਜੋਤਿ ਪਰੀ ॥

[੪੯੯-ਗਜਰੀ ਮ : ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨੀਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ [ਅਥਪਾ] = ਅਪੂਜਯ ਨੂੰ ਵੀ [ਥਪ ਹੈਂ] = ਪੂਜਨੀਯ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਨੀਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੱਢ ਕੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਉੱਚਿਆਂ, ਪੂਜਨੀਕ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁਆਮੀ, ਨੀਚ ਥਾਪਣ ਹਾਰਿਆ॥

ਜੀਅ ਜੇਤ ਸਭਿ ਵਸਿ ਤੇਰੈ, ਸਗਲ ਤੇਰੀ ਸਾਰਿਆ॥ [੬੯੧-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਐਸੀ ਲਾਲ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਕਰੈ॥ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜੁ ਗੁਸਈਆ ਮੇਰਾ, ਮਾਥੈ ਛਤ੍ਰ ਧਰੈ॥

ਜਾ ਕੀ ਛੋਤ ਜਗਤ ਕਉ ਲਾਗੈ, ਤਾ ਪਰ ਤੁਹੀਂ ਢਰੈ॥ ਨੀਚਹੁ ਉਚ ਕਰੈ ਮੇਰਾ ਗੋਬਿੰਦੁ, ਕਾਹੂ ਤੇ ਨ ਡਰੈ॥

ਨਾਮਦੇਵ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਸਧਨਾ ਸੈਨੁ ਤਰੈ॥ ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇ ਸਭੈ ਸਰੈ॥

[੧੧੦੬-ਗਗ ਮਾਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ, ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ॥

ਪੂਛਹੁ ਬਿਦਰ ਦਾਸੀ ਸੁਤੈ, ਕਿਸਨੁ ਉਤਰਿਆ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਜਾਇ॥

ਹਰਿ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਸਨਹੁ ਜਨ ਭਾਈ॥ ਜਿਤੁ ਸਹਸਾ ਦੂਖ ਭੂਖ ਸਭ ਲਹਿ ਜਾਇ॥

ਰਵਿਦਾਸੁ ਚਮਾਰੁ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਨਿਮਖ ਇਕ ਗਾਇ॥

ਪਤਿਤ ਜਾਤਿ ਉਤਮੁ ਭਇਆ, ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਪਏ ਪਰਿ ਆਇ॥

ਨਾਮ ਦੇਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਹਰਿ ਸੇਤੀ, ਲੋਕੁ ਛੀਪਾ ਕਹੈ ਬੁਲਾਇ॥

ਖੜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਿਠਿ ਦੇ ਛੋਡੇ, ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੇਉ ਲੀਆ ਮੁਖਿ ਲਾਇ॥

ਜਿਤਨੇ ਭਗਤ ਹਰਿ ਸੇਵਕਾ ਮੁਖਿ ਅਨਸਠਿ ਤੀਰਥ, ਤਿਨ ਤਿਲਕੁ ਕਢਾਇ॥

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕਉ ਅਨਦਿਨੁ ਪਰਸੇ, ਜੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਰਾਇ॥ [੭੩੩-ਸੂਹੀ ਮ: ੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਕਿਸੀ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ (ਪਦਵੀ) ਤੇ [ਅਥਪਾ] = ਸਥਾਪਨ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਮਾਣ ਆਦਰ ਰਹਿਤ, ਰੁਲਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੀਅੰਤ ਪੂਜਯ ਪਦਵੀ ਤੇ [ਥਪ ਹੈਂ] = ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪੂਜਯ, ਤੇ ਵਿੱਖਯਾਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਮ ਰੁਲਤੇ ਫਿਰਤੇ, ਕੋਈ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛਤਾ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਕੀਰੇ ਹਮ ਥਾਪੇ॥

ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇਰਾ, ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਚੁਕੇ ਸਭਿ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪੇ॥

[੧੬੭-ਗਗ ਗਉੜੀ ਮ:੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਖਿਨ ਮਹਿ ਨੀਚ ਕੀਟ ਕਉ ਰਾਜ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ॥

ਜਾਕਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਛੁ ਨ ਆਵੈ॥ ਤਿਸੁ ਤਤਕਾਲ ਦਹਦਿਸ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ॥

[੨੭੭-ਸੁਖਮਨੀ-ਅਸਟਪਦੀ-੧੧-ਪਉੜੀ ੮]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਥਪਾ] = ਥਾਪਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਥਪਾ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ, ਥਾਪਿਆ (ਬਣਾਇਆ) ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ [ਥਪ ਹੈ] = ਥਾਪਣੇ (ਬਣਾਵਣੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਐਥੇ ਤੂੰਹੈ ਆਰੀ ਆਪੇ॥ ਜੀਅ ਜੇਤ੍ਰ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਥਾਪੇ॥

ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਕਰਤੇ, ਮੈ ਧਰ ਓਟ ਤੁਮਾਰੀ ਜੀਉ॥

[੧੦੭-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥

ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ਮਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ ਗਾਵੀਐ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ॥

[੨-ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ, ਈਸ਼ੁਰ ਪਦਵੀ ਤੇ [ਅਥਪਾ] = ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ, ਈਸ਼ੁਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਬਲਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ, ਆਪਣੀ ਅਚਿੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸਰਬੱਗ, ਸਰਬ ਦਾ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ, ਤੂੰ ਹੀ [ਥਪ ਹੈਂ] = ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਉਪਾਏ॥ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਆਪੇ ਲਾਏ॥

ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਆਪੇ ਮੇਲੇ, ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੇ ਜਾਤਾ ਹੇ॥

[੧੦੫੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰਾਮੁ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਆਪੇ ਸਭੁ ਕਰਤਾ, ਰਾਮੁ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਆਪਿ ਸਭਤੁ ਜਗੇ॥

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ, ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਇ, ਸੋ ਜਨੁ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਲਿਵ ਲਾਗੇ॥

[੧੨੦੨-ਸਾਰੰਗ ਮ: ੪]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦੀ [ਅਥਪਾ] = ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ, ਮੂਰਤੀ ਆਦਿ ਦੀ [ਥਪਾ] = ਪੂਜਾ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੇਰੀ [ਥਪ] = ਪੂਜਾ (ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ) ਨੂੰ, ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਜੰਤ ਤੇਰਾ ਹੀ ਅਰਾਧਨ ਪੂਜਨ ਕਰਕੇ, ਧਿਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ, ਤੂੰ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗਨਾ॥

ਸਭ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਤੂ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨਾ॥

[੧੩੧੩-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਸੱਤਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ [ਥਪਾ] = ਸਥਾਪਤ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਉਹ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਤੋਂ; ਉਜੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦਾ, ਖੂਹ ਦੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ ਦੀ, ਭਰਮਣ ਵਾਗੂੰ, ਕਦੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ॥ ਯਥਾ—ਜੈਸੇ ਹਰਹਟ ਕੀ ਮਾਲਾ ਟਿੱਡ ਲਗਤ ਹੈ, ਇਕ ਸਖਨੀ, ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਰੀਅਤ ਹੈ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਹੁ ਖੇਲ ਖਸਮ ਕਾ, ਜਿਉ ਉਸ ਕੀ ਵਡਿਆਈ॥ [੧੩੨੯-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧] ਯਥਾ ਹੋਰ-ਸੁਨਹੁ ਰੇ। ਤੂ ਕਉਨੁ, ਕਹਾ ਤੇ ਆਇਓ॥ ਏਤੀ ਨ ਜਾਨਉ, ਕੇਤੀਕ ਮੁਦਤਿ, ਚਲਤੇ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਇਓ॥ [੯੯੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਇਹ ਜੂਨੀਆਂ ਦੀ ਭਟਕਣਾ, ਆਤਮ ਗਿਆਨ, ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ-ਯਥਾ—“ਰਿਤੇ ਗਿਆਨਾ ਨ ਮੁਕਤੀ”, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਰਿਦੇ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਹੇ ਪ੍ਰੇਮੇਸ਼ੁਰ! ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿੱਚ [ਥਪ ਹੈਂ] = ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ—ਭਉ ਬਿਨਸੈ ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਆਸ॥ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਆਤਮ ਪਰਗਾਸ॥ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਸੈ ਅਥਿਨਾਸੀ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਾਟੀ ਜਮ ਵਾਸੀ॥

[੨੮੮-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੯ ਪਉੜੀ-੩]

ਯਥਾ— ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ, ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਲਗੰਨਿ॥ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ, ਸਹਜੇ ਸੁਖਿ ਰਹੰਨਿ॥

[੭੫੫-ਰਾਗ ਸੂਰੀ ਮ: ੩]

॥ ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਕ੍ਰਿਤਾ. ਸੰ. ਆਕ੍ਰਿਤਯ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ. (੨)
ਅਕ੍ਰਿਤਾ. ਸੰ.-ਆਕ੍ਰਿਤੀ, ਸੰਗਯਾ-ਸ਼ਕਲ. ਸਰੂਪ. ਅਕਾਰ (੩) ਜੋ ਕਿਸੀ ਦਾ ਵੀ, ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ.
ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ-ਭਾਵ ਅਰਥ-ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਕਾਰਜ ਕਿਸੀ ਤੋਂ ਵੀ [ਅਕ੍ਰਿਤਾ] = ਨ ਕਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਸੋ ਤੂੰ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਉਤਪੱਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ, ਜੈਸੇ ਅਸਚਰਜ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ [ਅਕ੍ਰਿਤਾ] = ਕੀਤੇ ਨਹੀਂ, ਜਾ ਸਕਦੇ-ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਇਹੁ ਐਸੇ ਅਕ੍ਰਿਤ ਕੰਮ ਹਨ, ਜੋ ਤੈਥੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਅਸਚਰਜ ਭਰੇ, ਅਕ੍ਰਿਤ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ, ਕੀਮਤਿ ਜਾਇ ਨ ਕਰੀ

ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਕਰੈ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਨੀਚਹ ਜੋਤਿ ਧਰੀ ॥

[੪੯੯-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਆਕ੍ਰਿਤਾ] = ਆਕ੍ਰਿਤੀ (ਮੂਰਤੀ) ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਕਿਸੇ ਦਾ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕੀਤਾ (ਬਣਾਇਆ) ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਆਪਿ ਉਪਾਏ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ॥

ਆਪੇ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲੇ ਆਪੇ, ਤਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਈ ॥

[੯੧੨-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਕ੍ਰਿਤਾ] = ਕਾਰਨ ਅਤੇ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਾਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਨ ਵੀ, ਤੇ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਨ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ, ਕਾਰਜ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਆਪਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋ ਨਹੀ, ਤੂੰ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥

[੧੨੯੧-ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰਾਮੁ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਆਪੇ ਸਭੁ ਕਰਤਾ, ਰਾਮੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪਿ ਸਭਤੁ ਜਾਗੇ ॥

ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ, ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮਰਾਇ, ਸੋ ਜਨੁ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਲਿਵ ਲਾਗੇ ॥

[੧੨੦੨ - ਸਾਰਗ ਮ: ੪]

ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ੧੭੭ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਮ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਮ੍ਰਿੱਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਮੌਤ. ਮ੍ਰਿਤੁ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ-ਮ੍ਰਿਤੁ ਤੋਂ ਰਹਿਤ. ਅਮਰ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮ੍ਰਿਤ] = ਮ੍ਰਿਤੁ ਤੋਂ [ਅਮ੍ਰਿਤਾ] = ਅਮਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਤ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਨ ਮ੍ਰਿਤੁ, ਤੇਰਾ ਕੁੱਝ ਬਿਗਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਏਕਸੁ ਕੀ ਸਿਰਿਕਾਰ ਏਕ, ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇਆ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਚਾ ਏਕੋ, ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ, ਨ ਜਾਇਆ ॥

[੧੧੩੦-ਭੈਰਉ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਮ੍ਰਿਤਾ] = ਨ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਮ੍ਰਿਤ] = ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ, ਵਰ ਕਰਕੇ, ਹਰਨਾਖਸ਼, ਤੇ ਰਾਵਣ ਵਰਗੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੌਤ, ਮੌਤ ਰਹਿਤ, ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਧਾਸਾ॥

ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ॥ ਜਰਾਸੰਧਿ ਕਾਲਜਮੁਨ ਸੰਘਾਰੇ॥

ਰਕਤਬੀਜੁ ਕਾਲੁਨੇਮੁ ਬਿਦਾਰੇ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਿ ਸੰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ [੨੨੪-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ] = ਮ੍ਰਿਤੂ ਰਹਿਤ ਦੇਵਤਾ, ਅਤੇ [ਮ੍ਰਿਤ] = ਮਰਣਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਵ, ਦੈਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬਾ, ਆਪੇ ਖਟ ਦਰਸਨ ਕੀ ਬਾਣੀ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਸੰਕਰ ਮਹੇਸਾ, ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ॥

[੫੫੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥

[ਪਦ ਅਰਥ—[ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ = ਅੰਮ੍ਰਿਤ + ਅਮ੍ਰਿਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਇੱਕ ਪੀਣਯੋਗ ਪਦਾਰਥ, ਜਿਸਦੇ ਪੀਣ ਨਾਲ, ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਲਪ ਪ੍ਰਯੰਤ।]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਵੀ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਲਈ, ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਧੀਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸੂਰਗ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ, ਕੇਵਲ, ਕਲਪ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੀ, ਮ੍ਰਿਤੂ ਰਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ, ਅਭੇਦ ਕੀਤੇ ਭਗਤ ਜਨਾ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਦਰੁ ਸੇਵੇ ਅਲਖ ਅਭੇਵੇ, ਨਿਹਚਲੁ ਆਸਣੁ ਪਾਇਆ॥

ਤਹ ਜਨਮੁ ਨ ਮਰਣੁ, ਨ ਆਵਣ ਜਾਣਾ, ਸੈਸਾ ਦੂਖੁ ਮਿਟਾਇਆ॥ [੭੯-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਨੇਰੇ ਹੀ ਤੇ ਨੇਰਾ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਸਦਾ ਸਰਣਾਗਤਿ, ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ॥ [੭੯੪-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਨਾਉ ਜਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਜਪੁ ਜਾਪੈ॥

ਆਪੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਰਸੁ ਆਪੈ॥ [੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਕਰੁਣਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ [ਕਰੁਣਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਿ ਤਾਰਣ, ਦਇਆਲ ਕਿਰਪਾ ਕਰਣ॥

ਅਟਲ ਪਦਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ, ਦ੍ਰਿੜੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਣ॥ [੫੦੨-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਰੁਣਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ [ਆਕ੍ਰਿਤ] = ਆਕ੍ਰਿਤੀ (ਮੂਰਤੀ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਕਰਿ ਹੀਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ ਕਰੁਣਾ ਕਰ॥

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀ ਸੂਰਤ ਕ੍ਰਿਤਧਰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੭]

ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੈਦਾ [ਅਕ੍ਰਿਤਾ] = ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਪੈਦਾ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ, ਜੋਨਿ ਨ ਆਵਹੀ॥ ਤੂ ਹੁਕਮੀ ਸਾਜਹਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ, ਸਾਜਿ ਸਮਾਵਹੀ॥

[੧੦੯੫-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਧਰਣੀ ਧ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥੧੭੮॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਧਰਣੀ] = ਧਰਤੀ ਨੂੰ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰਣ ਕਰਣਾ ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇ ਧਰੀ ਸਭ ਧਰਣਾ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਸਰਣਿ ਪਇਆ ਹਰਿ ਦੁਆਰੈ, ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਲਾਜ ਰਖਾਇਦਾ ॥ [੧੦੭੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਨਿਆਈ, ਅਤੀਅੰਤ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਹਤਉ ਪੜਤਉ ਸੁਣਤਉ ਏਕ ॥ ਧੀਰਜ ਧਰਮੁ ਧਰਣੀਧਰ ਟੇਕ ॥ [੬੮੬-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ [ਧ੍ਰਿਤ] = ਧੀਰਜ ਨੂੰ [ਧਰਣੀ] = ਧਾਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਹਿ, ਪ੍ਰਭ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰ ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤ ਆਨੰਦ ਮੈ, ਪੇਖਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਧੀਰ ॥

[੮੧੮-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫]

ਅਮਿਤੋਸ਼ੁਰ ਹੈਂ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਮਿਤੋਸ਼ੁਰ = ਅਮਿਤ + ਈਸ਼ੁਰ]

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਮਿਤ] = ਬੇਅੰਤ [ਈਸ਼ੁਰ] = ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਨਗੰਜ ਅਕਾਲੰ ਬਿਸੁ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੰ, ਦੀਨ ਦਿਆਲੰ ਸੁਭ ਕਰਣੰ ॥

ਆਨੰਦ ਸਰੂਪੰ ਅਨਾਹਦਿ ਰੂਪੰ, ਅਮਿਤ ਬਿਭੂਤੰ ਤਵ ਸਰਣੰ ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਮਿਤ] = ਬੇਅੰਤ ਹੀ, ਗੁਣਾਂ ਤਾ [ਈਸ਼ੁਰ] = ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਐਸੋ ਧਣੀ ਗੁਵਿੰਦੁ ਹਮਾਰਾ ॥ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਮਿਤ] = ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ, ਉੱਤਮ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ [ਈਸ਼ੁਰ] = ਐਸ਼ੁਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਰਗ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ, ਤੇਰੇ ਹੀ, ਅਧੀਨ ਹਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇਂ, ਉਸਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥

ਇਕਿ ਜਾਗੰਦੇ ਨਾ ਲਹਨਿ ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥ [੧੩੮੪-ਸਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੋ]

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਪਰਮ] = ਵੱਡੇ ਐਸ਼ੁਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਸੱਮਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਸਮਰੀ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਕੈ ਪੂਰਨ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਦੂਖ ਨ ਭੂਰਨ ॥

ਓਟਿ ਗਹੀ ਨਿਰਭਉ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸੋ ਗੁਨ ਨਿਧਿ ਗਾਈਐ ॥

[੩੯੫-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਨੇ ਤੋਂ [ਅਕ੍ਰਿਤਾ] = ਅਕ੍ਰਿਐ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ, ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ, ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਚੱਲ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਵੀ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕ੍ਰਿਯੇ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਥਿਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਸਥਿਰ ਕਰਤਾ ਦੇਖੀਐ, ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਆਵੇ ਜਾਇ॥ ਆਪੇ ਨਿਰਮਲ ਏਕੁ ਤੂੰ, ਹੋਰ ਬੰਧੀ ਧੰਧੇ ਪਾਇ॥

[48-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ॥੧੭੯॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ [ਅਮ੍ਰਿਤਾ] = ਮਰਦਾ [ਅ] = ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਮ੍ਰਿਤ] = ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਰ ਆਦਿ ਲੈ ਕੇ, ਰਾਵਣ, ਹਰਨਾਕਸ਼ ਵਰਗੇ, ਅਮਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਰਣਾਗਤੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਲਤੇ, ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਨਾਇਆ॥

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਜਨੁ ਹਰਨਾਥਿ ਪਕਰਿਆ, ਹਰਿ ਰਾਖਿ ਲੀਓ ਤਰਾਇਆ॥ [੯੮8-ਮਾਲੀ ਗਉੜੀ ਮ: 8]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਨਾਥਸੁ ਜਿਨਿ ਨਖਹ ਬਿਦਾਰਿਓ, ਸੁਰਿ ਨਰ ਕੀਏ ਸਨਾਥਾ॥

ਕਹਿ ਨਾਮਦੇਉ ਹਮ ਨਰਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ, ਰਾਮੁ ਅਭੈਪਦ ਦਾਤਾ॥

[੧੧੬੫-ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਅਜਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜਬਾਕ੍ਰਿਤ = ਅਜਬ + ਆਕ੍ਰਿਤ] ਆਕ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਆਕ੍ਰਿਤੀ. ਸੰਗਯਾ-ਮੂਰਤੀ. ਸਰੂਪ. ਅਕਾਰ॥ ਕ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਕੀਰਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਜਸ. ਵਡਿਆਈ. 'ਯਥਾ-ਬੰਦਤ ਕ੍ਰਿਤ ਈਸ਼੍ਵਰੀ' (ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਬੋਧ) (੨) ਸੰ. ਕਾਂਤਿ. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰਾਂਤੀ. ਚਮਕ ਦਮਕ. 'ਯਥਾ-ਦਿਨੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਹਾਰੀਯੋ' (ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ) (੩) ਕ੍ਰਿਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਕਾਰਜ ਰੂਪ. (੪) ਸੰਗਯਾ-ਕਰਮ. ਕੰਮ॥ ਅਜਬਾ. ਅਰਬੀ. ਅਜਬ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਦਭੁਤ. ਅਨੋਖਾ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਅਜਬ] = ਅਸਚਰਜ [ਆਕ੍ਰਿਤ] = ਆਕ੍ਰਿਤੀ (ਮੂਰਤੀ) ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸਰੂਪ, ਅਸਚਰਜਤਾ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਲੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭ, ਉਚਾ ਜਾਕਾ ਰੂਪ॥

ਜਪਿ ਜਪਿ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਜਨ, ਅਚਰਜ ਆਨੂਪੁ॥

[੬੭੭-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਮੰਗੈ ਜਨੁ ਤੇਰਾ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਵਣਾ॥

[੧੦੮੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸੰਸਾਰ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਾਰਜ [ਅਜਬਾ] = ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪ ਵੀ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਤੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕੌਤਕ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਅਸਚਰਜ ਰਚਨਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਤਿਨੇ ਹੀ ਫੇਰੇ, ਆਪੇ ਭਇਆ ਸਹਾਈ॥

ਅਚਰਜੁ ਕੀਆ ਕਰਨੈਹਾਰੈ, ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਵਡਿਆਈ॥

[੬੭੮-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ— ਅਜਬ ਕੰਮ ਕਰਤੇ ਹਰਿ ਕੇਰੇ, ਇਹੁ ਮਨੁ ਭੂਲਾ ਜਾਂਦਾ ਫੇਰੇ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਬਦਿ ਵਜਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੮-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਸਚਰਜ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕੀਰਤੀ (ਵਡਿਆਈ) ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਮਹਿਮਾ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਰੂਪ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ, ਪਾਰ ਕਰਨੇਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਵੀ, ਅਤੀਅੰਤ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ, ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਜੀਵੈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ, ਅਚਰਜੁ ਤੁਮਹਿ ਵਡਾਈ॥ [੬੨੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕ੍ਰਾਂਤੀ (ਸ਼ੋਭਾ) ਅਤੀਅੰਤ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ, ਵਰਨਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਅਦ੍ਵੈ ਅਥਿਨਾਸੀ, ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਮਹਾ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਸੀ, ਅਨਾਸੀ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥

ਜੰਤੁ ਹੂੰ ਨ ਜਾਤ ਜਾਕੀ, ਬਾਪ ਹੂੰ ਨ ਮਾਇ ਤਾਕੀ, ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾ ਕੀ, ਸੁ ਛਟਾ ਕੈ ਅਨਮਾਨੀਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੫੮]

ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਤਾਂ ਸਦਾ [ਅਮ੍ਰਿਤਾ] = ਮ੍ਰਿਤੁ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ [ਮ੍ਰਿਤ੍] = ਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਉਤਪੰਨ, ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਸਚਾ ਸੋਈ॥ ਆਪੇ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲੇ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ, ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ [੧੦੬੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਗਲ ਭਾਤਿ ਕਰਿ ਕਰਹਿ ਉਪਾਇ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਨ ਮੋਹੁ ਬਢਾਇ॥

ਦੁਹੂੰ ਭਾਤਿ ਤੇ ਆਪਿ ਨਿਰਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਾ॥ [੨੫੦-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਨਰ ਨਾਇਕ ਹੈਂ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਨਾਇਕ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਆਮੀ. ਮਾਲਿਕ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਨਰ-ਨਾਰੀਆਂ ਦਾ [ਨਾਇਕ] = ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਨਰ-ਨਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜੀਵ ਜੰਤੁ ਹਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ, ਨਾਇਕ ਖਸਮ ਹਮਾਰੇ॥

ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਤੁਮਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਹੁ, ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੁਮਰੇ ਧਾਰੇ॥ [੬੭੪-ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਗਰਭ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਜਿਨਹਿ ਉਬਾਰਿਆ॥ ਰਕਤ ਕਿਰਮ ਮਹਿ ਨਹੀਂ ਸੰਘਾਰਿਆ॥

ਅਪਨਾ ਸਿਮਰਨੁ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿਆ, ਉਹੁ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਮਾਲਕਾ॥

[੧੦੮੪-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਖਲ ਘਾਇਕ ਹੈਂ॥੧੮੦॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਘਾਇਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਘਾਤਕ. ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਖਲ] = ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ [ਘਾਇਕ] = ਮਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਦੁਸ਼ਟ ਦੂਤ ਪਰਮੇਸਰਿ ਮਾਰੇ॥ ਜਨ ਕੀ ਪੈਜ ਰਖੀ ਕਰਤਾਰੇ॥

[੨੦੧-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਬਿਸੁੰਭਰ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ [ਬਿਸੁ] = ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ [ਭਰ] = ਭਰਨੇ (ਪਾਲਨੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਿਸੁੰਭਰ ਪੂਰਨ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਸਗਲ ਸਮਗੀ ਪੋਖਣ ਭਰਣ॥

ਬਾਨ ਬਨੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਂਈ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ॥ [੮੨੭-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫]

ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਰੁਣਾ] = ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ [ਆਲਯ] = ਘਰ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਕਰਿ ਹੀਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ ਕਰੁਣਾਕਰ॥

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀ ਸੂਰਤ ਕ੍ਰਿਤ ਧਰ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੭]

ਨਿਪੁ ਨਾਇਕ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਨ [ਨਿਪੁ] = ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ [ਨਾਇਕ] = ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਸਾਰੰਗ ਧਰ, ਖੜਗਪਾਣ ਦੁਰਜਨ ਦਲਣ॥

ਨਰਵਰ ਨਰੇਸ ਨਾਇਕ ਨਿਪੁਣਿ, ਨਮੋ ਨਵਲ ਜਲ ਥਲ ਰਵਣਿ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੫]

ਸਰਬ ਪਾਇਕ ਹੈਂ॥੧੮੧॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਪਾਇਕ. ਸੰ. ਪਾਦਾਤਿਕ. ਸੰਗਯਾ-ਦਾਸ. ਸੇਵਕ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੇਰੇ [ਪਾਇਕ] = ਦਾਸ, ਤੇ ਸੇਵਕ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੀ ਸੇਵਕ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਸੇਵਕ ਤੇਰੇ॥ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਸੇਵਕ ਵਡਹੁ ਵਡੇਰੇ॥

ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ, ਤੂ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ, ਸਭੁ ਤੇਰੇ ਕਾਰਣੁ ਕੀਨਾ ਹੇ॥ [੧੦੨੮-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਠ ਪਹਰ ਤੁਧੁ ਜਾਪੇ ਪਵਨਾ॥ ਧਰਤੀ ਸੇਵਕ ਪਾਇਕ ਚਰਨਾ॥

ਪਾਣੀ ਬਾਣੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਸਭਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਵਣਿਆ॥ [੧੩੦-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ, ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਪ੍ਰਾਣ ਅਧਾਰੀ॥

ਤਾਕੇ ਰੂਪ ਨ ਜਾਹੀ ਲਖਣੇ, ਕਿਆ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵੀਚਾਰੀ॥ [੪੨੩-ਆਸਾ ਮ: ੩]

ਭਵ ਭੰਜਨ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਵ] = ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਤਾਂਈ [ਭੰਜਨ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ, ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ, ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੇ ਭੈ ਨੂੰ, ਨਿਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੁਖ ਭੈ ਭੰਜਨੁ॥ ਅਹੰਕਾਰ ਨਿਵਾਰਣੁ, ਹੈ ਭਵ ਖੰਡਨੁ॥

ਭਗਤੀ ਤੋਖਿਤ, ਦੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ, ਗੁਣੇ ਨ ਕਿਤਹੀ ਹੈ ਭਿਗਾ॥ [੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭਵ] = ਭਯ (ਭਰ) ਨੂੰ [ਭੰਜਨ] = ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਿਲਵਿਖ ਕਾਟਣ ਭੈ ਹਰਣ, ਸੁਖਸਾਗਰ ਹਰਿ ਰਾਇ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦੁਖ ਭੰਜਨੋ, ਨਾਨਕ ਨੀਤ ਧਿਆਇ॥

[੯੨੭-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਸਮਰਥ ਸੁਆਮੀ, ਸਰਬ ਕਾ ਭਉ ਭੰਜਨਾ॥

ਨਾਨਕੁ ਪਇਅਪੈ ਚਰਣ ਜੰਪੈ, ਪਾਵਨ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨਾ॥

[੪੫੬-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਅਰਿ ਗੰਜਨ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਰਿ] = ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿ, ਦੁਸ਼ਟ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂਈ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਸੇਵੇ ਕੀ ਐਸੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇਖਹੁ ਹਰਿ ਸੰਤਹੁ,

ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਕਾਇਆ ਨਗਰੀ, ਦੁਸਮਨ ਦੂਤ ਸਭਿ ਮਾਰਿ ਕਢੀਏ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਆ ਭਗਤ ਜਨਾ ਉਪਰਿ,

ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਰਖਿ ਲੀਏ॥ [੮੫੧-ਬਿਲਾਵਲੁ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੬]

ਰਿਪੁ ਤਾਪਨ ਹੈ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਰਿਪੁ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਵੈਰੀ. ਦੁਸਮਨ.॥ ਤਾਪਨ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਤਪਾਉਣ ਵਾਲਾ. ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਤਾਪਨ] = ਦੁੱਖ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਾਲਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸਾਲ ਹੈਂ, ਕਿ ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੇ ਪੋਖਤ ਹੈਂ, ਕਿ ਬਿਧਤਾ ਕੀ ਬਾਸੀ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੬੦]

ਜਪੁ ਜਾਪਨ ਹੈ॥੧੮੨॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਾਪਨ. ਕ੍ਰਿਆ-ਜਾਪ ਦਾ ਕਰਨਾ (੨) ਜਾਪਣਾ. ਭਾਸਣਾ. ਮਾਲੂਮ ਹੋਣਾ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਜਪ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਹੀ [ਜਾਪਨ] = ਜਪਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਸਭ ਕੋਈ, ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹਿ ਕੀਤਾ ਅਪਣਾ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸੋਈ ਹੈ ਜਪਣਾ॥

ਅਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ, ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਣਾ॥

[੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪ ਹੀ [ਜਾਪਨ] = ਜਪਣੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ, ਦੁੱਖ ਨੂੰ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਨਾਮ ਜਪ ਹੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਤੇ ਜਪਣੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਜਾਪੁ॥ ਬਿਨਸੈ ਸਗਲ ਸੰਤਾਪੁ॥

ਬੈਰੀ ਸਭਿ ਹੋਵਹਿ ਮੀਤ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਤੇਰਾ ਹੋਵੈ ਚੀਤ॥

ਸਭ ਤੇ ਉਤਮ ਇਹੁ ਕਰਮੁ॥ ਸਗਲ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮੁ॥

ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਉਤਰੈ ਭਾਰੁ॥

ਪੂਰਨ ਤੇਰੀ ਹੋਵੇ ਆਸ॥ ਜਮ ਕੀ ਕਟੀਐ ਤੇਰੀ ਫਾਸ॥

ਗੁਰ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਨੀਜੈ॥ ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮੀਜੈ॥

[੮੯੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਪ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸਦਾ [ਜਾਪਨ] = ਜਾਪਕ (ਜਪਣ ਵਾਲਾ) ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਲ ਥਲ ਮਾਰੇ ਆਪਹਿ ਆਪਿ॥ ਆਪੈ ਜਪਹੁ ਆਪਨਾ ਜਾਪ॥

[੩੪੩-ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਪਿ ਹੈ ਚੋਲਾ, ਉਪਦੇਸੁ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੈ॥

ਆਪੇ ਨਾਉ ਜਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਹੀ ਜਪੁ ਜਾਪੈ॥

[੬੦੫-ਸੋਰਠ ਮ: ੪]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਾਮ ਜਪ ਦੇ, ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਹੀ [ਜਾਪਨ] = ਜਾਪਦਾ (ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ) ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਨਾਨਕ ਜਾਪੀ ਜਪੁ ਜਾਪੁ॥ ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਜਾਕਾ ਪਰਤਾਪੁ॥

[੮੯੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਅਕਲੰ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਕਲੰਕ੍ਰਿਤ = ਅ + ਕਲੰਕ੍ਰਿਤ। ਕਲੰਕ੍ਰਿਤ. ਸੰ. ਕਲੰਕ. ਸੰਗਯਾ-ਐਥ. ਦੋਸ਼. ਪਾਪ. ਦਾਗ. ਧੱਬਾ. (੨) ਅਪਯਸ਼॥ ਅਕਲੰ. ਅਰਥੀ. ਅਕਲ. ਸੰਗਯਾ-ਬੁੱਧੀ. (੨) [ਅਕਲੰ = ਅ + ਕਲੰ] ਕਲੰ ਸੰ. (ਕਲੰਕ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਕਲੁਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਕਲੰਕ. ਕਾਲਖ. ਦੋਸ਼. ਧੱਬਾ. [ਅਕਲੰਕ੍ਰਿਤ = ਅਕਲੰ + ਆਕ੍ਰਿਤ] ਸੰ. ਆਕ੍ਰਿਤੀ = ਮੂਰਤੀ. ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਕਲੰ] = ਅਕਲ (ਬੁੱਧੀ) ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ, 'ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ-ਬੁੱਧੀ' ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਜੀਵ ਨੂੰ, ਤਾਰਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਸੁੱਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਧਾਵਤ ਧਾਵਤ ਸਭੁ ਜਗੁ ਧਾਇਓ, ਅਬ ਆਏ ਹਰਿ ਦੁਆਰੀ॥

ਦੁਰਮਤਿ ਮੇਟਿ ਬੁਧਿ ਪਰਗਾਸੀ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਾਰੀ॥

[੪੯੫-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਨਾਮੁ ਏਕੁ ਆਧਾਰੁ ਭਗਤਾ, ਈਤ ਆਗੈ ਟੇਕ॥

ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀਆ, ਗੁਰਗਿਆਨੁ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ।

[੫੦੧-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਲੰ] = ਕਲੰਕ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ, ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਕਲੰਕ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਦਨਾਮੀ ਰੂਪ, ਕਲੰਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਸੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕਉਨ ਕੋ ਕਲੰਕੁ ਰਹਿਓ, ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਲੇਤ ਹੀ॥ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਭਏ, ਰਾਮੁ ਕਹਤ ਹੀ॥

[੭੧੮-ਟੋਡੀ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਸਰਣੀ ਪਾਹਿ॥ ਕੋਟਿ ਕਲੰਕ ਖਿਨ ਮਹਿ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ॥ [੧੮੪ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਸੰਪੂਰਨ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕ੍ਰਿਆ [ਕਲੰ] = ਕਾਲਖ (ਦੋਸ਼) ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਉਣਤਾਈ, ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧. ਬੁਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੰਸਕਾਰ, ਜਾਗ ਪੈਣੇ, ਏਹੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਕੇਵਲ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ, ਸਰਬ ਸੰਸਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ, ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਬਦਲਨਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪੂਰੇ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪੂਰਾ, ਘਟਿ ਵਧਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੈ, ਪੂਰੈ ਮਾਂਹਿ ਸਮਾਹੀ॥ [੧੪੧੨-ਸਲੋਕ ਵਾਰਾ ਤੇ ਵਧੀਕ-੩੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੂਰ ਸਮਗੀ ਪੂਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੀ॥ ਭਰਿਪੁਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹੀ, ਸੋਭ ਜਾਕੀ॥ [੩੭੬-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਕਲੰਕਿਤ] = ਕਲੰਕ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਐ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਕਲੰਕ ਰੂਪ ਅਪਾਰ॥ ਸਭ ਲੋਕ ਸੋਕ ਬਿਦਾਰ॥

ਕਲ ਕਾਲ ਕਰਮ ਬਿਹੀਨ॥ ਸਭ ਕਰਮ ਧਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੩]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਆਕ੍ਰਿਤ] = ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਸਰੂਪ ਰੂਪ (ਮੂਰਤੀ) ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਕਲੰ] = ਕਲਹ (ਕਲੇਸ਼) ਤੇ ਝਗੜੇ ਆਦਿ ਦੇ, ਦੋਸ਼ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਿਰਵਿਕਾਰ, ਤੇ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਐ, ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕਰੂੰ ਨ ਝੁਰੈ, ਨਾ ਮਨੁ ਰੋਵਨਹਾਰਾ॥

ਅਵਿਨਾਸੀ ਅਵਿਗਤੁ ਅਗੋਚਰੁ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ॥ [੩੭੬-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕੀਰਤੀ [ਕਲੰ] = ਕਾਲਸ਼ (ਕਲੰਕ) ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਅਤੀਅੰਤ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੇਸ ਜੈਸੀ ਉਜਲ ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੋਟਿ ਮਹਿਮਾ ਜਾਕੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋਸ॥ ਕੋਟਿ ਉਸਤਤਿ ਜਾਕੀ ਕਰਤ ਬ੍ਰਹਮੰਸ॥

ਕੋਟਿ ਪਰਲਉ ਓਪਤਿ ਨਿਮਖ ਮਾਹਿ॥ ਕੋਟਿ ਗੁਣਾ ਤੇਰੇ ਗਣੇ ਨ ਜਾਹਿ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਚੰਪਾ ਸੀ ਚੰਦੇਰੀ ਕੋਟ ਚਾਂਦਨੀ ਸੀ ਚਾਂਦਾਗੜ, ਕੀਰਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਰਹੀ ਮਾਲਤੀ ਸੀ ਫੂਲ ਕੇ॥

ਪਾਰਾ ਸੀ ਪਲਾਉ ਗਢ, ਰੂਪਾ ਕੈਸੀ ਰਾਮ ਪੁਰ, ਸ਼ੋਰਾ ਸੀ ਸੁਰੰਗਾ ਬਾਦ, ਨੀਕੇ ਰਹੀ ਝੂਲਕੇ॥

ਚੰਦਨ ਸੀ ਚੰਪਾਵਤੀ, ਚੰਦਮਾ ਸੀ ਚੰਦ ਗਿਰ, ਚਾਂਦਨੀ ਸੀ ਚਾਂਦਾ ਗੜ੍ਹ, ਜੋਨ ਸੋਹੀਅਤੁ ਹੈ॥

ਗੰਗਾ ਸਮ ਗੰਗਧਾਰ, ਬਕਾਨ ਸੀ ਬਿਲੰਦਾਵਾਦ, ਕੀਰਤਿ ਤਿਆਰੀ ਕੀ, ਉਜਿਆਰੀ ਸੋਹੀਅਤੁ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੬੪-੬੫]

ਸਰਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਨੂੰ ਪੈਦਾ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੂ ਜਗਜੀਵਨੁ ਜਗਦੀਸੁ, ਸਭ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਨਾਥੁ॥

ਤਿਨ ਤੂ ਧਿਆਇਆ ਮੇਰਾ ਰਾਮੁ, ਜਿਨਕੈ ਧੁਰਿ ਲੇਖੁ ਮਾਥੁ॥ [੧੧੧੫-ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਆਕ੍ਰਿਤ] = ਆਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਕੁਝ, ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਤੇਰਾ ਹੀ, ਵੇਰਾਟ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਜੋਤਿ ਅਰੂਪੁ॥ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਦੇਵਾ ਸਗਲ ਸਰੂਪੁ॥ ਮੈ ਸੋ ਧਨੁ ਪਲੈ, ਸਾਚੁ ਅਖੁਟੁ॥

[੪੧੪-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਨੂਪੁ॥

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ, ਸਿਮਰਿ ਜਨ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥ [੭੨੪-ਤਿਲੋਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਖੇ [ਕ੍ਰਿਤ] = ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ

ਸਰਬ ਦੀ, ਸ਼ੋਭਾ ਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ, ਰੂਪ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੋ ਕੇ, ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪੂਰ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੂਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੀ॥ ਭਰਪੂਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹੀ ਸੋਭ ਜਾਕੀ॥

ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਜਾਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥ [੩੭੬-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਿਕਟਿ ਜੀਅ ਕੈ ਸਦ ਹੀ ਸੰਗਾ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਵਰਤੈ ਰੂਪ ਅਰੁ ਰੰਗਾ॥ [੩੭੬-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਕਰਤਾ ਕਰ ਹੈਂ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ [ਕਰਤਾ] = ਕਰਤੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਵੀ [ਕਰ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਕਰਤੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਬਾਝੁ ਕਲਾ ਆਡਾਣੁ ਰਹਾਇਆ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਏ, ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਰਤਾ] = ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਨੂੰ [ਕਰ ਹੈਂ] = ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ?

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਇਕ ਮੂਰਤਿ, ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰੀ॥

ਕਾਇਆ ਸੋਧਿ ਤਰੈ ਭਵ ਸਾਗਰੁ, ਆਤਮ ਤਤੁ ਵੀਚਾਰੀ॥ [੯੦੮-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ, ਤੂੰ ਹੀ [ਕਰ ਹੈਂ] = ਕਰੀ (ਕੀਤੀ) ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ, ਨੂੰ ਪੈਦਾ [ਕਰ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ, ਤੂੰ ਕਰਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕਰਤਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਰਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਹੀਅਹਿ, ਆਚਾਰਨ ਮਹਿ ਆਚਾਰੀ॥

ਸਾਹਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਾ, ਵਾਪਾਰਨ ਮਹਿ ਵਾਪਾਰੀ॥ [੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਹੋਇ॥ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥

ਤੂੰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹਿ ਜਾਣਹਿ ਸੋਇ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥

[੧੨-ਆਸਾ ਮ: ੮]

ਹਰਤਾ ਹਰ ਹੈਂ॥੧੮੩॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ [ਹਰਤਾ] = ਨਾਸਕ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਵੀ, [ਹਰਿ] = ਹਰਨੇ (ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ) ਵਾਲਾ, ਹਰਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ, ਨਾਸਕ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਾਸ ਕਰਤਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ, ਹਰਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹਰਤਾ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਇੰਦ੍ਰ ਬਨਾਏ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੁੱਦ੍ਰ ਉਪਾਇ ਖਪਾਏ॥

ਲੋਕ ਚਤਰ ਦਸ ਖੇਲ ਰਚਾਇਓ॥ ਬਹੁਰ ਆਪ ਹੀ ਬੀਚ ਮਿਲਾਇਓ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੬]

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਮਹੇਸ ਉਪਾਇ ਸਮਾਏ॥ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਜਗੁ ਸਾਜਣ ਲਾਏ॥

ਐਸੇ ਧਣੀ ਗੁਵਿੰਦੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਬਗਿਨ ਨ ਸਾਕਉ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਾ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਹਰਤਾ] = ਸ਼ਿਵਜੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ ਦਾ [ਹਰਿ] = ਹਰਨ (ਨਾਸ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬਾ, ਆਪੇ ਖਟ ਦਰਸਨ ਕੀ ਬਾਣੀ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਸੰਕਰ ਮਹੇਸ਼ਾ, ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ॥ [੫੫੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੨]

ਪਰਮਾਤਮ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—[ਪਰਮਾਤਮ = ਪਰਮ + ਆਤਮ] ਪ੍ਰਮਾਤਮ. ਸੰ. ਪਰਮਾਤਮ. ਸੰਗਯਾ-ਪਰਮ ਆਤਮਾ. ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ. (੨) [ਪਰਮਾਤ = ਪਰ + ਮ + ਆਤਮ] ਪਰ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਦੂਸਰਾ. ਅਨਯ (੨) ਜੁਦਾ, ਭਿੰਨ (੩) ਸ਼ੇਸ਼ਟ. ਉੱਤਮ॥ ਮ. -ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੰਖੇਪ॥ ਆਤਮ. ਸੰ. ਆਤਮਨ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (੨) ਆਤਮਨ (ਅਤਿ ਮਨਿੰਨ)-ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣੀਐ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਰੂਪ. ਜੀਵਾਤਮਾ. ਰੂਹ (੩) ਮਨ. ਅੰਤਹਕਰਨ-(ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਸੰਘਾਤ)।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਪਰਮ ਆਤਮਾ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਬ ਜਗਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਾਨ ਬਨੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥ ਸਭਨਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥

[੪੫-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ [ਆਤਮ] = ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਰੂਪ [ਮ] = ਮਾਇਆ ਤੋਂ [ਪਰ] = ਪਰੇ, ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੁ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ, ਤ੍ਰਿਗੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਭਿੰਨ॥ ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ, ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ॥

[੨੮੩-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ ਅਸਟਪਦੀ-੧੬]

ਯਥਾ— ਜਹ ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਸਮਾਇਆ॥ ਉਹਾ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ ਮਾਇਆ॥

ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਹਿ ਆਦੇਸੁ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਕਾ ਨਾਹੀ ਪਰਵੇਸੁ॥ [੨੯੧-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ, ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਦੇ, ਮਾਇਆ ਅੰਸ ਅਵਛਿੰਨ (ਮਿਲੇ ਹੋਏ), ਸਾਖਸੀ ਚੇਤਨ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ, ਬੋਝੇ ਦਾਇਰੇ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਅੰਤਹਕਰਨ ਅਵਛਿੰਨ (ਮਿਲੇ) ਹੋਏ ਦਾ ਨਾਮ, ਸਾਖਸੀ ਚੇਤਨ-ਯਾ-ਆਤਮਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਮਾਇਆ, ਬਹੁਤੇ ਵੱਡੇ ਦਾਇਰੇ (ਫੈਲਾਵ) ਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ, ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ ਅੰਸ-ਅਵਛਿੰਨ (ਮਿਲਿਆ) ਚੇਤਨ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।

ਸਰਬਾਤਮ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੀ [ਆਤਮਾ] = ਜੀਵਾਤਮਾ ਜੀਵਨ ਕਲਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋ ਕੇ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਮਹਿ ਜੀਉ, ਜੀਉ ਹੈ ਸੋਈ॥ ਘਟ ਘਟ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਘਰ ਹੀ ਪਰਗਾਸਿਆ, ਸਹਿਜੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ॥ [੧੨੭੩-ਮਲਾਰ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੀ [ਆਤਮ] = ਆਤਮਾ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਅਸਲੀ ਮੂਲ ਰੂਪ, ਸਾਖਸੀ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ (ਮਨ ਦਾ ਮੂਲ) ਸਾਖਸੀ ਚੇਤਨ ਕਰਕੇ, ਪਰਿਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਸਰਬ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਸਰਬਾਤਮ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਸਰਬ ਮਹਿ ਪੇਖੁ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ॥

ਰਤਨੁ ਅਮੋਲੁ ਰਿਦੈ ਮਹਿ ਜਾਨੁ, ਅਪਨੀ ਵਸਤੁ ਤੂ ਆਪਿ ਪਛਾਨੁ॥ [੮੯੨-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਵਿਆ ਸਭ ਅੰਤਰਿ, ਕਤ ਆਵੈ ਕਤ ਜਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥ [੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਿ ਖੇਲੁ ਕੀਓ ਰੰਗਿ ਗੀਤਿ॥

ਹਰਿ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਜਗਜੀਵਨਾ, ਪਰਗਾਸੁ ਕੀਓ ਗੁਰ ਮੀਤਿ॥

[੧੩੧੬/੧੩੧੭-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ, ਸਲੋਕ ਮ: ੮]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ [ਆਤਮ] = ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ, ਤੇ ਕਾਰਜ ਰੂਪ, ਸਭ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਤੂ ਹੈ, ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਕਾਟਿਆ, ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ॥ [੫੧-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥ [੨੯੮-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੩]

{ ਆਤਮ ਪਦ ਤੇ ਵਿਚਾਰ }

ਆਤਮਾ, -ਜੀਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ (ਮੈਂ) ਤੋਂ, ਜੋ ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨ ਹੋਵੇ-ਉਸਦਾ ਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ, -ਅਤੇ ਜੋ ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ-ਅਨਾਮਤਾ ਹੈ, -ਅਤੇ ਆਤਮਾ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ-ਸਾਰੇ ਸੰਘਾਤ (ਇੱਕਠ) ਤੋਂ, ਵੱਖ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿਕ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਦੀ, ਤੇ ਮੇਰੇਪਣੇ, ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ (ਜਾਣਕਾਰੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, -ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਹੇ-ਕਿ-ਮੇਰਾ ਮਨ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਠੀਕ ਹਨ-ਜਾਂ ਕਹੇ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਥਨ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਆਤਮਾ (ਮੈਂ) ਤੋਂ, ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਨ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ-ਜੋ ਠੀਕ, ਜਾਂ ਬੇ-ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ, ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਓਹੁ ਜਾਨਣ, ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ-ਜੀਵ ਦੇ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਓਹੀ ਇਸਦਾ, ਅਸਲੀ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, -ਅਤੇ ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਆਤਮਾ-ਯਾ ਸਾਖਸ਼ੀ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਤਮਾ-ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ (ਅੰਸ) ਸਰੂਪ ਹੈ। ਯਥਾ—ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ॥ ਜਸ ਕਾਗਦ ਪਰ ਮਿਟੈ ਨ ਮੰਸੁ॥ [੮੭੧-ਕਬੀਰ ਜੀ] ਯਥਾ ਹੋਰ—ਮਮੀਵ ਅੰਸਿ ਜੀਵ ਲੋਕਹ, ਜੀਵਭੂਤਾ ਸਨਾਤਨਹ॥ [ਗੀਤਾ ਧਿਆ:-੧੫, ਸਲੋਕ-੭] ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਰਨ (ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਆਦਿ ਸੰਘਾਤ) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-‘ਆਤਮਾ’ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ-ਘੜੇ ਦਾ ਪੁਲਾੜ (ਅਕਾਸ਼) ਮਹਾਕਾਸ਼ ਤੋਂ, ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਓਹੁ ਮਹਾਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ, ਇਹ ਆਤਮਾ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਹਸ ਘਟਾ ਮਹਿ, ਏਕੁ ਅਕਾਸੁ॥ ਘਟ ਫੂਟੇ ਤੇ, ਓਹੀ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥ [੭੩੬-ਸੂਰੀ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਘੜੇ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਕਰਕੇ, ਘੜੇ ਵਾਲੇ ਪੁਲਾੜ (ਅਕਾਸ਼) ਦਾ ਨਾਮ, ਘਟਾਕਾਸ਼ ਹੈ-ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਅੰਤਰਕਰਨ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ, ਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜਿਤਨਾ ਸਰੂਪ, ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ, ਅੰਤਰਕਰਨ ਉਪਾਧੀ ਦੇ, ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਤਨੇ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ।

{ ਸਰਬਾਤਮ }

ਅਤੇ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, -ਓਹੁ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ, ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਸਰਬਾਤਮ ਹੈ।

{ ਪਰਮਾਤਮ }

ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ, ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ, ਵੈਰਾਟ, ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਮਾਇਆ ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀ ਅੰਸ, ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਦੇ, ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਓਹੁ ਜੀਵ ਦੇ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਾਧੀ ਅਵਛਿੰਨ ਚੇਤਨ ਤੋਂ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਤਮਾ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ, ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਜਿਤਨਾ ਸਰੂਪ, ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ, ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ-ਉਤਨੇ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਾਮ, -'ਪਰਮ ਆਤਮ' ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਪਰਮਾਤਮ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹੁ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਹੈ।

ਅਤੇ 'ਸਰਬਾਤਮ' ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ-ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਤਹਕਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ, ਆਤਮ-ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ-ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਹੀ 'ਸਰਬਾਤਮ' ਹੈਂ, ਤੇ 'ਪਰਮਾਤਮ' ਹੈਂ॥

ਯਥਾ— ਪੰਚ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਕਾਇਆ ਕੀਨੀ॥ ਤਿਸ ਮਹਿ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਲੈ ਚੀਨੀ॥

ਆਤਮੁ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ, ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ॥ [੧੦੩੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਆਤਮ ਬਸ ਹੈ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਆਤਮ. ਸੰ. ਆਤਮਨ (ਅਤਿ-ਮਨਿਨ) ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣੀਐ. ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰੂਪ॥ (੨) ਅੰਤਹਕਰਨ. ਮਨ ॥ ਬਸ. ਫਾਰਸੀ. ਅੱਵਵੈ-ਸਿਰਫ. ਕੇਵਲ. (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਬਹੁਤ. ਕਾਫੀ. ਭਰਪੂਰ. (੩) ਖਤਮ. ਸਮਾਪਤ॥ ਵਸ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ। (੨) ਵਸ. ਸੰ. ਧਾਤੂ-ਵੱਸਣਾ. ਰਹਿਣਾ। (੩) ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਕਾਬੂ. ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ. (੩) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਾਬੂ ਆਇਆ. ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਆਤਮ] = ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਹੀ [ਬਸ] = ਵਸੀਕਾਰ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ, ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਢਚੈ ਢਾਹਿ ਉਸਾਰੈ ਆਪੇ, ਜਿਉ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਕਰੇ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ, ਤਿਸੁ ਨਿਸਤਾਰੇ ਜਾਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ॥ [੪੩੩-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਸ] - ਕੇਵਲ, ਸਤ ਚਿੱਤ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਆਤਮ ਤਤੁ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪਰਮ ਤਤ ਪਰਮਾਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥ ਆਦਿ ਸਰੂਪ ਅਖੰਡ ਉਦਾਸੀ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਸ] ਕੇਵਲ [ਆਤਮ] = ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥

ਜਿਉ ਬੁਲਾਏ ਤਿਉ ਬੋਲੀਐ, ਜਾ ਆਪਿ ਬੁਲਾਏ ਸੋਇ॥

[੩੯-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਤੁਧਹੁ ਬਾਹਰਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ, ਤੂੰ ਸਚਾ ਸਾਈ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਸਭਨੀ ਹੀ ਥਾਈ॥
[੮੩-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ [ਆਤਮ] = ਆਪਣੇ [ਬਸ] = ਵਸੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭਿ ਸੰਸਾਰੁ ਉਪਾਇ ਕੈ, ਵਸਿ ਆਪਣੈ ਕੀਤਾ॥ ਗਣਤੈ ਪ੍ਰਭੁ ਨ ਪਾਈਐ, ਦੂਜੈ ਭਰਮੀਤਾ॥

[੫੧੦-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ [ਆਤਮ] = ਮਨ (ਅੰਤਹਕਰਨ) ਵਿੱਚ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ [ਬਸ] = ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਵੈਵੈ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਜਾ ਦੇਖਾ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ॥

ਏਕੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਥਾਈ, ਏਕੁ ਵਸਿਆ ਮਨਮਾਹੀ॥

[੪੩੩-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਭਨਾ ਜੀਆਂ ਦੇ [ਆਤਮ] = ਮਨ, ਇੱਕ ਤੇਰੇ ਹੀ [ਬੱਸ] = ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈਂ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਓਹੁ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਉਦਮ ਮਤਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਰੇ, ਤਿਉ ਕਰਨਾ॥

ਜਿਉ ਨਟੂਆ, ਤੰਤੁ ਵਜਾਏ ਤੰਤੀ, ਤਿਉ ਵਾਜਹਿ ਜੰਤ ਜਨਾ॥ [੭੯੮-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪]

ਸੱਤਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ [ਆਤਮ] = ਮਨ ਵਿੱਚ, ਸਦਾ ਹੀ [ਬਸ] = ਵੱਸਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕੈ ਵਸਿ, ਨ ਕੋਈ ਬਾਹਰਾ॥ ਸੋ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵੁਠਾ, ਸਚਿ ਸਮਾਹਰਾ॥

[੫੨੨-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੭]

ਜਸ ਕੇ ਜਸ ਹੈਂ॥੧੮੪॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਜਸ. ਸੰ. ਯਸ਼. ਤੇ ਯਸ਼ਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਕੀਰਤੀ. ਵਡਿਆਈ. ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ. (੨) ਜਸ.
ਸੰ. ਯਾਦਿਸ਼. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੈਸਾ. ਜੇਹਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜਸ ਵਿੱਚ, ਜਸ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਸ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੱਸ ਸ਼ਕਤੀ, ਵਿਰਾਜ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੂੰ ਹੀ ਰਸ, ਤੂੰ ਹੀ ਜਸ, ਤੂੰ ਹੀ ਰੂਪ, ਤੂੰ ਹੀ ਰੰਗ, ਆਸ ਓਟ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੀ॥

ਤੂੰ ਹੀ ਮਾਨ ਤੂੰ ਹੀ ਧਾਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਪਤਿ, ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਨ, ਗੁਰਿ ਤੂਟੀ ਲੈ ਜੋਗੀ॥ [੨੧੩-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਸ ਯੋਗ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਤੇਰੇ ਜਸ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮੇ ਤੁਧੁ ਧਿਆਇਨਿ, ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਾ॥

ਸੰਕਰ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਮੁਖਿ ਭਣਾ॥

ਪੀਰ ਪਿਕਾਬਰ ਸੇਖ, ਮਸਾਇਕ ਅਉਲੀਏ॥

ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਉਲੀਏ॥

[੫੧੮-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬੇਦ ਬਾਣੀ ਸਹਿਤ, ਬਿਰੰਚਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਜਾਕੋ, ਸਿਵ ਮੁਨਿ ਗਹਿ ਨ ਤਜਾਤ ਕਬਿਲਾਸ ਕਉ॥

ਜਾ ਕੋ ਜੋਗੀ ਜਤੀ, ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਅਨੇਕ ਤਪ, ਜਟਾ ਜੂਟ ਭੇਖ ਕੀਏ ਫਿਰਤ ਦੁਦਾਸ ਕਉ॥

[੧੪੦੪-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਕੇਵਲ ਤੂੰ ਹੀ, ਜਸ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਹਿਤ, ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਤੀ ਲਈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਕਾ ਜਸੁ ਨਿਧਿ ਲੀਆ ਲਾਭ ॥ ਪੂਰਨ ਭਏ ਮਨੋਰਥ ਸਾਭ ॥

ਦੁਖੁ ਨਾਨਾ ਸੁਖੁ ਘਰਿ ਮਹਿ ਆਇਆ ॥ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਮਲੁ ਬਿਗਸਾਇਆ ॥

[੮੯੧-ਰਾਕਮਲੀ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਆਦਿ, ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਜੱਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ, ਜਿਨਿ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥

ਓਨਾ ਕੇ ਮੁਖ ਸਦ ਉਜਲੇ, ਓਨਾ ਨੋ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਕਰੇ ਨਮਸਕਾਰੁ ॥

[੯੧-ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ, ਸਲੋਕ ਮ: ੩]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਜਸ] = ਜੈਸਾ ਕਿ, ਤੂੰ ਹੈਂ, ਓਹੋ [ਜਿਸ] = ਜਿਹਾ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜੈਸਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਉਪਮਾ, ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ, ਅਨੂਪਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਬੀਰ ਦੇਖਿ ਕੈ ਕਿਹ ਕਹਉ, ਕਹੇ ਨ ਕੋ ਪਤੀਆਇ ॥

ਹਰਿ ਜੈਸਾ ਤੈਸਾ ਉਹੀ, ਰਹਉ ਹਰਖਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥

[੧੩੭੦-ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ— ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ, ਅਕਥ ਕਥਾ, ਬਹੁ ਕਾਇ ਕਰੀਜੈ ॥

ਜੈਸਾ ਤੂ ਤੈਸਾ ਤੁਹੀ, ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਦੀਜੈ ॥

[੮੫੮-ਬਿਲਾਵਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੁਮਹੀ ਉਪਮਾ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨਹੁ, ਹਮ ਕਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਹਰਿ ਗੁਨੇ ॥

ਜੈਸੇ ਤੁਮ, ਤੈਸੇ ਪ੍ਰਭੁ ਤੁਮਹੀ, ਗੁਨ ਜਾਨਹੁ, ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨੇ ॥

[੯੭੬-ਨਟ ਮ: ੪]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜਸ] = ਜੈਸਾ ਕਾ [ਜਿਸ] = ਜੈਸਾ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤਪੱਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਹੈਂ, -ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ, ਪੁਲੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, -ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਹੈਂ, ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਵਾਧ-ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਤੇ ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਮੀਨ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ ॥ ਨ ਘਾਟ ਹੈ, ਨ ਬਾਢ ਹੈ, ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ, ਹੋਤ ਹੈ ॥

ਨ ਹਾਨ ਹੈ, ਨ ਬਾਨ ਹੈ, ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਜਾਨੀਐ ॥ ਮਕੀਨ ਐ ਮਕਾਨ, ਅਪ੍ਰਮਾਨ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੬੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਦੁਤੀਆ ਦੁਹ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅੰਗ ॥ ਮਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ, ਰਮੈ ਸਭ ਸੰਗ ॥

ਨ ਓਹੁ ਬਢੈ, ਨ ਘਟਤਾ ਜਾਇ ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਏਕੈ ਭਾਇ ॥

[੩੪੩-ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

{ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ ॥ }

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ-‘ਪਰਮਾਤਮ’ ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਤਮ-ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੇ, ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਹੈ, -ਓਹੁ ਜੀਵ ਦੀ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ, ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈ, -ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ-ਪਰਮ-ਆਤਮਾ-ਯਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਫੇਰ 'ਸਰਬਾਤਮ' ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸਰਬ ਦੀ ਆਤਮਾ-ਸਰੂਪ, ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਅਵਛਿੰਨ, ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਰੂਪ, ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀਆਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ, ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ, ਅੰਤਹਕਰਨ (ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਰੂਪ, ਉਪਾਧੀ ਦੇ, ਸੀਮਤ (ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ) ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ, ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ-ਆਤਮਾ ਹੈ, -ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ ਦੇ, ਵੱਡੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੋਈ, ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਰਮ ਆਤਮਾ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਹੀ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ-ਸਰੂਪ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ, ਜੀਵ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਰੂਪ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਤਾਂ ਓਹੁ-ਆਤਮਾ-ਹੈ, -ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਰੂਪ, ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਦੇ, ਵੱਡੇ (ਵਿਸ਼ਾਲ) ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ-ਓਹੁ-ਪਰਮ-ਆਤਮਾ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕੋ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ-ਆਤਮਾ-ਹੀ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਹੈ-ਅਤੇ-ਪਰਮਾਤਮਾ-ਹੀ-ਆਤਮਾ ਹੈ-ਉਸ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਵਿਭਾਗ (ਵੰਡ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹੁ ਇੱਕ ਰਸ ਅਖੰਡ ਹੈ। ਯਥਾ—ਅਥਿਨਾਸੀ ਨਾਗੀ ਕਿਛੁ ਖੰਡ॥ ਧਾਰਣ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ [੨੮੨-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੪ ਪਉੜੀ-੬]

ਆਤਮਾ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਮ, ਕੇਵਲ ਅੰਤਹਕਰਨ ਉਪਾਧੀ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਰੂਪ ਮਾਇਆ ਉਪਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਾਇਰੇ ਵਾਲੇ, ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ-ਆਤਮਾ-ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਦਾਇਰੇ ਵਾਲੇ ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਕਲਪ ਲਿਆ ਹੈ)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਪਰਮਾਤਮ” ਤੇ “ਸਰਬਾਤਮ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ-ਸਰਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ, ਆਤਮ ਰੂਪ ਦੱਸ ਕੇ ‘ਤਤ-ਤ੍ਵੰ’ ਪਦ ਦਾ, ਸੋਧਨ ਰੂਪ ਵਾਕ ਦਾ ਹੀ, ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਜੀਵ ਦੀ ਅਲੱਖਗਤਾ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਨੂੰ, ਤਿਆਗ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਦਾ, ਅਭੇਦ ਚਿੰਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ—ਸਾਗਰ ਮਹਿ ਬੂੰਦ, ਬੂੰਦ ਮਹਿ ਸਾਗਰੁ, ਕਵਣੁ ਬੁਝੈ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ॥

ਉਤਭੁਜ ਚਲਤ ਆਪਿ ਕਰ ਚੀਨੈ, ਆਪੇ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ॥

ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਬੀਚਾਰੈ ਕੋਈ॥ ਤਿਸਤੇ ਮੁਕਤਿ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ [੮੭੮-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਅਤੇ “ਆਤਮ ਬਸ” ਦੇ ਪਦ ਨਾਲ, ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਲਈ, ਉਸ ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਓਹੁ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ, ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀ ਹੈ-ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਅੰਤਹਕਰਨ (ਮਨਬੁੱਧੀ) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ, ਆਈ ਹੋਈ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਹੈ-ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਆਤਮਾ ਹੈ, ਕਿ ਓਹੁ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ (ਅੰਤਹਕਰਨ) ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, -ਇਸ “ਆਤਮ-ਬਸ” ਪਦ ਨਾਲ, ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਆਤਮਾ ਦੀ-ਖੋਜ-ਇਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ,-

ਯਥਾ—ਇਸ ਮਨੁ ਕਉ, ਕੋਈ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥ ਮਨ ਖੋਜਤ, ਨਾਮੁ ਨਉਨਿਧਿ ਪਾਈ॥ [੧੧੨੮-ਭੈਰਉ ਮ:-੩]

ਅਤੇ ‘ਜਸ ਕਾ ਜਸ ਹੈ’ ਪਦ ਨਾਲ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਅ, ਤੇ ਇੱਕਰਸ, ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਆਤਮਾ-ਸਤ, ਚਿਤ ਅਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਵੀ, ਵਾਧ-ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਓਹੁ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ “ਜੈਸਾ ਕਾ ਜੈਸਾ” ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਘਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੁ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਸਦਾ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਅ, ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਮਰਥ ਪੂਰਨ ਸਦਾ ਨਿਹਚਲ, ਉਚ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਧਾਰਿ ਕਿਰਪਾ, ਮਿਲਹੁ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ॥

[੫੪੫-ਬਿਹਾਰਗੜਾ ਮ: ੫]

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਅਰਥ— ਸਤਿਗੁਰੂ, ਜੀ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਦੁਆਰਾ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਸੂਰਜ. ਸੰ. ਸੂਰਯੋ. ਸੰਗਯਾ-ਦਿਵਾਕਰ. ਦਿਨਕਰ. ਦਿਨ ਮਣਿ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੈਂ. ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸੂਰੁ ਕਿਰਣਿ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਸੋਈ ਗੁਪਤੁ ਸੋਈ ਆਕਾਰੁ [੩੮੭-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਹੂੰ ਮਹਾਦੀਨ, ਕਹੂੰ ਦ੍ਰਬ ਕੇ ਅਧੀਨ, ਕਹੂੰ ਬਿੰਦਯਾ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਕਹੂੰ ਭੂਮਿ ਕਹੂੰ ਭਾਨ ਹੋ॥
[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੂਰਜ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਸੂਰਜ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਉਸ ਤੇਰੀ ਸੂਰਜ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੇਖਉ ਦੀਪਕ ਉਜਿਆਲਾ॥ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਬਾਲਾ॥

[੨੨੩-ਗਉੜੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੁਇ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ॥ ਜੋਤੀ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਨੂਪੁ॥

ਕਹੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਜੋਤੀ ਅੰਤਰਿ ਧਰਿਆ ਪਾਸਾਰੁ॥

[੯੭੨-ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੂਰਜ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੀ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ- ਸੂਰਜ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਦੁਤ ਚੰਦ ਦਿਨੀਸਹਿ ਦੀਪ ਦਈ॥ ਜਿਹ ਪਾਵਕ ਪਉਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਮਈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ ਨੰ-੧੫੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ, ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਵਰਤਹਿ, ਗੁਰਮਤੀ ਤੁਧੈ ਲਾਵਣੀ॥

ਜਿਨ ਹੋਹਿ ਦਇਆਲੁ ਤਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਹਿ, ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਸਮਝਾਵਣੀ॥

[੧੩੧੪-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ-ਪਉੜੀ-੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਹਸੈ ਆਪਿ ਹੀ ਚਿਤਵੈ, ਆਪੇ ਚੰਦ ਸੂਰੁ ਪਰਗਾਸਾ॥

ਆਪੇ ਜਲੁ ਆਪੇ ਬਲੁ ਥੰਮਨੁ, ਆਪੇ ਕੀਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਾਸਾ॥

[੧੪੦੩-ਸਵੈਯੇ ਮ : ੪ ਕੇ]

ਨਮੋ ਚੰਦ ਚੰਦੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚੰਦਮਾ ਦਾ ਵੀ ਚੰਦਮਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਚੰਦਮਾ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਸੀਅਰੁ ਗਗਨਿ ਜੋਤਿ ਤਿਹੁ ਲੋਈ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕਰਤਾ ਸੋਈ॥ [੮੪੦-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਚੰਦਮਾ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਚੰਦਮਾ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਕੌਮਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ, ਕੋਮਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਸਿ ਸੂਰਾ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ॥ ਆਪੇ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ॥

ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ, ਸਾਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਿੱਚ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਨੂੰ ਰਚਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੀਪਕ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ॥ ਆਪੇ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਵਡਿਆਈ॥

ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦਾਤਾ, ਸਚੇ ਸੋਭਾ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੬-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ, ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥ ਨਿਰਾਲੰਬ ਨਿਤਿਯੇ ਸੁ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ-੯]

ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਉਪਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪੂਜਯ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਰ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰ, ਖੜੇ ਹਨ, ਸੇਵਾ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ, ਕਿ ਕਦ ਹੁਕਮ ਹੋਇ, ਅਤੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਮਤਾ ਕਿਤੇ, ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਦੇਰੀ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। }

ਯਥਾ—ਕੋਟਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕਰਤ ਨਮਸਕਾਰ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਠਾਵੈ ਹੈ ਦੁਆਰ॥

ਕੋਟਿ ਬੈਰੁਠ ਜਾਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਮਾਹਿ॥ ਕੋਟਿ ਨਾਮ ਜਾਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾਹਿ॥ [੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਈਸਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਤਪੇ ਮੁਨਿ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਕੇਤੇ ਬਨਵਾਸੀ, ਅੰਤੁ ਨ ਕੋਈ ਪਾਇਦਾ॥

[੧੦੩੪-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਇੰਦ੍ਰ] = ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਖੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਮੂਹ [ਇੰਦ੍ਰ] = ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੂਪ, ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ਅਤੇ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜੇਤਾ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਮੁਨਿ ਤੇਤੀ, ਜੇਤਾ ਰੂਪੁ ਕਾਇਆ ਤੇਰੀ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਰਸਨਾ, ਆਪੇ ਬਸਨਾ, ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਕਹਉ ਮਾਈ॥

[੩੫੦-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰਾ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥

[੨੯੪-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੨੩]

ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅੰਧਕਾਰੇ ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਅੰਧੇਰਾ. (੨) ਅਗਯਾਨ. ਅਵਦਿਆ (੨) ਮਾਇਆਰੂਪ ਅੰਧਕਾਰ }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅੰਧਕਾਰੇ] ਰਾਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਦਿਨਸੁ ਆਪੇ ਹੀ ਰੈਣੀ॥ ਆਪਿ ਪਤੀਜੈ ਗੁਰ ਕੀ ਬੈਣੀ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਹਦਿ ਅਨਦਿਨੁ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਬਦੁ ਰਜਾਈ ਹੇ॥ [੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਅੰਧਕਾਰੇ] = ਅਗਿਆਨ (ਮਾਇਆ^੧) ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਅੱਗਯਾਨ, ਮਲਨ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ, ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਮਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਬਲਕਿ ਇਕ-ਮਿੱਕ ਹੋ ਕੇ, ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਯਥਾ-ਦੁਤੀਆ ਦੁਹਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅੰਗ॥ ਮਾਇਆ^੧ ਬ੍ਰਹਮ, ਰਮੈ ਸਭ ਸੰਗ॥ [੩੪੩-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗਯਾਨ ਰੂਪ ਮਾਇਆ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਅਧਯੱਸਤ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਯੱਸਤ (ਭਰਮ) - ਰੂਪ ਵਸਤੂ, ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਅਗਯਾਨ (ਮਾਇਆ) ਦੀ, ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ, ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅਗਯਾਨ ਨੂੰ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਯਾਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਸੰਸਾਰ ਲੀਲਾ ਹੀ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਅਗਯਾਨ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਮਾਇਆ ਆਪੇ ਛਾਇਆ॥ ਆਪੇ ਮੋਹੁ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਗੁਣਦਾਤਾ ਗੁਣਗਾਵੇ, ਆਪੇ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣਿਆ॥

[੧੨੫-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅੰਧਕਾਰ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਭਾਵ—ਇਹ-ਹੈ-ਕਿ ਅਗਯਾਨ ਸਰੂਪ, ਅਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਹੈ- ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਯਾਨ ਰੂਪ ਅੰਧਕਾਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਸੰਸਾਰ ਲੀਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ॥

ਯਥਾ— ਅਗਿਆਨਿ ਲਾਇ ਸਵਾਲਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ ਲਾਇ ਜਗਾਵੈਗੇ॥

ਨਾਨਕ ਭਾਣੈ ਆਪਣੈ, ਜਿਉ ਭਾਵੈ, ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈਗੇ॥

[੧੩੦੯-ਕਾਨੜਾ ਮ:੪]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਤ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ, ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਰਚਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ, ਤੇ ਰਾਤੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਗਯਾਨ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਭਾਂਵੇ ਅਗਯਾਨ ਆਦਿ, ਖੱਟ ਪਦਾਰਥ, ਅਨਾਦੀ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ, ਉਸਦੀ ਹੀ, ਅਗਯਾਨ ਅਵਸਥਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਤਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਅਗਯਾਨ ਦੀ, ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ ਕਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅੰਧੇਰਾ ਚਾਨਣੁ ਆਪੇ ਕੀਆ॥ ਏਕੇ ਵਰਤੈ ਅਵਰੁ ਨ ਬੀਆ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ, ਕਮਲੁ ਬਿਗਸੈ ਬੁਧਿ ਤਾਹਾ ਹੇ॥

[੧੦੫੬-ਮਾਰੂ ਮ:੩]

੧. ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਚਾਨਣ) ਵਿੱਚ ਹੀ, ਅੰਧਕਾਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਆਦੇ ਪਾਵਰ (ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਚਾਨਣ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਵਿੱਚ ਅੰਧਕਾਰ ਸੀ, ਉਹੁ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ,-ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਅੰਧਕਾਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ-

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਚੈਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਅੰਧਕਾਰ ਵੀ, ਅਧਯੱਸਤ (ਇਕਮਿਕ) ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਤੇ-ਮੂਲਾ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿੱਤੇ ਤੂਲਾ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸਦਾ, ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਦਾ, ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ, ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਯਥਾ— ਜਿਹ ਮੰਦਰਿ ਦੀਪਕੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ, ਅੰਧਕਾਰੁ ਤਹ ਨਾਸਾ॥

[੧੧੨੩-ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਾਤਿ ਦਿਨਸੁ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਵਰਤਣਿ॥

ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ, ਆਨੇਹੁ ਬਿਨਾਸਣਿ॥

[੯੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਨਮੋ ਤੇਜ ਤੇਜੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਤੇਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼. ਚਮਕ. ਚਾਨਣ. (੨) ਭਾਵ ਅਰਥ-ਦਿਨ. ਗਿਆਨ. ਅਤੇ ਅਗਨੀ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤੇਜੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਵੀ [ਤੇਜ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈਂ. ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਵੀ, ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਚਾਨਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਬਿਸ ਕੋ ਭਰਨ ਹੈ, ਕਿ ਅਪਦਾ ਕੋ ਹਰਨ ਹੈ, ਕਿ ਸੁਖ ਕੋ ਕਰਨ ਹੈ, ਕਿ ਤੇਜ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ : ੨੬੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ, ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸਕੈ ਚਾਨਣਿ, ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

[੬੬੩-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤੇਜੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ [ਤੇਜ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਊਰਮ ਪੂਰਮ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲਾ॥ ਤੀਨਿ ਭਵਣ ਮਹਿ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ॥

[੯੩੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਤਤ ਅਨੂਪ॥ ਅਮਲ, ਨ ਮਲਨ, ਛਾਹ ਨਹੀ ਧੂਪ॥ [੩੪੪-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤੇਜ] = ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ, ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਿਤ ਸੁਣੀਐ ਰਾਮ॥

ਅਨਹਦ ਚੋਜ ਭਗਤ ਭਵ ਭੰਜਨ, ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਧੁਨੀਐ ਰਾਮ॥

[੭੮੩-ਸੂਹੀ ਮ : ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤੇਜ] = ਅਗਨੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਅਗਨਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਏਕੁ ਅਚਾਰੁ ਰੰਗੁ ਇਕੁ ਰੂਪੁ॥ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਅਸਰੂਪੁ॥

ਏਕੋ ਭਵਰੁ ਭਵੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ॥ ਏਕੋ ਬੂਝੈ ਸੂਝੈ ਪਤਿ ਹੋਇ॥

[੯੩੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤੇਜੇ] = ਤੇਜਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਵੱਡਾ [ਤੇਜ] = ਤੇਜਸ਼ੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁਖੀਅਨ ਮਹਿ ਸੁਖੀਆ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ, ਦਾਤਨ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ॥

ਤੇਜਨ ਮਹਿ ਤੇਜਵੰਸੀ ਕਹਿਅਹਿ, ਰਸੀਅਨ ਮਹਿ ਰਾਤਾ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤੇਜ] = ਦਿਨ ਵਿਖੇ, ਦਿਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਦਿਨਸੁ ਆਪੇ ਹੀ ਰੋਣੀ॥ ਆਪਿ ਪਤੀਜੈ ਗੁਰ ਕੀ ਬੈਠੀ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਹਦਿ ਅਨਦਿਨੁ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਬਦੁ ਰਜਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦੇ

ਪਦ ਅਰਥ—ਬਿੰਦ. ਸੰ. ਵਿੰਦ. ਸੰਗਯਾ- ਸਮੁਦਾਇ. ਸਮੂਹ. ਉਂਡ. ਜੱਥਾ. (੨) ਸੰ. ਵਿੰਧ. ਧਾਤੂ- ਵਧਣਾ. ਅਧਿਕ ਹੋਣਾ. ਚਮਕਣਾ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ. ਫੈਲਾਵ-ਵਾਲਾ. ਵੱਡਾ (੩) ਸੰ. ਵਿੰਦ. ਧਾਤੂ-ਸਮਝਣਾ. ਜਾਨਣਾ. (੪) ਬਿੰਦ. ਅਰਬੀ. ਵਿਰਦ. ਸੰਗਯਾ ਨਿਤ ਕਰਮ. ਜਪ ਆਦਿ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਤ ਕਰਮ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਧਰਮ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਬਿੰਦ] = ਸਮੂਹ (ਉਂਡਾ) ਵਿਖੇ, ਤੂੰਹੀ [ਬਿੰਦ] = ਸਮੂਹ (ਉਂਡ) ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਵੀ, ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਮੂਹ ਹਨ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਮੂਹ, ਪੁਰਸ਼ ਸਮੂਹ, ਦੇਵ ਸਮੂਹ, ਦੈਂਤ ਸਮੂਹ, ਬਨਸਪਤੀ ਸਮੂਹ, ਆਦਿ, ਇਹ ਸਭ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੇ ਤੇਰਾ ਰੂਪ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਗੋਵਿੰਦ ਅਨੂਪ॥

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਜਨ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥ [੭੨੪-ਤਿਲੰਗ ਮ:੫]

ਯਥਾ— ਏਤੇ ਅਉਰਤ ਮਰਦਾ ਸਾਜੇ ਏ ਸਭ ਰੂਪ ਤੁਮਾਰੇ॥

ਕਬੀਰੁ ਪੁੰਗਰਾ ਰਾਮ ਅਲਹ ਕਾ, ਸਭ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਮਾਰੇ॥[੧੩੪੯-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਿੰਦ-ਵਿੰਧ] ਬਹੁਤੇ ਤੋਂ ਵੀ [ਬਿੰਦ-ਵਿੰਧ] = ਬਹੁਤੇ ਫੈਲਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਬਹੁਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਬਹੁਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਾਨੇ ਬਹੁਤੇ ਸਾਜੇ ਸਾਮਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਵਾਲੇ, ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਵੀ, ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਪਕਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਪੇਖਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਚਿਆਈ ਵਿੱਚ, ਵੀ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ, ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਹੁਤੇ ਬਹੁਤ ਵਖਾਣੀਐ, ਉਚੇ ਉਚਾ ਬਾਉ॥

ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ, ਕੀਮਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕਾਉ॥

[੪੪-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਤੁਮ ਵਡ ਵਡੇ, ਵਡੇ ਵਡ ਉਚੇ, ਸਭ ਉਪਰਿ, ਵਡੇ ਵਡੋਨਾ॥

ਜੋ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਹਰੇ ਤੇ ਹੋਨਾ॥

[੧੩੧੫-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਿੰਦ] = ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੀ, ਹਰ ਵਿਥਿਆ ਨੂੰ [ਬਿੰਦੇ] = ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕਹਾਨੀ॥ ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਪਟ ਪਟ ਜਾਨੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੭]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਸਤ ਕੀਟ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ॥ ਰਾਵ ਰੰਕ ਜਿਹ ਇਕ ਸਰ ਜਾਨਾ॥

ਅਦ੍ਵੈ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਿਗਾਮੀ॥ ਸਭ ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਬਿੰਦ] = ਸਮੂਹ ਨੂੰ [ਬਿੰਦੇ] = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਸਮਝ ਤੇ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹੁਕਮੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜੀਅਨੁ, ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਆ॥

ਜੋਤੀ ਹੂੰ ਸਭ ਚਾਨਣਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ॥ [੫੦੯ ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸਕੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

[੬੬੩-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਬਿਗਤ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ ਲੋਕ ਚਤਰ ਦਸ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧]

ਪੰਜਵਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਬਿੰਦ-ਵਿਰਦ] = ਧਰਮ ਵਿੱਚ, [ਬਿੰਦੇ = ਵਿਰਦ] = ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਹੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ਆਧਾਰੁ॥

ਹਰਿ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਕੀਆ, ਹਰਿ ਸਿਉ ਲਾਗਾ ਪਿਆਰੁ॥ [੧੨੭੬-ਮਲਾਰ ਮ:੩]

ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ॥ ੧੮੫॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਬੀਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬੀ. ਤੁਖਮ. (੨) ਮੂਲ ਕਾਰਨ. (੩) ਜੜ. ਮੂਲ- (੪) ਭਾਵਅਰਥ- ਸੂਖਸ਼ਮ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬੀਜ] = ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚ, [ਬੀਜੇ] = ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੀ, ਕਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਰਬ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਦਾ, ਕਾਰਨ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਉਹੀ, ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ, ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ॥ [੨੭੬-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬੀਜ] = ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵੀ [ਬੀਜ] = ਕਾਰਨ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰੂਪ, ਪੰਜ ਤੱਤ ਆਦਿਕ, ਸਾਰਿਆਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ ਰਚਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾ ਕਰੇ, ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੈ ਆਪਿ, ਉਪਾਇ॥

ਸਭ ਏਕੋ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਇ॥

[੩੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੩]

{ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਕਿਸੇ ਚੀਜ ਦਾ ਬੀਜ, ਬੀਜਣ ਨਾਲ, ਜੋ ਬੀਜ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੀਜ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ, ਵਾਧੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਪੰਜ ਤੱਤ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਪੰਜ ਤਨ ਮਾਤ੍ਰਾ, ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ, ਤ੍ਰਿਧਾ ਹੰਕਾਰ, ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਮਹਤੱਤ੍ਵ, ਮਹਤੱਤ੍ਵ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਕਿ ਮੈਂ, ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਸਾਖਯਾਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਰਬ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਨ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਉੱਤਪੰਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਜੋ ਕਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਹੀ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਭੁਗਤਾ, ਆਪਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਜਾਣਹਿ, ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਆ॥ [੮੪੬-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਦਾਤਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਪੁੰਨ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ, ਬੀਜਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਹੀ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ, ਬੀਜ ਕੇ, ਪੁੰਨੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਪੁੰਨ ਸਭੁ ਆਪਿ ਕਰਾਏ, ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਵਰਤੀਜੈ॥

ਆਪੇ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੇਵੈ ਕਰਤਾ, ਆਪੇ ਬਖਸ ਕਰੀਜੈ॥ [੫੫੧-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇ ਭਉ ਖੰਡਨੁ, ਆਪਿ ਕਰੈ ਸਭੁ ਦਾਨੁ॥

ਜਿਸਨੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ, ਸੋ ਸਦਹੀ ਦਰਗਹਿ ਪਾਏ ਮਾਨੁ॥

[੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੪]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬੀਜ] = ਸੂਖਸ਼ਮ ਤੋਂ ਵੀ [ਬੀਜ] = ਸੂਖਸ਼ਮ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਬੀਜ ਵਤ, ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਵੀ, ਸੂਖਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਅਣੂ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਆਦਿ, ਸੂਖਸ਼ਮ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਸੂਖਮ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਜੀ ਸੂਖਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭ੍ਰਮੁ ਕਟੀਐ, ਅਚਿਤੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥

[੭੫੬-ਸੂਹੀ ਮ:੩]

ਨਮੋ ਰਾਜਸੰ ਤਾਮਸੰ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਰਾਜਸੰ. ਸੰ. ਰਜੇ ਗੁਣ. ਸੰਗਯਾ-ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਗੁਣ, ਜੋ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ, ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ॥ ਤਾਮਸੰ. ਸੰ. ਤਮੇ ਗੁਣ. ਸੰਗਯਾ-ਜੋ ਅੰਗਯਾਨਤਾ, ਕ੍ਰੋਧ, ਨੀਦ, ਆਲਸ, ਜੌੜਤਾ, ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਮੇ ਗੁਣ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੈ॥ ਸਾਂਤ. ਸੰ. ਸਤੋਗੁਣ. ਸੰਗਯਾ-ਜੋ ਸਾਂਤੀ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿੜਾਵਟ, ਟਿਕਾਅ, ਧੀਰਜਤਾ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਤੋਗੁਣ ਦਾ ਹੀ, ਪ੍ਰਣਾਮ ਹਨ. ਇਹ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਗੁਣ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ. }

ਯਥਾ— ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਸਤ ਗੁਣ ਕਹੀਐ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਸਭ ਮਾਇਆ॥

ਚਉਥੇ ਪਦ ਕਉ ਜੋ ਨਰੁ ਚੀਨੈ, ਤਿਨਹੀ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥ [੧੧੨੩-ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਰਾਜਸੰ] = ਰਜੇ ਗੁਣ, [ਤਾਮਸੰ] = ਤਮੇ ਗੁਣ, ਅਤੇ [ਸਾਂਤ] = ਸਤੋਗੁਣ [ਰੂਪੇ] = ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਮੋ ਰਾਜਸੰ ਸਾਂਤਕੰ ਤਾਮਸੇਯੰ॥ ਨਮੋ ਨਿਰਬਿਕਾਰੇ ਨਮੋ ਨਿਰਜੁਰੇਯੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ-੮੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਵਿਸ ਤੁਯੰ॥ ਸਸਿਸ ਤੁਯੰ॥ ਰਜਸ ਤੁਯੰ॥ ਤਮਸ ਤੁਯੰ॥ ਧਨਸ ਤੁਯੰ॥

ਮਨਸ ਤੁਯੰ॥ ਬ੍ਰਿਛਸ ਤੁਯੰ॥ ਬਨਸ ਤੁਯੰ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਛੰਦ ਨੰ-੭੦-੭੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਰਾਜਸੀ, ਤਾਮਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਂਤਵਿਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੀ ਸਾਤਕੀ ਤਾਮਸੀ ਹੋ॥ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਬਿੰਦਯਾ ਧਰੇ ਤਾਪਸੀ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਹਰਤਾ, ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਜੁਗਤੰ॥ ਕਹੂੰ ਭੁਮ ਕੀ ਭੁਗਤ ਮੈ ਭਰਮ ਭੁਗਤੰ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ-੧੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੇ ਤਾਮਸੇ ਸਾਤਕੇਯੰ॥ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੋ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਨਰੇਯੰ॥

ਕਹੂੰ ਦੇਵੀਅੰ ਦੇਵਤੰ, ਦਈਤ ਰੂਪੰ॥ ਕਹੂੰ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਧਾਰੇ ਅਨੂਪੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ-੧੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਰਜੇ ਗੁਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਤਮੇ ਗੁਣੀ ਸ਼ਿਵਜੀ, ਅਤੇ ਸਤੋਗੁਣੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਇਕ ਮੂਰਤਿ, ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰੀ॥

ਕਾਇਆ ਸੋਧਿ ਤਰੈ ਭਵ ਸਾਗਰੁ, ਆਤਮ ਤਤੁ ਵੀਚਾਰੀ॥

[੯੦੮-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ, ਰਜੇ, ਤਮੇ, ਸਤੋ ਗੁਣ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਰਚਣਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਤ੍ਰੈਗੁਣ, ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ॥

ਮਾਇਆ ਕਾ ਮੂਲ ਰਚਾਇਓਨੁ, ਤੁਰੀਆ ਸੁਖ ਪਾਇਆ॥

[੫੦੯-ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਹਰਿ ਆਗਿਆ ਹੋਏ ਬੇਦ, ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਵੀਚਾਰਿਆ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼, ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਿਆ॥

[੧੦੯੪-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਰਚਾਇਓਨੁ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਵਰਤਾਰਾ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥

[੯੪੮-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੪]

ਪੰਜਵਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਰਜੇ, ਤਮੇ, ਅਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਰਚਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਕੈ, ਆਪਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ॥

ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਆਪਿ ਸਿਰਜਿਆ, ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇਆ॥

[੬੪੩-ਸੋਰਠ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੩]

ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਤੰ ਅਤੰਤੰ ਸਰੂਪੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ— ਪਰਮ ਤਤੰ. ਸੰ. ਪਰਮਤਤ੍ਵ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ. ਆਤਮ ਗਿਆਨ. (੨) ਈਸ਼ਰ. (੩) ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ.॥ ਅਤੰਤੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪ੍ਰਪੰਚ. ਜਗਤ. ਜਿਸਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੱਤਾ, ਪਰਮਤਤ੍ਵ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਧਯੱਸਤ ਰੂਪ ਜਗਤ. (੨) ਜੀਵ. (੩) ਅਨਾਤਮਾ (੪) ਮਾਇਆ (੫) ਅਗਯਾਨ. (੬). ਅਸਾਰ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਪਰਮਤਤੰ] = ਈਸ਼ਰ, ਅਤੇ [ਅਤੰਤੰ] = ਜੀਵ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

੧. ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਗੁਣ, ਇਤਨੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਗੁਣ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ, ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ, ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਤੰਤੁ ਪਰਮ ਤੰਤੁ ਸਭੁ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਦਾਸੁ ਭਇਆ॥

ਆਪੇ ਦਸ ਅਠ ਵਰਨ ਉਪਾਇਅਨੁ, ਆਪਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਪਿ ਰਾਜੁ ਲਇਆ॥

[੫੫੩-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਪਰਮ ਤੰਤੁ] = ਗਿਆਨ (ਚੈਤਨ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਅਤੰਤੁ] = ਅਗਿਆਨ (ਮਾਇਆ) ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੀ, ਮਾਇਆ, ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ, ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਸੰਜੋਗੀ॥ ਆਪਿ ਨਿਰਬਾਣੀ ਆਪੇ ਭੋਗੀ॥

ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਉ, ਤਤ ਤਤ ਸੋਇ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ, ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ [੧੧੫੦-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਸ ਪਰਮ ਤਤ ਨੂੰ, ਆਤਮ ਅਭਿੰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਮਹਾਵਾਕ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੋ [ਅਤਤ] = ਜੀਵ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ, ਪਰਮਤਤ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਜੋ ਪਰਮਤਤ ਰੂਪ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਚੈਤਨ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਸੋ ਸਰਬ ਦਾ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਿ ਖੇਲੁ ਕੀਓ ਰੰਗਿ ਗੀਤਿ॥

ਹਰਿ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਜਗਜੀਵਨਾ, ਪਰਗਾਸੁ ਕੀਓ ਗੁਰ ਮੀਤਿ॥

[੧੩੧੬-ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਤਮ ਮਹਿ ਰਾਮੁ, ਰਾਮ ਮਹਿ ਆਤਮੁ, ਚੀਨਸਿ ਗੁਰ ਬੀਚਾਰਾ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੀ, ਦੁਖ ਕਾਟੈ ਹਉ ਮਾਰਾ॥ [੧੧੫੩-ਭੈਰਉ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅੰਤਰਿ ਰਤਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਮੇਰੈ, ਪਰਮ ਤਤੁ ਵੀਚਾਰੈ॥

ਜੰਤ ਭੇਖ ਤੂ ਸਫਲਿਓ ਦਾਤਾ, ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਦੇਵਣਹਾਰੈ॥ [੭੬੪-ਸੂਹੀ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜੋਗੀ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਆਪੇ ਜੋਗੀ, ਭੰਡਾਰੀ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਤਪੁ ਤਾਪੈ ਲਾਇ ਤਾਰੀ॥

[੧੬੫-ਗਉੜੀ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਜੁਗਾਹਾ॥ ਆਪੇ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਹਾ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਆਪਿ ਵਰਤੈ, ਆਪੇ ਨਾਮਿ ਉਮਾਹਾ ਰਾਮ॥ [੬੯੯-ਜੈਤਸਰੀ ਮ:੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ [ਜੋਗ] = ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਸੰਤ ਭਗਤ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਗੋਚਰ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਸਤਿ ਸਤਿ, ਸਤਿ ਸਾਚਾ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ, ਭਗਤਨ ਸੰਗਿ ਰਾਚਾ॥

ਆਪੇ ਗੁਪਤੁ, ਆਪੇ ਹੈ ਪਰਗਟੁ, ਅਪਣਾ ਆਪੁ ਪਸਾਰਣਾ॥

[੧੦੭੭-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੋਗ] = ਲਾਇਕ ਤੋਂ ਵੀ ਅਤੀਅੰਤ [ਜੋਗ] = ਲਾਇਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਸਮਰਥ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਾਝੀ ਗੁਰ ਨਾਲਿ ਬਹਾਲਿਆ, ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਇਕ॥

ਮੈ ਨਾਲਹੁ ਕਦੇ ਨ ਵਿਛੁੜੈ, ਹਰਿ ਪਿਤਾ, ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਲਾਇਕ॥

[੧੧੦੨-ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਾਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਨਵਨਿਧਿ ਹਰਿ ਭਾਈ॥ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਕਮਾਈ॥

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਜੋਗਾ ਜੀਉ॥ [੧੦੮-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਜੋਗ] = ਯੋਗੀ (ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ) ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ [ਜੋਗ] = ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ, ਜਿਨਿ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥

ਓਨਾ ਕੇ ਮੁਖ ਸਦ ਉਜਲੇ, ਓਨਾ ਨੋ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਕਰੇ ਨਮਸਕਾਰੁ॥

[੮੧-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੩]

ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਗਿਆਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਜਾਨਣਾ. ਬੋਧ. ਸਮਝ. ਇਲਮ. (੨) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੋ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਗਿਆਨ, (ਜਣਾਇਕ) ਸ਼ਕਤੀ, ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਭਿ ਘਟਿ ਭੋਗਵੈ ਸੁਆਮੀ, ਆਪੇ ਹੀ ਸਭੁ ਅੰਜਨੁ॥

ਆਪਿ ਬਿਬੇਕ, ਆਪਿ ਸਭੁ ਬੇਤਾ, ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੰਜਨ॥

[੫੫੨-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ-੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਏਕੇ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ॥ ਏਕੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ॥

ਏਕੇ ਸਬਦੁ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਣੈ ਜਾਣੁ॥

[੧੧੮੮-ਬਸੰਤ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਗਿਆਨ] = ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਵੱਡਾ, ਤੇ ਅਸਲੀ [ਗਿਆਨ] = ਗਿਆਨੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਠਾ, ਅਤੇ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਦੀ, ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ, ਤੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਾਮਨ ਮਹਿ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮਾ, ਗਿਆਨਨ ਮਹਿ ਗਿਆਨੀ॥

ਜੁਗਤਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜੁਗਤਾ, ਇਸਨਾਨਨ ਮਹਿ ਇਸਨਾਨੀ॥

[੫੦੭-ਗੁਜਰੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕੀਮਤਿ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਦੂਜਾ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨ ਪੂਜਾ॥

ਆਪਿ ਸੁ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਧਿਆਨੀ, ਆਪਿ ਸਤਵੰਤਾ ਅਤਿ ਗਾੜਾ॥

[੧੦੮੧-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਯਥਾ— ਗਿਆਨ ਹੂੰ ਕੇ ਗਿਆਤਾ ਮਹਾ ਬੁੱਧਤਾ ਕੇ ਦਾਤਾ ਦੇਵ, ਕਾਲਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ. ਮਹਾਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੫੩]

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਜਾਨੁ ਗਿਆਨੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਕੀਨਾ॥

ਸੁਨਹੁ ਸਖੀ ਮਨੁਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿਆ, ਤਨੁ ਮਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭੀਨਾ॥ [੭੬੪-ਸੂਹੀ ਮ : ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮਸ਼ ਗਿਆਨ, ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੇਮਸ਼ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦਾ, ਭਗਤੀ ਰਸ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੇਮਸ਼ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਅਤੇ ਤਤ੍ਵ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ, ਆਤਮ ਅਭਿਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਦਾਈ ਅਪ੍ਰੇਮਸ਼ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਿਰਮਲੁ ਥਾਨਿ ਸੁਥਾਨੁ॥ ਤੀਨ ਭਵਨ ਨਿਹਕੇਵਲ ਗਿਆਨੁ॥

ਸਾਚੇ ਗੁਰ ਤੇ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਨੁ॥ ਸਾਚਾ ਹਰਖੁ ਨਾਹੀ ਤਿਸੁ ਸੋਗੁ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗਿਆਨੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਭੋਗੁ॥ ਪੰਚ ਸਮਾਈ ਸੁਖੀ ਸਭੁ ਲੋਗੁ॥ [੪੧੪-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀਪਕ ਕਰਕੇ [ਗਿਆਨੇ] = ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪੋਥੀ ਪੁਰਾਣ ਕਮਾਈਐ॥ ਭਉ ਵਟੀ ਇਤੁ ਤਨਿ ਪਾਈਐ॥

ਸਚੁ ਬੁਝਣੁ ਆਣਿ ਜਲਾਈਐ॥ ਇਹੁ ਤੇਲੁ ਦੀਵਾ ਇਉ ਜਲੈ॥

ਕਰਿ ਚਾਨਣੁ ਸਾਹਿਬ ਤਉ ਮਿਲੈ॥

[੨੫-ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ॥ ਬੇਦ ਪਾਠ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਖਾਇ॥

ਉਗਵੈ ਸੂਰ ਨ ਜਾਪੈ ਚੰਦੁ॥ ਜਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਾਸੁ, ਅਗਿਆਨੁ ਮਿਟੰਤੁ॥

[੭੬੧-ਸੂਹੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਿਸਨੋ ਲਾਇ ਲਏ ਸੋ ਲਾਗੈ॥ ਗਿਆਨ ਰਤਨੁ ਅੰਤਰਿ ਤਿਸੁ ਜਾਗੈ॥

ਦੁਰਮਤਿ ਜਾਇ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ॥

[੭੩੬-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

{ ਗਿਆਨ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਗਿਆਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ,- ਜਾਨਣਾ, ਬੋਧ, ਸਮਝ, ਇਲਮ.-ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਗਿਆਨ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ-ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ,-ਇਹ ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੀ, ਤਾਕਤ ਦੀ, ਵਰਤੋਂ ਦਾ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਵਰਤਨ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ, ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ.- ਜਿਵੇਂ ਕਿ-ਪ੍ਰਮਾਣੂ (ਐਟਮ-ATOM) ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਇੰਸ ਦਾਨ (ਖੋਜੀਆਂ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ, ਆ ਗਈ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਦੇ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ.- ਇਸ ਲਈ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵੀ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਆਤਮਪਦ (ਚੈਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਦ) ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਇਹ-ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ, ਕਿਤੇ ਜਿਆਦਾ, ਅਨੰਤ ਗੁਣਾ, ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ.- ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸ੍ਵਣ, ਮੰਨਣ, ਅਤੇ ਨਿਧਿਆਸਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ-ਜਾਂ ਭਗਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਤਮਿਕ ਚਮਕਾਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਯਾਨੇ ਭਜਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਭੁਲਕੇ, ਅਛੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਨਭੂਤੀ ਰੂਪ, ਚਮਤਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਯਥਾ— ਭਉ ਬਿਨਸੈ ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਆਸ॥ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਆਤਮ ਪਰਗਾਸ॥ [੨੮੮-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੯] ਤਦ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਨਾਲ, ਉਸ ਆਤਮਾ ਨੂੰ (ਗਿਆਤਾ) ਜਾਨਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲਾ, (ਗਿਆਨ) = ਸਮਝ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ (ਗੇਯ) = ਜਾਨਣ ਯੋਗ, ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਸ ਵਿੱਚ, ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਇਕ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਆਉਂਦਾ

ਹੈ, ਕਿ ਗਿਆਤਾ, ਗਿਆਨ, ਅਤੇ ਗੋਯ ਦੀ, ਸੋਝੀ ਹੀ, ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ, ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਤਾ, ਗਿਆਨ, ਤੇ ਗੋਯ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ, ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ (ਗੋਯ) = ਜਾਨਣ ਯੋਗ, ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਹੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—ਕਈ ਕੋਟਿ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਖੋਜੇਤੋ॥ ਆਤਮ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਹੇਤੋ॥ [੨੭੬-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੦] ਉਸ ਵਕਤ, ਆਤਮ ਰੂਪ, ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਚੇਤਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਕਮਿਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ, ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਗਿਆਨ, ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ ਜਨੁ, ਜਨ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ॥ ਏਕਹਿ ਆਪਿ, ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਭਰਮੁ॥ [੨੮੭-ਸੁਖਮਨੀ-ਅਸਟਪਦੀ-੧੮]—ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵੀ, ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਓਹੁ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੈਸਾ ਹੀ, ਬਲ ਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ, ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸ਼ੁਰ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ॥ [੨੭੩-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੮] ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ, ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਓਹੁ ਜੋ ਚਾਹੇ, ਸੰਕਲਪ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਓਹੁ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੀ ਵੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਦੀ, ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਰੂਪ ਹੋਇਆ, ਅਨੰਦ ਮਈ ਜੀਵਨ ਨਾਲ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ, ਇਸ ਵਿਕਾਰ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਪਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ—ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਕਾਰੁ ਸੰਸੇ ਮਹਿ, ਤਰਿਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ॥ ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ ਪੀਆਵੈ ਇਹੁ ਰਸੁ, ਅਕਥ ਕਥਾ ਤਿਨ ਜਾਨੀ॥ [ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ]॥— ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਇਹ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੀ, ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਗਿਆਨ ਹੈ,

ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ— ‘ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ’— ਕਰਕੇ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇ ਅਪ੍ਰੋਖਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੀ, ਚਉਥੇ ਪਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਗੁਣ ਵਰਤਹਿ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰਾ, ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਪਤਿ ਖੋਈ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਚਉਥਾ ਪਦੁ ਚੀਨੈ, ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ॥ [੬੦੪-ਸੋਰਠ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂੰ ਗੁਣ ਮੇਟੇ, ਚਉਥੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ॥

ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਮਿਲਾਇਆ॥ [੨੩੧-ਗਉੜੀ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਸਤ ਗੁਣ ਕਹੀਐ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਸਭ ਮਾਇਆ॥

ਚਉਥੇ ਪਦ ਕਉ ਜੋ ਨਰੁ ਚੀਨੈ, ਤਿਨਹੀ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥ [੧੧੨੩-ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਸਭ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਭ ਮੰਤ੍ਰ ਉੱਤਪੰਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ, ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ, ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਉ॥ ਆਗੈ ਮਿਲੀ ਨਿਬਾਵੈ ਥਾਉ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਚਰਣੀ ਲਾਗੁ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਸੋਇਆ ਜਾਗੁ॥ [੮੯੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਧਿਆਨ ਧਿਆਨੇ॥ ੧੮੬॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਧਿਆਨ. ਸੰ. ਧਯੈ-ਧਾਤੂ-ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਲਿਵ ਲੀਨ ਕਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਯ (ਲਖਸ਼) ਤੇ, ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (੨) ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਮਨ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ (੩) ਚਿੰਤਨ. ਧਿਆਨ. }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਧਿਆਨੇ] = ਧਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਧਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਧਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ, ਕਿ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ, ਅਸਲ ਵਸਤੂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਲੱਗਣ ਰੂਪ, ਧਿਆਨ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਿਤ ਸੁਣੀਐ ਰਾਮ॥

ਅਨਹਦ ਚੋਜ ਭਗਤ ਭਵ ਭੰਜਨ, ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਧੁਨੀਐ ਰਾਮ॥ [੭੮੩-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਧਿਆਨੇ] = ਧਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਦਾਨਾਂ ਬੀਨਿਆ ਆਪੇ ਪਰਧਾਨਾਂ॥ ਆਪੇ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦਾ ਆਪੇ ਲਾਇ ਧਿਆਨਾਂ॥

[੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਧਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫ, ਤੇਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਧਿਆਨ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀ, ਰੱਖਿਆ ਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਆਇ, ਨ ਦੇਵੇ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ॥

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜਨ ਤੁਧੁ ਰਾਖਿ ਲਏ ਹਰਿ ਜੀਉ, ਹਰਣਾਖਸੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ॥ [੬੩੭-ਸੋਰਠ ਮ:੩]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਿਆਨੀ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਲਾਇ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਧਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਲਖਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੂੰਹੀ ਸਭਨਾ ਦਾ ਆਰਾਧ ਦੇਵ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਹੀ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਲਿਵਲੀਣ ਹੋ ਕੇ, ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਹੀ ਉਸ ਧਿਆਨ ਦਾ ਲਖਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਮਨਿ ਮਾਨੁ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਹਿਲੀ ਮਹਲੁ ਪਛਾਨੁ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਨੁ॥

[੪੧੪-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਸਿਉ ਲਾਗੋ ਧਿਆਨ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਨਿਰਬਾਨ॥

ਭ੍ਰਮ ਭਉ ਮੇਟਿ ਮਿਲੇ ਗੋਪਾਲ॥ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰ ਭਏ ਦਇਆਲ॥ [੧੧੪੮-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਟਿ ਗਿਆਨੀ ਕਥਹਿ ਗਿਆਨੁ॥ ਕੋਟਿ ਧਿਆਨੀ ਧਰਤ ਧਿਆਨੁ॥

[੧੧੫੬-ਭੈਰਉ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬੰਧਨ ਤੋਰੇ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ॥ ਛੂਟੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ॥ [੪੧੬-ਆਸਾ ਮ:੧]

{ ਧਿਆਨ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਚਾਹੇ ਉਹ, ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਚਿਰ ਪ੍ਰਯੋਤ, ਇਕ ਰਸ ਲਾਈ ਰੱਖਣਾ-ਧਿਆਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ, ਇਕ ਐਸੀ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ, ਮਾਨਸਿਕ-ਅਵਸਥਾ ਹੈ-ਜਿਸ ਨਾਲ, ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮ ਪਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ, ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ-ਕਛੂਵੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ [ਤਨ] = ਆਂਡੇ, ਨਦੀ ਦੇ ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉੱਡ ਕੇ, ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਲੈਣ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ, ਕੱਛੂਵੀ ਦੇ ਪਾਸ, ਚੁੰਘਾਣ ਲਈ, ਦੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੱਛੂਵੀ, ਆਂਡਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ, ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਆਂਡੇ ਪੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਕੇ, ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਆਕੇ, ਤਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।— ਇਹ ਸਭ, ਕਛੂਵੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਕੁੰਮੀ ਜਲ ਮਾਹਿ, ਤਨ ਤਿਸੁ ਬਾਹਰਿ, ਪੰਖ ਖੀਰੁ ਤਿਨ ਨਾਹੀ॥

ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦ ਮਨੋਹਰ, ਸਮਝਿ ਦੇਖੁ ਮਨ ਮਾਹੀ॥

[੪੮੮-ਆਸਾ ਧੰਨਾ ਜੀ]

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ-ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ, ਬਰਫ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਕੁੰਜਾਂ ਓਥੋਂ ਉੱਡ ਕੇ, ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹ, ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,— ਪਰ ਅਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ, ਪੁੱਛਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਛੱਡ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,— ਹੁਣ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਪਿੱਛੋਂ ਚੋਗਾ ਖੁਆਕੇ, ਪਾਲਦਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ, ਪਾਲਣਾ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਇਹ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕੁੰਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਚੋਤੇ, (ਸਿਮਰਣ) ਕਰਨ ਰੂਪ, ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਉਸ ਯਾਦ ਰੂਪ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ— ਇਹ ਸਭ ਕੁੰਜਾਂ ਦੇ, ਮਨ ਵਿੱਚ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਰੂਪ ਧਿਆਨ ਦਾ, ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ,— ਇਸ ਲਈ, ਧਿਆਨ, ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਉਡੇ ਉਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ, ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ॥

ਤਿਨ ਕਵਣੁ ਖਲਾਵੈ ਕਵਣੁ ਚੁਗਾਵੈ, ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿਆ॥

[੧੦-ਰਹਿਰਾਸ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਬੀਰ ਚੁਗੈ ਚਿਤਾਰੈ, ਭੀ ਚੁਗੈ, ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਚਿਤਾਰੇ॥

ਜੈਸੇ ਬਚਰਹਿ ਕੁੰਜ ਮਨ, ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਰੇ॥ [੧੩੭੧-ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੰ : ੧੨੩]

ਕੱਛਵੀ ਅਤੇ ਕੁੰਜ ਨੂੰ, ਜੋ ਧਿਆਨ ਦੀ, ਪ੍ਰਪੱਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਕੁਦਰਤ) ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ, ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਸਾਧਨ ਹੈ— ਉਹ ਉਸਤੋਂ ਵੀ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁਣਕਾਰੀ, ਅਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ, ਜੇਕਰ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਸ਼ੁਧ ਮਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਯਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਲੱਗ ਪਵੇ, ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਿਨ, ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ, ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ, ਜਿਸਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ,—ਇਸੀ ਨੂੰ, ਧਿਆਤਾ-ਧਿਆਨ, ਧੇਅ ਦੀ, ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਟੁੱਟਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ,— ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ [ਧਿਆਤਾ] = ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ, ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ, ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਤਭਾਵ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਐਸਾ ਧਿਆਨ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੀ, ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਨ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ, ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਰੋਥੇ ਪਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪ੍ਰੇਕਤ ਧਿਆਨ, ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ ਹੈ, ਐਸੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ, ਅਧਿਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਵੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਵੱਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ, ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ, ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ,— ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ ਨੇ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਬਿਠਾ ਛੱਡਿਆ ਸੀ।

(ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ ਦੀ)

ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ, ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਵੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਯਥਾ—ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਗੁਰ ਭਗਤ, ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਕੇ ਧਿਆਨ॥

ਦਰਸਹਿ ਦਰਸਨ ਰਿਦੇ ਮਹਿ, ਸਦਾ ਨੇਮ ਇਮਜਾਨ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ, ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਵੋ, ਅਤੇ ਓਥੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੀਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਓ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਰ ਭੇਟਾ ਜੋ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਆਵੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਚਲਾਵੋ, ਤਦ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ, ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਵਾਈ, ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤ-ਸੰਗ ਕਰਦੇ, ਅਤੇ ਆਪ, ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ,-

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ, ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਏ, ਤਦ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜ ਕੇ, ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨ ਰਹੀ, ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਚਲੇ ਗਏ,

ਯਥਾ—ਧਿਆਨ ਬਿਖੈ ਗੁਰ ਕੇ ਨਿਜ ਹਾਥ॥ ਪਦ ਅਰਬਿੰਦ ਰਹੇ ਰਤਿ ਸਾਥ॥

ਇਸ ਅਨੰਦ ਮੈ ਲੈ ਹੋਇ ਗਯੋ॥ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧਿ ਬਿਤ ਠਯੋ॥

ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਮਹਿ ਗਯੋ ਸਮਾਇ॥ ਸਾਗਰ ਬਿਖੈ, ਬੂੰਦ ਕੈ ਭਾਇ॥

ਅਤੇ ਏਧਰ, ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ, ਸਿੰਘਾਸਨ ਪਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਪਾਸ ਹੀ, ਰਾਗੀ ਬੈਠੇ, ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ- ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ, ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਵੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ,- ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧਿ, ਨ ਖੁੱਲ੍ਹੀ,- ਅੱਜ ਐਸੀ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ, ਹਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ, ੧੨ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਵੀ ਆ ਕੇ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਛ ਨ ਬੋਲੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਗੋਂਦੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ, ਇੰਢ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ- ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ, ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਜੱਫਾ ਮਾਰ ਕੇ ਫੜਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ 'ਗੋਂਦਾ' ਜੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਤਕ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਇਧਰ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ, ਦੋ ਵਜੇ ਵੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਛ ਨ ਬੋਲੇ, ਚਾਰ ਵਜੇ ਵੇਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ, ਸਭ ਠੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਉੱਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕੋ, ਤਾਂਕਿ ਸੰਗਤ ਵੀ ਛਕ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ, ਭੁੱਖੀ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ, ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਬੈਠਿਆਂ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ, ਕੋਈ ਅੰਗ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਹਿਲਾਇਆ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ?

ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ, ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਨੇੜ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਅਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਭਾਈ! ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੋਂਦਾ ਨਾਮ ਦਾ, ਸਿੱਖ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਚਰਨ ਘੁਟ ਕੇ, ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਨਿਰ ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਮ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ, ਬੰਨ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕੇ- ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਚਰਨ ਛੱਡੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ, ਹੁਣ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠੇ ਹਾਂ।

[੯੦੮-ਗਾਮਕਲੀ ਮ : ੧]

ਨਮੋ ਜੱਧ ਜਯੇ ॥

[ਬਿਚਿਤ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੩੮-੩੯]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ, ਸੰਤਾ ਤੇਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜਰਾਸੰਧਿ ਕਾਲੁ ਜਮੁਨ ਸੰਘਾਰੇ॥ ਰਕਤਬੀਜੁ ਕਾਲੁਨੇਮੁ ਬਿਦਾਰੇ॥ ਦੌਤ ਸੰਘਾਰਿ ਸੰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ [੨੨੪-ਗਉੜੀ ਮ : ੧]

ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋਕੇ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਮੋਨੀ ਵਰਤਦਾ, ਆਪੇ ਕਥੈ ਗਿਆਨਾਂ॥ ਕਉੜਾ ਕਿਸੈ ਨ ਲਗਈ, ਸਭਨਾ ਹੀ ਭਾਨਾ॥

[੫੫੬-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੬]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਹੀ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ ਗਿਆਨ ਘਨ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ, ਲੇਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ, ਅਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਿਤ ਸੁਣੀਐ ਰਾਮ॥

ਅਨਹਦ ਚੋਜ ਭਗਤ ਭਵ ਭੋਜਨ, ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਧੁਨੀਐ ਰਾਮ॥ [੭੮੩-ਸੂਰੀ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਭੋਜ ਭੋਜੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਭੋਜ. ਸੰ. ਭੁਜ. ਧਾਤੁ-ਭੋਗਣਾ. ਖਾਣਾ. ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ. (੨) ਭੋਜਯ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ- ਗਿਜਾ. ਭੋਜਨ. ਖਾਣ ਯੋਗਯ ਪਦਾਰਥ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਭੋਜ] = ਭੋਜਨ ਵਿਖੇ [ਭੋਜੇ] = ਭੋਜਨ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਭੋਜਨ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕੁਦਰਤਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਕਤੇਬਾ, ਕੁਦਰਤਿ ਸਰਬ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪੈਨਣੁ, ਕੁਦਰਤਿ ਸਰਬ ਪਿਆਰੁ॥

[੪੬੪-ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਬਣਸਪਤਿ, ਆਪੇ ਹੀ ਫਲ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਮਾਲੀ ਆਪਿ ਸਭੁ ਸਿੰਚੈ ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਹਿ ਪਾਏ॥

[੫੫੪-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਭੋਜ] = ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਸਰਬ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ [ਭੋਜੇ] = ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤਨੁ ਧਨੁ ਤੇਰਾ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ, ਹਮਰੈ ਵਸਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ॥

ਜਿਉ ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਤਿਉ ਤਿਉ ਰਹਣਾ, ਤੇਰਾ ਦੀਆ ਖਾਹਿ॥

[੪੦੬-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਰਬਤ, ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਧਿਆਵਣਾ॥ ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ, ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ॥

[੬੫੨-ਸੋਰਠ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭੋਜ] = ਭੋਜਨਾਂ ਨੂੰ [ਭੋਜੇ] = ਭੋਗਣ (ਖਾਣ) ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਚਰਾਚਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਆਪੇ ਰਾਹਕੁ, ਆਪਿ ਜੰਮਾਇ ਪੀਸਾਵੈ॥

ਆਪਿ ਪਕਾਵੈ, ਆਪਿ ਭਾਂਡੇ ਦੇਇ ਪਰੋਸੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਬਹਿ ਖਾਵੈ॥

[੫੫੦-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੬]

ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਪਾਨ] = ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ [ਪਾਨੇ] = ਪਾਣੀ ਸਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ, ਪਾਣੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਬ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਦਾਨਾ ਆਪੇ ਬੀਨਾ॥ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇ ਪਤੀਨਾ॥

ਆਪੇ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ, ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੦-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਕਲਹ ਕਰਤਾ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਕਲਹ. (ਸੰ. ਕਲ. ਧਾਤੂ-ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਣਾ) ਸੰਗਯਾ-ਕਲੇਸ਼. ਝਗੜਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ—
ਜੁੱਧ, ਅਤੇ ਜੰਗ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਲਹ] = ਜੰਗ, ਜੁੱਧ, (ਲੜਾਈ) ਦੇ [ਕਰਤਾ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਯੋਧਾ, ਤੇ ਸੂਰਮਾ, ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਮਾ ਹੋ ਕੇ, ਜੰਗ ਜੁੱਧ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਕਤਹੂੰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੁਇ ਕੈ ਸਾਧਤ ਸਿਲਾਹਨ ਕੋ, ਕਹੂੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੁਇਕੈ, ਅਰਿ ਮਾਰਤ ਮਰਤ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਭਾਰ ਕੋ ਉਤਾਰਤ ਹੋ ਮਹਾਰਾਜ, ਕਹੂੰ ਭਵ ਭੂਤਨ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਤ ਹੋ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਲਹ] = ਜੰਗ ਜੁੱਧਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੰਗ ਜੁੱਧ, ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦਿਉਸ ਨਿਸਾ ਸਸਿ ਸੂਰ ਕੈ ਦੀਪ ਸੁ, ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਰਚੀ ਪੰਚ ਤਤ ਪ੍ਰਕਾਸਾ॥

ਬੈਰ ਬਢਾਇ ਲਗਾਇ ਸੁਰਾਸੁਰ, ਆਪਹ ਦੇਖਤ ਬੈਠ ਤਮਾਸਾ॥

[ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਹਿਲਾ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਿਰਜੇ ਦਾਨੋ ਦੇਵਤੇ, ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਬਾਦੁ ਰਚਾਇਆ॥

ਤੋਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿਕੈ, ਦੌਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਾਇਆ॥

ਤੋਥੇ ਹੀ ਬਲੁ ਰਾਮ ਲੈ, ਨਾਲ ਬਾਣਾ ਦਹਸਿਰੁ ਘਾਇਆ॥

ਤੋਥੇ ਹੀ ਬਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੈ, ਕੰਸ ਕੇਸੀ ਪਕੜ ਗਿਰਾਇਆ॥ [ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੨]

{ ਭਾਵ—ਇਹ-ਹੈ-ਕਿ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ- ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ, ਅਰਜਨ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ, ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਤਦ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਬੰਧੀਆਂ ਦਾ, ਐਸਾ ਮੋਹ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਕਿ ਧਨੁਸ਼ ਬਾਣ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ-ਹੇ ਸਖਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ! ਮੈਂ ਕਿਸਨੂੰ ਮਾਰਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ, ਸਭ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ, ਤਾਏ, ਬਾਬੇ, ਭਰਾ, ਭਤੀਜੇ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜਨ ਹੀ, ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਫਿਰ ਰਾਜ ਕਰਾਂ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਰਹਿਣਾ ਹੀ, ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਕੁਲ ਘਾਤੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਉਸ ਵਕਤ ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਗੀਤਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਕੇ, ਉਸਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ, ਮਹਾ ਭਾਰਤ ਦਾ, ਐਸਾ ਜੰਗ ਕਰਾਇਆ, ਜੋ ਅਤੀਅੰਤ ਮਹਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਨੁਾਰਾਂ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਲੜਾਈ ਝਗੜਿਆਂ, ਤੇ ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ, ਤਾ ਹੋਵਹਿ ਰਾਜੇ ਰਸ ਕਸ ਬਹੁਤੁ ਕਮਾਵਹਿ॥

ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤੇਗ ਵਗਾਵਹਿ, ਸਿਰ ਮੁੰਡੀ ਕਟਿ ਜਾਵਹਿ॥ [੧੪੫-ਵਾਰ ਮਾਝ ਸਲੋਕ ਮ:੧]

ਭੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਧਰਮ [ਕਲਹ] = ਜੁੱਧ ਦੇ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ,— ‘ਨਮੋ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪੇ’— ਅਤੇ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਰਿਸ਼ੀ ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁਧ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਸਕਤੀ ਸਬਲੁ ਕਹਾਇਆ॥ ਆਪੇ ਸੂਰਾ ਅਮਰੁ ਚਲਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਸਿਵ ਵਰਤਾਈਅਨੁ ਅੰਤਰਿ, ਆਪੇ ਸੀਤਲੁ ਠਾਰੁ ਗੜਾ॥ [੧੦੮੨-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਸ਼ਾਂਤ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ. ਕ੍ਰੋਧ ਰਹਿਤ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ, ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਾਂਤਿ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ, ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ, ਜਾਂ ਬਿਖਾਦ, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ— ਸੁੰਦਰਿ ਸਾਂਤਿ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ, ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ ਪੀਉ॥

ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਭ ਭੇਟਿਐ, ਨਾਨਕ ਸੁਖੀ ਹੋਤ ਇਹੁ ਜੀਉ॥ [੮੪੭-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋ ਕਹਤੇ ਸਭ ਬਾਹਰਿ ਬਾਹਰਿ, ਕੋ ਕਹਤੇ ਸਭ ਮਹੀਅਉ॥

ਬਰਨੁ ਨ ਦੀਸੈ ਚਿਹਨੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਸੁਹਾਗਨਿ ਸਾਂਤਿ ਬੁਝਹੀਅਉ॥ [੭੦੦-ਜੈਤਸਰੀ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਇੰਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ, ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ, ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ॥ ਨਿਰਾਲੰਬ ਨਿਤਿਯੇ, ਸੁ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜੇ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੯]

ਅਨਾਦੇ ਬਿਭੂਤੇ॥ ੧੮੭॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤੀ (ਸੋਪਦਾ), ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਵੀ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ, ਬਿਭੂਤੀ ਵੀ, ਓਹ ਛੋਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਥਾਹ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵੀ, ਕਿਤੇ ਓਹ ਛੋਰ, ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਅਨੰਦ ਸਰੂਪੀ ਅਨਹਦ ਰੂਪੀ, ਅਮਿਤ ਬਭੂਤੀ ਤੇਜ ਬਰੇ॥

ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪੰ, ਸਭ ਜਗ ਥਾਪੰ, ਅਲਖ ਅਤਾਪੰ ਬਿੱਸ ਕਰੇ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ-੨੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੀ ਨਾਮ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤੀ, ਆਦਿ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਭਗਤੀ, ਸਦਾ-ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ, ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਜੀ, ਭਰੇ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤਾ॥
ਤੇਰੇ ਭਗਤ, ਤੇਰੇ ਭਗਤ, ਸਲਾਹਨਿ ਤੁਧੁ ਜੀ, ਹਰਿ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤਾ॥

[੧੧ ਰਹਿਰਾਸ-ਆਸਾ ਮ:੪]

ਕਲੰਕਾਰ ਰੂਪੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਕਲੰਕਾਰ = ਕਲੰਕ + ਅਰਿ] ਕਲੰਕ. ਸੰਗਯਾ-ਪਾਪ. ਦੋਸ਼॥ [ਕਲੰਕਾਰ = ਕਲੰ + ਕਾਰ] ਕਲ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਚੈਨ. ਸ਼ਾਂਤੀ (੨) ਕਲਹ. ਝਗੜਾ (੩) ਸੁੰਦ (੪) ਕਲਾ. ਸ਼ਕਤੀ॥ ਕਾਰ. ਸੰ. ਕਾਰਯ. ਸੰਗਯਾ-ਕੰਮ. ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਨਾ. (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਨ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਜੋ [ਰੂਪੇ] ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ [ਕਲੰਕ] = ਪਾਪਾਂ ਦਾ [ਆਰ] = ਅਰੀ [ਵੈਰੀ] ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕਿਯੰ॥ ਧਰੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕਿਯੰ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਰਾਜਈ॥

ਬਿਲੋਕ ਪਾਪ ਭਾਜਈ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੫੦]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਕਲੰ] = ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਉੱਤਪੰਨ [ਕਾਰ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਛਾਇਆ ਪ੍ਰਭਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕੀਨੀ, ਸਗਲੀ ਤਪਤਿ ਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ॥

ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਡੇਰਾ ਢਾਠਾ, ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਰਾਸੀ ਰਾਮ॥

[੭੮੧-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਸਾਈ॥ ਮੇਘੁ ਵਰਸੈ ਸਭਨੀ ਥਾਈ॥

ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲਾ, ਠਾਢਿ ਪਾਈ ਕਰਤਾਰੇ ਜੀਉ॥ [੧੦੫-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਕਲੰ] = ਸੁੰਦਤਾਈ ਦੇ [ਕਾਰ] = ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਚੇਹਰੇ ਉਪਰ, ਅਲੌਕਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਝੱਲਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਿ ਭਏ ਨਿਰਬਿਖਈ, ਪਾਏ ਹੈ ਸਗਲੇ ਥੋਕ॥

ਆਨ ਬਸਤੁ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਨ ਕਛੁਐ, ਸੁੰਦਰ ਬਦਨ ਅਲੋਕ॥

ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਤਜਿ ਆਨ ਜੁ ਚਾਹਤ, ਜਿਉ ਕੁਸਟੀ ਤਨਿ ਜੋਕ॥

ਸੂਰਦਾਸ ਮਨੁ ਪ੍ਰਭਿ ਹਥਿ ਲੀਨੋ, ਦੀਨੋ ਇਹੁ ਪਰਲੋਕ॥ [੧੨੫੩-ਸਾਰੰਗ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਵਤਾਰ [ਰੂਪੇ] = ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ, ਅਨੇਕ [ਕਲੰ-ਕਲਹ]-ਜੰਗ ਜੁੱਧਾਂ ਨੂੰ [ਕਾਰ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ, ਪੈਸ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥

ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ, ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ॥

[੪੫੧-ਆਸਾ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜੁਧ ਕੇ ਜਿਤਯਾ ਰੰਗ ਭੂਮਿ ਕੇ ਭਵੰਯਾ, ਭਾਰ ਭੂਮਿ ਕੇ ਮਿਟੰਯਾ, ਨਾਥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਗਾਈਐ॥

ਕਾਹੂੰ ਕੇ ਤਨਯਾ ਹੈ ਨ, ਮੱਈਆ ਜਾਕੇ ਭਯਾ ਕੋਊ, ਛੋਨੀ ਹੂੰ ਕੇ ਛਈਆ ਛੋਡ, ਕਾਸਿਓ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈਐ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ-੪੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਪੇ ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰਾ ਪਿਆਰਾ, ਆਪੇ ਵੰਸੁ ਵਜਾਰਾ॥

ਕੁਵਲੀਆਪੀਤੁ ਆਪਿ ਮਰਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਬਾਲਕ ਰੂਪਿ ਪਚਾਰਾ॥

ਆਪਿ ਅਖਾੜਾ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਆਪਿ ਚੋਜਾਰਾ॥

ਕਰਿ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਉਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਚੰਡੂਰ ਕੰਸੁ ਕੰਸੁ ਮਰਾਰਾ॥

ਆਪੇ ਹੀ ਬਲੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਬਲੁ ਭੰਨੈ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾਰਾ॥ [੬੦੬-ਸੋਰਠ ਮ:੪]

ਅਲੰਕਾਰ ਅਲੰਕੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਲੰਕਾਰ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਗਹਿਣਾ. ਜੇਵਰ. ਭੂਸ਼ਣ. (੨) [ਅਲੰਕਾਰ = ਅਲੰ + ਕਾਰ]
ਅਲੰ. ਸੰ. ਅਲਮ. ਸੰਗਯਾ-ਪੂਰਨ. ਮੁਕੰਮਲ. (ਅ) ਸੰ. ਅਲ. ਸੰਗਯਾ-ਭੋਰਾ. ਭ੍ਰਮਰ.॥ ਅਲੰਕੇ.
(ਅਲੰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ)- (੨) ਅਲੰਕੇ. ਸੰ. ਅਲੰਕ੍ਰਿਤ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਅਲੰਕਾਰ ਸਹਿਤ, ਭੂਸ਼ਿਤ (੩)
[ਅਲੰਕੇ = ਅਲੰ + ਕੇ]।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲੰਕਾਰ] = ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਅਲੰਕੇ] = ਭੂਸ਼ਿਤ (ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸਹਿਤ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਸੁਹੱਪਣਤਾ ਤੇਰੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸੁਹੱਪਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਸੁੰਦ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਤੂੰ ਆਪੇ ਸੋਹਹਿ ਆਪੇ ਜਗੁ ਮੋਹਹਿ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਨਦਰੀ ਜਗਤੁ ਪਰੋਵਹਿ॥

ਤੂੰ ਆਪੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਵਹਿ ਕਰਤੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਦੇਖਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੫-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲੰਕਾਰ] = ਭੂਸ਼ਣਾਂ (ਗਹਿਣਿਆਂ) ਦਾ ਵੀ [ਅਲੰਕੇ] = ਭੂਸ਼ਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਸੋਹਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਅਤੀਅੰਤ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਉ ਬਿਸਮੁ ਭਈ ਜੀ, ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਅਪਾਰਾ॥

ਮੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਹਉ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਗ ਛਾਰਾ॥ [੭੮੪-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਦਰ ਗਹਿਣਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਤੇ ਲਹਣਾ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗਹਣਾ॥ ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਸਹਣਾ॥

ਜਿਥੈ ਰਖਹਿ ਬੈਕੁੰਠੁ ਤਿਥਾਈ, ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪਾਲਾ ਜੀਉ॥ [੧੦੬-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਪਤਿ, ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਗਹਣਾ॥ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਨਿਮਖੁ, ਨ ਜਾਈ ਰਹਣਾ॥

[੧੮੧-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਿਨਾ ਨੇ ਤੇਰੇ ਚਰਨਕਮਲਾਂ ਦਾ [ਅਲੰ] = ਭੋਰਾ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ [ਕਾਰ] = ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ [ਅਲੰਕੇ] = ਅਲੰ (ਪੂਰਨ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਭੋਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ।

ਯਥਾ—ਜਿਨੈ ਤੋਹਿ ਧਿਆਇਓ, ਤਿਨੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਇਓ॥

ਸਰਬ ਧਨ ਧਾਮ, ਫਲ ਫੂਲ ਸੋ ਫਲਤ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੫੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ, ਵਰ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ [ਅਲੰ] = ਪੂਰਨ [ਕਾਰ] ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਕੇ [ਅਲੰ] = ਪੂਰਨ [ਕੇ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤੇ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਤਿਨਿ ਕੀਆ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਅਕਾਰ॥

ਸਰਬੇ ਜਾਚਿਕ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਾ, ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਪੁਨੈ ਬੀਚਾਰ॥

ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ, ਜਾਚਹਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਇਕ, ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ, ਨਾਹੀ ਭੰਡਾਰ॥

[੫੦੪-ਗੁਜਰੀ ਮ:੧]

ਨਮੋ ਆਸ ਆਸੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਆਸ. ਸੰ. ਆਸ਼ਾ. ਸੰਗਯਾ-ਲਾਲਸਾ. ਕਾਮਨਾ. ਇੱਛਾ. ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਚਾਹ. (੨)
(ਆਸਰੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਆਸਰਾ-ਸੰਗਯਾ-ਸਹਾਰਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਆਸ] ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ [ਆਸੇ] = ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਸ਼ਾ ਵੀ, ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ—ਇਹ, ਕਿ ਆਸ਼ਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ, ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੀਵੇ ਆਸ਼ਾ, ਮਰੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਉਸ ਆਸ਼ਾ ਰੂਪ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵੀ, ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਆਸ਼ਾ ਦੀ, ਇਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਕਾਇਮੀ ਹੈ. ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਵੀ, ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ, ਜੀਵਨ ਲਈ ਉਸੀ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਤੂੰਹੀ ਰਸ ਤੂੰਹੀ ਜਸ, ਤੂੰਹੀ ਰੂਪ, ਤੂੰਹੀ ਰੰਗ॥ ਆਸ ਓਟ ਪ੍ਰਭ ਤੋਰੀ॥

ਤੂੰਹੀ ਮਾਨ ਤੂੰਹੀ ਧਾਨ, ਤੂੰਹੀ ਪਤਿ ਤੂੰਹੀ ਪ੍ਰਾਨ॥ ਗੁਰਿ ਤੂਟੀ ਲੈ ਜੋਰੀ॥ [੨੧੩-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਆਸ਼ਾ ਵਿਖੇ, ਆਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦੇ, ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ, ਆਸ਼ਾ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਸਰਬ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੇਥੋਂ ਵੱਖ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਆਸ਼ਾ ਰੂਪ ਵੀ, ਤੂੰਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭਨਾ ਕੀ ਤੂ ਆਸ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਭਿ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹ॥

ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਖੁ ਤੂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪਾਤਿਸਾਹ॥ [੬੭੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਾਮਨਾ ਕੀ ਖਾਨ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਧਨਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੈ, ਬਿਰੱਕਤਤਾ ਕੀ ਬਾਨ ਹੈ, ਕਿ ਬੁੱਧ ਕੇ ਉਦਾਰ ਹੈ॥

ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੂਪ ਹੈ, ਕਿ ਰੂਪ ਹੈ ਕੇ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੁਮਤ ਕੇ ਪਰਹਾਰ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੫੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਭੂਪ ਹੈ॥

ਅਨੰਤ ਸਰਬ ਆਸ ਹੈ॥ ਪਰੇਵ ਪਰਮ ਪਾਸ ਹੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:੧੨]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸੰਪੂਰਨ [ਆਸ] = ਆਸ਼ਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਹੀ [ਆਸੇ] = ਆਸ਼ਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਦੇ ਤਾਂ ਤੂੰ, ਦਇਆਲ ਹੋਕੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭੁ ਕੋ ਆਸੈ ਤੇਰੀ ਬੈਠਾ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਤੂੰਹੈ ਵੂਠਾ॥

ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ, ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ, ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ॥ [੯੭-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੋ ਉਪਾਇਓ ਤਿਸੁ ਤੇਰੀ ਆਸ॥ ਸਗਲ ਅਰਾਧਹਿ ਪ੍ਰਭ ਗੁਣਤਾਸ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੇਰੈ ਕੁਰਬਾਣੁ॥ ਬੇਅੰਤ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਮਿਹਰਵਾਣੁ॥ [੯੯੪-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਆਸ਼ਾ ਧਾਰੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਨੂੰ, ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜਾਕੇ ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ ਤੂ ਕਰਤੇ, ਤਾਕੀ ਤੈ ਆਸ ਪੁਜਾਈ॥

ਦਾਸ ਅਪੁਨੇ ਕਉ ਤੂ ਵਿਸਰਹਿ ਨਾਹੀ, ਚਰਣ ਪੂਰਿ ਮਨਿ ਭਾਈ॥ [੯੧੦-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰੀਆਂ [ਆਸੇ] = ਆਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਇਕ ਤੇਰੀ ਹੀ, ਆਸ਼ਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਤੇ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਜੀਵ ਦਾ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਧਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ, ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਨਾਸਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ ਆਸ਼ਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਸਾਮਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਏਕ ਉਪਰਿ ਜਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਆਸਾ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਕਰੀਐ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸਾ॥ [ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਨਮੋ ਬਾਂਕ ਬੰਕੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਬਾਂਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਸਜਾਵਟ ਵਾਲਾ. ਭਾਵ ਅਰਥ—ਸੁੰਦ੍ਰ. ਬਾਂਕਾ (੨) ਟੇਡਾ. (੩) ਬਾਂਕ. ਸੰ. ਵਾਕ. ਬਚਨ. ਬੋਲਣਾ ਬਚਨਾਂ ਦਾ. (੪) ਸੰ. ਵਾਕਿ. ਬਾਣੀ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁਰਸੁਤੀ ਦੇਵੀ.॥ ਬੰਕੇ. ਸੰ. ਬੰਕ. ਸੰਗਯਾ-ਸੁੰਦ੍ਰ. ਬਾਂਕਾਪਣ (੨) ਸੰ. ਵੰਕ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਟੇਡਾਪਣ।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬਾਂਕ] = ਸੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵੀ [ਬੰਕੇ] = ਸੁੰਦ੍ਰ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਬਾਂਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ, ਬਾਂਕਾ, ਫੈਲ ਛਬੀਲਾ, ਤੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ, ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ, ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ॥

ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ, ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਢਾਲਾ॥ ਸੋਵਨ ਢਾਲਾ, ਕ੍ਰਿਸਨ ਮਾਲਾ, ਜਪਹੁ ਤੁਸੀ ਸਹੇਲੀਹੇ॥

ਜਮ ਦੁਆਰਿ, ਨ ਹੋਹੁ ਖੜੀਆ, ਸਿਖ ਸੁਣਹੁ ਮਹੇਲੀਹੇ॥ [੫੬੭-ਵਡਹੰਸ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤਾਪਾ ਬਿਨਾਸਨ ਦੁਖ ਨਾਸਨ, ਮਿਲੁ ਪ੍ਰੇਮ ਮਨਿ ਤਨਿ ਅਤਿ ਘਨਾ॥

ਸੁੰਦਰੁ ਚਤੁਰੁ ਸੁਜਾਨ ਸੁਆਮੀ, ਕਵਨ ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਭਨਾ॥ [੪੬੨-ਆਸਾ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਬਾਂਕ] = ਵਾਕ (ਬਚਨ) ਤੇਰੇ ਅਤੀਅੰਤ [ਬੰਕੇ] = ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਰਸਦਾਈ, ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਅਤੀਅੰਤ ਕੋਮਲ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੋਹਿਨੀ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ, ਸਭ ਦੌਤ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ ਦੀ ਜਿੱਦ ਛੱਡ ਕੇ, ਸ਼ਰਾਬ ਹੀ, ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਯਥਾ—ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰਿਅ ਬਚਨ ਤੁਹਾਰੇ॥ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਮਨਮੋਹਨ ਪਿਆਰੇ, ਸਭਹੁ ਮਧਿ ਨਿਹਾਰੇ॥

ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ, ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ॥ [੫੩੪-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ, ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਿਓ ਨੈਣੀ॥ ਸੁਖਦਾਈ ਜੀਅਨ ਕੋ ਦਾਤਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਜਾ ਕੀ ਬੈਣੀ॥

[੫੩੦-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਬੇਦ, ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਦਿਕ, ਤੇਰੇ [ਬਾਕ] = ਵਾਕ (ਬਚਨ) ਬੜੇ [ਬੰਕੇ] = ਟੇਡੇ (ਗੁਹਜ) ਤੇ ਗੁਹਜ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ- ਹਰ ਇਕ ਕੋਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵੀ, ਕਠਨ ਹਨ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਐਸੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਗਾਥਾ ਗੁੜ੍ਹ ਅਪਾਰੰ, ਸਮਝਣੇ ਬਿਰਲਾ ਜਨਹ॥

ਸੰਸਾਰ ਕਾਮ ਤਜਣੇ, ਨਾਨਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਮਣੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਮਹ॥

[੧੩੬੦-ਗਾਥਾ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਚਉਥਿ ਉਪਾਏ ਚਾਰੇ ਬੇਦਾ॥ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ, ਬਾਣੀ ਭੇਦਾ॥

ਅਸਟ ਦਸਾ, ਖਟ ਤੀਨਿ ਉਪਾਏ॥ ਸੋ ਬੂਝੈ, ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ॥

[੮੩੯-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ ਭਗਤ ਸਰੋਤਿ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਾਨੈ ਵੇਖੈ ਜੋਤਿ॥

[੮੩੧-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸੰਤ ਸਭਾ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬਖਿਆਣ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ ਬੀਚਾਰੇ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ [੯੦੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ, ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ॥

ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ॥

[੯੩੫-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਲ॥ ਗਾਵਤ ਸੁਨਤ ਕਮਾਵਤ ਨਿਹਾਲ॥

[੩੭੬-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਬਾਕ] = ਵਾਕ ਸ਼ਕਤੀ “ਸਰੋਸਵਤੀ”, ਤੇਰੀ ਹੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ, ਸਬਦਾਂ ਨੂੰ [ਬੰਕੇ] = ਬਕੇ (ਉਚਾਰਨ) ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਸੁਰਸਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, - ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਸੁਆਮੀ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ਸੁਆਮੀ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲਿ ਬੁਲਾਵੈ॥

[੭੨੦-ਬੈਰਾੜੀ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜੋ ਦੀਸੈ, ਸੋ ਏਕੋ ਤੂਹੈ॥ ਬਾਣੀ ਤੇਰੀ ਸ੍ਵਣਿ ਸੁਣੀਐ॥

ਦੂਜੀ ਅਵਰ ਨ ਜਾਪਸਿ ਕਾਈ, ਸਗਲ ਤੁਮਾਰੀ ਧਾਰਣਾ॥

[੧੦੭੬-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਅਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਭੰਗੀ] - ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੈ, ਨ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਅੰਗ (ਸਰੀਰ) ਆਦਿਕ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ }

ਯਥਾ—ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ, ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰਾਗੰ॥ ਨ ਨਾਮੰ ਨ ਠਾਮੰ, ਮਹਾ ਜੋਤ ਜਾਗੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਛੰਦ ਨੰ:-੫]

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਲੇ ਅਨੰਗੀ ਅਕਾਮੇ॥ ੧੮੮॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ] = ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦਾ ਨਾਸਕ, ਅਤੇ [ਤ੍ਰਿਕਾਲੇ] = ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਤੇ [ਅਨੰਗੀ] = ਕਾਮਦੇਵ ਵਤ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਭਲਾ ਭਲਾ ਭਲਾ ਤੇਰਾ ਰੂਪ॥ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ॥

ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰਮਲ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੁਨੀ ਸ੍ਵਣ ਬਖਾਣੀ॥

[੨੭੯-ਸੁਖਮਨੀ ਅਸਟਪਦੀ-੧੨]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ (ਭੁਲਾਇਮਾਨ) ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਤੇਰਾ [ਅਨੰਗ] = ਨਿਰ-ਅਵੈਵ (ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਤੇ [ਅਕਾਮੇ] = ਅਕਿੰਚਨ, ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ, ਜੋ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਤਿਸ ਮਾਇਆ ਰੂਪ [ਤ੍ਰਿ] = ਤ੍ਰਿਆ ਦਾ ਵੀ [ਕਾਲੇ] = ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਆਤਮ ਅੰਭਿਨ ਕਰਕੇ, ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਲਈ, ਦੁੱਖਦਾਈ ਮਾਇਆ ਭ੍ਰਾਂਤੀ, ਸਦਾ ਲਈ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ, ਵੇਰ ਮਾਇਆ ਕਸ਼ਟ, ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਯਥਾ—ਸੰਤਨ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੇ ਰਹਿ ਰਾਇ॥ ਤਾ ਕਉ ਕਹਾ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਧੂਰਿ ਸੰਤ ਪਾਈ॥ ਤਾਕੈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਈ॥

[੧੮੨-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ] = ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪ [ਤ੍ਰਿ] = ਤਿੰਨ ਹੀ [ਕਾਲੇ] = ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਦਾ ਸਦ ਇਸਥਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨ ਤੇਰਾ ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ [ਅੰਗ] = ਸਰੀਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਦੀਪ ਸਭਿ ਲੋਆ॥ ਸਭਿ ਕਾਲੈ ਵਸਿ, ਆਪਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਆ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਆਪਿ ਅਬਿਨਾਸੀ, ਸੋ ਨਿਹਚਲੁ ਜੋ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇਦਾ॥

[੧੦੭੬-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ] = ਤਿੰਨਵਲਾਂ ਵਾਲਾ, ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ [ਅਨੰਗੀ] = ਕਾਮਦੇਵ ਵਤ ਸੁੰਦਰ, ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਅਕਾਮੇ] = ਕਾਮਨਾ (ਇੱਛਾ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਐਸੇ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਆਤ੍ਮਿਕ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ, ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰਲੇਪ ਸਰੂਪ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਗੋਪੀ ਆਪੇ ਕਾਨਾ॥ ਆਪੇ ਗਉ ਚਰਾਵੈ ਬਾਨਾ॥

ਆਪਿ ਉਪਾਵਹਿ ਆਪਿ ਖਪਾਵਹਿ, ਤੁਧੁ ਲੇਪੁ ਨਹੀ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਰੰਗਾ॥ [੧੦੮੩-ਮਾਰੂ ਮ:੫]

{ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਉਪਰ ਸਾਖੀ }

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਕਰ ਆਵੋ, - ਅੱਗੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਜਮਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹੋ, ਜੇਕਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹੈ, - ਤਾਂ ਤੂੰ, ਸਾਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇ-ਦੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੋਪੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਹੱਸੀਆਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ, ਕਹਿਣ ਤੇ, ਤੁਰ ਪਈਆਂ- ਜਦ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ, - ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ- ਉਸੇ ਤਰਾਂ, ਜਾਕੇ, ਜਮਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- ਇਹ ਕਹਿਣ ਸਾਰ ਹੀ, ਜਮਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਘਟ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਗੋਡੇ-ਗੋਡੇ ਹੋ ਕੇ, ਵੱਗਣ ਲਗ ਪਿਆ, - ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ

ਕੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਹੋਰਾਨ ਹੋਈਆਂ-ਫਿਰ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਜਾਕੇ,-ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਜੋ, ਇੱਕ-ਇੱਕ ਦੇ ਪਾਸ, ਥਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਮਿਠਿਆਈ ਆਦਿਕ ਸੀ, ਉਹ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤਦ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ, ਉਸ ਮਿਠਿਆਈ ਨੂੰ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਖਾ ਲਿਆ ਜੋ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਥਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ,- ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ- ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੂੰ, ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜਮਨਾ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ,- ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ,- ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਈਏ,- ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ,- ਤੁਸੀਂ ਅਉਂਦੀ ਵਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈਆਂ ਸੀ,- ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ- ਅਉਂਦੀ ਵਾਰ ਤਾਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ, ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ- ਉਸ ਨਾਲ, ਪਾਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਪੁਤ੍ਰੀਓ ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰ ਨ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ- ਤੁਸੀਂ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਾਕੇ-ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ, ਜਾਕੇ ਕਹਿਣਾ ਕਿ, ਹੇ ਜਮਨਾ! ਜੇਕਰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੈ- ਯਾਨੇ ਕਦੇ ਭੋਜਨ, ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ-ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਨੂੰ, ਰਾਹ ਦੇ ਦੇ, - ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਗੋਪੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਮੁਸ ਮੁਸਾਈਆਂ, ਹੱਸੀਆਂ (ਉੱਚੀ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਨ ਹੱਸੀਆਂ, ਮਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਸ਼ਰਾਪ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ)-ਅਤੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ, ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ- ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਥਾਲਾਂ ਦੀ, ਰਿਸ਼ੀ ਮਿਠਿਆਈ ਖਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,-ਕਿ ਜਮਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹੋ-ਜੇਕਰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਰਾਹ ਦੇ-ਦੇ, - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਨਾ ਆ ਗਈ, - ਅਤੇ ਜਾਕੇ-ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਇਤਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਕਿ ਜਮਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜੋ ਅਸਗਾਹ ਵੱਗਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਕ ਦਮ-ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ, ਹੋ ਕੇ ਵੱਗਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਇਸ ਅਚੰਭੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਗੋਪੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਭੈਭੀਤ ਹੋਈਆਂ-ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਖੇਲ ਹੈ, ਜੋ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਮਿਠਿਆਈ ਖਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਸਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ, ਰਾਸ-ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹੈ- ਮਨ ਦੇ ਇਸੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਗੋਕਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੀਆਂ,- ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਏਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ,- ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ-ਜੋ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, -ਉਹ ਕਰਤਾ ਵੀ, ਅਕਰਤਾ ਹੈ-।

ਇਸ ਲਈ ਦੁਰਥਾਸਾ ਜੀ ਨੇ, ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ, ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇੱਛਾ ਹੀ, ਭੋਜਨ ਦੀ, ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਰਾਸ ਕ੍ਰੀੜਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ, ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਵਾਸਤ੍ਵ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ, ਕਦੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮਸੂਰ ਦਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਅਵਤਾਰ-ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਦਾ-ਨਿਰਲੋਪ ਸਰੂਪ ਹੈ,

ਯਥਾ— ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਸਭਿ ਰਸ ਭੋਗ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋਈ ਪਰੁ ਹੋਗ॥

ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥ [੧੧੭੪-ਬਸੰਤ ਮ:੩]

ਏਕਾ ਅਛਰੀ ਛੰਦ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਜਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ, ਏਕ ਅੱਛਰੀ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਉਦਾਹਰਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਜੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—[ਅਜੈ = ਅ + ਜੈ] ਜੈ. ਸੰ. ਜਯ. ਸੰਗਯਾ-ਜੀਤ. ਵਤਹ. ਜਿੱਤ }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ [ਅਜੈ] = ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਅਜੇਨੀ ਅਜੈ ਪਰਮ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਾਨੈ ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਅਰੂਪੀ ਮਹਾਨੈ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ [ਜੈ] = ਜਿੱਤਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ, ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥

ਹਰਨਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ, ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ ॥

[੪੫੧-ਆਸਾ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਦਾ ਏਕ ਰੂਪੰ ॥ ਸਭੈ ਲੋਕ ਭੂਪੰ ॥ ਅਜੈਯੋ ਅਜਾਯੋ ॥ ਸੱਰਨਿਯੋ ਸਹਾਯੋ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੩੯]

ਅਲੈ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ—ਅਲੈ. ਸੰ. ਅਲੱਖਸ਼ (ਅਲੱਖ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਜੋ ਲਖਿਆ (ਵੇਖਿਆ ਨ ਜਾ ਸਕੇ. (੨)
[ਅਲ = ਅ + ਲੈ] ਲੈ. ਕ੍ਰਿਆ-ਲੈਣਾ. ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ. (੨) ਲੈ. ਸੰ. ਲਯ. ਸੰਗਯਾ-ਲੀਣ ਹੋਣਾ.
ਲੈਤਾ. ਭਾਵਅਰਥ-ਵਿਨਾਸ਼। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲੈ] = ਅਲੱਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ, ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

੧. ਏਕ ਅਛਰੀ. ਸੰ. ਏਕਾਖਸ਼ਰੀ.-ਇਕ ਵਰਣਿਕ ਛੰਦ, ਜਿਸਦੇ, ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ, (੧) ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- ਕਿ ਚੌਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ-ਇੱਕ, ਗੁਰੂ ਅੱਖਰ ਹੋਵੇ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਸ਼੍ਰੀ' ਛੰਦ ਵੀ ਹੈ. ਉਦਾਹਰਣ- ਹੈ, ਗੈ, ਲੈ, ਕੈ ਅਰਥ-ਘੋੜੇ ਹਾਥੀ ਲੈਕੇ. (੨) ਇਕ ਅੱਛਰੀ ਛੰਦ ਦਾ, ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-ਕਿ ਇਸਦੇ ਚਉਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਦਾ ਅੱਖਰ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ-ਇਹ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਛੰਦ ਹੈ 'ਅਜੈ-ਅਲੈ-ਅਭੈ-ਅਥੈ' ਇਸਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ-ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ, ਇੱਕ ਲਘੂ, ਇੱਕ ਗੁਰੂ. ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ, 'ਮਹੀ' ਛੰਦ ਵੀ ਹੈ. (੩) ਇਕ ਅੱਛਰੀ ਛੰਦ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ 'ਮ੍ਰਿਗੋਦ੍-ਛੰਦ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਚਾਰੇ ਚਰਣਾਂ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਇੱਕੋ ਅੱਖਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਸਰੂਪ ਇਹ ਹੈ- ਪ੍ਰਤੀਚਰਣ ਇੱਕ ਜਗਣ, ਉਦਾਹਰਣ-'ਅਗੰਜ-ਅਭੰਜ-ਅਲੱਖ-ਅਭੱਖ' ॥ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਛਰੀ ਛੰਦ ਦਾ ਚੌਥਾ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ 'ਸ਼ਸ਼ੀ' ਛੰਦ ਵੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਦੇ ਚਉਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਦੇ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਅੱਖਰ, ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚਰਣ-ਇਕ ਯਗਣ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ- 'ਨ ਰਾਗੇ-ਨ ਰੰਗੇ-ਨ ਰੂਪੇ-ਨ ਰੇਖੇ' (੪) ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਛਰੀ ਛੰਦ ਦਾ, ਪੰਜਵਾਂ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਛੰਦ ਨੂੰ ਗੱਠਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਖਰ ਦੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਛੰਦ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹੋਵੇ. ਉਦਾਹਰਣ- 'ਕੇਕੀ ਕੋਕ ਕੰਕ ਕੀ ਕੂਕ' x x x ਮੋਰ ਚੱਕਵਾਂ, ਅਤੇ ਗਿੱਧ ਦੀ ਪੁਕਾਰ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਇਹ ਇੱਕ ਅੱਖਰੀ ਛੰਦ ਦੇ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜਿ ਪੁਰਖੁ ਨ ਦਰਿ ਨ ਆਵਈ, ਤਿਸਕਾ ਕਿਆ ਕਰਿ ਕਹਿਆ ਜਾਇ॥

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ, ਜਿਨਿ ਹਿਰਦੈ ਦਿਤਾ ਦਿਖਾਇ॥ [੯੩੭-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਉਚਾ ਉਚਉ ਆਖੀਐ, ਕਹਉ ਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾਇ॥

ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੁ ਤੂੰ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ॥ [੫੫-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂ ਅਲਖ ਅਗੋਚਰੁ ਅਗਮੁ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਦਿਖਾਈ॥

ਅੰਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ ਦੁਖੁ ਭਰਮੁ ਹੈ, ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਗਵਾਈ॥

[੧੨੯੧-ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੮]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲੈ] = ਲੈਤਾ (ਨਾਸ਼) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਪ੍ਰਭੁ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹਉ ਤਿਸਕੀ ਦਾਸੀ, ਮਰੇ ਨ ਆਵੈ ਜਾਏ॥

ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਸਭਿ ਪੂਰਨ, ਮਨਿ ਚਿੰਦੀ ਇਛ ਪੁਜਾਏ॥ [੭੮੫-ਸੂਰੀ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ ਪਾਸੋਂ [ਲੈ] = ਲੈਣ ਦੀ ਇੱਛਾ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਜਾਦੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਮਰ ਅਜਾਦੀ ਹਰਿ ਮਿਲੇ, ਤਿਨਕੈ ਹਉ ਬਲਿਜਾਉ॥

ਤਿਨ ਕੀ ਧੂੜਿ ਅਘੁਲੀਐ, ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਉ॥ [੯੩੩-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ [ਲੈ] = ਲਿਆ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਯਥਾ— ਜੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਵੈ, ਅਵਰੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥

ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ, ਕਰਿ ਥਾਕੇ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈ॥ [੫੭੩-ਵਡਹੰਸ ਮ:੪]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ [ਅ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ [ਲੈ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਭੂਲੁ ਨ ਭੂਲੈ ਲਿਖਿਓ ਨ ਚਲਾਵੈ, ਮਤਾ ਨ ਕਰੈ ਪਚਾਸਾ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿ ਬਿਨਾਹੈ, ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਗੁਣਤਾਸਾ॥ [੧੨੧੨-ਸਾਰੰਗ ਮ :੫]

ਅਥੈ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਖੌਫ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ, ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਸਮਾਈ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਵਿਣੁ ਭਰਮੁ ਨ ਭਾਰੈ, ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ॥ [੫੯੬-ਸੋਰਠ ਮ:੧]

ਅਥੈ ॥ ੧੮੯॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਅਥੈ. ਸੰ. ਅੱਵਵੈ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਬਦਲਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਅਰਥ-ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ. ਅਥਿਨਾਸੀ. ॥ [ਅਥੈ = ਅ + ਥੈ] ਥੈ. ਅਰਥੀ. ਥੈਅ. ਸੰਗਯਾ-ਖਰੀਦਣਾ ਵੇਚਣਾ. (੨) ਮੂਲ. ਕੀਮਤ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਅਥੈ] = ਅਥਿਨਾਸੀ, ਤੇ ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਓਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਬਿਨਸਤ ਨਾਹੀ॥ ਨਾ ਕੋ ਆਵੈ ਨ ਕੋ ਜਾਹੀ॥ [੭੩੬-ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ [ਬੈ] = ਮੁੱਲ ਆਦਿ ਦੇਕੇ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ, ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ, ਵੱਟੇ ਸੱਟੇ ਵਿੱਚ ਤੋਲਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਤਕ, ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਲੱਭ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ॥ ਮਨੁ ਦੇ ਰਾਮੁ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲਿ॥

[੩੨੭-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਤਿ ਵਡਾ, ਅਤੁਲੁ ਨ ਤੁਲਿਆ ਜਾਇ॥

ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ, ਕਿਤੇ ਨ ਲਇਆ ਜਾਇ॥

[੫੫੫-ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਬੈ] = ਮੁੱਲ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ, ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਤਾਂਈ ਮੁੱਲ ਦਾ, ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਇਤਨੇਕੁ ਮੁੱਲ ਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਮੋਲਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਆਪਿ ਅਮੁਲਕੁ ਹੈ, ਮੁਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥

ਮੁਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ਕਿਸੇ ਵਿਟਹੁ, ਰਹੇ ਲੋਕ ਵਿਲਲਾਇ॥ [੯੨੧-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤਿਸ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਹੋਈ॥ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕਥਨੁ, ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਈ॥

[੧੬੦-ਗਉੜੀ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸਰਬ ਕਲਾ ਕਰਿ ਖੇਲੈ ਖੇਲ॥ ਮੋਲਿ ਨ ਪਾਈਐ ਗੁਣਹੁ ਅਮੋਲ॥

[੨੯੪-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੂ ਨਿਹਚਲੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸਚੁ, ਸਚਾ ਤੁਧੁ ਦਰਬਾਰੁ॥

ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈਐ, ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥ [੯੬੨-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ:੫]

ਅਭੂ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਭੂ] = ਅਭੂਤਪੂਰਵ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਬਿਸਮੁ ਪੇਖੈ ਬਿਸਮੁ ਸੁਣੀਐ, ਬਿਸਮਾਦੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨ ਸੁਆਮੀ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇਆ॥

[੭੭੮-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਮੰਗੈ ਜਨੁ ਤੇਰਾ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਵਣਾ॥ [੧੦੮੬-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਜੂ॥

ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਜੂ + ਅ + ਜੂ] ਜੂ. ਸੰ. ਜ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ. ਉੱਤਪਤੀ. (੨) ਜੂਪ (ਜੂਪ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਜੂਪ. ਸੰ. ਦਯੂਤ. ਸੰਗਯਾ - ਜੂਆ. ਭਾਵ ਅਰਥ-ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਜੂਆ, ਅਤੇ ਫਲ ਆਦਿ. (3) [ਅਜੂ = ਅਜ + ਉ] ਅਜ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਬ੍ਰਹਮਾ. (੨) ਮਾਇਆ॥ ਉ. (ਉਣ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਉਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਨਯੂਨ. ਘਟ. ਉਣਾ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੁ] = ਜਨਮ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਅਜਨਮਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਨਰ ਕਰਤ ਕਚਰਾਇਣ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੇ ਰਹਿਤ ਨਾਰਾਇਣ ॥

ਕਰਿ ਪੰਜੀਰੁ ਖਵਾਇਓ ਚੋਰ ॥ ਓਹੁ ਜਨਮਿ ਨ ਮਰੈ, ਰੇ ਸਾਕਤ ਢੋਰਿ ॥

ਸਗਲ ਪਰਾਧ ਦੇਹਿ ਲੋਰੋਨੀ ॥ ਸੋ ਮੁਖੁ ਜਲਉ, ਜਿਤੁ ਕਹਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਜੋਨੀ ॥

[੧੧੩੬-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਤੋਂ [ਅਜ] = ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਵੀ [ਉ] = ਉਣੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਤੈਥੋਂ ਹੀ, ਦਾਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਤਿਨਿ ਕੀਆ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ ਅਕਾਰ ॥

ਸਰਬੇ ਜਾਚਿਕ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਤਾ, ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਪਨੈ ਬੀਚਾਰ ॥

[੫੦੮-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ [ਜੁ] = ਜੁਐ ਦੇ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਆਦਿਕ, ਛਲ ਬਲ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਆਪ ਹੀ ਮਸਟਿ ਆਪ ਹੀ ਬੁਲਨਾ ॥ ਆਪ ਹੀ ਅਛਲੁ, ਨ ਜਾਈ ਛਲਨਾ ॥

ਆਪ ਹੀ ਗੁਪਤ ਆਪਿ ਪਰਗਟਨਾ ॥ ਆਪ ਹੀ ਘਟਿ ਘਟਿ, ਆਪਿ ਅਲਿਪਨਾ ॥

[੮੦੩-ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਅਨਾਸ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰੈਣਿ ਦਿਨੁ ਗਾਉ ॥ ਜੀਵਤ ਮਰਤ ਨਿਰਚਲੁ ਪਾਵਹਿ ਥਾਉ ॥

[੭੮੩-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਅਕਾਸ ॥੧੯੦॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਅਕਾਸ਼. ਸੰ. ਆਕਾਸ਼. ਸੰਗਯਾ-ਆਸਮਾਨ. (ਗਗਨ) ਅਵਕਾਸ (ਵੇਲ-ਪੁਲਾੜ) ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ (੨) ਚਿਦਾਕਾਸ਼. ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਅਕਾਸ਼।

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਾੜ ਸਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਧਉਲੁ ਅਕਾਸੰ ॥ ਆਪੇ ਸਾਚੇ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸੰ ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਆਪੇ, ਆਪੇ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਹੇ ॥

[੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਨਿਆਈਂ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ, ਅਸੰਗ, ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ।

ਭਾਵ— ਇਹ-ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਕਾਸ਼, ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ. ਉਸਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਹੱਦ, ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੈ, - ਫੇਰ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ, ਕਿਸੀ ਵਸਤੂ ਦਾ, ਲੇਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ, ਮਊਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ, ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ, ਨ ਕੋਈ ਲੇਪ (ਲਗਾਵ) ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਮੰਦੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ, ਓਹੁ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਹਰ ਵਸਤੂ ਤੋਂ, ਅਸੰਗ, ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੇ ਵੀ ਰਹਿਤ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ- (ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕਾਸ਼ ਜੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੈਤਨ ਬ੍ਰਹਮ, ਜੜ ਨਹੀਂ, ਓਹੁ ਚੈਤਨ, ਤੇ ਸਰਬੱਗ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੀ, ਨਿਰਪੇਖਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਸੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਚਿਦਾਕਾਸ਼, ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਓਹੁ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ, ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ, ਅਗੇ ਤੱਕ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ, ਨਿਰਪੇਖਸ਼ ਵਿਆਪਕਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਲਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।)

ਯਥਾ— ਸਭ ਤੇ ਨੇਰੈ, ਸਭਹੂ ਤੇ ਦੂਰਿ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ, ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ॥

[੨੭੬-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਰਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕ॥ ਧਰਨਿ ਅਕਾਸ, ਸਭ ਮਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪੇਖੁ॥

ਜਲ ਬਲ, ਬਨ ਪਰਬਤ ਪਾਤਾਲ॥ ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ ਤਹ, ਬਸਹਿ ਦਇਆਲ॥

ਸੂਖਮ ਅਸਬੂਲ, ਸਰਲ ਭਗਵਾਨ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ, ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਨ॥

[੨੮੯-ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਨਾ ਨੂੰ, ਰਹਿਣ ਲਈ [ਅਕਾਸ਼] = ਅਵਕਾਸ (ਵੇਲ-ਪੋਲਾੜ) ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਅਵਕਾਸ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਭਵ ਖੰਡਨ ਦੁਖ ਨਾਸ ਦੇਵ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ, ਤਾਕੀ ਸੇਵ॥

ਧਰਣਿ ਅਕਾਸੁ ਜਾਕੀ ਕਲਾ ਮਾਹਿ, ਤੇਰਾ ਦੀਆ ਸਭਿ ਜੰਤ ਖਾਹਿ॥

[੧੧੮੩-ਬਸੰਤੁ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਅਕਾਸ਼] = ਚਿਦਾਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਚੇਤਨ ਅਕਾਸ਼ (ਗਗਨ) ਰੂਪ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੀਅੰਤ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਨਾਲ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗਗਨ ਗੰਭੀਰ ਗਗਨੰਤਰਿ ਵਾਸੁ॥ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸੁ॥

ਗਇਆ ਨ ਆਵੈ, ਆਇ ਨ ਜਾਇ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਰਹੈ ਲਿਵਲਾਇ॥

ਗਗਨੁ ਅਰਮੁ ਅਨਾਥੁ ਅਜੋਨੀ॥ ਅਸਥਿਰੁ ਚੀਤੁ ਸਮਾਧਿ ਸਗੋਨੀ॥ [੯੩੨-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਕਾਸਿ ਗਗਨੁ ਪਾਤਾਲਿ ਗਗਨੁ ਹੈ, ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਗਗਨੁ ਰਹਾਇਲੇ॥

ਆਨਦ ਮੂਲੁ ਸਦਾ ਪੁਰਖੇਤਮੁ, ਘਟੁ ਬਿਨਸੈ ਗਗਨੁ ਨ ਜਾਇਲੇ॥ [੮੭੦-ਗਗਨ ਗੋਡ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਅਗੰਜ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਨਗਿਣਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਅਣ-ਗਿਣਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹੁ, ਅਪਾਰੁ ਅਗਣਤੁ ਤੂੰ॥ ਨਾਨਕ ਵਰਤੈ ਇਕੁ, ਇਕੋ ਇਕੁ ਤੂੰ॥

[੯੬੬-ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨੨]

ਅਭੰਜ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭੇਨਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਟੁੱਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਅਖੰਡ, ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਸਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਯਥਾ— ਗੰਜਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ ਸੋ ਅਗੰਜ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਅਤੁ,

ਭੰਜਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਭੰਜ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੪੦]

ਅਲੱਖ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਲਖਣੇ (ਜਾਨਣੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕਿਨਹੂੰ ਕਹੂੰ ਨ ਤਾਹਿ ਲਖਾਯੋ॥ ਇਹ ਕਰ ਨਾਮ ਅਲੱਖ ਕਹਾਯੋ॥

[ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪ੍ਰਭੁ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰਵਿਆ ਸੁਬ ਠਾਈ, ਮਨਿ ਤਨਿ ਅਲਖ ਅਪਾਰੀ॥

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾਲ ਭਏ ਤਬ ਪਾਇਆ, ਹਿਰਦੈ ਅਲਖੁ ਲਖਾਰੀ॥ [੧੧੯੮-ਸਾਰੰਗ ਮ:੪]

ਅਭੱਖ ॥ ੧੯੧ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਭੱਖ = ਅ + ਭਖ] ਭੱਖ, ਪੰਜਾਬੀ. ਭੱਖਣਾ. ਕ੍ਰਿਆ-ਭੱਖਣ ਕਰਨਾ. ਖਾਣਾ.
(੨) ਤਪਣਾ ਭਾਵਅਰਥ-ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਗਰਮ ਹੋਣਾ (੩) ਭੱਖ. ਸੰ. ਭਾਸ. ਧਾਤੂ-ਬੋਲਣਾ. ਕਥਨ.
ਭਾਖਣਾ. ਕਹਿਣਾ. (੪) ਭੱਖ. ਸੰ. ਭੱਖਸ. ਧਾਤੂ-ਖਾਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥ. ਸੰਗਯਾ-ਭੋਜਨ. }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭੱਖ] = ਕਥਨ ਕਰਨੇ ਤੋਂ [ਅ] = ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਭਾਸ਼ਾ (ਬਾਣੀ) ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਖ (ਕਹਿ) ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈਂ, ਕਾਰਣ ਇਹ, ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀ, ਤੇਰੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰੂੜੇ ਕਹਉ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ॥ ਅਕਥ ਕਥਉ, ਨਹਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ॥

ਸਭ ਦੁਖ ਤੇਰੇ ਸੂਖ ਰਜਾਈ॥ ਸਭਿ ਦੁਖ ਮੇਟੇ ਸਾਚੈ ਨਾਈ॥ [੪੧੨-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੇ [ਭੱਖ] = ਭਖਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ, ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾ, ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ, ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ ਉਪਰ, ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ, ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਕੇਸਵ ਨਿਰਵੈਰ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਾ ਜਾਕੇ ਪੂਜਹਿ ਪੈਰ॥

ਅਮੋਘ ਦਰਸਨ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰ॥ ਵਡ ਸਮਰਥੁ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰ॥ [੯੮-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ [ਭਖ] = ਭੱਖਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੇਰ ਆਦਿਕ ਜਾਨਵਰ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ ਆਦਿਕ ਜਾਨਵਰ ਵੀ, ਝਪਟੇ ਨਾਲ, ਪਕੜ ਕੇ, ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਅਭੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈ।

{ ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਉਸਦਾ ਪੰਜ ਭੱਤਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਓਹ, ਕਿਸੇ ਦੀ, ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਉਂਦਾ ਹੈ. }

ਯਥਾ— ਨ ਨੇਹ ਹੈ, ਨ ਗੇਹ ਹੈ, ਨ ਦੇਹ ਕੇ ਬਨਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਹੈ, ਨ ਛਲ ਕੇ ਮਿਲਾਉ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੬੯]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਅਗਨੀ ਦੇ ਨਾਲ [ਭੱਖ] = ਭੱਖਣ (ਤਪਣ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ।

ਯਥਾ— ਨ ਸੀਤ ਹੈ ਨ ਸੋਚ ਹੈ, ਨ ਘ੍ਰਮ ਹੈ ਨ ਘ੍ਰਮ ਹੈ॥

ਨ ਲੋਭ ਹੈ, ਨ ਮੋਹ ਹੈ, ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ, ਨ ਕਾਮ ਹੈ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੭੩]

ਅਕਾਲ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ [ਕਾਲ] = ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ, ਹੈ ਭੀ ਹੋਵਨਹਾਰਾ॥

ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਰਾਖੇ, ਅਪੁਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰਾ॥

[੬੦੯-ਸੋਰਠ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਲ] = ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ, ਯਾ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ ਦੇ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ, ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ, ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ, ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ, ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ, ਤੂੰ ਬਾਹਰ, ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਜਦ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੂੰ ਤਦ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਯਥਾ— ਜਾ ਜਾਪੈ, ਕਿਛੁ ਕਿਥਾਊ ਨਾਹੀ॥ ਤਾ ਕਰਤਾ ਭਰਪੂਰਿ ਸਮਾਹੀ॥

ਸੂਕੇ ਤੇ ਫੁਨਿ ਹਰਿਆ ਕੀਤੋਨੁ, ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ ਹੇ॥ [੧੦੭੦-ਮਾਰੂ ਮ: ੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਸਭ ਜੀਆ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

ਆਪਿ ਬੇਅੰਤੁ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਈਐ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ਸੰਤਹੁ॥

[੯੧੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦਿਆਲ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਦਇਆ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵੱਡਾ ਦਿਆਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਿਆਲ ਕਰਮ ਹੈ॥ ਅਗੰਜ ਭੰਜ ਭਰਮ ਹੈ॥

ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਲੋਕ ਪਾਲ ਹੈ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਦਿਆਲ ਹੈ॥

ਅਲੇਖ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਮਸਤਕ ਉਪਰ, ਸੁੱਖ ਦੁੱਖ ਆਦਿ ਦੇ, ਭੋਗਣ ਦਾ, ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਜੀਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਧੁਰਾਹੂ, ਬਿਨੁ ਲੇਖੇ ਨਹੀ ਕੋਈ ਜੀਉ॥

ਆਪਿ ਅਲੇਖੁ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਦੇਖੇ, ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਏ ਸੋਈ ਜੀਉ॥

[੫੯੮-ਸੋਰਠ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਲੇਖ] = ਲਖਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਥੂਲ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਲੱਖ (ਜਾਣ) ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਅਲੇਖ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਲਖ ਰੂਪੁ. ਕਿਨਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਨਾ॥ ਤਿਹ ਕਰ ਜਾਤ ਅਲੇਖ ਬਖਾਨਾ॥

[ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੫]

ਅਭੇਖ॥ ੧੯੨॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਖਾਸ ਲਿਬਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਭੇਖ ਰਹਿਤ, ਅਭੇਖ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਅਭੇਖ ਅਭੇਖੀ ਰਹਈ॥ ਤਾਤੇ ਜਗਤ ਅਭੇਖੀ ਕਹਈ॥ [ਚਉਬੀਸ ਅਉਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੫]

ਅਨਾਮ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਰੂਪੰ, ਨ ਰੇਖੰ, ਨ ਰੰਗੰ, ਨ ਰਾਗੰ॥ ਨ ਨਾਮੰ, ਨ ਠਾਮੰ, ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਜਾਗੰ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੫]

ਅਕਾਮ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ, ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਜੀਉ ਦਾਤਾ, ਅਗਮ ਅਥਾਹਾ॥

ਓਸੁ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ, ਵੇਪਰਵਾਹਾ॥

ਤਿਸਨੇ ਅਪੜਿ, ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ, ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਦਾ॥

[੧੦੬੨-ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਾਮ] = ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ, ਝੰਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਕ੍ਰਿਐ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨ ਕਰਮਾ॥

ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ, ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ॥

[੫੯੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੧]

ਅਗਾਹ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਤੀਅੰਤ [ਅਗਾਹ] = ਅਗਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਗੰਭੀਰ ਸਰੂਪ ਨਾਲ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਉਚਰਤ ਦਿਨੁ ਗਤਿ॥ ਅਗਮ ਅਗਮ ਠਾਕੁਰੁ ਆਗਾਧਿ॥

ਗੁਨ ਬੇਅੰਤ, ਬੇਅੰਤ ਭਨੁ ਨਾਨਕ, ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਪਰੈ ਪਰਾਤਿ॥ [੫੩੫-ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ:੫]

ਅਢਾਹ॥ ੧੯੩॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਢਾਹ ਕੇ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵੀ, ਢਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਅਜਿੱਤ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਰਮੰ ਪੁਨੀਤ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਅਨਭਉ ਅਜੀਤ॥

[ਦੱਤ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ:-੬੮]

ਅਨਾਥੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਸੀ ਵੀ [ਨਾਥ] = ਸੁਆਮੀ, ਤੇ ਮਾਲਿਕ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਉਪਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ, ਸੁਆਮੀ ਆਦਿਕ ਦਾ, ਹੁਕਮ ਰੂਪ, ਅਕੁੰਸ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ ਰਹਿਤ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਈ॥ ਹਰਿ ਚੇਤਹੁ ਅੰਤਿ ਹੋਇ ਸਥਾਈ॥

ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਨਾਥੁ ਅਜੋਨੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਇ ਪਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੮-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮਾਥੇ] = ਮੰਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਪਕੜ ਕੇ, ਮੰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ, ਮੰਥਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧੀ ਦੀ, ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਵਿਖਸ਼ੇਪਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਵਿਚਾਰ (ਸੰਕਲਪ) ਸ਼ੁੰਨ, ਟਿਕਾਅ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਤੇਰਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਮੰਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ, ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ [ਪ੍ਰ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸਕ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਦੁਸਟ ਗੰਜਨ ਸਤ੍ਰ ਭੰਜਨ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕਰਤਾ, ਜਗਤ ਮਹਿ ਜਿਹ ਗਾਥ ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ-੧੯੨]

ਅਜੋਨੀ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਜੋਨੀ = ਅ + ਜੋਨੀ] ਜੋਨੀ. ਸੰ. ਯੋਨਿ. ਸੰਗਯਾ-ਜਨਮ (੨) ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, }
 ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਨਮ ਲੈਣ ਰੂਪ, ਜੂਨੀਆਂ. (੩) ਯੋਨੀ ਸੇ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਜੋਨੀ] = ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਯੋਨਿਜ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜੋਨਿ ਜਗਤ ਮੈ ਕਬਹੂ ਨ ਆਯਾ ॥ ਯਾਤੇ ਸਭੇ ਅਯੋਨਿ ਬਤਾਇਆ ॥

[ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਛੰਦ ਨੰ-੧੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਧਨੁ ਧਰਣੀਧਰੁ ਆਪਿ ਅਜੋਨੀ, ਤੋਲਿ ਬੋਲਿ ਸਚੁ ਪੂਰਾ ॥

ਕਰਤੇ ਕੀ ਮਿਤਿ ਕਰਤਾ ਜਾਣੈ, ਕੈ ਜਾਣੈ ਗੁਰ ਸੂਰਾ ॥ [੯੩੦-ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਤੇਰਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਵੂਠਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ॥ ਪੂਰੈ ਕਰਮਿ ਗੁਰ ਕਾ ਜਪੁ ਜਪਨਾ ॥

ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਤਾ, ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੋਨੀ ਭਰਮਿ ਰੁਨਾ ॥ [੧੦੭੯-ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਅਨਹਦ ਬੁਣਕਾਰੇ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੇ, ਸੰਤ ਗੋਸਟਿ ਨਿਤ ਹੋਵੈ ॥

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਹਿ ਮੈਲੁ ਸਭ ਕਾਟਹਿ, ਕਿਲਵਿਖ ਸਗਲੇ ਖੋਵੈ ॥

ਤਹ ਜਨਮ ਨ ਮਰਣਾ, ਆਵਣ ਜਾਣਾ, ਬਹੁੜਿ ਨ ਪਾਈਐ ਜੁਨੀਐ ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਾਇਆ, ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਇਛੁ ਪੁੰਨੀਐ ॥ [੭੮੩-ਸੂਹੀ ਮ:੫]

ਅਮੋਨੀ ॥ ੧੯੪ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— [ਅਮੋਨੀ = ਅ + ਮੋਨੀ] ਮੋਨੀ. ਸੰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ. ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣਾ. }
 ਭਾਵਅਰਥ-ਜੜਤਾ. (੨) ਮੋਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਚੁੱਪ. ਖਾਮੋਸ਼ੀ. ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਲੈਣੀ। }

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਮੋਨੀ] = ਖਾਮੋਸ਼ੀ, ਤੇ ਜੜਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪਰਮ ਵਕਤਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ, ਤੇ ਜੜਤਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਬਲਕਿ ਮਹਾਨ, ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ, ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥

ਯਥਾ— ਸਭੇ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ, ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋ ਬੋਲੈ ਰੇ ॥

ਏਕਲ ਮਾਟੀ ਕੁੰਜਰ ਚੀਟੀ, ਭਾਜਨ ਹੈ ਬਹੁ ਨਾਨਾ ਰੇ ॥

ਅਸਥਾਵਰ ਜੰਗਮ ਕੀਟ ਪਤੰਗਮ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਸਮਾਨਾ ਰੇ॥

[੯੮੮-ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਆਪੇ ਧਣਖੁ ਆਪੇ ਸਰ ਬਾਣਾ॥ ਆਪੇ ਸੁਘੜੁ ਸਰੂਪੁ ਸਿਆਣਾ॥

ਕਹਤਾ ਬਕਤਾ ਸੁਣਤਾ ਸੋਈ, ਆਪੇ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਹੇ॥

[੧੦੨੧-ਮਾਰੂ ਮ:੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਦੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਜੜ ਵਸਤੂ ਦੀ ਨਿਆਈ [ਮੋਨੀ] = ਸੁੰਨ ਮੁੰਨ ਸਰੂਪ [ਅ] = ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਤ ਚਿਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਸੱਤਾ ਸਭਰਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਚੈਤਨ-ਗਿਆਨ ਘਨ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਮਹਾ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਤੁਮਰੇ, ਬਚਨ ਅਨੂਪ ਰਸਾਲ॥

ਹਿਰਦੈ ਚਰਣ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ, ਨਾਨਕ ਬਾਂਧਿਓ ਪਾਲ॥

[੬੮੦-ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੫]

ਨ ਰਾਗੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ [ਰਾਗੇ] = ਮੋਹ ਆਦਿ, ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਰਾਗ ਦ੍ਰੈਸ਼ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਸਭਹੁ ਕੇ ਬਾਹਰਿ, ਰਾਗ ਦੋਖ ਤੇ ਨਿਆਰੇ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਸਰਣਾਈ, ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰੇ॥

[੭੮੪-ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਨ ਰੰਗੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਆਤਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਹ, ਸਿੱਧਤਾ ਸਰੂਪ ਤਾਹ, ਬੁੱਧਤਾ ਬਿਭੂਤ ਜਾਹ, ਸਿੱਧਤਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ॥

ਰਾਗ ਭੀ, ਨ ਰੰਗ ਤਾਹਿ, ਰੂਪ ਭੀ, ਨ ਰੇਖ ਜਾਹਿ, ਅੰਗ ਬੀ, ਸੁਰੰਗ ਤਾਹ, ਰੰਗ ਕੇ ਸੁਭਾਉ ਹੈ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੪੭]

ਨ ਰੂਪੇ॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ [ਰੂਪ] ਅਕਾਰ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੇ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਗਮੁ ਹਰਿ, ਕਿਉ ਕਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਿਖਾ॥

ਕਿਛੁ ਵਖਰੁ ਹੋਇ ਸੁ ਵਰਨੀਐ, ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰਿਖਾ॥

[੧੩੧੬-ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ ਪਉੜੀ-੮]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਖਿਮਾ ਗਹੀ ਬ੍ਰਤੁ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ॥ ਰੋਗੁ ਨ ਬਿਆਪੈ, ਨ ਜਮ ਦੋਖ॥ ਮੁਕਤ ਭਏ, ਪ੍ਰਭ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ॥

[੨੨੩ - ਗਉੜੀ ਮ : ੧]

ਨ ਰੇਖੇ ॥ ੧ ੯ ੫॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਰੇਖਾ ਆਦਿ ਦਾ ਚਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਰੇਖਾ ਆਦਿ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਹੱਥਾਂ-ਪੈਰਾਂ, ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਆਦਿ ਦੀਆਂ, ਰੇਖਾ ਵਰਗਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਰੇਖਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। }

ਯਥਾ—ਸਾਰੇ ਸਚਿਆਰ ਵਿਟਹੁ ਕਰਬਾਣੁ॥ ਨ ਤਿਸੁ ਰੂਪ, ਵਰਨੁ ਨਹੀਂ ਰੇਖਿਆ, ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੁ॥

[੫੯੭ ਸੋਰਠ ਮ : ੧]

ਅਕਰਮ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਕਿਤਨੇ ਵੀ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨ ਕਰਮ ਮੈ, ਨ ਧਰਮ ਮੈ, ਨ ਭਰਮ ਮੈ, ਬਤਾਈਐ॥ ਅਗੰਜ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ, ਕਹੁ ਸੁ ਕੈਸ ਪਾਈਐ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਜ ਨੰ:-੧੬੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਤਿਲਕ ਇਸਨਾਨਾ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਬਹੁ ਦੈਨ॥

ਕਹੂੰ ਨ ਭੀਜੈ ਸੰਜਮ ਸੁਆਮੀ, ਬੋਲਹਿ ਮੀਠੇ ਬੈਨ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮਲਕੁ ਹਰਿ ਜਸੁ, ਤਿਨਿ ਪਾਇਓ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪੈਨ॥

[੬੭੪- ਧਨਾਸਰੀ ਮ : ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ, ਸਰੂਪ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਐ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਨ ਰਾਗ ਹੈ, ਨ ਰੰਗ ਹੈ, ਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਨ ਰੇਖ ਹੈ॥ ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਹੈ, ਅਜਨਮ ਹੈ, ਅਭੇਖ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੭੦]

ਅਭਰਮ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ [ਭਰਮ]= ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਭੁੱਲ ਭੁਲੇਖਾ, ਨਹੀਂ ਵਿਆਪ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਭੁਲਣ ਵਿਚਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕੋਈ, ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਨ ਭੁਲੈ॥

ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ, ਕੋ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਘੁਲੈ॥

[੧੩੪੪- ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ : ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਭਰਮ]= ਭਰਮਣ ਕਰਣੇ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਪ੍ਰਛਿਨ (ਵਿਆਪਕ) ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰੀ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਟੇ ਸੋਇ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ, ਆਵੈ ਨ ਜਾਵੈ ਕੋਇ॥

[੧੧੩੯- ਭੈਰਉ ਮ : ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਮਰੈ ਨ ਬਿਨਸੈ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਸਦਹੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥

[੨੭੯- ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ : ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਆਇ ਨ ਜਾਈ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਣਾਈ॥

[੧੧੩੮- ਭੈਰਉ ਮ : ੫]

ਅਗੰਜੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗੰਜ] = ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਣਗਿਣਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ, ਗਿਣਤੀ, ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਯਥਾ— ਹਰਿ ਕੀ ਉਪਮਾ, ਅਨਿਕ, ਅਨਿਕ ਅਨਿਕ ਗੁਣ ਗਾਵਤ,
ਸੁਕ ਨਾਰਦ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ, ਤਵ ਗੁਣ ਸੁਆਮੀ, ਗਨਿਨ ਨ ਜਾਤਿ॥

[੧੨੦੦-ਸਾਰੰਗ ਮ:੪]

ਅਲੇਖੇ॥ ੧੯੬॥

ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਲੇਖੇ] = ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਵਿਆਪਕਤਾ, ਸਮੁੱਥਾ, ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਜਸ ਆਦਿਕ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ, ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਲੇਖ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਲੇਖਾ ਪੜੀਐ ਜੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚਿ ਹੋਵੈ॥ ਓਹੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ, ਸਬਦਿ ਸੁਧਿ ਹੋਵੈ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਸਚਿ ਸਬਦਿ ਸਾਲਾਹੀ, ਹੋਰ ਕੋਇ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵਣਿਆ॥ [੧੨੦-ਮਾਝ ਮ:੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਲੇਖ ਅਸੰਖ, ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਮਾਨੁ॥ ਮਨਿ ਮਾਨਿਐ ਸਚੁ ਸੁਰਤਿ ਵਖਾਨੁ॥

ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਾਰੁ॥ ਲੇਖ ਅਸੰਖ, ਅਲੇਖੁ ਅਪਾਰੁ॥ [੪੧੨-ਆਸਾ ਮ : ੧]

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ॥

ਅਰਥ— ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜਾਪ ਬਾਣੀ ਦੇ, ਇਸ ਬਾਣੀਸਵੇਂ, ਅੰਤਿਮ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ਰਾਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਜੱਸ ਨੂੰ, ਜਥਾ ਮਤਿ, ਉਚਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਨਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਮੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ— ਨਮਸਤੁਲ. ਸੰ. ਨਮਸਤੇ. ਸੰਗਯਾ-ਨਮਸਕਾਰ. ਨਿਉਣਾ. ਝੁੱਕਣਾ. (੨) ਸੰ. ਨਮਸਤੱਥਯ. ਸੰਗਯਾ-ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੇ ਯੋਗ.॥ ਪ੍ਰਣਾਮੇ. ਸੰ. ਪ੍ਰਣਾਮ. ਸੰਗਯਾ-ਝੁਕਣਾ. ਨਮਸਕਾਰ.]

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਨਮਸਤੁਲ] = ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ [ਪ੍ਰਣਾਮੇ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ, ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ, ਤੇਰੇ ਗੁਣ, ਤੇਰੀ ਸਾਮਰੱਥ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਵੀ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੇ, ਯੋਗ ਹੀ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ।

ਯਥਾ— ਜਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਚਾਰਾ॥ ਤਾਕਉ ਕੀਜੈ ਸਦ ਨਮਸਕਾਰਾ॥

ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਲਾਗਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਠਾ॥ ਸਰਬ ਸੁਖ ਤਾਹੂ ਮਨਿ ਵੂਠਾ॥ [੨੬੮-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:੫]

ਯਥਾ— ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ, ਹਰਿ ਅੰਤੁ ਨਾਹੀ ਪਾਇਆ॥

ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ, ਆਦੇਸੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਇਆ॥ [੯੮੪-ਮਾਲੀ ਗੁਉੜਾ ਮ:੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੇ ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਨਣਹਾਰ॥

ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ, ਆਠ ਪਹਰ ਨਮਸਕਾਰ॥ [੩੦੦-ਗਉੜੀ ਮ:੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਵੀ [ਨਮਸਤੁਲ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ [ਪ੍ਰਣਾਮੇ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੈਨੂੰ, ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੇ॥ ਨਮਸਕਾਰ ਭੰਡਉਤਿ ਬੰਦਨਾ, ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਜਾਉ ਬਾਰੇ॥

ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਸੇਵਤ ਜਾਗਤ, ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੁਝਹਿ ਚਿਤਾਰੇ॥

ਸੁਖ ਦੁਖ ਇਸੁ ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ, ਤੁਝਹੀ ਆਗੈ ਸਾਰੇ॥ [੮੨੦-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਮਸਕਾਰ ਤਾਕਉ ਲਖ ਬਾਰ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਦੀਜੈ ਤਾਕਉ ਵਾਰਿ॥

ਸਿਮਰਨਿ ਤਾਕੈ ਮਿਟਹਿ ਸੰਤਾਪ॥ ਹੋਇ ਅਨੰਦੁ ਨ ਵਿਆਪਹਿ ਤਾਪ॥

[੧੧੪੨-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ ਨਮਸਕਾਰ ਯੋਗ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਤੈਨੂੰ [ਪ੍ਰਣਾਮੇ] = ਨਮਸਕਾਰ-ਭਗਤੀ ਨਾਲ, ਤੇਰਾ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਜਿਸੈ ਕਉ ਫਿਰਦੇ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਇੰਦ੍ਰ ਧਿਆਇਨ ਹਿਰਦੇ॥

ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਾ ਖੋਜਹਿ ਤਾਕਉ, ਗੁਰਮਿਲਿ ਹਿਰਦੈ ਗਾਵਣਿਆ॥ [੧੩੦-ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਚੌਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਨਮਸਤੁਲ] = ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮੇਰੀ, ਤੇਰੇ [ਪ੍ਰਣਾਮੇ] = ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ, ਅਸੰਗ, ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਦਾ ਸਤ ਚਿਤ, ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੰਚਕ ਭਰ ਵੀ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ, ਲੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਜੋ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ, ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਅਸੰਗ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਰਬ ਜੋਤਿ, ਰੂਪ ਤੇਰਾ ਦੇਖਿਆ, ਸਗਲ ਭਵਨ, ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ॥

ਰਾਹੇ ਰੂਪਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਬੈਠਾ, ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਵਿਚਿ ਛਾਇਆ॥

[੩੫੧-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਸਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਸੇ॥

ਪਦ ਅਰਥ—ਪ੍ਰਣਾਸੇ. ਸੰ. ਪ੍ਰਣਾਸਿਨ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਵਿਨਾਸ਼ਕ. ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ. (੨) ਆਸਾ ਤੋਂ ਪਰੇ (੩) ਨਾਸ ਤੋਂ ਪਰੇ (੪) [ਪ੍ਰਣਾਸੇ = ਪ੍ਰਣ + ਅਸੇ] ਪ੍ਰਣ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਪੱਤੇ ਆਦਿ. ਬਿਛ ਆਦਿ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ. ਹਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ॥ ਅਸੇ. ਸੰ. ਅਸ਼. ਧਾਤੂ-ਖਾਣਾ. ਭੋਗਣਾ. (੨) ਅਸੇ. (ਅਸ਼ਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਅਸ਼ਨ. ਸੰ. ਸੰਗਯਾ-ਭੋਜਨ. ਖਾਣਯੋਗ ਪਦਾਰਥ।

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਰਬ ਚਰਾਚਰ ਨੂੰ [ਪ੍ਰ] = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਣਾਸੇ] = ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਜੜ ਚੇਤਨ ਜਗਤ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਮਹਾਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤ, ਸੁ ਦੁਨੀਆਂ ਉਪਾਯੋ॥ ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਕਾਲੰ, ਬਲੀ ਕਾਲ ਘਾਯੋ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਛੰਦ ਨੰ:-੭੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ [ਣਾਸੇ] = ਨਾਸ ਹੋਣੇ ਤੋਂ [ਪ੍ਰ] = ਪਰੇ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਕਦੇ ਵੀ, ਵਿਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ, ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ—ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਪਰੁ ਅਪਾਰਾ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਧਾਨੋ॥

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ, ਅਵਰੁ ਬੁਠਾ ਸਭੁ ਮਾਨੋ॥

[੪੩੭-ਆਸਾ ਮ:੧]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ, [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਮੁੱਚੇ ਪੁਸ਼ਪ ਤੇ [ਪ੍ਰਣ] = ਪਤੇ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ [ਅਸੇ] = ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਘਿਰਨਾ ਆਦਿ, ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ, ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਏ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ, ਪੁਸ਼ਪ ਪੱਤ੍ਰ ਛਿੱਲਕੇ ਆਦਿ, ਸਭ ਕੁਛ ਨੂੰ, ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ, ਭੋਜਨ ਸਮਝ ਕੇ, ਸਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਵੇਂ ਭੀਲਣੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੇਰ, ਕਰਮਾ ਬਾਈ ਦੀ ਖਿੱਚੜੀ, ਸੁਦਾਮਾ ਦੇ ਕੱਚੇ ਚਉਲ, ਬਿੱਦਰ ਦਾ ਅਲੂਣਾ ਸਾਗ, ਅਤੇ ਬਿਦਰ ਦੀ ਇਸੜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਛਿੱਲਕੇ ਆਦਿ ਨੂੰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ, ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਯਥਾ—ਭਾਉ ਜਿਵੇਹਾ ਬਿਦਰ ਦੇ, ਹੋਰੀ ਦੇ ਚਿਤਿ ਚਾਉ ਨ ਚੁਖਾ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਦਾ ਭੁੱਖਾ॥

[ਵਾਰ ੧੦ ਵੀਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਬਦ ਨੰ:-੭]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਪ੍ਰ] = ਪਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ [ਆਸੇ] ਆਸਾ [ਣ] = ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਕਿਸੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਵੀ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਦਾ ਨਿਹਕਿੰਚਨ, ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਆਖੀਐ, ਪੂਰੇ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸ॥ ਪੂਰੇ ਥਾਨਿ ਸੁਹਾਵਣੈ ਪੂਰੇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ॥

ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਜੇ ਮਿਲੈ, ਕਿਉ ਘਾਟੈ, ਗੁਣਤਾਸ॥

[੧੭-ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੧]

ਅਗੰਜਲ ਅਨਮੇ

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਗੰਜਲ] = ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ, ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੋਂ, ਰਹਿਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈਂ, ਕਾਰਨ ਇਹ, ਕਿ ਨ ਤੇਰਾ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਨਾਮ ਹੈ, ਨ ਤੇਰਾ, ਕਦੇ ਨਾਸ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਚੁ ਹੁਕਮੁ ਤੁਮਾਰਾ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੀ॥ ਆਇ ਨ ਜਾਵੈ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ॥

ਤੁਮ ਮਿਹਰਵਾਨ, ਦਾਸ ਹਮ ਦੀਨਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬੁ ਭਰਪੂਰਿ ਲੀਨਾ॥ [੫੬੨-ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ [ਆਮ] = ਰੋਗ ਆਦਿ [ਅਨ] = ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ॥

ਯਥਾ— ਨ ਆਧ ਹੈ ਨ ਬਿਆਧ ਹੈ, ਅਗਾਧ ਰੂਪ ਲੇਖੀਐ॥

ਅਦੋਖ ਹੈ ਅਦਾਗ ਹੈ, ਅਛੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖੀਐ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨ:-੧੭੬]

ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ, ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਪੂਰਣ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕੁ ਜਸੁ ਗਾਵੈ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਓ॥

ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ, ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇਓ॥ [੬੧੭-ਸੋਰਠ ਮ: ੫]

ਨਿਰਕਾਮੰ ਬਿਭੂਤੇ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਨਿਰਕਾਮੰ] = ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ, ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਐ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ, ਤੇ ਅਫੁੱਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਸਦਾ ਅਫੁੱਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਅਫੁੱਰਪਣਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਫੁੱਰ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਅਨਹਤ ਤਹ ਨਾਦ॥ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਅਚਰਜ ਬਿਸਮਾਦ॥

ਤਿਨ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਦਿਖਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਸੋਝੀ ਪਾਏ॥

[੨੯੩-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਸੁੰਨ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰੀ॥ ਆਪ ਨਿਰਾਲਮੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ॥

ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ, ਸੁੰਨਹੁ ਸੁੰਨੁ ਉਪਾਇਦਾ॥ [੧੦੩੭-ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ [ਬਿਭੂਤੇ] = ਸੰਪਦਾ (ਧਨ ਦੌਲਤ) ਦੀ [ਕਾਮੰ] = ਕਾਮਨਾ [ਇੱਛਾ] ਤੋਂ [ਨਿਰ] = ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ, ਵੇਪਰਵਾਹ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੀ ਦੀ ਵੀ, ਮੁਬਾਜਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬੇਮੁਹਤਾਜੁ ਪੂਰਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੇਵਕ ਸਾਚਾ ਵੇਸਾਹੁ॥

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਰਾਖੇ ਦੇ ਹਾਥ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਮਰਾਥ॥ [੧੮੪-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸਚੁ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਅਵਗਣ ਕਾਟਣਹਾਰਾ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ, ਭੈ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣਿਆ॥ [੧੧੨-ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ [ਤੇ] = ਅਤੇ ਸਭ ਵਿੱਚ [ਵਿਭੂ] = ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

{ ਭਾਵ— ਇਹ, ਕਿ ਉਹ ਵੇਪਰਵਾਹ, ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ। }

ਯਥਾ— ਏਕੋ ਤਖਤੁ ਏਕੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ ਸਰਬੀ ਥਾਈ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥

ਤਿਸਕਾ ਕੀਆ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਹੁ ॥ ਉਹੁ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥ [੧੧੮੮-ਬਸੰਤੁ ਮ:੧]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਜਨਾਂ ਦੀ [ਨਿਰ] = ਨਿਰਨੇ ਕਰਕੇ, [ਕਾਮ] = ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਆਦਿ, ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ, ਸੁਖਦਾਈ [ਬਿਭੂਤੀ] = ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਤਾਈ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਤੂੰ ਦੇਵਣਹਾਰਾ ॥ ਭਗਤੀ ਭਾਇ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥

ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਰਾਖੇ ਤੁਧੁ ਸੇਈ, ਪੂਰੈ ਕਰਮਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥ [੧੩੧-ਮਾਝ ਮ:੫]

ਸਮਸਤੁਲ ਸਰੂਪੇ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਸਮਸਤੁਲ] = ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਆਕਾਰ. ਤੇਰੇ ਹੀ, ਆਕਾਰ ਹਨ, ਵੇਰਾਟ ਰੂਪ ਨਾਲ।

ਯਥਾ— ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ, ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ, ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ, ਜਾ ਵੇਖਾ ਹਰਿ ਇਕੁ ਹੈ, ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹਿ ਨੇਤ੍ਰ ਅੰਧ ਸੇ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਹੋਈ ॥

[੯੨੨-ਅਨੰਦ ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਏਤੇ ਅਉਰਤ ਮਰਦਾ ਸਾਜੇ, ਏ ਸਭ ਰੂਪੁ ਤੁਮਾਰੇ ॥

ਕਬੀਰ ਪੁੰਗਰਾ, ਰਾਮ ਅਲਹ ਕਾ, ਸਭ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਮਾਰੇ ॥ [੧੩੪੯-ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ [ਸਮਸ] = ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ [ਤੁਲ] = ਇਕੋ ਜਿਹਾ, ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਵਿਖੇ, ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਤੇਰਸਿ ਤੇਰਹਿ ਅਗਮ ਬਖਾਣਿ ॥ ਅਰਥ ਉਰਥ ਬਿਚਿ, ਸਮ ਪਹਿਚਾਣਿ ॥

ਨੀਚ ਉਚ, ਨਹੀ ਮਾਨ ਅਮਾਨ ॥ ਬਿਆਪਿਕ ਰਾਮ, ਸਗਲ ਸਾਮਾਨ ॥

[੩੪੪-ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿ ਪੂਰਨ, ਕੀਟ ਹਸਤਿ ਸਮਾਨਿਆ ॥

ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਸੋਈ, ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਜਾਨਿਆ ॥

[੪੫੮-ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ— ਕੁਕਰਮੰ. ਸੰ. ਕੁਕਰਮ. ਸੰਗਯਾ-ਥੋਟਾ ਕਰਮ. (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕੁਕਰਮੀ. ਥੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। }

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕੁਕਰਮੰ] = ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ [ਪ੍ਰਣਾਸੀ] = ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਦੁਰਾਚਾਰੀ, ਤੇਰੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਣਾਖਸ ਦੁਰਾਚਾਰੀ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਗਰਬ ਪ੍ਰਗਾਰੀ॥
ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥ ਭੂਲੇ ਰਾਵਣੁ ਮੁਗਧੁ ਅਚੇਤਿ॥
ਲੂਟੀ ਲੰਕਾ ਸੀਸ ਸਮੇਤਿ॥ ਗਰਬਿ ਗਇਆ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਹੇਤਿ॥
ਸਹਸਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਖਾਸਾ॥
ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ, ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ॥ ਜਰਾਸੰਧਿ ਕਾਲਜਮੁਨ ਸੰਘਾਰੇ॥
ਰਕਤਬੀਜੁ ਕਾਲੁਨੇਮੁ ਬਿਦਾਰੇ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਿ ਸੰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ [੨੨੪-ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ [ਕੁਕਰਮ] = ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸ਼ੁਧ ਸੰਸਕਾਰ ਰੂਪ, ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ— ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਰਜੁਰ ਨਿੰਦਾਬਿਨੁ, ਨਿਰਬਿਖ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੀ॥
ਕ੍ਰਿਪਾਸਿੰਧ ਕਾਲ ਤ੍ਵੇ ਦਰਸੀ, ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਨਾਸਨ ਕਾਰੀ॥ [ਸਬਦ ਹਜਾਰੇ, ਪਾਤਸਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਨੰ:-੪]

ਸੁਧਰਮੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੧੯੭ ॥

ਅਰਥ— ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! [ਸੁ] = ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਹੀ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀ [ਬਿਭੂਤੀ] ਸੰਪਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ ਰੂਪ ਧਨ ਹੀ, ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਜਦ ਵੀ ਕਦੇ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਾਨੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਉਸ ਦੀ, ਤੂੰ ਝੱਟ-ਪੱਟ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਧਰਮ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਅਸਲੀ ਬਿਭੂਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਦਾ ਧਰਮੁ ਜਾਕੈ ਦੀਬਾਣਿ॥ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਕਾਣਿ॥

ਸਭ ਕਿਛੁ ਕਰਨਾ ਆਪਨ ਆਪਿ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੂ ਤਾਕਉ ਜਾਪਿ॥ [੧੯੭-ਮਾਲੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਤਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ [ਭੂਤੇ] = ਤੱਤਾਂ ਦੀ [ਬਿ] = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਧਾਰਨਾ ਆਦਿ ਦੇ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਧੀਰਜਤਾ^੧, ਸੁਛਡਤਾ^੨, ਨਿਰਲੇਪਤਾ^੩, ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ^੪, ਤੇ ਅਸੰਗਤਾ^੫ ਆਦਿ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਆਦਿ ਜੋ ਸੁਭ ਗੁਣ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਿਵ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾ ਕੇ, ਸੰਤ ਜਨ, ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਆਤਮ ਤੱਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਸੰਤਤ ਹੀ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਸੰਗ, ਸੁ ਰੰਗ ਰਤੇ ਜਸੁ ਗਾਵਤ ਹੈ॥

ਯਮ ਪੰਥੁ ਧਰਿਓ ਧਰਨੀਧਰ ਆਪਿ, ਰਹੇ ਲਿਵ ਧਾਰਿ ਨ ਧਾਵਤ ਹੈ॥ [੧੪੦੪-ਸਵਈਏ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪੰਚ ਤਤੁ ਲੈ ਹਿਰਦੈ ਰਾਖਹੁ, ਰਹੈ ਨਿਰਾਲਮੁ ਤਾੜੀ॥

ਕਹਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਸੰਤਹੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਰਿ ਬਾੜੀ॥ [੧੯੭੦-ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਯਥਾ — ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਪੇਖਨੁ ਸਭੁ ਬ੍ਰਹਮ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਸਭਿ ਧਰਮ॥

ਸੰਤ ਜਨਾ ਸੁਨਹਿ ਸੁਭ ਬਚਨ॥ ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ਰਾਮ ਸੰਗਿ ਰਚਨ॥

[੨੯੪ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਜਾਨ ਕੋ ਬਚੱਯਾ ਹੈਂ, ਇਮਾਨ ਕੋ ਦਿਵੱਯਾ ਹੈਂ, ਜਮ ਕਾਲ ਕੋ ਕਟੱਯਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਕਾਮਨਾ ਕੋ ਕਰ ਹੈਂ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:-੨੬੧]

੧. ਧਰਤੀ ਤੋਂ — ਧੀਰਜਤਾ (੨) ਜਲ ਚੋਂ — ਨਿਰਮਲਤਾ (੩) ਅਗਨੀ ਚੋਂ — ਨਿਰਲੇਪਤਾ (੪) ਹਵਾ ਤੋਂ — ਸਮਾਨਤਾ (੫) ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ — ਅਸੰਗਤਾ — ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ — ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੂੜਹੁ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ ਧਰਮੇ ਤਰੀਐ॥

ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਲਾਇਹਿ ਆਪਿ ਤਿਤੁ ਤਿਤੁ ਲਗੀਐ॥ [੫੧੮ - ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ-੨]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਛਾਇਆ ਪ੍ਰਭਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕੀਨੀ, ਸਗਲੀ ਤਪਤਿ ਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ॥

ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਡੇਰਾ ਢਾਠਾ, ਕਾਰਜੁ ਆਇਆ ਰਾਸੀ ਰਾਮ॥

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ਮਿਟੀ ਬਲਾਇਆ, ਸਾਚੁ ਧਰਮੁ ਪੁੰਨੁ ਫਲਿਆ॥

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ, ਸੇਵਤ ਬੈਸਤ ਖਲਿਆ॥ [੭੮੧ - ਸੂਹੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ [ਭੂਤੇ] = ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ [ਬਿ] = ਰਹਿਤ, ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ, ਰੇਖ ਰੰਗ ਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ॥

ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਗਾਧਿ ਪੁਰਖ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ-ਪ੍ਰਬੀਨ॥ [ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੮੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨਵਾਨ ਪੇਖੀਐ॥

ਅਧਰਮ ਕਰਮ ਕੇ ਬਿਨਾ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲੇਖੀਐ॥ [ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੦੫]

ਸਦਾ ਸਚਦਾਨੰਦ ਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ॥

ਪਦ ਅਰਥ — [ਸਚਦਾਨੰਦ = ਸਚ+ਚਿਦ+ਅਨੰਦ] ਸਚ^੧. ਸੰ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸਚੈਵ. ਨਿਤ.

ਸਤ (੨) ਸਦ. ਸੰ. ਸੱਤਯ. ਸੰਗਯਾ - ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ॥ ਚਿਦ^੨ ਸੰ ਚੈਤਨਯ. ਸੰਗਯਾ - ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ. ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ॥ ਅਨੰਦ^੩ ਸੰ. ਆਨੰਦ. ਸੰਗਯਾ. - ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਖੁਸ਼ੀ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸਦਾ] = ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ [ਸਚ] = ਸਤ [ਚਿਦ] = ਚਿਤ-ਚੈਤਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟ ਤੇ [ਸਤ੍ਰੰ] = ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ [ਪ੍ਰਣਾਸੀ] = ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੁਸ਼ਟ ਹੰਤਾ, ਤੇ ਵੈਰੀ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਲੱਖਣ ਨੂੰ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਸਦਾ ਸਚਦਾਨੰਦ” ਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਤ ਚਿਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ —

੧. ਸਚ. ਸੰ. ਸਤਯ. ਸੰਗਯਾ - ਕਿ - ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹੂ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਵਰਤਮਾਨ, ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਅਤੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਸੀ, ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਤ੍ਰੈ ਕਾਲ-ਅਥਾਧ ਸਤ ਸਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਂਦ ਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਖਿਆਨੀ॥ [੨੭੯ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:- ੫]

੨. ਚਿਦ. ਸੰ. ਚੈਤਨਯ. ਸੰਗਯਾ - ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ, ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ - ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜੜਤਾ ਆਦਿ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਚੇਤਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਘਨ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਾਚਾ ਹਰਖੁ, ਨਾਗੀ ਤਿਸੁ ਸੋਗੁ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗਿਆਨੁ, ਮਹਾ ਰਸੁ ਭੋਗੁ॥ [੪੧੪ - ਆਸਾ ਮ: ੧]

੩. ਅਨੰਦ. ਸੰ. ਆਨੰਦ. ਸੰਗਯਾ - ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਅਵਸਥਾ - ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੇਵਲ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਗੋਬਿੰਦੁ ਗਾਜੈ ਸਬਦੁ ਬਾਜੈ॥ ਆਨੰਦੁ ਰੂਪੀ ਮੇਰੇ ਰਾਮਈਆ॥ [੧੩੫੧ - ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਅਤੇ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, “ਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ” ਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੈਰੀ ਨਾਸਕ ਸਰੂਪ ਹੈਂ — ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਹੈ — ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਧੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ — ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੀ, ਸਾਰੇ “ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ” ਵਿੱਚ ਵਰਨਨ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ, ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹੈ — ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹੈ।]

{ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ }

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ‘ਸਚਦਾਨੰਦ’ ਪਦ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਕਹਿਕੇ, ਉਸਦੇ “ਸਰੂਪ-ਲੱਖਸ਼ਣ” ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਜਣਾਇਕ, ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਚਿੰਨ (ਲੱਖਸ਼ਣ) ਉਸਦੇ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਦੇ, ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਜਣਾਇਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਉਸ ਚਿੰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ) ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ (ਵੱਖ), ਨ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਕਰਾ ਦੇਵੇ, ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਠੰਢਕ ਰੂਪ, ਬਰਫ਼ ਦਾ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਕਤ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਫ਼ ਤੋਂ ਠੰਢਕ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਠੰਢਕ ਲੱਖਸ਼ਣ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਜਣਾਇਕ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਰਫ਼ ਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ— ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ — ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਆਪਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਮਹਾਂਪ੍ਰਲੈ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਸੁੰਨਿ-ਸਮਾਧਿ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਲੱਖਸ਼ਣ ਇਕੋ ਜਹੇ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਤਪੱਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਅਤੇ ਸੁੰਨਿ-ਸਮਾਧਿ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਅਉਂਦਾ —ਅਰਥਾਤ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਦੇ ਵਕਤ ਵੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ-ਸਤ, ਚਿਤ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਹਰ ਹਰਾ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਹਰਾਮੀ, ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਰਸੁ ਘਣਾ॥

ਨਵਲ ਨਵਤਨ ਨਾਹੁ ਬਾਲਾ, ਕਵਨ ਰਸਨਾ ਗੁਨ ਭਣਾ॥ [੮੪੭ - ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਰੈ ਅਨੰਦੁ ਅਨੰਦੀ ਮੇਰਾ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਸਿਰ ਸਿਰਹਿ ਨਿਬੇਰਾ॥

ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਕੈ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ਹੋ॥

ਹਰਖਵੰਤ ਆਨੰਤ ਦਇਆਲਾ॥ ਪ੍ਰਗਟਿ ਰਹਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਸਰਬ ਉਜਾਲਾ॥

ਰੂਪ ਕਰੇ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਪੂਜਾ ਹੋ॥ [੧੦੭੩ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਏਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ, ਨਿਰੰਜਨ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ — ‘ਜਾਪ’ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ (ਨਾਮਾਂ) ਦਾ ਇਸੇ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ, ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੋਟੇ ਤਕ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਕੀਟ ਹੇਸਤਿ ਮਹਿ ਪੂਰ ਸਮਾਨੇ॥ ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਰਖ ਸਭ ਠਾਊ ਜਾਨੇ॥ [੨੫੨ - ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਰੰਕੁ ਰਾਉ ਜਾਕੈ ਏਕ ਸਮਾਨਿ॥ ਕੀਟ ਹਸਤਿ ਸਗਲ ਪੂਰਾਨ॥

ਬੀਚਿ ਪੂਛਿ ਨ ਮਸਲਤਿ ਧਰੈ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਆਪਹਿ ਕਰੈ॥ [੮੬੩ - ਗੋਡ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਿ ਪੂਰਨ, ਕੀਟ ਹਸਤਿ ਸਮਾਨਿਆ॥

ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ਸੋਈ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਜਾਨਿਆ॥ [੪੫੮ - ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਅਤੇ “ਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ” ਪਦ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ, ਵੈਰੀ ਨਾਸਕ ਕਹਿ ਕੇ, - ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਤਟੱਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ - ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਦ ਵਿੱਚ - ਜੋ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ‘ਸਤ੍ਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ’ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦੁਸ਼ਟ ਵੈਰੀ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, - ਜਾਂ ਹਰਨਾਖਸ ਆਦਿ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਵਾਉਂਦੇ ਸੀ, - ਇਸ ਕਥਨ ਵਿੱਚ - ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਰੀਆਦਿਕਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ, ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਕਰਨੀ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ, ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਦ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਾਂ ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦ ਪ੍ਰਲੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ - ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ।

ਉਦਾਹਰਣ - ਜਿਵੇਂ ਮਕਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਪੰਛੀ, ਕਦੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾਂਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨ ਉਸ ਵਕਤ ਮਾਇਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰੂਪ, ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਜਬ ਧਾਰੀ ਆਪਨ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ॥

ਤਬ ਬੈਰ ਬਿਰੋਧ, ਕਿਸੁ ਸੀਗਿ ਕਮਾਤਿ॥

[੨੮੦-ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਤਰੂ-ਨਾਸਕ ਆਦਿਕ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਵੇਲੇ, ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਪੰਛੀ, ਜਦ ਉੱਡ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਮਕਾਨ ਤੋਂ, ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੰਤੂ ਜਦ ਉਹ ਮਕਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਪੰਛੀ ਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ (ਚਿੰਨ-ਨਿਸ਼ਾਨੀ) “ਉਹ ਪੰਛੀ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਉਸਦਾ ਹੈ,” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਜਾਣਨ ਯੋਗ ਮਕਾਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, - ਪੰਤੂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ, ਪੰਛੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਮਿਲੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਛੀ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਮਕਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉੱਡ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ “ਉਹ ਪੰਛੀ ਵਾਲਾ ਉਸਦਾ ਮਕਾਨ ਹੈ,” - ਇਸ ਕਥਨ ਵਿੱਚ, ਪੰਛੀ ਲੱਖਸ਼ਣ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਛੀ ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ “ਉਹ ਪੰਛੀ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਉਸਦਾ ਹੈ” ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀ, ਮਕਾਨ ਦਾ ਤਟੱਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਇਕ [ਤਟ]= ਕਿਨਾਰੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਵਸਤੂ ਦਾ ਜਣਾਇਕ ਹੋਵੇ - ਅਤੇ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਨ ਹੋਵੇ, ਸਿਰਫ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਤਟੱਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ - ਏਥੇ ਪੰਛੀ, ਇੱਕ ਕੰਢੇ ਰਹਿਕੇ, ਮਕਾਨ ਦਾ ਜਣਾਇਕ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ - ਪੰਤੂ ਜਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੇ, ਮਕਾਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਤਰੂ ਨਾਸਕ ਤੇ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨ ਆਦਿਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੱਖਸ਼ਣ ਵੀ [ਪਰਮਾਤਮਾ]= ਮਾਇਆ ਸਬਲ (ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਦੇ, ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਅੰਸ ਦੇ, ਇਕ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿੱਥੇ, ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਜਗਤ ਪਾਲਕ, ਵੈਰੀ ਨਾਸ਼ਕ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ, ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਤੱਟਸਥ ਲੱਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੀ ਵਰਨਨ ਹੋਇਆ ਸਮਝਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਹੀ ਨਾਮ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉੱਤਪਤੀ ਪਾਲਨ ਤੇ ਸੰਘਾਰ ਆਦਿ ਕਰਮ, ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਹਨ, - ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਗੁਣ-ਸਰੂਪ ਮਹਾ ਪ੍ਰਲੈ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ - ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਕਰਤਾ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸਭ ਤੱਟਸਥ-ਲੱਖਸ਼ਣ ਹੀ ਹਨ - ਜੋ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਲੱਖਸ਼ਣ ਦੇ, ਜਣਾਇਕ ਹਨ।

ਪਦ ਅਰਥ — ਕਰੀਮੁਲ, ਅਰਬੀ, ਕਰੀਮ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਕਰਮ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ (੨) ਕਰਮ, ਅਰਬੀ, ਸੰਗਯਾ - ਉਦਾਰਤਾ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ (੨) ਕਿਰਪਾ, ਮੋਹਰਬਾਨੀ॥ ਕੁਨਿੰਦਾ, ਫਾਰਸੀ, ਕੁਨੰਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾ, ਰਚਣਹਾਰ।

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਦੇ ਉਪਰ [ਕਰੀਮੁਲ]= ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ [ਕੁਨਿੰਦਾ]= ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ —ਕਰੀਮਾਂ ਰਹੀਮਾਂ ਅਲਾਹ ਤੂੰ ਗਨੀਂ॥ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ਰਿ ਦਰਿ ਪੇਸਿ ਤੂੰ ਮਨੀਂ॥

[੭੨੭-ਤਿਲੰਗ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਜਰਤ ਕਮਾਲ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ॥ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੨੬੯]

ਦੁਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਕਰੀਮਲ] = ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ [ਕਨਿੰਦਾ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਪ੍ਰਿਅ ਰੰਗਿ ਜਾਗੇ ਨਹ ਛਿਦ ਲਾਗੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸਦ ਬਖਸਿਦੁ ਜੀਉ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਪਾਇਆ, ਸਦਾ ਮਨਿ ਭਾਵੰਦ ਜੀਓ ॥

[੯੨੮ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ : ੫]

ਯਥਾ —ਤੂੰ ਦਾਨਾਂ ਤੂੰ ਬੀਨਾਂ, ਮੈਂ ਬੀਚਾਰੂ ਕਿਆ ਕਰੀ॥ ਨਾਮੇ ਚੇ ਸੁਆਮੀ, ਬਖਸੰਦ ਤੂੰ ਹਰੀ॥

[੭੨੭ - ਤਿਲੰਗ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਰੀਮੁਲ]= ਬਖਸ਼ਨਹਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ [ਕੁਨਿਦਾ]= ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿਰਜਨਹਾਰ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਦੇਵੇ ਆਹਾਰ॥

ਕੋਟਿ ਖਤੇ ਖਿਨ ਬਖਸ਼ਨਹਾਰ॥ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਸਦਾ ਨਿਸਤਾਰ॥ [੧੧੪੮-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ [ਕਰੀਮੁਲ]= ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ [ਕੁਨਿੰਦਾ]= ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਾਤੇ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਹਰਿ ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਹਰਿ ਆਪੇ ਵੇਖੇ, ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ਜੀਉ॥

ਇਕ ਖਾਵਹਿ ਬਖਸ਼ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ, ਇਕਨਾ ਫਕਾ ਪਾਇਆ ਜੀਉ॥

ਇਕਿ ਰਾਜੇ ਤਖਤਿ ਬਹਹਿ ਨਿਤ ਸੁਖੀਏ, ਇਕਨਾ ਭਿਖ ਮੰਗਾਇਆ ਜੀਉ॥

[੧੭੩ - ਗਉੜੀ ਮ: ੮]

ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਘਟਿ ਘਟੇ ਵਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਅਸਥਿਰੁ ਜਾਕਾ ਥਾਨੁ ਹੇ॥

ਆਵੈ ਨ ਜਾਵੈ ਸੰਗੇ ਸਮਾਵੈ, ਪੂਰਨ ਜਾਕਾ ਕਾਮ ਹੇ॥

[੧੦੦੮ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਅਜਾਇਬ ਬਿਭੂਤੇ॥

[ਪਦ ਅਰਥ — ਅਜਾਇਬ. (ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਅਜੀਬਹ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ) ਫਾਰਸੀ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਅਦਭੁਤ. ਅਸਚਰਜ।]

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਰੂਪ [ਅਜਾਇਬ]= ਅਸਚਰਜ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਅਤੀਅੰਤ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਣਬਣ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਅਚਰਜੁ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ, ਤੇਰੇ ਕਦਮ ਸਲਾਹ॥ ਗਨੀਵ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ॥

ਨੀਧਰਿਆ ਧਰ, ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ॥ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜੁ ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਧਿਆਇ॥

[੧੧੩੮-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਤੂ ਅਚਰਜੁ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਆਪੇ ਕਰਣਾ॥

[੫੬੩- ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਨਾਮ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਤੇਰੀ ਅਸਚਰਜ ਬਿਭੂਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਗਿਆਨ ਆਦਿ, ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ, ਆਤਮ ਪਦ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਭਉ ਗਇਆ, ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੋਪਾਲ॥

ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਨਿਰਮਲਾ, ਆਪਿ ਕਰੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੀ ਮਲੁ ਕਟੀਐ, ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਲ॥

[੮੫ - ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਬਿਭੂਤੀ ਨੂੰ ਰੱਚਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਦਭੁਤ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਤਿਨੈ ਹੀ ਫੇਰੇ, ਆਪੇ ਭਇਆ ਸਹਾਈ॥

ਅਚਰਜੁ ਕੀਆ ਕਰਨੈਹਾਰੈ, ਨਾਨਕ ਸਰੁ ਵਡਿਆਈ॥ [੬੭੮ - ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਅਜਾਇਬ] = ਅਸਚਰਜਤਾ ਦੀ, ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਅਤੀਅੰਤ, ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ, ਕੁਛ ਵੀ ਕਹਿਣਾ, ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਸਚਰਤਾ ਹੀ ਸੰਪਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤਨ-ਮਨ ਆਦਿ ਸਰਬ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਦੇਖਿ ਅਚਰਜੁ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾਦਿ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੁਰ ਨਰ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ॥

ਭਰਿਪੁਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹੇ ਮਨ ਮਾਹੀ॥ ਤੁਮ ਸਮਸਰਿ ਅਵਰੁ ਕੋ ਨਾਹੀ॥ [੪੧੬-ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਏਕੁ ਅਚਰਜੁ ਏਕੋ ਹੈ ਸੋਈ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੀਚਾਰੇ, ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ॥ [੧੬੦ - ਗਉੜੀ ਮ: ੩]

ਗਜਾਇਬ ਗਨੀਮੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਗਜਾਇਬ (ਗਜਬ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ) ਅਰਥੀ. ਗਜਬ. ਸੰਗਯਾ-ਕ੍ਰੋਧ ਗੁੱਸਾ (੨) ਗਜਬ ਦੀ ਜਮਾਂ ਹੈ, ਗਜਾਇਬ - ਕ੍ਰੋਧ ਸੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਗੁਜਾਰਨ (ਕਰਨ) ਵਾਲਾ। ਭਾਵ— ਗਾਲਣ ਵਾਲਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ, ਤੇ ਤਪਾ ਕੇ ਗਾਲਦਾ ਹੈ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਗਨੀਮੇ] = ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ [ਗਜਾਇਬ] = ਗਾਲਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਦੌਤ ਹੰਕਾਰੀ, ਹਰਨਾਖਸ਼ ਆਦਿਕ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਬੰਮੁ ਉਪਾੜਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਅਹੰਕਾਰੀ ਦੌਤੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ॥

ਭਗਤਾਂ ਮਨਿ ਆਨੰਦ ਵਜੀ ਵਧਾਈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੇ ਵਡਿਆਈ॥

[੧੧੫੪ - ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਾਮ ਕੋ ਕੁਨਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਖੂਬੀ ਕੋ ਦਿਹੰਦਾ ਹੈ, ਗਨੀਮਨ ਗਰਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਤੇਜ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਹੈ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ :- ੨੬੦]

ਹਰੀਅੰ ਕਰੀਅੰ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸੁੱਕਿਆਂ ਸੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ [ਹਰੀਅੰ] = ਹਰੇ ਭਰੇ [ਕਰੀਅੰ] = ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਦ ਚਾਹੇ, ਸੁੱਕੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ, ਇਕ ਖਿਨ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਖਿਨ ਮਹਿ ਊਣੇ, ਸੁਭਰ ਭਰਿਆ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਸੁਕੇ, ਕੀਨੇ ਹਰਿਆ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਨਿਥਾਵੇ ਕਉ, ਦੀਨੇ ਥਾਨ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਨਿਮਾਣੇ, ਕਉ ਦੀਨੇ ਮਾਨ॥

ਸਭ ਮਹਿ ਏਕ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਾ॥ ਸੋ ਜਾਪੈ, ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥ [੧੧੪੨-ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਜਿਵੇਂ — ਇਕ ਦਫਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵ ਨਾਭ ਦੇ ਚਿਰਕੇ ਸੁੱਕੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਏ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੈਣ ਨਾਲ, ਬਾਗ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੰਮਲਾਂ ਫੁੱਟ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਫੁੱਲ ਫਲ ਲੱਗ ਗਏ।

ਯਥਾ — ਸੁਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਰੇ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ॥

ਕਾਟੇ ਕਸਟ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੀਨੀ ਅਪੁਨੀ ਸੇਵ॥ [੧੯੧-ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਕੋਈ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਐਸਾ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੁੱਕਾ ਹੋਇਆ ਬਾਗ ਵੀ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਹੋ ਕੇ ਫਲਾਂ-ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਜਦ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵ ਨਾਭ ਨੇ ਸੁਣੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭੇਟਾਂ ਆਦਿ ਲੈਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪਰਖ ਪਰੀਖਣਾ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਐਸੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ, ਕਿ ਉਸਦਾ ਵੀ, ਸੁੱਕਾ ਹੋਇਆ ਤਨ, ਮਨ, ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਵਿੱਚ ਨੰਦ ਵਰਤ ਗਈ।

ਯਥਾ — ਗ੍ਰਿਹਿ ਲਾਲ ਆਏ, ਮਨਿ ਧਿਆਏ, ਸੇਜ ਸੁੰਦਰਿ ਸੋਹੀਆ॥

ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਭਏ ਹਰਿਆ, ਦੇਖਿ ਦਰਸਨ ਮੋਹੀਆ॥ [੯੨੯ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਬੜੇ ਹੀ ਧੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਐਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਫ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਤਨ, ਮਨ ਖਿੜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਸਭ ਕੁਛ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਹਮਾਰੇ ਭਾਗ, ਘਰਿ ਆਇਆ ਪਿਰੁ ਮੇਰਾ॥ ਸੋਹੇ ਬੰਕ ਦੁਆਰ, ਸਗਲਾ ਬਨੁ ਹਰਾ॥

ਹਰਹਰਾ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਹ ਗਾਮੀ, ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਰਸੁ ਘਣਾ॥

ਨਵਲ ਨਵਤਨ ਨਾਹੁ ਬਾਲਾ, ਕਵਨ ਰਸਨਾ ਗੁਨ ਭਣਾ॥ [੯੪੭-ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ [ਕਰੀਅੰ]= ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸਨੂੰ [ਹਰੀਅੰ]= ਹਰਨੇ (ਨਸ਼ਟ ਕਰਨੇ) ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਆਪਿ ਉਪਾਏ, ਆਪਿ ਖਪਾਏ॥ ਆਪੇ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਧੰਧੈ ਲਾਏ॥

ਆਪੇ ਵੀਚਾਰੀ ਗੁਣਕਾਰੀ, ਆਪੇ ਮਾਰਗਿ ਲਾਈਂ ਹੇ॥ [੧੦੨੦ - ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

ਯਥਾ — ਸਭ ਕੇ ਕਾਲ, ਸਭਨ ਕੇ ਕਰਤਾ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ, ਦੋਖਨ ਕੇ ਹਰਤਾ॥

ਏਕ ਚਿਤ, ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ, ਧਿਆਇਓ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੧੦]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਨਿਰੋਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ, ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਸਰ ਕੋਈ॥

ਭੰਜਨ ਗੜ੍ਹਨ ਸਮਥੁ, ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥ [੧੪੦੪-ਸਵੈਯੇ ਮ: ੪ ਕੇ]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ [ਹਰੀਅੰ]= ਆਨੰਦਤ [ਕਰੀਅੰ]= ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਆਨਦ ਮੂਲੁ ਜਗਜੀਵਨ ਦਾਤਾ, ਸਭ ਜਨ ਕਉ, ਅਨਦੁ ਕਰਹੁ, ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ॥

ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਜੀਅ ਸਭ ਤੇਰੇ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਖਸ਼ਿ ਮਿਲਾਵੈ॥ [੪੯੪-ਗੁਜਰੀ ਮ: ੪]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰਾ ਹੀ [ਹਰੀਅੰ]= ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

{ ਭਾਵ — ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ, ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। }

ਯਥਾ — ਸੋਈ ਮਉਲਾ ਜਿਨਿ ਜਗੁ ਮਉਲਿਆ, ਹਰਿਆ ਕੀਆ ਸੰਸਾਰੇ॥

ਆਬ ਖਾਕੁ ਜਿਨਿ ਬੰਧਿ ਰਹਾਈ, ਧੰਨੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੇ॥ [੨੪ - ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧]

ਕਰੀਮਲ 'ਰਹੀਮੇ ॥ ੧੯੮ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਉਪਰ [ਕਰੀਮਲ] = ਕਿਰਪਾ (ਬਖਸ਼ਿਸ਼) ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਰਹੀਮੇ] = ਰਹਿਮ (ਦਇਆ) ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ - ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਕਿਰਪਾਲੂ ਤੇ ਦਇਆਲੂ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਕਰੀਮਾਂ ਰਹੀਮਾਂ ਅਲਾਹ ਤੂੰ ਗਨੀ ॥ ਹਾਜਰਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਦਰਿ ਪੇਸਿ ਤੂੰ ਮਨੀ ॥

[੭੨੭ - ਤਿਲੰਗ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਪ੍ਰਭ ਬਖਸ਼ੰਦ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ॥ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲ ॥

[੨੯੦ - ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ:- ੫]

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ, ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ ॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਹੀ ਇਕ [ਚੱਤ੍ਰ] = ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲਾ, ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਹੋਕੇ [ਚੱਤ੍ਰ] = ਚਾਰ ਕੂਟਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ [ਭੁਗਤੇ] = ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ - ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਜੈਸਾ, ਸੰਪੂਰਣ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ, ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ, ਅਸਲੀ ਚੱਕ੍ਰ-ਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਚਿੱਤ੍ਰ ਸੁ ਬਿਚਿੱਤ੍ਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਸੁ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੂੰ ਕੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਬਿਭੂਤਿ ਕੇ ਉਪਾਉ ਹੈ ॥

ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਹਨ ਕੇ ਸਾਹ ਹੈ, ਕਿ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜ ਹੈ, ਕਿ ਰਾਵਨ ਕੇ ਰਾਉ ਹੈ ॥

[ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ - ਛੰਦ ਨੰਬਰ - ੪੭]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [ਚੱਤ੍ਰ] = ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲੇ! - ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਬਣਾਵਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ [ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ] = ਚਾਰੇ ਕੂਟਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ [ਭੁਗਤੇ] = ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ ॥

ਯਥਾ — ਜਿਤਨੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਸਾਹ ਰਾਜੇ, ਖਾਨ ਉਮਰਾਵ ਸਿਕਦਾਰ ਹਰਿ, ਤਿਤਨੇ ਸਭ ਹਰਿ ਕੇ ਕੀਏ ॥

ਜੋ ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਕਰਾਵੈ, ਸੁ ਓਇ ਕਰਹਿ, ਸਭਿ ਹਰਿ ਕੇ ਅਰਥੀਏ ॥

[੮੫੧ - ਬਿਲਾਵਲੁ ਵਾਰ ਪਉੜੀ - ੬]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਕਈ ਕੋਟਿ ਸਿਧ ਜਤੀ ਜੋਗੀ ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਰਾਜੇ ਰਸ ਭੋਗੀ ॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਉਪਾਏ ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਾਥਰ ਬਿਰਖ ਨਿਪਜਾਏ ॥

[੨੭੫-ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲੇ! ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਚਾਰ ਕੂਟਾਂ ਦੇ ਜੀਵ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ [ਭੁਗਤੇ] = ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀਆ ਲੋਅ ਆਕਾਰਾ ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ ਹੁਕਮੁ ਕਰਾਰਾ ॥

ਹੁਕਮੇ ਸਾਜੇ ਹੁਕਮੇ ਢਾਹੇ, ਹੁਕਮੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਦਾ ॥

[੧੦੬੦ - ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ— ਫਿਰੈ ਚੱਕ੍ਰ ਚਉਦਹੂੰ ਪੁਰੀਯੈ ਮੱਧਿਆਣੰ ॥

ਇਸੇ ਕੌਨ ਬੀਅੰ ਫਿਰੈ ਆਇਸਾਣੰ ॥

[ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ - ਛੰਦ ਨੰ :- ੬੦]

੧. ਪਦ ਅਰਥ — ਦੋਖੋ ਛੰਦ ਨੰ :- ੧੨੧-ਵਿੱਚ

੨. ਪਦ ਅਰਥ — ਛੰਦ ਨੰ :- ੯੭ ਵਿੱਚ

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲੇ! ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਵੀ, ਤੈਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਚਾਰ, ਕੂਟਾਂ ਦੇ ਮਨ ਇੱਛਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ [ਭੁਗਤੇ] = ਭੋਗਣੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ — ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ, ਨਵ ਨਾਥ, ਪੰਨਿ ਗੁਰੁ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇਓ॥

ਮਾਂਧਾਤਾ ਗੁਣ ਰਵੈ, ਜੇਨ ਚਕ੍ਰਵੈ ਕਹਾਇਓ॥ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਬਲਰਾਉ, ਸਪਤ ਪਾਤਾਲਿ ਬਸੰਤੋ॥

ਭਰਥਹਿ ਗੁਣ ਉਚਰੈ, ਸਦਾ ਗੁਰ ਸੰਗਿ ਰਹੰਤੋ॥ [੧੩੯੦ ਸਵਯੇ ਮ: ੧ ਕੇ]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕੋਟਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕਰਤ ਨਮਸਕਾਰ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਠਾਢੇ ਹੈ ਦੁਆਰ॥ [੧੧੫੬ - ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — “ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ” — ਹੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਚੱਤ੍ਰ] = ਚਾਰੇ [ਚੱਕ੍ਰ] = ਕੂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਦਹ ਭਵਨ, ਸਗਲ ਬਿਆਪਤ ਰਾਮ॥

ਨਾਨਕ ਉਨ ਨ ਦੇਖੀਐ, ਪੂਰਨ ਤਾਕੇ ਕਾਮ॥ [੨੯੯ - ਬਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

“ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ” — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ [ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ] = ਚਾਰ ਕੂਟਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਇਆ [ਭੁਗਤੇ] = ਭੋਗਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਭਲੀ ਜਗਜੀਵਨ॥ ਸਭਿ ਘਟ ਭੋਗੈ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਵਨ॥

ਆਪੇ ਲੇਵੈ ਆਪੇ ਦੇਵੈ, ਤਿਹੁ ਲੋਈ, ਜਗਤ ਪਿਤ ਦਾਤਾ ਹੇ॥ [੧੦੩੧ - ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਬੁ ਸਾਲਾਹੀ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੈ॥ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹੈ, ਤਿਸਹੀ ਕੈ ਚੀਰੈ॥

ਸਭਿ ਘਟ ਭੋਗਵੈ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਆਪੇ ਸੂਖ ਨਿਵਾਸੀ ਹੇ॥ [੧੦੮੮ - ਮਾਰੂ ਮ: ੩]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਘਟ ਆਪੇ ਭੋਗਣਹਾਰਾ॥ ਅਲਖੁ ਵਰਤੈ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਧਿਆਈਐ, ਸਹਜੇ ਸਚਿ ਸਮਾਵਣਿਆ॥

[੧੧੩ - ਮਾਝ ਮ: ੩]

ਛੇਵਾਂ ਅਰਥ — “ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ” — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [ਚੱਤ੍ਰ] = ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲੇ। ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਐਸਾ ਨਿਆਇਕ, ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਨਿਆਇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਚਾਰ ਕੂਟਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ, ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਫਲ ਨੂੰ [ਭੁਗਤੇ] = ਭੋਗਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਭ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ, ਤੂੰ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਆਦਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਆਪੇ ਰਾਜਨੁ ਆਪੇ ਲੋਗਾ॥ ਆਪਿ ਨਿਰਬਾਣੀ ਆਪੇ ਭੋਗਾ॥

ਆਪੇ ਤਖਤਿ ਬਹੈ ਸਬੁ ਨਿਆਈ, ਸਭ ਚੂਕੀ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜੀਉ॥ [੯੭ - ਮਾਝ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਹਰਿ ਕਾ ਏਕੁ ਅਚੰਡਉ ਦੇਖਿਆ, ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਜੋ ਕਰੇ, ਸੋ ਧਰਮ ਨਿਆਏ ਰਾਮ॥

ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਅਖਾੜਾ ਪਾਇਓਨੁ, ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ, ਆਵਣ ਜਾਣੁ ਸਬਾਏ ਰਾਮ॥

[੫੪੧ - ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਸੰਤਹੁ, ਤਿਸਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਰਾਜਾ, ਕਰਿ ਤਪਾਵਸੁ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥

ਨਿਆਉ ਤਿਸੈ ਕਾ ਹੈ ਸਦ ਸਾਚਾ, ਵਿਰਲੇ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਈ॥

ਤਿਸਨੇ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਸਦਾ ਧਿਆਵਹੁ, ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ॥

[੯੧੨ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩]

ਸਤਵਾਂ ਅਰਥ — “ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ” — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ [ਚੱਤ੍ਰ]= ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲੇ! ਤੇਰਾ ਸੁਦਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ, ਸਰਬ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਖੇ [ਵਰਤੀ]= ਵਰਤਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸੁਦਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ, ਅਮੋਘ ਅੰਸਤ੍ਰ (ਸ਼ਸਤ੍ਰ) ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਰੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ — ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਹੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ” — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੇਰੇ [ਚੱਤ੍ਰ]= ਚਤੁਰਭੁੱਜ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਜੋ [ਭੁਗਤੇ]= ਭੋਗੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਅਤੀਅੰਤ[ਚੱਕ੍ਰ]= ਚੱਕ੍ਰਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ — ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਚਤੁਰਭੁੱਜ ਸਰੂਪ, ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਬਨਮਾਲਾ ਬਿਭੂਖਨ ਕਮਲ ਨੈਨ॥ ਸੁੰਦਰ ਕੁੰਡਲ ਮੁਕਟ ਬੈਨ॥

ਸੰਖ ਚੱਕ੍ਰ ਗਦਾ ਹੈ ਧਾਰੀ, ਮਹਾ ਸਾਰਥੀ ਸਤਸੰਗ॥

[੧੦੮੨ - ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਸੁਯੰਭਵ ਸੁਭੰ, ਸਰਬਦਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਸੁਯੰਭਵ. ਸੰ. ਸੂਕ੍ਰ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ. ਸੁਯੰਭਵ - ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ॥ ਸਰਬਦਾ. ਸੰ. ਸਰਵਦਾ. ਕ੍ਰਿਆ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿੱਤ. ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਸੁਯੰਭਵ]= ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ [ਸੁਭੰ]= ਸਰੋਸ਼ਟ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ [ਸਰਬਦਾ]= ਸਰਬ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ [ਜੁਗਤੇ]= ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈ॥

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ, ਕਲਿ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਾਈ॥

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੀਅਨ ਕਾ ਦਾਤਾ, ਦੇਖਤ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਈ॥

ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਨਿਰਭਉ, ਸਭ ਜਲਿ ਬਲਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥ [੯੧੬ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਸਾਰਾ [ਭਵ]= ਸੰਸਾਰ [ਸੁਯੰ]= ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਹੀ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ [ਸੁਭੰ]= ਸੋਭਨੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਬ ਕਾਲ ਵਿਖੇ, ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ [ਜੁਗਤੇ]= ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ (ਵੱਖ), ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਥਾਪਿ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ॥ ਜਨਮਿ ਮਰਣਿ ਨਹੀ ਧੰਧਾ ਧੈਰੁ॥

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਆਪੇ ਆਪਿ, ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਘਟਿ ਥਾਪਿ॥ [੯੩੧ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ:- ੧]

ਦੁਕਾਲੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਦਇਆਲੰ ਸਰੂਪੇ॥

{ ਪਦ ਅਰਥ — ਦੁਕਾਲੰ. ਸੰ. ਦੁਸ਼ਕਾਲ. ਸੰਗਯਾ - ਦੁਰਭਿੱਖ. ਕੱਹਿਤ. ਅੰਨ ਦਾ ਕਾਲ (੨) ਕਠਨ ਸਮਾਂ. ਬਿਪਤਾ. (੩) ਦੋ ਕਾਲ. ਦੋ ਸਮੇਂ. ਭਾਵ ਅਰਥ - ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਦੋ ਸਮੇਂ। }

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਗਤ ਜਨਾ ਦੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪ [ਦੁਕਾਲੰ]= ਦੋਨੋਂ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦਇਆਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇਓ ਦਇਆਲੂ॥ ਸੇਵਕ ਕੀਨੇ ਸਦਾ ਨਿਹਾਲ॥

ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਮੁਕਤਿ ਜਨ ਭਇਆ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੂਖ ਭ੍ਰਮੁ ਗਇਆ॥

ਇਛ ਪੁਨੀ ਸਰਧਾ ਸਭ ਪੂਰੀ ॥ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਦ ਸੰਗਿ ਹਜ਼ੂਰੀ ॥
ਜਿਸ ਕਾ ਸਾ ਤਿਨਿ ਲੀਆ ਮਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥

[੨੮੯ - ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਨ ਤੁਲਿ ਕਿਰਿਆ, ਹਰਿ ਸਰਬ ਪਾਪਾ ਹੰਤ ਜੀਉ ॥

ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਿਮਰਿ ਜੀਵਾ, ਜਨਮ ਮਰਣ ਰਹੰਤ ਜੀਉ ॥ [੯੨੭ - ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ [ਦੁਕਾਲੇ]= ਅੰਨ ਦੇ ਕਾਲ (ਦੁਰਭਿੱਖ) ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ, ਸਦਾ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਭੇ ਜੀਅ ਸਮਾਲਿ, ਅਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰੁ ॥ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਮੁਖ ਉਪਾਇ, ਦੁਖ ਦਾਲਦੁ ਭੰਨਿ ਤਰੁ ॥

ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਣੀ ਦਾਤਾਰਿ, ਹੋਈ ਸਿਸਟਿ ਠਰੁ ॥ ਲੇਵਹੁ ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ, ਅਪਦਾ ਸਭ ਹਰੁ ॥

[੧੨੫੧ - ਸਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਵੁਠੇ ਮੇਘ ਸੁਹਾਵਣੇ, ਹੁਕਮੁ ਕੀਤਾ ਕਰਤਾਰਿ ॥

ਰਿਜਕੁ ਉਪਾਇਓਨੁ ਅਗਲਾ, ਠਾਂਢਿ ਪਈ ਸੰਸਾਰਿ ॥ [੨੫੧ - ਸਾਰੰਗ ਵਾਰ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਲਮਲਿ ਹੋਈ ਮੇਦਨੀ, ਅਰਦਾਸਿ ਕਰੇ ਲਿਵਲਾਇ ॥

ਸਚੈ ਸੁਣਿਆ ਕੰਨੁ ਦੇ, ਧੀਰਕ ਦੇਵੈ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ॥

ਇੰਦ੍ਰੈ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਵੁਠਾ ਛਹਬਰ ਲਾਇ ॥

ਅੰਨੁ ਧਨੁ ਉਪਜੈ ਬਹੁ ਘਣਾ, ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਤੂ, ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਦੇਦਾ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾ ॥

[੧੨੧ - ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮ: ੩]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਜੋ [ਦੁ-ਦੁਹ]= ਕਠਨ ਹੈ ਕਾਲ, ਸਾਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦਇਆਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ ॥ ਸਦੈਵ ਰੱਛ ਪਾਲ ਹੈਂ ॥

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੈਂ ॥

[ਸ਼ਾਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਛੰਦ ਨੰ:-੧੧-੧੨]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਦੁੱਖਵਾਲੇ [ਦੁਕਾਲੇ]= ਨ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੀਅੰਤ ਦਿਆਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਯਥਾ — ਚਰਣ ਕਮਲ ਸਰਣਾਗਤੀ, ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਗੁਣਗਾਮ ॥

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧੀਐ, ਬਿਪਤਿ ਨਿਵਾਰਣਗਾਮ ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਪਤਿ ਨਿਵਾਰਣੋ, ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਐ, ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਜੀਉ ॥

ਭੈ ਸੰਕਟ ਕਾਟੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਦਇਆਲ ਜੀਉ ॥

ਹਰਿ ਗੁਣ ਆਨੰਦ ਗਾਏ, ਪ੍ਰਭ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ॥ [੯੨੬-ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਮਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥

ਦੁਖ ਦੇਖ ਹਰਤਾ, ਦਾਤਾ ਦਇਆਲ॥

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਛੰਦ ਨੰ:- ੨੩੬]

ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ ਅਭੰਗ ਬਿਭੂਤੇ॥ ੧੯੯॥

ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਅਤੇ [ਅਭੰਗ]= ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਤੇ ਅਤੁੱਟ [ਬਿਭੂਤੇ]= ਬਿਭੂਤੀ (ਸਮੱਗੀ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤੱਖ, ਧਰਤੀ ਆਦਿ, ਐਸੇ ਅਮੁੱਕ ਭੰਡਾਰੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁਛ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ ਤੁਝੇ ਤੇ ਹੋਵੈ, ਦੇਹਿ ਦਾਨੁ ਸਭਸੈ ਜੰਤ ਲੋਐ॥

ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਪੂਰ ਭੰਡਾਰੈ, ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਰਹੇ ਆਘੀਜਾ ਹੇ॥

[੧੦੭੪ ਮਾਰੂ ਮ: ੫]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਅਪਣੇ [ਅੰਗ]= ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਆਦਿਕ [ਅਭੰਗ]= ਅਮੁੱਕ [ਬਿਭੂਤੇ]= ਸਮੱਗੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਗਿਆਨ, ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਅਮੁੱਕ ਭੰਡਾਰੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਚਾਹੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਪਣੀ ਭਗਤੀ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਚੁਤਰਾਈ ਤੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ — ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਭਗਤੀ ਹਰਿ ਤੇਰੇ, ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਦੇਵਾਈ॥

ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ, ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈ॥

[੭੫੮-ਸੂਰੀ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਜੀ, ਭਰੇ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤਾ॥

ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਸਾਲਾਹਨਿ ਤੁਧੁ ਜੀ, ਹਰਿ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤਾ॥

[੧੦-ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਅਸੰਖ, ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਵਹਿ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸੁ ਮਿਲਹਿ॥

ਜਿਸ ਕੈ ਮਸਤਕਿ ਗੁਰ ਹਾਥੁ, ਤਿਸੁ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਟਿਕਹਿ॥ [੧੧੧੫-ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪]

ਤੀਜਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਆ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ - ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਰੂਪ [ਬਿਭੂਤੇ]= ਬਿਭੂਤੀ ਵੀ [ਅਭੰਗ]= ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇਕਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਯਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅੱਗਯਾਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਦਾ ਅਮੁੱਕ ਹੈ, ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ॥

ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ, ਆਤਮ ਅਭਿੰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਰਾ ਵਿਆਪਕ-ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ, ਸਰਬ ਦੇ ਵਿਖੇ, ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ, ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ, ਓਹੀ ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰਕ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਦੇਤ ਦਰਸਨੁ ਸ੍ਵਨ ਹਰਿ ਜਸੁ, ਰਸਨ ਨਾਮ ਉਚਾਰ॥

ਅੰਗ ਸੰਗ ਭਗਵਾਨ ਪਰਸਨ, ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ॥

[੫੦੮ - ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਸੰਗਿ, ਏਕੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ॥

ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਆਪਿ, ਵਿਰਲੈ ਕਿਨੈ ਲਹਿਆ॥

[੪੫੮ - ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਚਉਥਾ ਅਰਥ — ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ, ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਉਪਰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤੀ, [ਅਭੰਗੀ]= ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਨਾਲ, ਸਦਾ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਰਨਿ ਸਮਰਥ ਅਕਥ ਸੁਖ ਦਾਤਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਬਡੋ ਦਇਆਲ॥

ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਰਾਖੈ ਅਪਨੇ ਕਉ, ਤਿਸਨੇ ਲਗੈ ਨ ਤਾਤੀ ਬਾਲ॥ [੮੨੪ - ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫]

ਪੰਜਵਾਂ ਅਰਥ — “ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ”- ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ, ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ, ਅਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ-ਅਧਯਾਤਮ-ਅਪਵਾਦ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਜਾਪ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਵਰਨਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਸੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ, ਤੇ ਸਾਡੇ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ — ਸਦਾ ਸੰਗੀ ਹਰਿ ਰੰਗ ਗੋਪਾਲਾ॥ ਉਚ ਨੀਚ ਕਰੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ॥

ਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇਣੁ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਾਂ ਜੀਉ॥ [੯੯-ਮਾਝ ਮ:- ੫]

“ਅਭੰਗੀ ਬਿਭੂਤੇ” - ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਾਸ [ਅਭੰਗੀ]= ਅਮੁੱਕ [ਬਿਭੂਤੇ]= ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ, ਨ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ, ਅਤੁੱਟ ਖਜਾਨੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ॥

ਯਥਾ — ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨਹੀ ਭੰਡਾਰ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ, ਉਥਾਪਨਾਹਾਰ॥

ਜਾਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਇ॥ ਸਿਰਿ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥ [੧੧੪੪ - ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਪੂਰ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪੂਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੀ॥ ਭਰਿਪੁਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹੀ ਸੋਭ ਜਾਕੀ॥ [੩੭੬ - ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾ ਕੈ ਪੂਰਨ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਦੂਖ ਨ ਝੂਰਨ॥

ਓਟਿ ਗਹੀ ਨਿਰਭਉ ਪਦੁ ਪਾਈਐ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸੋ ਗੁਨ ਨਿਧਿ ਗਾਈਐ॥

[੩੯੫ - ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਯਥਾ ਹੋਰ—ਸਭ ਕੇ ਆਖੈ ਬਹੁਤੁ ਬਹੁਤੁ, ਲੈਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ॥

ਕੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਆਖੀਐ, ਦੇ ਕੈ ਰਹਿਆ ਸੁਮਾਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ, ਤੇਰੇ ਜੁਗਹ ਜੁਗਹ ਭੰਡਾਰ॥

[੫੩ - ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫]

[ਜਾਪ ਜੀ ਸਾਹਿਬ - ਇਤੀ]

